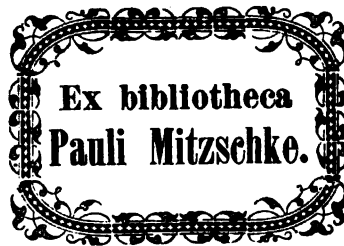

Ex bibliotheca
Pauli Mitzschke.

ΕΛΛΑΣ.

ΕΛΛΑΣ

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ ΤΟΥ ΕΝ ΑΜΣΤΕΛΟΔΑΜΩι

ΦΙΛΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ.

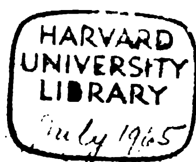
Organe de la Société Philhellénique d'Amsterdam.

ΣΥΝΤΑΚΤΑΙ ΤΟΥ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΥ. - COMITÉ DE RÉDACTION:

Dr. H. C. MULLER, Privatdocent à l'Université et Professeur au Gymnase d'Amsterdam, Secrétaire de la Société,
Secrétaire de la Rédaction
(137 P. C. Hooftstraat, Amsterdam).
Dr. Y. H. ROGGE, Professeur au Gymnase d'Amsterdam.
Mr. P. J. SWAVING, Juge à Woerden (Hollande).

IV.

LEIDEN. — E. J. BRILL. — 1892.
Représentant pour la Grèce et l'Orient:
La Maison P. D. SACELLARIOS, à ATHÈNES.

Imprimerie de E. J. BRILL à Leide.

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ.

ΤΟΙΣ ΦΙΛΟΙΣ ΑΝΑΓΝΩΣΤΑΙΣ.

Ἀρχίζοντες τὸ τέταρτον ἔτος τοῦ ἡμετέρου περιοδικοῦ ΕΛΛΑΣ *ἐπιθυμοῦμεν νὰ δώσωμεν μικρὸν πρόλογον, ἵνα ὑμεῖς, Φίλοι ἀναγνῶσται, δύνησθε νὰ ἐννοήσητε κάλλιον καὶ δὴ ἀκριβέστερον τὸν χαρακτῆρα τοῦ περιοδικοῦ τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου. Τοῦτο δὲ ποιοῦντες κάμνομεν χρῆσιν τῆς σημερινῆς καθαρευούσης γλώσσης, διότι ἡ ἀρχαία ἑλληνικὴ καὶ ἡ πλουσιωτάτη καὶ γνωστοτάτη περίοδός της, ἡ ἀττικὴ διάλεκτος, οὐκ ἐστι κατάλληλος διὰ πάντα τὰ προϊόντα τοῦ σημερινοῦ πνευματικοῦ καὶ ὑλικοῦ βίου, ἡ δὲ νῦν γραφομένη γλῶσσα, ἣν δύναται νὰ εὕρῃ τις ἐν πολλαῖς ἐφημερίσι καθὼς καὶ ἐν πολλοῖς βιβλίοις καὶ περιοδικοῖς, Φαίνεται ἡμῖν νὰ ἦναι ἱκανωτάτη διὰ τὸν ἡμέτερον σκοπόν. Ἡ καθαρεύουσα γλῶσσα πρέπει νὰ ἦναι καὶ νὰ μείνῃ τὸ μέσον, δι' οὗ συνεννοοῦνται καὶ συνεργάζονται πάντες οἱ ἐν Εὐρώπῃ λόγιοι καὶ ἑλληνισταί.*

Ὅσον δὲ ἀφορᾷ εἰς τὴν ὕλην τοῦ ἡμετέρου περιοδικοῦ, δὲν θέλομεν νὰ μεταβάλωμεν τὸν χαρακτῆρα, τὸν ὁποῖον ἤδη ἔδειξαν τὰ προηγούμενα τεύχη, μόνον νὰ βελτιώσωμεν πάνθ' ὅσα χρείαν ἔχουσι βελτιώσεως, νὰ διορθώσωμεν τὰ διορθωτέα, καὶ νὰ ἐκτείνωμεν, ἂν δυνατὸν ᾖ, τὸν κύκλον τῆς ἐργασίας ἡμῶν.

Προτιμῶμεν τὴν χρῆσιν τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης διὰ πάντα τὰ ἄρθρα, δεικνύοντες τοιουτοτρόπως (κατὰ τὰς ταπεινὰς δυνάμεις ἡμῶν) ὅτι ἡ ἑλληνική, καὶ οὐχὶ πλέον ἡ λατινικὴ ἢ ἡ τρόπον τινὰ ῥακένδυτος ἀγγλικὴ γλῶσσα, ἢ ἡ βολαπυκικὴ καλουμένη γλῶσσα, πρέπει νὰ γείνῃ ἡ κοινὴ τῶν λογίων γλῶσσα. Ἀλλ' ἐξαιρουμένης ταύτης τῆς ἀρχῆς οἱ συνεργάται Φυσικῷ τῷ λόγῳ δέον νὰ μείνωσι ἐλεύθεροι, διὸ πρόθυμοι εἴμεθα νὰ δημοσιεύσωμεν πᾶν ἄρθρον εἰς ἄλλην τινὰ γλῶσσαν γεγραμμένον, ἐὰν ἡμῖν τοὐλάχιστον Φαίνηται ἱκανὴ καὶ κατάλληλος διὰ τὸν ὑψηλὸν καὶ ἱερὸν ὃν προτιθέμεθα σκοπόν.

Τὸ περιοδικὸν ἡμῶν δέχεται πᾶν καλῶς γεγραμμένον ἄρθρον καὶ πᾶσαν διατριβὴν περί τε τῆς παλαιᾶς, μεσαιωνικῆς καὶ νεωτέρας ἑλληνικῆς γλώσσης. Ἡ σπουδὴ καὶ ἡ μελέτη τῆς γλώσσης, ἀρχαίας τε καὶ νέας, καὶ πρὸ πάντων ἡ σύγκρισις τῶν διαφόρων περιόδων τῆς γλώσσης, ἡ ἱστορικὴ — ὡς ἔπος εἰπεῖν — μελέτη

τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης εἶναι εἷς τῶν κυριωτέρων σκοπῶν τῆς „Ἑλλάδος".

Μετὰ τούτων στενῶς συναρτᾶται τὸ ζήτημα τῆς προφορᾶς, ἡ ἔρευνα τῆς διαλεκτικῆς προφορᾶς, ἡ γραμματικὴ καὶ κριτικὴ μελέτη τῶν ἀρχαίων καὶ νεωτέρων κειμένων καὶ συγγραφέων, ἡ ἔκδοσις πάσης γλωσσογραφικῆς ὕλης, κτλ. κτλ. Δὲν εἶναι ἀναγκαῖον νὰ κάμωμεν κατάλογον πάντων τούτων, ἅτινα φαίνονται ἡμῖν χρήσιμα πρὸς ἔκδοσιν, διότι οἱ ἀναγνῶσται τῆς „Ἑλλάδος" ἤδη ἐκ τῶν προτέρων τευχῶν ἠδυνήθησαν νὰ σχηματίσωσιν ἰδέαν οἱανδήποτε περὶ τούτων.

Ἄλλο τι μέρος τῆς „Ἑλλάδος" εἶναι καὶ μένει ἀφιερωθὲν εἰς τὴν δημοσίευσιν ποιημάτων, πεζῶν διηγημάτων κτλ., γραφέντων εἰς τὴν σημερινὴν γλῶσσαν εἴτε καθαρεύουσαν εἴτε διαλεκτικήν, ἐν γένει εἰς τὰ προϊόντα τοῦ σημερινοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος, γνησίου ἀπογόνου τοῦ ἀειμνήστου καὶ ἀθανάτου πνεύματος τῶν Αἰσχύλων καὶ Σοφοκλέων, τῶν Πλατώνων καὶ Ἀριστοτελῶν. Ὁ ἑλληνικὸς λαὸς ἀντιπροσωπεύει τὸν πολιτισμὸν καὶ τὸν ἐξευγενισμὸν τῆς Ἀνατολῆς, ἂς μὴ λησμονῶσιν οἱ Ἕλληνες τὸν ἱερὸν τοῦτον σκοπόν! Ἡμεῖς μόνον δυνάμεθα νὰ ἤμεθα φιλέλληνες, τῷ δὲ ἑλληνικῷ λαῷ τὸ ἄγνωστον μέλλον

τόσα δοίη, ὅσα φρεσὶ σῇσι μενοινᾷ.

Ὅθεν πρέπει νὰ ζητήσῃ τὴν πνευματικὴν ἑνότητα, καὶ νὰ δώσῃ εἰς τὸν δυτικὸν κόσμον τὰ παναρχαῖα παραδείγματα καλοκἀγαθίας, ἀτρεμοῦς προόδου καὶ καλλίστης ὁμονοίας. Ζήτω τὸ Πανελλήνιον!

ἐν Ἀμστελοδάμῳ,
τῇ 1 Ἰανουαρ. 1892.

H. C. Muller.
Y. H. Rogge.
. . . .

ZUR AUSSPRACHE DES GRIECHISCHEN UND LATEINISCHEN.

Οὐ μόνον ἀεὶ τὰ αὐτὰ λέγω, ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν αὐτῶν. SOCRATES.

Die Philologen, wenn ich sie so nennen darf, sträuben sich vergebens gegen die Verbesserung der Aussprache unserer sogenannten „todten" Sprachen beim Schulunterricht; denn gerade beim Schulunterricht könnte man durch eine bessere Aussprache auch viel bessere Resultate erzielen.

Was das Griechische betrifft, so könnte man, wenn der Unsinn des Erasmianismus abgeschafft ist, sich vielleicht über ein Mutanda-Programm einigen (vgl. Hellas III 353); aber die Sache hat viele Schwierigkeiten. Wie muss man *η* als Mittellaut zwischen $\frac{e}{i}$ hören lässen, entweder wie in Holland geschieht, also ungefähr wie *è* = franz. *e* in être, oder auf welche Weise? Der dünne *u*-Laut für das *υ ψιλὸν* hat weniger Schwierigkeiten, desto mehr aber die Aussprache des *οι*, für welches ich in meiner Grammatik S. 39—40 den deutschen *ö*-Laut (holländ. *eu*) vorschlug. Aber die häufige Verwechselung von *οι* und *υ* in den Inschriften könnte uns zu einer Aussprache wie franz. holländ. *u* führen. Und so weiter. Wird man je eine Einigung erzielen? Und für welche Periode? Denn bei Homer werden die s.g. Diphthonge ja oft getrennt auszusprechen sein. — Also, bis man zu einer einheitlichen Verbesserung gelangt ist, spreche man das Griechische getrost aus, wie es die Griechen thun. [1]) Diese Aussprache habe ich bei meinen Stunden am hiesigen Gymnasium eingeführt, und bin nicht unzufrieden über die Erfolge. Ausserdem sind meine Schüler nicht unbekannt mit der vorläufig leider noch herrschenden, s.g. erasmianischen Methode.

Sowohl für die Etymologie als für die Erklärung der Schriftsteller bringt die verbesserte Aussprache mannigfachen Nutzen. Ich erinnere nur an *βούλομαι* und volo (d. h. wolo), *βία* und vis, *βαίνω* und venio; an die Unterscheidung von *γ* und *χ*, wodurch die Schüler den Fehler vermeiden werden z. B. *ἔφυχον*

1) Mehr darüber in meiner Hist. Grammatik, besonders S. 39—40, wo eine Art Mutanda-Programm mitgetheilt ist. Doch bleibt Solches immerhin ungemein schwierig, vielleicht wohl unmöglich, und auch hier — dies diem docet!

statt ἔφυγον zu schreiben (historisch); an ἐδ- und ἐσθίω, das Perfectum der Muta-Stämme, z. B. ἠνάγκασμαι aus ἠνάγκαδ μαι, u. s. w.; an eine bessere Aussprache des ζ, für die frühere Periode vielleicht wie italien. *gi* (Kern, Hellas II 88), wodurch Formen wie μεγ-ίων, μείζων besser erklärt werden können; u. s. w.; an Plato's Stelle im Kratylos über ἱμέρα-ἡμέρα-ἑμέρα, an die bekannten Stellen bei Aristoph., wo βοΐ mit βοηθεῖν, die Ἶρις ταχεῖα mit τριήρης, u. s. w. zusammengestelt werden; an die Entstehung von Imper. θές aus θέθι, oder das lakonische σιός neben θεός; an Βαβυλών und Babylon. — Was die s. g. Diphthonge (Digraphen) angeht, so erinnere ich die Herren Gymnasiallehrer an die Regel über αι bei Subst. und Verbis, an gynaeconitis bei Nepos, an die Elision von αι in Versen, an γαῖα und Geographie, u. s. w.; an ει = langes *i* bei Darius = Δαρεῖος, bei Neontichos = νέον τεῖχος (Nepos), bei bini = βίνει (Cic. ad Fam. IX, 22), bei τειμή und τιμή, und unzähligen anderen Beispielen; an die Elision von σευ, etc. bei Homer, oder an εὐαγγέλιον = evangelium, oder an die Declination von Ζεύς, von den Wörtern auf εύς, u. s. w.; an ἀπτέρυσαν bei Homer, an αὐτός-ἀτός, αὐτάρ-ἀτάρ, u. s. w., oder an ναῦς-navis, oder an καυνέας = cave ne eas, bei Cicero; an die Stelle mit λοιμός-λιμός bei Thucydides, oder die Verbalformen ἰδ-εἶδον-οἶδα, πιθ-πείθω-πέποιθα, λιπ-λείπω-λέλοιπα, an hemerodromoe bei Nepos, u. s. w.; an die Attische Form ὑός = υἱός, an die Homerstellen wo υἱός kurz gebraucht wird, u. s. w. — Endlich kann entstehen von λλ aus λj, vielleicht auch Aussprache, seinen Nutzen tragen bei der Erklärung der Verba Liquida auf λλω, bei ἄλλος = alius, φύλλον = folium, u. dergleichen mehr.

Die Erasmianer in Holland, welche auch die Griechische Accentuation vernachlässigen, erinnere ich nur kurz an βιός-βίος, δῆμος-δημός, νέος-νεός, ὄρος-ὀρός, πειθώ und πείθω, ὦμος-ὠμός, λιθοβόλος und λιθόβολος, an die wichtige Unterscheidung von εἶμι und εἰμί, von παιδεῦσαι und παίδευσαι, ἵστατο und ἱστάτω, an die schon von Prof. Télfy gesammelten Stellen, z. B. αἰόλον ὄφιν bei Homer (Eustath.), u.s.w. u.s.w. [1]). — Denn Corssen in seinem Werke: Ueber Aussprache, Vocalismus und Betonung

1) Vgl. auch Photii Lexicon rec. Naber, Proleg. p. 77—78.

der latein. Sprache, II, S. 931 hat vollständig Recht: „Dass „Aristarchos und seine Zeitgenossen jene Reste der älteren Be„tonung sorgfältig beachteten ..... zeugt von der Gewissenhaf„tigkeit mit der sie bei der Einführung der Betonungszeichen „verfuhren". [1])

Soviel was die Aussprache des Griechischen betrifft. Höffentlich wird man bald mit Wyndham sagen: „Spare a foreigner's ear the pangs inevitably consequent upon hearing an Englishman (and a Dutchman — füge ich hinzu!) pronounce Greek! The same may surely be said of Latin" („Latin and Greek", p. 19). Herrn Wyndham stimme ich von ganzem Herzen bei, auch unsere Aussprache des Lateinischen ist eine lächerliche, und hat Verbesserung nöthig. Die Sache ist jedoch etwas schwieriger, sowohl was die Orthographie als was die Aussprache angeht, und muss also durch einige Beispiele näher erläutert werden.

Reisig in seinen Vorlesungen über latein. Sprachwissenschaft (herausgegeben von Haase und Hagen) erwähnt die ältere Schreibweise von *ei* für *i*, omneis = omnis, heic, queis = hic, quis, joure, joustitia für späteres jure, justitia (Corssen I, 348, 667), *oi* für späteres *oe*, z. B. proilium = proelium (Muret. V. L. VI 4 über canephoroe), *ai* für späteres *ae*, *k* in den Wörtern kaput, Kaeso, kalumnia, Kalendae (Pallikanus auf Familienmünzen der Lollier), die härtere Aussprache des *g*, die Verwechselung von *r* und *s* (honos-honor), die verschiedenen Aussprachen des *i*, z. B. in here-heri, leves-levis, u. s. w.; den Mittellaut des *u*, zwischen *i* und *u*, in einigen Wörtern, wie arcubus (4e Declination), die Superlative optumus, maxumus, u. s. w.; ferner die Aussprache des *qu* ungefähr wie *k*, mit dem Wortspiele des Cicero: ego coque (quoque) tibi favebo — und einige andere Schwierigkeiten, welche ich hier nur kurz andeute, um der Hauptsache nicht aus dem Wege zu gehn.

Die Hauptsache ja ist und bleibt dass wir jedenfalls besser thun werden, das Lateinische auf Italienische Weise auszusprechen, eventuell mit denjenigen Modificationen, welche die wissenschaftliche Erforschung der Laute wahrscheinlich gemacht

---

1) Ich möchte meinen guten Freund, Herrn Gymnasialprofessor Dr. A. W. van Geer in Nijmegen fragen, ob er noch immer bei seinem Vorschlage beharrt, die griechischen Accente als unnütz über Bord zu werfen? (Cf. Hellas II 309).

hat, als auf holländische, englische, deutsche, französische Weise So kann man ja auch der lateinischen Sprache einen viel schöneren Klang geben, sie einigermassen als lebende Sprache behandeln, und die italienische Tochter (sit venia verbo) auf nützliche Weise zur Vergleichung benutzen. [1])

Was die einzelnen Schwierigkeiten betrifft, entlehne ich dem schon erwähnten grossen Corssen'schen Werke noch die folgenden Resultate:

1. *k* und *c*. — Bis in das 7e Jahrh. n. Chr. kann die Assibilation jenes Lautes nur vereinzelt in der Volkssprache oder in Provinzialdialekten eingetreten sein, also sprachen die gebildeten Römer noch im Zeitalter des Exarchats und der Longobarden die Namen ihrer grossen Vorfahren *Kaesar*, *Kikero* aus (I 49). — Von Schreibweisen, die *c* durch *s* oder *z* (*tz*, *tc*) wiedergeben, wie sisternae, paze, Tzitane, Bincentce, ist doch keine mit Sicherheit früher als im 6en Jahrh. n. Chr. erweislich (I 48, vgl. Schuchardt, Vok. des Vulgarlat. I 163). — Da im Spätlateinischen sporadisch und in Provinzialdialekten schon die Assibilierung des *c* vor *i* (*j*) mit folgendem Vokal begonnen hat, und da die Assibilierung des *t* vor *i* (*j*) schon im 5en Jahrh. in der Sprache der Gebildeten durchgedrungen ist, also schon früher begonnen haben muss, so sind in diesen Fällen die beiden Laute in der Aussprache einander ähnlich geworden, u. s. w. (I 67).

2. Das Schriftzeichen V (*u*) hinter *Q* bezeichnet weder einen vollen Vokal noch einen Consonanten, sondern einen halbvokalischen labialen Nachklang (I 76).

3. Der tönende gutturale Verschlusslaut *g* hatte vor den Vokalen *a*, *o*, *u* den starken vollen Klang eines Kehllautes; er hatte einen schwächeren vor den Vokalen *e* und *i*; u. s. w. (I 96).

4. Kaum sind noch Spuren vorhanden, dass der Buchstabe H im Lateinischen etwas anderes bezeichnete als den blossen Hauchlaut, den Griech. Spiritus Asper, u. s. w. (I 122). — Man vergleiche hiermit die Geschichte des Spir. Asper im Griechischen und den Abfall des *h* im Italienischen, u. s. w.

1) Sehr geistreiche Bemerkungen über Lateinisch und Italienisch finden sich in den vor kurzem herausgegebenen Briefen Cobet's an Geel (Leiden, Brill 1891), welche ich später ausführlich bespreche. Schade — dass nicht jeder Holländisch lesen kann, denn dieses Buch sollte von allen Philologen ohne Ausnahme gelesen werden.

5. *S* wurde scharf gesprochen im Anlaut, weich im Inlaut, matt und dumpf im Auslaut, bis es ganz verklang (I 294). — Man vergleiche die Orthographie von caussa-causa, u. s. w.

6. Das Lateinische *j* im Anlaut einfacher Wörter und im Anlaut des zweiten Gliedes von Compositen klang wie der deutsche palatale, tönende Reibelaut *j*. Das *j* im Inlaut einfacher Wörter zwischen Vokalen hatte einen breiteren, volleren, im Anlaut weicheren, dem *i* ähnlichen Klang (I 310).

7. Das Lateinische *v* lautet (*e*) im allgemeinen wie das Deutsche *w*, das Griechische *ϝ* (I 323).

8. Die Latein. Sprache kannte auch einen Mittelvokal zwischen *ĭ* und *ŭ*, der den Grammatikern viel zu schaffen macht. Dieser Mittelton wurde gehört in: maximus-maxumus, pulcherrimus-pulcherrumus, u. s. w. (I 331).

9. Für die Latein. Sprache hat Marius Victorinus vollkommen Recht mit seiner Behauptung, p. 2454 P. *u* litteram, quam nisi per *ου* conjunctam Graeci scribere ac pronuntiare non possunt. Demnach klang das Lateinische *u* wie das Deutsche (I 346).

10. Die Diphthonge *ou*, *ai*, *oi*, *ei* sind aus dem Munde des Römischen Volkes verschwunden, und Cicero hat sie auf der Rednerbühne nicht mehr gesprochen (I 791).

Aus den angeführten Stellen geht klar hervor, dass eine Verbesserung der Lateinischen Aussprache auf unseren Schulen zwar mit einigen Schwierigkeiten verknüpft ist, aber nichtdestoweniger sehr gut praktisch erprobt werden kann und erprobt werden muss. Die Philologen könnten sich einigen über eine einheitliche Aussprache des *c*, des *ci* mit folgendem Vokal, des *ti* mit folgendem Vokal [1]), u. s. w., aber jedenfalls kann im allgemeinen die Aussprache des Italienischen auf das Lateinische angewendet werden, und durch eine solche Reform werden die Schüler nicht nur die Phonetik, Etymologie und Grammatik besser erlernen (sie werden ja, ebenso wie beim Griechischen, aufhören Laut

1) „Viel früher muss *ci*, wenn ihm noch ein Vokal folgte, *si* ähnlich geklungen haben (so in audacia, u. a.) ...... *t* muss schon früh vor *i* mit folgendem Vokal in latein. Wörtern eine dem deutschen *s* ähnliche Aussprache angenommen haben (so in iustitia, u. a.), u. s. w." (Schweizer-Sidler und Surber, Gramm. der latein Sprache, Halle a/S. 1888, S. 8). — Einige Litteratur über Italienisch und italienische Dialekte (Aussprache) findet man z. B. bei W. Meyer-Lübke, Italienische Grammatik (Leipzig, Reisland), 1890. 8°. S. XI—XII u. passim.

und Schrift zu verwechseln, und das Entstehen vieler Wörter wird ihnen durch eine bessere Aussprache klargelegt werden können), sondern sie werden auch der schönen und kräftigen Sprache eines Plautus und Terenz, eines Sallust und Cicero, eines Catullus, Horaz und Vergil, wenn auch nicht ihre ureigensten Laute, doch jedenfalls ihren meist verwandten Vokalismus zurückgeben. Das grässliche

„Taitiri tju petjuli rekjubens szöb tegmini fedschei" [1])

der Engländer, ebenso wie das hässliche keukwe süüm (cuique suum) der Holländer wird der Vergessenheit anheimfallen, und hoffentlich unter dem selben Schutt wie das erasmianische „hai chorai" (*αἱ χῶραι*) und ähnliche Verunstaltungen einer schönen und klangvollen Sprache begraben werden.

Bei meinem lateinischen Unterricht am Gymnasium von Amsterdam habe ich schon längst den Anfang auch mit dieser Reform gemacht, werden meine Herren Kollegen bald folgen? Ich fürchte:

Μωμήσεταί τις μᾶλλον ἢ μιμήσεται.

Neujahr 1892. H. C. Muller.

NACHTRAG.

Mit dem Corssen'schen Werke vgl. man die später erschienene Schrift von *E. Seelmann*, Die Aussprache des Latein, nach physiolog.-histor. Grundsätzen. Heilbronn, Gebr. Henninger 1885. 8°. 397 S., und daselbst über Wechsel von e—i S. 188—191, über den Mittellaut u—i S. 203—207, über u (normal—u) S. 216—217, über ti vor Vocal als Zischlaut, u. s. w. S. 321 flg., über c als k gesprochen S. 333, über italienische Aussprache des Latein S. 373 flg., und endlich die phonet. Textproben S. 373—378. — Wenn jedoch der gelahrte Herr Verfasser seine Aussprache nicht deutlicher fixieren kann als z. B. auf folgende Weise: *„Auslautendes m vor vocalischem Anlaut sinkt zu einer flüchtigen „nasalen bilabialen w-artigen spiranten herab, zu einem den hiat „ausfüllenden blaseartigen gleitlaut"*, u. s. w. — so werden dergleichen Forschungen, leider, für die Praxis des Unterrichts wenigstens keine weiteren Erfolge haben.

---

1) Engel, Die Aussprache des Griechischen. Ein Schnitt in einen Schulzopf. Jena 1887. 8°. S. 37.

SKIZZE EINER BIBLIOGRAPHIE DER NEUGRIECHISCHEN DIALEKTE.

Von Dr. H. C. MÜLLER.

I. ALGEMEINE WERKE.

Mavrophrydis — *Δοκίμιον ἱστορίας τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης, ὑπὸ Δημητρίου Μαυροφρύδου. ἐν Σμύρνῃ* 1871. 8°. 693 *σελ.*

Deffner (Mich.), Neograeca, Dissertatio philologica, etc. Lipsiae, Hundertstand & Pries, 1871. 8°. 92 p. [Curt. Stud. IV, 233—322].

—— Sitzungsber. der Akad. der Wiss. zu Berlin, 1877, S. 192 ff.

Talbert, De lingua graeca vulgari, quoad declinationes, cum rustica romana conveniat. (sic) Paris, 1874.

Schmidt (B.), Griechische Märchen, Sagen und Volkslieder, gesammelt, u. s. w. Leipzig, Teubner, 1877.

Foy (Karl), Lautsystem der griech. Vulgärsprache. Leipzig, 1879.

Contes populaires grecs, publiés d'après les manuscrits du Dr. J. G. de Hahn, et annotés par Jean Pio, Copenhague, 1879 (cf. Psichari, Essais I, p. 18 note).

Χατζιδάκις (Γ. N.), *Περὶ τῶν εἰς -οῦς συνῃρημένων τῆς δευτέρας καὶ τῶν εἰς -ος -ους οὐδετέρων τῆς τρίτης κλίσεως*, und *Περὶ Φθογγολογικῶν νόμων καὶ τῆς σημασίας αὐτῶν, κτλ. Ἀθήν.* 1883. 31 *σελ.*

Χατζιδάκης (Γ. N.), *Μελέτη ἐπὶ τῆς νέας ἑλληνικῆς, κλ. ἐν Ἀθήν.* 1884. 8°. 104 *σελ.*

vgl. noch Krumbacher, Byz. Litt. S. 396.

Krumbacher (K.), Beiträge zu einer Geschichte der griechischen Sprache. Weimar, 1884. 8°.

Meyer (Gust.), Griechische Grammatik. 2e Aufl. Leipzig, 1886. — Seite XXXIV—XXXVI.

Psichari (Jean), Essais de grammaire historique néo-grecque. 2 part. Paris 1886—1889. [cf. Hatzidakis in Berl. Philol. Wochenschrift 1887, S. 1009 ff., und A. N. Jeannáris in der *Ἀθηνᾶ* III 2, *σελ.* 230—243].

Hatzidakis, Vocalismus des Ngr., K. Z. 30, 356 ff., und Zur Geschichte des Mittel- und Neugriechischen. — Zeitschr. f. vgl. Sprachf. N. F. XI, 1.

Hatzidakis in *'Αθηνᾶ, σύγγραμμα περιδικόν, κλ. κλ. Τόμος* I—III. *'Αθήνησιν*, 1889—91.

Müller (Hans), Das Verhältnis des Neugriechischen zu den romanischen Sprachen. Eine sprachvergleichende Betrachtung. Leipzig, 1888. 8°.

Hatzidakis, Zur Abstammungsfrage des Neugriechischen (ΕΛΛΑΣ, III, 1, S. 1—5). 1891. Erweitert in der *'Αθηνᾶ*, III 253—258.

Muller (H. C.), Historische Grammatik der Hellenischen Sprache, u. s. w. Bd. I. Leiden, 1891.

Hatzidakis, Einleitung in die ngr. Grammatik, Leipzig, Breitkopf u. Härtel, 1892.

II. Spezialarbeiten.

(Die Dialekte alphabetisch geordnet).

1. Aeginetisch.

Thumb (Albert), Freiburg i. B., *Μελέτη περὶ τῆς σημερινῆς ἐν Αἰγίνῃ λαλουμένης διαλέκτου.* (*'Αθηνᾶ, σύγγραμμα περιοδικόν, κτλ. 'Αθήνησιν*, in Comm. bei Barth & von Hirst in Athen, *τόμ.* III. *τεῦχος α'.* 1891. 8°. *σελ.* 95—128).

Π. **'Ηρειώτης**, *Προγράμμα τοῦ ἐν Αἰγίνῃ ἑλληνικοῦ σχολείου. 'Αθήνησιν, ἐκ τοῦ τυπ. Παλαμήδους* 1888.

2. Chios.

Psichari (Jean), Deux contes populaires Chiotes. I. Le livre enchanté. II. Le jeune prince.
(Essais de grammaire historique néo-grecque. II, p. CXLV—CLIX).

Πασπάτης ('Α. Γ.), Τὸ *χιακὸν γλωσσάριον, ἤτοι ἡ ἐν Χίῳ λαλουμένη γλῶσσα, κτλ. ἐν* 'Αθήν. *ἀδ.* Πέρρη 1888. 8°. 431 *σ.*

Κανελλάκης (Κ. Ν.), Χιακὰ *ἀνάλεκτα, ἤτοι συλλογὴ ἠθῶν, ἐθίμων, παροιμιῶν, κτλ. ἐν* 'Αθήν. 1890. 8°. 592 *σ.*

3. Epirotisch.

Χασιώτης (Γ. Χρ.), *Συλλογὴ τῶν κατὰ τὴν "Ηπειρον δημοτικῶν ᾀσμάτων.* Athènes, 1866, 12°. 223 p.

Ἀραβαντινός (Π.), Συλλογὴ δημωδῶν ᾀσμάτων τῆς Ἠπείρου. ἐν Ἀθήναις, 1880.
Boltz, Hell. Sprache. S. 147.
Magazin f. d. Lit. d. Auslandes 1881. N° 39.

Πούσιος (Θ), Συλλογὴ λέξεων, παραμυθίων, ᾀσμάτων κτλ, τοῦ ἐν Ζαγορίῳ τῆς Ἠπείρου ἑλλην. λαοῦ. — Ὁ ἐν Κων/πόλει Ἑλλ. Φιλ. Σύλλογος, tom. XIV, 1879—80. Constantinople, 1886, p. 261—277.

4. Dialekt v. Karpathos.

Manolacacis, Δωρικὸν Ψήφισμα Καρπάθου, ὑπὸ C. Wescher, μεταφρασθὲν ἐκ τῆς γαλλικῆς, μετὰ γενικῆς περιγραφῆς τῆς νήσου. Athènes, 1878.

Mondry Beaudouin, Le dialecte de Karpathos. (Étude du dialecte chypriote., etc. 1884. Appendice I, p. 105—108).

5. Kerkyraeïsch-Israëlitisch.

Boltz, Hell. Sprache, u. s. w. Darmstadt 1882. 8°.
S. 187: Bruchstück eines sprachlich sehr interessanten *Hymnus*, u. s. w. [nach Δελτίον τῆς Ἑστίας, ἀρ. 292, σελ. 2, vom 1—13 August. 1882).

6. Kretisch.

Χουρμούζης, Κρητικά. Ἀθήνησι, 1842.

Ἄισματα Κρητικὰ μετὰ διστίχων καὶ παροιμιῶν. Volkslieder nebst Distichen und Sprichwörtern. In der Ursprache mit Glossar herausg. von **Anton Jeannaraki**. Leipzig, F. A. Brockhaus, 1876. 8°. 386 S.
(cf. W. Wagner, Lit. Centralblatt, N°. 39, 1876, S. 1303.)

Α. Ν. Σκιᾶ, Περὶ τῆς Κρητικῆς διαλέκτου. ἐν Ἀθήν., ἐκ τοῦ τυπ. Π. Δ. Σακελλαρίου, 1891. [cf. ΣΤΟΑ, σύγγραμμα μηνιαῖον, κλ. I 1, σελ. 55.]

7. Kyprisch.

Kind (Th.), Mémoire sur le dialecte chypriote, dans la „Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung", t. XV (citirt von Mondry Beaudouin).

Loukas, Φιλολογικαὶ ἐπισκέψεις τῶν ἐν τῷ βίῳ τῶν νεωτέρων Κυπρίων μνημείων τῶν ἀρχαίων, tome I. Athènes, 1874. —

Λέξεις κυπριακαὶ, dans la revue grecque *Ἐφημερὶς τῶν Φιλομαθῶν*, années 1865, 1866, 1867.
(citirt von Mondry Beaudouin, vgl. auch Hatzidakis in der *Ἀθηνᾶ*, I 497).

A. A. *Σακελλάριος*, Τὰ *Κυπριακά. τομ.* III. *ἡ ἐν Κύπρῳ γλῶσσα. ἐν Ἀθήναις* 1868.

Rothe, Quaestiones de Cypriorum dialecto et vetere et recentiore. Pars I, Leipzig, 1875.

Meyer (G.), Il dialetto delle cronache di Cipro di Leonzio Machera e Giorgio Bustron. — Rivista di Filologia, etc. t. IV, tirage à part, Turin, 1875.

—— Romanische Wörter im Kyprischen Mittelgriechisch, im Jahrbuch für roman. und englische Sprache und Literatur. N. F., Th. III, S. 33—56.

Myriantheus, *Κυπριακαὶ λέξεις*, dans la revue grecque *Φιλίστωρ*, t. III. p. 433, 535, et t. IV, p. 427, 480.

Beaudouin (Mondry), Étude du dialecte chypriote moderne et médiéval. Paris, E. Thorin éditeur, 1884. 8°. 145 p.
Bibliothèque des Écoles Françaises d'Athènes et de Rome. Fascicule XXXVI.

~~~~~

8. Kappadokisch.

Ἀλεκτορίδης (Ἀ. Ζ.), *Ἄισματα καππαδοκικά, συλλεγέντα ὑπὸ —. Δελτίον τῆς ἱστ. καὶ ἐθνολ. ἑταιρίας τῆς* Ἑλλάδος, t. I, livr. IV, p. 712—728, 1884.

Καρολίδης (Π.), *δ. Φ.*, Γλωσσάριον *συγκριτικὸν* Ἑλληνο*καππαδοκικῶν λέξεων, ἤτοι ἡ ἐν* Καππαδοκίᾳ *λαλουμένη, ἑλληνικὴ διάλεκτος καὶ τὰ ἐν αὐτῇ σωζόμενα ἴχνη τῆς ἀρχαίας* Καππαδοκικῆς *γλώσσης.* Βραβευθὲν *ὑπὸ τοῦ ἐν* Κων/πόλει Ἑλλ. Φιλ. Συλλόγου. *ἐν* Σμύρνῃ, *ἐκ τοῦ τυπ.* „Ὁ Τύπος". 1885. 8°. 221 *σελ.*
Μουσεῖον καὶ Βιβλιοθήκη Εὐαγγελικῆς Σχολῆς.

~~~~~

9. Dialekte in Italien.

Νέα Πανδώρα, Bd. XV, fasc. 353, Athen, Dec. 1864.
Boltz, Hell. Spr. S. 160.

Comparetti (D.), Saggi dei dialetti Greci dell' Italia meridionale, raccolti ed illustrati. Pisa, 1866. 8°. 103 p.

Morosi, Studi sui dialetti Greci della terra d'Otranto, Lecce, 1870. 214 p. [dazu: Pott im Philologus XI, p. 245—269, und *Pellegrini*: Il dialetto Greco-Calabro di Bova in Rivista di Filologia, vol. II (1873) u. III.].

Pellegrini (Ast.) Canti popolari dei Greci di Cargese. Bergamo, 1871.

Morosi, I dialetti romaici del mandamento di Bova, in Calabria. — Ascoli, Archivio glottologico italiano, Roma, E. Loescher, 1874. IV, I, p. 1—116.

Pellegrini (Ast.), Il dialetto greco-calabro di Bova. Studio. Vol. I. Torino e Roma, E. Loescher, 1880. 8°. 270 p.

10. Lesbisch.

Earinos, citirt bei R. Meister, Dialekte, Bd. I, S. 13, Note.

11. Makedonisch.

Foy (K.) Lautsystem der Griech. Vulgärsprache. Leipzig, 1879: S. 144—146: Makedonisches.

12. Neolokrisch.

Chalciopulos, (N.), De sonorum affectionibus, quae percipiuntur in dialecto neolocrica, Lipsiae, 1873. 8°. — Curtius, Studien, V, p. 340.

13. Pontisch (u. Surmenitisch).

Εὔξεινος Πόντος, *σύγγραμμα περιοδικόν· ἐν Τραπεζοῦντι* 1880—82.

Boltz, Die hell. Sprache, u. s. w. Darmstadt, 1882. 8°. S. 182—186: *Pontisch* (*Surmenitisch*).

Vgl. Boltz im „Ausland", N°. 35 von 1882, S. 695.

Ἀστὴρ τοῦ Πόντου, *περιοδικὸν σύγγραμμα· ἐν Τραπεζοῦντι* 1884—86.

Oekonomides (D. E.), Lautlehre des Pontischen. I. Inaugural-Dissertation, u. s. w. Leipzig, J. C. Hinrichs, 1888. 8°. 66 S. (Der II. Theil kam uns nicht zur Hand).

14. Dialekt v. Thera.

Petalas, *Θηραϊκῆς γλωσσογραφικῆς ὕλης τεῦχος α'. — Ἰδιωτικὸν τῆς θηραϊκῆς γλώσσης.* Athènes 1879.
(cf. M. Deffner in Jenaer Literaturztg. 1877. Nr 12. p. 191).

15. Trapezuntisch.

Ἰωαννίδης (Σ.), *Ἱστορία καὶ στατιστικὴ Τραπεζοῦντος καὶ τῆς περὶ ταύτην χώρας, ὡς καὶ τὰ περὶ τῆς ἐνταῦθα Ἑλλην. γλώσσης. Κωνσταντινούπολ.* 1870.
(cf. Psichari, Essais I, p. 26—27).

Kind (Th.), in Kuhns Zeitschrift XI 124 ff.

Κούσης (Ἐλευθ. Τ.), *Περὶ Τραπεζουντίας διαλέκτου (Πλάτων, σύγγραμμα περιοδικόν, κτλ. ἐν Ἀθήναις, ἐκ τοῦ τυπ. Ἀλ. Παπαγεωργίου, Τόμ.* I B' — *τεῦχος* ζ' — I B'). 1890. 8°. *σελ.* 286—302.
συνέχεια· ἴδε Τόμ. IA' *σελ.* 232.
cf. D. E. Oekonomides, Lautlehre des Pontischen, S. 24.

16. Triphylia.

Karavitis. — *Ἄισματα δημοτικὰ Τριφυλίας, συλλεγέντα ὑπὸ Σ. Καραβίτου. Δελτίον τῆς ἱστορικῆς καὶ ἐθνολογικῆς ἑταιρίας τῆς Ἑλλάδος. ἐν Ἀθήναις.* II, pp. 362—364. 1884.
Cf. Psichari, Essais I, p. 27.

17. Tsakonisch.

Deville (G.), Étude du dialecte tzaconien. Paris, 1866.

Οἰκονόμος (Θεόδ.), *Γραμματικὴ τῆς τσακωνικῆς διαλέκτου.* Athen, 1870.

Schmidt (M.), Das Tzakonische. — Curtius, Studien III, S. 345.

Deffner (Mich.), Zakonisches (in Monatsberichten der Kon. Akademie der Wissensch. zu Berlin, 1875).

—— Zakonische Grammatik. 1e Hälfte. Berlin, Weidmann, 1881. 8°. 176 S.

Hatzidakis (G. N.), Zur Abstammungsfrage des Ngr. **ΕΛΛΑΣ**, III 1, S. 1—5. 1891. (Vgl. oben).

(Wird fortgesetzt).

BEITRÄGE ZUR HEUTIGEN HELLENISCHEN SPRACHE — IV.

(*Fortsetzung von Hellas* III *S.* 244 *ff.*)

Ueber die Sippe Κύρκα, κοῦρκα, κούρκος, κουρκάνος, Puter.

In dem Artikel über -πουλος als zweiter Theil an griechischen Vollnamen (Ἑλλάς III. 244 ff.) wurde S. 248 des eigentümlichen Liebkosungswortes „Κύρκα, Puter" (von Frauen an Männer) gedacht, das in dem Ritterepos Βασίλειος Διγενὴς Ἀκρίτας vorkommt, und zwar

v. 2942 in Ἐκείνη μὲ ἀγκάλιζε, γλυκέως κατεφίλει
καὶ παρεκάλει, λέγουσα· „Νεώτερέ μου Κύρκα κτλ.
d i. Sie hielt umschlungen mich gar fest und küsste mich so minnig
und bat, indem sie mich: „Du mein zartjunger Puter nannte
(dass die Guitarr' ich holen wollt', sie würde dazu singen etc.

zu welchem Worte der Herausgeber des Textes, Herr A. Miliarákis (S. 156) schreibt: „Κύρκα λέξις βυζαντινὴ, παρὰ τῶν γυναικῶν πρὸς τοὺς ἄνδρας. Σημαίνει δὲ τὴν Νουμιδικὴν Μελεαγρίδα (*Numida gallopavo*), κοινῶς σήμερον κοῦρκον, ἰνδιάνον, διάνον καὶ γάλλον. Also, der englische Turkey, wallisisch *tŵrci* (sprich τῶρκι, s. Spurell „Geiriadur Cynaniaethol seisoneg a Chymraeg," 351), Puter.

In den Wörterbüchern von A. N. Γιάνναρης· Μικρὸς θησαυρὸς τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσης, 1888—90; im grossen Βυζάντιος, Λεξικὸν τῆς Ἑλλ. Γλ. κτλ., ἐν Ἀθήναις 1852, und selbst in Sophocles: Greek Lexicon of the Roman and Byzantine Periods, from B. C. 146 to A. D. 1100, ist es nicht verzeichnet; eben so wenig im *Glossaire* zur *Collection de Romans Grecs en langue vulgaire et en vers etc., par Spyridion* P. Lambros, *Paris* 1880. Nur der fast nie versagende Émile Legrand hat es in seinem *Nouveau Dict. Grec-Moderne-français*, Paris 1882 S. 466 und zwar:

κοῦρκα, ἡ, *dinde* — κουρκάκι, τὸ, *dim. du suivant*,
κουρκάνος, κούρκας *et* κοῦρκος, ὁ, *dindon*.

Ausserdem ist bei Miklosich „*Lexicon Palaeoslovenico-Graeco-Latinum*, Wien, 1862. S. 324 unter altslavisch коуръ, ἀλέκτωρ,

gallus, noch neugr. *κούρκας* angeführt, nach Βεντότης· Λεξικὸν δίγλωσσον τῆς ῥωμαϊκῆς καὶ γαλλικῆς διαλέκτου, Wien, 1804.

Das Wort — obgleich (dem altgriechischen gegenüber) als „byzantinisch" bezeichnet, scheint gleichwohl rein slawischen Ursprungs und, jedenfalls schon in sehr früher Zeit, von den zahlreichen slawischen Wanderstämmen mit dem damit benannten Vogel selber dem byzantinischen Reiche aus dem fernen Osten zugeführt worden zu sein.

Der russische Sprachforscher Anton Budilowič [1]) giebt in seinem Werke: Первобытные Славяне въ ихъ языкѣ, бытѣ и понятіяхъ по даннымъ лексикальнымъ (d. i. Die Urslawen in ihrer Sprache, ihrem Wesen und ihren geistigen Anschauungen), Kiew, 1878, S. 355, einen geschichtlichen Ueberblick über die Wanderung der Hühnervögel und zählt das Stammwort kur Hahn, kúra Henne, samt dem dim. und Liebkosungsworte kúrka zu den slawischen prähistorischen Wörtern. Er unterstützt seine Ansicht durch das Vorhandensein des Wortes in den übrigen slawischen Sprachen und die Fruchtbarkeit desselben nach der Seite der Ableitungen und der Zusammensetzungen.

In der That hat das russ. Wb. der Akademie von St. P. folgende Wörter: altsl. kur, Hahn (auch bulg. u. neuslowenisch) — kúra, kúriza Henne, kúrka, junger Hühnervogel — kúry, Hühnervolk, -stamm — kurének, kurčénok, junger Hahn — kúročka, kl. Hühnchen; die Adjective kúričij, kurínyj, kurjáčij, Hühner-; ferner kurjà (indjésskoje) n. Puter (indischer), wozu kurjátina, kurjátinka, Puterfleisch; kurjátnik, urspr. Puterstall, dann Hühnerstall, -hof, -händler und kuropádka, Rebhuhn. Die kúročka dunájsskaja ist das schwarze Wasserhuhn (Fulica atra).

Miklosich hat p. 324 unter kurъ auch bulg. korkoj, gallina.

Das Tschechische hat kur, Schneehuhn — kurec, Hahn kura, Henne (Bud.).

Das Polnische: kur, Hahn — kúra, kúrka, Henne — kúrka, korkodína, Puter, Wälscher (Bud.). Selbst das Littauische weist ein kurkà, kurkòs auf „eine Kurre

1) č für ч = tsch.

(„kalekutsche Henne") bei Mielcke, Litt. Wtb. Königsberg 1800 p. 130.

Dazu (nach Bud.) Chorwatisch kur, kúra, Hahn, Henne,
Kassubisch kur, kurk, Hahn,
Slowakisch, Lausitzisch, je kura, Henne.

Čihac I 87 führt ein Dakoromanisches curcán, cocordán (türkisch qarqan) dindon an, u. a. m.

Auch in den russ. Dialekten finden wir z. B.

Weissrussisch kur, Hahn [1]), und zwar werden viele dieser landschaftlichen Ausdrücke auf tatarischen Ursprung gedeutet, wie (nach Schögrön) kur, kuràn, von tatarischem kuràs, Hahn (Materialien I—III. 155),
Mordwinisch, permisch: kúrka, kurácha,
Permisch noch: kurjà. So wird auch das
Grossrussische kargà auf türkisch-tatarisches kårgà,
Kalmückisch kèriè, die Nebelträhe (*corvus cornix*)
bezogen, das, übertragen, „ein verkommenes Subject", im Dialekt von Moskau aber als korgà „ein bösartiges altes Weib" bis heute bezeichnet.

Die Annahme liegt also nahe, dass die Slawen (und nach ihnen die Rhomäer) schon früh einen grossen Hühnervogel [2]), den sie aus Asien mitgebracht hatten, so lange mit dem allgemeinen Stammnamen kur, Hahn schlechtweg, kurjà, groszer Hahn (Puter), kúrka Henne, Hühnchen (auch als Liebkosungswort) benannten, bis sie in späterer Zeit den aus America oder Mejico stammenden Truthahn [3]), den sie (die Slawen) dann, bis auf den heutigen Tag, vorzugsweise indjúk, pyrán (Bud. 355. 54), d. i. *ἰνδιάνος*, *'διὰν* benannten und benennen.

Der hochinteressante Artikel von Victor Hehn in „Kulturpflanzen und Haustiere in ihrem Uebergange aus Asien nach Griechenland und Italien, sowie in das übrige Europa" III Aufl.

---

1) Бѣлорусскія Слова von Mikutzki in „Materialien zum Wtb. und der Gramm. (russisch) Bd. IV—VI S. 182.

2) Bei Jannarákis wird auch „Perlhuhn" durch „*μελεαγρίς*, *κοῦρκα*" erklärt. D.-Ngr. Wtb. 702.

3) „*Meleagris gallopavo*, aus Amerika stammend" K. Ph. Ch. Stein „Naturbeschreibung" 1882. p. 37.

Berlin 1877 S. 280—293: „Das Haushuhn", welcher weitere Einzelheiten über dies Vogelgeschlecht in erschöpfender und klarer Darstellung enthält, sei allen Lesern bestens empfohlen.

Ob nun das von Heinr. Zimmer in seinem Werke „Altindisches Leben. Die Cultur der vedischen Arier nach den Sanhita dargestellt", Berlin 1879, S. 91, unter den vedischen Benennungen des Hahnes angeführte „Kurîrin" das beschopfte Hausgeflügel ähnlich dem Hahne, hierher gehört, erscheint unsicher, da es von kurîra, ein (schopfartiger?) Kopfschmuck für Frauen, abgeleitet ist, kurîrin also das damit versehene Tier bezeichnet; ebenso wenig sicher erscheint, dass die Sanskritwurzel kur-, die im Pet. Wtb. II. 346 nur durch „einen bestimmten Laut von sich geben" erklärt wird, dem slawischen коуръ, куръ zu Grunde liegen soll (Miklosich, Hehn u. a.); desgleichen ist fraglich, ob die gleichlautenden tatarischen Benennungen dem tatarischen Volksstamme ursprünglich angehörten und nicht vielmehr während der 250 jährigen Herrschaft der Mongolen und der argen Mongolisirung des Russenvolkes (v. 1238—1480. s. Dr. Ch. Schliemann „Russland, Polen und Livland" Berlin 1886 S. 163 ff.) mit dem Vogel auch dem eroberten Lande entnommen seien [1]). Hehn's Heranziehung eines altbaktrischen kahrka, Huhn (Einzelheiten S. 291) dürfte immerhin nicht ohne weiteres abzulehnen sein. Doch dies zu untersuchen war meine Aufgabe nicht.

Darmstadt, December 1891. AUG. BOLTZ.

---

1) Das älteste Vorkommen des куръ (коуръ) weist Prof. Busslajew nach, in seiner „Hist. Chrestomathie des Kirchenslawischen und Altrussischen (russisch), Moskau 1861.", woselbst S. 199 коура aus der Русской Правды (XIII. Jahrh.) bei den Geldbussen wegen Diebstahles und S. 919 aus einer Lobpreisung Gottes (XVI. Jahrh.) dafür dass er dem Hahne die Gabe verliehen die Morgenstunde zu verkünden, erwähnt wird, wo S. 923 коуръ ausdrücklich durch пѣтýхъ, erklärt wird.

Ἡ ἙΛΛΗΝΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ

ΕΝ ΟΥΓΓΑΡΙΑ [1]).

Περιηγούμενος ἐσχάτως τὴν Οὐγγαρίαν, ἔμεινα ἡμέραν τινὰ εἰς Saint-Ghiorghy, πόλιν ἀπέχουσαν τέσσαρας ὥρας τῶν θέρμων Τσυσνάδ. Κατὰ τὴν τρίωρον ἐκεῖσε διαμονήν μου, ἐπεσκέφθην τὰ ἀξιοθέατα μέρη τῆς πόλεως, τὰ σχολεῖα, τὸ νοσοκομεῖον, τοὺς αὐτοκρατορικοὺς σταύλους, οὓς ἐθαύμασα δια τὴν τάξιν καὶ τὴν ποικιλίαν τῶν ἑκατὸν καὶ πλέον πάσης προελεύσεως ἵππων, χρησιμοποιουμένων μόνον πρὸς παραγωγήν. Εἰς τὸ γυμνάσιον συνήντησα καθηγητήν τινα οὔγγρον, διδάσκοντα τὴν ἑλληνικὴν Φιλολογίαν ἐν αὐτῷ· οὗτος μετὰ πάσης εὐγενείας ἐφοῦ μὲ περιέφερεν εἰς τὰς κλάσεις καὶ τὰ διάφορα ἐξαρτήματα τοῦ κτιρίου, μὲ προσεκάλεσε νὰ ἐπισκεφθῶ καὶ ἓν μικροσκοπικὸν μουσεῖον, δῶρον πλουσίας τινὸς κυρίας, πλουτισθὲν δὲ τῇ φροντίδι αὐτοῦ τοῦ ἰδίου, καὶ ἐξ ἄλλων μικροτέρων δωρεῶν. Μεταξὺ ἄλλων πολλῶν ἀρχαιολογικῶν καὶ ἱστορικῶν κειμηλίων, ὡς στολὰς διαφόρων οὔγγρων ἡρώων πολεμιστῶν, ὅπλα, κοσμήματα γυναικεῖα ἐκποιηθέντα, ὅπως ὑποστηριχθῇ πόλεμος ἢ ἐπανάστασις, μοὶ ἔδειξε καὶ συλλογὴν ἀρχαίων νομισμάτων· μοὶ ἀνεγίνωσκε δὲ τὰς ἐπιγραφὰς καὶ τὰ σύμβολα τῶν διαφόρων νομισμάτων αὐτὸς ὁ ἴδιος· ἠπόρησα ὅταν ἀναγινώσκων τὰ ἑλληνικὰ νομίσματα, μετεχειρίζετο οὐχὶ τὴν κακόφωνον Ἐρασμικὴν προφορὰν, ἀλλὰ τὴν καθαρῶς ἑλληνικὴν, τοῦθ' ὅπερ με ἐξέπληξε, πρὸ πάντων διότι εἶξευρα ὅτι πρὸ ἑνὸς ἔτους χάρις εἰς τὴν ἐπιμονὴν τῶν μαθητῶν καὶ καθηγητῶν τῶν οὐγγρικῶν γυμνασίων δὲν ἐξωστρακίσθη ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα ἐξ Οὐγγαρίας, καὶ ἐνῷ ἐπερίμενον νὰ ἀκούσω προφερομένους τοὺς διφθόγγους τῆς γλώσσης μας μὲ τὸ »ματαϊότης" ἀντὶ ματαιότης κτλ., ἤκουσα προφορὰν ἑλληνικὴν, καθαρωτάτην καὶ ἄριστα γεγραμμένην. Τὸν ἠρώτησα πῶς συμβαίνει τοῦτο, καί μοι ἀπήντησεν ὅτι πρὸ ἑνὸς μόνον ἔτους διώρθωσαν τὴν προφορὰν, ὁδηγηθέντες ἐκ τῶν διδαγμάτων τοῦ ἐν Ἀμστελοδάμῳ Φιλελληνικοῦ Συλλόγου, ὅστις, αὐτὸς πρῶτος, ἔδωκε τὸ σύνθημα τῆς μετατροπῆς ταύτης, καίτοι ὁ Ἔρασμος ἦτο Ὀλλανδός. Μοὶ ὡμίλησε πολλὰ περὶ

---

1) Ἡ „Ἶρις", ἐν Βουκουρεστίῳ, 15 Σεπτ. 1891.

τῆς εὐεργετικότητος τοῦ Φιλελληνικοῦ τούτου Συλλόγου, καὶ εἶπεν ὅτι συμμερίζεται πληρέστατα τὴν γνώμην του, ὅτι δηλ. οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες δὲν ἐπρόφερον χωριστὰ τοὺς διφθόγγους, ἀλλ' ἡνωμένους, ὅπως οἱ σημερινοὶ Ἕλληνες, ἀναφέρων καὶ παραδείγματα, ἅτινα θὰ ἐπέφερον σύγχυσιν εἰς τὴν ἔννοιαν κτλ.

Ἐνθουσιωδῶς μοι ὡμίλησε περὶ τῆς Ἑλλάδος καὶ τῶν Ἑλλήνων, εἰπὼν ὅτι ἡ χώρα αὕτη ἦτο καὶ εἶναι προωρισμένη νὰ φωτίσῃ αἰωνίως τὸν κόσμον διὰ τῶν γραμμάτων καὶ τῶν ἐπιστημῶν, ὑποστηρίξας ὅτι ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα δὲν ἀπέθανε καὶ ὡς ἐκ τούτου δέον νὰ καταταχθῇ μεταξὺ τῶν ἀναζησάντων, μέλλουσα νὰ πρωταγωνιστήσῃ καὶ σήμερον ὅπως καὶ ἐν τῇ ἀρχαιότητι.

Ἐπὶ τῇ περιστάσει ταύτῃ συγχαίρω τὸν ἐν Ἀμστελοδάμῳ Φιλελληνικὸν Σύλλογον διὰ τοὺς εὐεργετικοὺς καρποὺς οὓς ἤρξατο θερίζων καθ' ὅλην τὴν οἰκουμένην, ὑπὲρ σκοποῦ τοσοῦτον ὠφελίμου διὰ τὸν ἑλληνισμὸν καὶ τὴν φιλολογίαν ἐν γένει.

ἐν Βουκουρεστίῳ. ΑΛΚ. ΣΑΡΔΕΛΛΗΣ.

ΣΗΜΕΙΩΣΙΣ.

Δὲν εἴμεθα συνειθισμένοι νὰ δημοσιεύσωμεν τοιουτοτρόπως ἐν τῇ „Ἑλλάδι" μας ἄρθρα δανεισθέντα ἐκ τῶν ἑλληνικῶν ἐφημερίδων, ἀλλὰ πρέπει νὰ κάμωμεν ἐξαίρεσιν διὰ τὸ ἄρθρον τοῦ κ. Σαρδέλλη, ἀναδεικνῦον ἡμῖν θαυμαστόν τι πρᾶγμα, δηλ. ὅτι ἐνῷ οἱ Ὁλλανδοὶ φιλόλογοι ἐπιμένουσιν εἰς τὴν χρῆσιν τῆς γελοίας ἐρασμιακῆς προφορᾶς, οἱ ἐν Οὐγγαρίᾳ καθηγηταὶ ἤδη εἰσήγαγον εἰς τὰ σχολεῖά των τὴν γνησίαν προφοράν, „ὁδηγηθέντες ἐκ τῶν διδαγμάτων τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου". Φαίνεται ὅτι αἱ προσπάθειαί μας ἀρχίζουσι νὰ φέρωσι καλλίστους καρπούς.

Οἱ συντάκται τῆς „Ἑλλάδος".

STUDIEN ÜBER DIE ALTERTÜMER VON PERGAMON.

(*Schluss.*)

III.

§ 25.

1. Was lehren uns diese Inschriften in Betreff des Hiatus?

Dass unsere Inschriften das Bestreben zeigen den Hiat zu vermeiden betont der Herausgeber Fraenkel öfters z. B. n° 40 p. 37, n° 156 p. 79, n° 163 p. 92, n° 249 p. 173. So lesen wir n° 18 p. 21 „Die Inschrift zeigt namentlich in dem Briefe „des Fürsten das unverkennbare Bestreben, den Hiat zu ver„meiden". Dieses beweist ferner der Gebrauch der Elisio bei den Praepositionen § 1, bei den Partikeln § 2, die Assimilation des *ν* § 9—14, die Einschaltung des *ν* paragogicum § 15—22.

Und doch bleibt eine Menge Hiate übrig z. B. nach *δέ*, *τέ*, *γέ* (§ 2), nach der Endung *α* (§ 3), bei vocalischem oder diphthongischem Auslaut vor vocalischem oder diphthongischem Anlaut (§ 5—6), bei dem Artikel (§ 7), bei *καί* (§ 8).

Auch in den einzelnen Inschriften z. B. 163 wovon Fraenkel sagt: „dass die königliche Kanzlei dem Erlass die Wohlthaten der rhetorischen Kunstmittel angedeihen lassen wollte" finden sich mehrere Hiate. So gibt Fraenkel folgende Uebersicht.

1) beim Artikel: B I 5 *αἱ ἀντιλογίαι*. C 15 *τῆι ἐπιστολῆι*. A II 6 *ὁ ὑπέρ*. A II 8 und A III 5 *τὸ αὐτό*. e *ἡ α-*.

2) bei *καί*: A II 5 *καὶ ἔμπροσθεν*. B II 7 *καὶ ἦν*. B II 9 *καὶ ἀφ'*. A III 3 *καὶ ἐν*. D. 10 *καὶ ἴσον*. D. 13 *καὶ ἐὰν*. 8 *καὶ ἀσυλία*. g *καὶ ἐμ*.

3) bei der Verbalendung *-αι*: A I 7 *διδόναι οὕτως*. B II 2 *οἰκονομήσασθαι ἅ* (vermuthlich starke Interpunktion). D 9 *ἀναγραφῆναι εἰς*. E 2 *-θαι ὑπό*. (In A I 6 *-αι εἰ*, H 4 *-νται ὅπως* ist nach *-αι* Pause).

4) bei *μή*: A III 4 *μὴ ἀμφοτέροις*. A III 5 *μὴ ἀπαδεύτοις*. B III 2 *μὴ ὑπευθύνους*.

5) bei *μοι*: B III 4 *μοι ἀγνωμονεῖν*.

6) D 4 *συγγραφέντι ὑπό*.

7. 8) D 15 πεμπομένου ἀεὶ ἐπί.

In B III 5 ist ὅρκου ὅν, C 13 προαι]ρέσει οἱ.

Nun glaube ich, dass man in Anbetracht der sonst sorgfältigen Vermeidung des Hiatus annehmen darf dass diese Hiate wenigstens grösstentheils in der Aussprache vermieden aber in der Schrift nicht beseitigt wurden. Dieses hat keine Beschwerden bei dem Artikel und bei der Endung -αι, die, wie Dr. H. C. Muller in seiner soeben erschienenen Historischen Grammatik der Hellenischen Sprache p. 29 uns lehrt: „schon seit der Blüthezeit der klass. Literatur" wie ä, e lautet. Dieser Laut war schon bei Homer der Elision fähig und in der späteren Literatur so schwach dass bei καί sogar Elision eintritt, wovon van Herwerden in seinen „Studia critica in Epigrammata Graeca" p. 99 VIII uns ein Beispiel gibt:

τῇδ' ἐμὲ κρύπτει 'Αλεξανδρίδα σῆμα τοκήων.
῏Ω μοιρῶν ταχινῶν, δὶς δὲ κ' ἐμοῦ μελέας.

Der gelehrte Hellenist fügt hinzu: „Cave vs. 2 conicias δὲ [τ'], „nam quia καί ista aetate (est enim valde recens [1]) inscriptio) „κέ pronuntiabatur, elisionem admittebat".

Man könnte noch weiter gehen und die Elision des ι-Lautes in der Aussprache annehmen, wie wir sie schon in den Homerischen Gedichten graphisch ausgedrückt finden. So wäre der Hiatus bei η und οι leicht zu erklären. Denn die oben schon erwähnte Historische Grammatik des Herrn Dr. H. C. Muller lehrt uns p. 27: „Nach den neuesten Forschungen war η früher ein Mittellaut zwischen ε-ι, der aber schon zum ι hinneigte. Also für die klass. Zeit wie dieser Mittellaut, seit dem Anfang unserer Zeitrechnung schon wie ι auszusprechen": p. 29: „οι lautet wie i z. B. ποίησις = piissis. Diese Aussprache ist schon sehr alt, man vgl. das Orakel τὴν κοινὴν ἑστίαν τῆς 'Ελλάδος μὴ κινεῖν, und bei Thukyd. ῞Ηξει Δωριακὸς πόλεμος καὶ λοιμὸς (λιμός) ἅμ' αὐτῷ".

So konnten die meisten Hiate in der Aussprache vermieden werden, obschon sie in der Schrift stehen blieben. Es ist ja genug bekannt was Meisterhans, Gramm. der Att. Inschriften [2]

---

1) Was die aetas pronuntiationis angeht schliess ich mich dem Herrn Dr. H. C Muller an.

p. 54 § 23 sagt: „1. Leichtere Elisionen werden mit der grössten „Inconsequenz bald vorgenommen bald nicht. 2. Stärkere Eli„sionen erscheinen in Prosa nur vereinzelt. 4. In *metrischen* „Inschriften ist die Elision oft selbst da, wo das Metrum sie „fordert, nicht graphisch zum Ausdruck gebracht". Daselbst finden wir die für uns lehrreichen Beispiele:

χάριτάς μοι ἀπέδωκαν (III J. v. Chr. ⏑⏑–⏑⏑––)
Παλλάδι Ἀθηναίᾳ (VI J. v. Chr. –⏑⏑–––)
γυναικὶ ἐσθλήν (IV J. v. Chr. ⏑–––).

Siehe auch van Herwerden, „Studia in Epigrammata Graeca" p. 9, n° 105, 1: hexameter: *Νικίας με ἀνέθηκεν Ἀπόλλωνι Θρασυμήδεος*: p. 109, XXXII v. 6: pentameter: *μοῖρά σε ὑπὸ σκιερᾷ κρύψε καμόντα κόνι*, titulus aetate Romana antiquior".

Wer hier nicht meint beistimmen zu können, wird vielleicht durch Gust. Meyer, Griech. Gramm.² p. 164 n° 154 überzeugt: „Auf dieselbe Weise (durch halbvocalisches i̯ an Stelle des diph„thongschliessenden i) erklärt sich die Verkürzung von auslau„tendem *αι, οι, ει* in der Thesis vor folgendem vocalischen An„laut in der Poesie (Hartel H. St. 3, 41), z. B. *ἄνδρα μοι ἔννεπε* „ist ándra moi̯énneppe. *Dass auch in der Sprache des gewöhnlichen* „*Lebens so gesprochen wurde kann nicht zweifelhaft sein*, und so „hat wenigstens im Att. die Verallgemeinerung einer eigentlich „nur bei folgendem vocalischen Anlaut geltenden Behandlung „der häufigen Endungen *οι* und *αι* in nominalem und verbalem „Auslaut eine Verletzung des später geltenden Betonungsgesetzes „herbeigeführt: wie man betonte *τράπεζᾰι̯ εἰσιν*, so blieb diese „Betonung auch in der Verbindung *τράπεζαι πολλαί*".

Aus all diesem geht hervor: dass der Hiatus nicht in der Schrift vermieden wurde und dass in vielen Fällen die Schrift Hiatus zeigt, wo dieser in der Aussprache nicht vorkam. Aus diesen beiden Gründen kann es nicht befremdend sein, dass viele Hiate gefunden werden in unseren Inschriften, die sonst das Bestreben haben den Hiatus zu vermeiden.

§ 26.

2. Nun kommt die Frage: in wieweit können diese Inschriften ihren Einfluss geltend machen auf die Textkritik bei Polybius?

Darauf meine ich antworten zu dürfen: was das Hiatusgesetz anbetrifft, werden wir durch diese Inschriften, die uns nur königliche Erlasse oder Briefe in Kanzleistil geschrieben bieten, nicht gezwungen einen gleichen Stil bei dem Historiker Polybius anzunehmen. Aber wegen der grössten Aehnlichkeit in Wort und Ausdruck dieser Inschriften mit Polybius (§ 17—24) muss es bedenklich erscheinen, bei Polybius Gesetze durchführen zu wollen, gegen welche diese Inschriften sprechen, besonders wenn die Ueberlieferung Hand in Hand geht mit unseren Inschriften. Dies scheint überaus massgebend für das Hiatusgesetz, da auch in diesen Inschriften wie bei Polybius das Bestreben den Hiatus zu vermeiden gefunden wird, wie wir oben zeigten.

Oder muss man vielleicht mit Hultsch, über den Hiatus bei Polybius, Philol. XIV p. 290 *α*) annehmen: „es findet ein auf„fallender unterschied statt zwischen dem, was Polybius selbst „schreibt, und zwischen solchen stellen, die er aus andern „quellen wörtlich (?!) citirt. Dort finden sich gewöhnlich zahl„reiche hiatus (z. B. 3, 22. 4—13 ebend. 24. 3—13 u. a.) und „man sieht dann im vergleich mit dem übrigen texte recht „deutlich (?), was es heisst den hiatus vermeiden oder sich nicht „um ihn kümmern".

Obschon ich nun Herrn Hultsch sehr viel Vertrauen schenke, eben weil er „socordiam, neglegentiam, iniurias" und ähnliche Synonyma so verabscheut, nahm ich doch des alten Sprichwortes, Polybius 31. 21, 14: *νῆφε καὶ μέμνησο ἀπιστεῖν· ἄρθρα ταῦτα τῶν φρενῶν* eingedenk, Polybius zur Hand um die Stellen, wo Polybius, wie Hultsch sagt, *wörtlich* citirt, einmal anzusehen. Hultsch gibt uns die Stellen an: 3, 22. 4—13 ebend. 24. 3—13. Da nun finde ich auch in der 2en Ausgabe von Hultsch: 22, 1 *γίνονται τοιγαροῦν συνθῆκαι Ῥωμαίοις καὶ Καρχηδονίοις*. 3. *ἃς καθ' ὅσον ἦν δυνατὸν ἀκριβέστατα διερμηνεύσαντες ἡμεῖς ὑπογεγράφαμεν· τηλικαύτη γὰρ ἡ διαφορὰ γέγονε τῆς διαλέκτου καὶ παρὰ Ῥωμαίοις τῆς νῦν πρὸς τὴν ἀρχαίαν ὥστε τοὺς συνετωτάτους ἔνια μόλις ἐξ ἐπιστάσεως διευκρινεῖν· εἰσὶ δ' αἱ συνθῆκαι τοιαίδε τινές*. Nun ist est mir aber sehr auffällig dass der Gelehrte Hultsch („exacto viginti annorum spatio cum munus Polybii historias recensendi denuo ad

me delatum esset.... omnia in antiquioribus, ut ajunt, fundamentis exstruenda esse censui" Hultsch Pol.[2] p. VI) nach 20 Jahren nicht gesehen hätte, dass Polybius *nicht wörtlich* citirt. „An casui tribuenda (ista nesciendi ars) an denique neglegentiae?" (Hultsch Pol.[2] p. XXIX). Nein das ist kaum möglich. Vielleicht verstehe ich das oben *wörtlich* citirte Griechische nicht. Die Ausgabe von Didot kann vielleicht Aufschluss geben, denn möglich ist die Uebersetzung gut: „Primum igitur foedus inter Romanos et Carthaginienses ictum est.... Foederis istius verba, *quanta maxima potuimus fide interpretati*, infra subjecimus. Veteris sane linguae etiam latinae tanta diversitas est ab illa qua hodie utuntur Romani, ut vel peritissimi nonnulla nonnisi aegre, ubi animum attenderint explanare queant. Foedus igitur *ita habet*." Nein, Hultsch hat Recht und hätte p. XXIII in der Note noch beifügen können dass diese Uebersetzung „ita habet" nicht genau ist, oder wenigstens genauer hätte sein können. *Τοιαίδε τινές* wäre ja viel besser übersetzt durch: haec fere habet. Es ist noch auffallender dass dieses dem Herrn Hultsch entwischte, der mit seinem ausserordentlichen Scharfblick bei Cobet, einem geborenen Franzosen, sogar gesehen hat dass er Dubner nicht Dübner schreibt.

Aber zur Sache. Es geht also aus diesen Worten hervor dass Polybius anstatt wörtlich zu citiren einfach frei übersetzt, oder wass will *καθ' ὅσον ἦν δυνατὸν ἀκριβέστατα διερμηνεύσαντες* und *τοιαίδε τινές* sagen? Es ist also in diesen Nummern derselbe Polybius, der auch die anderen Nummern schreibt, und hier viele Hiate zulässt.

Doch Herr Th. Büttner-Wobst weiss in den Jahrbüchern für Philologie und Paedagogik 1890 p. 833 Herrn Wunderer Folgendes zu sagen: „ja weil die Inschriften aus den zeiten „des Polybius den hiatus bald zulassen, bald vermeiden, so „schliesst Wunderer, das auch Pol. denselben gesetzen folgen „müsse, als ob eine freiheit in der composition nicht vorhanden „wäre, sonder „der grosze historiker" so erbärmlich klein ge-„wesen sei, sich „in sklavischer weise" an den stil von urkun-„den zu binden".

Vielleicht also hat Polybius sich nur da wo er Urkunden übersetzt (nicht wörtlich citirt), an den Stil der Urkunden ge-

halten, und sind desshalb die Hiate in den nicht wörtlich citirten aber frei übersetzten Urkunden geblieben?

Auch dieses ist kaum zu glauben. Wesshalb finden wir z. B. keine Hiate in den Urkunden von 1, 62. 8 (auch wieder eingeführt mit den folgenden Worten: *συνέβη τέλος ἐπιθεῖναι τῇ διαφορᾷ, τοιούτων τινῶν συνθηκῶν διαγραφεισῶν*": Didot übersetzt hier besser: „ita finis tandem controversiarum est factus, pacis conditionibus *in hunc fere modum* scriptis); 1, 85. 4; 3. 29; 4. 52. Wie kommt in 2, 12. 3 nur ein Hiat *τὲ ἀναχωρήσειν*, in 3, 27. 4 nur *μηδὲ οἰκοδομεῖν*, und eine so grosse Menge Hiate dagegen in 3. 22—25? Ich will nur bei den 5 ersten Büchern bleiben, den diese sind massgebend. Sonst findet man 6, 33; 7, 4 auch noch Urkunden ohne Hiate.

Möglicherweise hat Polybius die Worte des altlateinischen kaum verstehbaren Dialektes in derselben Ordnung übersetzen und wiedergeben wollen?. Aber was soll man sagen zu folgenden Hiaten 3, 22. 9 *τῷ ἀποδομένῳ*, 24. 11 *τὸ ἀδίκημα*, 24. 5 *μὴ οὖσαν*? Hatte denn der Altlateinische Dialekt den Artikel und dieses Participium? Wesshalb ist in einer Uebersetzung aus dem Lateinischen 23, 3 *πρὸς ἐπισκευὴν πλοίου* nicht so exact als *πλοίου ἐπισκευὴν* 22. 6?

Es scheint mir also dass man keinen Grund hat in dieser Frage für Polybius einen Unterschied zu machen zwischen dem Stil der Urkunden und dem des Geschichtschreibers. Je mehr ich, im Gegentheil, über die Sache nachdenke, desto mehr drängt sich bei mir der Gedanke auf, dass wir sogar in den Urkunden die Schreibart des Polybius unverfälscht wiederfinden, und dass die Abschreiber uns den Polybius an diesen Stellen treu bewahrt haben, weil sie vielleicht mit Hultsch meinten, dass er wörtlich citirte. Darum scheint es mir nicht so unmöglich was Büttner-Wobst von seinem Rec. Jahrb. 1889 p. 671 in der Note citirt: „es scheint an sich gewagt — anzunehmen, dasz „Polybios .... jeden hiatus zu umgehen wuste oder umgehen „wollte, er müste denn einen dem hiatus abholden secretär „gehabt haben oder sein geschichtswerk müste in einer spätern „zeit nach dieser hinsicht eine correctur erfahren haben, was „auch nicht auszer dem bereich der möglichkeit liegt". Als neueste solche dem Hiatus abholde Correctoren könnte man vielleicht die Firma Hultsch-Büttner-Wobst anzeigen.

Will ich dem Polybius denn das Bestreben den Hiatus zu vermeiden absprechen? Durchaus nicht. Sowohl Hultsch als Büttner-Wobst, Kaelker, Krebs und Andere haben dieses Bestreben genügend bewiesen. Aber ich glaube dass man zu weit gegangen ist mit viele Hiate graphisch zu beseitigen. Haben wir doch gesehen dass manche Hiate, bei Versen sogar, in der Schrift stehen, die desshalb noch nicht in der Aussprache vorkamen; dass auch in unseren Inschriften, die das Bestreben zeigen den Hiatus zu vermeiden, dennoch manche Hiate gefunden werden. Und aus diesen Gründen scheint man mir zu weit zu gehen bei Polybius, wenn man viele Hiate aus seinem Werke beseitigen will gegen die Ueberlieferung und Inschriften, eben nur desshalb weil in der Schrift zwei Vocale oder Diphthongen bei Aus- und Anlaut auf einander stossen, und man das Bestreben den Hiatus zu vermeiden bei ihm gefunden hat. Ich glaube nicht dass man genug sichere Gründe hat um viele Hiate, die graphisch in den Handschriften von Polybius vorliegen, durch Elision, Krasis oder Wortumstellung zu beseitigen.

§ 27.

Auffällig is weiter die Uebereinstimmung zwischen den einzelnen Fällen wo in unseren Inschriften, und denen in welchen bei Polybius Hiatus gefunden wird.

1. Die *Praepositionen* werden in den Inschriften meistens elidiert. Nur finden wir in Nummern wo sonst der Hiatus vermieden wird n° 249, 1 *ἐπὶ ἱερέως* neben n° 18, 39 *ἐφ' ἱερέως*, n° 145 C. 48 *ὑ] πὸ 'Αντιόχου* neben n° 163 D 5 *ὑπ' 'Αριστομάχου*. Elision ist auch bei Polybius meistens überliefert, allein steht 1. 1, 6 *ἐπὶ 'Ανταλκίδου* wo Strabo *ἐπ'* schrieb 2. 5, 8 *ἐπὶ 'Ατιντάνων*, 5. 30. 4 *ἐπὶ Αἴγιον* 5. 70, 6 *ἐπὶ 'Αταβύριον* 5, 84, 4 *ὑπὸ ἑκατέρου* und andere Hiate, die Dr. Franz Krebs in den „Beiträgen zur Hist. Syntax der Griech. Sprache von M. Schanz" p. 31 angiebt. Obschon Dr. Krebs seine Meinung nun sehr bescheiden äussert, mag es noch bedenklich sein ihm beizustimmen, wenn er schreibt: „wir glauben nicht zu weit zu gehen, wenn wir bei den oben angeführten Hiaten von dem Mittel der Elision Gebrauch machen: denn es ist höchst wahrscheinlich, dass sie erst durch die Abschreiber (?) in den Text gekommen sind".

2. *Particulae.* Wie in diesen Inschriften (§ 2) ist auch bei Pol. ἀλλά überall elidiert. Ausnahme macht nur 9. 25, 6 wo Hultsch notiert: „ἀλλά Va invito. P", und 10. 5, 6 ἀλλὰ ὑπάρχων wo P ὑπάρχων γὰρ hat.

Ἔτι in diesen Inschriften n° 245 C 27 vor folgendem Vocale nicht elidiert findet sich so bei Pol. 4. 7, 6, und ebenso steht ἵνα öfters bei ihm vor folgendem Vocale. Cf. Hultsch, Philol. XIV, p. 305.

Hultsch sagt ibid. p. 308: „ε ist bereits in den Handschrif„ten meistens elidirt bei δέ, μηδέ, οὐδέ, τέ, μήτε, οὔτε, ὥστε, „πότε, μηδέποτε, οὐδέποτε, ὅτε, τότε: nur γέ macht verhältnis„mässig häufig Hiatus, indem es sich fast ebenso oft nicht elidirt „als elidirt findet". Dieses ist ganz im Einklang mit unseren Inschriften § 2, und desshalb könnte man es für vorsichtiger halten Nichts in der überlieferten Schreibweise von Pol. zu ändern, ebenso wenig als es Jemandem einfallen wird in diesen Inschriften das Prinzip von Hultsch c. s. durchführen zu wollen, weil man das Bestreben den Hiatus zu vermeiden hier antrifft. Auffallend ist es dass in unseren Inschriften τέ mit seinem Compositum οὔτε, abgesehen von den Versen, sogar nirgendwo elidiert ist. In einer und derselben Nummer finden wir ferner z. B. n° 40. 9 δ'ἀεί, 18 δὲ ἀργυρώματα: n° 163. A III 1 δ'ἀμφοτερ.. D 8 δ'ὑφ' L 2 δ'ὑμῖν aber C 9 δὲ ὡσαύτως: n° 13. 5 δὲ οὐκ, 50 δ'ἐφιορκοίην, 18 δὲ ἐγ.. δὲ ἐν.. δὲ ἐμ.

Wenn man sieht wie in diesen Inschriften δέ regelmässig ohne Elision vor ἐν, εἰς und anderen vocalisch anlautenden Wörtern steht, dürfte man bezweifeln was Krebs p. 29 schrieb: „wir „nehmen die Berechtigung für uns in Anspruch die Hiate bei „andern (als καί) vocalisch auslautenden Wörtern zu tilgen, zu„nächst in den Stellen in denen δέ vor ἐν, εἰς, ἐξ, ἐπὶ und ὑπὸ „nicht elidirt ist".

Jedenfalls könnte man berechtigt sein zu zweifeln an dem was Hultsch Philol. XIV, p. 308 sagt: „es kann aber kein zweifel „sein, dass der hiatus überall wo er noch steht bei γέ sowohl „als bei den übrigen conjunctiones zu beseitigen ist".

3. Ὅτι, καθότι, διότι stehen in den Inschriften öfters vor folgendem Vocale, § 2 Anm., und ich glaube kaum dass Hultsch Recht hat wenn er Philol. XIV p. 294 schreibt: „es ergiebt

„sich also mit grosser wahrscheinlichkeit, dass Polybius selbst „nach ὅτι den hiatus vermieden hat".

4. Das α vom Subst. in Neutro Singulari oder Plurali wird, wie wir § 3 sehen, ausser dem Verse nur einmal elidiert, und desshalb weiss ich nicht ob es so unerschütterlich feststeht was Hultsch p. 306 behauptet, wo er seinem Prinzip zuliebe den Hiatus bei diesem α in Polybius beseitigen will. Ἀγώνισμα οἷον 1. 5, 5, διατείχισμα ἐκ 8. 34, 9, ἁμάρτημά ἐστι 12. 4, 6 und andere Hiate, die Hultsch p. 306—308 aus Polybius citirt, bekommen eine zu gute Stütze in unseren Inschriften.

Den Hiat bei τινά, der sich bei Pol. an 6 Stellen findet, (Philol. XIV p. 306) haben auch unsere Inschriften.

Nur 2 mal ist in diesen Inschriften das α Participii in Neutro Plurali, niemals das α Participii im Accus. Sing. Masculini elidiert. Warum sollen wir bei Polybius denn ändern, 3. 8, 4 ἀναχωρήσαντα ἐκ, 5. 24, 5 στρατοπεδεύσαντα ἐν, 18. 25, 6 παραγγελοῦντα ἔχοντες, wie Hultsch Philol. XIV p. 307 wünscht?

Kaum auch wird man annehmen was Hultsch ib. p. 307 sagt: „nicht von Polybius herrühren können auch die hiatus „εἰς Καρχήδονα ἀποπέμπειν 92, 17, ἐλπίδα ἔχειν 265, 17, ἡγέμονα „εἶναι 552, 32, μηδένα ἀντιπράττειν 783, 8 und μηδένα αὐτῶν „1075, 16, wo überall die elision höchst wahrscheinlich herzu„stellen ist. Zu hart dagegen würde die elision sein bei Τάραντα „ἐποιεῖτο 644, 18 wo wohl ein anderer fehler zu grunde liegen „mag". Nach meiner Ansicht ist hier kein Fehler vorhanden, doch vielmehr ein Beweis dass Polybius den Hiatus nicht so sehr scheute wie Hultsch wohl meint, und wäre es vielleicht besser an den betreffenden Stellen nichts zu ändern, besonders nach dem was unsere Inschriften uns belehren § 5 1° a) b) c) d).

5. Was die Elision des ο betrifft ist es vielleicht auch vorsichtiger in Anbetracht von § 5 D die überlieferte Schreibweise zu bewahren. Vgl. Hultsch Philol. XIV p. 309.

6. Es erscheint mir zu kühn was Hultsch Philol. XIV p. 309 will, wenn er sagt: „nach diesen beispielen kann es nicht zu „kühn erscheinen, an mehreren Stellen wo αι gegenwärtig noch „hiatus macht, den fehler in der von abschreibern unterlassenen „elision zu suchen". Hultsch' Beispiele sind ja doch nur sehr unsichere Vermuthungen und unsere Inschriften haben diese

Elision nirgendwo. Ein Abschreiber scheint mir auch mehr geneigt die Elision überall einzuführen damit er seine Arbeit erleichtere.

7. Ueber den Hiatus bei *καί* und den Praepositionen in Pol. schrieb Krebs p. 29 sehr gut: „wir wagen nun die Hiate bei *καὶ ἐν*, *καὶ ἀπό*, *καὶ ἐπί*, *καὶ ἕως*, *καὶ ὑπό* gegen die Ueberlieferung nicht anzutasten".

Eine mehr spezielle Abhandlung über den Hiatus bei *καί* schrieb Büttner-Wobst in den Jahrb. für Philol. und Paedag. 1889 p. 671—692. Dieser Gelehrte zieht als Resultat aus seinen Betrachtungen p. 691:

„§ 1. Das zusammentreffen von *καί* und vocalisch anlautenden *eigennamen* ist in beschränkter weise gestattet".

Hierüber schreibt derselbe Gelehrte p. 677: „es ist offenbar „dem Pol. die inconsequenz zuzugestatten, dasz er bald dem „hiatus, welcher durch *καί* und einen folgenden vocalisch an„lautenden eigennamen entstehen würde, sorgfältig aus dem „wege geht, bald denselben unbeanstandet läszt, dies ist um „so mehr bedauerlicher, als die einzige sichere norm, der Pol. „sonst streng folgt (?), uns hier einfach im stiche läszt; jedoch „dürfte es ganz unmethodisch sein, an einigen Stellen etwa, „wie oben angedeutet, in leichter weise den hiatus zu besei„tigen, anderwärts ihn zu belassen, lieber wollen wir uns der „allerdings nicht abzuleugnenden gefahr aussetzen, an der einen „oder anderen Stelle mit den hss. zu fehlen als nach mechani„schem schema inconsequenz in consequenz umzusetzen".

Dieses ist ziemlich genau gesagt, aber wesshalb will man denn in anderen Fällen „nach mechanischem schema inconsequenz in consequenz umsetzen"?

Unsere Inschriften scheuen den Hiatus nirgendwo bei Eigennamen: siehe § 8, 1°.

„§ 2. *καί* darf in verbindung treten mit den zahlbegriffen *εἴκοσι*, *εἰκοστός*, vereinzelt mit *ἕξ* und dem adverbium *ἑξῆς*".

Aber wesshalb soll man *καὶ εἰς* XIX 19 (XXII 7), 2 und XXII 15ᵃ (17). als nicht Polybisch bezeichnen müssen, da wir auch in unseren Inschriften *καὶ εἰς*, *καὶ εἰκόνι* finden § 8. 11°? Oder ist *καὶ εἰς* dadurch verurtheilt, weil Pol., wie Krebs p. 26 angiebt, an 3 Stellen *πρός* gebraucht, wo er auch *εἰς* hätte

schreiben können, und folgt hieraus „dasz Pol. auf das peinlichste dem zusammentreffen von καί und εἰς aus dem wege geht"?

„§ 3. καί erscheint nie vor diphthongisch anlautenden appel„lativen. ausnahme: gestattet ist die verbindung von καί und „αὐτός bzw. zusammensetzungen mit αὐτο-".

Der Hiatus den Büttner-Wobst bei καί und αὐτός zulässt, findet sich auch in unseren Inschriften vor § 8, 10°. Aber warum wird καὶ εὐ- für unzulässig erklärt? Das wirklich ein Unterschied zwischen dem Stil der Urkunden und dem des Geschichtschreibers besteht kann wenigstens aus guten Gründen bestritten werden. Unsere Inschriften scheuen diesen Hiatus gar nicht wie wir § 8, 12° sahen. Die lange Vertheidigung von καὶ εὐμενῆ XXXII 25 (27) bei Büttner-Wobst Jahrb. p. 680 scheint mir also ganz überflüssig.

Ueber καὶ οὐ schreibt Büttner-Wobst p. 681: „da Pol. nach „den zeugnissen der guten überlieferung den hiatus, welcher „durch καί mit folgendem οὐ, οὐδέ, οὔτε entstehen würde, da„durch vermeidet, dasz er μήν einzuschieben pflegt, so erschei„nen obige drei Stellen (XIV 12, 5, XXII 15 (XXI 34) 1, „XXXIX (XXXVIII) 1, 9 wo καὶ οὐκ steht), die auf die auto„rität von excerptoren zurückgehen, welche viel strichen und oft „änderten, nicht danach angethan, um dem Pol. jenen hiatus „zu gestatten". Pol. pflegt zwar μήν einzuschieben aber warum „nach mechanischem schema inconsequenz in consequenz umzusetzen"? Unsere Inschriften bieten nur καὶ οὐ § 8. 14°.

Weiter kan es mir nicht gerathen vorkommen καὶ οἱ in den Excerpten von Pol. „auf rechnung der byzantinischen excerptoren zu setzen" eben weil „es nicht möglich sein wird an obigen Stellen (XII 25d, 5, XVIII 50, 3, XXXII 18, 5, XL 3 (XXXIX 9), 6) mit einigen wahrscheinlichkeit den echten Polybischen text zu ermitteln", und weil in unseren Inschriften fortwährend καὶ οἱ gefunden wird.

„§ 4. Gestattet ist der hiatus zwischen καί und ὑπό, ἐν, ἐκ, „ἐπί, ἀπό, und ihren zusammensetzungen, καί und ὡς, ἕως, „ὡσαύτως, ἔτι, ἕτερος, den composita mit α privativum und in „der redensart ὅσον γε καὶ ἡμᾶς εἰδέναι".

Dieser Canon wird, wenn nöthig, durch unsere Inschriften

bestätigt. Wie aber καὶ ὑπέρ IV 81, 5 und καὶ ὑμεῖς XXXI 7, 13 dem obigen „einfachen gesetz hohn zu sprechen scheinen" ist mir weniger deutlich. Es kommt mir sehr natürlich vor dass Pol. die Aufeinanderfolge von καί und ὑ- in diesen beiden Fällen zuliess wie in καὶ ὑπό. So finden wir in den Inschriften καὶ ὑμέτερος § 8. 7°.

Καὶ ἡ oder ἡ- scheint mir ohne genügenden Grund durch Büttner-Wobst p. 683 verworfen zu werden. Gleichartige Beispiele von diesem Hiatus geben unsere Inschriften § 8. 4°.

Da Pol. „in fünf büchern kein einziges mal" καὶ ὑ hat so *könnte* man annehmen „dass der schriftsteller mit bewuster absichlichtkeit verfahren sei", aber es scheint mir zu unbarmherzig den ausdruck καὶ ὑ deshalb überall auszumerzen, denn die consequenz der fünf ersten Bücher könnte in den weiteren Schriften aufgegeben sein in Uebereinstimmung mit § 8. 6°.

„§ 5. Zur vermeidung des hiatus verschmilzt καί durch krasis „mit ἐάν (ἄν), ἐκεῖνος, ἐκεῖ, ἐκεῖθεν, ἔπειτα, der modalpartikel „ἄν und ἀγαθός".

Obschon ich bei Hultsch Philol. XIV p. 312 „die schlagenden gründe" für die Krasis bei καί mit folgendem ἐάν (ἄν), wovon Büttner-Wobst p. 636 spricht, nicht gefunden habe, und unsere Inschriften diese Krasis nicht kennen, ist es doch wohl am sichersten an der Ueberlieferung festzuhalten, aber auch infolge dessen VI 37, 9 καὶ ἐὰν nicht zu ändern.

8. Wie man aus der Abhandlung von Büttner-Wobst, Jahrbücher 1890 p. 835—842 lernen kann, vermeiden die Hss. des Polybius den Hiatus bei ἤ meistens. Unsere Inschriften dagegen lassen ihn fortwährend zu, § 5 B 1°. Am sichersten scheint es aber auch hier wieder der Ueberlieferung zu folgen und nichts in dem Texte von Polybius zu ändern. Haben wir doch gesehen wie es mit den Urkunden steht welche Hultsch als wörtlich (!) citirt angesehen hat, und die Büttner-Wobst p. 839 auch vorbringt wo er sagt: „schlieszlich zeigt sich der bewuste anschlusz „der Pol. an das feste gesetz jeden hiatus nach ἤ „oder" zu „vermeiden im hellsten lichte, wenn wir finden dasz unser „schriftsteller sobald er *urkunden anführt* .... jeden hiatus der „art unbedenklich zulässt: so III 22, 9 ὅσα ἂν ἢ ἐν Λιβύῃ ἢ ἐν „Σαρδόνι, III 24, 8 ὕδωρ ἢ ἐφόδια".

Beschluss. Nach dem was wir in den Inschriften und bei Polybius gesehen haben, glaube ich dass man niemals ein festes Hiatusgesetz bei Polybius einführen kann, ohne sich der Gefahr auszusetzen an der einen oder anderen Stelle zu fehlen. Wir sind meines Erachtens gezwungen an der handschriftlichen Ueberlieferung festzuhalten, und desshalb ist die erste Polybius-Ausgabe von Hultsch, wo uns die „ipsa Vaticani scriptura" geboten wird, nach meiner Ansicht vortrefflicher als die zweite, wo Polybius „nach mechanischem Schema" bearbeitet worden ist.

Rolduc, 1 Oct. 1891. W. JASPAR.

CORRIGENDUM.

In den Nachträgen zu Dr. H. C. Muller's Historischen Grammatik S. 223 steht zu lesen: (ad S. 169): ich glaube dass *ληκέω ebensowenig* in als ausser der Comp. vorkommt. — Statt dessen ist zu verbessern: eben so *selten* vorkommt. Es findet sich doch nur als *ἅπαξ λεγόμενον* in der Od. *θ* 379 *ἐπελήκεον*. Dieses Praesens wird aber weiter gestützt durch Formen, die wir bei Aristophanes finden: *λακήσεται*, *λακήσῃς*, *λακήσομαι* Pax 381, 382, 384, *ἐκομπολάκουν* Ranae 961, *διαλακήσασα* Nubes 410 [vgl. noch Rutherford, The new Phrynichus S. 43—44. — M.]

W. JASPAR.

UN HELLÉNISTE AMÉRICAIN.

Le Rev. Howard Crosby L.L.D. Ph.D.D.D.

PAR

CONSTANT CASANGÉS (New York).

Il est une gloire qui ne court pas tambour battant à travers les rues. Elle s'immatérialise, en quelque sorte, dans une renommée discrète; devinée, mais trop haut pour être aperçue et appréciée par la plupart des hommes. Elle plane dans une sphère transcendante connue seulement des astres épars qui l'habitent, dans un cercle d'initiés pour ainsi dire, ne lançant que rarement des sons, dont un écho arrive jusqu'à nous, vague et indistinct. C'est la gloire des hommes de science, des érudits. A l'encontre de celle des gens de lettres, leur gloire à eux n'est ni bruyante ni encombrante. Leur domaine semble tellement exclusif que la popularité, cette banale expression de la renommée, deviendrait une profanation. Et s'il y a des savants illustres, des érudits rares qui durent la subir comme un redoublement de célébrité, ce ne fut point pour l'avoir recherchée. Tandis que d'autres ont passé leur vie à s'acharner derrière la déesse insaisissable *Fama*, eux, plus favorisés par la fortune, purent se laisser aller à leurs propres inclinations, à leurs caprices mêmes, ramassant dans leur chemin, sans y songer, comme incidemment, gloire et popularité. Ils parvinrent à attirer sur leur personne ou sur leurs travaux, et l'estime des gens d'élite et l'admiration de la multitude; deux choses qui vont rarement de compagnie.

Le Dr. Howard Crosby, qui vient de s'éteindre dernièrement à New York, était certainement de ce nombre. Ceux qui l'ont connu doivent l'admettre en présence de la sympathie publique, qui s'était manifestée durant sa courte maladie, et des regrets unanimes qu'a laissés sa mort.

En effet, ce fut un deuil public que la disparition subite de

cet homme de bien. Ce fut une calamité que cette perte douloureuse et irréparable, pour le cercle plus restreint de ses amis et de ses connaissances. Et ce cercle restreint ne comprend pas moins que la totalité des érudits et des savants de toute l'Amérique.

Pour le monde savant des États-Unis, de l'Église ou de l'École qui sont si étroitement unis ici, pour tout ce qui s'occupe de la formation de l'âme ou du développement de l'intelligence, l'ancien chancelier de l'Université de New-York restait toujours ce qu'il avait été: une sorte de primat intellectuel pour les États-Unis, une espèce de ministre de l'instruction publique pour ce pays, où tout est laissé à l'initiative privée. Des écoles et des collèges des confins de la vaste et florissante République, s'adressaient à lui pour solliciter des plans d'enseignement, demandaient son opinion sur l'opportunité de telle réforme, se croyaient obligés de le tenir au courant de leurs mouvements, de leurs progrès et même de leurs difficultés. Lui, infatigable et bienfaisant, se mettait à la disposition de tous; malgré tant d'occupations, il trouvait toujours le temps d'être utile à son prochain; il interrompait ses études et ses méditations pour tel collègue, pour tel lettré sans place. Collèges ou temples, il les pourvoyait de maîtres et de prédicateurs, et sa recommandation valait un diplôme.

Comme collaborateur, son activité, que l'âge ne fit qu'augmenter, était d'une grande valeur et son concours était recherché ardemment de tous les côtés. Il ne le prêtait néanmoins qu'à l'accomplissement du bien. Ainsi, il n'y a pas de mouvement qui ne dût se l'associer; il n'y a pas de Société dans toute l'étendue des États-Unis qui ne se crût heureuse de le compter parmi les siens sous un titre quelconque. Son nom seul était déjà une garantie de succès. L'*American Institute*, l'*Archeological Society of America*, la *Society for American History*, le *Greek authors' Club* qu'il avait fondé, et plusieurs autres sociétés savantes l'avaient élu comme membre, et le *Harvard College* l'honora du titre de *Doctor of Divinity*.

Je voudrais pouvoir donner ici une place plus ample à l'examen de l'homme, de l'homme intègre et scrupuleux, comme on en trouve peu de ce côté de l'Atlantique, où l'âpreté du gain dompte les natures les plus noblement disposées. Sincère dans

ses sympathies comme dans ses antipathies, inébranlable dans ses convictions, fidèle à ses principes, tout d'une pièce, protégeant l'ami, accablant l'ennemi sans ménagement, doux pour le faible et hautain pour le puissant: cet homme extraordinaire, était doux comme un agneau, naïf comme un enfant et rigide comme un Caton. Mais si j'en parle ici, dans les pages d'un organe défendant une cause spéciale comme l'*Hellas*, c'est qu'il avait d'autres titres à notre estime, plus solides pour nous. Quoiqu'il il n'appartînt pas à notre Societé — il n'a eu connaissance de son existence que trop tard, hélas! — il a toujours été sympathique aux principes qu'elle soutient. Par ses efforts, il avait depuis longtemps acquis le droit de cité parmi nous, et je ne crois pas que nous soyons assez Israélites pour taxer de samaritisme ceux qui travaillent en dehors du cercle de notre Société, mais parallèlement avec elle, à l'avancement du but que nous poursuivons.

Le Dr. Crosby était non seulement un helléniste éminent mais encore un grand philhellène. Le culte qu'il avait voué à l'antiquité hellénique le poussa, dès sa première jeunesse, à visiter la Grèce. C'était comme un pélerinage au tombeau d'une personne aimée. La Grèce venait à peine de sortir de sa longue et héroïque lutte pour son indépendance; tout chez elle portait encore les traces du sang et de la fumée; rien ne restait plus de ce qui avait fait jadis sa gloire, si ce n'est les vestiges de son art immortel, rongés par le temps et profanés par l'esclavage. En un mot, tout y était à refaire. Mais l'étoffe existait déjà. La pléïade de ceux qu'à juste titre l'on surnomma *διδασκάλους τοῦ γένους*, était encore au complet. Ce n'était plus que des vieillards, mais l'enthousiasme qui fit 1821 les animait encore; leur jeunesse ayant été pétrie de souffrances et leur virilité d'exploits, ils conservèrent leur vitalité si forte que l'âge même ne parvint pas à l'épuiser complétement. Que diraient-ils de leurs descendants d'aujourd'hui, que la vie use quelquefois avant le temps? M. Crosby les connut personnellement tous, et avec beaucoup d'entre eux il resta en correspondance jusqu'à leur mort. Mavrocordato, Asopios, Vamvas, secrétaire privé de Coray, Ioannou, précepteur du roi Othon, firent au jeune enthousiaste d'outre-Atlantique un accueil et une impression qu'il n'oublia jamais. Ses papiers inédits datant de cette époque,

sont remplis d'un enthousiasme pur pour cette régénération miraculeuse d'un peuple que l'on pleurait comme mort, et ne parlent qu'avec une admiration profonde de cette génération d'hommes, comme n'en produisent que les grands bouleversements nationaux. Ils lui rappelaient par plus d'un trait les pères de l'indépendance américaine. D'ailleurs, son philhellénisme trouve bientôt l'occasion de se manifester moins platoniquement. L'insurrection crétoise éclatait un jour à l'improviste. La Grèce armait des volontaires et les expédiait sur le théâtre de la lutte; mais que pouvait faire un royaume chétif écrasé d'une dette publique énorme, contre un empire vermoulu mais encore assez résistant par sa masse! Les philhellènes des pays civilisés se cotisèrent pour envoyer des subsides aux défenseurs de l'Ἀρκάδιον. Les États-Unis figuraient parmi les premiers accourus au cri de détresse et de vengeance poussé par les nobles enfants de Sphakia. Qui avait pris l'initiative d'un tel acte de générosité dans cette contrée lointaine? Howard Crosby, le jeune ami de Vamvas, de Mavrocordato, de Rangabé. Ce fut son zèle qui fit tout. Créer un comité philhellénique, organiser ses fonctions, réunir des fonds et les expédier, ne fut pour cette activité dévorante doublée d'un enthousiasme de jeunesse, que l'affaire de quelques semaines.

Candie ne secoua pas son joug. S'il ne fallait que des sacrifices et des hécatombes humaines pour le briser, Crète serait depuis longtemps libre; mais il faut aussi l'assentiment des intérêts européens. Pourtant, qu'elle devienne libre ou non, elle n'oubliera sûrement pas ceux qui lui ont tendu la main au jour des épreuves, ni ceux qui se firent les complices de ses oppresseurs.

Jusqu' alors M. Crosby ne s'était occupé que du grec ancien, durant son séjour en Grèce il put se mettre à l'étude du grec moderne. Il acquit en peu de temps la conviction que la langue vivante était un précieux guide pour l'intelligence de la langue ancienne. Il voulut que tout helléniste possédât une connaissance approfondie du grec moderne. Il fut le promoteur de l'érection d'une École américaine à Athènes pour la formation d'hommes aptes à l'enseignement du grec, et, lorsque plus tard l'école fut fondée, parmi les premiers élèves qui en sortirent fut son propre fils. Quant à lui-même, il étudia la langue moderne avec la

même chaleur qu'il avait apportée à l'étude du grec ancien. Il connut et estima la littérature moderne, Paparrigopulo surtout, l'historien; Rangabé et Vernardaki avaient sa prédilection, sans qu'il négligeât les autres écrivains remarquables, aussi se tint-il toujours au courant du mouvement littéraire en Grèce. Ainsi, lorsqu'un de ces pirates littéraires pour qui rien n'est sacré, eut l'audace de publier sous son nom l'*Histoire du peuple hellénique* de Paparrigopulo et *la Grèce au temps d'Homère* de Rangabé fils, qu'il avait littéralement traduites en anglais, c'est M. Crosby qui, le premier, dénonca cette supercherie effrontée à l'éditeur Appleton. Le renégat éhonté comprit aux dépens de sa réputation que les grands écrivains de sa patrie n'étaient pas après tout, même en Amérique, si inconnus qu'il se l'était imaginé. Dans la préface, il dut motiver et .... avouer son vol.

Au retour de son voyage en Orient, Crosby fut reçu à bras ouverts et nommé Professeur de Grec à l'Université de la ville de New-York, son *Alma Mater*. Selon ses contemporains et ses élèves, son enseignement fut à la hauteur du sujet. Son cours fut bientôt un des plus fréquentés, de sorte que plusieurs hautes écoles des États-Unis se le disputèrent. Il se déclara pour *Rutger's College* à New-Brunswick et quitta New-York pour ne plus y rentrer que comme *Chancellor of the University of New York.*

Durant son activité professorale, parut d'abord: *Egypt and the Holy Land*, où il consigna ses observations de voyage. Cet ouvrage, où les tendances religieuses qui le dominèrent plus tard se faisaient déjà jour, obtint un succès bien mérité. La Grèce, qui fut aussi visitée par l'auteur, n'occupe aucune place dans ce livre. Pourquoi? Narrateur trop scrupuleux, M. Crosby ne voulait décrire que ce qu'il avait observé et bien observé, or en Grèce il n'avait fait que sentir. Ce livre fut suivi de plusieurs éditions de classiques grecs et d'une critique, avec annotations herméneutiques et grammaticales de l'*Oedipe Roi* de Sophocle. Ce qui distingue, avant tout, ses notes, dit un critique bien autorisé en matière philologique, c'est un bon sens d'autant plus précieux qu'il fait absolument défaut dans quelques éditions soi-disant savantes. Puis vint une série de monographies, publiées pour la plupart dans les *Papers of the American Institute.*

Étant à New-Brunswick, il fit partie de la commision pour la révision du Nouveau Testament. Il avait beaucoup réfléchi sur les paroles si pleines de justesse de St. Paul: *῞Ελληνες σοφίαν αἰτοῦσιν, Ἰουδαῖοι δὲ θαύματα· ἐγὼ δὲ διδάσκω Χριστὸν τὸν ἐσταυρωμένον, Ἰουδαίοις μὲν σκάνδαλον ῞Ελλησι δὲ μωρίαν*, et, comme les Hellènes avant lui, il se laissa convaincre par l'éloquent apôtre. De plus en plus, il s'éloigna de la chaire universitaire pour se rapprocher de la chaire du prédicateur, et à la fin il la quitta entièrement pour se consacrer aux devoirs de ministre du vrai Dieu. Cependant, il n'avait jamais délaissé complétement la *θύραθεν σοφίαν*. Au contraire, son amour pour le grec redoubla dès qu'il put ajouter à ses lectures grecques favorites, celle de l'Évangile dans la langue originale. Depuis sa jeunesse, il ne passa pas une nuit sans lire un morceau de quelque écrivain grec. Euripide et Démosthène, Lucien et Plutarque étaient ses auteurs favoris. Pour propager les bienfaits de la lecture des auteurs grecs, il fonda un cercle littéraire, qu'il présida pendant longtemps, où le nombre des auteurs lus, depuis trente ans qu'il existe, devient fabuleux. Plus tard, quand des prétendus réformateurs de l'enseignement portèrent la main sur le grec, voulant rendre son étude facultative, M. Crosby s'éleva contre cette mesure et fit si bien qu'il obtînt gain de cause. L'étude du grec resta, dans toutes les écoles qui se respectent, obligatoire, comme auparavant.

L'âme de M. Crosby était essentiellement hellénique, dans le sens que Heine donne a ce mot. Il avait le culte du vrai, du beau, du bien dans son expression transcendante: la littérature des Hellènes; mais un culte réel, ayant ses prêtres et ses temples. La causerie de salon, touchant à tout avec la hardiesse et la légèreté de l'ignorance, n'était point son fort. Je me rappelle un jour où il fit taire quelques dames du monde qui se moquaiènt de la philosophie platonicienne en sa présence. „En matière de philosophie je suis aussi ignorant que vous", leur dit-il quand elles lui eurent demandé son opinion. En revanche, dans la chaire il se montrait dialecticien persuasif, évitant d'impressionner ses auditeurs par la parole, empruntant toute sa force plutôt à la logique de ses arguments qu'à l'éloquence de ses périodes. Comme helléniste, il valait bien ces réputations sur-

faites qui surgissent de quelque livre prétentieux. Comme philhellène, il doit être regretté par notre Société, car nous perdons en sa personne un de ces appuis qui ne sont si efficaces que par ce qu'ils sont inconscients. Mais les hommes passent, les idées restent. Dans sa patrie, le Dr. Crosby ne manquera pas d'imitateurs parmi ceux là même que sa grande personnalité tenait, de son vivant, effacés, et plus encore parmi ses admirateurs. En effet, on ne saurait mieux témoigner de son respect pour les morts qu'en continuant leur œuvre. Marcher sur les traces du Dr. Crosby, tel est l'hommage qu'il faut rendre à ses mânes!

ZU ARISTOTELES 'ΑΘΗΝΑΙΩΝ ΠΟΛΙΤΕΙΑ.

Aristotelis (qui fertur) *De republica Atheniensium*, ed. *H. van Herwerden* et *J. van Leeuwen J.f.*, Lugd. Bat. 1891, p. 133, 40: *κληροῖ δὲ καὶ ἱεροποιοὺς δέκα, τοὺς ἐπὶ τὰ ἐκθύματα καλουμένους, οἵ τά τε μαντευτὰ ἱερὰ θύουσιν, κτλ.* — Zu *ἐκθύματα* bemerken die Herausg.: *τὰς θυσίας* aut *τὰ θύματα* mavult v. Herwerden. — P. N. Papageorgiu in der Νέα Ἡμέρα vom 19/31 Ὀκτ. 1891 bemerkt: *μᾶλλον δὲ »ἐπιθύματα"*, *ἐὰν μή τι ἄλλο λανθάνῃ*. — Jedenfalls scheint *ἐκθύματα* (*ἔκθυμα* Hautausschlag, Hippocr.) corrupt. Ist *ἐκ* (EIC = EK) vielleicht Dittographie oder Glosse zu *ἐπί*, und die wahre Lesart einfach *ἐπὶ τὰ θύματα*? (Vgl. p. 133, 38: *κληροῦσι δὲ καὶ ἐπὶ τοὺς νόμους ἕτερον, κτλ.*, und den Index dictionis). Dass der Abschreiber nachlässig war, zeigt die Dittographie *ιερα ιερα* auf der nämlichen Versregel. Mehr im nächsten Hefte.

H. C. Muller.

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΑ.

Παϊσίου Ἀγιαποστολίτου Μητροπολίτου Ῥόδου [Ἱστορία τοῦ ἁγίου ὄρους Σινᾶ καὶ τῶν περιχώρων αὐτοῦ. Ἔμμετρον σύγγραμμα συνταχθὲν μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1577—1592, ἐκδιδόμενον νῦν τὸ πρῶτον μετὰ προλόγου ὑπὸ Α. Παπαδοπούλου Κεραμέως καὶ συνοδευόμενον μετὰ Ῥωσσικῆς μεταφράσεως τοῦ Γαβριὴλ. Σ. Δεστούνη. Ἐν Πετρουπόλει]

Ὁ ἐν Ῥωσσίᾳ ἐλλόγιμος κύριος Α. Παπαδόπουλος ἐξέδωκε πρὸ μικροῦ εἰς πολυτελὲς τεῦχος, τὸ καλὸν τοῦτο ποίημα συγκείμενον ἐκ 2284 στίχων, γεγραμμένον δ' εἰς γλῶσσαν καλὴν σχετικῶς. Βεβαίως κατὰ τοὺς χρόνους καθ' οὓς ἐγράφη τὸ σύγγραμμα (1577—1592), δὲν ἦτο ἡ ἡμετέρα γλῶσσα ἐν ἀκμῇ, διὰ τοῦτο δὲ καὶ εἶνε ἀξιέπαινος ὁ ποιητὴς οὗτος, ὅστις κατέλιπεν ἡμῖν καλὸν τῇ ἀληθείᾳ μνημεῖον τῆς γλώσσης ἡμῶν, κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην. Ὑπὸ ἱστορικὴν ἔποψίν ἐστι πολύτιμον τὸ ἔργον, καθόσον ἐν αὐτῷ δείκνυται ἡ ἀξία τοῦ ὄρους Σινᾶ, περιγράφονται δὲ ζωηρῶς πᾶσαι αἱ ἐκεῖ τοποθεσίαι, Ἐκκλησίαι, Μοναὶ, Κελλία, ἀναθήματα καὶ λοιπὰ κειμήλια. Ὁ συγγραφεὺς ἐν ταῖς περιγραφαῖς αὐτοῦ ἐστὶ τὰ μάλιστα ὑπερβολικὸς, ὡς παράδειγμα δὲ φέρομεν τοὺς στίχους τούτους (533—540)

Αὖθις τε τήρησον εὐθὺς τὰ κάτω ἐκ τῆς μέσης
κεκολλημένα μάρμαρα καὶ τὰς τούτων συνθέσεις,
τὸ κάλλος τῆς στιλβώσεως, τὴν χάριν ὅπου ἔχουν·
τῆς θαλάσσης τὰ κύματα ἀσύγκριτ' ἀπελέγχουν.
Λευκὰ εὐμήκιστα εἰσὶ καὶ γέμουσι κυμάτια
λεπτοπυκνὰ καὶ καθενὸς σκοτίζουσι τὰμμάτια.
Αὕτη, ὡς ἐμοί γε δοκεῖ, ἡ δόξα τῶν μαρτύρων
τιμιωτέρα πέφυκε πολυτίμων μαργάρων.

Ἐν τέλει τοῦ ἐμμέτρου ἔργου γράφει ὁ ποιητὴς περὶ ἑαυτοῦ· οὕτω,

---

533 τήρισον — εὐθίς. 534 κεκολλυμένα — σὺν θέσης. 535 στιλβόσεως. 536 ἀσυγκρίτως — ἀσύγκρυτος. 537 εὐμίκιστα. 538 ταμάτια.

Περὶ τοῦ συγγραφέως (2275—2284 στ.)

Εἰ δὲ βούλει καὶ τὴν ἐμὴν γνῶναι ἐπωνυμίαν,
τὴν ἐνεγκοῦσαν πόλιν τε πρὸς δὲ καὶ συγγενείαν,
Παΐσιος Ζακύνθιος Ἁγιαποστολίτης
Ἱερωμένων μοναστῶν πέλω ὄντως ἀλήτης·
χάρις δέ σοι δοθήσεται τῷ μνημονεύοντί μου,
εἰρήνη τε καὶ ἔλεος παρὰ θεοῦ παντίμου,
τοῦ ἐξ Ἀγγέλων καὶ βροτῶν ἀπαύστως ὑμνουμένου
ἐν ὑποστάσεσι τρισὶ καὶ δοξολογουμένου,
ᾧ τιμὴ καὶ προσκύνησις ὡς δημιουργῷ μόνῳ
εἰς τοὺς νῦν καὶ ἐπέκεινα αἰῶνας τῶν αἰώνων.

Τέλος καὶ τῷ θεῷ δόξα.

Ἐκ τῶν δέκα τούτων στίχων μανθάνομεν ὅτι ὁ συγγραφεὺς λέγεται Παΐσιος Ἁγιαποστολίτης [1]), ὅτι τυγχάνει Ζακύνθιος καὶ ὅτι ἀνήκει εἰς τὴν χορείαν τῶν ἱερωμένων Μοναστῶν. Ἐκ τῶν πηγῶν ἃς ἀνὰ χεῖρας ἔχομεν, φαίνεται, ὅτι ὁ Παΐσιος οὗτος ἤκμασε περὶ τὰ μέσα τῆς ις΄ ἑκατονταετηρίδος, ὑπῆρξε δὲ φίλος Μαξίμου τοῦ Μαργουνίου καὶ Μελετίου τοῦ Πηγᾶ, οὗτινος σώζονται ὀκτὼ ἐπιστολαί [2]). Αἱ ἐπιστολαὶ αὗται πᾶσαι ἐδημοσιεύθησαν ἐν τῷ συγγράμματι τοῦ κ. Παπαδοπούλου.

Πρὸς τιμὴν τοῦ Παϊσίου σώζεται ἐπίγραμμα, ποιηθὲν ὅτε οὗτος μετέβη εἰς Ἀλεξάνδρειαν, τόδε:

Νεῖλος ἐρισμάραγδος ἑλισσομέναις ἐνὶ δίναις
Ἅλλεται αἰσθόμενος Παϊσίου ἐρχομένου.
Στέψατε Νηρεΐδες ἀμαράντοις, στέψατε νύμφαι
Ἄνδρα φίλον ὕμνοις, εἴκελον ἀθανάτοις·
Ἀλώς [sic] ὁ γέρων [sic] ἔφαθ', αἱ δ' ἔκλυον μάλα γ' ὦκα·
Ἤχησαν δ' ἀκταὶ Παΐσιον ἐρχόμενον [3]). [sic]

2277 ζακίνθιος. 2278 ὄντος. 2279 δωθήσεται. 2280 ἔλεως. 2281 ἐξαγγέλου καὶ βρωτῶν, ἀπαύστος. 2283 τῶ δημιουργῶ κτλ,

1) Ὁ Κατραμῆς ἐν τοῖς φιλολογικοῦ αὐτοῦ ἀναλέκτοις ἀποσιωπᾷ τὸ Ποίημα τοῦτο, λέγων δὲ ὅτι τὸ ἐπίθετον τοῦ Παϊσίου ἀγνοεῖται, οὔτε ἰδέαν, φαίνεται, ὅτι εἶχε περὶ τοῦ ἐμμέτρου ἔργου τοῦ Ἁγιαποστολίτου. Διότι ἐὰν ἐγνώριζε τὸ ποίημα, βεβαίως θὰ ἐγνώριζε καὶ τὸ ἐπίθετον τοῦ συγγράψαντος αὐτό, ἀφοῦ ἄλλως τε δημοσιεύεται παρ' αὐτοῦ τοῦ συγγραφέως λέγοντος «Εἰ δὲ βούλει καὶ τὴν ἐμὴν γνῶναι ἐπωνυμίαν κλπ.".

2) Ὁ Κατραμῆς ἐν τοῖς ἀναλέκτοις, λέγει ὅτι τέσσαρες ἐπιστολαὶ μόνον σώζονται.

3) Χειρόγραφον Μαρκιανῆς Βιβλιοθήκης ἀριθ. 124. [Παρακαλοῦμεν τὸν κ. Πολίτην

Ὁ Παΐσιος, ὡς οἱ φίλοι του Μάξιμος καὶ Μελέτιος, ὑπῆρξε σφοδρὸς τῶν Λατίνων ἀντίπαλος· εἰς τοὺς Νανιανοὺς δὲ κώδικας [1]*, σώζονται* 30 *ὁμιλίαι τοῦ Παϊσίου ἀνέκδοτοι. Ὁ Παΐσιος ἔγραψε πολλὰ καὶ κατὰ τοῦ καθαρτηρίου τῶν Λατίνων. Ἦν ἀνὴρ εὐπαίδευτος καὶ ἐγκρατὴς τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης, κληρικὸς δ' ἐκ τῶν σπανίων. Ἐκτὸς τῶν λόγων του, τοῦ ποιήματος περὶ οὗ πρόκειται καί τινων ἄλλων ἐλαχίστων σωζομένων ἔργων του, οὐδὲν ἕτερον γιγνώσκομεν. Ἐκ τῶν πρὸς τὸν Παΐσιον ἐπιστολῶν Μελετίου τοῦ Πηγᾶ, ἐξάγεται ὅτι τῷ* 1596 *διετέλει ἔτι ἱερεύς, τῷ δὲ* 1598, *ἢ καὶ πρότερον ἴσως, ἐγένετο Μητροπολίτης Ῥόδου, διαπρέψας ἐπὶ ἀρεταῖς καὶ ἀγαθοεργίαις. Ἀπέθανε δὲ κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς ΙΖ' ἑκατονταετηρίδος.*

Σῦρος,
τῇ 17 *Νοεμβρίου* 1891.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Α. ΠΟΛΙΤΗΣ.

νὰ πέμψῃ ἡμῖν ἀκριβὲς ἀντίγραφον τοῦ ἐπιγράμματος τούτου, διότι μερικὰ σφάλματα πρέπει νὰ διορθωθῶσι. M.]

1) Ὁ *κῶδηξ οὗτος ὑπ' ἀριθ.* 124 *ἔχων* 318 *σελίδας, μετηνέχθη ἐκ Ζακύνθου εἰς Βενετίαν ὑπὸ τοῦ Νανίου·* „CXXIV Codex chartaceus in quarto, constans chartis 318, exaratus seculo XVI. pag. 8. leguntur haec, *κτλ.* Continet triginta homilias, seu *λόγους* Paisii Metropolitae Rhodiorum".

ΔΙΑΦΟΡΑ.

(*Συνέχεια*, ὅρ. III σελ. 75—85).

66.

Τὰ ἑλληνικὰ γράμματα ἐν Ἀγγλίᾳ,

Τὰ ἑλληνικὰ γράμματα ἤραντο ἐσχάτως ἐν Ἀγγλίᾳ ἐπιφανῆ θρίαμβον. Ἔνιοι τῶν καθηγητῶν τοῦ ἐν Κανταβριγίᾳ *πανεπιστημίου, ἐν οἷς οἱ διάσημοι συγγραφεῖς* Σίδβιγκ *καὶ* Βοῦτλερ, *ὑπεκίνησαν σχέδιον ψηφίσματος δι᾽ οὗ τὸ μάθημα τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης ἐκηρύσσετο μὴ ὑποχρεωτικὸν, κατελείπετο δὲ ἐλεύθερος ὁ ὀρεγόμενος τοῦ διδακτορικοῦ βαθμοῦ φοιτητὴς νὰ δώσῃ ἐξετάσεις ἐν τῇ ἑλληνικῇ ἢ λατινικῇ φιλολογίᾳ.* Βεβαίως *δὲν πρόκειται περὶ τῆς καταργήσεως τῆς διδασκαλίας τῆς ἑλληνικῆς, ἀλλ᾽ οἱ πρωτουργοὶ τοῦ ψηφίσματος κύριον προέθεντο σκοπὸν ὅπως προεξομαλίσωσι τὸν ὁδὸν, τὴν ἄγουσαν εἰς τὴν παντελῆ ἐκείνης κατάργησιν.* Ὅ,τι *πολλαχοῦ ἄλλοθι τῆς* Εὐρώπης, *αὐτὸ τοῦτο συμβαίνει καὶ ἐν Ἀγγλίᾳ. Τὰ ἑλληνικὰ γράμματα ὁμολογοῦνται παρὰ πάντων ὡς θεμέλιον πάσης ἐλευθερίου παιδεύσεως· ἀλλ᾽ ὅπως πολλοὶ* Γερμανοὶ *δοξάζουσιν ὅτι μάτην κατατρίβει τὸν χρόνον ὁ ἐκμανθάνων τοὺς τύπους τῆς ὁμηρικῆς διαλέκτου, ἐν ᾧ δύναται κάλλιστα νὰ ἐντρυφήσῃ ἀκόπως ἐν τῇ ἀπολαύσει τῶν ὁμηρικῶν ἐπῶν ἀναγινώσκων τὴν μετάφρασιν τοῦ Φός, τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ πολλοὶ* Ἄγγλοι *ἰσχυρίζονται ὅτι εἶναι ματαιοπονία νὰ ἀσχολῆταί τις τοσοῦτον χρόνον περὶ τὴν σπουδὴν τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης, ἀφ᾽ οὗ δύναται νὰ διεξέλθῃ τὴν ὑπὸ τοῦ* Πὸπ *μετάφρασιν τοῦ* Ὁμήρου, *τὴν ὑπὸ τοῦ* Ζόουετ *μετάφρασιν τῶν* Πλατωνικῶν Διαλόγων, *καὶ τὴν τῶν τραγῳδιῶν τοῦ* Σοφοκλέους *ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ* Ζὲβ, *καὶ νὰ λάβῃ τοιαύτην αἴσθησιν τῶν ἀριστουργημάτων τῆς ἑλληνικῆς φιλολογίας οἵαν ὡς ἂν διεξήρχετο αὐτὰ τὰ πρωτότυπα.* Ἀλλὰ *τὰ ἐπιχειρήματα ταῦτα οὐδὲν ὠφέλησαν.* Ἡ *προμνημονευθεῖσα πρότασις, γενναίως καταπολεμηθεῖσα ὑπὸ τῶν ἄγγλων φιλολόγων, ἀπεῤῥίφθη μετὰ καταπληκτικῆς πλειονοψηφίας, οὕτω δὲ ἡ διδασκαλία τῆς ἑλληνικῆς θὰ ἦναι καὶ ἐν τῷ μέλλοντι ἐν τοῖς* Πανεπιστημίοις *οὐχὶ προαιρετικὸν ἀλλ᾽ ἀναγκαστὸν μάθημα, καὶ ἀπαραίτητος ὅρος τῆς καθόλου παιδεύσεως.* Μία *τῶν ἰσχυροτάτων ἀποδείξεων, ὅσας ἀντεπήγαγον κατὰ τῶν ἀντιδόξων οἱ ὑπέρμαχοι τοῦ ἑλληνισμοῦ, ἦτο καὶ ἡ ἀναγομένη εἰς τὴν καθ᾽ ἡμᾶς ἑλληνικὴν, ὡς ζῶσαν γλῶσσαν.* Ὁ *πρώην πρύτανις τῆς ἐν* Κερκύρᾳ *Ἀκαδημίας, ἐπὶ τῆς ἀγγλικῆς προστασίας, σὶρ* Γεώργιος Βῶεν, *γράφων πρὸς τὸν* „Χρόνον" *ὑπομιμνήσκει, ὅσα αὐτὸς οὗτος ἄλλοτε διέλαβεν ὑπὲρ τῆς καθ᾽* Ἕλληνας *προφορᾶς τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης* „Ἡ *καταγέλαστος πλάνη (παρατηρεῖ ὁ* Κ. Βῶεν) *ὅτι ἡ ἑλληνικὴ εἶναι γλῶσσα νεκρὰ οὐδὲν πλέον ἔχει στήριγμα.* Πάντες *οἱ εἰδήμονες ὁμολογοῦσιν ὅτι τὸ λεκτικὸν τῆς* Νέας Διαθήκης *καὶ τὸ τῶν ἐν* Ἀθήναις *ἐφημερίδων ἔχουσι παρεξεταζόμενα πρὸς ἄλληλα ἐλάσσονας παραλλαγὰς ἢ τὸ τοῦ ἄγγλου ποιητοῦ* Chaucer *(ἀκμάσαντος κατὰ τὴν δεκάτην τετάρτην ἑκατονταετηρίδα) παραβαλλόμενον πρὸς τὸ ὕφος τῶν κυρίων ἄρθρων τοῦ* „Χρόνου". Ὁ Κ. Βῶεν *ἀναφέρει ὅσα ἔγραφε πρὸ μηνῶν ὁ* Ἀθήνησιν *ἄγγλος πρεσβευτὴς* Μόνσων *ὑπὲρ τῆς ἐθνικῆς τῶν* Ἑλλήνων *προφορᾶς, στηλιτεύων τὴν ἐρασμικὴν αἵρεσιν.* „Δέον *νὰ ἐνθυμηθῶμεν (ἐπιλέγει) ὅτι ἡ ἑλληνικὴ, λαλουμένη ὑπὸ πολλῶν ἑκατομμυρίων ἔν τε τῇ ἐλευθέρᾳ καὶ τῇ ὑποδούλῳ* Ἑλλάδι, *εἶναι τὸ ἐπικρατοῦν καθ᾽ ἅπασαν τὴν* Ἀνατολὴν *ἰδίωμα".* Οὐχὶ *ἄλλως ἀποφαίνεται καὶ ὁ σοφὸς γέρων* John Stuart Blackie, *ὁ ἐπὶ 40 ἔτη διδάξας τὰ κλασσικὰ γράμματα ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τοῦ* Ἐδιμβούργου, *πολλὰ δὲ κατὰ καιροὺς ὑπὲρ τῆς* Ἑλλάδος *καὶ τῶν* Ἑλλήνων *συνηγορήσας.* „Ἡ *ἑλληνικὴ ἣν ἐγὼ τοσοῦτον*

ἀγαπῶ (γράφει ὁ γηραιὸς φιλέλλην) εἶναι ἡ λαλουμένη καὶ γραφομένη ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, ἥτις ἀπὸ τοῦ Θουκυδίδου μέχρι τοῦ πατριάρχου Γρηγορίου διεφύλαξε τον ἐθνικὸν αὐτῆς χαρακτῆρα, ἔχει δὲ τοσαύτην ἀξίαν ὅσην πάντα ὁμοῦ τὰ ἀλλὰ ἰδιώματα."

(ΝΕΑ 'ΗΜΕΡΑ).

67.

La poésie de M. Crystallis.

ΧΕΙΜΑΡΡΑ ΠΑΡΕ ΤΑΡΜΑΤΑ [1]).

Τὸ κῦμα, ὁποῦ ξαπλόνεται 'ς τοῦ πέλαου τὴν ἀγκάλη,
Καὶ καρτερεῖ ἕνα φύσημα νὰ στηλωθῇ, ν' ἀγριέψῃ,
Νὰ πνίξῃ κάθε κάτεργο καὶ κάθε περιγιάλι,
Ποιὸς ἄνεμος βουλήθηκε ποτὲ νὰ τὸ 'μερέψῃ;

Τ' ἄλογο ἐκειὸ τ' ἀνήμερο, πῶμαθε ἀπὸ πουλάρι
Ἐλεύθερο, ἀνυπόταχτο νὰ τρέχῃ, ν' ἀνεμίζῃ
Τὴ χαίτη του ς' τὴν ἔρημο καὶ δίχως καβαλλάρη,
Ποιὸς λέει τοῦ βάζει τὴ θηλιὸς καὶ σκλάβο τὸ γυρίζει;

Τοῦ λόγγου τ' ἀγριοδάμαλο ποῦ τοὖναι νεροκράτης
Τὸ ρέμμα τ' Ἀσπροποτάμου κ' ἔμαθε νὰ κεντρώνῃ
Τὰ δέντρα μὲ τὰ κέρατα, ποιός εἶπε ζευγολάτης
Πῶς τοῦ φορτώνει τὸ ζυγὸ καὶ τ' ὁδηγάει κι' ὀργώνει;

Τὸν σταυραετὸ ποῦ πέτεται ἀπ' τὰ μικρά του χρόνια
Μεσουρανὴ ς' τὰ σύνεφα καὶ σμίγει μὲ τ' ἀστέρια
Τὰ φλογερὰ τὰ μάτια του καὶ πίνει ἀπὸ τὰ χιόνια,
Νὰ τὸν σκλαβώσῃ ποιὸς μπορεῖ μ' ὅσα κι ἂν ἔχῃ χέρια;

Τὸ φλογερὸ ἀστραπόβροντο, ποῦ σχίζει κι' ἀσβολώνει
Τὰ σύγνεφα καὶ τὰ βουνὰ, ὁποῦ χαλάει μιὰ χτίσι,
Ποῦ πύργους, βράχια κ' ἔλατα βαθειὰ ξεθεμελιώνει,
Ποιὸς ἦταν ὁποῦ ἐτόλμησε νὰ εἰπῇ πῶς θὰ τὸ σβύσῃ;

Καὶ τῆς Ἠπείρου τὸ στοιχειὸ, τὴν ξακουστὴ Χειμάρρα,
Πῶχει γονιὸ τὸν πόλεμο, πῶχει τροφὴ τὸ αἷμα
Καὶ μάτι της τὴν ἀστραπὴ καὶ χνῶτο τὴν ἀντάρα,
Νὰ τὴν πατήσῃ ποιὸς μπορεῖ; ποιὸς εἶπε τέτοιο ψέμμα;

---

1) J'emprunte cette poésie à un journal d'Athènes: l'Ἐθνική. C'est une des meilleures poésies du jeune poète Crystallis. Son enthousiasme entraînant, sa fantaisie inindomptable lui prètent un charme sauvage. Depuis longtemps le Parnasse néohellénique n'a pas cultivé le chant patriotique. M. Crystalli ramène la poésie dans son domaine perdu. C'est la poésie saine et virile d'un peuple des montagnards, comme il sied aux Grecs d'aujourd'hui, qui ont encore des frères à l'esclavage. De plus, M. Crystalli manie et le vers et la langue avec une virtuosité étonnante. J'ai passé bien des moments agréables en le lisant, je ne doute pas que les lecteurs de l'Hellas n'en passeront aussi.

C. Casangès.

Χειμάρρα, πάρε τἄρματα, κατὰ τὸ Σοῦλι βάξε
Νὰ παρατήσῃ γλήγορα τὸν ἔρμον χερουλάτη
Καὶ νὰ ζωθῇ τ' ἀρμοῦτί του, τὸ γέρω-Πίνδο κράξε
Νὰ μὴ χολιάζῃ βάρυπνος, νἄχῃ ἄγρυπνο τὸ μάτι.

Βουνά μου, πάρτε τ' ἄρματα, τὰ γέρικά σας χιόνια
Καὶ τὰ πολλὰ τὰ κρούσταλλα ν' ἀνάψῃ νὰ τὰ λυώσῃ
Ἡ πύρη ἀπὸ τὰ νειάτα σας κι' ἀπ' τὰ παληά σας χρόνια.
Ποιὸν καρτερᾶτε, δύστυχα, νάρθῇ νὰ σᾶς σηκώσῃ;

Ἐξ Ἀθηνῶν. K. Δ. Κρυστάλλης.

68.

Die Zeitschrift »De Nederlandsche Spectator" und Herr Dr. J. M. Hoogvliet.

In der Zeitschrift »De Nederlandsche Spectator", (früher von Vosmaer redigirt, aber jetzt — quantum mutatus (mutata) ab illa!) herausg. bei Herrn Mart. Nijhoff, Haag, Niederlande, vom 26 September 1891 (N°. 39) erschien eine Besprechung meiner Hellenischen Grammatik aus der Feder eines gewissen Herrn Dr. J. M. Hoogvliet aus Wageningen, unter dem Titel (auf deutsch): »Dr. Muller's Hellenische Grammatik, und etwas über die Philhellenen". — Auf diese ziemlich boshaft und ohne Sachkenntniss geschriebene Besprechung, denn eine Kritik kann man es nicht nennen, sandte ich eine kurze Antwort, deren Veröffentlichung die Redaktion verweigerte. Darauf schrieb ich nochmals ausführlicher, und wies darauf hin dass die völlig grundlosen Behauptungen des Herrn Dr. Hoogvliet eine kurze Widerlegung erforderten. Während die Redaktion diesem Herrn für sein Geschreibsel 3 Seiten (S. 309—311) zugestanden hätte, erklärte ich mich gern bereit die Widerlegung so kurz wie möglich zu fassen. Die Redaktion jedoch weigerte sich dieselbe aufzunehmen. Darauf habe ich an die Herren geschrieben dass ich ihre Handlungsweise in der »Hellas" bekannt machen würde, und — der geneigte Leser, welcher vielleicht Herrn Dr Hoogvliet's Artikel gelesen hat, möge jetzt selbst entscheiden.

Die »Histor. Gramm.", sagt Dr. Hoogvliet, umfasst nur Excerpte aus drei (oder ungefähr soviel) Handbüchern für drei verschiedene Perioden, welche der Autor geschickt aneinander gereiht hat. — Er hat also meine kurze Uebersicht der Quellen, wo viel mehr angeführt sind (und ich gebrauchte mehrere, ohne sie alle anzuführen), nicht einmal gelesen. — *Er wünscht weiter, ich hätte wenigstens 13 oder 14 Perioden unterscheiden sollen.* — Aber dabei vergisst er, dass mein Werk das erste dieser Art ist, und dass die Zukunft erst diesen Studien eine weitere Bahn eröffnen wird. — *Er behauptet, im Attischen finde sich kein Wort, das ganz vollkommen (!!) dieselbe Bedeuting habe, wie bei Homer.* — Ich schlage meinen Homer auf, und lese Ilias I, 1 sqq. *μῆνις*, *θεά*, *μύριοι* (vgl. auch den Erotokritos und die heu-

tige Sprache), *ἄλγεα*, u. s. w. u. s. w. Verkündet ein Doctor der Philologie solche Dummheiten?! — *Weiter sagt er wieder die nämlichen Albernheiten über die Volkssprache, über die nach ihm künstlich aufgewärmte Hochsprache, welche er eine Art Volapük nennt, u.s.w.* — Albernheiten, welche in der Hellas und anderswo schon allzuoft widerlegt sind. — *Unsere Neogiganten, fährt er fort, behaupten kurz und gut dass die moderngriechische Aussprache die nämliche sei wie die altklassische* (gelogen!) Er hat also weder meine Grammatik, die er beurtheilen will, noch die Schriften von Papadimitracópulos u. A. und die Hellas gelesen, und verkündet seine Unwahrheiten urbi et orbi, überzeugt (vielleicht) dass die schläfrigen Erasmianer in Holland ihm jedenfalls beistimmen werden. Wenn er nur die eine Seite, Hellas II S. 271—272 gelesen hätte, würde er ja gleich widerlegt sein. — Was er weiter über den Erasmianismus sagt, ist so ziemlich verwirrt, wie Dr. Hoogvliet's eigene Arbeit »Proagoon", (eine Art altgriech. Grammatik, mit mathematischen Beigaben geschmückt), [1]) besonders am Schlusse seines Artikels, wo er noch Folgendes ex cathedra verkündigt: *Die Geschichte, die ganze Anatomie der Declinationslehre und Etymologie ist im vollkommensten Widerspruch mit dem abscheulichen Alfawitahamma(?)zelda (?) — alfabet, in der Sprache des Alterthums war keine Spur eines dergleichen Keimes anwesend, u. s. w. u. s. w.* — Abgesehen davon, dass das genannte Alphabet nur in Dr. Hoogvliet's eigenem verwirrten Kopfe existirt, so müssen wir ihn doch fragen, ob denn jener verruchte Itazismus so plötzlich aus dem Himmel gefallen ist, ob denn die tausend Spuren des Itazismus in den Inschriften, in den Codices, nichts bedeuten, u. s. w.? Aber das alles besteht nicht für unsere Herren Erasmianer oder Psevdoerasmianer, welche mit der vollkommensten Sicherheit die uralte hellenische Aussprache, die sie gar nicht einmal richtig kennen und verstehen — verdammen. They have first raised a dust, and then complain they cannot see, wie der Bischof Berkeley sagte.

Verabschieden wir uns also von Herrn Dr. J. M. Hoogvliet mit dem aufrichtigen Wunsche, dass er noch etwas mehr und etwas besser Griechisch treiben möge, und in der Zukunst wenigstens die Schriften lese, welche er zu beurtheilen die grosse — Freundlichkeit hat.

Amsterdam, Nov. 1891. H. C. MULLER.

---

1) Die Erasmianer nennen dieses Buch *Próagoon*, oder lieber noch *Próachoon* (denn g = holl. g oder ch). Es scheint also weder ein *προ-αγών* (sit pace Arcadii dictum) noch ein *προ-άγων* zu sein, aber so werden ja die Hellenen nicht einmal den Titel verstehen! Nun — Schwamm d'rüber!

AUS FROHEN UND TRÜBEN STUNDEN.

Gedichte von O. A. Ellissen. Einbeck, 1891.

Ein Büchlein von 60 Seiten klein Octav „als Handschrift gedruckt", also für den allerintimsten Freundesverkehr bestimmt. Und das entspricht auch dem Inhalte, der hauptsächlich aus kleineren Widmungen und Gelegenheitsgedichten im engsten Sinne des Wortes besteht, und die den Empfängern gewiss ebenso viel Freude gemacht haben wie dem Spender derselben.

Am Schlusse des Bändchens befinden sich jedoch auch einige Uebersetzungen, 18 an der Zahl, zumeist ebenfalls kleinere Dichtungen und selbst solche, die schon mehrfach übersetzt und dem Publikum (nicht als Handschrift) zugänglich gemacht worden sind: 1 nach dem Lateinischen des Dichters Scheffel (*Si liceret te amare*), 2 italienische, darunter das allbekannte *„Italia, Italia | o tu cui fece la sorte | dono infelice di bellezza ecc. von* Filicaja; Lord Byron's bekanntes *„Fare thee well! and if for ever"* etc.; Thomas Moore's vielgesungenes *„'Tis the last rose of summer | left blooming alone"*, 3 aus dem Russischen nach Puschkin, Fet und Schalowskaja [1]), und 7 aus dem Hellenischen (nebst einem Gedichte seines Vaters, des berühmten Philhellenen A. Ellissen *„Abschied von Athen"*), welche von dem grossen Uebersetzertalente des Herrn Verfassers Zeugnis ablegen. — Wir lassen eines der letzteren hier folgen und fügen — um des Uebersetzers Eigenart zu kennzeichnen — den Originaltext zur Vergleichung bei:

---

1) Doch wohl Shadowskaja (Жадовская)?

ΑΙ ΑΙΤΗΣΕΙΣ

aus Ἅπαντα τὰ φιλολογικὰ Ἀλεξάνδρου Ῥίζου τοῦ Ῥαγκαβῆ, I 206.

Εἰς χρυσᾶ μαλλιὰ ἐφόρει
κόκκινο λουλοῦδ' ἡ κόρη.
— „Δὸς, τὴν εἶπα, δὸς μ' αὐτὸ,
κ' ἄλλο πιὰ δὲν σὲ ζητῶ."

Ἐρυθρὰ μοὶ τὸ προσφέρει,
μ' ἄσπρ' ὡσὰν τὸν κρῖνον χέρι.
— „Δὸς τὸ χέρι, δὸς μ' αὐτὸ,
κ' ἄλλο, εἶπα, δὲν ζητῶ."

Μοὶ τὸ δίδει τὸ ἀφράτο,
καὶ τὰ μάτια ῥίχνει κάτω.
— „Δὸς, τὸ βλέμμα δὸς μ' αὐτὸ,
κ' ἄλλο, εἶπα, δὲν ζητῶ.

Μιὰ ματιὰ σὰν φῶς μὲ ῥίχνει,
καὶ 'ς τὸ στόμα γέλοιο δείχνει.
— „Δὸς φιλὶ 'ς τὸ στόμ' αὐτὸ,
κ' ἄλλο, εἶπα, δὲν ζητῶ."

χείλια μέλι μὲ προβάλλει,
καὶ τὸ ἄσπρο στῆθος πάλλει.
— „Δὸς τὸ στῆθος, δὸς μ' αὐτὸ,
κ' ἄλλο, εἶπα, δὲν ζητῶ."

DIE BITTEN.

Seite 45.

Eine Rose trug die Holde
In der Locken lichtem Golde:
„Gib mir", bat ich, „gib sie mir!
Andres fordr' ich nicht von Dir."

Und indem sie süss erglüte,
Reicht ihr Händchen mir die Blüte.
„Gib das Händchen, gib es mir!
Andres fordr' ich nicht von Dir!"

Und das Händchen reicht die Traute,
Doch ihr Blick zur Erde schaute.
„Nein! den Blick gewähre mir!
Andres fordr' ich nicht von Dir."

Wie den Blick sie schüchtern hebet,
Lächeln ihren Mund umschwebet:
„Ach vom Mund ein Küsschen mir!
Andres fordr' ich nicht von Dir."

Wie sich Mund und Mund berührte,
Ich des Herzchens Klopfen spürte:
„Gib das Herzchen, gib es mir!
Andres fordr' ich nicht von Dir."

An die Brust ist sie mir sunken [1]),
Und ich flüstre wonnetrunken:
„Ewig, ganz gehörst Du mir!
Andres fordr' ich nicht von Dir."

Aug. Boltz.

1) Unglückliche poetische Licenz für „ge-sunken"

ZWEI LIEBLINGSGEDICHTE

(in epirotischer

I.

Η ΚΟΡΗ ΤΗΣ ΑΝΟΙΞΕΩΣ.

(aus Ἑστία, XVIII. 747.)

Γεννήθηκες τὴν Ἄνοιξι· κι' ἀντὶ νάρθοῦν ἡ Μοίραις
Νὰ σὲ μοιρώσουν βιαστικαὶς κ' εὐθὺς νὰ φύγουν πάλι,
Ἐσὺ ἀπὸ τὴν Ἄνοιξι μοιρώθηκες καὶ πῆρες
τῆς Ἄνοιξις τὰ κάλλοι.

Ἀπ' τὸ χρυσὸ τὸν ἥλιο της χρυσῶσαν τὰ μαλλιά σου
Βαφτίστηκαν τὰ μάτια σου 'ς τῆς νύχτας της τὸ χρῶμα,
Κι' ἀπ' τῶν ἀνθῶν της τὴ θωριὰ ἐβάφηκ' ἡ θωριά σου
καὶ τὸ μικρό σου στόμα.

Ἀπ' ταῖς γλυκειαῖς της ταῖς βραδειαῖς ταῖς μοσχομυρωδάταις
Πῆρες τὸν πρῶτο ἀνασασμὸ γιὰ νὰ μοσχομυρίζῃς,
Κ' ἐπῆρες ἀπὸ ταῖς αὐγαῖς, ποῦνε δροσιὰ γεμάταις
δροσοῦλα γιὰ ν' ἀνθίζῃς.

Μ' ὁλόχαρο κελάδημα τἀμέτρητα πουλιά της
Ἐδείξανε 'ς τὸ στόμα σου πῶς πρέπει νὰ 'μιλήσῃ,
Κ' ἐπροίκισε τὸ γέλιο σου μὲ τὴ γλυκειὰ λαλιά της
ἡ κρυσταλλένια βρύσι.

Κ' ἡ φύσις ὅλη, 'ξάστερη, ἀνθόστρωτη, δροσάτη,
Μέσ' 'ς τὴ ζωή σου εὑρέθηκε μὲ μιᾶς ζωντανεμμένη....
Θρονιάστηκ' ἡ βασίλισσα 'ς ἕν ἄξιο της παλάτι
κ' ἐκεῖ γιὰ πάντα μένει.

II.

Η ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΙΑ ΜΟΥ.

(aus Ἑστία, XIX. 34.)

Ἡ μεγάλη, πράσινη τριανταφυλλιά,
Ποῦ σκεπάζει μὲ κλαριὰ τὴν 'ψηλή μας βρύσι,
Ἀπ' τὴ γλύκα τοῦ καιροῦ, κι' ἀπ' τὴν ἀντηλιὰ
ξάφνω εἶχε ἀνθίσῃ.

---

1) Ueber die Uebersetzungen dieser beiden Gedichte, die dem Dichter während seines Aufenthaltes in Deutschland zugingen, schrieb er von Leipzig an den Uebersetzer: .... Σᾶς εὐχαριστῶ λοιπὸν πολύ, πολύ! .... Εἶμαι μαγευμένος μὲ τὴν

VON GEORGIOS DROSSINIS.

Mundart).

I.

DAS FRÜHLINGSKIND.

Im Frühling schautest du das Licht. Wenn sonst die Schicksalsfeen
das Kind zu segnen schnell sich nah'n und wieder geh'n in Stille,
hat dich der Frühling selbst gefeit! An dir sah man erstehen
des Frühlings Schönheitsfülle.

Vom Goldschein seiner Sonne ward dein üppig Haar umgoldet,
und deiner Augen Glanz gefärbt in frühlingsnächt'ger Stunde;
Von seiner Blumen Antlitz ward dein Antlitz zart umholdet
samt deinem kleinen Munde.

Vom Duft, den seine Abende aus Blumenkelchen senden
ward dir der erste Frühlingsreiz zu duften und zu blühen,
und von den Morgenhauchen die erquicklich Kühle spenden
der Trieb frisch zu erglühen.

Mit lautem Jubelschlage wies der Vögelchor den trauten
und süssen Mund zu sprechen an, melodisch, voll und helle,
und deinem Lachen schenkte 'was von ihren frischen Lauten
die silberklare Quelle.

Die ganze herrliche Natur hat sich in deinem Wesen
verkörpert voller Pracht und Zier, voll Duft und Sternenschimmer.
Als Königin thront sie in dir, die sie zum Sitz erlesen,
und waltet dort für immer [1]).

II.

MEIN ROSENSTRAUCH.

Einstmals stand mein Rosenstrauch, der so dicht und grün
mit den Zweigen unsern Quell droben schien zu hüten,
mild vom Wetter angehaucht, als die Sonne schien,
plötzlich voll in Blüten.

μετάφρασιν τῶν δύο ἀγαπημένων μου ποιημάτων, καὶ ἐντρυφῶ εἰς τὴν ἀνάγνωσιν αὐτῶν. Μοῦ ἀρέσκουν πλειότερον ἐν τῇ μεταφράσει ἢ ἐν τῷ πρωτοτύπῳ, καὶ θὰ τὰ μάθω ἐκ στήθους. Καὶ πάλιν εὐχαριστῶ πολὺ, πολύ!

Μὲ χαρὰ καμάρωνα καὶ μὲ 'περηφάνεια
Μέσ' 'σὲ ῥόδ' ἀμύριστα τὰ 'δικά μου μόνα
Μυροδᾶτα, δροσερὰ, κάτασπρα καὶ σπάνια
τώρα τὸν χειμῶνα.

'Η ξανθοῦλα ἀγάπη μου πρόβαλ' ἀντικρὺ
Μὲ δυὸ 'μάτια φωτερὰ καστανοβαμμένα,
— „Πρῶτα τάσπρα ῥόδα μου κύτταξες, μικρή,
κ' ὕστερα ἐμένα!?

„Ἔννοιωσα τί μοῦλεγες δίχως τὴν 'μιλιά σου,"
Κι' ἄρχισ' ἀσυλλόγιστα ῥόδα νὰ θερίζω
Καὶ μὲ τὴν ἀσπράδα τους τὰ σγουρὰ μαλλιά σου
πλούσια νὰ στολίζω.

Ἔτσι ῥοδοστέφανη 'πῆρες 'ς τὰ μαλλιὰ
'Απ' τὠλόμορφο δεντρὶ ὅλη του τὴ χάρι,
Κ' ἔμεινεν ἡ δύστυχη τριανταφυλλιὰ
ἄχαρο κλωνάρι.

Μὰ τὴν ὥρα πὤκοφτα — ὑστερνὴ ἐλπίδα —
Τὸ ὑστερνὸ τὸ ῥόδο της, κ' ἔδινα 'ς ἐσένα
Καὶ τὰ δυὸ τὰ χέρια μου ἔννοιωσα καὶ εἶδα
καταματωμένα.

Γύρισες, μὲ κύτταξες· καὶ μὲ μιὰ φωνὴ
Ὅπου κρύβει μέσα της κούρασι καὶ νάζι
Μοῦ‿εἶπες: „'Αγκυλώθηκες 'λίγο, σὲ πονεῖ...
ἀλλὰ δὲν πειράζει!"

. . . .
. . . .

Τέτοιο ἦτον τὤνειρο! — Τόσῳ ζωντανὸ
Ποῦ κι' ἀφοῦ τελείωσε 'σὰν τὰ παραμύθια,
Ὅμως πάλι ἔννοιωθα, πάλι πῶς πονῶ,
καὶ πονῶ 'ς τἀλήθεια!...

Ἀχ! γιατὶ μέσ' 'ς τὤνειρο 'σὰν ζωγραφισμένο
Ἔβλεπα τῆς νιότης μου τὤμμορφο βλαστάρι
Μὲ τὰ ἴδια χέρια μου ἔτσι μαδημένο
γιὰ 'δική σου χάρι!

Weitere Gedichte von Geo. Drossinis in epirotischer Mundart wurden griechisch und deutsch mitgetheilt in »Ländliche Briefe von Geo. Drossinis, d. i. Land und Leute in Nord-Euböa. Leipzig, W. Friedrich, 1884 und zwar:

Freudig brüstete ich mich und mit Stolz; inmitten
all der dürren Büsche sah meinen nur man ragen,
seltsam schön an frischem Duft und an weissen Blüten
in den Wintertagen.

Und mein lieb Blondinchen kam, schaut von drüben zu
mit dem hellkastanien-braunen Augenpaar —
— „Ei, erst wirst den Rosenflor, garst'ge Kleine du,
und dann mich gewahr!?"

„Ich verstand was mir dein Blick sagt' in aller Stille!" — —
und begann unüberlegt Rosen abzuschneiden,
und mit ihrer weissen Zier deine Lockenfülle
üppig zu bekleiden.

So erhielt'st den Rosenkranz du ins lock'ge Haar;
von dem wundersamen Baum ward dir all das Beste,
und er selbst, der ärmste, blieb was zuvor er war:
ein schmucklos Geäste.

Aber eben als ich dann — letztes schwaches Hoffen —
auch die letzte Rose schnitt und sie dar dir brachte,
fühlt' an beiden Händen ich Schmerz, und sah: sie troffen
mir von Blute sachte.

Wandtest dich und sahst mich an, — sprachst mit einem Ton
der schier schmachtend neckisch war und voll Schadenfreuden:
„Hast ein bischen dich geritzt?... musst so leiden schon ...
hat nichts zu bedeuten!"

. . . .
. . . .

Solcherart war dieser Traum ... doch so lebensvoll
dass, als wie ein Märchen er nun zerfloss, ich fühlte
wie derselbe arge Schmerz wieder mich durchquoll,
wirklich mich durchwühlte.

Ach, warum im Traume so wie ein Bild entzückend,
sah ich meines Jugendflors schönste Blütentriebe
— noch dazu mit eigner Hand alle selbst sie pflückend —
welken, dir zu liebe!

Τὸ *ποτάμι*, Der Fluss, S. 76. — *Οἱ δυὸ φτωχοί*, Die beiden Armen, S. 77. — Ἡ *Μάγισσαις*, Die Wahrsagerinnen, S. 80. — Τὸ *φίλημα*, Der Kuss, S. 81. — Τί *νὰ πιστέψω*, Was soll ich glauben, S. 82. — Ὁ *Δῆμος*, Dimos, S. 83.

Darmstadt, December 1891. Aug. Boltz.

Χαρούμενος ἂν στέφανα τῆς ἔπλεξα τοῦ γάμου,
Τώρα δακρύζοντας σκορπῶ γιούλια 'ς τὸ κρύο μνῆμα.

Φ. ΔΙ ΜΕΝΤΟΣ.

ΜΕΤΑΦΡΑΣΙΣ.

Τ' *ἄνθος ὁποῦ 'ς τὴν* Κέρκυρα *'βλάστησε δροσισμένο*
Ποῦ 'ς τὴν 'Αθήν' αὐξήθηκε, 'στόλισε τὸ Κρεμλῖνον,
'Απὸ χαλάζι ὀλέθριον 'σὰν ἦτο κτυπημένο
Μαράθηκε 'ς τὸ στέλεχος τὸ πράσινόν του κλῖνον.

Εἰς τὸν χαϋμὸ στενάζουνε τὸν τόσῳ σκληρεμένο
Τὰ χιονώδη 'Αλτάϊα κι' ὁ 'Όλυμπος τῶν 'Ελλήνων,
Καὶ κάθε στῆθος, ποῦ θωρεῖ αὐτὸ, χαριτωμένο,
Σ' τὴ μοῖρα τὴν ὀλέθρια βογγᾷ πλήρης ὀδύνων.

'Αλλ' ὕστερα τὰ βλέφαρα ὑψῶνοντας 'ς τὰ οὐράνια,
'Απὸ ἐκεῖ ποῦ ἡ χαρὰ κ' ἡ λύπη καταβαίνει,
Τὸ πνεῦμα ἕνα βάλσαμο ζητεῖ μὲ 'περηφάνεια.

Σ' τοὺς τεθλιμμένους της γονεῖς, κ' εἰς τ' ὀρφανό της 'ταῖρι,
τῆς λύπης τὴν πικρότητα ὀλίγον νὰ γλυκάνῃ,
Κὶ ἄλλο φαρμάκι 'ς τὴν ζωὴν αὐτῶν νὰ μὴ τοὺς φέρῃ.

Σῦρος. Γ. Α. ΠΟΛΙΤΗΣ.

Δεκατετράστιχος Ὠιδὴ ἐπὶ τῷ θανάτῳ τῆς Μεγάλης Δουκίσσης

ἈΛΕΞΑΝΔΡΑΣ.

„Purpureus veluti cum flos succisus aratro
Languescit moriens;" Aeneid. IX. 435.

SONETTO.

Quel vago Fior che germogliò in Corcira,
Cui Atene nutricò, che ornò il Cremlino,
Colpito da feral gragnuola dira,
Sul verde stelo illanguidiva chino.

A scempio sì fatale insiem sospira
L'Altai nevoso e l'Olimpo divino,
Ed ogni cor gentil che il caso mira
Ne l'ima doglia impreca al rio destino...

Ma poscia ergendo le pupille al Cielo
Donde la gioia parte e il triste danno,
Un balsamo pregò lo spirto anelo.

Che ai Genitor gementi, a l'ermo Sposo
L'acerbità lenisca de l'affanno,
E renda il viver lor meno angoscioso.

Corfù, Settembre 1891. F. Di Mento.

ΕΠΙΣΗΜΟΙ ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΕΙΣ.
COMMUNICATIONS OFFICIELLES.

1.

Ἕνεκα τῆς ἀποβιώσεως τῆς Α. Μ. τῆς Μεγαλοδουκίσσης Ἀλεξάνδρας, ἀδελφῆς τοῦ ἐπιτίμου μέλους τοῦ Συλλόγου, τῆς Α. Μ. τοῦ Πρίγκηπος Διαδόχου Κωνσταντίνου, ὁ Σύλλογος ἀπηύθυνε εἰς τὴν Α. Μ. τὸ ἑξῆς τηλεγράφημα·

PRINCE CONSTANTINOS

Athènes

Filellinikos Sillogos sillipite apoviossin Megalodukissis Alexandras

VAN DEN ES
MULLER.

Ἐλάβομεν δ' ἐξ Ἀθηνῶν τὴν ἑξῆς ἀπάντησιν·

Efcharisto engardios.

CONSTANTINOS.

2.

Ἐπιστολὴ τοῦ Φιλελλ. Συλλόγου εἰς τὸν κ. Ὑπουργὸν τῶν Ἐσωτερικῶν (Ὀλλανδικὸν κείμενον).

Aan

Z. E. den Minister van Binnenlandsche Zaken

geeft met verschuldigden eerbied te kennen de Philhelleensche Vereeniging, gevestigd te Amsterdam, goedgekeurd bij K. B. van 6 Juli 1888, Staatsblad n° 27,

dat in de laatstgehouden Algemeene Vergadering dier Vereeniging d. d. 26 Sept. 1891 besloten is, dat de Vereeniging zich tot Z. E. zou wenden met verzoek om, zoo mogelijk in 1892, op 's Lands kosten eene wetenschappelijke zending naar Griekenland op te dragen aan een Doctor in de Letteren, ten einde zijne studiën over land, volk en taal der Grieken in dat land zelf voort te zetten en de op deze reis opgedane kennis bij zijn terugkeer der vaderlandsche wetenschap ten goede te doen komen;

dat de Vereeniging het op hoogen prijs zal stellen indien Z. E. dit verzoek inwilligt, en wel voornamelijk, omdat, hoewel in den laatsten tijd door verschillende oorzaken de belangstelling in de Grieksche studiën, die in ons Vaderland steeds in zoo hooge eer stonden, eenigszins meer is opgewekt, zij van oordeel is, dat zulk een wetenschappelijke zending krachtig zal kunnen medewerken om die belangstelling bij voortduring levendiger te maken;

dat zij zich vleit, dat Z. E., ook met het oog op andere op 's Lands kosten ondernomen wetenschappelijke zendingen, haar verzoek in ernstige overweging en daarop eene gunstige beschikking zal willen nemen.

Hetwelk doende,

Het Bestuur der Philhelleensche Vereeniging,

Amsterdam,
18 November 1891.

A. H. G. P. VAN DEN ES,
Voorzitter.

H. C. MULLER, Secretaris.

3.

ἐν 'Αμστελοδάμῳ, 18$\frac{15}{11}$91.

Εἰς τὸ 'Εθνικὸν Πανεπιστήμιον τῶν 'Αθηνῶν.

Κύριοι,

Λυπούμεθα νὰ ὑμῖν ἀνακοινώσωμεν ὅτι ἕως σήμερον ἐλάβομεν οὐδεμίαν ἀπάντησιν εἰς τὴν ἡμετέραν ἐπιστολὴν τοῦ μηνὸς 'Οκτ. 1890, *ἣν ὁ ἡμέτερος ἐπίτιμος πρόεδρος, ὁ κ.* 'Αλ. Ρ. 'Ραγκαβῆς, *ἔσχε τὴν καλοσύνην νὰ μεταβιβάσῃ εἰς τὸν ὑμέτερον κ.* Πρόεδρον (*καὶ ἥτις ἐδημοσιεύθη ἐν τῇ ἡμετέρᾳ* „'Ελλάδι", *ἔτ.* III *σελ.* 85—87).

Σχεδὸν περιττὸν εἶναι νὰ ὑμῖν παρατηρήσωμεν ὅτι οὐκ ἐννοοῦμεν τὴν αἰτίαν τῆς ἀναβολῆς ταύτης, καὶ ὅτι ἐπιθυμοῦμεν νὰ λάβωμεν ὅσον δυνατὸν ταχύτερον τὴν ὑμετέραν ἀπάντησιν ἀφορῶσαν εἰς τὸ τόσον σπουδαῖον ζήτημα τῆς προφορᾶς τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης.

Διὸ θερμοπαρακαλοῦμεν ὑμᾶς νὰ ἀπαντήσητε ἡμῖν διὰ τοῦ πρώτου ἐπιστρέφοντος ταχυδρομείου,

'Ο γραμμ. τοῦ ἐν 'Αμστελ. Φιλελλ. Συλλόγου

H. C. MULLER.

4.

Εἰς τὸ

ἐν Ἀθήναις Ἐθνικὸν Πανεπιστήμιον,
τὴν ἐν Ἀθήναις Ἐπιστημονικὴν Ἑταιρείαν,
καὶ τὸν ἐν Κων/πόλει Ἑλληνικὸν Σύλλογον.

Κύριοι,

Οὐκ ἄγνωστον ἔσσεται ὑμῖν ὅτι ὁ ἐν Κων/πόλει καθηγητὴς Δ. Η. Οἰκονομίδης ἔγραψεν ἐκτενὲς ἄρθρον „περὶ τοῦ τρόπου τῆς λύσεως „τοῦ παρ' ἡμῖν γλωσσικοῦ ζητήματος", τὸ ὁποῖον ἐδημοσιεύθη ἐν τῷ ἡμετέρῳ περιοδικῷ ἙΛΛΑΣ, ἔτ. III σελ. 125—145.

Ἐν τῇ τελευταίᾳ γενικῇ συνεδριάσει τῶν μελῶν ἐγένετο συζήτησις περὶ τοῦ ἄρθρου τούτου.

Ὁ κ. Οἰκονομίδης ἐπιθυμεῖ νὰ γείνῃ συνεργασία τις μεταξὺ τοῦ ἐν Κων/πόλει Ἑλλ. Συλλόγου, τοῦ Πανεπιστημίου τῶν Ἀθηνῶν, τῆς ἐν Ἀθήναις Ἐπιστημονικῆς Ἑταιρείας καὶ τοῦ ἐν Ἀμστελοδάμῳ Φιλελλ. Συλλόγου.

Εἴμεθα πεπεισμένοι ὅτι τὸ ζήτημα τοῦτο ἔχει μεγάλην δυσκολίαν, πρὸ πάντων διότι τοιαῦτα ζητήματα πρέπει νὰ λυθῶσι βαθμηδὸν καὶ πρακτικῶς ὑπ' αὐτοῦ τοῦ ἔθνους, ἀλλὰ θέλομεν μόνον νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι ὁ ἡμέτερος Σύλλογος ἤδη πρὸ τριῶν ἐτῶν ἐπειράθη νὰ προτείνῃ λύσιν τινὰ τοῦ ζητήματος, ἐκδίδων περιοδικὸν τριμηνιαῖον τὴν „Ἑλλάδα", καὶ δημοσιεύων πολλὰ ἄρθρα σχέσιν ἔχοντα πρὸς τὴν ἐν Ἑλλάδι γραφομένην τε καὶ λαλουμένην γλῶσσαν.

Πρὸ πάντων ἐπιθυμοῦμεν νὰ γνωρίσωμεν ἂν ὁ ὑμέτερος Σύλλογος πρόθυμος εἶναι νὰ συνεργασθῇ μεθ' ἡμῶν εἰς τὴν λύσιν τοῦ προμνημονευθέντος ζητήματος, διὸ παρακαλοῦμεν ὑμᾶς νὰ γνωστοποιήσητε ἡμῖν τὴν ὑμετέραν γνώμην περί τε τῶν ἄλλων καὶ περὶ τῆς ἀρίστης μεθόδου τῆς συνεργασίας.

Ὁ ἐν Ἀμστελοδάμῳ Φιλελληνικὸς Σύλλογος,

Ὁ γραμματεύς·

H. C. Muller.

5.

Paris, rue Ducouédic, n° 13.
7 Oct. 1891.

Monsieur le Président!

J'apprends par votre lettre du 2 courant que la Société hellénique d'Amsterdam a bien voulu m'élire membre honoraire dans sa séance du 26 sept. dernier. Cette faveur m'est tout particulièrement sensible et je vous prie de croire que je m'en trouve très honoré. Veuillez, s'il vous plait, vous faire auprès de la Société l'interprète de ma vive et profonde reconnaissance.

Soyez assuré que je ferai tout mon possible pour faire connaître votre oeuvre et le but que vous poursuivez.

Veuillez agréer, Monsieur le Président, l'assurance de ma considération la plus distinguée,

Émile Legrand.

6.

ἐν Ὀδησσῷ, τῇ 12ῃ 9/βρίου 1891.

Ἀξιότιμε φίλε Κ. Μύλλερε,

Ἡ ἐκλογὴ ἐμοῦ ὡς ἐπιτίμου μέλους τοῦ Συλλόγου διαβεβαιοῦμαι ὅτι πολύ με συνεκίνησεν, ἀλλ' ἔτι μᾶλλόν με κατῄσχυνεν ἐννοοῦντα ὅτι οὐδὲν τέως ἔπραξα ἵνα τοιαύτης ἀξιωθῶ τιμῆς. Βεβαίως ὁ Σύλλογος διὰ τῆς πράξεως ταύτης ἠθέλησε νά με παροτρύνῃ πλείω ἐπιμέλειαν τῶν κατ' αὐτὸν νὰ λαμβάνω, ἀλλὰ δεόμεθα τοιούτου κέντρου ἡμεῖς, οἵτινες συνειδότες ὁπόσων ἀγαθῶν πρόξενος εἶναι καὶ θὰ γένηται ὁ ὑπὸ ἕνθεν [1]) πρὸς τὴν πάτριον ἡμῶν γλῶσσαν καὶ ἱστορίαν ἀνδρῶν διωκόμενος σκοπός, πάσῃ δυνάμει ὀφείλομεν νὰ ὑποψηφίζωμεν τὸ ἔργον αὐτῶν; δὲν ὀφείλομεν ἡμεῖς μάλιστα εὐγνώμονες νὰ ὦμεν καὶ τὴν εὐγνωμοσύνην νὰ πειρώμεθα ἀείποτε νὰ ἀποδεικνύωμεν ἐργαζόμενοι ὑπὲρ αὐτοῦ, ὡς ἕκαστος δύναται; Ὅπως ὥστ' ἂν ᾖ, εὐγνωμονῶ τῷ Συλλόγῳ, καὶ ἐλπίζω ὅτι δὲν θὰ διαψεύσω τὰς προσδοκίας αὐτοῦ.

Δέξασθε μυρίους φιλικοὺς ἀσπασμούς,

ὁ ὑμέτερος

Λ. Γ. ΧΑΤΖΗ-ΚΩΝΣΤΑΣ.

---

1) *ἐνταῦθα τὸ χειρόγραφον δυσανάγνωστον ἦν.* M.

LISTE DES MEMBRES (ET ABONNÉS) DE LA SOCIÉTÉ PHILHELLÉNIQUE A AMSTERDAM

(*Continuation de l'Hellas IV* 3 *p.* 448.)

Pays Bas (*Hollande*).

A. A. Fokker, Asp. Controleur B. B., Hoogewoerd, te Leiden.

A. Lazaridis, 28 Wijnhaven, Rotterdam.

Hongrie.

Dr. Wilhelm Pecz, Prof. an der Universität, Klausenburg (Kolosvár), membre et abonné (voir Hellas III p. 448).

Autriche.

M. l'Abbé François Havelka, au Séminaire de Prague (Prag, Bohème).

Roumanie.

L. C. Embiricos, négociant à Braila.

ON EST PRIÉ DE CORRIGER DANS LES LISTES PRÉCÉDENTES:

Mr. *G. van Tienhoven*, Bourgmestre d'Amsterdam, lire: S. Exc. Mr. G. van Tienhoven, Ministre des Affaires Étrangères, la Haye.

Jules Ferrette, adresse nouvelle: 16 Avenue du Crêt, Neuchâtel, Suisse.

The Rev. *John S. Dawes*, D. D., adresse nouvelle: Lindores, Weybridge, Surrey, England.

Joh. Prinzhorn, adresse nouvelle: Pastor der evangelischen Gemeinde in Jena, Deutschland.

Dr. *Hans Müller*, Täubchenweg, Leipzig — adresse nouvelle: Halle a/S.

Dr. *G. Sotiriadis* à Janina, Épirus, Turquie — adresse nouvelle: Kolonaki, rue Xanthos, Athènes.

Alex. Stuart, Glasgow — M. Stuart a quitté Glasgow, sans nous avoir communiqué son adresse nouvelle.

LA SOCIETÉ A PERDU PAR LA MORT:

M. le Dr. D. Burger, ancien recteur du gymnase, à Amersfoort.

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΤΗΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ ΚΑΙ ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΑ.

Μότσνικ [Močnik] (Φραγκ.), Ἀριθμητική, ἐκ τῆς γερμαν. μεταφρασθ. ὑπὸ Θεοδ. Β. Οἰκονομίδου. 4 τεύχη. ἐν Τεργέστῃ, 1891. 8°. Πωλεῖται παρὰ τῷ μεταφράστῃ, σολδ. 40 ἢ λεπτῶν 80.

Ὁμιλία ῥηθεῖσα κατὰ τὴν ἔναρξιν τῶν ἐξετάσεων τοῦ ἀνωτέρου δημοτικοῦ παρθεναγωγείου Ἑρμουπόλεως, ὑπὸ τοῦ διευθυντοῦ αὐτοῦ Δ. Μαρίνου καθηγητοῦ. Τῇ 10 Ἰουνίου 1891 ἐν Ἑρμουπόλει Σύρου, τύποις »Πατρίδος". 1891. 8°. 18 σελ.

Δῶρον τοῦ κ. *Γεωργίου Α. Πολίτου ἐν Σύρῳ.

Oakeley (M. R. F.), Ἡ Φαβιόλα, δρᾶμα εἰς πράξεις πέντε, κατὰ μετάφρασιν Γ. Α. Πολίτου, ἐν Σύρῳ, τύπ. »Ἀνατολῆς", 1891. 8°. 124 σελ.

Δῶρον τοῦ κ. *Γεωργίου Α. Πολίτου ἐν Σύρῳ.

*Bauer (Prof. Georg), Verbesserungen und Zusätze zu meinem Weltsprache-Projekte. Prospekt des Spelin-Wörterbuches. Agram 1891, Kön. Univ. Buchhandl. Franz Suppan (R. F. Auer), 8°. 20 S.

*Δήμιτσας (Μαργ. Γ.), Καθηγητής, Φυσικὴ καὶ πολιτικὴ γεωγραφία τῆς Ἑλλάδος, καὶ τῶν ἐκτὸς αὐτῆς ἑλληνικῶν χωρῶν, μετὰ χάρτου ὅλων τῶν κρατῶν τῆς Ἑλλην. χερσονήσου καὶ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, δωρεὰν προσηρτημένου, πρὸς χρῆσιν τῶν γυμνασίων συνταχθεῖσα. Ἔκδοσις πέμπτη, ἐντελῶς ἀνακαινισθεῖσα· ἐν Ἀθήναις, τυπ. Ὁ Παλαμήδης, 1891. 8°. 276 σελ.

(Ἐπέμψαμεν ἓν ἀντίτυπον τοῦ βιβλίου τούτου εἰς τὸν κ. C. M. Kan, καθηγητὴν τοῦ πανεπιστημίου καὶ πρόεδρον τῆς ἐν Ὁλλανδίᾳ Βασιλικῆς Γεωγραφικῆς Ἑταιρείας, ἵνα γράψῃ μικρὰν βιβλιοκρισίαν περὶ τῆς ἐκδόσεως τοῦ καθ. Δημίτσα).

Aristoteles. — De republica Atheniensium. Aristotelis qui fertur Liber Ἀθηναίων Πολιτεία. Post Kenyonem ediderunt H. van Herwerden et J. van Leeuwen J. f. Accedunt Manuscripti apographum, observatt. palaeographicae, cum tabulis IV, indices locupletissimi. Lugd. Bat. apud A. W. Sijthoff, 1891. 8°. 241 p.

(Δῶρον τοῦ βιβλιοπώλου).

Σημ. — Δυστυχῶς οὔπω εὕρομεν τὸν ἀναγκαῖον καιρὸν νὰ γράψωμεν βιβλιογραφίαν τῆς καλῆς ἐκδόσεως ταύτης, ἀλλ' ἐν ἑπομένοις τεύχεσι θὰ δημοσιεύσωμεν σειρὰν ἄρθρων περί τε τοῦ βιβλίου τούτου καὶ περὶ τῶν νεωστὶ ἐκδοθεισῶν ἐπιστολῶν τοῦ Κοβήτου, καὶ περὶ τῆς Ὁλλανδικῆς φιλολογίας ἐν γένει, ἐν τῷ ὁποίῳ θὰ πραγματευθῶμεν περὶ τῶν ἄλλων ἔργων τῶν καθηγητῶν Χέρβερδεν, Ναβήρου, κ.τ.λ.

M.

*Καλοσγούρου (Γεωργ.), Κριτικαὶ παρατηρήσεις περὶ τῆς μεταφράσεως τοῦ. Ἀμλέτου Ἰ. Πολυλᾶ. Ἀνατύπωσις ἐκ τοῦ ΙΓ' τόμου τοῦ »Παρνασσοῦ". ἐν Ἀθήναις, ἐκ τοῦ τυπογρ. Ἀλ. Παπαγεωργίου, 1891. 8°. 59 σελ.

Pálsson (Gestur), Das Liebesheim. Novelle. Aus dem Neu-Isländischen übers. und bearb. von Carl Küchler. Kopenhagen, M. Truelsen, 1891. 8°. 79 S.

(Geschenk des Herrn *Prof. Dr. A. Boltz in Darmstadt).

Aeschylus — Αἰσχύλου Ἀγαμέμνων. Aeschylus' Agamemnon, vertaald door *L. A. J. Burgersdijk. Deventer, 1887. 8°. 4°. 73 p.

(Bericht omtrent het Gymnasium met 6-jarigen cursus te Deventer, voor het schooljaar 1887/88. Deventer 1887).

Ἐκλογὴ ἐν πονημάτων καὶ λόγων διαφόρων τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Ἰωάννου Πατριάρχου Κων/πόλεως τοῦ Χρυσοστόμου, ἀνθολογηθεῖσα καὶ συναρμολογηθεῖσα ὑπὸ τοῦ Ἀρχιεπ. *Νικηφόρου (Καλογερᾶ), Προέδρου τῆς Φιλεκπαιδευτικῆς Ἑταιρείας, ὑφ' οὗ καὶ τὸ Προοίμιον προσετέθη. Ἐκδίδοται χάριν τῆς μαθητιώσης νεολαίας δαπάναις τῆς Φιλεκπαιδευτικῆς Ἑταιρείας. ἐν Ἀθήναις,

ἐκ τοῦ τυπ. Σ. Κ. Βλάστου, 14 ὁδὸς Νίκης, 63 ὁδὸς Ἑρμοῦ, 1891. 8°. 320 σελ. — Μετ. εἰκόνος. Τιμᾶται δραχ. 3.

[Εὐχαριστοῦντες ἐκ βάθους καρδίας τῷ λογιωτάτῳ καὶ σεβαστοτάτῳ κ. Ἀρχιεπισκόπῳ Νικηφόρῳ διὰ τὸ πολύτιμον ὃ ἡμῖν ἔστειλε δῶρον, ἐλπίζομεν ὅτι ἡ Φιλεκπαιδευτικὴ Ἑταιρεία θὰ ἐξακολουθήσῃ νὰ ἐκδώσῃ τοιουτοτρόπως τὰ ἔργα τῶν προπατόρων τοῦ σημερινοῦ ἔθνους. M.]

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΤΩΝ ΠΕΡΙΟΔΙΚΩΝ.

ΚΛΕΙΩ, *σύγγραμμα περιοδικὸν μετὰ εἰκόνων, ἐκδιδ. δὶς τοῦ μηνὸς ἐν Λειψίᾳ. Ἔτος Ζ'*, 1891. *ἀρ.* 8—9—10—11, *τύποις Γ. Δρουγουλίνου ἐν Λειψίᾳ.*

Revue des études grecques. Publication trimestr. de l'Association pour l'encouragement des études grecques. Tome IV. N°. 14—15. Mai—Juin, Juillet—Septembre 1891. Paris, E. Leroux, editeur 1891. 8°. p. 97—208, p. 209—342.

Mnemosyne. Bibliotheca Philologica Batava, coll. S. A. Naber, J. van Leeuwen J.f., I. M. J. Valeton. etc. N. S., Vol. XIX pars IV. Lugd. Bat. E. J. Brill, Lipsiae, O. Harrassowitz 1891. 8°. p. 341—460.

ΑΘΗΝΑ, *σύγγραμμα περιοδικὸν τῆς ἐν Ἀθήναις Ἐπιστημονικῆς Ἑταιρείας. Τόμος* III *τεῦχος δεύτερον. Ἀθήνησιν*, in Comm. bei Barth und von Hirst in Athen, *τύπ. ἀδ. Πέρρη.* 1891. 8°. *σελ.* 177—400.

ΕΣΤΙΑ *εἰκονογραφημένη, περιοδικὸν ἱδρυθὲν τῷ* 1876. *ἐκδίδεται κατὰ Κυριακήν. Ἐκδότης καὶ διευθυντὴς Γεώργιος Δροσίνης. ἐν Ἀθήναις.*

ΦΟΙΒΟΣ *ἐπιμήνιος συγγραφὴ περὶ τῆς δημοσίας ὑγιείας, κλ. κλ. ὑπὸ Ἰωάν. Π. Πύρλα. ἐν Ἀθήναις.*

Volanunel, Světový Věstník. Nogot flenas valik volapüka. — Orgán všech přátel světomluvy »volapük". Prag, 1890—91.

Geschenk des Herrn Prof. Franz Havelka, Prof. am Seminar, Prag.

Rundschau (Neue Philologische). Herausg. von *C. Wagener* und *E. Ludwig* in Bremen. Jahrg. 1891, N°. 19—25 Gotha, F. A. Perthes 1891.

Listy Filologické. Vydávají se nákladem Jednoty českých filologů vPraze, Odpovědní redaktoři *Jan Gebauer* a *Jos. Král.* Ročník osmnáctý sešit V. vPraze. Tiskem dra. Edvarda Grégra 1891. 8°. p. 321—400.

Philologus, Zeitschr. für das class. Alterthum. Begründet von F. W. Schneidewin und E. v. Leutsch. Herausg. v. *Otto Crusius* in Tübingen. Bd. L. Heft 2. (N. F. Bd. IV. H. 2). Mit 2 Tafeln. Göttingen, Dieterich'sche Verlags-Buchh. 1891. 8°. S. 185—384.

ΣΩΤΗΡ, *μηνιαῖον περιοδικὸν σύγγραμμα, συντασσ. ὑπὸ διαφόρων λογίων, κλ. κλ. Τόμος* XIV *τεῦχος Ζ'. ἐν Ἀθήναις*, 1891. 8°.

ΣΤΟΑ, *σύγγραμμα μηνιαῖον τοῦ ἐν Ἀθήν. ὁμωνύμου φιλολ. συλλόγου, Ἔτους Α' τεῦχ. α'. Ὀκτ.* 1898. *ἐν Ἀθήναις*, 1891. 56 *σ.*

Archief (Nederlandsch Bibliografisch), Red. Dr. L. A. van Langeraad en Abr. P. L. van Langeraad. Uitg. Nijgh & van Ditmar, Rotterdam, N° 1—2. Nov.—Dec. 1891. Proefnummers.

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΤΩΝ ΕΦΗΜΕΡΙΔΩΝ.

Goedendag (De), Tolk der Vlaamsch-vrijgezinde studenten. Redactie: *Stad Damme, Potterierei, Brugge. — N° 1, 1e Jaargang.

Virtus, Giornale di ginnastica e di sport, etc. etc. Direttore Dott. Giuseppe Monti. Bologne, 30 Settembre 1891.

Ἡμέρα (Νέα), ἐκδίδεται ἅπαξ τῆς ἑβδομάδος. ἐν Τεργέστῃ 1891.

Litteraturzeitung (Deutsche), 1891. N° 7. 14 Februar 1891.
Philologie und Altertumskunde. Ἀθηναίων Πολιτεία ed. by F. G. Kenyon (Anzeige von *Prof. Dr. H. Diels in Berlin).

Χρόνος, ἐφημερὶς τοῦ λαοῦ. ἐν Ἑρμουπόλει Σύρου.

Σαντορίνη, ἐφημερὶς πολιτική, κοινωνικὴ καὶ τῶν εἰδήσέων, ἐκδιδομένη δὶς τῆς ἑβδομάδος. ἐν Θήρᾳ.

Παλιγγενεσία, ἐκδιδομένη ἑξάκις τῆς ἑβδομάδος. Ἀθῆναι.

Budapesti Hirlap, Szerda, Október 7, Budapest 1891.
A Budapesti Hirlap Tárcája. — Utazás Hollandiában. Irta Télfy Iván (kurze Beschreibung seiner Holländischen Reise von Prof. Dr. J. B. Télfy in Budapest).

Ἀνατολή. L'Orient, γαλλοελληνικὴ ἐφημερίς, κλ. Journal franco-hellénique. Dir. N. Chalavassi. Syra 1891.

Zeitung (Darmstädter). Darmstadt, 1891. Feuilleton: Die Rivalinnen. Ein griech. Stilleben auf den Inseln, nach der Natur gezeichnet von Georg Drossinis. Aus dem Hellen. übers. von Prof. Dr. A. Boltz.

Vox Gymnasii. Orgaan voor Neêrlands gymnasiasten. N° 3. 12 October 1891. Amsterdam.

GYMNASIALE KRONIEK.

Amsterdam De 30ste September 1891 was voor D. V. S. (»Disciplina Vitae Scipio") een blijde dag. Toen toch genoot het de eer in één harer bijeenkomsten den beroemden hoogleeraar Telfy uit Budapest te mogen begroeten. Deze bezocht n. l. ons land en in Amsterdam gekomen, de jaarvergadering der Philhell. Vereeniging, en den leeraar aan ons gymnasium, den heer H. C. Muller. Deze wilde hem eens een blik doen slaan in onze gymnasiastenwereld en begreep, dat dit niet beter kon geschieden dan op eene buitengewone vergadering van D. V. S.

Hulde zij hier gebracht aan het bestuur van D. V. S., dat, hoe kort de tijd ook mocht zijn, hoe dringend alles tot spoed maande, ons kon verrassen met een feest, even schitterend als onverwacht.

Niet alleen de letterkunde deed zich dien avond gelden, ook de muziek: het »Gott erhalte Frans den Kaiser" op viool en piano gespeeld en door allen vol vuur medegezongen, verwelkomde prof. Telfy bij zijn binnentreden, en dat ook het »Wilhelmus van Nassauwen" ten gehoore gebracht werd, sprak wel vanzelf. En, behalve letterkunde en muziek, waren hier nog twee andere elementen aanwezig, voor eenen feestavond als deze, zoo hoog noodig, n. l. de. *ernst* om met belangstelling te luisteren naar de

meeningen, die hier ter sprake werden gebracht, en de *opgewektheid*, die zich vooral na het vertrek van den hoogleeraar deed gelden.

En nu een woord van dank aan alle deelnemers van het feest, want er waren niet alleen gymnasiasten; onze rector, de heer A. H. G. P. van den Es, benevens verschillende leeraren aan het gymnasium waren ook gekomen tot opluistering van het feest, voor alle leerlingen der 6de klasse was de toegang vrij, ook oud-leden van D. V. S., ja zelfs vrouwelijke gasten ontbraken niet. In één woord alles droeg er toe bij om van deze bijeenkomst een feest te maken, dat buitengewoon welgeslaagd mocht heeten.

Om acht uur opende onze praeses, D. C. van Dockum, de vergadering en verwelkomde onzen gast hartelijk en eerbiedig, waarna hij zijnen hamer overdroeg aan onzen eere-voorzitter, den heer A. H. G. P. van den Es, dien deze echter slechts even wilde aanvaarden. Hierop opstaande, begroette hij Prof. Telfy met de volgende woorden:

Messieurs,

La présidence de cette séance de la société D. V. S. m'ayant été offerte en ma qualité de président honoraire, je ne puis décliner cet honneur, au moins pour quelques moments.

M. Telfy, nous nous sentons heureux et fiers de ce qu' aujourd'hui notre société vous a dans son sein, vous, un des plus célèbres connaisseurs de l'antiquité grecque et romaine, et je vous prie de vouloir bien excuser toutes les petites et les grandes fautes, que pourront faire ces jeunes gens. Quoiqu'ils portent un intérêt sérieux à tout ce qui concerne la science, il ne faut pas perdre de vue, qu'ils essayent seulement de donner des preuves de cet intérêt; en effet, ce ne sont que des commençants en fait de science.

Or, mon cher M. Telfy, la question du grec, qui est posée ici et dans bien d'autres pays, n'est pas à sa place dans cette société; nous autres, nous devons être contents, si le grec peut garder une place dans l'éducation classique; voilà le champ de bataille, sur lequel doivent combattre nos disciples, et, il m'est permis de le dire, où ils ont combattu généreusement, quand il leur sembla, qu'un ennemi redoutable approchait et qu'un grand orage menaçait.

Mais quoique ces jeunes gens soient en dehors de la grande lutte, ils éprouvent aujourd'hui un orgueil légitime à saluer en vous, M. Telfy, le savant, qui pendant toute sa vie a fait les plus grand efforts, afin que la plus belle langue, que jamais lèvres humaines ont parlée, la langue d'Homère, de Sophocle, de Platon, de Démosthène, soit de plus en plus connue et estimée.

M. Telfy, vous voulez honorer cette séance de votre présence; nous vous payons la dette, que nous avons contractée envers vous pour votre présence et pour vos travaux, si féconds pour la science, en unissant aux voeux sincères, que nous faisons pour votre santé, nos applaudissements.

Permettez-nous de vous saluer d'une manière étrangère dans nos Pays-Bas, mais assez connue dans votre noble patrie.

M. Telfy! Slava, Slava, Slava!

Hartelijk dankte Prof. Telfy onzen eere-voorzitter voor zijne woorden en merkte tevens op, dat *Slava* een Slavisch woord is, maar dat het Hongaarsche »leve" Eljen is. Tevens sprak hij nog zeer waardeerende woorden, o. a. over Amsterdam, waarna een stormachtig gejuich opging. Nog meerdere sprekers namen het woord en meerdere heildronken werden ingesteld, o. a. door onzen praeses:

Χαίρομεν, κύριε καθηγητά, νὰ ἴδωμεν ὑμᾶς παρόντα ἐν τῇ ἡμετέρᾳ συνεδριάσει. Οἱ μαθηταὶ τοῦ γυμνασίου ἀγαπῶσι καὶ τιμῶσι τὰ ἑλληνικὰ γράμματα, γνωρίζοντες καὶ παρὰ τῶν διδασκάλων μαθόντες ὅτι τὰ ἄριστα προϊόντα τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος ἐγράφησαν εἰς τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν. Καλῶς ὡρίσατε, κύριε Τέλφυ.

Ζήτω ἡ Οὐγγαρία

Ζήτω τὸ ἐν Ἀμστελοδάμῳ γυμνάσιον!

ΓΡΑΜΜΑΤΟΚΙΒΩΤΙΟΝ
τῆς
„ΕΛΛΑΔΟΣ".

Klausenburg (Ungarn), 1891, den 27ten October.

Ew. Hochwohlgeboren!

Als o. ö. Professor der classischen Philologie an der Universität in Klausenburg und in der Ueberzeugung, dass die altgriechischen Studien mit dem Neugriechischen in Verbindung gebracht werden müssen, sowie dass auch die neugriechische Aussprache bei den altgriechischen Schriftstellern in Anwendung gebracht werden muss, und endlich als gewesener Schüler des Herrn Professor Télfy, der meinen Namen, wie ich von ihm dieser Tage in Budapest gehört habe, bereits vor Ew. Hochwohlgeboren erwähnt hat, hege ich den Wunsch Mitglied der amsterdamer philhellenischen Gesellschaft zu werden, und bitte hiemit Ew. Hochwohlgeboren, mich der Gesellschaft als Mitglied empfehlen zu wollen. Es wird Ew. Hochwohlgeboren gewiss interessiren, dass ich an der hiesigen Universität ausser fünf Stunden Altgriechisch und zwei Stunden Lateinisch den Hörern in zwei Stunden über neugriechische Sprache Unterricht ertheile, und sie dazu anleite, dass sie auch bei den alten Schriftstellern die neugriechische Aussprache gebrauchen.

Hochachtungsvoll

Dr. Wilhelm Pecz,
o. ö. Prof. der classischen Philologie an der Universität in Klausenburg.
Belközyn-Save N° 11.

WETENSCHAPPELIJKE BERICHTEN.

(*Ingezonden*).

Woerden, 30 September 1891.

Geachte Redactie!

In het »wetenschappelijk bericht" der vergadering van de Philhelleensche Vereeniging, gehouden te Amsterdam op 26 September laatstleden, welk bericht wordt aangetroffen in het Eerste Blad B uwer Courant van 29 September, komt voor de volgende zinsnede: »waarna de vergadering, »waarin Hollandsch, Fransch en Duitsch — maar geen Nieuw-Grieksch — »gesproken werd, uiteenging." Ik laat nu in het midden, in hoever hier eene hatelijkheid bedoeld is, maar veroorloof mij in allen gevalle de opmerking dat, indien uw verslaggever, dien ik heb zien vertrekken, de vergadering tot het einde had bijgewoond, hij professor Telfy en het lid Vlachos (consul van Griekenland te Amsterdam) in het Nieuw-Grieksch had kunnen hooren discuteeren. Het is dan ook volkomen onjuist, dat de vergadering uiteenging, nadat de werkzaamheden waren verricht, waarvan het gedeelte van uw bericht, voorafgaande aan de bedoelde zinsnede, melding maakt; niet de vergadering ging uiteen, maar uw verslaggever ging weg. *Ik voeg hieraan toe dat, indien overigens geen Grieksch of Nieuw-Grieksch is gesproken, dit mijns inziens juist een argument is voor het streven der Vereeniging. Indien van de aanwezigen, waaronder de meesten doctor in de letteren waren, in weerwil van hunne erkende bekwaamheid en veeljarige studie anders niemand in staat was vlug en vloeiend genoeg Grieksch te spreken, om daarin te kunnen debatteeren, dan blijkt juist daardoor, naar mij voorkomt, de schaduwzijde van de nog altijd heerschende methode om het Grieksch te onderwijzen, volgens welke ook die heeren hun wetenschap hebben verkregen.*

Met gevoelens van hoogachting,

Mr. P. J. Swaving,
Lid der Philhelleensche Vereeniging.

[N. Rott. Courant].

Amsterdam, 1 October.

Geachte Redactie!

Mr. P. J. Swaving, te Woerden, heeft de strekking der zinsnede in mijn verslag der vergadering van de Philhelleensche vereeniging juist begrepen. Mijne opmerking, dat ter vergadering: »Hollandsch, Fransch en Duitsch — maar geen Nieuw-Grieksch gesproken werd", hield de vraag verscholen: »zouden de heeren zelf met het Nieuw-Grieksch nog niet overweg kunnen?" Ik stelde mij daarbij op het standpunt der vereeniging, die nu eenmaal van de beoefening van het Nieuw-Grieksch voor de Nederlandsche jongelingschap veel heil verwacht [1]).

1) Lees: „die van oordeel is dat het Grieksch (oud en nieuw) aan de Nederl. jongelingschap als een levende, niet als een doode taal moet worden onderwezen,

Het antwoord van den heer Swaving — wien ik de eer niet mag onthouden van uitmuntend tusschen de regels te kunnen lezen — dat antwoord heeft mijn vermoeden tot waarheid gemaakt. Immers er blijkt uit, hoe het Nieuw-Grieksch, dat zij met eene schijnbaar zoo welgevestigde overtuiging ter beoefening aanbevelen op onze gymnasia, voor de leden der Philh. Vereeniging zelven nog eene doode taal is.

Toen de Vereeniging — ik meen vóór 4 jaar — werd opgericht, koesterde ieder, die gaarne een meer vruchtdragende methode van beoefening van het Grieksch gevolgd zag, de hoop, dat door deze Vereeniging met alle kracht zou worden gestreefd naar de verwezenlijking van het denkbeeld, dat aan hare oprichting ten grondslag lag: »mede te werken tot oplossing van het aanhangige vraagstuk omtrent de uitspraak van het Grieksch bij het onderwijs." Wij verwachtten, dat »*messieurs les professeurs*" alvast beginnen zouden. De leeraren zelf, »mannen van erkende bekwaamheid en veeljarige studie," behoorden — dacht ons — het voorbeeld te geven, en er zich op toe te leggen het Grieksch voldoende te leeren spreken, om in die taal althans met huns gelijken van gedachten te kunnen wisselen. Wij gewagen niet eens van »vlug en vloeiend," gelijk de heer Swaving schijnt te eischen, want indien wij rekening houden met de moeite, die het den Philhelleenen van Zaterdag jl. baarde om zich verstaanbaar in de Fransche taal uit te drukken, mogen wij van hen omtrent het Nieuw-Grieksch niet te veel vergen. Aan mannen, die uit den aard der zaak ten volle zijn doorgedrongen in de geheimen der klassieke taal, kàn het aanleeren van hetgeen hun ontbreekt om zich niet alleen in theorie, maar in de practijk Philhelleenen te toonen, geenszins te moeielijk vallen. Wie wat bereiken wil, dient te beginnen met zelf aan den arbeid te tijgen! *En daarom: wil de Philhelleensche Vereeniging niet gerangschikt worden onder die vele vereenigingen ten onzent, bij wie het doel, waarnaar zij heeten te streven, begraven ligt in artikel »zóóveel" van de statuten, dan hebben de leden hunnen secretaris, dr. H. C. Muller, nog anders te steunen dan door zich het lidmaatschap der vereeniging te laten aanleunen en hunne contributie te betalen.*

[N. ROTT. COURANT]. UW CORRESPONDENT. [1])

---

en daarvan zeer zeker heil verwacht." Hoe weinig men nog in Holland het doel der Vereeniging begrijpt, blijkt hieruit dat men haar vaak de »nieuw-Grieksche vereeniging" noemt. Alsof niet oud-Grieksch evenzeer en in de eerste plaats op ons programma stond! (RED.)

1) Wij hopen dat de Correspondent der N. Rott. Courant, een zoo invloedrijk blad in ons vaderland, ons voortaan krachtig zal steunen, en beginnen dus met hem een ex. dezer afl. toe te zenden, met beleefd verzoek haar in zijn blad te laten bespreken. (RED.)

An die Redaktion der Zeitschrift. »Hellas," Amsterdam.

Prague, 6 Nov. 1891.

»Frappez fort, frappez toujours!"

Ich bin ein eifriger Anhänger alles Fortschrittes...... auch der reuchlinischen Aussprache des Griechischen. Ich möchte auch Mitglied des Philhellenischen Vereines werden. Je suis Tchèque; théologien de l'université de Prague et — grand ami des langues modernes. Mittatur mihi, quaeso, *ἐφημερὶς* ΕΛΛΑΣ!

Ihrer Antwort entgegensehend, verbleibe ich als Freund Ihrer Idee

l'Abbé François Havelka,
au séminaire de Prague, Bohème, Autriche.

κ. Π. ΧΑΡΙΣΣΗΝ *εἰς Βουδαπέστην.* — Ὁ *κ.* Brill *μᾶς ἐγνωστοποίησεν ὅτι ἔλαβεν φιορίνια* 25.73 (f. 25 73), *ὧν* 21.98 *φιορ. διὰ τὴν συνδρομὴν τῆς Ἑλλάδος ὑμῶν καὶ τοῦ κ. Ἰωάν. Χαρίσση, καὶ* 4.25 *φιορ. διὰ τὴν γραμματικήν μου. Εὐχαριστοῦμεν ἐγκαρδίως.*

κ. ΘΕΟΔ. Ν. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΝ *εἰς Ἀθήνας. — Ἐλάβομεν πάντα τὰ ὑφ' ὑμῶν ἀποσταλέντα βιβλία καθὼς καὶ τὴν ἐπιστολὴν τῆς* 27/9 *Νοεμβρίου* 1891, *καὶ εὐχαριστοῦμεν διὰ τὸ πολύτιμον δῶρον. Ἐλπίζομεν νὰ εὕρωμεν ὕστερον τὸν ἀναγκαῖον καιρὸν νὰ γράψωμέν τι περὶ τῆς Στιχουργικῆς ὑμῶν, πρὸς τὸ παρὸν δυστυχῶς τοῦτο εἶναι ἀδύνατον. Ἐδώκαμεν τὰ παιδαγωγικὰ βιβλία ὑμῶν εἰς ἕνα τῶν μελῶν τῆς ἐπιτροπῆς, ὅστις ὑπέσχετο νὰ γράψῃ ὕστερον μικρὰν βιβλιογραφίαν τούτων.*

κ. ΘΕΟΔ. Β. ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΗΝ *εἰς Τεργέστην. — Εὐχαριστοῦμεν διὰ τὰ δωρηθέντα βιβλία. Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν ἐπιστολὴν ὑμῶν τῆς* 12 *Δεκ.* 1891, *δυστυχῶς ἠναγκασμένος εἶμαι ν' ἀπαντήσω ὅτι δὲν κέκτημαι περισσότερα ἀντίτυπα τοῦ βιβλίου μου, ὥστε πρέπει νὰ γράφητε ἀπ' εὐθείας (γαλλιστὶ ἢ γερμανιστί) εἰς τὸν ἐκδότην, ὅστις ἀναμφιβόλως θὰ ἦναι πρόθυμος νὰ στείλῃ εἰς ὑμᾶς καὶ εἰς τὸν μνημονευθέντα βιβλιοπώλην τὰ αἰτηθέντα ἀντίτυπα. Συγχαίρομεν ἐπὶ τῇ ἱδρύσει τοῦ ἐν Τεργέστῃ φιλολογικοῦ-γλωσσικοῦ συλλόγου.*

Hochwohlgeb. Herrn Prof. Dr. W. Pecz, *Klausenburg.* — Ihr Art. über Analogiebildungen sowie auch ihre Recension über meine Grammatik wird mir sehr willkommen sein; ich bin Ihnen sehr dankbar dass Sie die Grammatik Ihren Schülern empfehlen wollen.

Herrn Dr. Carl Küchler, *Kopenhagen* (K. Rórholmsgade 2 A.). — Ihren Brief vom 5 Dec. sowie auch Ihre »Nordischen Heldensagen" vom Verleger in Bremen dankend erhalten. Wir werden das Buch kurz besprechen und überall empfehlen.

κ. Δ. Ν. ΠΑΠΠΟΝ *εἰς Δρέσδην.* — *Ἐνεγράψαμεν τὸν Κ. Ἐμπειρικὸν ὡς μέλος καὶ συνδρομητήν, καὶ τὸ περιοδικὸν ἐστάλη εἰς τὴν διεύθυνσίν του. Εὐχαριστοῦμεν.*

Monsieur JULES FERRETTE à Lausanne, Suisse. — *Cher Monsieur!* J'ai l'honneur de vous communiquer que le Comité de notre Société Philhellénique a pris en sérieuse considération votre proposition de nommer comme membres-d'honneur les hautes personnages, que vous avez bien voulu nous indiquer.

Vu l'état encore faible de nos finances, le Comité pense qu'il ne sera pas pratique, d'augmenter encore le nombre des Membres-d'honneur, et je dois y ajouter que nous ne sommes pas du tout sûrs de l'intérêt que ces hautes personnages montreront pour notre Société.

Peut-être vous pourriez faire une proposition motivée pour l'assemblée générale de 1892.

Bien à vous

Amsterdam, Novembre 1891. H. C. MULLER, Secrétaire.

κ. ΓΕΩΡΓ. Α. ΠΟΛΙΤΗΝ, *ἐν Ἑρμουπόλει, Σύρον.* — *Ἐλάβομεν τήν τε συνδρομὴν ὑμῶν καὶ τοῦ Σεβασμ. Ἐπισκόπου Θήρας* (Santorin) *κ. Νικοδήμου. Ὅσον ἀποβλέπει εἰς τὰ τεύχη τῆς „Ἑλλάδος", ὁ κ. Βρὶλλ μοι εἶπεν ὅτι πάντα ἀπεστάλησαν ἤδη πρὸ πολλοῦ εἰς τὴν διεύθυνσιν ὑμῶν, ἐλπίζω ὅτι τὰ ἐλάβετε καθὼς καὶ τὰ καθυστεροῦντα. Εἶπα καὶ τῷ κ. Βρὶλλ νὰ στείλῃ ὑμῖν τὸ αἰτηθὲν ἀντίτυπον τῆς γραμματικῆς μου. Ἔχουσι καλῶς ὅσα γράφετε περὶ τοῦ Συλλόγου, μόνον θέλω νὰ παρατηρήσω ὑμῖν ὅτι αἱ στερεαὶ βάσεις καὶ τὰ κυκλώπεια θεμέλια, περὶ ὧν λέγετε, ἀδύνατον εἶναι νὰ τεθῶσιν ἄνευ .... χρημάτων. Ἐὰν οἱ πλεῖστοι τῶν Ἑλλήνων διατελῶσι νὰ ἦναι ἀδιάφοροι πρὸς τὸν σύλλογον, ἔσσεται καὶ θὰ μείνῃ πτωχὸς καὶ ἀνεπαρκής, ἔχων ὀλίγην ζωτικότητα. Ἡ Κυβέρνησις καὶ οἱ βαθύπλουτοι ὁμογενεῖς ὑμῶν πρέπει νὰ δώσωσι τὸ ὤθημα καὶ νὰ ἕπωνται τῷ καλῷ παραδείγματι τῶν κκ. Ζάππα καὶ Συγγροῦ. Δημοσιεύοντες ἐν τῷ τεύχει τούτῳ τὴν ἐπιστολὴν ὑμῶν εἰς τὸν κ.* Pavolini, *ἀφορῶσαν εἰς τὴν ὑμετέραν μετάφρασιν τοῦ Δάντου, ἐλπίζομεν νὰ δημοσιεύσωμεν ὕστερον τὸ ἄρθρον περὶ τοῦ Φιλαδελφείου Ποιητικοῦ Ἀγῶνος.*

Ὀλίγα τινὰ διὰ τὸν φίλον κύριον
P. E. PAVOLINI.

Ἐν τῷ τελευταίῳ τοῦ τρίτου ἔτους τεύχει τοῦ καλλίστου περιοδικοῦ „Ἑλλάς", ἐν ᾧ τόσοι διαπρεπεῖς κάλαμοι συνεργάζονται, ἀνέγνωμεν κρίσεις τινὰς ἐπὶ τῆς μεταφράσεως ἡμῶν τῆς Κολάσεως τοῦ μεγάλου τῆς Ἰταλίας ποιητοῦ Δάντου Ἀλιγιέρη, γενομένας ὑπὸ τοῦ Ἰταλοῦ φιλέλληνος κυρίου P. E. Pavolini. *Πάντες γιγνώσκουσι τὸν ἔξοχον τῆς Φλωρεντίας ποιητήν, πολλῷ δὲ μᾶλλον τὸ δυσχερὲς καὶ ἐπίπονον τοῦ νὰ μεταφρασθῇ ἐμμέτρως εἰς ξένην γλῶσσαν· διὰ τοῦτο δὲ καὶ ὁ φίλος κ.* P *ἔκρινε περὶ ἡμῶν τοσοῦτον εὐμενῶς, δείξας δι' ὀλίγων τοῖς ἀναγνώσταις τὴν δυσκολίαν τοῦ ἔργου ὅπερ ἀνελάβομεν καὶ εὐτυχῶς ἐπερατώσαμεν. Ὀφείλομεν*

ὅμως νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι ὁ κύριος Pavolini ἠπατήθη ἐν μέρει εἰς τὰς κρίσεις αὐτοῦ, βεβαίως δὲ τοῦτο ἐγένετο ἐξ ἀγνοίας τῶν ἰδιωτισμῶν τῆς δημώδους ἡμῶν γλώσσης ἀπὸ μέρους αὐτοῦ. Ἐνταῦθα περιοριζόμεθα νὰ δείξωμεν τοῖς φίλοις ἀναγνώσταις τῆς Ἑλλάδος καὶ αὐτῷ τῷ κ Pavolini, ὅστις γράφει σὺν τοῖς ἄλλοις καὶ τάδε: »Un altra interpretazione curiosa, sulla quale vorrei chia»mare l'attenzione dei dantisti: 3, 39 senza tempo χωρὶς ῥυθμό. Non ho »qui alcun dizionario dantesco, ma non mi sembra impossibile che »tempo" »possa aver qui tal significato. — Per terminare con le critiche, consiglierei »il traduttore a modificare questi due o tre versi, nei quali la lingua »*volgare* lo ha condotto (sic) a troppo volgari expressioni: 1, 15 che m' »avea di paura il cor compunto ποῦ μ' ἔκαμε ἀπ' τὸ φόβο μου νὰ τρέμω σὰν »τὸ ψάρι. 3, 18 il ben dell' intelleto τὸ μυαλό τους. 10, 83 Forse cui Guido »vostro ebbe a disdegno τὸν εἶχε στὸ στομάχι." Ἐνταῦθα, λέγομεν, περιοριζόμεθα να δείξωμεν τὴν πλάνην εἰς ἥν, ἀκουσίως, ὑπέπεσεν ὁ φίλος κριτὴς τῆς ἡμετέρας μεταφράσεως. Αἱ φράσεις ἡμῶν ἐν τῇ μεταφράσει ποῦ μ' ἔκαμε ἀπ' τὸ φόβο μου νὰ τρέμω 'σὰν τὸ ψάρι, καὶ τὸ μυαλό τους, καὶ τὸν εἶχε στὸ στομάχι, εἰσὶ τὰ μάλιστα ἐν χρήσει παρὰ τοῖς συγχρόνοις τῆς Ἑλλάδος ποιηταῖς καὶ τῇ συγχρόνῳ ἡμῶν γλώσσῃ. Θεωροῦνται δὲ παρ' ἡμῖν τοσοῦτον ἐπιτυχεῖς ὅσον ἀνεπιτυχεῖς νομίζονται παρὰ τοῦ κυρίου P. E. Pavolini. Περὶ δὲ τῶν ἄλλων παρατηρήσεων τοῦ φίλου μας κ. P. 1, 87 Lo bello stile che m'ha fatto onore — 6, 18 Graffia gli spirti, gli scuoia ed isquatra — 5, 135 mai fia diviso — 8, 49 tutti quanti etc, κρίνομεν ὅλως περιττὸν ν' ἀπαντήσωμεν καθόσον ἡμεῖς προσεπαθήσαμεν ὅσον τὸ δυνατὸν νὰ πλησιάσωμεν πρὸς τὸν μέγαν Γιβελλῖνον ποιητήν, ἡ μεταφράσις τῶν ἔργων τοῦ ὁποίου παρὰ πάντων θεωρεῖται δύσκολος, ὡς καὶ πράγματί ἐστι τοιαύτη. Περὶ τοῦ μέτρου τέλος, οὗ χρῆσιν ἐποιησάμεθα, οὐδὲν λέγομεν, καθόσον παρὰ πάντων ἐπῃνέθη καὶ παρ' αὐτοῦ ἔτι τοῦ κυρίου Pavolini. Ταῦτα ἐκρίναμεν ἐπάναγκες νὰ γράψωμεν χάριν τῶν φίλων ἀναγνωστῶν τοῦ φιλτάτου περιοδικοῦ, ἀφορμὴν λαμβάνοντες ἐκ τῶν κρίσεων τοῦ ἀγαπητοῦ ἡμῶν Ῥωμαίου συγγραφέως.

Σῦρος (Ἑλλάς), τῇ 11 Νοεμβρίου 1891.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Α. ΠΟΛΙΤΗΣ.

κ. Dr. Hans Müller, ἐν Λειψίᾳ (ἢ Χάλλῃ?)

Ἀξιολυπητὸν εἶναι ὅτι ἕνεκα τοῦ θανάτου τοῦ ἐκδότου τῆς μνημονευθείσης ἐφημερίδος ἐκωλύθητε νὰ δημοσιεύσητε τὴν βιβλιοκρίσιαν τοῦ βιβλίου μου, ἀλλ' ἴσως τὸ ἄρθρον ὑμῶν θὰ ἦναι κατάλληλος νὰ δημοσιευθῇ ἐν ταῖς στήλαις τοῦ ἰδίου περιοδικοῦ ἡμῶν, καὶ παρακαλῶ ὑμᾶς νά μοι γράψητε ἐλευθέρως τὴν γνώμην ὑμῶν. Εὐχαριστῶ ὑμῖν ἐκ βάθους καρδίας διὰ πάνθ' ὅσα κάμνετε, ἀλλὰ δυστυχῶς δὲν ἔχω τὸν ἀναγκαῖον καιρὸν ν' ἀπαντήσω ἀμέσως εἰς τὰς ὑμετέρας ἐπιστολάς. Ἔρρωσθε.

καθ. Δ. Ε. ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΗΝ εἰς Κων/πόλιν. — Παρακαλῶ σας νὰ πέμψητε τὰ χρήματα εἰς τὸν ἐκδότην. Θὰ φροντίσωμεν περὶ τῶν μνημονευθέντων τευχῶν τῆς »Ἑλλάδος". Εὐχαριστοῦμεν.

κ. ERM. GENTILLI *ἐν* Β ι έ ν ν ῃ. Τὸ *ἀντίτυπον τῆς γραμματικῆς μου ἐστάλη ὑμῖν, πρέπει νὰ πληρώσητε οὐχὶ εἰς τὸν ταμίαν τοῦ Συλλόγου, ἀλλ' ἀπ' εὐθείας εἰς τὸν ἐκδότην. Χαίρετε.*

Εἰς τὸν κ. ΕΚΔΟΤΗΝ *τῆς* ΕΣΤΙΑΣ, *ἐν* Ἀ θ ή ν α ι ς. — Κύριε, Ἐν *τῷ* Δελτίῳ *τῆς* Ἑστίας *τῆς* 29 Σεπτ. 1891 *ἀνεφέρετε τὸν τίτλον τοῦ βιβλίου μου, ἀλλὰ παρακαλῶ ὑμᾶς θερμῶς νὰ διορθώσητε τὰ ἑξῆς σφάλματα, ἅτινα δὲν φέρουν τιμὴν εἰς τὸ ὑμέτερον περιοδικόν*: Uebersicht des *Entwicklungsgange*, *ἀνάγνωθι*: *Entwicklungsganges*. — Zu *der* neugriechischen Formen, *ἀνάγνωθι*: zu *den* neugr. Formen. — *neusten* Litteratur, *ἀνάγνωθι*: *neuesten* Litteratur. — *Dr. H. D. Müller*, *ἀνάγνωθι*: *Dr. H. C. Muller*. — *Universitaet* von Amsterdam, *ἀνάγνωθι*: *Universität*. H. C. M.

κ. ΘΕΟΔ. ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΑΚΟΠΟΥΛΟΝ, Ἀ θ ή ν α ς. — Ἡ *πραγματεία σας θὰ καταχωρισθῇ ὁλόκληρος ἐν τῷ β' τεύχει. Εὐχαριστοῦμεν ἐγκαρδίως.*

ZUR AUSSPRACHE DES GRIECHISCHEN UND LATEINISCHEN.

(vgl. oben S. 3—8.).

Ich sandte eine Probe meines Art. an Herrn Dr. J. S. Speyer, Professor der latein. Sprache an der Universität von Groningen, und Verfasser einer Latein. Grammatik (Leiden, Brill), welcher mir die folgende Antwort sandte: »Die Verwechselung von r und s (honoshonor) hat mit der Aussprache nichts zu schaffen. Honor ist eben eine andere, jüngere, aus (falscher) Analogie entstandene Form. Uebrigens stimmt Ihre Auseinandersetzung über Latein. Aussprache im allgemeinen mit meinen Wünschen überein. Mit Ihnen bin ich überzeugt, dass die kleine Mühe, welche es kostet, c als k, ŭ wie u (holl. oe), g als echte Muta hören zu lassen, reichlich belohnt wird durch die daraus entstehende bessere Einsicht in den Bau der latein. Sprache. Auch muss man auf die Quantität, besonders der Endsilben, Acht geben. Ueber die Aussprache von s befand sich Corssen im Irrthum, besser bei Schweizer-Sidler, S. 8. Inlautendes s = z ist im 4en Jahrh. zu r geworden, z. B. Papisios = Papirius, asa = ara, mensasom = mensarum." — Ich hoffe dass Herr Prof. Speyer uns das Vergnügen thun wird, seine Meinung noch etwas ausführlicher in der »Hellas" auseinanderzusetzen. *Σύν τε δύ' ἐρχομένω, κτλ.*

H. C. M.

C. L. H. FORSLIND Esq., *Warberg*, *Sweden*. — Dear sir, I have had the pleasure to receive your card, in which you write that you have read my speech in the Hellas III 4 p. 403—416, which you judge to be fortiter in re, but not suaviter in modo. You promise also to send us a letter, by which you will further explain a scheme of alteration of our Statutes, which alteration you believe we will approve of and

accept, and which will, as you think, make our Society twice as great in number as it is now. We shall be much pleased to receive your letter and your propositions, and we thank you for the interest you show for our work. As regards the text of my speech, I must observe that I like also very much the golden proverb »Fortiter in re, suaviter in modo," and that, when I have used an expression which perhaps may not be called »sweet," I have done it without the intention of offending any person. Only — it is very difficult for us to continue our fighting against the Erasmians, because they will never answer and they seem not to take any notice of the work of our society,

Yours truly

H. C. M.

ΔΙΟΡΘΩΤΕΑ.

ERRATA.

Hellas III p. 468:

Sept. 8. Bolland, Batavia
fl. 3.00 lire: fl. 5.00.

Sept. 24. Pan. Constantinidis, Athènes
fl. 12.00 lire: fl. 11.45.

Sept. 24. Centerwall, Suède
fl. 8.50 lire: fl. 5.61.

REÇU PAR LE CAISSIER:

Nov.	16.	A. Lazarides, Rotterdam.	fl.	8.50
»	16.	G. A. Politis, Syros, et Nicodimos, Thira.	»	9.81
»	20.	N. Vlachos, Amsterdam.	»	15.00
»	»	F. di Mento, Corfù	»	5.04
»	30.	A. Lazarides, Rotterdam.	»	2.00
Déc.	8.	G. Albrecht et J. N. Stimmelmayer, Dingolfing.	»	8.72
»	25.	M. G. Dimitsas, Athènes 5 φιορίνια αὐστριακά (5 Gulden)		
Janv.	1.	M. Jules Ferrette, Neuchâtel	»	6.00

E. A. SUNIER.
49 Stadhouderskade,
Amsterdam.

IN MEMORIAM.

ALEXANDROS RIZOS RANGAWIS (RANGABÉ).

Geb. 1810, gest. in Athen, 16/28 Jan. 1892.

Οὔτοι δοκεῖν ἄριστος, ἀλλ' εἶναι θέλει.

Ein grosser Verlust hat den Hellenismus getroffen. Europa verlor einen seiner ersten Staatsmänner und Gelehrten, sein Vaterland Hellas verlor viel mehr: den Patriarchen seiner Litteratur, den Mitbegründer seiner Schriftsprache, den populärsten seiner Diplomaten und Dichter. Unser Verein verlor in A. R. Rangawis nicht nur seinen Ehrenpräsidenten, sondern auch seinen wärmsten Freund im Heimatlande: davon zeugte seine öffentliche Rede im Syllogos Parnassós, davon zeugen seine Artikel in unserer Zeitschrift, davon zeugen die zahlreichen Briefe, welche der Unterzeichnete das Glück hatte von dem grossen Hellenen und Philhellenen zu erhalten.

Eine Biographie des Verstorbenen zu schreiben, oder auch nur eine genügende Nekrologie zu geben, unterlasse ich an dieser Stelle; die hellenischen Zeitungen und Zeitschriften, sowohl wie die ganze europäische Presse, haben schon das Ihrige gethan um den grossen Toten zu verewigen. Sein Name und seine zahlreichen Werke sind da, um Zeugniss abzulegen was dieser Mann war, wie er arbeitete, was er fühlte für sein Vaterland, wie er ganz lebte und webte zum Besten seiner Sprache und seiner Litteratur.

Rangawis' Name bezeichnet eine Periode in der neueren Geschichte Griechenlands. Er, der Aristokrat im edlen Sinne sowohl in Gedanken wie in Form, der universellste aller hellenischen Schriftsteller, vereinigte in seiner Person die ganze wechselvolle und ruhmreiche Geschichte des neuerstandenen Griechenlands, sowie alle die Hoffnungen und Bestrebungen, welche die neue Generation beseelen. Wie Homer sagt,

οἷος ὅρα πρόσσω καὶ ὀπίσσω,

denn ihn verehrten die Aelteren als einen ihrer geistigen Heroen, während die Jüngeren, auch wenn sie nicht immer mit seinen Anschauungen, besonders in der Sprachfrage, übereinstimmten — ihn doch jedenfalls zu aller Zeit als ihren Nestor hochschätzten und liebten. Er, der bescheidene Mann, glänzte als ein heller Stern an Hellas' Himmel, weil in ihm sich die Sympathien Europa's für das kleine Griechenland, weil in ihm sich die Wünsche der Philhellenen für die Zukunft des Orients, und die Achtung der Gelehrten für die neuere litterarische Generation verkörperten.

Und doch war er kein eigentlicher Politiker, und im engeren Sinne des Wortes kein eigentlicher Gelehrter. Er war in Allem Dichter, der mit feinstem Geschmack und mit genialer Vielseitigkeit die verschiedenen Pole des heutigen geistigen Lebens umfasste; so erklärt sich auch am besten seine Popularität und die Hochachtung und Liebe, womit ganz Athen seinem Begräbnis beiwohnte.

Kein Sprachgelehrter wie der in seiner Art unübertreffliche Kontos, kein Linguist wie der sprachenkundige Hatzidakis, kein moderner Poet wie der feine Lyriker Drossinis — vereinigte er doch auf glückliche Weise Eigenschaften, welche vielleicht seinen Zeitgenossen wieder fehlten. Klassisch war er gebildet, klassisch belebt und gefärbt war immer seine Sprachform, die leuchtenden Vorbilder von Alt-Hellas schwebten ihm unaufhörlich vor der Seele, und wenn er auch von Einigen in tiefer Gelehrsamkeit, von Anderen in frischer poetischer Auffassung zuweilen übertroffen ist, an Vielseitigkeit des Schaffens war ihm jedenfalls Keiner gleich [1]). Das öffentliche Leben als Diener des Staates auf eine solche Weise mit dem glücklichsten

---

1) Streng hat über ihn geurteilt Kontos im *Λόγιος Ἑρμῆς, τομ. α', τεῦχ. β', σελ.* 288: *„Πολλὰ μὲν καὶ παντοῖα εἶνε τὰ ὑπὸ τοῦ Ῥαγκαβῆ συγγεγραμμένα „βιβλία, καὶ ἡ αὐτὴ σχεδὸν ἐν πᾶσιν ἐπιπολάζει ὀλιγωρία καὶ εὐχέρεια καὶ ἀπειρία."* — So streng urteilte der Grammatiker, aber Kontos wird wohl der Erste sein um Rangabé's Vielseitigkeit und vielseitige Verdienste als Dichter und Schriftsteller anzuerkennen. Rangabé war, ich wiederhole es, kein Gelehrter im engeren Sinne, am allerwenigsten ein Grammatiker und Kritiker. Aber — wenn die Welt keinen Ducangius und Menagius entbehren kann, noch mehr hat sie an einem Voltaire Bedürfnis! Und der vielseitige und mit echt französischem esprit begabte R. kann wenigstens in diesem Sinne ein hellenischer Voltaire genannt werden.

Kulte der Musen zu vereinen, war nur ihm vorbehalten, und dadurch erinnert er an die grossen Staatsmänner und Dichter im alten republikanischen Athen, und kann das

„longo, sed proximus intervallo"

mit Recht von ihm gesagt werden, der noch dazu das Glück hatte, nicht durch den Ostrakismos einer wechselvollen öffentlichen Meinung verbannt zu werden, sondern bis ins hohe Greisenalter von seiner Regierung verehrt, hochgeschätzt von allen seinen Mitbürgern, in seinem geliebten Athen zu verweilen, und daselbst ruhig zu sterben.

Unser Verein, dem er wie ein Vater vorstand, trauert um den unersetzlichen Verstorbenen, aber freut sich zugleich dass in seinem Sohne Kleon Rangawis, dem hochfeinen Dichter und Diplomaten, die Traditionen, welche den Namen des Vaters so berühmt machten, fortleben und neue Blüten treiben. Griechenland hat einen seiner besten Söhne verloren, aber die von ihm ausgestreute Saat ist nicht verloren gegangen, der arbeitsame Greis,

τοῦ καὶ ἀπὸ γλώσσης μέλιτος γλυκίων ῥέεν αὐδή,

hat schon teilweise den Fortschritt seines sonnigen Vaterlandes gesehen und erlebt, und das jetzige Geschlecht wird es hoffentlich als seine teuerste Pflicht betrachten, in seinem Geiste und nach seinem leuchtenden Vorbilde das Werk der Kultur und der höheren Civilisation zu vollenden. So erblüht aus den Toten neues Leben.

Ἀπέθανεν ὁ Ῥαγκαβῆς — Ζήτω ἡ Ἑλλάς.

Amsterdam, März 1892.

H. C. Muller.

KANN

ARISTOTELES' SCHRIFT VOM STAATE DER ATHENER

EINE

MYSTIFICATION SEIN?

EINLEITUNG.

νᾶφε καὶ μέμνασ' ἀπιστεῖν, κτλ.
EPICHARMUS.

Als ich im vorigen Hefte der Hellas eine kurze Emendation versuchte zu einer der vielen loci conclamati im neuentdeckten Werke des sogenannten Aristoteles, war die Idee, welche mich zum Schreiben dieser Abhandlung bewogen hat, bei mir noch nicht zur Reife entwickelt. Zwar hatte ich schon Vieles über die Schrift gelesen. Zwar hatte ich mein Exemplar der fleissigen Ausgabe der zwei Holländischen Professoren v. Herwerden und v. Leeuwen schon mit vielen Randbemerkungen versehen. Zwar wusste ich dass Einige leisen Zweifel erhoben haben, und erinnerte mich der Worte der Holländischen Herausgeber: Quas sortis vicissitudines expertus sit liber vetustus priusquam in Museum et philologorum manus pervenerit nescimus, unde et a quo illuc delatus sit non dixit editor, sive ipse ignoraverit sive enarrare quascunque ob causas noluerit [1]). Auch sind mir früher geschehene Mystificationen nicht gänzlich unbekannt. Man braucht ja nur an die Geschichte der Briefe des Phalaris, Themistocles, Socrates, Euripides-, u.s.w. zu erinnern, und darauf zu achten, wie Bentley die Falsification aus dem

---

1) ibid. Observat. palaeogr. p. 163. — Den Holländ. Herausgebern muss nachgerühmt werden, dass ihre Ausgabe ein Muster von Fleiss und Genauigkeit ist. Nur scheinen sie ihren erasmianischen Standpunkt nicht verlassen zu können! (cf. Praef. p. IX, S. 165(!) u. passim). — Was die Art und Weise des Fundes betrifft vgl. man besonders den (anonymen) Artikel in The Classical Review, Febr. 1891, wo aus dem Blatte The Times von 19 Jan. 1891 ipsis verbis citirt wird: The British Museum acquired not very long ago a collection of papyrus rolls from a source in Egypt *which, for obvious reasons, it is not expedient to specify too particularly* (p. 70). — Vgl. auch W. L. Newman in der Class. Rev., April 1891.

unrichtigen Gebrauch der Wörter προτρέπειν, θυγάτηρ, παίδων ἐρασταί, u. dgl. nachgewiesen hat [1]). „Man muss nie vergessen dass schon frühe, im Zeitalter der Ptolemaeer, der Handel mit untergeschobenen Schriften sich der höchsten Verbreitung und Vollendung erfreute. Es wird berichtet — sagt Ammonius in seinem Commentar zu Aristoteles' Kategorien, dass Philadelphus, da er eine Sammlung aller Aristotelischen Werke zu machen wünschte (wie auch sonst von allerlei Büchern), denjenigen grosse Versprechungen gab, die ihm irgend etwas von diesem Philosophen bringen könnten. *Daher setzten manche, um Geld von ihm zu bekommen, Aristoteles' Namen auf anderer Schriften*" (Ich entlehne dieses Citat dem erwähnten Werke von Bentley, Deutsche Uebers. S. 83). Diese und andere bekannte Thatsachen zwingen uns in dgl. Fragen zu der grössten Umsichtigkeit. Auch mehrten sich durch fortgesetzte Lektüre bei mir die Zweifel an der Echtheit der Schrift, und so möge denn der geneigte Leser über meine Gründe entscheiden. Si quid novisti rectius istis — rufe ich ihm zu — candidus imperti.

---

1) Deutsche Uebers. von Ribbeck, 1857, S. 419—436 = Engl. Ausg. von 1836, London, Macpherson, Vol. II, p. 2 sq. Cf. über die Fälschungen von Aristoteles u.s w., ibid. Vol. I p. 85 sq. Eine sehr bezeichnende Stelle ist auch Galen, Περὶ τῶν ἰδίων βιβλίων p. 91 Teubn. — Vgl. noch Ueberweg, Grundriss der Gesch. d. Philos I 174: „Die noch vorhandenen Schriften des Aristoteles sind z. Th. in einer sehr unvollkommenen Gestalt erhalten. Es fehlt häufig die feste durchgeführte Anordnung und Abrundung; es werden Fragen oft aufgeworfen, der Versuch aber wird nicht gemacht, sie zu beantworten; Wiederholungen kommen vor, andererseits wegen Abspringens der Gedanken, Weglassens der Zwischenglieder viele Dunkelheiten. Es ist deshalb nicht glaublich, dass diese so beschaffenen Schriften die letzte Feile von Aristoteles erhalten haben, und von ihm veröffentlicht worden sind, und die Annahme ist beachtenswerth, dass wir wenigstens theilweise Aufzeichnungen vor uns haben, die Aristoteles zum Gebrauche bei seinen mündlichen Vorträgen anfertigte, bei deren Niederschreiben er bald grössere, bald geringere Sorgfalt anwandte. Dass die Stücke ungleich gearbeitet sind, geht auch daraus hervor, das in manchen Parthien der Hiatus vermieden wird, so z. B. im grössten Theile der Politik, den meisten Parthien des I. B. der Metaphysik (vgl. Blass, Attische Beredsamk. II 130, welcher ebd. S. 427 Anm. die Vermuthung ausspricht, dass Aristoteles für seine Politik, in geringerem Maasse auch für die Metaphysik, περὶ οὐρανοῦ und andere Schriften, die früher niedergeschriebenen und sorgfältig ausgearbeiteten Dialoge ausgeschrieben habe). Manches weist freilich auch auf die Vermuthung Scaligers hin, dass den uns erhaltenen Schriften des Aristoteles die Nachschreibehefte seiner Schüler zu Grunde liegen. Vielleicht haben Herausgeber und Redacteure beiderlei Aufzeichnungen benutzt". — cf. Pauly's Real-Encycl. i. v. Aristoteles, besonders S. 1651 u. 1691, und die dort und bei Ueberweg citirte Litteratur.

Was den historischen Inhalt betrifft, so ist darüber in Deutschland schon von Cauer, Rühl, Gomperz, u. A. geschrieben worden. Einiges will ich erwähnen, die Historiker von Fach mögen die Sache weiter entscheiden. Warum wird von den Alten nicht die neue Gesetzgebung Draco's, nur der strafrechtliche Theil, erwähnt? Hier hingegen findet man eine ganze Art von Gesetzgebung, wozu die Holländ. Herausgeber bemerken: fidem sane superant quae de Dracone hoc loco narrantur [1]). Diese neue Gesetzgebung stimmt gar nicht zu dem ausdrücklichen Zeugnis in Aristoteles' Politik: *„Es giebt zwar Gesetze von Draco, aber er machte diese Gesetze in einer schon vorhandenen Verfassung. In diesen Gesetzen giebt es Nichts besonderes, was Erwähnung verdient, nur die Strenge wegen der Grösse der Strafe"* [2]). Ist es also nicht möglich dass ein geschickter Falsificator, welcher bei Plutarch gelesen hat dass Solon die Gesetze Draco's aufhob *πλὴν τῶν φονικῶν*, seiner Fälschung eine Art wissenschaftliches Interesse zu geben versucht hat, durch das Zusammenflicken einer neuen Gesetzgebung? Oder man müsste annehmen dass Aristoteles in seiner Politia der Athener gerade das Gegenteil behauptet habe von demjenigen, welches wir in seiner Politik mit ausdrücklichen Worten lesen [3]).

Ein zweiter historischer „Blunder" ist zweifelsohne die Erwähnung des Themistokles, als Mithelfers des Ephialtes, bei der Verkürzung der Rechte des Areopags, u. s. w. Hier sagen auch die Holländ. Herausgeber dass der Name Themistokles an jener Stelle „summam movet mirationem; et mero auctoris errori vi-

---

1) ibid. p. 7, 42. — Ueber Cauer adversus Gomperz vgl. man die Zeitschr. f. d. Gymn. Wesen XXXV Jahrg. 1891, S. 760—762. Rühl's Meinung findet man z. B. in Wochenschr. f. klass. Philol. 1892 N° 1 („Ueberarbeitung der Politie, vielleicht von Herakleides"). — Vgl. noch Busolt im Philologus Bd. L Heft 3, 1891, S. 393—400.

2) Aristot. Polit. ed. Goetling II, 9, p. 68—69. [cf. über die Echtheit jener Stelle ibid. Annot. p. 345—346.], Schoemann, Gr. Alterth. I S. 343. — Dagegen vgl. W. L. Newman in Class. Review, April 1891, p. 161—162. — J. W. Headlam, ibid. p. 166—168, hält die ganze Stelle von Draco's Gesetzgebung für ein Einschiebsel. — Vgl. noch die Uebers. von E. Poste, besprochen in der Class. Rev. Dec. '91, S. 467, und über Cauer's Broschüre die Recension in „The Academy", June 1891, p. 540.

3) ed. Herw. v. L. p. 11. cf. Plut. Sol. XVII. „It is indeed remarkable, considering the wide circulation the *'Αθηναίων Πολιτεία* had, and the extent to which its contents filtered into later writings, that this passage should have left absolutely no traces of its existence elsewhere" (E. S. Thompson in Class. Rev. Jul. '91, S. 336).

detur deberi, Periclis et Themistoclis nomina confundentis. Dann sagen sie weiter: librariis vitium non esse imputandum cum ex contextu apparet tum ex verbis grammatici qui scripsit argumentum Areopagitici Isocratis: *'Αριστοτέλης λέγει ἐν τῇ πολιτείᾳ τῶν 'Αθηναίων ὅτι καὶ ὁ Θεμιστοκλῆς αἴτιος ἦν μὴ πάντα δικάζειν τοὺς 'Αρεοπαγίτας*" (fr. Aristot. 366 Rose). Der ganze Sachverhalt ist von Kenyon in den Anmerkungen zu seiner Ausgabe schon genau auseinandergesetzt; mit den Holländ. Herausgebern glaube ich gern dass librariis (hoc) vitium non est imputandum, aber wie, wenn die ganze Geschichte ein noch viel schlimmeres vitium eines Fälschers wäre, welcher das ihm bekannte Fragment 366 hier in ziemlich roher Weise ausgearbeitet hat? [1])

Da wir eben diese Stelle behandeln, so möchten wir auch fragen ob das scheinbar mit moderner Bedeutung genommene Wort *ἐπίθετα (τῆς βουλῆς ἐπὶ Κόνωνος ἄρχοντος ἅπαντα παρείλετο* [MS. *π'ειλε*] *τὰ ἐπίθετα*) an dieser Stelle nicht ein erneuter Beweis für Fälschung sein kann? Das Wort *ἐπίθετον* in der Bedeutung „Beiname", und besonders: „Machtsbefugnisse" klingt doch fremdartig und vielleicht modern; würde Aristoteles hier nicht *ἐξουσία(ι)* gesagt haben? Man vgl. über dieses Wort den Index Aristotelicus von Bonitz i. vv. *ἐξουσία, ἐπίθετος*, Suidas I p. 1355 Gaisf. i. v. *ἐπιθέτους ἑορτάς*, Hesych. p. 588 Schmidt i. v. *ἐπίθετα*, ferner Soph. Lex. i. v. *ἐπίθετον*, und endlich die neugr. Wörterbücher. Ich glaube nicht ganz ohne Grund hier ausrufen zu dürfen: *Das Wort riecht nach späteren Zeiten!* [2]) Zweifelhaft ist vielleicht auch an nämlicher Stelle der Gebrauch von *μέλλω* mit Inf. Praes., schon von Englischen Kritikern gerügt (*ἔμελλε δὲ κρίνεσθαι μηδισμοῦ*), doch im Index von Bonitz stehen wenigstens einige Beispiele dieser Construction verzeichnet; *μέλλω* c. inf. futuri

---

1) ed Herw. v. L. p. 53. (Das Citat aus Aristot. Polit. II 12, dort gegeben, scheint unrichtig). — ed. Kenyon p. 70—71. — In der Recension von Diels, dessen Meinung ist „dass das berühmte Buch des Stagiriten jetzt in unzweifelhaft authentischer „Gestalt vor uns liegt", wird diese Schwierigkeit nicht behandelt, cf. Deutsche Litteraturzeitung 1891 N°. 7 = (wörtlich) Münchener Allg. Zeitung = (ungefähr) Hellas III 4 in der Bearbeitung von Dimitsas.

2) Das Wort findet sich ausserdem noch in der ed. v. Herw. v. L. p. 5 (zweimal). In dem von v. Herw. bearbeiteten Index dictionis wird wenigstens an dieser Stelle ein Fragezeichen gesetzt.

ist jedenfalls die Construction, welche Aristoteles geläufig ist [1]).

Zu diesen zwei historischen Fehlern in der Schrift füge man noch die folgenden Stellen, welche schon von den Holländ. Herausgebern folgender Weise carbone notati sunt:

P. 13, 14 *καθάπερ — πρότερον* cum praecedentibus conciliari vix possunt, spuria esse suspicatur Kenyon, item Millard, Herwerdeni discipulus. Si recte contendit Headlam, ea quae de Dracone in cap. 4 leguntur postea esse addita, veri simile est tunc haec quoque verba inserta esse. — Aber die Worte stehen im MS., und Kenyon's ausführliche Note S. 17—19 hebt den Widerspruch nicht auf. Also Harpocration im 3—4 Jahrh. nach Chr. las ausdrücklich in der Πολιτεία dass Solon 4 Klassen machte (*διεῖλε, ἐποίησεν* fr. 388 Rose 1886), während hier im Texte des Werkes selbst, welcher ungefähr 325 Jahre vor Chr. abgefasst sein soll, ipsis verbis zu lesen steht dass die 4 *τέλη* schon vor Solon bestanden! Wie reimt sich das zusammen? [2])

S. 23 *ἐγὼ — .... υσάμην* versus nondum sanati. Kenyon *οὕνεκ' ἀξονήλατον* (?), quo vocabulo inaudito ad Solonis *ἄξονας* alludi suspicatur Tyrrell. — *ἀξονήλατος* ist nicht ganz und gar ein vocabulum inauditum, wie schon Pantazidis in der Ἑστία 15 Dec. 1891 nachgewiesen hat; wir kommen übrigens später auf die Stelle zurück [2]).

S. 31, 8 *Θησείου*. Polyaenus (I 21) multo aptius *τὸ Ἀγραύλιον* commemorat, Thesei a Cimone conditi mentio hinc aliena. Ecquid *Ἐρεχθείου* dederat scriptor? — Aber das MS. hat *θησειου*. [3])

S. 35, 14 Verba *Θετταλὸς δὲ νεώτερος πολὺ καὶ τῷ βίῳ θρασὺς καὶ ὑβριστής* (so im MS.) delevit v. Herwerden, quae si sana essent, scriptor dixisset non Hipparchum sed Thessalum Harmodii fuisse amatorem et causam extitisse pulsorum Pisistrati-

1) Vgl. die Stellensammlung bei Bonitz in der Berl. Ausgabe, S. 453. — Die Stellen mit *ἐπίθετος* bei Bonitz S. 272, man lese z. B. Arist. Rhet. III 2 nach. — Ueber *μέλλω* vgl. noch A Platt in Class. Rev. April 1891, p. 185; *μέλλω* c. inf. praes. fand ich übrigens bei Arist. Politica II in den Verbindungen: *μέλλουσι πολιτεύεσθαι, μ. εἰσάγειν, μ. πολιορκεῖν, μ. σώζεσθαι*, u. s. w.

2) Denn die Dichterfragmente im Texte des Werkes verdienen nicht am mindesten eine besondere und eingehende Untersuchung. Wenn hier gefälscht ist, so hoffe ich, tenebimus reum manifestum.

3) Ueber diese Stelle scheint mir richtig gehandelt zu haben v. Leeuwen in „Versl. en Med. d. Kon. Akad. v. Wetensch.", 1891, S. 162—165.

darum. Dubitat tamen v. Leeuwen an ipsi auctori, qui in hac narratione a Thucydide semel et iterum discrepet, hic error sit tribuendus; legit certe haec verba Heraclides *περὶ πολ. Ἀθηναίων* (fr. 611 R.) *Ἵππαρχος ὁ υἱὸς Πεισιστράτου παιδιώδης ἦν καὶ ἐρωτικὸς καὶ Φιλόμουσος, Θεσσαλὸς δὲ νεώτερος καὶ θρασύς.* — Kenyon, S. 46 Note, bemerkt richtig dass die Anwesenheit von Anacreon und Simonides in Athen zur Zeit des Hipparchus in dem pseudo-Platon. Dialoge Hipparchus, p. 228 C. erwähnt wird. Dort werden aber nur diese zwei Dichter erwähnt — welche sind also die hier erwähnten *ἄλλοι ποιηταὶ* gewesen?

S. 39, 7. Sensum idoneum haec non praebent. Wyse *χρησμῶν* conjecit pro *χρημάτων* et deinde *ἡ γὰρ Πυθία*, sed locutio *εὐπορῆσαι χρημάτων* sollicitanda non videtur propter Herod. V 62 sq., quem locum hic scriptor imitatus est.

S. 41, 21. Ceterum non 49 sed 41 annorum fuisse Pisistratidarum tyrannidem dicit Schol. Arist. Vesp. 502 ex Aristotelis auctoritate (Aristot. fr. 358 R.). — Hier ist also wieder ein offenbarer Widerspruch zwischen zwei Zeugnissen des Aristoteles, vgl. noch die Adnot. ad Schol. Vesp. 502 in der Pariser Ausg. (1877), und Rose in den Fragm. (1886), der ausdrücklich von dem folgenden Fragm. 397 sagt: hoc fragmentum .... manifesto testatur ipsius non esse Pseudaristotelis fragmenta papyracea, sed lexici cuiusdem vel epitomae, eiusdem scil. grammatici quo recentiores utuntur Aristotelem citantis atque *excerpentis*.

S. 49, 34 *τοῖς ὀστρακιζομένοις — κατοικεῖν*. Haec apte explicari nequeunt.

S. 51, 12. Quae hinc usque ad capitis finem sequuntur idoneam sententiam non praebent; unde nata sint frustra quaerimus. Fortasse fons fuit Aristoph. fabula Vespae (vid. vs. 709, 622, 657 sqq.) certe ipsi auctori tribuenda haec non videntur ..... *absurde* . autem (judices) cum sagittariis et equitatu conjunctim commemorantur.

ibid. 17. De quonam bello sermo est? v. Leeuwen incidit in suspicionem ex alia *Πολιτείᾳ* huc aberrasse verba aliquot, u.s.w.

S. 59, 38. Locus obscurus et oratio incomposita, pugnant autem quae de Cleophontis morte h. l. dicuntur cum Lysiae verbis XIII § 7 et XXX § 10 sqq., de Callicrate alia omnia ex Aristotelis libro de civ. Athen. affert Zenobius VI 29. — Vgl.

Phot. ὑπὲρ τὰ Καλλικράτους p. 243 Nab.: Ἀριστοτέλης δέ φησιν ἐν τῇ Ἀθ. Πολ. Καλλικράτην τινὰ πρῶτον τοὺς δικαστικοὺς μισθοὺς εἰς ὑπερβολὴν αὐξῆσαι, ὅθεν καὶ τὴν παροιμίαν εἰρῆσθαι, und Kenyon's Note S. 79. Jedenfalls ist die Stelle, wie sie hier im MS. überliefert wird, *reiner Unsinn*. Was heisst μετὰ δὲ ταῦτα κ α τ έ λ υ σ ε Καλλικράτης Π. πρῶτος, κτλ. [1])?

S. 75, 36. *Octo* damnati, *sex* interfecti sunt; errat igitur scriptor in re ex Xenophonte Hell. I 7 notissima, u. s. w. — Ein sehr auffallender Fehler [2]).

S. 101, 43 τὸ μὲν πρῶτον — inde ab Euclide, cum antehac ecclesiasticum accepissent cives? An de toto reip. Atheniensium tempore loquitur scriptor? Hoc si voluit, verbis non satis aptis usus est, u s. w.

S. 107, 14 καὶ τοῦ τῶν κοινῶν ἐπιμελητοῦ (MS. και του των κρηνων επ.)...... nec magis credibile est fontium curatorem, de quo cf. Arist. Polit. VII 5, 3, Plut. Them. 31, inter magistratus qui in comitiis creentur recenseri. — Die Aenderung von κρηνῶν (MS.) in κοινῶν (nach Headlam) scheint uns übrigens ziemlich gewaltsam; über die ganze Sache vgl. man noch Photius p. 351 Nab., Hesych. p. 345 Ruhnk., und besonders Pollux p. 935 Hemst., wo auch die Noten nachzulesen sind [3]).

S. 109, 38. Ceterum notatu est dignissimum *absurde* hic de ostracismo ita sermonem fieri, quasi etiam post Euclidem viguerit hoc institutum. — Wir fügen hinzu dass der ganze Wortlaut dieser Stelle eine Mischung scheint von den Fragm. bei Harpocr. und im Lex. rhet. Cantabrig., vgl. die Ausg. von Kenyon p. 111, und fr. 433—436 Rose (Ausg. v. 1886). Diese Uebereinstimmung verdiente näher untersucht zu werden.

So weit die Holländ. Herausgeber. Absichtlich habe ich alle von ihnen angeführte zweifelhafte Stellen, mit den von ihnen

1) Vgl. v. Leeuwen in „Versl. en Med. d. Kon. Akad. v. Wetensch.", 1891, S. 160—161 u. passim, wo der Versuch gemacht ist die Unwahrscheinlichkeit der Fälschung zu beweisen. Ich komme später auf seine jedenfalls beachtenswerthen Argumente, besonders was c. 55 betrifft, zurück.

2) Vgl. v. L. l. c. S. 165—166.

3) Vgl. besonders v. L. l. c. S. 175, und S. 176: „Is het denkbaar dat Aristoteles „of een zijner zaakkundige discipelen zóó schreef over zijn eigen tijd? Ja, de man „van het Theseion kon allicht op deze manier redeneeren, maar was dat dan niet „een vreemdeling in Jeruzalem, een allesbehalve betrouwbare gids?"

dazu gemachten Bemerkungen *wörtlich* wiederholt, erstens um ihren fleissigen Kommentar lobend zu erwähnen, und zweitens weil der Leser auf solche Weise noch besser im Stande ist sich ein Urtheil zu bilden, wenn er auch das Kleinste nicht unberücksichtigt lässt. Es ist sehr leicht mit dem französischen Uebersetzer zu sagen „Des morceaux tout entiers, empruntés sans doute à un ouvrage antérieur sur le même sujet, mais de mince autorité, ont été insérés dans le texte à leur place chronologique, sans égard pour les contradictions criantes qui en résultent" (Th. Reinach, La rép. athénienne, p. XVII—XVIII), aber davon hat glücklicherweise schon ein französ. Kritiker gesagt: „C'est résoudre un peu trop sommairement des questions controversées (A. Hauvette, Rev. crit. 28 déc. 1891). — Wir haben zu thun mit der Schrift, *wie sie ist*, *nicht wie sie sein sollte*. Setzen wir also unsere Untersuchung fort.

Ehe wir jetzt zur Behandlung der Sprache übergehen, in welcher die Schrift abgefasst ist, schalten wir hier die Bemerkung ein, dass eine nähere Vergleichung aller schon bekannten Fragmente mit diesem neuen Texte jedenfalls noch mit mehr Genauigkeit angestellt werden muss. In der Kenyon'schen Ausgabe stehen die Parallelstellen verzeichnet, und diese Liste haben die Holländ. Herausgeber in ihrer Ausgabe wiederholt. Das Resultat scheint zu sein, dass die meisten der schon früher bekannten Fragmente sich auch in dieser Schrift wiederfinden. Die Liste in der Holländ. Ausgabe jedoch scheint mir nicht ganz genau. Es fehlen von der Rose'schen Ausgabe (Berlin. 1870) Fragment 343—44, 346—48, 354, 361, 376, 416, 420, 423. Ausserdem werden von der späteren Rose'schen Ausgabe (1886) noch das Fragment 443, und zweimal das Fragment 611 erwähnt. Mit dieser Liste vergleiche man diejenige in der Holländischen Ausgabe [1]). Wir hoffen später eine ausführliche Vergleichung der bekannten Fragmente mit dieser neuen Schrift

1) Näheres in der Ausg. von Kenyon, S. 189 Note, und S. 170—181, Appendix — In der Ausg. v. Herw. v. L. S. 186. — Vgl. Hellas III S. 378 (oben): *ἐπιτήδειος πλαστογράφος ἠδύνατο κάλλιστα νὰ περισυλλέξῃ ἐκ τῆς συλλογῆς τοῦ Ῥόζε τὰ διάφορα ἀποσπάσματα καὶ νὰ παρεμβάλῃ αὐτὰ ἀνὰ μέσον τοῦ πονήματος, κτλ.* (nach der *Νέα Ἡμέρα* von 13|25 April 1891).

anfertigen zu können, für den Augenblick constatiren wir nur dass die Uebereinstimmung vorläufig weder ein fester Beweis für die Echtheit noch für die Unechtheit ist; ist die Schrift echt, so stellt sich heraus dass Pollux, Harpokration, Photius, u.s.w. ziemlich genau excerpirt haben, ist die Schrift dahingegen gefälscht, so kann man vermuten, dass der Betrüger in erster Reihe sich mit den bis jetzt herausgegebenen Fragmenten der berühmten Schrift vertraut gemacht hat. In dieser Hinsicht also, ehe die Vergleichung mit der peinlichsten Genauigkeit durchgeführt worden ist, adhuc sub judice lis est.

Untersuchen wir jetzt die Sprache der Schrift, welche sich, wie bekannt, in vielen Hinsichten unterscheidet von derjenigen des Aristoteles in seinen bis heute bekannten Werken. Diese Untersuchung wird eine ziemlich ausführliche sein müssen, denn hier stellt sich wieder die Frage: ist die Arbeit echt, wie soll man die vielen Abweichungen erklären — ist sie unecht oder gefälscht, wie können die sprachlichen Merkmale hier als Beweise gelten? Wir haben schon das Wort ἐπίθετον kurz erwähnt, werden aber jetzt der Reihe nach alle Wörter behandeln, welche hier unsere Aufmerksamkeit in Anspruch nehmen, oder unseren Verdacht erregen [1]).

1. διαφραδὴν (p. 32 Kenyon). Unsichere Lesart. ἀμφαδὴν Holländ. Ausg., διαφάδην Kontos (nach Pollux). Cf. Kontos in der 'Αθηνᾶ III 2, σελ. 334—335. In MS. steht nur ...φ..δην. Also unsicher.

2. ἐπεισκαλέω und ἐπείσκλητος, (p. 65, 37, verkehrt in der Holländ. Ausg. p. 65, 25 citirt). The word is unknown

1) Man vgl. hierbei besonders The Classical Review von 1891, welche verschiedene Wörtersammlungen enthält, und die Ausg. von v. Herw. v. L., Index dictionis, u. passim. — Einiges in der Hellas III S. 378, wo die Liste jedoch Ungenauigkeiten enthält. — Die Wörter in nachstehender Liste werden in der Regel nach der Holländ. Ausgabe citirt. — Vorläufig stimme ich den Holländ. Herausg. gar nicht bei, wenn sie von dem Werke sagen: „scriptus enim *puro sermone attico* (??) itaque ab Atheniensi aut saltem ab homine qui magnam vitae partem trivisset Athenis, saeculi quarti a. C. parte posteriore (329/8—325/4)," etc. (Praefatio p. V.). Ist das wirklich purus sermo Atticus, was uns in dieser Schrift geboten wird? Kann der gelehrte Verfasser von „Lapidum de dialecto attica testimonia", der von Cobet gelobte Herausgeber des Thucydides, des Lysias, u.s.w. u.s.w., sich hier vielleicht geirrt haben?

to the lexicographers, but so also is ἐπεισκαλεῖν (Kenyon, p. 85). Zweifelhaft bei Lucian, Philops. 29, vgl. Soph. Lex. ἐπεισκαλέω to call in besides, Lucian. III 55 (quoted by the pages of Reitz' edition). *Das Wort kann altgriech. sein.*

3. ἐπιζημίωσις, in der Holländ. Ausg. p. 115, 44 ζημίωσις corrigirt, aber im MS. steht deutlich καὶ τὰς ἐπιζημιώσεις εἰσάγειν. Bei Aristot. kommt nur ἐπιζήμιος vor (Bon.), ἐπιζήμιος sonst auch öfters, ἐπιζημιόω bei Xen., ἐπιζημίωμα bei Poll. 8, 149. *Das Wort kann altgriech. sein* [1].

4. ἑπταετηρίς, p. 133, 44. Zweifelhaft, denn in MS. steht nur επ..ρις und darüber τη geschrieben. Ken. schreibt ἑπτατηρίς, die Holländ. Ausg. ἑπτετηρίς. Das Wort ἑπταετηρίς übrigens auch bei Dion. Alex. 1333 B. (Soph. Lex.). *Es kann altgriech. sein.*

5. ἑπτάχους, p. 158 = p. 166 Ken. Fehlt im Index Holl. Ausg. — Compp. mit -χους finden sich, z. B. einmal ἑξάχους bei Plut. Sol. XXIII, und bei Athenaeus (von Posidonius) Παναθηναϊκὰ μέγιστα, τὰ μὲν δίχοα, τὰ δὲ καὶ μείζονα, cf. Class. Rev. May 1891, p. 230, aber die ganze Stelle ist zu fragmentarisch. *Also zweifelhaft.*

6. προδιασπείρω, p. 27, 34. cf. διασπείρω (λόγον), so auch bei Lys. *Das Wort kann altgr. sein.*

7. προδρομεύω p. 123, 5 = p. 122 Ken. Neues Wort, jedoch richtig von πρόδρομος abgeleitet, cf. Harpocr. *Das Wort kann altgr. sein.*

8. προεδρικός p. 143, 36. (προεδρικὴ γραφή, cf. den Index der Holländ. Ausg. i. v. lites). Die Worte im Texte: προεδρικὴν καὶ ἐπιστατικὴν sind mir nicht recht deutlich; die Vergleichung der ganzen Stelle mit den Fragm. 378 ff. Rose (besonders das grosse Fragment bei Poll.) ist sehr nützlich, jedenfalls scheint der Text des Werkes eine Ausarbeitung des Berl. Fragments [2]). *Also zweifelhaft.*

9. προσαναζητῶ p. 63, 7 = p. 81 Ken. (dabei, noch dazu

1) Der Gebrauch von ἐπιζημιοῦν scheint nicht ganz = ζημιοῦν, cf. Xen. Hell. ed. Cobet V 2, 22 (κατὰ τὸν ἄνδρα).

2) Ueber verschiedene Einzelheiten an dieser Stelle, z B. κακῶς λέγῃ p. 145, 43, wo bei Pollux κακῶς ἀγορεύῃ steht, u. s. w. u. s. w. — später Jedenfalls giebt die verschiedene Lesart an dieser Stelle κακῶς ἀγορεύῃ — κακῶς λέγῃ Stoff zum Nachdenken.

ausforschen). Das Simplex steht z. B. bei Plato, Leg. III 693 a *ἵνα τὰς αἰτίας αὐτῶν ἀναζητοῦντες ἀνευρίσκωμεν, κτλ.*, ut causas eorum exquirentes inveniamus; aber die Verbindung von *(προσ)αναζητῶ* mit *νόμους* an dieser Stelle scheint befremdend.

Uebrigens ist das ganze Psephisma des Pythodoros nicht ohne Bedenken [1]). — *Also zweifelhaft.*

10. *προσπαραγίνομαι*, p. 151, 52 = p. 159 Ken. („die Buchstaben welche den Gerichtshöfen zugefügt werden müssen"?). Die ganze Stelle ist befremdend, was den Wortlaut betrifft, so z. B. *παραπλησίως ἴσοι*, *προσπαραγίνεσθαι* (oder *προσπαραγίγνεσθαι* Holländ. Aug.) *τοῖς δικαστηρίοις*, u. s. w. — *Also zweifelhaft.*

11. *τριακοντόριον* p. 137, 21 = p. 141 Ken. = dreissigruderiges Schiff? Bekannt war bis jetzt nur die Form *τριακόντορος* bei Thuc., Plato, Dem. u. A., *τριηκόντερος* bei Herodot. (Pape i. v.). Die ganze Stelle lautet: *τῷ τριακοντορίῳ τῷ τοὺς ἠθέους* (MS. *ηιθεουσ*) *ἄγοντι*. — *Also zweifelhaft* [2]).

Ausser diesen ganz neuen Wörtern giebt es Wörter, welche sich nur in unserem Texte und in den bekannten Fragmenten finden, so z. B. p. 161, 8 = p. 168 Ken. *διερρινημένον ἐπίθημα* (ein durchfeilter Deckel), worüber die verschiedenen Ausg. nachzulesen sind.

Endlich finden sich im Texte Wörter und Constructionen, welche bei den Zeitgenossen nicht vorkommen; wir entlehnen die Reihenfolge, wie auch oben, den Artikeln Mayor's und Anderer in der Classical Review von 1891, wobei wir jedoch die weniger wichtigen oder ganz zweifelhaften Wörter weggelassen haben:

1. *καταφατίζω* p. 13, 3 = p. 17 Ken. Das Wort findet sich nur bei Plut. Sol. XXV (vgl. ngr. *καταφατικός* affirmatif, u. ähnliche Bildungen bei Legrand, Lex.).

---

1) z. B. der Schluss: *ὡς οὐ δημοτικὴν ἀλλὰ παραπλησίαν οὖσαν τὴν Κλεισθένους πολιτείαν τῇ Σόλωνος* — war denn die Solonische Verfassung nicht *δημοτική* (bei Aristot. ofters = *δημοκρατική*)? — u. s. w.

2) Ueber *ἠθέους* vgl. die neueren Lexica, und Timaeus ed. Ruhnk. i. v. Ist das Wort hier zweifelhaft? — Vgl. noch *ἠϊθέους ἑπτὰ καὶ παρθένους τοσαύτας* bei Plut. Thes. 16 = Fragm. 485 Rose (Ausg. 1886).

2. ζευγίσιον p. 13, 22 findet sich in Fragm. 350 R., aber nur da [1]).

3. ἐπιδιανέμω p. 19 = p. 28 Ken. findet sich mit anderer Bedeutung bei Philon, Joseph. u. Cels. apud Orig. (Soph. Lex. i. v.)

4. μεμψιμοιρία cf. Mayor, l. l.

5. προδανείζω p. 31, 10 = p. 43 Ken. Die Holländ. Ausg. sagt unrichtig (Index): Verbum hucusque ignotum, denn man vgl. Plut. Pericl. 63, Luc. Sacrif. 3 (Pape, i. v.) und προδανεισμοί bei Kumanudis, Συναγωγὴ λέξεων ἀθησαυρίστων, κτλ. S. 288.

6. ἐξαπορέω p. 49, 10 auch bei Polyb. (Mayor, l.l.) aber ebenso bei anderen Sp. Die Stellen finden sich verzeichnet in Soph. Lex. (= ἀπορέω).

7. συναρέσκεσθαι p. 73, vgl. Soph. Lex. i. v.

8. μανιάω? p. 81, vgl. hierüber Kontos in der Ἀθηνᾶ, und die Holländ. Ausg.

9. ὀστρακοφορία bei Plut. Alcib.

10. εὐσημία p. 113, 30 nur bei Hippocr. „gutes Zeichen, Anzeichen", hier jedoch, wie es scheint, in anderer Bedeutung genommen. Die Stelle verdient näher untersucht zu werden.

11. ἐπιστύλιον p. 119, 30 Unterbalken, Gebälk; auch bei Plut. und Vitruv, womit man die Stellen vgl. bei Soph. Lex. S. 512.

12. ἔκθυμα, jedenfalls fehlerhaft, vgl. hierüber meinen Art. in Hellas IV 1, S. 40.

13. ἐπίθετον *(vgl. oben). Mayor sagt: „an appendage",* (?) *not found elsewhere in this sense." Trotz fleissigem Suchen habe ich diese Bedeutung des Wortes im Alterthum nicht finden können* [2]).

---

1) Ueber dass corrupte Distichon an der nämlichen Stelle, welches P. N. Papageorgiu in der Νέα Ἡμέρα von 19/31 Oct. 1891 zu emendiren versucht hat, handeln wir später. — ζευγίσιον wird noch an zwei anderen Stellen (bei Choerob. Orth. und Zon. Lex.) nachgewiesen von Kontos, Ἀθηνᾶ III 2, σελ. 324.

2) *ἐπίθετον, ου, τὸ (ἐπίθετος) sc. ὄνομα, *epitheton*, adjective, epithet (λευκός, ἀμύντωρ, μητροφόντης). Aristot. Rhet. 3, 2, 9. 14. Dion. Thr. 636, 9. Dion. H. V. 37, 11. Typh. Trop. 280. Apollon. S. 3, 24. Lesbon. 166 (178). Strab. I, 2, 30. 8, 3, 14. Plut. II 683 E. Sext. 671, 14. [Soph. Lex. i. v.]. — Der Thes. Steph. sagt p. 1603: solita enim fuisse ἐπίθετα nominari alia etiam ὁπόσα μὴ πάτρια ὄντα, ἢ ἐξ Ἀρείου πάγου βουλὴ ἐδίκαζεν, u. s. w. (vgl. oben S. 4). — Aber der substanti-

14. *παραστρατηγηθῆναι διὰ τῶν φίλων* p. 11, 30 unsichere Lesart. Das Wort ist mit anderer Bedeutung bekannt aus Plutarch u. A., man vgl. die Stellen bei Pape und Soph. Lex. i. v. — Der grosse Griechische Gelehrte und Grammatiker Prof. K. S. Kontos in Athen hat über dieses Wort seine Meinung noch nicht gesagt, wir hoffen dass der tiefe Kenner der ganzen Gräcität (wie Hatzidakis ihn mit Recht, Hellas I 321, nennt) sein Versprechen später erfüllen wird [1]).

15. *ἡ γῆ δι' ὀλίγων ἦν*, p. 3. Die Construction scheint eine Nachahmung der Aristotelischen: *ἡ πολιτεία δι' ὀλίγων ἐστὶ*, u. s. w. (cf. Bonitz, Ind. und Mayor l.l., wo statt p. 13 l. 18, l. 8 zu lesen ist.)

16. *δεδεμένοι τοῖς δανείσασιν, κτλ.*, p. 3 Ken. Unsichere Lesart, (vgl. Holl. Ausg. p. 3 note 8).

17. *ἀναπληροῦσθαι ταῖς ἑκατόν* p. 27 Ken. Unsichere Lesart, *ἀνεπληρώθη τότ' εἰς ἑκατόν* Holländ. Ausg. p. 18—19. MS. *ανεπληρωθη τ εις εκατον*.

18. *ζητεῖν τὴν ὀλιγαρχίαν* p. 36 Ken. MS. *εζητουν*. In der Holländ. Ausg. ohne Grund verändert in *ἐζήλουν* p. 25, cf. *ὁ δῆμος ζητεῖ ἰσότητα*, Polit. δ 14, u. s. w. (Bonitz).

19. *προσεκεκόσμηντο δὲ τούτοις* p. 36 Ken. — Holl. Ausg. (mit Kontos, Gennadios) *προσεκεκόλληντο*, cf. ibid. — Zweifelhaft.

20. *ἐξαράμενος τὰ ὅπλα πρὸ τῶν θυρῶν* p. 27, 13 [2]). MS. *ἐξαιραμ'ος*. Scheint doch zweifelhaft.

21. [*τῇ*] *φύσει τῶν ἐπιφανῶν ... ἦσαν* p. 37, 28 = p. 48 Ken., cf. 9, 23 *ἦν δὲ ὁ Σόλων τῇ μὲν φύσει καὶ τῇ δόξῃ τῶν πρώτων*, 35, 15 *τῇ φύσει πολιτικὸς καὶ ἔμφρων*. Parallelstellen

---

vische Gebrauch ist doch höchst befremdend. In Kontopulos' Lexicon (Lond. 1887) fand ich für die Neuzeit nur die Bedeutung „an adjective, epithet" — aber ist das der einzige Gebrauch der Wortes?

1) *Περὶ τοῦ παραστρατηγηθῆναι θὰ γράψωμεν ἐν τῷ δευτέρῳ μέρει* ('Αθηνᾶ, III τεῦχ. β', σελ. 816). Der Schluss von Kontos' vortrefflichem Artikel ist sehr bezeichnend für die heutigen Zustände in Griechenland, 'Αθηνᾶ l.l. σελ. 400. — An dieser Stelle schalten wir die Bemerkung ein, dass die Akademie von Athen eine grosse neue Ausgabe der Schrift vorbereitet.

2) Van den Es übersetzt: „liet hij zijn wapenrusting buiten zijn huis brengen" (Gymnas. Almanak 1892, S. 58).

bei Bonitz, Ind. p. 837. Dagegen vgl. H. Richards in Class. Rev. April 1891, p. 184.

22. ἐκ τῶν ὅπλων τῆς πολιτείας οὔσης p. 75, 3 = p. 90 Ken., cf. Holl. Ausg. Index. — Parallelstellen bei Bonitz, p. 519.

23. ἠτύχησαν τὴν ναυμαχίαν p. 77, 6 = p. 92 Ken. Vgl. ἠτύχητο γὰρ δὴ τοῖς Λακεδαιμονίοις ἡ τε περὶ Λεῦκτρα μάχη, Dion. H. V 551, 10 Reisk. (?)

24. ἔνιοι τῶν ἐν τοῖς ἱππεῦσι p. 89, 41 = p. 99 Ken„ used, I suppose, instead of τῶν ἱππέων to show that the class of *equites* is intended. Is there any parallel? (Mayor).

25. ἐπὶ πέρας ἤγαγε τὴν εἰρήνην p. 89, 14 = p. 100 Ken. „concluded the peace" Any example? (Mayor). — cf. Bonitz, Ind. ἐπιθεῖναι τῇ γενέσει πέρας, Stellen mit πέρατα, u. s. w. u. s. w. Die Construction scheint erlaubt.

26. οὐχ οἷον — ἀλλὰ καί p. 97, 10 = p. 103 Ken. Not found before Polybius, and condemned as un-Attic by Phrynichus. — „Si locus sanus" (v. Herw. Index Holl. Ausg.) [1]).

27. μέχρι τῆς νῦν p. 101, 5 = p. 106 Ken., Holl. Ausg. μέχρι τοῦ νῦν. MS. μεχρι τησ νυν. Aristotle seems always to use the phrase τὸ νῦν, not ἡ νῦν (Mayor). Cf. Bonitz, Ind. p. 464. — In klass. Prosa u. Poesie öfters τὸ νῦν und τὰ νῦν, nur bei Soph. ἡ νῦν (ἡμέρα), vgl. die Lexica. — Auch bei Soph. Lex. i. v. nur τὸ νῦν. — Auch ngr. τὸ νῦν, z. B. μέχρι τοῦ νῦν (Jeann. Handwörterb.), u. s. w. Der Gebrauch von τῆς an dieser Stelle kann jedoch durch die vielen femin. Endungen in diesem Cap. veranlasst sein.

28. προσεπιλαμβάνουσα τῷ πλήθει τὴν ἐξουσίαν. p. 101, 5 = p. 106 Ken. Any example? (Mayor), Polyb. X 10, 5 προσεπιλαμβανούσῃ καὶ τοῦ πρὸς ἄρκτον μέρους, in anderem Sinne. Viele Compp. mit προσεπι- bei Kumanudis, Συν. S. 296—297, nur προσεπιλαμβάνω nicht. — Zweifelhaft.

---

1) Οὐχ οἷον = οὐ μόνον οὐ, not only not. Polyb. 1, 20, 13. 2, 45, 6. Diod. Ex. Vat. 114, 10. Οὐχ οἷον συνέπασχεν ... ἀλλ' οὐδέ, κτλ. Phryn. 372, condemned. (Strab. 9. 1, 20, p. 226, 14 Οὐ μόνον οὐ.) — Soph. Lex. i. v. — Ueber diese und andere befremdlichen Constructionen im Texte des Werkes handelt in einer ausgezeichneten Abhandlung W. L. Newman, Class. Review, April 1891, p. 155—164.

29. *εὐδιαφθορώτεροι ὀλίγοι τῶν πολλῶν* vox Aristotelica(?), Holl. Ausg. Ind., cf. Bonitz, Ind. und Mayor l.l., welcher die Aristotel. Stellen nicht erwähnt.

30. *γεγονέναι τὴν ἡλικίαν τὴν ἐκ τοῦ νόμου* p. 103, 8 = p. 108 Ken., scheint zweifelhaft.

31. *συμμίγνυσθαι πράγμασι* p. 107, 5 = p. 109 Ken. „to be mixed up in affairs" (Mayor), Holländ. Ausg. *ἵνα μὴ πράγμασι συμμιγνύωνται*, cf. Not. 6) „quoniam *συμμίγνυσθαι* „ita adhiberi non solet" (andere Vorschläge). Ich habe das Wort in dieser Constr. nicht in den Lex. finden können.

32. *ὅσαι ἡμέραι* p. 109, 6 = p. 111 Ken., *ὁσημέραι* Ken. (MS. apparently *οσαι ημεραι*, but there does not seem to be classical authority for the phrase). cf. Holländ. Ausg. Not. 26) und. Mayor l.l. — Ngr. *ὁσημέραι* täglich (Legr. Jeann.), gewöhnlicher *καθημέραν*.

33. *ἀφέσιμος ἡμέρα* p. 109, 7 = p. 111 Ken. „a holiday", not found before Aristides (Mayor). — Vgl. Fragm. 395 R. bei Harpocrat. [1]).

34. *τὴν ἐλεγείαν* p. 9, 16 = p. 14 Ken. — Aristot. spricht sonst von *ἐλεγεῖα Σόλωνος*, während *ἡ ἐλεγεία* ein späteres Wort scheint. Vgl. die Lex.

35. *συνεβάλετο δ' οὐκ ἐλάττω μοῖραν, κτλ.*, p. 39, 10 = p. 50 Ken. Der Gebrauch von *μοῖρα* = *μέρος* ist nicht nur Platonisch (Richards), sondern kommt öfters vor, vgl. schon bei Herod. I 146 *οὐκ ἐλαχίστη μοῖρα*, u. s. w. Bei Aristot. kommt jedoch dieser Gebrauch nicht vor, Bon. Ind. i. v.

36. *προσοργισθέντες* p. 39, 22 = p. 51 Ken. So das MS. Holl. Ausg. *παροργισθέντες*, wozu man den Ind. dictionis vgl. Aber *προσοργισθέντες* ist auch belegt, nicht nur bei Plut. und Josephus (Richards), sondern auch bei Strabo, vgl. Soph. Lex. i. v.

---

1) Das Wort scheint also nur der späteren Zeit anzugehören, vgl. die Stellen in Steph. Thes. S. 2629 und noch Theoph. Cont. 440, 12 *τὸ ἀφέσιμον* sc. *γράμμα*, letter of pardon (Soph. Lex. i. v., wo auch nur die eine Stelle bei Aristid. I 580, 8 verzeichnet steht). — Aristides lebte Ende 2. Jahrh, Harpocrat. 4. Jahrh. Stand das Wort also im Texte des Aristoteles? Vgl. über die Adj. auf *ιμος* Kühner-Blass, Ausführl. Gramm. Thl. I S. 536—538, und dazu ngr. *ἀφέσιμος* rémissible, *ἁμαρτία ἀφέσιμη* péché véniel (Legrand). Jedenfalls verdient das Wort *ἀφέσιμος* an dieser Stelle noch eine nähere Untersuchung.

37. *ἡ δὲ Πυθία προέφερεν αἰεὶ* (so MS., Holl. Ausg. *προύφερεν ἀεὶ*) *τοῖς Λακεδ. χρηστηριαζομένοις ἐλευθεροῦν τὰς Ἀθήνας, κτλ.* p. 39, 8 = p. 50 Ken Wichtige Stelle, wozu Richards bemerkt: Is this lapse into Ionisms Aristotelian? [1]). Schon Kenyon hat bemerkt dass die Erzählung bei Herodot V 66—72 an dieser Stelle, oft wörtlich, wiederholt ist (closely and sometimes almost verbally, p. 52 note 20), und eine Vergleichung beider Texte ist sehr nützlich. Der Scholiast in Arist. Lys. 1153 (= Aristot. fr. 357 R.) hat eine viel kürzere Fassung, vielleicht ein Excerpt aus dem ursprünglichen Texte des Aristoteles. Jedenfalls ist der Gebrauch des unattischen *προφέρω* und des ionischen *χρηστηριάζομαι*, wo der Scholiast nur *χρησμός* und *χρῆν* bietet, an dieser Stelle sehr bemerkenswerth. Wenn der Verfasser dieses neuentdeckten Werkes an dieser Stelle so wörtlich den Text Herodot's wiederholt (oder abschreibt), so darf man vielleicht a priori annehmen dass er es auch an anderen Stellen gethan hat, deren ursprünglichen Wortlaut wir nicht mehr besitzen. *Hatte eine Aristoteles Ursache so etwas zu thun?* Videant viri docti.

38. *στοχαζόμενον τοῦ πλήθους* p. 45, 13 = p. 57 Ken. Dieser Gebrauch ist hier doch wohl nicht anstössig, wenn man „berücksichtigen" übersetzt. Uebrigens ist die Bemerkung Richards', und der Ind. v. Bonitz nachzulesen.

39. *πολιτεία ὑποφερομένη* labasco, subducor [2]), p. 53, 5 = p. 69 Ken. Ebenso p. 81, 16 *οὕτω τῆς πόλεως ὑποφερομένης.* Das Wort scheint mit dieser Bedeutung in den Lex. nicht belegt zu sein.

40. *τὸ νῦν εἶναι* p. 87 Ken. = p. 67 Holl. Ausg. Bei Plato, Xen., Lys., Thucyd., u. s. w. Auch bei Lucian, cf. Soph.

---

1) Dazu bemerkt wieder der Herausgeber: Other instances in which the language of the original authority has been preserved are the following: p. 41, 5 *παραιβατούσης*, used of the same incident by Clidemus (fl. 460 b. C.) ap. Ath. XIII 609, where also we are told that Phye was a *στεφανόπωλις*; p. 39, last line, is taken word for word from Herod. I 60 *περιελαυνόμενος τῇ στάσι ὁ Μεγακλέης*; p. 39, 8 *οὔπω τῆς ἀρχῆς ἐρριζωμένης* reminds us of Herod. I 60 *τὴν τυραννίδα οὔκω κάρτα ἐρριζωμένην ἔχων ἀπώλετο*, etc. etc.

2) Ob subducor (Holl. Ausg. Ind.) hier eine gute Uebersetzung ist, scheint mir zweifelhaft. Die einzige Stelle bei Plin. V 6, 40 hat einen anderen Sinn.

Lex. i. v. Nie bei Aristot. Es ist jedoch darauf zu achten, dass die Constr. in einem Decrete vorkommt.

41. *κακοπράγμονας* p. 95 Ken. = p. 81, 8 H. A. Nie bei Aristot., nur *κακοπραγεῖν* und *κακοπραγία*. Das Wort ist jedoch gut klassisch, es steht bei Xen., Isocr. u. A. Vgl. auch Soph. Lex. S. 619.

42. *ὑπερεβάλλοντο* p. 96 Ken. = p. 83, 9 differre. Selten mit dieser Bedeutung, jedoch bei Plato und zweimal in der Rhet. ad Alex., cf. Bon. Ind. und Richards, Class. Rev. April 1891 [1]).

43. *ὁ μὲν εἶς (νόμος) — ὁ δ' ἕτερος* p. 97 Ken. = p. 85 H. A. Scheint weder Aristotelisch noch Attisch, vgl. die Lexica. Diese Constr. erscheint erst später, z. B. bei Iamblich (280 p. C.), Adhort. 160. 322 (Vgl. Soph. Lex. S. 427).

44. *κυροῦσι* p. 147, 17 Ken. = p. 145 H. A. wo (mit Wyse) das Wort in *κατακυροῦσι* verändert ist. MS. jedoch deutlich: *κύρουσι*. — Das Wort kommt jedoch klassisch viel vor, und erscheint auch bei Stephan. Byz. ethn. ep. s. *Τένεδος*; ich theile also nicht die Bedenken von Richards l.l. [2]).

45. *φυλοβασιλεῖς* p. 23, 4 und p. 145, 12 Ken. = p. 15 H. A. Diese Stelle stimmt fast wörtlich zu Photius i. v. *ναυκραρία* p. 438 Nab. (welche Stelle mir noch etwas corrupt scheint), wo man auch die Note 7) vergleiche. Vgl. noch Hesych. S. 1537 Schmidt, und Pollux VIII 9 „Tribuum reges .... sacrorum curam gerebant" (Hemst.). Davon *φυλοβασιλικά, τά (ἐξυπακούονται χρήματα ἢ τέλη, ὄντα εἰς ποιάν τινα σχέσιν πρὸς τοὺς λεγομένους φυλοβασιλεῖς)*. *Ἐπιγρ. Ἀθηνῶν.* Bul. de cor. hel. III *σ*. 70 (Kumanudis, *Συναγωγή*, S. 372).

46. *παρώχλει* p. 44, 14 Ken. = p. 33 H. A., wo *παρηνώχλει* verändert ist. MS. *παρωχλει*. — Nur einmal bei Theophrast, statt *παρενοχλεῖν* (?), vgl. die Lexica. Das Wort scheint mir zweifelhaft. Videant doctiores.

47. *φυλοκρινεῖν* p. 54, 3 Ken. = p. 43 H. A. Verbum

---

1) Ueber mehr Zweifelhaftes an dieser Stelle vgl. die Note 35) in der Holl. Ausg. p. 83, wo v. Leeuwen statt *ἐκφέρειν* (MS.) *συμφέρειν* lesen will.

2) *ἐπειδὴ δὲ συνέβη τὸν υἱὸν αὐτοῦ καταληφθῆναι μοιχόν, ἐκύρωσε καὶ περὶ τοῦ ἰδίου παιδὸς τηρηθῆναι*, *κτλ*. Aristot. fragmenta coll. Rose, Lips. Teubn. 1886, S. 368

docte illustravit Kontos in Ἀθηνᾶ III 397 sq. (Index H. A.)[1]) Kenyon's scharfsinnige Note, S. 54—55 der Engl. Ausgabe, hat mich jedoch noch nicht überzeugt, dass die Geschichte bei Aristot. (?) über allen Zweifel erhaben ist.

48. *παροργίσαντας* p. 91, 7 Ken. = p. 75, 9 Holl. Ausg. („Activum hucusque apud Atticos nòndum repertum", Ind. dict.) *παροργίζω*, *παρόργισμα*, *παροργισμός* sind bekannt aus dem N. T. und anderswo, vgl. die Stellen bei Soph. Lex. S. 861. Aus dem pass. Gebrauch bei Demosth. kann man jedoch vielleicht auch auf einen act. Gebrauch in klass. Prosa schliessen.

49. *βάλανος* p. 157 und 163 Ken. = p. 151 und 155 Holl. Ausg. (Not used, I think, in this sense 'elsewhere", Chinnock, Class. Rev. May 1891, p. 230). Die Vergleichung dieser Stelle mit Fragm. 420 R. = Schol. Aristoph. Plut. 278 ist sehr nützlich. Ueber *βάλανος* selbst vgl. noch Adnot. in Schol. in der Ausg. von Dübner, Paris Didot 1877, S. 556. Die ganze Stelle, so scheint mir, kann sehr gut eine Ausarbeitung des Schol. auf Aristophanes sein.

50. *ἐμπήκτης* p. 162 Ken. = p. 153 H. A. „Kenyon non recte *ἐμπηγνύτης* legi putavit, vocem inauditam et male formatam; *ἐμπήκτης* correxerunt Bywater, Sandys, coll. Anecd. Bekk. p. 258" (ibid.). — Vgl. Hesych. p. 520 Schmidt: *ἐμπήκτης ὁ τὰ δικαστικὰ γραμματίδια παρὰ τοῦ θεσμοφόρου λαμβάνων ὑπηρέτης, καὶ πήσσων εἰς τὴν κανονίδα*, stimmt nicht zu dieser Stelle. Das Wort ist zweifelhaft.

51. *ὡς ἂν ἀπὸ τοῦ πράγματος κείμενον* p. 19, 12 Ken. = p. 13 H. A., wo diese Wörter gestrichen sind, mit der Bemerkung: „Delevimus verba *ὡς ἂν — κείμενον*, quae emblema esse cum contextus satis ostendit tum usus novicius particularum *ὡς ἂν* = utpote". — Aber das heisst ja das Kind mit dem

---

1) Cobet schrieb früher *φιλοκρινεῖν*, Coll. Crit. 279. Herwerden jedoch *φυλοκρινεῖν*. Kontos sagt weiter: *Πᾶσα δὲ νῦν ἐκλείπει ἀμφιβολία ἐκ τῆς σαφεστάτης τοῦ Ἀριστοτέλους μαρτυρίας. Kontos scheint also an der Autorschaft des Aristoteles gar nicht zu zweifeln.* — Die Stelle bei Aristot (?) scheint mir im Gegentheil recht zweifelhaft, wenn ich Schoemann, Gr. Alt. I S 355, 387 vergleiche. („Diese letzteren nannte Klisthenis Phylen, *mit einem freilich für eine nur auf Oertlichkeit, nicht auf Abstammung basirte Eintheilung nicht eigentlich passenden, aber doch auch anderswo ähnlich gebrauchten Namen*", Schoem.).

Bade ausschütten, denn das MS. hat deutlich die Wörter. Da ὡς ἄν (ὡσάν) in diesem Gebrauche unklassisch und un-aristotelisch ist, so könnten diese Wörter vielleicht wieder als ein Beweis der Unechtheit des ganzen Werkes gelten.

52. πρόπυλον p. 42, 13 Ken. = p. 29 H. A. Ueber dieses Wort sagt Richards dass es bei Herodot, Hippocrates und einer Inscr. aus Smyrna, u. s. w. citirt werde, also ein Ionismus sei. — Letzteres scheint zweifelhaft, aber jedenfalls ist es sehr bemerkenswerth dass das MS. deutlich το προπυλον bietet, eine fast nie gebrauchte Form, während προπύλαιος und besonders προπύλαια die allgemein bekannte Form war. Bij Polyaen. VIII 45 kommt auch προπύλαιον vor. Ist das Wort hier fehlerhaft, so ist der Schnitzer sehr auffallend.

53. μεθίσταντο p. 61, 4 Ken. = p. 47 H. A. Der näml. Kritiker behauptet, Aristot. folge den Attikern indem er dieses Verbum immer aktiv, nie medial im Sinne von „verbannen" gebrauche, aber das scheint doch nicht ganz sicher, vgl. den Ind. Bon., und übrigens die Lexika.

54. πρὶν ἤ Παυσανίαν τ' ἀφικέσθαι p. 100, 2 Ken. = p. 89 H. A., wo v. Herw. emendirt hat: πρίν τε Παυσανίαν ἀφικέσθαι. — MS. deutlich πριν η παυσανιαν τ αφικεσθαι. — Die Constr. πρὶν ἤ mit Inf. an einer zweifelhaften Stelle in den Metaphys. ist von Encken, De Arist. dicendi ratione, behandelt; aber sie ist unattisch und nachklassisch, wenigstens was den prosais. Sprachgebrauch betrifft.

55. ἐντὸς τριῶν μνῶν p. 124, 3 Ken. = p. 123 H. A., wozu Richards bemerkt: „ἐντὸς with numbers seems not to be Aristotelian". Aber dabei vergisst der gelehrte Engländer erstens, dass der Ausdruck zu einem Gesetze gehört, zweitens dass die Stelle wörtlich stimmt zu Harpocr. s. ἀδύνατοι ..... οἱ ἐντὸς τριῶν μνῶν κεκτημένοι τὸ σῶμα πεπηρωμένοι, κτλ. fr. 430 Rose Berl. Ausg. = fr. 470 Ausg. von 1886. Absichtlich citiren wir diese Stelle um zu zeigen, dass man aus dem Index Aristotelicus leicht einen vorzeitigen Schluss ziehen kann. Uebrigens handeln wir an anderer Stelle noch über die wörtliche Uebereinstimmung dieses Passus in der Πολιτεία mit den bekannten Fragmenten; eine solche Vergleichung muss sich jedoch über alle edirten Fragmente erstrecken.

Dass diese unsere ganze Untersuchung, besonders über die Sprache, für den Augenblick nur eine vorläufige ist, erhellt aus den vernünftigen Worten Bentley's in seinem Phalaris: „Ein Verdacht, den man allein auf Grund der Schreibart und Sprache gegen eine Schrift erhebt, ist in der Regel spitzfindig und unsicher, und hängt an kleinlichen Bemerkungen" (S. 88 der deutschen Ausgabe).

Als Resultat dieser unserer Einleitung glauben wir jedoch schon jetzt die folgenden Sätze hinstellen zu können;

1. *Die Art und Weise der Entdeckung und der Herausgabe der Schrift, welche man mit Aristoteles' verlorenen* Ἀθηναίων Πολιτεία *identificirt, zwingt uns zu einem vorsichtigen Urtheile, denn obgleich die Gründlichkeit, Gewissenhaftigkeit und Gelehrtheit der englischen Philologie (Kenyon) über jeden Zweifel erhaben ist* [1]*, so ist doch andererseits der Umstand dass die Schrift mit einem gewissen Dunkel umgeben ist, und dazu die Geschichte früherer Mystificationen, geeignet, uns zu einer näheren Untersuchung anzuregen.*

2. *Der historische Inhalt der Schrift giebt Veranlassung zu vielem gerechten Zweifel, und scheint eine spätere Bearbeitung, oder selbst eine Mystification, nicht auszuschliessen.*

3. *Eine vorläufige Untersuchung der Sprache, in welcher die Schrift abgefasst ist, führt uns zu dem nähmlichen Schlusse, und zwingt die Philologen eine nähere Vergleichung mit den Werken des Aristoteles, und besonders mit den schon bekannten Fragmenten der* Ἀθηναίων Πολιτεία *zu unternehmen.*

Amsterdam, Februar 1892. H. C. Muller. [2]

(Wird fortgesetzt).

---

1) Ich bin ein grosser Bewunderer und eifriger Leser der Schriften und Ausgaben eines Bentley, eines Dawes, eines Porson, Gaisford, Rutherford (vgl. z B dessen palmaria emendatio von Arist. Aves 1148 ff. in Class. Rev. March. 1891), e tutti quanti; Kenyon reiht sich mit seiner Ausgabe diesen älteren Philologen würdig an — aber „quandoque bonus dormitat Homerus". Schon in 1863 hat Rose in seinem „Aristoteles pseudepigraphus", einer Sammlung der Fragmente der verlorenen Schriften, dieselben fast ausnahmslos für unecht gehalten, vgl. Ueberweg, Grundr. I S. 170 ff. (dagegen Pauly's Real-Encycl. S. 1651).

2) Leider hat Krankheit mich verhindert, diesen Aufsatz so auszuarbeiten, wie ich gewünscht hätte. Auch die neue deutsche Ausgabe von Kaibel und Wilamowitz hätte ich gern verglichen. Vgl. darüber besonders H. Richards in Class. Rev. N° 1—2, S. 1892, 20—24. — *Während dieser Art. abgedruckt wird, erhalte ich von Herrn F. G. Kenyon selbst die Einleitung zu seiner 3en Ausgabe zugeschickt, mit einem merkwürdigen Brief, welchen ich unten folgen lasse.*

LE POÈTE ARISTOPHANE ET LES PARTISANS D'ÉRASME.

De même que de tous les témoignages de l'antiquité, des lois qui régissent la langue, de la nature de l'alphabet après Euclide, de plusieurs phénomènes orthographiques et phonologiques, ainsi que de plusieurs passages des prosateurs et des poètes grecs, on peut obtenir des preuves militant en faveur de l'antiquité de notre prononciation relativement à presque toutes les lettres et à presque toutes les syllabes de la langue grecque, de même, disons-nous, on peut également tirer d'Aristophane de nombreuses preuves plaidant en faveur de la même cause, et diamétralement opposées aux théories des partisans d'Erasme et à l'enseignement de la lettre morte [1]).

Dans notre ouvrage publié en l'an 1889 et ayant pour titre: *Βάσανος τῶν περὶ τῆς Ἑλληνικῆς προφορᾶς ἐρασμικῶν ἀποδείξεων*, nous avons déjà inséré quelques uns de ces témoignages, mais comme il peut bien se faire que peu des lecteurs de l' Ἑλλάς aient lu notre ouvrage, nous pensons concourir aussi au but que se propose la Societé Philhellénique d'Amsterdam en insérant dans sa revue tout ce que nous avons déjà dit à ce sujet dans notre ouvrage. Passant assez rapidement sur quelques points et nous étendant plus longuement sur d'autres, nous ajouterons aussi, relativement à la question, quelques témoignages que nous croyons propres à persuader tout lecteur non prévenu, et à confirmer dans son esprit l'opinion, que le seul juste enseignement sur la prononciation des lettres et des syllabes de la langue grecque est celui des grammairiens, qui viennent immédiatement après l'antiquité classique.

Nous ne dirons rien dans ce traité sur la prononciation des voyelles *α*, *ε*, *ι*, *ο*, *ω* à l'époque d'Aristophane et de ses con-

1) Dans le traité que nous avons publié l'année dernière dans l'„ΕΛΛΑΣ" (vol. II pag. 247—279) sous le titre: „Nouveaux documents épigraphiques démontrant l'antiquité de la prononciation des Grecs modernes" nous avons déjà fait voir toute la faiblesse et l'insuffisance des arguments en faveur de la prononciation d'Erasme.

temporains, puisqu'il n'y á aucune différence sur ce point entre les anciens grammairiens et les partisans d'Erasme. Nous ne dirons rien non plus sur celle de l'*υ* et de la diphthongue *ου* parce que la prononciation de tous deux, enseignée par les anciens grammairiens, ne parait pas différer de celle donnée par les partisans d'Erasme, qui veulent qu'on prononce l'*υ* comme l'*u* français, et la diphthongue *ου* comme l'*u* latin ou allemand. Cela étant, nous nous bornerons dans le présent traité à nous occuper seulement de la prononciation de l'*η*, de celle des autres diphthongues, l'*ου* excepté, de celle des aspirées et des moyennes, et aussi de celle du *ζ*, car c'est surtout sur la prononciation de ces voyelles, de ces consonnes et de ces syllabes que s'agite depuis 360 ans la grande et grave question entre les partisans d'Erasme et ceux qui croient à la vérité de la tradition.

Que la différence de prononciation fut fort petite entre le *η* et le *ι* à l'époque d'Aristophane, nous en avons une preuve évidente dans les vers suivants de l'„*Εἰρήνη*":

Τρυ. Τί δ' ἄλλο γ' ἢ ταύτην χύτραις ἱδρυτέον;
Χορ. Χύτραισιν, ὥσπερ μεμΦόμενον Ἑρμίδιον;
Τρυ. Τί δὲ δοκεῖ, βούλεσθε λαρινῷ βοΐ;
Χορ. Βοΐ; Μηδαμῶς, ἵνα μὴ βοηθεῖν ποι δέῃ.
Τρυ. Ἀλλ' ὗϊ παχείᾳ καὶ μεγάλῃ; Χορ. μή, μή. Τρυ. Τιή;
Χορ. Ἵνα μὴ γένηται Θεαγένους ὑηνία (923—928).

En lisant ces vers et les quatres autres qui suivent immédiatement, il est facile de remarquer que toute la grâce et la force des arguments du choeur, pour établir la paix par des victimes, découle du son des mots *βοΐ*, *βοηθεῖν*, *ὗϊ*, *ὑηνία*, *δΐ*, où des idées entièrement différentes s'échangent entre elles, par la seule ressemblance des sons, d'une manière des plus comiques. Il n'y a certainement aucune dépendance logique ou réelle ou autre semblable entre la guerre et le boeuf, si ce n'est celle de l'homophonie des mots *βοΐ* et *βοηθεῖν*, par laquelle l'un se hâte de suivre l'autre aux grands éclats de rire des spectateurs, rires qui proviennent de la confusion des sons *βοΐ θεῖν* avec *βοηθεῖν* [1]). Toute la grâce de ce jeu de mots disparait entière-

---

1) La manière d'interpréter *βοΐ θεῖν* est indiquée par Aristophane lui même qui l'enseigne dans l' *Ἀχαρνῆς* à partir du vers 1021 et les suivants.

ment si au lieu du datif βοῖ on écrit le génitif βοὸς, ou si au lieu de la forme attique βοηθεῖν on emploie la dorique βοαθῆν ou βοαθεῖν, ou encore si l'on prononce le mot βοηθεῖν βοὲθεῖν; on comprend de suite combien l'homophonie devient faible et forcée et le jeu de mot qui en résulte froid et disgracieux. Wecklein avait fort bien compris cela, et ne sachant comment réfuter la conclusion qui résulte, de l'homophonie entre les mots βοῖ et βοηθεῖν en faveur de la prononciation très ressemblante de l'η et du ι a l'époque d'Aristophane, il s'avise de corriger le mot βοηθεῖν par βοιηθεῖν, en se retranchant derrière une inscription attique postérieure de 80 ans à l'Εἰρήνη, et portant βοιηθήσαντες au lieu de βοηθήσαντες (v. W. Curae epigraphicae Lips. 1869, p. 47). Mais dans cette correction trois choses ont échappé à Wecklein: 1°. que quand même la forme βοιηθεῖν eût été en usage au temps d'Aristophane, ce qui du reste n'est nullement prouvé, ni par les inscriptions contemporaines, ni par aucun des auteurs tragiques, ni par Aristophane lui même, quand même, disons nous, cette forme eût été en usage, le comique n'aurait jamais pu s'en servir dans la place où il a mis ce mot dans le vers 926, vers qui exige nécessairement pour la mesure que la syllabe βο soit une syllabe brève; 2°. qu' en faisant usage de la forme βοιηθεῖν l'effet comique résultant de l'homophonie entre βοῖ θεῖν et βοηθεῖν disparait entièrement; 3°. qu' enfin de la lecture des quatres vers suivants (929—32) il saute aux yeux de tous qu'il y avait une grande différence entre l'ionien ὄϊς et l'attique οἶς, comme nous le ferons voir dans la suite, et que le mot disyllabe βοϊ ne pouvait pas former une homophonie avec le monosyllabe βοι du mot βοιηθεῖν; sans parler que, si dans le vers 926 il ne s'agissait que de la prononciation du οι, Wecklein lui même, conséquent avec ses propres principes et ceux des autres partisans d'Erasme, aurait exigé de suite l'élision du ι, quand même il se trouverait écrit dans toutes les copies, pour que le poète ne fût pas surpris, même une seule fois, en contradiction avec l'infaillible témoignage de la lettre morte, par la prononciation des diphthongues comme de simples voyelles. Et dans le ὑΐ de même que dans le ὑηνία ce n'est pas tant la suite provenant de la chose elle même, que celle provenant de la ressemblance des sons qui produit

l'effet, et c'est elle surtout qui pose avec tant de grâce devant la *grosse* et *grande* ὖΐ l'ὑηνία de Théagène. On peut facilement le comprendre si à la place du datif ὖΐ on met le génitif ὑός où l'accusatif ὗν. Pour plus de détails sur cette question comme aussi sur la paréchèse de τριήρης et Ἶρις, dans une autre comédie d'Aristophane, les „Ὄρνιθες" (v. 1203—4), et sur la paréchèse de λίθινον et ἀληθινὸν dans un hymne des Athéniens à Démetrius Poliorcète voyez dans notre Βάσανος les pages 531—4.

De deux passages du platonicien Cratylus (p. 418 B. et 419 A.), il ressort qu'a une époque bien plus reculée que celle de Socrate et de Platon, on faisait grand usage à Athènes de l'emploi du ι au lieu de l'η. Blass dans son deuxième traité sur la prononciation de la langue grecque ainsi que dans son troisième, ne dit absolument rien sur ces deux passages; il passe également sous silence ce qui se rapporte à l'homophonie de βοῖ θεῖν avec βοηθεῖν dans Aristophane, et son silence n'est certainement pas en faveur de la vérité; et de plus notre brave homme ne remplit nullement cette omission en soutenant qu'à l'époque de Périclès le η grec se prononçait comme un pur *e* ouvert, parcequ'il provient, dans un grand nombre de syllabes, de l'α long de la langue des Grecs de l'époque la plus reculée, α long qui s'est conservé dans les dialectes éolien et dorien. En effet il aurait dû ne pas oublier que cet η était déjà provenu de l'α long dans les dialectes ionien et attique à une époque antérieure à Homère et que, cela étant, l'argument tiré de cette génération de l'η (c'est-à dire que dans l'alphabet après Euclide, le η devait avoir la prononciation d'un *e* ouvert,) se montre d'autant plus privé de tout fondement que, dans une époque beaucoup plus réculée que celle de Periclès, on faisait grand usage dans l'Attique du ι au lieu du η, ainsi que le démontre l'orthographe du mot ἱμέρα où le ι provient de l'α long, et qu' Aristophane pouvait fort bien en l'an 421 av. J. C. échanger sur la scène le βοῖ θεῖν avec βοηθεῖν, quoique ce mot ait son origine de βοαθεῖν (v. Βάσανος p. 72 et suiv.).

Combien les inscriptions attiques du 4e siècle av. J. C. sont d'accord sur ce point avec le témoignage d'Aristophane, nous le faisons voir dans notre Βάσανος à la page 535.

Les graphies en usage à Lesbos où l'on écrivait αἴμισυς au

lieu de ἥμισυς, αἱμίονος au lieu de ἡμίονος et Αἰσίοδος au lieu de Ἡσίοδος dans des temps postérieurs à Euclide prouvent aussi que le η dans l'alphabet après Euclide, n'avait plus le son pur de l'*e* ouvert, mais un son un peu plus fermé s'approchant de celui du ι; c'est pourquoi les habitants de Mytilène et de Lesbos, dans les mots où se conservait l'ancienne prononciation de l'η comme *e* ouvert, écrivaient ces mots non pas par l'η, comme tous les autres Éoliens et Doriens, mais par l'αι, parceque dans l'alphabet après Euclide, commun à tous les Grecs, c'est cette diphthongue et non le η, qui avait ce son pur et ouvert (Βάσ. p. 391—2). La graphie αἶμισυς se rencontre dans un decret de Mytilène du commencement du 4e siècle av. J. C. Collitz N°. 213 (1). Il n'est donc pas étonnant qu'à Lesbos, à une époque postérieure à Euclide, l'ancienne prononciation de l'η se soit conservée dans quelques mots, puisqu'à Athènes même, comme le dit Platon, quelques uns des plus anciens Athéniens pouvaient prononcer ἱμέρα, et d'autres, suivant la prononciation encore plus ancienne de ce mot, ἑμέρα; et cela avait lieu, parait-il, non seulement pour la prononciation de l'η mais aussi pour celle de l'υ, puisque dans une inscription de la fin du 2e siècle après J. C., se rapportant à un même homme de race ionienne, les mots καθιδρύσατο καθιδρυσαμένου (C I A III. 73, 74) sont écrits dans le premier par la diphthongue ου (ligne 3.13) et dans le second seulement par l'υ (ligne 1.8), tandis que dans le dialecte ionien et dans l'attique à une époque plus reculée que le 5e siècle av. J. C., il avait pris un son plus fermé, équivalent à celui de l'*u* français.

D'après ce qui précède il n'y a pas de quoi s'étonner si, au temps d'Aristophane, quelques personnes prononçaient à Athènes le η du mot ionien et attique λήθαργος comme un pur *e* ouvert en gardant sa prononciation la plus ancienne. Il n'y a pas non plus de quoi s'étonner si, à cause de cette prononciation du η dans le mot λήθαργος, Aristophane écrit dans l'Ἱππῆς (v. 1068) le mot λαίθαργον, qu'il met dans la bouche du charcutier, par l'αι (comme peut-être l'a écrit aussi Sophocles dans le fragment 902) parcequ'il ne pouvait pas alors marquer ce son ouvert *e* par l'η, mais bien par l'αι. Qu'à l'époque d'Aristophane et d'Euripide on fit usage de l'η dans les écrits particuliers, cela

ressort clairement d'un fragment de la tragédie d'Euripide, *Θησεύς*, qui est perdue (N°. 385).

Aristophane nous fait voir encore la même différence entre le *η* et le *αι* lorsqu'il écrit le son plus ouvert *e* dans la forme *λαικάζω* ('Ιππ. 167) et dans ses dérivés *λαικαστής* ('Αχαρν. 79), *λαικάστρια* ('Αχαρν. 529, 537), par le *αι* et le son plus fermé dans la forme *ληκώμεθα* par le *η* (Θεσμ. 493). Nous disons le son plus ouvert et plus fermé, parceque dans la racine de ces mots il y avait dès le commencement le son ê, et nous le disons non seulement parceque le mot *ληκῶ* le témoigne, mais aussi parceque la forme *ληκάω-ῶ*, à laquelle appartient *ληκώμεθα*, est plus ancienne que la forme *λαικάζω*, si nous devons en croire les exemples analogues *σαόω σώω* et *σῴζω*, *τεχνάομαι* et *τεχνάζομαι*. Homère qui ne se sert que des formes *σαόω*, *τεχνάω* ou *τεχνάομαι*, ne nous permet pas de douter que les formes en usage chez les Attiques avec le *ζ*, *σῴζω* et *τεχνάζομαι* (à côté du plus ancien *τεχνῶμαι*), sont plus modernes que celles sans le *ζ*; c'est pourquoi nous ne pouvons admettre aucune autre différence entre le *αι* et le *η* dans les graphies *ληκάω* et *λαικάζω* si ce n'est celle de l'*e* plus fermé ou plus ouvert.

Par une autre graphie, Aristophane nous apprend aussi que pendant la plus belle époque de la langue grecque, le son de l'*e* long et plus ouvert se faisait entendre dans la diphthongue *αι*; c'est la graphie *εὐκταῖος* au lieu d'*εὐκτέος* (v. Ὄρνιθ. où il écrit *εὐκταίαις εὐχαῖς* 1060). C'est-à-dire qu'il ne faut pas oublier que les adjectifs verbaux *εὐκταῖος* et *ἀπευκταῖος* ne peuvent provenir que des adjectifs, hors d'usage, *εὐκτέος* et *ἀπευκτέος* par le prolongement de l'*ε* dans la diphthongue; en effet, dans la syllabe *τε* des adjectifs terminés en *τέος*, qu'on rencontre par centaines chez les prosateurs et chez les poètes attiques, ainsi que dans Aristophane, il n'y avait ni *α* ni *ι*: tels que *ληπτέον* 'Ιππ. 603, *ὑφελκτέον* 'Ιππ. 920, *ζητητέον* ΝεΦ. 761, *ζητητέαι* Θεσμ. 604, *ᾀστέον* ΝεΦ. 1205, *εἰσακτέον* ΣΦῆκ. 840, *καταβατέον* ΣΦῆκ. 1514, *ποιητέον* Εἰρ. 923, *παστέα* Εἰρ. 1073, *ἀφεκτέα* Λυσ. 124, *βαδιστέον* Λυσ. 292, 'Εκκλ. 712, 875, 876, *πλευστέα* Λυσ. 411, *ἡττητέα* Λυσ. 450, *ὑπαποκινητέον* Θεσμ. 924, *προσοιστέον* Θεσμ. 1132, *χειροτονητέον* 'Εκκλ. 266, *μελλητέον* 'Εκκλ. 876 etc. Tous ces exemples ne nous permettent pas d'admettre que le *αι* dans l'ad-

jectif εὐκταῖος soit provenu de la contraction des α et ι. Nous avons vu dans notre ouvrage Βάσανος (V. p. 373 et suivantes) que la forme εὐκταῖος se rencontre non seulement dans Platon et dans d'autres auteurs plus modernes, ainsi que dans une incription attique de l'an 333 av. J. C. (V. Βάσανος p. 719), mais aussi dans les tragiques. Nous ne pouvons pas dire que le mot εὐκταῖος, dans le texte d'Aristophane et des auteurs tragiques, fut écrit par le ε, parceque la mesure des vers où l'on rencontre le mot εὐκταῖος exige nécessairement que la pénultième soit une syllabe longue. Nous pouvons aussi trouver facilement pourquoi l'ε s'est prolongé en αι seulement dans les adjectifs εὐκταῖος et ἀπευκταῖος, si nous refléchissons que les hommes, poussés par la nature elle-même, prolongent ou grossissent le son de leur voix pour marquer la force ou la durée de leurs souhaits, ou encore la grandeur de l'admiration dont leur âme est remplie. C'est ainsi que les Allemands lorsqu'ils disent „es ist wunderbar" accentuent le son de la syllabe *wun*, bien que dans leur langue les voyelles suivies de deux consonnes forment toujours une syllabe brève. Le sens même de ces adjectifs verbaux εὐκταῖος et ἀπευκταῖος dans Platon et dans la phrase d'Aristophane εὐκταίαις εὐχαῖς, montre que la désinence de ces adjectifs verbaux n'est que la désinence de tous les autres adjectifs semblables terminés en τέος, désinence qui ne diffère de la première que par la longueur de la syllabe τε. Si maintenant le mot εὐκταῖος, lorsqu'il il se dit des personnes, a une signification un peu différente de celle qu'il a lorsqu'il se dit des choses (Βάσανος p. 719), cela vient de ce que le verbe εὔχομαι se construit avec le datif et avec l'accusatif, et, par suite l'adjectif dérivé de εὔχομαι doit avoir une petite différence lorsqu'il se rapporte à une personne, ou lorsqu'il se rapporte à une chose; il en est de même pour le verbe ἐπιτρέπω, qui se construit avec le datif de la personne et l'accusatif de la chose; par suite l'ἐπιτετραμμένος, appliqué aux personnes, ne peut pas avoir juste la même signification que l'ἐπιτετραμμένον, appliqué aux choses. Nous apprenons aussi par la graphie εὐκταῖος que, si le musicien Aristide Quintilien eût vécu à l'époque d'Aristophane, il eût écrit alors ce qu'il écrivait au 2e siècle après J. C.: que „le ε en se prolongeant rend un son semblable à celui de la diphthongue αι"

(édition Meibomii p. 93). Une preuve encore que dans les beaux temps de la Grèce la diphthongue *αι* ne différait de la voyelle *ε* que par la longueur de la syllabe, c'est que dans la phrase proverbiale: *πολλὰ τὰ καινὰ τοῦ πολέμου* on faisait souvent une étrange confusion entre les adjectif *καινὸς* et *κενὸς*, et cela à une époque antérieure à celle d'Aristote (V. *Βάσχνος* p. 419—422).

Voici maintenant une autre preuve très évidente qu'à l'époque d'Aristophane la diphthongue *αι* se prononçait simplement comme l'*e* ouvert par une seule émission de voix. On sait que dans les auteurs tragiques, ainsi que dans Aristophane, on trouve non seulement les formes élidées *αις* et *οις* du datif pluriel des noms de la 1ère et de la 2e déclinaison, formes en usage en prose, mais encore mélangées avec elles les formes plus anciennes et entières terminées en *αισι* et *οισι*; c'est des premières formes que sont dérivées les dernières, mais après un long laps de temps, en retranchant le *ι*. Si nous nous souvenons que les formes plus anciennes en *αισι* et *οισι*, se faisaient encore entendre à Athènes jusqu'à l'époque de Platon, ainsi qu'il ressort de quelques passages de ses dialogues [1]), et si nous remarquons de plus que chez les Attiques le datif pluriel des noms de la 1ère déclinaison se fassait entendre en ê*σι* et non pas en *αισι*, ce que démontrent, sans aucune exception, toutes les inscriptions antérieures à Euclide, nous pouvons soutenir avec pleine certitude que la diphthongue *αι*, tenant la place de cet *e* ouvert dans la désinence entière *αισι* en usage dans Aristophane et dans les tragiques, ainsi que dans la désinence élidée *αις*, provenant elle même de la désinence plus entière ê*σι*, employée non seulement par les tragiques et par Aristophane, mais aussi dans toutes les inscriptions, nous pouvons, disons-nous, soutenir avec pleine certitude que cette diphthongue ne pouvait avoir d'autre son que celui de l'ê ouvert, dont elle a pris la place. Mais avant de nous engager dans un examen plus approfondi de ces temoignages en faveur de la prononciation de la diphthonque *αι* comme ê, nous pensons qu'il est bon de mettre sous les yeux du lecteur quelques uns des nombreux exemples contenant les formes plus anciennes, mé-

1) Exemple: Πολιτ. III 388 D. on voit écrit *σμικροῖσι* VIII, 560 E *μεγάλοισι*. Τίμ 74 E. *χαμπαῖσιν*. Φαῖδρ. 240 B *ἡδίστοισι*. Νόμ. III 690 E *ἐν τοῖσι δήμοις*. Voyez Stallbaum, et aussi Schneider (Πολιτ. III 389 B).

langées avec les formes plus modernes, formes que l'on rencontre même dans les dernières comédies d'Aristophane, écrites après Euclide, et où se trouvent mêlées les formes entières des datifs pluriels ainsi que les formes élidées. Dans ces exemples on peut voir facilement, que des formes entières provenaient instantanément les formes élidées, qui ont ensuite prévalu pendant toute la durée de l'existence de l'ancienne langue. Nous allons commencer per des exemples tirés de l'*Ἀχαρνῆς*, qui est la plus ancienne des comédies d'Aristophane qui nous soit parvenue: *ταῖς σπονδαῖσιν* Ἀχαρν. 1037. *ταῖς πέτραισι* 1183. *ταῖς ἐμαῖς τύχαισιν* 1197 — *αὐταῖσι βουλαῖς* Ἱππ. 3. *αὐταῖσι βύρσαις* 164. *πεζαῖς μάχαισιν* 567. *συμφοραῖς ἀγαθαῖσιν*, *εἰσηγγελμέναις* 655. *ταῖσι πέτραις* 783. *ταῖς πιθάκναισι* 792. *τοῖς ναύταισι* 1065. *τοῖς θεαταῖσιν* 1210. *ταῖσιν εὔστραις* 1235. *ταῖς πύλαισιν* 1247, et dans le vers précédent 1246 *ταῖς πύλαις*, *Φαινομέναισιν ταῖς ἀρχαίαισιν* Ἀθήναις *καὶ θαυμασταῖς* 1328. *ταῖσιν ἰοστεφάνοις ταῖς ἀρχαίαισιν* Ἀθήναις 1324. *ταῖς πόρναισι* 1400 — *τοῖς μαθηταῖσιν* Νεφέλ. 140. *ταῖς νεφέλαισιν* 252. *ταῖς ἡμετέραισι* 253. *ταῖσι θύραις* 466 — *τοῖσι συμπόταις* Σφῆκ. 21. *τοῖσι δικασταῖς* 661 *καὶ* 758. *τοῖσιν οἰκέταις* 766. *ταῖς οἰκίαισι* 801. *μόνοις τοῖς πενέσταισι* 1272. — *μοχλοῖς καὶ μηχαναῖσι* Εἰρήν. 367. *θυσίαισιν ἱεραῖσι προσόδοις τε μεγάλαισι* 397. *χύτραις*, *χύτραισι* 923, 924. *ταῖσι καμπαῖς* 904 — *χρυσαῖσι θύραις* Ὄρνιθ. 614. *ταῖσι φυλαῖς* 1404. *ταῖς νεφέλαισιν* 1608 — *αὐταῖς βουλευσάμέναισιν* Λυσιστρ. 12, 13. *ταῖς παρούσαισιν* 73. *ταῖς ἄλλαισι*, *ταῖσιν ἐν πόλει* 245. *ταῖσιν ἐμαῖς* 331. *ταῖσιν ὁδοῖς* 523. *ταῖς φίλαισι* 540. *ταῖσι χύτραις καὶ τοῖς λαχάνοισιν* 55, 8. *ταῖς ἀρχαῖσι* 579. *ταῖς ἀγρυπνίαισι* 767. et dans le vers 27 *πολλαῖσι τ' ἀγρυπνίαισιν· ταῖσι κίσταις* 1184 — *τοῖς θεοῖσι τοῖς* Ὀλυμπίοις *καὶ ταῖς* Ὀλυμπίαισι *καὶ τοῖς* Πυθίοις *καὶ ταῖσι* Πυθίαισι *καὶ τοῖς* Δηλίοις *καὶ ταῖσι* Δηλίαισι *τοῖς τ' ἄλλοις θεοῖς* Θεσμοφοριάζ. 331—334. — *ταῖς δ' ἄλλαισιν πάσαις* 350. — *ταῖς ταφαῖσι* Βάτραχ. 423. *ταῖσι πύλαις* 1094. *ταῖσι πλατείαις* 1096. — *ταῖς σαῖσι φίλαισι* Ἐκκλησιάζ. 572. *μυρίαισιν ὠφελίαισι* 576. *ταῖς αἰσχραῖσι* 620. *ταῖσι θύραις* 1114 et dans le vers 997 *θύραισιν*. *τοῖς κριταῖσι* 1154. — *πόρναισι καὶ κύβοισι* Πλοῦτ. 243 etc.

(*à suivre*).

Athènes. THÉODORE PAPADIMITRACOPOULOS.

ISLAND UND HELLAS.

Im Magazin für die Litteratur des In- und Auslandes, 1888 N°. 15 schrieb der Unterzeichnete, angeregt durch die beiden Artikel über eine Islandsfahrt, welche Herr Prof. Dr. Ferd. Vetter in Bern in der Allg. Ztg. von München (Nr. 13—14 vom Januar 1888) erscheinen liess, u. a. Folgendes:

Wie ernst in Island gearbeitet wird, darauf ist seinerseits im Magazin Nr. 42, 1880 bei Besprechung der Isländischen Uebersetzung des „King Lear" hingewiesen worden. Das kleine Reykjavík mit seinen 3000 Einwohnern erscheint wie ein Musentempel im höchsten Norden, in welchem den ewig jungfräulichen Göttinnen ununterbrochen gehuldigt wird. Was wird da mit ernstem Fleisse nicht alles gefördert und geschafft, ohne Rücksicht und Aussicht auf Ruhm und erspriesslichen Erwerb, einzig zu Ehren der geistigen Erhebung und der Verbreitung nützlichen Wissens unter denen, die dem täglichen Broderwerb nachgehen müssen. Uebertragungen aus dem Altindischen und Altgriechischen, sowie aus den hervorragendsten modernen Litteratursprachen wechseln ab mit Herausgabe altnordischer Denkmäler in immer neuen und tieferen Bearbeitungen, und neben diesen ist die Pflege der heimischen Sprache in ihrer Anpassung an die modernen Lebensverhältnisse und Erfordernisse die Sorge aller Berufenen, da es gilt Belehrung bis in die letzte Hütte zu tragen, in einer Form, die nach allen Seiten hin zweck- und sachgemäss sein muss; deren Herstellung aber zielbewusste Besonnenheit und vertiefteste Kenntnis der alten und der gegenwärtigen Sprache zur Voraussetzung hat.

Das Verhältnis der beiden Sprachformen zu einander gemahnt lebhaft ans Hellenische in seiner Anlehnung an die alte Sprache, nur dass das Isländische noch weniger von der Sprache der Altvordern absteht — die weltweite Vereinsamung der fast polaren Insel kommt wohl zumeist in Betracht — als das Hellenische vom Altgriechischen.

Die Erlernung der neuen Sprache setzt bei beiden für Ausländer die Kenntnis der alten bis zu einem gewissen Grade

voraus, fürs Isländische noch mehr als fürs Hellenische, da für letzteres einheimische und fremdsprachige Lehrbücher in reichlicher Anzahl vorhanden sind [1]). Die Grammatik der lebenden Sprache in Island hingegen wird an der alten Sprache gelehrt, was bei dem geringen Abstand der gegenseitigen Sprachformen und dem grossen Eifer, mit welchem die Sagen der Vorfahren auch von den ärmsten Bewohnern der Insel gekauft und gelesen werden, nichts befremdliches hat. Dabei haben diese fleissigen, ernsttrotzigen Insulaner es sich als Ehrenpflicht auferlegt Fremdwörter gänzlich zu vermeiden und alles was gebieterisch Ausdruck heischt, aus dem Schatze ihrer reichen Ursprache selber heraus zu schöpfen.

Und reich genug ist sie dazu! „Das Oldnordisk Ordbok" (altnordisch-dänisch) von Erik Jónsson, 1863, weist über 40000 Wörter aus den alten Schriften auf, welche Zahl heut reichlich um ein Vierteil vermehrt werden kann, da die Bereicherung des Wortschatzes durch Uebersetzungen, Volksschriften, Zeitungen, Dichtungen u. s. w. wie mit Naturgewalt sich vollzieht, weil sie bedingt ist durch alles das, was im Munde und dem eingeborenen Verständnisse des Volkes lebendig sich erhalten, in den alten Schriften aber zum Ausdrucke nicht gelangen konnte — gerade so wie auch in den hellenischen Volksdialekten Unendliches bewahrt blieb bis auf den heutigen Tag —, was die Alten nicht berührten, zu berühren überhaupt nicht in der Lage waren.

Das eingehendste Studium dieser beiden Völkergruppen, die im Besitz der ältesten lebenden Litteratursprachen Europas sind (vom Keltischen kann hier nicht die Rede sein), und durch sie auch der ältesten erhaltenen Traditionen, auf denen unser Wissen über die hellenische und die germanische Vorzeit vornehmlich aufgebaut ist, die aber seltsamerweise beide von Europa fast wie gar nicht vorhanden angesehen werden, könnten den Sprachgelehrten — den klassischen Philologen Hellas, den Germanisten Island — von ganz uner-

1) Als solche darf auch die soeben erschienene „Historische Grammatik der Hellenischen Sprache etc." von Dr. H. C. Muller, Amsterdam 1891/92 genannt und angelegentlichst empfohlen werden.

messlichem Nutzen sein. Bei ihnen würden sie die beiden wie tot behandelten Sprachen in strotzenster Kraftfülle lebend vorfinden; bei ihnen dieselben also auch leibhaftig hören und sie sprechen lernen, und dadurch eine Einsicht in deren und andere Sprachverhältnisse gewinnen, so tief und so breit und so gewaltig in ihrer Kraftäusserung, wie solches in der Studierstube nun und nimmermehr im selben Umfange, noch mit so unabweisbarer Sicherheit und mit verhältnismässig so grosser Zeitersparung zu erreichen ist.

Aber dazu gehört der Forschmut, diese Länder auch zu besuchen.

Es zieht ja wohl so mancher Gelehrte, dem Modedrange folgend, nach dem Nordkap, um einmal die Mitternachtssonne zu sehen — — vielleicht pilgert nun bald einmal auch ein Trupp nach Island und Hellas, wo die Sonne der sprachlichen Offenbarung und Belichtung überhaupt nie untergeht.

Möchten im Interesse der Wissenschaft bald recht viele junge Gelehrte, durch Zuwendungen von Lehranstalten oder wohlmögenden Privaten, in den Stand gesetzt werden durch Selbsthören und Eigenschau, hier ihr erlerntes Sprachgut zu festigen und zu vermehren in einer Weise wie angestrengte, jahrelange Lernbeflissenheit dies zu bewirken nicht vermag.

Am meisten fördern zunächst die Uebersetzungen. Da ist

Rit Sveinbjarnar Egilssonar, Rektors etc. Ilions-Kviða (d. i. Die Ilias,) von dem (jetzt verstorbenen) Rektor Sveinbjörn Egilsson, Reykjavík, 2 Bände in Prosa, eine Arbeit aus den sechziger Jahren, die von den besten Sprachkennern auf Island als eine der hervorragendsten Leistungen bezeichnet und emsig studirt wird.

Wir müssen dem Versuche widerstehen auch nur einige Verse, wie beispielsweise aus der unbeschreiblich schönen Szene der Begegnung Hektors mit Andromache, zur Vergleichung hier anzuführen.

Eine sehr bedeutsame Leistung auf dem Gebiete der Uebersetzung ist ferner die des Herrn Jón Olafsson nach John Stuart Mill's „On Liberty" unter dem Titel „Um Frelsið" 1886 zu Reykjavík erschienene, denn hier lagen Schwierigkeiten vor, die zu besiegen nicht leicht war. Es galt nichts ge-

ringerem, als die Sprache der Philosophie auch im Isländischen zu Worte kommen zu lassen, und nach dem Urteile Berufener ist dies in hohem Masse gelungen. Der Uebersetzer war genötigt heimische, allverständliche Ausdrücke für Begriffe zu finden, für die bisher ein Bedürfnis nicht vorhanden gewesen. Er hat sich dieser Aufgabe an der Hand seiner grossen Sprachgelehrsamkeit in mustergültiger Weise entledigt und für die schwersten der Neubildungen am Ende seines Buches noch ein Verzeichnis von etwa 250 Wörtern angeführt, in welchem diese teils durchs Nordische selber des näheren erläutert, teils durch Beifügung derjenigen fremdsprachigen Ausdrücke, die bei der Herstellung als Muster dienten, wie Dänisch, Englisch, Deutsch und selbst Mittellatein beleuchtet werden, ein Vorgang, der auch für uns Merkteilnahme erwecken kann. Z. B.

Für „Enthusiasmus" eldmóðr, nordisch: sá hugr, sem sá er í, sem verðr hrifinn af einhverju = eldhug Feuer-mut(-sinn). Für „Problem" viðfangsefni; dänisch opgave. Für „Civilisation" þjóðmenning, d. Volksbildung. — Für „Unzweifelhaftigkeit" óuggvæni, nach dem Deutschen; für „Charakter" aðals-eigin, d. i. Haupteigenschaft; für „Reactionäre Richtung" aftrkasts retning, u. s. w.

In gleicher Weise sind alle gegenwärtigen Schriftsteller bemüht die Muttersprache höherer Ausdrucksfähigkeit entgegenzuführen, was freilich ganz andere Kräfte in Anspruch nimmt, als so ein Sprachenungeheuer zusammen zu stoppeln, wie das jetzt verflossene Volapük.

Unter diesen verdienten Männern nimmt ehrenwerten Platz ein, der Lehrer der klassischen Sprachen an der Gelehrtenschule zu Reykjavík, Herr Dr. Steingrím Thorsteinsson, der als Sprach- und Volksschriftsteller tätig und als hervorragender Dichter uns bereits als Uebersetzer der Dichtungen Sakuntala und Sawitrî aus dem Altindischen und des „King Lear" nach Shakespeare bekannt ist. Wir werden ihn heut als Originaldichter kennen lernen.

Er hat zunächst vorzügliche Lesebücher geliefert, fürs Dänische Dönsk Lestrarbók, 1884 mit dänisch-isländischem Wörterbuch, und sodann fürs Deutsche sein vorzügliches þýzk Lestrarbók etc. (Reykjavík, 1886) mit einem musterhaften

Wörterbuche und einer deutschen Grammatik für Isländer, denen in der isländischen Zeitung „Norðurljósið" (Nordlicht) Nr. 6 von 1886 die höchste Anerkennung gespendet wurde. Bei dieser Arbeit hatte der Verfasser Schwierigkeiten zu besiegen, wie sie Herr Ólafsson vor sich gehabt, nämlich, die grammatischen Benennungen ausnahmslos isländisch festzustellen, und das ist ihm wunderbar geglückt.

Als Dichter hat er es verstanden, sich „in der von Schneegestöber und Stürmen durchbrausten Winterfinsternis" die Sonnenblicke der Poesie zu wahren, und sein schmucker Band Lieder, Ljóðmæli, Reykjavík 1884, S. 304, enthält so viele wonnige und zarte Lieder innerer Erhebung, wie rauschende Strophen der Begeisterung, wenn es gilt sein nordisches Vaterland zu preisen, dass es gestattet sein möge hier zwei anspruchlose aber treue Uebersetzungen folgen zu lassen, die nur Zeugnis ablegen sollen dafür, dass der Mensch unter allen Zonen an der Hand der wahren Dichtung das zu finden vermag, was wir als das echte, irdische Glück zu betrachten gewohnt sind: innerlichste Befriedigung im Streben nach dem Idealen.

I. Wunsch

(an seine Gattin gerichtet).

Er:

O, wären wir zwei Sterne, du und ich,
Von Liebesglanz verklärt in Himmels Mitten:
Du gingst voran mit silberleucht'gen Schritten
Hin durch die klare Nacht, und führtest mich!

Sie:

Ja, selig wär' ich so zu geh'n mit dir, — —
Doch ist's mir schon genug, kann's nicht geschehen,
Wie Stern dem Sterne folgt, mit dir zu gehen
Empor den Steig zum Himmel auf vor dir!

(Die jugendliche Gattin ist ihm leider gar zu früh vorangegangen!)

Óskin (Seite 15).

Hann:

Ef værum stjörnur orðin Þú og eg
með ástskært blik á himni fagurbláum,
og liðir Þú með silfurfetum smáum
Samferða mèr um heiðan nætur veg.

Hún:

Og sæl eg væri svo að fylgja Þèr, —
En samt er nóg, ef ekkert Þess má varna,
að fylgi' eg Þèr, svo trútt sem stjörnu stjarna,
þann stig á jörd, sem upp til himins ber.

II. Island (Seite 304).

Ich liebe euch, ihr Felsen Islands, all'
In luft'ge Blaue hoch gestürmet,
Euch Täler, Hänge mit Wasserfall,
Euch Klippen, wo die Brandung stürmet!
Ich lieb' das Land, wenn grün der Sommer lacht,
Ich liebe es in heller Winterpracht,
Wenn in der Nacht
Das Himmelszelt
Vom Blitz des Nordlichts wird erhellt.

Ich lieb' auch dich, mein eigen Volk, so gut,
Durch alt Geschlecht berühmt seit lange;
Du lieferst Männer voll von freiem Mut,
Die blüh'n wie Blumen blüh'n am Hange.
Ich liebe dich: Du bist so anspruchslos,
Doch birgst du heilig Gut im Geistesschoss;
Sei wieder gross
An Ehr' und Mut,
Wie's deinen Vätern stand so gut!

Ich liebe dich, du teurer Mutterlaut
So trotzig scharf, so treu und bieder;
Wie Stahl so hart, wie Blumen zart und traut
Tönst du in unsern Liedern wieder!
Ich liebe dich: du trägst aus grauer Zeit
Uns Kunde zu, als wäre sie von heut —
Und Jeder beut
Den Ehrenplatz
Bei sich dem hehren Sagenschatz!

u. s. w.

Als Volksschriftsteller ist er vornehmlich darauf bedacht gut geschriebene und nützliche Hauslektüre zu beschaffen, auch nimmt er tätigen Anteil an der Herausgabe von Volksbüchern im Verein mit den Herren Björn Jónsson und Jón Olafssen (dieser auch als Dichter bekannt), von welchen das mir vorliegende fünfte Bändchen allerlei anmutige Erzählungen enthält,

zum Teil aus anderen europäischen Sprachen, nebst frisch wiederzählten alten Nordlandssagen, zum Schlusse das von Steingrím Thorsteinsson formentreu nachgebildete Lied von Georgios Drossínis, das zur Vergleichung im Originaltext nebst ganz unabhängig davon gemachter deutscher Uebersetzung hier folgen möge.

Τὸ Ποτάμι.

Aus *Σταλακτίται* Seite 8, in panhellenischer Mundart.

— Πές μου, ποτάμι, ποῦ τρελλὰ μέσα 'ς τοὺς κάμπους τρέχεις
Καὶ τόσαις ἐμμορφιαὶς τῆς γῆς μὲ τὰ νερά σου βρέχεις,
Γιατὶ μᾶς ψάλλεις θλιβερὸ σκοπὸ μὲ τὴ φωνή σου;
Ποιὸς ἄλλος ζῇ τέτοια ζωὴ γλυκειὰ 'σὰν τὴ ζωή σου;

Κ' ἐκεῖνο ἀποκρίθηκε: »— Τί εὐτυχία ἔχω,
'Αφοῦ ἡ Μοῖρα μοὔγραψε αἰώνια νὰ τρέχω;
῎Αν ῥοδοδάφναις γέρνουνε μὲ χάρι 'ς τὰ νερά μου,
῎Αν λυγαριαὶς κι' ἀγράμπελαις ἀνθίζουν 'ς τὰ πλευρά μου,
Μήπως 'μπορῶ νὰ ταὶς χαρῶ καὶ νὰ ταὶς ἀγαπήσω;
Περνῶ, ταὶς βλέπω μιὰ στιγμὴ καὶ ταὶς ἀφίνω 'πίσω . . .

Καὶ τὸ ποτάμι 'σώπασε — κι' ἀφίνει τὸ διαβάτη
Μὲ πικραμένη τὴν καρδιά, μὲ δακρυσμένο μάτι·
Γιατὶ μιὰ μαύρη, μιὰ σκληρὴ ἰδέα τὸν τρομάζει·
Πῶς κ' ἡ 'δική του ἡ ζωὴ μὲ τὸ ποτάμι 'μοιάζει.

Der Fluss (deutsch von Aug. Boltz, siehe Scherr, Bildersaal der Weltlitteratur, 3. Auflage, III, 400.)

Sagst du mir, Fluss, der du den Lauf keck durch die Fluren lenkest
Und so viel Erdenschönheit stets mit deinen Fluten tränkest,
Warum ein Lied du singst, darin so trübe Töne schweben?
Wer führte wohl noch sonst wie du solch' freies schönes Leben?

Und Jener drauf: »Welch eig'nes Glück hätt' ich denn mein zu nennen?
Mir auferlegt ja das Geschick, in einem fort zu rennen
Ob Rosenlorbeer lieblich sich zu meinen Wassern neiget,
Ob Weid', ob Rebe blühend sich am Ufer wartend zeiget —
Darf ich mich ihrer denn erfreu'n und liebend sie erfassen?
Ich komme kaum, seh' flüchtig sie und muss sie flugs verlassen!" — —

Es schwieg der Fluss — — und rollt und lässt den Wanderer zurücke
Mit einem Herzen voll von Gram, mit Thränen in dem Blicke:
Denn ein Gedanke schwarz und herb macht ihn gar schwer erbeben:
Wie gleichet doch dem Flusse dort so ganz sein eig'nes Leben!

F l ó t i ð. (Iðunn, 415).
(Eptir Georgios Drossínis.)

Seg þú mér, fljót, er frjálst og djarft um foldar geim þér hraðar,
Og jarðar fegurð æ og æ með unnum þínum baðar,
Hví syngur þú æ þvílíkt ljóð með þungum sorgar eymi?
þitt líf að frelsi og fegurð þó af flestu ber í heimi.

Þá ansar fljót: Við hvaða happ og heill má líf mit kenna?
Frá upphafi var á mig lagt, að ætíð skyldi' eg renna.
þó líti' eg rósa-lárviðinn með limum framhallandi,
þó píll og víntré bendi blítt með bæn, að við eg standi,
Hvort fæ eg þau að faðma samt með fúsum ástarvilja?
Eg að eins kem, í svip þau sé, og svo við þau hlýt skilja.

Þá hljóðnar fljót — og brunar brátt á burt frá göngusveini,
Sem eptir dvelst með augun vot, af angri geðs í leyni,
Því þessi hugsun dregst upp dimm með dauðaköldu hóti:
Hve sjálfs hans líf í sannri raun er samlikt ðessu fljóti.

Auch in der, ausschliesslich einheimische Stoffe behandelnden **N o v e l l i s t i k** sind bereits recht anerkennenswerte Anfänge gemacht, die uns über das Familien- und Gemeindeleben auf Island interessante Aufschlüsse geben.

Da is Jón Th. Thóroddsen's reizende Erzählung „**P i l t u r o g S t ú l k a**" („Jüngling und Mädchen", deutsch von dem unermüdlichen Forscher auf dem Gebiete der nordischen Litteraturen, Herrn J. C. Poestion in Wien); von demselben „**D á l i t i l f e r ð a s a g a**" („Ein kleines Reisemärchen" deutsch von Dr. Ph. Schweitzer, veröffentlicht in seinem Werke „Island, Land- und Leute etc." unter dem Titel „Die steinerne Frau"); desgl. von dem genialen G. Pálssons „Sigurður formaður" (Sigurd der Bootsführer") deutsch von Frl. Lehmann-Filhés in N°. 4. 1891 der Zeitschrift „Aus fremden Zungen", eine Uebersetzung, die mir bis jetzt unbekannt blieb, und endlich von demselben die hervorragende Novelle „Kaerleiksheimilið" (Liebesheim", so eben von dem strebsamen Germanisten Herrn Carl Küchler übersetzt und bearbeitet — d. i. mit zahlreichen höchst exacten und wertvollen Anmerkungen versehen — Kopenhagen 1891); im Buchhandel zu beziehen durch F. Küchler in Brünlos bei Thalheim, Sachsen. — Herr C. Küchler, ein prämiirter Zögling der Fürstenschule zu Grimma, lebt seit einigen Jahren in Kopen-

hagen, einzig zum Zwecke des durchdrungensten Studiums der nordischen Sprachen und Litteraturen und beherrscht das Isländische, alt und neu, in Wort und Schrift. Erwähnenswert mag es sein dass dieser unser Landsmann schon nach $2^1/_2$ jährigem Studium an der Universität zu Kopenhagen das öffentliche Examen als Cand. phil. in dänischer Sprache mit der ersten Censur „Sehr gut" bestanden hat. Seine so eben erschienenen „Nordische Heldensagen, aus dem Altisländischen übersetzt u. bearbeitet", Bremen, Heinsius Nachfolger, I. 1892 verdienen die höchste Beachtung. Band II ist unter der Presse.

Um nun zum Hellenischen zurückzukehren und dessen Befähigung zur exacten und national empfundenen Wiedergabe fremder Wörter und damit zugleich fremder Anschauungen zu beleuchten, sei es gestattet meines Buches „Die hellenische Sprache der Gegenwart, II. Aufl. Darmstadt, L. Brill, 1882" zu gedenken, wo ich S. 70 ungefähr folgendes darüber schrieb:

Eine wichtige Thatsache ist, dass die hellenische Sprache — einiges garstige ausgenommen, wie das auch bei uns in Blüte stehende *ρεκλάμα*, Reklame, u. aehnliches — so gut wie gar keine Fremdwörter hat, also in Beziehung auf Reinheit die Vergleichung mit jeder Kultursprache der Welt aufnehmen kann.

Die Aufgabe aber, sie zu reinigen von allen den aufgedrungenen fränkischen, italienischen, türkischen, albanesischen und anderen Ausdrücken, erforderte nicht geringe Willenskraft, wurde aber durch das Zurückgreifen auf den im Volksbewusstsein lebendig erhaltenen Sprachschatz, von welchem nur sehr wenig untergegangen ist, so wie von dem patriotischen Sinne der Nation, so unterstützt, dass man sie als gelöst betrachten kann, wenigstens für die allgemeine Hochsprache, denn selbst in der militärischen Sprache, in welcher wir mit erstaunlicher Sprödigkeit am Hergebrachten festhalten, sind echt hellenische Bezeichnungen eingeführt, deren manche zu Nachbildungen Veranlassung geben könnten; da ist z. B.

Parade, *ἡ παράταξις* — Geniekorps, *τὸ μηχανικὸν* (*σῶμα*) — Infanterie, *τὸ πεζικὸν* — Cavallerie, *τὸ ἱππικὸν* — Artillerie, *τὸ πυροβολικὸν* — Garde, *ἡ βασιλικὴ Φρουρὰ* — Division, *ἡ μεραρχία* — Regiment, *τὸ σύνταγμα* — Bataillon, *τὸ τάγμα* — Compagnie, *ὁ λόχος* — Escadron, *ἴλη*; — 's-Chef, *ἰλάρχης* —

Regimentsstab, τὸ ἐπιτελεῖον; Generalstab, τὸ γενικὸν ἐπ. — Mobilmachung, ἡ ἐπιστράτευσις oder ἐπιστρατεία und κινητοποίησις — Mitrailleuse, ἡ μυδρόβολα — Soldat, στρατιώτης — Rekrut, νεοσύλλεκτος — Invalide, ἀπόμαχος — Officier, ἀξιωματικὸς — Unter-Off., ὁ λοχίας — General, στρατηγὸς — G. Lieutenant, ἀντι-στρατηγὸς — Divisionsgeneral, μέραρχος — Oberst, συνταγματάρχης — Oberstlieutenant, ἀντι-, Major (Inf.), ταγματάρχης; (Kavallerie) ἵππαρχος — Premierlieutenant ὑπολοχαγὸς; Seconde-, ἀνθυπολοχαγός etc. etc., ebenso wie manche der auf S. 74—75 verzeichneten hellenischen Benennungen deutscher Fremdwörter.

Um überhaupt einen Begriff zu geben von der Anteilnahme des ganzen Volkes an dieser sprachschöpferischen Thätigkeit, sowie von der unerschöpflichen Leistungsfähigkeit der Sprache führte ich von S. 77—81 etwa 150 moderne deutsche Wörter an samt deren echt hellenischen Benennungen, welche zeigen wie willig das hellenische Wort zur Wiedergabe der modernen Anschauungen sich darbietet.

Die nachfolgende kleine Auswahl weiterer mehr oder weniger moderner Ausdrücke, deren Findung jedem Nichthellenen wohl einiges Kopfzerbrechen verursachen möchte, ist dem von mir aufgespeicherten Materiale so entnommen, dass früher mitgetheilte Wörter möglichst vermieden wurden:

Zu Politik: Annexionsgelüste, ἡ φιλοκτημοσύνη — Krieg-in-Sicht-Artikel, τὸ ἄρθρον „πόλεμος ἐν ἀπόπτῳ" — Dreibund, τριττὴ συμμαχία — Versöhnungspolitik, ἡ πολιτικὴ τῆς συνδιαλλαγῆς — Verwirklichung des Zieles, πραγμάτωσις (τοῦ σκοποῦ), πραγματοποίησις; — innere: Septennat, ἑπταετία — Reaction, ἀντίδρασις — Budget, προϋπολογισμὸς — Deficit ἔλειμμα — Berichterstatter, ἀνταποκριτὴς — Fortschrittler, προοδευτικὸς, ὁ, —·-tspartei, προοδευτικὴ ὅμας (s. noch S. 78) — Intransigenten, οἱ ἀδιάλλακτοι (wie Rochefort, u. a.) — Wahl, ἐκλογὴ, — -manöver, ἐκλογικὸν τέχνασμα, -bewegung, -ικὸς σάλος, -bezirke, -ικὰ θέματα, Stichwahl, ἐπαναληπτικὴ ἐκλ., Ergänzungswahl, ἀναπληρωματικὴ ἐκλ.

Börse: (χρηματιστήριον): -Schwindel, urspr. ἴλιγγος, δῖνος, dann ἡ ἐν Ἀθήναις λεγομένη κυβεία (Κλ. 1133), ἀγυρτεία — Conversion der Anleihen, ἡ μετατροπὴ τῶν δανείων — Consols,

πάγια — Coupon, *τοκομερίδιον* — Dividende, *τὸ μέρισμα* — die schwebende Schuld, *τὸ κυμαινόμενον χρέος*.

Militair (s. noch 73): Landwehr, *ἡ ἐθνοφρουρὰ*, -mann, *ἐθνοφρουρὸς* — Reservist, *ἔφεδρος* — z. D. (zur Disposition), *ἐν διαθεσιμότητι* — Batterie, *πυροβολαρχία*, Revolverkanone, *τὸ περίστροφον πυροβόλον*, zu Kanone, s. noch S. 78. — Zündnadelgewehr, *τὸ βελωνοτὸν ὅπλον* — Kasematte, *ἡ γοργύρα*, *τὸ ἐπιτείχισμα* — Verproviantirung, *ἡ ἐπισίτισις*, *ὁ ἐπισιτισμὸς* — Bivak (Beiwacht), *ὁ αὐλισμὸς*, *ἡ νυκτοφυλακὴ*, *ἀγραυλία* v. *ἀγραυλῶ* — Runde, *αἱ περιπολίαι* — Alarmirung, *τὸ προσκλητήριον*, A. blasen *σημαίνω πρ.* — Parade, *ἐξέτασις τῶν στρατιωτῶν*.

Wissenschaft (*ἐπιστήμη*): Ciliaten (Fransentire, Protisten), *λαχνοφόροι* — Flagellaten (Geisselschwärmer, Protisten), *μαστιγιοὶ* — Spaltspilz (v. Nagli), *σχιζομύκης*, auch *βακτηρίας* — Keimesgeschichte, *ἡ ἀτομικὴ ὀντογενία*, wörtlich *ἱστορία τοῦ βλαστοῦ*, -geschichtlich, *ὀντογονικὸς*, Hühnerkeim, *ὀρνίθειον σπέρμα* — Generationswechsel, *ἡ κατ' ἐναλλαγὴν γένεσις* — Züchtung, natürliche, *φυσικὴ διαλογὴ*, künstliche, *τεχνικὴ δ.*, Zuchtwahl, *τιθασευτικὴ δ.* — Geruchszellen, *τὰ ὀσφρητικὰ κύτταρα τῆς ῥινὸς* — Geschmackszellen, *τὰ γευστικὰ κ. τῆς γλώσσης* — Seelenzellen und Zellseelen, *κυτταρικαὶ ψυχαὶ καὶ ψυχικὰ κύτταρα* (Haeckel) — Cellular-Pathologie, *κυτταρικὴ παθολογία* (Virchow), — Schwingung der Nerven, *δόνησις τῶν νεύρων*, Aufregen d. N. *ἀψιτιμία* — Reflexbewegung, *ἀντανακλαστικὴ κίνησις* Vivisection, *ζωοτομία*, Anti- *ἀντιζωοτομὴ*, Spektral-Analyse, *φασματο-σκοπτικὴ ἀνάλυσις*, — -Beobachtungen, *φασματο-σκοπτικαὶ παρατηρήσεις* — Spiritismus, *πνευματισμός* — Erdbohrer (Diamant-), *γεωτρύπανον* — Forstbau, *δασοκομία*; -schutz, *φυλακὴ*; benutzung, *δασικὴ τεχνολογία*; -einrichtung, *διαχείρισις δασῶν*; -vermessung, *δασομετρία*; -diensteinrichtung, *διοίκησις δασῶν* — Schwurgericht, *ὁρκοδικεῖον* — Schiedsgericht, *ἡ διαιτητία*, *τὸ διαιτητικὸν δικαστήριον* — Rechtsgutachten, *γνωμοδότησις* — Lynch, *αὐτοδικία*.

Abstrakta: Nihilismus, *μηδενισμὸς* — Pessimismus, *ἀπαισιοδοξία* — Optimismus, *αἰσιοδοξία*. — Positivismus, *θετικισμὸς*; Realismus, *ὑπόστασις*, R. in der Kunst, *πραγματικότης*, *πραγματισμὸς*, realistisch Pikantes, *τὸ ὑποστατικῶς δηκτικὸν* — Objektivität, *ἀντικειμενικότης* — Initiative, *πρωτοβουλία* — Hin-

tergedanke (*arrière pensée*), *ὑστεροβουλία* — Raisonnement, *συλλογισμὸς* — Anpassung (*adaptatio*), *ἡ προσαρμογὴ*, nicht *ἐφ-* — Unbewusst, *λελυθότως*, adj. *ἀσυνείδητος*, Philosophie des —, *φιλοσοφία τοῦ ἀσυνειδήτου* — Unzuträglichkeiten, *παρατράγωδα* — Versumpfung (z. B. der kretischen Frage), *ἀποτελμάτωσις* (*τοῦ κρητικοῦ ζητήματος*) — Regret, *πόθος*, *λύπη* (Diese Ausdrücke genügen nicht. *Σταμάτιος* Βάλβης sagt darüber (*'Αθήναιον, τομ.* I *τεῦχος β'* 141): „*τῆς γαλλικῆς ταύτης λέξεως δὲν γινώσκομεν τὴν ἀκριβῶς ἰσοδύναμον ἐν τῇ 'Ελληνικῇ γλώσσῃ*). G. P. Lascarides hat in seinem English-Ancient and Modern Greek Lexicon pag. 972 noch *ἐπιπόθησις*, *μετάνοια*, *μεταμέλεια*.

Kunst (*τέχνη*): Dillettant, *φιλότεχνος*, *ἐρασι-*; Impresario, *ἐπιχειρηματίας*; — Rivalen, urspr. *παροχθίως κείμεναι κοινότητες*, *ὁμόρρειθροι* also „Strand-, Ufernachbaren", übertr. *ἀντίζηλοι* — Choral, *ἡ χορῳδία* — Ouvertüre, *εἰσαγωγὴ* — Sonate, *μελοποιΐα* — Scherzo, *ἡ παιδιὰ* — Rondo, *τὸ στρόφιον* — Repertoir (Spielplan), *δραματολόγιον* — Saison, *ἡ χρονιὰ* — „Freischütz", *ὁ δαιμονοφιλὴς τοξότης* — Ballet, *τὸ μιμόρχημα* — Routine, *ἐργοτριβεία* — Roman, *μυθιστορία* —, -haft, *μυθοπλαστικός*.

Industrie (*βιομηχανία*): Werkzeugmaschinenfabrik (Chemnitz) ist *Σκευαγωγικὴ ἑταιρία* in Athen. Strumpfweberei, *ὑφαντουργία τῶν περικνημίδων* — Schnellpresse, *ταχυπιεστήριον* — Specialität, *εἰδικότης* — Patent, *προνόμιον*, patentirt, *προνομιοῦχος* — Dampf- (s. S. 77) dazu: — -packetboot, *ἀτμο-ημιολία*, — -drahtbahn, *-τροχιόδρομος*, — entweichungsrohr, *ὁ ἀεροσίφων* — Räderdampfschiff, *τὸ τροχήλατον ἀτμόπλοιον*, — Schraubenschiff, -dampfer, *ἑλικοφόρον* (*σκάφος*) — Turmschiff, *τὸ πυργοτόν* (*σκάφος*) — Sicherheitsventil, *τὸ ἀσφαλιστικὸν ἐπιστόμιον* — Weltpostverein, *ταχυδρομικὴ ἕνωσις* — Rekommandirter (eingeschriebener) Brief, *ἐπιστολὴ συστημένη*.

Handel und Gewerbe: Handelskammer, *ἐμπορικὸν ἐπιμελητήριον* — Schutzzoll, *προστατευτικὸς φόρος* — Statistik, *ἡ καταστατικὴ* besser als *ἡ στατιστικὴ* — Gewerbesteuer, *χειρονάξιον*, *φόρος ἐπιτιδεύματος*, *τὸ χρυσάργυρον* — Gewerkschaften, *τὰ σώματα τῶν συντεχνῶν* — Zunft, *ὁ θεσμὸς* — Zeche (Kohlen-), *ἀνθρακορυχεῖον* — Korporation, *τὸ σωματεῖον* — Streik (*Strike* engl. = der Streich), *ἀπεργία* (*λέξις ἀγνώστος μέχρι πρὸ μικροῦ*

ἐν Ἑλλάδι, ἀναγινωσκομένη μετ' ἀπορίας ἐν ταῖς ἀλλοδαπαῖς ἐφημέρισιν, Κλειώ, ἀρ. 1117, 4,s. Mitte) — Leihamt, ἐνεχυροδανειστήριον — Preisliste, τιμοκατάλογον — Rittergutsbesitzer (und Spiritusfabrikant), ὁ μεγαλοκτηματίας (καὶ κατασκευαστὴς τοῦ οἰνοπνεύματος).

Erfindungen: Streichhölzer (schwedische *impregnerade*) Säkerhets-tändstiker), τὰ σουηδικὰ πυρεῖα, sonst noch: θειοκηρίς, θειωτή, θειαφοκέρι — Schwefelholz, gewöhnlicher aber τὸ σπίρτο — Leuchtstofffarben, φαινυλοχρώματα — Luftpumpe, ἀεροσίφων; Luftschiff, ἀερόναυς, nicht ἀερόστατον (Νέα Ἐφημερίς, ἀρ. 166 v. 1883); Luftballon, ἀεροπόρον, -δρόμον, -φόρητον — Lift (Aufzug, *ascensoir*), ἀνασυρτήριον; der Fahrstuhl, *ascenseur*, ἀνάβαθρον — Phonograph, τὸ φωνόγραφον, auch ὁ φωνογράφος — Rettungsboot σωσίβιον λέμβος (Δελτ. Ἑστίας ἀρ. 295) — Rollschuhbahn (*skating rink*) ἀσφαλτο-τροχοδρόμιον — Reflektor (der elektr. Kerzen), ἀνταυγαστὴρ — Gebiss, künstliches, ὀδοντοστοιχία — Ofenschirm, ἀλεξίπυρον, -φλογον.

Gesellschaftliches: Kasino, ἡ λέσχη — Costümfest, ἡ ἑορτὴ τῶν μετημφιεσμένων (π. χ. ἐν τῷ ἀνακτόρῳ τοῦ Βερολίνῳ, Beschreibung in Αἰὼν ἀρ. 4098) — Ehren-Jungfrauen, παρθέναι τῆς τιμῆς — Lebende Bilder, ζῶσαι εἰκόνες — Zweckessen, φαγοποτικὴ συνάθροισις — Hofrath, αὐλοσύμβουλος, Hofschranz, αὐλοκόλαξ — Städtisches: Desinfektion, ἡ ἀπολύμανσις; civilisatorisches Werk, ἐκπολιτιστικὸν ἔργον — Feuerwehr, πυροσβεστικὸν σῶμα — Turner-Verein, γυμναστικὴ ἑταιρία, Turnhalle, γυμναστήριον — Besprengen der Strassen, τὸ κατάβρεχμα — Trottoirs, τὰ πεζοδρόμια — *Quai*, Gracht, Uferstrasse, προκυμαία; *Square*, κηπήδιον — Simultanschulen, μικτὰ σχολεῖα — Kleinkinderbewahranstalt, παιδοκομεῖον — Sparkasse, ταμιευτήριον oder ἡ Σωτηρία-Τράπεζα, *Saving-Bank* — Wohnungswechsel (Ausziehen, Umzug), μετοικεσία — Sprachzimmer, ἐντευκτήριον — Droschke, ἀγοραία ἅμαξα, (Droschken-stand, -platz, -halteplatz), ἁμαξοστάσιον — Dienstmann, ὁ ἀγοραῖος (δημόσιος) ὑπηρέτης — *Dandy*, Stutzer, ὁ καλλωπιστὴς — Bierbruder (*Ale-knight*), συμπότης; Bockbier, τραγόζυθος, Bierreise, ζυθοταξείδιον, bummeln (*to bungle*), ἰδιωτεύω, Kneiperei, wüste, ἄψυχα γλέντια, u. a.

Stoffe, Fabrikate, Möbel, Modeartikel: Cement, λιθοκόλλα — Perlmutter, τὸ πινηκὸν — Alkohol, οἰνόπνευμα,

-isation, οἰνοπνευματοποίησις — *Corned beaf*, βόειον κρέας τεταριχευμένον — *Compotte*, τὰ πέμματα — Fleisch-Extrakt, ἔκθλιμμα τοῦ κρέατος — Creosot, τὸ σωσίκρεας — Visitenkarte, ἐπισκεπτήριον — Umschlag einer Brochure, ἐξώφυλλον — Löschpapier, ἀποῤῥοφητικὸς χάρτης — Büffet, σκευοθήκη, Schenk-, κυλικεῖον — Nippsachen ψιλικὰ, μικροτεχνήματα, κομψο- — Hängematte, ἡ αἰώρα, ἀνεμόκουνια — Briefbeschwerer, χαρτοπιέστρον — Weckeruhr, ἐξυπνητήριον, ὡρολόγιον ἐγερτήριον — Mode, ὁ συρμὸς, καινισμός -- Modeherrchen, ὁ μύρτων — Mops (e. Modehund), ὁ μελανοπλατύῤῥυγχνος κύων — Frack, ἡ βελάδα — Plaid, ἡ χλαῖνα — Unterhose, ἐσώβρακον — Manschette, χειροπέλλα — Crinoline, ὑποτόναιον — Fischbein (Barte, φαλαινόπωγον — Kravatte, περιδέριον, λαιμοδέτης — Mantille, περιβόλαιον — Costüm (ganzes Kleid, -er Anzug), ἐνδυμασία, φορεσία, ἱματισμός — Blonde (Spitze), ἡ μεταξωτὴ ταινία — Schnupftuch χειρόμακτρον. Kirche: Peterspfenning, τὸ δηνάριον τοῦ Ἁγίου Πέτρου — unfehlbar, ἀλάνθαστος, Unfehlbarkeit, τὸ ἀναμάρτητον (Ἑστία, Δελτ. 367), ἀναμαρτησία, ἀδιαπτωσία — Dissenters, οἱ διαφωνοῦντες.. — Kulturkampf, πάλη ὑπὲρ τοῦ πολιτισμοῦ: — Eisenbahn, σιδηρόδρομος mit ihren zahlreichen besonderen heimischen und fremden Benennungen.

Freilich war solches zu thun den Hellenen bei ihrer unerschöpflich reichen Sprache und Litteratur, der auch wir fort und fort alles entlehnen, wofür passendes heimisches Material ungeeignet erscheint, hundertmal leichter als ähnliches den Isländern in ihrer zeitlichen und räumlichen Weltabsonderung.

Vielleicht liefert dieser Artikel ihnen einiges Material zur Aufstellung noch weiterer Wortbildungen für neue Begriffe.

Darmstadt, 1892. AUG. BOLTZ.

KRETISCHE UND KYPRISCHE DIALEKTPROBEN.

I. Kretischer Dialekt.

Erster Abschnitt.

Ὅποιος ταὶς μεγαλότητες ζητᾷ τούτον τοῦ κόσμου,
καὶ δὲν γνωρίζει πῶς ἐπὰ διαβάτης εἶν' τοῦ δρόμου,
μὰ ρέμπεται σταὶς ἀφεντιαὶς, στὰ πλούτη του καυχᾶται,
ἐγὼ ἄγνωστον τὸν θωρῶ καὶ πελελὸς λογᾶται.
Τουτᾶνε ἀνθοὶ καὶ λούλουδα, διαβαίνουν καὶ περνοῦσι,
καὶ μεταλλάσσονται οἱ καιροὶ, συχνὰ τὰ καταλοῦσι.
Σὰν τὸ γιαλὶ ραγίζονται, σὰν τὸν καπνὸν διαβαίνουν,
ποτὲ δὲν στέκουν σταθερά, μὰ πηλαλοῦν καὶ πηαίνουν.
Καὶ ὅσον ἡ μοῖρα στὰ ψηλὰ τὸν ἄνθρωπον καθίζει,
τόσον καὶ πλειότερα πονεῖ, ὅταν τὸν ἐγκρεμίζει.
Κ' ἐκεῖνα ποῦ τὸν κάνουσι συχνὰ ν' ἀναγαλλιάσῃ,
μεγάλοι ἐχθροὶ τοῦ γίνονται, τὴν ὥρα ποῦ τὰ χάσῃ.
Καὶ ὅσον πλειὰ ἀφέντης κράζεται, καὶ βασιλειὸς λογᾶται
τόσον πλειὰ πρέπει νὰ δειλιᾷ, πλειότερα νὰ φοβᾶται.
Γιατ' ἔτσι τὄχει φυσικὸ τῆς μοίρας τὸ παιγνίδι
νὰ παίρνῃ ἀπὸ τὴν μιὰν μεριὰν, στὴν ἄλλην νὰ τὰ δίδῃ.

Uebersetzung.

Derjenige, welcher die Grössen dieser Welt sucht,
und weiss nicht, dass er nur ein vorübergehender Wanderer ist,
sondern brüstet sich mit seiner Herrlichkeit und rühmt sich seiner Reichthümer,
diesen halte ich für unverständig, und er ist als ein Wahnsinniger zu betrachten.
Das sind Blüthen und Blumen, sie kommen und sie vergehen,
die Zeiten änderen sich, oft zerstören sie dieselben.
Wie das Glas zerbrechen sie sich, wie der Rauch verzehren sie sich,
nimmer stehen sie fest, aber sie rollen und verschwinden.
Je höher das Schicksal einen Menschen stellt,
je mehr schmerzt es ihn, wenn das Schicksal ihn stürzt.
Und diese (Güter) welche ihm oft Freude bereitet haben,
werden für ihn grosse Feinde, wenn er sie verliert.

Und je mehr er sich Herr dünkt und König glaubt,
um so mehr muss er zagen, um so mehr fürchten.
Denn es ist natürlich im Spiele des Schicksales
hier zu nehmen, und da zu geben.

Zweiter Abschnitt.

Ἦλθε λαὸς ἀρίθμητος, ἐγέμισεν ὁ Φόρος,
στὸ ὕστερ' ὁ Ῥωτόκριτος ἔφθασεν ἀσπροφόρος.
Σ' ἕνα φαρὶ ὁλόμαυρο, τὄνα του πόδι εἶν' ἄσπρο,
καὶ μέσα σ' ὅλους ἔλαμπεν ὡσὰν τσ' 1) *ἡμέρας τ' ἄστρο.*
Ὅλοι σταθῆκαν νὰ θωροῦν ἔτοιο κορμὶ ἀξιωμένο,
νειὸν καβαλλάρην, εὔμορφον, ἀετὸν ζωγραφισμένον.
Ἄσπρη, φαντὴ, χρυσάργυρη ἦτον ἡ φορεσιά του
καὶ μὲ μεγάλη μαστοργιὰ σκεπάζει τ' ἅρματά του.

Uebersetzung.

Es kam eine unzählbare Menge, der Platz wurde überfüllt;
Zuletzt kam Rotokritos in weissem Gewande an,
auf einem schwarzen Rosse, dessen einer Fuss weiss war.
Er glänzte inmitten Aller, wie der Stern des Tages.
Alle blieben stehen um diese würdige Gestalt zu schauen,
diesen jungen Ritter, schön, gleich einem gemalten Adler.
Weiss, mit Gold und Silber durchwebt, war sein Anzug,
welcher mit grosser Kunst seine Waffen bedeckte.

Dritter Abschnitt.

Ἦντἄφταισα, κ' ἦντἄκαμα, κα' ἦντἄχεις μετὰ μένα
καὶ μὲ μεγάλην ἀπονιά μ' ἐξώρισες στὰ ξένα;
Ἦντα κακὸ σοῦ κάμαμε, κ' ἦντἄβαλες στὸν νοῦ σου,
κ' ἐζύγωξες τὸν κύρι μου, ποῦτον τοῦ παλατιοῦ σου;

---

1) „*Τσ' ἡμέρας*" statt *τῆς ἡμέρας*". Im Kretischen, wie im Dialekt anderer Inseln, gebraucht man *τσ'* (Einige schreiben *τζ'*) als Abkürzung des Genitivs des Artikels, „*τῆς*", ebenso als Abkürzung des Akkusativ Plur. im Mask. und Fem. „*τούς* und *ταίς*". Fast immer aber in diesen Fällen beginnt das dem Artikel folgende Wort mit einem Vocal. Z. B. „*πηγαίνω νὰ τσ' εὕρω*" statt „*πηγαίνω νὰ τοὺς εὕρω*" ich gehe um sie zu finden.. „*Τσ' εἶπα*" statt „*τῆς εἶπα*" ich habe ihr gesagt. *Εἶδες ταὶς γυναῖκες*? — *ὄχι, δὲν τσ' εἶδα* (statt *δὲν ταὶς εἶδα*). Hast Du die Frauen gesehen? — Nein, ich habe sie nicht gesehen.

Uebersetzung.

Worin habe ich Schuld gehabt, was habe ich gethan und was hast Du gegen mich,
und mit grosser Unbarmherzigkeit hast Du mich in die Fremde verbannt,
was für Böses haben wir Dir zugefügt, was hast Du dir in den Kopf gesetzt,
und Du hast meinen Vater verjagt, welcher zu Deinem Palast gehörte?

Alle drei Abschnitte aus dem Kretischen Epos „Erotokritos".

II. Kyprischer Dialekt.

Erster Abschnitt.

'Εγὼ τὸν γιατρέβω, Φέρτε ξύδιν, λάδιν, ρακίν, στουπίν, μαστίχιν καὶ ἕνα σαχάνιν, ἅψετε καὶ λαμπρὸν νὰ κάμω μεχλάμιν.

Uebersetzung.

Ich werde ihn heilen, bringt Essig, Oel, Branntwein, Werg, Mastix und einen Tiegel, zündet auch Feuer an, damit ich eine Salbe bereite.

Zweiter Abschnitt.

Φράνζικα δὲν καταλααίνω, κ' ἐσεῖς οἱ Φράντζοι εἶστεν λωοὶ ἄθρωποι, καὶ λωὰ λέτεν τα λόια σας, καὶ δὲν καταλααίνει κανείς.

Uebersetzung.

Die Fränkische Sprache verstehe ich nicht, und Ihr Franken seid närrische Leute und sagt eure Wörter verdreht, und niemand versteht sie.

Beide Abschnitte aus dem neugriechischen Lustspiele „'Η Βαβυλωνία".

Berlin. Professor I. K. Mitsotakis [1]).

---

1) Was den (verbesserungsdurftigen) Text des Erotokritos betrifft, verweisen wir nach dem Werke des Herrn A. N. Jannaris, *Περὶ 'Ερωτοκρίτου*, Athen 1889, welcher auch eine nene Ausgabe des Epos vorbereitet. Vgl. auch den II. Theil unserer Hist Grammatik. — Die *Βαβυλωνία* erschien in 1840, einen Neudruck des Lustspieles findet man in der *Βιβλιοθήκη τοῦ λαοῦ* von Sakellarios. [Red.]

PIANTO.

L'albero a cui stendevi
la pargoletta mano,
il verde melograno
da'bei vermigli fior,

nel muto orto solingo
rinverdì tutto or ora:
e giugno lo ristora
di luce e di calor.

Tu, fior della mia pianta
percossa e inaridita,
tu, dell' inutil vita
estremo unico fior,

sei nella terra fredda,
sei nella terra negra:
nè il sol più ti rallegra,
nè ti risveglia Amor.

G. Carducci (*Rime nuove* p. 47).

ΔΑΚΡΥΑ.

Τὸ δένδρον, πρὸς ὃ ἔτεινες
Τὰ ἄσπρα σου χεράκια,
Γεμάτο λουλουδάκια
Ὡσὰν τριανταφυλλιᾶ,

Πάλι μὲ τἄνθη ἐγέλασε
Στοῦ κήπου τὴν ἐρμιά
Καὶ πάλι, ἰδοῦ, τὸ φίλησε
Τοῦ θεριστοῦ ἡ φωτιά.

Ἄνθος ὡραῖο τοῦ δένδρου μου
Τοῦ ἀστραποκαϋμένου,
Ζωῆς κενῆς, ἀνέλπιστης,
Ἀνθοῦλι μου στερνό,

Κεῖσαι στὸ μαῦρο χῶμα,
Στὸ μαῦρο, παγωμένο·
Ὁ ἥλιος τῆς ἀγάπης μου
Δὲν σὲ θερμαίνει πλιό.

Roma, 1892. P. E. Pavolini μετέφρασεν.

ΕΠΙΣΗΜΟΙ ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΕΙΣ.
COMMUNICATIONS OFFICIELLES.

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΕΞΩΤΕΡΙΚΩΝ

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Α'

ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ.

Προτάσει τοῦ Ἡμετέρου ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν Ὑπουργοῦ·

Εὐδοκοῦμεν ἵν' ἀπονείμωμεν τὸν μὲν Χρυσοῦν Σταυρὸν τῶν Ἱπποτῶν τοῦ Β. Τάγματος τοῦ Σωτῆρος τῷ κ. Van den Es, *Προέδρῳ τῆς ἐν Ἀμστελοδάμῳ Φιλελληνικῆς Ἑταιρίας, τὸν δὲ ἀργυροῦν Σταυρὸν τοῦ αὐτοῦ Τάγματος τῷ κ.* H. C. Muller *), *Γραμματεῖ τῆς αὐτῆς Ἑταιρίας.*

Ὁ Ἡμέτερος ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν Ὑπουργὸς ἐνεργήσει τὰ περαιτέρω.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 16 *Ἰανουαρίου* 1892.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ.

Λ. ΔΕΛΗΓΕΩΡΓΗΣ.

*) Ἐσφαλμένως ἐτυπώθη ἐν τῇ Ἐφημερίδι τῆς Κυβερνήσεως τῆς 28 Ἰαν. 1892: *Hans* Muller.

ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ.

Η ΠΡΥΤΑΝΕΙΑ ΤΟΥ ΕΘΝΙΚΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ.

ἐν Ἀθήναις, τῇ 30 Δεκ. 1891.

ἀριθ. { πρωτ. 1089 / διεκπ. 550.

Monsieur
H. C. Muller,
Secrétaire de la Société Philhellénique.

Nous avons l'honneur de vous envoyer ci-enclus une lettre de change de la Banque Impériale Royale Privilegiée des Pays Aûtrichiens N° 47323 sur Paris, représentant la somme de deux cent quatre vingt quatorze francs (ou 400 drachmes), à titre de cotisation annuelle de l'Université à votre Association.

Veuillez agréer, Monsieur le Secrétaire, l'assurance de notre parfaite considération,

Le Recteur
Paul Joannou.

Le Secrétaire
Dr. C. E. Polygenis.

Mr. Cléon Rizo Rangabé, Envoyé Extraordinaire et Ministre Plénipotentiaire de Grèce à Berlin, Madame Rangabé, née Baronne de Gerolt zur Leyen et leur fille, Mr. Alexis Rizo Rangabé et ses enfants, Mr. Eugène Rizo Rangabé, Lieutenant de Cavalerie et Madame Rangabé, née Craig Hale, Mr. Othon Rizo Rangabé, le Lieutenant Soter Bibica Rosetti et Madame Rosetti, née Rangabé, le Prince Anatole Lobanow Rostowski et la Princesse Lobanow, née Rangabé, le Capitaine de Petroff et Madame de Petroff, née Rangabé, ont l'honneur de vous faire part de la perte douloureuse qu'ils viennent d'éprouver en la personne de Son Excellence

ALEXANDRE RIZO RANGABÉ

ex-Ministre des affaires Etrangères, ex-Ministre Plénipotentiaire de Grèce à Washington, Paris, Constantinople et Berlin, Grand Croix etc. etc.

leur père, grand père et beau père, décédé à Athènes le 16/28 Janvier 1892.

† ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΡΑΓΚΑΒΗΣ. [1])

Διαπρεπεστάτου ἐν τοῖς γράμμασι καὶ τῇ Πολιτείᾳ ἡμῶν Ἕλληνος ὁ θάνατος ἀναγγελθεὶς χθὲς περὶ τὴν δείλην, κατέθλιψε καὶ συνεκίνησε πᾶσαν τὴν πόλιν, ἀναντιρρήτως δὲ μετ' ἄλγους θὰ ἀκουσθῇ καὶ ὑπὸ παντὸς τοῦ Πανελληνίου, παρ' ᾧ τὸ ὄνομα τοῦ Ἀλεξάνδρου Ραγκαβῆ ἦτο γνωστὸν καὶ ἀπείρως ἐτιμᾶτο διὰ τὴν μεγάλην φιλολογικὴν ἀξίαν καὶ τὰς ἁδρὰς πρὸς τὸ ἔθνος ὑπηρεσίας.

Ὁ μακρὸς, ὁ γόνιμος εἰς ποικίλην δρᾶσιν, ἐθνικὴν, πολιτικὴν, φιλολογικὴν, κοινωνικὴν, ὁ μεστὸς ἐπεισοδίων, ὧν ἕκαστον ἀποτελεῖ ἱστορίαν ὁλόκληρον, βίος τοῦ Ἀλεξάνδρου Ραγκαβῆ οὔτε νὰ σκιαγραφηθῇ ἐπαρκῶς δύναται ἐν ταῖς στήλαις ἡμερησίου φύλλου, οὔτε νὰ ἐγκωμιασθῇ ἐπαξίως. Ὡς συγγραφεὺς καὶ ὡς ποιητὴς ἔχει θησαυρὸν μέγαν ἔργων, ὡς διπλωμάτης δὲ καὶ καθηγητὴς ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ ἐπὶ μακρὰ ἔτη ἀπέραντον ἱστορίαν καὶ πράξεις ἐθνωφελεῖς ἡμίσεως αἰῶνος καὶ ὡς ἄνθρωπος ἐν τῇ Κοινωνίᾳ ἐργασίας καὶ ὑπηρεσίας πολυτίμους. Μέχρι τῆς χθὲς ἀκόμη, εἰργάζετο ὁ θαλερώτατος πρεσβύτης ὑπαγορεύων τὰς τελευταίας γραμμάς, ἴσως τὰς τελευταίας θελήσεις του, ἀπὸ τῆς ἐπιθανατίου κλίνης, ἀκμαιοτάτας διατηρῶν τὰς αἰσθήσεις πάσας μέχρι τῆς 3 μ. μ. ὥρας, καὶ μετὰ μικρὸν ἡσύχως καὶ ἀνωδύνως παρέδιδε τὸ πνεῦμα περιστοιχιζόμενος ὑπὸ τῶν τέκνων του ὁ σεπτὸς πρεσβύτης. Ὁ νεκρός του μετεφέρθη εἰς τὴν ἐν τῇ ὁδῷ Πανεπιστημίου οἰκίαν του, ὅπου ἅμα γνωσθέντος ἐν τῇ πόλει τοῦ μοιραίου τέλους ἀθρόοι προσήρχοντο οἱ πολῖται πάσης τάξεως εὐλαβῶς ἀσπαζόμενοι καὶ τὸ ὕστατον ἀποχαιρετῶντες τὸν ἐπιφανέστατον λόγιον, τὸν προσφιλέστατον ποιητήν.

Ὁ Ἀλέξανδρος Ραγκαβῆς ἐγεννήθη τὴν 23 Δεκεμβρίου 1809 ἐν Φαναρίῳ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὅπου ἐδιδάχθη τὰ πρῶτα γράμματα. Ὅτε ἐξερράγη ἡ Ἑλληνικὴ Ἐπανάστασις ἡ οἰκογένεια αὐτοῦ φεύγουσα τὸν διωγμὸν τῶν Τούρκων κατέφυγεν εἰς Ὀδησσὸν, ἐκεῖ δὲ ὁ Ἀλέξανδρος Ραγκαβῆς ἔσχε διδάσκαλον τὸν ἀείμνηστον Βαρδαλάχον. Διαρκοῦντος τοῦ Ἱεροῦ Ἀγῶνος μετέβη εἰς Μόναχον, ὅπου παρηκολούθησε τὰς σπουδὰς ἐν τῇ αὐτόθι στρατιωτικῇ Σχολῇ. Μετὰ τὴν ἀνεξαρτησίαν τοῦ ἔθνους κατῆλθεν εἰς Ναύπλιον ὡς Κυβερνήτης ὁ Καποδίστριας, ὁ δὲ Ραγκαβῆς κατῆλθεν ἐπίσης, καὶ ἐγένετο ἀξιωματικὸς τοῦ πυροβολικοῦ διορισθεὶς διευθυντὴς τοῦ ὁπλοστασίου. Παραιτηθεὶς τοῦ στρατοῦ ἐγένετο καθηγητὴς τῆς ἀρχαιολογίας. Ἔκτοτε ἐξελέγη βουλευτὴς τοῦ Πανεπιστημίου, ἐγένετο δὲ κατόπιν ὑπουργὸς τῆς Παιδείας. Ἐργατικώτατος ὢν δὲν ἔπαυε γράφων καὶ ὑπῆρξε μετὰ τοῦ Νικ. Δραγούμη καὶ Κωνσταντίνου Παπαρρηγοπούλου ὁ κύριος συντάκτης τοῦ περιοδικοῦ ἡ „Πανδώρα", εἶτα δὲ ἐπὶ μακρὸν ἐδημοσιογράφησε γενόμενος ἐκδότης τῆς „Ὁμονοίας" εἰς ἣν πλεῖσται ἐδημοσιεύθησαν φιλολογικαὶ διατριβαὶ αὐτοῦ.

Ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Γεωργίου διωρίσθη πρεσβευτὴς ἐν Παρισίοις καὶ ἐν Ἀμερικῇ, κατόπιν δὲ ἀπὸ τοῦ 1866 διετέλεσε διαρκῶς πρέσβυς ἐν Κων/πόλει, καὶ Βερολίνῳ, ὁπόθεν ἀνεκλήθη πρὸ τεσσάρων ἐτῶν. Ἔκτοτε ἰδιώτευεν ὁ σεβαστὸς γέρων, ἀλλὰ δὲν ἔπαυσε μοχθῶν καὶ ἐργαζόμενος. Πρὸ ὀλίγων ἀκόμη ἡμερῶν παρίστατο τακτικῶς εἰς τὰς συνεδριάσεις τοῦ „Παρνασσοῦ", καὶ προήδρευε πάντοτε τοῦ συλλόγου τῆς „Ἀναπλάσεως".

Ὁ Ραγκαβῆς ἔφερε μεγαλοσταύρους δώδεκα, ἐν οἷς τὸν Γερμανικὸν Α' καὶ Β' τάξεως τοῦ Ἐρυθροῦ Ἀετοῦ, τῆς Αὐστρίας τοῦ σιδηροῦ στέμματος, τῆς Ἰταλίας, τῆς Ρωσσίας τῆς Ἁγίας Ἄννης, τῆς Δανιμαρκίας τοῦ Δάνεμβρογ, τῆς Βραζιλίας, τῆς Νεαπόλεως, τῆς Τοσκάνης, Βαυαρίας, Σαξονίας, Βυρτεμβέργης καὶ Βελγίου. Ἑλληνικὸν δὲ τὸν σταυρὸν τῶν ἀνωτέρων Ταξιαρχῶν. Εἰς τὸν νεκρόν του θὰ ἀποδο-

---

1) ἐκ τῆς „Παλιγγενεσίας".

θῶσι τιμαὶ ἀνωτέρου ταξιάρχου. Ἡ κηδεία του γενήσεται σήμερον τὴν 2 μ. μ. ἐκ τῆς οἰκίας του εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου Γεωργίου.

Ἐπὶ τῷ θανάτῳ του Ἀλεξάνδρου Ραγκαβῆ, συνελθὼν ἐκτάκτως ὁ „Φιλ. Σύλλογος Παρνασσὸς", ἐξέδωκε τὸ ἀκόλουθον ψήφισμα.

Ὁ Φιλολ. Σύλλογος „Παρνασσὸς" ἅμα τῇ ἀναγγελίᾳ τοῦ θανάτου τοῦ ἐπιτίμου αὐτοῦ μέλους καὶ προέδρου τοῦ τμήματος τῶν Καλῶν Τεχνῶν Ἀλεξάνδρου Ρ. Ραγκαβῆ ἐκτάκτως συνελθὼν ψηφίζει:

1) Διατάσσεται τριήμερον ἐν τῷ Συλλόγῳ πένθος.

2) Τὰ μέλη αὐτοῦ ἐν σώματι θέλουν παρακολουθήσει τὴν κηδείαν.

3) Στέφανος θέλει κατατεθῇ ἐπὶ τοῦ νεκροῦ.

4) Ἡ εἰκὼν αὐτοῦ θέλει ἀναρτηθῇ ἐν τῇ αἰθούσῃ τῶν συνεδριῶν.

5) Ἀνατίθεται εἰς τὸν κ. Ἰγνάτιον Μοσχάκην ὅπως ἐκφωνήσῃ τὸν ἐπικήδειον λόγον.

Ἐγένετο καὶ ἐψηφίσθη ἐν Ἀθήναις τῇ 16 Ἰανουαρ. 1892.

Ὁ Πρόεδρος	Ὁ γεν. γραμματεὺς
Σ ΜΠΑΛΑΝΟΣ	Μ. Π. ΛΑΜΠΡΟΣ.

Ὅμοια ψηφίσματα ἐξέδωκεν ὁ Σύλλογος „Βύρων", ἡ Φιλαρμονικὴ Ἑταιρεία καὶ ἄλλα διάφορα σωματεῖα.

Η ΚΗΔΕΙΑ ΤΟΥ ΡΑΓΚΑΒΗ.

Δημοσίᾳ δαπάνῃ τελεῖται σήμερον τῇ 2 μ. μ. ὥρα ἡ κηδεία τοῦ γηραιοῦ λογίου ἐκ τῆς παρὰ τὸ Πανεπιστήμιον οἰκίας του. Εἰς τὸν νεκρὸν θ' ἀποδοθῶσιν αἱ τιμαὶ τοῦ ἀνωτέρου Ταξιάρχου, ὃν φέρει, θ' ἀντιπροσωπευθῶσι δὲ καὶ πολλὰ ξένα κράτη ὧν εἶχε τὰ παράσημα. Σήμερον καταφθάνει ἐξ Ἀλεξανδρείας καὶ ὁ ἐκεῖ ἀποκατεστημένος υἱός του κ. Ὄθων Ραγκαβῆς Ὁ μεταστὰς διετήρησε τὰς αἰσθήσεις του μέχρι τῆς τελευτῆς του, καὶ προηγουμένως δὲ ἔγραψεν ὡραῖον δίστιχον εἰς τὸ λεύκωμα τῆς κ. Σχλῆμαν, ὀλίγας δὲ ὥρας πρὸ τοῦ θανάτου του, ὑπηγόρευσεν εἰς τὸν υἱόν του τελευταίας τινὰς σκέψεις περὶ τοῦ γλωσσικοῦ ἡμῶν ζητήματος.

ΤΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΝ ΕΠΙ ΤΩ ΘΑΝΑΤΩ ΤΟΥ Α. ΡΑΓΚΑΒΗ.

Σήμερον τὴν πρωΐαν συνῆλθεν ἡ Πανεπιστημιακὴ Σύκγλητος, ἥτις ἐψηφίσατο τὰ ἑξῆς:

Ἡ Ἀκαδημαϊκὴ Σύγκλητος ἐπὶ τῇ θλιβερᾷ ἀγγελίᾳ τοῦ ἐπιφανοῦς καθηγητοῦ τοῦ Ἐθν. Πανεπιστημίου καὶ διαπρεποῦς ἐν τοῖς γράμμασιν ἀνδρὸς Α. Ρ. Ραγκαβῆ συνελθοῦσα εἰς ἔκτακτον συνεδρίαν, ἐψηφίσατο ὁμοφώνως τὰ ἑξῆς:

1ον) Νὰ ἀναπετασθῇ ἐπὶ τοῦ ἀετώματος τοῦ Πανεπιστημίου πένθιμος σημαία ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας, καθ' ἃς θέλει μένῃ κεκλεισμένον τὸ Πανεπιστήμιον.

2ον) Νὰ παρακολουθήσωσι τὴν κηδείαν ὁ Πρύτανις μετὰ τῆς ἀκαδημαϊκῆς Συγκλήτου.

3ον) Νὰ κατατεθῇ ἐπὶ τοῦ φερέτρου στέφανος ἐκ μέρους τοῦ Πρυτάνεως.

4ον) Νὰ ἀνέχωσι τὰς ταινίας τοῦ φερέτρου οἱ τέσσαρες τῶν Σχολῶν Κοσμήτορες.

5ον) Νὰ προσκληθῶσιν οἱ Καθηγηταὶ, Ὑφηγηταὶ καὶ φοιτηταὶ τοῦ Ἐθν. Πανεπιστημίου, ὅπως ἐν σώματι παρακολουθήσωσι τὴν κηδείαν.

6ον) Νὰ ἐκφρασθῶσι τῇ πενθούσῃ οἰκογενείᾳ τοῦ ἀποβιώσαντος τὰ συλλυπητήρια.

Ἐν Ἀθήναις, τῇ 17 Ἰανουαρίου 1891.

Ὁ Πρύτανις	Ὁ Γραμματεὺς
ΠΑΥΛΟΣ ΙΩΑΝΝΟΥ	Κ. Η. ΠΟΛΥΓΕΝΗΣ.

Κατόπιν μεταβὰς παρὰ τῷ νεκρῷ ὁ Πρύτανις κ. Π. Ἰωάννου, ἀπηύθυνε τόδε τὸ προσφώνημα, καταθέσας καὶ στέφανον ἐπὶ τῆς σοροῦ:

Σεβαστέ μοι διδάσκαλε καὶ συνάδελφε.

Ἡ ἀκαδημαϊκὴ Σύγκλητος τοῦ ἡμετέρου Πανελληνίου Πανεπιστημίου ἐπὶ τῇ θλιβερᾷ ἀγγελίᾳ τοῦ θανάτου Σοῦ τοῦ πανελληνίου ἀνδρὸς ἀνέθηκέ μοι ἵνα καταθέσω ἐπὶ τῆς σοροῦ Σου τὸν στέφανον τόνδε ὡς ἐλάχιστον δεῖγμα τοῦ μεγάλου σεβασμοῦ καὶ τῆς πολλῆς εὐγνωμοσύνης πρὸς Σὲ τὸν κοσμήσαντα τὸ Πανεπιστήμιον διὰ μακρᾶς ἐνδελεχοῦς καὶ καρποφορωτάτης διδασκαλίας, τὸν Πρύτανιν τῶν νεωτέρων ἑλληνικῶν γραμμάτων, τὸν λογάδα τῆς μεγάλης ἐκείνης γενεᾶς, τῆς συμπληρωσάσης τὸ ἔργον τῆς ἑλληνικῆς Παλιγγενεσίας, τὸν χαριέστατον μύστην τῶν Μουσῶν, τὸν ἀκαταπόνητον συγγραφέα, τὸν δτρηρὸν καὶ ἐμβριθῆ ἀρχαιοδίφην τῶν θαυμασίων μνημείων τῶν ἡμετέρων προγόνων, τὸν σύμπαντα, τέλος, τὸν μακρὸν βίον καταναλώσαντα ὑπὲρ τῆς εὐκλείας τῆς πατρίδος καὶ τῶν γραμμάτων.

Εἴη αἰωνία Σοῦ ἡ μνήμη!

~~~~~

ΚΗΔΕΙΑ ΡΑΓΚΑΒΗ.

Ἐν πυκνῇ πλήθους συρροῇ ἐγένετο χθὲς δημοτελὴς τοῦ Ἀλεξ. Ραγκαβῆ ἡ κηδεία. Ἐκ τοῦ ἐπισήμου κόσμου παρηκολούθουν ὁ ἡγέτης τῆς Ἀντιπολιτεύσεως κ. Τρικούπης, ὁ Πρωθυπουργὸς καὶ οἱ ὑπουργοὶ, ὁλόκληρον τὸ διπλωματικὸν σῶμα, οἱ καθηγηταὶ τοῦ Πανεπιστημίου καὶ ἄλλοι πολιτευόμενοι. Ἡ μουσικὴ ἀνέκρουε τὸ πένθιμον ἐμβατήριον καὶ στρατιωτικὸν ἀπόσπασμα ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ ἀντισυνταγματάρχου τοῦ πυροβολικοῦ κ. Σμόλεντς ἀπέδωκε τὰς προσηκούσας τιμάς. Ἐπὶ τοῦ φερέτρου κατετέθησαν 17 στέφανοι φιλολογικῶν σωματείων καὶ ἄλλων τιμώντων τὴν μνήμην του. Ἡ νεκρώσιμος ἀκολουθία ἐψάλη ἐν τῷ μητροπολιτικῷ ναῷ, μεθ' ἣν οἱ κ. κ. Ἰγν. Μοσχάκης καὶ Ἰω. Μεσολωρᾶς καταλλήλως ἐξύμνησαν τὴν ἔξοχον φιλολογικὴν ἀξίαν καὶ τὰς πολυειδεῖς ὑπηρεσίας τοῦ Ἀλ. Ραγκαβῆ. Εἶτα διὰ τῶν ὁδῶν Ἑρμοῦ καὶ Φιλελλήνων ἡ νεκρικὴ πομπὴ ἔφθασεν εἰς τὸ κοιμητήριον, ὅπου ὁ καθηγητὴς κ. Πολίτης διὰ πεζοῦ λόγου καὶ ὁ κ. Ματαράγκας δι' ἐλεγείου ἐχαρακτήρισαν καταλλήλως τὴν ἀξίαν, τὴν φιλολογικὴν καὶ τὴν πολιτικὴν δρᾶσιν τοῦ μεταστάντος. Ὁ χορὸς τῆς Φιλαρμονικῆς Ἑταιρίας ἔψαλε κατόπιν ἐπὶ τοῦ τάφου τὸν ὑπὸ τοῦ κ. Γιολδάση ποιηθέντα καὶ ὑπὸ τοῦ μουσικοδιδασκάλου κ. Οὔγκερ τονισθέντα νεκρικὸν ὕμνον, οἱ στρατιῶται ἐκένωσαν τὰ ὅπλα εἰς τιμὴν τοῦ νεκροῦ, καὶ ἡ ψυχρὰ πλὰξ ἐκάλυψε τὸ ἄψυχον σκῆνος ἀνδρὸς σοφοῦ, οὗτινος ἡ μνήμη θὰ παραμένῃ ἄληστος, καὶ τὰ ἔργα τετιμημένα.

~~~~~

† ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΖΑΠΠΑΣ.

Τηλεγράφημα τοῦ Κ. Ἰωάννου Σκαλτσούνη ἐκ Μεντῶνος ἀνήγγειλεν ἡμῖν τὸν θάνατον τοῦ Κωνσταντίνου Ζάππα, ὅστις προὐτίθετο νὰ διέλθῃ παρ' αὐτῷ τοὺς χειμερινοὺς μῆνας ἐν τῇ γραφικῇ ἐκείνῃ κώμῃ τῆς νοτίας Γαλλίας. Ἡ προσβαλοῦσα τὸν θαλερὸν πρεσβύτην γρίππη ἐξώκειλε ταχέως εἰς πνευμονίαν, μάταιαι δ' ἀπέβησαν αἱ προσπάθειαι ἐξόχου καθηγητοῦ μετακληθέντος ἐκ τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Μομπελλιέ. „Μέγαν πατριώτην" ἀποκαλεῖ τὸ τηλεγράφημα τοῦ σοφοῦ ἡμῶν φίλου τὸν Ζάππαν, τὸν τίτλον δὲ τοῦτον προσεπικυροῖ τὸ πένθος τοῦ Πανελληνίου. Καὶ ἄλλα ἔθνη εὐμοιροῦσι γενναίων εὐεργετῶν. Ἀλλὰ τοὺς ἄνδρας, ὧν ἡ φιλοπατρία κατεκόσμησε τὰ κέντρα τοῦ ἑλληνισμοῦ διὰ λαμπρῶν μνημείων, διακρίνει πνεῦμα αὐταπαρνήσεως ἄγνωστον εἰς τοὺς Ἀμερικανοὺς ἢ τοὺς Ἄγγλους. Νεόθεν ἀφιεροῦσιν ἑαυτοὺς εἰς μίαν ἰδέαν, καὶ ὑπὲρ τῆς ἰδέας ταύτης θυσιάζουσι καὶ τὰς ἀπολαύσεις τοῦ πλούτου καὶ τὰς ἀπολαύσεις τῆς οἰκογενείας. Πάντα αὐτῶν τὰ αἰσθήματα συνεψίζονται εἰς ἕν, ζῶσι δ' ἐν ἄκρᾳ λιτότητι καὶ πολλάκις ὑποβάλλονται καὶ εἰς στερήσεις, ὅπως αὐξήσωσι τὸν θησαυρὸν, ὃν θὰ κληροδοτήσωσι τῇ πατρίδι. Οἱ ἐπισκεπτόμενοι τὴν Ῥιζάρειον Σχολὴν δυσκόλως δύνανται νὰ φαντασθῶσι τίνων κόπων

καὶ ταλαιπωριῶν προϊὸν ὑπῆρξε τὸ χρῆμα, δι' οὗ ἀνιδρύθη τὸ ἀθηναϊκὸν ἱεροσπουδαστήριον, ἡ δ' εὐπορία τῆς Ζωσιμαίας *'Αδελφότητος ἐγνώσθη ἐκ τῶν ἔργων καὶ οὐχὶ ἐκ τοῦ βίου. 'Ως οἱ ἀρχαϊκοὶ ἐκεῖνοι ἄνδρες, ἐξ* 'Ηπείρου *εἷλκε τὸ γένος καὶ ὁ* Κωνσταντῖνος Ζάππας, *ὁ συνεχίσας καὶ συμπληρώσας τὸ ἔργον τοῦ ἐξαδέλφου του* Εὐαγγέλη. Γεννηθεὶς *πρὸ δύο καὶ ὀγδοήκοντα ἐτῶν ἐν τῇ κώμῃ* Λαμπόβῳ, *ἀπῆλθε δεκαεξέτης εἰς* 'Ρωμουνίαν, *ἔνθα ἀνέλαβε μετὰ τοῦ ἐξαδέλφου του τὸ κοπιωδέστατον ἐπάγγελμα ἐκμισθωτοῦ κτημάτων.* Διὰ *τῆς φιλοπονίας, τῆς νοημοσύνης καὶ τῆς συμπνοίας των οἱ ἐκμισθωταὶ κατέστησαν κατὰ μικρὸν κτηματίαι ἐκ τῶν πλουσιωτάτων, τὸ δ' ὄνομά των γνώριμον ἐγένετο τὸ πρῶτον εἰς τὸ ἔθνος, ὅτε ἐν ἔτει* 1856 *ὁ* Εὐαγγέλης *μετ' ἀρχαϊκῆς ἁπλότητος ἀνήγγειλεν εἰς τὸν* 'Αλ 'Ραγκαβῆν, *ὑπουργὸν τότε τῶν ἐξωτερικῶν, ὅτι διέθετε μέγα χρηματικὸν ποσὸν ὑπὲρ* 'Εκθέσεως *μαρτυρούσης τὰς προόδους τῆς* 'Ελλάδος. 'Ο *θάνατος δὲν ἐπέτρεψεν εἰς τὸν* Εὐαγγέλην *νὰ ἴδῃ τὸ μεγαλοπρεπὲς μαρμάρινον μέγαρον τῶν* 'Ολυμπίων, *ἐν ᾧ ἐτελέσθη ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ τῆς εἰκοσιπενταετηρίδος τοῦ βασιλέως* Γεωργίου, *ἡ τελευταία* Ἔκθεσις· *ἀλλ' ὁ βασιλεύς, ἑρμηνεύων προσηκόντως τὴν ἐθνικὴν εὐγνωμοσύνην, ἐκάλεσεν εἰς τὴν τελετὴν τὸν* Κωνσταντῖνον, *ὅστις εἰς τὴν ὑψηλὴν τοῦ συγγενοῦς πρόθεσιν ἔδωκε σάρκα διὰ τῆς δαπάνης δύο καὶ ἐπέκεινα ἑκατομμυρίων φράγκων.* Ἓν *καὶ ἥμισυ ἑκατομμύριον ἐδαπανήθη ὑπὲρ τῆς ἀνεγέρσεως καὶ συντηρήσεως τοῦ ἐν* Κωνσταντινουπόλει Ζαππείου Παρθεναγωγείου, *μνημεῖα δὲ τῆς φιλοπατρίας τοῦ* Κωνσταντίνου *εἶναι καὶ τὰ ἐν* Λαμπόβῳ, Λέκλῃ, 'Αδριανουπόλει, Φέῤῥαις, Περεμετῇ, Δροβιάνῃ, Δελβίνῳ, Φιλιάταις, Νιβάνῃ *ἐκπαιδευτήρια.* 'Επὶ *δεκάδας ἐτῶν ὁ ἀνήρ, ὁ δαπανῶν ὑπὲρ ἑαυτοῦ ἐνιαυσίως ὀλίγας μόνον χιλιάδας, ἐδαπάνα μυριάδας πολλὰς ὑπὲρ τῆς προόδου τῶν ὁμοεθνῶν.* Πρὸ *ὀφθαλμῶν εἶχε διηνεκῶς τὴν διάδοσιν γνησίως ἑλληνικῆς παιδείας, τὴν σώφρονα καὶ χριστιανικὴν τῆς νέας γενεᾶς ἀγωγήν.* 'Αναλώμασιν *αὐτοῦ ἐξεδόθη ὑπὸ τοῦ ἐν* 'Αθήναις *πρὸς διάδοσιν τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων* Συλλόγου *τὸ τελευταῖον πόνημα τοῦ ἀειμνήστου* Βραΐλα, „Αἱ Φιλοθέου *καὶ* Εὐγενίου *ἐπιστολαί", σύνοψις ὑγιῶν καὶ εὐλήπτων φιλοσοφικῶν ἀρχῶν.* 'Αλλ' *ὁ* Ζάππας *ἐνόει συγχρόνως ὅτι ἡ πρὸς τὰ ἔργα τοῦ πνεύματος ῥοπὴ τοῦ ἔθνους, δυσανάλογος πρὸς τὴν σωματικὴν αὐτοῦ ῥώμην, ἠδύνατο ν' ἀποβῇ πηγὴ δεινοῦ κινδύνου, θέλων δὲ ν' ἀντιδράσῃ κατὰ τῆς ῥοπῆς ταύτης, κατέθεσεν εἰς τὴν* 'Εθν. Τράπεζαν 250 *χιλιάδας φράγκων, ἵνα ἐκ τῆς προσόδου αὐτῶν συντηρῶνται δύο διαγωνίσματα, τὸ μὲν πρὸς ἐκπαίδευσιν ὑποτρόφων ἐν ταῖς γεωργικαῖς σχολαῖς τῆς* Εὐρώπης, *τὸ δὲ πρὸς ἔκδοσιν γεωργικῶν βιβλίων.* 'Εκ *τοῦ ποσοῦ τούτου ἐξεδόθησαν μέχρι τοῦδε δύο χρήσιμα πονήματα* „Περὶ *ἐλαίας" καὶ* „Περὶ *σταφιδαμπέλου", ἐξεπαιδεύθησαν δ' ἐν* Γαλλίᾳ *καὶ* 'Ιταλίᾳ *φιλότιμοι νέοι, διδάσκοντες ἤδη εὐδοκίμως ἐν ταῖς ἀρτισυστάτοις τῆς* 'Ελλάδος *γεωργικαῖς σχολαῖς.* „Πεπαιδευμένος", *καθ' ἣν ἔννοιαν ἀποδίδουσιν εἰς τὴν λέξιν ταύτην οἱ λογιώτατοι, δὲν ἦτον ὁ* Κωνσταντῖνος Ζάππας· *ἀλλ' αἱ δημοσιευθεῖσαι πολλάκις ἐπιστολαί του μαρτυροῦσιν ὀρθὸν νοῦν, ὀξύτητα παρατηρήσεως, ἐμβρίθειαν κρίσεως, ὅσοι δ' ἐγνώρισαν αὐτὸν ἐκ τοῦ σύνεγγυς ἐξετίμησαν τὰς ἀρετὰς τοῦ χαρακτῆρός του.* Αἱ *μεταβολαί, ἃς ἐπήνεγκεν εἰς τὸ πρόγραμμα καὶ εἰς τὸν κανονισμὸν τοῦ ἐν* Κωνσταντινουπόλει Ζαππείου, *θὰ ἤρκουν μόναι, ὅπως ἀποδείξωσι ὁπόσον βαθύτερον ἔκρινεν ὁ ἁπλοϊκὸς* 'Ηπειρώτης *τῶν δῆθεν ἐπάγγελμα ἐχόντων τὰ γράμματα.* Κατὰ *τὰ τελευταῖα ἔτη, κύριον αὐτοῦ μέλημα ἦτον ἡ ἀπὸ παντὸς κινδύνου διάσωσις τῆς μεγάλης περιουσίας, ἣν εἰς αὐτὸν κατέλιπεν ὑπὲρ τοῦ ἔθνους ὁ* Εὐαγγέλης, *καίτοι δὲ δὲν ἐπέζησε δυστυχῶς, ὅπως ἴδῃ τὸ πέρας τῆς δίκης, οὐδεμία ἀμφιβολία ὅτι, κατὰ τὴν ἔκβασιν αὐτῆς, θὰ θριαμβεύσῃ ἡ θέλησις τῶν δύο μεγάλων τῆς πατρίδος εὐεργετῶν, μαρτυρηθεῖσα διὰ τοῦ βίου των ὅλου, ἔτι σαφέστερον, ἢ δι' ἐγγράφων.*

Νέα 'Ημέρα, 25/6 Φεβρ. 1892.

LISTE DES MEMBRES (ET ABONNÉS) DE LA SOCIÉTÉ PHILHELLÉNIQUE A AMSTERDAM

(*Continuation de l'Hellas IV* 1 *p.* 60.)

(*Continuation de l'Hellas IV* 1 *p.* 60.)

Russie.

Dimitrios Kontidis, Docteur en médecine, à Odessa.

Turquie.

M. A. C. P. Stamoulis, à Selymbria, près de Constantinople.

MEMBRES ET ABONNÉS QUI ONT DONNÉ LEUR DÉMISSION:

G. J. P. J. Bolland, Professeur à l'École Moyenne, Batavia, Indes Néerlandaises.
Ioan. Moraïtinis, négociant à Odessa, Russie.
M. le Dr. C. P. Tiele, professeur à l'Université de Leide.
M. le Dr. B. H. Steringa Kuyper, prof. au gymnase de Middelburg, Hollande.
M. François Havelka à Prag, Autriche.
M. le Dr. P. J. Gouda Quint à Davos Platz, Suisse.
M. le Dr. W. F. A. van Dam, à Kampen, Hollande.
Mad. Ch. L. Pavtopoulou, Pirée.
M. Marinos Inglesis, Odessa.
M. Z. Phranchopoulos, »
M. Cr. Doulgeroff, »
Mons. G. C. Ralli, Liverpool.
» A. Ralli, »
» S. Georgala, »

MEMBRES ET ABONNÉS QUI ONT CHANGE D'ADRESSE:

C. Casangés, à l'adresse de M. Livierato, 93 Wall Street, New York.
Georg. Latris, négociant à Odessa — lire: négociant à Smyrne, Turquie (Asie Mineure).
Dr. P. E. Pavolini, adresse nouvelle: Via Urbana 167, Rome, Italie.

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΤΗΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ [1]).

Bikélas (Dimitrios), Philippos Marthas. Eine psycholog. Novelle, aus dem Hellen. übers. von *A. **Boltz**.
(Feuilleton der Darmst. Zeitung).

---

[1]) *Τὰ ὀνόματα τῶν ἀξιοτίμων κκ. δωρητῶν σημειοῦνται δι' ἀστερίσκου.*

*Küchler (Carl), Nordische Heldensagen. Aus dem Altisländ. übers. und bearbeitet. Bremen, M. Heinsius Nachfolger 1892. 8°. 264 S. — Ladenpreis 3 Mk.

Inhalt: Einleitung. — Die Saga von Gunnlaug Schlangenzuge. — Die Saga von Fridthjof dem Gewaltigen. — Die Wölsungen-Saga. — Berichtigungen.

Drossinis (Georgios), Die Rivalinnen. Ein griech. Stilleben auf den Inseln, nach der Natur gezeichnet. Aus dem Hellen. übers. von *A. Boltz. (Feuilleton der Darmst. Zeitung).

Verslag der 64e Algemeene Vergadering van het Kon. Ned. Aardrijkskundig Genootschap. Leiden, Brill 1891. 8°.

*Blink (H.), Nederland en zijne bewoners, Handboek der aardrijkskunde, enz. Proefaflev. Amsterdam, Gerlings. 1892. 8°.

Ligue Internationale de l'Enseignement. 2e Bulletin, 15 janvier 1892. Paris, 14 Rue Jean-Jacques-Rousseau. 8°.

Στιχουργικὴ τῆς συγχρόνου ποιήσεως ὑπὸ Τυρταίου (Θεοδ. N. Ἀποστολοπούλου). ἐν Ἀθήν. τύπ. Πασσάρη κ. Βεργιανίτου 1891. 8°. 252 σελ.

Εἰσαγωγή. — Μέρος Α'. — Ὁρισμοί. — Προσῳδία. — Διάκρισις στίχων — Ὁμοιοκαταληξία. — Εἴδη στίχων. — Στίχοι τρισύλλαβοι. — Στίχοι τετρασύλλαβοι. — Στίχοι πεντασύλλαβοι, κτλ. κτλ. — Ἔπεα πτερόεντα. — Ἀνεμώλια. — Μεμετρημένα καὶ ἄμετρα. — Νυκτερινὸς σκοῦφος τῶν προειρημένων.

Μέρος Β'. — Μουσική, ἔμμετρος λόγος, πεζὸς λόγος, κτλ — Προσῳδία, τόνος, κτλ. — Ὁ Ἡφαιστίων περὶ ἀποθέσεως. — Μέτρον καὶ ῥυθμός. — Ἰαμβικὸν μέτρον. — Τροχαϊκὸν μέτρον. — Δακτυλικὸν μέτρον. — Τὰ λοιπὰ ἁπλᾶ μέτρα τῶν ἀρχαίων. — Χοριαμβικὸν μέτρον. — Ἀντισπαστικον μέτρον. — Ἰωνικὰ μέτρα — Περὶ παιωνικοῦ μέτρου. — Ἐπίλογος καὶ τέλος.

*Ἀποστολόπουλος (Θεόδ. N.), Ἀναγνωσματάριον μετὰ πολλῶν εἰκόνων καὶ χαρτῶν, περιέχον ἐκλογὴν ἐκ τοῦ Ἡροδότου, κλ. κλ. ἐν Ἀθήν. 8°. 239 σελ.

—— Γεωγραφία τῆς Εὐρώπης καὶ τῶν λοιπῶν ἠπείρων. Ἔκδοσις νέα. ἐν Ἀθήν. 8°. 52 σ.

—— Νέον ἀλφαβητάριον μετὰ πολλῶν εἰκόνων, διὰ τοὺς μαθητὰς τῶν δημοτ. σχολείων, κλ. Ἔκδοσις νέα. ἐν Ἀθήν. 8°. 80 σ.

—— Εὐμέθοδος γραμματικὴ τῆς ἑλλην. γλώσσης κλ. κλ. Ἔκδοσις νέα. ἐν Ἀθήν. 8°. 112 σ.

—— Ἑλληνικὴ ἱστορία μετὰ εἰκόνων, κλ. κλ. Ἔκδοσις νέα. ἐν Ἀθήν. 8°. 80. σ.

—— Αἱ προσευχαὶ τῶν παίδων, κλ. κλ. Ἐγκρίσει τῆς Ἱερᾶς Συνόδου. ἐν Ἀθήν. 8°. 80 σ.

—— Ὁ ἄνθρωπος. Τερπνὸν ἀνάγνωσμα, κλ. κλ. Ἔκδοσις νέα. ἐν Ἀθήν. 8°. 95 σ.

—— Ὁ Ἀπόλλων, ἤτοι συλλογὴ ποιημάτων, κλ. κλ. Ἔκδοσις νέα. ἐν Ἀθήν. 8°. 112 σ.

—— Νέον ἀναγνωσματάριον μετὰ εἰκόνων περιέχον ἑλλην. παραμύθια, κλ. κλ. ἐν Ἀθήν. 8°. 79 σ.

—— Μαθήματα ἀριθμητικῆς μετὰ προβλημάτων κλ. κλ. Τεῦχος Α—Β'. Ἔκδοσις νέα. ἐν Ἀθήν. 8°. 48 κ. 80 σ.

—— Γεωγραφία τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς λοιπῆς Ἑλλην. Χερσονήσου, Ἔκδοσις νέα. ἐν Ἀθήν 8°. 168 σ.

—— 1821. Ἡ Παλιγγενεσία τῆς Ἑλλάδος, κλ. Ἔκδοσις δ'. ἐν Ἀθήν. 8°. 31 σ.

—— Σκηνογραφίαι τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως, μετὰ εἰκόνων, κλ. Ἔκδοσις νέα. ἐν Ἀθήν. 8°. 176 σ.

Λάσω (Ἐρνέστ.), Σωκράτους βίος καὶ διδασκαλία. Μετάφρασις *Ἀριστ. Καρακάρη. ἐν Τεργέστῃ, 1892. 8°. 47 σελ.

*Σακελλάριος (Ἀθαν. Ἀ.), Ἁγιοπετρίτης, Δ. Φ. καὶ καθηγητής, Τὰ Κυπριακά, ἤτοι γεωγραφία, ἱστορία, καὶ γλῶσσα τῆς νήσου Κύπρου, ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι σήμερον. Τόμος Β'. Ἡ ἐν Κύπρῳ γλῶσσα. ἐν Ἀθήναις, τυπ. καὶ ἀναλ. Π. Δ. Σακελλαρίου 1891. gr. 8°. 896 σελ. Τιμᾶται δραχμῶν 15.

Vgl. über dieses werthvolle, grossartig angelegte Werk die Hellas III S. 181—182, meine Hist. Grammatik Th. I und II, und die Recension der Νέα Ἡμέρα vom 11/23 Jan. 1892, wo einige werthvolle Ergänzungen zu dem glossologischen Theile mitgetheilt werden. Vielleicht finden wir später Zeit um auf die reichhaltige Arbeit zurückzukommen. — M.

Goedeke (K.), Adolf Ellissen. Vortrag, gehalten am 18. November 1872 in Göttingen. Zum Besten eines Grabdenkmals. Preis 10 Sgr. Göttingen, Gebr. Hofer, 1872. kl. 8°. 32 S.

Geschenk des Herrn *Dr. O. A. Ellissen in Einbeck, vgl. Hellas IV 1 S. 48—49.

*Pavolini (P. E.), Due recensioni inedite dell'Anekārthadhvanimañjarī di Mahākṣapaṇaka.

(Giornale della Società Asiatica Italiana, Estratto dal Vol. V, pag. 175—182).

*Μελεάγρου (Περικλέους), Κριτικὰ ἐπανορθώματα. ἐν Ἀθήναις, παρὰ τῷ ἐκδ. Γρηγ. Λάμπρου 1891. 8°. 23 σελ.

—— Λυκούργου λόγος κατὰ Λεωκράτους, μεταφρασθεὶς ὑπὸ —. Ἐκδότης Γρηγόριος Λάμπρου. ἐν Ἀθήναις, βιβλιοπ. Γρ. Λάμπρου 1891 8°. 67 σελ.

Euripides — Εὐριπίδους Μήδεια, ἐξέδωκε καὶ ἡρμήνευσε *Γεώργιος Μ. Σακόρραφος δ. φ. ἐν Ἀθήναις, ἐκ τοῦ τυπογρ. Π. Δ. Σακελλαρίου 1891. 8°. 185 σ. Ἡ τιμὴ τοῦ βιβλίου δρ. 2.50.

Diese beachtenswerthe Ausgabe, den Herrn D. Ch. Semitelos und K. S. Kontos gewidmet, φιλτάτοις διδασκάλοις μνήμων (der Autor) τῆς σοφῆς αὐτῶν διδασκαλίας, deren Porträt beigefügt ist, können wir den Lesern bestens empfehlen. Nach einem Πρόλογος, geschrieben in Leipzig 1891, giebt der Herausg. zuerst eine Εἰσαγωγὴ περὶ τῆς γνησιότητος τοῦ δράματος und περὶ τῆς διπλῆς τοῦ δράματος ἐκδόσεως, und handelt darin endlich περὶ ἐπαναλήψεως στίχων. Dann folgt der Text, mit vielen Verweisungen und ausführlichen Noten. Zuletzt, S. 144 ff., folgt ein Κριτικὸν παράρτημα, wobei der Herausg. die weise Methode befolgt hat, kurz wie ein Porson zu sein („ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀπέφυγον ἀσμεναίτατα ὥσπερ λυττῶντα κύνα τὴν μακρολογίαν"), und worin er beweist mit den Werken der Engl., Deutschen und Holländ. Kritiker (Cobet, Herwerden u. s. w.) vertraut zu sein.

Xenos (Steph. Th.), Ἡ κιβδηλεία ἤτοι μία ἀληθὴς ἱστορία τῶν ἡμερῶν μας. Εἰς τόμους δύο. Μετὰ εἰκονογραφιῶν. ἐν Λονδίνῳ, τύπ. Wertheimer & Co. Ὁδὸς Londen Hall 1860. 4°. 248 u. 298 S. Mit vielen Bild. und Autographen.

[Gehört nicht zur speziellen Bibl. unseres Vereins, aber zur Univ. Bibl. von Amst. Wir wollen jedoch die Aufmerksamkeit besonders unserer Hellen. Leser auf dieses höchst merkwürdige Buch lenken. — Red.]

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΤΩΝ ΠΕΡΙΟΔΙΚΩΝ.

(Συνέχεια).

ΕΣΤΙΑ *εἰκονογραφημένη. Ἐκδίδεται κατὰ Κυριακήν. Ἐκδότης καὶ διευθυντὴς* Γεώργ. Δροσίνης.. *ἐν Ἀθήναις.*

Česká Thalia. Listy pro dramatickou literaturu a umění. vPraze, dne 1 listopadu 1891. Ročník V. Císlo 31. — Moderní řecké divadlo (Napsal Georges Bourdon, etc.).

ΑΝΑΠΛΑΣΙΣ, *περιοδικὸν τοῦ ὁμων. Συλλόγου ἐκδιδ. δὶς τοῦ μηνός. ἐν Ἀθήναις.*

Studien (Leipziger) zur classischen Philologie. von *O. Ribbeck*, *H. Lipsius*, *C. Wachsmuth.* XIV Bd. 1es Heft. Leipzig, Hirzel 1891. 8° 171 S.

Inhalt. *Felix Atenstädt*, De Hecataei Milesii fragmentis.

Listy Filologické. Vydávají se nákladem Jednoty českých filologu vPraze, Odpovědní redaktoři *Jan Gebauer* a *Jos. Král.* Ročník osmnáctý. vPraze. 1891. 8°. p. 401—480.

Rundschau (Neue Philologische). Herausg. von *C. Wagener* und *E. Ludwig* in Bremen. Jahrg. 1891, N°. 26. Jahrg. 1892. N°. 1—2. Gotha, F. A. Perthes 1891. 8°.

ΦΟΙΒΟΣ *ἐπιμήνιος συγγραφὴ περὶ τῆς δημοσίας ὑγιείας, κλ. κλ. ὑπὸ* Ἰωάν. Π. Πύρλα. *ἐν Ἀθήναις* 1892.

Mnemosyne. Bibliotheca Philologica Batava, coll. S. A. Naber, J. van Leeuwen J.f., I. M. J. Valeton. etc. N. S., Vol. XX pars I. Lugd. Bat. E. J. Brill, Lipsiae, O. Harrassowitz 1892. 8°. p. 1—112.

ΣΩΤΗΡ, *μηνιαῖον περιοδικὸν σύγγραμμα, κτλ. ἐν Ἀθήναις*, 1892.

Philologus, Zeitschr. für das class. Alterthum. Begründet von *F. W. Schneidewin* und *E. v. Leutsch.* Herausg. v. *Otto Crusius* in Tübingen. Bd. L. Heft 3. (N. F. Bd. IV. H. 3) Göttingen 1891.

ΠΛΑΤΩΝ, *σύγγραμμα περιοδικὸν κτλ. ἐκδ. κατὰ μῆνα. τόμ.* ΙΓʹ. *ἐν Ἀθήναις* 1891—92.

Revue des études grecques, etc. etc. Tom. IV. N°. 16. Oct. Déc. 1891. Paris, Leroux 1891. p. 343—486.

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΤΩΝ ΕΦΗΜΕΡΙΔΩΝ.

(Συνέχεια).

Nachrichten (Münchener Neueste). Samstag 19 Dez. 1891. Feuilleton: Lukis Laras (von K. Krumbacher).

Χρόνος, *ἐν Ἑρμουπόλει Σύρου.*

Ἀνατολή. L'Orient. Directeur N. Chalavassi. Syra.

Φάνος. *ἐν Ἑρμουπόλει Σύρου.*

Ἐπιθεώρησις, *ἐκδ. καθ' ἑκάστην. Ἀθήνησιν.*

Ἄστυ (Τὸ), *Καθημερινὴ εἰκονογραφημένη ἐφημερίς. ἐν Ἀθήναις.*

ΓΡΑΜΜΑΤΟΚΙΒΩΤΙΟΝ
τῆς
„ΕΛΛΑΔΟΣ".

M. Jules Ferette, Neuchâtel. — Votre article sur »La disposition dans les paradigmes" nous est parvenu, et nous espérons le publier plus tard, quand l'espace le permettra. Si vous pourrez trouver le temps, nous vous invitons de nous écrire une étude sur l'enseignement des langues classiques en Suisse, et spécialement sur la place qui est occupée par le grec dans l'enseignement.

κ. Μ. Γ. ΔΗΜΙΤΣΑΝ εἰς Ἀθήνας. Ἐν σελ. 184 *τοῦ ὑμετέρου βιβλίου ἀνέγνωσα τὰ ἑξῆς· Ἡ Οἴτυλος (Οἴτυλον, Βίτυλο 1, 225) κώμη παραλία, κτλ. κτλ.* — *Περὶ τοῦ ὀνόματος τούτου ὁ* Pape, Eigenn. *γράφει τὰ ἑξῆς·* Οἴτυλος, m. Rando, Randen = Βίτυλος oder Βείτυλος s. Inscr. 1323 u. Böckh z. d. St., vgl. mit Ahr. Dial. II 46, wie denn die Stadt b. Ptol. 3, 16, 22 auch Βίτυλα ἢ Οἴτυλος heisst, u. man sie nach Strab. 8, 360 auch Βοιτίλος nannte, u. d. Ew. in Inscr. 1323 Βειτιλεῖς, u. sie jetzt Vitylo heist, Curt. Griech. Etym. 2, 148. — (Curt. Gr. Etym.[3] S. 523: Vielleicht hängt mit demselben Stamme der Name der lakon. Stadt Οἴτυλος mit den Varianten Βείτυλος, Βίτουλος (Ahr. Dor. 46) zusammen. Sicherlich aber sind Ο und Β hier aus Ϝ hervorgegangen"). *Παρακαλοῦμεν ὑμᾶς νὰ γράψητε ἡμῖν ἀκριβῶς περὶ τοῦ ὀνόματος τούτου, διότι ἐπιθυμοῦμεν νὰ μάθωμεν ἂν διετηρήθη ἔτι ἐν τῇ λέξει ταύτῃ τὸ δίγαμμα β = Ϝ, κλ. κλ.* [1]).

Dr. Georg. Sotiriadis, rue Xanthos, Kolonaki, Athen. — Die Hellas ist nach Jannina, und das für sie bestimmte Ex. nach Athen geschickt worden.

κ. Ξ. ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΙΔΗΝ, Κων/πόλιν. *Ἡ ἐπιστολὴ ὑμῶν τῆς* 14/26 *Δεκ.* 1891 *ἐλήφθη. Εὐχαριστοῦμεν.*

κ. Δ. Η. ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΗΝ, Κων/πόλιν. *Τὰ χρήματα ἐλήφθησαν, εὐχαριστοῦμεν. Τὰ δύο ἀντίτυπα διὰ τοὺς κκ. Κλεόβουλον καὶ Τριανταφυλλίδην θὰ πεμφθῶσιν.*

G. V. Collison Esq., Vicarage Clodock, Abergavenny, England. — Thank you very much for your letter of Jan. 1892. The Hellas has been sent to your adress.

An die *Redaktion* der *Nea Himera*, Triest. — In Ihrer Recension meiner Grammatik vom 11/23 Jan. 1892 nennen sie unseren Mitarbeiter, Herrn Prof. A. Boltz in Darmstadt, Ehrenmitglied des Ph. Vereines, »den »edelmütigen und mildherzigen Taufpathen aller in Hellas und anderswo

1) cf. Foy, Lautsystem S. 19—20, Deffner, Zak. Gramm. S. 12 ff., Thumb, Neugr. Sprache S. 30, u. s. w.

»zwerggeistigen Versediebe und Prosaschmierer, welche der dichterischen »und prosaschriftstellerischen Unsterblichkeit nachlechzen". Ein so hartes und ganz ungerechtes Urtheil über den Mann, welcher einen grossen Theil seines Lebens und Strebens der Hellenischen Sache gewidmet hat, dessen gründliche Artikel und schöne Uebersetzungen eine Zierde unserer Zeitschrift sind, zwingt uns leider an dieser Stelle öffentlich gegen ein solches Verfahren zu protestiren. Wenn in den besten hellenischen Zeitungen auf solche Weise von den aufrichtigsten Philhellenen gesprochen wird — wie müssen die Griechen wohl ihre Feinde behandeln?!! H. C. M.

κ. Μ. Γ. ΔΗΜΙΤΣΑΝ, Ἀθήνας. — Ἡ *συνδρομή σας καθὼς καὶ τὸ ἐπιστ. δελτάριον ἐλήφθη. Αἱ πολλαὶ ἐργασίαι μου κωλύουσι νὰ σᾶς ἀπαντήσω εἰ μὴ διὰ τῆς* »Ἑλλάδος" *ἡμῶν.* Ἐλάβετε *ἀναμφιβόλως τὸ α' τεῦχος τοῦ δ' ἔτους, ἐν τῷ ὁποίῳ θὰ ἴδητε ὅτι ὁ ταμίας τοῦ* Συλλόγου *ἔλαβεν ἐν καιρῷ τὴν συνδρομήν σας.* Ὅσον *ἀφορᾷ εἰς τὰς ἀποδείξεις τῶν ἄλλων μελῶν, σᾶς παρατηρῶ ὅτι ἐκεῖναι ἤδη πρὸ μηνῶν ἐστάλησαν ἐπὶ συστάσει εἰς τὸν ἐπίτιμον ὑποπρόεδρον τοῦ* Συλλόγου *κ.* Σ. Λάμπρον, *ἀλλὰ μέχρι σήμερον οὔπω ἐλάβομεν ἀπάντησιν περὶ τούτων, ὥστε πρέπει νὰ διευθύνησθε ἀπ' εὐθείας εἰς τὸν κ.* Λάμπρον. Ἡ Ἐπιτροπὴ *ἀπεφάσισεν ἤδη πρὸ πολλοῦ νὰ στείλῃ τὰ φύλλα τοῦ περιοδικοῦ εἰς μόνους τοὺς προπληρώσαντας συνδρομητάς.* — Ἔλαβον *καὶ τὴν δευτέραν πραγματείαν σας περὶ τοῦ τάφου τοῦ* Ἀριστοτέλους, *καὶ ἐλπίζω ὅτι θὰ εὕρομεν ἐντὸς βραχέος τὸν ἀναγκαῖον χῶρον νὰ τὴν δημοσιεύσωμεν.* Χαίρετε. H. C. M.

κ. Γ. Α. ΠΟΛΙΤΗΝ *εἰς* ΣΤΡΟΝ. Δὲν *ἐννοῶ ἀκριβῶς ὁποίους τινὰς καταλόγους ἐπιθυμεῖτε νὰ λάβητε, ὥστε παρακαλῶ νὰ γράψητέ μοι περὶ τούτου ἐκτενέστερον.* Ὅσον *ἀποβλέπει εἰς τὸ ἄρθρον σας περὶ τοῦ* »Φιλαδελφείου *ποιητικοῦ* Ἀγῶνος", *ἐλπιζομεν νὰ τὸ δημοσιεύσωμεν ὕστερον, ὅταν ὁ χῶρος τὸ ἐπιτρέπῃ.*

Monsieur C. Casangés, 372 Manhattan Ave, New-York. — Malheureusement nous n'avons pas trouvé le temps nécessaire d'écrire un long article sur notre regretté M. Rangabé, mais vous trouverez tous les renseignements nécessaires dans les journaux grecs et en général dans la presse européenne. Quant aux numéro's de l'Hellas, ils vous ont été envoyés sous l'adresse de M. Livierato, comme vous nous avez indiqué.

κ. Α. Κ. Π. ΣΤΑΜΟΥΛΗΝ *ἐν* Σηλυμβρίᾳ. — Ἡ *ἐπιστολή σας καθὼς καὶ ἡ φωτογραφία ἐλήφθη.* Εὐχαριστοῦμεν.

κ. ΔΗΜ. ἈΓΕΛΑΣΤΟΝ, Consul de S. M. le Roi des Hellènes, Anvers, Belgique. *Εὐχαριστῶ ἐγκαρδίως διὰ τὰ συγχαρητήρια.*

κ. ΘΕΜ. ΠΑΓΚΑΛΟΝ, *ἱππότην τοῦ* Β' *τάγματος τοῦ* Σωτῆρος, Ἀθήνας. — *Εὐχαριστοῦμεν ἐγκαρδίως.*

On the genuineness of Aristotle's Ἀθην. Πολιτεία.

Letter of Mr. F. G. KENYON [1]).

British Museum London, March 4th 1892.

Dear Sir,

Very many thanks to you for your kindness in sending me a copy of your first article on the genuineness of the Ἀθηναίων πολιτεία. I should have been sorry indeed to have missed seeing so interesting a paper. I do not wish to dwell on personal matters, but I cannot pass over your extremely kind references to myself without a word of thanks; I am sincerely grateful for such courteous recognition of my very imperfect work. But the main subject of your paper is of more importance. I should be the last person in the world to protest against the most searching and thorough criticism being applied to the newly-discovered treatise, and I hope that your examination of it will be carried through; though at the same time I do not doubt myself that it will stand the ordeal of fair criticism successfully. Of course there will be difficulties and doubtful passages; so there are in Thucydides, in Demosthenes, and still more in the accepted works of Aristotle; but I believe that it will eventually be recognised as being what it professes to be, — the treatise on the Athenian constitution written in the lifetime of Aristotle, certainly under his direction and probably by himself, published under his authority and accepted as his by all the ancient world.

May I make a few remarks on the portion of your examination which you have now sent to me? First, it is not clear whether you intend to argue that the Ἀθ. πολ. is an ancient or a modern forgery. Your reference to Phalaris etc. would suggest the former; but your quotation from Hellas III 378 appears to suggest the hypothesis of a modern forger incorporating the fragments from Rose's edition. The two hypotheses require, I think, quite distinct treatment; and the hypothesis of a modern forgery is, I feel sure, quite untenable. If this is to be discussed, the palaeographical question must be faced first of all; and I think a single sight of the MS., or even of the facsimile, would convince any palaeographer of the impossibility of its being a modern falsification. Even apart from the extreme improbability that a modern forger would be able to deceive alike palaeographers, historians, and scholars, you would have to account for the remarkable fact that the MS possesses certain peculiarities of writing (e. g. η written thus, ᒣ) which were practically unknown before, but to which parallels have since been discovered in dated documents of the very period to which the Aristotle papyrus had been assigned (cf. Palaeographical Society's publication, Series II, pt VIII, just issued). Further, though I am not able at present to state the circumstances of the acquisition of the MS., they do not, I think, justify your suggestion that they cast doubt on the authenticity of the MS. Any newly discovered MS. must be received with suspicion, and must convince us of its genuineness on internal, more than on external, grounds. Hence I think references to the obscurity of the origin of the MS. do not advance the question one way or another.

But if the hypothesis of a modern forgery be dismissed, then the evidence of the fragments becomes strong. If the MS. is rightly assigned to the end of the 1st or beginning of the 2nd century, then it is previous to the authors to whom most of the quotations are due;

---

1) Vgl. S. 95.

and it becomes certain that this is, substantially at least, a work which was well known-and accepted as an authority in very early times. (The exact extent to which the testimony of antiquity can be pushed back must remain a matter for detailed discussion). Where then is the forgery to be placed? Does it only consist (as your quotation from Galen suggests) in assigning Aristotle's name to a work, written indeed about his date, but not by his hand? Till one knows which line of argument you intend to pursue it is difficult to discuss the matter further; and indeed I ought to ask your pardon for troubling you at such length on a subject which cannot be adequately considered within the limits of a letter. But with reference to your lists of suspicious words, might I suggest (1) that many of them (e. g. no.s 2, 3, 8 in your first list, 2, 9, 11, 45, 49, 50 in the second) are technical words, which any writer on the subject must have used; (2) that others are mere compounds, such as any writer might legitimately make and use, and against which the want of parallels is no evidence (e. g I. 4, 5, 6, 7, 9, II. 3, 5, 6, 7, 36); (3) that a few of them are due to mis-readings of the MS. (e. g. I. 10 [read *προσπαρατίθεσθαι*], II. 31 [*ἵνα μὴ πρόφασις ᾖ τοῦ ἀπιέναι*], and perh. II. 16 [perhaps *καὶ οἱ δανεισμοὶ πᾶσιν*]); (4) that Aristotle in a historical treatise for general readers would naturally use words which are not found in his philosophical treatises for a limited public; (5) that *ἅπαξ λεγόμενα* are not uncommon in his accepted works. These considerations do not, I admit, explain away all the force of such lists as yours; but I think they qualify it greatly.

I do not wish to trouble you further now, and I hope you will excuse my having written so much; but the subject is one which naturally interests me much, as it evidently interests you. It is not lightly or without consideration that I came to the conclusion that the treatise is substantially genuine; and I do not think the hasty way in which some scholars have expressed their scepticism is to be commended. This does not, I need hardly say, in any way refer to you; for your scepticism is most moderately expressed and is to be accompanied by a full and impartial examination. Such a scepticism is to be welcomed, as tending to the establishment of the truth, on whatever side the truth may lie.

Therefore with renewed thanks, I remain yours very sincerely

F. G. KENYON [1]).

Monsieur D. BIKÉLAS à Paris. — J'ai bien reçu votre carte postale d'Athènes, et j'ai corrigé l'erreur dans le »Anhang" du II volume de ma »Historische Grammatik". Je me réserve le plaisir d'entendre plus tard votre opinion sur mon oeuvre. M.

κ. Θ. ΠΑΠΠΑΔΗΜΗΤΡΑΚΟΠΟΥΛΟΝ, Ἀθήνας. — *Δυστυχῶς δὲν δυνάμεθα νὰ δημοσιεύσωμεν εἰ μὴ μικρόν τι μέρος τῆς μεγάλης διατριβῆς ὑμῶν, διότι ἡ οἰκονομικὴ κατάστασις τοῦ Συλλόγου ἀναγκάζει ἡμᾶς νὰ ἤμεθα πολυφειδεῖς. Ὑπισχνούμεθα ὅμως νὰ δημοσιεύσωμεν τὸ δεύτερον καὶ ἤδη διορθωθὲν μέρος ἐν τῇ Ἑλλάδι* IV 3, *καὶ τὸ οὔπω ἀποσταλὲν λοιπὸν ἐν* IV 4. *Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὰ ἰδιαίτερα ἀντίτυπα τῆς πραγματείας ὑμῶν, παρακαλοῦμεν ὑμᾶς νὰ διευθύνησθε κατ' εὐθείας εἰς τὸν τυποθέτην, καὶ νὰ στείλητε αὐτῷ ὕστερον καὶ τὰ χρήματα. Χαίρετε.*

---

1) Für den Augenblick lasse ich es hierbei verwenden. Ich komme jedoch, wie selbstverständlich ist, bald auf die Sache zurück. — M.

VI. Die Byzantinische Zeit.

VII. Die mittelgriechische Litteratur.

VIII—IX. Der Uebergang zur neuesten Litteratur.

18te *Jahrhundert.*

X. Die neuere und neueste Litteratur.

19te *Jahrhundert.*

Anhang. — Die Prosa-Litteratur.

Eine neue Ausgabe des Aëtius.

ΕΛΛΗΝΩΝ ΙΑΤΡΩΝ ΑΝΕΚΔΟΤΑ ΕΡΓΑ. [1])

Μετὰ μακρᾶς καὶ ἐπιπονωτάτας ἐρεύνας καὶ μελέτας, ὁ λίαν ἐλλόγιμος καθηγητὴς κ. Γεώργιος Κωστομοίρης ἐξέδωκεν ἐν Παρισίοις, ἀναλώμασι τοῦ Ἀθήνησιν Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου, τὸ πρῶτον τεῦχος τῶν ἀνεκδότων Ἑλλήνων ἰατρῶν, περιέχον „Ἀετίου λόγον δωδέκατον". Ὁ Ἀέτιος, ἀκμάσας κατά τὰς ἀρχὰς τῆς ἕκτης ἀπὸ Χριστοῦ ἑκατονταετηρίδος, ἦτο ἐκ τῶν δοκιμωτάτων κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους Ἀσκληπιαδῶν, συνέγραψε δὲ πάμπολλα ἰατρικὰ βιβλία, ἀποθησαυρίσας ἐν τούτοις σοφωτάτας διατριβὰς προγενεστέρων Ἑλλήνων ἰατρῶν, καὶ κατ' ἐξοχὴν τοῦ Ἀρχιγένους, τοῦ Γαληνοῦ καὶ ἄλλων [2]). Ὡς τὸ ἀνθολόγιον τοῦ Στοβαίου περιέχει οὐκ ὀλίγα τιμαλφῆ τεμάχια ἐξ ἀρχαίων ἀπολομένων συγγραφῶν, οὕτω καὶ τὰ ἐκ παντοίων καὶ ἀρίστων πηγῶν ἠρανισμένα ἑκκαίδεκα ἰατρικὰ βιβλία τοῦ Ἀετίου περιέχουσι πολύτιμα ἀπανθίσματα ἐκ παλαιοτέρων καὶ ὑπὸ τοῦ χρόνου ἠφανισμένων ἰατρικῶν πονημάτων. Ἵνα κατανοήσῃ τις οἵους καὶ ἡλίκους ἄθλους ὑπέμεινεν ὁ κ. Κωστομοίρης πρὸς διεξαγωγὴν τῆς ἐπιμόχθου καὶ ὄντως ἡρακλείου ταύτης ἐργασίας, παρατιθέμεθα τὸ ἑξῆς ἀπόσπασμα ἐκ τοῦ ὑπομνήματος αὐτοῦ πρὸς τὸν πρύτανιν τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου καὶ τὴν περὶ αὐτὸν ἀκαδημαϊκὴν σύγκλητον. „Ἡ ἐπιστημονικὴ φιλοτιμία καὶ ὁ ὑπὲρ τῆς δημοσιεύσεως τῶν Ἑλλήνων ἰατρῶν ἀκραιφνὴς ἐνθουσιασμὸς ἐπέβαλλον ἐμοὶ τὸ ἱερὸν καθῆκον ἵν' ὡς οἷόν τ' ἀκριβέστατα καὶ κατὰ τοὺς αὐστηροὺς τῆς κριτικῆς κανόνας ἐπιμεληθῶ τῆς ἐκδόσεως ταύτης, κύριον ἔχων μέλημα καὶ ἐνδόμυχον σκοπὸν, ὅπως αὕτη τὴν ὑψίστην περιποιήσῃ τιμὴν τῷ ἐθνικῷ πανεπιστημίῳ καὶ τὰ μάλιστα εὐπρόσωπον παραστήσῃ αὐτὸ ἐνώπιον σύμπαντος τοῦ ἐπιστημονικοῦ κόσμου. Πρὸς τοῦτο ὑπερανθρώπως νύκτα καὶ μεθ' ἡμέραν ἐσπούδασα μετ' ἐθελοπονίας ἀληθοῦς στρατιώτου, καὶ ταῦτα μυρίαις πολεμῶν δυσχερείαις καὶ μάλιστα ταῖς ἀπὸ τῶν τυπογράφων, ὃ καὶ τὴν βραδύτητα τῆς ἐκδόσεως ταύτης ἐπήνεγκε. Πρώτιστα μὲν οὖν μακρὰν καὶ πολυδάπανον ποιησάμενος ὁδὸν, ἐξ ἐπιστάσεως ἠρεύνησα πάντα τὰ ἰατρικὰ χειρόγραφα, ὑπὲρ τὰ ἑκατὸν, τῶν βιβλιοθηκῶν τῶν μονῶν Ἁγίας Λαύρας, Βατοπεδίου, Ἰβήρων καὶ Ῥωσσικῆς, πρὸς δὲ τῆς Θεσσαλονίκης καὶ τῆς παρ' αὐτῇ μονῆς τῶν Βλατέων, λαβὼν ἀκριβεστάτας σημειώσεις τοῦ περιεχομένου καὶ τῆς ἀξίας αὐτῶν. Ἀντέγραψα τὸ ιβ' βιβλίον Ἀετίου ἐκ τοῦ κώδικος τῆς Λαύρας καὶ παρέβαλον αὐτὸ πρὸς ἕτερον κώδικα τῆς αὐτῆς μονῆς καὶ πρὸς τὸν τοῦ Βατοπεδίου, πρὸς τὸν βιενναῖον ἰατρικὸν ἑλληνικὸν κώδικα καὶ πρὸς ὀκτὼ παρισινοὺς κώδικας. Πρὸς διόρθωσιν δὲ καὶ ἀποκατάστασιν τοῦ πολυειδῶς ἐφθαρμένου κειμένου τοῦ Ἀετίου οὐ μόνον πᾶσαν λέξιν καὶ φράσιν ἐπισταμένως ἠρεύνησα καὶ ἐξηκρίβωσα, ἐπὶ τῆς ἰατρικῆς ἀεὶ ἐρειδόμενος ἐννοίας, ἀλλὰ καὶ τὸν συγγραφέα ὅλον ἀκριβέστατα ἐμελέτησα καὶ δὴ καὶ τὰς πολυαρίθμους αὐτοῦ πηγὰς καὶ αὐτοὺς ἔτι τοὺς ἐκ τῶν Ἀετίου ἠρανισμένους, γνώμονα οὕτως ὡς οἷόν τ' ἀσφαλῆ ἔχων ἔν τε τῇ ἐκλογῇ τῶν διαφόρων γραφῶν καὶ ἐν τῇ βελτιώσει καὶ συμπληρώσει τοῦ κειμένου. Οὐ μόνον δὲ τοῦτο, ἀλλ' ἐπὶ διαφόρων ζητημάτων μετ' ἔρευναν ἐπισταμένην ἠρώτησα καὶ τὴν γνώμην εἰδικῶν ἀνδρῶν, τῶν τὰ πρῶτα φερόντων ἐν φιλολόγοις, ὧν ἡ σοφὴ γνώμη ἀεὶ ἐσημειώθη εἴτ'

---

1) Νέα Ἡμέρα 29/12 Μαρτίου 1892. (Wir wiederholen den ganzen Art., damit der Zweck erreicht und diese Ausgabe unterstützt werde. — Red.)

2) Aëtius, aus Amida in Mesopotamien, um 550, Anhänger Galen's, Verf. von Ἰατρικά, 16 Büchern. — Die erste Hälfte des Werkes griech. ap. Aldum (Ven. 1534 fol.) latein. vollständig von Cornarius (Basil. 1542 u. öft.), Anecdota ed. Kühn, Progr. Lips. 1833, 4. Vgl. Choulant, Lit. d. ält. Med. § 36. [Freund].

ἐν ταῖς παραλλαγαῖς εἴτ' ἐν ταῖς κριτικαῖς σημειώσεσιν εἴτ' ἐν τῷ προλόγῳ .... Καὶ πλεῖστοι δ' ἄλλοι Ἕλληνές τε καὶ ἀλλοδαποὶ καὶ αὐτοὶ οἱ ἐν Ἄθῳ πατέρες ποικίλως συνετέλεσαν ἐν τῷ κύκλῳ τῆς ἑαυτοῦ ἐνεργείας ἕκαστος πρὸς εὐόδωσιν τοῦ ἔργου τούτου. Πανταχοῦ εὗρον ὕψιστον ἐνθουσιασμὸν, πανταχοῦ ἠθικὴν ἐνθάρρυνσιν, πανταχοῦ ἅμιλλαν εὐγενῆ περὶ τοῦ τίς μᾶλλον χρησιμώτερος τῷ ἐμῷ δυσχερεστάτῳ ἔργῳ φανήσεται, ἃ ἐπιλείψει μοι ὁ νῦν χρόνος ἐν τοῖς καθ' ἕκαστον διηγουμένῳ καὶ περὶ ὧν ἐν ἰδίῳ βιβλίῳ ἔσται μοι ὁ λόγος".

Ἡ ἔκδοσις τοῦ „δωδεκάτου λόγου" τοῦ Ἀετίου ἀπετελέσθη μεθ' ὅλης τῆς ἀπαιτουμένης κριτικῆς δεινότητος καὶ ἀκριβείας. Ὁ κ. Κωστομοίρης ἀποκατέστησε καὶ ἡρμήνευσεν οὐκ ὀλίγα ἐφθαρμένα καὶ δυσεξήγητα χωρία, αἱ κριτικαὶ δὲ αὐτοῦ σημειώσεις καταμηνύουσιν ἄνδρα οὐ μόνον περὶ τὴν ἰατρικὴν ἀλλὰ καὶ περὶ τὴν ἑλληνικὴν φιλολογίαν ἐντριβέστατον. Ἡ ἀντιβολὴ δώδεκα ἀντιγράφων ἦτο ἔργον ἀληθῶς τεράστιον, ἀλλ' ὅμως ὁ κ. Κωστομοίρης διεξήγαγεν αὐτὴν μετ' ἀξιοθαυμάστου καρτερίας καὶ συνέσεως. Ὅσα οἱ παλαιοὶ ἰατροὶ ἐδίδαξαν περὶ ἰσχιάδος, ποδάγρας καὶ ἀρθρίτιδος ὑπάρχουσιν ἀποτεταμιευμένα ἐν τῷ προκειμένῳ „δωδεκάτῳ λόγῳ" τοῦ Ἀετίου. Τὸ πρῶτον κεφάλαιον, κατὰ τὰ πλεῖστα ἠρανισμένον ἐκ τῶν ἀπολομένων ἔργων τοῦ περιφήμου ἰατροῦ Ἀρχιγένους, ἐν μέρει δὲ καὶ ἐκ τῶν τοῦ Γαληνοῦ, πραγματεύεται καθόλου τὰς αἰτίας καὶ τὴν θεραπείαν τῆς ἰσχιάδος· ἐντεῦθεν δὲ μανθάνομεν ὅτι ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Ἀρχιγένους μέχρι σήμερον, ἡ θεραπευτικὴ μέθοδος οὐδαμῶς σχεδὸν παρήλλαξε, διότι τὰ αὐτὰ καταπλάσματα, ἀλείμματα καὶ αἱ κηρωταὶ ἦσαν τότε ἐν χρήσει ὅπως καὶ ἐν τοῖς νῦν χρόνοις. Τὰ ἄλλα κεφάλαια διαλαμβάνουσι περὶ τῆς ποδάγρας καὶ τῆς ἀρθρίτιδος καὶ τῶν διαφόρων πρὸς θεραπείαν αὐτῶν φαρμάκων.

Εἴπομεν ἀνωτέρω ὅτι ὁ Κ. Κωστομοίρης ἐν ταῖς κριτικαῖς καὶ ἑρμηνευτικαῖς αὐτοῦ σημειώσεσιν ἐξετάζει ζητήματα, ἀναγόμενα οὐ μόνον εἰς τὴν ἰατρικὴν ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν. Λόγου χάριν, παρατηρῶν πρὸς τοῖς ἄλλοις ὅτι κατὰ κανόνα ὁ Ἀέτιος συντάσσει τὸ „ἕως" πρὸς ὑποτακτικὴν, ὑποπτεύει μήπως τὸ „ἕως μεταδώσει" δέον νὰ γραφῇ „ἕως μεταδώσῃ". „Τίς οἶδε (ἐπιλέγει) εἰ ὁ καθωμιλημένος ἀόριστος „ἔδωσα" „ἀπέδωσα" „ἕως δώσῃ" „ἕως μοι ἀποδώσῃ" ἀρχαιοτάτην ἔχοι τὴν καταγωγὴν καὶ ἴχνος ἡμῖν ἐνθαῦτα τὸ „μεταδώσῃ" παρίσταται; Τὸ ζήτημα τοῦτο ἄξιον τυγχάνει τῆς μελέτης τοῦ καθηγητοῦ Γ. Χατζηδάκη καὶ τοῦ ὑφηγητοῦ Ι. Ψυχάρη, τῶν οὕτως ἀξιεπαίνως περὶ τὴν ἔρευναν τῆς καθωμιλημένης καταγινομένων". Εὐτυχῶς τὸ ζήτημα τοῦτο ἠρεύνησε πρὸ ἐτῶν πολυμαθέστατος λόγιος καὶ βαθύνους ἑλληνιστὴς, ὁ Κ. Θ. Λιβαδᾶς, λαβὼν ἀφορμὴν ἐκ μικρᾶς τινος διατριβῆς τοῦ γερμανοῦ γλωσσολόγου Σάβελβεργ. „Πολλοὶ (ἔγραφεν ὁ Κ. Λιβαδᾶς πρὸ ὀκτὼ ἢ δέκα ἐτῶν) ἀποδοκιμάζουσι τοὺς ἀορίστους „ἔδωσα" „ἔθεσα" „ἄφησα" „ἔλειψα" ὡς παραχθέντας ἐκ τῶν μελλόντων „δώσω" κλ. ἐν τῷ παρηκμακότι ἑλληνισμῷ. Ἀλλὰ κριτικὸς ἐκ τῶν ἐπισήμων, οὐδέποτε γνώμην ἀπερισκέπτως ἀναρρίψας, ὑπέδειξε τὴν γένεσιν τῶν ἀορίστων τούτων ἀρχαιοτάτην, στηριχθεὶς εἰς συγγραφεῖς, οὐχὶ ὅλως ἀδοκίμους, εἰς σχολιαστὰς, εἰς ἐπιγραφὰς καὶ εἰς τὸν Ἡσύχιον. Οἱ τρεῖς ἐλλειπτικοὶ ἀόριστοι εἰς κα, „ἔδωκα" „ἔθηκα" „ἧκα" ἐσχηματίσθησαν ἐκ τοῦ „ἔδωσα" „ἔθησα" „ἧσα". Ἂν μὴ ὑπῆρχεν „ἧσα" οὔτε ὁ Εὐριπίδης (Ἴων. 1170) θὰ ἔγραφεν „ἀνῆσαν", οὔτε ὁ Ἀριστείδης „παρῆσαν" καὶ „ἀρῆσαν", οὔτε ὁ συντάξας ἀττικὴν ἐπιγραφὴν (C. J. Gr. N. 666) „τοὶ πρόγονοι δ' ἄνθησαν ἐν Αἰγείδαισι Λυκοῦργος". Ἂν μὴ ὑπῆρχεν „ἔθησα" καὶ „ἔθεσα, οὐδέποτε θὰ ἔγραφεν ὁ Πίνδαρος „θέσσαν" καὶ „θέσαν", τοσούτῳ μᾶλλον ὅσῳ ἐπὶ τῶν ἄλλων ἀορίστων καὶ τῶν παρατατικῶν ἔγραψε πάντοτε „ἔσταν, παρέσταν, ἔβαν, ἀνέβαν, ἔφυν, ἔγνον καὶ ἔγνων, φὰν, τίθεν, ἴεν". Οἱ ἐν τῇ ὁριστικῇ κα ἔχοντες τρεῖς ἀόριστοι ἔχουσιν ἐν ταῖς ἄλλαις ἐγκλίσεσι καὶ ταῖς μετοχαῖς σ, λ. χ. οὐχὶ „θήκαιμι"

„θήκω" ἀλλὰ „θήσαιμι" „θήσω" Ὁ σχολιαστὴς τοῦ Αἰσχύλου γράφει „δώσαιμι" ὁ δὲ σχολιαστὴς τοῦ Θουκυδίδου „δώσωμεν". Ὁ Ἡσύχιος ἔχει „συνθήσῃ" = συντάξῃ..... Τὴν ἐκ τοῦ σ παραγωγὴν τοῦ κ ἀνέπτυξε καὶ ἐπέῤῥωσεν ὁ καθηγητὴς Σάβελβεργ ἐν ἰδιαιτέρᾳ πραγματείᾳ. Ὅ,τι ἁπλῶς ὑπέθεσαν οἱ μεταγενέστεροι Ἕλληνες γραμματικοὶ λ. χ. Θεοδόσιος ὁ Ἀλεξανδρεὺς „εἰ θήσω ὁ μέλλων, ὁ ἀόριστος ὤφειλε γράφεσθαι ἔθησα· ὁμοίως καὶ ἀπὸ τοῦ δώσω, ἔδωσα, ἥσω τε ἧσα" τοῦτο εἶναι σήμερον ἀλήθεια ἀποδεδειγμένη, διότι παρὰ τοῖς προμνημονευθεῖσι δοκίμοις συγγραφεῦσι, τοῖς σχολιασταῖς, τῷ Ἡσυχίῳ καὶ ἔν τισιν ἐπιγραφαῖς, οἱ ἀόριστοι „ἔθηκα" „ἔδωκα" „ἧκα" ἐν μὲν ταῖς ἄλλαις ἐγκλίσεσιν ἔχουσι μόνον σ, ἐν ταῖς μετοχαῖς συχνότερον τὸ σ ἢ τὸ κ, ἐνιαχοῦ δὲ καὶ ἐν τῇ ὁριστικῇ ἐτήρησαν τὸ σ". „Ἐντεῦθεν πρόδηλον ὅτι οἱ τύποι εἰς σα εἶναι τοσοῦτον δόκιμοι καὶ ἀρχαῖοι, ὅσον αὐτὴ ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα, καὶ ὅτι λίαν ὀψὲ ἐπεκαλέσατο ὁ Κ. Κωστομοίρης τὴν κρατερὰν ἐπικουρίαν τῶν δύο τῆς ἑλληνικῆς γλωσσολογίας ἡρώων [1]) πρὸς ἐπίλυσιν τοῦ ἥκιστα δυσεπιλύτου προβλήματος.

Ἐπὶ τέλους, σφόδρα λυπούμεθα ὅτι ἡ περαιτέρω ἔκδοσις τῶν ἀνεκδότων συγγραμμάτων τῶν ἑλλήνων ἰατρῶν, ἣν χαρμοσύνως ἐχαιρέτισε σύμπασα τῶν ἐν Εὐρώπῃ ἐπιστημόνων ἡ χορεία, ὡς ἔργον φέρον καὶ τιμὴν μεγάλην καὶ δόξαν εἰς τὴν Ἑλλάδα, κινδυνεύει νὰ ἀναβληθῇ ἐπ' ἀόριστον. Τὸ Ἐθνικὸν Πανεπιστήμιον καταληφθὲν ὑπὸ ἀψικορίας δὲν φαίνεται πλέον διατεθειμένον νὰ χορηγήσῃ τὰ ἀναγκαῖα ἀναλώματα πρὸς ἔκδοσιν καὶ ἄλλων τευχῶν, ὁ δὲ Κ Κωστομοίρης ἔρημος πάσης χρηματικῆς βοηθείας, θὰ περιέλθῃ ἴσως εἰς τὴν ὀδυνηρὰν ἀνάγκην νὰ διακόψῃ τὴν ἀντὶ τοσούτων μόχθων καὶ ἐπὶ αἰσίοις οἰωνοῖς ἀρξαμένην ἐργασίαν. Τοιούτῳ τρόπῳ διεπιστώθη καὶ αὖθις ὅτι πᾶσα καλὴ καὶ ἐθνωφελὴς ἐπιχείρησις ναυαγεῖ συνήθως παρ' Ἕλλησιν ἅμα τῇ γενέσει της, εἴτε διὰ φθόνον εἴτε δι' ἄλλην αἰτίαν, κρῖμα δὲ ὅτι καὶ οἱ ἔπαινοι καὶ αἱ παρορμήσεις τῶν πεφωτισμένων Εὐρωπαίων εἰς οὐδὲν ἕτερον ὠφέλησαν ἢ ὅπως καταστήσωσιν δυσκαμπτοτέραν καὶ πενιχροτέραν τὴν κατ' ἀρχὰς τοσοῦτον προθύμως ἐπιδειχθεῖσαν φιλότιμον προαίρεσιν τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως καὶ τοῦ ἐθνικοῦ πανεπιστημίου.

---

1) Dass Hatzidakis ein ἥρως der ἑλληνικὴ γλωσσολογία ist, wollen wir dankbar anerkennen, dass jedoch Psichari hier der Zweite genannt wird, klingt uns etwas zu stark. Πολλοὶ μὲν ναρθηκοφόροι, Βάκχοι δέ γε παῦροι, oder wie Grotius elegant übersetzt: Multi thyrsigeri, pauci, quos Evius afflat. (Stob. Prol.) — Ueber die obengenannten Aoriste findet man Einiges bei Hatzidakis, Einl. in die ngr. Gramm. S. 175—176. Red. der Ἑλλάς.

REÇU PAR LE CAISSIER:

Janv.	22	MM.	Collison, Hereford	fl.	7.15
Février	27	»	Stamoulis, Selymbria	»	5.71
Mars	4	»	Giro, Bombay	»	11.35
»	26	»	Pavolini, Rome	»	11.75

E. A. SUNIER.

LE POÈTE ARISTOPHANE ET LES PARTISANS D'ÉRASME.

(Continuation) [1]).

Il y a aussi de nombreux exemples de la coexistence instantanée des formes entières et des formes élidées du datif des noms de la 2e déclinaison; nous en citons ci après quelques uns *τοῖς* *'Αχαρνικοῖσιν 'Αχαρν.* 329. *ξενικοῖσι λόγοις* 633. *τοῖς νέοισι* 76. — *δόλοισι ποικίλοις* 'Ιππ. 686. *τοῖσι τρόποις τοῖς σοῖσιν ὥσπερ βλαυτίοισι* 889. *τοῖσιν ἀντικνημίοις* 907 — *τοῖς ἡμετέροις προπόλοισι* ΝεΦ. 437. *'Αθηναίοισι καὶ τοῖς ξυμμάχοις* 609. — *αὐτοῖσι τοῖς κανθηλίοις* ΣΦῆκ. 170. *αὐτοῖσι τοῖσι κανθάροις* 1449. — *τοῖσιν θεοῖς* Εἰρήν. 32. *τοῖς ἀγροίκοισι* 595. — *τοῖσι πάπποις τοῖς ἐμοῖς* "Ορνιθ. 374. *τοῖσι καινοῖσιν θεοῖς* 848. *τοῖς αὐτοῖς μέτροισιν καὶ σταθμοῖσι* 1040. — Μοχλοῖς *καὶ κλήθροισι* Λυσιστρ. 264. — *πυκνοῖς δεσμοῖσι* ΘεσμοΦ. 1032. — *τοῖς ἱματίοις σεμνοτέροισι* Βάτραχ. 1061. — *τοῖς καπηλείοισι* 'Εκκλ. 154. *τοῖσι καλοῖς* 628. *τοῖς προθύροισι* 710. *τοῖς δούλοισι* 723. *τοῖς ἁπαλοῖσι μηροῖς* 902. — *τοῖσι χρηστοῖσι* Πλοῦτ. 92. *τοῖσιν ἀνθρώποισιν* 161. *ποίοις ὅπλοισι* 449. *τοῖσι λόγοις* 488 etc. Des exemples de cette élision du *ι* au datif pluriel dans les noms de la première et de la deuxième declinaison se rencontrent aussi dans les auteurs tragiques: il paraît aussi que cette élision du *ι*, qui commença déjà au temps d'Homère, (Kühner Ausf. Gramm. 1869 I, pag. 296—97) et qui est plus rare dans les autres poètes Grecs, devint plus fréquente et plus commune dans le dialecte attique, vers le 5e siècle av. J. Ch.; elle acquit toute sa plénitude à l'époque de Platon. Cette élision instantanée du *ι* au datif pluriel des noms de la première et deuxième déclinaison, qui eut lieu pendant une longue suite d'années, démontre clairement que dans les noms de celle-ci aussi bien que de celle-là les formes élidées provenaient chaque fois immédiatement des formes entières.

De ce qui précède nous pouvons tirer une importante conclusion en faveur de la prononciation monophone des diphthongues dans les plux beaux temps du dialecte attique, en rappelant à notre mémoire, comme nous l'avons déjà dit, que, dans

---

1) Voir Hellas IV 2 p. 96—104.

toutes les inscriptions attiques, écrites d'après l'ancien alphabet attique, qui était en usage chez les Athéniens avant Euclide dans les écrits publics, ont trouve la forme entière du datif pluriel des noms de la première declinaison, pendant toute l'époque de l'élision du ι final, écrite non pas avec αι, mais avec E, c'est-à-dire avec l'ê. Nous ne pouvons cependant savoir avec certitude si Éschyle aussi en fit usage; mais il n'est pas du tout improbable qu'en écrivant ses tragédies, il ait fait usage de l'ancien alphabet attique; le même doute n'éxiste pourtant pas à l'égard de Sophocle et beaucoup moins encore à l'égard d'Euripide et d'Aristophane, car par le fragment précité d'Euripide et par beaucoup d'autres témoignages (v. Βάσαν. pag. 115), nous savons qu'à Athènes, bien avant Euclide (403 av. J. C.), on faisait usage, dans l'écriture particulière, de l'alphabet perfectionné par les Ioniens dans lequel la graphie de l'é par le ε n'existe pas; il était impossible qu' Aristophane, Euripide ou Sophocle, au moins dans ses dernières tragedies, aient écrit le é long par l'ε bref; de plus cet E de la désinence έσι n'a pu non plus être écrit par le η, car si Sophocle, Euripide et Aristophane l'avaient écrit ainsi, cet η se serait conservé jusqu'aujourd'hui dans les textes des auteurs dramatiques comme tout autre η. Mais qu'avons nous besoin d'autres témoignages pour prouver qu'Aristophane et Euripide, qui est un peu plus ancien que lui, avaient écrit avec αι cet é du datif pluriel des noms de la première déclinaison, puisque Aristophane le prouve lui même clairement dans l'Εκκλησιάζουσαι et dans le Πλοῦτος, comédies qui ont été composées 11 et 15 ans après Euclide, en l'an 392 et 388 av. J. C. Aristophane témoigne encore qu'il a écrit la terminaison attique έσι par le αι en écrivant la désinence ionienne ῃσι par le η, comme on la rencontre écrite dans Homère et dans tous les poèmes en dialecte ionien: Exemple: γαμΦυλῇσι, κοιλιοπώλῃσιν 'Ιππ. 198.200 provenant d'anciens oracles prédisant le sort futur de Cléon et du charcutier. Il écrit également dans l' „Εἰρήνη" au vers 1064: οἵτινες ἀΦραδίῃσι θεῶν νόον οὐκ ἀΐοντες et dans les „Ὄρνιθες" aux vers 978 et 987 ΝεΦέλῃσιν, comme si ces mots étaient pris d'un livre d'oracles. Rien n'aurait empêché Aristophane d'écrire également νεΦέλῃσιν ou νεΦέλησιν, et non νεΦέλαισιν, comme il l'a fait et écrit dans l' 'Ιππ. 1013,

dans les Νεφ. 152, dans les Ὄρν. 1608, si dans la désinence attique έσι, le son de l'η avait été le même que dans la désinence ionienne, au lieu d'être celui de l'αι.

Les inscriptions attiques avant Euclide sont d'accord sur ce point avec Aristophane, car dans aucune d'elles on ne trouve écrit ησι au lieu de έσι, quoique dans quelques unes on rencontre des mots écrit par le H; ainsi dans une inscription de l'an 424 av. J. C. les mots μήτε, ψηΦίσματα, χρηματίσαι, sont écrits par le H (CIA, I 40, 21. 41. 52), mais il n'en est pas de même pour le mot τέσι dans les lignes 14, 43. Pour cette même raison de la différence de la prononciation entre l'η et le αι, la forme ές, provenant chaque fois dè la forme plus entière έσι, est également écrite avec αι, non seulement par les auteurs tragiques et par Aristophane, mais encore dans des inscriptions attiques avant Euclide. Exemple: Ἑλληνοταμίαις, χιλίαις, δραχμαῖς, provenant d'une inscription postérieure à l'an 422 av. J. C. (CIA I 273). Nous disons que la forme élidée en αις provient de la forme plus entière en έσι des noms à radical terminé par une consonne, et non de la forme plus entière en ᾳσι des noms terminés par une voyelle, dans la même declinaison, par la raison que la forme en ᾳσι avait été remplacée de bonne heure par le simple ασι, en vertu de l'absorption par l'α long du ι προςγεγραμμένον ou muet; (Βάσανος p. 389); il n'était pas possible que la forme αις provint de ce ασι; et si après l'élision du ι final la forme αις se fait voir aussi bien dans les noms terminés par une voyelle que dans ceux terminés par une consonne, cela provient de ce que les noms terminés par une voyelle dans la première déclinaison sont en très petit nombre comparés à ceux qui ont une consonne à leur racine; et il était très facile, à l'époque où l'élision du ι devenait plus fréquente et plus commune, que la désinence ας se transformât en αις, c'est-a-dire en ές, sans que ceux qui parlaient y fissent la moindre attention; et cela à cause du grand nombre de noms terminés par une consonne. En effet il n'était besoin d'aucune reflexion pour que des deux formes τέσι πολλέσι ἀγρυπνίασι, ἱερέσι θυσίασι, μυρίασι δραχμέσι, il n'en restât qu'une après l'élision du ι: τές πολλές ἀγρυπνιές, ἱερές θυσιές, μυριές δραχμές, c'est là la raison pour laquelle le ι muet de la désinence ᾳσι n'est pas entièrement tombé

de l'écriture comme le ι de l'autre désinence έσι qui, dans des temps très reculés, se faisait entendre après le έ; il s'ecrit à côté d'autant plus régulièrement et plus constamment que le temps de l'entier retranchement du ι final s'approche. Un autre témoignage en faveur de notre opinion, que le ι précédé de l'α ne formait pas à l'époque d'Aristophane la diphthongue ᾳ où ce ι est muet, mais bien la diphthongue αι équivalent à l'έ qui se fait entendre dans la désinence έσι des noms terminés par une consonne, et qui est écrit par αι dans Aristophane et dans Euripide, une autre preuve, disons-nous, est un decret attique de l'an 418 av. J. C. (C I A. I Supplem. B, 53 *a*, 20) dans lequel au lieu de μυρίᾳσι ou μυρίαισι on trouve écrit μυρίέσι; à ce mot μυρίέσι il ne manque que la voix pour proclamer hautement que le αι dans les mots χιλίαισι μυρίαισι, à l'époque d'Aristophane, formait l'αι de la désinence αις, provenant de la forme entière έσι. Ce même decret attique prouve aussi qu' après l'élision du ι, qui avait lieu à tout moment depuis des temps très reculés, le son de l'έ restait intact et sans modification, ce qui est le point principal dans notre question; et cela, parce que, bien que ce decret de l'an 418 av. J. C. soit postérieur de 8 ans à l''Αχαρνῆς, de 7 ans aux 'Ιππῆς, de 6 ans aux Νεφέλαι, de 5 ans aux Σφῆκες, et de 4 ans à l'Εἰρήνη, il porte néanmoins l'ancienne désinence έσι bien écrite par le έ alors que ce έ dans les comédies précitées d'Aristophane se trouve toujours écrit très-régulièrement et très constamment par l'αι. Ce fait historique et incontestable ne prouve rien autre si non que dans la désinence plus entière έσι, pendant toute l'époque où l'élision du ι était plus fréquente et plus commune, c'est-a-dire pendant tout le 5e siècle et plus tard encore jusqu' au complet retranchement de ce ι à l'époque de Platon, le son έ se faisait entendre intact et immuable. Il prouve aussi que la graphie de ce son par αι usitée par Aristophane, par les tragiques et par Platon, a évidemment une cause orthographique, c'est-a-dire qu'une telle graphie était exigée par la valeur des lettres de l'alphabet ionien, qui séparait avec le plus de précision possible ce qui auparavant était confondu dans l'écriture. Ce fait historique et incontestable prouve avec évidence qu'Aristophane ainsi que les auteurs tragiques et les Athéniens leurs contemporains, qui avant Euclide faisaient

usage de l'alphabet ionien dans leurs écrits particuliers, representaient l'ê pur et ouvert par le αι, parce que dans cet alphabet ce n'était ni le ε bref, ni le η, marquant un autre son plus fermé, qui s'approchait beaucoup du ι, ce n'était, disons-nous, aucune de ces deux lettres qui marquait ce son ouvert ê, mais bien la diphthongue αι. Pour une raison sembable ceux-là même qui, avant Euclide, se servaient par nécessité dans leurs écrits publics de l'alphabet attique, ne pouvaient pas écrire E au lieu de l'αι qu' employaient les autres dans la forme élidée δραχμὲς, δικαστὲς, parce que la graphie δραχμΕς δικαστΕς aurait produit une grande confusion dans l'écriture, par suite de l'élision du ι final, entre le génitif et le nominatif singulier et le datif pluriel; une telle confusion, impardonnable même dans le temps où on faisait usage du très ancien alphabet attique, aurait été bien plus impardonnable encore à l'époque d'Euclide, où l'on avait déjà pris toutes les mesures nécessaires pour éviter d'autres confusions de moindre importance.

Que tous les Grecs dès une époque fort antérieure à Euclide voulaient et pouvaient distinguer des sons simples, primitivement confondus dans l'écriture, en marquant l'un des deux sons confondus par deux lettres, c'est ce que démontrent des inscriptions de Corcyra du 6e siècle av. J. C. (Roehl. 1 G A N° 342. 344), une autre de Locride du commencement du 5e siècle (R. 1 G A N° 321), et plusieurs autres ioniennes et attiques contemporaines. En effet dans ses inscriptions les diphthongues fausses et simples ε et ο sont distinguées des voyelles ε et ο par l'addition du ι et de l'υ. Il était du devoir de Blass, du moment qu'il avait entrepris de parler aussi de l'alphabet commun à tous les Grecs, après Euclide, il était de son devoir, disonsnous, de ne pas dire, comme il l'a fait, que sous l'archontat d'Euclide il y eut une réforme radicale (?) de l'écriture à Athènes et puis, après cette sentence sèche et ne s'accordant que partiellement avec la vérité, qu'alors les diphthongues avaient, selon son opinion bien entendu, une prononciation composée, car autrement les Grecs les auraient écrites, dans cette réforme radicale, par une seule voyelle; mais il aurait dû avant tout examiner les causes et les effets de la réforme opérée sous Euclide, et en déterminer exactement la nature et le caractère.

Si Blass eut entrepris cet examen, il aurait compris que son argument était entièrement sans consistance, et que les Grecs, sans opérer une réforme radicale mais simplement en corrigeant les imperfections de leur ancien alphabet dans ses parties défectueuses, avaient suivi des principes diametralement opposés aux principes des partisans d'Erasme et à l'enseignement de la lettre morte; il aurait trouvé, disons-nous, que les Grecs, contrairement au principes fondamentals d'Erasme, pour porter remède à la défectuosité de leur alphabet, avaient écrit des sons simples, élémentaires et non composés, non pas par un seul caractère mais par deux. La négligence de cet examen de la part de Blass est d'autant plus impardonnable que, chez tout peuple, et surtout chez le peuple grec, où dès l'enfance on s'appliquait fortement à l'étude des anciens poètes et des prosateurs, comme le démontre toute l'histoire de la litterature grecque, la meilleure occasion pour connaître la valeur des éléments et des syllabes de sa langue est celle où ce peuple, pour telle ou telle raison, entreprend la réforme de son ancien alphabet; c'est en effet au moment même où une lettre quelconque est remplacée par une autre ou par d'autres, que se présente, comme nous venons de le dire, l'occasion la plus propre pour connaître la valeur de tel élément ou de tel autre, de telle syllabe ou de telle autre. Si donc Blass eut entrepris cet examen, il aurait trouvé que non seulement les diphthongues proprement dites (*γνήσιαι*) *ει* et *ου* avaient déjà pris, à une époque plus réculée que celles des guerres Médiques, le simple son non composé des diphthongues fausses (*νόθοι*), mais aussi que l'*αι* pouvait marquer, déjà avant Euclide, le son simple et inséparable de l'*ε* long et ouvert, et le *οι* le son simple et inséparable de la diphthongue *οε* en usage dès le 6e siècle av. J. C. non seulement à Tanagra de Béotie, mais, comme il paraît, à Athènes aussi et dans plusieurs parties de la Grèce. (v. Βάσ. p. 144 et le grammairien latin Scaurus dans l'édition de Keil des grammairiens latins vol. VII p. 16). Blass ne devait pas oublier qu'après l'introduction de l'alphabet ionien dans toute la Grèce, la diphthongue *οε* en usage pendant tout le 6e et le 5e siècle av. J. C. à Tanagra, disparait entièrement de l'écriture, et est remplacée *sans exception* par le *οι* de l'alphabet ionien. Ce remplacement fait voir que le *οι* de

l'alphabet commun à tous les Grecs depuis Euclide, ne marquait plus un son séparé et composé comme autrefois dans une époque très reculée, mais un son simple et élémentaire provenant de la synérèse de l'*ο* et du *ι*; de ce que ce son est aussi marqué par l'*υ* au 5e siècle av. J. C. sur un vase béotien et dans une inscription de Tanagra du 4e siècle av. J. C., de ce qu'on le voit écrit parallèlement et sans distinction *οι* et *υ* pendant un très long espace de temps dans la plupart des inscriptions béotiennes après Euclide, du moment où le *υ* cessa de marquer chez les Béotiens le son *ου*, de tout cela il ressort évidemment que le *οε* du plus ancien alphabet et le *οι* de l'ionien et de l'attique, qui remplaça constamment le *οε*, rendaient un seul et même son, celui de l'*υ*, semblable à l'*u* français. C'est pour la même raison que quelques graveurs ignorants échangent quelquefois le *οι* contre l'*υ* long, comme on le voit dans une inscription crétoise du 3e siècle av. J. C. dans laquelle au lieu de Πύτιος, c'est-à-dire Πύθιος, on voit écrit Ποίτιος, bien que les Crétois fussent des observateurs très exacts de l'orthographe commune; or si l'*οι* et le *υ* n'avaient eu la même valeur dans l'alphabet grec depuis une époque déjà beaucoup plus ancienne, l'ouvrier, quelle que fût son ignorance, n'aurait jamais pu écrire *οι* au lieu de *υ*, même en reconnaissant qu'il aurait pu écrire *υ* au lieu de *οι*. Cette vérité ne peut être mise en doute que par celui qui ignore ce que signifie la valeur d'une lettre ou d'une syllabe dans un alphabet quelconque. Dans notre *Βάσανος* nous faisons voir (p. 150—160) que, pour ces raisons et pour d'autres encore, le *οε*, remplacé par le *υ*, dès le commencement marquait le son de l'*υ* de l'alphabet grec en usage après Euclide, et nous y réfutons aussi les opinions de Ahrens, de Beermann, de Bursian et de Larfeld sur la prononciation de cette diphthongue. Un autre argument qui milite pour cette prononciation de l'*οε*, c'est que, si on faisait entendre les deux voyelles de l'*οε*, comme croient la plupart des partisans d'Erasme, alors, de l'*ο* et de l'*ε* il résulterait chez les Béotiens non pas le son de l'*υ*, c'est-a-dire de l'*u* français, mais celui de l'*ω*. C'est donc avec raison que P. Foucart combat dans le Bulletin de corr. hellén. III p. 134, l'opinion de ceux qui prétendent que le *οε* avait un son intermédiaire entre celui de l'*οι* et celui de l'*υ*,

et il admet en conséquence, lui aussi, que le οι et le οι de l'alphabet ionien et de l'alphabet attique marquaient un seul et même son, ne pouvant être autre que celui de υ qui, ainsi que nous l'avons dit, est écrit par les Béotiens au lieu et place de l'οι et concurremment avec οι; cela avait lieu non seulement auparavant, mais encore et surtout quand la lettre υ n'avait plus chez eux le son de ου, mais le son plus fermé u qui se faisait entendre dans le υ des autres Grecs. L'égalité de valeur de l'οι et de l'υ dans l'alphabet grec, se fait aussi voir par la génération de l'ει, c'est-à-dire de l'ι long, qui provient de l'οι et de l'υ, dès le 4e siècle av. J. C.

Aristophane lui même nous fournit une preuve de la prononciation simple et monophone de l'οι lorsque après avoir exposé d'abord dans l'Εἰρήνη les vers 923—928 il écrit les suivants:

> Τρυ. Τῷ δὴ δοκεῖ σοι δῆτα τῶν λοιπῶν; Χο. ὄϊ.
> Τρυ. Ὀΐ; Χο. ναὶ μὰ Δί'· Τρυ. ἀλλὰ τοῦτό γ' ἔστ' ἰωνικὸν
> τὸ ῥῆμα. Χο. ἐπίτηδές γ', ἵν', ὅταν ἐν τἠκκλησίᾳ
> ὡς χρὴ πολεμεῖν λέγῃ τις, οἱ καθήμενοι
> ὑπὸ τοῦ δέους λέγωσιν ἰωνικῶς ὄϊ.

On conclut de ces vers qu'il y avait une telle différence en ce temps-là entre l'οἶς attique contracté et l'ionien ὄϊς non contracté, que le datif de celui-ci ne signifiait plus le mouton lorsqu'il était prononcé; il sonnait au contraire aux oreilles des Athéniens comme une interjection exprimant la crainte. De ces vers on conclut encore que les mots πάϊς et βασιλέϊ et tous les autres de cette espèce étaient appelés par Aristophane comme aussi plus tard par les grammairiens, et aujourd'hui encore par nous, *mots ioniens*, par la seule raison, sans doute, que les mots attiques οἶς, παῖς, βασιλεῖ rendaient un son assez différent des ioniens non contractés. N'est-ce pas aussi pour la même raison que dans d'autres vers de l'Εἰρήνη (46—47) Aristophane nomme le verbe non contracté δοκέω mot ionien, si ce n'est parceque dans la désinence de ce dernier deux sons se faisaient entendre, tandis que dans l'attique contracté δοκῶ on n'en entendait qu'un seul simple et élémentaire? Il est tout-à-fait absurde de croire que dans les adjectifs féminins χρησταῖς, ἀγαθαῖς la désinence n'avait que le simple son de l'έ, tandis que dans la

désinence *οις* de ces mêmes adjectifs au masculin *χρηστοῖς*, *ἀγαθοῖς* on entendait un son composé.

Il est également absurde de croire que le *αι* dans le mot *εὐκταῖος* se prononçait *é* long comme provenant de l'*ε* par prolongement, et que dans les mots *τυχαῖος*, *ἀγοραῖος* et leurs semblables la même diphthongue n'avait pas, à l'époque d'Aristophane, la même prononciation, parce qu'elle en avait une différente autrefois, dans des temps très reculés, quand la crase et la mixtion des voyelles séparées ne s'était pas encore entièrement opérée dans la langue grecque; admettre une telle absurdité ce serait admettre qu'aujourd'hui encore, chez les Français, le *ai* du mot *maître* doit se prononcer d'une manière différente de celle avec laquelle il se prononce dans les autres mots français où il se rencontre, par la raison que dans le mot *maître*, dans des temps très reculés, on faisait entendre les deux voyelles. Il n'y aurait sans doute rien de plus absurde et de plus faux qu'une telle opinion.

Que dans la prononciation de l'*αι*, dans des temps très reculés, on faisait sentir le son de l'*ê*, nous en avons une preuve dans la graphie des Hellénotamies Ἐλαιέα la ville d'Asie Ἐλαία, qui est aussi écrite par les Hellénotamies sans l'*ε* vers le milieu du 5e siècle av. J. C., ainsi que dans la graphie d'Éphèse *καιέ* au lieu de *καί*, du 4e siècle avant J. C., et encore dans une inscription de Lebadée du 3e siècle av. J. C. écrite dans le dialecte commun, portant *ἀναιεροῖ* au lieu de *ἀναιροῖ*; cet *ε* placé après le *αι* n'indique rien autre si ce n'est le son provenant du prolongement de la voix dans la prononciation de l'*αι* (Βάσ. p. 381 et Ἑλλὰς vol. II p. 259). La génération spontanée de l'*ε* après le *αι* serait tout-à-fait impossible, si le *αι* était prononcé par les Grecs non comme *ê* mais comme le ai allemand. Il est superflu de faire voir ici combien la graphie *ἀναιρέρήμαι* au lieu de *ἀνεραίρημαι*, d'une inscription de Thasos du 4e siècle av. J. C., s'accorde à merveille avec la graphie *ἀναιεροῖ* pour démontrer l'antiquité de notre prononciation.

Aristophane ayant aussi en vue, parait-il, cette ressemblance de son entre l'*αι* et l'*ε*, met en opposition dans l'Εἰρήνη (vers 771—772) le verbe *ἀφαιρῶ* (de même racine que *ἀναιρῶ*) avec le verbe *φέρω*: *φέρε τῷ φαλακρῷ .... καὶ μὴ ἀφαίρει.*

Si le *αι* et l'*οι* ne s'étaient pas prononcés chez les Grecs comme voyelles longues, ils ne deviendraient pas si souvent brefs dans Aristophane et dans les autres poètes, comme par exemple *Φιλαθήναιος* ('Αχαρν. 142. Σφῆκ. 282) *δείλαιος* (Νεφ. 1473. Σφῆκ. 40, 165, 202, 1150. Εἰρήν. 233. Ὄρνιθ. 990. Ἐκκλ. 391, 1051. Πλοῦτ. 850). (Βοιωτῶν-Ἱππ. 477), *τοιαῦται* (Νεφ. 342) etc. etc. La diminution de l'*αι* en *ε* bref a été déjà autre fois reconnue comme correcte par Boeckh lui même dans CIG t. I. p. 450 b. Si les modernes partisans d'Erasme portent remède à cela en élidant le *ι* qui est après l'*α*, pour ne pas faire la même confession que Boeckh, confession qui s'accorde avec la théorie contractive des diphthongues des anciens grammairiens (Βάσ. p. 355), cela ne doit pas nous étonner vu que les partisans modernes d'Erasme élident le *ι* là encore où cette élision n'est autorisée par aucun témoignage de l'antiquité, par aucune preuve tirée de la langue, ou des inscriptions [1]): v. Βάσαν. p. 351—368. Homère lui même

1) Nous savons par les anciens grammairiens et par les inscriptions que le *ἰῶτα* des substantifs et des adjectifs en *αιος* ne s'élidait que chez les Eoliens qui disaient *δίκαος*, *Μυτιλήναος*, *ἄκμαος*, *ἄρχαος*, etc. mais qu'il ne s'élidait jamais chez les autres Grecs et surtout chez les Attiques. Le nom 'Αθηναῖος par exemple se rencontre mille fois dans les inscriptions attiques mais avec le *ι* qui s'y trouve toujours, même dans les inscriptions en vers, même quand le *αι* forme une syllabe brève. Si dans les mots 'Αθηνάα, *ἐλάα*, *κάω*, *κλάω* et *ἀεὶ* le *ι* était élidé, c'est qu'il avait été élidé une fois pour toutes et ces sortes d'élisions n'ont rien de commun avec la diminution de l'*αι*. On ne peut pas non plus soutenir raisonablement que, de ce que les Athéniens disaient 'Αθηνάα, 'Αθηνᾶ et *ἐλάα*, ils doivent avoir dit aussi 'Αθηνάος ou Αθηνᾶς ou *ἔλαον*, puisque nous n'avons aucune preuve de cette élision ni dans les inscriptions ni dans les anciens auteurs. Dans Aristophane surtout, tandis qu'on rencontre souvent le mot *ἔλαιον*, on ne le rencontre pourtant jamais sans le *ι* comme on trouve régulièrement et constamment le mot *ἐλάα*; cela veut dire qu' Aristophane et les auteurs des inscriptions contemporaines prononçaient autrement le *ι* dans le mot *ἔλαιον* et autrement dans le mot *ἐλαία* et voilà pourquoi le *ι* s'élide dans l'un, tandis qu'il est resté dans l'autre jusqu'à la fin. Le *iota* de l'*αι* et de l'*οι* ne se trouve pourtant jamais élidé à la fin des mots lorsque ces diphthongues deviennent brèves devant une autre voyelle, ni dans les textes des anciens auteurs, ni dans les inscriptions en vers. Les partisans d'Erasme ne peuvent non plus tirer aucun avantage de ce qu'on disait Φωκαιεὺς et Φωκαεύς, Νικαιεὺς et Νικαεὺς et d'autres noms semblables, par la raison que ces formes se rencontrent aussi au 2e et au 3e siècle après J. C., lorsque le *αι* se prononçait comme un *ε* bref; on rencontre également ces formes chez les Béotiens, parce qu'eux aussi disaient non seulement Πλατηεὺς mais aussi Πλαταεὺς, comme le fait voir le génitif béotien Πλαταεῖος qu'on à rencontré déjà trois fois dans des inscriptions béotiennes du 3e et du 2e siècle av. J. C. La forme Πλαταεὺς des Béotiens ne prouve pas non plus que le

ne nous autorise pas à élider le ι, lui qui écrit le nom national Αἰνιᾶνες, qu'on trouve écrit par l'αι dans Sophocle, dans Hérodote et dans toutes les inscriptions grecques, lui, disons-nous, qui écrit ce nom Ἐνιῆνες en changeant l'αι en ε bref devant une consonne. Quand le αι et le οι, en raison de leur brièveté doivent nécessairement être sujets à l'élision, comme toute autre voyelle brève, alors ils s'élident tous deux entièrement, depuis le temps d'Homère, et on n'a jamais entendu dire que, dans la diminution des diphthongues αι ou οι, ou ει, le ι se soit jamais élidé soit à la fin soit au milieu des mots. C'est donc bien en vain que les partisans d'Erasme s'efforcent de prouver que la graphie des Héllénotamies Ποτειδεᾶται est venue de Ποτειδαιᾶται par élision du *iota*, parce que nous n'avons aucun document qui prouve que le ι de Ποτείδαια ou de Ποτειδαιᾶται ait été jamais élidé; il est au contraire très certain et très connu que si le ι avait été élidé, il serait alors né de suite dans le dialecte dorique et dans le dialecte attique du mot Ποτειδαᾶται le mot Ποτειδᾶται, et non le mot Ποτειδεᾶται des Héllénotamies. Ce mot ne pouvait provenir d'aucune autre part que de Ποτειδαιᾶται

η de Πλατηεὺς se prononçat comme αϊ au 4e et 8e siècle av. J. C., mais elle fait voir seulement quelle était chez eux la prononciation de l'αι avant le 6e siècle, c'est-à-dire avant qu'il devînt αε et η; de même les mots Νικαεὺς et Φωκαεὺς démontrent comment on prononçait le αι dans Νικαιεὺς et Φωκαιεὺς, lorsque ces noms se firent entendre pour la première fois en Grèce, mais ils ne prouvent rien relativement à sa prononciation à l'époque de Démosthène et de Platon ou sous Adrien et sous Sévère. Il en est de même pour les formes ειος et εος, εια et εα, parce qu'on rencontre ces formes a une époque pendant laquelle les partisans d'Erasme eux-mêmes avouent, que le ει dans l'alphabet grec avait la même valeur que le ἰῶτα long. Homère, ainsi que les formes attiques χρυσοῦς, ἀργυροῦς, σιδηροῦς, χαλκοῦς témoignent que l'élision du ι avait lieu avant le 6e siècle av. J. C., ce que confirment aussi les très anciennes graphies attiques Αἴνεος (médecin grand-oncle d'Hippocrate), Αἰνέας, parce que ces graphies comme aussi la graphie plus moderne εὔκλεα, se rencontrent dans des inscriptions en vers; la mesure du vers fait voir que le ε qui s'y trouve marque la diphthongue improprement dite ε provenue de la diphthongue proprement dite ει par la synérèse du ε et du ι (v. Ἑλλὰς II p. 247 et Βάσ. p. 718. De tout ce que nous venons de dire il résulte que là où il y eut élision du comme dans les formes τέλεος, Αἰνέας, que l'on rencontre à l'époque des successeurs de l'empereur Auguste, cela eut lieu avant le 6e siècle avant J. C., c'est-à-dire avant que la diphthongue proprement dite ει devînt homophone de la diphthongue simple improprement dite. Si des formes εος et εα nous devons tirer une conclusion relative à la prononciation du ει, nous ne pouvons conclure que de sa prononciation aux temps les plus reculés, et non de sa prononciation à l'époque de Démosthène et de Platon ou d'Adrien et de Sévère.

par diminution de l'*αι*, c'est-a-dire du *ê*, en *ε* bref, comme le témoigne aussi une autre graphie des Hellénotamies Αὐλεᾶται provenant de Αὐλαιᾶται. De même, c'est par une semblable diminution de l'*αι* en *ε* qu'est provenu le mot Ἀλκμεωνίδης en usage à Athènes depuis l'époque de Cimon; car, si chez les Attiques aussi, le *ι* de Ἀλκμαίων avait été élidé, comme chez les Éoliens, et si, avant Cimon, on n'avait pas dit Ἀλκμέων, il serait né Ἀλκμῶν de Ἀλκμάων, comme de Ποσειδάων est né Ποσειδῶν, et cela de la même manière que chez les Eoliens et chez les Doriens de Ποσειδάων et Ἀλκμάων sont nés Ποσειδὰν et Ἀλκμάν.

Bien que la diminution complète des diphthongues apparaisse déjà chez les étrangers Hellénisants dès le 2e siècle av. J. C. et dans l'Attique et le reste de la Grèce dès le 2e siècle après J. C., et qu'à cause de cela le changement des diphthongues en leurs voyelles équivalentes devienne plus fréquent dans les inscriptions depuis le 2e siècle après J. C., comme aussi celui de l'*ω* en l'*ο* et celui de *αυ* et *ευ* avec les sons *αβ* et *εβ*, de même que celui du *ου* grec avec le *ŭ* latin et celui de l'*η* avec le *ι* bref, c'est néanmoins pour la même raison que dans des temps plus reculés on confondait aussi quelque fois le *αι* avec le *ε*, comme par exemple dans une inscription funéraire de l'Attique du 5e siècle av. J. C. Un ouvrier ignorant écrivit le nom du père de famille Ἀριστέας, deux fois (correctement) par l'*ε* et une fois par l'*αι* (C I A I Suppl. B. 491.35). On trouve aussi écrit Κασσανδραίων au lieu de Κασσανδρέων dans une inscription de Cassandre du 3e siècle av. J. C. (Βάσ. p. 398).

Aristophane témoigne aussi qu'il prononçait le *αι* comme *e* long quand il fait brève l'interjection exprimant la douleur αἶ αἶ en l'ecrivant par le *ε* bref; ἒ ἒ, πάρα νῷν στενάζειν Σφῆκ. 316.

De même que pour la mesure du vers nous devons prononcer comme des voyelles brèves le *ου* et le *η* devant le *ι* indicatif dans les mots τουτουΐ (Ἀχαρν. 246. Ἱππ. 731. 733 Νεφέλ. 633. Σφῆκ. 256. Εἰρήν. 1213). τοιουτουΐ (Λυσ. 1087). τυννουτουΐ (Νεφέλ. 392), ἐκεινουΐ (Εἰρ. 547. 1213), αὐτηΐ (Ἀχαρν. 20. 483 Νεφ. 214. Σφῆκ. 807. Εἰρ. 1052), de même, disons nous, c'est pour la raison de la mesure, que nous devons prononcer aussi comme des voyelles simples et brèves l'*αι* et l'*οι* devant ce même *ι* indicatif, puisque, comme nous l'avons déjà exposé, aucun

témoignage de l'antiquité n'autorise l'élision du *iota* de l'*αι* et de l'*οι* dans leur diminution devant une autre voyelle et par suite dans les mots *αὑταιΐ* ('Αχ. 194. Ὄρνιθ. 1018) *οὑτοιΐ* ('Αχαρν. 40. 115. 342. Νεφ. 187. Σφῆκ. 262. Ὄρνιθ. 1688, Λυσ. 1087. 1239), *τοιουτοιΐ* (Λυσ. 1087). Nous ne pouvons pas non plus prononcer comme *j* (yod) le *iota* des diphthongues dans leur diminution, parce que ce *yod* est inconnu dans le dialecte attique et dans le dialecte ionien. Et chez les Pamphyliens, de même que chez les Chypriens, chez qui le son yod nait quelquefois de lui même entre deux voyelles, ce son est marqué chez les derniers par nne lettre particulière; on ne trouve cependant jamais le iota des diphthongues, et surtout à la fin des mots, changé en yod devant une autre voyelle. (v. Βάσ. p. 368—372 et Nouveaux documents dans l'„Ἑλλάς" tom. II p. 255). Si le *ι* des diphthongues dans leur diminution se prononçait comme la consonne *j*, alors, ceux même qui sont de cette opinion doivent avouer qu'elle n'a aucune valeur relativement à la diminution des diphthongues *ῳ ῃ* devant ce même *ι* indicatif, comme dans les mots *τουτῳΐ* ('Αχ. 1065. Ἱππ. 490. 963. Εἰρ. 1218. Λυσ. 615. Ὄρν. 981. Βάτρ. 609. Θεσμ. 250. Πλ. 44), *τυννουτῳΐ* (Βάτρ. 139) *ταυτῃΐ* (Ἱππ. 271 922. Σφῆκ. 1330. Εἰρ. 1193). Si dans ces mots le *ἰῶτα προσγεγραμμένον*, doit, d'accord avec l'opinion ci-dessus, se prononcer comme *j*, alors l'*ω* et l'*η*, placés devant lui, restent nécessairement longues contrairement à la mesure du vers; et une telle opinion, qui ne peut expliquer sans contradiction les mêmes phénomènes de la langue et des inscriptions, est fausse et doit par suite être rejetée. Aristophane lui même nous apprend que la voyelle longue, devant le *ι* indicatif, reste longue si une consonne se place entre la première et le second, et cela lorsque, au lieu de *αὑτηΐ*, il dit *αὑτηγὶ* ('Αχ. 784) voulant ainsi garder, en faveur de la mesure, le *η* long devant le *ι* indicatif[1]). Mais si d'autre part, les partisans d'Erasme pensent à cause de cela qu'il est nécessaire d'avouer que le *ἰῶτα προσγεγραμμένον* était muet non seulement à

1) Aristophane interpose pareillement la particule *γε* devant le *ι* indicatif quand en faveur de la mesure il veut garder le *α* ou le *ο* qui précède ce *ι* et il dit *ταυταγί* Λυσ. 92. *τουτογί* Λυσ. 147, 779. Ἐκκλ. 719 au lieu de *ταυτὶ τουτὶ* qui lui sont très familiers.

l'époque d'Aristote, de Zoïle, de Chrysippe, d'Aristarque, de Dénis le Thrace et de Strabon, mais plus anciennement encore sous Aristophane, comme le témoignent des inscriptions attiques et d'autres inscriptions grecques contemporaines d'Aristophane ainsi que d'autres antérieures à lui [1]) (v. dans notre *Βάσ.* les p. 315—321, 719), alors pourquoi ne pas croire nécessaire aussi le même aveu relativement à l'*αι* et à l'*οι*? Qu'est ce qui empêche les partisans d'Erasme d'avouer que, de même que le *ι* avait été absorbé par l'*α* long, par l'*η*, et par l'*ω*, déjà depuis une époque fort reculée, de même il s'était aussi contracté à la même époque avec l'*α* et l'*ο* brefs en une seule syllabe simple et inséparable, et que, depuis des temps plus reculés que ceux d'Euclide, il existait dans la Grèce une orthographe qui, dans plusieurs de ses parties, n'était pas d'accord avec la vraie prononciation vivante? Tous les phénomènes, du moins ceux que

---

1) Que le *ἰῶτα προσγεγραμμένον* commençait déjà à devenir muet depuis le 6e siècle av J. C., nous en avons comme preuve, outre les exemples cités dans notre *Βάσανος*, la graphie *τῶ* au lieu de *τῷ* dans une inscription du 6e siècle du temple d'Appollon dit *ὑπερτελεάτης* Ἀπόλλων (Ἐφημ. Ἀρχ. 1890 p. 65). La même chose est prouvée aussi par la graphie *θοᾶν* pour *θῳᾶν* qu'on voit dans une inscription attique avant Euclide, (Δελτ. ἀρχαιολ. tom. VI 1890. p. 97, l. 12); elle est également prouvée par la graphie *ἐν Κοίλη* pour *Κοίλῃ* qu'on voit aussi dans une inscription attique de l'an 408 av. J. C. (C I A I 324 b 39) que nous ajoutons ici, (outre les exemples précités, sur le rôle muet du *ι*) l'ayant omise dans notre *Βάσανος*. Nous ajoutons aussi aux graphies précédantes la graphie *Κωμωδοῖς* qu'on lit sur le piédestal d'une statue à Ῥαμνοῦς de l'époque d'Alexandre le Grand (Ἐφημ. ἀρχαιολ. 1891 p. 50). Si nous rappelons à notre mémoire que le *ι προσγεγραμμένον* commençait à être omis dans l'écriture dans plusieures parties de la Grèce déjà depuis le 6e siècle avant J. C., qu'il est omis aussi dans l'Attique dès le 5e siècle av. J. C. à la fin des mots et dans le corps des mots, devant une voyelle et devant une consonne, qu'il continue cependant à être *προσγεγραμμένον* après Strabon, quoique plusieurs eussent commencé à l'omettre dans l'écriture avant lui, qu'il est souvent *προσγεγραμμένον* d'une manière constante à l'époque impériale (v. Koehler C I A II p. 242 B), qu'il est *προσγεγραμμένον* ou plutôt *ὑπογεγραμμένον* dans la suite aussi jusqu'à nos jours, si nous rappelons tout cela à notre mémoire et de plus que le *ι* était *προσγεγραμμένον* dans des syllabes où il ne s'est jamais fait entendre non seulement dans l'Attique et dans d'autres parties de la Grèce, mais même à Lesbos et dans des temps plus modernes (tandis qu'à Lesbos la *προσγραφή* du *ἰῶτα* est entièrement omise dans des inscriptions du 4e siècle av. J. C.), si, répétons nous, nous n'avons pas oublié tout cela, nous n'hésiterons pas à croire que le *ἰῶτα προσγεγραμμένον* était réduit à jamais à un rôle muet déjà depuis des temps très reculés; c'est pourquoi tous les Grammairiens du premier jusqu'au dernier l'appellent muet, *ἀνεκφώνητον*.

nous avons exposés, tant orthographiques que métriques, ne sont nulle part en opposition avec cet aveu.

En faveur de la prononciation simple et monophone de l'*αι* et l'*οι* dans Aristophane, plaident également les mots suivant provenant d'une crase, que l'on rencontre dans ses comédies *θοἰμάτιον* ('Αχαρν. 1139. Νεφ. 54, 179; 497, 856, 1498. Ὄρνιθ. 146, 791, 1568, Θεσμ. 214, 568, 1181, 1189. Ἐκκλ. 40, 315, 353, 512, 527, 544. Πλοῦτ. 881, 926). *θαἰμάτια* (Σφῆκ. 408. Λυσ. 1093. Ἐκκλ. 26, 75, 275). *θαἰματίδια* (Λυσ. 401). Il nous faut prononcer bon gré mal gré le *αι* et le *οι* de ces mots comme des sons simples et élémentaires, parce que tous les exemples de mots provenant d'une crase, *sans aucune exception*, font voir que le son, né de la crase de la voyelle ou des voyelles finales du mot précédant avec l'initiale ou les initiales du mot suivant, est toujours simple et élémentaire, exemple: *κἀγώ*, *κἄπειτα*, *τοὔνομα*, *τοὔπος*, *τοὔργον* (très fréquent), *τοὐξύθυμον* (Σφῆκ. 406), *θἀτέρῳ* (Σφῆκ. 497, Ἐκκλ. 498), *θἠμετέρου* (Σφῆκ. 526). *θἠρῷον* (Σφῆκ. 819), *τοὐρανοῦ* (Εἰρ. 199), *τἄρνεα*, *τοὐρνίθιον* (Ὀρν. 105. 667), *θἠμέρᾳ* (Ὀρν. 1071), *θἤμισυ*, *θὤπλα*, *θοὔδατος* (Λυσ. 116. 277. 370) etc. etc. Il serait tout-à-fait inconséquent et contradictoire de prononcer l'*ω*, le *ου* et le *η* comme un son simple dans les mots provenant de crase *θὤπλα*, *τἄρνεα*, *τοὐρνίθιον*, *τοὐξύθυμον*, *θἠμέρᾳ*, et de ne pas prononcer aussi comme un son simple l'*αι* et l'*οι* provenant d'une crase semblable dans les mots *θαἰμάτια*, *θοἰμάτιον*. (v. Βάσ. p. 33 et suiv.) Blass dans ses trois traités sur la prononciation grecque a négligé d'examiner, au détriment de la vérité, quelle est la nature du son provenant d'une crase, quoique nous en ayons parlé dans l' 'Αθήναιον (Tom. II), avant la seconde édition du traité de Blass, qui cependant connaissait fort bien et l' 'Αθήναιον et notre traité; il parait donc qu'il préfère trancher avec l'épée le noeud de cette question, en faveur des principes d'Erasme, plutôt que de le délier sans violence en reconnaissant l'antiquité de la prononciation que la tradition nous a transmise; il ne porte aucun remède à cela en soutenant, comme il fait, que l'*α* dans *κἀγώ*, *κἀκεῖνος*, *κἄπειτα* et le *ου* dans *οὑμοί*, *οὑπιχώριοι*, prouvent qu'au temps de Sophocle et d'Aristophane, on faisait entendre, dans la prononciation de l'*αι* et de l'*οι*, les deux vo-

yelles sans crase et sans mélange entre elles. Cet argument serait vrai si les crases étaient des contractions instantanées et si elles ne venaient pas d'une époque plus reculée que celle du 6e siècle av. J. C., comme nous l'avons démontré dans notre *Βάσανος* (v. p. 25—33), en réfutant les contradictions de toute sorte de la théorie de Georges Curtius sur la crase. Nous avons démontré aussi que les mots provenant d'une crase à cause de leur usage très ancien et très fréquent dans la conversation journalière, puisqu'ils se trouvaient à tout moment sur les lèvres des Attiques, (raison pour laquelle on les rencontre par centaines dans Aristophane et dans les tragiques), devaient nécessairement rester jusqu'à la fin tels qu'un très long usage les avait faits et se transmettre de vive voix par les plus anciennes générations aux plus nouvelles, tout comme s'étaient transmis les autres mots simples et composés, dans leurs formes très variées, ainsi que tous les types nombreux des verbes et des noms réguliers et irréguliers et tout le reste de la richesse de langue.

Que les crases grecques n'étaient pas de simples contractions instantanées, comme le pensait Curtius et comme le pense aussi Blass, et que, même en les examinant sous le même point de vue, que Curtius et Blass, elles prouvent seulement comment se prononçaient les diphthongues grecques lorsque des mots provenant d'une crase se firent entendre pour la première fois en Grèce, et non pas comme on les prononçait à l'époque d'Aristophane et de Sophocle; c'est ce que nous apprend encore Aristophane quand lui-même, ainsi que tous ses contemporains et ses successeurs, jusqu'à la décadence de l'ancienne langue, disent non pas *θοὔτερον*, *οὔτερος*, comme ils auraient dû dire, si les crases n'étaient que des contractions instantanées, mais bien *θἄτερον θἀτέρου* (Βάτρ. 295, 300) *ἅτερος* (Σφῆκ. 138), *ἀτέρα* (Λυσ. 85, 90), c'est-à-dire qu'il prononcent comme prononçaient les plus anciens habitants de l'Attique, quand se faisait entendre dans le dialecte attique aussi, la plus anciene forme de la langue grecque, *ἅτερος*, forme qui s'est conservée jusqu'à la fin, dans le dialecte Eolien et dans le dialecte Dorien. Le mot *θἄτερον*, provenant de crase, fait voir que, comme le *α* est resté dans ce mot jusqu'à la complète décadence de l'ancienne

langue, (bien que les Attiques, qui sait depuis quels temps reculés, disaient τὸ ἕτερον et non τὸ ἅτερον) de même il est resté dans κἀγώ, κἀκεῖνος, κἄπειτα κᾆτα, alors même que les Attiques et tous les autres Grecs prononçaient le αι de καὶ comme un e long et ouvert; cela avait aussi lieu à une époque plus reculée que celle d'Aristophane, si nous devons en croire tous les témoignages évidents et incontestables exposés jusqu' ici.

Que les crases remontent à une époque beaucoup plus reculée que celle d'Aristophane, il est encore prouvé par le mot provenant de crase ᾠζυρέ, ᾠζυρὰ (Νεφ. 655. Σφηκ. 1504. Ὀρν. 1641. Λυσ. 948). Comme on sait, le mot ὀϊζυρός n'est pas du tout en usage dans les prosateurs attiques; dans les poètes comiques seulement il n'est en usage qu'au vocatif ᾠζυρέ ᾠζυρά; cela veut dire que les autres cas étaient tombés en désuétude dans la conversation familière; le vocatif seul est un vestige et une preuve de l'ancienne existence du mot ὀϊζυρός dans la langue, parce que dans la vie journalière on ne faisait usage que du vocatif pour exprimer la plainte et on l'employait non pas seul, mais uni avec l'ὦ, chose qui ne peut s'accorder avee le principe érasmien que les crases, n'étant que des contractions instantanées, sont un témoignage très clair de la prononciation des diphthongues grecques à l'époque de Sophocle et d'Aristophane. D'après ces assertions aussi les mots ἐγῷδα et ἐγῷμαι, qu'on trouve souvent dans Aristophane et dans les autres poètes et prosateurs attiques, sont des marques de la prononciation de l'οι non pas à l'époque de Sophocle et d'Aristophane, mais à une époque beaucoup plus ancienne, quand les Attiques disaient comme les Eoliens ὀΐομαι et ὄϊδα. Nous n'avons pas besoin de la théorie des partisans d'Erasme sur les crases pour savoir qu'au temps d'Homère et plus tard encore, plusieurs diphthongues n'avaient pas une prononciation simple mais composée; nous pouvons dire, en nous résumant, que, si le α et le ου des mots provenant de crase κἀγώ κἀκεῖνος μοὐστὶ etc. prouvent, qu'autrefois à une époque fort reculée, quand pour la première fois des mots provenant de crase furent prononcés par des bouches grecques, les diphthongues αι et οι avaient une prononciation composée, la nature cependant de tous les sons provenant de crase prouve clairement que dès une époque plus

ancienne que celle des guerres Médiques, (époque où la contraction et la crase avaient *entièrement accompli* leur oeuvre dans les différents dialectes et particulièrement dans l'attique), le *αι* et le *οι*, nés de la crase et de la contraction des éléments qui les composent, rendaient un son simple et élémentaire, comme aussi tous les autres sons ayant une semblable origine. Dans notre Βάσανος nous nous sommes étendu longuement sur la loi et les phénomènes de la contraction et de la crase aux pages 9—39.

Blass nous parait assez plaisant quand après avoir gardé dans son traité un profond silence sur cette loi, il juge bon, à la fin seulement, de dire quelques mots sur la contraction, lorsqu'il n'y avait plus aucune necessité d'en parler; et là encore il ne le fait pas pour en déterminer la nature et les résultats, mais pour faire connaître, dirait-on, à ceux qui par hasard l'ignoreraient, que dans la langue grecque aussi il y a la contraction.

Que dans la prononciation de l'*αι* et de l'*οι* aucun *ι* ne se faisait entendre, c'est encore Aristophane qui nous l'apprend lorsqu'il dit toujours *νεανικὸς* (Σφῆκ. 1067. 1304), *νεανίσκος* ("Ορν. 1362, Πλοῦτ. 1071) *νεᾶνις* (Λυσ. 85), *νεανίδων* (Θεσμ. 1030) *μανικὸν τραγῳδικόν* (Πλοῦτ. 424) Κεραμεικός (Βάτρ. 129) etc., et qu'il ne fait jamais entendre le *ι* devant les désinences *ικος*, *ις* etc. Par cette règle toujours observée, Aristophane et tous les prosateurs et poètes, ses contemporains, ne nous font savoir rien autre sinon que dans les diphthongues *αι* et *οι* des formes Πλαταιίς, Εὐβοιίς, 'Αναιίτης, Πλαταιικός, 'Ελαιίτης, *νεωτεροποιία*, *ὁδοποιία* 'Αχαιία etc., qu'on rencontre dans Eschyle, Sophocles, Thucydide et dans les inscriptions attiques depuis le 5e siècle av. J. C. jusqu'au 2e et 3e après J. C., aucun *ἰῶτα* ne se faisait entendre. Combien la conclusion tirée de la forme 'Ελαιῖται chez les Hellénotamies s'accorde avec la graphie 'Ελαιέα qu'on rencontre chez eux pour prouver que le *αι* dans ces temps là sonnait comme l'*e* long et ouvert, nous l'avons déjà prouvé dans notre Βάσανος (p. 383—387) et dans les Nouveaux documents etc. ('Ελλάς tom. II p. 259). Nous ne devons pas passer ici sous silence que, dans la première édition de son traité de quelques pages, sur la prononciation grecque, Blass n'a pas oublié de faire remarquer que les formes 'Αλκαϊκός, *τροχαϊκὸς* et leurs semblables prouvent admirablement bien, que dans les mots 'Αλκαῖος,

τροχᾶιος, les deux voyelles se faisaient entendre; mais ensuite, dans les éditions suivantes, bien plus étendues et bien plus complètes, notre brave auteur n'en dit pas un seul mot, bien que dans ses derniers traités il combatte pour la défense de la prononciation d'Erasme avec la même violence que dans son traité plus ancien de l'an 1870. Ce tour merveilleux de Blass ne peut s'expliquer, pour nous au moins, qu'en admettant qu'en 1870 il ignorait qu' outre les formes αἰκός, αἶτης, αἶς; αἶα, il existait aussi les formes αιικός, αιίτης, αιίς, αιία, et qu' ayant eu connaissance en 1882 et 1888 que ces formes étaient en usage chez les Attiques et qu'elles allaient de pair avec les autres depuis le 5e siècle av. J. C. jusqu'au 2e et 3e après J. C., il s'est bien gardé de mettre au jour une chose, qui, examinée de plus près, fournit une preuve des plus contraires à ses théories érasmiennes. Sans doute il n'a pas échappé à Blass que, si les formes αἶτης, αἰκός, αἶς (telles que dans les mots Ληναῖτης, 'Ιππ. 548. κωπαΐδες 'Αχ. 880, ἀρχαϊκὸς, Νεφ. 821 dans Aristophane et celle Θηβαΐς, Φωκαΐτης, 'Αχαΐα etc dans Thucydide) prouvent qu' autrefois, dans des temps fort reculés, les diphthongues αι et οι avaient une prononciation composée, en revanche, les formes en usage à partir du 5e siècle av. J. C. prouvent le plus clairement du monde que, dès une époque antérieure à Aristophane, aucun ι ne se faisait entendre dans la prononciation des diphthongues en question. Un pareil aveu dans la bouche d'un homme qui loin de condamner la prononciation d'Erasme, n'a eu, dans son traité, d'autre but que celui de la défendre, un pareil aveu, disons-nous, nous parait tout à fait impossible. Nous ne faisons aucune injustice à Blass quand nous disons qu'il prend énormément de précautions pour ne rien dire qui puisse diminuer la confiance du lecteur en la justesse de ses théories. Tout lecteur non prévenu peut s'en rendre compte facilement; il lui suffit de remarquer la façon avec laquelle Blass expose depuis le commencement jusqu'à la fin la question de la prononciation grecque. C'est à ces précautions exagérées que nous attribuons ce qu'il dit à la préface de sa seconde édition, c'est-à-dire qu'il ne relévera que très rarement les objections de ses adversaires. Ce n'est certainement pas sans arrière pensée que Blass a évité de réfuter les preuves de ses

adversaires, preuves fondées sur des témoignages aussi clairs qu'indiscutables; si en effet il l'avait essayé, il aurait été forcé de dire en même temps beaucoup d'autres choses, entièrement inconciliables avec le but qu'il se proposait dès le commencement, c'est-à-dire d'éloigner de l'esprit du lecteur tout ce qui pourrait lui faire surprendre la faiblesse et l'insuffisance de ses propres arguments en faveur de la prononciation d'Erasme [1]). Combien un tel procédé blesse l'extrême respect qui règne en Allemagne pour la vérité, il est tout à fait superflu de le dire; c'est pourquoi, après ce petit écart, nous revenons à l'examen des autres preuves, tirées d'Aristophane, en faveur de la simplicité des diphthongues grecques.

Aristophane fait voir aussi par un autre témoignage combien sont arbitraires les opinions de Blass lorsque, d'accord avec tous les Grecs ses contemporains et avec ceux qui viennent après lui, il écrit la seconde lettre de l'alphabet grec Βῆτα non par le αι, comme eût désiré Blass, mais par le η. C'est-à-dire que Blass soutient que l'hebreu *Zere*, à l'époque de la version grecque de l'ancien Testament, faite au 3e siècle av. J. C., ne se prononçait pas comme le *e* long dans tous les mots de l'hebreu, ainsi que l'enseignent tous ceux qui sont bien versés dans l'étude de cette langue, mais dans quelques uns seulement, où il est rendu alors par le η; que dans d'autres il se prononçait comme l'αϊ, et qu'alors il était rendu en grec par la diphthongue αι. Aristophane démontre fausse cette assertion de Blass par sa graphie Βῆτα ('Εκκλ. 684) nous apprenant par cette graphie que l'hebreu *Zere*, dans tous les mots de la langue juive, se

1) Què Blass prend de fortes précautions pour éloigner de l'esprit du lecteur toute pensée qu'à l'époque de Demosthènes et de Platon il était possible que les diphthongues se prononçassent comme de simples voyelles longues, cela se voit aussi dans son édition de Kühner (à la fin du § 75 p. 313) où il se borne à rapporter brièvement que la diminution des diphthongues αι et οι est plus fréquente chez les poètes postérieurs, et il omet tout ce que Kühner dit à la page 241, dans le texte et dans la 3ème note, c'est-à-dire que les diphthongues grecques sont employées par les poètes alexandrins comme des syllabes brèves, non seulement devant une voyelle, comme chez les plus anciens, mais encore devant une consonne. Quant à nous, avouons que nous ne pouvons pas attribuer au simple hasard une telle omission de la part de Blass, mais à précaution étudiée d'avance pour qu'il ne se formât dans l'esprit du lecteur pas même le moindre soupçon qu'avant les poètes alexandrins les diphthongues pouvaient se prononcer comme des voyelles longues devant une consonne.

prononçait comme *ê*, prononciation qu'il gardait également dans ceux aussi où Blass prétend que l'on faisait entendre le son *αϊ*, tels que les mots Βαιθαγλά, Βαιθαλβάθ, Βαιθανάθ, Βαιθαραβά, Βαιθωρών, Βαιθήλ, Βαιθλεέμ, Βαιθσάν etc. Blass n'aurait pas dû oublier, en parlant de la prononciation du *Zere* hebreux, que ce Βαιθ qui forme la première partie de tous les mots cités, n'est rien autre que le Βῆτα grec, et que par suite on y entendait le son *ê* non seulement à l'époque de la version de l'ancien Testament, mais encore dans les temps très reculés où les Grecs recevaient l'alphabet des Phéniciens; par suite l'*αι* qui marque le *Zere* du nom hebreu *Beth* ne pouvait pas avoir le son que lui donne Blass, mais un son simple et élémentaire. Les interprètes de l'ancien Testament nous prouvent aussi cela d'une autre manière, c'est-à-dire en rendant souvent en grec les susdites mots par le *η* aussi, comme dans Βηθήλ, Βηθλεέμ etc.; ils rendent ainsi en grec le même son du *Zere* d'une double manière, par un son plus ouvert et par un son plus fermé. Ils font de même pour d'autres sons: ils rendent le son du *ι* doublement, tantôt par le ἰῶτα lui même, tantôt par l'*ε* plus ouvert et cela quelquefois dans le même mot comme dans le nom Χελκίας (*Hilkia*). Il faut croire beaucoup plus aux Septantes, qui nous apprennent par les transcriptions ci-dessus et par d'autres semblables, que l'hebreu *Zere* se prononçait partout comme un son simple et élémentaire; et aux anciens Grecs qui le rendaient par l'*η* dans le Βῆτα, qu'aux assertions de Blass lorsqu'il tache de persuader le contraire, même à ceux qui sont profondément versés dans l'hebreu, et cela en employant, à son ordinaire, comme preuve ce qui est à prouver. (Βάσαν. p. 409—418).

Voilà ce que nous avions à dire sur les témoignages tirés d'Aristophane en faveur de la prononciation simple et élémentaire de l'*αι* et de l'*οι*. Que la diphthongue *ει* se prononça comme un *ι* long, c'est encore Aristophane qui nous en donne des preuves, quand dans des centaines ou mieux des milliers d'exemples il écrit, d'accord avec tous les poètes et prosateurs Attiques, pas non par *ει* mais par l'*ι* l'adverbe de lieu δευρί, dérivé de δεῦρο et qu'il ne connait que ces deux formes de cet adverbe (ce qu' affirme aussi d'une manière positive Hérodian, qui connaissait avec une merveilleuse exactitude toutes les différentes graphies des mots qu'on trouve

dans les anciennes copies des poètes et des prosateurs classiques. Περὶ μονήρ. λέξ. Lentz etc. II p. 933, 10). Contrairement à cette graphie constamment écrite et seule en usage, un graveur ignorant contemporain ou plus ancien qu'Aristophane, écrit la forme allongée δευρὶ par la diphthongue improprement dite ε, δευρὲ c'est-à-dire δευρεὶ (Βάσ. p. 212). Autant par les graphies δευρὶ et δευρέ que par beaucoup d'autres semblables, il est prouvé que déjà depuis une époque très reculée, dans l'Attique, et dans d'autres parties de la Grèce, l'ει, soit comme diphthongue proprement dite (γνησία) soit comme diphthongue improprement dite (νόθος), avait la même valeur que le ι long. Ayant déjà cité ces nombreuses graphies dans le Βάσανος (p. 215—223 et ailleurs), comme aussi dans les Nouveaux documents épigraphiques (Ἑλλάς II p. 250 et suivantes), nous nous bornerons à rapporter ici seulement les graphies attiques Κλἒτος [1]) pour Κλεῖτος, Στεριᾶθεν au lieu de Στειριᾶθεν, qui, mises au jour l'année passée, appartiennent à une inscription du 5e siècle av. J. C. (Ἐφημερὶς. ἀρχαιολογ. 1890 p. 106, 6 et p. 117, 7).

Il n'y a aucun doute que la diphthongue improprement dite ε ne diffère que par l'orthographe du ι, par lequel sont écrits les noms de la même racine Κλιτίας, Κλίταρχος qu'on voit sur de très anciens vases attiques, ainsi que le Στιριεὺς qu'on lit dans une inscription funéraire de l'époque d'Euclide environ; ce n'est aussi que par l'orthographe que diffère la diphthongue improprement dite ε au lieu du ι dans la graphie précitée δευρέ, dans la graphie des Hellénotamies Καμερῆς pour Καμιρῆς, dans la graphie de Corinthe 'Ανφιτρέτα pour 'Ανφιτρίτα, dans celle d'un très ancien vase attique Νέκαυλος pour Νίκαυλος, dans les graphies attiques Μειλίχιος et Μιλίχιος et dans la graphie des Hellénotamies Μαρωνῖται au lieu du correct Μαρωνεῖται qui, de pair avec la graphie Μαρωνῖται, est écrite sur les monnais Maronites depuis Euclide jusqu'aux derniers temps (Ἑλλὰς II p. 251).

Un exemple de diminution de l'ει en ι bref se rencontre dans Aristophane; c'est le mot ὠφελία (Ἐκκλ. 576) qui est venu du plus ancien ὠφέλεια qui est dans Sophocle; de même l'Εὐρωπία

---

1) On écrit de même Κλετώ, Κλετωνύμο dans une inscription attique antérieure à Euclide. Voyez C I A. I supplem. B. 491, 38.

dans Euripide (fragm. 382) est venu de Εὐρώπεια par une cession réciproque du long et du bref, c'est-à-dire par diminution de l'ει en ι bref et prolongement de l'α bref en α long. Par diminution de l'ει en ι bref est né aussi chez les Attiques le mot ὀπτάνιον de ὀπτανεῖον qu'on rencontre non seulement dans une inscription attique de l'an 329 av. J. C. mais aussi dans Aristophane ('Αχαρ. 1033. Εἰρ. 891). De pareils exemples de la diminution de l'ει se rencontrent dans des inscriptions attiques et d'autres grecques telles que σιτοπόμπια, dans une inscription attique de l'an 325 av. J. C.; 'Ανάκιον, Προμήθια dans des inscriptions immédiatement après les temps d'Euclide; Πατρόκλια sur un vase attique très ancien; 'Ηράκλια dans une inscription de Τέως (vers l'an 470 av. J. C.); Ποσείδιον et Ποσίδειον au lieu de Ποσείδειον dans des inscriptions attiques antérieures à Euclide. Nous pouvons ajouter de l'Hecatée 'Αμαζόνιον pour 'Αμαζόνειον (Lentz, Hérod. etc. II 473, 33) sur de telles graphies et d'autres semblables, comme celle ἀρτοπώλιον ('ΑριστοΦ. Βάτρ. 112) nous parlons dans notre Βάσανος p. 219 et suivantes. Nous ne pouvons pas cependant passer sous silence ici la graphie 'Αριστιδῶ d'une inscription attique du 4e siècle av. J. C. ('Ελλὰς II 252) et la graphie Φιδοστράτη qui, avec la forme correcte Φειδοστράτη, se lisent toutes deux sur la base de deux statues de 'Ραμνοῦς de l'époque d'Alexandre le Grand ('ΕΦημ. 'Αρχαιολ. 1891 p. 56).

Une autre preuve tirée d'Aristophane en faveur de l'ει simple c'est qui d'accord avec les autres prosateurs et poètes, il n'élide jamais le ι du ει dans les noms en εῖον et εία comme πρυτανεῖον ('Αχαρ. 125, 'Ιππ. 167, Εἰρ. 1084) et au pluriel πρυτανεῖα (ΝεΦ. 1136. 1180. 1197), βαλανεῖον ('Ιππ. 1060. 1401. ΝεΦ. 837. Λυσ. 574. Πλοῦτ. 535. 616. 952), γραμματεῖον (ΝεΦ. 19), σημεῖον ('Ιππ. 952. ΣΦῆκ. 584. Θεσμ. 278. 1011. 'Εκκλ. 6), λοΦεῖον ('Αχαρν. 1109. ΝεΦ. 751), ἱερεῖον (Εἰρ. 1091. Λυσ. 84), καπηλεῖον ('Εκκλ. 154), πορνεῖον (ΣΦῆκ. 1283. Βάτρ. 113), ἐν Θησείοις, (Πλ. 607), νοθεῖα ('Ορν. 1656), μουσεῖον (Βάτρ. 93), κουρεῖον ('Ορν. 1441), στυππεῖον ('Ιππ. 129), σΦαγεῖον (Θεσμ. 754), βασιλεία (ΣΦῆκ. 546. 549) et comme nom propre Βασίλεια fille de Jupiter ('Ορν. 1536, 1537, 1634, 1755), δουλεία (ΣΦῆκ. 603. 681), χορεία (Θεσμ. 956. 968. 981. 982. Βάτρ. 397), πρεσβεία ('Ιππ. 794.

Λυσ. 570), *τερατεία* (ΝεΦ. 318), *τενθεία* (῎Ορν. 1691), *ἀγχιστεία* (῎Ορν. 1661), *βουλεία* (Θεσμ. 809), *πτωχεία* (Πλ. 549), *χρεία* (Θεσμ. 1164. Πλ. 534 [1]). En gardant ainsi constamment le *ι* dans ces noms Aristophane nous fait voir certainement que cette diphthongue est élémentaire, et que dans les graphies attiques *πρυτανεῖον*, *σημεῖον*, *τοπεῖον*, *στυππεῖον*, *βαλανεῖον*, *γραμματεῖον*, *Θησεῖον*, *πρυτανέα* [1]) le *ε* qui précede la désinence n'est pas *ε*, comme pensent Blass et Meisterhans et d'autres partisans d'Erasme, en confondant ainsi des phénomènes orthographiques et phonologiques, mais bien la diphthongue improprement dite *ε*, écrite au lieu de la diphthongue proprement dite *ει*, à cause de la confusion entre ces deux diphthongues dans la prononciation et dans l'écriture, confusion qui remonte à une époque fort reculée. Les partisans d'Erasme comprendraient facilement que le *ε* des graphies precitées, dont les deux premières sont antérieures à l'Ἐκκλησιάζουσαι et au Πλοῦτος, marque la diphthongue improprement dite *ε*, s'ils voulaient se mettre dans l'esprit que chez aucun poète attique on ne rencontre un nom terminé en

---

1) Meisterhans n'est pas dans le vrai lorsqu'il dit que dans une inscription attique de l'an 320—317 av. J. C. on rencontre la graphie *χρέα* au lieu de *χρεία* (CIA II 836 a, b, 27) parce que sur la pierre on voit écrit *χρεεα*, et il parait que cette graphie vient d'une simple faute du graveur qui a écrit mécaniquement à cause de l'*ε* précédent un autre *ε* au lieu du *ι*; de telles fautes et d'autres semblables qui proviennent par hasard ou par inattention, n'ont aucun rapport avec la prononciation, comme nous le démontrons souvent dans notre Βάσανος, et ne doivent jamais être prises comme exemple de tel ou tel phénomène orthographique ou phonologique; et pour le mot *χρεία* surtout, on peut encore moins dire qu'on le prononçait *χρέα* chez les Attiques et chez les autres Grecs, vu que ce mot se rencontre mille fois dans les inscriptions grecques et qu'il est toujours écrit avec le *ι* (Βάσανος p. 234 note 1). Quant aux graphies *ἀτέλεα*, *ὑγιέᾳ*, *ἱέρεα*, *Δαμόκλεα*, *Σωκράτεα* et autres semblables, nous n'en pouvons rien conclure contre le *ει* considéré comme simple et élémentaire, parce que ces mots se rencontrent aussi dans des temps bien postérieurs où les partisans d'Erasme eux-mêmes avouent que le *ει* se prononçait comme *ι* long. Quelques unes de ces graphies se voient aussi dans des inscriptions où l'*ει* est écrit au lieu du *ι*, et où le *ι* est écrit au lieu de *ει*, comme dans les mots *δεῖνα* pour *δῖνα*, Νείκανδρος, Ἐρεινὺς, *Σωκρατία* etc. etc. (Βάσ. p. 231 et suivantes). Ces graphies ne disent non plus rien à propos de la prononciation de l'*ει* à l'époque de Platon et de Démosthène, vu que l'élision du *ι* dans des mots semblables se rencontre aussi dans des inscriptions du 6e siècle av. J. C., et dans les poèmes homériques, et parce que le *ει* se trouve aussi diminué en *ι* bref dans beaucoup de mots avant l'époque de Platon.

1) Pour ces graphies voyez le Βάσανος p. 207—209. *Πρυτανέας* pour *Πρυτανείας* se rencontre aussi, (outre dans les inscriptions déjà connues), dans une inscription de l'an 332 av. J. C. publiée dernièrement dans l'Ἐφημ. *ἀρχαιολογ*. 1891, p. 80, 3.

εῖον et *εία* ayant la pénultième brève, et que la graphie de ces noms, sans le *ι*, dans les inscriptions, est minime comparée à celle avec le *ι*; ils comprendraient aussi, s'ils voulaient se mettre dans l'esprit, quelque chose de plus important, c'est-à-dire que dans ces mêmes temps la diphthongue improprement dite *ε* est écrite au lieu de la diphthongue proprement dite *ει* même devant une consonne; ils verraient également, s'ils refléchissaient, qu'après l'admission complète de l'alphabet ionien, on ne trouve nulle part en Grèce des graphies telles que les précitées ou d'autres pareilles, ni dans les documents publics ni dans les documents particuliers (Βάσ. p. 205—209). Si Blass eût tout cela observé et de plus que dans une inscription attique de l'an 396 av. J. C. on ne fait aucune distinction entre les diphthongues proprement dites *ει* et *ου*, et les diphthongues improprement dites *ε* et *ο* (Βάσ. p. 716), il aurait compris aussi que si, dans l'alphabet après Euclide, commun à tous les Grecs, on a préféré écrire non pas les diphthongues proprement dites par les diphthongues improprement dites, mais les diphthongues improprement dites par les diphthongues proprement dites, et que pour cette raison ce sont celles-ci et non pas celles-là qui ont fini par regner dans l'alphabet, il aurait compris; disons-nous, que cela arriva parce que les Grecs, en portant remède aux imperfections de leur ancien alphabet et complétant ce qui y manquait, ont suivi, comme nous disions au commencement, des principes tout-à-fait opposés à ceux des partisans d'Erasme, et que l'orthographe grecque depuis Euclide diffère assez de l'enseignement de la lettre morte.

(*à suivre*).

Athènes, THÉODORE PAPADIMITRACOPOULOS.

COBETI DE LINGUA NEOGRAECA JUDICIUM
EPISTOLA CRITICA AD NABERUM.

Multum jam temporis praeteriit, Vir Clarissime, ex quo de lingua neograeca quam vocant, et praesertim de recta linguae graecae pronuntiatione breviter confabulati sumus. Memini te dicere pronuntiationem, qua etiam plerique hodierni philologi utantur, vitiosam esse atque ideo dediscendam, cui equidem opinioni tuae laetus adstipulabar. Nam mihi — liceat autem pauca de me ipso addere, etsi mihi sum conscius suspicionem aliquam inde nasci posse vanitatis atque jactationis — non Romae

nutriri contigit atque doceri,

neque Athenis clarissima in urbe, sed postquam in hujus urbis gymnasio praeceptor literarum humaniorum factus sum Graecos homines quosdam inveni, quibuscum forte disserens indigenum eorum sermonem, ut est apud Appulejum, excolere coepi. Et dum fere quotidie cum *ἀξιωματικῷ* quodam *τοῦ πυροβολικοῦ* — sic illi recentiore vocabulo appellant quos Latino verbo dicere non est, Graeco perfacile est — cumque aliis colloquebar, mox vidi sensique istam quae a magno Erasmo nomen duxit pronuntiationem perversam atque admodum ridiculam esse. Quid quaeris? Graeca et genuina et perantiqua pronuntiatio paulatim auribus meis tam familiaris facta est, ut *τὴν Ἐρασμιακὴν ἀλλ' οὐχὶ ἐρασμίαν προφορὰν* prorsus abjicerem. Pace magnorum virorum atque adeo Cobeti venerandissimi praeceptoris, qui per totam vitam ea usus est,[1]) sit dictum: abjicienda et in ultimam Thulen releganda est illa nostra vitiosa ratio linguae Graecae, velut si mortua esset, pronuntiandae. Vivit vigetque adhuc lingua Graeca, non intertermortuus est ille sermo paene divinus, de quo Flaccus:

Grajis dedit ore rotundo
Musa loqui,

non evanuit, ut multorum opinio est, Atticus lepor, sed quasi ex tenebris post longam et duram servitutem renata est lingua

1) cf. tamen quae de hac re scripsit discipulus ejus, praeceptore dignus, v. Cl. Kontos ἐν τῇ Ἀθηνᾷ, III 1 σελ. 7.

νεοελληνική, id est pulchrae matris novissima filia, non ea sordida, aegra, pannis annisque obsita, sed post multos multorum labores digna quae ab eruditis viris cum antiqua lingua comparetur, studiose discatur, diligenter excolatur.

Cur autem ad te haec scribo? Jam complures enim anni sunt, ex quo in diario — ut ita dicam, nam potius περιοδικὸν Graece appellandum est — cui nostrates nomen Duci [1]) dederunt, de Corais vita et scriptis luculente admodum scripsisti ostendistique te recentiorum Graecorum linguae non esse imperitum. Sed orta est quaedam inter nos dissensio, si dissensio appellanda est controversio quaedam et disceptatio, quae fit sine acerbitate et cui non ira inest sed studium tantum veritatis cognoscendae. Tua enim eadem fere de lingua neograeca quam vocant opinio esse videtur, quam disertis verbis protulit Cobetus in Epistolis nuper ab amicis, sed post mortem τοῦ μακαρίτου, Lugduni Batavorum editis [2]). Quae ibi de recentiore linguae τῶν Ἑλλήνων scripsit vir incomparabilis sermone suo vernaculo, ego Latine vertere conabor. Sed audiamus ipsum.

„Quae tu scribis de lingua Sanscritica (Cobetus ait), ea me admonent quorundam hominum in hac urbe semidocte graecissantium, qui de studiis suis neograecis immane quantum gloriantur: equidem promisi eis fore ut addiscerem eam linguam, si mihi qualemcumque rem vocemve indicassent, quae sine recentioris linguae notitia explicari nequeat" [3]).

Addo alio in loco a Cobeto in risum vocari eorum opinionem, qui hodierna Graecorum pronuntiatione quasi genuina utantur, de quibus ille: „Coram nonnullis (inquit) citavi versiculum illum Cratini, fr. 43 Kock, βῆ βῆ λέγων, sed nihil unquam de ea re audisse videbantur" .... [4]).

Quod ad hanc quaestionem attinet, jam olim in Ἑλλάδι nostra monui Cobetum ἐν τῷ Λογίῳ Ἑρμῇ pristinam suam sententiam non quidem retractasse, at saltem disertis verbis docuisse inter sonos αι et ε minimum fuisse discimen. Nosti locum, laudavit ibi Clementem Alexandrinum, apud quem ἔλεος et

---

1) De Gids, anno 1877, cf. p. 241—242.
2) cf. Brieven van Cobet aan Geel 1840—45, Leiden 1891, p. 349 et 554.
3) ibid. p. 349. 4) ibid. p. 554.

ἔλαιον conjunctim leguntur. Sed haec hactenus. Etiam Cobeti auctoritas non debet nos deterrere quominus faciamus cum Cicerone, cuius facetum dictum alicubi exstat: „Ridiculum est „malle sermonem quo locuti sint homines quam quo loquantur".

Multa gravior est illa quaestio, utrum in antiquioris linguae studio etiam recentioris linguae ratio habenda sit necne. Negavit ille quidem, tu ei assentiris, σύν τε δύ' ἐρχομένω. In reliquis viri immortalis scriptis, quae sive in Mnemosyne vestra scripsit sive seorsum edidit, nihil inveni quod illi priori sententiae aliquid novae lucis afferre posset, quare nihil impedit quominus credam etiam postea eandem ei de hac re opinionem permansisse.

Lubet igitur quosdam locos afferre, ex quibus meo quidem judicio contrarium aliquid efficitur, scilicet interiorem antiquae linguae notitiam, nisi recentiorum quoque scripta evolverimus, nos adipisci non posse, immo etiam plurimos locos superesse nondum sanatos, quos recte interpretari non poterimus nisi hodiernae linguae ratione habita. Exempla in promptu sunt.

Breviter tantum attingam locos quosdam Aristophanis, nam in hac quoque re

τί πρῶτον, τί δ' ἔπειτα, τί δ' ὑστάτιον καταλέξω;

In Nubibus multa occurrunt verba deminutiva quae vocant, e.g. θύριον [sic libri, sed fortasse scribendum est θυρίον, vid. Arcad. de accent. p. 119 Bark.], οἰκίδιον (92), πραγμάτιον (197) παιδάριον (821), cet. unde patet jam tum praesertim in intima loquendi consuetudine istiusmodi verba paene eandem atque hodie significationem habuisse [1]). Infinitivus modus hodie tantum non evanuit, cuius rei jam vestigia supersunt in Novi Testamenti dictione [2]), sed rogo te, nonne in Nub. vs. 190 legimus:

ἐγὼ γὰρ οἶδ' ἵν' εἰσὶ μεγάλοι καὶ καλοί,

ubi illud ἵνα fere eodem sensu usurpatur? Obiter moneo notissimum illud κρέμαιο vs. 870 documento esse posse non duos diversos sonos, id est α et ι, in illo vocabulo esse auditos, sed

---

1) Idem ferme evenisse in lingua Latina, omnibus doctioribus notum est hodiernam Italicam linguam comparantibus. Cuius rei multa exempla apud Frontonem unusquisque reperire poterit.

2) Plura dedi in libro meo cui titulus: Historische Grammatik der Hellenischen Sprache, vol. II p. 185, et passim. — ἵνα cum Ind. = ubi, et ἵνα cum Conj. = ut, inter se aptissime cohaerent, de qua re plura hoc loco afferre supersedeo.

ea omnia. potius amico meo Papadimitracopulo in Βασάνῳ et in Ἑλλάδι nostra fusius tractanda relinquo.

Quod ad deminutiva ea verba attinet, plura etiam invenire quispiam poterit in Acharn., veluti ῥημάτιον (447), κοτυλίσκιον (459), χυτρίδιον (464), χλανίσκια, λαγῴδιον, χοιρίδιον (519—20), κυνίδιον (542), γερόντιον (993), et ubi non? Neque te latere potest, Vir Clarissime, minimum discrimen inter μάδδα et μᾶζα (732) antiquissima Graecorum ipsorum pronuntiatione melius illustrari posse, sicut etiam versui 796, ubi Dor. ὀδελόν et Att. ὀβελόν inter se commutantur, fortasse ex hodiernis dialectis, de quibus inter multos alios scripsit v. d. Bradyus [1]), lux quaedam nova affulgere poterit. Qui nuper in nostra patria hanc fabulam eleganter edidit V. Cl. Leeuwenius in notis ad vs. 41 scripsit verbum ἀγορεύειν Aristophanis tempore eo sensu obsoletum fuisse. Quod plane contra est. Ita enim nos docet v. d. Paspatis ἐν τῷ Χιακῷ Γλωσσαρίῳ p. 44, unde disci potest eam vocem etiam hodie usurpari solere [2]).

Transeo ad Homerum, de quo tu et alibi docte disseruisti et imprimis in libro cui titulus Quaestiones Homericae. Carmina Homerica nostra in patria idem V. Cl. Leeuwenius socio operis adscito multa cum cura et diligentia edidit, cujus editionis in grammatica mea historica linguae Graecae, nuper a Brillio editore typis expressa, saepissime mentionem feci. Licet enim in nonnulis dissentiar — εὐρεῖαι Μουσῶν κέλευθοι — tamen haud diffiteor opus diligenter esse compositum multaque nova et utilia continere, quemadmodum etiam tu, Vir Clarissime, in epistula tua critica ad Batavos Homeri editores, Mnemosynae inserta, aliquot annis abhinc palam scripsisti. Sed hanc Ὁμήρου ἔκδοσιν, litera δίγαμμα quam magni Bentleji acumen veluti ex Orco reduxit ornatam, hoc loco fusius tractare nolo alibi de ea scripturus; hoc unum tantum certissime affirmare audeo Ho-

---

1) Lautveränderungen, u. s. w. P. 115—122. Sed obloquitur Hatzidakis, Einl. S. 155, et passim. Grammatici certant, cet.

2) Glossarium v. d. Paspati, opus cui titulus Χιακὰ Ἀνάλεκτα a v. d. Canellacis conscriptum, ceteraque id genus multa continent perutilia ad hanc litem dijudicandam. Complura jam olim congessit Ad. Corais, praesertim in eo libro cui nomen dedit Ἄτακτων. Quo utinam libro rariore atque in paucorum d. virorum bibliothecis delitescente mihi saepius uti licuisset!

merum quoque principem poëtarum eundemque antiquissimum ex recentiore lingua eque hodiernis dialectis cum lingua antiqua comparatis paulo melius et accuratius, quam ex antiquis *tantum* libris et scholiastis explicari posse. E. g. augmentum saepius omissum, *ε* et *αι* inter se confusa (B 749 Ἐνιῆνες = Αἰνιᾶνες, cf. Ω 129 cet.) ceteraque ejusmodi, *μέλλω* cum inf. fut. conjunctum, quae verborum constructio usque ad hunc diem permansit, *α* protheticum (*ἄποινα* et similia), formae dialecticae quas vocant, veluti *ἔρος* et *ἔρως* — haec et sexcenta alia nonne luce clarius ostendunt priscas et antiquas formas e recentioribus, hodiernas ex antiquis explicandas esse atque illustrandas?

Sed jam satis de Homero. Veniamus ad grammaticos, obliti paullulum talium versuum quales nobis servavit Athenaeus p. 491 Kaib.

Φεύγετ' Ἀριστάρχειοι, ἐπ' εὐρέα νῶτα θαλάσσης,
Ἑλλάδα, τῆς ξουθῆς δειλότεροι κεμάδος,
Γωνιοβόμβυκες, μονοσύλλαβοι, οἷσι μέμηλε
Τὸ σφὶν καὶ σφῶϊν καὶ τὸ μὶν ἠδὲ τὸ νίν,

namque *τὸ σφὶν* et *τὸ σφῶϊν* et reliqua omnia non futilia sunt orationis ornamenta, verum solida debent esse fundamenta quibus omnis nostra doctrina nitatur.

Ac quidem praeter multos alios Ammonius, quem priore saeculo edidit docteque illustravit summus ille criticorum Valckenarius, dignus mihi visus est quem retractarem. Quam utile sit accentuum rationem habere et affinium vocabulorum differentiam sedulo notare magna copia exemplorum docet Ammonius. Nostra quoque aetate, ut Ciceronis verbis utar, quotusquisque est qui artem teneat numerorum et modorum? Immo ridiculus permansit ille mos, si mos appellandus est et non potius summa gravissimae rei incuria et turpis negligentia, Graecae linguae accentus sive *τόνους* tantum scribendi, nunquam aut nisi raro pronuntiandi. Quam rem a doctissimo Cobeto, si fas est dicere, aliquantulum neglectam uberius tractare conatus sum et in Ἑλλάδι et in grammatica mea, namque usque ad hunc diem multorum doctorum virorum perversa opinio est, accentuum diu post florentis Graecitatis tempora rationem esse habitam. Scis autem, Vir Clarissime, eam opinionem jamdudum a doctis Graecis ipsis, e. g. ab Oeconomo, a Blackio Anglo, a Telfyo Ungro ceterisque,

quos honoris causa hoc loco nominare nihil attinet, refutatam esse. Quare ad Ammonium redeamus [1]).

Multa Ammonius in suam farraginem, ut ait Cobetus [2]), congessit utilissima, multa autem quae dubia et valde dubia vocari possunt, ad quae pertinent quod etiam Xenophontem in Commentariis, Sophoclem in Trachiniis, cet. ἀκυρολογοῦντας facit, ceteraque eiusmodi de quibus fortasse non injuria jocosum illud veterum dictum repetere possimus: εἰ μὴ ἰατροὶ ἦσαν, οὐδὲν ἂν ἦν τῶν γραμματικῶν μωρότερον, quippe qui omnia ad certas leges regulasque redigere cupiant, atque ideo nonnunquam graviter fallantur minimeque videant „manticae quid in tergo sit" [3]). Sed, ut ad propositum veniamus, quomodo, quaeso, intelligere poterimus δαὶ secundum Amm. p. 40 ἐκτεταμένως, δὲ autem συνεσταλμένως pronuntiandum esse, nisi recentiorum Graecorum lingua ratione habita? Nonne tales formae quales δασύνεσθαι θέλει, διαλλάττειν θέλει, θέλει εἶναι et sim., quae ibid. p. 212 occurrunt, ex hodierna lingua explicandae sunt? [4]) Nonne recentioris dialecti vocabulum ἄλογον, in cujus vocis derivatione amico meo V. Cl. Boltzio nondum assentiri possum, lucem affert glossae θύεσθαι ab Amm. p. 71 allatae? Debetne Lesbonactis totum opusculum de figuris grammaticis cum syntaxi neoellenicae linguae comparari? Nonne fallitur Valck. ad Anonymi opus de soloecismo et barbarismo, ubi agitur de Φέρω-Φέρνω, haec adnotans: „Credibile auctorem aliter scripsisse, forsan posuerat: καὶ τὸ Φρενῶ, Φέρνω." Nosti enim in lingua vulgari Φέρω et Φέρνω promiscue usurpari solere, quemadmodum jam multis annis abhinc docuit Ducangius [5]).

---

1) Breviter tantum rem attigit Dion. Thrax p. 6 Uhl., sed longa series superest grammaticorum, qui de accentuum ratione scripserunt. Multa jam dedit Telfyus in Ἑλλάδι III p. 14—15.

2) Epist. p. 459—460.

3) Quam inepti hi grammatici fuerint, conjicere licet ex scholio antehac inedito ad Iliad. Z 164—165 Valck., ubi narratur: τρεῖς δὲ οὗτοι τρόποι μίξεως (quorum omnium rationes explicat schol.), et additur: τέταρτος γὰρ τρόπος οὐκ ἔνεστιν, οὐδὲ γὰρ ἄκων ἀκούσῃ σύνεστιν.

4) Gravis corruptela, ut hoc obiter dicam, latet in verbis Σχεδεκτοτῶν et Σχεδευτοῦ, quae p. 197 et 214 occurrunt, sed ante omnia accurata lectio MS. constituenda est. (Libro MS. denuo inspecto nihil expedire potui).

5) Gloss. ad scr. m. et inf. Graec. Lugd. 1688 Tom. II. p. 1671. — Plura dedi

Nonne melius discrimen inter *ὑπάγειν* et *πορεύεσθαι* interpretari, et apertius dilucidare potuisset, si hujus verbi in hodierna lingua significationis et usus non fuisset immemor?

Noli autem putare, Vir Clarissime, me gloriolam aliquam vanam et inanem mihi quaerere, dum tanti viri errorculos (nam plane Cobeto assentior, Mnem. VI 1878 p. 127, salva Latinitatis ratione verbis novis uti nobis licere) leviter perstringam. Tam multa enim egregie emendavit, tot Ammonii locos docte illustravit, ut eis qui post eum venerunt paene nihil reliquisse videatur. Unum dabo exemplum. Edebatur et editur apud Hesychium p. 1402 Schmidt *σύγκλυδα* et *συγκλύδων· συλλέκτων, ἢ τινων μεμιγμένων*. Valck. emendavit *συνήλυδα* et *συνηλύδων*, ad Anm. p. 25. Novissimus editor Schmidtius tamen tenacissime retinuit suum *σύγκλυδα*. Ridebit fortasse aliquis et Bentlejanum illud Mumsimus pro Sumsimus mihi in memoriam revocabit. Sed quid istis hominibus facias? [1])

Μεταβολὴ πάντων γλυκύ, igitur missum faciamus Ammonium, postquam monuimus multa etiam leviora apud illum superesse, quae ex neograeca lingua q. v. melius explicari poterunt, verbi causa p. 88 *λυχνοῦχον—φανόν*, p. 194 *καταλιμπάνω*, p. 121—132 ubi de acc. disputatur, ceteraque de quibus spero fore ut postea accuratius scribere possim.

Pergo ad Moeridem, de quo paene triginta annis abhinc docte disputasti in praefatione Photii Lexico addita, p. 95 sqq. Recentioris linguae notitiam minime esse spernendam jam olim intellexit Piersonus [2]), qui in praef. p. xv de quorundam recentioris Graecitatis vocabulorum, qualia sunt *γρόνθος*, *ἐνώτια*, *στρέμφυλα*, cet. aetate sibi non constare dolet. Facile credo, et hoc insuper addo fore ut non tantum Moeridi sed omnibus illis

---

in Grammatica mea, Vol. I p. 168 et passim. — De voce *ὑπάγω—πάγω, πάω* (hodie) cf. ibid. p. 154, et Hatz. Einl. p. 203.

1) Nihil adhuc hanc quidem ob causam istis hominibus faciendum esse docuerunt me *αἱ δεύτεραι φροντίδες* fortasse et hic *σοφώτεραι*, vox enim *σύγκλυς* et sim. argumentis haud spernendis defenditur a Schmidt. III 91 annot. ed. majoris, et Thes. Steph. i. v. VII p. 975.

2) *προπάτωρ* ni fallor ejus Piersoni, quo adjutore tu Verisimilia tua in lucem edidisti. — De vocabulo *γρόνθος* cf. Soph. Lex. p. 351. — De vocabulo *στρέμφυλα* cf. ante omnia Hatzidakis, Einleit. in die ngr. Grammatik, Leipz. 1892, p. 299. Hic liber recens editus plurima continet utilissima, quare omnes studiosos et literatos in hujus operis continuam lectionem relegamus.

Atticistis nova quaedam lux affulgeat, si quis etiam illam linguam quam vulgo τὴν κοινὴν vocant et totam recentiorem Graecitatem cum istorum lexicis comparaverit. Computa mecum e. g. Moeridis annotationes de voce ἀκμήν p. 191 Bekk., de voce σιτίζειν—ψωμίζειν p. 210 Bekk., et complura alia, quae afferre nolo ne haec mea dissertatiuncula in speciem libri accrescat.

Etiam Gregorius ille Corinthius, cujus editio Schaeferiana Cobeto nostro liber πολλῶν ἀντάξιος ἄλλων fuit, multa continet valde idonea ad meam qualemcunque opinionem firmandam et stabiliendam. Nolo diutius haerere in voce οὐδέν p. 59, namque haec dubia adhuc mihi videntur post ea quae V. Cl. Kontos ἐν τῷ Λογίῳ Ἑρμῇ I 3 p. 640—42 disputavit, sed vide sis annon etiam multa alia restent, p. 439, p. 540 ubi cf. Corais annotat., p. 590—614 [1]), cet. Omnino multae sunt glossae vocesque, de quarum aetate recte disputare non poterimus nisi recentiore lingua adhibita, cujus rei luculentum exemplum dedit V. Cl. Chatzidakis (Hatzidakis) loco Sexti Empirici adv. Math. I 10 opem afferens [2]).

Jam venio ad eum grammaticum, in cujus lexico emendando et restituendo tantum operis impenderunt immortales viri criticae artis principes, Bentlejus, Ruhnkenius, Valckenarius, Cobetus, alii; Hesychium volo. Ausim affirmare innumerabiles locos Hesychii etiam nunc exstare, qui nisi a Graecis ipsis aut ab iis qui et antiquae et recentioris eorum linguae usu studioque calleant probe explicari nequeunt. En quaedam exempla, Porsoni memor instruam quam brevissime.

Hesych. I p. 488 Alb. = p. 208 Schmidt (annot.), cf. Schow. ad hunc locum et Paspati Χιακὸν γλωσσάριον, p. 86.

I p. 542 = p. 230 Schm. (annot.) ἄρνας, πρόβατα. Nihil apud Schow., sed cf. Paspati p. 93 et Theocrit. V 50.

II p. 1050 προσπταίει, σκουδάπτει non mutandum videtur in σκανδαλίζει, p. 1290 Schm. (sic habet etiam editio major III 391), namque cf. Pasp. p. 94.

1) Aptissime cum hisce comparari poterunt Jeann. Kreta's Volksl. p. 381—385, Brady Lautver. p. 24—26, cet.

2) cf. Ἑλλάς I p. 301—302. De vocibus ἴγδις et θυεία cf. Pollucem X 103 Bekk. — ἰγδίον ab ἴγδη apud recentiores in celebri usu fuisse jam perspexit Hemsterh. ad Poll. p. 1278—79.

I p. 570 *ἄσκαλα, ἀκάθαρτα* p. 299 Schm. ed. major. (vitiose *ἀκάθατρα* apud Schm. ed. min. p. 242), optime explicatur ex lingua recentiore, Pasp. p. 99. [1])

I p. 801 *γαργαίρειν, κτλ.* optime quadrant in vocem *γάργαρον, μεσημέρι*, Pasp. p. 118. — cf. Ruhnk. annot., Kor. *'Ατάκτ.* Δ' 76, et Leeuwenium ad Ach. vs. 3; cf. etiam annot. Schmidt. in edit. majore I 416.

II p. 145 *κάραι, συκαῖ* et quae sequuntur. Nihil apud Schow. cf. Pasp. p. 177, unde fortasse apud Hesych. emendandum: *καρόσυκαι, συκαῖ*; cf. tamen annot. Schmidt. in edit. majore II 410.

II p. 160 *κάσσαν, κοττιστὴν* (aleatorem apud Schm. p. 819), *πτωχὸν ὑπὸ 'Αχαιῶν.* cf. Kor. 'Ατ. Α' 51, Pasp. p. 178, Schol. Luc. Lexiph. 3, unde suspicor in Hes. verbis latere tale quid: *κάσσαν, κασσίδην, πτωχὸν ῥυπώδη, Χῖοι*; cf. etiam Kor. *'Ατάκτ.* II 207.

II p. 660 *ναχαδόν—ναχηλές* (*ναχειλές* apud Schm. p. 1076). Scribendum videtur *ναχαλόν*, cf. Schow. p. 557, ubi vide Mus. mut., et Pasp. p. 247 [2]).

Sed jam satis est, namque totum Hesychii lexicon postea mihi diligentius retractandum erit, quare nunc *τῇ χειρὶ δεῖ σπείρειν, οὐχ ὅλῳ τῷ θυλάκῳ*, praesertim quum non nisi primis adhuc labris haec difficiliora studia gustare coeperim. Non possum autem me continere, Vir Cl., quin ad Graecam quoque ephemerida, cui nomen Νέα 'Ημέρα (11/23 Jan. 1892), te relegem, ubi certissimae quaedam correctiones v. d. Oeconomidis memorantur [3]) Mea quidem opinione valde desiderandum est ut tota illa Hesychii farrago, necnon Photii lexicon (quod teste Schowio inter omnia veterum lexica maximum Hesychio lumen affert, p. XX Prol.), ceteraque ejusmodi quam accuratissime cum thesauro recentioris linguae comparentur. Neque dum hoc dico quidquam de tuis meritis laudibusque in Photio edendo

1) cf. Theocr. X 14, et annot. Valck. et Kiesslingii ad eum locum. Quae Fritzschius v. d. annotavit nihili videntur esse. Quod attinet ad Theocritum, cf. etiam quae annotavit Legrandius in 'Ελλάδι III p. 405—6.

2) Glossarium v. d. Paspati etiam utilissimum est ad alios scriptores antiquos interpretandos, cf. e. g. Polyb. ap. Steph. Byz. i. v. *Βαβράντιον* cum Pasp. p. 279 (et Pape, Eigenn.), cet.

3) v. *Οἰκονομίδης, Φιλολ. 'Υποτυπώσεις* (opus ibi laudatum). — *Σακελλάριος, Κυπριακά*, tom. II, p. 359 sqq.

detrahere volo [1]): talem perversam opinionem multo melius quam ego possem jamdudum refutavit vir doctissimus idemque Graecus, linguae suae tam antiquae quam hodiernae optimus antistes, Kontos, qui *ἐν τῷ Λογίῳ Ἑρμῇ* jam supra laudato tuam Photii editionem *ἀξιολογωτάτην* vocare non dubitavit. Cujus ego summi viri judicio non gratus assentiri qui possim?

„Dixeris maledicta cuncta, ingratum cum hominem dixeris".

Quod de Hesychio et Photio dixi, id etiam de Suida valere tibi minime ignotum erit, Vir Cl., qui quidem in praefatione tua p. 164 sqq. demonstrasti Suidam paene totum illius lexicon in farraginem suam recepisse. Quam utilis autem Suidas sit ad ridiculum eorum morem, qui Graecos sonos pronuntient quasi in ore Batavi cujusdam orti essent, refutandum, jam tota lexici ejus ratio liquide demonstrat. [2])

A Suida, qui tam multa praestantia fragmenta nobis conservavit, ad Stobaeum, qui divini Grotii Musam ad vertendum impulit, lenis est transitus. Utor exemplari nitidissimo a V. Cl. Boot bibliothecae publicae Amstelodamensi donato, ibique in vol. III p. 524 *ἐκ τῶν Τέλητος* hoc lego: *οἶμαι ἵνα Ζεὺς γένηται ἐπιθυμήσει*. Quomodo autem has et sexcentas similes verborum constructiones, quae apud omnes fere veteres autores, sed maxime in N. Testamento occurrunt, recte explicare poterimus recentioris linguae studio neglecto? Penes te, Vir Cl., ceterosque doctos viros esto judicium [3]) Bentlejus autem, quo erat acri et singulari ingenio, in hac quoque re nobis quodammodo viam stravit. Licet enim summum laborem in antiquioribus scriptoribus edendis et emendandis consumserit, tamen non plane sprevit recentiores. Nonne item in praeclara illa Epistola ad Millium p. 287 monuit *αι* et *ε* apud Graecos non multum inter sese differre pronuntiatione, atque de Suidae lexico, ubi *αι* et *ε*, *οι* et *υ* promiscue usurpantur, jam ante ducentos annos talia nos edocuit, ibidem p. 339—341? Cobeti nostri judicium jam attigi, qui in hac re — liceat mihi

---

1) Hoc etiam cadit in Cobetum, de cujus studiis Hesychianis cf. Mnemos. 1875, p. 291—297, et ejus Epist. p. 350—351, et passim.

2) cf. Suidas p. 2651 Gaisf. „Ὄϊαι Photii ms., et sic Suidam scripsisse arguit „literarum series: nam voces quae ab *οι* diphthongo auspicantur ponere ille suevit „ante lit. *υ*," et passim. — cf. Papadimitracopulus in Ἑλλάδι II 272, cet

3) Novissime hanc rem tractavit Hatzidakis, Einl. in die ngr. Gramm. p. 214—218.

dicere quod sentiam — vidit meliora, deteriora secutus est. [1])

De Cobeti operibus deque tuis et V. Cl. Herwerdeni editionibus posthac accuratius scripturus, nunc tantum pauca seligam, quibus opinio mea firmari poterit, scilicet philologum quamvis excellentem illa vitiosa (ut aiunt) et posteriore Graeculorum pronuntiatione et lingua non satis perspecta et adhibita in multos errores delabi posse.

Initium faciam ab egregia eius de Platone Comico disputatione. Quae ibi p. 138—139 de vocibus *δλίον* et *δητώμην* annotavit vir incomparabilis melius, opinor, ex recta et genuina linguae Graecae pronuntiatione interpretari potuisset. Multo plura, de quibus dubitem, inveni in Epistolis Cobeti nuper editis: sunt sane, fateor, magnum et aere perennius doctrinae monumentum, sed vide annon rectius et minus injuste de recentioribus Graecorum scriptis judicare potuerit? Nonne ex quisquiliis illis, quas Cobetiano supercilio (ut ita loquar) ac regio quodam spiritu condemnavit in libri sui p. 58, etiam meliora quaedam et elegantiora extrahere quis poterit? Difficile est atque adeo permolestum negotium, sed spero fore ut mecum facias neve pulcherrima illa carmina popularia et *κλεφτικὰ* quae dicuntur, Romani *τοῦ μελῳδοῦ* carmina omnia, librum cui titulus *'Αλφάβητος τῆς ἀγάπης*, Creticum epos *'Ερωτόκριτος* (sive *'Ρωτόκριτος*) inscriptum, aliaque permulta partim a quibusdam vv. dd. partim a me nuperrime in denuo lucem edita [2]) abjicienda et plane spernenda censeas. Liberam autem Graeciam hoc quoque saeculo quosdam perfectissimos poëtas protulisse non ibis infitiatum.

De tota illa recentioris Graecitatis progenie Sophocles doctissimus lexicographus sic judicavit, ut lectori hosce versiculos commendaret:

ἐπειδὴ καὶ τὸν οἶνον ἠξίους πίνειν, ξυνεκποτέ' ἐστί σοι καὶ τὴν τρύγα [3]), sed manet tamen verissimum quod alicubi, ni fallor, ait Cicero „ex filio esse locutum patrem judico, sic majores", id est notitiam linguae recentioris valde utilem et necessariam esse ad antiquorum idioma melius et planius intelligendum.

---

1) In quem cadit illud Bentlejanum: „Nos pusilli homunculi vix possumus carere „venia, cum etiam maximi heroes labuntur identidem", cet. Ep. ad Millium p. 328.

2) Histor. Gramm. d. Hellen. Sprache. II. Bd. Chrestomathie. Lugd. Bat. 1892.

3) cf. Sophocles, Greek Lexicon etc. New York, Leipz. 1888. init.

Luculentum ejus rei exemplum praebet Philostratus *περὶ γυμναστικῆς* p. 24 Cobet, ubi agitur de voce *ὀλισθαίνω* et sim. Non enim pravae hae formae dicendae sunt, sed potius vulgaris sermonis vocabula, quae quominus fere omnium in usum paullatim venerint Atticistarum praecepta et admonitiones impedire non potuerunt, immo ipsam rem apertissime demonstrant. Plura in vulgaris linguae libris grammaticis, quales scripserunt Portius, Mullachius, Legrandius, Chatzidakis (Hatzidakis), alii, unusquisque invenire poterit. [1])

Sed cur te harum rerum admoneo, Vir Cl., cui ea omnia haud ignota esse debent? Ignoscas mihi quaeso, nam et nos (ut utar verbis tuis in Observ. crit. in Platonem p. 14) „velimus nolimus ludimagistri sumus, neque tamen libenter hoc „nomen usurpamus". Igitur venia impetrata, namque videor mihi coram te praesente haec dicere, statim pergo ad Frontonem, quem tu docto commentario instruxisti, utiliter recensuisti. Frontonem jejunum et ineptum scriptorem fuisse censuit Herwerdenus in Mnemosyne 1873, p. 294, qui ibidem corruptam lectionem *irascatur* meo quidem judicio optime emendavit legendo *ira nascatur*. Nonne apud eundem p. 156 editionis tuae legi poterit *Plauti nostratis verbo?* Nonne p. 241 legendum est: *σὸς δὲ οὕτως ὢν υἱὸς ὡς τῆς Ἥρας ὁ Ἥφαιστος?* [2]) Sed manum de tabula, nam ad Photii lexicon diligentissime a te editum propero.

Utile est sine dubio opus haec et talia lexica perscrutari, inter se comparare, emendare atque (ut iterum utar verbis tuis in Proleg. p. 80) „animadvertere discrimen, quod intererat inter vetustos grammaticos Alexandrinos et illos rhetores, qui Antoninorum tempore floruerunt.... (Hi enim) Alexandrinorum copiis utebantur, Didymi praesertim et eorum qui Chalcenteri scrinia furati erant, ad conquirenda vocabula casca, aequalibus minime intellecta, quibus orationem distinguerent ut multitudini *ἀττικώτατοι* viderentur." Est haec sane verissima observatio, modo id mihi persuasum non est aequales eorum rheto-

1) Magnam exemplorum copiam vide in doctissimo libro Hatzidakis, Einl. in die ngr. Gramm., p. 411—412, et passim.

2) Rhetor ibi frigide admodum et insulse dicit filium regis quasi alteram Minervam (sine matre) e Jove progenitum, et simul quasi alterum Vulcanum (sine patre) e Junone natum esse.

rum talia vocabula non intellexisse. Quippe usque ad excidium Constantinopolis (ut testatur Gibbonus in notissima Historia)[1] viri a bonis literis instructi, et ante omnia mulieres luculenter Graece sciebant et antiqui sermonis puritatem incorrupte posteris tradebant. Sed semper distinguendum est inter tales homines, quorum numerus perexiguus est, et profanum vulgus, quod unusquisque odisse et arcere potest, a vulgaris linguae usu deterrere non item. Varium et mutabile semper lingua est, sicut feminae, neque fieri potest ut — praesertim ubi boni scriptores desunt — priscum suum statum retineat et intra fines artissimos, quemadmodum quidem grammatici cupere videantur, se coërceri patiatur. Fit contra, labitur crescitque velut amnis, et quae olim in honore fuerunt vocabula cadunt caduntque, namque haec est ejus natura et indoles, quam si expellere velis, tamen usque eoque majore cum tenacitate recurret. Confer mihi quae Phrynichus apud Photium p. 87 editionis tuae de voce *καμμύει* annotavit, cum eis quae de historia linguae graecae breviter exposuit v. d. Chatzidakis in Ἑλλάδι Vol. III p. 2 (et Rutherford, The new Phrynichus, p. 426—427). Monuit idem Phrynichus non dicendum esse *γρηγορῶ* sed *ἐγρήγορα*, perperam *ἤμην* pro *ἦ*, *ἵν' ἄξωσι* pro *ἵν' ἀγάγωσιν*, *ἔμελλον γράψαι* pro *γράψειν* usurpari solere (ibid. p. 88), et propter causam jam supra allatam minime tibi assentiri possum harum annotationum nullum usum esse monenti. Ex his enim annotatiunculis, quas vocas, discimus quomodo Phrynichi aequales loqui soliti fuerint, ideoque utilissimae mihi quidem videntur ad historiam linguae Graecae cognoscendam.[2])

Sed haec quidem hactenus. Doctissimus sane homo fuit Photius, cujus Epistolarum specimen exhibui in Hist. Gramm. meae vol. II p. 56—57, haud indoctus fortasse fuit Maximus Planudes, sed et illi speciem tantum sonosque verborum odorantes et indagantes saepius in errores delapsi sunt; fallitur e. g. Planudes, cujus de versibus politicis judicium post Cobetum tu

1) Ed. London. 1880 p. 1207, cf. Hist. Gramm. Bd. I p. 47.

2) cf. et p. 93—94 edit. tuae. Obiter moneo verbum *ἐθελοφιλόσοφος* lucem accipere posse ex aliis ejusmodi verbis, quae congessit Soph. Lex. p. 420. — De Phrynichi Moeridisque praeceptis cf. ante omnia Hatzidakis, Einl. in die ngr. Gramm. p. 285—303 („Grammatikervorschriften").

laudasti in diligenti illa disputatione de fabulis Aesopicis, Mnemosynes Novae Seriei (1876) p. 383 sqq. insertae. Veteres enim poëtas accentuum rationem habuisse multis exemplis probari potest [1]).

Haec qualiscunque dissensio nihil me impedit quominus gratus confitear te multos illarum fabularum locos sagaciter et feliciter in integrum restituisse. Quod idem valet de V. Cl. Herwerdeno, cujus Studia Critica in poëtas scenicos Graecorum nuper non sine voluptate me legere memini; ubi in Euripidis fragm. 407 D. manifeste corrupto vide an legi possit:

ἐν χερσὶν ἢ σπλάγχνοισιν; ὕπαρ ὄμματα
ἔσθ' ἡμῖν; et quae seq.

Scenici poëtae me admonent Athenaei, cujus liber utilissimus jam multos eosque summos criticos exercuit. Nolo tibi molestus esse, Vir Cl., ex adversariis meis multos locos afferendo, qui adhuc correctione egere videntur, sed cur, quaeso, auctor ludit in vocibus *χρηστὸς—χριστὸς* p. 352 Kaib. (cf. Mein. Anal. Crit. p. 335)? Nonne haec omnia vestigia sunt itacismi q. v. apud omnes veteres Graecos scriptores obvii? [2]) Tales *παρηχήσεις* saepissime apud Athenaeum occurrunt, cf. p. 371 Kaib. *βούλιμος—ὅτι βούλει λέγε, κτλ.*, ubi verisimile est talem quoque lusum latere, namque diphthongus quam dicunt (melius fortasse eam digraphon voces) *ει* jam antiquissimis temporibus pro *ι* longo usurpata fuit. Qua de re ut notissima plura afferre nolo.

Antequam dulcissimum Athenaei librum missum facio, lubet pauca addere de Alexidis fragmento, quod adhuc latere videtur in lib. VI p. 408 Mein. = p. 17—18 Kaib. Ubi metro quodammodo restituto sic fere legendum censeo: *οἶδα δὲ κἀγὼ (τινὰ) πολίτην (ἡμέτερον) πτωχαλαζόνα, ὅστις δραχμῆς πάντ' ἔχων ἀργυρώματα, ἔβδα καλῶν τὸν οἰκέτην ἕνα (ὄντα) καὶ μόνον, ὀνόμασι δὲ χρώμενος ψαμμακοσίοις, παῖ Στρομβιχίδη, μή [μοι] τῶν χειμερινῶν, ἀργυρωμάτων παραθῇς, ἀλλὰ θερινῶν, κτλ.* Sed quia senarii adhuc Agesilai instar claudicant, nolui ea verba in versuum formas redigere, et doctioribus nimirum totam rem in integrum resti-

1) cf. Ἑλλάς III p. 226—227.

2) Exempla ex Aristophane desumta vide ap. Papadimitracopulum, Βάσανος, cf. ejus „Nouveaux documents" in Ἑλλάδι II p. 247, et „Le poète Aristophane et les partisans d'Érasme" in Ἑλλάδι IV p. 96 sqq.

tuendam relinquo. Hoc solum versus ibi latere mihi eripi non patiar, quandoquidem etiam multis aliis locis versus apud Athenaeum latent, cujus rei aliud specimen jam dedi in dissertatione mea de rhythmis Graecorum [1]). Sed haec quidem de Athenaeo sufficiant.

Confiteor periculosae plenum opus aleae esse ex corruptis diversisque mendis scatentibus veterum locis tales versus elicere, verum aliquid saltem audaciae nobis dare poterit magni Grotii exemplum, qui quo erat felici ingenio multa praeclare in Latinam linguam vertit, nonnulla emendavit ac sanavit, imprimis ea quae (ut utar viri immortalis verbis in Proleg. ad Anthol. Graecam p. XVII Bosch.) „sub mellitis veluti verborum crustulis „sapientiae praecepta nec sentienti juventuti ingerunt." Quam eleganter in Excerptis suis, anno 1626 Parisiis editis, innumerabiles scenicorum locos Latine verterit, jamdudum literarum orbis gratus agnovit. Sunt in quibus lapsus est: verum ubi plura nitent in carmine, nemo paucis offendetur maculis. Nostris autem temporibus v. d. Polak et alibi et in Mnemosynes Vol. V et VI (1877—78) multos post eum Anthologiae locos feliciter tractasse quis est qui nesciat?

Sed nihilominus manent manebuntque Grotii merita, qui licet fortasse libros suos non ita emendaverit, ut ne serae quidem posteritatis judicium extimescere debeant, utque singulae paginae aliquid novi habeant — sunt verba Ruhnkenii de altera editione Timaei, in vitae a D. Wyttenbachio conscriptae p. 200 — qui autem potuit ille, utpote qui variis distractus negotiis atque semper fere in republica versatus partem tantum vitae liberioribus Musis devovere potuerit! — tamen omnium consensu in philologorum coetu semper inter primos habendus erit. Sic olim jam perspexit Vondelius noster, cujus suavissima carmina et exsuli ei et reduci dedicata pater jam puerulum me edocuit et ego spero fore ut semper memoria retineam.

Nihil utilius, nihil jucundius est quam magni Bentleji de Grotio judicium cognoscere, qui passim in scriptis suis tantum

---

1) Quippe apud Athen. XIV 624 f. restituendi sunt tetrametri trochaici, in hunc modum:

μήτε σύντονον δίωκε μήτε τὰν ἀνειμέναν,
τὰν μέσαν δ'ἀρῶν ἄρουραν αἰόλιζε τῷ μέλει.

virum laudibus extulit, at simul ejus errores redarguere minime dubitavit. Notae tibi, Vir Cl., omniumque in ore sunt doctissimi Angli emendationes in Menandrum et Philemonem, editioni quam A. Meinekius curavit (Berol. 1823) additae, ubi p. 438, 439 et passim reprehendit τὸν πάνυ, multo magis autem Clericum qui Grotium κατὰ πόδα sequi soleret (p. 502), sed tali modo eum reprehendit ut sentias quam religiose pieque magnum Batavum coluerit. [1])

Bentleji nomen admonet me falsarii illius, qui Phalaridis aliorumque epistolas finxit suaque commenta quasi vetera et genuina doctis hominibus intrudere conatus est; quod jam Ptolemaeorum tempore usu venisse Bentlejus docuit. (Phal. p. 83 vers. Germ.). Valde etiam mihi suspectus est liber iste de republica Atheniensium, quem paulo ante ex Museo Britannico protraxit doctissimeque edidit vir modestus itemque veritatis diligens Graecaeque linguae peritissimus, Kenyonus. Cujus suspicionis causas pro virili parte ego exposui in Ἑλλάδι vol. IV p. 76 sqq., postea etiam uberius tractaturus ubi primum beatus et procul negotiis quotidianis huic rei penitus incumbere potuero.

De quotidianis hisce negotiis ad te quidem, Vir Cl., plura scribere non opus est, quippe qui et ipse antea munere praeceptoris et gymnasii rectoris functus sis, priusquam ad altiora haec studia, ut ita dicam, eveheveris. Nobis enim, qui veluti blandi doctores frustula quotidie pueris puellisque dare solemus, elementa velint ut discere prima,

> οὐ θέμις, ὦ ποιμήν, τὸ μεσαμβρινόν, οὐ θέμις ἄμμιν συρίσδεν,

sed horis tantum vespertinis frui possumus ut Musas colamus severiores. Itaque quidquid imperfecti meo huic qualicunque opusculo inerit, tu veniam mihi des quaeso, computans quam difficili ratione et paene furtivo labore talibus studiis operam dare mihi contigerit.

Theocriti versus lepidissimi, ut recte monuisse videtur Legrandius in Ἑλλάδι III 405—406, nunquam satis bene intelligi poterunt

1) Adde his quae in vita Bentleji v. d. Jebbius memoriae prodidit, ubi cf. p. 13 (de Synaphe) et passim. Cum Bentlejo apte comparari poterit Kernius noster, qui sicut ille in Epistola ad Millium, ita hic corruptissimas legis Salicae glossas sic emendavit et restituit, ut priscae linguae formam paene ex Orco reduxisse videatur. Nosti ejus librum Germ. lingua conscriptum, qui prodiit a. 1869.

vulgaris Graecorum linguae et recentiorum dialectorum studio prorsus neglecto [1]). Itaque ut ad propositum nostrum revertamur, hoc semper ponendum est linguam populi, id est vulgarem et incultam, plurima verba paene incorrupta et immutata conservasse, quae docti et litterati viri veluti *ἀρχαϊσμὸν* jam multis annis ante effugerint. Vulgaris lingua secundum Coraen est *σωζόμενον τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης λεξικὸν ἀνέκδοτον*, vulgaris linguae studium nos docet, exempli gratia, glossam homericam *νηγάτεος* (hodie *ἀνήγατος*), vocem *περκνός* (cf. hodiernum *πρέκνα*), *ἀγανός* (in Epiro), *μάστακας* (Phot. p. 408 edit. tuae = Etym. M. p. 216, 8), et magnam fortasse copiam aliorum vocabulorum etiam hodie superesse, quae veteris linguae lexicis neque minus veteribus scriptoribus omnibus clariorem lucem afferre poterunt [2]). Est enim duplex critici munus, alterum quod constat in corruptis locis emendandis, alterum quod versatur in vi et historia, ut ita dicam, verborum enucleanda et investiganda. Apud Xen. An. II 6, 23 equidem legere malim: *τῶν δὲ συνόντων πάντων ὡς καταγελῶν [ἀεὶ] διεγένετο*, expuncto *ἀεί*, quod additum videtur postquam *διεγένετο* male intellectum in *διελέγετο* abiit. Tales correctiones, si correctio haec saltem mutatio appellanda est, in omnium veterum scriptorum contextu necessariae et paene firmis legibus constrictae esse dici possunt, quales tu, Vir Cl., bene multas in Mnemosyne edidisti, et in Flavii Josephi Operibus, quae tua editio duobus voluminibus comprehensa Lipsiae prodiit, anno 1888—89 [3]) Sunt hae graeco verbo nominandae emendationes palaeographicae, ad quas recte faciendas olim Cobetus discipulos Bastii libro ceterisque subsidiis instruere solebat.

Alterum genus magis pertinet ad historiam linguae. Quomodo enim scripta recentiorum, veluti Theophylacti Simocattae historias (cujus *φράσις* quamvis recentioris et Aegyptii *ἔχει μέν τι χάριτος* teste Photio in Bibl. Cod. 25 p. Bekk.), quomodo longam illam seriem *τῶν διαδόχων καὶ τῶν ἐπιγόνων* recte legere

---

1) de voce *φίλαμα* e. g. cf. Hatzidakis, Hellas III 3, cet. Idem uberius hanc rem tractavit in libro, cui titulus: Einl. in die ngr. Gramm., cf. p. 98 et passim.

2) cf. Corais, *Ἄτακτα*, passim, et Dossios, Wortbildungslehre, p. 5 sqq.

3) De qua obiter egi in *Ἑλλάδι* vol. II p. 58—59.

et intelligere et interpretari poterimus, nisi recentioris linguae indole et historia plane perspecta? [1])

Sed tempus est ut desinam, namque materia paene videtur infinita, neque epistolam hanc ultra certos fines progredi mea sponte concedam. Latine scribens finem igitur faciam additis quibusdam locis Latinis, qui adhuc medicina egere mihi videntur. In Ampelii Libro Memoriali ed. Woelfflin p. 5, 17 nonne legendum est *Hispani* pro *Spani* (praecedente vocabulo *Galli*)? Apud eundem p. 10, 5 in corruptis verbis *et Joppe* nonne latet *Aethiope*, quae correctio fit verisimilis si quis Plin. VI 35, 8 contulerit? [2]) Equidem miror haec et talia nonnullus editores latuisse, qui religione quadam tenaci mordicus retinent lectiones codicum quamvis corruptas, sed et haec religio multum

potuit suadere malorum,

Quae peperit saepe scelerosa atque impia facta,

ut est apud Lactantium.

Tales versus identidem me admonent nostrae pronuntiationis linguae Latinae, quam adhuc aeque ac τὴν προφορὰν Graecae linguae, agrestem et perversam et perridiculam esse nemo negabit. Nam si quis nos audiverit in schola veterum scripta explicantes et partes orationis ceteraque grammatices praecepta communicantes exclamabit veluti alter Lucilius:

„Quam lepide λέξεις compostae ut tesserulae omnes,
„Arte pavimento atque emblemate vermiculato", [3])

ubi autem attente nos legentes, praesertim poësin recitantes, audiverit barbarique soni ejus mentem perstrinxerint, confitebitur, opinor, nos fortasse rerum grammaticarum et etymologiae non prorsus ignaros esse, sed ab indole Italicae linguae dulcioribusque agrestis Latii sonis penitus aberrasse.

Haec autem barbaries, quae sensim in scholas penetravit neque a cathedris doctissimorum Universitatis professorum plane abest, quanam ratione tibi, Vir Cl., expellenda et effugienda videtur? Quidni dulcissimum sonum *u* literae sine ulla difficultate Cice-

1) De Theoph. Sim. cf. Hist. Gramm. Vol. II p. 52—53.

2) ibid. p. 9, 35 *Enoposte, latet fortasse Enyo *πότνια*, cf. Hom. Il. V 592. Quod attinet ad Spani-Hispani cf. Athen. VIII 330 *Σπανίαν* (num forte *Ἱσπανίαν*?)

3) cf. Fragm. poët. Rom. ed. Baehrens. p. 147; hi versus non suo loco inveniuntur in edit. Lachmanni, Berol. 1876, p. 6—9.

ronis et Quintiliani linguae restituamus? Cur non sequamur exemplum recentiorum Italorum et Romanorum, de quibus salsissime Cobetus in Epistolis (Niebuhrum, opinor, secutus) „Sentina Populi Quondam Romani", vereor autem ne facetius quam verius. Hi enim certe progenies sunt eorum virorum, qui totum fere orbem terrarum edocuerunt

„parcere subjectis et debellare superbos",

quique brevitate formularum, concinnitate sententiarum, rectam viam juris constituendi posteritati tradiderunt [1]).

Dum scribendi finem facio, doleo me haec non ad Cobetum ipsum scribere potuisse, cujus vividissima imago postumo operi addita paene dies noctesque ante oculos mihi versatur, quem omnes quotquot in patria nostra bonas literas diligimus atque amamus vivum coluimus, nunc fato functum desideramus [2]) Tibi autem, Vir Clarissime, et Herwerdeno amicis ejus et discipulis contigit ut illustre Cobeti exemplum sequeremini et junioribus applaudentibus non sine laude imitaremini; nobis ut in exiguo vitae periculo tali praeceptore non prorsus indigni videamur, etiam atque etiam optandum est. Vale.

Dabam Amstelodami
m. Aprili a. CIƆIƆCCCXCII.

H. C. Muller.

INDEX SCRIPTORUM

QUORUM LOCI LAUDANTUR VEL TENTANTUR.

1) Scribimus quidem Graeco modo φορμούλα, ceteraque ejusmodi, cf. dissert. V. Cl. filii tui in Mnem. N. S. 2 p. 185, — sed pronuntiare solemus talia verba, quasi sermonis vernaculi essent, non peregrini. (Ἑλλάς IV 1 p. 3—8).

2) Sunt ipsius verba de Bakio et Geelio (Var. Lection. init.), qui quam magni jam adolescentis Cobeti ingenium fecerint in ejus Epistolis passim unusquisque videre poterit. — V. Cl. du Rieu, Bibl. Leid. Praefectus mihi, qua est benevolentia, copiam dedit inspiciendi Hesychii Albert. exemplar, quo usus est Cobetus, ab ejus filia unica dono datum a. 1882, multisque passim correctionibus praeditum. De hisce Anecdotis Cobetianis postea accuratius scribam.

Aristophanes Nub. 92, 190, 197, 821, 870, Ach. 447, 459, 464, 517, cet. ed. v. Leeuw. vs. 3, vs. 41.
Aristoteles (qui fertur) Ἀθην. Πολιτεία ed. Kenyon.
Athenaeus, tom. I p. 352 Kaib., ibid. p. 371, tom. I p. 491 Kaib. cet. — lib. VIII 330, lib. XIV 624 f.
Bentlejus, Epist. ad Mill. p. 287, 328, 339—341, Emend. ad Men. et Philem. ed. Mein. p. 438, 502, passim. — Phalaris p. 83 vers. Germ.
Bentleji Vita scr. Jebb., p. 13 et passim.
Clemens Alexandrinus p. 205—206 Pott.
Cobetus, Epistolae p. 58, p. 459—60, et passim. — ad Hesych. Mnem. 1875, p. 291—297. Mnem. 1878 p. 127. ad Hesych. — De Platonis Comici rell. p. 138—139. — De Philostr. libello περὶ γυμναστ. p. 24.
Corais (Κοραῆς), Ἄτακτα, Vol. I 51, Vol. IV 76—77, et passim.
Cratinus fr. 43 in Com. Att. Fragm. ed. Kock.
Dion. Thrax ed. Uhl. p. 6.
Dossios, Wortbildungslehre p. 5 sqq.
Ducangius, Gloss. ad scr. m. et inf. Graec. p. 1671.
Etymologicum Magnum, p. 216, 8.
Euripidis, Fragm. 407 Dind.
Fronto, ed. Naber, p. 156, p. 241, et passim.
Gibbonus, Historia ed. Lond. 1830, p. 1207.
Gregorius Corinthius p. 59, 439, 540, 590—614.
Grotius in Prol. ad Anth. Gr. p. XVII Bosch.
» Excerpta.
Hatzidakis, Einleitung in die ngr. Grammatik, 1892, passim.
Herwerdenus, Mnem. 1873 p. 294.
» Studia Critica in poëtas scenicos Graecorum.
Hesychius p. 1402 Schmidt., p. 208, p. 230, p. 1290, p. 242, p. 819, p. 1076.
Hesychius ed. Alb. I 488, I 542, II 1050, I 570, I 801, II 145, II 160, II 660.
Homeri Carmina, ed. J. v. Leeuwen J. f. et M. B. Mendes da Costa.
Homerus, Ilias Β 749 Ε 592 Ω 129.
Kern, Glossae legis Salicae (opus Germ. lingua conscriptum).
Kontos ἐν τῷ Λογίῳ Ἑρμῇ I 3, p. 640—642. Idem ἐν τῇ Ἀθηνᾷ III 1, p. 7.
Lactantius I 74 ed. Bip.
Lesbonax de fig. gramm. ed. Valck.
Lucilius ed. Lachmann, p. 6—9.
Lucilius ap. Baehrens, Fragm. poët. Rom. p. 147.
Meineke, Analecta critica ad Athenaei Deipn.
Moeris ed. Pierson., Praef. p. XV.
Moeris ed. Bekk. p. 191, 210.
Naber, Epistula critica ad Batavos Homeri editores. — Photii Lexicon, Praef. p. 95, p. 164, p. 80. — Obs. crit. in Plat. p. 14. — De fabulis Aesopicis, Mnem. 1876, p. 383 sqq. — Flavii Josephi Opera, ed. Nab. —
Naber in diario De Gids a. 1877 p. 241. — Naber, Quaestiones Homericae.
Naber et Pierson, Verisimilia.

Papadimitracopoulos, Βάσανος τῶν περὶ τῆς ἑλληνικῆς προφορᾶς ἐρασμικῶν ἀποδείξεων. — id. in Ἑλλάδι II 272 sqq, et in Ἑλλάδι IV 96 sqq.
Paspatis, Χιακὸν Γλωσσάριον, p. 86, 93, 94, 99, 118, 177, 178, 247, 279.
Photius, Epistolae (Hist. Gramm. II 56—57).
Photius, Bibl. ed. Bekk.
Phrynichus ed. Rutherford, i. v. καμμύει, p. 88, cet.
Plinius H. N. VI 35, 8.
Polak in Mnem. V—VI, 1877—78, passim.
Pollux X 103 Bekk.
Pollux ed. Hemst. p. 1278—79.
Ruhnkenii Vita scr. Wyttenbach. p. 200.
Rutherford, The new Phrynichus, p. 88, p. 426—427.
Σακελλάριος, Τὰ Κυπριακά, II p. 359 sqq.
Schol. ad Iliad. Z 164—165 Valck.
Schow, Hesychii Lexicon, Lips. 1792.
Sext. Emp. adv. Math. I 10.
Sophocles, Lexicon p. 341 i. v. γρόνθος, et passim.
Stephani Thes. VII 975 i. v. σύγκλυς.
Steph. Byz. i. v. Βαβράντιον. (p. 205 Berk.)
Stobaeus ed. Gaisf. III 524.
Suidas ed. Gaisf. p. 2651.
Telfyus in Ἑλλάδι III 14—15.
Theocritus ed. Valck., ed. Kiessl., ed. Fritzsch., V 50, X 14, et passim.
Theophylacti Simocattae Historiae, ed. de Boor.
Xenophon, An. II 6, 23.
Χιακὰ Ἀνάλεκτα, ὑπὸ Κ. Ν. Κανελλάκη.

ADDENDUM.

Multa huic meae Epistolae inesse fateor, quae non nisi raptim attigi et quae multas ob causas fusius et diligentius elaborari poterunt, e. g. priorem syllabam in voce ὕπαρ produci posse, cet.; verumtamen tales mutationes et emendationes, si Musis placet, hanc solum ob causam virorum doctorum, quod magni facio, judicio subjeci, ne prorsus sine corollario de convivio discedere viderer. Tale autem convivium, quod ne in convicium abeat semper philologis cavendum est, totum versatur in gravissima quaestione, scilicet utrum in antiqua Graeca lingua cognoscenda, discenda et docenda, etiam recentioris et recentissimae Graecitatis semper ratio habenda sit necne. Qua de quaestione majus opus editurus hanc epistolam Προλεγομένων instar esse volui. Amicus Cobetus, magis amica veritas.

ΟΥΔΕΙΣ ΤΑΦΟΣ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΕΝ ΕΡΕΤΡΙΑι.

„Τὴν ἀλήθειαν ζητητέον ἐν παντὶ πράγματι· μηδὲν γὰρ τιμιώτερον τῆς ἀληθείας ἐστί."

Λίαν ἀξιέπαινοι ἀναντιῤῥήτως εἰσὶν αἱ καταβληθεῖσαι προσπάθειαι τοῦ κ. Κ. Βάλδσταϊν, διευθυντοῦ τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀμερικανικῆς ἀρχαιολογικῆς σχολῆς, πρὸς ἀνακάλυψιν καὶ εὕρεσιν τοῦ τάφου τοῦ περιπύστου τῶν ἀρχαίων φιλοσόφων Ἀριστοτέλους τοῦ Σταγειρίτου, καὶ αἱ ἐπανειλημμένως δὲ καὶ κατ' ἐξακολούθησιν γινόμεναι ἀπόπειραι αὐτοῦ πρὸς ὑποστήριξιν καὶ ἀπόδειξιν ὅτι ὁ κατὰ τὰς ἐν Ἐρετρίᾳ γενομένας ἀνασκαφὰς ἀνακαλυφθεὶς τάφος ἐστὶν ὁ τοῦ Ἀριστοτέλους τάφος, ἀναμφιβόλως ἐλέγχουσιν ἔνθερμον ἐπιστημονικὸν ζῆλον πρὸς εὕρεσιν τῆς ἀληθείας καὶ ὁριστικὴν λύσιν τοῦ ἀπροσδοκήτως ἀναφυέντος Ἀριστοτελικοῦ ζητήματος. Κατὰ πόσον ὅμως ἐπιτυχεῖς εἰσὶ πρὸς τοῦτο αἱ ὑπ' αὐτοῦ ὑποβαλλόμεναι εἰκασίαι καὶ πειστικοὶ οἱ προβαλλόμενοι, εἴτε ἐξωτερικοὶ εἴτε ἐσωτερικοὶ λόγοι, τοῦτο πρόκειται νὰ ἐξετασθῇ συντονώτερον καὶ ἀκριβέστερον· ἐν βυθῷ γάρ, κατὰ τοὺς ἀρχαίους, κεῖται ἡ ἀλήθεια.

Ὁ κ. Βάλδσταϊν, ὡς ἐπιστήμων ἀρχαιολόγος καὶ διαπρεπὴς διευθυντὴς ἀρχαιολογικῆς σχολῆς ἐπιθυμῶν νὰ συντελέσῃ εἰς τὴν ἀνακάλυψιν ἀγνώστων ἀρχαίων μνημείων, ἐπεχείρησε κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος ἀνασκαφὰς ἐν Ἐρετρίᾳ τῆς Εὐβοίας πρὸς εὕρεσιν καὶ ἐξερεύνησιν τοῦ ἀρχαιοτάτου καὶ σπουδαιοτάτου ναοῦ τῆς Ἀμαρυνθίας καὶ Ἀμαρυσίας ἐπικαλουμένης Ἀρτέμιδος, Ἀμαρυνθίας μὲν ἐκ τῆς ἐν ᾗ ὑπῆρχε κώμης Ἀμαρύνθου παρὰ τῇ Ἐρετρίᾳ, Ἀμαρυσίας δὲ ἐκ τοῦ ἐν τῷ δήμῳ τῆς Ἀττικῆς Ἀθμονίᾳ ἱεροῦ αὐτῆς, τῆς ὁποίας τὸ ὄνομα περιεσώθη μέχρις ἡμῶν ἐν τῷ χωρίῳ Ἀμαρούσιον. Ἡ δὲ λατρεία τῆς θεᾶς ταύτης ἦν μὲν διαδεδομένη καὶ ἐν δήμοις τῆς Ἀττικῆς καὶ οἱ Ἀθηναῖοι ἐτέλουν πρὸς τιμὴν αὐτῆς ἑορτήν, τὰ μάλιστα ὅμως ἤκμαζε παρὰ τοῖς Εὐβοεῦσι καὶ ἰδίᾳ τοῖς Ἐρετριεῦσιν, ὑπὸ τῶν ὁποίων πομπωδέστατα ἐτελεῖτο κατ' ἔτος ἡ ἑορτὴ τῆς Ἀρτέμιδος, ἐν τῷ ναῷ τῆς ὁποίας ὑπῆρχε στήλη λιθίνη, ἐν ᾗ ἀναγέγραπται ὅτι οἱ Ἐρετριεῖς ἐποίουν τὴν πομπὴν μετὰ 3,000 ὁπλιτῶν, 600 ἱππέων καὶ 60 ἁρμάτων κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Στράβωνος „τὴν δὲ δύναμιν τὴν Ἐρετριέων, ἥν ἔσχον ποτέ, μαρτυρεῖ ἡ στήλη, ἥν ἀνέθεσάν ποτε ἐν τῷ ἱερῷ τῆς Ἀμαρυνθίας

'Αρτέμιδος. Γέγραπται δ' ἐν αὐτῇ τρισχιλίοις μὲν ὁπλίταις, ἑξακοσίοις δ' ἱππεῦσιν, ἑξήκοντα δ' ἅρμασι ποιεῖν τὴν πομπήν." Ἂν δὲ μετὰ τοῦ ναοῦ τῆς 'Αμαρυνθίας 'Αρτέμιδος ὑπῆρχε συνδεδεμένη καὶ 'Αμφικτυονία 'Αμαρύνθου καὶ συνθῆκαι, ὁρίζουσαι τὰ δίκαια μεταξὺ τῶν Εὐβοϊκῶν πόλεων ἢ ὡρισμένως μεταξὺ τῶν περὶ τοῦ Ληλαντίου πεδίου ἐριζουσῶν πόλεων Χαλκίδος καὶ 'Ερετρίας, ἀποβαίνει ἀδύνατον νὰ ὁρισθῇ ἀκριβῶς. 'Απλῆ δὲ ὑποδήλωσις μόνον εὕρηται παρὰ Λιβίῳ (35, 38) „Sacrum anniversarium Eretriae Amarynthidis Dianae, quod non popularium ritu, sed etiam Carystiorum coetu celebratur."

'Εκ τῶν ὀλίγων τούτων πρόδηλον γίνεται ὅτι ὁ κ. Βάλδσταϊν, *διαγνοὺς τὴν μεγάλην σπουδαιότητα τοῦ ναοῦ τούτου, ἔσχε τὴν πρωτοβουλίαν τῆς ζητήσεως καὶ ἐξερευνήσεως αὐτοῦ. 'Αλλ' ἐν ταῖς γενομέναις ἀνασκαφαῖς παρὰ πᾶσαν προσδοκίαν εὗρε σειρὰν ἀρχαίων τάφων, ὧν δύο μέν, ἀνοιχθέντες ποτέ, ἦσαν σεσυλημένοι, δύο δὲ ἄλλοι, κείμενοι ὑπὸ τὰ θεμέλια οἰκοδομῆς τινος, ἔμειναν ἄθικτοι καὶ ἀσύλητοι, καὶ ἐν τῷ ἑτέρῳ τούτων εὑρέθησαν πολλὰ καὶ διάφορα ἀντικείμενα, ἐξ ὧν εἴκασεν ὁ κ.* Βάλδσταϊν *ὅτι οὗτος ἦν ὁ τάφος τοῦ Φιλοσόφου 'Αριστοτέλους! 'Η δὲ εἰκασία αὕτη προφορικῶς διαδοθεῖσα, ἀβασανίστως ἐδημοσιεύθη ἐν ταῖς ἐφημερίσιν ὡς πραγματικὴ ἀλήθεια, ἥν, ὀρθῶς ποιῶν, ὁ κ.* Βάλδσταϊν *διεκήρυξεν ὡς πρόωρον καὶ διέψευσεν. Ψεῦδος γὰρ μισεῖ πᾶς σοφὸς καὶ χρήσιμος ἀνήρ, ἔλεγον οἱ ἀρχαῖοι. 'Εκ δὲ τῆς διαδοθείσης εἰκασίας ἀφορμὴν λαβών, ἠναγκάσθην νὰ δημοσιεύσω ἐν τῇ* Παλιγγενεσίᾳ *δύο ἄρθρα (τῇ* 26 *Μαρτίου καὶ τῇ* 5 *'Απριλίου* 1891) *πρὸς ὑποστήριξιν ὅτι ἀδύνατόν ἐστι νὰ εὑρεθῇ τάφος 'Αριστοτέλους ἐν 'Ερετρίᾳ. Λίαν ὅμως παράδοξον ἐφάνη μοι ὅτι ὁ κ.* Βάλδσταϊν *μετὰ τὴν διάψευσιν, πρύμναν ἀνακρουσάμενος, ἐπεβεβαίωσε τὴν περὶ εὑρέσεως τοῦ τάφου εἴδησιν ἐν* Παρισίοις, *συνδιαλεγόμενος πρός τινα τῶν συντακτῶν τοῦ 'Αγγελιαφόρου τοῦ* Γαλινιάνη *κατὰ τὰ ἐν τῇ „'Εφημερίδι" (ἀρ.* 107. *'Απριλ.* 17 *τοῦ* 1891) *δημοσιευθέντα, ἔχοντα ὡς ἑξῆς·*

„'Εν 'Ερετρίᾳ (εἶπεν) ἐγγὺς τῆς ἀρχαίας Χαλκίδος ἔκειτο σύμπλεγμά τι τάφων εἰς βάθος δύο μέτρων. Καὶ δύο μὲν τῶν τάφων τούτων εἶχον ἀνοιγῇ καὶ συληθῇ ἐν προγενεστέρᾳ ἐποχῇ. 'Αλλ' ἄλλοι δύο ἔκειντο ὑπὸ τὰ θεμέλια οἰκοδομῆς τινος καὶ διὰ τοῦτο εἶχον μείνει ἄθικτοι. Τοῦ ἑνὸς ἐξ αὐτῶν τὰ περιεχόμενα ἐνέβαλον τοὺς ἀνασκάπτοντας εἰς ἀλγεινὴν σχεδὸν ἀγωνίαν...? 'Εκ τοῦ

τάφου ἐξηγάγομεν ἀλληλοδιαδόχως οὐχὶ ἕν, ἀλλὰ ἑπτὰ χρυσᾶ διαδήματα, τοῦθ' ὅπερ ἀπεδείκνυεν ὅτι ὁ ταφεὶς ἦτο μέγα τι πρόσωπον, εἶτα μετάλλινον κάλαμον δεδιχασμένον εἰς τὸ ἄκρον (τὸ πρῶτον τοιούτου εἴδους ἀντικείμενον, εὑρεθέν ποτε ἐν Ἑλλάδι) τοῦθ' ὅπερ ἀπεδείκνυεν ὅτι ὁ ταφεὶς ἦτον ἀνὴρ γραμμάτων, εἶτα δὲ κεράμειον ἀγαλμάτιον Φιλοσόφου μετ' ἐσταυρωμένων χειρῶν. Εἰς ἐπίμετρον ὁ ἐγγὺς τάφος ἔφερε τὴν ἐπιγραφὴν ΒΙΟΤΗ.. ΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥ... Ἀξιοσημείωτον εἶνε ὅμως ὅτι ὁ Χριστόδωρος ἀναφέρει ἄγαλμα τοῦ Ἀριστοτέλους ἐν Κων/λει, ὅμοιον τὴν στάσιν πρὸς τὸ εὑρεθὲν ἐν Ἐρετρίᾳ ἀγαλμάτιον. Θὰ ἐπανέλθω, προσέθηκεν ἐν τέλει, καὶ θ' ἀνακινήσω τὸ ἔδαφος, ἐν ᾧ ὑπάρχουσι κατεσπαρμένα πολλὰ ὀστᾶ, ἴσως τὰ ὀστᾶ τοῦ Ἀριστοτέλους. Πρὸς τὸ παρὸν εὗρον μόνον μικρὸν τεμάχιον κρανίου ἐξαχθὲν μεθ' ἑνὸς τῶν διαδημάτων."

Ἐπὶ δὲ τούτοις προστίθησιν ἡ „Ἐφημερίς" ὅτι καὶ ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ τοῦ Λονδίνου ἐδημοσίευσεν ὁ κ. Βάλδσταϊν ἐπιστολήν, ἐκθέτουσαν μὲν ὅσα ἐξέθηκε διὰ ζώσης πρὸς τὸν συντάκτην τοῦ Ἀγγελιαφόρου, ἀποφαινομένην ὅμως δισταχτικώτερον καὶ ἀναφέρουσαν καὶ τὰ ἐπιχειρήματα, ὧν ἕνεκα καθίσταται ἀμφίβολον ἐὰν ὁ εὑρεθεὶς τάφος εἶνε πράγματι ὁ τοῦ Ἀριστοτέλους. Μετὰ παρέλευσιν δ' ὀλίγου χρόνου ἐδημοσιεύθη ἐν τῇ ἐφημερίδι „Ἄστυ" (ἀρ. 150. Μαΐου 5 τοῦ 1891) ὅτι ὁ κ. Βάλδσταϊν ἐδημοσίευσεν ἐν τῇ ἐφημερίδι τῆς Νέας Ὑόρκης „τὸ Ἔθνος" τ' ἀκόλουθα·

„Ἐνεργοῦμεν ἀνασκαφὰς ἐπὶ τοῦ χώρου τῆς ἀρχαίας Ἐρετρείας [1]) πρὸς τὸν εἰδικὸν σκοπὸν τῆς ἀναζητήσεως τοῦ περιφήμου ναοῦ τῆς Ἀρτέμιδος. Αἱ ἀνασκαφαὶ αὗται ὡδήγησαν ἡμᾶς εἰς μαρμάρινα θεμέλια καλῆς τέχνης, ἅτινα μετ' ὀλίγον ἀνεγνωρίσθησαν ὡς ἀποτελοῦντα τὸν περίβολον μεγάλου οἰκογενειακοῦ τάφου· τοιοῦτοι τάφοι δὲν εἶνε σπάνιοι περὶ τὴν Ἐρέτρειαν, ἀλλ' ἐνταῦθα ὁ τοῖχος εἶχε τοιαύτην καλλονὴν καὶ μεγαλοπρέπειαν, ὥστε ἐνοήσαμεν ὅτι εὑρισκόμεθα ἀπέναντι τάφου ἐξαιρετικοῦ καὶ ἐπεσπεύσαμεν τὰς ἀνασκαφάς· ἡ πρόοδος τῶν ἀνασκαφῶν ἤγαγεν εἰς ἀνακάλυψιν δύο τάφων κοινῶν, ἔπειτα δὲ τρίτου περιέχοντος μέγαν ἀριθμὸν πολυτίμων ἀντικειμένων, ἐν οἷς ἓξ διαδήματα ἐκ καθαροῦ χρυσοῦ, στέφανος δάφνης ἐπίσης χρυσοῦς ἐν τῇ θέσει, ἣν ἔπρεπε νὰ κατέχῃ ἡ κεφαλὴ τοῦ νεκροῦ, γραφὶς καὶ δύο χαρακτῆρες ἐξ ἀργύρου καὶ τέλος μικρὸν ἄγαλμα ἐξ ὀπτῆς γῆς παριστῶν Φιλόσοφον, ἔχοντα

1) Περὶ τῆς γραφῆς ταύτης κατωτέρω.

τὰς χεῖρας συνημμένας. Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι ἦτο τάφος συγγραφέως ἐπισήμου. Δύναταί τις λοιπὸν νὰ φαντασθῇ τὴν συγκίνησιν ἡμῶν, ὅτε ὁ γειτονικὸς τάφος, ἀνήκων εἰς γυναῖκα, ἀπεκάλυψεν εἰς ἡμᾶς τὴν ἀκόλουθον ἐπιγραφήν: [Β]ΙΟΤΗ [Α]ΡΙΣΤΟΤΕΛΟΤ. τουτέστι Βιότη, θυγάτηρ τοῦ Ἀριστοτέλους. Ὁ τάφος τοῦ συγγραφέως, τοῦ ἔχοντος τὸν δάφνινον στέφανον τοῦ τεθαμμένου μετὰ τοσαύτης πομπῆς, εἶνε ἢ δὲν εἶνε ὁ τοῦ μεγάλου Φιλοσόφου; ἰδοὺ τὸ ἐρώτημα, ὅπερ τίθεται ἐνώπιον ἡμῶν .... „Ἐκ πάντων τούτων ἤδη ἐξάγεται ὅτι μέχρι τοῦδε ἀγένοντο 4 διάφοροι δηλώσεις τοῦ κ. Waldstein περὶ τοῦ τάφου Ἀριστοτέλους, ὧν ἡ μὲν πρώτη, δημοσιευθεῖσα ἐν ταῖς ἑλληνικαῖς ἐφημερίσιν, ἦν ἐφεκτική, ἡ δὲ δευτέρα προφορικῶς γενομένη ἐν Παρισίοις βεβαιωτική, ἡ δὲ τρίτη, δημοσιευθεῖσα ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ τοῦ Λονδίνου, διστακτική, καὶ ἡ τετάρτη, δημοσιευθεῖσα εἰς „τὸ Ἔθνος" τῆς Νέας Ὑόρκης, ἐρωτηματικὴ καὶ ἀπορηματική. Ταύτας δ' ἔχων ὑπ' ὄψιν ὁ φιλάρχαιος ἀναγνώστης, διατελεῖ ἐν ἀπορίᾳ καὶ ἀμηχανίᾳ εἰς ποίαν ἐξ αὐτῶν πρέπει νὰ πιστεύσῃ ὡς ἀληθῆ. Πρὸς ἄρσιν δὲ ταύτης ὁ κ. Waldstein ὤφειλεν ὁριστικῶς νὰ ἀποφανθῇ καί, ἂν μὲν ἔχῃ πεποίθησιν ὅτι εὗρε τὸν τάφον τοῦ Ἀριστοτέλους, νὰ βεβαιώσῃ τοῦτο ἀνενδοιάστως, ὅτε ἀνάγκη νὰ προσαγάγῃ λόγους πειστικούς, ὧν δυστυχῶς τέλεον στερεῖται, ἂν δὲ δὲν ἐσχημάτισε τοιαύτην, ὀφείλει νὰ διαψεύσῃ ὁριστικῶς, ὡς ἐν ἀρχῇ ὀρθῶς ἔπραξεν.

Τούτου δὲ δυστυχῶς μὴ γενομένου, ἐξακολουθοῦσι καὶ νῦν δημοσιευόμεναι ἐκθέσεις καὶ δηλώσεις ἐν διαφόροις περιοδικοῖς· οὕτω π. χ. ἐν τῷ τελευταίῳ τριμήνῳ τεύχει τοῦ περιοδικοῦ Bibliotheca philologica classica (1891. p. 155) ἀναγράφεται „Waldstein C. is it Aristotle's tomb?" μετὰ παραπομπῆς εἰς τὸν XIX Αἰῶνα „Nineteenth Century" N. 171 p. 845—850 v. p. 101. ἔνθα, ὡς ἐκ τῶν σελίδων φαίνεται, ἐδημοσιεύθη μακρὰ ἔκθεσις περὶ τοῦ τάφου τοῦ Ἀριστοτέλους. Ἔτι δὲ καὶ ἐν τῷ ἑβδομαδιαίῳ περιοδικῷ „Berliner philologische Wochenschrift" (15 December 1891. N. 49. p. 1566) ἐδημοσιεύθησαν ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν „The tomb of Aristotle" τὰ ἑξῆς· Ἡ ὁμιλία τοῦ Waldstein, ἥτις ἀνεκοινώθη ὑπὸ τοῦ „Χρόνου" τοῦ Λονδίνου, οὐδὲν νέον παρέχει ἡμῖν. Διότι ὁ κ. Waldstein, ἐκ τῶν ἀποτελεσμάτων τῶν ἀνασκαφῶν πειρᾶται νὰ προσαγάγῃ τὴν ἀντικειμενικὴν ἀπόδειξιν πρὸς ὑποστήριξιν ὅτι ὁ ἐν Ἐρετρίᾳ ἀνακαλυφθεὶς τάφος ἐστὶν ὁ τοῦ Ἀριστοτέλους ἢ τοῦ ὁμωνύμου ἀνεψιοῦ του."

Αὕτη ἐστὶ πέμπτη δήλωσις, παριέχουσα ἓν ὀλίσθημα καὶ Ἡράκλειον ἅλμα τοῦ κ. Waldstein ἀπὸ τοῦ μεγάλου Φιλοσόφου Ἀριστοτέλους ἐπὶ τὸν πάντη ἀσήμαντον ὁμώνυμον ἀνεψιὸν αὐτοῦ! Ἐνταῦθα δὴ προσαρμόζει νὰ ῥηθῇ τὸ τῆς παροιμίας „ὤδινεν ὄρος καὶ ἔτεκε μῦν." Ἀλλ' ὡς εἰ μὴ ἤρκουν οἱ διάφοροι αὗται δηλώσεις καὶ ἀποφάνσεις, ὁ. κ. Waldstein πρὸ ὀλίγων ἔτι ἡμερῶν κατὰ τό „Ἄστυ" (17—18 Ἰανουαρίου 1892) ἐν τῇ συνεδριάσει τῆς εὐταῦθα Γαλλικῆς ἀρχαιολογικῆς σχολῆς, ἐπανελθὼν εἰς τὸ προσφιλές αὐτῷ θέμα, ἐπανέλαβε σχεδὸν τὰ αὐτὰ ὑποστηρίζων ὅτι τὰ ἐν τῷ τάφῳ εὑρεθέντα ἀνήκουσι τῷ μεγάλῳ Φιλοσόφῳ Ἀριστοτέλει. Ταῦτα δέ δημοσιεῦον τό „Ἄστυ", ὀρθῶς παρατηρεῖ τάδε „Ἀλλὰ τὰ ἐπιχειρήματα τοῦ Waldstein δὲν φαίνονται ὅτι ἔπεισαν οὐδένα ἔστω καὶ περὶ μόνου τοῦ πιθανοῦ τῆς γνώμης του."

Ὅτι μὲν ἐν πᾶσι τοῖς προμνημονευθεῖσιν ἀντικειμένοις τοῦ τάφου, ἅπερ ὡς ἐρείσματα καὶ τεκμήρια προβάλλει ὁ κ. Waldstein πρὸς ὑποστήριξιν τῆς γνώμης του, οὐδεμία σχέσις ἐνδείκνυται πρὸς τό ζητούμενον, ἀλλὰ πάντα εἰσὶν ἀνυπόστατοι εἰκασίαι, μηδόλως συντελοῦσαι πρὸς ὑποστήριξιν αὐτοῦ, οὐδεὶς δύναται ἀπροκαταλήπτως καὶ λογικῶς κρίνων τὰ σαθρὰ αὐτὰ ἐρείσματα, νὰ ἀπαρνηθῇ. Ἀπορῶ δὲ πῶς ὁ τοσοῦτον ἐμβριθὴς ἀρχαιολόγος κ. Waldstein παρεσύρθη ὑπ' αὐτῶν εἰς τὴν δημιουργίαν καὶ γέννησιν Ἀριστοτελικοῦ ζητήματος. Ἡ δὲ στερεὰ αὕτη πεποίθησίς μου, ἣν ἀπ' ἀρχῆς ἐσχημάτισα καὶ ὑπέδειξα ἐν τῇ Παλιγγενεσίᾳ, προερχομένη ἐκ συντόνου ἐρεύνης τοῦ ζητήματος, ὑποστηρίζεται νῦν καὶ ἐκ τῆς κρίσεως, τῆς ἐν τῷ προμνημονευθέντι Γερμ. Περιοδικῷ Berl. philol. Wochenschrift διατυπωθείσης, ὅτι ἐκ τῶν ἐν τῷ τάφῳ εὑρεθέντων ἀντικειμένων οὐδὲν ἀποδείκνυται ἔχον σχέσιν τινὰ πρὸς τὸν Σταγειρίτην. Ἔτι δὲ καὶ ἐκ τῆς μεταγωγῆς τοῦ ζητήματος ἀπὸ τοῦ πολυθρυλήτου Φιλοσόφου Ἀριστοτέλους ἐπὶ τοῦ μόλις γνωστοῦ ἐκ τοῦ ὀνόματος ὁμωνύμου ἀνεψιοῦ ἐκ θυγατρὸς „Dass das Grab in Eretria das Grab des Aristoteles oder seines gleichnahmigen Enkels sei", ὅπερ πολλοὺς σταθμοὺς καὶ παρασάγγας ἀπέχει τῆς ἀληθείας.

Ἐπειδὴ δὲ πρὸς ὑποστήριξιν τῆς γνώμης τοῦ κ. Waldstein αὐτόκλητος ἐπίκουρος ἐπῆλθεν ὁ ἐν τῷ „Ἄστει" κατὰ πρῶτον δημοσιεύσας τὰ ὑπ' ἐκείνου εἰρημένα, καὶ ἐπειδὴ ταῦτα φαίνονταί μοι ἐστερημένα πάσης ἀληθείας πρὸς ὑποστήριξιν τοῦ ζητήματος, ἀνάγκη νὰ ῥηθῶσιν ὀλίγαι λέξεις πρὸς ἐξέλεγξιν αὐτῶν „ἀεὶ γὰρ κράτιστόν ἐστι τἀληθῆ λέγειν."

„Ἂς προσθέσωμεν, λέγει τὸ „Ἄστυ", τὴν παραλειφθεῖσαν ὑπὸ τοῦ κ. Βάλδσταϊν, ἀλλ' ἀξίαν σημειώσεως λεπτομέρειαν, ὅτι οὐχὶ ἡ Χαλκίς, ἀλλ' ἡ Ἐρέτρεια [1]) ἦτο ἡ ἀληθὴς φιλοσοφικὴ πρωτεύουσα τῆς Εὐβοίας. Ἐν Ἐρετρείᾳ εἶχεν ἱδρυθῇ ἡ σχολὴ τοῦ Φαίδωνος, τοῦ μαθητοῦ καὶ φίλου τοῦ Σωκράτους. Ἐκεῖ δὲ καὶ ὁ Μενέδημος εἶχε διατυπώσει τοὺς περιφήμους κανόνας τῆς λογικῆς του. Εἶνε ἄρα φυσικὸν νὰ ὑποθέσῃ τις ὅτι ὁ Ἀριστοτέλης καταφυγὼν εἰς πόλιν βιομηχανικὴν οἵα ἡ Χαλκίς, ἔδειξε προτίμησιν πρὸς τὴν Ἐρέτρειαν τὴν πόλιν τῶν σοφῶν, καὶ ὥρισεν ἐν αὐτῇ τόπον διὰ τὸν τάφον του." Ἐν τοῖς ὀλίγοις τούτοις δυστυχῶς ὅσοι στίχοι τοσαῦτα καὶ ὀλισθήματα τῆς ἀληθείας καὶ ἁμαρτήματα ἐνυπάρχουσιν. Ὀρθῶς δὲ ποιῶν ὁ κ. Waldstein ἀπέφυγε νὰ μνημονεύσῃ τοιαύτας ἀνυποστάτους λεπτομερείας. Πρὸς ταύτας δὲ παρατηρῶ τάδε.

1) Ὅτι ἡ Ἐρέτρια οὐδέποτε οὔτε πρὸ τοῦ Ἀριστοτέλους, οὐδὲ κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ θανάτου (322 π. χ.), περὶ ἧς πρόκειται ἐνταῦθα, ὑπῆρξεν ἡ ἀληθὴς φιλοσοφικὴ πρωτεύουσα τῆς Εὐβοίας, ἀλλ' ὡς ἐκ τῆς φυσικῆς παραλίας θέσεως ἦν πόλις ναυτική, ἐμπορικὴ καὶ ἀποικιστική, πάντοτε δὲ δευτερεύουσα πόλις τῆς Εὐβοίας καὶ ἀντίζηλος τῆς Χαλκίδος, ἀληθὴς δὲ πρωτεύουσα καὶ μητρόπολις ἦν ἡ Χαλκὶς κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ ἀξιοπιστοτάτου Στράβωνος „Νυνὶ μὲν ὁμολογουμένως ἡ Χαλκὶς φέρεται τὰ πρωτεῖα καὶ μητρόπολις αὕτη λέγεται τῶν Εὐβοέων, δευτερεύει δὲ ἡ Ἐρέτρια" καὶ κατωτέρω „Ἐρέτρια πόλις μεγίστη τῆς Εὐβοίας μετὰ Χαλκίδα, ἔπειθ' ἡ Χαλκὶς μητρόπολις τῆς νήσου τρόπον τινά." περὶ δὲ φιλοσοφικῆς πρωτευούσης οὐδεὶς λόγος ἐστίν.

2) Ὅτι ἐν Ἐρετρίᾳ οὐδέποτε οὐδεμία σχολὴ τοῦ Φαίδωνος ἱδρύθη, οὔτε πρὸ τοῦ Ἀριστοτέλους, οὔτε κατα τὴν ἐποχὴν τοῦ θανάτου αὐτοῦ, ἀλλ' ἐν Ἠλείᾳ τῆς Πελοποννήσου ἵδρυσεν ὁ Φαίδων τὴν Σωκρατικὴν σχολὴν τῆς φιλοσοφίας, τὴν ἐπικληθεῖσαν Ἠλειακήν. ὥστε ὁ Φαίδων οὐδεμίαν σχέσιν ἔχει πρὸς τὴν Ἐρέτριαν.

3) Ὅτι ὁ Μενέδημος γεννηθεὶς τῷ 351 π. χ. ἐσφαλμένως ἀναφέρεται ὑπὸ τῶν ἀρχαίων Διογένους τοῦ Λαερτίου καὶ τοῦ Ἀθηναίου ὅτι ἐχρημάτισε μαθητὴς τοῦ Πλάτωνος, καθ' ὅσον γνωστόν ἐστιν ὅτι ὁ Πλάτων ἀπέθανε τῷ 347 π. χ., ὅτε ὁ Μενέδημος ἦγε

1) Ἴσως κατ' ἀνακάλυψιν νέας τινὸς γραφῆς τὸ τῆς πόλεως ὄνομα ἑπτάκις γράφεται, διὰ τῆς ει, Ἐρετρείας δίς, Ἐρέτρειαν δίς, Ἐρετρείᾳ δὶς καὶ Ἐρέτρεια ἅπαξ ἀντὶ τοῦ μόνου ὀρθοῦ διὰ τοῦ Ι Ἐρέτρια, καὶ Εἰρέτρια ποιητικῶς.

τὸ δ' ἔτος τῆς ἡλικίας καὶ φύσει ἀδύνατον ἦν νὰ διατελέσῃ μαθητὴς τοῦ Πλάτωνος τετραετής, ἀλλὰ τοῦ Στίλπωνος μαθητής ὑπῆρξεν, ἀκμάσαντος ἐπὶ Πτολεμαίου τοῦ Α' καὶ Δημητρίου τοῦ Ἀντιγόνου. Ἤκμασε δὲ ὁ Μενέδημος βραδύτερον περὶ τὸ 300 ἔτος καὶ ἐπὶ τῆς βασιλείας Ἀντιγόνου τοῦ Γονατᾶ, πρὸς τὸν ὁποῖον καὶ κατέφυγε· διότι ἕνεκα τῆς πρὸς αὐτὸν φιλίας θεωρηθεὶς ὑπὸ τῶν Ἐρετριέων ὡς Μακεδονίζων, ἠναγκάσθη νὰ φύγῃ εἰς Μακεδονίαν πρὸς αὐτόν, ἔνθα καὶ ἀπέθανεν ἐν ἡλικίᾳ 74 ἐτῶν ἑκούσιον θάνατον, ἄσιτος ἐπὶ 7 ἡμέρας διαμείνας, ὡς δηλοῖ τὸ ἑπόμενον ἐπίγραμμα

„Ἔκλυον, Μενέδημε τεὸν μόρον, ὡς ἑκὼν ἀπέσβης,
ἐν ἡμέρῃσιν ἑπτὰ μηδὲν ἐσθίων.
Κἆτ' ἔργον ἔρεξας Ἐρετρικόν, ἀλλ' ὅμως ἄνανδρον.
Ἀψυχίη γὰρ ἡγεμὼν ἔπειγέ σε [1]."

Ἐν ᾧ δὲ ἡ Χαλκὶς καὶ ἡ Κάρυστος εἶχον Μακεδονικὰς φρουράς, ἡ Ἐρέτρια ἀπηλλάγη φρουρᾶς διὰ πληρωμῆς 200 ταλάντων, ἅπερ ὁ Ἀντίγονος ὑπεβίβασεν εἰς 150 χάριν τοῦ φίλου του Μενεδήμου. Ἐκ ταύτων ἤδη πρόδηλον γίνεται ὅτι κατὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀριστοτέλους οὐδεμία Ἐρετρικὴ σχολὴ ὑπῆρχεν, ἀλλὰ μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ ἱδρυθεῖσα ὑπὸ τοῦ Μενεδήμου, ἤκμασεν ἐπὶ τῆς βασιλείας Ἀντιγόνου τοῦ Γονατᾶ, ἥτις ἦν ἀσήμαντος παραφυὰς καὶ παραβλάστημα τῆς Μεγαρικῆς σχολῆς. Ὅτι δὲ οὕτως ἔχει τὸ πρᾶγμα καὶ οὐχὶ ἄλλως, αὐτὸς ὁ Στράβων μαρτυρεῖ „Ἀλλὰ καὶ πρότερον αὗται (Χαλκὶς καὶ Ἐρέτρια) μέγα εἶχον ἀξίωμα καὶ πρὸς πόλεμον καὶ πρὸς εἰρήνην ὥστε καὶ φιλοσόφοις ἀνδράσι παρασχεῖν διαγωγὴν ἡδεῖαν καὶ ἀθόρυβον· μαρτυρεῖ δ' ἥ τε τῶν Ἐρετρικῶν φιλοσόφων σχολὴ τῶν περὶ Μενέδημον ἐν τῇ Ἐρετρίᾳ γενομένη καὶ ἔτι πρότερον ἡ Ἀριστοτέλους ἐν τῇ Χαλκίδι διατριβή, ὅς γε κἀκεῖ κατέλυσε τὸν βίον." Ἐκ τῶν τελευταίων λέξεων „καὶ ἔτι πρότερον ἡ Ἀριστοτέλους" ἀναντίρρητον καθίσταται ὅτι ἡ Ἐρετρικὴ σχολὴ ἦν μεταγενεστέρα τοῦ θανάτου τοῦ Ἀριστοτέλους. Ἐκτὸς δὲ τούτου ἐν Χαλκίδι μὲν ἐγεννήθησαν πολλοὶ λόγιοι ἄνδρες καὶ συγγραφεῖς οἷον ὁ ῥήτωρ Ἰσαῖος, ὁ ποιητὴς Λυκόφρων, ὁ ποιητὴς Εὐφορίων, Διονύσιος ὁ Χαλκιδεύς, ὁ ποιητὴς Τύννιχος, Ἰάμβλιχος ὁ Χαλκιδεύς, Ζενόφιλος ὁ Χαλκιδεὺς φιλόσοφος καὶ Κτησίβιος ὁ μαθητὴς τοῦ Μενεδήμου, ἐν Ἐρετρίᾳ δὲ 3 μόνον ἀναφέρονται γεννηθέντες

1) Διογ. Λαέρτ. ἐκδ. Κοβήτου, σελ. 68.

ἤτοι Μενέδημος ὁ Φιλόσοφος, Πασιφῶν ὁ μαθητὴς αὐτοῦ καὶ Ἀχαιὸς Ἐρετρικὸς ποιητής. Ὥστε καὶ ἐκ τούτων ἀποδείκνυται ἡ πνευματικὴ ὑπεροχὴ τῆς Χαλκίδος ἀπέναντι τῆς Ἐρετρίας, ἣν τὸ „Ἄστυ" ἐχαρακτήρισεν ὡς πόλιν τῶν σοφῶν καὶ ἀνέγραψεν ὅτι ὁ Ἀριστοτέλης ἔδειξε προτίμησιν πρὸς αὐτὴν καὶ ὥρισεν ἐν αὐτῇ τόπον διὰ τὸν τάφον του! Ἀλλὰ περὶ τῶν παραλογισμῶν τούτων κατωτέρω γενήσεται λόγος.

Λίαν δὲ παράδοξόν ἐστιν ὅτι, ἐν ᾧ μέχρι τοῦδε γνωστὸν ἦν ὅτι πατὴρ τῆς λογικῆς ἐγένετο ὁ Ἀριστοτέλης, νῦν ἀποκαλύπτει τὸ „Ἄστυ" ἓν μυστήριον ὅτι δηλ. ἐν Ἐρετρίᾳ ὁ Μηνέδημος διετύπωσε τοὺς περιφήμους κανόνας τῆς λογικῆς του, περὶ ὧν οὐδὲ γρὺ λέγεται παρὰ τῷ βιογράφῳ Δ. τῷ Λαερτίῳ, ἔνθα χαρακτηρίζεται ὡς δυσκατανόητος καὶ ἐριστικώτατος. Τοιαύτη ἐστὶν ἡ αὐθόρμητος καὶ ἐμβριθὴς ἐπικουρία τοῦ „Ἄστεος", ἐπισφαλὴς τε καὶ ἐπιβλαβὴς μᾶλλον ἢ ἐπωφελὴς τῷ ὑπὲρ οὗ προσηνέχθη. Περὶ δὲ τῆς μεταγωγῆς τοῦ ζητήματος ἀπὸ τοῦ φιλοσόφου Ἀριστοτέλους ἐπὶ τὸν ἄσοφον ὁμώνυμον θυγατριδοῦν αὐτοῦ κατωτέρω γίνεται λόγος. Ἐπειδὴ δὲ τὸ ζήτημα τοῦτο συνδέεται μετὰ τῆς βιογραφίας τοῦ Ἀριστοτέλους, εὔκαιρον ὑπολαμβάνω νὰ προτάξω ὀλίγα τινὰ περὶ τῶν βιογραφιῶν τοῦ ἀνδρός, περὶ τῆς γενεαλογίας καὶ τῶν οἰκογενειακῶν μελῶν καὶ περὶ τῶν διαφόρων τόπων τῆς διαμονῆς αὐτοῦ μέχρι τοῦ θανάτου.

Ἐν τῷ μεγάλῳ ναυαγίῳ τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων τῷ κατά τε τὴν ἀρχαιότητα καὶ τὸν μέσον αἰῶνα ἐπισκήψαντι οὐδεὶς ἴσως ἄλλος τῶν ἀρχαίων συγγραφέων μείζονα συμφορὰν ἔπαθε καὶ πλείοτερον ἠδικήθη ὑπὸ τοῦ παντολέτορος χρόνου, ὅσον ὁ μέγας Φιλόσοφος Ἀριστοτέλης. Διότι τούτου οὐ μόνον τὸ πλεῖστον μέρος τῶν συγγραμμάτων ἀπωλέσθη, τῶν ὁποίων ἑνὸς μόνου ἡ κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος ἀνακάλυψις καὶ εὕρεσις ἐξέπληξε τὸν ἐπιστημονικὸν κόσμον καὶ παρέσχεν ἀφορμὴν εἰς συγγραφὴν πολυαρίθμων ἔργων πρὸς ἐκτίμησιν τῆς μεγάλης ἐπιστημονικῆς ἀξίας αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ τὸ πλεῖστον μέρος τῶν σχολιασάντων καὶ ἑρμηνευσάντων τὰ συγγράμματα τοῦ Φιλοσόφου ἀρχαίων συγγραφέων ἀπώλετο [1]). Πρὸς δὲ τούτοις οὐδενὸς ἄλλου τῶν ἀρχαίων τοσαῦται βιογραφίαι ἐγράφησαν, ὅσαι περὶ τοῦ Ἀριστοτέλους. Ἀλλὰ καὶ τούτων τὰς πλείστας

1) Περὶ τῆς γνησιότητος τοῦ εὑρεθέντος τούτου ἔργου διστάζομεν ἀκόμη.
Σημ. τοῦ συντ.

ἐξηφάνισεν ὁ πανδαμάτωρ χρόνος, καὶ ὀλίγας μόνον μικροῦ λόγου ἀξίας κατέλιπεν ἡμῖν. Διὸ εὐλόγως τῶν νεωτέρων τις παραπονούμενος ἐπὶ τῇ ἀνεπανορθώτῳ ταύτῃ ἀπωλείᾳ ἀναφωνεῖ „καταπληκτικός ἐστιν ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀπολεσθέντων ἀρχαίων συγγραμμάτων, ἅπερ ἢ ἀποκλειστικῶς μόνον περὶ τοῦ βίου τοῦ Σταγειρίτου ἢ συνημμένως μετὰ τοῦ βίου τῶν ἄλλων φιλοσόφων ἐπραγματεύοντο περὶ αὐτοῦ, καὶ μόνον Διογένης ὁ Λαέρτιος μνημονεύει 211 τοιαῦτα!, ὅστις ἠδύνατο ἐκ τῆς ὑπαρχούσης αὐτῷ ἀφθονίας τοσούτων σπουδαίων πηγῶν ν' ἀντλήσῃ πολλῷ πλείονα καὶ μεταβιβάσῃ ἡμῖν περὶ τοῦ βίου τοῦ μεγάλου σοφοῦ. Δυστυχῶς ὅμως ἐλάχιστα ἐκ τοῦ ὅλου παρέδωκεν ἡμῖν ἐν τῷ περισωθέντι συγγράμματι."

Καὶ τῶν μὲν ἀπολεσθέντων μόνον 23 ἐξ ἀποσπασμάτων γνωστά εἰσιν ἡμῖν, τὰ σπουδαιότερα καὶ πλησιέστερα εἰς τὴν ἐποχὴν τοῦ φιλοσόφου. Τοιαῦτα δὲ γράψαντές εἰσιν οἱ ἀκόλουθοι συγγραφῆς.

1) Πτολεμαῖος ὁ Φιλάδελφος ἀναγράψας τὰ συγγράμματα καὶ τὸν βίον τοῦ Ἀριστοτέλους περιγράψας.

2) Ἀριστόξενος ὁ Ταραντῖνος μαθητὴς τοῦ Ἀριστοτέλους, γράψας βίους ἀνδρῶν, ἐν οἷς καὶ τὸν διδασκάλου Ἀριστοτέλους.

3) Κλέαρχος ὁ Σολεὺς μαθητὴς τοῦ Ἀριστοτέλους πρὸς τοῖς πολλοῖς ἄλλοις γράψας καὶ βιογραφίας ἐν 8 βιβλίοις καὶ περὶ παιδείας.

4) Ἕρμιππος ὁ Σμυρναῖος γράψας πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ βίον τοῦ Ἀριστοτέλους ἐν πολλοῖς βιβλίοις.

5) Σωσικράτης ὁ Ῥόδιος γράψας Διαδοχὰς φιλοσόφων ἐν πλείοσι τῶν 3 βιβλίων.

6) Ἀντισθένης ὁ Ῥόδιος περιπατητικὸς γράψας Διαδοχὰς φιλοσόφων.

7) Δάμων ὁ Κυρηναῖος γράψας περὶ τῶν φιλοσόφων.

8) Νικίας ὁ Νικαεὺς γράψας Διαδοχὰς φιλοσόφων.

9) Ἀριστοκλῆς ὁ Μεσσήνιος ἐν 10 βιβλίοις γράψας περὶ φιλοσοφίας, καὶ βίους φιλοσόφων.

10) Τιμόθεος ὁ Ἀθηναῖος γράψας περὶ βίων, ἐν οἷς καὶ περὶ τοῦ βίου τοῦ Ἀριστοτέλους.

11) Δημήτριος ὁ Μάγνης γράψας περὶ ὁμωνύμων ποιητῶν καὶ συγγραφέων φιλοσόφων.

12) Ἀρίστιππος ὁ Κυρηναῖος Σωκρατικὸς φιλόσοφος γράψας περὶ παλαιᾶς τρυφῆς τῶν φιλοσόφων.

13) Διοκλῆς ὁ Μάγνης γράψας βίους τῶν φιλοσόφων καὶ Διαδρομὴν των φιλοσόφων.

14) Ἀπολλόδωρος ὁ Ἀθηναῖος γράψας περὶ τῶν φιλοσόφων αἱρέσεων καὶ Συναγωγὴν δογμάτων.

15) Ὁ Εὔμηλος ἀγνώστου πατρίδος καὶ ἐποχῆς γράψας ἱστορίας, ἐν αἷς καὶ περὶ Ἀριστοτέλους.

16) Ἀπελλίκων ὁ Τήϊος, περιπατητικὸς φιλόσοφος, γράψας βιογραφίας τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ τοῦ Ἑρμίππου.

17) Σωτίων ὁ Ἀλεξανδρεὺς γράψας Διαδοχὴν φιλοσόφων καὶ βιογραφικὰ αὐτῶν ἐν 13 βιβλίοις, ἐν τῷ ϛ′ τῶν ὁποίων περὶ τοῦ Ἀριστοτέλους.

18) Σάτυρος ὁ Ῥόδιος, περιπατητικὸς φιλόσοφος, γράψας βίους σοφῶν, φιλοσόφων καὶ ἐνδόξων ἀνδρῶν ἐν πολλοῖς βιβλίοις.

19) Φαβωρῖνος ἐξ Ἀρλεάτου τῆς Γαλλίας, ἀνὴρ πολυμαθής, ἀκμάσας ἐπὶ Τραϊανοῦ, ἔγραψε πρὸς τοῖς ἄλλοις Ἀπομνημονεύματα, παντοδαπὴν ἱστορίαν καὶ περὶ διαίτης φιλοσόφων.

20) Ἡρακλείδης ὁ Ὀξυρυγχίτης (Λέμβος) φιλόσοφος γράψας Διαδοχὴν καὶ βίους φιλοσόφων.

21) Δαμάσκιος ὁ Σύρος, Στωϊκὸς φιλόσοφος, γράψας φιλόσοφον ἱστορίαν καὶ βίον Ἀριστοτέλους.

22—23) Θεόκριτος ὁ Χῖος καὶ Τίμων ὁ Σιλλογράφος γράψαντες ἐν δυσὶ σκωπτικοῖς ἐπιγράμμασι κατὰ τοῦ Ἀριστοτέλους.

Εἰ δέ τινα μόνον τούτων περιεσώζοντο, ἀναμφιβόλως ἤθελον γνωσθῇ ἡμῖν πολλὰ περιστατικὰ ἐκ τοῦ βίου τοῦ Ἀριστοτέλους, ἅπερ νῦν ἐντελῶς ἀγνοοῦμεν, καὶ δὲν ἤθελε γεννηθῇ τὸ ἀναφυὲν ἤδη ζήτημα περὶ τοῦ τάφου τοῦ Σταγειρίτου, ὁ δὲ κ. Waldstein ἤθελεν ἀπαλλαχθῇ τῆς εἰκασίας καὶ πεποιθήσεως ὅτι ἀνεκάλυψε τὸν τάφον τοῦ Ἀριστοτέλους ἐν Ἐρετρίᾳ.

Τὰ δὲ 8 περισωθέντα βιογραφικὰ τοῦ Ἀριστοτέλους εἰσὶ μικροῦ λόγου ἄξια, σύντομα, ἐν πολλοῖς ἄκριτα καὶ ἡμαρτημένα. Καὶ τοιαῦτα ὅμως ὄντα, ἀποβαίνουσιν ἡμῖν πολύτιμα διὰ τὴν ἀπώλειαν καὶ τὴν ἔλλειψιν τῶν ἀπολεσθέντων. Οἱ δὲ γράψαντες αὐτὰ εἰσιν οἱ ἀκόλουθοι.

1) Διογένης ὁ Λαέρτιος, ἀκμάσας κατὰ τὴν πρώτην 50ετηρίδα τοῦ γ′ αἰῶνος μ. χ., ἔγραψε φιλόσοφον ἱστορίαν ἐν 10 βιβλίοις, ἐν τῷ πέμπτῳ τῶν ὁποίων ἐν κεφ. α′ περιγράφει τὸν βίον τοῦ Ἀριστοτέλους. Εἰ καὶ τὸ πληρέστερον τῶν λοιπῶν τῆς κατηγορίας ταύτης ἐστίν, οὐχ ἧττον ὅμως χαρακτηρίζεται ὑπὸ τῶν νεωτέρων ὡς περιέχον „multa repetita, multa μνημονικὰ ἁμαρτήματα, multa παροράματα" καὶ ἐλέγχεται ὁ συγγραφεὺς ὡς μᾶλλον ἐν-

διατρίψας εἰς τὰ τοῦ Ἐπικούρου (66 σελίδας) ἢ τὰ τοῦ Ἀριστοτέλους (15 μόνον σελίδας)!

2) Διονύσιος ὁ Ἀλικαρνασσεύς, ἀκμάσας κατὰ τὸν· α' αἰῶνα π. χ. ἔγραψε πρὸς τοῖς πολλοῖς ἄλλοις καὶ ἐπιστολὴν πρὸς τὸν Ἀμμαῖον, ἐν ᾗ διὰ βραχέων ἐκτίθεται ὁ βίος τοῦ Δημοσθένους καὶ τοῦ Ἀριστοτέλους.

3) Μία βιογραφία τοῦ Ἀριστοτέλους, φερομένη μὲν ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ Ἀμμωνίου, προϊὸν ὅμως μεταγενεστέρου τινὸς ἀκρίτου καὶ ἀμαθοῦς Ψευδαμμωνίου.

4) Μία ἀρχαία Λατινικὴ μετάφρασις τῆς βιογραφίας τοῦ Ἀριστοτέλους ἐν βαρβάρῳ λατινικῇ γλώσσῃ μετὰ προσθηκῶν, παραλείψεων καὶ ἀφορήτων ἁμαρτημάτων.

5) Ἡ τοῦ ἀνωνύμου βιογραφία τοῦ Ἀριστοτέλους, ἐκδοθεῖσα ὑπὸ τοῦ Μεναγίου μετὰ τοῦ Δ. Λαερτίου.

6) Ἡ τοῦ Σουΐδα ὀλιγόστιχος βιογραφία τοῦ Ἀριστοτέλους, συμφωνοῦσα τῇ προηγουμένῃ κατὰ λέξιν.

7) Ἡ παρ' Ἡσυχίῳ ὀλιγόστιχος βιογραφία ἐν τῷ περὶ σοφῶν ἄρθρῳ αὐτοῦ.

8) Καὶ ἡ ἐν τῇ Bibliotheca philosophorum Arabica περιεχομένη βιογραφία τοῦ Ἀριστοτέλους ἐν ἀραβικῇ γλώσσῃ.

Ἐκτὸς δὲ τούτων, Κύριος οἶδε, πόσαι ἔτι ἑλληνικαὶ βιογραφίαι τοῦ Ἀριστοτέλους φθείρονται καὶ σήπονται ἐν τῇ κόνει τῶν Εὐρωπαϊκῶν βιβλιοθηκῶν, ἀναμένουσαι τὴν ἐμφάνισιν αὐτῶν εἰς τὸ φῶς τῆς ἐπιστήμης. Μία τοιαύτη, γεγραμμένη ὑπὸ τοῦ Λεονάρδου Ἀρετίνου (1444), μαθητοῦ τοῦ Χρυσολωρᾶ, διατηρεῖται ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ τῶν Παρισίων χειρόγραφος, ἐν ᾗ ἐκτίθεται ὁ βίος τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ τοῦ Κικέρωνος.

Καὶ ἑτέρα δὲ χειρόγραφος βιογραφία τοῦ Ἀριστοτέλους εὕρηται ἐν τῇ ἐν Σεβίλλῃ τῆς Ἱσπανίας Κολουμβιανῇ βιβλιοθήκῃ, ἀναγομένη εἰς τὸν ιδ' αἰῶνα.

Πρὸς δὲ τούτοις μετὰ τὴν ἀναγέννησιν τῶν γραμμάτων οἱ Ἀριστοτελικοὶ καὶ οἱ Πλατωνικοὶ φιλόσοφοι, ἐρίζοντες περὶ τῶν φιλοσοφικῶν δογμάτων ἐπεδίδοντο καὶ εἰς τὰς βιογραφίας τῶν δύο μεγάλων φιλοσόφων, ἵν' ἀρυσθῶσιν ἐπιχειρήματα κατ' ἀλλήλων. Τοιαῦται δὲ πολλαὶ ἐγράφησαν κατὰ τὰς τελευταίας ἑκατονταετηρίδας ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἀνωτέρω ἀναγραφεισῶν.

ΓΕΝΕΑΛΟΓΙΚΟΣ ΠΙΝΑΞ ΤΟΥ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ.

Νικόμαχος καὶ Φαιστὶς γονεῖς τοῦ Ἀριστοτέλους.
Ἀριστοτέλης, Ἀρίμνηστος καὶ Ἀριμνήστη τέκνα αὐτῶν.
Πυθιὰς α' γυνὴ Ἀριστοτέλους ἐξ Ἀταρνέως.
Ἑρπυλλὶς β' γυνὴ Ἀριστοτέλους δούλη τῆς Πυθιάδος.
Πυθιὰς θυγάτηρ Ἀριστοτέλους ἐκ τῆς Πυθιάδος.
Νικόμαχος υἱὸς Ἀριστοτέλους ἐκ τῆς Ἑρπυλλίδος.
Νικάνωρ θετὸς υἱὸς τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ
α' ἀνὴρ τῆς Πυθιάδος, θυγατρὸς τοῦ Ἀριστοτέλους.
Πρόκλος β' ἀνὴρ τῆς Πυθιάδος.
Μητρόδωρος γ' ἀνὴρ τῆς Πυθιάδος.
Πρόκλος καὶ Δημάρατος υἱοὶ Πρόκλου καὶ Πυθιάδος.
Ἀριστοτέλης υἱὸς Μητροδώρου καὶ Πυθιάδος.
Μύρμηξ παιδίον ἀναφερόμενον ἐν τῇ διαθήκῃ ἀορίστως.

Θεράπαιναι καὶ δοῦλοι.

Ἀμβρακίς, Θαλῆ, Σῖμος, Τάχων, Φίλων καὶ Ὀλύμπιος.
Πυῤῥαῖος, τρεῖς θεράπαιναι καὶ μία παιδίσκη ἀνωνύμως.

Ἐπίτροποι.

Ἀντίπατρος γενικὸς ἐπίτροπος μέχρι τῆς ἐνηλικιώσεως τοῦ Νικάνορος, Ἀριστομένης, Τίμαρχος, Ἵππαρχος, Διοτέλης καὶ Θεόφραστος.

Πάντων δὲ τῶν οἰκογενειακῶν μελῶν οἱ μὲν γονεῖς τοῦ Ἀριστοτέλους Νικόμαχος καὶ Φαιστὶς Σταγειρῖται ἀπέθανον πρὸ τοῦ 17 ἔτους τῆς ἡλικίας τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ πιθανώτατα μεταξὺ τοῦ 10—17 ἔτους (375—368 π. χ.) καὶ κατέλιπον ὀρφανὸν τὸν Ἀριστοτέλη, τοῦ ὁποίου τὴν προστασίαν καὶ ἐπιστασίαν ἐπὶ τῆς ἀνατροφῆς καὶ προπαιδεύσεως ἐν Σταγείρῳ ἀνέλαβεν ὁ Πατρικός, φίλος πρόξενος ἐξ Ἀταρνέως, οἰκῶν ἐν Σταγείρῳ, καὶ ἡ γυνὴ αὐτοῦ, οἷς εὐγνωμονῶν ὁ Ἀριστοτέλης διέταξεν ἐν τῇ διαθήκῃ ὅπως αἱ τῷ Γρυλλίωνι παραγγελθεῖσαι εἰκόνες αὐτῶν, κατασκευασθεῖσαι, ἀνατεθῶσιν· δεύτερον δέ, τελευτησάντων ἐκείνων, ὁ Ἀριστοτέλης υἱοθέτησε τὸν ὀρφανὸν μείναντα υἱὸν αὐτῶν Νικάνορα, ἐφρόντισε περὶ τῆς ἐκπαιδεύσεως αὐτοῦ, ὥρισεν ἐν τῇ διαθήκῃ νὰ δοθῇ αὐτῷ εἰς γάμον ἡ θυγάτηρ αὐτοῦ Πυθιάς, ὅταν ἡλικιωθῇ, καὶ νὰ κατασκευασθῇ ἡ εἰκὼν αὐτοῦ. Ἀνέθηκε δὲ αὐτῷ τὴν φροντίδα τῆς ἐκτελέσεως τῶν ἐν τῇ διαθήκῃ ὡρισμένων.

Ὁ δὲ Ἀριστοτέλης, συμπληρώσας τὸ 17 ἔτος τῆς ἡλικίας, ἀπῆλθεν εἰς Ἀθήνας τῷ 367 καὶ κατέλιπεν ἐν Σταγείρῳ τὸν ἀδελφὸν

του 'Αρίμνηστον καὶ τὴν ἀδελφὴν του 'Αριμνήστην, οἵτινες ἐν τῇ πολυχρονίῳ ἀπουσίᾳ αὐτοῦ ἐτελεύτησαν. Περίεργον δ' ἐστὶν ὅτι τοῦ μὲν 'Αριμνήστου μνείαν ποιεῖται ἐν τῇ διαθήκῃ, παραγγέλλων τῷ Γρυλλίωνι τὴν κατασκευὴν τῆς εἰκόνος πρὸς μνήμην αὐτοῦ, ἀτέκνου ἀποθανόντος, τῆς δὲ 'Αριμνήστης οὐδεμία γίνεται μνεία ἐν τῇ διαθήκῃ.

'Η δὲ πρώτη γυνὴ τοῦ 'Αριστοτέλους Πυθιάς, ἀδελφὴ ἢ θετὴ θυγάτηρ τοῦ 'Ερμείου, ἣν γυνὴ σώφρων καὶ ἀγαθή, ἣν ὁ 'Αριστοτέλης, μεταβὰς εἰς 'Αταρνέα μετὰ τοῦ φίλου Ξενοκράτους, ἔλαβεν εἰς γυναῖκα μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν Περσῶν δολοφονίαν τοῦ 'Ερμείου, καὶ ἔσωσεν αὐτὴν ἐκ τοῦ κινδύνου φυγὼν εἰς Μιτυλήνην τῷ 345, ὅθεν ἀπελθὼν μετέβη εἰς Μακεδονίαν τῷ 343, ὅπου συνεβίωσεν αὐτῇ ἐν ἀγάπῃ καὶ ἁρμονίᾳ τοσαύτῃ ὥστε πρὸ τοῦ θανάτου, συμβάντος πρὸ τοῦ 335 ἐν Μακεδονίᾳ, ἡ Πυθιὰς παρήγγειλεν ὅπως τὰ ὀστᾶ αὐτῆς τεθῶσιν ἐν τῷ τάφῳ τοῦ 'Αριστοτέλους.

'Η δὲ ὁμώνυμος θυγάτηρ τοῦ 'Αριστοτέλους Πυθιάς, ἡλικιωθεῖσα, ἔλαβε τρεῖς ἄνδρας μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρός, πρῶτον μὲν τὸν ὑπὸ τοῦ 'Αριστοτέλους ὁρισθέντα θετὸν υἱὸν Νικάνορα, δεύτερον δὲ τὸν Πρόκλον, ἀπόγονον τοῦ βασιλέως τῆς Σπάρτης Δημαράτου, καὶ τρίτον τὸν ἰατρὸν Μητρόδωρον. 'Αξιομνημόνευτος δ' ἐστὶν ἡ Πυθιὰς διὰ τὴν σοφὴν ἀπόκρισιν ὅτι „τὸ τῆς αἰδοῦς χρῶμά ἐστι τὸ κάλλιστον."

'Η δὲ δευτέρα γυνὴ τοῦ 'Αριστοτέλους 'Ερπυλλὶς ἣν δούλη τῆς πρώτης γυναικὸς Πυθιάδος. Ταύτην δ' ἔλαβεν εἰς δεύτερον γάμον ὁ 'Αριστοτέλης μετὰ τὸν θάνατον τῆς πρώτης, καὶ τοσοῦτον ἠγάπησεν αὐτὴν ὥστε ἐν τῇ διαθήκῃ ἐπανειλημμένως συνιστᾷ αὐτὴν εἰς τοὺς ἐπιτρόπους καὶ τὸν Νικάνορα· διότι λέγει „σπουδαία περὶ ἐμὲ ἐγένετο" καὶ διατάσσει, ἐὰν θέλῃ μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ νὰ λάβῃ ἄλλον ἄνδρα, ὅπως οὗτος ᾖ ἀντάξιος αὐτοῦ καὶ ὅπως δοθῶσιν αὐτῇ, ἐκτὸς τῶν προδεδομένων, ἓν τάλαντον ἀργυρίου, τρεῖς θεράπαιναι, ἐὰν θέλῃ, καὶ ἡ δούλη, ἣν ἔχει, καὶ ὁ δοῦλος Πυῤῥαῖος. Καὶ ἂν μὲν θέλῃ νὰ κατοικήσῃ ἐν Χαλκίδι, νὰ λάβῃ τὸν ξενῶνα πλησίον τοῦ κήπου, ἐὰν δὲ ἐν Σταγείροις, νὰ λάβῃ τὴν πατρῴαν οἰκίαν. Οἱ δὲ ἐπίτροποι ὀφείλουσι νὰ ἐφοδιάσωσιν αὐτὴν μετὰ τῶν ἀρεσκόντων αὐτοῖς τε καὶ αὐτῇ σκευῶν. 'Ο δὲ Νικόμαχος ἣν υἱὸς τοῦ 'Αριστοτέλους ἐκ τῆς δευτέρας γυναικὸς 'Ερπυλλίδος, ἐκ τοῦ ὀνόματος τοῦ ὁποίου καὶ τὰ 'Ηθικὰ ἐκλήθησαν Νικομάχεια. Τοῦτον ἐν μικρᾷ ἡλικίᾳ καταλιπὼν ὁ πατήρ, συνέστησε τῷ Νικάνορι νὰ ἐπιμεληθῇ αὐτοῦ τε καὶ τῆς ἑτεροθαλοῦς ἀδελφῆς

Πυθιάδος ὡς πατὴρ καὶ ἀδελφός. Ὁ δὲ Θεόφραστος μαθητὴς καὶ διάδοχος τοῦ Ἀριστοτέλους ἀνέλαβε τὴν ἀνατροφὴν καὶ ἐκπαίδευσιν τοῦ Νικομάχου, τοῦ ὁποίου, ἐν τῇ ἀκμῇ τῆς ἡλικίας ἐν πολέμῳ ἀποθανόντος, διέταξεν ἐν τῇ διαθήκῃ νὰ κατασκευασθῇ ἡ εἰκὼν „βούλομαι δὲ καὶ τὴν Νικομάχου εἰκόνα συντελεσθῆναι."

Ὁ δὲ Νικάνωρ Σταγειρίτης, υἱὸς τοῦ Προξένου, ἦν θετὸς υἱὸς τοῦ Ἀριστοτέλους, ὅστις ἐν τῇ διαθήκῃ καθίστησιν αὐτὸν, ἀσθενοῦντα, ἐπίτροπον, ὀφείλοντα νὰ λάβῃ εἰς γάμον τὴν ἀνήλικον ἔτι θυγατέρα Πυθιάδα, ἅμα ἡλικιωθῇ, νὰ μεριμνήσῃ περὶ αὐτῆς καὶ τοῦ υἱοῦ του Νιμομάχου, καὶ ν' ἀναθέσῃ ζῷα λίθινα τετραπήχη ἐν Σταγείρῳ τῷ Διῒ σωτῆρι καὶ τῇ Ἀθηνᾷ σωτείρᾳ διὰ τὴν ἀνάῤῥωσιν καὶ σωτηρίαν αὐτοῦ. Ὁ Νικάνωρ ἐφονεύθη ὑπὸ τοῦ Κασσάνδρου τῷ 318 ἤτοι 4 ἔτη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀριστοτέλους.

Ὁ δὲ Πρόκλος ἢ Προκλῆς, ἀπόγονος τοῦ βασιλέως τῆς Σπάρτης Δημαράτου, ἦν δεύτερος γαμβρὸς τοῦ Ἀριστοτέλους ἐκ τῆς θυγατρὸς Πυθιάδος μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πρώτου ἀνδρὸς Νικάνορος, θετοῦ υἱοῦ τοῦ Ἀριστοτέλους.

Ὁ δὲ Μητρόδωρος Ἰατρός, μαθητὴς τοῦ Χρυσίππου καὶ διδάσκαλος τοῦ Ἐρασιστράτου, ἐγένετο τρίτος γαμβρὸς τοῦ Ἀριστοτέλους ἐκ τῆς θυγατρός του Πυθιάδος.

Οἱ δὲ Πρόκλος ἢ Προκλῆς καὶ Δημάρατος, θυγατριδοῖ τοῦ Ἀριστοτέλους ἦσαν καὶ υἱοὶ τῆς Πυθιάδος ἐκ τοῦ δευτέρου γάμου μετὰ τοῦ Πρόκλου. Ἀμφότεροι δὲ ἐχρημάτισαν μαθηταὶ τοῦ Θεοφράστου.

Καὶ τελευταῖον ὁ ὁμώνυμος Ἀριστοτέλης ἦν θυγατριδοῦς τοῦ Ἀριστοτέλους ἐκ τοῦ τρίτου ἀνδρὸς τῆς Πυθιάδος Μητροδώρου Ἰατροῦ. Τούτου μνείαν ποιεῖται ὁ Θεόφραστος ἐν τῇ διαθήκῃ καὶ παραγγέλλει τοῖς ἐπιτρόποις νὰ ἐπιμεληθῶσιν αὐτοῦ καὶ προαγάγωσιν εἰς τὴν φιλοσοφίαν. Κατὰ τὰς τελευταίας δηλώσεις ὁ κ. Waldstein συγκατετέθη νὰ ἀπονείμῃ τὸν ἀνακαλυφθέντα τάφον εἰς τοῦτον τὸν ἀλλαχόθεν ἄγνωστον Ἀριστοτέλην. Ἀλλὰ τί κοινόν τούτου πρὸς τὰ χρυσᾶ διαδήματα, τὸν χρυσοῦν στέφανον καὶ τὰ λοιπὰ ἀντικείμενα, τὰ ἐν τῷ τάφῳ εὑρεθέντα, μόνος ὁ κ. Waldstein δύναται νὰ γινώσκῃ καὶ οὐδεὶς ἄλλος λογικῶς σκεπτόμενος.

Ἐκτὸς δὲ τούτων τῶν οἰκογενειακῶν μελῶν τοῦ Ἀριστοτέλους ἀναφέρεται ἐν τῇ διαθήκῃ καὶ παιδίον Μύρμηξ καλούμενον, περὶ οὗ παραγγέλλει τῷ Νικάνορι νὰ ἐπιμεληθῇ αὐτοῦ καὶ ἀποδώσῃ, ἃ ἔλαβε παρ' αὐτοῦ. Τίνα δὲ σχέσιν ἔχει τὸ παιδίον τοῦτο καὶ

τί ἔλαβε παρ' αὐτοῦ ὁ Ἀριστοτέλης, ἀπόβαίνει ἀδύνατον νὰ ὁρισθῇ ἀκριβῶς.

Τῶν δὲ οἰκογενειακῶν δούλων ἡ μὲν Ἀμβρακὶς ἦν δούλη τοῦ Ἀριστοτέλους, ὅστις παραγγέλλει ἐν τῇ διαθήκῃ νὰ ἀφεθῇ ἐλευθέρα κατὰ τὸν γάμον τῆς θυγατρός του Πυθιάδος καὶ νὰ δοθῶσιν αὐτῇ 500 δραχμαὶ καὶ ἡ παιδίσκη, ἣν ἔχει. Ἡ δὲ Θαλὴ ἦν δευτέρα δούλη τοῦ Ἀριστοτέλους, εἰς τὴν ὁποίαν ὁρίζει νὰ δοθῶσι χίλιαι δραχμαὶ καὶ πρὸς τῇ ἀγορασθείσῃ παιδίσκῃ, ἣν ἔχει, καὶ μία ἄλλη παιδίσκη. Ὁ δὲ Σῖμος ὡσαύτως ἦν δοῦλος τοῦ Ἀριστοτέλους, ὃς διατάσσει πρὸς τῷ δοθέντι ἀργυρίῳ πρὸς ἀγορὰν ἑνὸς δούλου νὰ δοθῇ ἢ εἷς ἄλλος δοῦλος ἢ ἀργύριον. Οἱ δὲ λοιποὶ δοῦλοι Τάχων, Φίλων, Ὀλύμπιος καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ ν' ἀφεθῶσιν ἐλεύθεροι κατὰ τὸν γάμον τῆς θυγατρός του Πυθιάδος. Νὰ μὴ πωληθῇ δὲ οὐδεὶς τῶν δούλων, τῶν πιστῶς ὑπηρετησάντων, ἀλλὰ νὰ ἐξακολουθήσωσιν ὑπηρετοῦντες ἐν τῇ οἰκίᾳ, καὶ, ὅταν ἡλικιωθῶσι, ν' ἀφεθῶσιν ἐλεύθεροι κατὰ τὴν ἀξίαν. Πρὸς τούτοις μνημονεύονται ἀνωνύμως τρεῖς θεράπαιναι καὶ μία παιδίσκη. Τὸν δὲ παῖδα Πυῤῥαῖον διατάσσει νὰ δώσωσι τῇ Ἑρπυλλίδι, δευτέρᾳ γυναικὶ αὐτοῦ.

Ἐπίτροποι δὲ τῆς ἐκτελέσεως τῶν ἐν τῇ διαθήκῃ ὡρισμένων εἰσὶν οἱ ἀκόλουθοι· ὁ Ἀντίπατρος, στενώτατος φίλος τοῦ Ἀριστοτέλους, ὁρίζεται ἐπίτροπος πάντων καὶ διὰ παντός, οἱονεὶ γενικὸς ἐπίτροπος. Ἐπιμεληταὶ τῶν ἐν τῇ διαθήκῃ ὁριζομένων μεχρισοῦ ἀναλάβῃ ὁ Νικάνωρ, ὁ Ἀριστομένης, πιθανώτατα φίλος καὶ μαθητὴς τοῦ Ἀριστοτέλους, Ἵππαρχος ὁ Σταγειρίτης, φιλόσοφος περιπατητικός, φίλος καὶ συγγενὴς τοῦ Ἀριστοτέλους, ὁ Τίμαρχος μαθητὴς τοῦ Ἀριστοτέλους, ὁ Διοτέλης πιθανώτατα μαθητὴς αὐτοῦ ἀλλαχόθεν ἄγνωστός μοι, καὶ ὁ συνετώτατος αὐτοῦ μαθητὴς Θεόφραστος.

Τόποι διαμονῆς τοῦ Ἀριστοτέλους.

Ἵνα γνωσθῇ ὅτι οὐδέποτε εἰς οὐδεμίαν σχέσιν πρὸς τὴν Ἐρέτριαν ἦλθεν ὁ Ἀριστοτέλης καθ' ὅλον τὸν βίον αὐτοῦ, ἀνάγκη νὰ ἀναγραφῶσιν οἱ τόποι, ἐν οἷς ἀπὸ τῆς γεννήσεως μέχρι τοῦ θανάτου διέτριψε καὶ κατῴκησεν ὁ Ἀριστοτέλης.

1) Ἐν Σταγείρῳ, γεννηθεὶς καὶ προπαιδευθείς, ἔμεινε μέχρι τοῦ 17 ἔτους τῆς ἡλικίας (385—368).

2) Ἐν Ἀθήναις ἔμεινε σπουδάζων καὶ γράφων 20 ἔτη μέχρι τοῦ 37 ἔτους τῆς ἡλικίας (368—348), ὅτε ἐπέμφθη πρέσβυς πρὸς τὸν Φίλιππον.

3) Ἐν Ἀταρνεῖ τῆς Μυσίας διέτριψε 3 ἔτη μέχρι τοῦ 40 ἔτους τῆς ἡλικίας (348—345).

4) Ἐν Μιτυλήνῃ διέτριψε 2 ἔτη μέχρι τοῦ 42 ἔτους τῆς ἡλικίας (345—343).

5) Ἐν Μακεδονίᾳ (Πέλλῃ καὶ Μιέζῃ) διέμεινεν ὡς διδάσκαλος τοῦ Ἀλεξάνδρου 4 ἔτη μέχρι τοῦ 46 ἔτους τῆς ἡλικίας (343—339).

6) Ἐν Σταγείρῳ ἔμεινεν 4 ἔτη μέχρι τοῦ 50 ἔτους τῆς ἡλικίας (339—335).

7) Ἐν Ἀθήναις ἐπανελθὼν διέτριψε 12 ἔτη διδάσκων ἐν τῷ Λυκείῳ καὶ συγγράφων μέχρι τοῦ 62 ἔτους τῆς ἡλικίας (335—323).

8) Ἐν Χαλκίδι διέμεινε διδάσκων ἓν σχεδὸν ἔτος μέχρι τοῦ 63 ἔτους (323—322).

Μνημεῖα καὶ παραστάσεις τοῦ Ἀριστοτέλους.

Ὁποίαν καὶ ὁπόσην τιμὴν καὶ ὑπόληψιν ἔχαιρεν ὁ Ἀριστοτέλης ἐν τῇ ἀρχαιότητι ἀποδείκνυται ἐκ τῶν πολυαρίθμων μνημείων, τῶν πρὸς τιμὴν αὐτοῦ ἱδρυθέντων, οὐδὲν τῶν ὁποίων ἔχει σχέσιν πρὸς τὴν Ἐρέτριαν.

1) Ἐν τῇ Λατινικῇ βιογραφίᾳ ἀναφέρεται ὅτι ὁ Φίλιππος, τιμῶν τὸν Ἀριστοτέλην, ἔστησεν αὐτῷ ἀνδριάντα ἐν Δελφοῖς πλησίον τῶν ἀνδριάντων αὐτοῦ καὶ τῆς Ὀλυμπιάδος.

2) Οἱ Ἀθηναῖοι, εὐγνωμονοῦντες τῷ Ἀριστοτέλει ἀνθ' ὧν ἔπραξεν ὑπὲρ τῆς πόλεως πρεσβεύσας πρὸς Φίλιππον, ἔστησαν ἀνδριάντα τῷ Ἀριστοτέλει ἐν Δελφοῖς κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Λατίνου βιογράφου „In multis autem et Atheniensibus benefecit, ut declarant tractatus qui sunt ad Philippum. Itaque Athenienses statuam ei construxerunt". Μετὰ παρέλευσιν ὅμως 26 ἐτῶν οἱ αὐτοὶ Ἀθηναῖοι, μὴ δυνηθέντες ἄλλως νὰ τιμωρήσωσι τὸν εἰς Χαλκίδα καταφυγόντα φιλόσοφον, ἀφεῖλον τῷ 323 τὸν ἐν Δελφοῖς ἱδρυθέντα ἀνδριάντα, περὶ οὗ ὁ Ἀριστοτέλης, ἐπιστέλλων τῷ φίλῳ Ἀντιπάτρῳ γράφει τὰ ἀξιομνημόνευτα ταῦτα „ὑπὲρ τῶν ἐν Δελφοῖς ψηφισθέντων μοι, καὶ ὧν ἀφῄρημαι, οὕτως ἔχω, ὡς μήτε μοι σφόδρα μέλειν ὑπὲρ αὐτῶν, μήτε μοι μηδὲν μέλειν" ἅπερ δικαίως ἐπαινῶν, πληρέστατα ἐπιδοκιμάζει ὁ ταῦτα ἱστορῶν Αἰλιανός. Ἐν παρόδῳ δὲ σημειωτέον ὅτι ταὐτὰ ἔπαθε βραδύτερον καὶ Δημήτριος ὁ Φαληρεύς, ὅστις ἀκούσας ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι τὰς εἰκόνας αὐτοῦ κατέστρεψαν, εἶπεν, „Ἀλλ' οὐ τὴν ἀρετήν, ἔφη, δι' ἣν ἐκείνας ἔστησαν."

3) Ὁ Παυσανίας ἱστορεῖ ὅτι ἐν Ὀλυμπίᾳ εἶδεν ἀνδριάντα τοῦ Ἀριστοτέλους ἄνευ ἐπιγράμματος, ἱδρυθέντα ὑπὸ μαθητοῦ τινος ἢ στρατιωτικοῦ διὰ τὴν μεγάλην ἰσχὺν τοῦ Ἀριστοτέλους παρὰ τῷ Ἀντιπάτρῳ καὶ Ἀλεξάνδρῳ.

4) Τέταρτος ἀνδριὰς πρὸς τιμὴν τοῦ Ἀριστοτέλους ἱδρυθεὶς ἐν Ἀθήναις ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου εὑρέθη τῷ 1859 ἐν οἰκίᾳ τῶν Ἀθηνῶν πλησίον τῆς ἐκκλησίας Καπνικαρέας μετὰ τοῦ ἑπομένου διστίχου ἐπιγράμματος.

Τὶὸν Νικομάχου σοφίης ἐπιΐστορα πάσης
στῆσεν Ἀλέξανδρος θεῖον Ἀριστοτέλην.

Τὸ ἐπίγραμμα τοῦτο ὡς ἐκ τοῦ χαρακτῆρος τῶν γραμμάτων θεωρεῖται ὑπὸ τοῦ εὑρόντος τὸν ἀνδριάντα Πιττάκη μεταγενεστέρας ἐποχῆς, ἐπὶ Πλουτάρχου καὶ Ἀδριανοῦ γραφέν.

5) Πεμπτὸς ἀνδριὰς τοῦ Ἀριστοτέλους, ἱδρυθεὶς ἐν τῇ Ἀκροπόλει ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου, γίνεται γνωστὸς ἐκ τοῦ ἑπομένου ἐπιγράμματος, τοῦ ὁποίου ὁ α' καὶ ὁ τελευταῖος στίχος ἀκρωτηριασθέντες ἐλλείπουσιν. Ὅτι δὲ καὶ τὸ ἐπίγραμμα τοῦτό ἐστιν ἔργον μεταγενεστέρας ἐποχῆς τοῦ Ἀλεξάνδρου, ὡς τὸ προηγούμενον, ἀνῆκον εἰς τὴν ἐποχὴν τοῦ Ἀδριανοῦ, οὐδεμία ἀμφιβολία ὑπάρχει. Ὁπωσδήποτε ὅμως ἐμφαίνει τὸν μέγαν σεβασμὸν τοῦ μαθητοῦ πρὸς τὸν διδάσκαλον

— — — — — — — — — — —

Οὐδὲ τύχης σ' ἐδάμασσε πάλιν κλίναντα τάλαντα
δυσμενέων ὀλοὴν ὕβριν ἀγευάμενον,
— — — ἥ σε τέλος θανάτοιο κίχανεν
ὡς πκύρους προτέρων ἀνέρας ἀγχιθέων.
Τῷ ῥα καὶ ἀζόμενος σοφίης ἐὸν ἡγητῆρα
στῆσεν Ἀλέξανδρος κλεινὸν ἅπασι θεόν [sic].

6) Ἕκτος ἀνδριὰς τοῦ Ἀριστοτέλους ἐν φυσικῷ μεγέθει, καθημένου καὶ μανδύαν φιλοσοφικὸν περιβεβλημένου, καὶ τὴν μὲν δεξιὰν κρατοῦντος ὑπὸ τὸν πώγωνα, τὸν δ' ἀριστερὸν πόδα προεκτείνοντος, σώζεται ἐν τῷ ἐν Ῥώμῃ μεγάρῳ Σπάδα. Ἐπὶ δὲ τῆς βάσεως αὐτοῦ ἀναγινώσκεται κατεψαισμένη ἐπιγραφὴ ΑΡΙΣΤ ... ἧς τὰ τελευταῖα λείπουσιν.

7) Χαλκοῦν ἄγαλμα τοῦ Ἀριστοτέλους ὑπῆρχε κατὰ τὸν ς' αἰῶνα ἐν τῷ ἐν Κων/λει γυμνασίῳ τοῦ Ζευξίππου ἤτοι μουσείῳ, ἱδρυθέντι ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Σεπτιμίου Σευήρου, ἐν ᾧ τὰ ἔργα τῶν ἀρχαιοτέρων καλλιτεχνῶν συνηθροισμένα ἦσαν, καὶ ὅπερ κατεστράφη

ὑπὸ πυρκαϊᾶς τῷ 532 μ. χ. Ταῦτα δὲ περιγράφονται ἐν ἑνὶ ποιήματι ὑπὸ τοῦ Χριστοδώρου Θηβαίου Κοπτίτου (491—518) ἐπιγραφομένῳ „Ἔκφρασις τῶν ἐν τῷ Ζευξίππῳ ἀγαλμάτων". Ἐνταῦθα παρίσταται τὸ ἄγαλμα τοῦ Ἀριστοτέλους μεταξὺ τῶν τοῦ Αἰσχίνου καὶ τοῦ Δημοσθένους, καὶ περιγράφεται ἐπὶ τὸ ποιητικώτερον ὡς ἑξῆς.

„— — — — — — — ἄγχι δ' ἐκείνου
ἧεν Ἀριστοτέλης σοφίης πρόμος· ἱστάμενος δὲ
χεῖρε περιπλέγδην συνεέργαθεν, οὐδ' ἐνὶ χαλκῷ
ἀφθόγγῳ φρένας εἶχεν ἀεργέας, ἀλλ' ἔτι βουλὴν
σκεπτομένῳ μὲν ἔϊκτο· συνιστάμεναι δὲ παρειαὶ
ἀνέρος ἀμφιέλισσον ἐμαντεύοντο μενοινήν,
καὶ τροχαλαὶ σήμαινον ἀολλέα μῆτιν ὀπωπαί."

Ἐκτὸς δὲ τούτων ἐν Ῥώμῃ ὑπῆρχον καὶ ἄλλα πολυάριθμα ἀγάλματα τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ ἄλλων ἐπισήμων ἀνδρῶν τῆς Ἑλλάδος, ὡς γίνεται δῆλον ἔκ τινος χωρίου τοῦ Ἰουβεναλίου (I 2, 4—6)

„— — — — — — — plena omnia gypso
Chrysippi invenias, nam perfectissimus horum est,
si quis Aristotelen similem, vel Pittacon emit."

Ἓν δὲ τῶν ἀγαλμάτων τούτων ἀνῆκε τῷ Ἀττικῷ, μεθ' ὧν ἐκοσμεῖτο ἡ βιβλιοθήκη αὐτοῦ, ὡς ὑποδηλοῦνται ὑπὸ τοῦ Κικέρωνος ἔν τινι πρὸς τὸν Ἀττικὸν ἐπιστολῇ (IV 10, 1)

„In illa tua sedecula, quam habes, sub imagine Aristotelis sedere malo, quam in istorum sella curuli".

Πρὸς τούτοις δὲ ἀναφέρεται ἐν ταῖς διαθήκαις τοῦ Θεοφράστου ὅτι οὗτος διέταξε τοῖς ἐπιτρόποις νὰ στήσωσι τὴν εἰκόνα τοῦ Ἀριστοτέλους ἐν τῷ ἱερῷ „ἔπειτα τὴν Ἀριστοτέλους εἰκόνα τεθῆναι εἰς τὸ ἱερόν" λέγει Διογένης ὁ Λαέρτιος.

Τοσαῦτά μοι γνωστά εἰσι τιμητικὰ μνημεῖα τοῦ Ἀριστοτέλους. Παραστάσεις δὲ καὶ ἀπεικονίσματα διάφορα εὕρηνται τ' ἀκόλουθα τέσσαρα παρὰ H. Göll.

1) Ὁ νέος Ἀριστοτέλης ἀπεικονίζεται ἐν σπουδῇ καθήμενος ἐπὶ ἕδρας καὶ τῇ μὲν ἀριστερᾷ ἐπακουμβῶν ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς σιαγόνος, τὴν δὲ δεξιὰν κατατείνων καὶ τὴν κόμην ἔχων καθήκουσαν ἐπὶ τοῦ τραχήλου καὶ τοῦ δεξιοῦ μέρους τοῦ λαιμοῦ.

2) Ὁ Ἀριστοτέλης παρίσταται καθήμενος ἐπὶ ἕδρας, καὶ τὴν μὲν δεξιὰν προβάλλων πρὸς τὰ ἐμπρός, τῇ δὲ κατατεταμένῃ ἀριστερᾷ κρατῶν κύλινδρον ἢ βίβλον. Ἀπεικονίζεται δὲ διδάσκων τὸν ἔναντι αὐτοῦ καθήμενον νεαρὸν Ἀλέξανδρον, τὴν μὲν δεξιὰν κατατεί-

νοντα ἐπὶ τοῦ γόνατος, τὴν δ' ἀριστερὰν ἀνατείνοντα ὑπὸ τὸν λαιμόν.

3) Ὁ Ἀριστοτέλης ἐν Ἀθήναις διατρίβων, ἀπεικονίζεται ὀρθῶς ἱστάμενος καὶ ὑποδεχόμενος τὸν κομιστὴν διαφόρων σπανίων δώρων καὶ ζώων, πεμφθέντων ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου, καὶ τὴν μὲν δεξιὰν τείνει πρὸς τὸν κομιστὴν, τὴν δ' ἀριστεράν, περιβαλλομένην ὑπὸ τοῦ μανδύου, κατατείνει. Κάτωθεν δὲ ἀπεικονίζονται διάφορα ζῷα καὶ ἄνθρωποι.

4) Ὁ Ἀριστοτέλης παρίσταται ἀπερχόμενος ἐξ Ἀθηνῶν εἰς Χαλκίδα μετὰ τῶν πιστοτάτων μαθητῶν αὐτοῦ καὶ ἀπεικονίζεται ὄρθιος προπορευόμενος, καὶ τὸ μὲν πρόσωπον στέφων πρὸς τοὺς ὄπισθεν ἀκολουθοῦντας μαθητάς, τὴν δ' ἀριστερὰν χεῖρα κρατῶν ὑψωμένην πρὸς αὐτοὺς, ἐφ' ἧς περιβεβλημένος ἐστὶν ὁ μανδύας, καὶ τῇ δεξιᾷ κρατῶν βακτηρίαν.

Μετὰ δὲ τὴν παράθεσιν πάντων τῶν ἀναφερομένων εἰς τὸν Ἀριστοτέλην ἤτοι τῶν βιογραφιῶν, τοῦ γενεαλογικοῦ πίνακος, τῶν διαφόρων τόπων τῆς διαμονῆς, τῶν τιμητικῶν μνημείων καὶ τῶν διαφόρων παραστάσεων, ὑπολείπεται νὰ ἐπισυναφθῇ ἡ τῶν λόγων ἐξέλεγξις, ἐφ' ὧν ἐρειδόμενος ὁ κ. Waldstein ἐπίστευσεν ὅτι ὁ ἐν Ἐρετρίᾳ ἀνακαλυφθεὶς τάφος ἐστὶν ὁ τοῦ φιλοσόφου Ἀριστοτέλους. Ὅτι ὅμως τὰ πολύτιμα ἀντικείμενα, τὰ ἐν τῷ τάφῳ εὑρεθέντα, οὐδὲν ἔρεισμα ἢ ὡς λέγουσιν οἱ Γερμανοὶ οὐδὲν „Anhaltspunkt" παρέχουσι, περὶ τούτου οὐδεμία ἀμφιβολία δύναται νὰ ὑπάρχῃ ἐκ τῶν προτέρων.

Διότι τὰ 6 ἢ 7 χρυσᾶ διαδήματα, ὁ χρυσοῦς στέφανος καὶ οἱ ἀργυροῖ χαρακτῆρες οὐδεμίαν σχέσιν δύνανται νὰ ἔχωσι πρὸς ἄνθρωπον τῶν γραμμάτων, πρὸς ἄνδρα φιλόσοφον, καὶ οὐδεμίαν ἀπόδειξιν δύνανται νὰ παράσχωσιν ὅτι ταῦτα ἀνήκουσιν εἰς φιλόσοφον καὶ ὡρισμένως τὸν Ἀριστοτέλην. Μᾶλλον δὲ δικαιοῦταί τις νὰ ὑποθέσῃ ὅτι ταῦτα ἀνήκουσιν εἰς Ἐρετριέα τινὰ, καταγόμενον ἐκ πλουσίας τινὸς οἰκογενείας τῆς πόλεως. Τοὐναντίον δὲ ὁ δεδιχασμένος κάλαμος ἠδύνατο νὰ ἔχῃ σχέσιν τινὰ πρὸς ἄνθρωπον τῶν γραμμάτων, οὐδόλως ὅμως ἐξάγεται ἐκ τούτου ὅτι οὗτος ἦν φιλόσοφος καὶ οὐχὶ ῥήτωρ, ἢ σοφιστὴς ἢ ποιητὴς ἢ γραμματικὸς, πολὺ δ' ὀλιγώτερον ὅτι οὗτος ἦν ὡρισμένως ὁ Ἀριστοτέλης. Καὶ τὸ κεράμειον δὲ ἀγαλμάτιον οὐδεμίαν παρέχει ἔνδειξιν ὅτι τοῦτο παριστᾷ φιλόσοφον κατὰ τὴν εἰκασίαν τοῦ κ. Waldstein, ὅστις κατὰ τὴν τελευταίαν ἐν τῇ Γαλλικῇ σχολῇ δήλωσιν, μεταβαλὼν γνώμην, παρεδέχθη ὅτι, ἂν μὴ παριστᾷ φιλόσοφον τὸ ἀγαλμάτιον, παριστᾷ ὅμως ῥήτορα, ὅπερ ἀναπόδεικτον. Ἡ δὲ ἀλήθεια χρήζει ἀποδείξεως.

Μόνον δὲ ἡ προβαλλομένη ὁμοιότης, εἰ ἀληθής ἐστιν, πρὸς τὸ ὑπὸ τοῦ Χριστοδώρου ἐπὶ τὸ ποιητικώτερον περιγραφόμενον ἄγαλμα, καθ' ὃν ὁ Ἀριστοτέλης παρίσταται „ἱστάμενος τὼ χεῖρε περιπλέγδην" ἠδύνατο νὰ ἔχῃ σχέσιν τινά, κατὰ σύμπτωσιν βεβαίως, πρὸς τὸν Ἀριστοτέλην. Καὶ αὕτη ὅμως ἐξελέγχεται ἀνυπόστατος ἐκ τῶν προαναγραφέντων πολυαρίθμων τιμητικῶν μνημείων καὶ παραστάσεων τοῦ Φιλοσόφου. Διότι ἐν οὐδενὶ αὐτῶν παρίσταται ὁ Ἀριστοτέλης κρατῶν συμπεριπεπλεγμένας τὰς χεῖρας ὡς ἀπόμαχός τις! Ὁ δὲ Σιδώνιος Ἀπολλινάριος ἱστορεῖ ὅτι ὁ Ἀριστοτέλης ἀπεικονίζετο ἔχων γυμνὸν τὸν βραχίονα „exserto bracchio." Ἄλλως δὲ πάντῃ ἀνάρμοστον τῷ μεγάλῳ Φιλοσόφῳ δύναται νὰ θεωρηθῇ τὸ ἐν τῷ τάφῳ εὑρεθὲν κεράμειον ἀγαλμάτιον. Ἡ δὲ κατὰ τυχαίαν σύμπτωσιν εὑρεθεῖσα ἐν τῷ γειτονικῷ τάφῳ ἐπιγραφὴ ΒΙΟΤΗ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥ. οὐδὲν προστίθησι πρὸς ὑποστήριξιν τῆς γνώμης τοῦ κ. Waldstein. Πρῶτον μὲν διότι Ἀριστοτέλεις ὑπῆρξαν πολλοί· δεύτερον δὲ διότι τὸ ὄνομα Βιότη δὲν ὑπάρχει οὔτε ἐν τῇ διαθήκῃ, οὔτε ἐν τῷ παρατεθέντι γενεαλογικῷ καταλόγῳ τοῦ Ἀριστοτέλους, καὶ ἐπομένως οὐδεμίαν σχέσιν δύναται να ἔχῃ πρὸς τὸν Φιλόσοφον Ἀριστοτέλη, ἀνήκει δὲ εἴς τινα Ἐρετριέα, ἔχοντα γυναῖκα ἢ θυγατέρα Βιότην καλουμένην, ὡς ἀπαντᾷ καὶ ἐν ἄλλαις ἐπιγραφαῖς (C. I. Gr. N. 3143 καὶ 3227) „Ὑπὲρ τῆς γυναικὸς Βιότης τῆς Ποσειδωνίου" καὶ „Βιότην Σωτάδου, Ἀθηναγόρου δὲ γυναῖκα."

Τὸ δὲ „Ἄστυ" καὶ ἐνταῦθα αὐθορμήτως ἐπίκουρον προσερχόμενον τῷ κ. Waldstein, λίαν παράδοξα, ἵνα μήτι ἄλλο εἴπω, γράφει περὶ τῆς Βιότης τάδε „Εἶνε ἀληθὲς ὅτι ἡ Βιότη ἠδύνατο νὰ εἶνε θυγάτηρ δευτέρας συζύγου τοῦ Ἀριστοτέλους, ὀνομαζομένης Ὑπάτιος καὶ ν' ἀπέθανε πρὸ τοῦ πατρός της, ὅπερ θὰ ἐξήγει τὴν παράλειψιν αὐτῆς ἐν τῇ διαθήκῃ του." Καὶ ἐν τούτοις ὅσαι λέξεις καὶ τόσα ψεύδη ἀβασανίστως συγκλώθονται. Πρῶτον μὲν διότι τὸ ὄνομα Βιότη δὲν ὑπάρχει οὔτε ἐν τῷ ἐπὶ τούτῳ παρατεθέντι γενεαλογικῷ πίνακι, οὔτε ἐν τῇ διαθήκῃ μνημονεύεται, καὶ τοῦτο, διότι ὁ Ἀριστοτέλης μίαν μόνην θυγατέρα εἶχεν ἐκ τῆς πρώτης γυναικὸς Πυθιάδος, τὴν ὁμώνυμον Πυθιάδα, καὶ οὐδεμίαν Βιότην. Δεύτερον δὲ, διότι ἡ δευτέρα γυνὴ τοῦ Ἀριστοτέλους, δούλη τῆς Πυθιάδος, ἐκαλεῖτο Ἑρπυλλίς, ἐξ ἧς ἐγέννησε τὸν υἱὸν Νικόμαχον, καὶ οὐχὶ Ὑπάτιος, τρίτον δὲ διότι ἡ μόνη θυγάτηρ τοῦ Ἀριστοτέλους Πυθιὰς ἦν ἀνήλικος, ὅτε ἀπέθανεν ὁ πατὴρ ὁρίσας σύζυγον αὐτῆς, ὅταν ἡλικιωθῇ, τὸν θετὸν υἱὸν Νικάνορα, καὶ τέταρτον, διότι ὁ Ἀριστο-

τέλης ἐν τῇ διαθήκῃ κατονομάζει οὐ μόνον πάντα τὰ οἰκογενειακὰ μέλη, ἀλλὰ καὶ τοὺς δούλους καὶ τὰς θεραπαίνας καὶ ὁρίζει περὶ ἑκάστου τὰ δέοντα.

Ἐκ πάντων τούτων ἤδη ἀναμφισβήτητον καθίσταται ὅτι ὁ ἐν Ἐρετρίᾳ ἀνακαλυφθεὶς τάφος οὐδεμίαν σχέσιν ἔχει πρὸς τὸν τάφον τοῦ Ἀριστοτέλους. Τὸ δ' ἀληθὲς καὶ ἀνεπίδεκτον ἀμφισβητήσεώς ἐστιν ὅτι ὁ Ἀριστοτέλης φυγὼν ἐξ Ἀθηνῶν τῷ 323 εἰς τὴν Χαλκίδα μετά τινων ἐκ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, διήνυσε σχεδὸν ὁλόκληρον ἔτος διδάσκων ἐν αὐτῇ καὶ ἐκ στομαχικοῦ νοσήματος ἀποθανών, ἐτάφη ἐν Χαλκίδι καὶ οὐχὶ ἐν Ἐρετρίᾳ. Διότι κατὰ ἀναγραφέντα περὶ τῶν διαφόρων τόπων τῆς διαμονῆς τοῦ Ἀριστοτέλους οὐδὲν περιστατικὸν τοῦ βίου συνδέει αὐτὸν μετὰ τῆς Ἐρετρίας, ἀλλὰ τὰ πάντα σχετίζουσιν αὐτὸν στενῶς μετὰ τῆς Χαλκίδος, μητρίδος του, ἤτοι μητρικὴ συγγένεια, ἰδιοκτησία καὶ ζωῆς ἀσφάλεια. Τούτου δὲ τεθέντος, ὡς ἀληθοῦς καὶ ἀναμφισβητήτου, ζητεῖται ἤδη νὰ ὁρισθῇ εἰς ποῖον μέρος τῆς Χαλκίδος ἐτάφη. Τοῦτο ὅμως ἀποβαίνει ἀδύνατον μετὰ θετικότητος καὶ ἀκριβείας νὰ προσδιορισθῇ. Διότι οὐδ' αὐτὸς ὥρισε τοῦτο ἐν τῇ διαθήκῃ, ἀλλὰ γενικῶς μόνον προσέταξεν „ὅπου δ' ἂν ποιῶνται τὴν ταφήν, ἐνταῦθα καὶ τὰ Πυθιάδος ὀστᾶ ἀνελόντας θεῖναι, ὥσπερ αὐτὴ προσέταξεν." Ἐκ τούτων ἤδη γίνεται γνωστὸν ὅτι ἡ λέξις „ποιῶνται" ἀναφέρεται εἰς τοὺς ἐπιτρόπους καὶ ὅτι τούτοις ἀπέκειτο νὰ ὁρίσωσι τὸν τόπον καὶ τὸ μέρος τῆς ταφῆς. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Ἀριστοτέλης ἐν Χαλκίδι εἶχεν οἰκίαν καὶ κῆπον, ἐν ᾧ ἐδίδασκε, πιθανώτατόν ἐστιν, ἵνα μήτις εἴπῃ καὶ βεβαιότατον, ὅτι ἐτάφη ἐν τῷ κήπῳ αὐτοῦ κατὰ τὰ παρὰ τοῖς φιλοσόφοις εἰθισμένα. Διότι οὐ μόνον ὁ διδάσκαλος αὐτοῦ Πλάτων ἐτάφη ἐν τῷ κήπῳ τῆς Ἀκαδημίας, ἔνθα τὸν πλεῖστον διετέλεσε χρόνον φιλοσοφῶν, καὶ παρεπέμφθη πανδημεὶ ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων, ἀλλὰ καὶ ὁ μαθητὴς αὐτοῦ Θεόφραστος, ἀποθανὼν ἐν Ἀθήναις, ὥρισεν ἐν τῇ διαθήκῃ νὰ ταφῇ ἐν τῷ ἐν Ἀθήναις κήπῳ αὐτοῦ „Θάψαι δὲ καὶ ἡμᾶς ὅπου ἂν δοκῇ μάλιστα ἁρμόττον εἶναι τοῦ κήπου, μηδὲν περίεργον περὶ τὴν ταφὴν μήτε περὶ τὸ μνημεῖον ποιοῦντας." Ἄπορον δ' ἐστὶν ὅτι, ἐν ᾧ Διογένης ὁ Λαέρτιος ἱστορεῖ ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι τὸν Θεόφραστον πανδημεὶ παρέπεμψαν ποσί, τὸν ἄνδρα τιμήσαντες, οὐδὲν γινώσκει νὰ εἴπῃ περὶ τοῦ ἐν Χαλκίδι ταφέντος Ἀριστοτέλους [1]). Εἰ δ' ἐν Ἀθήναις ἐτελεύτα ὁ Ἀριστοτέλης, ἀναντιβ-

---

1) Διογ. Λαέρτ. ἐκδ. Κοβήτου, σελ. 120.

ρήτως, ὡς ὁ Πλάτων, ἤθελε ταφῇ ἐν τῷ κήπῳ τοῦ Λυκείου, ἐν ᾧ ἐπὶ 11 ἔτη διετέλεσε διδάσκων. Οὕτω δ' ἐθάπτοντο πάντες οἱ ἔχοντες κήπους φιλόσοφοι. Τῶν δὲ τοιούτων ἐστερημένων Κράντωρ ὁ Σολεὺς μαθητὴς τοῦ Ξενοκράτους, ἐρωτηθεὶς ποῦ βούλεται ταφῆναι, ἔφη „Ἐν γῆς φίλοις μυχιοῖσι κρυφθῆναι καλόν.“ [1])

Ἐὰν δέ τις παραβάλῃ τὴν περὶ ταφῆς φράσιν τοῦ Θεοφράστου „θάψαι δὲ καὶ ἡμᾶς ὅπου ἂν δοκῇ μάλιστα ἁρμόττον εἶναι τοῦ κήπου“ πρὸς τὴν περὶ τοῦ αὐτοῦ πράγματος φράσιν τοῦ Ἀριστοτέλους „ὅπου δ'ἂν ποιῶνται τὴν ταφὴν“, εὐκόλως δύναται νὰ πεισθῇ ὅτι αὐτὸ τοῦτο ἐννοεῖ καὶ ὁ Ἀριστοτέλης κατὰ παράλειψιν τῆς λέξεως κήπου „ὅπου δ' ἂν τοῦ κήπου“ ποιῶνται τὴν ταφήν. Διότι, εἰ περὶ ἄλλου μέρους προὔκειτο, τοῦτο ἤθελε ρητῶς ὁρίσει ὁ φιλόσοφος.

Εἰς ποῖον δὲ μέρος τῆς Χαλκίδος ἔκειτο ἡ οἰκία καὶ ὁ κῆπος τοῦ Ἀριστοτέλους ἄγνωστόν ἐστι μέχρι τοῦδε, ἴσως, ὡς τοσαῦτα ἄλλα ἄγνωστα, ὁ πάντα τὰ κρυπτὰ εἰς φάος ἄγων χρόνος, ἀποκαλύψει καὶ τοῦτο θᾶττον ἢ βράδιον. Ἐπὶ δὲ τῶν τάφων τῶν φιλοσόφων ἐτίθεντο ὑπὸ τῶν ζώντων οἰκείων, φίλων καὶ μαθητῶν διάφορα τετράστιχα ἐπιγράμματα πρὸς τιμὴν καὶ μνήμην τῶν τεθνεώτων, καὶ οὐχὶ χρυσᾶ διαδήματα, χρυσοῦς στέφανος κλ., ὡς ἐν τῷ ἐν Ἐρετρίᾳ ἀνακαλυφθέντι ὑπὸ τοῦ κ. Waldstein. Πέντε δὲ τοιαῦτα ἀναγράφει Διογένης ὁ Λαέρτιος, τεθέντα ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ Πλάτωνος, ὧν τὸ πρῶτον ἔχει ὧδε

„Σωφροσύνῃ προφέρων θνητῶν ἤθει τε δικαίῳ,
ἐνθάδε κεῖται ἀνὴρ θεῖος Ἀριστοκλέης.
Εἰ δέ τις ἐκ πάντων σοφίης μέγαν ἔσχεν ἔπαινον,
οὗτος ἔχει πλεῖστον, καὶ φθόνος οὐχ ἕπεται.“ [2])

Οὕτω δ' ἐχόντων τῶν πραγμάτων, φυσικῶς καὶ λογικῶς ἀδύνατον ἦν οἱ ἐπίτροποι, οἱ συγγενεῖς καὶ οἱ φίλοι τοῦ Ἀριστοτέλους νὰ ἐπιτρέψωσιν τὴν ταφὴν αὐτοῦ εἰς τὴν 5 ὥρας πόῤῥω ἀπέχουσαν Ἐρέτριαν, εἰς τὴν ὁποίαν κατὰ τὴν ἐν τῇ διαθήκῃ ρητὴν διάταξιν ὤφειλον νὰ μετακομίσωσι καὶ τὰ ὀστᾶ τῆς πρὸ 12—13 ἐτῶν ἐν Μακεδονίᾳ (Σταγείρῳ) τελευτησάσης πρώτης γυναικὸς Πυθιάδος καὶ νὰ θέσωσιν αὐτὰ ἐν τῷ τάφῳ τοῦ Ἀριστοτέλους! ὅστις ρητῶς ὁρίζει ἐν τῇ διαθήκῃ ὅπως μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ ἡ δευτέρα γυνὴ Ἑρπυλλὶς κατοικήσῃ ἢ ἐν Χαλκίδι, ἂν θέλῃ, ἢ ἐν Σταγείροις ἐν

1) Διογ. Λαέρτ. ἐκδ. Κοβήτου, σελ. 99.
2) Διογ. Λαέρτ. ἐκδ. Κοβήτου, σελ. 78.

τῇ πατρῴᾳ οἰκίᾳ· οὐδεὶς δὲ γίνεται λόγος οὔτε ἐν τῇ διαθήκῃ οὔτε ἀλλαχοῦ περὶ τῆς πάντη ἀσχέτου πρὸς αὐτὸν Ἐρετρίας.

Ὁ Ἀριστοτέλης, τελευτήσαντος τοῦ Πλάτωνος τῷ 347, οὔτε ἐν Ἀθήναις ἠδύνατο νὰ μείνῃ, οὔτε εἰς τὴν πατρίδα νὰ φύγῃ. Ἐν Ἀθήναις μὲν, διότι τοῦ Φιλίππου καταστρέψαντος τὰς 32 Χαλκιδικὰς πόλεις, οἱ Ἀθηναῖοι ἦσαν ἐξωργισμένοι κατὰ τοῦ Ἀριστοτέλους ὡς Μακεδόνος καὶ φίλου τοῦ Φιλίππου ἀπὸ τῆς παρὰ τῷ πατρὶ αὐτοῦ Ἀμύντᾳ διαμονῆς τοῦ πατρός του Νικομάχου ὡς ἰατροῦ· οὔτε εἰς τὴν Μακεδονίαν νὰ μεταβῇ· διότι ἡ πατρὶς αὐτοῦ ἦν κατεστραμμένη μετὰ τῶν λοιπῶν Χαλκιδικῶν πόλεων. Διὸ ἠναγκάσθη νὰ φύγῃ ἐκ τῆς Εὐρώπης εἰς τὴν Ἀσίαν, εἰς τὸν Ἀταρνέα τῆς Μυσίας παρὰ τῷ φίλῳ αὐτοῦ Ἑρμείᾳ, ὅπου 3 διαμείνας ἔτη, ἔφυγεν εἰς Μιτυλήνην, καὶ μετὰ διετῆ διαμονὴν ἐν αὐτῇ προσεκλήθη ὑπὸ τοῦ Φιλίππου ὡς διδάσκαλος τοῦ Ἀλεξάνδρου· ἐπειδὴ δὲ ἡ πατρίς του Στάγειρος εἶχε καταστραφῇ καὶ ἀνασταστωθῇ, ὁ Ἀριστοτέλης ἐπὶ 4 ἔτη διδάσκων τὸν Ἀλέξανδρον, ἔπεισε τὸν Φίλιππον ν' ἀνοικοδομήσῃ καὶ συνοικίσῃ αὐτήν, εἰς τὴν ὁποίαν, ὡς τοιαύτην, μεταβάς, διέμεινε 4 ἔτη ὁ Ἀριστοτέλης, ὅπου ἔθηκε νόμους, ἵδρυσε σχολὴν καὶ συνέστησε μουσεῖον καὶ βοτανικὸν κῆπον κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Θεοφράστου. Ἕνεκα δὲ τούτων οἱ Σταγειρῖται μετὰ τὴν ἐν Χαλκίδι ταφὴν τοῦ Ἀριστοτέλους, σεμνυνόμενοι ἐπὶ τῷ ἐνδόξῳ συμπολίτῃ καὶ εὐγνωμονοῦντες διὰ τὰς πολλαπλᾶς εὐεργεσίας αὐτοῦ, μετεκόμισαν — ἄδηλον μετὰ πόσον χρόνον — τὰ ὀστᾶ αὐτοῦ εἰς τὴν Στάγειρον κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Λατίνου βιογράφου, ἀπένειμαν αὐτῷ τιμὰς ἥρωος, ἔστησαν μνημεῖον καὶ βωμὸν ἐν τῷ μουσείῳ, ἔνθα κατ' ἔτος ἐτέλουν ἑορτὴν καὶ θυσίας, καὶ τὴν μὲν ἑορτὴν προσηγόρευσαν Ἀριστοτέλειαν, τὸν δὲ μῆνα τῆς γεννήσεως, καθ' ὃν ἐτελεῖτο ἡ ἑορτή, ὠνόμασαν Σταγειρίτην, καὶ τὸν τόπον καθιερώσαντες εἰς συνέδριον ἐκάλεσαν Ἀριστοτέλειον.

Λίαν δὲ περίεργόν ἐστιν ὅτι τῶν περιηγητῶν τις τοῦ 13 αἰῶνος, ὁ Ἄγγλος Jean de Mandeville, περιηγούμενος τὴν Μακεδονίαν καὶ ἐπισκεφθεὶς τὴν Στάγειρον ἢ τὴν κώμην, ἔνθα ἔκειτο αὕτη, εἶδεν ὅτι οἱ κάτοικοι ἐτέλουν ἔτι τὴν πατροπαράδοτον ἑορτὴν πρὸς τιμὴν τοῦ Ἀριστοτέλους, περὶ ἧς ἀφηγεῖται τὰ ἑπόμενα ἐν Λατινικῇ γλώσσῃ.

„De terra Trachiae [1]) fuit philosophus Aristoteles oriundus

1) Ἀντὶ Thraciae ἐσφαλμένως γέγραπται.

in civitate Stagires [1]; et est ibi in loco tumbae ejus velut altare ubi singulis annis certo die celebratur a populo festum illius ac si fuisset sanctus".

Ἤτοι ἐκ Θρᾴκης ἦν ὁ Φιλόσοφος Ἀριστοτέλης, γεννηθεὶς ἐν τῇ πόλει Σταγείρῳ. Ἐνταῦθα δὲ ὑπάρχει ἐν τῇ θέσει τοῦ τύμβου ἐκείνου οἱονεὶ βωμός τις, ἔνθα καθ' ἕκαστον ἔτος καὶ καθ' ὡρισμένην ἡμέραν τελεῖται ὑπὸ τοῦ λαοῦ ἡ ἑορτὴ ἐκείνου ὡς ἱερά.

Εἰ ταῦτα, ἅπερ ἀναγράφει ὁ A. E. Chaignet *ἐν τῷ ὑπὸ τῆς Ἀκαδημίας βραβευθέντι σπουδαίῳ συγγράμματι* „Essai sur la psychologie d'Aristote" *ἀληθῆ εἰσιν, τότε καθίστανται ἀναμφισβήτητα τὰ κατὰ τὴν ὁμολογίαν τοῦ Ἀμμωνίου καὶ Λατίνου βιογράφου ἀναγραφέντα ἀνωτέρω. Ὁ δὲ* Chaignet *προστίθησι τάδε* „Le tombeau était sans doute placé dans le Musée que Théophraste signale à Stagire et qui contenait un jardin botanique, créé probablement par les soins et aux frais d'Aristote". *Ἴσως δὲ ἐν τῇ προμνημονευθείσῃ περιηγήσει τοῦ Ἄγγλου περιέχονται πλείονα περὶ τῆς κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν καταστάσεως τῆς Σταγείρου. Μὴ δυνηθεὶς ὅμως νὰ εὕρω τὴν περιήγησιν αὐτοῦ ἐπέχω νὰ προσθέσω τι. Ἄλλως δὲ γνωστόν ἐστιν ὅτι παρὰ τοῖς ἀρχαίοις εἴθισται, διαπρεποῦς ἀνδρὸς ἐκτὸς τῆς πατρίδος ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ τελευτήσαντος καὶ ταφέντος, ἢ τὰ ὀστᾶ ἢ ἡ κόνις νὰ μετακομίζωνται εἰς τὴν γενέθλιον πατρίδα, ἢ κενοτάφιον νὰ ἱδρύηται μνημεῖον καὶ ἐπὶ στήλης νὰ γράφηται ἐπίγραμμα τιμητικόν. Τοιαῦτα παραδείγματα ὑπάρχουσιν οὐκ ὀλίγα, οἷον τοῦ Θουκυδίδου δολοφονηθέντος ἐν Θρᾴκῃ καὶ ταφέντος ἐν Σκαπτῇ Ὕλῃ, τὰ ὀστᾶ μετηνέχθησαν εἰς Ἀθήνας καὶ ἐτάφησαν ἐν τοῖς Κιμωνείοις τάφοις καὶ ἐπὶ τοῦ τάφου γέγραπται τὸ γνωστὸν ἐπίγραμμα „Θουκυδίδης Ὀλόρου Ἁλιμούσιος ἐνθάδε κεῖται".*

Καὶ τοῦ Εὐριπίδου δέ, κυνοσπαράκτου γενομένου ἐν Μακεδονίᾳ καὶ ταφέντος ἐκεῖ, κενοτάφιον ἐν Ἀθήναις ἐγένετο, ἐφ' οὗ ὁ Θουκυδίδης ἢ Τιμόθεος ὁ μελοποιὸς ἐπέγραψε τὸ λαμπρὸν ἐκεῖνο ἐπίγραμμα

Μνῆμα μὲν Ἑλλὰς ἅπασ' Εὐριπίδου, ὀστέα δ' ἴσχει
γῆ Μακεδών· τῇ γὰρ δέξατο τέρμα βίου.
Πατρὶς δ' Ἑλλάδος Ἑλλάς, Ἀθῆναι· πλεῖστα δὲ Μούσας
τέρψας, ἐκ πολλῶν καὶ τὸν ἔπαινον ἔχει.

---

1) *Ἀντὶ* Stagiros *ἢ* Stagirus.

Οὕτω δὲ τοῦ μὲν Θουκυδίδου, ἐν Θρᾴκῃ τελευτήσαντος καὶ ταφέντος, τὰ ὀστᾶ μετηνέχθησαν εἰς Ἀθήνας, τοῦ δ' Εὐριπίδου, ἐν Μακεδονίᾳ ἀποθανόντος καὶ ταφέντος, κενοτάφιον ἐγένετο ἐν Ἀθήναις. Τοῦ δ' Ἀριστοτέλους τἀνάπαλιν, τελευτήσαντος καὶ ταφέντος ἐν Ἑλλάδι (Χαλκίδι), τὰ ὀστᾶ μετηνέχθησαν εἰς Μακεδονίαν καὶ ἐτάφησαν ἐν τῇ γενεθλίῳ πατρίδι Σταγείρῳ, ἔνθα οἱ συμπολῖται τοσαύτας ἀπένειμαν τιμὰς αὐτῷ.

Οὐδεμία δ' ἀμφιβολία ὑπάρχει ὅτι κατὰ τὸ ἐπικρατοῦν ἔθος καὶ ἐν Χαλκίδι ἐγένετο αὐτῷ ἐπιτύμβιον ἐπίγραμμα ὑπὸ τῶν συγγενῶν, φίλων καὶ μαθητῶν, καὶ ἐν Σταγείρῳ ἐπεγέγραπτο τοιοῦτον μετὰ τῶν λοιπῶν τιμῶν ὑπὸ τῶν εὐεργετηθέντων συμπολιτῶν αὐτοῦ.

Δυστυχῶς ὅμως ὁ μακρὸς κἀναρίθμητος παρελθὼν χρόνος, ὁ καταστρέψας οὐ μόνον τὰ πλεῖστα τῶν παμπλείστων κατὰ Διογένην τὸν Λαέρτιον συγγραμμάτων αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ τὰ περὶ αὐτῶν πολύτιμα ἔργα τῶν ἑρμηνευτῶν καὶ σχολιαστῶν καὶ τὰς Ἀραβικὰς μεταφράσεις καὶ τὰς ἀρχαίας βιογραφίας αὐτοῦ ἐξαφανίσας, ἠδίκησε καὶ κατὰ τοῦτο τὸν μέγαν τῆς ἀρχαιότητος φιλόσοφον, τὸν θεσπέσιον Ἀριστοτέλη, ἀποστερήσας τοὺς μεταγενεστέρους τῆς γνώσεως τῶν ἐν τῇ μητρίδι καὶ ἐν τῇ πατρίδι γενομένων αὐτῷ ἐπιταφίων ἐπιγραφικῶν μνημείων.

Ἐκ πάντων τοίνυν τῶν εἰρημένων ἐξάγεται θετικὸν καὶ ἀσφαλὲς συμπέρασμα ὅτι οὐδεὶς τάφος τοῦ Ἀριστοτέλους ἀνεκαλύφθη ἐν Ἐρετρίᾳ, οὐδὲ δυνατόν ἐστι νὰ ἀνακαλυφθῇ τοιοῦτος ἐν Ἐρετρίᾳ, ἀλλὰ μόνον ἐν Χαλκίδι, ζητηθείς, νὰ εὑρεθῇ δύναται, ὅπερ λίαν εὐκταῖόν ἐστιν. Ἁλωτὸν γὰρ τὸ ζητούμενον, ἐκφεύγει δὲ τ' ἀμελούμενον, κατὰ τὴν σοφὴν τῶν ἀρχαίων ῥῆσιν.

ἐν Ἀθήναις κατὰ Φεβρουάριον τοῦ 1892.

Μ. Γ. ΔΗΜΙΤΣΑΣ.

ΦΙΛΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ

ἐν Ἀμστελοδάμῳ.

Κατὰ τὰ ἄρθρα 15 καὶ 17 τοῦ ἡμετέρου Κανονισμοῦ ἔχομεν τὴν τιμὴν ν' ἀνακοινώσωμεν ὑμῖν ὅτι ἡ 5η Γενικὴ Συνέλευσις τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου θὰ λάβῃ χώραν τῇ 24 Σεπτεμβρίου 1892, ὥρᾳ 7 μ. μ., ἐν τῷ καταστήματι Krasnapolsky ἐν Ἀμστελοδάμῳ.

Ἐν τῇ συνεδριάσει ταύτῃ ἡ Ἐπιτροπὴ θέλει δώσει ἀπολογίαν τῶν ἐργασιῶν τοῦ Συλλόγου κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος, καὶ ὁ Ταμίας θέλει καταθέσει τὸν ἀπολογισμόν του.

Μετὰ ταῦτα, ἡ συνεδρίασις θέλει ἀποφασίσει περὶ τῶν ἑξῆς·

α' ἔκλεξις ἑνὸς ἐπιτίμου προέδρου, ἀντὶ τοῦ μακαρίτου κ. Ἀλεξ. Α. Ῥαγκαβῆ.

β' ἔκλεξις ἑνὸς ὑπογραμματέως.

γ' ἔκλεξις ἑνὸς μέλους τῆς συντάξεως τοῦ περιοδικοῦ.

δ' Ἐπιστολὴ τοῦ κ. καθ. Θεοδοσίου Β. Οἰκονομίδου ἐν Τεργέστῃ περὶ τῆς προφορᾶς, κτλ.

ε' Ὅταν ὁ χρόνος τὸ ἐπιτρέπῃ, ὁ κ. Muller θὰ ἐκφωνήσῃ λόγον περὶ τῆς εἰσαγωγῆς τῆς ἑλληνικῆς προφορᾶς εἰς τὸ ἐν Ἀμστελοδάμῳ γυμνάσιον.

Ἡ Ἐπιτροπὴ τοῦ Συλλόγου:
A. H. G. P. van den Es, πρόεδρος.
H. C. Muller, γραμματεύς.

ἐν Ἀμστελοδάμῳ,
τῇ 1 Ἰουλίου 1892.

SOCIÉTÉ PHILHELLÉNIQUE
à Amsterdam.

En vertu des Art 15 et 17 de notre Règlement nous avons l'honneur de vous communiquer que la 5e Assemblée générale de notre Société aura lieu le 24 Septembre 1892, à 7 heures du soir, à l'Hôtel Krasnapolsky à Amsterdam.

Dans cette Assemblée le Comité donnera un aperçu de l'état actuel de la Société, tandis que le Trésorier rendra ses comptes. Cela fait, l'assemblée aura à décider sur les questions suivantes:

1°. Choix d'un Président d'honneur, au lieu de feu Son Excellence A. R. Rangabé.

2°. Choix d'un Vice-Secrétaire.

3°. Choix d'un troisième membre de la Rédaction.

4°. Lettre de M. le Prof. Theod. B. Oekonomides à Trieste sur la prononciation, etc.

5°. Si le temps le permet, M. Muller se propose de faire un discours sur l'introduction de la prononciation nationale du grec au gymnase d'Amsterdam.

Pour le Comité:
A. H. G. P. VAN DEN ES, président.
H. C. MULLER, secrétaire.

Amsterdam,
1 Juillet 1892.

ΕΠΙΣΗΜΟΙ ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΕΙΣ.
COMMUNICATIONS OFFICIELLES.

LISTE DES

MEMBRES (ET ABONNÉS)

DE LA

SOCIÉTÉ PHILHELLÉNIQUE À AMSTERDAM.

(*Continuation de l'Hellas IV 2 p. 131.*)

Roumanie.

Th. Lazarides, à Bukarest.

Angleterre.

A. M. Messinessi, East Cheap, E. C., London.

États-Unis d'Amérique.

J. D. Leotsakos, L. L. D., Professor of Greek in Phillips Exeter, Academy in Exeter, N. H.

MEMBRES ET ABONNÉS QUI ONT DONNE LEUR DEMISSION:

M. Nic. Petrópoulos, courtier, Odessa, Russie (inconnu).

M. P. Stethacopoulos, c/of H. Hrysham Esq., Rangoon, East-India. (has left the country).

G. A. Coundouris, Professeur à Odessa, Russie.

A. Giannopoulos, Consul de Grèce, à Bari, Italie (inconnu à Bari).

M. le Dr. P. J. Gouda Quint, Celebesstraat, La Haye.

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΤΗΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ [1]).

(*Συνέχεια*).

*Χατζιδάκις (Γ. Ν.), *Ἔκθεσις περὶ τῶν εἰς τὸν γλωσσικὸν διαγωνισμὸν τοῦ Συλλόγου Κοραῆ ὑποβληθέντων πονημάτων, κτλ.* Ἀθήνησιν 1892. 8°. 30.

*Pavolini (P. E.), Le novelline Prācrite di Maḍṇiya e di Agaladatta. Roma 1892. 8°. 11.

Κανονισμὸς *τοῦ ἐν Ἀθήναις Συλλόγου »Φοιτητικὴ Ἕνωσις." — ἐν Ἀθήναις* 1892. 4°. 16.

Ἡμερολόγιον *τῶν φοιτητῶν τοῦ ἔτους* 1892. *ἐν Ἀθήναις* 1892. 8°. 126.

*Sormani (P. V.), De leer der tempora en modi in het Grieksch. Groningen 1892. 8°. 34.

---

[1]) *Τὰ ὀνόματα τῶν ἀξιοτίμων κκ. δωρητῶν σημειοῦνται δι' ἀστερίσκου.*

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΤΩΝ ΠΕΡΙΟΔΙΚΩΝ.

(Συνέχεια).

Rundschau (Neue Philologische). Herausg. von *C. Wagener* und *E. Ludwig* in Bremen. Jahrg. 1892, N°. 3—6. Gotha, F. A. Perthes 1891.
Listy Filologické. Vydávají se nákladem Jednoty českých filologů vPraze, Odpovědní redaktoři *Jan Gebauer* a *Jos. Král.* Ročník devatenácctý. Sešit I—III. vPraze. 1892.
ΣΩΤΗΡ, μηνιαῖον περιοδικόν. — ἐν Ἀθήναις, 1892.
ΕΣΤΙΑ, εἰκονογραφημένη. — Περιοδικὸν ἑβδομαδιαῖον. — ἐν Ἀθήναις, 1892.
ΑΝΑΠΛΑΣΙΣ, περιοδικόν. — ἐν Ἀθήναις, 1892.
Journal (The American) of Philology. Edit. by Basil. L. Gildersleeve. Baltimore, New-York etc. December 1891. Vol. XII, 4. Whole N°. 48.
Revue des études grecques. Publication trimestrielle, etc. N°. 17, Janvier—Mars. Paris 1892.

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΤΩΝ ΕΦΗΜΕΡΙΔΩΝ.

(Συνέχεια).

ΦΑΝΟΣ, ἐν Ἑρμουπόλει Σύρου. 1892.
Παλιγγενεσία. — ἐν Ἀθήναις, 1892.
Νέα Ἡμέρα. — ἐν Τεργέστῃ, 1892.
Darmstadter Zeitung. — Feuilleton: Beim Augenarzte. Eine griech. Erzählung von D. Bikélas, uebertr. von Prof. Dr. Aug. Boltz.
L'Orient. — Paris 1892.

BRIEFKASTEN.

ΓΡΑΜΜΑΤΟΚΙΒΩΤΙΟΝ
τῆς
„ἙΛΛΑΔΟΣ".

Herrn Dr. N. G. Dossios, Galatz, Rumenien. — Die Herren, welche ihr Abonn. bezahlt haben, haben Hellas IV, 1—2 erhalten. — Quittung wird stets in der Hellas gegeben.

M. C. Casanges, New-York. — J'ai bien reçu votre lettre et j'ai inscrit comme membre-abonné M. le Professeur Leotsakos. — L'Hellas IV, 1—2 a été envoyée à son adresse, et nous publierons volontiers, quand l'espace le permettra, un art. de sa main sur l'enseignement de la langue grecque en Amérique.

M. M. L. Bistis à Galatz, Roumanie. — L'Hellas IV, 1, sera envoyée à votre adresse et à celle de M. Venieri.

Herrn General-Consul Charissis, Budapest. — Herzlichen Dank für Ihren Brief. — Brill hat das Geld erhalten. Alles in Ordnung.

L. Dowdall Esq., 69 Sackville Road, Brighton, England. — Postcard received, if there will be room, we will publish one of the poems as soon as possible.

F. G. Kenyon Esq., British Museum, London. — Thank you very much for your postcard and for your congratulations. I hope to continue my art. on the 'Αθηναίων Πολιτεία in Hellas IV, 4. Please send me a copy of the Classical Review, in which will appear the notice upon my grammar.

Monsieur Jules Ferrette, à Neuchâtel. Je vous remercie bien cordialement de votre lettre du 25 avril. J'ai communiqué votre proposition au Comité de la Société; le Comité m'a chargé de vous répondre que, s'il est votre intention de nous mettre en possession des ex. encore restants de votre livre, comme cadeau à la Société Philhellénique, nous vous serons très-reconnaissants, et nous vous prions de faire alors les démarches nécessaires auprès votre éditeur à Leipsic. Dans ce cas, nous nous réservons le plaisir d'entendre plus tard le résultat de ces démarches.

Herrn Dr. P. E. Pavolini, Via Urbana 167, Roma. — Die Ausgabe des Στεφανίτης καὶ Ἰχνηλάτης von Puntoni habe ich Ihnen nach Rom zurückgesandt. — Herzlich Dank für Ihre Indische Arbeit. — Einem Beitrage von Ihrer Hand für Hellas sehe ich gern entgegen. — Ich bitte tausendmal um Verzeihung dass ich Ihre wichtigen »Verbesserungen zu Passow" nicht erwähnt habe, aber bei einem so grossen Werke ist es unmöglich viele Fehler zu vermeiden. — Meinen besten Glückwunsch zu Ihrer Ernennung als Privatdozent für Sanskrit in Florenz. —

GRAMMATICA UNA [1]).

Avvertenza.

Tanto dal lato scientifico, quanto dal lato bibliomorfico, queste nostre pubblicazioni non presentano certo quella precisione, e quella chiarezza

1) Eingesandt von Herrn Reyer. Wir empfehlen das Studium dieser jedenfalls pädagogisch wichtigen Frage dem Interesse unseres Leserkreises. Bis jetzt haben wir jedoch noch keine Resultate unserer „Empfehlungen" gesehen. (Red.)

che si convengono ad un lavoro quale noi abbiamo ideato. Per ora non si tratta che di raccogliere ed ordinare i materiali; ed è per questo che ci torna più comoda, mentre è al tempo stesso sufficiente allo scopo, una forma aforistica, quasi telegrafica.

Scopo.

Queste tavole debbono sopratutto servire:

a) per conferenze, lezioni e discussioni;
b) quale corrispondenza aperta con gli studiosi;
c) per rendere popolare la filologia;
d) quale preparazione per i quattro testi da usarsi nelle scuole classiche: italiano, latino, greco, sanscrito;
e) per promuovere in Venezia un comitato per la bibliomorfia e la grammatica una.

Bibliomorfia.

E la scienza e l'arte dei mezzi grafici in sussidio di qualunque insegnamento — Parte finora ignota della metodica, insegnerà a dar la forma più chiara, precisa, concisa e conveniente ai libri, alle carte, alle preparazioni, ai quaderni ecc. Dovrà applicarsi in tutte le scuole. Avrà cattedre speciali e un ufficio apposito presso il Ministero. — È la chiave della codificazione della scienza. — Essa considera: il formato, le tabelle, i tipi, gl'indici ecc.

Esempio. — Chi dovesse cercare un vocabolo in un elenco voluminoso ma disordinato di parole, un lago o un monte in una delle solite carte, nelle quali i troppi nomi coprono gli altri segni convenzionali, impiegherebbe immensamente più tempo di chi usasse un buon vocabolario o una carta ben fatta. Evidentemente la scienza, il contenuto è uguale; ma la forma, la bibliomorfia, è imperfetta: di qui gravissime difficoltà.

Compito. — Ridurre la tabella dei verbi regolari a diverse forme. Per esempio:

Imperfetto Indicativo.

am — tem — cred — dorm
a e e i
v

---

o

a
amo
ate
ano

Grammatica Una.

Richiede cinque unità: di terminologia, di definizione, di classificazione,

di fraseologia, di bibliomorfia. — Coordinazione della prima classe elementare all'ultima liceale.

1. *Terminologia unica.* — Essa è il complesso dei vocaboli tecnici, e dev'essere una per tutte le grammatiche, qualunque lingua insegnino.

Esempio. — »Avrò amato" — futuro remoto, f. anteriore, f. composto, f. perfetto, f. passato, f. esatto, f. terzo. E così, cambiando termini sol mutar di grammatica, si va diritti al caos.

Compito. — Stabilire la terminologia più conveniente pei tempi e pei modi del verbo.

2. *Definizione unica.* — Non basta aver una idea e nominarla, — occorre definirla, per darne un concetto esatto. É incredibile quanto siano deficienti da questo lato scienziati e libri.

Esempio. — Quante persone, anche colte, sanno definire esattamente il caldo, il freddo, la morte, la vita?

Compito. — Definire: Grammatica, Grammatica comparata, Grammatica parallela, Grammatica una, radice, tema, prefisso, suffisso, flessione (italiana, latina, greca, sanscrita ecc.), declinazione, coniugazione, (autofrastica, perifrastica, tempo, modo, voce, numero e persona).

Elementi della forma verbale:

Aumento
Raddoppiamento del presente
Raddoppiamento del perfetto
Tema
Vocale Copulativa
Caratteristica del tempo
Caratteristica della voce
Desinenza personale
» dell'infinito
» del participio
» del gerundio
» dell'aggettivo verbale

Formare la tabella pitagorica, con tante colonne, quante lingue voglionsi esaminare, scrivendo poi in ogni finca *si* o *no* secondo che un dato elemento di forma verbale si trovi nella rispettiva lingua.

3. *Classificazione unica.* — L'importanza dell' unità di classificazione è grandissima; però non ancora praticamente riconosciuta.

Trieste. C. Reyer.

Σῦρος τῆς Ἑλλάδος, τῇ 1/13 Μαρτίου 1892.

Φίλε κύριε Μύλλερε!

Ἕνεκα πολλῶν ἀσχολιῶν ἠμέλησα νὰ σᾶς γνωρίσω τὴν λῆψιν τοῦ α' τεύχους

τοῦ περιοδικοῦ Ἑλλάς. Σήμερον γράφων ὑμῖν σᾶς κάμνω γνωστὰ τὰ ἐν τοῖς ἔργοις μου παρεισφρήσαντα τυπογραφικὰ λάθη, ἅπερ εἰσὶ τάδε περίπου:

Σελίς 54, στίχ. 8 Σοννέτου ἀντὶ: πλήρης γράφε πλῆρες
» » » 13 » » γλυκάνῃ » γλυκαίνῃ.
» 70 » 6 κάτωθεν » μεταφράσις γράφε μετάφρασις.

Περὶ δὲ τοῦ ἐπιγράμματος τοῦ πρὸς τιμὴν τοῦ Παϊσίου ποιηθέντος καὶ ἐν τῷ περιοδικῷ τοῦ Συλλόγου δημοσιευθέντος (Σελ. 42) οὐδὲν ἔχομεν νὰ προσθέσωμεν. Τό ἐπίγραμμα τοῦτο ὡς ἐδημοσιεύθη ἐν τῇ Ἑλλάδι οὕτω καὶ ὑπὸ τοῦ Κατραμῆ καί τοῦ Παπαδοπούλου ἐδημοσιεύθη. Ὡς τοῦτο ἔχει, εἶναι τῇ ἀληθείᾳ τὰ μάλιστα ἐπιτυχὲς ἐκτὸς τοῦ πέμπτου καὶ ἕκτου στίχου, οἵτινες ἰδού πῶς διορθοῦνται κατά τὴν γνώμην μου.

Ἀντί: Ἁλώς ὁ γέρων ἔφαθ', αἱ δ' ἔκλυον μάλα γ' ὦκα
Ἤχησαν δ' ἀκταί Παΐσιον ἐρχόμενον.

Γράφε: Ὥς φατο τῆσι γέρων· ἔκλυον δὲ μάλ' ὦκα ἐκεῖναι
Ἤχησαν τ' ἀκταί, Παϊσίου ἐρχομένου.

Διὰ τῆς διορθώσεως δὲ ταύτης, φίλε κύριε Μύλλερε, τὸ ἐπίγραμμα καθίσταται κάλλιστον. Καὶ κατ' ἀρχάς, παρετηρήσαμεν τὴν ἔλλειψιν τοῦ μέτρου καὶ τὸ ἀκατάληπτον τῆς ἐννοίας ἐν τῷ πέμπτῳ καὶ ἕκτῳ στίχῳ, ἰδίως ἐν τῷ πέμπτῳ στίχῳ (Ἁλώς (sic) ὁ γέρων ἔφαθ' κ. λ. π.), πλὴν οὐδεμίαν μεταβολὴν ἐποιησάμεθα, φρονοῦντες ὅτι θὰ διορθώσῃ τὸ ἐπίγραμμα ὁ Φιλελληνικὸς Σύλλογος.

Ἄπορον φαίνεται ἡμῖν πῶς ὁ ἀοίδιμος Κατραμῆς ἐδημοσίευσε τὸ ἐπίγραμμα τοῦ Παϊσίου λελανθασμένον. Πῶς δὲ ὁ Παπαδόπουλος ἀντὶ νὰ ἐπιφέρῃ τὴν δυνατήν διόρθωσιν ἀνεδημοσίευσε τοῦτο στρεβλόν. Πιστεύομεν ὅτι ἡ ἡμετέρα διόρθωσις θά ἦναι ἀρεστὴ τοῖς λογίοις ἀναγνώσταις τῆς Ἑλλάδος, ὧν χάριν ἀναδημοσιεύομεν ὁλόκληρον τὸ ἐπίγραμμα μετὰ τῆς ὑφ' ἡμῶν διορθώσεως: ἰδού αὐτό.

Νεῖλος ἐρισμάραγδος, ἑλισσομέναις ἐνὶ δίναις
ἅλλεται αἰσθόμενος Παϊσίου ἐρχομένου.
Στέψατε, Νηρεΐδες, ἀμαράντοις, στέψατε, νύμφαι,
ἄνδρα φίλον, ὕμνοις, εἴκελον ἀθανάτοις!
Ὥς φατο τῆσι γέρων· ἔκλυον δὲ μάλ' ὦκα ἐκεῖναι
ἤχησαν τ' ἀκταί, Παϊσίου ἐρχομένου.

Δὲν ἔχομεν, κύριε Μύλλερε, τὴν εὐκολίαν νὰ πέμψωμεν ὑμῖν τὸ ἀκριβὲς τοῦ ἐπιγράμματος ἀντίγραφον ἐκ τῆς Μαρκιανῆς Βιβλιοθήκης, ἵνα ἴδητε αὐτό, πλὴν φρονοῦμεν ὅτι λελανθασμένως ἀντεγράφη ὑπὸ ἀγραμμάτου τινὸς ἀντιγραφέως. Ὑμεῖς ἐν τούτοις ἀποδεχθῆτε τὴν διόρθωσίν μου.

Ἐν ταῖς σημειώσεσι (Σελ. 42 σημ. 1) ἀντί: ἐν τοῖς φιλολογικοῦ γράφε: ἐν τοῖς φιλολογικοῖς· ἄλλοτε δὲ παρακαλῶ νὰ προσέχωσιν οἱ διορθωταὶ περί τὴν ἐκτύπωσιν τῶν διαφόρων διατριβῶν.

Ἡ ἐπιστολή μου αὕτη παρακαλῶ νὰ δημοσιευθῇ ὡς ἔχει ἐν τῷ ἀμέσως ἑπομένῳ τεύχει. Ἐν τούτοις δέξασθε τὴν διαβεβαίωσιν τῆς ἐξαιρέτου ὑπολήψεώς μου.

Ὅλως ὑμέτερος
ΓΕΩΡΓΙΟΣ Α. ΠΟΛΙΤΗΣ.

Πρὸς τὸν κύριον
κ. Ἐρρῖκον Μύλλερον
ὑφηγητὴν τοῦ Πανεπιστημίου.
Ἀμστελόδαμον.

Zur Kritik der »Hellas" und meiner »Historischen Grammatik."

1.

Die Redaction der Nea Himera in Triest hat in ihrem Feuilleton vom $^{4}/_{16}$ April 1892 wieder geantwortet auf meine Bemerkungen in der Hellas IV 2 S. 135—136, und Hist. Grammatik II Theil S. 165 (Anhang), in welchen ich die Uebersetzungen des Herrn Prof. Boltz gegen ihre Angriffe vertheidigte. Ἡ Νέα Ἡμέρα (sagt sie) *ἀνέφερε πάντοτε μετὰ σεβασμοῦ τὸ ὄνομα τοῦ κ.* Βόλτς, *νοεῖται ὅμως οἴκοθεν, ὅτι θὰ ἦτο αὐτόχρημα μωρία ἡ ἀπαίτησις ὅτι ἡ* Νέα Ἡμέρα *εἶναι ὑπόχρεως νὰ ἐκθειάζῃ ὡς ἀριστουργήματα τῆς νέας ἑλληνικῆς φιλολογίας πᾶν ὅτι μεταφράζει ὁ κ.* Βόλτς, u. s. w. Aber wer hat denn solches verlangt? Herr Prof. Boltz will durch seine Uebersetzungen nur zeigen, dass die neuere Litteratur neben der alten gelesen zu werden verdient. Sollten die Hellenen das nicht freudig anerkennen? Sind denn z. B. Drossinis' Gedichte, welche im IVen Jahrg. von Boltz übersetzt worden sind, nicht sehr hübsch und anmuthig? Wir hoffen dass die Nea Himera in der Zukunft eine solche Beschuldigung nicht mehr gegen einen Mann führen wird, welcher in Deutschland nicht so geschätzt ist wie er verdient, vielleicht wohl theilweise weil er sich vermessen hat die Griechischen Studien in weitere Kreisen bringen zu wollen (vgl. besonders seine zwei Werke über Hellen. Sprache, 1882 u. 1890), und die Hellenische Sprache und Litteratur in populärer Weise, aber zugleich wissenschaftlich, für das grössere Publikum darzustellen. So etwas verzeiht der Stockgelehrte, Ruhnken's doctor ūmbraticus, bekanntlich nie. Die Wissenschaft soll ganz und gar ein Arcanum bleiben! Es thut uns Leid dass wir so schreiben müssen, aber wir können nicht anders, nach den vielen traurigen Erfahrungen, welche wir mit unserer Hellas, u. s. w. gemacht haben.

2.

Herr Prof. G. Meyer in Graz hat in der Berl. Philol. Wochenschrift vom 2 April 1892 einen Artikel über den Philhellenischen Verein und über den I Theil meiner Histor. Grammatik erscheinen lassen, welchen ich nicht ganz mit Stillschweigen übergehen will. Nicht zur Abwehr, denn die kundigen Leser mögen entscheiden, und ich werde bei einem Neudruck meiner Arbeit vielleicht das Verfahren dieses Herrn und seines Kollegen Herrn Dr. K. Krumbacher in München näher beleuchten. Ich lade jedoch die Leser, welche die Sache interessirt, dringend ein Herrn Prof. Meyer's Recension zu lesen, und mit meinem Buche zu vergleichen; sie werden sich dann selbst ein Urtheil bilden können. Polemik liegt mir ganz fern, nur muss ich es bedauern dass ein deutscher Professor, welcher auf dem nämlichen Gebiete arbeitet und welcher, statt Fehler zu suchen, im Gegentheil uns helfen und beistehen sollte in der schwierigen neuen Richtung, welche mein Buch zu öffnen versucht hat, auf eine solche Weise meint der Wissenschaft zu dienen, dass er die Hauptsachen in dem Buche gänzlich todtschweigt und

ex cathedra den Stab bricht über eine ganze Reihe von Kleinigkeiten, deren Fehlerhaftigkeit in jedem Buche, und besonders in einer Grammatik, selbstverständlich ist. Nam vitiis nemo sine nascitur, optimus ille est, qui minimis urguetur. Das also ist die Antwort, welche Herr Prof. Meyer auf die wohlwollende Kritiken seiner Arbeit, welche ich sowohl in der Hellas als in meiner Grammatik gegeben habe, meint ertheilen zu müssen! Mir persönlich ist die ganze Sache ziemlich gleichgültig — ich kann nur wiederholen was mein verehrter Lehrer, Cobet, zu sagen pflegte: *Αὐτὰρ ἐγὼ βασεῦμαι ἐμὰν ὁδόν* — aber es gereicht nicht zur Ehre der deutschen Wissenschaft, deren gute Arbeiten ich sonst hoch schätze, dass man auf eine solche Weise die Arbeiten von Ausländern in Fachzeitschriften todtzumachen versucht. Wir laden Herrn Prof. Meyer ein, diesen Weg zu verlassen, und künftig mit uns in der nämlichen Richtung zu arbeiten, einander wechselseitig ergänzend, helfend und belehrend, sine ira et studio. Die Wissenschaft kennt keine Feindschaft, *οὐ ζητεῖ τὰ ἑαυτοῦ* (um mit Paulus zü reden), *οὐ λογίζεται τὸ κακόν*, *οὐ χαίρει ἐπὶ τῇ ἀδικίᾳ*, *συγχαίρει δὲ τῇ ἀληθείᾳ*.

3.

In der Neuen Philologischen Rundschau N°. 7, Jahrgang 1892 (Gotha, Perthes) hat Herr Dr. K. Krumbacher in München auf ähnliche Weise wie Herr Meyer mein Buch herunterzumakeln versucht. Wie lieblich und höflich der Verfasser der Byzantinischen Litteraturgeschichte, dessen Werk wir mit aller Schonung früher in der Hellas besprochen haben, über uns urtheilt, kann der Leser ersehen aus dem Schluss, welchen wir wiederholen, weil er kennzeichnend ist für die ganze Gattung derjenigen Gelehrten, welche meinen ihre eigene Unfehlbarkeit auf den Trümmern der todtgeschwiegenen oder todtrecensirten Mitarbeiter und Mitforscher aufbauen zu können: »Mehr Schaden als Nutzen (sagt Krumbacher) bringt der Wissenschaft die Thätigkeit verschiedener Dilettanten, welche ihr privates Interesse an Neu-Griechenland(!) einem grösseren Publikum durch phrasenhafte Bücher bekunden zu müssen glauben, und die neogräzistische Wissenschaft durch beispiellose Plattheit mehr in Verruf als zu Ehren bringen." Während ich für diese höfliche Kritik bestens danke — Herr Krumbacher ist mein Kollege als Privatdozent an der Universität München, und ein Holländisches Sprichwort sagt, dass man von seinen nächsten Verwandten das Schlimmste erwarten darf — theile ich noch zur besseren Beleuchtung der Handlungsweise dieses Herrn den Lesern mit, dass ich kurz vor dem Erscheinen seiner Recension eben eine Karte an seine Adresse abgesandt hatte, worin ich anbot, für die kürzlich von ihm geplante Byzantinische Zeitschrift (Leipzig, Teubner) einen Beitrag zu liefern, aber ohne bis jetzt selbst nur eine Antwort zu bekommen. Sapienti sat. Glücklicherweise kann ich hinzufügen, dass meine Reisen und meine Korrespondenz mit vielen *gebildeten* deutschen Gelehrten mir die Ueberzeugung gegeben haben, dass solche Beispiele vereinzelt dastehen.

Und was Herrn Krumbacher betrifft, ich hoffe dass man später von ihm, nachdem er sich noch viel mehr Jahre in die byzantinischen Studien vertieft haben wird, endlich einmal mit Wahrheit wird sagen können was er selbst schreibt in seiner Litteraturgeschichte S. 14: »Wer hellen »Geistes und frischen Gemütes arbeitet, wird auch von Byzanz aus den »Weg *zur Wahrheit und Schönheit* finden." Der leider sehr grobe Angrifl dieses Herrn ist gänzlich unverdient, denn ich bin in meinem Buche *niemals persönlich* gewesen, und was ihn selbst betrifft, so habe ich in meinen Besprechungen im Gegentheil immer versucht, das Gute in seinem Werke herauszufinden. — Ueber den sachlichen Theil möge der Leser entscheiden, aber — *λοιδορεῖσθαι οὐ πρέπει ἄνδρας φιλολόγους, ὥσπερ ἀρτοπώλιδας.*

H. C. Muller.

BRIEFKASTEN. - ΓΡΑΜΜΑΤΟΚΙΒΩΤΙΟΝ. — (Fortsetzung).

Herrn Pastor und Direktor *Prinzhorn*, Dresden-Neustadt. — Dank für Ihren Brief. Wir werden Ihnen die Hellas von IV 2 an schicken lassen.

M. le Prof. *Émile Legrand*, à Paris. — Mille remerciments pour les belles éditions, que vous m'avez envoyées. Malheureusement je n'ai pu trouver à notre bibliothèque les livres indiqués. Igitur amplius quaerendum.

Herrn Archimandrit *Gogos*, Budapest. — Ihren Brief vom 16 Mai mit 6 Flor. dankend erhalten. Diejenige Herren, welche direkt ihre Abonnementsgelder übersenden, bekommen stets Quittung in der Hellas.

Die Redaktion.

REÇU PAR LE CAISSIER DE LA SOC. PHILH.:

Avril	15	Messinessi, Londres	fl. 5, 95.
Mai	19	Gogos, Boudapest	» 6, 03.

LE POÈTE ARISTOPHANE ET LES PARTISANS D'ÉRASME.

(Suite du fascicule précédant) [1].

Aristophane nous enseigne également la simplicité de son de l'*ει* quand, tournant en ridicule le coiffeur Sporgile (Σποργίλος), il change en Κειρύλος la poule Κηρύλος (Ὄρν. 299 et s.), par l'amincissement du son de l'*η* en celui de l'*ει*. Les inscriptions aussi nous apprennent que le *ει* dérive de l'*η*, non seulement en Béotie où dès les temps les plus anciens tout *η* s'amincit en *ει*, mais encore en Thessalie, à Styre (Στῦρα) de l'Eubée, (ainsi qu'il ressort de certaines plaques de plomb provenant de cette ville ionienne et remontant au 6° siècle av. J. C.) et même en Attique ainsi que le prouvent des inscriptions du 6e du 5e et du 4e siècle av. J. C. (Βάσ. p. 262. 534). Si de plus nous nous rappelons que le son provenant d' l'amincissement de l'*υ* est représenté par l'*ει* et à Heraclée de l'Italie et à Thera et en Attique, et à Oropos et en Béotie, au 4e, au 3e et au 2e siècle avant J. C. [2]) et que de plus ce même *ει* représente

---

1) Voir Hellas IV 8 p. 145—169.

2) Que le *ει* des graphies *ἑρρηγεῖα*, *γεγονεῖα* etc. est provenu de l'amincissement de l'*υ* en *ι* long (non pas de la diphthongue *υι* mais seulement d l'*υ*) nous l'avons déjà dit dans l'„Ἑλλὰς" (t. II. p. 253) et surtout dans la „*Βάσανος*" (p. 255. 463) où nous avons prouvé que le *ι* de la terminaison du participe *υῖα* à cessé de se faire entendre à Athènes et dans d'autres parties de la Grèce dès le 4e siècle av. J. C De cette dérivation de l'*ει* de l'*υ* seul, il ressort d'une manière très certaine que l'*ει* avait la valeur de l'*ι* long non seulement devant une consonne mais encore devant une voyelle. Le fait que dans certains mots on a trouvé omis dans l'écriture le *ι* de l'*ει* devant une voyelle, ce fait, disons-nous, ne prouve rien contre cette prononciation de l'*ει*. Comme nous l'avons en effet montré dans notre „*Βάσανος*" (p. 205—209 et 231—235) certains de ces mots, tels que *πρυτανεῖον*, *σημεῖον*, *πρυτανεία*, *πολιτεία* etc., ne se rencontrent sans le *ι* qu'à l'époque où l'alphabet ionien ne s'était pas encore imposé et l'Ε de ces mots ne peut pas signifier la voyelle *ε*, mais bien la fausse diphthongue *ε* provenant de la diphthongue proprement dite *ει*. Tous les autres mots dans lesquels le Ε représente incontestablement la voyelle *ε*, tels que Πενθεσίλεια, Ναύκλεια, Θάλεια, Θεόκλεια, *τέλειος*, Ἄρειος etc. se rencontrent sans le *ι* non seulement à l'époque de Platon et de Démosthène, mais encore

à la même époque, dans ces mêmes pays et dans d'autres le son de l'ι long, nous ne pouvons avoir aucun doute que la diphthongue ει, au moins depuis Euclide, eût non seulement un son simple, mais un son qui ne différait en rien du ι long, pas même en ce qui regarde la longueur de la syllabe (v. Βάσ. p. 405—406 et Nouveaux documents etc. Ἑλλὰς tom. II p. 260).

à l'époque d'Adrien et de Sévère, alors que l'on écrivait le ει à la place non seulement du ἰῶτα long, mais encore du ἰῶτα bref; on les rencontre de plus sans le ι, aussi au 6e et au 5e siècle av. J. C., et même en des temps plus anciens, ainsiqu'en témoignent les chants homériques. Cela ne signific rien autre si ce n'est que, depuis les temps homériques jusqu'à la fin, ces mots avaient deux formes, l'une avec le ι et l'autre sans cette lettre. Ainsi que nous l'avons déjà dit, les formes sans le ι peuvent prouver que le ει de l'alphabet après Euclide se prononçait comme εΐ autant que la forme Béotienne Πλαταεύς pourrait prouver que le η se prononçait comme αΐ dans la forme Πλατηεύς, ou autant que les formes analogues attiques Νικαεύς, Πειραεύς pourraient prouver que le ε, sous Adrien et Sévère, se prononçait aussi comme αΐ dans Νικεεύς et Πειρεεύς. Nous en disons autant des formes Αἰνείας et Αἰνέας. Meisterhans se trompe quand il dit (page 32) que la forme ειας était inusité à Athènes.

1°. Parcequ'il ne peut démonstrer que le E dans les graphies Αἰνέας, qu'il cite, ne lignific pas la fausse diphthongue ε; il ne peut pas le démontrer d'autant plus que le E d'une de ces graphies constitue une syllabe longue, ainsi que l'enseigne la mesure; parsuite il ne peut signifier le ε bref, mais bien, comme nous le disons, la fausse diphthongue ε qui est dérivée, dès les temps les plus anciens de la diphthongue proprement dite ει, ainsi que le prouve, entre bien d'autres, la graphie antérieure aux guerres médiques τεμένε au lieu de τεμένει (CIA I Supplem. Fasc. Pr. 378 e).

2°. Parceque ce même Meisterhans, à une autre page de sa grammaire, dit (37) que le η de la graphie Αἰνήου qui se trouve dans une inscription attique du 1er siècle av. J. C. (CIA II. 1049, A. 55) tient la place de l'ει. Il avoue donc lui aussi que la forme Αἰνείας était en usage à Athènes aussi; c'est ce que confirment également d'autres inscriptions attiques, (voir CIA III. 1256 et 1806 Col. III. l. 50).

3°. Parceque la graphie Αἰνίας, qui suivant Kirchhoff se lit sur un ancien vase attique (CIG Τομ. IV. 7789) est certainement provenue de la forme Αἰνείας par la dimination de l'ει en ι bref, ce qui, ainsi que nous l'avons déjà vu, se produit dans beaucoup d'autres mots, non seulement devant une cousonne, mais encore devant une voyelle.

4°. Parcequ'il n'y a aucune raison phonétique convaincant que la forme Αἰνείας, si employée par Homère, était inusitée chez les attiques. La possibilité pour une forme de donner naissance non seulemeut à deux mais même à trois autres formes nous est témoignée par ies. Hellénotamies qui ne disent pas seulement Αινεᾶται et Αἰνειᾶται, Χαλκεᾶται et Χαλκειᾶται, mais encore Αινιᾶται et Χαλκιᾶται, diminuant le ει en ι bref, comme ils avaient diminué le αι, c'est-à-dire le ε̄, en ε bref dans les mots Ποτειδεᾶται et Αὐλεᾶται.

Cette complète et ancienne confusion de l'ει avec le ι long dans la prononciation, nous fait comprendre aussi pourquoi les Grecs, tout en gardant strictement les règles de l'ancienne orthographe, ne pouvaient toujours éviter d'écrire le ι long par le ει, tandis qu'ils évitaient, à quelques rares exceptions près, d'écrire l'ο par l'ω ainsi que le ε par l'αι jusqu'au 2e siècle après J. C. On peut comprendre aussi pourquoi la confusion plus fréquente de l'ει avec le ι bref commence depuis ce même 2e siècle après J. C. La cause de tous ces différents phénomènes épigraphiques s'explique aisément, si on se rappelle que le ει coïncidait en tout avec le ι long dans la prononciation, tandis que l'ω, l'αι et l'ει différaient de l'ο de l'ε et du ι bref par la quantité syllabique, et cette confusion ne pouvait avoir lieu, que dans l'écriture „des ignorants", seulement et à partir du moment où il n'y avait aucun allongement de temps dans la prononciation, c'est-à-dire depuis le 2e siècle après J. C. Mais de même qu'avant ce siècle le ει ne se prononçait pas comme εϊ, ce que reconnaissent aussi les partisans d'Erasme, de même aussi le αι ne se prononçait pas comme αϊ, mais comme un e long et ouvert, et cela est d'autant plus vrai que les partisans d'Erasme eux-mêmes enseignent qu'il faut qu'un long et même très long temps s'écoule, avant que le son αϊ, passant par les intermédiaires αε et ê, devienne un ε bref et diminué.

Après ce qui précède il n'y a rien d'étonnant si Ψευδαρτάβας ('Αχ. 104) et Τοξότης (Θεσμ. 1001—1225), en leur qualité de barbares ne pouvant rendre par la prononciation toute la délicatesse des sons attiques, ne prononcent que rarement le ει d'une manière correcte et bien souvent le diminuent en ι bref. Si les barbares en entendant prononcer le ει par les Grecs eussent entendu ces deux voyelles prononcées distinctement l'une de l'autre, comme on doit les entendre dans la prononciation selon Erasme, il est vraiment étonnant qu'ils ne prononçassent pas eux-aussi distinctement l'un de l'autre, le ε et le ι, puisqu'il n'y a pas d'autres sons humains aussi faciles à prononcer; comment au lieu de prononcer souvent l'ε seul, prononçaient-ils toujours et seulement ce son que commençait à prendre chez les Grecs le ει depuis une époque déjà fort reculée? Notre étonnement devient encore plus grand par suite d'autres témoi-

gnages assez nombreux et contemporains tirés d'Aristophane lui même, et de quelques uns aussi ayant la même terminaison (*ὁμοιοτέλευτα*) et tirés de Thucydide, (tels que: *εὐτελείας*, *μαλακίας* Β' 40. *οὐδεὶς*, *ἐλπίς* Γ' 57) dont nous parlons dans notre *Βάσανος* (p. 287, 292).

Dans l'examen qui nous occupe nous apprenons d'Aristophane quelque chose d'autre aussi, c'est-à-dire que l'Echo ne fait jamais entendre des sons le premier et qu'un autre lui répond ensuite, mais que c'est un autre qui fait d'abord entendre des sons, comme chacun sait par sa propre expérience, et que l'Echo ne fait que répéter les mots qu'on lui a adressés, rendant fidèlement et dans le même moment les sons vocaux et les sons consonnants tant grecs que barbares (*Θεσμ.* 1069—1096). C'est-à-dire que du rôle de l'Écho dans Aristophane nous apprenons que Blass entreprend fort maladroitement et absurdement et par une correction tout à fait arbitraire, d'intervertir le rôle de l'Echo avec le rôle de celui qui s'entretient avec lui, dans le dernier vers de l'épigramme de Callimaque, en faisant d'abord parler l'Echo et ensuite répondre l'autre; et là encore celui qui répond ne répète pas ce qu'il a entendu de l'Echo, mais il dit de lui même un mot signifiant non pas ce qui a été dit et entendu, mais le nom de celui qui a émis des sons précédamment, nom qui n'a été nullement prononcé. Blass forge tout cela, contrairement aux lois de la nature, dans le seul but de ne pas avouer qu'au temps de Callimaque, né 80 ans à peine après la mort d'Aristophane (310 ans av. J. C.), le *αι* et le *ει* rendaient alors le même son qu'elles ont chez nous aujourd'hui, ayant conservé la même prononciation après 2200 ans. Pour prouver que nous ne calomnions nullement Blass par ce que nous venons de dire, il nous suffit de rapporter ici les deux derniers vers de l'épigramme, d'abord tels qu'ils nous sont parvenus, c'est-à-dire selon leur seule version correcte, et ensuite tels que Blass les a corrigés dans le dernier mot et avec la ponctuation qu'il a imaginée, ponctuation qui renverse entièrement la loi sur l'ordre des sons. Ces vers selon l'écriture qui nous a été transmise, sont comme il suit:

Λυσανίη, σὺ δὲ ναίχι καλός, καλός —, ἀλλὰ πρὶν εἰπεῖν
τοῦτο σαφῶς, Ἠχώ φησί τις „ἄλλος ἔχει".

Selon la correction de Blass et sa ponctuation le dernier vers, en vertu des raisons données plus haut et d'autres encore, se transforme de la manière étrange qui suit:

τοῦτο σαφῶς 'Ηχώ, φησί τις ἄλλος „ἔχω".

La chose est sans doute bien différente d'après l'écriture qui nous a été transmise. Selon celle-ci, en effet, le poète, ou celui pour qui le poète a écrit l'épigramme, après avoir dit dans les quatre vers qui précèdent, qu'il hait le beau, quand il est commun, s'adresse ensuite à l'amoureux Lysanias, en citant la phrase érotique bien connue: „ὁ παῖς ναίχι καλός, καλὸς ναίχι" (qui se trouve ainsi redoublée très souvent chez des anciens poètes et sur des vases antiques) pour reprocher à l'amoureux Lysanias, à la fin de l'épigramme, par la réponse de l'Echo à cette phrase, comme par un fort aiguillon, son inconstance. Le sens de ces vers est si évident et si clair, que nous ne pouvons assez nous étonner comment les partisans d'Erasme ont préféré y faire les corrections les plus maladroites et comment aucun d'eux n'a pu comprendre que l'Echo, selon l'écriture qui nous a été transmise, ne répond pas en sens inverse à ce qu'il a entendu, ainsi que l'a interprété Heinrichsen et d'après lui Blass et tous les partisans d'Erasme, et ce qui est plus admirable encore, tous les éditeurs de Callimaque. L'Echo répète les paroles dans l'ordre de leur émission. Nous disons que nous ne pouvons pas assez nous en étonner parceque le sens des mots „ἀλλὰ πρὶν εἰπεῖν τοῦτο σαφῶς;" ne peut être que celui-ci: celui qui parle, a ajouté après le mot καλός un autre mot, mais avant qu'il ait pu laisser échapper des lèvres toute la phrase érotique „καλός ναίχι", l'Echo qui répète instantanément ce qu'il entend, a prononcé aussi le second mot de la phrase dans le même moment où elle sortait de la bouche de celui qui lui parlait. Que l'Echo retranche quelquefois la lettre initiale des mots qu'on lui crie, et cela même en Allemagne, nous le disons dans notre Βάσανος, où nous parlons aussi avec détail et exactitude de toutes les corrections et de toutes les interprétations faites aux deux derniers vers de cet épigramme (p. 292—298).

Par toutes les corrections que Blass fait chaque fois dans ses trois éditions ainsi que par les interprétations qu'il fait, dit-il,

pour rendre à l'épigramme de Callimaque la grâce que lui enlève l'écriture transmise, il est clair qu'il ne réussit à se présenter à l'esprit de tout lecteur de bon sens que comme un petit avocat d'une ville obscure, qui se soucie fort peu de son devoir envers lui même et envers les juges, mais qui tache par mille moyens à cacher, autant qu'il le peut, à quel point chancèle le procès dont il s'est chargé à tort et en agissant sans justice, procès qu'il doit défendre devant les juges et le public qui, tous deux, ne regardent qu'à la vérité et à la justice.

Aristophane peut aussi nous fournir un bon nombre d'arguments relatifs à la valeur semi-vocale de l'*υ* dans les diphthongues *αυ* et *ευ*. Et d'abord de ce qu'il écrit lui aussi toujours avec le double *τ* les mots doriques *ποττὸ* (Ἀχαρ. 751, Λυσ. 117), *καττῶν* (Λυσ. 1259) on conclue qu'après l'élision éolique et dorique de la voyelle des prépositions devant une consonne on ne supprimait pas aussi la consonne comme a cru Georges Curtius, induit en erreur par une fausse interprétation de quelques exemples (Βάσ. p. 466 et suivantes); cette consonne restait devant la consonne suivante ou s'assimilait à elles, selon la loi générale de l'assimilation réciproque des consonnes. De ce phénomène bien connu et bien certain on conclue par necessité que le mot *καυάξαις* dans Hésiode (Ἔργ. 666. 693) n'est que le *κατϝάξαις*, *καϝϝάξαις*, et le *υ* qui s'y trouve marque le son *βαῦ*; ce son ne se fait entendre dans *καυάξαις* que suivant notre prononciation et non suivant celle d'Erasme, dans laquelle ce son est changé arbitrairement en celui de *ου* contrairement à l'enseignement très clair tiré d'Homère et d'Hésiode, que le *ἄγνυμι* aux temps homériques ne se prononçait pas *οὐάγνυμι* mais *ϝάγνυμι*. La nécessité de cette conclusion ne peut être niée que par celui qui soutiendrait arbitrairement que le *ϝ* avait la valeur d'une voyelle et qui oublierait qu'Hésiode ne dit pas *κατουάξαις* mais *καυάξαις* et que le *ϝ* dès une époque reculée est remplaçé par le *β*, et que jusqu'à la fin il est écrit non seulement à côté du *β* mais encore à côté de la diphthongue *ου*. Pour la même raison nous devons prononcer comme *βαῦ* le *υ* dans les mots homériques *αὐέρυσαν* (*ἀνϝέρυσαν*, *ἀϝϝέρυσαν*), nous devons également prononcer comme *βαῦ* le *υ* des

αὖῖαχοι, *εὔαδε*, *ταλαύρινος*, *καλαῦροψ*, *αὖελαι*, *αὔως*, *αὔρηκτος*, *εὐράγη* etc. Nous ne pouvons pas dire que dans ces mots le *ϝ* s'est transformé en *υ*, comme prétend Curtius, par la raison que les témoignages des inscriptions sont contraires à cette transformation et prouvent que le *ϝ* se faisait entendre et était écrit dans beaucoup de ces mots, comme dans *ἐϝεργαζόμην*, *ἔϝαδε*, *'Αϝλών*, *ἐϝεργεσία*, *ἀμέϝω*, *ἀϝτός*, *τᾶϝρος* etc., et cela non seulement dans des temps postérieurs à Homère mais encore à Alcée et à Sapho (Βάσ. p. 97. 98. 470 et „Ἑλλάς" II p. 265).

La prononciation des diphthongues *αυ* et *ευ* comme *αου* et *εου* doit être rejetée pour la raison suivante aussi, c'est-à-dire parceque chez les poètes grecs les son *αου* et *εου* forment toujours deux syllabes, tandis que les *αυ* et *ευ* n'en forment toujours qu'une et quelque fois très brève ('Αχαρ. 1015), ce qui ne pourrait jamais arriver d'après la théorie d'Erasme sur ces diphthongues. Si les diphthongues *αυ* et *ευ* étaient prononcées par les Grecs comme elles le sont par les partisans d'Erasme, Aristophane n'aurait pas dit: *ταῦρος* (Νεφ. 661. Λυσ. 81), *κενταυρικῶς* (Βάτρ. 38), *αὐλός* ('Αχαρ. 554. Νεφ. 313), *βροντησικέραυνος* (Νεφ. 265), *κεραυνός* (Νεφ. 395. 403. Σφῆκ. 328), 'Επίδαυρος (Βάτρ. 364), *θησαυρὸς* ("Ορν. 601. 659) etc., mais il aurait dit: *τῶρος*, *κεντωρικῶς*, *ὠλός*, *κερωνός*, 'Επίδωρος, *θησωρός*, comme il disait *χρῶ* et non *χράου* (Νεφ. 1078. Θεσμ. 213), *ἀποπειρῶ* (Νεφ. 477), *ἐπιμελοῦ* (Σφῆκ. 154), *φοβοῦ* (Πλοῦτ. 1091), *στεφανοῦ* ('Ιππ. 221. 'Εκκλ. 148), comme il disait aussi *οὐκ* et *βοῦς*, *τοῦτο* et *δοῦλος*, et non comme les très anciens Athéniens *οοὐκ*, *βοοῦς*, *τοοῦτο*, *δοοῦλος* etc. Si le *υ* n'avait pas une valeur semi-vocale, alors les Hellénotamies n'auraient pas changé, à une époque plus reculée que celle d'Aristophane, le *υ* en *μ* devant le *ν* dans le mot *Δαυνιοτειχῖται*, d'après changement bien connu dans l'ancienne langue et dans la moderne du *β* en *μ* devant le *ν* (comme *σεβνός*, *σεμνός*, *ἐλαύνω*, *λαύνω*, *λάμνω* etc.); ils auraient contracté le *α* et l'*υ* en *ω* et ils auraient dit non pas *Δαμνιοτειχῖται* mais *Δωνιοτειχῖται*, comme Platon qui a écrit le nom du dieu des Perses *Auromasda*, *'Ωρομάζης* en contractant les sons vocaux *α* et *ου* en *ω*.

Si le *υ* du mot attique, dont Aristophane fait aussi usage, *εὔρυθμος* (Θεσμ. 121. 985. Πλ. 759) avait eu une valeur phoné-

tique, alors on se demande pourquoi Aristophane n'a pas écrit ce mot avec deux ρ mais, à l'exemple des tous les Attiques, avec un seul, comme est écrit le mot εὔρους qu'on voit dans une inscription attique du commencement du 4e siècle av. J. C. ('Εφημ. 'Αρχαιολ. 1891 p. 72, 17). Si le mot εὔρους dans ces temps là se prononçait selon la doctrine d'Erasme, alors dans la susdite inscription ce mot serait écrit par deux ρ, comme est écrit dans la même inscription par deux ρ le mot διάρρους (ligne 21). Par la graphie εὔρυθμος Aristophane apprend à Blass que tous ses arguments sur la valeur comme voyelle de l'υ dans les diphthonges αυ et ευ sont pris en l'air. Que le υ de l'adverbe εὖ pouvait avoir une valeur de semivocale chez les Grecs dès une époque très reculée, quoique dans les temps homériques il conservât encore sa valeur de voyelle, c'est ce que prouve une inscription de Corinthe du 6e siècle av. J. C. portant le nom propre Εὔθετος écrit par le ϝ Ἔϝθετος (Roehl IGA n° 20, 101). Outre cela nous apprenons par cette graphie que non seulement le υ qui occupe la place du ϝ gardait le son βαῦ, mais aussi que tout autre υ joint dans une syllabe avec le α ou le ε précédant prenait le même son que le ϝ.

Aristophane milite encore pour la valeur semivocale de l'υ des diphthongues αυ et ευ en ne divisant jamais l'adverbe εὖ devant une consonne, mais en le faisant toujours monosyllabe comme dans εὐφημεῖτε ('Αχ. 237), εὐστέφανος, εὐκέλαδος, εὐφραίνησθε, εὐστομεῖ, εὐδαίμων (Νεφ. 308. 312. 561. 1028. Ὄρν. 144 et 'Εκκλ. 1112), εὔτακτος (Σφῆκ. 144), εὐβουλία, εὐνομία (Σφῆκ. 1539. 1540), εὔφωνος ('Εκκλ. 713) etc.

Nous avons aussi un autre témoignage qu'Aristophane prononçait les diphthongues αυ et ευ comme nous; c'est que le υ de l'adverbe εὖ ne produit jamais chez lui un hiatus devant une autre voyelle, comme en fait la diphthongue ου; c'est pourquoi on rencontre souvent dans ses comédies le εὖ οἶδα ('Ιππ. 438. Εἰρ. 1296. Λυσ. 154. 764. Βάτρ. 601. Πλουτ. 72. 838), εὖ εἰδῇ (Σφῆκ. 425), εὖ ἴσθι (Εἰρ. 373. Θεσμ. 12. Πλοῦτ. 183). Si le υ des diphthongues en question au lieu d'avoir une valeur sémivocale avait une valeur de voyelle, comme enseigne Blass et les partisans d'Erasme, il y a vraiment de quoi s'étonner qu'-

Aristophane ne prenne aucune mesure pour éviter un si gros hiatus, tel que serait celui du son ου se rencontrant devant la diphthongue οι; lui surtout qui s'ingénie de toute manière pour éviter des hiatus bien moindres en employant des crases, des élisions, des suppressions, des metathèses, la particule γε et d'autres moyens semblables. Combien il eût été facile à Aristophane d'éviter le choc de εοῦ οἶδα par l'emploi de la particule γε, puisque il ne pouvait pas dire εοὐκ οἶδα, comme il dit toujours οὐκ οἶδα, c'est ce que prouvent des centaines et des milliers d'exemples où il évite l'hiatus par l'emploi de la particule γε, quelquefois même aussi là où ordinairement il ne fait pas usage de la particule γε, comme dans le mot ἰδού. Tandis qu'il emploie ordinairement ce mot sans le γε, devant une consonne et à la fin du vers (comme dans l' 'Αχαρν. 583. 703 dans les Νεφ. 872. 'Ιππ. 908. Βάτρ. 200. 201. 'Εκκλ. 133), il a cependant fait usage à propos de ce mot de la particule γε dans un passage des Νεφέλαι où il écrit: „ἰδού γ' ἰδοὺ Δία πατρῷον (vers 818), ayant interposé la particule γε entre le son ου et le son ι pour la seule raison d'éviter l'hiatus qui serait né de la rencontre de la diphthongue ου avec le ι. Il n'y a aucun doute qu'Aristophane aurait dit εὖ γ' οἶδα εὖ γ' ἴσθι, si le υ eût eu une valeur de voyelle dans le εὖ. Et personne ne peut dire que les significations se repoussent entre elles, puisque l'emploi de la particule γε avec le εὖ et le καλῶς n'est pas du tout rare dans Aristophane devant une voyelle et devant une consonne, comme lorsqu'il dit: καλῶς γ' ἐποίησε ('Αχαρν. 1180), εὖ γ' ὅτι ἐπείσθης (Νεφ. 866), εὖ γ' ἐκπορίζεις (Σφηκ. 859), εὖ γε ξυνέβαλεν ('Αχαρν. 428), εὖ γε διδάσκει ('Εκκλ. 663). La conclusion militante pour la valeur sémivocale de l'υ des diphthongues αυ et ευ et qui est tirée du fort et inconcevable hiatus εοῦ οἶδα, εοῦ ἴσθι, εοῦ εἰδῇ, s'impose encore plus par le raisonnement suivant: si le υ dans l'adverbe εὖ avait véritablement une valeur de voyelle, Aristophane aurait pu éviter l'hiatus par d'autres moyens; il aurait pu p. ex. interposer entre le εὖ et le οἶδα un autre mot, comme il fait quelquefois et dire εὖ τοῦτ' ἴσθι (Λυσ. 100. Πλοῦτ. 216), εὖ γὰρ οἶδα (Εἰρ. 1303), ou bien comme ce moyen n'aurait pas été toujours possible, il aurait pu parfaitement se servir au

lieu de l'*εὖ*, sans nuire sans doute à la mesure du vers, d'autres adverbes synonymes, p. ex. de *σάφα*, *σαφῶς*, *ἀκριβῶς*, comme il fait souvent, en disant *σάφ' ἴσθι* ('Αχαρν. 783. Εἰρ. 895. Βάτρ. 296), *σαφ' εἰδότων* (Θεσμ. 596), *σάφ' οἶδα* (Εἰρ. 953. Βάτρ. 75) *οἶδ' ἀκριβῶς* (Νεφ. 100) *οἶδα σαφῶς* (Νεφ. 343. Ὄρν. 83), *εὖ οἶδα σαφῶς* (Εἰρ. 1303).

La valeur sémi-vocale de l'*υ* dans les diphthongues *αυ* et *ευ* nous explique aussi pourquoi Aristophane sans aucune crainte de l'hiatus, élide la désinence verbale *ε* après la diphthongue *ευ* devant une autre voyelle, comme *παῦ' οὑτοσὶ* ('Ιππ. 821), *παῦ' ἐς κόρακας* ('Αχαρν. 864. Ὄρν. 889), *παῦ', οὐδὲν λέγεις* (Σφῆκ. 1194), *παῦ' ἐρχόμενος* (Εἰρ. 326), *ἤκαλλ' ἐθώπευ', ἐκολάκευ', ἐξηπάτα* ('Ιππ. 48), *κέλευ', ἐμοὶ δὲ* (Θεσμ. 213), *σὺ δ' οὖν παρακινδύνευ' ἐπεὶ καὐτοῦ γ' ἐμοῦ* (Σφῆκ. 6). La manière dont le poète évite dans le dernier exemple l'hiatus par l'emploi de la crase, de l'élision et du *γε*, démontre que la prononciation *παρακινδύνευε ἐπεὶ* des partisans d'Erasme est sans fondement et sans consistance.

D'après ce que précède Aristophane devait aussi prononcer le mot Εὐαίων ('Εκκλ. 408) comme Εὐβαίων, qu'il est écrit aussi dans une inscription attique du 4e siècle av. J. C. La gracieuse parathèse de *εὐβουλία* et *εὐωχία*: „*ζηλῶ σε τῆς εὐβουλίας, μᾶλλον δὲ τῆς εὐωχίας*" ('Αχ. 1008) indique aussi cette prononciation de l'*ευ* et de l'*ευβ*. Il est du reste tout-à-fait absurde de croire que de tous les autres peuples civilisés, anciens et modernes, les Grecs seuls étaient assez stupides pour ne pas savoir par un léger resserrement des lèvres, éviter un hiatus que seules les oreilles des partisans d'Erasme sont capables de tolérer, et cela non pas toutefois dans leur langue maternelle, mais seulement dans la langue grecque.

Que le *υ* ne soit qu'un simple remplacement de l'*ϝ* par une lettre équivalente balançant entre la prononciation du *β* et du *ου*, c'est ce que prouvent aussi, outre les graphies de Crète *αϝυτός*, *ταϝῦρος*, *ἀμευϝσασθαι* et outre celle de Naxos *αϝυτοῦ*, une inscription attique *αϝυτὰρ* du 6e siècle av. J. C. (Δελτ. 'Αρχαιολ. 1890 p. 103, 18). Si dans ces graphies nous voulons prononcer le *υ* qui plus tard remplaça complètement le *ϝ* dans les diphthongues *αυ* et *ευ*, d'une manière différente de l'*ϝ*, alors il reste à expliquer

comment les susdits mots ont augmenté d'une syllabe seulement pendant le bref espace de temps du remplacement de l'ϝ par le *υ* et ont gardé ensuite le même nombre de syllabes qu'ils avaient au commencement, puisque Aristophane fait usage de la conjonction *αὐτάρ* (Εἰρ. 1093) comme d'un mot de deux syllabes, de même qu'Homère. Dans notre Βάσανος à la page 98 nous avons fait voir que, pour d'autres raisons aussi, le *υ* dans les graphies de Crète precitées, avait une valeur de consonne, quoique dans les temps plus modernes il commençat à prendre le son *ου*, de même que le *ϝ*, devant une voyelle et devant une consonne. Si au 5e, au 4e, et au 3e siècle av. J. C. le *υ* de l'*αυ* et de l'*ευ* avait en Crète une valeur de voyelle, comme il commençait à l'avoir dès la fin du 3e siècle, alors dans les inscriptions plus anciennes de Crète on rencontrerait aussi des graphies semblables aux plus modernes Ῥωκίους, *ἐξοδούσαντες*, *βουλουομένους* (Βάσ. p. 509 note 2) etc. Il n'y a rien d'étonnant si dans la même inscription de Crète (Cauer 2 n° 127) à côté de la graphie Ῥωκίους on rencontre aussi la plus ancienne Ῥαυκίοις, Ῥαυκίων, parceque cela a lieu aussi pour la graphie du *ϝ* et de l'*ο* dans une autre inscription de Crète, dont nous parlerons plus bas et dans laquelle à côté du mot Ὀάξιος on lit aussi le plus ancien *ϝάξιος*.

Une autre preuve de la valeur comme consonne de l'*υ* des diphthongues *αυ* et *ευ* dans l'alphabet après Euclide commun à tous les Grecs, c'est que les Béotiens, qui jusque dans les derniers temps conservent le *ϝ* dans l'écriture de tous les mots dans lesquels ce son se faisait entendre, soit au commencement soit au milieu de ces mots, fussent-ils simples ou composés, et aussi dans les mots *ϝέργον*, *ϝέτος*, *ϝοῖνος*, *ϝικατιϝέτιες*, omettent cependant cet *ϝ* dans l'écriture des mots Εὔοινος, *εὐεργέτας*, Εὐετειρὶς à l'exemple des Ioniens et des Attiques, quoiqu'il se fit entendre dans la prononciation. Que signifie cette omission du *ϝ* ayant lieu seulement après l'*υ* de la diphthongue *ευ* si non que l'*υ* de cette diphthongue, dans l'alphabet après Euclide, avait une valeur de consonne et que pour cette raison on jugeait superflu de marquer le même son par deux caractères à la fois, c'est-à-dire par l'*υ* et par le *ϝ*? Les Béotiens prouvent aussi la même chose en écrivant au contraire, Εὐϝάγορος pour Εὐάγορος,

parceque, par cette graphie, ils font voir que dans le nom Εὐάγορος aussi on entendait le son βαυ, comme dans le mot Εὐϝετειρὶς; ce dernier, écrit ainsi correctement avec le ϝ, se lit une seule fois dans une inscription de Tanagra (v. Βάσ. p. 486—487).

Que le υ dans les mots Εὔοινος, εὐεργέτας, Εὐετειρὶς et dans tous les autres, où l'on rencontre les diphthongues αυ et ευ, eût une valeur de consonne, dans l'alphabet après Euclide commun à tous les Grecs, ce sont encore les Béotiens qui en font foi, lorsque, dès le 4e siècle av. J. C., ils s'empressent d'écrire αου et εου là seulement où le υ avait incontestablement une valeur de voyelle comme dans les noms Φαούλλιος, Πραούλα (Βάσ. p. 92 et 487). Rien sans doute ne s'opposait à ce que les Béotiens, les Attiques et la plus grande partie des autres Grecs écrivissent également l'υ des diphthongues αυ et ευ par le ου ou par l'ο, s'ils se prononçait comme ου ou ο, ainsi que l'écrivaient souvent les Ioniens et les Crétois, les premiers à une époque plus reculée et les seconds à partir du 2e siècle av. J. C., c'est-à-dire lorsque le son βαυ commencait à avoir chez eux aussi une valeur de voyelle dans les diphthongues αυ et ευ. Que le son βαυ devant une consonne et devant une voyelle pût se changer en voyelle, c'est ce que prouve une inscription crétoise de Cnosos du 4e siècle av. J. C., où il ne se trouve aucun ϝ et où le mot ὐέργον au lieu de ϝέργον est écrit deux fois, ainsi qu'une autre inscription plus moderne, d'Oaxos, de la fin du 3e siècle av. J. C., portant le nom de l'habitant de cette ville écrit en même temps et par l'ο et par le ϝ (Bullet. de corr. hellénique VI 461, 4. 5. 9.), et aussi une troisième inscription où le mot Βλισσή, ainsi écrit dans d'autres inscriptions crétoises, se trouve écrit par l'ο, 'Ολισσή. Si l'υ considéré comme consonne se changeait en voyelle chez les autres Grecs, comme chez les Ioniens et chez les Crétois, alors non seulement ils écriraient eux aussi (Les Béotiens, les Attiques etc.) Λαοδικεοὺς, λεοκὸς, comme l'écrivent les Ioniens les Crétois et quelques autres Doriens, mais ils contracteraient aussi le αου et le εου, comme les Crétois, en ω et ου; cela se produirait surtout chez les Attiques, chez lesquels les sons αου et αο, εου et εο, se contractent constamment et régulièrement en ω et ου.

Que chez les Ioniens aussi le *υ* des diphthongues en question eût une valeur de consonne, avant de se changer en voyelle, cela apparait clairement de ce que dans les mots où le *υ* se trouve proprement comme *υ* et où il a une valeur de voyelle, il ne parait pas changé en *ο*, et surtout par cette facilité avec laquelle l'*υ* des diphthongues se change et devant une voyelle et devant une consonne. Si chez les Attiques aussi, le *υ*, comme consonne, avait pris une valeur de voyelle et cela particulièrement devant une consonne, et si l'*ω* et le *ου* avaient occupé la place des diphthongues *αυ* et *ευ*, il aurait été impossible que le son de l'*υ* comme consonne se fit entendre aujourd'hui chez nous dans les diphthongues *α υ* et *ε υ*, comme il s'y faisait entendre depuis des temps Dieu sait combien plus reculés que l'époque d'Homère.

En faveur de la valeur comme consonne de l'*υ* des diphthongues *αυ* et *ευ* pendant le 3e et le 2e siècle av. J. C. nous avons le témoignage de Ῥαγαῦ au lieu de Ῥαγάβ des Septante, la graphie des Osques *thesawron*, les graphies *ῥάυδος* au lieu de *ῥάβδος*, *ἐμβλεύσαντες* au lieu de *ἐμβλέψαντες* (des papyrus égyptiens), celle de Corcyra *εὐδομήκοντα*, celle d'Orchomenos *εὕδομος* et celle de Delphes *ἐπίστεΦσε*, sur lesquelles nous nous étendons longuement dans notre Βάσανος au chapître sur les diphthongues *αυ* et *ευ*. Blass, par un zèle exageré en faveur des théories Érasmiennes, ne dit pas le moindre petit mot sur l'inscription de Delphes *ἐπίστεΦσε* (quoiqu'il la connût parfaitement, comme nous l'avons démontré dans notre Βάσανος), ni dans la deuxième ni dans la troisième édition de son traité, et cela, pour ne pas diminuer dans l'esprit de ses lecteurs, parait-il, la valeur de tout ce qu'il dit sur la soi-disante existence de *δασυνόμενα* (*aspirata*) dans la langue grecque jusqu'à l'époque d'Alexandre Sévère, et sur la prononciation comme *ου* de l'*υ* de l'*α υ* et *ε υ* jusqu'à la même époque et même plus tard [1]). Tout lecteur raisonnable ne peut s'empêcher de

1) Tandis que Blass s'est bien gardé de publier la graphie de Delphes *ἐ π ί σ τ ε φ σ ε*, il s'est empressé de faire connaître les graphies *α ὐ σ ω τ ῶ ν*, *αὐσωτᾶς*, *αὐσωταῖς*, également de Delphes. Nous pensons qu'il se serait bien gardé de rapporter même celles-la, si, examinant la question de plus près, il s'était aperçu qu'elles plaident

sourire en le voyant soutenir arbitrairement et sans s'appuyer sur aucun exemple tiré du grec, que le *β* dans l'*εὔβομος* d'Orchomène est né par le changement de *β* en *ου*, comme le *u* est né du *p* dans le mot espagnol *cautivo*; il sourira également en le voyant avancer d'autres arguments dans sa deuxième édition pour justifier la graphie *βάυδος*, et d'autres dans sa troisième, dans laquelle il se voit même forcé de rapporter la graphie *ἐμβλεύσαντες*, citée par d'autres pendant l'espace écoulé entre les deux éditions, et dire alors que de telles graphies proviennent d'hommes ignorants. Blass ignore parait-il, que les hommes ignorants sont plus à même que les savants de prouver par leurs fautes d'orthographe quelle était la prononciation vraie et vivante de beaucoup de sons; il aurait pu cependant se guérir facilement de cette ignorance, et il aurait confessé alors qu'en Grèce il y avait une orthographe qui ne s'accordait pas en tout avec la prononciation, s'il avait remarqué qu'en Allemagne, où la lettre et la prononciation sont presque d'accord, aucun homme, quelqu' ignorant qu'il soit, ne peut faire des fautes d'orthographe telles que celles commises en Grèce par d'ignorants graveurs sur pierre ou sur cuivre et par copistes qui en auraient fait beaucoup d'autres, si d'ailleurs ils n'avaient eu sous les yeux des textes correctement écrits.

Mais qu'avons nous besoin de plus nombreuses preuves sur

---

non pas en faveur de la prononciation d'Erasme, mais en faveur de celle des Grecs modernes. Blass n'a pas remarqué que dans ces graphies le *ω* qui suit le *σ* n'est pas résulté de la contraction de l'*α* et de l'*υ* de la syllabe *αυ*, comme il l'a cru, par erreur, mais par compression ou comme dirait Platon par *συγκρότησις* des formes plus complètes et usitées *αὐτοσαυτᾶς*, *αὐτοσαυταῖς* etc. dans les quelles le *αυ* est précédé du son *ο* (*Βάσαν.* p. 510). Si le *αυ* de *αὐτός* se prononçait à Delphes comme *αου*, ainsi que le pense Blass, alors non seulement on trouverait très souvent dans les inscriptions de Delphes *αοῦτὸς* ou *ὧτός*, puisque le pronom *αὐτός* s'y rencoutre des centaines et des milliers de fois, mais encore on écrirait et on dirait *ὡσωταῖς* etc. parallèlement à *αὐσωταῖς* et *αὐσωτᾶς*. Comme cela n'arrive jamais, nous avons une preuve de plus que dans le pronom *αὐτός* le *υ* se prononçait comme le *υ* de *ευ* dans *ἐπίστευσε* et que le son *βαυ*, qui se fait entendre dans ce pronom en 7e et au 6e siècle avant J. C., n'a pas cessé de se faire entendre au 2e et au 3e. Cette preuve a d'autant plus de valeur qu'il y a encore d'autres preuves, nombreuses et indiscutables en faveur de la prononciation des diphthongues *αυ* et *ευ*, comme nous les prononçons, tandis qu'il n'y a rien de clair et de connu en faveur de leur prononciation comme *αου* et *εου*.

la valeur comme consonne de l'υ des diphthongues αυ et ευ, quand Aristophane lui même par la forme κασαυρεῖον ('Ιππ. 1285), dont témoignent l'ancien commentateur et tous les manuscrits, nous fait voir avec pleine évidence que l'υ dans ce mot tient la place du β, du nom κασαλβάς ('Εκκλ. 1106) et du verbe κασαλβάζω? ('Ιππ. 355). Le mot κασαυρεῖον ne provient certainement d'aucun autre mot que de κασαλβεῖον par le changement du λ en ρ et par son hyperthèse après le β. Que le λ et le ρ s'échangent mutuellement en grec il est tout-à-fait superflu d'en parler; pour ce qui est de l'hyperthèse du ρ, le mot d'Aristophane ναύφαρκτος au lieu de ναύφρακτος ('Αχ. 95 'Ιππ. 567), les graphies γεγαρμμένον, συστώρσει, qu'on rencontre dans une inscription attique d'Amphiaré du 4e siècle av. J. C. ('Εφημ. 'Αρχαιολ. 1891 p. 72 lig. 9 et 25), le mot νεῦρον pour νερϝον etc. sont là pour le prouver.

La graphie de Laconie Λαυαγήτα (nom d'une prêtresse) au lieu du Λαβαγήτα, d'une époque postérieure (CIG 1466) est semblable à la graphie κασαυρεῖον au lieu de κασαβρεῖον.

La remarque que fait Georges Curtius, que selon notre prononciation les diphthongues αυ et ευ deviennent brèves, tandis que la mesure des vers dans les poètes démontre qu'elles formaient des longues, cette remarque, disons-nous, ne vaut rien, vu que Curtius lui-même renie sa propre opinion en disant que le ϝ formait une syllabe longue avec la voyelle brève précédente. Que le αυ et le ευ pouvaient devenir facilement brefs devant une voyelle lorqu'ils étaient à la fin des mots, en épelant le son βαῦ avec la voyelle suivante, nous l'avons dit dans notre Βάσανος (p. 475) où nous refutons aussi l'autre instance de Curtius tirée de πεπαίδευνται. C'est en effet là que nous avons fait la remarque que le son βαῦ pouvait rester devant le ντ par la même raison par laquelle il ne s'est pas changé en μ et π dans πεπαίδευμαι et πεπαίδευται, et par laquelle il a conservé le σ placé entre ευ et le θ dans πεπαιδεῦσθαι, c'est-à-dire parcequ'il n'était pas un son de consonne pur et sans mélange, mais parce qu'il tenait aussi du son ου, balançant entre le ου et le β, et parceque ses relations phonologiques avec les autres consonnes n'étaient pas les mêmes que celles de ces autres consonnes entre elles.

De cette prononciation du ϝ on conçoit pourquoi le σ s'est changé en esprit rude dans le mot Ἐλευhινία, (qui se voit dans une inscription de Lacédémone du 5e siècle av. J. C.) quoique ce changement du σ après une consonne ne se rencontre pas chez les Laconiens (Roehl IGA 79, 11. 31). On comprend d'autant mieux cela que l'esprit rude pouvait fort bien s'unir avec le ϝ précédant, comme le montre la graphie de Tanagra Ϝhεκαδάμοε (Roehl 131).

Que la prononciation du β et des diphthongues αυ et ευ, telle qu'elle nous a été livrée, soit très ancienne, cela est prouvé non seulement par les susdits témoignages et par beaucoup d'autres dont nous parlons dans notre Βάσανος, mais encore aussi par le phénomène phonologique suivant, qu'on ne peut nullement expliquer en suivant la théorie d'Érasme sur ces sons: nous voulons dire que par tout ce qui a été écrit par plusieurs et dans différents ouvrages sur le ϝ et sur ses différents changements, il ressort clairement que le β dans le plus grand nombre des mots grecs, tient la place du ϝ, comme la tient aussi pareillement l'υ des diphthongues αυ et ευ; il y a aussi de nombreux témoignages que la prononciation qu'ont chez nous aujourd'hui le β ainsi que le αυ et le ευ n'est pas du tout moderne. Ces phénomènes ne peuvent se comprendre d'aucune autre manière qu'en admettant que le υ et le β tiennent la place du ϝ. Car en effet si nous croyons à l'assertion des partisans d'Erasme, d'apres laquelle dans toutes les parties de la Grèce le son βαῦ aurait disparu, ayant été remplaçé avec le temps par le son b et par le ου, alors on ne peut nullement expliquer phonologiquement comment s'est opéré le miracle que ce son après être disparu une fois, revienne de nouveau, après une courte absence, dans toute sa puissance et toute sa valeur, non seulement là où il n'y a que le β où bien là où il n'existe que le αυ ou le ευ seulement, mais encore et en même temps là où il y a un β et où il y a un αυ et un ευ, et nulle part là où il existait autre fois mais où certainement il s'est changé en d'autres sons en υ, ou en ο, ou en μ, ou bien où il a disparu entièrement. Tant que les partisans d'Erasme dédaignent d'expliquer ces importants phénomènes phonologiques, qu'il nous soit permis à nous aussi de nous défier de leur doctrine arbitraire

sur la prononciation de ces sons, et de nous fier pour cela comme aussi pour beaucoup d'autres choses à l'enseignement de la tradition.

Qu'Aristophane prononçat le β comme on le prononce chez nous aujourd'hui, nous en avons pour preuve non seulement le mot κασαυρεῖον, mais encore les mots σοβεῖν et ἀποσοβεῖν (Ὄρν. 34. Βάτρ. 45) et le mot γραυσόβαι (Εἰρ. 813), parceque la signification, la formation et l'apparition plus moderne du mot σοβεῖν indique qu'il est dérivé de σεύω, en usage dans Homère, par le changement du βαῦ de σεύω en β, parceque le son βαῦ en grec ne peut former une diphthongue qu'avec le α et le ε et non lorsqu'il se trouve après le ο, auquel cas ou bien il se change en β devant une voyelle ou bien en ο υ devant une consonne, comme dans les mots: σπουδή, οὗτος, τοῦτο, τοιοῦτος. On ne peut pas douter que, dans le commencement, le βαῦ fût aussi dans ces mots, si on prononce selon notre prononciation les mots σπεύδω, ταῦτα, τοιαῦτα, ayant la même racine que les précédents, et si l'on réfléchit que le son βαῦ ne se ferait entendre d'aucune manière aujourd'hui chez nous, si dès le commencement le son ου se fût fait entendre dans la racine de ces mots, par la raison que ce son se serait réuni avec l'ε et l'α et aurait formé les sons ο υ et ω; par suite ces mots auraient pris la forme σπούδω, τῶτα, τοιῶτα.

Un témoignage semblable à celui d'Aristophane nous est également fourni par la très ancienne graphie d'Argos Βορθαγόρας au lieu de Ϝορθαγόρας, par celles de la Laconie du 5e siècle av. J. C. Βαστίας, Βοινείδας, par celle de Crète tout aussi ancienne διαβειπάμενος, par celle de Béotie Κορβείδας, par celle de l'Attique (du 4e siècle av. J. C.) Εὐβαίων, par celle de Dodone de la même époque Εὔβανδρος, et par celle de Sparte Εὐβάλκης tout aussi ancienne (Βάσαν. p. 570 et Nouveaux documents etc. Ἑλλάς II p. 264). Toutes ces graphies prouvent que si quelques uns des β grecs ne tenaient pas dès l'origine la place du ϝ mais marquaient le son b, ils avaient pris cependant depuis des temps fort reculés le son qu'a le β chez nous, car autrement il était impossible que dans des pays si éloignés les uns des autres, on fît usage du β pour exprimer notre son β si, déjà à une époque beaucoup plus reculée, ce β n'avait

en la valeur de ce son dans les alphabets de tous ces pays.

Dikéopolis, en parodiant dans les Ἀχαρνῆς (1219—1221) le mot de Lamachos σκοτοδινιῶ en σκοτοβινιῶ ne prouve-t il pas lui aussi que le β et le δ avaient la prononciation qu'ils ont encore aujourd'hui, et qui est telle qu'en entendant le β dans un nom propre qu'on ne connait pas, on doute souvant si c'est un β ou un δ que l'on a entendu, et inversement si c'est le δ que l'on entend prononcer?

Aristophane en disant, comme tous les Grecs, ἕβδομος au lieu de ἕπδομος et ὄγδοος au lieu de ὄκδοος, enseigne aussi par cette adaptation des consonnes enlacées, que le β et le γ s'adaptaient mieux avec le δ que le π et le κ, et que si le δ se prononcait comme il se prononce aujourd'hui chez nous, alors le β aussi et le γ ne pouvaient avoir d'autre prononciation que la nôtre.

Dans notre Βάσανος au chapitre relatif au ζ et au δ nous avons fait voir que dans les plus beaux temps du dialecte attique, le δ se prononçait comme aujourd'hui chez nous, et nous l'avons prouvé aussi dans l'Ἑλλάς (Tom. II p. 269) par le passage suivant de Platon: „τῆς δ' αὖ τοῦ δέλτα συμπιέσεως καὶ τοῦ ταῦ [καὶ] ἀπερείσεως της γλώττης τὴν δύναμιν χρήσιμον Φαίνεται ἡγήσασθαι πρὸς τὴν μίμησιν τοῦ δεσμοῦ καὶ τῆς στάσεως" (Cratyl. p. 427 fin). Le sens de ce passage de Platon, comme nous l'avons exposé dans l'„Ἑλλάς", est que celui qui a posé les lois qui régissent la langue a regardé le δ comme utile pour représenter le *lien* et le τ pour manifester l'*arrêt*, parceque dans la prononciation du δ la langue est repliée et dans celle du τ elle est dépliée. Ce passage témoigne clairement qu'à l'époque d'Aristophane et de Platon, le δ avait la prononciation qu'il a chez nous, car la langue ne se comprime que dans cette prononciation et point du tout dans celle du *d* des Latins. Il ressort aussi de cette prononciation du δ à l'époque d'Aristophane que le β et le γ ne pouvaient avoir d'autre prononciation que celle qu'ils ont chez nous, car c'est seulement par cette prononciation que l'adaptation du β et δ et celle du γ et δ devient pleine et parfaite dans les enlacements βδ et γδ.

Notre prononciation du γ est démontrée aussi par les graphies attiques ἐγκαίδεκα pour ἐκκαίδεκα, ἐγ Λίνδου, ἐγλέξοντες, ἐγ Λέσβου, ἐγ Λεοντίνων, ἐγ Λακεδαιμονίων, ἐγ Λακιαδῶν, ἐγ Λαμ-

πτρέων, ἐγ Μακεδονίας, ἐγ Μαραθωνίων, ἐγ Μεγάρων, ἐγ Μελιτέων, ἐγ Μυρρινόυττης, ἐγ νουμηνίας, ἐγ νεωρίων, ἐγ Πειραιῶς, ἐγ Ῥύμου, qui commencent du 5e siècle av. J. C. et continuent encore jusqu'à l'époque impériale après Auguste. Ce changement du κ en γ dans ces graphies se fit pour adapter davantage le son de cette consonne aux consonnes qui suivent κ, λ, μ, ν, π, ρ. Ce n'est que par notre prononciation du γ qu'on peut expliquer ce changement du κ, car c'est seulement par cette prononciation que la loi régissant l'adaptation des consonnes est remplie et point du tout par celle du *g* latin. Ce que nous avançons est d'autant plus vrai, que quelques unes de ces graphies appartiennent à une époque postérieure, quand le γ se prononçait incontestablement d'une manière différente du *g* latin, comme le dit positivement Plutarque. La conclusion tirée de ces graphies est sanctionnée par des papyrus Egyptiens du 2e siècle av. J. C., qui prouvent d'une manière très sure que le γ doit se prononcer comme nous le prononçons, ce que confirment encore de manière à ne laisser aucun doute, les inscriptions suivantes de l'Attique et de plusieurs parties de la Grèce: ἐκγ Μυρρινόυττης, ἐκγ Μακεδονίας, ἐκγ Ναυπάκτου, ἐκγ Μαγνησίας, ἐκγδημία, ἐκγδίδομεν, et celle provenant d'une faute du graveur ἐγκ Πειραιῶς au lieu de ἐκγ Πειραιῶς, qui sont du 4e, 3e, et 2e siècle av. J. C. Dans ces graphies nous voyons ou pour mieux dire nous entendons clairement le κ passer tout doucement à la prononciation de notre γ pour s'adapter plus exactement aux μ, δ, comme le prononçait Platon, et π qui suivent. La prononciation du γ comme *g* dans les graphies dont il s'agit, conviendrait fort mal. Il est tout superflu de dire ici que dans les graphies attiques τὸγ κήρυκα, τὴγ καθοδον, τὸγ γραμματία ἱερῶγ χρημάτων, μὲγ χρυσᾶ, τὴγ ξυμμαχίαν, appartenant toutes aux 4e et 5e siècles av. J. C., le γ ne pouvait nullement se prononcer comme *g*, mais seulement comme nous le prononçons dans les enlacements γγ, γκ, γχ.

On doit aussi prononcer comme nous le γ des graphies de diverses parties de la Grèce: ἐγ Βυζαντίου, ἐγ Βενδιδέων, ἐγ βουλῆς, ἐγβάτης, ἐγβιβάζων, ἐγ Βησεέων, ἐγ Βάττου, ἐγβάλλειν, ἐγ βασιλέως, ἐγ βάσεως, ἐγ Ϝηληθίωντι (5e siècle av. J. C.—2e après J. C.), parceque l'exacte adaptation du κ avec

la prononciation de ϝ et avec celle du β exige cette prononciation. La prononciation du β, comme le prouve ce que nous avons dit ci-devant, ne différait en rien de celle du nôtre. Dans notre Βάσανος nous avons parlé plus longuement qu'ici sur la prononciation du γ grec (v. p. 578—589).

Nous ne pouvons pas savoir comment se prononçait le β dans la phrase d'Aristophane: βλέπειν Βαλλήναδε ('Αχ. 234), par la raison que le Βαλλήναδε n'est pas le Παλλήναδε mais c'est un autre mot créé par le poète, de βάλλειν, par analogie avec le Παλλήναδε, dans un but comique, comme il a créé aussi dans une autre de ses comédies le nom 'Αχραδούσιος ('Εκκλ. 362) de 'Αχερδούσιος; cette formation par analogie ne permet pas de connaître quelle était dans ces mots la prononciation des lettres échangées. Mais cependant de ce que dans le dialecte attique, ainsi que dans la plupart des autres dialectes grecs, le μπ ne s'échange jamais avec le μβ, ni le μβ avec le μπ (si se n'est dans le mot 'Αμπρακιῶται), comme aussi on n'échange jamais le νδ avec le ντ, de cela nous concluons à plus forte raison que le β et le δ avaient une prononciation différente de celle que leur donnent les partisans d'Erasme.

Quant à la prononciation du ζ grec, comme nous en avons parlé d'une manière étendue dans notre Βάσανος (p. 599—611) ainsi que dans les Nouveaux documents etc. (v. 'Ελλάς II 268—269), nous n'en dirons ici que peu de mots, c'est-à-dire: 1° que le ζ ne pouvait pas se prononcer comme *zd* ainsi que l'enseigne Blass, parcequ'une telle prononciation est contraire à la prononciation du δ de Platon, qui s'est conservée jusqu'à nos jours, et qu'elle est contraire aussi à la génération du ζ de ce δ, non seulement en Hélide, comme le dit Blass, mais aussi dans l'Attique, ainsi que le dit Platon (Cratyl. 418 C), dont le témoignage est certainement plus sur que celui de Blass; 2° que cette prononciation est contraire à la génération du ζ du γ et du σ, par la raison que le son ζ s'il était né du γ, du σ et du δ n'aurait jamais pu se prononcer comme *zd*; 3° que cette prononciation est contraire aussi aux graphies des Hellénotamies Βυζζάντιοι, 'Αζζειοί, Κλαζζομένιοι. Nous ajouterons aussi que le ζ ne pouvait pas non plus se prononcer *dz* comme le veut Curtius, parceque cette prononciation a contre elle la

tradition des anciens grammairiens qui enseignent tous d'une voix unanime, que le ζ prend naissance du σ et du δ, qu'elle a contre elle aussi beaucoup de graphies de l'Attique et d'autres localités de la Grèce, témoignant que le ζ provenait non pas du δ et σ, mais du σ et δ, ce que Blass reconnait aussi et ce qui est sanctionné par la graphie ἐπεψήφισζεν publiée dernièrement dans l''Εφημ. 'Αρχαιολ. (1891 p. 87 ligne 8). Cette graphie se rencontre dans un decret d'Attique d'Amphiarée de l'an 329 av. J. C.

Il parait qu'Aristophane aussi prononçait comme nous le ζ dans les mots ἐπίζεσεν ('Αχ. 321), ὑπερζέων ('Ιππ. 920), parceque notre prononciation seule du ζ s'accorde avec la signification de ces mots; cela résulte également de ce que dit Platon sur la valeur du ζ dans le mot ζέον (Cratyl. p. 427 A).

Il n'y pas de doute qu'Aristophane ne prononçat aussi comme nous le ζ dans les mots 'Αθήναζε ("Ορν. 302), θύραζε ('Αχ. 359. 1222. 'Ιππ. 607. Νεφ. 632. Σφ. 70 etc.), parceque dans ces mots le ζ est provenu du σ et du δ, comme le reconnait Blass aussi, et que le σ confondu, comme le dit Dénys d'Halicarnasse, en une seule voix avec le δ de Platon ne pouvait former aucune autre prononciation que celle de notre ζ. De cette prononciation du ζ on comprend pourquoi Platon le nomme lettre πνευματῶδες ainsi que le ψ, le φ et le σ (Cratyl. 427), et pourquoi Dénis d'Halicarnasse le nomme la plus puissante et la plus généreuse de toutes les sémi-vocales, et il dit de cette lettre ce qu'il dit aussi des aspirées φ χ θ, c'est-à-dire que par la force du son qu'elles rendent lorsqu'on les prononce, elles s'approchent beaucoup des sons parfaits des voyelles.

Pour ce qui touche à l'omission dans la prononciation de l'une des consonnes doubles, omission qui commencée dès le temps d'Homère devint complète à l'époque romaine après J. C., Aristophane nous en donne une preuve dans le mot σάκκος qu'il écrit et par deux κ ('Αχ. 745) et par un ('Αχ. 827); nous en avons aussi une autre preuve tirée d'inscriptions du 4e siècle av. J. C., époque à laquelle dans d'autres consonnes doubles aussi, l'une ne se faisait pas entendre à Athènes.

Que les aspirées aussi, eussent à l'époque d'Aristophane la même prononciation qu'elles ont aujourd'hui chez nous, c'est

encore le grand comique qui témoigne de cela, lorque dans les Θεσμοφοριάζουσαι (1001—1210) il plaisante avec la prononciation de l'archer barbare qui prononçait les aspirées χ, θ, φ, comme les consonnes douces κ, τ, π, ce qui pour les deux premières arrive encore aujourd'hui à la plupart des étrangers qui visitent la Grèce et qui apprennent le grec moderne, et ce qu'il y a de plus étonnant, c'est que cela arrive aux Anglais aussi qui, bien qu'ayant dans leur langue la prononciation du δ et du θ néanmoins en parlant grec prononcent assez souvent non seulement κ au lieu du χ, mais aussi *t* et *d* au lieu de θ et de δ; cela est encore plus étonnant en ce qui concerne les Bavarois qui sont venus en Grèce avec le roi Othon, qui y ont vécu de longues années et qui cependant prononcaient et quelques uns prononcent encore, le χ comme κ, quoique le son du χ grec existe dans leur langue. L'opinion de quelques partisans d'Erasme qui prétendent que la prononciation de l'archer des Θεσμοφοριάζουσαι qui prononçait les consonnes douces à la place des aspirées indique que les aspirées étaient δασυνόμενα (*aspirata*), cette opinion, disons-nous, doit être regardée comme erronée. Une telle opinion n'a pour base que deux données inconnues, c'est-à-dire que les consonnes δασυνόμενα (*aspirata*) étaient alors ignorés aux peuples barbares d'alors, et que si les Grecs prononçaient les aspirées comme nous aujourd'hui, les barbares aussi auraient pu les prononcer très facilement. Mais l'expérience prouve le contraire, c'est-à-dire que presque tous les étrangers et surtout les ignorants, confondent très souvent nos aspirées avec les douces (ψιλά) et qu'à cause de cela toutes les fois qu'un acteur imite sur la scène la prononciation de l'archer d'Aristophane les spectateurs se pâment de rire. Nous doutons que le partisan d'Erasme, même le plus enclin au rire, s'il eût vécu à cette époque là et qu'il eût assisté à la représentation des Θεσμοφοριάζουσαι, se fût pris à rire en entendant l'archer Scythe prononcer αἶτρία, ἀποτανουμένη, τρεκ' ὡς τάκιστα et ainsi de suite; à moins que les lèvres même des hommes sains s'entrouvrent au souris, sans une raison suffisante pour l'exciter. Et puis ceux qui soutiennent une telle opinion devraient démontrer qu'à Athènes, à l'époque d'Aristophane, l'esprit rude ne s'était pas perdu sur les lèvres de la foule dans la plupart des mots

et qu'il pouvait y avoir des δασυνόμενα (*aspirata*) sans l'existence de l'esprit rude. Mais par plusieurs inscriptions antérieures à Euclide, on voit avec évidence que l'esprit rude avait disparu, depuis des temps reculés, dans un grand nombre de mots; et même dans une inscription de l'an 408 av. J. C. (CIA I 324) on voit une si grande confusion entre l'esprit rude et l'esprit doux, confusion qui ne fait pas non plus défaut dans d'autres inscriptions attiques (Βάσανος p. 657 et suiv.), que nous avons tout le droit de soutenir que l'esprit rude dans la majeure partie des mots aspirés ne se faisait pas sentir à Athènes, déjà depuis l'époque d'Aristophane, au moins sur les lèvres de la foule. L'opinion de ceux qui prétendent que l'inscription attique publiée dans le CIA, 324 aurait été écrite par un Ionien et que pour cela, dans cette inscription, la confusion entre l'esprit rude et l'esprit doux est portée au plus haut point, cette opinion, disons-nous, est privée de tout fondement; parceque si cela était vrai, il devrait exister dans cette inscription d'autres traces de dialecte ionien, ce qui ne se vérifie dans aucune de ses syllabes. Mais quand même nous serions parfaitement sûrs que l'esprit rude se faisait sentir à Athènes au commencement des mots devant les voyelles aspirées, cela ne serait pas une preuve, il s'en faut de beaucoup, que les δασέα du grec se prononçassent comme les δασυνόμενα de l'Indien, parceque bien que l'esprit rude eût disparu dans le dialecte ionien et dans l'éolien dès le 6e siècle av. J. C., cependant les aspirées φ, χ, θ, existaient chez les Ioniens et chez les Eoliens, comme aussi chez tous les autres Grecs; il n'est du reste prouvé par aucun document qu'il puisse y avoir des δασυνόμενα sans esprit rude. Aussi longtemps donc que les partisans d'Erasme ne seront pas en état de présenter un exemple du contraire dans n'importe quelle langue, il nous est permis de leur dire franchement que leur théorie sur l'existence de δασυνόμενα dans la langue grecque est privée de l'unique et indispensable base sur laquelle elle pourrait se fonder, et qu'elle doit être reléguée dans la région des fables où beaucoup de choses peuvent être fort logiques et très probables sans que cependant aucune d'elles ne soit vraie et réelle.

Nous nous permettons de répéter aussi la même chose à ces

partisans d'Erasme qui croient que dans le dialecte des Crétois l'esprit rude existait et que les aspirées chez eux se prononçaient comme *πh*, *κh*, *τh*, et cela parceque les Crétois eux mêmes nous enseignent le contraire, en écrivant constamment le *θ* dans les inscriptions très réculées, et le *Φ* et le *χ* dès le 4e siècle av. J. C. (époque où régna aussi chez eux l'alphabet commun à tous les autres Grecs) et en ne changeant que très rarement dans les élisions les douces en aspirées, disant *κατίσταμεν, κῶς, ἐπιστάμενοι, κατ' ἑκατόν* au lieu de *καθίσταμεν, χῶς, ἐφιστάμενοι, καθ' ἑκατόν*, etc.

Et ceux même qui croient que dans le dialecte des Crétois il y avait l'esprit rude, doivent reconnaître que la différence entre l'écriture des *δασυνομενα* dans les élisions *κhω*, *κατ' hεκατὸν* et de l'écriture constante des *χ*, *Φ*, *θ* (où ces dernières occupent la place des *χ*, *Φ*, *θ* des dialectes ionien et attique) ne pouvait avoir d'autre raison que la différence de prononciation; c'est-à-dire que le *θ* que les Crétois écrivaient dès le commencement, et le *Φ* et le *χ* qui, manquant d'abord à l'alphabet Crétois, furent pris ensuite de celui des Ioniens et des Attiques, ne se prononçaient pas comme des *δασυνόμενα*, c'est-à-dire comme *πh*, *κh*, *τh*, ainsi qu'enseignent les partisans d'Erasme, mais bien comme des *δασέα* selon l'enseignement unanime de tous les anciens grammairiens.

Si les aspirées de l'alphabet des Ioniens et des Atttiques se prononçaient comme des *δασυνόμενα* (aspirata), il s'en suit que les habitants d'Herculanum en Italie, qui avaient même un signe particulier pour marque de l'esprit rude, ne devaient pas après l'introduction chez eux de l'alphabet ionien, écrire constamment et régulièrement *πόθοδος*, *καθώς*, *ποθελόμενος*; égarés quelquefois par la prononciation des *δασυνόμενα* (aspirata) qui aurait existé chez eux, ils devaient aussi écrire *πότhοδος*, *κατhώς* ainsi que *πh*, *τh* et *κh* au lieu de *Φ*, *χ*, *θ* au commencement aussi bien qu'à la fin des mots. La même chose aurait dû avoir lieu aussi à Athènes, au moins avant Euclide, lorsqu'on écrivait aussi l'esprit rude dans cette ville. Il fallait donc qu'à Athènes et dans le reste de la Grèce, les *δασυνόμενα* (aspirata) s'ils eussent existé, devinssent après la disparition de l'esprit rude, non pas des aspirées (*δασέα*) mais des douces (*ψιλά*); car il est

véritablement digne d'étonnement que les *δασυνόμενα* (aspirata) puissent devenir des aspirées en Grèce, à une époque où l'esprit rude se faisait sentir extrêmement peu ou même pas du tout, comme pensent les partisans d'Erasme, et qu'ils ne soient pas devenus tels dans des temps où ce même esprit rude régnait dans toute la Grèce, et qu'il pouvait s'unir en une seule voix avec les douces (*ψιλά*); cette dernière hypothèse doit être admise par toute personne raisonnable qui ignore les savantes théories des partisans d'Erasme, mais qui fonde sa croyance sur la nature des choses et sur les lois immuables de la logique. Aucune personne raisonnable, disons-nous, en lisant l'inscription 324 dans le CIA I et y voyant toujours écrit *καθ' εμεραν* ne pourra jamais croire que celui qui a tracé cette inscription et qui confond fortement l'esprit rude avec l'esprit doux ait prononcé le *θ* comme *τh*, puisqu'il n'a pas écrit une seule fois *κατ' hεμεραν* ou *κατ' εμεραν*, mais *καθ' εμεραν* comme on écrit jusqu'aujourd'hui.

Que chez les Laconiens le *θ* se prononça comme chez nous, les partisans d'Erasme le reconnaissent aussi et ce que prouve Aristophane quand dans la *Λυσιστράτη* il introduit la Laconienne *Λαμπιτώ* et l'envoyé de Lacédémone qui changent le *θ* en *σ* disant, *σιώ* (vers 82. 86. 142. 1095), *ἔλσῃ* (105), *ἔλσοιμι* (119), *'Ασαναίων* (170), *δρσὰ* (995), *σηροκτόνε* (1262), *Παρσένε* 1263). Puisque les partisans d'Erasme eux mêmes reconnaissent, comme nous le disons ici, que le changement du *θ* en *σ* chez les habitants de la Laconie démontre qu'à Lacèdémone le *θ* se prononçait comme chez nous, ils doivent reconnaître également que dans l'Attique aussi il y avait la même prononciation, puisqu'on y disait *παλάσιον* pour *παλάθιον* (Εἰρ. 574) et *Τρικορύσιος* pour *Τρικορύθιος* (Λυσ. 1032). Si maintenant il n'arrivait pas à Athènes et dans le reste de la Grèce, relativement au changement du *θ* en *σ*, ce qui arrivait à Lacédémone, cela ne tourne nullement à l'avantage des partisans d'Erasme, puisque chez nous aussi aujourd'hui, les enfants du premier âge exceptés, personne ne change le *θ* en *σ*. De ce qu'un son se change en un autre dans un dialecte et se conserve dans tel autre, on ne peut pas en conclure que ce son avait une autre prononciation dans tel dialecte et une autre dans tel autre, car cela a lieu

aussi dans les dialectes grecs modernes, quoique les mêmes lettres et les mêmes syllabes aient dans l'alphabet la même valeur dans toutes les parties de la Grèce. Nous disons même que parceque plusieurs changements des aspirées et des fortes (*μέσα*) entre elles comme p. ex. du *θ* en *φ* et *χ*, du *γ* en *β*, du *β* en *γ*, du *φ* en *χ*, du *β* en *δ*, du *δ* en *θ* etc. ont lieu dans les dialectes du grec moderne comme dans ceux du grec ancien, ces changements sont une marque évidente que les aspirées et les fortes (*μέσα*) se prononçaient comme celles du grec moderne (Βάσ. 497. 630. 612. 655 etc.).

Que les combinaisons des aspirées *φθ*, *χθ*, *χφ*, *χχ* ne s'expliquent que par notre prononciation du *φ* du *χ* et du *θ* et nullement par les théories des partisans d'Erasme sur les *δασυνόμενα*, et que Curtius aussi bien Blass dans l'explication de ces enlacements tranchent le noeud du problème, chacun à sa façon, et sans le résoudre, c'est ce que nous avons fait voir dans notre Βάσανος (v. p. 644—652) et dans l'Ἑλλάς (v. tom. II p. 270).

En faveur de la chute de l'esprit rude dans un très grand nombre de mots attiques, au moins dans le langage des masses, nous avons non seulement plusieurs inscriptions attiques antérieures à Euclide, mais aussi Platon et Aristote, parceque, comme nous l'avons déjà dit, dans notre Βάσανος (p. 658) Platon prononçait le mot Ἥρα sans l'esprit rude (Cratyl. p. 464 C), comme le prononçait aussi à une époque plus reculée, (vers 430 av. J. C.) un autre Athénien (CIA I, 197, 11), et Aristote dit qu'on fit des sophismes de la confusion entre la particule négative *οὐ* et l'adverbe de lieu *οὗ* (Σοφιστ. ἐλέγχ. 21, p. 177 B, 35); cela veut dire que ni a l'époque d'Aristote ni à celle de Socrate, on faisait sentir l'esprit rude devant les mots relatifs, et c'est pour cela que cet esprit n'est ordinairement pas marqué sur ces sortes de mots dans les inscriptions attiques antérieures à Euclide.

Une autre preuve de ce que nous avançons sur l'esprit rude est aussi la graphie Ἡφαιστιάδης au lieu d'Ἰφιστιάδης. Cette graphie Ἡφαιστιάδης qu'on a rencontrée déjà deux fois jusqu'aujourd'hui dans les inscriptions attiques du 4e siècle av. J. C., (une fois dans l'inscription du CIA II, 772 B, 12 et une fois aussi dans une autre publiée dernièrement dans le Δελτίον ἀρ-

χαιολογικὸν, tom. 6ième 1890 p. 61 Γ', lign. 19)), et plusieurs fois dans les inscriptions attiques après Auguste, prouve que non seulement on ne faisait entendre aucun esprit rude dans le mot Ἥφαιστος, mais de plus que le η s'approchait beaucoup vers le son du ι et que le αι ne pouvait en aucune manière se prononcer αϊ; parceque quand même nous ne voudrions pas admettre que l' Ἰφιστιάδης se disait aussi Ἰφεστιάδης par la masse du peuple en changeant le ι en ε (comme dans Ἑστιαιῆς qui vient de Ἰστιαιῆς), quand même cela serait, disons-nous, aucun homme, quelle que fût la fureur étymologique qui le possédât, ne s'aviserait d'écrire Ἡφαιστιάδης au lieu de Ἰφιστιάδης a moins qu'il ne prît pour base de ce changement d'orthographe la très ressemblante prononciation des deux mots, pour ne pas dire la prononciation tout-à-fait semblable, de sorte qu'en lisant Ἡφαιστιάδης on pût comprendre de suite et sans la moindre réflexion qu'il s'agit du dème de l'Attique des Ἰφιστιάδαι et non d'un autre peuple inconnu; aucune personne ayant l'esprit sain ne pourrait certes jamais écrire Ἡφαιστιάδης au lieu d' Ἰφιστιάδης si les Attiques eussent prononcé ce nom à la manière d'Erasme *Hephaïstiάδης* (v. Βάσ. p. 394 et les suivantes).

Sur cette graphie Ἡφαιστιάδης, qui est féconde en enseignements, nous devons faire encore l'observation suivante, très importante dans la question présente, c'est-à-dire que là où nous savons d'une manière certaine que dans telle lettre ou dans telle syllabe, on entendait tel ou tel son, ce témoignage n'est pas en faveur de la prononciation d'Erasme, mais en faveur de la prononciation traditionelle; chose qui prouve toujours la fausseté de tout témoignage contraire avancé par les partisans d'Erasme. Dans le βοηθεῖν d'Aristophane p. ex. il saute aux yeux de tout le monde que le η ne pouvait aucunement se prononcer comme un e pur et ouvert, puisque le βοηθεῖν devait se prononcer d'une manière très semblable au βοῖ θεῖν, mais que cet η devait avoir un son approchant beaucoup de celui du ι. On ne peut non plus ajouter aucune foi à l'argument de Blass qui dit que l'η grec se prononçait comme la diphthongue françaie *ai*, ou comme l'*é* français, par la raison qu'un tel son pouvait provenir de l'α long seulement; nous disons qu'on ne

peut y ajouter aucune foi, et cela parceque le βοηθεῖν d'Aristophane, et le mot ἡμέρα sont là pour prouver que cet argument est faux; et en effet, bien que le η de ce mot soit venu de l'α long, comme aussi le η de βοηθεῖν, cependant cet η du mot ἡμέρα, ainsi que le η d'un très grand nombre d'autres mots, étaient prononcés par plusieurs Athéniens d'une époque très reculée comme ι, ainsi que témoigne positivement Platon dans Cratylus; le témoignage positif d'un ancien auteur est beaucoup plus digne de foi que le susdit argument de Blass, pour bien des raisons et parceque le η des Ioniens et des Attiques, comme nous avons déjà dit, est provenu de l'α long, Dieu sait à quelle époque plus reculée que celle d'Homère. De même on ne peut ajouter aucune foi aux autres arguments des partisans d'Erasme en faveur de la prononciation composée de αι, puisque des témoignages bien clairs et incontestables proclament à haute voix et disent à qui veut les écouter: que le αι dans l'alphabet après Euclide, tient dans beaucoup de mots la place de l'*e* long et ouvert. Comment ajouter foi aux arguments des partisans d'Erasme lorsque les Hellénotamies par leur graphie αιε au lieu de αι crient aussi à tue-tête que dans le αι le son αϊ ne se faisait point entendre, mais seulement le son *é*? Et Callimaque en mettant dans la bouche de l'Echo le verbe ἔχει comme contre-son de ναίχι ne nous fournit-il pas une preuve positive que le αι et le ει se prononçaient au commencement du 3e siècle av. J. C. comme ils se prononcent chez nous aujourd'hui?

Que font encore les Béotiens en écrivant ευ au lieu de ευϝ et ου au lieu de υ et οι au lieu de οε après l'introduction complète chez eux de l'alphabet ionien, si non que de prouver eux aussi que le αυ et le ευ de l'alphabet ionien rendaient un son qui ressemblait beaucoup à celui de nos diphthongues αυ et ευ, et que le ου et le οι de cet alphabet, n'ont rien de commun avec l'enseignement de la lettre des partisans d'Erasme?

Si maintenant la lettre morte des partisans d'Erasme ne peut rien nous apprendre sur la prononciation des voyelles et des diphthongues à l'époque de Platon et de Démosthène, que peut on attendre de cet enseignement relativement aux consonnes, dont l'exacte prononciation sans l'enseignement de vive-voix ou

sans un témoignage pouvant remplacer cet enseignement, ne peut se représenter par la lettre morte? Il s'en faut de beaucoup aussi que le principe des partisans d'Erasme, selon lequel les anciens peuples écrivaient comme ils prononcaient, soit juste, vu que les Hébreux et les Phéniciens de qui les Grecs réçurent l'écriture, n'écrivaient pas du tout les voyelles et les diphthongues, à cause de la difficulté qu'avaient les premiers hommes à représenter par des signes tracés les sons du langage vivant; et les Grecs des temps très reculés, par la même raison, confondaient pendant un très long espace de temps, dans l'écriture beaucoup de sons qui dans la prononciation se distinguaient entre eux; et ceux qui vinrent après Euclide au lieu d'accroitre le nombre des lettres connues jusqu'alors pour distinguer celles qui se confondaient, préférèrent écrire des sons simples par deux lettres contrairement au principe fondamental d'Erasme.

Tout ce qui précède démontre l'absurdité et le ridicule des prétentions des partisans d'Erasme, qui croient connaître plus exactement la prononciation des Grecs à l'époque de Platon et de Démosthène que ne la connaissaient les anciens grammairiens, dont quelques uns ne sont séparés de l'époque de Démosthène et d'Aristote que par un bref laps de temps. L'enseignement des anciens grammairiens sur les lettres et les syllabes de la langue grecque est d'autant plus digne de confiance, qu'aucun témoignage certain et sûr ne s'élève contre lui et qu'un grand nombre au contraire plaident en sa faveur. Les anciens grammairiens distinguaient avec une grande exactitude dans toutes leurs nuances les brèves d'avec les longues; ils distinguaient aussi la prononciation de l'*υ* et de l'*η* d'avec celle du *ι*, et ils savaient lire, comme on voit par leurs ouvrages, selon les règles du rhytme et de la prosodie les anciens poèmes, mieux que tout autre grammairien de notre temps, sans en excepter nos savants partisans d'Erasme; et cependant aucun d'eux ne dit que les voyelles des diphthongues *αι*, *οι*, *ου*, provenant de crase, se faisaient entendre séparément toutes deux dans la prononciation, comme les voyelles des diphthongues *αυ* et *ευ* venues par enlacement (*συμπλοκή*). Si Blass conséquent à l'opinion d'autres plus anciens partisans d'Erasme, a cru découvrir dans un passage de Dénis d'Halicarnasse (*π. συνθ. ὀνομ.*

XXII, p. 196 ed. Schaef. 330) une prononciation composée du *αι*, cela provient de ce qu'il a le principe erroné de tirer ses conclusions de passages isolés des anciens auteurs, négligeant de les examiner en relation avec d'autres passages semblables et avec l'esprit de l'auteur qui se montre dans l'ensemble de tous ses autres passages; c'est ce que nous avons démontré à plusieurs endroits de notre *Βάσανος*. C'est ce qui arrive à Blass justement avec le susdit passage; ils a négligé de le comparer avec d'autres passages semblables, comme celui au commencement du chapître IV p. 90 édit. Schaef. p. 154 et particulièrement avec le passage du chapître XV p. 108 édit. Schaef. 184 desquels passages il résulte que les voyelles des diphthongues *αι οι* et *ει* étaient *συναλοιφῇ κεκραμένα*, comme cela ressort aussi des autres grammairiens; il résulte aussi de ces passages que dans sa théorie sur les diphthongues de la langue grecque il suit la méthode analytique, examinant la valeur même des dernières éléments d'un son et de ceux encore qu'on ne peut saisir qu'en les décomposant. Cette méthode analytique permet à Blass et à ses confrères de conclure que les diphthongues *αι οι* et *ει* se prononçaient *αΐ, οΐ* et *εΐ* autant que la décomposition (dimissio) par laquelle le Romain Fabius Quintilianus trouve (Inst. Orat. 1, 7, 17) que dans la première syllabe du mot *λῃστής* il y avait aussi le son *ι*, permet de conclure que le *προσγεγραμμένον ἰῶτα* se faisait entendre dans les diphthongues *ᾳ ῃ ῳ* à l'époque de Quintilianus et de Dénis d'Halicarnasse un peu plus ancien que lui, tandis que Dénis de Thrace beaucoup plus ancien qu'eux et disciple d'Aristarque dit clairement que le *ι* de la diphthongue *ᾳ* est *προσγεγραμμένον*, mais ne se fait pas entendre; et Strabon contemporain du critique d'Halicarnasse dit que le *ι προσγράφεται* seulement pour distinguer le datif du le nominatif. Sur tout cela, comme aussi sur la signification du mot grec *κρᾶσις* et sur son incompatibilité avec la prononciation d'Erasme, ainsi que sur un autre passage de Dénis d'Halicarnasse d'où on doit conclure que lui aussi comme tous ses contemporains ne connaissait qu'une seule prononciation des lettres et syllabes grecques, nous nous sommes étendus dans notre *Βάσανος* (v. p. 304—313) et c'est là que nous renvoyons celui qui voudrait examiner plus exactement la théorie des anciens grammairiens

relativement à la prononciation; nous le renvoyons aussi au dernier chapître de notre ouvrage, dans lequel on voit clairement combien les anciens grammairiens s'occupaient avec soin de la lecture et de la prononciation, selon les règles de la prosodie, des anciens poèmes et des autres ouvrages, et combien d'autres choses ils connaissaient qui aujourd'hui nous sont entièrement inconnues (p. 674—710).

Maintenant que nous sommes arrivés au terme de notre traité nous devons exposer la raison pour laquelle nous n'avons rien dit relativement au preuves tirées de la voix des animaux sur la prononciation du *β* et de l'*η*, preuves dont les partisans d'Erasme font grand cas. Nous pensons donc que ces sortes de preuves ne peuvent pas servir beaucoup à nous faire trouver l'exacte prononciation des sons non seulement de la langue grecque, mais de toute autre langue, parceque, comme nous l'avons déjà dit dans notre Βάσανος (p. 522—525), les signes que les hommes emploient pour représenter les sons de la voix humaine, ne peuvent pas représenter aussi exactement la voix des animaux, c'est pourquoi les sons relatifs à la voix des animaux chez les divers peuples, ne sont pas marqués ordinairement par les mêmes lettres. Une autre raison aussi nous fait condamner ces sortes de preuves, c'est que si p. ex. nous voulons conclure du bêlement des brebis que le *β* se prononçait comme le *b*, parceque Cratinus représente ce bêlement par *βῆ*, nous devons aussi conclure de l'aboiement du chien qu'il se prononçait comme notre *β* parceque le *βαΐζειν* d'Aristophane (Θεσμοφ. 173. 895) et son *αὖ*, *αὖ*, (Σφῆκ. 903) qui marquent l'aboiement du chien (vu que le chien aboie en Grèce *ἀβ*, *ἀβ* ou *βάβ*, *βάβ*, a peu près comme en Allemagne wau, wau), nous fornissent un témoignage tout différent de celui du *be* des brebis, c'est-à-dire que le *β* se prononçait soit comme le *w* allemand soit comme notre *β*. Et comme Aristophane ne dit pas *ἀούζειν* mais *βαΰζειν*, comme nous aussi nous disons *βαβύζει*, on pourrait, si l'on voulait faire usage des armes des partisans d'Erasme dans cette question, soutenir que la diphthongue *αυ* aussi se prononçait comme *aw* chez les anciens, parceque ce n'est que par cette prononciation que se fait entendre le son *w* qui existe dans le *βαΰζειν*. On pourrait même s'avancer encore

sur ce terrain, et soutenir que les brebis de Cratinus ne faisaient pas entendre en bêlant le *be*, comme croient les partisans d'Erasme, mais le *we* comme nous les entendons bêler aujourd'hui, car nous aujourd'hui nous ne disons pas pour les brebis *δελάζει* mais *βελάζει*. La difficulté née de ce témoignage contradictoire entre le chien et la brebis, et qui consiste à décider lequel de ces deux animaux doit être regardé comme le témoin le plus digne de foi relativement à l'exacte prononciation des sons grecs, s'augmente encore davantage par le témoignage pris de la voix du boeuf; car si nous voulons croire à la conclusion tirée de sa voix, nous courons le danger de devoir admettre qu'Aristophane en écrivant *μῦ μῦ τι μύζεις* (Θεσμ. 231) mugissait comme un taurau *μουουου* tandis que nous savons que le *υ* dans *μυκᾶσθαι* et *μύζειν* était prononcée par lui et par tous les Athéniens avec beaucoup de grâce, comme les Français prononcent le *u* dans *mugir*. Si donc le *υ* dans *μῦ* et dans *μύζειν* (qui a la même origine que le latin mugire) ne marquait pas à l'époque d'Aristophane le son *ου*, bien qu'il pût servir à marquer la voix *μουοῦ*, nous ne voyons pas ce qui empêche les partisans d'Erasme de reconnaître que le *η* aussi, quoiqu'il marquàt dans l'alphabet grec l'*e* fermé, pouvait servir aussi à représenter le bêlement des brebis *b e e e e*, et que le mal qui résulte de la prononciation de l'*η* comme *ι* est minime comparé à celui que subissent les sons grecs sur les lèvres des partisans d'Erasme par la prononciation distincte des voyelles dans les diphthongues, ainsi que par la prononciation antihellénique des aspirées et des moyennes et par celle du *ζ*, qui est la plus douce des semi-vocales.

Si les partisans d'Erasme veulent être dans cette question comme dans toutes les autres, de vrais amis de la verité, ils doivent ou prouver par des témoignages claires et incontestables quelle était la valeur des lettres et des syllabes de l'alphabet commun à tous les Grecs après Euclide, et que cette valeur était celle qu'ils enseignent, ou rejeter une fois pour toute bien loin une prononciation qui n'a rien de commun avec la prononciation traditionelle qui, pour les neuf dixièmes au moins, parait très semblable à l'ancienne. En effet, à part la prononciation de l'*η*, de l'*υ* et de l'*οι*, qui est différente de celle du *ι*

ainsi que la diminution des voyelles longues en brèves, choses connues à ceux qui s'occupaient de l'étude du grec avant Erasme, la prononciation moderne ne parait différer presque en rien de l'ancienne, du moins quant à la valeur des lettres et des syllabes, valeur qui nous occupe principalement dans la question présente. S'il y avait quelqu'autre différence elle se ferait voir tout de suite, comme se font voir tout de suite les susdites différences pour les raisons que nous avons mentionnées l'année dernière dans l'Ἑλλάς (vol. II p. 273). Cela étant ainsi, il nous parait bien absurde de vouloir rejeter et abandonner avec tant de facilité ce qui a été transmis à la postérité depuis si longtemps, tant que l'enseignement d'Erasme et de ses partisans n'a pour fondement que des conjectures et des prétentions arbitraires contraires aux lois de la langue et à la nature de l'alphabet après Euclide, et opposées à l'enseignement des anciens grammairiens dont les plus anciens, comme nous l'avons dit, apparaissent dès le commencement du 3e siècle av. J. C., et il était impossible qu'ils enseignassent des choses contraires à la tradition, puisque le seul but de leur travail était justement la conservation de ce que la tradition avait transmis; cela était d'autant plus impossible qu'aucune loi phonétique ne nous commande de croire que, dans l'espace de 50 ou de 100 ans, les lettres mêmes et les syllabes qui en sont composées changent pour ainsi dire de nature, comme nous commande d'admettre la doctrine de beaucoup de partisans d'Erasme [1]).

Le language pompeux de Blass disant que la phalange des partisans d'Erasme toujours très nombreuse, s'est accrue au delà de toute mesure dans ces derniers temps, ne nous déconcerte pas le moins du monde, parceque nous croyons

1) Que le changement et la transformation seules des mots n'entrainent pas aussi nécessairement le changement de la valeur des lettres et des syllabes, nous l'avons démontré et dans la Βάσανος (p. 64. 66. 699 et ailleur) et dans les Nouveaux documents etc. (Ἑλλάς II p. 276—278). Cela est démontré aussi par ce qui suit: tandis que les anciens mots grecs ont aujourd'hui dans les différents dialectes des diverses localités une forme différente, néanmoins la valeur des lettres et des syllabes dans notre alphabet, valeur sur laquelle roule uniquement toute la question présente, est la même depuis 1800 ans dans toutes les parties de la Grèce, de l'aveu même des plus violents partisans d'Erasme; elle est même bien plus ancienne encore, si l'on en excepte la prononciation de l'η et de l'υ et la diminuation des longues en brèves.

à la force de la vérité, et l'histoire nous apprend par de magnifiques exemples, que l'erreur, quelle que soit son étendue et son empire, doit enfin céder à la vérité; nous vivons heureusement dans un siècle où toutes les erreurs nées et ayant fleuries dans les temps d'ignorance, disparaissent successivement devant la lumière de la vérité et de la science [1]).

Jusqu'à ce que la science ait dit son dernier mot sur la question de la prononciation grecque, nous n'hésitons pas à croire que la plupart des lettres et des syllabes qui en sont formées, sauf quelques très petites exceptions, ont dans notre alphabet la même valeur qu'elles avaient dans l'ancien. Blass dit quelque chose de fort en proclamant qu'un ancien Grec sorti du tombeau serait seul capable de prouver que la prononciation d'Erasme est ou n'est pas juste et correcte, alors que les témoignages inanimés de l'antiquité sont suffisants à eux seuls pour en démontrer toute la défectuosité. Ce que Blass a

---

1) En bien des endroits de l'Europe il commence depuis quelques temps à se produire un doute considérable sur le bien fondé de l'enseignement des partisans d'Erasme; c'est ce que prouve entre autres le rapport suivant adressé à l'Empereur d'Allemagne par les Allemands résidant à Athénes et inséré l'année dernière dans la publication périodique, éditée à Leipzig et intitulée „Zeitung für das höhere Unterichtswesen Deutschlands" (9 Januar 1891, n° 2, p. 15):

„Unter den in Athen lebenden Angehörigen des deutschen Reiches kreist zur Zeit eine Petition an den deutschen Kaiser, worin letzterer ersucht wird, in dem Reformplan für den Gymnasial-Unterricht auch die Aenderung der bisher in deutschen Gymnasien üblichen Aussprache des Griechischen aufnehmen zu wollen. Die Bittsteller suchen nachzuweisen, dass die von Erasmus aufgestellte Aussprache der griechischen Vocale eine ganz willkürliche sei, die keineswegs derjenigen entspreche, welche in der klassischen Zeit des Hellenenthums gebräuchlich war. Obgleich daher heute die gebildeten Griechen ihre Sprache dem Althellenischen wieder fast gleichgestellt hätten und jeder deutsche Gymnasialabiturient ohne weiteres Studium in der Lage sei die neusten griechischen Werke zu verstehen, so könne er doch kaum ein einziges griechisches Wort richtig aussprechen. Für die Mitglieder des deutschen archäologischen Instituts in Athen sei es beispielsweise ein grosse Pein, nachdem sie in Deutschland so viele Jahre hindurch das Griechische unter grössten Anstrengungen erlernt hätten, nun in Athen diese Sprache noch einmal „umzulernen", nur weil man in den deutschen Gymnasien fast jedes griechisches Wort in abweichender Form ausspreche. Das Schriftstück geht dann auf die Aussprache der einzelnen Laute näher ein und sucht dieselbe an der Hand wissenschaftlicher Forschungen in der Weise festzustellen, dass sie dem neuen Griechisch nahezu gleichkommt. Endlich wird darauf hingewiesen dass die Aussprache des Erasmus bereits in den Gymnasien Italiens, Belgiens, Hollands und theilweise auch in England aufgegeben sei, so dass auch das deutsche Gymnasium mit dieser alten Ueberlieferung brechen könnte."

dit pour la prononciation d'Erasme conviendrait mieux à la prononciation traditionelle, tant que les partisans d'Erasme n'auront pas prouvé clairement le contraire. Tous les témoignages de l'antiquité et la lettre morte elle même examinée comme il faut, se rangent du côté de la prononciation existante. Jamais et nulle part il ne pourra y avoir une prononciation que l'on considérera comme vraie, si elle n'a en sa faveur aucune preuve scientifique dans le sens propre du mot, et si elle n'est qu'une subtile invention d'hommes de race étrangère, créée par eux de conjectures et faisant grandement douter si c'est une prononciation vraie, ceux dont l'esprit ne se laisse pas persuader par des conjectures et des prétentions, et n'accepte l'opinion des autres qu'après l'avoir fait passer par le creuset de la critique.

Si les partisans d'Erasme croient ingénûment que par l'étymologie et l'écriture ils ont été capables de trouver la prononciation des Grecs à l'époque de Periclès et de Platon, alors celui qui examine avec diligence et attention ne doit pas s'étonner du nombre et de la grandeur des fautes où tombent souvent, dans la recherche de la prononciation de telle ou telle lettre, de telle ou telle syllabe, des hommes ayant du reste l'esprit pénétrant et critique (Βάσ. p. 712—714 et Ἑλλὰς vol. II p. 273—275); il y aurait de quoi s'étonner si après de telles et de si grosses erreurs ils parvenaient à trouver la vérité. L'absurdité du système inventé par les partisans d'Erasme serait comprise même par les plus violents d'entre eux, si cessant d'enseigner toujours au lecteur leurs propres opinions, (ce qui n'a aucune valeur dans une question scientifique), ils entreprenaient de réfuter les nombreux et clairs témoignages en faveur de la prononciation traditionelle, non pas par des hypothèses subtiles, qui laissent beaucoup de choses sans explication, et par des arguments qui souvent se contredisent et qui portent plus souvent encore en eux mêmes leur propre réfutation, mais par une démonstration véritablement aristotélienne et réellement scientifique.

Tant que les partisans d'Erasme ne se comportent pas ainsi, mais veulent arbitrairement et par la violence fonder une prononciation antihellénique, formée des éléments étrangers et hétérogènes, qu'il nous soit permis de leur dire en pleine franchise

que par leurs travaux de toute espèce et leur sagesse dépensée largement ils n'ont abouti qu'au seul résultat de produire à la lumière des créations d'une composition fantasque et étrange, ayant beaucoup de ressemblance avec le corps de la chimère homérique créé contre nature; nous croyons que nous, les Grecs modernes, nous avons tout le droit de parler ainsi à nos amis, les partisans d'Erasme, tant que les plus violents d'entre eux, ceux qui avec une constance admirable combattent pour leur système, ne daigneront pas faire connaître à leurs adversaires qu'ils ont réellement fait une action raisonnable et scientifique quand ils ont voulu rejeter notre prononciation toute entière, bien qu'elle soit très ancienne, pour la seule raison qu'elle présente quelques petites et insignifiantes différences sur celle admise par les anciens grammairiens, et quand ils ont créé, a lieu de celle qui existe, une autre prononciation creuse et aliénant violemment le caractère et les fondements mêmes des sons grecs.

Athènes. THÉODORE PAPADIMITRACOPOULOS.

Ο ΚΟΒΗΤΟΣ

καὶ ἡ κλασσικὴ Φιλολογία ἐν Ὁλλανδίᾳ [1]).

Κύριοι Φοιτηταί,

Δύσκολον ἔργον εἶναι, τῇ ἀληθείᾳ, νὰ εἴπω πρὸς ὑμᾶς ὀλίγας λέξεις περὶ Κοβήτου καὶ ἐν γένει περὶ τῆς ἱστορίας τῆς ἐν Ὁλλανδίᾳ κλασσικῆς Φιλολογίας, ἐπειδὴ πρὸ δύο ἐτῶν ὁ ἐν Ἀθήναις λόγιος καθηγητὴς καὶ δεινὸς Φιλόλογος, Κωνσταντῖνος Σ. Κόντος, τόσον γλαφυρῶς καὶ λαμπρῶς ἐξεφώνησε τὸν προσήκοντα λόγον. Ἀλλ' ὅμως τολμῶ νὰ προσθέσω τινά, οὐχὶ διότι ἐκεῖνος ὁ μουσοφιλὴς ἀνὴρ καὶ ἐμπειρότατος κριτικὸς, βαθύτατος γνώστης (καθὼς τὸν ἐκάλεσε ὁ Χατζιδάκης ἐν τῷ ἡμετέρῳ περιοδικῷ τῇ „Ἑλλάδι") ὅλης τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης, μοὶ κατέλιπε λείψανά τινα νὰ συλλέξω — ἀλλὰ διότι ἐπιθυμῶ νὰ πραγματευθῶ ἐνώπιον ὑμῶν περὶ τῆς ἱστορίας τῆς ἐν Ὁλλανδίᾳ κλασσικῆς Φιλολογίας, ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτέρων χρόνων μέχρι τοῦ νῦν, ἧς ἓν μόνον καὶ μικρὸν μέρος εἶναι ὁ βίος τοῦ Κοβήτου.

Δὲν θέλω νὰ μνημονεύσω ἐνώπιον ὑμῶν, κύριοι Φοιτηταί, ὅλα τὰ ὀνόματα τῶν πνευματικῶν τούτων ἡρώων, οἵτινες διὰ τῶν ἔργων των κατετέλεσαν τὴν παλιγγενεσίαν τῆς Φιλολογίας, ἥτις ἤδη ἄρχεται ἀπὸ τοῦ τετάτου καὶ δεκάτου αἰῶνος (δὲν πρέπει νὰ λησμονῶμεν, παραδείγματος χάριν, τὸν χαρίεντα Πετράρκαν, τοὺς εἰς Ἰταλίαν ἐλθόντας Ἕλληνας, τὸν Χρυσολώραν, τὸν Λάσκαριν καὶ πολλοὺς ἄλλους) — ἀλλὰ πρὸ πάντων ἐστί μοι λόγος περὶ τῶν Ὁλλανδῶν, ἐκ δὲ τῶν συμπατριωτῶν μου θὰ μνημονεύσω μόνον τούτους ἐκτενέστερον, οἵτινες ὥσπερ τὰ ὑψηλὰ ὄρη μεταξὺ τῶν ταπεινοτέρων, ἐκλάμπουσι καὶ ἐκπρέπουσι. Καὶ ἐπειδὴ ὁ μέγας Ῥεϋχλὶν, ὁ ὑπερασπιστὴς τῆς γνησίας προφορᾶς τῆς ὑμετέρας γλώσσης, ἦτο Γερμανός, δέον νὰ ἀρχίσω ἀπὸ τοῦ Ἐράσμου, ὅστις, καίπερ τὸ βιβλίον του περὶ τῆς προφορᾶς εἶναι μέγα σφάλμα καὶ

1) Ὁ *λόγος οὗτος ἐπρόκειτο νὰ ἀπαγγελθῇ ἐνώπιον τῶν φοιτητῶν τοῦ ἐν Ἀθήναις Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου, ἀλλ' ἕνεκα τῆς ἀπουσίας τῶν πλείστων φοιτητῶν, δὲν ἐξεφωνήθη.*

ἐν Ἀθήναις, 2 Αὐγ. 1892. H. C. M.

παράδοξον, πρέπει νὰ ὀνομασθῇ μέγας Φιλόλογος, περίφημος ἑλληνιστής, καὶ ἔξοχος πρύτανις τῆς κλασσικῆς Φιλολογίας.

Ὁ Ἔρασμος ἦτο Ὁλλανδός, γεννηθεὶς ἐν Ῥοττεροδάμῳ, καὶ αἰώνιος θὰ ἦναι ἡ μνήμη του διὰ πάντα ὅσα ἔκαμε πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς ἑλληνικῆς, καὶ πρὸς ἔκδοσιν ἑλληνικῶν κειμένων. Ἐν Βασιλίῳ (Basel) *ἐξέδωκεν ὅλον τὸν Ἀριστοτέλη, ἥτις ἐγένετο ἡ πρώτη ὁλόκληρος ἔκδοσις τοῦ μεγάλου Φιλοσόφου. Ὁμοίως ἐξέδωκε τὸν Πτολεμαῖον, καὶ πολλὰ ἔργα τῶν Λατινικῶν συγγραφέων. Γνωστόν ἐστι τὸ σατυρικὸν ἔργον του Ἐγκώμιον Μωρίας, ἡ συλλογὴ τῶν παροιμιῶν, Ἀδάγια, κτλ. κτλ. Ὁ Ἔρασμος ἦτον ἀναμφιβόλως ὁ λογιώτατος πάντων ἀνθρώπων τοῦ αἰῶνός του, λέγεται ὅτι ὁ Ἀγρικόλα εἶπεν εἰς τὸν μόλις δωδεκαετῆ παῖδα· σὺ θὰ ἦσαι μέγας (λατινιστί·* tu eris magnus). *Ἀξιολυπητὸν εἶναι ὅτι ἡ διαφθορὰ τῆς προφορᾶς τόσον στενῶς συνδέεται μετὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ Ἐράσμου, πρῶτον μὲν διότι ὁ γνωστὸς διάλογος μεταξὺ ἑνὸς ἄρκτου καὶ λέοντος δὲν εἶναι τόσον σπουδαῖον ἔργον, δεύτερον δὲ διότι αὐτὸς ὁ Ἔρασμος φαίνεται ὅτι μετεχειρίσθη τὴν ἑλληνικὴν προφοράν, καὶ τρίτον διότι, καίπερ πιθανὸν εἶναι ὅτι ἐν πολλοῖς μετεβλήθη ἡ προφορά, ἡμεῖς οἱ Εὐρωπαῖοι δὲν ἔχομεν δίκαιον νὰ ἐφαρμώσωμεν τόσον ἀσυνήθη, ἀλλόκοτον καὶ ὅλως παράξενον προφορὰν εἰς ξένην τινὰ γλῶσσαν. Ὅτι ἡ ἑλληνικὴ προφορὰ τῶν διφθόγγων, καὶ ἐν γένει μέγα τι μέρος ὅλου τοῦ καλουμένου Ἰτακισμοῦ ἤρχισεν ἤδη ἀπὸ τῶν δοκίμων συγγραφέων, ἀπὸ τῶν καιρῶν τοῦ Ἀριστοφάνους, τοῦτο πειστικῶς ἀπέδειξεν ὁ ὑμέτερος λόγιος Παππαδημητρακόπουλος καὶ ἐν τῷ „Βασάνῳ" του καὶ ἐν τῇ ἡμετέρᾳ „Ἑλλάδι".*

Ἐν τῷ ἑπομένῳ αἰῶνι ἡ κλασσικὴ Φιλολογία οὐδαμῶς ἠμελήθη ἐν τῇ ἡμετέρᾳ μικρᾷ Ὁλλανδίᾳ. Περίφημον ἦτο τὸ ὄνομα τοῦ Λιπσίου, ὅστις κατὰ τὸν Ῥουγκένιον κάλλιστος γνώστης τῆς λατινικῆς, καὶ μέτριος τῆς ἑλληνικῆς ἦν, τοῦ Μεϋρσίου ὅστις ἐξέδωκε τὸν Λυκόφρονα, Ἀπολλώνιον τὸν Δύσκολον, τὸ γραικο-βαρβαρικὸν Γλωσσάριον, καὶ ἄλλα πολλά, τοῦ Φιλολογικοῦ πολυΐστορος Γεράρδου Βοσσίου, ὅστις ἔγραψε περὶ τῶν ἱστορικῶν τῶν Ἑλλήνων, περὶ τῆς γραμματικῆς τέχνης, κλ. κλ. [1]), *τῶν υἱῶν τοῦ Βοσσίου, ἐξ ὧν*

---

1) *Γνωστοὶ εἶναι οἱ Βοσσιανοὶ κώδικες τῆς ἐν Λουγδούνῳ τῶν Βατάβων βιβλιοθήκης, περὶ ὧν ὁ Κόντος ἐν τῷ λόγῳ του εἰς Κόβητον, σελ θ: „Ἠρξάμεθα ἀπὸ τοῦ Βοσσιανοῦ κώδικος τοῦ Ἰουλιανοῦ, καὶ ἐγὼ μὲν ἀνεγίνωσκον αὐτόν, ὀλίγα τινὰ προδιδαχθείς, ὁ δὲ Κόβητος ἐπηνώρθου με σφαλλόμενον καὶ τὰ ταχυγραφικὰ σημεῖα διεσάφει.*

ὁ Ἰσάακος Βόσσιος ἐξέδωκε τὸν Περίπλουν τοῦ Σκύλακος, τοῦ Χεϊνσίου ὃς ἔγραψε σημειώσεις πρὸς τὰ ἔργα τοῦ Ἡσιόδου, τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ τοῦ Θεοφράστου, τοῦ Σαλμασίου ὅσπερ γεννηθεὶς ἐν Γαλλίᾳ ἐγένετο ὕστερον καθηγητὴς τῆς ἐν Λεΐδεν ἀκαδημίας, τοῦ Γραιβίου, Περιζωνίου καὶ πολλῶν ἄλλων, οἵτινες ἐκόσμουν τὴν πατρίδα τῶν, ἐκόσμουν τὴν Φιλολογίαν διὰ σοφῶν ἐκδόσεων. Ἀλλὰ πρὸ πάντων τούτων ἐκλάμπει τὸ ὄνομα τοῦ Γροτίου, καὶ περὶ τούτου τοῦ μεγάλου ἀνδρὸς πρέπει νὰ ἀφηγηθῶ ἐκτενέστερον.

Ὁ Οὔγω Γρότιος ἐγεννήθη ἐν τῇ πόλει Δὲλφτ τῆς Ὁλλανδίας, λατινιστὶ ὀνομασθείσῃ Δελφοί, διὸ οἱ σύγχρονοί του ἐκάλεσαν αὐτὸν τὸ Δελφικὸν μαντεῖον. Μόλις πεντεκαιδεκαετὴς προυβιβάσθη διδάκτωρ τῆς νομικῆς, καὶ ἤρχισε νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸ πολιτικὸν στάδιον. Ἀλλ' ἡ ὑπηρεσία του ἐνέπεσεν εἰς τὸν καιρὸν τῶν ἐμφυλίων πολέμων, καὶ ὁ πόλεμος οὐκ ἐφείσθη οὐδὲ τῷ μεγάλῳ φιλολόγῳ, τῷ εἰρηνικῷ ἀνδρί, τῷ Γροτίῳ. Ἐφυλακίσθη εἰς Ὁλλανδικόν τι φρούριον, καὶ πασίγνωστον εἶναι ὅτι ἐντεῦθεν ἔφυγεν εἰς Γαλλίαν κατακρυφθεὶς ἐν τῷ κιβωτίῳ τῶν βιβλίων του, τῇ μεγαλοψύχῳ βοηθείᾳ τῆς εὐγενοῦς συζύγου του καὶ μιᾶς ὑπηρέτιδος. Ἀλλὰ καίπερ πανταχοῦ ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ τὸν ἐδέχθησαν, τὸν ἐτίμησαν, καίπερ ἐν τῇ Γαλλίᾳ καὶ ἐν τῇ Σουηδίᾳ αὐτοὶ οἱ πρίγκηπές τον ἐπεσώρευον τιμαῖς καὶ ἀνταμοιβαῖς, ὅμως δὲν ἠδυνήθη νὰ λησμονήσῃ τὴν πατρίδα του. Ἐπεθύμει ἀείποτε νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν μικρὰν ταύτην Ὁλλανδίαν, τὴν χώραν τῆς ἐλευθερίας, ἥτις ὅμως ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν σχεδὸν κατεσπαράχθη ὑπὸ τῆς μανίας τοῦ φατριασμοῦ. Τελευταίως, μέλλων νὰ ταξιδεύσῃ εἰς τὴν Ὁλλανδίαν περιέπεσε εἰς βαρεῖαν νόσον καὶ ἀπέθανεν ἐν τῇ πόλει Ῥόστοκ τῆς Γερμανίας, ἑξήκοντα καὶ δύο ἔτη γεγονώς, θρηνηθεὶς ὑπὸ τῆς οἰκογενείας καὶ τῶν φίλων του, τιμηθεὶς ὑφ' ὅλων τῶν φιλολόγων καὶ λογίων τῆς τότε Εὐρώπης.

Ὁ Γρότιος ἦτον οὐ μόνον φιλόλογος, ἀλλὰ καὶ μέγας θεόλογος, ἐκπρεπὴς νομικός, καλὸς ἱστορικός, περίφημος φιλόσοφος καὶ ἐν γένει ἐνθουσιώδης ὀπαδὸς τῆς φιλεκπαιδευτικῆς θεωρίας, καὶ τῆς κλασσικῆς παιδείας. Περικλεὲς εἶναι τὸ λατινιστὶ γεγραμμένον ἔργον του Περὶ τοῦ δικαιώματος τοῦ πολέμου καὶ τῆς εἰρήνης, ἐν ᾧ φιλοσοφικῶς ἐξέθεσε τὴν βαρβαρότητα τῶν πολέμων καὶ τὴν θεμελιώδη διδασκαλίαν τοῦ διεθνοῦς δικαίου. Ὡς φιλόλογος καὶ ποιητὴς δὲν εἶναι ἴσως μέγας κριτικὸς καὶ γραμματικός, ἀλλὰ πρὸ πάντων αἱ χαρίεσσαι μεταφράσεις του θὰ μείνωσιν ἀθάνατοι,

καὶ ἀναμφιβόλως πρέπει νὰ ὀνομασθῇ ὁ πρύτανις τῶν μεταφραστῶν καὶ τῶν λατινικῶν ποιητῶν.

Ἐξέδωκε τὸν Ἄρατον, τὰς Φοινίσσας τοῦ Εὐριπίδους καὶ πολλὰ ἄλλα μετὰ καλῶν λατινικῶν μεταφράσεων, καὶ ἐν Παρισίοις ἐξέδωκε τὰς καλουμένας Ἐπιτομάς, ἤτοι μέγαν θησαυρὸν στίχων ἐξ ἑλληνικῶν τραγῳδιῶν καὶ κωμῳδιῶν, τοὺς ὁποίους μετέφρασε τόσον εὐτυχῶς ὥστε ἄξιος εἶναι παντὸς θαυμασμοῦ ἡμῶν τῶν ἐπιγόνων. Τοιουτοτρόπως μετέφρασεν οὐ μόνον τοὺς στίχους, οἵτινες εὑρίσκονται παρὰ Ἰωάννῃ τῷ Στοβαίῳ, ἀλλὰ καὶ πολλὰ ἄλλα ποιημάτια, ᾠδὰς καὶ στιχίδια τῶν παλαιῶν ποιητῶν, τοῦ Αἰσχύλου, τοῦ Μενάνδρου, τοῦ Διφίλου, τοῦ Φιλήμονος, καὶ πολλῶν ἄλλων. Ἐξέδωκεν ὅλην τὴν καλουμένην Ἑλληνικὴν Ἀνθολογίαν. Πρὸ πάντων ἠγάπησε καὶ ἐτίμησε τοὺς στίχους τοῦ σοφοῦ καὶ σκηνικοῦ Φιλοσόφου Εὐριπίδους, καὶ ἐπειδὴ ὁ λόγος περὶ τῶν ἀρχαίων ποιητῶν, δὲν θέλω νὰ λησμονήσω ὀλίγα τινὰ παραδείγματα τῆς ἀθανάτου καὶ ὄντως θείας ταύτης ποιήσεως·

(Stob. Ecl. ed. Mein. I 7) *περὶ τοῦ θείου εἶπεν ὁ Εὐριπίδης*

Ὁρᾷς τὸν ὑψοῦ τόνδ' ἄπειρον αἰθέρα,
καὶ γῆν πέριξ ἔχονθ' ὑγραῖς ἐν ἀγκάλαις;
τοῦτον νόμιζε Ζῆνα,

I 27 *καὶ περὶ τοῦ δικαίου κάδικου·*

Ἀρετὰς δίωκε· καὶ γὰρ ὅστις ἂν βροτῶν
κακὸς πεφύκῃ, ζημιοῦσιν οἱ θεοί.

I 69 *καὶ περὶ Ἀφροδίτης καὶ ἔρωτος·*

Τὴν Ἀφροδίτην οὐχ ὁρᾷς ὅση θεός;
ἀλλ' οὐδ' ἂν εἴποις οὐδὲ μετρήσειας ἂν
ὅση πέφυκε κἀφ' ὅσον διέρχεται.
αὕτη τρέφει σὲ κἀμὲ καὶ πάντας βροτούς·
τεκμήριον δέ, μὴ λόγῳ μόνον μάθῃς,
ἔργῳ δὲ δείξω τὸ σθένος τὸ τῆς θεοῦ,
ἐρᾷ μὲν ὄμβρου γαῖ', ὅτ' ἂν ξηρὸν πέδον
ἄκαρπον αὐχμῷ νοτίδος ἐνδεῶς ἔχῃ·
ἐρᾷ δ' ὁ σεμνὸς οὐρανὸς πληρούμενος
ὄμβρου πεσεῖν εἰς γαῖαν Ἀφροδίτης ὑπό,
ὅταν δὲ συμμιχθητον εἰς ταὐτὸν δύο,
τίκτουσιν ἡμῖν πάντα, κἀκτρέφουσ' ἅμα,
ὅθεν βρότειον ζῇ τε καὶ θάλλει γένος.

καὶ περὶ τῆς ὑποκρισίας τὸ γνωστότατον

ἡ γλῶσσ' ὀμώμοχ', ἡ δὲ Φρὴν ἀνώμοτος [1]).

'Αλλὰ τί κάμνω; Διὰ τί στρέφω τὴν προσοχὴν ὑμῶν εἰς τοὺς τόσον καλοὺς κἀγαθοὺς στίχους τοῦ ὑπ' 'ΑριστοΦάνους ἀδίκως χλευασθέντος ποιητοῦ Εὐριπίδους, οὓς ὑμεῖς οἱ Ἕλληνες καὶ μάλιστα οἱ Φοιτηταὶ καὶ καθηγηταὶ γνωρίζετε πολὺ καλλίτερον ἢ ἡμεῖς; Συγχωρήσατέ μοι, ὁ ἐνθουσιασμὸς καὶ ἡ τῆς καλῆς ταύτης ποιήσεως ἀγάπη με ἔκαμον νὰ πηδήσω ὑπὲρ τὰ ἐσκαμμένα. Διὸ ἐξακολουθῶν τὸν λόγον μου συνεχίζω τὴν ἱστορίαν τῆς ἐν 'Ολλανδίᾳ κλασσικῆς Φιλολογίας.

Μετὰ τοὺς καιροὺς τοῦ Γροτίου, τοῦ Βοσσίου, καὶ τόσων ἄλλων ἐξόχων ἑλληνιστῶν ἤρχισεν ἡ περίοδος τῆς Φιλολογίας, ἥτις δικαίως δύναται νὰ ὀνομασθῇ ἡ ἀγγλικὴ περίοδος. Διότι τότε πρὸ πάντων οἱ Ἄγγλοι ἔδωσαν τὰ κάλλιστα παραδείγματα τῆς αὐστηρᾶς κριτικῆς καὶ τῆς ὑψηλοτέρας καλουμένης Φιλολογίας. Τίς ὑμῶν δὲν γνωρίζει τὰ ἀθάνατα ἔργα τοῦ Βεντλείου, ὅστις ἀνέῳξε — οὕτως εἰπεῖν — ὅλως νέαν ὁδὸν τῆς ἐν Εὐρώπῃ Φιλολογίας, τοῦ Δαβεσίου, τοῦ ἐξόχου Πορσόνου καὶ τόσων ἄλλων, οἵτινες ἐξέδωκαν ἢ ἡρμήνευσαν τὰ κείμενα τῶν παλαιῶν συγγραΦέων; 'Αλλ' ἐνῷ οἱ Ἄγγλοι ἦσαν οἱ χορηγοὶ τῆς Φιλολογίας, ἐν τῇ 'Ολλανδίᾳ οὐδέποτε ἠμελήθη ἡ σπουδὴ καὶ ἡ μελέτη τῶν Λατίνων καὶ τῶν 'Ελλήνων συγγραΦέων, καὶ γνωστὰ εἶναι τὰ ὀνόματα τοῦ Κυστέρου, τοῦ ἐκδότου τοῦ 'ΑριστοΦάνους, 'Ιαμβλίχου, Σουΐδα καὶ κριτικῆς τινος ἱστορίας τοῦ 'Ομήρου, τοῦ Γρονοβίου ὅστις ἐδημοσίευσε τὸν θησαυρὸν τῶν 'Ελληνικῶν 'Αρχαιοτήτων, καὶ ἄλλων.

Οἱ γνωστότεροι ἑλληνισταὶ τῆς 'Ολλανδίας πρὸ τῶν καιρῶν τοῦ Κοβήτου ἦσαν ὁ Τιβέριος Χεμστερχούσιος, ὁ Λουδοβῖκος Κάσπαρ Βάλκενααρ, καὶ ὁ Δάβιδ 'Ρουγκένιος, περὶ τῶν ὁποίων πρέπει νὰ πραγματευθῶ λεπτομερέστερον, διότι οὗτοι ἦσαν οἱ πατέρες τῆς τόσον περιβοήτου κριτικῆς σχολῆς, ἧς ὀπαδὸς καὶ ὑπερασπιστὴς ἦτον ὁ μέγας Κόβητος.

'Ο Χεμστερχούσιος ἦτο καθηγητὴς τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ τῆς ἱστορίας ἐν Λεΐδεν σχεδὸν ἀμΦὶ τὸ μέσον τοῦ παρελθόντος αἰῶνος. Οὗτος ἦν ὁ πρῶτος, ὅστις τὴν ἑλληνικὴν προὐτίμησε τῆς

---

1) *ὅπερ κάλλιστα μετέΦρασεν ὁ Γρότιος λατινιστί·*
Juravit lingua, mentem injuratam gero!

λατινικῆς, καὶ οὕτως ἐγένετο ὁ ἱδρυτὴς μιᾶς σχολῆς ἑλληνιστῶν, ἥτις ἐξηκολούθησε μέχρι σήμερον. Ὁ μαθητής του Ῥουγκένιος, ὅστις ἀξιοθαυμάστως ἔγραψε τὴν βιογραφίαν του, μνημονεύει ὅτι ἀπὸ τῆς παλιγγενεσίας τῶν γραμμάτων οὐδεὶς φιλόλογος ἔγεινεν ἐμπειρότερος τῆς ἑλληνικῆς, οὐδὲ ἐξαιρεθέντος τοῦ μεγάλου Κασαυβόνου. Μεταξὺ τοῦ Χεμστερχουσίου καὶ τοῦ Γροτίου μεγάλη ὑπάρχει διαφορά, ὁ Γρότιος ἦν φιλόσοφος καὶ ποιητής, ὁ Χεμστερχούσιος καὶ οἱ μαθηταί του τοὐναντίον ἦσαν πρὸ πάντων γραμματικοὶ καὶ κριτικοί, ὁ κύριος αὐτῶν σκοπὸς ἦν νὰ ἑρμηνεύσωσι, νὰ βελτιώσωσι, νὰ καθαρίσωσι (οὕτως εἰπεῖν) τὰ κείμενα τῶν παλαιῶν, καὶ διὰ τοῦτο ἐγένοντο οὗτοι οἱ ἐπεξεργασταὶ πολλῶν καὶ καλῶν ἐκδόσεων τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων.

Ὁ Χεμστερχούσιος ἐξέδωκε τὸ Ὀνομαστικὸν τοῦ Πολυδεύκους μετὰ λογίων σημειώσεων, τοὺς Διαλόγους τοῦ Λουκιανοῦ, τὸν Πίνακα τοῦ Κέβητος, τὸν Πλοῦτον τοῦ Ἀριστοφάνους, τὸν Μένανδρον, καὶ ἄλλα τινά, ἐν οἷς ἐκπρέπει μάλιστα ἡ βαθεῖα καὶ ἀκριβὴς γνῶσις τῆς ἀττικῆς διαλέκτου καὶ τῶν μεταγενεστέρων μιμητῶν ταύτης τῆς σχεδὸν ἀμιμήτου γλώσσης, ἥτις εἶναι καὶ μένει τὸ στεφάνωμα ὅλης τῆς ἑλληνικῆς, ἀλλὰ τώρα κατὰ τὴν ταπεινήν μου γνώμην δὲν εἶναι πλέον κατάλληλος νὰ ἐκφράσῃ ὅλας τὰς ἰδέας, ὅλα τὰ πρακτικὰ ἀποτελέσματα τοῦ καθημερινοῦ βίου.

Εἷς τῶν ἐκπρεπεστέρων μαθητῶν του εἶναι ὁ προμνημονευθεὶς Βάλκενααρ, ὀξυνούστατος κριτικὸς καὶ ἑλληνιστής, καθηγητὴς ἐν Λεΐδεν ἐν τῷ δευτέρῳ μέρει τοῦ παρελθόντος αἰῶνος. Ἐξέδωκε τὸν ἕως τούτου ἀνέκδοτον Ἀμμώνιον, τὰ ἀποσπάσματα τοῦ Καλλιμάχου, τὰ εἰδύλλια τοῦ Θεοκρίτου, τὰς Φοινίσσας καὶ τὸν Ἱππόλυτον τοῦ Εὐριπίδους, ἀλλὰ τὸ γνωστότατον τῶν ἔργων του εἶναι ἡ λογιωτάτη Διατριβὴ εἰς τὰ ἀποσπάσματα τῶν ἀπολωλότων δραμάτων τοῦ Εὐριπίδους, λατινιστὶ γεγραμμένη καθὼς σχεδὸν πάντα τὰ φιλολογικὰ ἔργα καὶ ἄρθρα τῶν Ὀλλανδῶν φιλολόγων, ἐν ᾗ διασαφηνίζει καὶ διορθώνει μέγαν ἀριθμὸν διεφθαρμένων κειμένων, καὶ ἀποδεικνύει ἑαυτὸν βαθὺν γνώστην ὅλης τῆς ἀρχαίας τραγῳδίας. Ὡς παράδειγμα τῶν καλῶν τούτων ἀποσπασμάτων ἓν μόνον θέλω νὰ μνημονεύσω, ὅπερ ἐν τοῖς Στρώμασιν ἡμῖν διέσωσεν Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεύς, ὑπὸ τοῦ Βαλκεναρίου διορθωθὲν ὡς ἑξῆς·

Ὄλβιος ὅστις
γῆς ἱστορίας ἔσχε μάθησιν,
μήτε πολιτῶν ἐπὶ πημοσύνας,

μήτ' εἰς ἀδίκους πράξεις ὁρμῶν·
ἀλλ' ἀθάνατον καθορῶν Φύσεως
κόσμον ἀγήρω, πήτε συνέστη.
τοῖς γε τοιούτοις οὐδέποτ' αἰσχρῶν
Ἔργων μελέτημα προσίζει [1]).

Ὁ Φίλος καὶ συνάδελφος τοῦ Βαλκεναρίου ἦτον ὁ ἐν Γερμανίᾳ γεννηθεὶς, ἀλλ' ὕστερον ὁλόκληρος Ὀλλανδὸς γενόμενος Δάβιδ Ῥουγκένιος, ὅστις ἐξέλαμψε καὶ ἐν τῇ ἑλληνικῇ καὶ ὁμοίως ἐν τῇ λατινικῇ Φιλολογίᾳ, εἷς τῶν ἐξοχωτάτων Φιλολόγων διὰ τὴν καθαρότητα καὶ σαφήνειαν καὶ γλαφυρότητα τοῦ λατινικοῦ λεκτικοῦ του. Εἰς τὸν Βαλκενάριον καὶ τὸν Ῥουγκένιον ὁ Κόβητος ἀπονέμει τὸν ἔπαινον ὅτι ἀνέγνωσαν καὶ ἐγνώρισαν πάντα τὰ ἔργα τῶν ἀρχαίων συγγραφέων, καὶ τῇ ἀληθείᾳ, Φαίνεται ὅτι τὸ ῥῆμα τοῦτο δὲν εἶναι ἀνάληθες. Πλὴν τῶν λατινικῶν ἔργων του καὶ τῶν δύο Κριτικῶν Ἐπιστολῶν, ὁ Ῥουγκένιος ἐξέδωκε τὸ Πλατωνικὸν λεξικὸν τοῦ Τιμαίου μετὰ πολλῶν καὶ λογίων σημειώσεων, τὸν Ὁμηρικὸν Ὕμνον εἰς Δήμητρα, καὶ τὸ δεύτερον μέρος τῆς ὑπὸ τοῦ Ἀλβέρτι ἀρχισθείσης ἐκδόσεως τοῦ Ἡσυχίου. Ἡ ἔκδοσις αὕτη, εἰς δύο λαμπροὺς τόμους, εἶναι τῷ ὄντι ἀριστούργημα τῆς Ὀλλανδικῆς Φιλολογίας. Ὡς παράδειγμα τῶν εὐτυχῶν καὶ ὀξυνουστάτων διορθώσεων τοῦ Ῥουγκενίου θὰ μνημονεύσω τὸ ἑπόμενον. Ἐν τῷ Θεοκρίτῳ ἐΦέρετο κατὰ τἀντίγραφα

Εὗρον ἀένναον κράναν ὑπὸ λισσάδι πέτρῃ
ὕδατι πεπληθυῖαν ἀκηράτῳ· αἱ δ' ὑπένερθεν
ἄ λ λ α ι κρυστάλλῳ ἠδ' ἀργύρῳ ἰνδάλλοντο
ἐκ βυθοῦ, κτλ.

ἀλλ' ὁ Ῥουγκένιος, εὑρὼν παρ' Ἡσυχίῳ τὴν γραφὴν „λ ά λ λ α ι, „λάλλας λέγουσι, τὰς παραθαλασσίους καὶ παραποταμίους ψήφους", διώρθωσεν εὐτυχέστατα τὸν Θεοκρίτου στίχον ὡς ἑξῆς·

---

1) Τοὺς ὡραίους ἀναπαιστικοὺς στίχους τούτους ὡραίως μετέφρασεν ὁ Γρότιος ὡς ἑξῆς·

Felix animo quisquis doctos
Imbibit artes, non ille malum
Quaerit populo, sed nec ad actus
Fertur iniquos. Senii ignarum,
Natura, tuum speculatur opus,
Ubi constiterit, qui, quoque modo.
Factu quidquid turpe est, animis
Id nunquam talibus haeret.

αἱ δ' ὑπένερθεν
λάλλαι κρυστάλλῳ ἠδ' ἀργύρῳ ἰνδάλλοντο
ἐκ βυθοῦ, κτλ.

Τοσοῦτο *ἂς ἀρκέσῃ περὶ τοῦ* Ῥουγκενίου, *οὗ μνείαν ποιεῖται καὶ ὁ* Κόβητος, *γράφων περὶ τοῦ* Γερμανοῦ *Φιλολόγου* Ἑρμάννου· *Κινδυνεύει τις ν' ἀγανακτήσῃ τῷ εὐφυεστάτῳ ἀνδρί, ὅστις εὐτελῆ αὐτὸς προφερόμενος συχνάκις* Βαλκεναρίους *καὶ* Ῥουγκηνίους *καὶ* Πόρσωνας *τολμᾷ νὰ σκώπτῃ καὶ φαυλίζῃ, οὓς νὴ τὸν Δία*
„μωμήσεταί τις μᾶλλον ἢ μιμήσεται [1]).

Ἡ *κριτικὴ δεινότης τοῦ* Ῥουγκενίου *δὲν ἐνέλιπεν ὅλως τῷ μαθητῇ καὶ φίλῳ του, τῷ ἐν* Ἐλβετίᾳ *γεννηθέντι* Βιττενμπάχῳ, *ὅστις ἔγραψε τὴν βιογραφίαν του καὶ ἐξέδωκε τὰ* Ἠθικὰ *τοῦ* Πλουτάρχου, *ἀλλ' ὅμως οὗτος ὁ ἀνὴρ καὶ οἱ διάδοχοι αὐτοῦ δὲν ἔφθασαν εἰς τὸ ὕψος τῶν ἀθανάτων ἀνδρῶν* Βαλκεναρίου *καὶ* Ῥουγκενίου.

Πρέπει *νὰ ὀνομάσωμεν μετ' αὐτὸν τὸν διδάσκαλον τοῦ* Κοβήτου, *τὸν* Βάκε, *ὅσις μετὰ τοῦ* Χόφμαν-Πέερλκαμπ *καὶ τοῦ* Γεελίου *ἵδρυσε τὴν τῆς* Μνημοσύνης *πρόδρομον, τὴν* Νέαν Κριτικὴν Βιβλιοθήκην. *Οἱ τρεῖς οὗτοι ἄνδρες ἦσαν λόγιοι ἑλληνισταὶ καὶ ὁ* Κόβητος *αὐτοὺς ἠγάπησε καὶ ἐφίλησε, κατὰ τὸν* Ὅμηρον
ὡς εἴ τε πατὴρ τὸν παῖδα φιλήσῃ
ἢ μᾶλλον, ὡς παιδίον φιλοῦν τὸν πατέρα, διότι οὐ μόνον ἦσαν ἄριστοι φιλόλογοι ἀλλὰ καὶ καλοὶ κἀγαθοὶ ἄνδρες, οἵτινες ἤδη ἀπ' ἀρχῆς διεγίνωσκον τὴν μεγάλην κριτικὴν καὶ φιλολογικὴν σημασίαν τοῦ νέου Κοβήτου.

Ὁ Βάκε (*μᾶλλον δὲ ὁ* Βάκιος, *διότι, ὡς εἶπον καὶ πρότερον, ἡ φιλολογικὴ σχολὴ τῆς* Ὁλλανδίας *πάντα γράφει καὶ ὁμιλεῖ λατινιστί*) *ἐξέδωκε τὰ ἀποσπάσματα τοῦ* Ποσειδωνίου, *τοῦ* Ἀψίνους *καὶ τοῦ* Λογγίνου, *ὁ* Πέερλκαμπ *ἔγεινε γνωστότατος διὰ τὴν κριτικὴν ἢ κατ' ἄλλους ὑπερκριτικὴν ἔκδοσιν τοῦ* Ὁρατίου (*καὶ τοῦ* Βεργιλίου), *ὁ δὲ* Γέελιος *κομψότατα ἐδημοσίευσε τὸν* Θεόκριτον, *τὸν* Ὀλυμπικὸν *λόγον* Δίωνος *τοῦ* Χρυσοστόμου *καὶ τὰς* Φοινίσσας *τοῦ* Εὐριπίδους. Ἀλλὰ *πᾶσαι αἱ ἐκδόσεις αὗται δὲν ἔχουν τὴν μεγάλην ἀξίαν τῶν ἔργων τοῦ* Κοβήτου, *καὶ τὸ μέγιστον κέρδος τῶν ἀγαθῶν ἀνδρῶν τούτων ἴσως εἶναι, ὅτι ἐπαίδευσαν καὶ ἐδίδαξαν καὶ ἠγάπησαν τὸν πρύτανιν τῶν* Ἑλληνικῶν *γραμμάτων, τὸν* (*κατὰ τὸν* Κόντον) *διαφερόντως*

1) *ὅρ.* Κόντου Λόγον εἰς Κόβητον, *σελ.* 14.

ὑπὸ τῶν Ἑλληνίδων Μουσῶν φιληθέντα, τὸν μέγαν τοῦ ἑλληνισμοῦ διδάσκαλον, οὗτινος τὰ βιβλία (κατὰ τὴν σοφὴν ῥῆσιν τοῦ αὐτοῦ Κόντου) ἀθάνατα θὰ ὑπάρχωσι, καὶ ἀεὶ ὑπὸ τῶν φιλομούσων ἀνθρώπων θ' ἀναγινώσκονται

„ὄφρ' ἂν ὕδωρ τε νάῃ καὶ δένδρεα μακρὰ τεθήλῃ".

Καὶ ἰδού, νῦν ὁ λόγος μοί ἐστι περὶ τοῦ Κοβήτου, καὶ θ' ἀποπειραθῶ νὰ ἐκθέσω οὐχὶ τὴν φιλολογικὴν ἀξίαν τοῦ ἀνδρός, διότι τοιοῦτος μαθητὴς αὐτοῦ, τόσον ἔμπειρος γνώστης τῆς Ἀττικῆς διαλέκτου καὶ ὅλου τοῦ ἑλληνισμοῦ ὅσον εἶναι ὁ ὑμέτερος Ἀμφισσεὺς καθηγητής, ἤδη προέλαβε πάντα τὰ ὑπ' ἐμοῦ λεχθησόμενα, ἀλλὰ μόνον ν' ἀναγνώσω ἐνώπιον ὑμῶν μικρόν τι μέρος τῶν ἔργων του, νὰ μνημονεύσω ὀλίγας τινὰς προσωπικὰς ἀναμνήσεις, νὰ ἐξακριβώσω προσέτι τὴν σημερινὴν κατάστασιν τῆς ἐν Ὀλλανδίᾳ ἀκόμη ἀνθούσης κλασσικῆς φιλολογίας.

Περὶ τῶν ἔργων τοῦ Κοβήτου ἐκφωνῶν λόγον κατὰ τὸν Ὅμηρον

τί πρῶτον, τί δ' ἔπειτα, τί δ' ὑστάτιον καταλέξω;

διότι, κατὰ τὸν Θουκυδίδην, „κτῆμα ἐς ἀεί" ἐγένοντο τὰ κριτικὰ ἔργα του, αἱ ἐκδόσεις τοῦ Ξενοφῶντος, τοῦ Λυσίου, τοῦ Διογένους τοῦ Λαερτίου, καὶ διότι τὰ ἔργα ταῦτα ἤδη τόσον κομψῶς περιεγράφησαν ὑπὸ τοῦ Κόντου, ὥστε κατὰ τὸν αὐτὸν Ὅμηρον

ἐχθρὸν δέ μοί ἐστι
αὖτις ἀριζήλως εἰρημένα μυθολογεύειν".

Διὰ ταύτην τὴν αἰτίαν θὰ περιορισθῶ εἰς ἓν μόνον ἔργον του, ὅπερ δυστυχῶς, γεγραμμένον εἰς τὴν ὀλλανδικὴν γλῶσσαν, δὲν ἔγεινεν εἰσέτι γνωστὸν εἰς τὸ ἑλληνικὸν κοινόν, δηλαδὴ εἰς τὰς μετὰ τὸν θάνατον ἐκδοθείσας Ἐπιστολάς του, καὶ μετὰ τοῦτο θὰ προσθέσω ὀλίγα τινὰ περὶ τοῦ ὑπὸ τοῦ Κόντου ἐκδοθέντος περιοδικοῦ „Λόγιος Ἑρμῆς", τὸ ὁποῖον ἐδημοσιεύθη ἐν τῇ ἡμετέρᾳ πατρίδι, καὶ περιέχει πολλὰ ἀξιόλογα ἄρθρα τοῦ τε διδασκάλου καὶ τοῦ Ἕλληνος μαθητοῦ.

Αἱ ἐπιστολαὶ τοῦ Κοβήτου, πρὸ δύο περίπου ἐτῶν δημοσιευθεῖσαι ἐν τῇ κλεινῇ πόλει τῆς ἀκαδημίας καὶ τῶν γραμμάτων, ἐν Λουγδούνῳ τῶν Βατάβων, περιέχουσι τόσον μέγαν θησαυρὸν λεπτοφυῶν ἰδεῶν, σοφῶν ῥήσεων καὶ πρὸ πάντων φιλολογικῶν καὶ κριτικῶν σημειώσεων καὶ διορθώσεων, ὥστε δύσκολον εἶναι νὰ ἐκλέξῃ τις τὰ σπουδαιότερα. Ἐν τῷ χρυσῷ βιβλίῳ τούτῳ ὁ νεαρὸς ἀκόμη φιλόλογος ἀποδεικνύει ὅτι οὐ μόνον ἔχει ἀναγνώσει πάντας τοὺς Ἕλληνας

συγγραφίας μέχρι τῆς Βυζαντιακῆς *περιόδου, ἀλλὰ προσέτι ὅτι τοὺς γνωρίζει ἐκ στήθους, καὶ ὅτι ἱκανὸς εἶναι ν' ἐπικρίνῃ καὶ νὰ λύσῃ τὰ δυσκολώτερα ζητήματα τῆς Φιλολογίας.*

Περὶ *τῆς γλώσσης τῶν* ʿΟμηρικῶν *ποιημάτων, παραδείγματος χάριν, γράφει τὰ ἑξῆς* (σελ. 586). „Τὰ *ποιήματα τοῦ* ʿΟμήρου „*οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ ψηφοθέτημα καὶ μωσαϊκόν τι .... ἡ γλῶσσα* „*τῶν ἀοιδῶν ἐγένετο καὶ ἐσχηματίσθη βαθμηδὸν καθὼς πᾶσαι αἱ* „*ἄλλαι γλῶσσαι, οἱ ποιηταὶ ἦλθον ἐπὶ πᾶν καὶ διετήρησαν τὸ* „*μάλιστα εὐημεροῦν.* Ἐκ *τῆς ὕλης ταύτης κατὰ τοὺς καιροὺς τοῦ* „Πεισιστράτου, *ἡ κύριος οἶδε πότε, εἶδος βιβλίου ἐπλάσθη.*" Ἐπειράθην, *κύριοι ἀκροαταί, νὰ μεταφράσω ὑμῖν αὐτὰς τὰς ὁλλανδικὰς λέξεις τοῦ* Κοβήτου, *ἀλλὰ πρέπει νὰ μάθητε τὴν ὁλλανδικήν, ἥτις δὲν εἶναι δυσκολωτέρα, φέρ' εἰπεῖν, τῆς γερμανικῆς, καὶ ἥτις εἶναι πλουσία καὶ ἐκφραστικὴ γλῶσσα, ἵνα καταλάβητε ὅλην τὴν γλαφυρότητα τῆς τοῦ* Κοβήτου *παρατηρήσεως.*

ʿΟ Κόβητος *οὐδὲν μᾶλλον ἠγάπησεν ἢ τὴν ἀστειότητα, τὰ παίγνια, καὶ δὲν εἶναι τόσον γνωστὸν ὅτι καὶ ἐξέδωκε μεθ' ἑνὸς τῶν μαθητῶν του τὰ καλούμενα „ἀστεῖα" τῶν Φιλοσόφων καὶ σοφιστῶν, τοῦ* Ἱεροκλέους, *τοῦ* Στρατονίκου *καὶ πολλῶν ἄλλων, ἅτινα διεσπαρμένα εὑρίσκονται παρ'* Ἀθηναίῳ, *παρὰ* Πλουτάρχῳ, *καὶ ἄλλοις.* Ἐκ *τῶν διηγηματίων τούτων ἓν καὶ τὸ τελευταῖον θέλω νὰ ἐπαναλάβω.*

„Κιθαρῳδοῦ *ἐν* Ἰασῷ *ἐπίδειξιν ποιουμένου πάντες εἰς τὸ θέατρον συνδραμόντες ἡδέως ἠκροῶντο. ὡς δὲ ὁ κώδων ἐψόφηκε, σημαίνων τὴν ἰχθυοπωλίαν, εὐθὺς ἀναστάντες ᾤχοντο ἅπαντες, πλὴν ἑνὸς δυσκώφου. τῷ δὲ ὁ κιθαρῳδὸς προσελθών· ὦ ἄνθρωπε, ἔφη, πολλήν σοι χάριν οἶδα τῆς περὶ ἐμὲ τιμῆς καὶ φιλομουσίας, οἱ μὲν γὰρ ἄλλοι ὡς τάχιστα τοῦ κώδωνος ἤκουσαν ἀπῆλθον.* — ʿΟ *δὲ, τί λέγεις — ἔφη — ἤδη γὰρ ὁ κώδων ἐψόφηκεν; Φήσαντος δὲ· εὖ σοι γένοιτο, ἔφη, καὶ ἀναστὰς ἀπῆλθε καὶ αὐτός.*"

ʿΟτε τοιαῦτα παίγνια διεξηγήσατο ὁ Κόβητος, *οἱ ὀφθαλμοί του ἤστραπτον καὶ ἔλαμπον, ὅλον τὸ πρόσωπόν του ἐφαίνετο νὰ γελάσῃ, καὶ κατὰ τὸν* ʿΟμηρον

ἄσβεστος δὲ γέλως ὦρτο μακάρεσσι μαθηταῖς!

ʿΟσον ἀφορᾷ εἰς τὸ προμνημονευθὲν περιοδικόν, τὸν Λόγιον ʿΕρμῆν, *τὰ πλεῖστα ἐν αὐτῷ ἐγράφησαν ἑλληνιστὶ ὑπὸ τοῦ* Κόντου *καὶ τοῦ* Κοβήτου, *ὀλίγα δέ τινα καὶ ὑπὸ τοῦ* Ἄγγλου *Φίλου τοῦ* Κοβήτου,

τοῦ Βαδάμου, καὶ ὑπὸ τοῦ Ναβήρου, ὅστις τώρα εἶναι καθηγητὴς τῆς ἑλληνικῆς ἐν Ἀμστελοδάμῳ.

Περὶ τοῦ λόγου τοῦ Κοβήτου ὁ Κόντος ἤδη εἶπε τἀκόλουθα· „Εἶνε ὁ λόγος του εὔρυθμος καὶ γλαφυρὸς καὶ πανταχοῦ ἐπανθεῖ αὐτῷ χάρις ἀνεπιτήδευτος" (σελ. 8 τοῦ λόγου του), καὶ ἐπειδὴ Ἕλλην τις, ἱκανώτατος κριτής, ἀπεφαίνετο τοιαύτην τινὰ γνώμην, γελοῖον θὰ ἦτο νὰ ἐπαναλάβῃ ταῦτα Ὁλλανδός.

Ὡς παραδείγματα δὲ τῶν εὐτυχῶν καὶ ἀπαραμιλλήτων διορθώσεων τοῦ Κοβήτου, θὰ μνημονεύσω τὰ ἑπόμενα·

„Τῆς σελίδος τὸ λοιπὸν ἀναπληρώσων (γράφει πρὸς τὸν Κόντον) διορθώσω σοι τὸ παρὰ τῷ Χρυσοστόμῳ Δίωνι ἐσφαλμένον (Λ Ε, σελ. 433 Μορ.) „ἡμεῖς δὲ τὴν μὲν κόμην ἀφαιροῦμεν — τὰς δὲ κεφαλὰς σκέπομεν· τοὺς δ' ἀλεκτρύονας ὁρῶμεν οὐδενὸς τοιούτου προσδεομένους ὧν ἄνθρωποι σισύρας καὶ πίλους καὶ τοιαῦθ' ἕτερα συρράπτοντες". Εἶδές ποτέ τινα ἢ ἤκουσας ὅστις σισύρᾳ ἔσκεπε τὴν κεφαλήν; Οὐκ οἶμαι. Τί οὖν; Ἐγένετο τὸ σισύρας ἐκ τοῦ ἰσύνασ. Τί δὲ τοῦτο τὸ ICΥΝΑC; Οὐδὲν ἄλλο ἢ· κυνᾶς, οὐ γάρ; κυνᾶς καὶ πίλους συρράπτοντες".

Ὡς παράδειγμα δὲ τοῦ ἀττικοῦ λόγου τοῦ Κοβήτου ἀναφέρω ὑμῖν τὰ ἑξῆς [1]). „Τὰ παρὰ τῷ Κλήμεντι θεολογούμενα καὶ τὰ περὶ τοὺς Γνωστικοὺς καὶ τὰ τούτοις παραπλήσια, ὡς προεῖπον, χαίρειν ἐάσας καὶ οἷς ταῦτα ἐπιμελὲς εἰδέναι καταλιπὼν οὐδὲ τῶν περὶ τὴν ἀρχαιολογίαν τῶν τε Ἑβραίων καὶ τῶν Χριστιανῶν πολὺν λόγον ἐποιησάμην. Θαυμάσας δὲ πολλάκις ἐν τοῖς τοιούτοις τὴν ἄλλων τε πολλῶν καὶ αὐτοῦ τοῦ Κλήμεντος εὐήθειαν καὶ ἀκρισίαν πρὸς μὲν τὰ ἐναργέστατα ἀποτετυφλωμένου, τὰ δὲ ἀτοπώτατα καὶ περιφανῶς πεπλασμένα καὶ ἐψευσμένα γεροντικῶς, μᾶλλον δὲ γραϊκῶς, ἀποδεχομένου, βούλομαι πρῶτον ὀλίγα τινὰ τῶν παρ' αὐτῷ ἱστορουμένων ἐξετάζειν καὶ ἐλέγχειν. Ἐξαρκέσει δὲ βραχέως ἐπιδραμεῖν τὰ περὶ τοῦ Μωϋσέως ἐν τῷ πρώτῳ τῶν Στρωματέων διὰ πολλῶν τῷ Κλήμεντι γεγραμμένα. Ἀκολουθῶν γὰρ Ἰουδαϊκοῖς τισὶ συγγραφεῦσι τοῖς πᾶν ὅ,τι ἂν ἐπ' ἀκαιρίμαν γλῶσσαν ἔλθῃ τολμηρῶς καὶ ἀναισχύντως ψευδομένοις καὶ ἐπὶ τῷ τὰ οἰκεῖα σεμνύνειν καὶ αὔξειν καὶ εἰς ὕψος αἴρειν οὐδ' ὁτιοῦν οὐχ ὅτι τἀληθοῦς ἀλλ' οὐδὲ τοῦ πιθανοῦ καὶ τοῦ εὐλόγου πεφροντικόσιν, ὁ βέλτιστος Κλήμης οὐδὲν πώποτε τῆς τούτων πονηρίας καὶ ἀπιστίας καὶ ἀλα-

1) ὅρα Λόγ. Ἑρμ. Α', α', σελ. 167.

ζονείας ἥσθετο, ἀλλ' ὥς τις τοῦ κρίνειν καὶ εὖ Φρονεῖν παντάπασιν ἐστερημένος καὶ τὰ ἀνοητότατα ταχυπειθὴς καὶ εὐήθης ὢν ἐπιδοκιμάσας παρέλαβεν. Ἡμεῖς μὲν νῦν ἡδέως πάντες γελῶπεν ἐπί τε τοῖς Ἀρισταίου καὶ Ἀριστοβούλου ψεύσμασι καὶ τοῖς τοῦ Ἑκαταίου] τοῦ Ἀβδηρίτου τερατεύμασι καὶ τοῖς τοῦ Νουμηνίου καὶ Εὐπολέμου καὶ Ἀρταπάνου καὶ Δημητρίου ἀλαζονεύμασι, καὶ ταῖς τοῦ Φίλωνος καὶ Ἰωσήπου (ἵνα μηδὲν τραχύτερον εἴπω) εὐηθείαις, ὁ δὲ Κλήμης οὐδὲν ὅ,τι οὐ τῶν τοιούτων εὐήθως πάνυ ὑπερασπάζεταί τε καὶ τέθηπεν. Οὐκ ἀτερπὲς δὲ ὀλίγ' ἄττα τούτων παραθέσθαι.

Περὶ τῆς τοῦ Μωϋσέως τροΦῆς καὶ παιδείας (σελ. 413) τάδε γράΦει κατὰ λέξιν· „ἐν δὲ ἡλικίᾳ γενόμενος ἀριθμητικήν τε καὶ γεωμετρίαν — ἐδιδάσκετο — τὴν δὲ ἄλλην ἐγκύκλιον παιδείαν Ἕλληνες ἐδίδασκον ἐν Αἰγύπτῳ, ὡς ἂν βασιλικὸν παιδίον, ᾗ Φησὶ Φύλων ἐν τῷ Μωϋσέως βίῳ". Τοῦτο μὲν δὴ ἴσως σε ἐλελήθει, ὦ βέλτιστε Κόντος, ὁ Μωϋσῆς τῇ Φωνῇ ἑλληνίζων καὶ τὴν ἐγκύκλιον παιδείαν ἐκδεδιδαγμένος. Μάρτυς δὲ αὐτὸς ὁ Φίλων, ὁ Πυθαγόρειος, ὁ πάντων λογιώτατος, οὗ τὰ βιβλία ἀναγιγνώσκει μὲν οὐδείς, πάντες δὲ ἐγκωμιάζουσιν".

.... Οὐ χαλεπόν, οἶμαι, διαγιγνώσκειν τὰ ἐκ τῶν ἱερῶν βιβλίων καὶ τὰ καινὰ ταῦτα καὶ θαυμαστά, ἅπερ ὁ σοΦὸς Φίλων παρὰ τῶν πρεσβυτέρων τούτων (τῶν τὰ πρὸ χιλίων καὶ πεντακοσίων ἐτῶν οὕτως ἀκριβῶς μεμνημένων) αὐτός τε πέπυσται καὶ τὸν Κλήμεντα πέπεικεν. Ἔστω δή· τῶν Ἑλλήνων τινὲς μεγάλαις δωρεαῖς ἐπαρθέντες τὸν Μωϋσῆν τὴν ἐγκύκλιον παιδείαν ἐδίδαξαν. Ἀλλ', ὦ βέλτιστε Κλήμης, οὐ σὺ δῆτα ἀρτίως περὶ τῆς τοῦ Μωϋσέως ἡλικίας ἀκριβολογούμενος εἴρηκας ὅτι „κατὰ τὸν Ἴναχον" ὁ ἀνὴρ ἤκμασεν, „ὁ δὲ Προμηθεὺς ἑβδόμῃ γενεᾷ μετὰ Μωϋσέα ἐγένετο, ὥστε καὶ πρὸ τῆς καθ' Ἕλληνας ἀνθρωπογονίας ὁ Μωϋσῆς ἠκμακέναι Φαίνεται". Οὐ σὺ ταῦτα αὐτὸς γέγραΦας κατὰ λέξιν (σελ. 382); Πῶς οὖν τῶν Ἑλλήνων τινὲς τῶν οὔπω γεγονότων τὴν οὔπω οὖσαν ἐγκύκλιον παιδείαν ἐδίδασκον; εἰπέ μοι. Ἀλλ' ἐπλάσθησαν τότε πάλαι οἱ ἄνθρωποι (ἴσως ἐρεῖς), καὶ αὐτὸς (σελ. 379) τάδε γέγραΦα· „εἰς δὲ τὸν χρόνον τῶν Τρωϊκῶν ἀπ' Ἰνάχου γενεαὶ μὲν εἴκοσιν ἢ πλείους διαριθμοῦνται, ἔτη δέ, ὡς ἔπος εἰπεῖν, τετρακόσια καὶ πρόσω". Ἐπλάσθησαν οὖν τότε ἤδη οἱ ἄνθρωποι, ἡ δὲ ἐγκύκλιος παιδεία ἡ τῶν Ἑλλήνων ποῦ ποτὲ ἦν, ἔτεσι τετρακοσίοις πρὸ τῶν Τρωϊκῶν; Ἐμοὶ μὲν ἄπορον τὸ πρᾶγμα Φαίνεται,

οἱ δὲ τοῦ Φίλωνος πρεσβύτεροι ἴσως καὶ τούτου διεφύλαξαν τὴν μνήμην".

Ταῦτα ἂς ἀρκέσωσι περὶ τοῦ λόγου τοῦ ἀθανάτου Κοβήτου, ὅστις πλήρης ἦτο σωκρατικῆς εἰρωνείας καὶ πασῶν τῶν χαρίτων. Καλῶς γινώσκων πάντας τοὺς μυχούς, ὅλον τὸν πλοῦτον τῆς ἀρχαίας πεζογραφίας, γράφει οὐχὶ ὡς Ὀλλανδὸς ἀλλ' ὡς Ἕλλην, καὶ ἀποδεικνύει τὸν μέγαν θησαυρὸν τῆς γλώσσης τῶν δοκίμων. Ἀξιολυπητὸν μόνον εἶναι ὅτι τόσον καλῶς καὶ ἀμιμήτως γράφων τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν γλῶσσαν, ἐν τῇ διδασκαλίᾳ του ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἔκαμε χρῆσιν τῆς κακοήχου ἐρασμιακῆς προφορᾶς, καίπερ ὁ Κόντος ἡμῖν ἱστόρησεν ὅτι (κατὰ τοὺς καιροὺς τῆς ἐν Ὀλλανδίᾳ διατριβῆς του) ὁ Κόβητος „συνήρπασεν, ὀξύτατος ὤν, τὴν καθ' ἡμᾶς προφορὰν καὶ εὐχερῶς τὰς λέξεις κατ' αὐτὴν ἐξέφερεν, ὡς εἰ συνήθης αὐτῷ ἐκ παιδικῆς ἡλικίας ὑπῆρχεν" (λόγος εἰς Κόβ. σελ. 7). Φαίνεται ὅτι ἡ ἰσχὺς τῆς συνηθείας, ἡ δύναμις τοῦ ἐθίμου, τόσον μεγάλη ἦν ὥστε καὶ αὐτὸς ὁ Κόβητος δὲν ἠδυνήθη νὰ τὴν ἀποφύγῃ. Ἐγὼ τοὐλάχιστον, ὅστις πολὺν χρόνον μετὰ τὸν Κόντον ὑπῆρξα μαθητὴς τοῦ Κοβήτου, οὐδέποτ' ἤκουσα αὐτὸν φθεγγόμενον ἑλληνιστί. Καὶ αὕτη εἶναι ἡ αἰτία, ὅτι οἱ πλεῖστοι τῶν Ὀλλανδῶν φιλολόγων, μαθηταὶ αὐτοῦ, καὶ οὐδέποτε ἴσως ἀκούσαντες τοὺς πατροπαραδότους φθόγγους τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης, οὔπω πρόθυμοι εἶναι νὰ μεταβάλωσι τὴν κακόηχον προφοράν των.

Τὸ πρᾶγμα θὰ ἦτο ἄλλο, ἂν Ἕλληνες φοιτηταί, διδάκτορες, καθηγηταὶ καὶ φιλόλογοι θὰ ἠδυνήθησαν ν' ἔλθωσιν εἰς ὅλα τὰ μέρη τῆς Εὐρώπης, καὶ δὴ καὶ εἰς τὴν Ὀλλανδίαν, ἵνα διδάξωσιν ἡμᾶς τὴν καλλιτέραν προφοράν. Ἀλλ' οὐχὶ μόνον οἱ λόγιοι ἔχουσι τὸ ἱερὸν καθῆκον τοῦτο, ἀλλὰ πρὸ πάντων οἱ βαθύπλουτοι Ἕλληνες ἔμποροι πρέπει νὰ παράσχωσι τὰ ἀναγκαῖα χρήματα, τὰ πρακτικὰ μέσα, διὰ τῶν ὁποίων θὰ δυνώμεθα νὰ φθάσωμεν εἰς τὸν ποθητὸν σκοπόν. Πρὸς δὲ τούτοις πρέπει ἴσως νὰ ἔχωμεν κανόνας τινὰς τῆς προφορᾶς, οὓς ἡ ἐν Ἀθήναις φιλολογικὴ σχολὴ θὰ δύνηται νὰ παράσχῃ ἡμῖν, διὸ ἡ ἐν Ἀμστελοδάμῳ Φιλελληνικὴ Ἑταιρία ἤδη πρὸ πολλοῦ ἀπεφάσισε νὰ διευθύνηται εἰς τὸ ἐν Ἀθήναις Πανεπιστήμιον, ἵνα λύσῃ τὸ ζήτημα τοῦτο. Ὁμολογῶ ὅτι τὸ πρόβλημα εἶναι δυσκολώτατον, ἀλλὰ

συμφερτὴ δ' ἀρετὴ πέλει ἀνδρῶν

κατὰ τὸν Ὅμηρον, καὶ ἂν μὴ σφάλλωμαι, ἤδη οἱ Γάλλοι ἔδωσαν ἡμῖν τὸ παράδειγμα τοιαύτης τινὸς κανονογραφίας, διότι καίπερ

ἐν τῇ Γαλλίᾳ ὑπάρχουν πολλαὶ διάλεκτοι καὶ ἔνθα καὶ ἔνθα διαφορά τις τῆς προφορᾶς, οὐδὲν ἧττον ἡ ἐν Παρισίοις Ἀκαδημία διορίζει σταθερούς τινας κανόνας, κατὰ τοὺς ὁποίους οἱ πεπαιδευμένοι πρέπει νὰ προφέρωσι τὴν μελῳδικὴν καὶ εὐπρεπῆ γλῶσσάν των. Παρακαλῶ τὴν Ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν καὶ τοὺς ἐν Ἀθήναις πρυτάνεις τῶν γραμμάτων καὶ τῆς Φιλολογίας νὰ δώσωσι τὸ ὤθημα εἰς τὴν ἀναγκαίαν λύσιν τοῦ πολυθρυλλήτου τούτου ζητήματος [1]).

Ἐν τέλει τοῦ λόγου μου θὰ ἦτον ἄδικον νὰ λησμονήσω ὅσα οἱ σημερινοὶ Ὀλλανδοί, ὧν οἱ πλεῖστοι μαθηταὶ εἶναι τοῦ Κοβήτου, ἔκαμον πρὸς διατήρησιν τοῦ Φιλολογικοῦ κλέους τῆς μικρᾶς Ὀλλανδίας. Πολλοὶ μὲν — κατὰ τὸν ποιητήν — ναρθηκοφόροι, παῦροι δέ τε Βάκχοι, καὶ διὰ τοῦτο ἥκιστα θαυμαστὸν εἶναι, ὅτι οἱ διάδοχοι δὲν ἔφθασαν εἰς τὸ ὄνομα καὶ τὴν δόξαν τοῦ ἀποθανόντος Ἀλεξάνδρου, ἀλλ' ὁπωσδήποτε ὑπάρχει ἐν τῇ Ὀλλανδίᾳ μικρὸς ἀριθμὸς Φιλολόγων καὶ ἑλληνιστῶν, οἵτινες καὶ σήμερον ἀκόμη διατηροῦσι τὴν παλαιὰν τῆς πατρίδος Φήμην. Οἱ καθηγηταὶ Χερβερδηνὸς καὶ Νάβηρος, ἄμφω διδάσκαλοι τοῦ Κοβήτου, εἶναι ἀγαθοὶ κριτικοί, γραμματικοὶ καὶ ἐκδόται. Ὁ μὲν πρῶτος ἐξέδωκε καὶ ἄλλα καὶ τὸν Ἡρόδοτον, τὸν Θουκυδίδην, νεωστὶ δὲ τὴν τοῦ Ἀριστοτέλους λεγομένην Ἀθηναίων Πολιτείαν, ὁ δὲ δεύτερος ἐξέδωκε τὸ λεξικὸν τοῦ Φωτίου, τὸν Φλάβιον Ἰώσηπον, ἀμφότεροι δὲ ἔγραψαν πολλὰ ἀξιόλογα ἄρθρα ἐν τῷ ὑπὸ τοῦ Κοβήτου ἱδρυθέντι περιοδικῷ, τῇ Μνημοσύνῃ. Ὁ δὲ διάδοχος τοῦ Κοβήτου ὡς καθηγητὴς ἐν Λουγδούνῳ τῶν Βατάβων, βὰν Λέβεν (van Leeuwen), εἶναι οὐχὶ μέτριος γνώστης τῆς Ὁμηρικῆς διαλέκτου, ὅπερ ἀπέδειξε διὰ τὴν καλὴν ἔκδοσιν, εἰς δύο τόμους, τῆς Ἰλιάδος καὶ τῆς Ὀδυσσείας, καὶ διὰ τὴν καλῶς γεγραμμένην γραμματικήν του τῆς ἐπικῆς διαλέκτου.

Ὑπάρχουν σήμερον ἐν τῇ Ὀλλανδίᾳ δύο Φιλολογικὰ περιοδικά, ἥ τε Μνημοσύνη καὶ ἡ Ἑλλάς, ἐκδοθεῖσα ὑπὸ τοῦ Φιλελληνικοῦ Συλλόγου. Ἡ Μνημοσύνη περιέχει τὰ πλεῖστα κριτικὰ ἄρθρα γραφόμενα ὑπὸ τῶν μαθητῶν τοῦ Κοβήτου, ἡ δὲ Ἑλλὰς ἔχει ποικίλον ὕλην, σχέσιν ἔχουσα πρός τε τὴν ἀρχαίαν καὶ πρὸς τὴν νεω-

---

1) Ἐν τῇ γερμανιστὶ γεγραμμένῃ Ἱστορικῇ γραμματικῇ μου τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης ἔκαμον τὴν πρότασιν νὰ προφέρῃ τις ἄλλως τὴν ἀρχαίαν καὶ ἄλλως τὴν νέαν γλῶσσαν, μάλιστα δε καθ' ὅσον ἀποβλέπει εἰς τὴν προφορὰν τοῦ η, τοῦ υ, καὶ τοῦ οι (τόμ. α', σελ. 39), ἀλλ' ὁ λόγιος Χατζιδάκης ἔγραψεν ἐκτενῶς περὶ τούτου ἐν τῇ Ἑστίᾳ, καὶ ἀπεφήνατο τὴν γνώμην ὅτι τοῦτο θὰ ἦναι ὄντως ἀδύνατον.

τέραν Φιλολογίαν. Ἐν τῇ Μνημοσύνῃ *ὁ ὑμέτερος λόγιος* Σακκόραφος *ἐδημοσίευσε πρὸ ὀλίγου μίαν πραγματείαν περὶ τοῦ* Αἰσχίνους, *καὶ ἐν τῇ* Ἑλλάδι *ἤδη ἐγράφησαν πολλαὶ διατριβαὶ ὑπὸ τῶν* Ἑλλήνων, *λογίων καὶ ποιητῶν, ἑλληνιστὶ καὶ γαλλιστὶ καὶ ἀγγλιστὶ καὶ ἰταλιστί, λόγου χάριν ὑπὸ τοῦ* Ῥαγκαβῆ *πατρὸς καὶ υἱοῦ, ὑπὸ τοῦ* Χατζιδάκη, *ὑπὸ τοῦ* Παππαδημητρακοπούλου, *τοῦ* Φαρμακοπούλου, *τοῦ ἐν* Σύρῳ Γεωργίου Α. Πολίτου, *καὶ ἄλλων. Πρὸς δὲ τούτοις ἡ* Ἑλλὰς *ἔχει ἤδη δημοσιεύσει πολλὰ ποιήματα τῶν σημερινῶν ποιητῶν, τοῦ* Σουρῆ, *τοῦ* Δροσσίνη, *τοῦ* Προβελεγίου, *τοῦ* Κλέωνος Ῥαγκαβῆ, *τοῦ* Πολέμη, *ἀνδρῶν περὶ τῶν ὁποίων ἐνίοτε δικαίως δύναται νὰ εἴπῃ τις τοῦθ' ὅπερ ὁ χορὸς λέγει ἐν τῷ* Γάμῳ *τοῦ* Κουτρούλη·

„Ἡ ψυχή των πλανᾶται μακρὰν ἀπὸ σᾶς, πρὸς τοὺς ἄνδρας ἀρχαίων αἰώνων,
ὅσ', εἰς χρόνους λαμπρούς, εὐγενεῖς ποιηταί, καὶ κριτῶν εὐγενῶν ἠξιοῦντο,
καὶ ἐπαίνων μεγάλων, στεφάνων χρυσῶν, καὶ τιμῶν φθονητῶν εἰς μονάρχας.
Καὶ πλανᾶται προσέτ' ἡ ποθοῦσα ψυχὴ πρὸς τῶν ἔπειτ' ἀνθρώπων τὰ γένη,
ὅσ' ἀμόλυντα φθόνου, καὶ πάθους γυμνά, εἰς τὴν ἄψυχον πλάκα τοῦ ψάλτου
καταθέτουσι δάφνας, κ' ἐπαίνου ἁγνοῦ τὸν βραδὺν ἀλλὰ δίκαιον φόρον".

Οἱ καλοὶ στίχοι οὗτοι ἀναμιμνήσκουν με τοῦ ἀειμνήστου ποιητοῦ των, τοῦ μακαρίτου Ἀλεξάνδρου Ῥίζου Ῥαγκαβῆ. *Ὁ ἐπίτιμος πρόεδρος τῆς ἡμετέρας* Φιλελληνικῆς Ἑταιρίας *καὶ ἀκάματος ὑπερασπιστὴς τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων, οὗ πᾶσα ἡ* Εὐρώπη *ἐπένθησε τὴν ἀπώλειαν, δὲν ἦτο μέγας γραμματικὸς καὶ κριτικὸς ὡς ὁ λόγιος* Κόντος, *δὲν ἦτο γλωσσολόγος καὶ φιλόλογος ὡς ὁ* Γεώργιος Χατζιδάκης, *ἀλλὰ πρὸ πάντων ἦτο ποιητής, ἦτο πολυειδήμων ἀνήρ, καὶ ἐκόσμησεν οὐ μόνον σχεδὸν ὅλα τὰ* Ἑλληνικὰ *περιοδικὰ ἀλλὰ καὶ τὴν ἡμετέραν* Ἑλλάδα *διὰ σοφῶν καὶ γλαφυρῶν ἄρθρων.* Μέγαν *ἄνδρα ἀπώλεσεν ἡ* Ἑλλάς, *μέγαν ὀπαδὸν τῆς παλαιᾶς δόξης τῶν* Ἑλλήνων, *ἀλλ' οἱ υἱοί του, πρὸ πάντων ὁ ἐν* Βερολίνῳ *πρέσβυς* Κλέων Ῥαγκαβῆς, *ἐξακολουθοῦσι καὶ συνεχίζουσι τὸ ἔργον τοῦ πατρός, ὥστε δικαίως περὶ τούτου δύναταί τις νὰ εἴπῃ τὸ* Ὁμηρικόν·

Αἵματος εἶσ' ἀγαθοῖο, φίλον τέκος, οἷ' ἀγορεύεις.

Ἀξιολυπητὸν εἶναι ὅτι οἱ πλεῖστοι Φιλόλογοι ἐν Ὁλλανδίᾳ, μαθηταὶ τοῦ Κοβήτου, *οὔπω ἔγειναν μέλη τοῦ ἐν Ἀμστελοδάμῳ συλλόγου, ἀλλὰ πιστεύω ὅτι προϊόντος τοῦ καιροῦ θὰ μεταβάλωσι τὰς ἐκ μέρους ἀπηρχαιωμένας ἰδέας των, καὶ ὅτι καὶ οὗτοι θὰ εἰσαγάγωσι τὴν ἐθνικὴν προφορὰν τῆς ἑλληνικῆς καὶ θὰ ἀποσκορακίσωσι τὴν ἐρασμιακὴν καλουμένην, ἀλλ' οὐχὶ ἐρασμίαν προφοράν των.*

Εἷς *τῶν πρεσβυτέρων, ὁ καλὸς κἀγαθὸς* Βὰν *δεν* Ες (Van den Es), *γυμνασιάρχης ἐν Ἀμστελοδάμῳ καὶ πρόεδρος τῆς ἡμετέρας ἑταιρίας, ὅστις ἐξέδωκε χρήσιμον ἑλληνικὸν λεξικόν, σπουδαίαν γραμματικὴν τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς γλώσσης, καὶ πολλὰ ἄλλα διδακτικὰ βιβλία, ἤδη ἀπὸ τῆς ἱδρύσεως τοῦ* Συλλόγου *ἐγένετο ὑποστηρικτὴς καὶ βοηθὸς τῶν ἔργων μου, καὶ οὐδαμῶς με ἐκώλυσε νὰ εἰσαγάγω εἰς τὰ μαθήματά μου τὴν ὑμετέραν πατροπαράδοτον προφοράν, ἐνῷ σήμερον ἀκόμη καὶ ἐν τῇ Ὁλλανδίᾳ καὶ ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ ὑπάρχουν σχολάρχαι καὶ Φιλόλογοι τόσον τετυφλωμένοι, τόσον συντηρητικοί, ὥστε μισεῖν καὶ ἐμποδίζειν (ἂν δυνατὸν ᾖ) πάντα νεωτερισμὸν καὶ πᾶσαν βελτίωσιν.*

Ἐν τῷ καταλόγῳ τῶν Ὁλλανδῶν Φιλολόγων, οἵτινες ἦσαν καὶ εἶναι θαυμασταὶ καὶ ζηλωταὶ τῆς ἀθανάτου καὶ ὄντως θείας ἑλληνικῆς γλώσσης, δὲν πρέπει νὰ λησμονηθῇ καὶ ὁ ἔξοχος ποιητής, μεταφραστὴς καὶ ἑλληνιστής, ὁ πρὸ ὀλίγων ἐτῶν ἀποθανὼν Φίλος μου Κάρολος *Βόσμααρ* (Vosmaer), *ὅστις δι' ὅλου τοῦ βίου του ἦτον εἷς τῶν ἐνθουσιωδεστέρων θιασωτῶν τοῦ ἑλληνισμοῦ.* Ὁ *Βόσμααρ ἔγραψε πολλὰ ποιήματα, πολλὰ εἰδύλλια εἰς ἀρχαῖα ἑλληνικὰ μέτρα, ἀλλὰ τὸ γνωστότατον τῶν ἔργων του εἶναι ἡ πάγκαλος μετρικὴ μετάφρασίς του τῆς* Ἰλιάδος *καὶ τῆς* Ὀδυσσείας, *ἥτις εἶναι τόσον ἐπιτυχὴς καὶ ἀκριβὴς ὥστε πρὸς τὴν τοῦ* Γερμανοῦ Βὸς *δικαίως πρέπει νὰ παραβληθῇ.* Καὶ *οὗτος ὁ ἔξοχος ἀνὴρ ἦτον εἷς τῶν ἱδρυτῶν τοῦ* Φιλελληνικοῦ Συλλόγου, *καὶ δὲν θὰ λησμονήσω ὅτι ὀλίγας ἡμέρας πρὸ τοῦ πολυθρηνήτου θανάτου του μοι ἔγραψε τὰ ἑξῆς· „Τὸ περιοδικόν σας, ἡ* Ἑλλάς, *δέον νὰ χρησιμεύσῃ εἰς „τὴν αὐστηρὰν καὶ κριτικὴν Φιλολογίαν, ἀλλὰ μὴ λησμονεῖτε ὅτι „τὸ δεύτερον μέρος του δεὸν νὰ ἦναι καὶ νὰ μείνῃ ἀφιερωθὲν εἰς „τὴν ποίησιν, εἰς τὴν δημοτικωτέραν καὶ καλὴν ἐπικαλουμένην Φιλολογίαν, διότι τὰ ἀθάνατα ταῦτα γράμματα, ἐνίοτε „ἀδίκως ἐγκεκλεισμένα καὶ συνεσταλμένα ἐντὸς τῶν τεττάρων „τοίχων τοῦ αὐστηροῦ μελετητηρίου, πρέπει νὰ ἔλθωσιν εἰς τὸ*

„*πνεῦμα καὶ εἰς τὴν καρδίαν ὅλου τοῦ πεπαιδευμένου κόσμου*".
Τοιαῦται ἦσαν *σχεδὸν αἱ τελευταῖαί του λέξεις.*

Τ*ελευτῶν τὸν λόγον μου θεωρῶ ἐμαυτὸν εὐτυχῆ διότι ἠδυνήθην νὰ ἔλθω εἰς τὴν 'Ελλάδα, εἰς τὸ μέσον ὑμῶν τῶν Φοιτητῶν, τῶν δικαίως καλουμένων „ἡ ἐλπὶς τῆς πατρίδος", καὶ ζητῶ τὴν ὑμετέραν συγγνώμην, ὅτι ἀπεπειράθην νὰ ὁμιλήσω καὶ ν' ἀναγνώσω ἑλληνιστί, ἐνώπιον ὑμῶν τῶν τὰ σφάλματά μου ταχέως καὶ εὐκόλως ἐπαισθανομένων. Αἱ διάλεκτοι τῆς* Ἑλλάδος *εἶναι ἄξιοι πάσης μελέτης καὶ ἀκριβοῦς ἐξετάσεως, ἀλλὰ δὲν θέλω κὰ κρύψω ὑμᾶς ὅτι ὑπεραγαπῶ καὶ τιμῶ τὴν γραπτὴν καὶ ὑψηλοτέραν ὑμῶν γλῶσσαν, τὴν καθαρεύουσαν (ἂν καὶ πρέπῃ νὰ γείνῃ ἴσως δημωδεστέρα), ὡς σύμβολον τῆς ἑνώσεως τοῦ ἑλληνισμοῦ.*

'Ο*ρθῶς πρὸ δύο ἐτῶν ἔγραψεν ὁ διδάκτωρ καὶ δικηγόρος* Κωνσταντῖνος 'Ράδος *τὰ ἑπόμενα, ἃ προθύμως ἐπαναλαμβάνω, διότι πολὺ καλλίτερον καὶ ἑλληνικώτερον ἢ ἐγὼ θὰ ἠδυνάμην νὰ κάμω, ἐξέφρασε τὰς ἰδέας μου·* „Τ*οσούτῳ σπουδαῖον ὄντως εἶναι τὸ τῆς γλώσσης ἡμῶν ζήτημα, τοσοῦτον βαθέως ἐπιδρᾷ ἐπὶ τοῦ μέλλοντος τῆς ἡμετέρας πατρίδος, ὥστε ὀλίγα ἴσως εἶνε τὰ λεχθέντα ἐνταῦθα περὶ αὐτοῦ.* 'Α*νάγκη τοῦτο νὰ γίνῃ τὸ θέμα ἐμβριθεστάτης καὶ γενικωτέρας συζητήσεως μεταξὺ τῶν λογίων ἡμῶν ....* Ἵ*να καταλογισθῶμεν μεταξὺ τῶν ἀκραιτήτων εὐρωπαϊκῶν καὶ ἐκπολιστικῶν στοιχείων, ἀνάγκη πᾶσα ν' ἀποκτήσωμεν ὑγιᾶ Φιλολογίαν καὶ ὡρισμένην κατ' ἀκολουθίαν γραπτὴν γλῶσσαν.* Ἄ*ς μελετήσωμεν τὰ αἴτια τῆς παρ' ἡμῖν ἀδικαιολογήτου σχεδὸν μετὰ ἑβδομηκονταετῆ ἐλεύθερον βίον πνευματικῆς στειρώσεως.* Ἄ*ς συναγείρωμεν ἐκ τοῦ καφενείου τὴν εἰς ματαίας λογοκοπίας κατατριβομένην νεότητα, ἂς ὁδηγήσωμεν αὐτὴν εἰς τὴν μελέτην τῆς δαιμονίου ἐκείνης ἐποχῆς, ἧς τὰ σεπτὰ λείψανα κατὰ θείαν παραχώρησιν ἐκληροδοτήθησαν ἡμῖν, ἂς καταδείξωμεν αὐτῷ τὴν ἀξίαν τῆς ἐρεύνης τῆς ἀνθρωπίνης καρδίας, ἂς παροτρύνωμεν αὐτοὺς ἵνα καταλιπόντες ἐνίοτε τὴν κονισαλέαν πόλιν ἐξέρχωνται ἵνα θαυμάσωσι τὸν ὡραῖον αὐτὸν τόπον, ἐν ᾧ τὸ πᾶν Φαίνεται θυσιασθὲν εἰς τὴν μορφὴν καὶ τὸ σχῆμα, εἰς τὴν ἀπόλαυσιν τῶν ὀφθαλμῶν, εἰς τὰ ὄνειρα τῆς Φαντασίας, καὶ ὅπερ ἐμπνέει τὸ ἄρρητον ἐκεῖνο καλλιτεχνικὸν αἴσθημα, οὗτινος ἐκεῖνοι μόνοι δύνανται ν' ἀπολαύσωσιν οἵτινες λεπτύνουσι τὴν ἀντίληψιν αὐτῶν δι' ἐπιμελοῦς ἀπομυζήσεως τῆς ἐν τοῖς βιβλίοις τοσούτων αἰώνων ἀποταμιευθείσης σοφίας.* Τ*ί πρὸς τὸν ἐπὶ τοῦ* Πεν-

τελικοῦ πορευόμενον ἀμαθῆ· ὀνηλάτην αἱ ἀρχαιοπρεπεῖς γραμμαὶ τοῦ ὄρους τούτου; [1])

Ἡ Ἑλλὰς ἔχει χρείαν εἰρήνης, ἔχει χρείαν παιδεύσεως καὶ ἀκαταπαύστου πνευματικῆς ἐξελίξεως. Οἱ προπάτορες ὑμῶν ἦσαν μεγάλοι, πρέπει καὶ ὑμεῖς νὰ γείνητε μεγάλοι, ἥρωες τῶν καλῶν καὶ ὑψηλῶν ἰδεῶν, πρέπει νὰ ἦστε καὶ νὰ μείνητε τὸ ἐξόχως πεπολιτισμένον καὶ πεφωτισμένον ἔθνος τῆς Ἀνατολικῆς Εὐρώπης. Σοὶ δέ, ὦ Ἑλλάς, ὦ δευτέρα πατρίς μου, εὔχομαι ὅτι θὰ ἴδῃς πάντα τὰ ἀποτελέσματα τῶν ἔργων καὶ τοῦ ἱεροῦ σκοποῦ τῆς Φιλολογίας ἐν γένει, καὶ ἰδίως τοῦ ἡμετέρου ἰδεώδους συλλόγου, διότι οὐκ ἄνευ αἰτίας ἤδη πρὸ πολλοῦ ἐξεφώνησεν ὁ δυστυχὴς Ἀλέξανδρος Σοῦτσος·

Χώρα μεγαλοφυΐας, εἰς τοὺς κόλπους σου τὸ πάλαι,
Ὦ πατρίς μου, αἱ ἰδέαι ἀνεβλάστουν αἱ μεγάλαι,
Καὶ τυραννοκτόνον ξίφος κρύπτοντες εἰς τὰς μυρσίνας
Οἱ Ἁρμόδιοι ἀνώρθουν ἰσονόμους τὰς Ἀθήνας.
Ἄλλοτε θεοὶ ἐπάτουν τὰ ἐδάφη σου, καὶ θείαν
Ἕως σήμερον ἡ γῆ σου ἀναδίδει εὐωδίαν,
Καὶ ἡ αὔρα τοῦ ζεφύρου
Πνέει ἔτι τὴν ἀρχαίαν μελῳδίαν τοῦ Ὁμήρου!

ἐν Ἀμστελοδάμῳ, 1892. H. C. MULLER.

---

1) Κ. Σ. Ῥάδου, Ὁ ἐν Γαλλίᾳ περὶ τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης ἀγών, κλ. ἐν Ἀθήναις 1890, 8°. σελ. 187—188.

ΠΙΝΔΑΡΟΥ ΩΔΗ Δ'.

Τῷ Ὀλυμπιονίκῃ Ψαύμιδι τῷ ἐκ Καμαρίνης τεθρίππῳ νικήσαντι.

Παράφρασις [1]) ὑπὸ Ἰωάννου Γ. Γιαννούκου.

Ὦ Ζεῦ, ἱππεῦ ὑπέρτατε τῆς ἀκαμαντόποδος βροντῆς! Σὲ ἐπικαλοῦμαι, διότι αἱ πρὸς χάριν Σου ἑορταζόμεν' αὗται ὧραι, ἑλισσόμεναι περὶ τὸ διάστημα, μέχρις ἐδῶ μ' ἀπέστειλαν τῶν ὑψηλοτάτων ἄθλων ὑμνητήν. Ἰδοὺ δ' εὐγενεῖς ἀκροαταὶ πλήρεις χαρᾶς ἀκούουσι τῆς γλυκείας ταύτης ἀγγελίας, ὅτι εὐτυχοῦσιν εἰς τοὺς ἀγῶνας φίλοι αὐτοῖς!

Ἀλλ', ὦ Κρόνου παῖ, Κύριε τῆς Αἴτνης, τῆς ἀνεμοέσσης ταύτης κολάσεως τοῦ ὀμβρίμου ἑκατοντακεφάλου Τυφῶνος· Σὺ δέχου τὴν πανηγυρικὴν ταύτην ᾠδήν, τὴν πρὸς τὰς Χάριτας τοῦ Ὀλυμπιονίκου ἁρμοζομένην· τὴν διὰ τῶν αἰώνων, ὥς τι ἀειλαμπὲς φῶς, διαφωτίζουσαν τὰς εὐρυσθενεῖς ἀρετὰς αὐτοῦ! Τὴν ᾠδήν, ἥτις προώρισται 'νὰ ἐπιβῇ τοῦ ἅρματος τοῦ Ψαύμιδος, ὅστις Ὀλυμπιακῇ („Πισάτιδι") στεφανωθεὶς ἐλαίᾳ σπεύδει εἰς τὴν ἑαυτοῦ πατρίδα τὴν Καμάριναν, ἵνα αὐτὸς τῇ προξενήσῃ κλέος ἄφθιτον!

Ὁ δὲ θεὸς εὐμενὴς αὐτῷ, ὅ,τι εὐκτέον ἀγαθὸν τῷ ὑπολείπεται δὲν θὰ τῷ ἀρνηθῇ. Ὄντως δ' εἶνε ἄξιος τῆς εὐμενείας τοῦ Διός, διότι καὶ τὰ μάλιστα εἶνε ἱπποτρόφος πρόθυμος καὶ χαίρει εἰς τὰς πανδόχους φιλοξενίας, ἔχων πάντοτ' ἐστραμμένον τὸ ἀνθηρόν του φρόνημα ἐπὶ τὴν φιλοπόλιδα ἡσυχίαν!

Τὸν Ὕμνον τοῦτον εἰς τὸ ψεῦδος δὲν ἐβάπτισα! ἄλλως, τοῖς θνητοῖς πρόκειτ' ἔλεγχος, ἡ Δοκιμή. Αὐτὴ αὕτη, ἥτις, ὡς γνωστόν, τὸν τοῦ Κλυμένου παῖδα (τὸν Ἐργῖνον, ἐν Λήμνῳ τὸν ἀγωνισάμενον) ἔλυσεν ἐκ τῆς ἀτιμίας τῶν Λημναίων γυναικῶν! διότι οὗτος (ὁ Ἐργῖνος), νικήσας τὸν μετὰ χαλκίνων ὅπλων δρόμον, εἶπε, λαμβάνων τὸν τῆς Νίκης στέφανον, πρὸς τὴν Ὑψιπύλειαν:

Αὐτός εἰμι ἐγὼ κατὰ τὴν ταχυτῆτα!

Γνῶτε δέ, ὅτι αἱ χεῖρες συνισοῦνται οὐχὶ πρὸς τὴν πολιὰν ἢ νεαρὰν κόμην τινός, ἀλλὰ πρὸς τῆς ψυχῆς τὸ πρόθυμον!

Ἀληθὴς ἄρα ὁ πρὸς τὸν Ψαῦμιν ὕμνος μου, ἐνῷ πολλάκις εἰς ἄνδρας νεαροὺς πολιαὶ τρίχες [2]) φύονται καὶ παρὰ τὸν ἁρμόζοντα τῇ ἡλικίᾳ χρόνον.

Ἐν Σπέτσαις κατὰ Μάρτιον 1891. Ι. ΓΙΑΝΝΟΥΚΟΣ.

1) Ἀφιεροῦται τῇ πολιόφρονι τῆς Ὀλλανδίας φιλέλληνι Νεολαίᾳ!
2) ἢ φρένες μεταφορικῶς.

SUMMER IS GONE.

Summer is gone with all its roses,
Its sun, and perfumes, and sweet flowers,
Its warm air and refreshing showers;
And even Autumn closes.

Yea, Autumn's chilly self is going,
And Winter comes, which is yet colder:
Each day the hoar-frost waxes bolder,
And the last buds cease blowing.

ROSSETTI.

SABRINA.

Sabrina fair,
Listen, where thou art sitting
Under the glassy, cool, translucent wave,
The twisted braids of lilies knitting
In loose train of thy amber-dropping hair;
Listen, for dear honour's sake,
Goddess of the silver lake,
Listen and save!

MILTON.

IDEM GRAECE REDDITUM.

Ῥόδοεν θέρας παρῆλθεν,
ὄδωδεν οὐδὲν ἄνθος,
οὐδ' ἐξέλαμψε Φοῖβος,
Ζέφυρός τε φροῦδός ἐστιν,
ὄμβρος τε, σὺν δ' ὀπώρα,
ῥῖγος φέρουσα χωρεῖ.
χείμων δὲ μεῖζον ἥκει
ῥῖγος πνέων, πάγος τε
κρυερώτερος πέφηνεν·
ὄλωλε λοισθι' ἄνθη.

LAUNCELOT D. DOWDALL.

IDEM GRAECE REDDITUM.

Πότνα Σαβρίνα, κλῦθ' ὑπὸ λαμπροῖς
οἴδμασι ψυχροῖς θ' ὑάλου τε δίκαν,
ᾆπερ ὑφίζεις, χαίτᾳ τε πλέκοισ'
ἀλεκτροφαεῖ λείρι' ἀθίκτῳ
δεσμῶν τιμᾶς εἵνεκ' ἀκούσαις,
ἀργυροδίνου
λίμνας δέσποιν' ἐπίκουρος.

Brighton. LAUNCELOT D. DOWDALL.

BIBLIOGRAPHIE.

Ἔκθεσις περὶ τῶν εἰς τὸν γλωσσικὸν διαγωνισμὸν ὑποβληθέντων πονημάτων ὑπὸ Γεωργίου Ν. Χατζιδάκι εἰσηγητοῦ. ἐν Ἀθήναις.

Rien ne me causa plus de satisfaction que de voir une société savante d'Athènes, prendre en main la direction d'un mouvement qui, s'étant produit dès longtemps, languissait faute d'encouragement. Je veux dire: l'oeuvre de recueillir les monuments de la *langue parlée ou populaire*. Le syllogue Coray avait institué, en ce but, un concours des recueils des proverbes, chants, fables, contes, fabliaux, anecdotes, formations dialectiques de mots etc. Le premier concours a eu lieu; il y a eu six recueils de couronnés et, à cette occasion, M. Chatzidaki, rapporteur de la commission d'examen, lut un rapport qui est une étude de la question en soi-même et que, pour cela, l'on ne verrait sans plaisir analysé ici.

C'était, en effet, à faire enrager que de voir un trésor de documents, précieux pour l'histoire des moeurs helléniques sous la domination étrangère, emmiettés et dispersés qu'ils étaient, se perdre irrévocablement. La valeur qu'ont ces monceaux débiles de l'évolution intellectuelle d'un peuple, se trouvait ici redoublée par le concours de circonstances exceptionnelles. La conquète turque ayant suspendu la marche organique des lettres et refoulé les forces intellectuelles du peuple grec vers d'autres directions, a ouvert une grande lacune dans son histoire. Cette lacune ne peut-être comblée, les sources directes nous faisant ainsi défaut, que par des recherches minutieuses dans des sources indirectes, dans ces miettes glossologiques et littéraires où l'esprit et les moeurs des peuples et des époques se manifestent et se crystallisent. C'est là que les siècles de la conquête étrangère ont gravé leurs memento pour les néohellènes! Mais, je n'ai pas à insister outre-mesure là dessus. M. Chatzidaki l'a fait dans le rapport dont il est question, avec l'autorité et l'éloquence qu'il puise de sa haute compétence en cette matière.

M. Chatzidaki, pour établir les motifs qui devront déterminer

à l'étude de la langue néohellénique dite *parlée*, procède par ce qu'on nomme en médecine, si je ne me trompe pas, *diagnose différentielle.* Il commence d'abord par éliminer les raisons qui ne devraient servir comme mobiles, ni comme buts. Comme je viens de le dire, il apprécie la valeur historique et éthnographique de l'approfondissement des restes linguistiques et, notons en passant, les vérités qu'il en dit, bien qu'elles ne soient ni nouvelles ni ignorées, comme il se plaît à l'avouer modestement, sont pour la première fois exprimées avec tant de justesse et de netteté. Il y va même, chose inespérée de sa part, jusqu'à attribuer la stérilité actuelle de la littérature néohellénique à la négligence d'étudier et de fixer la langue parlée. Un dictionnaire, une grammaire auraient empêché les jeunes poètes d'estropier les types populaires selon les besoins du rime, dit-il. Il aurait pu ajouter qu'ils auraient aussi empêché M. Psichari d'écrire: *γύρους* pour *μαραφέτια*, *tours* (Τὸ Ταξίδι *μου tour* et non point *détour*, comme M. Chatzidaki le suppose, veut faire entendre l'auteur par le mot: *γύρος*), M. Chatzidaki lui-même d'hésiter sur la justesse de la phrase: *πατῶ τὰ γέλοια* (Hellas I 4. pag. 330), M. Boltz d'attribuer le changement de: *λ* en *ρ* dans le mot: *παραγγέρνω*, à une exigence du rime (Hellas I 198) et bien d'autres de mépriser une langue qu'ils ignorent.

Cependant je ne suis d'accord avec M. Chatzidaki qu'à demi. C'est-à-dire je n'admets son système qu' épuré d'une contradiction dont il l'a imperceptiblement vicié.

Je suis avec lui quand il dit que l'étude de la langue parlée ne doit pas viser l'étymologie de quelques mots d'une formation plus ou moins intrigante. L'étymologie en elle même est souvent une recherche aussi oiseuse que ridicule. M. Chatzidaki le sait mieux que personne. Lui-même a péché par là et n'oubliera de sitôt les bévues de: *ἀπῖκο* et *καφενές*. M. Grünfeld, par exemple, dans la *Philologische Zeitschrift,* fait venir le mot: *χάραγμα* du mot turc: *charatsi* = *χαράτσι* = impôt de vassalité, tout comme s'il n'y avait dans la langue greque le verbe: *χαράττω* et ses dérivés. M. Boltz même, dans l'Hellas, ne tâcha-t-il, avec une sagacité digne d'une cause meilleure, de renvoyer les origines du mot: *ἄλογο* = cheval, tantôt dans les idiomes slaves, tantôt dans les idiomes huniques? Voila où des recherches étymolo-

giques peuvent mener dans la furie du moment: à chercher midi à quatorze heures, ni plus ni moins!

Je suis avec lui quand il dit que: retrouver dans la langue parlée des mots égarés de la langue ancienne, ne doit pas être le but de son étude. N'avons-nous pas assez et des communs même, comme le remarque-t-il si bien, dans les mots: *λόγος*, *θεός*, *δίκαιον*? D'ailleurs, le terrain est encore ici vague et chancelant. Qu'on se défie des assonnances fallacieuses. Qu'on se rappelle le désappointement de *„ce coeur philologique"* quand il a découvert que: *Φλοκάλισμα* = balayage, ne venait point de: *Φιλοκάλλισμα* comme il l'avait pensé d'abord. Ainsi, le: *τὰ ἐξ ἀμαξια* dont M. Chatzidaki parle, n'est que: *τ' ἄξια μάξια*. C'est-à-dire, une répétition d'une phrase mal attrapée par l'ouie d'un illettré et accommodée selon son niveau de comprehensibilité. Des pareils on voit tous les jours. *Τόν παθό σου τὸν τάραχον*, où le mot: *παθό* est pris pour un adjectif au lieu de: *τῶν παθῶν σου τόν τάραχον*, en est un. Pour le: *ἤδυσμα* même, je ferais des reserves. Sachant qu'en Épire l'on dit: *εἶδοσιμ* pour: *εἶδος μου*, *πατέρασιμ* pour: *πατέρας μου* et que le: *μ* perd son caractère pronominal, — comme dans le: *καλούτελασιμ* pour les trois personnes et les deux nombres, — je craindrais que ce ne fût plutôt: *εἴδυσμα* qu'il fallait dire.

Je suis avec lui quand il recommande l'étude de la langue moderne pour elle-même et non pas comme auxiliaire pour la langue ancienne. Elle est la formation d'une évolution longue et naturelle; à côté des defectuosités aisement remediables, elle a des qualités surprenantes; ses types curieux doivent, en eux-mêmes, attirer le glossologue, et son génie, le littérateur.

Je suis encore avec lui quand il conseille de se défaire de la manie d'étudier la langue moderne a fin d'y puiser des arguments pour la réfutation des théories, presque oubliées aujourd'hui, de Fallmerayer. On est, en effet, par trop tenté d'arranger les faits en manière de les faire plaider la thèse qu'on soutient. On court risque d'effacer les faits historiques et indéniables d'un seul trait de plume, d'un seul tour étymologique. L'infortuné Paschidis, le publiciste grec mort à l'exil, déniait toute trace de l'invasion slave et il n'y avait nom de village assez slave qu'il ne le fit venir du grec. Ainsi, Lióko provenait de: *ἡλιακόν*

et même le: *ὀρέ*, dit au lieu de: *μωρέ* en Albanie, représentait selon lui le: *ὡραῖε* défiguré.

Mais je cesse de partager son opinion, puisqu'il se contredit du reste, quand il avance que l'étude de la langue parlée ne doit impliquer son emploi dans les lettres. Pour ma part, je ne vois d'autre raison militante pour son étude. Je ne puis la classer aux curiosités linguistiques, ni la reléguer parmi les langues fossiles, comme M. Chatzidaki semble le désirer. Elle est une langue vivante, et même plus que l'on s'imagine, car depuis le temps de Ducas, qu'elle est censée d'expirer, elle n'a pas rendu l'esprit encore. Ses détracteurs se démèneraient moins pour peu qu'ils daigneraient l'approfondir. Preuve, M. Chatzidaki qui, d'ennemi ouvert et déclaré qu'il était à son début, il y a quelques ans, n'est plus qu'un désinteressé, un médiateur, et encore sa tiédeur ne tient qu'au respect pour son passé. Ses mépriseurs changeraient de front si ils possédaient tous ses trésors. Tel jouvenceau qui quittant les bancs du gymnase écrit dans le journal de son quartier, se croirait moins déshonoré en employant: *σκοτώνω* plutôt qu' *ἀποκτείνω*, *χανδακώνω* au lieu de: *καταποντίζω*, *σκοταδερός* pour *ἐρεβώδης*, *σκιάζομαι* pour *δέδια*, *λυγερός* pour *εὔζωνος*, *σαρακοστεύω* pour *νηστεύω*, *χολιάζω* pour *μελαγχολῶ*, *ἀσχόλαστος* pour *ἀτέρμων*, *παντοχή* pour *προσδοκία*, *λυγερός* pour *λυγρός*, *ζεστεριά* pour *αἰθρία*, j'en passe et des meilleurs, s'il était enseigné de connaître la saveur de ces mots, sentant tous le *thym du Parnasse.* Mais à quoi bon chercher d'autres arguments, M. Chatzidaki, en se contredisant, m'en fournit un arsenal. Il veut enrichir la langue d'elle-même pour la mettre à même de rendre toute nuance d'idée et de sentiment. Il veut l'épurer des mots étrangers ou d'étrangère formation. Il blâme la tendance qui prévalait de n'encourager, ni de couronner que des ouvrages écrits en langue pure ou haute. Il reconnaît qu' écrire en langue pure exigerait la perte du temps dû à la production, à l'acquisition des moyens à produire et, finalement, il concède à la langue parlée (*καθομιλημένη* d'après Contos et non pas *καθομιλουμένη*) des beautés naturelles et des qualités littéraires.

Or, s'il ne s'agissait d'écrire en langue parlée, à quoi bon l'enrichir d'elle-même? Les trésors de la langue ancienne sont

là. On puisera, comme M. Rangabé fils l'a fait jusqu'à présent, dans le *thesaurus Henrici Stephani*. Si elle a des facultés littéraires, pourquoi la laisserait-on dépérir? Pourquoi M. Dossios (Hellas II 4), lui nie pour la prose ce qu'il lui concède pour la poésie? Ce qui est: prendre d'une main ce qu'on donne de l'autre. L'évidence des autres arguments est trop claire pour que je les éclaircisse davantage.

Je n'ai qu'une question à faire à M. Chatzidaki pour finir. Pourquoi est-il si inexorable pour les mots étrangers et d'influence étrangère: *ξένας* et *ξενοτρόπους*, comme il les nomme? Quel mal y a-t-il si l'on retient ceux qui se sont naturalisés par un long usage et qui même ont donné la naissance à d'autres mots? Comment se défaire de *ἀγγοῦσα* (angoisse) *ἀγγουσεύομαι*, *ἀγγούσευμα*; *πιστόλιον* (pistolet), *πιστολίζω*, *πιστολιά*; *φοῦντα* (touffe, frange) *φουντώνω*, *φουντωτός*, *φούντωμα*; *χαράτος* (impôt injuste, exaction) *χαρατσώνω*, *χαράτσωμα*, *χαρατσάρης*; *τηλεγραφῶ*, *τηλεφωνῶ* et tant d'autres? Je sais bien qu'en leur place des grammairiens habiles se chargeront de nous fabriquer de l'ancienne langue des termes catapultuants; mais l'usage, les ratifiéra-t-il? Ce serait sans cela: *πρὸς κέντρα λακτίζειν*. On a vu déjà ce qu'il advint avec les torpilles. Les docteurs formèrent des mots qui auraient fait, à eux tout-seuls, des flottes entières sauter en l'air: *νηορήκτης*, *ναύκλαστρον*; mais l'usage se contenta de: *τορπίλλη*.

D'ailleurs, toutes les langues, la langue grecque ancienne non exceptée, contiennent des mot étrangers. Qui adopte la chose d'un autre, adopte aussi le mot dont celui-ci la désigne. Car, c'est un emprunt de culture et non linguistique que l'introduction d'un mot malsonnant dans la langue. L'adoption d'un mot est l'effet, l'indice plutôt que la cause. M. Vernardaki, qui est, lui aussi, un bon grammairien, admet la consécration de l'usage, il trouve oiseux de défigurer un mot accepté, le rendre étrange à l'ouie habituée déjà à son vieux son, sous prétexte de le corriger. Ἑλληνοφανής ou *ξενότροπος*, le mot désigne, de convention tacite, une chose, et tel quel en vaut un autre, tout grec pur qu'est cet autre! Μὴ *κίνει τὰ κακῶς κείμενα*; le mieux est souvent l'ennemi du bien!

New York. CONSTANT CASANGÈS.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΓΛΩΣΣΙΚΟΥ ΖΗΤΗΜΑΤΟΣ.

(Ἀπάντησις εἰς τὸ ἄρθρον τοῦ κ. Καζαντζῆ).

Πολλὰς ὑμῖν ὁμολογῶ χάριτας, ἀξιότιμε κύριε διδάκτωρ, ὅτι ἐπεστείλατέ μοι πρὸ τῆς δημοσιεύσεως αὐτῆς τὴν βιβλιοκρισίαν τοῦ κ. Κωνσταντίνου Καζαντζῆ, ἵνα, ἐὰν τυχὸν νομίζω ὅτι παρανοοῦμαι καὶ ἀδικοῦμαί τι, ὑποσημειώσω αὐτὸ διὰ βραχέων καὶ μὴ ἐπιτρέψω ὥστε προκειμένου περὶ ἐπιστημονικοῦ ἅμα καὶ ἐθνικοῦ ζητήματος, οἷον τὸ περὶ τῆς ἐθνικῆς γλώσσης ἡμῶν, νὰ ἐπικρατῶσιν ἐπὶ πολὺ παρανοήσεις καὶ ἀμφιβολίαι παρὰ τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ τε κ. Καζαντζῆ καὶ ἐμοῦ.

1) Ἀποδεικνύων κατὰ πρῶτον τὸν φωνητικὸν νόμον τῆς καθ' ἡμᾶς ἑλληνικῆς, καθ' ὃν „δύο ἀρχαιόθεν παρ' ἀλλήλους προφερόμενοι ὅμοιοι φθόγγοι συγχωνεύονται εἰς ἕνα", παρέθηκα μεταξὺ πολλῶν ἄλλων παραδειγμάτων, π. χ. σεῖς, λῦς, ζῦς, μεθῦς, κλεῖς, ἀρτῦς, ἐγγυτής, γερὸς, κακοδικήσω (= -διοικήσω) κτλ. κτλ., καὶ τὸ ἀπῖκος, ὅπερ ἔψεξεν ὀρθῶς ὁ κ. Βερναρδάκις, ἀλλὰ περὶ τοῦ καφενές οὐδέποτε εἶπά τι, ὥστε ἀγνοῶ πῶς κατάλεγει μοι τοῦτο ἐν τοῖς ἁμαρτήμασιν ὁ κ. Καζαντζῆς. Ἐγὼ φρονῶ ὅτι ἐσφάλην μέχρι τοῦδε ἱκανὰ καὶ ὅτι ἐν τῷ μέλλοντι θὰ σφαλῶ ἂν θεὸς δίδῃ μοι ὑγείαν, πλείονα, ὥστε πιθανὸν πότε ν' ἀρκέσουν καὶ μόνα ταῦτα εἰς καταδίκην μου.

2) τὴν φράσιν τὰ ἐξ ἀμάξια περιεῖχε συλλογὴ ἐξ Ἠπείρου σταλεῖσα εἰς τὸν διαγωνισμὸν, καὶ ἡρμήνευεν „τὰ ἐξ ἁμάξης". Λυποῦμαι πολὺ ὅτι δὲν εἶμαι οὕτως ἐντριβὴς τῆς Ἠπειρωτικῆς διαλέκτου, ὥστε νὰ δύναμαι νὰ κρίνω, ἂν ἡ γραφὴ τοῦ συλλογέως ἢ ἡ τοῦ κ. Καζαντζῆ εἶναι ἀληθής, φωνητικῶς δὲν εἶναι βεβαίως ὁμαλὴ ἡ τοῦ κ. Καζαντζῆ.

3) Τὴν μομφήν, ὅτι οὔτε αὐτὸς μεταχειρίζομαι ἐν τῷ λόγῳ μου τὴν δημώδη οὔτε ὡς ἀπόστολος καὶ κῆρυξ αὐτῆς παρὰ τοῖς ἄλλοις ἠθέλησά ποτε νὰ ἐμφανισθῶ, ἤκουσα καὶ παρ' ἄλλου, ὁμοίως ὅπως ὁ κ. Καζαντζῆς, μακρὰν τῆς Ἑλλάδος ζῶντος καὶ δή, ὡς φαίνεται, οὐχὶ ἐν πλήρει γνώσει τῶν ἡμετέρων πραγμάτων ὄντος. Ὁ κ. Καζαντζῆς μάλιστα ὑποβάλλει μοι τὴν γνώμην, ὅτι ἐπιθυμῶ, ἵνα ἡ νεωτέρα Ἑλληνικὴ θεωρῆται ὡς παλαιοντολογικὸν ὀρυκτόν. Ἀλλ' ὁμολογῶ εἰλικρινῶς, ὅτι μετὰ τὰ ἀλλαχοῦ τε καὶ ἐν τῇ Ἐκθέσει διαρρήδην ἐκτεθειμένα δὲν ἐννοῶ πῶς ἐνέχομαι

τούτοις. Ἐγὼ ἐπανειλημμένως εἶπον ὅτι δὲν εἶμαι καλλιτέχνης ἀλλ' ἱστορικὸς ἐρευνητὴς τῆς νεωτέρας Ἑλληνικῆς, μεταχειρίζομαι λοιπὸν ὁποῖον γλωσσικὸν τύπον εὑρίσκω γνωστόν, καὶ συνήθη θὰ ἔγραφον τὰς περὶ αὐτῆς δοξασίας μου καὶ Ἀττικιστὶ καὶ Λατινιστί ὅπως γράφω καὶ Γερμανιστί, ἂν τούτων ἐγίνετο ὑπὸ τῶν περὶ ἐμὲ χρῆσις.

Πᾶς σωφρονῶν βλέπει καὶ νοεῖ οἴκοθεν ὅτι ἡ ἐπιστημονικὴ ἔρευνα καὶ ἡ πρακτικὴ χρῆσις γλώσσης τινὸς οἱασδήποτε εἶναι ὅλως διάφορα ἀλλήλων ἔργα. Ἀτυχῶς οἱ ἐμπαθέστεροι θιασῶται τῆς δημοτικῆς, ἐν οἷς καὶ ὁ κ. Καζαντζῆς, παρ' ἡμῖν δὲν διακρίνουσι μέχρι τοῦδε τὰ σαφῶς ἀφ' ἑαυτῶν διακεκριμένα ταῦτα.

Ἀλλ' ἐγὼ νομίζω, καὶ θά μοι συμφωνήσουν, ἐλπίζω, πάντες οἱ ἀμερόληπτοι κριταί, ὅτι ἡ ἀπαθὴς καὶ ἀκριβὴς ἱστορικὴ ἔρευνα καὶ ἐπιστημονικὴ ἑρμηνεία τῶν φαινομένων τῆς νέας Ἑλληνικῆς εἶναι ἀρίστη ὁδὸς εἰς τὸ νὰ μάθωμεν καὶ ἐκτιμήσωμεν τὰς ἀρετὰς αὐτῆς καὶ δὴ καί, ἄν ποτε κριθῇ καλόν, μεταχειρισθῶμεν αὐτὴν προσηκόντως. Διὰ ταῦτα δὲν ἀσπάζομαι τὰς φωνὰς τῶν ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ μάλιστα ἐπαινετῶν αὐτῆς, οἵτινες συνήθως ἀγνοοῦντες καὶ τὴν ἀρχαίαν καὶ τὴν νέαν [1]) ἐμφανίζονται εἰς τὸ μέσον πωλοῦντες τὸ ὡραῖον δέρμα τῆς ζώσης ἄρκτου, καὶ προκαλοῦντες οὕτω τοὺς γέλωτας τῶν πολλῶν, ἐξ οὗ οὐκ ὀλίγον πάσχει καὶ αὐτὴ ἡ ἱστορικὴ μελέτη τῆς γλώσσης.

4) Οὐδέποτε ἤμην φανερὸς καὶ κεκηρυγμένος ἐχθρὸς τῆς δημοτικῆς, ὅπως λέγει ὁ κ. Καζαντζῆς, ἀλλ' ἀεὶ τὴν μέσην ἔβαινον ὁδόν, ἀντετάχθην δ' ἀρχῆθεν κατ' ἀμφοτέρων τῶν ἄκρων. Πρὸ πολλῶν ἐτῶν ἐν αὐτῇ τῇ πρώτῃ μου πραγματείᾳ ἐξῆρα τὴν κανο-

---

1) Ἐν τῷ χειρογράφῳ τοῦ κ. Κ. Καζαντζῆ βλέπω τὸ ὡραῖος μετὰ ψιλῆς καὶ τὸ ἑρεβεννός μετὰ δασείας γεγραμμένον· βλέπω τὸ τηλεγραφῶ καὶ τηλεφωνῶ καταλεγόμενα εἰς τὰς ξένας λέξεις· (ἂν τὰς ἔπλασαν ἀλλοδαποὶ καὶ ἀλλόγλωσσοι, οὐδεμίαν ἔχει σημασίαν, ἀφοῦ καὶ τὴν συνείδησιν εἶχον ὅτι ἑλληνικὰς λέξεις συνέθετον, καὶ ἀρχαῖος Ἕλλην ἂν ἤθελε νὰ ἐκφράσῃ τὰς ὑπ' αὐτῶν σημαινομένας ἐννοίας, δὲν θὰ ἔκρινε τὰς λέξεις ταύτας βαρβάρους). Βλέπω τὸ ἀγκοῦσα παραγόμενον ἐκ τοῦ Γαλλ. angoisse, ἂν καὶ τὸ τῆς λατινικῆς καὶ Ἰταλικῆς (ἐξ ὧν ἡμεῖς πάλαι τε καὶ κατὰ τὸν μέσον αἰῶνα ἐδανείσθημεν πολλὰς λέξεις, οὐχί δὲ ἐκ τῆς Γαλλικῆς) angustia καὶ τὸ ἀπὸ τοῦ ἀγκοῦσα ἀχώριστον ἀγκομαχῶ-οῦμαι καὶ τἀγκώματα οὔτε ἐννοοῦνται οὔτε συμβιβάζονται τῇ ἀπὸ τοῦ angoisse παραγωγῇ. Περὶ τούτου εἶπον τὴν γνώμην μου ἐν Einleitung σελ. 145 καὶ 204. Δῆλον ἄρα ὅτι ὁ κ. Καζαντζῆς δὲν εἶναι ἀρκούντως ἐγκρατὴς οὔτε τῆς ἀρχαίας οὔτε τῆς νεωτέρας Ἑλληνικῆς.

νικότητα καὶ τάξιν καὶ χρησιμότητα αὐτῆς, ἠξεύρων δ' ὅμως καὶ τὰς ἐν τῇ ἱστορίᾳ βαθείας ῥίζας τῆς γραφομένης δὲν ἐνόμισα φρόνιμον ν' ἀναλάβω πόλεμον κατ' αὐτῆς καὶ δι' αὐτὸ προσέθηκα, ὅτι τὸ γλωσσικὸν λεγόμενον ζήτημα παρ' ἡμῖν θεωρῶ ὅλως διάφορον τῆς κανονικότητος καὶ τάξεως, τ. ἔ. τῆς ἐρεύνης καθόλου τῆς νεωτέρας Ἑλληνικῆς.

5) τίς εἶπεν ἢ τίς ἠδύνατο νὰ εἴπῃ λυγρός ἀντὶ λυγερός, ἢ ἀτέρμων ἀντὶ ἀσχόλαστος;

6) δὲν περιπίπτω εἰς οὐδεμίαν ἀντίφασιν λέγων ὅτι διὰ τῆς μελέτης τῆς λαλουμένης δυνάμεθα νὰ πλουτίσωμεν καὶ καλλύνωμεν τὴν γλῶσσαν, ὅπως φρονεῖ ὁ κ. Καζαντζῆς. Διότι πρῶτον μὲν καὶ αὐτὴ ἡ πλουσιωτάτη ἄλλως ἀρχαία γλῶσσα δὲν δύναται, ὡς αὐτόδηλον, σήμερον νὰ ἐπαρκέσῃ εἰς πάσας τοῦ νεωτέρου ἡμῶν πολιτισμοῦ τὰς ποικίλας βιομηχανικάς, ἐμπορικάς, ἐπιστημονικάς κτλ. κτλ. ἀνάγκας, δεύτερον διότι οὔτε δυνατὸν πιστεύω οὔτε συμφέρον νομίζω ὅτι εἶναι ἵνα ἡ ἀρχαία γλῶσσα ἀναστῇ καὶ ἐπανέλθῃ εἰς χρῆσιν, ἐντεῦθεν οὐδ' ἐπιθυμῶ ἵνα πάντα, ὧν ἔχομεν σήμερον χρείαν, λαμβάνωνται ἐκ τῆς ἀρχαίας, ἀλλὰ τοὐναντίον ὁσάκις ἡ νῦν λαλουμένη ἔχει τι κατάλληλον, ἤτοι ἐκφραστικὸν καὶ ἱκανῶς γνωστόν, παραλαμβάνηται ἐξ αὐτῆς. Ἐννοεῖται ὅτι ἡ πρόσληψις αὕτη ἁρμόζει καὶ εἰς τὴν νῦν γραφομένην καὶ εἰς τὴν δημοτικήν, ἂν αὕτη ποτὲ καταστῇ γραπτή.

7) Ὅσα περὶ τῶν ξένων καὶ ξενοτρόπων λέξεων ἐνόμισε πρέπον ὁ. κ. Καζαντζῆς νά μοι παρατηρήσῃ, εἶναι ἀληθῆ· θὰ μοι πιστεύσῃ δ' ὅμως, ἐλπίζω, ὅτι οὐδ' ἐμοὶ ἦσαν ἄγνωστα, ἀφοῦ ταῦτα εὑρίσκονται καὶ εἰς αὐτὰ τὰ στοιχειώδη γλωσσολογικὰ βιβλία π. χ. Whitney-Jolly Vorlesungen σελ. 20 κέξ. Ἀλλὰ καὶ τὸ ζήτημα τοῦτο, ὅπως καὶ τὸ κυρίως γλωσσικὸν λεγόμενον, δὲν εἶναι μόνον γλωσσολογικὸν ἀλλὰ καὶ ἱστορικόν, ἤτοι δὲν πρέπει νὰ ἐξετάζωμεν τί λέγει ἐξ ἄλλων γλωσσῶν ὁρμωμένη περὶ τῶν ξένων λέξεων ἡ τῆς γλώσσης ἐπιστήμη, ἀλλὰ πῶς διάκειται πρὸς τὰ τοιαῦτα διδάγματα αὐτῆς ἡ ὡρισμένης τινὸς γλώσσης ἱστορία καὶ τίνας περιορισμοὺς ἐπιβάλλει ἐπιτακτικῶς ἐπὶ τοὺς ἄλλοθεν γνωστοὺς νόμους. Ἐν τῷ παρόντι ἔχομεν ἐνώπιον ἡμῶν γραπτὴν γλῶσσαν γραφομένην δι' ἰδιαιτέρου ἀλφαβήτου ἀτελέστατα παριστῶντος τοὺς τῶν ἄλλων γλωσσῶν φθόγγους· ἔχομεν γραπτὴν γλῶσσαν πολλαχῶς ἀποφεύγουσαν, συνῳδὰ τῇ ἀπ' αἰώνων πολλῶν ἱστορικῇ ἀναπτύξει αὐτῆς, τὴν χρῆσιν τῶν δημοτικῶν λέξεων καὶ προτιμῶ-

σαν τὰς ἀναλόγους τῆς ἀρχαίας γλώσσης· ἔχομεν γλῶσσαν, ἧς ὅσῳ μᾶλλον τὰ γνήσια στοιχεῖα Φαίνονται εὔπλαστα καὶ παραγωγικά, τοσούτῳ περισσότερον τὰ ξένα καὶ δυσχερῆ συνήθως καὶ ἄγονα, ἔχομεν τέλος τὴν κοινὴν γνώμην ἤτοι τὴν χρῆσιν, ἣν τύραννον ὠνόμασαν οἱ Λατῖνοι. Ἀπέναντι τούτων ἐγὼ ἔκρινα Φρόνιμον νὰ μὴ ταχθῶ εἰς οὐδετέραν τῶν διαμαχομένων μερίδων, μηδὲ νὰ διαρρήξω πάντα δεσμὸν πρὸς τὸ πλεῖστον μέρος τῆς περὶ ἐμὲ κοινωνίας εἰσάγων καινὰ δαιμόνια ὡς πρὸς τὴν γραΦομένην καὶ καινότερα ὡς πρὸς τὰς ξένας λέξεις· διότι τὸ ναυάγιον ἐΦαίνετό μοι ἀΦεύκτως ἐπικείμενον· διὰ ταῦτα ἀπεΦάσισα, καταλιπὼν τὴν λύσιν τοῦ περὶ τοῦ γραπτοῦ λόγου ζητήματος καὶ τὴν χρῆσιν τῶν ξένων λέξεων εἰς τὸν χρόνον, νὰ Φροντίσω μόνον περὶ τῶν σπουδαιοτάτων, ἤτοι περὶ τῆς ἐπιστημονικῆς καλλιεργίας τῆς λαλουμένης γλώσσης, περὶ συλλογῆς καὶ τακτοποιήσεως τοῦ διεσπαρμένου ὑλικοῦ κτλ. Ἐν τῷ πολυμόχθῳ καὶ πολυδαπάνῳ ἀγῶνι ὑπὲρ τῆς συλλογῆς καὶ ἐπιστημονικῆς μελέτης τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν γλώσσης ἤλπιζον μὲν ὅτι ἔμελλον νὰ τύχω τῆς βοηθείας ἄλλων τε καὶ αὐτῶν τούτων τῶν ὑπὲρ τῆς δημώδους κοπτομένων, ἐΦρόνουν δ' ὅτι, ἀΦοῦ οὔτε τῶν καθαριστῶν λεγομένων οὔτε τῶν δημοτικῶν τὸν σκοπὸν παραβλάπτω, θὰ ἐτύγχανον τοὐλάχιστον ἀνοχῆς παρ' ἑκατέρων. Ἀλλὰ μετὰ μεγάλης μου λύπης ἀναγκάζομαι νὰ ὁμολογήσω, ὅτι βοήθειαν μὲν λίαν μικρὰν μέχρι τοῦδε παρ' ἑκατέρων εὗρον, ἀνοχῆς δὲ οὐδὲ τῆς ἐλαχίστης, ἀλλὰ τοὐναντίον μομΦῶν καὶ κατηγοριῶν ὅλως ἀπροσδοκήτων ἔτυχον παρὰ τῶν τῆς λαλουμένης αὐτοκαλουμένων ὀπαδῶν! Καὶ ὅμως, ἂν μὴ παντάπασι σΦάλλωμαι, διὰ τῶν ἔργων μου τούτων τοῖς μὲν ἀσπαζομένοις τὴν δημοτικὴν καὶ ἐπιθυμοῦσι νὰ συγγράΦωσιν εἰς αὐτὴν παρέχω μεγάλας ὑπηρεσίας, τοῦτο μὲν καθιστῶν αὐτοῖς προσιτοτέρους καὶ γνωστοτέρους τοὺς ποιητικούς, λεξιλογικούς, Φρασεολογικούς, τυπικούς, συντακτικούς κλπ. αὐτῆς θησαυρούς, τοῦτο δὲ ἀποδεικνύων αὐτοῖς, ὅτι τὰ κατὰ τὴν γραΦομένην ἔχουσιν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν αἰώνων βαθείας τὰς ῥίζας καὶ μεγάλας τὰς αἰτίας, καὶ δὴ ὅτι ζήτημα ἱστορικὸν μακραῖον καὶ οὕτω βαθέως ἐρριζωμένον ἐν τῇ ἐθνικῇ συνηθείᾳ δὲν δύναται νὰ λυθῇ, ὅπως Φαντάζονται, διὰ πραξικοπήματος, ἀλλ' ἀνάγκη ἐπιμόνου καὶ συστηματικῆς καὶ μεθοδικῆς ἐργασίας. Εἰς δὲ τοὺς ὀπαδοὺς τῆς γραΦομένης καταδεικνύω, ὅτι τὰ περὶ ἀναστάσεως τῆς ἀρχαίας ἄλλοτε ὄνειρά τινων ἐξηλέγχθησαν ἀπὸ πολλοῦ Φροῦδα, ὅτι ὁ ὑπερβολικὸς αὐτῶν ζῆλος πολλὰ ἔσχε μέχρι τοῦδε πλημμε-

λήματα, ὅτι αὐτοὶ οὗτοι διὰ τῶν ὑπερβολῶν των παρέχουσιν ὅπλα εἰς τοὺς ἀντιπάλους των, ὅτι καλὸν θὰ εἶναι, ἂν παύσωσι τοὐλάχιστον πρὸς καιρὸν ἐπὶ τὸ ἀρχαϊκώτερον μεταβάλλοντες τὸν γραπτὸν ἡμῶν λόγον, κτλ.

Πᾶς ἀμερόληπτος κριτὴς θά μοι ὁμολογήσῃ ὅτι ἡ στάσις μου αὕτη ἀπέναντι τῶν τε διαμαχομένων καὶ τοῦ ζητήματος αὐτοῦ εἶναι ὅλως δικαία. Ἀλλ' ὅμως, καθὰ ὁ παλαιὸς Σόλων οὔτε τοὺς εὐπατρίδας οὔτε τοὺς δημοκρατικοὺς διὰ τῆς νομοθεσίας του ηὐχαρίστησεν, οὕτω συνέβη καὶ εἰς ἐμέ· ἑκάτερος ἀξιοῦντες νὰ ὑποστηρίζω μόνον αὐτῶν τὰς γνώμας καὶ ἀποτυχόντες ὥρμησαν ἐπ' ἐμέ· οὕτως ἔγραψε μὲν ὁ κ. Ἰ. Πανταζίδης κατ' ἐμοῦ ὅτι προτείνω στάσιν τῆς γλωσσικῆς ἀναπτύξεως (πρβλ. Ἀθηνᾶς II σελ. 139) ὁ κ. Κ. Ῥάδος ὅτι ἐπιτρέπων (ὡσεὶ ἐγὼ εἶχον πᾶσαν ἐξουσίαν τοῦ δεσμεῖν καὶ λύειν!) καὶ τὴν χρῆσιν τῆς δημοτικῆς ἐπιφέρω σύγχυσιν (αὐτόθι III σελ. 259), ἔγραψε δὲ καὶ ἐμέμφθη με ὁ κ. Καζαντζῆς καὶ ἄλλος τις ὅτι ὑποστηρίζω μόνην τὴν γραφομένην, ὅτι ἐπιθυμῶ τὴν λαλουμένην παλαιοντολογικὸν ὀρυκτόν, καὶ ὅτι ἀφοῦ οὔτε ἐγὼ γράφω οὔτε ἄλλοις συνιστῶ τὴν ἀποκλειστικὴν αὐτῆς χρῆσιν ἐν τῷ γραπτῷ λόγῳ, οὐδένα λόγον ἔχουσιν αἱ περὶ αὐτὴν ἀσχολίαι μου, καὶ ἄλλοι δὲ οὐκ ὀλίγοι ἑκατέρας μερίδος ἐξέφρασάν μοι προφορικῶς παράπονα, ὅτι κλίνω πρὸς τοὺς ἐναντίους ἑκατέρων. Πάντα δὲ ταῦτα εἰς ἐμὲ οὐδὲν ἄλλο φαίνεται ὅτι δηλοῦσιν ἢ ὅτι, ὅπως συνήθως ἐν τῷ κόσμῳ οὕτω καὶ ἐν τῷ παρόντι ζητήματι, ἡ ἀλήθεια κεῖται παρ' οὐδετέροις, ἀλλ' ἐν τῇ χρυσῇ μέσῃ ὁδῷ.

ἐν Ἀθήναις τῇ 22/4 Αὐγούστου 1892

Γ. Ν. ΧΑΤΖΙΔΑΚΙΣ.

MEMBRES (ET ABONNÉS)

DE LA

SOCIÉTÉ PHILHELLÉNIQUE Ã AMSTERDAM.

(*Continuation de l'Hellas IV* 3 *p.* 218.)

Grèce.

La Maison P. D. Sacellarios, imprimeur-éditeur, à Athènes.
Dr. Johann Petritzi, Hermoupolis, île de Syra, Grèce
Michael D. Giannoukakis, avocat, Hermoupolis, île de Syra, Grèce.
Pericles G. Zerlendi, Hermoupolis, île de Syra, Grèce.
Mons. N. Scotidis, gouverneur de l'île de Corfou, Grèce.
G. J. Douroutis, *κτηματικός*, rue Euripide, Athènes.
St. Scouloudis, Député, Athènes
Spyridon Paganelis, Athènes.
M. Mindler, avocat, rue Mavromichali 48, Athènes.
Philippos Oeconomides, ancien recteur de gymnase, Athènes.
Georges Boucouwálas, professeur de gymnase, rue des Tripodes 30, Athènes.

Turquie.

Mons. Joannes Ch. P. Misthos, à Smyrne.
Madame E. Daponte, née Biben, à Smyrne.

États-Unis d'Amérique.

Edgar A. Emens, professor of Greek, Syracuse University, Syracuse, New York.
Hugo Schilling, Ph. D., Professor of German litterature, Harvard University, Cambridge, Mass.
C. D. Livierato, 74—76 Wall street, New York. (changement d'adresse).

Angleterre.

N. J. Deliyanni, St. Georges House, Eastcheap, London.

Allemagne.

(veränderte Adresse)

J. Prinzhorn, Pastor und Direktor, Katharinenstrasse 5, Dresden.

Autriche-Hongrie.

Professor Dr. Aloys von Weszt, Hermannstadt, Siebenbürgen (Ungarn).

Russie.

Cr. Doulgeroff, à Odessa.
Georges Pappadopoulos, négociant, à Odessa.

MEMBRES (ET ABONNÉS) QUI ONT DONNÉ LEUR DÉMISSION:

G. Lichiardopoulo, Odessa.
Z. Phrancopoulo, »
Const. Cavouras, »
Georges Gavalas, »
M. Inglesis, »
G. Kondouris, »
P. P. Scaramanga, St. Pétersbourg.
N. Contoyannaki, » »

DER VEREIN HAT DURCH DEN TOD VERLOREN:

Herrn Dr. HANS MÜLLER, Albrechtstrasse 30, Halle a/Saale.

Nachruf.

Durch die Post benachrichtigt vom Tode unseres jungen, lieben, unvergesslichen Freundes beeile ich mich diesen kurzen Nachruf dem Andenken des Herrn Dr. Hans Müller zu widmen. »Ach, sie haben einen guten Mann begraben, und mir war er mehr", muss ich ausrufen bei dem schmerzlichen Berichte des unerwarteten Todes. Was Hans Müller dem Hellenismus und unserer Zeitschrift gewesen ist, das bezeugen seine Artikel in der Hellas, dass bezeugt sein schwungvolles Lied »Was ist der Griechen Vaterland?", das bezeugen vor Allem jedoch seine zahlreichen Werke. Seine »Griechische Reisen und Studien" verdienen überall bekannt zu sein. Sein Werk über das Neugriechische in seinem Verhältniss zu den Romanischen Sprachen ist eine sehr fleissige, sehr reichhaltige Arbeit. — Alle diese Arbeiten verfasste der jugendliche Schriftsteller, ehe er noch den Doctorgrad erreicht hatte, sie waren direkt oder indirekt eine Folge seiner interessanten Reise nach Griechenland. Leider, leider hatte der junge, strebsame Gelehrte immer, wie es scheint, mit finanziellen Schwierigkeiten zu kämpfen; das erklärt vielleicht theilweise, einerseits die Unreifheit einiger seiner zahlreichen Arbeiten, andererseits die grosse Zahl seiner immer anregenden, immer lobenswerthen Publicationen. Eine Stelle in Leipzig gab er bald auf, um sich wieder in Halle an der Saale dem Studium zu widmen. Daselbst verfasste er auch seine Doctordissertation, welche ein historisches Thema behandelte. — Bei allen Beschäftigungen jedoch, bei allen Pflichten, bei allen anstrengenden gelehrten Arbeiten vergass er nie unseren Philhellenischen Verein, dem er vom Anfang an als Mitglied angehörte, unseren Verein der ihm zum grössten Danke verpflichtet ist. Denn er machte für unsere Ideen fortwährend Propaganda, er hat in deutschen Zeitschriften verschiedene treffliche Artikel über den Verein geschrieben, er sandte mir fortwährend Privatbriefe, welche mir ein theures Andenken seines Interesses und seiner grossen, edlen Seele sein werden, er erwarb uns viele Mitglieder unter den Griechen Deutschlands, er hörte nie auf mit Wort und That für den Verein zu wirken. Die deutsche Wissenschaft verliest in ihm einen ihrer strebsamsten Jünger, der Philhellenische Verein einen seiner besten Freunde in Deutschland.

Αἰωνία ἡ μνήμη του!

H. C. MULLER.

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΤΗΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ.

(Συνέχεια) [1].

*Mitsotakis (Prof. Joh. K.), Lehrer des Neugr. am Oriental. Seminar der Kgl. Friedrich Wilhelm-Universität in Berlin, Neugriechischer Sprachführer. Konversations-Wörterbuch. Leipzig und Wien, Bibliograph. Institut. kl. 8°. 385 S.

Dieses Büchlein enthält 1) Konversations-Wörterbuch 2) Neugr.-deutsches Vokabular 3) Grammatischer Anhang; und scheint uns in der Hauptsache seinem Zweck zu entsprechen, in praktischer Weise den ersten Bedürfnissen des Reisenden entgegenzukommen. Eine Sache müssen wir jedoch genauer verzeichnen. Der Verfasser, ein Grieche welcher in Berlin lebt, meint dass auch die Gebildeten sich wenigstens im Gespräche meistentheils der Volkssprache bedienen. (Vgl. jedoch das Vorwort). Dies scheint mir aber nicht so zu sein, wie ich jetzt bei meinem letzten Aufenthalte in Griechenland wenigstens in Athen zu bemerken die Gelegenheit hatte. Die Gebildeten sprechen gar nicht eine reine Volkssprache, sondern sie sprechen die Hochsprache oder *καθαρεύουσα*, jedoch mit vulgären Formen gemischt, welche die geschriebene Sprache vermeidet! So hörte ich in Athen nicht *kalinýchta* sondern *kalinýkta* (sas) Gute Nacht!, u. s. w. u. s. w. Herr Mitsotakis berücksichtigt jedoch in seinem grammatischen Anhang fast nur die Volkssprache, insofern es eine einheitliche Volkssprache in Hellas giebt. Wir glauben, es wird in der Zukunft nothwendig sein, beide Sprachformen zu verzeichnen, und wir laden besonders unsere Freunde in Athen ein, uns ihre Ansicht über diese Frage und über das Büchlein des Berliner Professors mitzutheilen. M.

*Es (A. H. G. P. van den), De l'organisation des études dans les gymnases de Hollande. Extr. de la Revue internat. de l'enseignement. Paris 1892. 8°. 35.

*Pierson (A.), Over Grieksche compositie. Overdrukje. Amsterdam, 1892.

*Εταιρία. — Τῆς ἐν Ἀθήναις φιλεκπαιδευτικῆς Ἑταιρίας τὰ κατὰ τὸ ἔτος 1890—1891 πεπραγμένα. ἐν Ἀθήναις 1891. 8°.

Romanos. — *Λόγοι καὶ προσφωνήσεις κατὰ τὴν κήδειαν Ἰω. Ῥωμανοῦ. Κέρκυρα* 1892. 8°.

*ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ (Φιλολογικὸς Σύλλογος) — *Λογοδοσία τῶν κατὰ τὸ κς' ἔτος γενομένων* (1890—1891) *ὑπὸ Σ. Μπαλανοῦ προέδρου. ἐν Ἀθήναις, ἐκ τοῦ τυπογρ. τῆς Ἑστίας* 1892. 8°. *λβ' σελ.*

Rhigas. — Documents inédits concernant Rhigas Vélestinlis et ses compagnons de martyre, tirés des archives de Vienne en Autriche, et publiés par *Emile Legrand, professeur à l'Ecole Nationale des langues orientales. Paris, libr. E. Leroux 1892. 8°. 182 p. (Athènes, imprimerie des frères Perris).

---

[1]) *Τὰ ὀνόματα τῶν ἀξιοτίμων κκ. δωρητῶν σημειοῦνται δι' ἀστερίσκου.*

Σημ. Ἐν τῷ ταξειδίῳ μου εἰς τὴν Ἑλλάδα ἔλαβον δωρεὰν μέγα πλῆθος βιβλίων, ἀλλὰ δὲν εἶχον ἀκόμη τὸν καιρὸν νὰ γράψω περὶ τούτων. H. C. Muller.

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΤΩΝ ΠΕΡΙΟΔΙΚΩΝ.

(Συνέχεια).

Mnemosyne. Bibl. Philol. Batava. Nova Series. Vol. XX, pars III. Lugd. Bat. Lipsiae 1892.
Revue des études grecques. Publication trimestrielle, etc. Tome V. N°. 18. Avril—Juin. Paris 1892.
ἈΡΧΕΙΑ τῆς νεωτέρας ἑλληνικῆς γλώσσης, ἐκδ. ὑπὸ τοῦ Συλλόγου Κοραῆ. Τόμ. I, τεῦχ. 1—2. Ἀθήνησιν 1892.
ἈΘΗΝΑ, σύγγραμμα περιοδικόν, κτλ. Τόμ. III, τεῦχος III. Ἀθήνησιν 1891. 8°.
ΕΣΤΙΑ, εἰκονογραφημένη. — ἐν Ἀθήναις, 1892.
ΑΝΑΠΛΑΣΙΣ, περιοδικόν. κτλ. ἐν Ἀθήναις, 1892.
ΦΟΙΒΟΣ, ἐπιμήνιος συγγραφή, κτλ. ἐν Ἀθήναις 1892.
Ordre du jour du IVe Congrès universel de la Paix, à Berne 22—27 août 1892.
Verzameling van consulaire en andere verslagen. N°. 151. Athene (Pyraeus). Jaarg. 1892.
Litteraturblatt (Oesterreichisches). I Jahrgang, N°. 7—8. Wien 1892.
L'Orient, journal hebdomadaire. Paris 1892.

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΤΩΝ ΕΦΗΜΕΡΙΔΩΝ.

(Συνέχεια).

ἾΡΙΣ (Ἡ) τῶν λαῶν τῆς Ἀνατολῆς. — Βουκουρέστιον.
Παλιγγενεσία. ἐν Ἀθήναις.
Νέα Ἡμέρα. ἐν Τεργέστῃ.
Φανός, ἐν Ἑρμουπόλει Σύρου. 1892.
Σάλπιγξ. — ἐν Λεμησσῷ Κύπρου.

ΓΡΑΜΜΑΤΟΚΙΒΩΤΙΟΝ
τῆς
„ἙΛΛΑΔΟΣ".

Monsieur C. Casanges, adr. 93 Wall Street, New York. — Je communiquerai votre lettre dans la prochaine assemblée du Comité. — Mons. Giannopoulos est inconnu à Bari, et il ne nous a écrit jamais. — Hellas IV 3 p. 216 lire ἐκλογὴ au lieu de: ἔκλεξις. Le premier mot vaut mieux.

Miss Mary C. Dawes, Lindores, Weybridge, England. — Εὐχαριστῶ διὰ τὸ δελτάριόν σας, ὅπερ ἔλαβον μετὰ τὴν ἐπιστροφήν μου ἐξ Ἑλλάδος. Σᾶς συνιστῶ νὰ μεταφράσητε ἀγγλιστὶ μερικὰ ἔργα τοῦ Βικέλα (Λουκῆς Λάρας, περὶ Βυζαντινῶν, κτλ.), τοῦ Κλ. Ραγκαβῆ (Θεόδωρα, Ἡράκλειος), στίχους τοῦ Σουρῆ, καί ἄλλων. Ὅσον ἀφορᾷ τὰ βιβλία. πρέπει νὰ διευθύνησθε εἰς τὸ κατάστημα τοῦ κ. Π. Δ. Σακελλαρίου, ἐκδότου κ. τυποθέτου, εἰς Ἀθήνας. Χαίρετε.

Mr. C. D. Livierato, New York. — Λυποῦμαι νὰ σᾶς ἀνακοινώσω ὅτι οἱ στίχοι σας δὲν μοι φαίνονται κατάλληλοι πρὸς δημοσίευσιν

ΚΡΙΣΕΙΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΤΥΠΟΥ ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΤΑΞΕΙΔΙΟΥ ΤΟΥ Κ. MULLER.

I.

Πρὸς τὸ φιλόμουσον Κοινόν.

Αὔριον ἡμέραν Δευτέραν 6 *'Ιουλίου, καὶ ὥραν* 6 *μ. μ. ὁ ἐνταῦθα παρεπιδημῶν Καθηγητὴς κ. 'Ερ. Μύλλερ, Γραμματεὺς τοῦ ἐν 'Ολλανδίᾳ Φιλελληνικοῦ Συλλόγου, θέλει ὁμιλήσῃ ἐν τῇ Αἰθούσῃ τοῦ Γυμνασίου περὶ τοῦ σκοποῦ καὶ τῶν ἔργων τοῦ Συλλόγου τούτου. 'Η εἴσοδος ἐλευθέρα εἰς τὰς φιλομούσους Κυρίας καὶ τοὺς Κυρίους.*

'Εν Κερκύρᾳ 5 *'Ιουλίου* 1892.

II.

Διάφορα.

'Αφίκετο ἐξ 'Ολλανδίας ὁ ἐκεῖ καθηγητὴς καὶ γραμματεὺς τοῦ ἐν "Αμστερδαμ Φιλελληνικοῦ Συλλόγου, κ. Ε. Μύλλερ, μέλλων κατ' αὐτὰς ν' ἀπέλθῃ εἰς 'Αθήνας. 'Ο σκοπὸς τῆς ἐλεύσεως αὐτοῦ εἰς 'Ελλάδα εἶναι νὰ γνωρίσῃ ἐκ τοῦ πλησίον τοὺς "Ελληνας, ἐπιθεωρήσῃ τὰ κατὰ τὴν ἐκπαίδευσιν τῆς ἑλληνικῆς νεολαίας καὶ μελετήσῃ τὴν γλῶσσαν αὐτῶν τὴν νεωτέραν. 'Ως γνωστὸν ὁ ἐν "Αμστερδαμ Φιλελληνικὸς Σύλλογος ἐργάζεται ὑπὲρ τῆς ἀποσκορακίσεως τῆς ἐρασμιακῆς προφορᾶς τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης, ἀριθμεῖ πολλοὺς ἕλληνας μεταξὺ τῶν μελῶν αὐτοῦ καὶ δημοσιεύει καὶ κατάλληλον περιοδικόν. Τὴν παρελθοῦσαν Δευτέραν ὁ κ. Μύλλερ ὡμίλησε νεοελληνιστὶ ἐνώπιον πυκνοῦ καὶ ἐκλεκτοῦ ἀκροατηρίου κυρίων καὶ κυριῶν, ἐν τῇ αἰθούσῃ τοῦ Β. Γυμνασίου, περὶ τοῦ σκοποῦ καὶ τῶν ἔργων τοῦ ἐν 'Ολλανδίᾳ Συλλόγου, ἡ δὲ λαμπρὰ αὐτοῦ ὁμιλία ζωηρῶς ἐν τέλει ἐχειροκροτήθη. Διὰ βραχέων ἀπήντησεν εὐχαριστήσας αὐτὸν καὶ τὸν Σύλλογον ὁ Σεβ. 'Αρχιεπίσκοπος. 'Ο ῥηθεὶς σύλλογος ἔχει ἀνάγκην τῆς ὑποστηρίξεως τῶν 'Ελλήνων οὐ μόνον πνευματικῶς ἀλλὰ καὶ χρηματικῶς, ὡς ὁ κ. Μύλλερ παρετήρησε, προκαλέσας τοὺς βουλομένους νὰ ἐγγραφῶσι μέλη αὐτοῦ. Οἱ τοιοῦτοι δύνανται ν' ἀπευθυνθῶσιν εἰς τὸν Σεβ. 'Αρχιεπίσκοπον κ. Εὐστάθιον καὶ τὸν Εὐλ. 'Ιερέα τῶν καθολικῶν κ. Δεμέντον, τοὺς ἀρχαιοτέρους τῶν ἐνταῦθα μελῶν τοῦ Συλλόγου. 'Ως ἐτησία συνδρομὴ εἶναι δεκτὸν οἱονδήποτε ποσὸν καὶ τὸ ἐλάχιστον. Καὶ ἐν 'Αθήναις καὶ ἀλλαχοῦ τῆς 'Ελλάδος ἀριθμεῖ διάφορα μέλη ὁ ἐν 'Ολλανδίᾳ Σύλλογος, προτρέπομεν δὲ καὶ τοὺς φιλομούσους Κερκυραίους νὰ μὴ ὑστερήσωσι εἰς τὴν ὑποστήριξιν τόσον πατριωτικοῦ σκοποῦ.

(*Φωνή*, 10 *'Ιουλ.* 1892).

III.

'Ο κ. Μύλλερ.

'Εκ τῆς ὁμιλίας, ἣν ἀπήγγειλεν ἐν τῇ αἰθούσῃ τοῦ ἐνταῦθα Β. Γυμνασίου ὁ καθηγητὴς κ. Μύλλερ δημοσιεύομεν εὐχαρίστως τὸν ὡραῖον ἐπίλογον, ἐν ᾧ καταφανῆ γίνονται τὰ θερμὰ φιλελληνικὰ αἰσθήματα, ὑφ' ὧν ἐμφορεῖται ὁ λόγιος οὗτος ἀνήρ.

„Τελευτῶν τὸν λόγον μου ἐκφράζω ὑμῖν τὴν εὐχαριστίαν μου ἕνεκα τῆς καλῆς ὑποδοχῆς, ἣν εὗρον εἰς Κέρκυραν. Πολλοὶ ἤδη πολλὰ ἔγραψαν καὶ εἶπον περὶ τῆς Κερκύρας, ὥστε δὲν κρίνω ἀναγκαῖον οὐδὲ χρήσιμον νὰ ἐπαναλάβω τὰ ὑπὸ τοσούτων καὶ τηλικούτων θαυμασίως λεχθέντα. „Ὁ Haeckel, ὁ μέγιστος ἴσως τῶν νῦν Δαρβινιστῶν (οὕτως γράφει ὁ κ. Παπαγεώργιος ἐν τῇ μεταφράσει του τοῦ Ἰονίου Εἰδυλλίου τοῦ Φερδ. Γρηγοροβίου) καθηγητὴς τῆς φυσιολογίας ἐν Ἰένῃ τῆς Γερμανίας, μετὰ πόθου ἀναμιμνήσκεται τῆς Κερκύρας. Τῷ 1881 ἔλεγεν, „ἐὰν δὲν ἤμην καθηγητὴς ἐνταῦθα, θὰ ἠρχόμην νὰ ἐγκαταβιώσω καὶ ἀποθάνω ἔν τινι κώμῃ τῆς νήσου ὑμῶν".

Καὶ πάλιν, περὶ τῆς θαλάσσης ἐν ἀρχῇ τοῦ βιβλίου του πάνυ ὡραίως εἶπεν αὐτὸς ὁ Γρηγορόβιος· „Ἡ θάλασσα εἶναι γαλήνιος καὶ ἀκύμαντος, φαίνεται δὲ κοιμωμένη, ὡσανεὶ καταγοητευθεῖσα ὑπὸ τῆς σελήνης. Ἐν τοιαύτῃ ὥρᾳ τῆς νυκτὸς παρίστησιν ὁ Εὐριπίδης τὸν ἀνήσυχον Ἀγαμέμνονα ἐξερχόμενον τῆς σκηνῆς αὐτοῦ εἰς τὸν αἰγιαλὸν τῆς Αὐλίδος, θεώμενον τὸν Σείριον καὶ λέγοντα τῷ πρεσβύτῃ,

οὔκουν φθόγγος γ' οὔτ' ὀρνίθων
οὔτε θαλάσσης, σιγαὶ δ' ἀνέμων
τόνδε κατ' Εὔριπον ἔχουσιν."

Ὡραίως ὄντως τοῦτο εἶπεν ὁ γερμανὸς συγγραφεύς, καὶ τί δέον νὰ προσθέσω ἐγώ; Δὲν δύναμαι νὰ εἴπω καθὼς ὁ ἐν Βερολίνῳ Κλέων Ῥαγκαβῆς,

„Τὴν χρυσῆν ἐκείνην χώραν ἔχω, φίλη μου, πατρίδα,
„Ἣν παρήγαγεν ὁ Πλάστης μειδιάσας προσηνῶς,
„Ἣν ἀνέδειξε τῆς ὕλης ὑφηλίου κατακλεῖδα,
„Καὶ περιπαθῶς θεᾶται ὁ γελόεις οὐρανός".

Ἀλλ' ὅμως, ὡς Ὁλλανδός, ἀσπάζομαι τὴν πρώτην Ἑλληνικὴν πόλιν τὴν ὁποίαν ἐπεσκέφθην, τὴν πρωτεύουσαν τῆς Κερκύρας, ἥτις ἴσως δὲν εἶναι ἡ Σχερία τῶν Φαιάκων, ἀλλ' ἐν πάσῃ περιστάσει πρέπει νὰ ὀνομασθῇ ὁ στέφανος τοῦ Ἰονίου πελάγους, ὁ τηλόθεν λάμπων ἀστὴρ τῆς ἐλευθέρας Ἑλλάδος, καὶ πρὸ πάντων ἓν μέγα φρούριον, ἰσχυρὸν κέντρον τῆς Ἑλληνικῆς ἀναπτύξεως καὶ πνευματικῆς ἀνελίξεως.

„Ἡ Κέρκυρα, ἔχουσα πρόσωπον Ἰανοῦ (οὕτως ὀρθῶς παρετήρησεν ὁ ἤδη προμνημονευθεὶς γερμανὸς ποιητὴς) βλέπει πρός τε ἀνατολὰς καὶ πρὸς δυσμάς." Ἂν ταῦτα ἦναι ἀληθέστατα, πρέπει νὰ ἐνθυμώμεθα ὅτι ὁ διπλοῦς χαρακτὴρ οὗτος δὲν εἶναι ἐλάττωμα· τοὐναντίον, τὸ κρᾶμα τῶν ἀνατολικῶν καὶ τῶν δυτικῶν ἠθῶν καὶ ἐθίμων ἠμπορεῖ νὰ φέρῃ ἀγαθὰ ἀποτελέσματα. Ἔχετε τὴν ἀνατολικὴν θερμότητα, οὐ μόνον τοῦ ἡλίου, ἀλλὰ καὶ τῶν ὑμετέρων καρδιῶν· ἔχετε τὴν ἀνατολικὴν φιλοξενείαν, ἣν ἡμεῖς οἱ ἄλλοι Εὐρωπαῖοι πρέπει νὰ ζηλεύωμεν. Ἀλλ' ἴσως καὶ ἔχετε μερικὰ χαρακτηριστικά, ἅτινα δὲν κέκτηνται οἱ ἄλλοι Ἕλληνες.

Εἴσθε ὁ δεσμὸς τῆς συγκοινωνίας μεταξὺ τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς μεσημβρινῆς Ἑλλάδος· διὰ τοῦτο πρέπει νὰ γείνητε καὶ ὁ δεσμὸς τῆς ἑνώσεως μεταξὺ τῶν Φιλελλήνων καὶ τῶν Ἑλλήνων, ὧν ἡ γενικὴ ἱστορία στενῶς συνδέεται μὲ τὴν ἱστορίαν τῆς Ἑπτανήσου.

Ἐλπίζω καὶ πιστεύω ὅτι πάντες οἱ πεπολιτισμένοι Κερκυραῖοι θὰ αἰσθάνωνται τὴν ἀναγκαιότητα τῆς συνεννοήσεως ταύτης, καὶ ὅτι ἐντὸς ὀλίγου ἡ Κέρκυρα καὶ αἱ Ἀθῆναι θὰ γείνωσι τὰ δύο ἰσχυρώτατα καὶ μέγιστα κέντρα τῶν ἔργων καὶ τῶν προσπαθειῶν τοῦ ἡμετέρου διεθνοῦς Φιλελληνικοῦ Συλλόγου.

Προσκομίζω ὑμῖν μέγαν ἀριθμὸν χαιρετισμάτων· καὶ πρῶτον μὲν τὰ χαιρετίσματα τῆς καλῆς πόλεως μας, τῆς βορείας Βενετίας, τοῦ περικλύστου καί, κατὰ τὸν Ὅμηρον, ἀμφιρρύτου Ἀμστελοδάμου. Τὸ Ἀμστελόδαμον εἶναι πλουσία καὶ ἐμπορικὴ πόλις, ἀλλ' οὐδέποτε ἐλησμόνησε τὰ κλασικὰ γράμματα, τὴν γλῶσσαν τῆς φίλης Ἑλλάδος. Ἐνθυμήθητε ὅτι ὁ Κοραῆς ἔζησε πολὺν καιρὸν εἰς Ἀμστελόδαμον, ὅτι

μέγας ἀριθμὸς ἑλληνικῶν βιβλίων ἐτυπώθη εἰς Ἀμστελόδαμον, ὅτι οἱ προπάτορες ὑμῶν ἔσχον πολλὰς σχέσεις μετ' Ἀμστελοδάμου.

Ἔπειτα προσφέρω ὑμῖν τὰ χαιρετήματα τοῦ πανεπιστημίου καὶ τοῦ γυμνασίου μας, οὗ ὁ γυμνασιάρχης εἶναι ὁ πρόεδρος τοῦ Φιλελληνικοῦ Συλλόγου. Χαίρω ν' ἀνακοινώσω ὑμῖν ὅτι ἀφοῦ ἐγὼ καθωρίσθην ὑφηγητὴς τῆς νεοελληνικῆς, ἡ σημερινὴ ὑμῶν γλῶσσα ἔχει σταθερὰν βάσιν ἐν τῷ πανεπιστημίῳ, καὶ ἀναμφιβόλως θὰ κάμω πάνθ' ὅσα εἶναι δυνατὰ νὰ ἐκτείνω τὸν κύκλον τῆς ἐργασίας μου. Θερμοπαρακαλῶ τοὺς πλουσίους ὑμῶν, τοὺς ἐμπόρους, καὶ ἂν δυνατὸν ᾗ, πρὸ πάντων καὶ τοὺς λογίους καὶ τοὺς φιλολόγους, νὰ ἔλθητε εἰς τὴν πόλιν μας, νὰ παρουσιασθῆτε εἰς τὰς συνεδριάσεις μας, νὰ φέρητε εἰς τὴν μεγάλην καὶ ἀνθοῦσαν πόλιν μας οἱ ἔμποροι τοὺς καρποὺς, οἱ δὲ λόγιοι τὴν γλῶσσαν καὶ τὴν φιλολογίαν.

Ἡ Ὀλλανδία εἶναι, καὶ πιστεύω ὅτι καὶ ἔμεινεν, ἡ κλασσικὴ χώρα τῆς λατινικῆς καὶ τῆς ἑλληνικῆς φιλολογίας· ἡ Ὀλλανδία ἔθρεψε καὶ ἐγέννησε τὸν Ἔρασμον (ὁ ὁποῖος, καίπερ ἡ ἐσφαλμένη θεωρία του ὅλως διέφθειρε τὴν προφορὰν, ἦτο μέγας φιλόλογος, περίφημος ἑλληνιστὴς καὶ ἐκδότης ἀρχαίων κειμένων) τὸν Γρότιον, ὁ ὁποῖος εἶναι ὁ ἱδρυτὴς τοῦ διεθνοῦς δικαίου, μετέφρασε δὲ ἀξιοθαυμάστως τὴν ἀρχαίαν τῶν Ἑλλήνων ποίησιν, τὸν Κόβητον, ὅστις ἦτον ὁ γνωστότατος ἑλληνιστὴς ὅλης τῆς Εὐρώπης, καὶ τόσους ἄλλους, οἵτινες ἐθαύμαζον καὶ ἠγάπων τὴν ὑμετέραν πατρίδα, ὧν ὅλος ὁ βίος εἶχεν ἀφιερωθῆ εἰς τὴν θρησκείαν (οὕτως εἰπεῖν) τοῦ ἑλληνισμοῦ.

Ἐκτὸς τούτου προσφέρω ὑμῖν καὶ τὰ χαιρετίσματα τῶν μαθητῶν μου, οἱ ὁποῖοι μὲ ἠρώτησαν νὰ γράψω εἰς τὰς ὀλλανδικὰς ἐφημερίδας σύντομον περιγραφὴν τοῦ ταξειδίου μου. Αὐτὴ ἡ ἐρώτησις ἀποδεικνύει ὅτι καὶ οὗτοι λαμβάνουν μέρος εἰς τὸν σκοπὸν καὶ εἰς τὰ ἔργα τοῦ Φιλελληνικοῦ Συλλόγου. Ἡ ἡλικία των δὲν τοὺς ἐπιτρέπει νὰ αἰσθάνωνται καὶ νὰ καταλάβωσιν ὅλην τὴν ὑπεροχὴν τοῦ ἱεροῦ σκοποῦ μας· ἐπιθυμοῦν ἀναμφιβόλως καὶ νὰ μεταλλάξωνται μερικὰ γραμματόσημα τῆς ἰδικῆς των πατρίδος μὲ τὰ ἑλληνικά· ἀλλὰ τί ἐμποδίζει αὐτοὺς νὰ κάμουν τοῦτο; Τὰ γραμματόσημα διδάσκουσι τὴν γεωγραφίαν, ἡ δὲ γεωγραφικὴ γνῶσις προυποθέτει καὶ γεννᾷ ἐπίσης μίαν θερμὴν ἀγάπην, ἕνα ζῆλον τοῦ ἀντικειμένου.

Τώρα, ὄντες παιδία καὶ νεανίαι, λαλοῦν καθὼς παιδία καὶ νεανίαι, ἀλλ' ὅταν γείνωσιν ἄνδρες, θὰ λαλήσωσι καθὼς οἱ ἄνδρες, καὶ ὅταν λαλήσωσι τὴν ἑλληνικήν, εἶμαι πεποιθώς, ὅτι θὰ τὴν λαλήσωσι μὲ τὴν γνησίαν προφοράν. Ἐγὼ τοὐλάχιστον θὰ μείνω εἰς τὴν Ὀλλανδίαν ὁ ἀκάματος καὶ ἀκατάπαυστος ὑπέρμαχος τῆς γνησίας ἑλληνικῆς προφορᾶς.

Ἐν τέλει προσφέρω τὸν σεβασμόν μου εἰς τὴν Ἑλλ. Κυβέρνησιν, ἥτις ἐτίμησεν ἤδη τὴν ἐπιτροπὴν τοῦ Συλλόγου, τῆς ὁποίας ἡ ὑποστήριξις, ἡ πνευματικὴ καὶ ὑλικὴ βοήθεια, θὰ ἦναι δι' ἐμὲ τὸ στεφάνωμα τοῦ ταξειδίου μου. Ἐλπίζω ὅτι ἡ συνεδρίασις αὕτη θὰ φέρῃ πλουσίους καρποὺς διὰ τὴν Κέρκυραν καὶ δι' ὅλην τὴν Ἑλλάδα. Ἐλπίζω ὅτι ἡ ἀναγκαία ὁμόνοια καὶ ἡ ὠφέλιμος εἰρήνη θὰ περάνωσι τὸν σκοπὸν καὶ τὰ ἔργα τοῦ Συλλόγου μας.

Ζήτω τὸ Πανελλήνιον!"

(Φωνή, 17 Ἰουλ. 1892.)

IV.

Ὁ κ. Μύλλερ.

Ἀφίκετο προχθὲς ἐξ Ἀμστελοδάμου διὰ Κερκύρας ὁ Ὀλλανδὸς καθηγητὴς τῆς φιλολογίας κ. Μύλλερ. Ὁ κ. Μύλλερ τυγχάνει γραμματεὺς τοῦ ἐπ' αἰσίοις οἰωνοῖς

ἐργαζόμένου ἐν Ἀμστελοδάμῳ Φιλελληνικοῦ συλλόγου, περὶ τοῦ σκοποῦ δ' αὐτοῦ προτίθεται νὰ ὁμιλήσῃ καὶ ἐνταῦθα, παραχωρηθείσης πρὸς τοῦτο ὑπὸ τοῦ „Παρνασσοῦ" τῆς μεγάλης αὐτοῦ αἰθούσης. Παραμείνας ἐν Κερκύρᾳ ὡμίλησεν ἐν τῇ αἰθούσῃ τῆς πρῴην Ἰονίου Ἀκαδημίας περὶ τοῦ σκοποῦ καὶ τῶν ἔργων τοῦ Φιλελληνικοῦ συλλόγου, χειροκροτηθεὶς ζωηρότατα ὑπὸ τοῦ πολυπληθοῦς καὶ ἐκλεκτοῦ ἀκροατηρίου. Ὡς δὲ γράφει ἡμῖν ὁ ἐν Κερκύρᾳ ἀνταποκριτής, εὗρε τὴν ὡραίαν νῆσον ἀνταξίαν τῶν ἐπαινετικῶν αὐτῆς περιγραφῶν. ἐνθουσιώδη δ' ᾐσθάνετο χαρὰν ὅτι ἐπάτησεν ἐπὶ ἑλληνικοῦ ἐδάφους. (Ἀκρόπολις, 14 Ἰουλ. 1892.)

V.

Ὁ κ. Μύλλερ παρὰ τῷ κ. Τρικούπῃ.

Ὁ ἀπὸ ὀλίγων ἡμερῶν παρεπιδημῶν ἐνταῦθα γραμματεὺς τοῦ ἐν Ἀμστελοδάμῳ τῆς Ὁλλανδίας Φιλελληνικοῦ Συλλόγου, κ. Μύλλερ, ἐγένετο χθὲς δεκτὸς παρὰ τῷ πρωθυπουργῷ κ. Τρικούπῃ, ὅστις διελέχθη μετ' αὐτοῦ μὲ πολὺ ἐνδιαφέρον καὶ ἐπὶ μακρὸν, μεθ' ὅλας τὰς πολλάς του ἀσχολίας.

(Ἀκρόπολις, 5 Αὐγ. 1892.)

VI.

Ἡ ἐν τῷ Παρνασσῷ ὁμιλία τοῦ κ. Μύλλερ.

Πρὸ ἡμερῶν ἀνηγγείλαμεν τὴν ἐνταῦθα ἄφιξιν τοῦ κ. Μύλλερ, γραμματέως τοῦ ἐν Ἀμστελοδάμῳ φιλελληνικοῦ συλλόγου. Χθὲς ὁ κ. Μύλλερ ὡμίλησεν ἐν τῷ Παρνασσῷ περὶ τοῦ σκοποῦ τοῦ συλλόγου τούτου. Παρὰ τὸ ἀκατάλληλον τῆς ὥρας τὸ ἀκροατήριον αὐτοῦ ἦτο ἐπαρκές, διεκρίνοντο δ' ἐν αὐτῷ ὁ ἐν Πειραιεῖ πρόξενος τῆς Ὁλλανδίας κ. Βανλέννεπ, καθηγηταὶ τοῦ Πανεπιστημίου καὶ γυμνασίων, βουλευταὶ καὶ ἄλλοι λόγιοι ἄνδρες. Τῆς συνεδριάσεως τοῦ συλλόγου προήδρευεν ὁ κ. Σ. Λάμπρος, ἐπίτιμος ἀντιπρόεδρος τοῦ Ὁλλανδικοῦ συλλόγου, εἰπών τινα πρὸ τοῦ κ. Μύλλερ περὶ τῆς προόδου τῶν ἑλληνικῶν σπουδῶν ἐν Ὁλλανδίᾳ καὶ τοῦ ἐκεῖ ἐπὶ τούτῳ συλλόγου, οὗ τὸν σκοπὸν ἀνέπτυξε κατόπιν ὁ κ. Μύλλερ μετὰ προδήλου φιλελληνικοῦ ἐνθουσιασμοῦ. Ἡ γλῶσσα τοῦ Ὁλλανδοῦ καθηγητοῦ ἦτο καθαρὰ ἑλληνική, ἡ δ' ἀπαγγελία αὐτοῦ, καίτοι ξενίζουσα, δὲν παρεκώλυε τὴν εὐφράδειάν του. Ὁ κ. Μύλλερ ἐκηρύχθη ὑπὲρ τῆς γλώσσης τῶν λογίων, ὑπὲρ τῆς ὁποίας ἀγωνίζεται καὶ ὁ ἐν Ἀμστελοδάμῳ σύλλογος, κατέκρινε δὲ τὴν χρῆσιν τοῦ κοινοῦ ἰδιώματος. Ὁ ἐπίλογός του ἦτο ἐγκώμιον τῶν Ἀθηνῶν, ἃς ἐχαιρέτισεν ἐκ μέρους τῆς Ἀρκτώας Βενετίας, κατέληξε δὲ τὸν λόγον ζωηρῶς ὑπὸ τῶν ἀκροατῶν ἐπιδοκιμαζόμενος.

(Ἀκρόπολις, 20 Ἰουλ. 1892.)

VII.

ΕΝ ΤΩ ΠΑΡΝΑΣΣΩ.

Ὁ καθηγητὴς κ. Μύλλερ. — Ἡ ὁμιλία του.

Σήμερον τὴν πρωΐαν ἐν τῷ συλλόγῳ „Παρνασσῷ" ἐγένετο ἡ ὁμιλία τοῦ Ὁλλανδοῦ καθηγητοῦ κ. Μύλλερ. Καίτοι ἡ ὥρα τοῦ ἔτους λίαν ἀκατάλληλος, οὐχ ἧττον ἱκανὸν παρέστη ἀκροατήριον, ἐν ᾧ διεκρίνοντο κυρίως ὁ ἐν Πειραιεῖ πρόξενος τῆς Ὁλλανδίας κ. Βανλέννεπ, καθηγηταὶ τοῦ Πανεπιστημίου καὶ γυμνασίων, βουλευταὶ καὶ ἀρκετὰ τοῦ συλλόγου μέλη. Τῆς συνεδριάσεως προήδρευσεν ὁ καθηγητὴς κ. Σπ. Λάμπρος διατελῶν ἐπίτιμος ἀντιπρόεδρος τοῦ ὁλλανδικοῦ συλλόγου, ὅστις καὶ εἶπέ τινα ἐν ἀρχῇ περὶ τῆς ἀναπτύξεως ἐν Ὁλλανδίᾳ τῶν ἑλληνικῶν σπουδῶν, καὶ περὶ

τῆς συστάσεως τοῦ φιλελληνικοῦ συλλόγου, οὗ ἀπόστολος ἦλθε πρὸς ἡμᾶς ὁ κ. Μύλλερ. Λαβὼν τὸν λόγον ὁ κ. Μύλλερ ὡμίλησεν εἰς καθαρὰν ἑλληνικὴν καὶ μετ' ἐνθουσιασμοῦ περὶ τοῦ σκοποῦ καὶ τῶν ἔργων τοῦ Ὁλλανδικοῦ Φιλελληνικοῦ Συλλόγου. Ἐκηρύχθη δὲ ὑπὲρ τῆς γλώσσης τῶν λογίων κατακρίνας τοὺς γράφοντας εἰς τὸ κοινὸν ἰδίωμα, καὶ ἐπέρανε τὸν λόγον πλέξας τὸν στέφανον τῶν ἰοστεφάνων Ἀθηνῶν, πρὸς ἃς ἐκόμισεν, ὡς εἶπε, τοὺς χαιρετισμοὺς τῆς Ἀρκτῴας Βενετίας.

(Τὸ Ἄστυ 20 Ἰουλ. 1892.)

~~~~~

VIII.

Η ΟΜΙΛΙΑ ΤΟΥ Κ. MULLER

Ἐν τῷ „Παρνασσῷ".

Δὲν ἦτο γεμάτη ἡ αἴθουσα τοῦ „Παρνασσοῦ" κατὰ τὴν χθεσινὴν ἐπὶ τοῦ βήματος αὐτοῦ ἐμφάνισιν τοῦ ἐξ Ὁλλανδίας καθηγητοῦ τῆς νεοελληνικῆς καὶ ἐνθουσιώδους τῆς Ἑλλάδος φίλου κ. Muller. Ἡ ἀραιότης τοῦ ἀκροατηρίου, ὅπερ συρρέει προθύμως ἐν τῇ αἰθούσῃ τοῦ Συλλόγου διὰ νὰ ἀκούσῃ ἀναγνώσματα πολλάκις μέτρια καὶ ἀνωφελῆ, θὰ ἦτο ἀδικαιολόγητος, προκειμένου περὶ διαλέξεως ἐξαιρετικῆς σημασίας, ὡς προηγγέλθη, παρεχομένης δὲ ὑπὸ ξένου σοφοῦ ἐκ τῶν ἀρίστων φίλων τῆς Ἑλλάδος· ἀλλ' ἡ ἔλλειψις αὕτη πρέπει νὰ ἀποδοθῇ εἰς μόνον τὸ ἀκατάλληλον τῆς ὥρας τοῦ ἔτους, ὥρας, καθ' ἣν πάντες σχεδὸν οἱ ἐνδιαφέρον τρέφοντες πρὸς τοιαῦτα ἀκούσματα ἀπουσιάζουσιν εἰς τὰς ἐξοχὰς καὶ τὰς ἐπαρχίας.

Ἀλλὰ καὶ οὕτω τὸ ἀκροατήριον τοῦ κ. Muller ἦτο λίαν ἐκλεκτόν, διεκρίνοντο ἐν αὐτῷ κυρίαι τινές, καθηγηταὶ τοῦ Πανεπιστημίου, ἱκανοὶ λόγιοι καὶ δημοσιογράφοι. Τῆς συνεδριάσεως προήδρευεν ὁ καθηγητὴς κ. Σπυρίδων Λάμπρος, ἐπίτιμος ἀντιπρόεδρος τοῦ ἐν Ἀμστελοδάμῳ Φιλελληνικοῦ Συλλόγου, οὗτινος ὁ. κ. Muller διατελεῖ γραμματεύς. Ὁ κ. Λάμπρος διέλαβεν ἐν προοιμίῳ τινὰ περὶ τῆς Ὁλλανδίας, τῆς πατρίδος τοῦ Ἐράσμου, καὶ τῆς αὐτόθι ἐξελίξεως τῶν ἑλληνικῶν σπουδῶν, ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτέρων μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων, καθ' οὓς πρωτοστατεῖ τῆς διαδόσεως τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων ὁ ἐν Ὁλλανδίᾳ Φιλελληνικὸς Σύλλογος, ἐκπέμπων πρὸς ἡμᾶς ἤδη, ὡς πρωταπόστολον τῆς ἰδέας, τὸν καθηγητὴν κ. Muller, ἕνα τῶν ἐκθυμότερον ἐργαζομένων ὑπὲρ αὐτοῦ.

Μεθ' ὃ κατέλαβε τὸ βῆμα ὁ κ. Muller. Ὡμίλησεν ἑλληνιστί. Ἂν καὶ τὸ πρῶτον ἤδη κατῆλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα, λαλεῖ σχεδὸν ἀπταίστως τὴν νέαν ἑλληνικήν, ἤ, ἀκριβέστερον, τὴν ὑπὸ τῶν λογίων κοινῶς γραφομένην γλῶσσαν, καὶ τὴν καταγωγὴν αὐτοῦ προδίδει τὸ ξενίζον τῆς προφορᾶς πολὺ μᾶλλον ἢ τῆς γλώσσης ἡ χρῆσις, τὴν ὁποίαν ἀπροσκόπτως, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, χειρίζεται. Κύριον θέμα τῆς ὁμιλίας του ὑπῆρξεν ὁ ἐν Ἀμστελοδάμῳ Φιλελληνικὸς Σύλλογος, καὶ ὁ σκοπὸς τὸν ὁποῖον ἐπιδιώκει οὗτος. Τριπλοῦς εἶνε ὁ σκοπὸς αὐτοῦ· πρῶτον ἡ ἀντικατάστασις τῆς γ ε λ ο ί α ς Ἐρασμικῆς προφορᾶς, διὰ τῆς ἐν χρήσει παρὰ τῷ Ἑλληνικῷ λαῷ, καθόσον, εἶπεν ὁ ῥήτωρ, τὸ δύσλυτον τοῦτο ζήτημα τῆς προφορᾶς τῆς Ἑλληνικῆς δὲν εἶνε μόνον ἐπιστημονικόν, ἀλλὰ καὶ πρακτικόν, ὑπὸ τὴν δευτέραν δὲ ταύτην ἔποψιν δέον πρὸ παντὸς νὰ ἐξετασθῇ ἐν τῷ κατ' ἐξοχὴν πρακτικῷ ἡμῶν αἰῶνι. Δεύτερον, σκοπὸς τοῦ Συλλόγου εἶνε ἡ ἐπιβολὴ τῆς νέας ἑλληνικῆς, ὡς διεθνοῦς γλώσσης, καθόσον αὐτὴ ἡ ὑπό τινων ἀποδοχὴ τῆς συνθηματικῶς πλασθείσης Βολαπουκικῆς, ὡς γλώσσης διεθνοῦς, ἀποδεικνύει ὅτι ὁ κόσμος αἰσθάνεται τὴν ἀνάγκην κοινοῦ ὀργάνου συνεννοήσεως· τοιοῦτο δὲ ὄργανον ὁ εὐφάντασπος Ὁλλανδὸς πιστεύει ἀκραδάντως τὴν Ἑλληνικήν, καθ' ὃ πλουσιώτερον πεπροικισμένην πασῶν τῶν νεωτέρων γλωσσῶν. Τρίτον, σκοπὸς τοῦ Συλλόγου εἶνε ἡ πρόθυμος ὑπ' αὐτοῦ ὑποστήριξις καὶ παντὸς ἑλλην. ζητήματος, πλὴν τῶν ἀφορώντων εἰς τὴν πολιτικήν.
~~~~~

Αὐτὸς εἶνε ὁ σκελετὸς τῆς ὁμιλίας, περὶ τὸν σκελετὸν τῆς ὁποίας ὁ κ. Muller συνέπλεξε καὶ συνήρμοσε ῥητορικώτατα ἄνθη. Τὸν λόγον του συνεχῶς ἐποίκιλλε καὶ ἐκάλλυνε διὰ πεφωτισμένων σκέψεων καὶ ἐκλάμψεων καρδίας μεστῆς ἐνθουσιασμοῦ ὑπὲρ εὐγενεστάτης ἰδέας καὶ γενναίων ἀναπτερώσεων πνεύματος καὶ πρὸς αὐτὰ τὰ ἐνώπιον ἡμῶν ὡς ἀσύλληπτα ὄνειρα παριστάμενα, καὶ πολλάκις συνεπλήρου τὰς φράσεις του διὰ ῥήσεων ἐξ ἀρχαίων καὶ νεωτέρων Ἑλλήνων συγγραφέων καὶ ποιητῶν. Μετὰ δυνάμεως λόγου ἐξώρκισε τοὺς Ἕλληνας, τοὺς κυβερνήτας καὶ ἰδιώτας νὰ συντρέξωσι πάσῃ δυνάμει τὸ ἔργον τοῦ Φιλελληνικοῦ Συλλόγου, ἦτο δὲ περίεργος ἡ ἀντίθεσις ἐπὶ τῇ θέᾳ τοῦ τέκνου τῆς φλεγματικῆς Ὁλλανδίας, ἀγωνιζομένου νὰ μεταδώσῃ τὸ πῦρ τοῦ ἐνθουσιασμοῦ εἰς τοὺς Ἕλληνας ἡμᾶς, τοὺς τόσον εὐφλέκτους, ἀλλὰ καὶ τόσον δυσκόλως συναρπαζομένους ὑπὸ ζητημάτων, μὴ σχετιζομένων ἀμέσως πρὸς τὴν πολιτικήν.

Ὁ κ. Muller δὲν ἐκηρύχθη ὑπὲρ τῆς γλώσσης τῶν λογίων, οὐδὲ κατέκρινε τοὺς γράφοντας εἰς τὸ κοινὸν ἰδίωμα, ὡς ἐσφαλμένως ἀνεγράφη· δὲν εἶχεν αὐτὴν τὴν ἀπρονοησίαν, εἰς τὴν ὁποίαν οὐχὶ σπανίως ἄλλως τε ὑποπίπτουν οἱ ξένοι. Ἐξ ἐναντίας μάλιστα ἐφρόντισε νὰ δηλώσῃ, ὅτι δὲν εἶνε ἁρμόδιος νὰ ἀναμιχθῇ εἰς τοὺς μεταξὺ τῶν ὀπαδῶν τῆς καθαρευούσης καὶ τῆς δημοτικῆς ἀγῶνας, καὶ νὰ ἐκφέρῃ γνώμην ἐπ' αὐτῶν. Καὶ πλὴν τούτου καὶ ἐκάκισε μάλιστα καὶ τοὺς καταδικάζοντας τὴν χρῆσιν κοινῶν λέξεων, ὡς π. χ. ψάρι, ψωμί, ἀντ' αὐτῶν δὲ προτιμῶντας τὰς ἀρχαίας τοιαύτας, οἷον ἰχθύς, ἄρτος κτλ. Ἐν γένει δὲ προφρόνως ἐπεδίωξε νὰ φανῇ ὅσον τὸ δυνατὸν ἐπιφυλακτικώτερος ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τοῦτο καὶ ἐν ταὐτῷ ἐκλεκτικώτερος, ὡς ἀποδεικνύει ἡ ἐν τῇ αὐτῇ γραμμῇ παράθεσις ὀνομάτων ἐκ τῶν νεωτέρων ἡμῶν συγγραφέων καὶ ποιητῶν, κάπως ἀλλοκότως ἠχούντων, τούτων πλησίον ἐκείνων.

Τὰ μόνα δείγματα ἐξ ὧν θὰ ἠδύνατό τις νὰ συμπεράνῃ ὅτι ὁ σοφὸς καὶ φιλέλλην καθηγητὴς κλίνει μᾶλλον πρὸς τὰς ἰδέας τῶν ὀπαδῶν τῆς καθαρευούσης εἶνε ὁ ἄκρατος αὐτοῦ θαυμασμὸς πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον Ραγκαβῆν — δίκαιος ἄλλως τε ὑπὲρ ἀνδρὸς πολὺ ἀγαπήσαντος τὸν ἐν Ἀμστελοδάμῳ Σύλλογον — καὶ ἡ ἀπόφανσις αὐτοῦ ὅτι πρέπει νὰ μὴ καταβιβάζωμεν τὴν γλῶσσαν, ἀλλὰ νὰ φροντίζωμεν παντὶ σθένει περὶ τῆς ἀνυψώσεως αὐτῆς. Ἀλλὰ τὴν συμβουλὴν ταύτην, οὕτω γενικῶς ῥιφθεῖσαν, ὡς ὑποθέτουσιν οἱ καθαρολόγοι ὅτι ἀφορᾷ εἰς τοὺς θιασώτας τῆς δημοτικῆς, ὁμοίως καὶ οὗτοι φρονοῦσιν ὅτι πρέπει νὰ τὴν λάβωσιν ὑπ' ὄψιν ἐκεῖνοι, οἱ ἀντίθετοι. Ἀκριβῶς ὑπὲρ τῆς ἀνυψώσεως τῆς γλώσσης κραυγάζουσιν ὅτι ἐργάζονται ἀμφότερα τὰ ἀντιμαχόμενα στρατόπεδα. Μὲ τὴν διαφορὰν ὅτι οἱ λεγόμενοι χυδαϊσταὶ τὸ ὕψος τῆς γλώσσης ἐξαρτῶσιν ἐκ μόνου τοῦ ὕψους τῶν ἐννοιῶν καὶ τοῦ κάλλους τῆς συνθέσεως, οὐχὶ δὲ ἐκ τῆς ἀνυπάρκτου εὐγενείας τῶν τύπων καὶ τῆς ἱερᾶς σοφίας τῶν ἀττικοφανῶν συντάξεων· χυδαία γλῶσσα, κατ' αὐτούς, εἶνε μόνον ἡ χυδαῖα νοήματα ἐκφράζουσα. Ἄλλως, ὁ Ὅμηρος, ὅστις πολλάκις, κατὰ τὸ λέγειν τοῦ Λογγίνου, ἐκφράζει διὰ τῶν εὐτελεστάτων ὀνομάτων τὰ ὡραιότατα τῶν νοημάτων, θὰ ἦτο χυδαιολόγος στιχουργός· τὰ θαυμάσια δημοτικά μας ᾄσματα θὰ ἦσαν ἁπλᾶ βαναυσολογήματα καὶ διὰ πέταγμα οἱ στίχοι τοῦ Σολωμοῦ, ὅστις ἀνύψωσε τὴν ποίησιν ἡμῶν ἐκεῖ ὅπου δὲν κατώρθωσαν οὐδὲ μακρόθεν νὰ προσατενίσωσιν οἱ ἐπισημότατοι τῶν καθαρολόγων ποιητῶν μας.

Θερμότατα χειροκροτήματα καὶ εἰλικρινέστατα συγχαρητήρια ἐπηκολούθησαν τὴν ὡραίαν καὶ ὑπὸ πολλὰς ἐπόψεις ἀξιοσημείωτον ὁμιλίαν. Π.

(Ἐφημερίς 20 Ἰουλ. 1892).

ASSEMBLÉE GÉNÉRALE

DE LA SOCIÉTÉ PHILHELLÉNIQUE,

tenue le 24 Septembre 1892, dans l'Hôtel Krasnapolsky à Amsterdam.

La séance est présidée par M. le Prof. van den Es, qui a fait un court discours d'ouverture. Il rappelle le secours moral du Gouvernement Royal Néerlandais, qui a accordé un petit subside à la société afin d'envoyer un docteur-ès-lettres en Grèce, pour y étudier la langue, l'enseignement et la littérature. Le comité ayant décidé de donner ce mandat à M. Muller, celui-ci a rempli cette tâche avec beaucoup de succès.

Le secrétaire, M. le Dr. Muller, lut alors son rapport. En voici les points principaux: Le nombre des membres et des abonnés à l'Hellas commence à augmenter, après les pertes de l'année passée. Seulement la société a fait une perte irréparable par la mort de son Président-d'honneur, M. Rangabé, et de M. le Dr. Hans Müller, un des membres les plus actifs en Allemagne.

Dans le mois de juillet 1892 le secrétaire se rendit en Grèce, pour retourner en Hollande à la fin d'août. Il visita l'île de Corfou, l'Attique et l'île de Syra, pour y étudier l'enseignement, surtout en ce qui concerne le grec ancien. Son rapport officiel sera présenté aussitôt que possible par le Comité à S. E. le Ministre de l'Intérieur.

A Corfou et à Athènes (dans le Syllogue Parnassós) il a prononcé un discours public en grec moderne sur le but et les oeuvres de la Société. Il a obtenu une audience particulière de S. E. le Ministre Tricoupis. Le Consul Général des Pays-Bas au Pirée, M. le Chevalier van Lennep, lui a rendu beaucoup de services pendant tout son voyage.

Après avoir fini son rapport, le secrétaire ajouta qu'en Hollande encore la plupart des professeurs sont indifférents pour la Société, que, lui seul, il a introduit au gymnase d'Amsterdam, c'est-à-dire dans les classes où il est chargé de l'enseignement du grec, la prononciation moderne du grec, tandisque ses collègues continuent encore d'appliquer la prononciation érasmienne, et qu'il est nécessaire aussi d'appliquer au latin la prononciation italienne, sauf peut-être quelques exceptions. Il condamna vigoureusement la méthode actuellement en vigueur, qui rend le grec une langue morte, et qui ne produit nullement les résultats désirables. C'est dans ces questions, que la Société Philhellénique peut faire beaucoup de bien, en prenant l'initiative des améliorations. La Hollande possède deux périodiques, éditées à Leide, la Mnemosyne (fondée par Cobet) qui s'occupe spécialement de la critiqne des textes, et l'Hellas. Ce dernier périodique doit rester l'organe de toutes les idées avancées en matière d'enseignement et de philologie.

Enseigné d'après une méthode vivante et logique, le grec non seulement pourra avoir de grands résultats, mais aussi la dite utopie, d'introduire la langue élevée moderne comme langue internationale scientifique,

pourra devenir une réalité. Il serait à recommander qu'on commençât par le grec moderne pour étudier le grec classique et le grec d'Homère dans les classes supérieures. L'orateur finit en relevant qu'un Hollandais, Grotius, ayant fondé les bases du droit international il y a deux siècles, il serait à désirer que les Hollandais, dans le dix-neuvième siècle, fondassent un monument aussi utile, aussi sublime, c'est-à-dire une langue internationale du monde savant.

Ensuite le trésorier M. Sunier étant absent, le vice-trésorier, M. le Dr. Abresch, rend ses comptes. Il en résulte qu'il y a un petit saldo dans la caisse de la Société, mais il parait surtout que les frais de l'imprimerie et de l'édition de l'organe sont trop grands pour une société, dont les moyens sont encore si faibles. Le rapport du trésorier est approuvé par la commission élue.

Messieurs Abresch et Sunier ont été réélus membres du comité, et au lieu de M. Flament, démissionaire, M. le Dr. IJ. H. Rogge, professeur au gymnase, est élu. M. Rogge avait déjà été nommé provisoirement par le Comité rédacteur de l'Hellas. Comme troisième membre de la rédaction de l'Hellas M. le Dr. P J. Swaving, juge à Woerden (Hollande), est élu. Ces deux messieurs acceptent.

Le président procède alors à la lecture d'un long mémoire écrit en français et en grec, présenté à l'assemblée générale par MM. Jannopulo, Livierato, Yavis, Leotsakos, Shilling et Casanges, membres de la Société en Amérique. Ce mémoire intéressant donne lieu à une longue discussion.

Voici les points principaux du mémoire et des propositions, qu'il contient:

1). La création dans l'Hellas d'une partie purement littéraire, entièrement consacrée à la bibliographie, la poésie et l'histoire néohelléniques. — Cette proposition est adoptée avec la réserve, que l'Hellas devra joindre toujours et avant tout l'étude du grec classique avec celle du grec moderne.

2). L'astriction de la partie des affaires dite officielle à 5—6 pages au plus. — Cette proposition est recommandée aux bons soins de la rédaction.

3). L'élection de trois rédacteurs spéciaux pour chacune des trois parties. — Cette proposition est rejetée, vu les difficultés pratiques. L'assemblée juge qu'il n'est pas nécessaire ni pratique de faire une telle séparation entre le contenu de la livraison et la tâche des différents collaborateurs. La rédaction fera de son mieux pour contenter les membres en Amérique.

En ce qui concerne les autres points, indiqués dans ce mémoire, l'assemblée décide de mettre le circulaire dans les mains du comité, qui est chargé de répondre plus tard aux propositions qu'elle contient.

Dans la discussion, M. Enk de Nimègue (Hollande) recommande à la rédaction de publier un article spécial sur la prononciation du grec moderne, pour mettre à la portée de tous les difficultés, qu'elle contient. — Adopté.

L'assemblée décide qu'il vaudra mieux ne pas nommer encore un nouveau Président-d'honneur ni des membres d'honneur, vu le petit nombre des assistants. La même décision est prise en ce qui concerne l'élection d'un membre de la rédaction pour l'Amérique, mais l'assemblée donne le droit à la nouvelle rédaction de s'assumer de nouveaux membres, non seulement en Amérique mais aussi ailleurs, quand elle le jugera nécessaire. M. Muller fixe l'attention de l'assemblée sur M. le Prof. Théod. Papadimitracopoulos à Athènes, un des membres le plus actifs de la Société, et qui a rendu un grand service à la science par son précieux livre sur la prononciation et par ses articles dans l'Hellas. — Enfin il est décidé que les nouveaux membres de la rédaction, qu'on croira utile de s'assumer, devront recevoir la sanction du Comité.

Lecture est faite d'un mémoire, envoyé par M. P. Charissis à Boudapest, et d'une lettre de M. le Prof. Théod. Oekonomides à Trieste (actuellement à Athènes). Dans cette dernière lettre M. Oekonomides relate qu'il a donne un cours de langue et de littérature grecque à Trieste dans la maison de notre membre-d'honneur, M. Reyer, qu'il a enseigné aux élèves du gymnase la prononciation actuelle et qu'il a obtenu de bons résultats. Donc, il donne le conseil au Comité de faire des efforts afin d'introduire cette prononciation dans les capitales de l'Europe.

A propos de ces lettres, M. Swaving fait les propositions suivantes, surtout en ce qui concerne la Hollande:

1°. Les membres, résidant en Hollande, se réuniront une fois par mois pour étudier et pour parler la langue grecque. — Adopté.

2°. La rédaction fera des efforts afin de procurer aux membres des périodiques et des livres grecs. — L'assemblée décide qu'on fera circuler quelques livres intéressants.

3°. Des journaux grecs seront répandus régulièrement parmi les élèves de tous les gymnases de la Hollande — Le président remarque que cela se fait déjà par M. Muller au gymnase d'Amsterdam, en outre, l'assemblée adopte la proposition.

4°. Le Comité s'adressera à S. E. le Ministre de l'Intérieur pour lui recommander un changement radical dans le programme scolaire, en ce qui concerne le grec. On devra commencer par le grec moderne, et arriver graduellement à l'étude du grec ancien.

Cette dernière proposition est suivie d'une discussion intéressante. M. Abresch explique les difficultés d'une telle réforme. M. van den Es ajoute qu'il y a beaucoup d'obstacles, surtout parce que la Société a encore de nombreux adversaires en Hollande. M. Rogge craint qu'on ne rende le grec trop difficile, et qu'on ne nuise ainsi à la propagande.

M. Muller dit qu'il partage tout à fait l'opinion de M. Swaving, mais que celui-ci est peut-être plus royaliste que le roi, parce qu'il demande immédiatement une réforme, qui appartient à un avenir lointain. En tout cas, on doit commencer par la prononciation, c'est pourquoi il propose à

l'assemblée de demander à S. E. le Ministre une enquête concernant l'introduction de la prononciation nationale dans l'enseignement. On pourrait ajouter qu'il serait utile pour le moment d'enseigner les deux prononciations, pour arriver à une période de transition.

M. le Prof. Rogge préfère attendre encore un petit peu, jusqu'à ce que le Rapport Officiel de M. Muller, concernant sa mission philologique en Grèce, soit publié dans le Journal Officiel du Royaume des Pays-Bas (Staatscourant). Bien que M. Muller ait présenté son rapport au Comité de la Société, ce rapport n'est pas encore tout à fait complet, parce que quelques documents officiels, tels que la loi sur l'enseignement, des statistiques, etc. manquent. Ce n'est pas la faute du secrétaire, mais il lui a été impossible de se procurer, durant son court voyage, ces livres nécessaires. Pour toutes ces raisons, M. Rogge demande que la proposition actuelle de M. Muller sera effectuée en même temps que son rapport sera présenté à S. E. le Ministre, et sera porté par la presse à la connaissance de tous. — Adopté à l'unanimité.

La séance est levée.

APPENDICE.

Lettre adressée par M. le Chevalier P. C. van Lennep, Consul-Général des Pays-Bas à Athènes, à S. E. Monsieur G. van Tienhoven, Ministre des Affaires Étrangères, à la Haye. 1)

Athènes, le 25 Août 1892.

Monsieur le Ministre,

Pour faire suite à ma lettre du 2 de ce mois, je m'empresse d'informer Vótre Excellence que M. le Dr. H. C. Muller a déjà quitté Athènes pour rentrer en Hollande.

J'ose prier Votre Excellence de me permettre d'ajouter quelques mots, touchant l'objet de la mission philologique de M. Muller en Grèce.

C'est une question encore débattue parmi les hellénistes, de savoir si le grec ancien doit être enseigné avec la prononciation préconisée par Érasme, ou si l'on doit adopter celle du grec moderne.

La prononciation érasmienne, qui a eu sa raison d'être au moment de la renaissance des études classiques au XVIe siècle, prononciation qui a été admise par les plus savants hellénistes à l'époque où le grec était *une langue morte*, est encore suivie par un grand nombre de philologues, qui n'étudient du reste la langue grecque que pour admirer les beautés d'une littérature jusqu'ici sans rivale.

1) Malheureusement, cette lettre est arrivée trop tard pour pouvoir être lue dans l'Assemblée Générale. Son contenu ayant un intérêt spécial pour l'Hellas, nous espérons que M. le Consul approuvera sa publication.

Mais depuis la renaissance, il s'est produit un fait historique important par ses conséquences politiques, sociales et littéraires; c'est l'indépendance de la Grèce, qui a eu pour résultat social le développement rapide de l'élément hellène et pour conclusion littéraire la renaissance du grec comme *langue vivante.*

Ce fait n'est pas demeuré inaperçu et a créé un courant assez considérable en faveur de la prononciation du grec moderne comme devant remplacer la prononciation érasmienne, qui n'avait plus sa raison d'exister. C'est à ce mouvement qu'ont obéi M. Muller et ses confrères de la Société Philhellénique en Hollande, ainsi qu'un grand nombre de savants de France et d'Angleterre.

Il serait inutile de discuter la question de savoir si la prononciation du grec moderne représente exactement celle du grec ancien. Nous savons que, d'un siècle à l'autre, et tout en gardant leur génie propre, les langues se transforment sous plus d'un rapport. La prononciation n'est pas à l'abri de cette loi immuable, et je ne crois pas être loin de la vérité en avançant que, s'il avait existé une chaîne ininterrompue entre l'ancien monde hellénique et le nouveau, la prononciation de la langue — que suppose cette hypothèse — aurait été à peu près celle du *grec moderne*, comme le grec moderne est *l'héritier direct du grec ancien.*

Tout en réservant la question au point de vue de la science pure, je pense que l'adoptation de la prononciation moderne, défendue par M. Muller, peut avoir de très grandes conséquences pour les relations internationales.

Sans m'arrêter à faire ressortir l'importance qui découlerait de l'étude du grec ancien avec une prononciation *uniforme* pour tous les savants, je ne puis m'empêcher de remarquer que la connaissance de cette langue avec la prononciation érasmienne est complétement *lettre morte* pour ceux qui visitent la Grèce.

Je suis donc porté à croire que le courant, qui pousse M. Muller et la Société Philhellénique à adopter et à répandre la prononciation moderne, mérite tous les encouragements, et qu'il présente aussi de précieux avantages pour les rapports politiques et commerciaux, qui tendent à se développer de plus en plus entre les Pays Bays et la Grèce.

J'ai l'honneur de solliciter Votre Excellence de vouloir bien porter ce qui précède à la connaissance des savants philologues dans les Pays Bays, ainsi qu'à la Société Philhellénique, et d'agréer en même temps, M. le Ministre, les assurances renouvelées de ma plus haute et très-respectueuse considération.

(signé) P. C. VAN LENNEP.

ΕΛΛΑΣ

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ ΤΟΥ ΕΝ ΑΜΣΤΕΛΟΔΑΜΩΙ

ΦΙΛΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ.

HELLAS

ORGANE DE LA SOCIÉTÉ PHILHELLÉNIQUE D'AMSTERDAM.

ΣΥΝΤΑΚΤΑΙ ΤΟΥ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΥ. - COMITÉ DE RÉDACTION:

Dr. H. C. MULLER, Privatdocent à l'Université et Professeur au Gymnase d'Amsterdam, Secrétaire de la Société,
Secrétaire de la Rédaction
(137 P. C. Hooftstraat, Amsterdam).

Dr. Y. H. ROGGE, Professeur au Gymnase d'Amsterdam.

. . . .

V.

LEIDEN. — E. J. BRILL. — 1895.

Représentant pour la Grèce et l'Orient:
La Maison P. D. SACELLARIOS, imprimeur-éditeur à ATHÈNES

Imprimerie de E. J. BRILL à Leide.

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ.

EIN UNGARISCHER HELLENIST.

(STEPHAN SZABÓ)

1801—1892.

Am 27. März 1892 starb *Stephan Szabó*, der Nestor der ungarischen Hellenisten, im hohen Alter, nämlich in seinem 91. Lebensjahre, sanft, wie er lebte, hingeschieden im Schosze der so innig und treu geliebten Musen, besonders der hellenischen, welchen er schon in seiner Jugend vorzüglich huldigte, und welche ihm durch den langen Lebenslauf so viel Vergnügen gewährten, dasz er ihnen bis zu seinen letzten Zügen anhänglich durch ihren wohlthätigen Einflusz mit Lebensfrische fortwährend in der geistigen Arbeit seinen hinlänglichen Trost fand, und mit jugendlichem Gemüthe ohne Unterlasz wirkend, nach seinen Idealen strebte.

Kaum 10 Tage vor seinem Tode verliesz die Presse seine letzte Lucubration, als Ergebnisz seiner mythologischen Erörterungen jener Richtung, welche er in den letzten Jahren mit einer Vorliebe und zunehmender Lust cultivirte, darauf hinzielend, dasz er zur Erklärung der uralten Geschichte der Ungarn, des Skythischen Stammes, durch die Resultate seiner griechischen Studien eine nähere Orientirung ermittele; obgleich dieser Richtung die neueren sprachvergleichenden Forschungen sehr ungünstig, ja mehr und mehr abhold waren.

Dies ist der Grund, warum die neuere Generation dieses Streben viel weniger billigte, als seine früheren literarischen Leistungen, durch welche er vor einem halben Jahrhundert wahrhaft grosses Aufsehen erregte, da er noch in seinen jugendlichen Kräften mit vollem Eifer sich auf die Uebersetzung der vornehmsten griechischen Geistesschätze wandte, und mit glücklichen Auspicien schon bei dem ersten Auftreten sich die Anerkennung der damals am meisten hervorragenden literarischen Autoritäten erwarb.

Die gelungene Uebersetzung mancher Epigrammen der griechischen Anthologie nämlich war es, durch welche er die Aufmerksamkeit des feingebildeten und auch für die Hellenistik eifernden Franz *Kazinczy*, und früher des tüchtigen Hellenisten

Isidor *Guzmics* und hernach anderer literarischen Notabilitäten schon als angehender Literator erwarb. In Folge dessen wurde er schon im Jahre 1839 zum Mitgliede der Ungarischen Wissenschaftlichen Akademie und bald darauf auch des belletristischen Instituts *„Kisfaludy-társaság"* gewählt, als solcher, der die früheren Bestrebungen der altclassischen Richtung mit auffallend gesteigertem Eifer und Erfolg fortzusetzen, ja auch in Schwung zu bringen sich bestrebte, und sich dazu auch berufen zeigte.

Und wahrhaftig nicht nur die ersten Indicien verwirklichte er mit erfreulichen Resultaten, sondern bewies bald seine tüchtige Fähigkeit auch zur treffenden Uebersetzung anderer sowohl poëtischer, wie auch prosaischer Meisterwerke der Hellenischen Literatur, welche ihm von Seite jener literarischen Gesellschaften anvertraut wurden, mit einem so glücklichen Erfolge, dasz sowohl das gebildete Publicum, wie auch die massgebenden Autoritäten ihm vollen Beifall zollten. — Im Jahre 1846 war es, dass diese Anerkennung so zu sagen ihren Culminationspunkt erreichte, da in diesem Jahre aus den Früchten seiner Muse beinahe auf einmal drei merkwürdige Producte erschienen, und zwar: *a*) Die Uebersetzung der *Aesopischen Fabeln*, *b*) der *Tetralogie* des *Isokrates* und *c*) der *Odyssea* des Homeros. Alle drei in einer gelungenen Uebersetzung, welche in einem ergreifend treffenden ungarischen Idiom gehalten, wahrlich angenehm überraschend die damals kühn aufstrebende idealische Tendenz der neuen Generation begeisterten.

Besonders aufmunternd und belebend wirkte auf den emsig Arbeitenden der Umstand, dasz die Ung. Wiss. Akademie seine Uebersetzung der Odyssea mit dem grössten Prämium beehrte, und zwar auf die Empfehlung des Vicepräsidenten Gr. *Stephan Széchenyi*, der damals nicht ohne Grund für den grössten ungarischen Patrioten galt. Dieser erhabene Tongeber des culturellen Fortschrittes wünschte ihn auch persönlich kennen zu lernen.

Diese wohlverdiente Ehre spornte den eifrigen Arbeiter alsogleich zur Uebersetzung der Ilias und fernerhin auch zu mehreren anderen hellenischen Meisterwerken, durch welche er die edle Begeisterung der damaligen Generation möglichst zu heben hoffte. Und was er sich so ernst vornahm, trachtete er auch mit allem Bestreben durchzuführen.

Als Hauptaufgabe hielt er nun jedenfalls die Uebersetzung der Ilias, obgleich solche schon früher in ungarischer Sprache erschienen war, nicht nur in Bruchstücken, sondern auch im Ganzen, nämlich von Franz Vályi-Nagy; aber unter andern auch der rasche Fortschritt der sich mehrfach entwickelnden ungarischen Sprache forderte es dringend, dasz er auch diese mühsame Arbeit neuerdings unternehme. Und die warme Aufnahme seiner Odyssea machte ihm dieses einigermassen zur edlen Pflicht der er sich gerne unterzog.

Aber inmitten dieser wichtigen Unternehmung brach die Revolution 1848 aus, und der im Stillen zurückgeträumte Krieg bei Ilium zeigte sich ringsum stürmisch auch in der Wirklichkeit, und zwar auch in der Nähe des bescheidenen Landpfarrers, zu dem damals nach der Zerstörung der Stadt Losoncz auch manche obdachlose Bürger vertraulich strömten, eine gütige Aufnahme flehend. Derer etliche nahm er dann mit christlich-patriotischem und wahrlich philanthropischem Geiste zu sich, und sorgte für sie einige Zeit in der ärmlichen Pfarre.

Doch trotz dieser Widerwärtigkeiten im öffentlichen und Privat-Leben arbeitete er auch in diesen trüben Tagen und beendigte die Uebersetzung der Ilias schon mit dem Beginne des sechsten Decenniums so, dasz dieses monumentale Werk durch die Unterstützung der Akademie und des Erzbischofs *Adalbert Bartakovits*, des patriotischen Gönners der ungarischen Literatur, schon im Jahre 1853 mit einer gelehrten Einleitung des berühmten Philologen *Paul Hunfalvy* erschien, und von den sachkundigsten ungarischen Gelehrten ebenfalls freudig empfangen wurde.

Obwohl aber damals die traurige Stimmung des Landes diesem werthvollen Phänomenon von Seite des Lesepublicums kein so günstiges Willkommen zeigen konnte, als vor etlichen Jahren die damalige Begeisterung der ungarischen Odyssea applaudirte, dennoch äuszerte der biedere Hellenist kein Sinken des Muthes, sondern ging wacker fort auf seinem edlen Pfade, um diesen Boden je mehr zu befruchten. Denn gleich darauf unternahm er die Uebersetzung des Hesiodos, welche er auch bald vollendete, und zur Veröffentlichung der Akademie einreichte.

Da entstanden aber manche Einwendungen gegen jene Anmerkungen, welche Szabó besonders zur Erklärung der Theogonie häufig vorbrachte mit jener sonderlichen Auffassung, welche er für Ergebnisse seiner mythologischen Studien und die uralte Geschichte betreffenden Forschungen für zeitmässig, ja gegen die damalige gedrückte Stimmung für sehr trefflich hielt; aber die Gegner seiner Richtung setzten sich diesen Ansichten entgegen. Denn die in Schwung gebrachte sprachvergleichende neue Forschung miszbilligte schon sehr jene allzukühnen, ja oft willkürlichen Combinationen, mit welchen der berühmte *Stephan Horvát* in den vorigen Decennien die ungarische Jugend von der Katheder der ungarischen Sprache an der Universität so hinreiszend enthusiasmirte.

Paul Hunfalvy stellte sich dieser Richtung schroff entgegen, besonders nach der Revolution, da schon Horvát vor einigen Jahren († 1843) gestorben war.

Paul Hunfalvy schätzte übrigens als ebenfalls eifriger Hellenist Stephan Szabó als geistreichen Uebersetzer, refüsirte aber seine Zustimmung zu Horvát's Ideen, die er für unhaltbar erklärte.

Szabó war nicht geneigt seine Lieblings-Muthmaszungen aufzugeben, obwohl er zu Hunfalvy innige Freundschaft fühlte. Und so blieb die Ausgabe seines Hesiods, wie auch noch mehrerer Uebersetzungen aus dem Griechischen, bis jetzt noch immer beseitigt [1]).

Nur die Uebersetzung der Argonautica des *Apollonius Rhodius* kam ans Tageslicht im Jahre 1876 zur Gelegenheit seines 50-jährigen Schrifsteller- und zugleich Priester-jubiläums, welches seine Verehrer und Freunde herzlich feiern wollten; und Anton *Lonkay*, der Redacteur des *„Magyar Állam"*, als begeisterter Hellenist bezeigte seine innige Freundschaft durch die Herausgabe dieses Werkes.

Als interessante Documente erschienen da jene Contestationen, welche bei dieser Gelegenheit dem ehrwürdigen Greise zugesendet waren, nämlich *a*) von der ung. Akademie der Wissen-

---

1) Aus dem Verzeichnisse derselben, welches wir weiter hin vorweisen (S. 7—8), wird dies ersichtlich.

schaften, *b*) von der belletristischen Gesellschaft „Kisfaludy Társaság", *c*) von der Budapester Philologischen Gesellschaft, *d*) von der Jugend des Piaristen-Gymnasiums in Budapest.

Diesen Contestationen geht eine doppelte Dedication des Uebersetzers an den grossmüthigen Mäcenas und Freund *Anton Lonkay* voran, der ihm dadurch ein Freundschaftsdenkmal errichtet hatte.

Durch diese veröffentlichten Ehrenbezeigungen, welche damals auch in der Journalistik mehrfach wiederhallten, wurde die seit einigen Jahren abnehmende Erinnerung an den gefeierten Uebersetzer des *Homeros* auch in weiteren Kreisen wieder erweckt.

Ebenso geschah dieses nach 13 Jahren durch die noch vermehrten Gratulationen zur Gelegenheit seines akademischen Jubiläums, welches am 23 November 1889 gefeiert wurde und wozu auszer den genannten literarischen Gesellschaften und Corporationen auch die Obergymnasien in Eger (Erlau) und Rozsnyó, hernach mehrere vornehmere Individuen, besonders aber sein Dioecesan-Bischof ihre herzlichsten Grüsse ihm zusendeten. Mit diesen kamen auch einige Geschenke, die ihm zur Ehre und als Zeichen der zärtlichsten Verehrung gesendet wurden. So beehrte ihn in Begleitung eines correct concipirten hellenischen Briefes der gelehrte Pfarrer *Joseph Abday*, ein wohlgebildeter Hellenist, mit einem werthvollen Vespermantel. Mit einem ebenfalls griechischem Briefe gratulirte ihm der Akademiker Baron *Dionysius Mednyánzky* und der gelehrte griechische Pfarrherr und Archimandrit zu Budapest *Gregorios Gogos*. Diesem antwortete Szabó mit trefflichen improvisirten Distichen, wie er dies auch noch letztens erwies durch die Zusendung dieses Distichons:

Χαῖρε ἐμοὶ ἑλληνιστὴς καὶ ἐτήτυμος Ἕλλην
Γῶγε, Ἀθηναίων χάρμα καὶ Οὐγγαρέων.

Γαμηλιῶνος κγ. 1892.

Bald darauf wurde er auch von höherem Orte mit dem Franz-Josef-Orden als Anerkennung seiner geistigen Bemühungen in der Seelsorge und seiner literarischen Bestrebungen decorirt.

Der so mehrfach beehrte Nestor nahm alle diese Contestationen als wohlwollende Neigungen mit jener Bescheidenheit an, welche ihm immer eigen war, und die mit einer gewissen edlen Un-

abbängigkeit seiner Gesinnung verbunden es verursachte, dasz er niemals nach höherer Stelle trachtete, niemals den einflusz-reichen Kreisen sich mit Privatwünschen näherte, sondern vergnügt in seinen literarischen und Berufsbemühungen als einfacher Landpfarrer bis an's Ende beharrlich fortwirkte, worin ihn besonders in den letzten Jahren ein Gehilfe als Kaplan in den kirchlichen Functionen sehr behilflich unterstützte.

Und so verfloss sein Leben zwar meist in stiller Abgeschiedenheit, doch fortwährend den höheren geistigen Interessen gewidmet, von den vaterländischen Musen in Leiden und Freuden begleitet, wenn auch nur mittelbar und leise und kaum bemerkbar, dennoch bedeutend wohlthätig einwirkend in die Strömung der neueren Zeit, da diese in den letzteren Decennien durch den Drang der socialen Bedürfnisse schon immer mehr und mehr der materiellen Realität sich hinneigte so, dasz sie in dieser Richtung schon wegen Mangel an nöthigem Idealismus sich oft bangend beklagt.

Die Mäszigung dieser allzusehr Ueberhand nehmenden Richtung wurde demnach zur dringenden Aufgabe der zweckbewussteren Geistesbildung, vorzüglich der Männer der Humanitätsstudien. Und wahrlich nicht geringen Theil können wir auch unseren wohlverdienten Hellenisten zugestehen in der Erwachung jenes seit einiger Zeit schon wieder rasch sich erhebenden Geistes, welcher durch das neuere Unterrichtssystem die Cultur der classischen Bildung bedeutend gehoben hatte, so, dasz es jetz schon auch durch eine organisirte philologische Gesellschaft mehr und mehr zunehmend in der Literatur sich fortwährend tüchtiger offenbart.

Zu diesem Erfolge haben gewisz auch die ersprieszlichen Leistungen St. Szabó's erheblich beigetragen. Denn nicht nur Dilettanten fanden seine Uebersetzungen genuszreich, sondern auch tüchtigere Fachgenoszen spendeten ihm Lob für deren Trefflichkeit. Dies that unter Anderen besonders der hervorragende gründliche Hellenist *Paul Lichner*, der im Schul-Programme des evangelischen Lyceums zu Pozsony (Preszburg) im Jahre 1853/54 sich eigens zur Aufgabe unternahm die Uebersetzung Homer's von *St. Szabó* eingehender zu billigen, wo er ihm mit warmer Anerkennung applaudirte.

Es entstand aber unterdessen in der neueren Generation aus mehrfachen Veranlassungen eine dem früheren Geiste unhold widerspänstige Gesinnung, von der wir ferner manches zu erwähnen haben.

Zwar haben die jüngeren Spröszlinge der neueren Schule in ihrem kühnen Aufstreben und Schwunge auf die früheren Leistungen und auch den Erfolg der Wirksamkeit *Szabó's* als einer abgesonderten, sozusagen auf eigene Faust getriebenen, und nach ihrer Meinung schon ziemlich veralteten Literatur, theils gleichgültig, theils auch verachtend herabgesehen, aber hoffentlich werden sie später mit aufgeklärterem Urtheile seine mühsamen Producte gehöriger billigen, besonders, wenn auch die vielen, bisher noch in Manuscript zurückgebliebenen Uebersetzungen und Arbeiten concreter als bisher in Betracht genommen werden. Denn wohl mehrere sehr nutzbare Erzeugnisse befinden sich noch in seinem bisher nicht edirten literarischen Nachlasse, welchen er schon vor etlichen Jahren meistentheils der katholischen literarischen Gesellschaft „*Szent István-társulat*", deren er auch Mitglied war, übergeben hatte.

Dieser besteht nämlich aus folgenden Manuscripten:

I. Uebersetzungen aus den antiken hellenischen Autoren:

1. Die Werke Hesiod's mit vielen Anmerkungen (in IVto 1—512 S.) Uebersetzt im J. 1865 und wieder im Jahre 1875 (IV. 1—162 S.).

2. Die Batrachomyomachie (übersetzt im J. 1830).

3. Ilias I. 1—610 v. umgearbeitet im J. 1880.

4. Die Rede des Lykurgos gegen Leokrates in IVto 1—83, übersetzt 1842.

5. Demosthenes von Plutarchos IV. 1—22 übersetzt im J. 1839.

6. Isaios der Redner von Dionysios Halikarnassios (IVto 1—14). Uebers. im J. 1839.

7. Demosthenes Rede *περὶ τοῦ στεφάνου* (de Corona). Uebersetzt im Jahre 1840 und 1877.

8. Argonautica eines Orphikers (aus der Orphischen Literatur) in 1380 Hexametern (IVto 1—259 Seite) übersetzt im Jahre 1876.

9. Apollodoros von Athen „Βιβλιοθήκη". Uebersetzt im J. 1878.

II. Uebersetzungen aus den Griechischen Apostolischen Vätern nämlich:

1. Zwei Briefe des h. Clemens Romanus.
2. Der Katholische Brief des h. Barnabas.
3. Brief des h. Polycarpus und sein Martyrium.
4. Briefe des h. Ignatius Martyr, Bischofs v. Antiochien.
5. Brief eines unbekannten Verfassers an Diognet. (Alle diese übersetzt aus dem Griechischen Texte nach der trefflichen Ausgabe von Carl. Jos. Hefele, Tübingen, 1841.
6. Des h. Chrysostomos „Περὶ ἱερωσύνης".

Es ist aber zu bemerken, dasz aus den hier angeführten Uebersetzungen nur allein der Brief an *Diognet* bisher im Drucke erschienen ist, und dasz auszer diesem Nachlasze noch etwelche Manuscripte von ihm sich hier und da befinden. Unter andern vorzüglich bemerkenswert ist jenes, welches eine Auswahl seiner Uebersetzungen aus der hellenischen Anthologie enthält. Nach seiner Angabe mehr als 1200 Epigrammen sind in dieser Auswahl, welche er dem Herausgeber Ludwig Aigner schon vor etlichen Jahren übergeben hatte, mit dem Vorbehalte sie erst nach seinem Tode zu veröffentlichen.

Seine interessante Correspondenz aber übersandte er mir im Jahre 1890 mit freundlicher Zuversicht. Aus dieser ist mir nun sein ganzer Lebenslauf bis zu den kleinsten Details klar ersichtlich.

III. Eine Reihe mythologischer und urgeschichtlicher Untersuchungen befindet sich in jenem Nachlasse seiner Handschriften, welche noch nicht veröffentlicht wurden; so sind namentlich die folgenden:

1. Der Ring des Prometheus.
2. Die Völkerschaft der Titanen und Giganten.
3. Hermes und die Hermopiden.
4. Die Bedeutung des Namens Byzantion.
5. Die Namen Kronos und Skythe.
6. Der Name Asiens.
7. Untersuchung der Benennung Dentumoger. 1877.
8. Arkadia des Pausanias. 1877.
9. Die Insel der Seligen oder Elysion.
10. Stein der Weisen. 1883.
11. Die ehemaligen Bewohner der Insel Corfu. 1877.
12. Bacchus als Wassergottheit. 1882.

13. Das Schaf und die Wolle in der Mythologie.
14. Der Name des Homeros. 1882.
15. Der Name Roma's. 1882.
16. Die Auslegung des Wortes Chaos.
17. Programm-artiges. Fragmente des Studiums über die ältesten Magyaren. 1884.
18. Ursprung und Benennung der Magyaren. 1885.
19. Einige Untersuchungen und Studien über die vier biblischen Namen des Heilandes. 1889.

Einige derlei uralter geschichtlichen und mythologischen Forschungen liesz er aber auch im Drucke erscheinen.

Namentlich diese:

1852. Arkadien als uralter Wohnort der Magyaren; erschienen im „*Uj Magyar Muzeum*".
1882. Das Schicksal der Chamiten.
1886. Der Vater des Nimrod (im Tageblatt „Magyar Állam)".
1888. Das „Schwert Attila's".
„ Muthmaszungen von den Ahnen der Zigeuner.
1889. Die Spuren Mozes' bei Homer.
„ Die Afrikanischen Amazonen.
„ Die Amerikanischen Amazonen.
1890. Mamzer. (Genealogische Untersuchung des Magyarischen Stammes).
1891. Der Ursprung der Musen und die Bedeutung dieses Namens.
„ Die vormondlichen Arkaden = Ἀρκάδες προσέληνοι.
1892. Dodekatheologia. (Die 12 Götter im Griechischen und Römischen Mythos).
„ Gott der Magyaren. (Der Begriff der Gottheit bei den uralten Magyaren).

Sein Wunsch war übrigens, welchen er in manchen seiner Briefe mir Kund gab, es möge jemand, der mit gehörigem Talent und Apparat begabt ist, nicht nur jener verwaisten Erzeugnisse sich gütig annehmen, und nach strengerer Revision verbessert sie herausgeben, sondern auch die schon veröffentlichten möglichst vollkommener, der neueren Generation brauchbarer, nützlicher machen; da nämlich dies nun bei der jetzigen Entwickelung der magyarischen Sprache schon weit besser gelingen

würde, als damals, wo er als Bahnbrecher noch mit so viel Schwierigkeiten zu kämpfen hatte.

Die rüstige Bemühung der jüngeren Hellenisten läszt es hoffen, dasz dieser Wunsch des Verblichenen, wenn auch nur allmählig, dennoch mit gutem Erfolg in Erfüllung gehen wird.

Dessen Bürgschaft sahen wir gleich nach seinem Absterben, da nämlich das Gefühl des Verlustes sich von vielen Seiten so ehrerbietig zeigte und in wärmsten Anerkennungen sich durch die Presse kundgab.

Eine merkwürdige Erscheinung war es bei seinem Begräbnisse, dasz dazu aus der Umgebung nicht nur die Intelligenz, sondern auch das Landvolk feierlich gekleidet zusammenströmte, und ihn wegen seiner väterlichen Güte wehmüthig dorthin begleitete, wohin er ihre Vorfahren seit Jahrzehenden begleitet hatte, und nun in deren Mitte sich der ewigen Ruhe übergab.

Seine Verehrer werden auch diese Stelle mit gebürendem Monumente beehren, und die zukünftige Generation wird sein Andenken mit wachsendem Hochschätzen verehren, da sein Beispiel desto wirksamer sie begeistern wird, je klarer sie einsieht, wie viel er für die Veredlung seiner Nation geopfert und mit Schrift und That ersprieszlich gewirkt hat.

Da wir wegen seiner so ausharrenden Bemühungen für die Hellenistik ihn ganz würdig halten, dasz er auch auszer dem Vaterlande näher bekannt werde, scheint es auch hier am Orte zu sein die Hauptmomente seines ehrsamen Lebens kurz zu erwähnen.

Im Beginne dieses Jahrhunderts kam er in *Bakony-Szent-Király*, nahe bei Veszprim, von reformirten, bäuerlichen Standes, aber ziemlich wohlhabenden Eltern auf die Welt. In seinem 12-ten Jahre schon ganz verwaist, wurde er durch die liebreiche Theilnahme des Advokaten Franz Molnár nach Pápa in die reformirte Schule geschickt. Hernach um seine Ausbildung für einen höheren Zweck sicherer zu befördern, empfahl derselbe ihn dem Grundherrn Grafen *Ladislaus Eszterházy*, der als Bischof der Dioecese Rozsnyó ihn in den dortigen Convikt väterlich aufnahm, und gütigst unterstüzte.

Die Dankbarkeit für diese grosse Wohlthat und die freundliche Umgebung steigerte in seinem Herzen die Neigung, die

er schon früher gern hegte zum katholischen Glauben derartig, dasz er bald den Wunsch ganz entschieden eröffnete dieser Kirche anzugehören, und dies geschah. Freudig und fortwährend genoss er hernach die bischöfliche Versorgung bis zur Beendigung des Gymnasiums, in welchem damals schon die regulirten Chorherrn des Premonstratenser-Ordens Unterricht ertheilten.

Stephan Szabó gedenkt ihrer auch in seinem späten Alter immer dankbar. Besonders erwähnt er mit inniger Liebe seinen einfluszreichen Professor in der 6-ten Klasse, der die Poetik mit so einnehmender Lust vorgetragen hatte, und nebst der lateinischen Poesie auch die magyarische so gewinnend anempfahl, dasz Szabó in beiden glückliche Fortschritte gemacht hat.

Um sich möglichst den liebgewonnenen Studien widmen zu können, wählte er den geistlichen Stand, und vom Bischof gerne angenommen, machte er im dortigen Seminär den philosophischen und theologischen Cursus durch 6 Jahre.

Dann bekam er eine interimale Anstellung in der bischöflichen Kanzlei. Hernach im Jahre 1826 zum Priester geweiht, wurde er seinem Wunsche gemäsz nach Karancs-Keszi aufs Land als Kaplan geschickt, zufällig eben zu jenem Pfarrer, der ihn früher in den Schosz der katholischen Kirche aufnahm. Bei diesem rechtlich gesinnten und wahrhaft beispielvollen Chef machte er 8 Jahre hindurch seine Kaplanscarriere, bis er zuerst interimal und hernach definitiv eine Pfarrerstelle erhielt. — Und diesem geistlichen Berufe lebte er mit treuer Hingebung in den bescheidenen Dörfern: *Osgyán*, *Guszona*, *Pilis* und seit 1856 bis an's Ende seines Lebens in *Kazár*, nahe an dem Gebirge Mátra, unweit von Eger (Erlau).

Nicht nur seine schriftlichen Erklärungen geben es Kund, sondern auch sein ganzer Lebenslauf bestätigt es, wie erhaben er seinen geistlichen Beruf auffasste und thatsächlich zu erfüllen bestrebt war. Segnend erwähnen ihn alle diejenigen, welche ihn als jüngeren Seelsorger näher kannten, da sie seine Pfarrkinder waren. In seinem brieflichen Nachlasse finden wir darüber mehrere aufrichtige Contestationen.

Ach seine Mussestunden waren nebst seinen Seelsorgersbemühungen immer zur Pflege des geistigen Lebens gerichtet. Die Menge seiner schriftstellerischen Arbeiten beweist es hin-

länglich, wie sparsam er hiezu die theuere Zeit benützte. Der unvergessliche Professor *Anton Szidor* war es, der ihn zum Studium der hellenischen Sprache zuerst aufmunterte.

Seine Ehrfurcht gegen den so innig verehrten Lehrer machte es, dasz er das anempfohlene Studium so inbrünstig und ausharrend kultivirte, bis endlich auch die süssen Früchte dieses angenehmen Studiums ihn immer mehr und mehr begeisterten.

So lebte er durch mehr als ein halbes Jahrhundert ein sozusagen idyllisches Landleben in den meist abgelegenen Dörfern, wo er auszer dem Verkehr, welchen sein geistlicher Beruf forderte, zur Zerstreuung am liebsten in seinem Garten die Blumen und die emsigen Bienen betrachtend sich erquickte, oder die nahen Haine und Wälder am meisten einsam durchstreifte, im Geiste immer mit den lebhaftesten Erinnerungen an Hellas' classische Fluren.

Nur manchmal besuchte er seine übrigens freundlich geehrten Collegen in der Nähe. In Budapest erschien er selten und auch dann besuchte er dort nur die vertrautesten Freunde, mit denen er sonst brieflich öfters in Berührung kam, und über die wichtigeren Begebenheiten des literarischen Lebens sehr gerne Nachrichten empfing, wie auch aus den Tagesblättern seines Freundes, des tüchtigen Hellenisten *Anton Lonkay*, noch fleisziger aber aus den periodischen Schriften des philologischen Vereines und den Publikationen der ungarischen Akademie und anderer literarischen Gesellschaften, deren Mitglied er war, den rüstigen Fortschritt beobachtete.

Lebhaft interessirte ihn jeder wichtige Moment der geistigen Bestrebungen, und da er gerne erkannte, dasz die jüngere Generation schon unter günstigeren Umständen ausgebildet von Tag zu Tag schönere Erfolge des philologischen Studiums wie auch anderer Zweige der Literatur aufwies, freute er sich herzlich hierüber, und nahm auch das nicht gar so übel auf, wenn manche deren seine Versuche etwas indiscreter beurtheilten, über welche er selbst dann und wann gemüthlich humorisirte.

Bitterkeit liesz er niemals fühlen, auch gegen jene nicht, die ihn ungebührend bekrittelten. In seinem Benehmen lag etwas Sokratisches, und die Lust, welche er durch den so lang-

währenden Umgang mit den besten hellenischen Geistern sich aneignete, verliesz ihn nicht bis zum letzten Hauche.

Obwohl die Beschwerlichkeiten des Alters schon in den letzten Jahren, besonders bei rauherer Witterung, ihn immer häufiger überfielen, ertrug er sie dennoch duldsam ohne Klagen und erstickte die Leiden im frohen Genusse der geistigen Arbeit, deren Früchte ihn wahrhaft ernährten und ergötzten.

Der letzte Anfall, der seinen geschwächten Organismus schädlicher angriff, war ein leichtes Fieber. Dieses glaubte er durch einen Ausflug zu seinem Busenfreunde und nächsten Collegen sehr leicht abwenden zu können. Aber den zärtlichen Freund machten die Symptome allsogleich ängstig. Dieser ermahnte ihn nun wohlwollend, er möge sich durch den Arzt besichtigen und behandeln lassen, und endlich in seinem hohen Alter von dem bisher praktizirten Selbstcuriren abstehen, welches bei seiner diaetetischen Lebensweise sich meistens hinlänglich bewies.

Der gute Rath des Freundes war befolgt, aber erfolglos. Die Stunde des Scheidens nahte rasch. Den entkräfteten Körper verliesz der sanfte Geist, nachdem er als wahrer Priester mit beispielvoller Hingebung allen gehörigen Religionspflichten Genüge geleistet und von seinen Amtsgenossen, wie auch von seiner Umgebung herzlichen Abschied genommen hatte, schlummerte er sanft ein, ohne Äuszerungen des Schmerzes. Ein sinnender Augenzeuge konnte ihm wahrlich nachseufzen: Ecce quomodo moritur justus! Qualis vita, mors est ita.

Und wir glauben hier diesen Umstand mit Recht erwähnen zu können, um anzudeuten, dasz die Seele, welche sich von der Erniedrigung der irdischen Leidenschaften und Begierden durch das ganze Leben so siegreich los machte, im letzten Kampfe fast ohne Mühe sich aussondert. Nach dem Begräbnisse sahen wir allsogleich in seinem eröffneten Testamente, wie er auch in seinem letzten Willen seine Herzensgüte und Dankbarkeit gegen diejenigen erwies, welchen er sich einigermassen verpflichtet fühlte.

Die Hinterlassenschaft in materiellem Vermögen konnte freilich nicht eben beträchtlich sein. Sein Streben war ja viel erhabener, als dasz er sich auf Güter- und Gelderwerb hätte verlegen können.

Ja, auch in der Forderung seiner rechtlichen Gebühren war er zu zärtlich schonend und oft auch mit eigenem Nachtheile barmherzig, so, dasz er wegen seiner Herzensgüte nicht selten Mangel an Nöthigen leiden muszte.

Nur in den letzten 10 Jahren wurde im Hause durch die energische Verwaltung seines Gehülfen etwas Weniges zur bequemeren Haushaltung erspart. Und aus diesen spärlichen Einnahmen spendete er gerne freigebige Wohlthaten den Bedürftigen und opferte auf edle Zwecke, veröffentlichte auch manche seiner mythologischen Lucubrationen auf eigene Unkosten, um damit seinen literarischen Freunden ein Xenion zu bieten.

Dieser Gesinnung gleich lautet auch sein Vermächtnissbrief. Den geringen Nachlasz vermachte er darin theils literarischen Zwecken, theils aus Erkenntlichkeit zu einiger Belohnung seinen alten Dienstleuten.

Innig gerührt lasen wir in dem mit zitternden Zügen geschriebenen Testamente, welches von 11-ten Feber 1891, datirt ist, unter Andern besonders diesen letzten Willen: *„Meine Bücher, meinen werthesten Schatz, hinterlasse ich dem Obergymnasium zu Rozsnyó, in welchem ich* 1813—1819 *selige Tage genossen habe.* (Könyveimet, legföbb kincsemet, a rozsnyói fögymnasiumnak, melyben 1813—1819 boldog napokat élveztem, hagyom).

Dort erhielt er nämlich die Hauptgrundlage seiner zukünftigen Ausbildung, und wurde besonders von seinem sehr geliebten Mentor, Dr. Anton Szidor, in jene Richtung eingeweiht, welche er bis ans Lebensende treulich befolgte.

Und dieses Institut übernahm bald den werthvollen Nachlass freudig als theuere Erbschaft.

Dankbar gibt hievon Rechenschaft das im Monate Juni 1892 veröffentlichte Programm des Gymnasiums, in welchem der Director Dr. *Laurenz Tóth* seinem Andenken eine warme Parentation widmet und ihn als den Stolz jenes Instituts in der Reihe der besten Zöglinge desselben hervorhebt. In dieser Mittheilung erscheinen zugleich manche interessante Notizen von jenem herzlichen Verhältnisse, welches den schon bejahrten Schüler an den so erspriesslich beeinfluszenden Lehrer bis ans Ende unaufhörlich mit der innigsten Pietät knüpfte.

Sein überhaupt gefeierter Mentor starb im Jahre 1874, als 80 jähriger und allerseits hochverehrter Greis, der wegen seiner literarischen Verdienste besonders im Fache des öffentlichen Unterrichts- und Erziehungswesens auch vom Könige zweifach ausgezeichnet wurde, nämlich mit dem krongeschmükten goldenen Verdienstkreuze und dem Ritterkreuze des Franz-Josef Ordens.

Schüler und Meister hatten also das Glück sich gegenseitig an dem gesegneten Erfolge ihrer geistigen Verwandtschaft freuen zu können.

Szabó gab auch nach dem Hinscheiden seines Mentors mehrfache Zeugnisse seiner zärtlichen Liebe gegen den unvergeszlichen Lehrer.

Uebrigens auch gegen mindere Wohlthäter erwies er sich immer sehr erkenntlich. Ueberhaupt gab er viel lieber gegen jedweden den Ausdruck des Wohlwollens, als des Unwillens, und schonte der Nachrede auch gegen jene, von welchen ihm Unrecht widerfahren war.

Mögen aber die weiteren Details seines überhaupt idyllischen Stillebens als ergänzende Züge einer seltsam erhabenen Gesinnung für die einheimischen Verehrer noch so interessant sein: hier fühlen wir viel mehr die Obligenheit, uns blos auf eine bündige Skizzirung desselben zu beschränken, und nur aus internationaler Hinsicht den ungarischen Hellenisten als einen an und für sich tüchtigen Kämpfer für die altclassische Bildung zu schildern. Aber auch hieraus soll das Bild seines Geistes in möglichst concreter Auffassung hervorleuchten. Denn wegen des energischen Wesens seiner Individualität, welches trotz der vielen ungünstigen Umstände immer unverzagt und rastlos ausharrend in seiner idealen Richtung fortwirkte, scheint er uns jedenfalls würdig zu sein, dasz er für diese treue Hingebung und ergiebige Thätigkeit auch in ferneren Kreisen der hellenischen Philologen eine verhältniszmäszig gebührende Anerkennung finde.

Sein Geschick looste ihm keinen so günstigen Wirkungkreis zu, wie solcher zum Beispiel einem Dr. *Crosby* in New-York oder anderen hervorragenden Hellenisten der Jetztzeit in mehr gesegneten Ländern zu Theil wurde. Aber sein Bestreben war doch schon in sich selbst genommen von so intensiver Art,

dasz er damit in glücklicheren Verhältnissen einen bedeutend extensiven Raum hätte befruchten können.

Seine überaus bescheidene Natur drang niemals in den Vordergrund. Nicht einmal die dargebotenen Vortheile benützte er hinlänglich. Und für diese übermäszige Zurückhaltung muszte er wohl auch mit einiger Hintansetzung, Beschränktheit und mitunter so zu sagen mit einem Isolirtsein büszen.

Jedoch ist diese einstige Abneigung hauptsächlich den Widerwärtigkeiten jener überaus kritischen Zeit zuzurechnen, welche nach der fatalen Katastrophe der Revolution die Gemüther und Gesinnungen so verwirrt machte, dasz sie anstatt die früheren verhältniszmäszig einträchtigen und schon ziemlich consolidirten Bestrebungen consequent fortzusetzen, in gar verschiedene Richtungen ausarteten.

In Folge des jähen Sturzes entstand eine ungemeine Verlegenheit auch in den geistigen Tendenzen. Auch die edleren Ansichten geriethen hiedurch in eine Fluctuation. Aus Miszverständnissen entstand manches Zerfallen, mancher Zwiespalt. Die überrumpelnden Improvisirungen der Gewalthaber und die Erbitterung der Bemächtigten gebaren (in den 50-ger Jahren) eine hartnäckige Reaction, welche mitunter auch gegen heilsame Bestrebungen misztrauisch und widerspänstig entgegentrat. Die politische Situation des Landes war jedenfalls bedauerlich. Es handelte sich ja nach der Bemächtigung desselben beinahe ein Decennium hindurch von der Verwirkung der Constitutionellen Rechte und einer entstandener *Tabula rasa*, wodurch die langsame Vernichtung des ungarischen Elementes muthmaszlich in Aussicht gestellt wurde.

Gegen diese Tendenz betrübte sich ganz natürlich das kräftige Nationalgefühl auch der sanfteren patriotischen Denker. Die heftiger Begeisterten aber geriethen in äuszerste Erbitterung.

Aus dem schroffen Conflicte der Extremitäten drang sich ein sonderlicher Radicalismus der Ideen hervor, wie in politischer, so auch in socialer, ja mitunter auch in literarischer Auffassung.

Das fieberhafte Gähren und Wallen der einheimischen Gesinnung wurde vielfach durch die gleichzeitigen europäischen Ideenströmungen genährt und verursachte manche Abnormitäten

in der Denkungsweise der jüngeren Generation, und brachte eine Art von Sturm und Drang hervor besonders in den strotzenden Gemüthern mancher Enthusiasten.

Eine schwere Aufgabe wäre es jene miszlichen Umstände mit flüchtigen Zügen treffend zu schildern. Es sei genug sie hier nur anzudeuten. Es dauerte eine geraume Zeit, bis wir uns aus dieser Verworrenheit einigermaszen herauswickelten. Kein Wunder, dasz in dieser politischen und socialen Zerrissenheit auch am Felde der Wissenschaften so viele Miszverständnisse entstanden, ja auch Verkennungen der besten Absichten emporkeimten. Den erhabener fühlenden Seelen, besonders der für die altclassische Cultur eifernden, waren damals nicht wenig Schmerzen zu Theil geworden.

Unterdessen geschah durch die Einführung des neuen Schulsystems doch eine bedeutende Hebung des altclassischen Studiums, wenn auch dieser Unterricht theils wegen Uebertreibung, und wegen der in manche Irrwege ausschweifenden Methoden, theils auch wegen Ueberhäufung der Lehrobjecte und der so verursachten Ueberbürdung der Studirenden, dem Hauptzwecke minder entsprechen konnte. Nur hie und da gelang es einigen wahrhaft berufenen Lehrern in den Gymnasien bessere Resultate hervorzubringen.

Besonders dem rüstigen Philhellenen Télfy gebührt die Anerkennung, dasz er nicht nur durch eifrigen Unterricht, sondern auch durch zahlreiche Publicationen in der Universität bald eine begeisterte Schar zur eifrigeren Cultur der hellenischen Literatur heranzubilden sich ernstlich bemühete.

Und von diesen bestrebten sich dann etwelche auch durch ungarische Uebersetzungen den Geist des althellenischen Classicismus in ihrer Heimath zur Hebung der vaterländischen Literatur zu verwerthen; andere aber trachteten durch aesthetische oder philologische Erörterungen die Kenntnisse der altclassischen Literatur eindringender zu befördern. Es ist nicht in Abrede zu stellen, dasz dieser Impuls und diese Befleiszigung sowohl an Intensivität, wie auch an Extension eine mehrfach ersprieszliche Progression hervorbrachte. Diese ist ja hinlänglich evident aus einer ziemlichen Menge von Publicationen philologischen Inhaltes, besonders aus den schon 16 Jahrgängen des philologischen Organs.

Aber bei unläugbarem Aufschwunge dieser Befleiszigung war dennoch etwas Mangelhaftes in diesem hastigen Bestreben.

Die meist aus den ausländischen Quellen schöpfenden jungen Philologen stellten sich auf den höheren Standpunkt jener Resultate, welche besonders in den deutschen Hochschulen seit mehreren Decennien errungen worden sind, und glaubten jene gar bald mit Riesenschritten einholen zu können; dem gemäsz trachteten sie kühn übergreifend die Jugend allzufrüh in die höhere Sphäre der philologischen Gelehrsamkeit hinauf zu treiben; dabei hatten sie wenig Rücksicht auf die einheimischen Verhältnisse, um die klassischen Studien diesen gemäsz zu verwerthen. Auch die früheren einheimischen Bemühungen auf diesem Felde würdigten sie kaum genügend.

Und so konnte diese neue Epoche ohne gebührende Rücksicht auf die Continuität des Entwickelungs processes fast wie eine wurzellose Ueberpflanzung in der Literatur und im Unterrichtswesen nur mit wenigem Erfolge vorwärtskommen.

In den Schulen wurde viel Zeit mit pedantischem Grammatisiren verschwendet, ohne nach der wahren Aufgabe zu trachten, nämlich die Schätze der hellenischen Classiker liebzugewinnen und den erhabenen Geist derselben zu beherzigen.

Nur etwelchen mehr Begeisterten schien es zweckmässig die reifere Jugend auch durch Empfehlung der gelungenen Uebersetzungen zur wärmeren Emsigkeit anzueifern.

Und so kam es, dasz einige tüchtigere Aspiranten auf eine höhere classische Bildung unter Andern auch mit den Uebersetzungen unseres Nestors sich näher befreundeten.

Unterdessen erschienen auch neuere und leichtere Uebersetzungen aus den auch in der Schule interpretierten hellenischen Classikern, welche die früheren noch mehr in den Hintergrund schoben. Namentlich Prof. *Télfy* übersetzte unter mehreren andern auch die Ilias prosaisch, 1858, was den Studirenden behilflich wurde und nicht wenig zur Beherzigung der griechischen Classiker beitragen konnte.

Dr. *Télfy*, der rastlose Kämpfer für die gute Sache der classischen Cultur, machte unterdessen auch andere den Hellenismus befördernde Schritte um der ungarischen Jugend eine zweckmäszige Orientirung zu geben. Er veröffentlichte im Jahre

1864 ungarisch eine kurzgefaszte Encyclopaedie der classischen Philologie, worin er die in unserer Heimat seit 300 Jahren entwickelten Bestrebungen in diesem Fache billigend erwähnte.

Noch eingehender that Solches der Prof. *Anton Bartal* im Jahre 1874, der beinahe alle derlei Erscheinungen mit emsiger Arbeit erörterte und fachgemäsz geordnet in seinem akademischen Vortrage hervorzählte.

Dr. *Emil Thewrewk*, Dr. *Eugen Abel* und andere gründlich gebildete Philologen machten unterdessen schon durch die philologische Gesellschaft und Begründung ihrer philologischen Zeitschrift *„Egyetemes philologiai közlöny"* grössere Fortschritte in Beförderung der classischen Studien sowohl durch gediegene Uebersetzungen, wie auch eingehendere Untersuchungen und historische Erörterungen der früheren einheimischen Bemühungen unserer denkwürdigen Humanisten.

Beiderseits erhielt unsere neue Literatur werthvolle Ergebnisse, welche würdig sind, dass sie auch von den auswärtigen Philologen zu einiger Kenntnisz genommen werden.

Diesen gelang es nun eine philologische Schule zu bilden, welche, wie es schon aus manchen tüchtigeren Arbeiten ersichtlich ist, den lobenswürdigen Ruhm der früheren ungarischen Humanisten mit gutem Erfolge vermehren wird.

Stephan Szabó, der ehrwürdige Veteran, sah diese Progression getrost an und las deren Ergebnisse mit lebhaftem Interesse. Seine Bemühungen aber waren schon seit der oben erwähnten trüben Zeit grösseren Theils in die uralten Geschichten und in das nebelige Dunkel der mythologischen Traditionen hineingesenkt.

Hiezu bewogen ihn besonders die traurigen Erfahrungen jener Beklommenheit, welche mit der Verwirkungstheorie unserer Gegner die nationale Thätigkeit der Art bedrohte, dasz dies den biedersten Patrioten viel Angst und Kummer einflöszte; und die wackeren Talente strebten mit möglichster Kraft jenem vernichtenden Streben Widerstand zu leisten durch die fleiszige Erforschung der geschichtlichen Grundrechte und culturhistorischen Evolutionen, welche die ungarische Nation Jahrhunderte hindurch zur Berechtigung ihres europäischen Daseins entwickelte.

Eine Menge solcher Lucubrationen erschien damals in den 50-ger und 60-ger Jahren, wodurch der nationale Geist in einem energischen Antagonismus die irrigen Verurtheilungen seiner Gegner widerlegte.

Dieser Impuls brachte sobald, als es möglich war, die jetzt schon seit 25 Jahren blühende und reichlich fruchtende Historische Gesellschaft zu Stande.

Stephan Szabó aber, als überhaupt poëtisch gesinnter Denker, neigte sich viel lieber zu Disquisitionen mythologischer und urgeschichtlicher Alterthümer.

Er erhielt hiezu schon in seiner Jugend begeisternden Impuls, durch das fleiszige Lesen der Schriften des denkwürdigen Polyhistors *Stephan Horvát*; wurde jedoch damals noch viel mehr zur Uebersetzung der hellenischen Klassiker begeistert.

Nun aber in den miszlichen Jahren vielfach betrübt, kehrte er wieder zu jenen althistorischen Ahnungen zurück.

Besonders erwachte in ihm jene Lieblingsidee zu dieser Zeit viel gewaltiger, da im Jahre 1851—2 *Arnold Ipolyi* zwei sehr interessante Haupstücke seiner *ungarischen Mythologie* in „*Uj Magyar Muzeum*" voraus erscheinen liesz. Dieses Phaenomen war ihm sehr willkommen und er begrüszte in frohlockenden Briefen die wichtige Unternehmung, welche er schon aus dem Specimen als ex ungue leonem für ein epochemachendes Werk ansah.

Die Erscheinung des ganzen Werkes ergriff ihn hernach überaus lebhaft und lockte ihn immer mehr in die grauen Vorzeiten, wo er aus der etwaigen Nachbarschaft der Skythen und Hellenen, und aus ihren mehrfachen Berührungen verschiedene genetische Combinationen, manchmal auch sonderliche Conjecturen zusammenstellte. Aus den Resultaten dieser Bemühungen gab er nun mehrere Abhandlungen heraus, theils in periodischen Schriften, theils auch in selbstständigen Heften.

Ohne die classischen Studien, welche ihm so viel Genusz und Ehre gewährten, gänzlich aufzugeben, legte er sich seit dem fast überwiegend auf die Nachgrübelung dieser verwickelten Fragen, und schöpfte nicht wenig Trost aus der Muthmaszung dessen, dasz der Ungarn Vorfahren, der Skythische Stamm, mit den Althellenen einstens in vielfacher Berührung und gegenseitiger Einwirkung standen.

Es freute ihn überaus, dasz er in den altgeschichtlichen und mythischen Erzählungen mancher griechischen Schriftsteller mehrere Spuren derlei Connexionen wahrzunehmen glaubte, und aus diesen etwelche annehmbare Deductionen für seine Lieblingsidee herableiten konnte. Seine patriotische Gesinnung legte viel Gewicht auf diese Ahnungen und hoffte zuversichtlich, dasz seine Andeutungen fernerhin durch mehrseitige Untersuchungen nicht nur eine Rechtfertigung, sondern auch vollständigere Aufklärung gewinnen werden.

Unterdessen verlor er sich doch nicht in der nebeligen Vergangenheit so sehr, dasz er die Bewegungen der Gegenwart auszer Acht gelassen hätte. Er beobachtete auch diese mit lebhaftem Interesse, besonders aus den Tagesblättern, in welchen die Zustände der Jetztzeit aus religiös-sittlichem und kirchlich-politischem Gesichtspunkte verhandelt und kritisch beurtheilt werden. Und so oft darin manche miszfällige Ereignisze auftauchten, unterliesz er es nicht seine Reflexionen, dann und wann auch ernste Rügen über die schiefen Richtungen und Verkehrtheiten zu äussern, oder wenigstens in bündigen Epigrammen seiner Miszstimmung und Apprehension Luft zu machen.

Als einsamer Beobachter der Begebenheiten ergosz er sich manchmal auch in stichelnden und schneidenden Ironien gegen politische Miszgriffe und sociale Ausartungen; besonders schleuderte er gegen etliche excentrische Koryphaeen derartige Ermahnungen, theils anonym, theils mit einigen Buchstaben unterzeichnet, und liesz jene in denselben Tagesblättern publiciren, so oft ihn derlei Anwandlungen beschlichen. Dies sind eine Art von Xenien in leichten Distichen verfaszt, cum sale Attico gewürzt. Nicht selten treffen seine Anspielungen (Allusionen) den Nagel auf den Kopf.

Auch aus diesen minder wichtigen und anspruchslosen Funken seines Geistes lassen sich manche ergänzende Charakterzüge zur Illustrirung seiner Gesinnung zusammenstellen. Nicht minder auch in seinen freundschaftlichen und vertraulichen Briefen, welche immer etwas classisches athmen, kommt derlei zum Vorschein.

Solch ein Geist wehte aus seiner idyllischen Einsamkeit durch

die 60-jährige stille Laufbahn seines pastoralen Lebens bis zu den letzten Tagen, wo er sanft einschlummerte.

Mit so reichlichem Apparate der philologischen Kenntnisse hätte er wohl seine Thätigkeit auf ein weiteres Feld erstrecken, ja, seine Wirksamkeit auch auszer den Grenzen seiner Heimat verwerthen können, wenn ihn mehr Ehrgeiz und Ruhmsucht angespornt hätte; aber so bescheiden und dabei so warm patriotisch gesinnt, wie er immer war, zielte er speciell nur auf jene Aufgabe, den Forderungen der nationalen Cultur nach seiner Auffassung möglichst förderliche Dienste zu leisten.

Leider konnte ihm in seiner abgesonderten Lage die Verwirklichung seiner wohlwollenden Ideen viel weniger gelingen, als dies sonst in näherer Berührung mit den literarischen Factoren und maszgebenden Kreisen der nationalen Wissenschaft hätte sein können. Ohne Zweifel hätte seine unermüdliche Arbeitsamkeit bei Weitem mehr Gediegenes in dem Mittelpunkte der nationalen geistigen Thätigkeit leisten können.

Noch mehr Hindernisse legte ihm aber schon in der Mitte seiner literarischen Laufbahn die grosze Umwälzung des Landes und die darauf folgende Niederlage, welche so vielen seiner geistigen Genossen theils gänzlichen Untergang, theils einen unersätzlichen Verfall, oder eine Geistes-Lähmung herbeibrachte, in ihm aber eine sonderliche Idee des Widerstrebens immer mächtiger erregte. So schlug er jene Richtung ein, deren Resultate wir als eines reagirenden Impulses oben schon erwähnten.

Diese wurden zwar wegen einiger allzu hypothetisch combinirten Ableitungen von Seite der überaus nüchternen Sprachvergleicher mehrfach miszbilligt, aber als Ergebnisse eines langwierigen Studiums und Nachdenkens, und als aus reicher Fülle der Antiquitätskenntnisse entquollene patriotische Lieblings-Meinungen meistens auf Rechnung seines nationalen Eifers duldsam nachgesehen.

Man fand seine Absicht im Grunde genommen für zeitgemäsz und auch einigermaszen berechtigt gegenüber solcher argen Verurtheilungen und Bedrohungen, derlei sich damals die feindseligen Gegner der Ungarn gar häufig erlaubten.

Jene harten Zeiten waren so ziemlich anfachend zu solcher

Reaction. Und kein Wunder, wenn diese gegen die erbitternden Anmaszungen manchmal ihre Berechtigung auch mit übertriebenen Widerlegungen zu verfechten suchte.

Denn beinahe dieselbe Geschichte wiederholte sich auch damals, welche die Nation gegen das Ende des vorigen Jahrhundertes zu einem hartnäckigen Widerstande nöthigte, und derlei Nöthigungen zur Selbstvertheidigung seit 300 Jahren schon mehrmals in traurigen Erscheinungen vorkamen, und manchmal auch in bewaffneten Aufständen sich Kund gaben. — Ja auch in der Gegenwart lauern noch häufig um uns deren Gespenster, welche das Miszgeschick unserer isolirten Nationalität mit manchen betrübenden Versuchungen prüfen.

Nach der traurigen Niederlage des Freiheitskampfes wurde also die Sache der Selbstvertheidigung wieder, wie früher, mit geistigen Waffen fortgesetzt.

Eine Menge von literarischen Producten erschien dem zu Folge nicht nur als directe Apologie der nationalen Rechte, sondern auch als thatsächliche Beweisführung und Documentirung dessen, dasz der Magyaren-Stamm, welcher vor 1000 Jahren mit providentieler Bestimmung und nicht ohne Culturelemente und Fähigkeit zur höheren Civilisation aus Asien herüberkam, dieser Bestimmung gemäsz mit constitutioneller Gesinnung sich fortwährend entwickelte und sich als ein competentes Mitglied des europäischen Staatencomplexes und der civilisirten Völker-Familie würdig bewies.

Diesem Eifer verdanken wir nebst anderen eine gesteigerte Pflege der historischen und philologischen Studien, besonders auch eine erspriezliche Beförderung der heimatlichen Culturgeschichte seit frühesten Zeiten. Viele wackere Forscher nahmen Theil an dieser Arbeit, deren mehrere Ergebnisse auch bleibenden Werth bezeugen.

Auch unser ausgezeichneter Hellenist und weitbekannter Philhellene dr. *Télfy* fühlte sich damals bewogen auf jene griechische Quellen hinzudeuten, in welchen sich bedeutende Spuren des Skythen-Stammes befinden, aus welchem nämlich die Magyaren entsprossen sind. Diese Lucubration: *„Magyarok őstörténete.* Görög források a Skythák történetéhez. Pest. 1863". (Uralte Geschichte der Magyaren. Griechische Quellen zur Geschichte der Skythen)

wurde zuerst in einer periodischen Schrift publicirt, dann auch selbstständig herausgegeben (1863).

Stephan Szabó aber glaubte in jener Hinsicht viel weiter in die uralte graue Zeit hineindringen zu können, als die Andeutungen dieser Quellen dahin ausreichen. Nämlich gelockt durch etwelche mythologische Wahrscheinlichkeiten, liesz er sich in manche paronomastische Combinationen verleiten, und auch die hebraeischen Benennungen zur Hilfe nehmend erkühnte er sich mitunter zu manchen sonderlichen Conclusionen, um behaupten zu können, dasz die uralte Geschichte des tief in der Zeiten Hintergrunde weit verzweigten Skythischen — seiner Meinung nach meistens Ungarischen-Stammes — noch viel bedeutendere Connexionen gehabt habe mit den vornehmeren Völkern des Orients, insbesonders mit den alten Hellenen, als es aus deren Geschichtschreibern bisher hervorleuchtet.

Ohne weiteres hat ihn auch seine poetische Phantasie hierin auf mancherlei Persuasionen verleitet, indem er solche Ahnungen überhaupt bei der Uebersetzung der Theogonie empfing; meistens aber bewältigte ihn hiezu sein glühender Patriotismus, der ihn schon in seinen Jugendjahren mächtig ergriff und besonders durch die Einflöszungen des gelehrten Stephan Horvát auf derlei dunkle Pfaden der Untersuchungen verleitete.

Sei es nun, dasz seine derartig übergreifende Conjecturen übers Ziel hinausschoszen, und demnach seine für plausibel gehaltenen Errungenschaften der ernsten historischen Aufgabe kaum entsprechen konnten, dennoch können die gewagten Versuche zukünftig durch eine mehr kritische Prüfung einiger Maszen benutzt werden, wenn man in Folge seiner Initiative die schwierige Frage durch eine zweckmäszigere Methode zu lösen versucht. Hoffentlich können jene Probleme, die er so ziemlich hypothetisch aufgeworfen hatte, vielleicht durch eingehendere Studien der asiatischen Geschichte und Alterthümer noch manche Aufklärung erhalten.

Und Szabó rechnete wahrlich auf solchen Erfolg. Diesem Bestreben wollte er hauptsächlich einen Impuls geben in jener Ueberzeugung, es müsze wie immer etwas in der räthselhaften Frage stecken, was durch eindringendere Forschung erläutert zum Besten der uralten Geschichte der Ungarn einstens noch

ersprieszliche Resultate aufweisen wird. Zu solchen wünschte er wenigstens vorläufig einen Anstoss zu geben.

Es möge sein, dasz in diesem Bestreben seine allzu begeisterte nationale Gesinnung sich übermäszig Kund gibt, aber die vorgeführten Umstände der verwaisten, viel geplagten Nation, die durch viele Jahrhunderte und durch so harte Schicksale geprüft und bedauerlich vermindert, dennoch in der Selbsterhaltung unermüdlich ausdauert, bestätigen es hinlänglich, dasz unsere stärkeren Geister nicht ohne Grund auf die Potenzriung des patriotischen Geistes dringen, wodurch sie nämlich den Mangel an Extension mit möglichster Intension zu ersetzen suchen. Es ist keine nationale Engherzigkeit, dasz wir viel weniger Kosmopoliten sein können, als andere europäische Nationen, besonders von grösserer Verbreitung und einer günstigeren Situation.

Unserem *Szabó István* gebührt jedenfalls die dankbare Anerkennung, dasz er durch seine altclassische Bildung und hiermit erhöhte Gesinnung den patriotischen Geist nach dem Muster der hochgesinnten hellenischen Denker auf jene idealische Richtung anzueifern trachtete, auf welche denselben die edelsten Geister und Culturkämpfer der Nation schon früher und besonders zu seiner Jugendzeit hinzulenken sich bemüheten.

Und indem er weit erntfernt von allen selbstsüchtigen und ehrgeizigen Neigungen sich durch sein ganzes Leben dem Dienste der *rein geistigen*, sittlichen und intellectuellen Interessen seiner Nation mit liebreicher Hingebung opferte, bewies er thatsächlich und zwar mit glänzendem Beispiele die Wahrheit seiner Grundideen und zugleich die erhabene Mission des wahren Humanismus.

Auf festem Grunde meinen wir also hierauf das gröszte Gewicht legen zu können, besonders zu dieser widrigen Zeit, da uns solches schon immer seltener, ja beinahe nur ausnahmsweise zum Vorschein kommt, in Betracht der überwiegend materiellen Neigungen, welchen leider schon auch die edleren Bestrebungen mehr und mehr unterliegen.

Im Gegensatze mit dieser miszlichen Strömung waren die Bemühungen unseres hochherzigen Nestors aus so *rein wissenschaftlichen und erhaben patriotischen Beweggründen* entsprossen und *auf wahrhaft religiös-sittlichen Absichten basirt, so, dasz er den Begriff des rein Menschlichen möglichst bis zur Stufe des höheren*

Ideals zu erheben strebte, indem er die innere Verbindung seine doppelten Aufgabe, nämlich die des Priesters und des Gelehrten in harmonisch concreter Vereinigung zu verwirklichen suchte.

Wegen dieser edlen Tendenz und Bemühung verdient er wohl, dass sein Andenken nicht nur im Vaterlande verewigt werde, sondern auch auszer den Grenzen der Heimat eine verhältnismäszige Beachtung erhalte, vorzüglich in den Kreisen der Fachgenossen, welche aus dieser kargen Charakter-Skizze in ihm hoffentlich einen nicht unbedeutenden Cultor des nach wahrem Humanismus trachtenden Classicismus anerkennen werden, besonders wenn wir noch beifügen, dasz er für diesen auch eine entschiedene Vertheidigung auszusprechen wagte, und zwar zu jener Zeit, wo solches ihm manche Miszverständnisse, ja auch nachtheilige Ungunst zuziehen konnte. Denn einige übermäszige Zeloten hielten ja dem zufolge sogar auch seine theologische Ueberzeugung für mangelhaft, um so mehr, als er bis dahin überhaupt nur Uebersetzungen aus heidnischen Classikern veröffentlichte. Diese Meinung bewies sich jedoch später für irrig, indem er auch die christliche Literatur der Griechen immer hochschätzte, ja auch durch Uebertragungen bei uns zu verwerthen trachtete. Sein Nachlasz gibt hievon hinlängliche Zeugnisse. Wünschenswert ist es, dass dieser je eher ans Tageslicht befördert werde, um den Geist seines Bestrebens um so completer zu offenbaren.

Daraus wird dann klar ersichtlich sein, wie diese drei Hauptelemente, welche die wichtigsten Bestandtheile seines Geistes waren, nämlich das *Antik-classische* mit dem *Nationalen* und echt *Christlichen*, sich in ihm innigst verbunden befanden.

Diese waren ja besonders doch die drei Leitsterne, welche ihm auf seinem langen Lebenspfade so hell vorleuchteten, dasz er nach seinem Lebensziele immer so sicher und ruhig wandeln konnte, und dasz er darnach wohl sehr achtungswürdige Spuren hinterliesz, auf welchen ihm auch zukünftig der Nachwuchs noch heilsam folgen kann.

Budapest (Ungarn). 1892. XII. 7.

BENEDIKT CSAPLÁR.

KANN ARISTOTELES' SCHRIFT VOM STAATE DER ATHENER EINE FÄLSCHUNG SEIN?

2er THEIL [1]).

Νᾶφε καὶ μέμνασ' ἀπιστεῖν, κτλ.
EPICHARMUS.

§ 1.

Allgemeines.

Wir müssen jetzt die Geschichte der Aristotelischen Werke etwas näher betrachten. Nach Plut. Sulla 26 liess Andronikos der Rhodier Abschrifte machen der Aristotelischen Werke (auch derjenigen des Theophrast), und verfasste die Liste der Werke, welche zu Plutarch's Zeit bestand [2]). Diese wichtige Stelle vergleiche man mit anderen in der Rose'schen Sammlung (Aristotelis qui fer. lib. fragm. coll. V. Rose, Lips. Teubn. 1886, S. 1 ff.), beispielsweise mit dem Scholiasten zu Theophrastus' (oder Aristoteles') Metaphysica, p. 323 Brandis, wo gesagt wird: „Dieses Buch kennen Andronikos und Hermippos nicht; „denn sie haben gar keine Erwähnung davon gemacht in der „Liste der Werke des Theophrast" (vgl. Rose).

Die Liste des Andronikos galt also als die offizielle im Alterthum. Darauf folgt (bei Rose S. 3 ff.) die Liste bei Diogenes Laertius, also aus dem 2en Jahrh. n. Chr., wo S. 8 aufgezählt werden: *Πολιτεῖαι πόλεων δυοῖν δεούσαιν ρξ̄* (*κοιναὶ*) *καὶ ἴδιαι, δημοκρατικαί, ὀλιγαρχικαί, τυραννικαί, ἀριστοκρατικαί.* Also ein allgemeiner Titel, ohne nähere Bezeichnung.

Die Liste bei Hesychius, welcher Diogenes Laertius abschreibt, bietet nur geringen Unterschied, S. 16 Rose: *Πολιτεῖας πόλεων ἰδιωτικῶν καὶ δημοκρατικῶν καὶ ὀλιγαρχικῶν* (*καὶ*) *ἀριστοκρατικῶν καὶ τυραννικῶν ρνη̄* [3]).

---

1) Vgl. Hellas IV 2, S. 76—95.

2) Plut. l. l. *τοὺς νῦν φερομένους πίνακας*, vgl. was weiter folgt über die älteren Peripatetiker.

3) Warum wird die Zahl minder angegeben als bei Diogenes Laertius (*νξ*)?

Endlich folgt die Liste eines nicht näher bekannten Ptolemaeos Philosophos, welche in griechischer und arabischer Fassung vorliegt, und worüber man die kurzen Mittheilungen Rose's, S. 18—19, vergleiche. Darin wird kurz mitgetheilt: πολιτεῖαι ρξα. Also wieder eine Abweichung von den vorhergehenden Angaben. Bei Diogenes Laertius 160, bei Hesychius 151, bei Ptolemaeus Philosophus 161 Πολιτεῖαι.

Man weiss dass auch viele anderen Werke des Aristoteles fragmentarisch erhalten sind, z. B. die Logica, S. 105 ff. Rose, worüber eine bezeichnende Stelle ist Pseudo-Ammonius in categ. Ven. 1545 f. 13: ἀμέλει φασὶν ἐν τῇ μεγάλῃ βιβλιοθήκῃ εὑρῆσθαι ἀναλυτικῶν μὲν τεσσαράκοντα βίβλους, κατηγοριῶν δὲ δύο, dann fährt er fort: ἐκρίθη δὲ ὑπὸ τῶν ἐξηγητῶν [τῶν?] κατηγοριῶν τοῦτο μὲν εἶναι γνήσιον τοῦ Ἀριστοτέλους, ἀναλυτικῶν δὲ τέσσαρα, κτλ. Auch der folgende Zusatz ist wichtig: ἐκρίθη δὲ ἔκ τε τῶν νοημάτων καὶ τῆς φράσεως καὶ τῶν ἀεὶ ἐν ταῖς ἄλλαις πραγματείαις μεμνῆσθαι τούτου τοῦ βίβλου τὸν φιλόσοφον. Also so sorgfältig wurde schon damals nach aüsseren und inneren Gründen untersucht, ob eine s. g. Aristotelische Schrift echt war, oder unecht [1]).

Ueber eine Menge anderer Werke, welche dem Aristoteles oder seinem Schüler und Erben Theophrast zugeschrieben wurden, vergleiche man die fleissige Sammlung Rose's.

Wir kommen jetzt zu unserem eigentlichen Thema, nämlich den historischen Fragmenten (Historica bei Rose S. 258 ff.), und besprechen zuerst die Zeugnisse darüber aus dem Alterthum, welche bei Rose S. 258—260 zusammengestellt sind.

Die 158 *Staatsverfassungen* [2])

Dieselben sind, nach Rose, verfasst von einem Peripatetiker und schon vor Philochoros (un 200 v. Chr.) herausgegeben zwischen den Jahren 323 und 310 v. Chr. Nach Einigen jedoch und Timaeus (dem alten Sammelweibe beigenannt) verfasst von Theophrastus, dem Verfasser der Gesetze; diese letztere Meinung nennt Rose jedoch falsch [3]). Erwähnt werden die Verfas-

1) Man vgl. das folgende Citat Rose's aus Elias in cat. p. 80b 4 Br.

2) Warum Rose der Angabe bei Hesychius folgt, wird daselbst nicht angeführt.

3) Die latein. Worte Rose's, S. 258 oben, bieten Gelegenheit zu einem wichtigen Misverständniss. Was meint Rose mit „aeque falsum"? Glaubt er dass Aristoteles oder ein Peripatetiker der Verfasser war? Und worauf stützt sich seine Meinung

sungen erstens von Cicero, de Fin. V 4, welcher ausdrücklich sagt dass Theophrast die speziellen Gesetze beschrieben hat (*leges etiam*), und ihren Stil mit folgenden Worten preist: Atque his de rebus et splendida est eorum, et illustris oratio. Von dem Texte unseres Werkes kann solches Lob schwerlich gesagt werden. [Plut. Non posse suav. vivi etc. cap. X erwähnt die Πολιτεῖαι als geschrieben in einem λόγος ἔχων δύναμιν καὶ χάριν]. Dass die politischen Schriften sorgfältig verfasst wurden, darf man vielleicht schliessen aus Cicero's Worten, de leg. III 6, dass Theophrast sich ganz in dgl. Sachen vertieft habe (habitavit in eo genere rerum).

Die Stelle bei Photius Bibl. Cod. 161 (p. 104*b*, 38 Bk.) nennt im allgemeinen die Staatsverfassungen, und speziell diejenigen der Achaeer, Parier, Lycier, Kier (Κιανῶν πολιτεῖα). Die daselbst genannten jedoch sind alle verloren, nur eine Stelle aus der letztgenannten wird bei dem Scholiast zu Apollon. Rhod. erwähnt. Aus den Worten bei Photius ἐξ ἄλλων τε διαφόρων καὶ ...... darf vielleicht gefolgert werden dass schon damals viele Staatsverfassungen von anderen Autoren in Umlauf waren.

In den Biographien und von den Commentatoren wird die Zahl der Verfassungen wieder verschieden angegeben; in der Vita Arist. vulg. 225 Πολιτεῖαι, in der Vita Ar. Marc. 250, bei Ammonius proleg. in categ. p. 35*b*, 17 Br. ungefähr 250, bei Elias proleg. in cat. p. 24, 32 die Zahl 250, und bei Elias in Porph. is (proleg. phil.) p. 9*b*, 26 Br. gleichfalls die Zahl 250. Dazu gehört jedoch die wichtige Stelle bei Simplicius in cat. f. 4: ἐν ταῖς γνησίαις αὐτοῦ πολιτείαις [1]). Also der berühmte Commentator des Aristoteles, dessen Codices die Veranlassung gaben zu Cobet's wissenschaftlicher Reise, wusste schon im 6en Jahrh. n. Chr. dass es echte und unechte Πολιτεῖαι des Aristoteles gab, sonst hätte er die erstgenannten nicht ausdrücklich erwähnt.

---

dass vor Philochoros die Schriften herausgegeben sind? Letzteres braucht nicht aus fr. 443 gefolgert zu werden.

1) Vgl. über die Codices des Simplicius besonders Cobet, Briefe S. 641 ff. (und Einiges bei Karsten, Philos. Vet. Reliquiae). Der Comment. des Simplicius in cat. wurde 1865 in Utrecht von Karsten herausgegeben.

Die Staatsverfassungen des Aristoteles (fährt Rose fort, S. 260) scheinen besonders benutzt zu sein von einem jüngeren Grammatiker Heraclides, einem Didymeër, einem anderen Pontiker (als der bekannte), welcher περὶ πολιτειῶν geschrieben hat. Magere Reste dieses Werkes haben wir bei Aelian's Variae Historiae, aber dieselben bestehen aus sovielen verschiedenen Bestandtheilen dass man Aristoteles nicht wiedererkennen kann. Rose führt diese Fragmente jedoch an, S. 370 ff., da er glaubt dass darin Vieles steckt, welches nicht in den bekannten Fragmenten steht. Wir wollen dieselben später etwas genauer betrachten. In seinem grösseren Werke Aristoteles Pseudepigraphus, herausgegeben bei Teubner in Leipzig (1863, gr. 8°. 728 Seiten), welches ein Muster von fleissiger Beweisführung aber leider zuweilen in einem nur schwer verständlichen Lateinischen Stile verfasst ist, hat Rose ausführlich auseinandergesetzt, was seine Meinung über die Echtheit der erhaltenen Fragmente der Politieen ist. Seine Resultate theile ich kurz mit.

Ganz gewiss (sagt er) dürfen wir annehmen dass es 158 Politien, dem Aristoteles zugeschrieben, gegeben habe [S. 394]. Dass Aristoteles der Verfasser nicht war, folgert er aus dem rein historischen Inhalt der Fragmente, welche einen ganz anderen Charakter zeigen als das bei Stobaeus Flor. 44, 22 erhaltene Fragment. Auch sagt Aristoteles ausdrücklich in seiner Ethik dass er ein allgemeines Werk, wie die Staatslehre, herausgeben will; gewissermassen ein Supplement dazu hat dann Theophrast geschrieben [S. 395—396]. Die Politien stammen also von einem Peripatetiker her, wie Demetrius Phalereus, oder Dicaearchus. Sie sind geschieben bald nach dem Tode des Aristoteles, und unter dem Namen des Philosophen in die Alexandrinischen Bibliotheken aufgenommen. Fünfzig oder sechzig Jahre später schon hielt Timæus das Werk für ein Aristotelisches. — Wahrscheinlich ist das Werk geschrieben von einem Athener oder von Jemand, der sich in Athen aufhielt, ungefähr zur Zeit des Demetrius Phalereus, zwischen Ol. 115, 3—118, 2 das heisst zwischen 323—310 v. Chr. [S. 397—398]. Als Quellen hat der Autor den Herodot, den Ephorus und die älteren Verfasser von Atthiden benutzt. Dass man später eine leise Ahnung hatte von der Unechtheit des Werks, beweist das

Zeugniss des Simplicius, welcher von den γνήσιαι πολιτεῖαι spricht, also ausdrücklich unechte Politien angenommen hat [S. 398]. Nach Timaeus hat, zur Zeit des Ptolemaeus Philopator, Philostephanus von Cyrene die Politien benutzt. Die Fragmente, welche wir jetzt besitzen, gehen nach Rose's Meinung im allgemeinen bis zur Zeit des Didymus zurück, d. h. bis zur 2en Hälfte des 1en Jahrhunderts vor Chr. Aus den Excerpten des Harpocration, des Pollux, des Athenaeus, des Plutarch u. A. kann man noch sehen, auf welche Weise Didymus die Politien benutzt habe [S. 400]. Oben haben wir schon gesehen, dass die Excerpte περὶ πολιτειῶν, welche den Namen eines gewissen Heraclides tragen und bei Aelian verzeichnet stehen, auch auf den Politien beruhen; Rose glaubt dass auch diese Fragmente auf die Arbeiten des Didymus zurückgehen.

Soweit, in aller Kürze, Rose's Meinung, welche wir ausführlich verzeichnen, weil unseres Wissens Niemand, vor dem Erscheinen der Kenyon'schen Ausgabe unserer neuen Papyrusrolle, den historischen Fragmenten des Aristoteles oder des Pseudaristoteles ein so tiefes Studium gewidmet hat. Bei einer so schwierigen Frage ist es vor Allem nothwendig, die Resultate der Vorarbeiter auf diesem Gebiete genau kennen zu lernen [1]).

§ 2.

Die Schrift über den Staat der Athener. — Allgemeines.

Die Schrift vom Staate der Athener fand sich vor in der Bibliothek Cicero's, welche sie in der Ep. ad Att. II 2 erwähnt. Er sagt da Folgendes: Πελληναίων in manibus tenebam et hercule magnum acervum Dicaearchi mihi ante pedes exstruxeram. O magnum hominem! et a quo multo plura didiceris, quam de Procilio. Κορινθίων et Ἀθηναίων puto me Romae ha-

I) Pauly in seiner Real-Encyclop. 1866, i. v. Aristoteles, bemerkt darüber Folgendes: „Jetzt hat eine solche (Sammlung) begonnen Val. Rose in dem gründlichen, „aber schwerfällig und verworren (?) geschriebenen Werke Aristoteles pseudepigraphus . . „Gleichwie sehr viele Werke des A. verloren gegangen sind, so sind auch nicht „wenige ihm fälschlich untergeschoben worden. Offenbar zu weit geht Val. Rose", u. s. w. — Vgl. S. 1691 daselbst über die Πολιτεῖαι.

bere" [1]. Aus dieser Stelle darf man aber keineswegs folgern dass die Schrift vom Staate der Athener von Cicero dem Aristoteles zugeschrieben wurde. Im Gegentheil, eher darf man annehmen dass Cicero dieselbe für eine Schrift des Dicaearchus hielt (vgl. das Onomasticon Tullianum von Orelli i. v. Dicaearchus).

Hernach wird die Schrift noch einmal erwähnt im Index einer Bibliothek aus dem III Jahrhundert. Später war sie ganz verschollen. Die in der letzten Zeit in Egypten gefundenen Papyrusfragmente sind von Theodor Bergk, dem berühmten Litterarhistoriker, dem Aristotelischen Werke zugeschrieben. Rose sagt jedoch ausdrücklich, dass er Bergk's Meinung nicht theile [2].

Dann erschien in 1890 die epochemachende Ausgabe F. G. Kenyon's „Aristotle, On the constitution of Athens". — In der Vorrede sagt Kenyon über die Schrift Folgendes: Es ist zweifelhaft ob ein Theil des Werkes sich in Cicero's Bibliothek befunden habe; Plutarch citirt die Schrift im I. Jahrhundert; Pollux gebrauchte sie oft im II. Jahrh.; im Index einer Bibliothek aus dem III. Jahrh. wird sie erwähnt; Harpocration benutzt sie im IV. Jahrh.; im VI. Jahrh. wissen wir aus Photius' Zeugniss dass sie von Sopater benutzt wurde; Photius im IX. Jahrh. kannte die Schrift wahrscheinlich nur aus Excerpten bei anderen Autoren. *Zwischen dem 6en und 9en Jahrh. also muss die Schrift verschwunden sein.*

§ 3.

Die erhaltenen Fragmente, verglichen mit der Kenyon'schen Ausgabe.

Fragment 343.
(Ausgabe der Berl. Akademie).

Harpocration s. v. Ἀπόλλων πατρῷος der vom Vater herrüh-

1) Vgl. Cic. de Fin. III 8, 16.

2) Bei Rose werden angeführt: Zündel, Rhein. Mus. 1866, p. 482; Blass, Hermes XV 366 sqq.; Bergk, Rhein. Mus. 1881, p. 91; Blass, Hermes XVI 42 H. Landwehr, Pap. Berol. n° 163, Gothae 1883; H. Diels, Ueber die Berliner Fragmente der Ἀθηναίων Πολιτεία des Aristoteles, Berlin 1885, p. 11.

rende Apollo. Vgl. Exc. Polit. Heraclid. init. Fehlt in der Kenyon'schen Ausgabe. — Vgl. jedoch S. 138 daselbst.

Fragm. 344.

Plinius N. H. VII 205. Nach Aristoteles war Euchir der Erfinder der Malerei. — Kenyon bezweifelt ob diese Stelle aus der 'Αθηναίων Πολιτεία herrühre, und hat darin gewiss Recht.

Fragm. 345.

Schol. Soph. Oed. 701 und Photius Lex. S. 428 Naber, berichten über die heiligen Oelbäume (Letzterer, nach Naber, schöpft aus den Kommentaren des Didymus). — Damit vgl. man S. 148 Kenyon, über die Athlotheten, die zwei Stellen können ein Excerpt aus dem grösseren Werke sein, beweisen jedoch wenig, weil ja in späteren Zeiten die Schrift oder Schriften über den Staat der Athener fast allgemein dem Aristoteles zugeschrieben wurden.

Fragm. 346.

Plut. Thes. 25 über die Eintheilung des Volkes in Eupatriden, Geomoren und Demiurgen (wo Aristoteles ausdrücklich als Quelle genannt wird). Vgl. Exc. Polit. Heraclid. p. 371 Rose. — In der Kenyon'schen Ausgabe S. 105 lesen wir nur, dass Theseus die zweite Verfassung machte, welche sich ein wenig von der königlichen entfernte; Kenyon nimmt an dass diese Stelle in dem verlorenen Anfang der Schrift gestanden hat, die Sache ist jedoch unsicher.

Fragm. 347.

Schol. in Plat. Axioch. p. 465 Bk. (cf. Moeris Att. p. 193, 16 Bk.) = ungefähr Lex. Demosth. Patm. p. 152 Sakkelion. Vgl. Harpocration s. v. τριττύς, s. v. γεννῆται, Pollux VIII, 111, u. s. w. — Alle diese Quellen scheinen mit einander zusammenzuhangen; merkwürdig ist besonders, was schon Rose und Kenyon bemerkt haben, dass die Eupatriden in dem Schol. zu

Plato, im Lex. Demosth. und bei Moeris (der *δίχα* sagt) nicht genannt werden. Kenyon nimmt auch hier an, dass die Stelle in dem verlorenen Anfang der Schrift gestanden hat; auch diese Sache jedoch ist unsicher.

Fragm. 348.

Servius ad Verg. Georg. I 19, vgl. Lex. rhet. Seg. p. 221, 8, und Rose, Arist. Pseudepigraphus p. 410. — Es ist kein Grund, wie auch Kenyon, Appendix. S. 174 zugiebt, dieses Fragment der *'Αθ. Πολιτεία* zuzuschreiben.

Fragm. 349.

Photius Lex. s. *ναυκραρία* I 438 Nab., vgl. Pollux VIII 108. *Φυλαὶ δὲ ἦσαν τέσσαρες, καθάπερ πρότερον, καὶ Φυλοβασιλεῖς τέσσαρες. ἐκ δὲ τῆς Φυλῆς ἑκάστης ἦσαν νενεμημέναι τριττύες μὲν τρεῖς, ναυκραρίαι δὲ δώδεκα καθ' ἑκάστην.* Wörtlich = S. 23 Kenyon. *Dies ist das erste Fragment, welches mit einer Stelle in der neugefundenen Schrift wörtlich übereinstimmt.*

Fragm. 350.

Harpocr. s. *ἱππάς, θῆτες, πεντακοσιομέδιμνον*, Plut. Solon XVIII, Pollux VIII 130, cf. Rose Arist. Pseud. p. 411—412. — Während alle diese Quellen die Eintheilung in 4 Klassen dem Solon zutheilen, sagt die neue Schrift ausdrücklich, dass schon früher, vor Solon, die vier Vermögensklassen bestanden. Kenyon hat sich in einer Note, S. 17—19, viel Mühe gegeben um diesen Widerspruch zu heben oder wenigstens zu erklären. Die holländ. Herausgeber halten die Stelle für ein wahrscheinliches Einschiebsel, S. 13 ihrer Ausgabe. Aber alles dies ist unbewiesen. Ein Factum bleibt, dass die neugefundene Schrift in dieser hochwichtigen Frage abweicht von allen früher bekannten Quellen [1]).

---

1) Plutarch l. l. sagt: *Σόλων ἔλαβε τὰ τιμήματα τῶν πολιτῶν, κτλ.* Wenn wir es mit einem Fälscher zu thun haben, welcher aus den bekannten Fragmenten die neue Schrift zusammengeflickt hat, so kann er sehr gut aus der erwähnten Stelle Plutarchs diesen Schnitzer entlehnt haben. Von Draco's Gesetzgebung war

Fragm. 351.

Photius Lex. s. v. πελάται, Schol. in Plat. Eutyphr. p. 327, Pollux IV 165, cf. III 82, Hesych. s. v. ἑκτημόροι, Plut. Sol. 13. — cf. Rose, Arist. Pseud. p. 413, qui putat has glossas e Didymo fluxisse. — Es ist kein Grund, als Quelle aller dieser Glossen die 'Αϑ. Πολιτεία anzunehmen, wie Kenyon S. 3 seiner Ausgabe (Note) thut, da in der neugefundenen Schrift einfach steht: ἐκαλοῦντο πελάται καὶ ἑκτημόροι, [ἐπὶ] ταύτης γὰρ τῆς μισϑώσεως [εἰ]ργάζοντο τῶν πλουσίων τοὺς ἀγρούς. Eher könnte man das Umgekehrte annehmen.

Fragm. 352.

Harpocr. s. v. κύρβεις, Plut. Sol. 25, Schol. Arist. Av. 1354, Lex. Dem. Patm. p. 150 S., cf. Rose, Arist. Pseud. p. 413—415. Die Meinung Rose's, welche er scharfsinnig vertheidigt, ist dass diese Glossen meistentheils stammen aus Didymus' Werk περὶ τῶν ἀξόνων τοῦ Σόλωνος, u. s. w. — Das neugefundene Werk S. 17 Ken. hat: ἀναγράψαντες δὲ τοὺς νόμους εἰς τοὺς κύρβεις ἔστησαν ἐν τῇ στοᾷ τῇ βασιλείῳ, wozu Ken. bemerkt: „This is the first passage (out of very many) which directly proves the present treatise to be Aristotle's 'Αθηναίων Πολιτεία, these words being given by Harpocration s. v. κύρβεις as a quotation from that work". Wie unsicher jedoch die ganze Sache ist, erhellt aus der Untersuchung Rose's an obengenannter Stelle, womit man vergleiche die Meinung Naber's über Harpocration in dessen Photius-Ausgabe, Prolegomena, S. 106—112. Weil wir so wenig von Harpocration und von seiner Glaubwürdigkeit wissen, so ist auch dieses Fragment unserer Meinung nach *kein fester Beweis*, denn es ist bekannt wie leichtsinnig man im Althertum mit Namen und Autoritäten verfuhr.

Fragm. 353.

Gell. II 21, vgl. Plut. Sol. 20 in., Plut. de sera num. vind.

---

nicht Viel mit Gewissheit bekannt, worüber man besonders Cobet in der Mnemosyne, 1877, S. 134, vergleiche, aber die Eintheilung in Klassen schrieb man schon im Alterthum einstimmig dem Solon zu.

4, Rose, Arist. Pseud. p. 415—416. Nur bei Gellius wird Aristoteles ausdrücklich erwähnt, nicht in den Stellen Plutarchs. — „Gellius' Anhäufung von Excerpten aus verlorenen „alten Werken ist für uns von um so grösserem Werthe, weil „der Verfasser mit seiner ängstlichen Gewissenhaftigkeit, da „wo er wirklich selbst gesehen hat, vollen Glauben verdient", sagt Teuffel, Röm. Lit. S. 852. — Die Sache bleibt jedoch unsicher, weil Gellius nur im allgemeinen sagt: legem esse Aristoteles refert scriptam in hanc sententiam, u. s. w.

Fragm. 354.

Plut. Solon 32, vgl. Rose, Arist. Pseud. p. 416. — Diese Stelle kommt nicht vor in der neugefundenen Schrift; übrigens spricht Plutarch nur im allgemeinen von Aristoteles, nicht von seiner 'Αθ. Πολιτεία [1]).

Fragm. 355.

Schol. in Arist. Acharn. 234, vgl. Rose, Arist. Pseud. p. 416. — Keine wörtliche Uebereinstimmung giebt es hier mit der neugefundenen Schrift S. 42 Ken., sondern der Scholiast sagt nur ganz allgemein dass Aristoteles in seiner 'Αθ. Πολιτεία die Schlacht erwähnt habe. Ueber den vom Scholiasten erwähnten Atthidenverfasser Androtion vgl. man z. B. Pausanias VI 7, 6. Einen sicheren Schluss darf man jedoch aus dieser kurzen Erwähnung nicht ziehen.

Fragm. 356—357.

Schol. in Arist. Lys. 665, Phot. s. v. λυκόποδας, Etym. M. ἐπὶ Λειψυδρίῳ μάχη, Hesychius Λειψύδριον, cf. Rose Arist. Pseud. S. 416—418. — Vgl. Naber in seiner Photius-Ausgabe, Proleg. p. 82—83. — Diese Stellen sind jedoch wieder unsicher, selbst Kenyon giebt zu dass die Stelle des Scholiasten über λυκόποδες „is evidently from some other work". Weiter ist zu bemerken dass die neugefundene Schrift. S. 50 Ken. τὸ ὑπὲρ

1) Dass die Sache ganz unsicher sei, giebt auch Kenyon zu, Appendix S. 176, unten

Πάρνηθος bietet, während Dindorf beim Scholiasten aus dem R(avenn.) Codex περὶ τὴν Πάρνηθον aufgenommen hat, s. dessen Scholienausgabe, S. 503 [1]).

Fragm. 358.

Schol. in Arist. Vesp. 502, wo gesagt wird dass die Pisistratische Tyrannis 41 Jahre dauerte, während in der neugefundenen Schrift von 49 Jahren die Rede ist. Auch die holländ. Herausgeber haben diesen Widerspruch notirt, S. 41 Note ihrer Ausgabe. Rose in seinem Arist. Pseud. p. 418—419 nimmt wieder an, dass die ganze Stelle aus Didymus stammt. — Den Widerspruch zwischen Schol. Vesp. 522 und der Stelle des Aristoteles Polit. IX 23, wo 35 Jahre verzeichnet werden, hat Dindorf zu heben versucht, in seiner Scholienausgabe S. 454: „Scholiasta excerpsit ex Πολιτείᾳ Ἀθηναίων, quo in libro Aristoteles computationem illam videtur esse secutus, quam Clintonus exposuit in Fastis, vol. 2, p. 202."

Fragm. 359.

Schol. Arist. Nub. 37 (= Papyr. Berol. fr. ap. Blass, Hermes XVI, 43), Harpocr. s. v. ναυκραρικά und δήμαρχος, wozu Rose in der Teubner'schen Ausg. (1886) bemerkt: Hoc fragmentum cum eodem fere verborum tenore in papyro Aeg. expressum fuisse videatur, quo traditum legitur et apud Harpocrationem et in scholiis ad Aristophanem conscriptis, manifesto testatur ipsius non esse Pseudaristotelis fragmenta papyracea, sed lexici cuiusdam vel epitomae, eiusdem scil. grammatici quo recentiores utuntur Aristotelem citantis atque *excerpentis*. — Vgl. hierzu Rose, Arist. Pseud. p. 479—480, 518—519, u. passim. Es ist wahr dass hier wörtliche Uebereinstimmung herrscht zwischen Harpocration und dem Texte des neugefun-

---

1) Ipsius Herodoti in Pisistratidarum historia Pseudaristotelem vestigia pressisse verborum consensus et in hoc fragmento et in superiori vel nunc conspicuus ostendit, sagt Rose, Arist. Pseud. S. 418. Ist es wahrscheinlich dass ein Aristoteles auf solche Weise Herodot nachschrieb, oder verräth diese Uebereinstimmung einen Epitomator? Ich glaube eher das Letztere.

denen Werkes, S. 56 Ken. Auch der Scholiast des Aristoph. citirt wörtlich diese Stelle, Rose aber nimmt an dass er aus Harpocr. dieselbe entlehnt habe, Note S. 56 seiner Ausgabe. Bleibt also nur die Autorität des Harpocration, worüber man die oben citirte Meinung Nabers in den Proleg. zu Photius, und besonders Cobet, de auctor. et usu grammaticorum veterum, S. 16 u. passim, vergleiche.

Fragm. 360—361.

Plut. Themist. 10, cf. Aelian. de nat. anim. 12, 35 und im allgem. Rose, Arist. Pseud. p. 420—421. Ganz unsicher, wie auch Kenyon zugiebt, S. 65 Note: if the authority is Aristotle it must be in some other of his works, probably one on natural history.

Fragm. 362.

Harpocr. s. ἑλληνοταμίαι, vgl. die Ausg. v. Ken. S. 84. Auch diese Vergleichung ist ganz unsicher, und Kenyon selbst giebt in der Note S. 84 zu, dass die Stelle in der neuen Schrift unklar sei.

Fragm. 363.

Plut. Cimon 10, cf. Cic. de Off. II 18, Arist. Pseud. p. 421—422. Rose hat es wahrscheinlich gemacht, dass alle diese Berichte aus Theopompus fliessen, nicht aus Aristoteles. Es ist kein Beweis dass Zusammenhang mit der neugefundenen Schrift vorliegt, vgl. Kenyon's Ausgabe, S. 76 Note.

Fragm. 364.

Plut. Pericl. 4, vgl. Olympiod. in Pl. Alcib. I (p. 118) p. 135 Cr., und die Ausgaben von Kenyon und Rose. — Dieses Fragment des Aristoteles steht nicht in der neugefundenen Schrift.

Fragm. 365.

Plut. Pericl. 9, Rose Arist. Pseud. p. 422—423. Rose meint

dass die Stelle Plutarchs aus Theopompus entlehnt sei. Jedenfalls ist zu bemerken dass diese Stelle grosse Aehnlichkeit bietet mit dem Ende des cap. 27 der neugefundenen Schrift, vgl. S. 76 Ken. (und dazu Stept. Byz. S. 601 Berk. Δάμων Δαμωνίδου Ὄαθεν, und über die Verwechselung von Ὄα mit Οἴη Pape, Eigenn. S. 1040), aber ein fester Beweis ist nicht vorhanden, auch weil Plutarch nur im allgem. Aristoteles citirt [1]).

Fragm. 366.

Argum. Isocr. Areop. apud Schol. in Aesch. et Isocr. ed. Dind. Oxon. 1852, p. 111 (Rose Arist. Pseud. p. 423 fügt hinzu: Ex prolegomenis christiani cuiusdam Isocratis et parum docti commentatoris sexti ut videtur p. Chr. seculi). — Schon Ken. in seiner Ausg. S. 70—71 Note, und die Holländ. Herausg. S. 53 Note haben diese Stelle der neugefundenen Schrift atro carbone notirt. Also sehr unsicher und zweifelhaft.

Fragm. 367.

Plut. Pericl. 10, vgl. Kenyon's Ausg. S. 72 Note, und Rose Arist. Pseud. S. 424. Die Uebereinstimmung ist nicht wörtlich, auch citirt Plutarch nur im allgem. den Aristoteles.

Fragm. 368.

Schol. in Lucian. Tim. 30 (p. 47 ed. Jacobitz), vgl. besonders Rose, Arist. Pseud. S. 424, welcher dazu bemerkt: Corrigas igitur cum Hemsterhusio καὶ Ἀριστοτέλης· Ἀριστοφάνης δὲ καὶ περιζωσάμενον, etc. Diese Emendation, welche Rose billigt, ist nicht aufgenommen von Kenyon, S. 78 Note seiner Ausgabe. — Aus dem Schol. zu Aeschim. S. 14 Dind. kann man vielleicht folgern, dass die Erzählung im Alterthum sehr bekannt war. Jedenfalls ist dieses Citat ein sehr schwacher Beweis (sic) für die Aristotelische Autorschaft [2]).

---

1) Vgl. noch die Holländ. Ausg. S. 57 Note, wo ohne Beweis gesagt wird: Nomen hinc repetit Plut. Pericl. 9, u. s. w. — Ist das so ganz sicher, meine Herren Herausgeber? Νᾶφε καὶ μέμνασ' ἀπιστεῖν. — Ueber Δάμων vgl. noch Cobet, Mnem. 1877, S. 154.

2) Die Holländ. Herausg. vergleichen hier Arist. Pax 687, aber an dieser einzigen Stelle wird das Wort in komischem Sinne gebraucht. Vgl. übrigens die Lexika.

Frag. 369.

Plutarch. Nic. 2, wo Aristoteles im allgem. citirt wird = (ungefähr) Kenyon's Ausgabe S. 79. Da jedoch Plutarch nur im allgemeinen spricht, und seine Worte nur ganz ungefähr zum Texte des neugefundenen Werkes stimmen, so ist jedenfalls kein fester Beweis für die Aristotelische Autorschaft der Schrift vorhanden. Quod erat demonstrandum.

Fragm. 370.

Schol. Arist. Ran. 1532, wo Aristoteles wieder im allgemeinen, ohne Titel der Schrift, citirt wird = Kenyon's Ausgabe S. 92. (Note: Grote suspected the scholiast to have mis-quoted Aristotle, but the case is altered by the discovery of the complete text of the latter) [1]. Vgl. Rose, Arist. Pseud. S. 424, Adnot. in Schol. Arist. Ran. S. 538 Dind., und besonders die Praefatio G. Dindorfii in der Scholien-Ausgabe, wo Seite X gezeigt wird, dass die Autorität dieser Scholiasten nicht besonders gross sei. Noch besser wird dies gezeigt in den Briefen Cobet's (Leiden, Brill 1891) z. B. Seite 366, u. passim, wo die Verwirrung in den Aristophanes-Scholien glänzend dargethan wird. Wenngleich also an dieser Stelle Aristoteles (ohne Titel der Schrift) citirt wird, und das Citat wörtlich mit der neugefundenen Schrift übereinstimmt, liegt hierin doch kein fester Beweis für die Autorschaft.

Fragm. 371.

Harpocr. i. v. *δεκάζειν*, vgl. Lex. Seg. s. v. und Rose, Arist. Pseud. S. 425. — Das Ms. hat nur *αυτου*, aber Ken. S. 76 hat dafür *'Ανύτου* geschrieben, nach Harpocration. Zu diesem Fragmente machen wir zwei Bemerkungen. Es stimmt zwar fast wörtlich mit der neugefundenen Schrift überein, aber 1° ist die Autorität des Harpocration zwingend? (vgl. oben), und 2° kann der Fehler *αυτου* statt *'Ανύτου* (denn diese Lesart fordert die Stelle) auch durch dumme, oder durch sehr geschickte Fälschung erklärt werden?

---

1) Ueber den Ausdruck *θώρακα ἐνδεδυκώς* (emblema?) vgl. man besonders die Note in der Holl. Ausg. S. 77, und dazu die Schol. in Vespas 1195 ed. Dind.

Fragm. 372.

Harpocr. i. v. *τετρακόσιοι*. Aus Harpocr. schöpften Photius und Suidas, aber ohne Aristoteles zu nennen, vgl. Rose, Arist. Pseud. S. 425. — Das Citat Harpocrations findet sich mit anderen Worten in der neugefundenen Schrift, die Frage ist also hier (wie bei den meisten Aristotelischen Fragmenten) wie hoch die Autorität des Harpocr. anzuschlagen sei. Nach Cobet's Meinung ist das *Λεξικὸν δέκα ῥητόρων* eine rudis indigestaque moles, worin viel Gutes neben vielem Unsinn steckt, also jedenfalls eine trübe Quelle.

Fragm. 373.

Schol. in Arist. Vesp. 157 (e Didymo), vgl. Rose, Arist. Pseud. S. 425. Der Scholiast S. 139 Dind. sagt einfach *ὡς Ἀριστοτέλης ἐν Πολιτείαις*, wo dieser Plural die Aufmerksamkeit der Herausgeber fordert. — Ein so unsicheres Citat der Aristophanes-Scholien ist gar kein sicherer Beweis!

Fragm. 374.

Pollux Onom. VIII 85—87, wiederholt bei Rose, Arist. Pseud. S. 425—427, welcher meint dass alle diese Gelehrsamkeit auf Didymus, und weiter auf Aristoteles selbst, zurückgeht. Es muss jedoch bemerkt werden, dass Aristoteles in diesen Citaten nicht genannt wird, ausser im Lex. rhetor. fragm. Cantabr. p. 670, 14: *κατὰ Ἀριστοτέλην οἱ θεσμοθέται, κτλ.* — Es muss zugegeben werden dass letztere Stelle den Eindruck macht eines Excerpts aus der ausführlichen Beschreibung der Thesmotheten in der neugefundenen Schrift, S. 138—139 Ken.

Fragm. 375.

Eid der Archonten, S. 139—140 Ken. — Vgl. hierzu Pollux Onom. VIII 85—87, Arist. Fragm. ed. Rose, (Teubner), S. 274—275, Holländ. Ausgabe S. 135 Note, Rose Arist. Pseud. S. 425—426, Hellas IV S. 80 und passim. — Ueber die von Bergk emendirte Lesart *τὰ τόμια* statt *τὰ ταμιεῖα* handeln wir unten ausführlicher, bei diesem Fragmente weisen wir nur darauf hin, dass die Worte bei Pollux, welcher jedoch Aristo-

teles nicht nennt, ungefähr mit der neugefundenen Schrift S. 139 Ken. übereinstimmen; noch kürzer ist die Fassung in den Excerpten aus Heraclides περὶ πολιτ. Ἀθηναίων, herausg. von Rose (Teubner), S. 372. Auf die Hypothese Rühl's, welcher meint dass die ganze neugefundene Schrift dem Heraclides gehöre, komme ich später zu sprechen [1]).

Fragm. 376.

Pollux III 17, vgl. Rose, Arist. Pseud. S. 428. In diesem Citat wird nur Aristoteles genannt; es steht nicht in der neugefundenen Schrift.

Fragm. 377.

Eid der Archonten, vgl. Fragm. 375 und Harpocr. i. v. λίθος (welcher Aristoteles' Ἀθ. Πολ. und das III° Buch des Philochoros zusammen citirt), Plut. Solon 25, Arist. Fragm. ed. Rose (Teubner), S. 276, Rose Arist. Pseud. S. 428, u. die dort citirten Stellen. — Es ist bekannt dass die Worte bei Pollux VIII 86 ὑφ' ᾧ τὰ ταμιεῖα (so der codex Schotti, vgl. die Ausg. von Hemsterh. und von Bekker, S. 341) von Bergk emendirt sind in: ἐφ' οὗ τὰ τόμι' ἐστιν, und dass diese neue Lesart mit den Stellen bei Demosth. 23, 68 u. A., welche das Wort τόμια haben, übereinstimmt. Im Papyrus scheint deutlich zu stehen: εφ ο. τα τομι, und v. Leeuwen hat daraus den Schluss gezogen dass jedenfalls keine Fälschung vorliegt, weil sonst der Fälscher die alte Lesart τὰ ταμιεῖα wiederholt haben würde. Das ist jedoch gar nicht bewiesen, denn wenn eine moderne Fälschung vorliegt, so ist dieselbe von einem Sachkundigen verfasst, welcher ganz gut mit der Bergk'schen Emendation bekannt sein könnte [2]).

Fragm. 378—380.

Pollux VIII 87—88 ed Hemst. und ed. Bekker, Harpocr. i. v. θεσμοθέται, Lex. rhet. Cantabr. p. 674, 7 (Meier, Fr. lex.

1) F. Rühl, Der Staat der Athener und kein Ende. Jahrb. f. class. Philol. XVIII Suppl. Band. Leipzig, Teubner 1892.

2) Dagegen v. Leeuwen, in Versl. en Meded. d. Kon. Akad., Amst. 1891, S. 166 ff., dessen Argumente mich nicht überzeugt haben.

rhet. p. 25) bei Rose, Arist. Pseud. S. 429—430, vgl. Arist. Fragm. ed. Rose (Teubner), S. 277—278. — Vgl. Harpocr. i. v. *παράστασις* und *δωροξενία*. — Auch dieses ist, wie das vorhergehende, ein sehr wichtiges Citat, weil verschiedene Stellen Harpocrations und die ausführliche Stelle bei Pollux fast wörtlich mit der neugefundenen Schrift übereinstimmen, freilich nur Harpocration mit ausdrücklicher Erwähnung der 'Αθ. Πολιτεία. — Ueber die Quellen des Pollux sagt Naber in seinen Prolegom. zu Photius S. 80—81: Quia innumeri loci sunt, quibus sive similia sive eadem (Pollux) tradit, quae Hesychius vel Photius, manifestum est eum a Didymo pendere. Octavum librum brevi tempore confecit, cum sibi Athenis eloquentiam profitenti quotidie duae orationes habendae essent, ex cathedra una, altera *ὀρθοστάδην*. Et apparent vestigia aliena, nam multa in hoc libro debet Aristoteli. — Wenn man jetzt die Stelle bei Pollux mit derjenigen in der neugefundenen Schrift S. 146—147 Ken. vergleicht, so ist das Resultat sehr merkwürdig; der erste Eindruck ist wirklich, dass ein ungeschickter Epitomator (oder Fälscher) absichtlich den Text des Pollux ein wenig umgeändert hat, um seine Fälschung nicht sogleich in die Augen springen zu lassen [1]). Wenn man genau alle Quellen des Pol-

---

1) Wir stellen absichtlich die zwei Texte neben einander:

Pollux

ἰδίᾳ δὲ οἱ μὲν θεσμοθέται προγράφουσι πότε δεῖ δικάζειν τὰ δικαστήρια, καὶ τὰς εἰσαγγελίας εἰσαγγέλλουσιν εἰς τὸν δῆμον καὶ τὰς χειροτονίας, καὶ τὰς προβολὰς εἰσάγουσι καὶ τὰς τῶν παρανόμων γραφάς, καὶ εἴ τις μὴ ἐπιτήδειον νόμον γράψειεν, καὶ στρατηγοῖς εὐθύνας. γίνονται δὲ γραφαὶ πρὸς αὐτούς, ξενίας, δωροξενίας, δώρων, συκοφαντίας, ψευδοκλητείας, ψευδεγγραφῆς, βουλεύσεως, ἀγραφίου, μοιχείας. εἰσάγουσι δὲ καὶ δοκιμασίαν ταῖς ἀρχαῖς, καὶ τους ἀπεψηφισμένους, καὶ τὰς ἐκ τῆς βουλῆς καταγνώσεις, καὶ δίκας ἐμπορικὰς καὶ μεταλλικάς, καὶ ἐὰν δοῦλος κακῶς ἀγορεύῃ τὸν ἐλεύθερον, καὶ ταῖς ἀρχαῖς ἐπικληροῦσι τὰ δικαστήρια τὰ ἴδια καὶ τὰ δημόσια, καὶ τὰ σύμβολα τὰ πρὸς τὰς πόλεις

'Αθ. Πολιτεία

Οἱ δὲ θεσμοθέται πρῶτον μὲν τοῦ προγράψαι τὰ δικαστήριά εἰσι κύριοι τίσιν ἡμέραις δεῖ δικάζειν, ἔπειτα τοῦ δοῦναι ταῖς ἀρχαῖς .... ἔτι δὲ τὰς εἰσαγγελίας εἰσαγγέλλουσιν εἰς τὸν δῆμον, καὶ τὰς καταχειροτονίας καὶ τὰς προβολὰς ἁπάσας εἰσάγουσιν οὗτοι, καὶ γραφὰς παρανόμων καὶ τοῦ νόμον μὴ ἐπιτήδειον θεῖναι, καὶ προεδρικὴν καὶ ἐπιστατικὴν καὶ στρατηγοῖς εὐθύνας. εἰσὶ δὲ καὶ γραφαὶ πρὸς αὐτοὺς ..... ξενίας καὶ δωροξενίας, ἐάν τις δῶρα δοὺς ἀποφύγῃ τὴν ξενίαν, καὶ συκοφαντίας καὶ δώρων καὶ ψευδεγγραφῆς καὶ ψευδοκλητείας καὶ βουλεύσεως καὶ ἀγραφίου καὶ μοιχείας. εἰσάγουσι δὲ καὶ τὰς δοκιμασίας ταῖς ἀρχαῖς ἁπάσαις, καὶ τοὺς ἀπεψηφισμένους ὑπὸ τῶν δημοτῶν καὶ τὰς καταγνώσεις

lux [1]) kannte, und bis ins Einzelne vergleichen könnte mit den uns überlieferten Texten, um zu sehen inwieweit er wörtlich oder mit geringen Aenderungen seine Autoren abschreibt, so würde man vielleicht dadurch einen besseren Schluss auf die Autorschaft des Aristoteles erreichen. Für den Augenblick constatiren wir nur die merkwürdigen Uebereinstimmungen und Abweichungen der zwei Texte. Judicent peritiores.

Fragm. 381—384.

Pollux VIII 89, S. 908—909 Hemsterh. (mit der Note cf. Lex. rhet. Cantabr. p. 670, 4 (nirgends wird hier Arist. erwähnt); Harpocr. S. *εἰς ἐμφανῶν κατάστασιν* cf. Etym. M. Flor. p. 103 Mill. (an ersterer Stelle Arist. erwähnt); Harpocr. s. *δατεῖσθαι*, Lex. rhet. Cantabr. p. 667, 28, Etym. M. p. 249, 43, Lex. rhet. s. *ἡγεμ. δικ.* p. 310, 17, (an ersteren drei Stellen Arist. erwähnt); Harpocr. s. *σῖτος* (mit Erwähnung des Aristoteles). — Vgl. noch Rose, Arist. Pseud. S. 430—431, mit Meier's Textverbesserungen, und Kenyon S. 140—143 Engl. Ausg. — Die zuerst erwähnten Stellen über die Thargelien beweisen nichts. — Die grosse Stelle bei Pollux ist zwar, wie es scheint, in Kürze nach der nämlichen Quelle bearbeitet wie der Text des neugefundenen Werkes, nennt jedoch den Aristot. nicht. — Nur in den drei Citaten des Harpocration wie im Lex. rhet. Cantabr. wird ausdrücklich die *'Αθ. Πολ.* als Quelle genannt. Die Frage bleibt also nach der Glaubwürdigkeit dieser zwei rhetorischen Lexika [2]). Ich glaube dieselbe nicht hoch anschlagen zu müssen.

κυροῦσι, καὶ δίκας τὰς ἀπὸ συμβόλων εἰσάγουσι, καὶ τῶν ψευδομαρτυριῶν τῶν ἐξ 'Αρείου πάγου.

τὰς ἐκ τῆς βουλῆς. εἰσάγουσι δὲ καὶ δίκας ἰδίας, ἐμπορικὰς καὶ μεταλλικὰς καὶ δούλων, ἐάν τις τὸν ἐλεύθερον κακῶς λέγῃ. καὶ ἐπικληροῦσι ταῖς ἀρχαῖς πάντα τὰ δικαστήρια τὰ ἴδια καὶ τὰ δημόσια, καὶ τὰ σύμβολα τὰ πρὸς τὰς πόλεις οὗτοι κατακυροῦσι, καὶ τὰς δίκας τὰς ἀπὸ τῶν συμβόλων εἰσάγουσι, καὶ τὰ ψευδομαρτύρια τὰ ἐξ 'Αρείου πάγου.

1) Ueber Pollux' Glaubwürdigkeit vgl. man z. B. Bentley's Phalaris, ed. Wagner (1874), S. 271—272.

2) Auch der von Kenyon restituirte Ausdruck *σκήπτωνται κύειν* statt der alten Lesung bei Pollux: *φῶσιν* (vgl. Hemst.), erregt Bedenken.

Fragm. 385—386.

Harpocr. s. v. *ἐπιμελητὴς τῶν μυστηρίων* S. 81 Bekk., Rose, Arist. Pseud. S. 432, vgl. Pollux VIII 90, Exc. pol. Heracl. p. 6, 1, Lex. rhet. Seg. p. 219, 14 s. *βασιλεύς*, Phot. bei Rose, Arist. Fragm. (Teubner), p. 280—281. — Das Citat bei Harpocration findet sich wörtlich wieder in der neugefundenen Schrift, c. 57 init. Was Pollux betrifft, so können wir vorläufig wieder nichts Besseres thun, als die oben erwähnte Stelle mit derjenigen der neugefundenen Schrift zu vergleichen, worin die Functionen des Archon-*βασιλεύς* erwähnt werden [1]). Es muss bemerkt werden dass das MS. der neugefundenen Schrift deutlich *Διονυσίων τῶν ἐπὶ Ληναίων* bietet, welches von Bywater, Blass, van Herwerden in *ἐπὶ Ληναίῳ* emendirt worden ist. Kenyon hat die Lesart des MS. beibehalten, aber dieselbe stimmt nicht zu der Ueberlieferung, und der Fehler ist recht charakteristisch. Auch möchte ich fragen was die Worte am Schluss bedeuten: *τὰς τῶν ἀψύχων καὶ τῶν ἄλλων ζῴων*, weil *ἄψυχον* gerade den *ζῷα* entgegengesetzt wird? Bei Pollux steht nur *τὰς τῶν ἀψύχων δίκας*. Die in der neugefundenen Schrift beigefügten Worte stimmen zum Nachdenken.

Fragm. 387—388.

Pollux VIII 91, Harpocr. s. v. *πολέμαρχος*, s. v. *ἀποστασίου*, Lex. rhet. Seg. p. 310, 9 Bk., Rose, Arist. Pseud. S. 432—

Pollux

1) *Ὁ δὲ βασιλεὺς μυστηρίων προέστηκε μετὰ τῶν ἐμιμελητῶν καὶ Ληναίων καὶ ἀγώνων τῶν ἐπὶ λαμπάδι, καὶ τὰ περὶ τὰς πατρίους θυσίας διοικεῖ. Δίκαι δὲ πρὸς αὐτὸν λαγχάνονται ἀσεβείας, ἱερωσύνης ἀμφισβητήσεως. Καὶ τοῖς γένεσι καὶ τοῖς ἱερεῦσι πᾶσιν αὐτὸς δικάζει, καὶ τὰς τοῦ φόνου δίκας εἰς Ἄρειον πάγον εἰσάγει, καὶ τὸν στέφανον ἀποθέμενος σὺν αὐτοῖς δικάζει. Προαγορεύει δὲ τοῖς ἐν αἰτίᾳ ἀπέχεσθαι μυστηρίων καὶ τῶν ἄλλων νομίμων. Δικάζει δὲ καὶ τὰς τῶν ἀψύχων δίκας.*

Ἀθ. Πολιτεία

Ὁ δὲ βασιλεὺς μυστηρίων ἐπιμελεῖται μετὰ τῶν ἐμιμελητῶν ..ἔπειτα Διονυσίων τῶν ἐπὶ Ληναίῳ (ληναιων MS.) ... καὶ τοὺς τῶν λαμπάδων ἀγῶνας (διατίθησι), ὡς δ' ἔπος εἰπεῖν τὰς πατρίους θυσίας διοικεῖ οὗτος πάσας. Γραφαὶ δὲ λαγχάνονται πρὸς αὐτὸν ἀσεβείας, κἄν τις ἱερωσύνης ἀμφισβητῇ πρός τινα. Διαδικάζει δὲ καὶ τοῖς γένεσι καὶ τοῖς ἱερεῦσι τὰς ἀμφισβητήσεις τὰς ὑπὲρ τῶν γερῶν ἁπάσας οὗτος, ... πλὴν τῶν ἐν Ἀρείῳ πάγῳ γιγνομένων, εἰσάγει δ' ὁ βασιλεὺς .. καὶ ὅταν δικάζῃ περιαιρεῖται τὸν στέφανον .... Δικάζει δ' ὁ βασιλεὺς .... καὶ τὰς τῶν ἀψύχων καὶ τῶν ἄλλων ζῴων

433 (welcher zu der Stelle bei Pollux bemerkt: Haec patet quantum excerpendo et contrahendo mutilata sint). Die Vergleichung der Stellen bei Pollux und bei Harpocration mit der neugefundenen Schrift bietet das merkwürdige Resultat, dass die Worte bei Harpocration, welcher ausdrücklich die 'Αθ. Πολ. als seine Quelle nennt, ohne irgendwelche Aenderung sich hier wiederfinden, während die mehr ausführliche Stelle bei Pollux, welcher seinen Gewährsmann nicht nennt, ein wenig verändert ist. Man vergleiche Pollux θύει — hier ποιεῖται θυσίας; Pollux ἀγῶνα τῶν ἐν πολέμῳ ἀποθανόντων — hier ἀγῶνα τοῖς τετελευτηκόσιν ἐν τῷ πολέμῳ; Pollux καὶ τοῖς περὶ 'Αρμόδιον ἐναγίζει — hier καὶ 'Αρμοδίῳ και 'Αριστογείτονι ἐναγίσματα ποιεῖ. Hieraus könnte man schliessen dass entweder Pollux absichtlich den Text seines Gewährsmannes ein wenig umgeändert hat, oder das Umgekehrte hat stattgefunden?

Fragm. 389.

Harpocr. s. v. πάρεδρος, cf. Pollux VIII 92, Rose, Arist. Pseud. S. 434. Es ist zu bemerken dass bei Harpocration (welcher übrigen die Stelle in der neuen Schrift, c. 56 in., wörtlich citirt) hinter ὅ τε ἄρχων weggelassen ist: καὶ ὁ βασιλεύς, diese Weglassung findet sich jedoch nicht bei Pollux, worüber Rose bemerkt; Qui Pollucis locus ita et cum superioribus cohaeret et similis est Harpocrationi ut ad Aristotelem fontem jure referatur. Vgl. noch Meier, Att. Proc. S. 57. — Dieses Fragment hängt also wieder mit der Frage der Glaubwürdigkeit Harpocrations zusammen.

Fragm. 390—392.

Harpocr. s. v. στρατηγοί, s. v. ἵππαρχος, s. v. φύλαρχος, cf. Phot. s. v. ἵππαρχοι, Pollux VIII 94, Rose, Arist. Pseud. S. 434—435. welcher bemerkt: Lexica praeter Photium s. ἵππ. de his nihil praebent nisi quae ex Harpocratione ducta sint, Aristotelis tamen mentione neglecta. — Die Citate Harpocrations sind ganz allgemein gehalten, können also gar nicht als Beweise dienen.

Fragm. 393—396.

Harpocr. s. v. πρυτανείας, s. v. πρυτάνεις, Schol. in Plat. leg.

p. 459 Bekk., Photius s. *πρυτανεία*, (ed. Naber, Vol. II p. 117), Pollux VIII 95—96, Harpocr. s. v. *κυρία ἐκκλησία*, Lex. rhet. Cantabrig. p. 672, 3 (p. 21 Meier) *κυρία ἐκκλησία*, Arist. Fragm. ed. Rose, (Teubner), p. 284—286, Rose, Arist. Pseud. S. 435—437. Die Vergleichung dieser verschiedenen Fragmente lehrt uns, dass die erstgenannten Stellen bei Harpocration (ebenso wie bei Photius und in den Platon. Scholien) nur oberflächlich mit der neugefundenen Schrift übereinstimmen [1]), dass die Citate bei Harpocration s. *κυρία ἐκκλησία* und im Lex. rhet. Cantabrig., in welchen beiden Aristoteles ausdrücklich genannt wird, wieder wörtlich sich in der neugefundenen Schrift wiederfinden, während die ausführliche Stelle bei Pollux, welcher seinen Gewährsmann nicht nennt, ein wenig umgeändert scheint. Das Nämliche haben wir schon oben bei Fragm. 387—388 bemerkt, und überlassen die weitere Vergleichung dem Leser.

Fragm. 397—398.

Harpocr. s. v. *ἐπιστάτης*, Lex. Demosth. Patm. p. 13 Sakk., Suidas (ex Photio) s. v. *ἐπιστάτης*, Eustath. in Odyss. p. 455, Harpocr. s. v. *πρόεδροι*, Arist. Fragm. ed. Rose (Teubner) p. 286—288, Rose, Arist. Pseud. S. 437—439. — Zu diesen Citaten bemerkt Rose dass Harpocration wahrscheinlich aus Didymus schöpfte, während der bei Eustathius erwähnte Telephus von Pergamon die 'Αθ. Πολ. des Aristoteles gekannt zu haben scheint. — Die einzige Stelle, welche hier in Betracht kommt, ist diejenige des Suidas, weil Harpocration nur ganz im allgemeinen die 'Αθ. Πολ. des Aristoteles citirt. Die Worte bei Suidas stimmen wirklich ziemlich gut mit dem Texte der neugefundenen Schrift, S. 113 ff. Ken., überein, aber wir fügen gleich hinzu dass das Uebrige, nämlich alle Einzelheiten welche nur im Papyrus und nicht bei Suidas stehen, viel Bedenken erregt. Selbst Kenyon giebt dies theilweise zu, S. 116 Note (fin.) seiner Ausgabe, es muss jedoch bemerkt werden dass das

---

1) Kenyon S. 110 Note, geht viel zu weit wenn er sagt „The scholiast to Plato's „Laws appears to have drawn from this passage of Aristotle" — denn die vereinzelten Wörter *κατὰ γὰρ σελήνην ἄγουσι τοῦτον* sind doch kein Beweis!

ganze c. 44 in der neugefundenen Schrift uns sehr zweifelhaft vorkommt. Sowohl der Text als der Inhalt scheint uns wunderbar [1]).

Fragm. 399.

Harpocr. s. v. *γραμματεύς*, Pollux VIII 98, Harpocr. s. v. *ἀντιγραφεύς*, Suidas (Lex. Seg.) s. v. *γραμματεύς*, Arist. Fragm. ed. Rose (Teubner), p. 288—289, Rose, Arist. Pseud. S. 439—440, dessen ein wenig undeutliche Bemerkungen in letzterem Buche man vgl. — Das Einzige welches wir durch Vergleichung gewinnen, ist dass Harpocration für einen Theil wörtlich mit der neugefundenen Schrift übereinstimmt, dass jedoch der Text des Papyrus sehr verdorben scheint und nur durch Conjecturen einigermassen gerettet worden ist (vgl. S. 135 Note, Ken.), und dass zwischen den Berichten über den *γραμματεύς* und *ἀντιγραφεύς* in diesen verschiedenen Quellen keine Uebereinstimmung herrscht. Also: non liquet.

Fragm. 400.

Harpocr. s. v. *ἀποδέκται*, cf. Lex. rhet. Seg. p. 198, 1, Pollux VIII 97, und Hesych. s. v., Rose, Arist. Pseud. S. 440. Die angeführte Stelle des Harpocration, welcher ausdrücklich die 'Αθ. Πολ. citirt, stimmt fast wörtlich mit dem Anfang des c. 48 der neugefundenen Schrift überein.

Fragm. 401—402.

Harpocr. s. v. *πωληταί*, s. v. *ταμίαι*, Photius s. v. *πωληταί*, s. v. *ταμίαι*, Pollux VIII 97—99, Arist. Fragm. ed. Rose (Teubner), p. 289—492, Rose, Arist. Pseud. S. 440—442. — Von allen diesen Citaten stimmt nur das an zweiter Stelle genannte Harpocrations, welcher ausdrücklich daselbst die 'Αθ. Πολ. citirt, mit der neugefundenen Schrift überein. Die erstgenannte Stelle sowie diejenige des Pollux weichen ziemlich stark von der neugefundenen Schrift ab [2]).

---

1) z. B. *καὶ τριττὺν τῶν πρυτάνεων ἣν ἂν οὗτος κελεύῃ*? — *ἐφ' ὧν ἂν εὐσημία γένηται*? — u. s. w. Auch *πρόγραμμα* im MS. statt *πρᾶγμα* bei Suidas erregt Bedenken. Hier findet die sprachliche Kritik noch sehr Vieles zu thun.

2) Ken. S. 119 Note sagt zu wenig: The description of Pollux VIII 99 has some points in common, but not all.

Fragm. 402—403.

Harpocr. s. v. ταμίας, Lex. rhet. Cantabr. p. 675, 28 (p. 30 Meier), Rose, Arist. Pseud. S. 443—444, Kenyon S. 152—153 Note. — Aus allen diesen Stellen ist Nichts mit Sicherkeit zu folgern; es ist zwar wahrscheinlich dass es anfänglich nur zwei heilige Triremen, die Paralos und die Salaminia, gab, und dass letztere in Ammonias umgetauft wurde, aber aus der kurzen Erwähnung in unserer Schrift den Beweis zu ziehen „dass dieselbe in Aristoteles' letzten Lebensjahren abgefasst sei", wie Kenyon sagt, geht nach unserer Meinung viel zu weit.

Fragm. 404.

Etymol. Magn. s. v. ἱεροποιοί, Rose, Arist. Pseud. S. 444. Rose's Meinung ist dass das Etymol. Magn. aus Harpocr. (ex Harpocr. lex. olim integriore) geschöpft hat, und dass sowohl Harpocr. als Pollux VIII 107, welcher eine kürzere Fassung hat, ihre Nachricht dem Didymus entlehnt haben. — Es ist jedenfalls zu bemerken dass der Text der neugefundenen Schrift S. 135—136. Ken. nicht wörtlich stimmt zu dem Etymol. Magn., und ausserdem einige neue Schwierigkeiten bietet (z. B. τοὺς ἐπὶ τὰ ἐκθύματα καλουμένους?) Was übrigens die Glaubwürdigkeit des Etymol. Magn., welcher ausdrücklich die 'Αθ. Πολ. citirt, betrifft, beschränken wir uns auf die Worte Naber's in seinen Proleg. zu Photius, S. 168: De antiquis scriptoribus res manifesta est, nemo credit Etymologum ut hoc utar legisse Cratinum, etiamsi ejus testimonio utatur, sed etiam vetustos grammaticos non ipse inspexisse videtur. — Der Beweis ist also höchst zweifelhaft.

Fragm. 405.

Harpocr. s. v. εὔθυναι, Rose, Arist. Pseud. S. 444—445. Da Harpocr. nur ganz allgemein sagt, dass Aristoteles in der 'Αθ. Πολ. über die Euthunen spricht, ohne in seinem Citat mit dem Texte der neugefundenen Schrift, S. 121—122 Ken., übereinzustimmen, darf hieraus kein Beweis abgeleitet werden.

Fragm. 406—407.

Harpocr. s. v. λογισταί, Lex. rhet. Cantabr. p. 672, 20 (p. 22 ed. Meier), Rose, Arist. Pseud. S. 445. Es ist zu bemerken dass das Citat aus dem Lex. rhet. Cantabr., wo Aristoteles wörtlich citirt wird, sich in der neugefundenen Schrift nicht wiederfindet. Kenyon bemerkt dazu: As it is unlikely that Aristotle would have had two descriptions of the same officers in this one treatise, it is probable that the reference is incorrect (S. 133 Note). Aber das ist ja eine petitio principii, es wird a priori angenommen dass die Schrift echt sei, und das Lex. rhet. Cantabr. also ganz falsch citirt habe! — Uns scheint das gänzliche Fehlen dieses Citats eher eine Andeutung der Unechtheit zu sein [1]).

Fragm. 408.

Harpocr. s. v. ἀστυνόμοι, Rose, Arist. Pseud. S. 445—446. Die Stelle in der neugefundenen Schrift, S. 124—125 Ken., wo über diese Polizeibeamten die Rede ist, scheint wirklich eine Erweiterung derjenigen Harpocrations zu sein. Es findet sich dieses Citat jedoch nur bei Harpocration.

Fragm. 409—412.

Harpocr. s. v. ἀγορανόμοι, s. v. ἐπιμελητὴς ἐμπορίου, s. v. σιτοφύλακες, s. v. μετρονόμοι, vgl. Rose, Arist. Pseud. S. 446—448. — Von diesen vier Citaten Harpocrations kommt eigentlich nur das zweite in Betracht, wo die Variante σιτικὸν ἐμπόριον statt 'Αττικὸν ἐμπόριον auffällig ist. Die Excerpte Harpocrations finden sich, theilweise verkürzt, bei Suidas, Photius, u. s. w. wieder, aber ohne den Namen des Aristoteles. Die Frage ist hier also wieder (wie bei den meisten Fragmenten) nach der Glaubwürdigkeit Harpocrations.

---

1) Wenn man Fälschung annimmt, so ist darauf zu achten dass Harpocration schon seit der editio princeps (1503) bekannt ist, das Lex. rhet. Cantabr. hingegen erst seit Dobree.

Fragm. 413—415.

Harpocr. s. v. κατὰ δήμους δικαστάς, s. v. διαιτηταί, s. v. ἐχῖνος, vgl. Rose, Arist. Pseud. S. 448—450. — Mit diesen Citaten vgl. man Pollux VIII 100, Photius s. v. τετταράκοντα, Pollux VIII 126, und andere Lexikographen, über deren gemeinsame Quelle man die erwähnte Schrift Rose's vergleiche. — Diese drei Fragmente betreffen den Anfang des c. 53 in der neugefundenen Schrift. Was die κατὰ δήμους δικασταὶ betrifft, so nennt die neue Schrift diesen Titel nicht, aber sonst stimmt was über diese Behörde gesagt wird fast wörtlich mit den Stellen bei Pollux und Harpocration überein. — Die Stelle über die Diäteten bei Harpocration ist nur ganz allgemein gehalten, und kommt nicht in Betracht, ebensowenig wie Harpocration's letztgenanntes Citat über ἐχῖνος, und Photius i. v. ἐχῖνος, welcher auch nicht mit dem Wortlaut der neugefundenen Schrift übereinstimmt [1]).

Fragm. 416.

Pollux VIII 62, vgl. Kenyon in der Appendix, S. 180, Rose, Arist. Pseud. S. 450. — Dieses Fragment findet sich nicht in der neugefundenen Schrift, wozu Kenyon bemerkt dass „it presumably comes from the discussion on legal procedure, „which is imperfect in the MS." Aber ich möchte fragen, ob dieses Fragment nicht ganz oder theilweise zu dem c. 53 gehört? Warum findet sich nichts davon in dem Papyrus?

Fragm. 417—419.

Harpocr. s. v. ἐπὶ Παλλαδίῳ, s. v. βουλεύσεως, s. v. ἐπὶ Δελφινίῳ, Rose, Arist. Pseud. S. 450—451, und die dort citirten übrigen Quellen. Alle diese Stellen beweisen so gut wie gar Nichts, weil sie nur einige Wörter betreffen, und ganz allgemein gehalten sind. Harpocration kann seine kurze Notizen aus c. 57

1) Rose vermuthet, Arist. Pseud. S. 450, dass alle diese Citate einem rhetorischen Lexicon, vielleicht demjenigen des Aelius Dionysius, entnommen seien, womit übereinstimmt das Etym. M. S. 404, 54, wo ausdrücklich ein solches rhetorisches Lexicon genannt wird.

entlehnt haben, aber ebensogut kann letzteres eine Ausarbeitung des Harpocration sein.

Fragm. 420.

Schol. in Aristoph. Plut. 278, vgl. Kenyon S. 163 Note, Rose, Arist. Pseud. S. 452, Dindorf Adnot. in Schol. Pluti p. 556 (Didot), Holl. Ausgabe S. 155, u. s. w. *Diese Stelle, welche Kenyon in der sehr verstümmelten Schlusspartie wiedergefunden hat, ist sehr merkwürdig.*

Dass bei der erwähnten Stelle des Schol. eine Lacune ist, hat Dobree mit Recht vermuthet. Dindorf ergänzt die ganze Stelle folgenderweise: *τοῖς γὰρ δικαστηρίοις χρῶμά τέ ἐστιν ἴδιον ἑκάστῳ καὶ γράμμα ἐπιγέγραπται ἐπὶ τῷ σφηκίσκῳ τῆς εἰσόδου*, was jedenfalls im allgemeinen richtig ist, denn die Gerichtshöfe hatten eine bestimmte Farbe (*δικαστήριον τὸ ὁμόχρουν μὲν τῇ βακτηρίᾳ* heisst es weiter) und zugleich war bei den Thüren auch ein Buchstabe angebracht (*τὸ αὐτὸ γράμμα ὅπερ ἐν τῇ βαλάνῳ*). Was steht nun auf dem Papyrus zu lesen? Es steht dort deutlich *χρω.αα επιγεγραπτ*, was Kenyon ergänzt hat zu: *χρώματα ἐπιγέγραπται*. Aber Hemsterhuis hat doch wohl Recht gehabt, als er sagte: Quis enim Graece sciens dicat *ἐπιγράφειν χρῶμα* [1])? Bleibt also die Hypothese, ob hier nicht eine Fälschung vorliegt? Kann nicht ein Fälscher, welcher das Fragment der bekannten Fragmentensammlung entlehnte, auf ungeschickte Weise versucht haben die Lacune zwischen *χρῶμα* und *ἐπιγέγραπται* durch den Plural *χρώματα* zu ergänzen? Judicent sagaciores.

Fragm. 421.

Schol. im Aristoph. Vesp. 684, vgl. Rose, Arist. Pseud. S. 452—453, und die dort citirten Stellen. Es ist zu bemerken dass der Scholiast citirt Aristoteles *ἐν πολιτείαις*, nicht *ἐν Ἀθηναίων πολιτείᾳ*, und zweitens dass, wie auch Kenyon zugiebt, gerade die Bemerkung über die Demagogen, welche der Scholiast dem Aristoteles zu entlehnen scheint, nicht in der neuge-

---

1) Farben auftragen heisst *ἐπιχρώννυμι* oder *ἐντρίβειν*, wie bei Luc. D. D. 20, 10 *ἐντετριμμένη χρῶμα*, u. s. w.

fundenen Schrift vorkommt. Kenyon versucht dies zu erklären, indem er sagt dass Aristoteles' Zeugniss darüber in dem verlorenen Theile der Schrift gestanden habe, aber dafür ist gar kein Beweis vorhanden.

Fragm. 422.

Zenobius VI 29, vgl. Kenyon S. 78—79 Note, Rose, Arist. Pseud. S. 453, Holl. Ausg. S. 59 Note. Ueber dieses Fragment können wir uns kurz fassen, und wiederholen was wir in der Hellas IV 82 geschrieben haben: Jedenfalls ist die Stelle, wie sie hier im MS. überliefert wird, *reiner Unsinn*. Da also Wortlaut und Inhalt des Fragments nicht im MS. enthalten sind, und das MS. selbst unerklärlich bleibt, so entscheidet das Fragment eher *gegen*, als *für* die Echtheit der Schrift.

Fragm. 423.

Harpocr. s. v. διαμεμετρημένη ἡμέρα, vgl. Rose, Arist. Pseud. S. 453 und Kenyon S. 180—181. Dieses Fragment steht nicht in der neugefundenen Schrift, wozu Kenyon bemerkt: This passage no doubt belongs to one of the more mutilated columns containing the description of the procedure in the law-courts. Also ganz unsicher.

Fragm. 424.

Harpocr. s. v. τετρυπημένη, vgl. Rose, Arist. Pseud. S. 453—454, Kenyon S. 167 Note, Holl. Ausg. S. 159 (verba ab Harpocratione allata, unde sagaciter hunc locum Kenyon ita restituit). — In der neugefundenen Schrift Col. 35 (ganz verstümmelt) stimmen die von Kenyon restituirten Worte mit dem Fragment des Harpocration überein, nur das von Kenyon hinzugefügte ἀμφοτέρας (das MS. hat nur .... τερας) bieten eine geringe Abweichung, welche jedoch nicht ohne Bedeutung ist. Der Text des Harpocration ist hier etwas corrupt, Bekker und die späteren Herausgeber des Harpocr. und des Suidas schrieben μήτε πάντῃ τετρυπημένας, aber Kenyon hat Recht wenn er sagt, dass die Lesart: ἵνα μήτε πλήρεις μήτε τετρυπημένας ἀ μ φ ο τ έ ρ α ς λαμβάνωσιν eine Verbesserung ist. — Wenn ge-

fälscht ist, so ist hier sehr scharfsinnig gefälscht, denn erst die Hinzufügung des Wortes ἀμφοτέρας macht Harpocration's Citat vollkommen deutlich.

Fragm. 425.

Lex. rhet. Cantabr. p. 670, 30 s. v. ἴσαι αἱ ψῆφοι αὐτῶν, vgl. Rose, Arist. Pseud. S. 454, Kenyon S. 169 Note, Holl. Ausg. S. 161, u. s. w. — Bei der Vergleichung des von Kenyon ergänzten Manuscriptes mit dem oben erwähnten Citat des Lexicons möchten wir fragen ob die Schreibart νεικα im MS. statt νικᾷ nicht etwas zu denken giebt? Die vielen Verwechslungen von ει und ι in der neugefundenen Schrift [1]), welche bis ins Lächerliche hinein wiederholt sind, können ein Zeichen der Alterthümlichkeit der Papyrusrolle sein, sie können aber auch von einem geschickten Fälscher absichtlich eingestreut sein, um der Handschrift ein mehr alterthümliches Gepräge zu verleihen.

Fragm. 426.

Schol. Aristoph. Equit. 1150 κημόν, Pollux VIII 123, Rose, Arist. Pseud. S. 454—455, Kenyon S. 168 Note, Holl. Ausg. S. 161, u. s. w. — Vgl. hierzu die Bemerkungen Dindorf's in der Adnot. in Schol. Equitum, S. 416, Didot. — Kenyon hat das Fragment, ebenso wie die übrigen, mit grossem Scharfsinn wiederhergestellt, es ist jedoch aus der so verstümmelten Stelle der Handschrift Nichts mit Sicherkeit zu ermitteln. In allgemeinen möchte ich jedoch hier die Frage stellen, ob es nicht sonderbar ist, und sehr zufällig, dass von den Fragmenten welche sich in Col. 31 bis 37 der HS. finden, *diejenigen welche nach der Kenyon'schen Restitution einen guten Sinn ergeben, sich auch in den früher bekannten Fragmenten der* 'Αθ. Πολ. *des Aristoteles wiederfinden?* Was den Anfang der Fragmente betrifft (Col. 31), so ist dieser Theil der Handschrift doch auch zu lückenhaft, um daraus weitere Schlüsse zu ziehen.

---

1) Man vgl. die fleissige Sammlung in der Holl. Ausgabe, S. 166 (die Holl. Herausgeber bemerken S. 165: „Secunda manus ridicule ei errorum generi indulsit"). — Vgl. dazu die Resultate, mitgetheilt bei Pappadimitrakópulos, Βάσανος, besonders S. 188—300.

Fragm. 427—428.

Schol. Aristoph. Vesp. 578, Harpocr. s. v. περίπολος, Rose, Arist. Pseud. S. 455—456. — Das erste Fragment in seiner kurzen und allgemeinen Fassung hat nur eine ganz allgemeine Beziehung zu dem Anfang des c. 42 der neugefundenen Schrift, und also wenig Bedeutung. — Das zweite Fragment jedoch findet sich fast wörtlich wieder in der neugefundenen Schrift, S. 109 Ken., wobei nur zu bemerken ist dass statt der Lesart bei Harpocration παρὰ τοῦ δήμου (von Valesius, wiederholt von Rose in seiner Ausgabe) hier παρὰ τῆς πόλεως steht. Die Abweichung ist jedoch unbedeutend. Ueber die Autorität Harpocration's vgl. man die früheren Fragmente.

Fragm. 429.

Harpocr. s. v. στρατεία ἐν τοῖς ἐπωνύμοις (wiederholt von Suidas p. 680 Bekk.), vgl. Harpocr. s. v. ἐπώνυμοι, Etym. M. 369, 16, Rose, Arist. Pseud. S. 456, Arist. fragm. ed. Rose (Teubner), S. 302—303, Kenyon S. 130—131 Note. — Dieses ziemlich lange Fragment des Harpocration findet sich fast mit denselben Wortem in c. 53 der neugefundenen Schrift wieder, wobei ich jedoch bemerke dass dieser Abschnitt über die Diäteten und über die zwei verschiedenen Klassen der Eponymen, auch nach der scharfsinnigen Untersuchung Kenyon's, sehr problematisch bleibt. Die Erklärung, zum Beispiel, der zwei und vierzig Eponymen ist noch nicht sicher gestellt, und der Text der neugefundenen Schrift trägt nicht viel zur Erklärung der dunklen Sache bei [1]).

Fragm. 430.

Harpocr. s. v. ἀδύνατοι p. 6 Bekk., Arist. fragm. ed. Rose (Teubn.), S. 303, Rose, Arist. Pseud. S. 457, Synag. lex. Seg.

---

1) In der Stelle Harpocrations las Valesius (S. 323) ἐπιδεδημηκώς; Bekker (S. 170) δεδεικτικως, aber in den Varianten δεδιῃτηκώς Goesiana; Rose (Teubn. S. 302) δεδιῳκηκώς; Suidas (S. 980 Bekker) bietet wieder die Lesart ἐπιδεδημηκώς. Dindorf verbesserte (nach Aldus) δεδιῳκηκώς. — Das MS. der neugefundenen Schrift τῷ προτέρῳ [ἔτει ergänzt Kenyon] δεδιαιτηκώς. — Es ist jedoch zu bemerken dass die attische Form δεδιῄτηκα, Pass. δεδιῄτημαι ist, vgl. Veitch, Greek verbs, und die Lexika.

(Lex. Seg. p. 200, 3) p. 345, 15. — Da die verschiedenen Lexika hier übereinstimmen, so nimmt Rose an dass alle diese Citate auf Didymus zurückgehen. — Zwischen dem Citate Harpocration's und der Stelle in der neugefundenen Schrift, wo von den armen Verstümmelten die Rede ist, kann man einen kleinen Unterschied wahrnehmen, Erstgenannter meldet dass diese Leute täglich einen Obol empfingen, während in der neugefundenen Schrift, in Uebereinstimmung mit dem Lex. Seg., von zwei Obolen die Rede ist.

Fragm. 431.

Harpocr. s. v. *ὅτι νόμος* (man bemerke wie buchstäblich und mit welchen sonderbaren Titeln dieser Lexikographe seine Autoren abschreibt), Rose, Arist. Pseud. S. 457, Arist. fragm. ed. Rose (Teubner), S. 303, Kenyon S. 141 Note, Holl. Ausg. S. 137. — Dieses kurze Citat stimmt fast wörtlich mit der genannten Stelle in der neugefundenen Schrift überein. Es ist übrigens das letzte, welches wir behandeln, denn die zwei übrigen, welche Kenyon nach der letzten Ausgabe von Rose (1886) citirt, haben sehr wenig Bedeutung.

§ 4. Schlussfolgerungen.

Unsere Resultate sind also mehr negativ als positiv, denn wenn wir uns nicht irren, so giebt es in der neugefundenen Schrift nur EINE STELLE, welche unzweifelhaft und wörtlich mit einem der bekannten Fragmente übereinstimmt, ferner

16 *Stellen*

welche mit ebenso vielen Citaten Harpocrations übereinstimmen, jedoch nur beruhen auf dessen zweifelhafter Autorität, dann

4 *Stellen*

welche mit Citaten bei Harpocration und Pollux übereinstimmen, aber so dass Harpocrations Worte (welcher Aristot. citirt) unverändert, Pollux' Worte (welcher Aristot. nicht nennt) sich mit verschiedenen Aenderungen hier wiederfinden, weiter

29 *Stellen*

welche, nicht bei Harpocration sondern bei andern Autoren befindlich, aus verschiedenen Gründen es jedoch sehr zweifelhaft

machen ob die neugefundene Schrift die nämliche sei, welche von diesen Autoren citirt wird; auch

3 *Stellen*

welche am sehr verstümmelten Ende des MS. vorkommen, und zufälligerweise durch die Restitution des Herausgebers mit 3 bekannten Fragmenten in Einklang gebracht sind; ein Zufall, der zwar möglich sein kann, aber andererseits doch einen leisen Verdacht der Fälschung aufkommen lässt; endlich fehlen in der neuen Schrift

8 *Fragmente*

welche mehr oder wenig ausdrücklich als der 'Αθ. Πολιτεία entnommen, schon früher bekannt waren [1]).

Wenn man dazu, wie wir in unserer Einleitung gethan haben, die unsichere Herkunft der Papyrusrolle, den zweifelhaften historischen Inhalt, und die öfters sonderbare Sprache rechnet, so kann man folgende Schlüsse ziehen:

1. *Entweder kann die Schrift ein Machwerk aus der Zeit der Ptolemaeer, also schon eine alte Fälschnng sein, oder*

2. *Solange die Papyrusrolle selbst nicht palaeographisch gründlich untersucht worden ist, besonders was die Schrift betrifft, scheint selbst eine moderne Mystification oder Fälschung nicht ausgeschlossen.*

ANHANG I.

Zeugnisse verschiedener Gelehrten über verfälschte Werke, und über die dem Aristoteles zugeschriebene Schrift vom Staate der Athener.

1.

Some therefore with a design to get Money of him, put Aristotle's Name to other mens Writings.

Bentley's Phalaris ed. Wagner, Berl. 1874 p. 80 sq. [2]).

---

1) Muss auch dazu gerechnet werden: *φοινικίς, ἔνδυμα Λακωνικόν ... Ἀριστοτέλης ἐν πολιτείᾳ λέγει* bei Moeris p. 212 Bekk. ?

2) Vgl. Bentley's Epistola ad Millium, S. 359 (Ausg. v. London 1836).

2.

Ex cantu jam facile avis agnoscitur. Laudati hi versiculi (Athen. V 219 e) sunt et servati ex Herodico Cratetio, qui eo maxime tempore vixit, quo grammatici et rhetores in eo potissimum elaborabant, ut sub antiquorum nomine sua scripta venditarent, quo Phalaridis et Themistoclis epistolae, et quid non, quasi ex Orco fuerit revocatum.

Cobet, Prosop. Xen. L. B. 1836, p. 83 [1]).

3.

Ueberweg, Grundriss der Gesch. der Philosophie, Thl. I. Berlin 1876, S. 170 ff.

4.

Zeller, Die Philosophie der Griechen, 3e Aufl. Thl. II 2e Abth. Leipz. 1879, S. 50 ff.

5.

Philologus, Bd. L, Helft 3, 1891 S. 393—400, S. 436—446 (Art. von *Busolt* und *C. v. Holzinger*).

6.

W. G. Rutherford, The bearing of the new papyrus on some cardinal points in textual criticism, Class. Review, March. 1891. — *W. L. Newman*, ibid. April 1891 („We are not told how or when the papyrus came into the possession of the authorities of the British Museum", etc.).

7.

H. Diels in Deutsche Litteraturzeitung, 1891, N°. 7, S. 240—242 (nimmt ohne Bedenken die Echtheit an).

8.

Cauer adversus *Gomperz* in: Zeitschr. f. d. Gym. Wesen XXXXV Jahrg. 1891, S. 760—762 („Die Schrift ist wahrscheinlich verfasst frühestens in 324 und spätestens in 322, von einem Peripatetiker", u. s. w.).

---

1) cf. Mnemosyne, N. S. Vol. VII, 1879, p. 40 sqq., Vol. V, 1877, p. 225, 304.

9.

Aristote, La république athénienne, trad. en français par *Théod. Reinach.* cf. Revue Critique, 28 déc. 1891 (A. Hauvette).

10.

The Academy, Febr. 14, 1891, N°. 980, p. 165--167; ibid. March 28, 1891, N°. 986; ibid. June 6, 1891, N°. 996 (sehr lesenswerthe Recension von Cauer's Broschüre).

11.

Walker, The 'Αθ. Πολιτεία, in Class. Review, Vol. VI, March 1892, N°. 3 („chapter 25 cannot be reconciled with Thucydides", etc.).

12.

H. Richards, in Class. Review N°. 1—2, Jan. Febr. 1892. („Kaibel and Wilamowitz have no doubt at all... This is an extravagant judgment, which the opinion of the mass of scholars will hardly ratify.... These examples are probably enough to establish what was said above as to the need of a fresh and independent examination of the actual papyrus").

13.

F. Rühl in Wochenschr. f. klass. Philologie, 1892, N°. 1, „Meines Erachtens liegt in der Schrift eine Ueberarbeitung der unter dem Namen des Aristoteles gehenden Politie vor, worin diese teils epitomiert, teils durch neues Material bereichert wurde, herrührend vielleicht von dem Herakleides, von dem Auszüge auf uns gekommen sind". — Vgl. *F. Rühl*, Der Staat der Athener und kein Ende. Leipzig, Teubner, 1892. 8°. S. 675—706.

14.

F. G. Kenyon, Introduction to the 3d edition (of the 'Αθ. Πολιτεία) Ausführliche Vertheidigung der Echtheit der Schrift, vgl. besonders S. LVIII—LXI, acht Argumente, und S. LXV die Bibliographie der über die Schrift erschienenen Litteratur.

15.

P. Meyer, Zeitschr. f. d. Gymnasialwesen, Febr. März, Berlin 1892 S. 144—155. — Ausführliche und erschöpfende Bibli-

ographie der über die Schrift erschienenen Litteratur (vgl. S. 152: „Bezüglich der Herkunft des Papyrus hat man sich längst beruhigt. We can readily understand that it is not always advisable to disclose the channel through which papyri find their way into the British Museum, bemerkt treffend Newman, Class. Rev. 4, 156. Auch an eine Fälschung denkt Niemand"). [!?]

16.

Aristotelis qui fertur Ἀθηναίων Πολιτεία, ed. *H. van Herwerden* et *J. v. Leeuwen J. f.* — Vgl. über diese Ausgabe meine Einleitung, und in der Ausgabe selbst besonders Praefatio p. V puro sermone Attico (? Muller), und weiter p. 44, p. 29, p. 35, p. 39, p. 41, p. 49, p. 51, p. 53, p. 59, p. 75, p. 101, p. 107, p. 109, p. 113, wo in den Anmerkungen in sehr starken Ausdrücken die vielen Fehler und Widersprüche, ja selbst der Unsinn der Schrift, gerügt werden.

17.

J. van Leeuwen Jr., Het onlangs gevonden werk over den Atheenschen Staat (in: Verslagen en Mededeelingen der Kon. Akademie v. Wetenschappen, Amst. 1891, S. 154—176). — Hier werden ausführlicher die Fehler der Schrift behandelt, jedoch wird ausdrücklich die Hypothese der Fälschung zurückgewiesen, weil sonst die Emendation Bergk's *τὰ τόμι'* statt *τὰ ταμιεῖα* nicht aufgenommen sein könnte (?). Vgl. darüber oben.

18.

Dr. W. Pleyte, Direktor des „Rijks Museum van Oudheden" in Leiden und Egyptologe, schrieb mir in einem Privatbriefe dass nach seiner Meinung, und auch nach dem Urtheile eines sachkundigen Freundes in England, die Hypothese einer Fälschung nicht annehmbar sei.

19.

F. Blass in Kiel hält (in seiner Ausgabe) ebenso wie Kaibel, Wilamowitz und die meisten anderen deutschen Gelehrten, die Schrift für eine aristotelische.

20.

Das nämliche gilt (last not least) von *K. Kontos* in Athen, und den anderen Hellenischen Gelehrten, welche über die Sprache der Schrift geschrieben haben, und gar keinen Zweifel über die Autorschaft des Aristoteles zu hegen scheinen. Kontos' Emendationen sind besonders erschienen in der Zeitschrift 'Αθηνᾶ; ausserdem finden sind eine Menge zerstreuter Textverbesserungen in fast allen Hellenischen Blättern und Zeitschriften.

ANHANG II.

Excurs über *ἐπίθετον*, *ἀφέσιμος*, *φυλακρινεῖν*.

In meiner Einleitung in Hellas IV, S. 76—95, habe ich auch das Wort *ἐπίθετον* behandelt. Darüber bemerke ich noch Folgendes:

Die Stelle in Steph. Thes. *ἐπίθετος*, S. 1603, lautet: Solita enim fuisse *ἐπίθετα* nominari alia etiam *ὁπόσα μὴ πάτρια ὄντα ἡ ἐξ Ἀρείου πάγου βουλὴ ἐδίκαζεν*. Quae et apud Suid. leguntur et in Lex. rh. Bekk. An. p. 253, 1. Idem p. 252, 26: *ἐπίθετα, τὰ οὐκ ἐκ τῶν νόμων τῇ βουλῇ προστεταγμένα ἐξ ἀρχῆς ἀλλὰ προστεθέντα*. Hesych. *ἐπίθετα, τὰ μὴ πάτρια ἱερὰ παρὰ Ἀθηναίοις*. — Vgl. Menander ap. Stob. Fl. vol. 3, p. 280: *ἀγωνίαι, δόξαι, φιλοτιμίαι, νόμοι, ἅπαντα ταῦτ' ἐπίθετα τῇ φύσει κακά*. Dionys. A. R. 4, 68. — (N. *Κοντόπουλος, Νέον λεξ. ἑλληνοαγγλικόν*, London 1887, i. v. *ἐπίθετον, ου* an adjective, epithet.) — Besonders die Stelle in Bekker's Anecdota zeigt, dass ich zu weit gegangen bin, als ich Hellas IV 79 das Wort für modern erklärte.

Ueber das Wort *ἀφέσιμος* (Hellas IV, S. 90) ist noch Folgendes zu bemerken:

Steph. Thes., p. 2629: *ἀφέσιμος, ὁ, ἡ*, unde *ἀφέσιμος ἡμέρα* ap. Harpocr. v. *κυρία ἐκκλησία*, et Aristidem Vol. I p. 344. (*καὶ ἡ μὲν ἀφέσιμος, ὡς ἔφασαν, ἡμέρα, ᾗ τὰ γράμματα ἀπεδίδοσαν*). Andr. Cret. p. 94, 202, 299. Pisid. M. O. 422.

ἀφέσιμον Dimissorium, Indulgentia. Oratio poenae canonicae absolutoria, in Euchologia p. 681. V. Jo. Morinum l. 6. De poenit. c. 25, § 9. Synaxarium Colberteum 6 Oct. in S. Theophilo. Anonymus Combefisianus in Porphyrogen n. 4. (Ducang).

Die Endung *ιμον* oder *σιμον* mit abstrakter Bedeutung ist schon seit dem Mittelalter sehr üblich, vgl. die Beispiele bei Hatzidakis, Einl. in die ngr. Gramm. S. 185.

Ueber *φιλοκρινεῖν* — *φυλοκρινεῖν*, Hellas IV S. 93 Note, vgl. man noch L. Kusteri Praef. ad. Suidam, ed. Gaisf. p. X.

Amsterdam, März 1893. H. C. MULLER.

HATZIDAKIS UEBER DIE NEUGRIECHISCHE SPRACHE.

Die Sammlung indogermanischer Grammatiken von B. Delbrück hat der Wissenschaft nunmehr auch ein Werk über die neugriechische Sprache beschert, das als grundlegend und bahnbrechend zu begrüssen ist [1]). Verfasser des Buchs ist den Lesern der 'Ἑλλάς kein Unbekannter, es ist Dr. Hatzidakis in Athen, gebürtig aus Rheth[illegible]ymna (Retimo) auf Kreta, der sich während seiner Studienzeit unter Delbrück in Jena an dessen Methode herangebildet und mit den Ergebnissen der indogermanischen Sprachforschung vertraut gemacht hat. Delbrück ist es auch gewesen, der seinen Schüler in Unterredungen und durch Ratschläge zu wissenschaftlicher Erforschung des Neugriechischen angeregt und später immer wieder zur Weiterführung der Arbeit aufgemuntert hat, als Schwierigkeiten mancher Art das Begonnene zu unterbrechen drohten, und deshalb hat der Verfasser das Buch seinem Lehrer in Dankbarkeit und Verehrung gewidmet. Hatzidakis beherrscht dabei das Deutsche soweit, dass er im Stande gewesen ist, sein Werk von vorn herein in deutscher Sprache abzufassen; um etwa untergelaufene Fremdartigkeiten und Unebenheiten der Ausdrucksweise zu beseitigen und zu glätten, hat Dr. Thumb in Freiburg i/B. das Manuskript vor dem Drucke einer Durchsicht unterzogen [2]).

Als Hatzidakis vor 12 Jahren mit den ersten einschlägigen Aufsätzen in den gelehrten Zeitschriften Griechenland's hervortrat, musste er vor allen Dingen die Irrtümlichkeit der bis dahin herrschenden Richtung neugriechischer Sprachforschung darlegen, also polemisiren. Seit einem Jahrhundert hatte man

---

1) *G. N. Hatzidakis*, Einleitung in die neugriechische Grammatik, (Bd. V der „Bibliothek indogermanischer Grammatiken") Leipzig 1892 bei Breitkopf und Härtel. XVI u. 464 S. Lexik-Oktav. 10 Mark.

2) Unter dem Wenigen, das stehen geblieben ist, dürfte nur der *Gurgelesser*" auf S. 183 (statt „*Gurkenesser*") eine Berichtigung nötig haben.

sich daran gewöhnt, vielmehr auf die Ähnlichkeit des Neugriechischen mit dem Altgriechischen, als auf die Unterschiede beider Sprachen hinzuweisen. Korais, der Begründer der neugriechischen Schriftsprache, war dazu veranlasst durch das Bestreben, dem wenig geachteten Neugriechischen ein besseres Ansehen zu verschaffen. Die Angriffe Fallmerayers auf das ganze Neugriechentum verstärkten diese Richtung; man glaubte durch den Nachweis von Altertümlichkeiten in der heutigen Sprache die Behauptungen des Fragmentisten besonders erfolgreich widerlegen zu können. Vor etwa 40 Jahren begann die vergleichende Sprachwissenschaft dem Neugriechischen näher zu treten, aber auch die Gelehrten, die sich mit dem Gegenstande befassten, gerieten in die herrschende Strömung, und knüpften mit Ignorierung einer 2 Jahrtausende langen Entwickelung das heutige Griechisch unmittelbar an die allerältesten Dialekte an. Hauptvertreter dieser Richtung der „Archäomanen" war und ist ein Schüler von Georg Curtius, Dr. Michael Deffner, der seit vielen Jahren als Universitätsbibliothekar in Athen lebt und eine grosse Menge von Aufsätzen zur neugriechischen Sprachforschung veröffentlicht hat. Zwischen ihm und Hatzidakis entspann sich alsbald eine langwierige und lebhafte litterarische Fehde, die zu immer wachsender Erkenntnis von der Unhaltbarkeit des alten Standpunktes geführt hat.

In dem ersten *„Ziele und Methode der neugriechischen Sprachforschung"* überschriebenen Kapitel des vorliegenden Buches entwickelt Hatzidakis die Grundzüge seiner Methode. Das Neugriechische steht in keinem unmittelbaren Zusammmenhange mit den altgriechischen Dialekten, von denen seit den Tagen des Christopulos besonders das Äolische und das Dorische als Mütter der neugriechischen Sprache betrachtet worden sind. Es hat schon in alten Zeiten ein bemerkenswerter Unterschied zwischen der Umgangssprache und der Schriftssprache der Griechen bestanden, und im Zeitalter der Atticisten, des Gemeingriechischen und der Byzantiner ist der Riss noch grösser geworden. Durch die griechische Weltsprache (*κοινή*) sind aber die alten Provinzialdialekte mit *einer* Ausnahme aufgelöst worden und verschwunden, und das Neugriechische stellt sich uns dar als eine ganz regelmässige Fortsetzung und natürliche Weiter-

bildung der *κοινή*. Der einzige Dialekt des Altgriechischen, der dem Siegeslaufe der *κοινή* erfolgreich widerstanden hat, ist der lakonische. Er hat sich in eigener Art fortentwickelt und im heutigen zakonischen Dialekte lebendig erhalten. Alle übrigen dialektischen Verschiedenheiten des Neugriechischen sind erst aus der gemeinsamen Quelle der *κοινή* hervorgegangen und nicht Ueberreste der alten Mundarten.

Das zweite Kapitel mit der Ueberschrift „*Abstammung des Mittel- und Neugriechischen*" wendet sich im einzelnen mit einer grossen Menge von Nachweisen aus allen Teilen der Grammatik gegen den behaupteten Ursprung des Neugriechischen aus den altgriechischen Dialekten und kommt aus der Beobachtung aller einschlägigen Thatsachen zu dem Ergebnis, dass die um 300 v. Chr. beginnende Auflösung der alten Dialekte in der *κοινή* („*Könisierung des Griechischen*") ungefähr um 600 n. Chr. ihren Abschluss erreicht haben müsse.

Im dritten und letzten Kapitel, überschrieben „*Die Entstehungsepoche des Neugriechischen*", verfolgt Hatzidakis die Entwicklung der *κοινή*, indem er die hauptsächlichsten, oft schon recht früh nachweisbaren Wandlungen vorführt, durch deren Ueberhandnehmen und Obsiegen das Neugriechische entstanden ist. Dieses Kapitel ist wohl das interessanteste des Buches und wird schwerlich ohne nachhaltige Wirkung auf den Betrieb der altgriechischen Philologie bleiben, insofern es für die Betrachtungsweise sprachlicher Erscheinungen im Hellenistischen viele neue Gesichtspunkte hervorhebt.

Hiermit schliesst die zusammenhängende Darstellung des Buches. Es folgt aber noch eine zweite Hauptabteilung, die ebenso umfangreich ist wie die erste. Abgesehen von Berichtigungen, Nachträgen und zwei Registern bringt sie zu einzelnen wichtigen Punkten 10 *gelehrte Exkurse* von zumteil sehr beträchtlicher Länge. Es hätten wohl auch manche Nachweisungen, Ueberblicke und Untersuchungen aus der ersten Hauptabteilung vorteilhafter hier unter den Exkursen ihren Platz finden können, die Lesbarkeit und Uebersichtlichkeit der Darstellung würde dadurch gewonnen haben. Hatzidakis hat in emsigen und langjährigen Forschungen ein wahrhaft erdrückendes Material aufgestapelt. Die Wissenschaft ist ihm zu grossen

Danke verpflichet, dass er die Summe seiner zahllosen Abhandlungen, die meist in schwer erreichbaren griechischen Fachblättern erschienen sind, hier auch für uns „Europäer" bequem zugänglich gemacht hat. Es hält schwer, aus dem lehrreichen und wichtigen Inhalte der Exkurse etwas besonders herauszugreifen. Im. 5. Exkurse („Vokalismus des Neugriechischen") findet sich der Entwurf einer *dialektischen Einteilung des Neugriechischen.* Hatzidakis unterscheidet nach den Eigentümlichkeiten des Vokalismus zwei Hauptgruppen, das Nordgriechische und das Südgriechische, als deren Grenzlinie etwa der 38ste Breitengrad anzusehen ist [1]). Für das im kleinasiatischen Festlande gesprochene Griechisch unternimmt Hatzidakis, weil er es noch nicht eingehend genug studiert habe, vorläufig keine bestimmte Einteilung, doch glaubt er auch da zwei Hauptgruppen unterscheiden zu können, nämlich das obere oder Gebirgsgriechisch und das untere oder Meergriechisch, die in ihrem Vokalismus mit dem Nord-, und dem Südgriechischen parallel laufen. Der 3. Exkurs *„über den Sprachcharakter der mittelalterlichen und neuen Autoren"* erörtert auch in klarer und verständiger Darlegung, wie es dahin gekommen ist und dahin kommen musste, *dass sich die Neugriechen eine von der Volkssprache verschiedene Schriftsprache unter Anlehnung an das Altgriechische geschaffen haben.* Im übrigen ist dieser Exkurs vorwiegend polemisch. Zur historischen Erforschung des Griechischen bedarf es nach Hatzidakis einer Berücksichtigung sowohl der schriftlich fixierten alten Sprache wie der vielfach nur im mündlichen Gebrauch üblichen Formen des Neugriechischen. Manche modern aussehenden Erscheinungen lassen sich bei gründlicher Untersuchung bis ins Altertum zurückverfolgen, und andererseits haben sich anscheinend verlorene Altertümlichkeiten bis auf die Gegenwart erhalten. Inbezug auf die Berücksichtigung des sogenannten Mittelgriechischen, das Hatzidakis aber nicht als besondere Sprachstufe gelten lässt, beobachtet der Verfasser grosse Vorsicht, da fast

1) Bei den vielen einzelnen Orten des griechischen Sprachgebietes, die durch das ganze Buch hin angeführt werden, entbehrt man ungern genauer Lagebestimmungen; es handelt sich oft um ganz unbekannte Städtchen und Flecken. Auch wäre grössere Einheitlichkeit in der Schreibung dieser Namen zu wünschen. So erscheint z. B. ein und derselbe Ort abwechselnd als Welwendo, Welbendos, Belbendos und Belwendos.

alle hierzu gerechneten Sprachdenkmäler kein einheitliches und reines Sprachbild aufweisen, sondern antike, antikisirende und willkürlich neugebildete Formen neben wirklich lebendigem zeitgenössischen Sprachgut enthalten. Hiermit tritt Hatzidakis in *scharfen Gegensatz zu seinem in Paris lebenden Landsmanne Psicharis*. Während Hatzidakis nur denjenigen Formen der sogenannten mittelgriechischen Denkmäler eine Rechtsstellung in der Entwickelungsreihe des Griechischen zuerkennt, die bei sorgfältiger Prüfung als homochrones Sprachgut zu erweisen sind, glaubt Psicharis eine solche Prüfung für entbehrlich halten und alle mittelgriechischen Formen „skrupellos" für die Sprachgeschichte verwerten zu können. An Kenntnissen und philologischer Akribie zeigt sich Hatzidakis seinem Gegner sehr überlegen. Mangel an Gründlichkeit und Zuverlässigkeit wird bei Psicharis so häufig und augenscheinlich nachgewiesen, dass seine Autorität für die strenge Forschung ferner kaum noch gelten kann und die Zahl seiner Anhänger gewiss stark zusammenschmelzen wird [1]).

Hatzidakis hat sich durch das vorliegende Buch höchst vorteilhaft als der berufenste Mann zu seiner Arbeit eingeführt. Es ist sehr zu wünschen und zu hoffen, dass er sein treffliches Werk fortsetzen möge durch Abfassung und Herausgabe der *in Aussicht gestellten „systematischen Grammatik des Neugriechischen"*, deren eigentliches Gebiet in vorliegender „Einleitung" schon vielfach betreten wird. Nach dem Specimen wissenschaftlicher Strenge, vorsichtiger Methode und gründlicher Gelehrsamkeit, das er durch seine „Einleitung" geliefert hat, wird die Wissenschaft ein „standardwork" von ihm erwarten können.

1) Eben da diese Zeilen geschrieben werden, kündigt ein Pariser Verleger ein neues Buch von Psicharis an, das vermutlich gegen Hatzidakis gerichtet ist: Etudes de philologie néogrecque. Recherches sur le développement historique du grec.

Weimar. PAUL MITZSCHKE.

plus il faut ajouter. Que le: *ἀγγοῦσα* vienne de „l'angoisse" français ou *angustia* latin, je n'en sais rien, c'est à M. Chadjidaky qui est glossologue de le trouver; mais ce qui je sais est que: *ἀγκομαχῶ*, *ἀγκώματα* ou n'ont rien de commun avec *ἀγγοῦσα*, sinon une similarité des sons accidentelle, ou ils ont eux-mêmes, une origine étrangère. Que M. Chadjidaky me permette, par conséquent, de ne pas prendre jusqu'à nouvel ordre avec un *αὐτὸς ἔφα* ce qu'il dit là dessus dans la: Einleitung etc.

2°. Les mots *τηλεφωνῶ*, *τηλεγραφῶ* correspondent, à mon intention, aux mots *ξενοτρόπους* et non point aux *ξένας*. Le lecteur, peut s'en persuader de lui-même. Je faisais allusion à M. Thériano qui met à *l'index* tous les mots pareils comme: *ἑλληνοφανεῖς καὶ ξενοτρόπους*. M. Chadjidaky les trouve *ἑλληνικάς* ou bien, pouvant être employés par les Grecs des temps de Periclés, je n'en suis que plus aise.

3°. La faute de la: ' et de la: ' lui serait inconnue sans l'indiscrétion de M. le Sécrétaire-Rédacteur. Les manuscrits sont pour l'imprimeur, et non pas pour le public. Il y a de l'indélicatesse à profiter des fautes d'un article auquel l'auteur se réserve le droit de corriger, reviser ou refondre. Mais quand cela ne serait. Comment a-t-il pu déchiffrer la' de la', puisque, d'habitude, je les supprime entièrement ou bien je les indique toutes les deux d'un signe commun? Du reste, étrange me paraît la désinvolture avec laquelle M. Chadjidaky réclame pour soi le monopole des bévues. Qu'il écrivit, lui, *ἐπί* là où il faudrait employer *περί*; personne n'a le droit de se récrier. Dès qu'un tiers confond les esprits, il le marque du stigmate de l'ignorance à tout jamais.

Je n'insiste ici sur ces menus-details que pour montrer la futilité des indices sur lesquels M. Chadjidaky base son accusation, et même, que dis-je, son jugement! Si ses arguments glossologiques n'aient pas des fondements plus solides, ses théories ne resteront longtemps debout.

Quand à l'accusation elle-même, que puis-je dire pour m'en défendre?

N'écris-je pas de préférence en français ou anglais? Puis-je crier plus haut sur les toits: *δὲν εἶμαι ἀρκούντως ἐγκρατὴς τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης*! Mon article pourtant ne dit autre chose.

M. Chadjidaky, n'a-t-il pas lu combien je regrette que lui-même, M. Psycharis, M. Boltz et, puis qu'il a eu mon manuscrit entre ses mains, M. Contos qui emploie adjectivement l'adverbe *ἀνάκατα* et pourtant ne se gêne pas de diffamer une langue qu'il ignore, sachent si incertainement le grec moderne? Fallait-il me mettre en ligne avec de si gros bonnets ès linguistique? La modestie l'interdisait d'abord, et puis je le croyais allant de soi. J'y avais même ajouté: „faute de grammaire et de dictionnaire". On ne peut pas être, ce me semble, plus explicite sur le compte de ceux qui se mêlèrent de publier des grammaires d'une langue soit-disant néohellénique, et même sur celui de ceux qui, sagement, évitent de se commettre par un ouvrage d'ensemble dans cette direction.

Nous voulons que ceci tienne bon pour ce qui concerne le grec moderne; mais qu'apportez-vous en votre défense, me dira-t-on, en fait de la langue ancienne?

Hélas! rien de meilleur. J'aurais pu dire, pour finir, que j'ai fait mes classes tant bien que mal, dans un gymnase grec et sous des bons professeurs sortis tous de l'Université d'Athènes. Mais depuis Asopios, que M. Contos surnomme *τὸ ἀνθρωπάριον ἐκεῖνο* sans avoir pu le remplacer, jusqu'au dernier disciple de M. Contos qui fut à son tour surnommé: *ἡμιμαθὴς λογιώτατος*, tout le monde s'est vanté de pouvoir en fait d'atticisme, rendre des points à Isocrate — ce qui prouve qu'il est tout aussi difficile de faire parler les morts qu'il est facile d'aller vendre la peau du vivant de l'ours — que je ne peux me résoudre à faire pour moi-même une exception à la règle générale. Quand on regarde les choses de si près, on est étonné de ne pas encore voir cesser ces reproches de se jeter à toute une jeunesse, à toute une génération, par ceux qui en sont responsables. N'est-il pas juste enfin pour ces *λογιώτατοι* de se rappeler que ce sont *eux* qui instruisent dans la langue *ceux* qu'ils accusent de l'ignorer? Leur *λογιότης ἐσκότισε τὸ λογικόν των*, comme l'a si bien dit Coraï! Qu'on l'ignore, cette langue, je le veux admettre; mais eux qui l'enseignent, qui l'ont toujours enseignée, qu'ils prennent leur part de responsabilité! Jusqu'à quand s'obstineront-ils à jouer la fable du crabe à leurs propes dépens! En avant: *ἡγοῦ τῆς ὁδοῦ, ὦ μῆτερ, καὶ πρὸς αὐτὴν βαδίζειν πειράσομαι*, nous leur répondons.

On aurait grand tort de me supputer l'intention de confondre M. Chadjidaky avec cette catégorie des crabes. Loin de moi pareille injustice! Lui, s'il nous est équivoque par la langue, *par les mots*, il nous appartient par le style, *par l'esprit*. Il est le *seul* de son parti, qui a le sens littéraire. Qu'il proteste de ne pas être un artiste, autant qu'il veuille. Il possède le trait artistique par excellence, le sens du beau. A l'inverse des traditions philologiques, il cherche le sens au dessous le mot, entre une anomalie rhétorique il saisit la filiation de la pensée, et, pour comble, il a le courage d'admirer les chants populaires quoique ne soient pas de l'attique tout pur. Surtout, il est le seul entre les philologues qui a su faire passer à la pointe de sa plume ce qui lui plait chez les autres. Sa prose est enjouée, ses mots pittoresques, sa veine créatrice, ses pensées ront rarement terre à terre. et tout ça dans des sujets qui sont peu susceptibles de style littéraire. Qu'y a-t-il donc de si étrange si j'ai regretté qu'il n'eût pas écrit l'idiome vivant! Je ne désespère pas encore cependant, de le voir se ranger définitivement de notre côté. Il est à présent, de son propre aveu, entre les deux camps; laissons faire pour le reste le temps et la collection des matériaux de la langue parlée que se proposent les concours du syllogue Coraï.

Ces concours, nous assure M. Chadjidaky, ne trouvent pas tout l'encouragement qu'ils méritent. C'est plus que fâcheux, il est même étrange de la part de: *Χυδαϊσταί*; car, les puristes s'en tiendraient toujours au: *οὐ με πείσῃς κἂν με πείσῃς.*

M. Thériano, un puriste de la plus belle eau, hésite d'attribuer à son héros dans son ouvrage sur Coraï, la fabrication du mot: *λογοδιάρροια.* Il le trouve si *κακόζηλον* qu'il le juge à peine digne d'un Crocida. A mon avis, Crocida aurait un titre à l'immortalité ne fût-ce que pour avoir enrichi la langue d'une métaphore si spirituelle. M. Chadjidaky tout imbu qu'il est de purisme attique, ne partagerait pas là dessus ni l'acharnement de M. Thériano ni mon enthousiasme. Un mot peut être pour lui *ἀδόκιμον* sans être en même temps *ἀγελαῖον καὶ βοσκηματῶδες*, et viceversa: une métaphore charmante peut se trouver être *κακόζηλος*. Voilà, si je ne me trompe pas, ce qu'il appelle: *juste milieu*, défini métaphoriquement. Qu'il me permette de

répéter: j'y vois un principe gros des contradictions. Menager la chèvre et le chou a toujours été une tâche ingrate. *'Ο μὴ μεθ' ἡμῶν καθ' ἡμῶν ἐστὶ* pensent M. M. Pantazides et Rados en le reprennant pour des tendances contradictoires. Le fait que ces Messieurs trouvent quelque chose à reprendre chacun de son point de vue, justifie amplement ce que j'ai avancé sur ses contradictions. Placé sur le terrain du purisme, ne peut-on vouloir l'enrichissement de la langue par des mots puisés dans la vie de tous les jours; ceux des dictionnaires ou de la fabrication *contienne* doivent suffire. Du moment qu'on recherche et l'on étudie les mots roturiers (*χυδαίας*), non pas par simple curiosité glossologique comme des fossiles linguistiques, mais dans un but pratique, c'est-à-dire: pour les employer, on se déplace du terrain des *„ψευδαττίκων"* qui pensent que la bouche du peuple corromp les langues. L'alternative est nette; il faut choisir.

La naïveté avec laquelle M. Chadjidaky pose sa question sur *λυγρός* et *ἀτέρμων*, me tente à croire, à mon tour, qu'il ne connaît non plus à fond le grec moderne. S'il connaît parfaitement les acceptions que *λυγρός* et *ἀτέρμων* ont dans les dictionnaires, il ne connaît pas tout aussi bien celles que les mots: *λυγερός* et *ἀσχόλαστος* prennent dans la bouche de son père et mère.

Quant au: *μ* devant un mot; il existe un idiotisme de répéter un mot avec un: *μ* pour marquer l'ironie ou le dépit. Le: *ζ* joue un rôle analogue. L'on dit, ainsi, en répliquant à une négation — *ὄχι μόχι δὲν θέλων' ἀκούω* — *ὄξω μόξω δὲν ἔχει.* L'oriental de la Babylonie repondant au: *τὴν τῶν προγόνων διαλέγεσθαι χρὴ* du *Logiotatos* dit: *γόνο μόνο, χρὴ μὴ δέν ξέρω 'γώ.* Les règles phonétiques n'y ont rien à voir, puisque, évidemment, celui qui les établit ignorait ce fait.

M. Chadjidaky dit que la *langue écrite* s'est constamment défendue contre l'adoption des mots étrangers. Je demande: laquelle? Celle des chronographes byzantins; celle des actes et papiers privés; celle des *τροπάρια* de l'église; celle qui peut émettre des prétentions littéraires, enfin d'Erotocritos, des Chroniques du Morée?

„C'est fini, disait un Trissotin du seizième siècle, *félicité* est

dorenavant français; j'en ai parlé à M. Vaugelas." Il ne se trompait qu'à demi.

Félicité est français non parce que Vaugelas, le savant auteur des *γλωσσικαὶ παρατηρήσεις* françaises, l'a voulu; mais parce que la Pléïade l'avait déjà introduit dans la langue. Que Vaugelas l'eût exilé, marqué au front comme *κακόζηλον* ou *ἀδόκιμον*, un genie mesuré comme Racine, un talent judicieux comme Boileau se seraient abstenus peut-être de l'employer; mais les esprits vastes Molière ou Voltaire, les natures naïves comme Lafontaine et Rousseau, les genies révolutionnaires comme Hugo se seraient moqués de l'excommunication grammaticale. Leur goût est pour eux le juge suprême de l'élévation ou la bassesse des mots qu'ils choisissent pour exprimer leurs sentiments et leurs pensées.

L'histoire se répète; celle des moeurs et des langues comme la politique.

Sommes-nous à présent au temps d'un Vaugelas grec? S'il est ainsi, il est important que nos Vaugelas entendent bien leur mission. Ils ne sont là que pour macadamiser le grand chemin où notre littérature naissante doit se promener en grand équipage. Mettre des entraves dans la voie, se transformer en marechaussée, jeter les petits cailleux qu'on brise pour remplir les ornières à la tête des passants, sous prétexte qu'ils usent la chaussée, s'appelle appliquer un zèle extrême, extrêmement. La langue écrite appartient à ceux qui l'écrivent; aux poètes, aux romanciers, aux historiens, aux critiques. Les grammairiens et les glossologues, comme M. Chadjidaky le remarque si bien, peuvent écrire tout aussi bien en allemand, en latin, en attique. Plût-à Dieu qu'ils le fissent; on en serait quitte de les lire.

„Partisan passionné" de la langue populaire me nomme M. Chadjidaky. Partisan certes, je le suis. J'admire beaucoup ses naïvetés savantes, ses tournures gracieuses, ses mots pittoresques. Je regrette beaucoup de les voir supplantés par des secheresses sonores, par des tournures dont tout le charme est dans la nouveauté de leur vetusté. „Passionné" pourrais-je ne pas devenir quand je vois une minorité qui fait plus de bruit que de travail, vouloir imposer à toute une nation qui pense, qui parle, qui écrit, une langue morte, espèce de dialecte sacerdotal dont

l'engrenage échappe même à ceux qui posent comme ses hiérophantes? On pourrait enrager d'entendre ceux qui produirent tant des chefs-d'oeuvres comme les deux: *Κυρὰ Φροσσύνη*, les *Δάφναι*, la *Πάπισσα Ἰωάννα*, les chants de Solomos, vilipendés, frappés d'un anathème par ceux qui n'ont pour tout bagage littéraire qu'un gros volume de *Γλωσσικαὶ Παρατηρήσεις* et trois petits δ'*Αδαμάντιος Κοραῆς*! N'-a-t-on pas le droit de s'indigner quand on voit feu Rangabé poussé á rénier, la veille de sa mort, son passé, ses inclinations, ses chefs-d'oeuvres, son *Μαύρ' εἶναι ἡ νύχτα στὰ βουνά* par lequel il vivra dans la postérité, pour plaire à ceux qui l'ont couvert d'injures avant comme un *raseur d'oeufs*, qui le rélèguent aux „beaux-esprits" après en lui disputant, devant sa tombe béante encore, ses titres indiscutables d'érudit? Quand on voit le pauvre Coraï sequestré, escamoté, une bis mort, par le parti des Crokidas et des Ducas qu'il avait combattus, ridiculisés, méprisés de toute sa vie? Quand on voit les concours poétiques tournés en examens d'exercices et les couronnes et encouragements décernés, comme s'il s'agissait d'un thème de rhétorique, non pas à l'inspiration poétique mais à l'habileté grammaticale?

M. Chadjidaky a, lui-même, condamné ce dernier exploit avec justesse. Ses sages paroles tombèrent sur des pierres; ils vient de se renouveler tout dernièrement à Athènes.

New-York. CONSTANT CASANGÈS.

APPENDICE.

La rédaction insère l'article de Mr. C. Casangés, afin d'appliquer le proverbe: Audiatur et altera pars. Elle peut le faire avec d'autant plus de sécurité qu'elle laisse la responsabilité de cet article, tant en ce qui concerne la langue, le style et le contenu, entièrement à l'auteur.

Comme Monsieur Casangés adresse quelques observations personnelles à l'adresse de notre secrétaire, nous nous permettons de faire les restrictions suivantes:

1e Il ne peut s'agir d'„*indiscrétion*" de la part de notre secrétaire. De tous côtés le secrétaire avait déjà reçu le conseil de ne plus insérer les articles de Mr. Casangés; à Athènes, Mr. Muller reçut le même conseil, donné par des personnes compétentes. Cependant il fit imprimer l'article après avoir averti l'auteur qu'il avait des raisons pour ne pas le placer dans la revue.

Survint son voyage à Athènes, il emporta l'article et pria Mr. Chatzidakis de répondre aux attaques dont il était l'objet; ce dernier acquiesça volontiers à cette demande. Il ne peut donc être question d'indiscrétion; au contraire, Mr Casangés devrait être plein de reconnaissancc pour le secrétaire qui l'a si bien traité.

2e Mr. Casangés insinue que Mr. Muller a „retranché une assertion concernant Contos". Dans cette insinuation, il n'y a pas un mot de vrai. La phrase en question a été biffée parce qu'elle était parfaitement incompréhensible. — Monsieur C. envoie continuellement des articles, écrit dans une langue qu'il croit être la francaise, mais qui n'est qu'un charabia; ensuite, il pousse les hauts cris quand on ne veut pas insérer ses articles! L'article de Mr. Casangés sur Rangabé, a été remanié et envoyé à un collaborateur à Paris, avant d'avoir pu être placé!

Ces communications ne sont agréables ni pour la rédaction, ni pour Mr. Casangés, mais nous sommes forcés de les faire; il nous occasionne des peines inouïes et en même temps il est le seul qui attaque la rédaction d'une pareille manière. Une polémique semblable n'est point le fait de l'Hellas, voillà pourquoi nous nous voyons obligés de clore les débats.

La Rédaction.

BEITRÄGE ZUR MITTELALTERLICHEN GRIECHISCHEN SPRACHE [1]).

VON

DR. H. C. MULLER.

α.

ἄγουρος, ὁ Digénis Acritas ed. Legrand, Paris 1892 (Index), IV 256, 778 u. passim. *ἄγουροι* und *ἀγοῦροι* ibid. öfters. — Vgl. Soph. Lex. i. v. *ἄγουρος, ου, ὁ* (*κοῦρος*) [2]), youth, young man. Porph. Cer. 471, 13 [anno 911—959], Theoph. Cont. 821 [nämliche Zeit, vgl. Krumbacher Byz. Lit. S. 124 ff.], Eust. 1788, 56 [a. 1200] *'Αχαιοὶ δὲ κούρους, Θρᾷκες δὲ ἀγούρους.* — Vgl. Hatz. Einl. 119 *ἄγωρος* (Kappadokien), *ἄγουρος* = unreif, und *ἀγουρίδα* (die unreife Weintraube), und *ἀγώρι* (= Knabe) von *ἄωρος*, cf. Foy in Bezzenb. Beitr. XII 62—64. Hatz. erklärt das *γ* wie folgt: Wo von zwei zusammenstossenden Vokalen wenigstens der eine ein dunkler Laut [3]) u, o ist, da kann man ebenso annehmen, dass bei dem Uebergang von dem einen Laut in den anderen die Zunge sich besonders beim nachlässigen Sprechen leicht an irgend einer Stelle dem Gaumen nähert, und eine Enge und mithin einen Uebergang- und Reibelaut (j — *γ*) bildet. *ἀκούω* — *ἀκούγω*, u. s. w. (folgen viele Beispiele). — Vgl. noch Paspati, *Χιακὸν γλωσσάριον*, Athen. 1888, S. 44—45.

ἀγροικός, ἀγροικόν Dig. Legr. IV 1061, *ἀγροικῶν* IV 1055, wozu Legr. bemerkt: *ἀγροικῶν* est bien périspomène dans le ms., und: *ἀγροικὸν* est bien oxyton dans le ms. (S. 73 Note). Die alte Accentuation ist *ἄγροικος* und *ἀγροῖκος*. Vgl. Hatz. Ueber Accentveränderungen im Neugr. Einl. S. 418 ff. — Viellleicht durch assimilirende Tendenz nach den vielen Adj. auf *-ικός*?

1) Vgl. meine Historische Grammatik, Bd. I, S. 64 flg.

2) Von Soph. fälschlich mit *κοῦρος* zusammengestellt.

3) Wohl besser: ein dumpfer Laut. Die Lautlehre darf nicht Licht mit Schall verwechseln.

ἀδέλφιν, το Schwester, Dig. Legr. I 253, und gleich nachher I 255 *τὴν ἀδελφήν* (*των*) Heutzutage *τὸ ἀδέλφι* = frère, soeur (Legrand, Lex.) — Fehlt bei Hatz. Einl., wo S. 37 ff. folgende Deminutiva auf *-ιν* verzeichnet stehen: *τὸ θύριν, τὸ μόδιν, τὸ βιλλίν, τὸ βλαττίν,* (*τὸ βλαττίν* passim bei Dig. Legr. Index), *τὸ θρουμπίν* oder *χρουμπίν, τὸ κραμβίν, τὸ λωρίν, τὸ ξεστίν* oder *ξηστίν, τὸ παθνίν, τὸ ῥίζιν, τὸ ῥωγίν, τὸ στελίν, τὸ ὠμίν, τὸ ὠτίν.* — Ueber die Demin. auf *ι*(*ν*) statt auf *ιον* vgl. Hatz. Einl. S. 314 ff. (Einiges schon bei Mullach S. 157 ff.), welcher die Hypothese aufstellt, dass hier eine Analogiebildung unter römischem Einfluss vorliegt, welche zuerst die Eigennamen (vgl. Einl. S. 318) und später die Appellativa und Deminutiva ergriffen hat.

ἀδνούμιν, τὸ, Dig. Legr. VI 287 in dem Vers:

καὶ οὓς ζητεῖτε πίστευσον νὰ λείψουν ἐκ τοῦ ἀδνούμιν

vgl. Soph. Lex. *ἀδνούμιον, ου, τὸ* (ad nōmen) muster. Leo Tact. 6, 15. 9, 4 [anno 911], vgl. Krumbacher B. L. S. 350, Leo Gramm. 305 [anno 1013], Suid. *Ἀδνούμιον, ἀπογραφὴ ὀνομάτων παρὰ Ῥωμαίοις, κτλ.* — Vgl. meine Hist. Gramm. S. 69 und Hatz. Einl. S. 318 u. passim. Das Wort fehlt in den meisten mittelalterlichen Lexikis.

ἀδονίς, ἡ, ἀδονίδων Dig. Legr. VI 44 (HS. *ἀδωνίδων*). — Fehlt bei Soph. Lex. — Ngr. *τὸ ἀηδόνι, τὸ ἀηδονάκι, ἡ ἀηδών,* u. s. w. — Vgl. Digenis ed. Sathas-Legrand, Glossaire, *ἀηδονικά* vs. 1249, 2017 und *ἀηδουνέω* Vs. 1377, wozu die Herausg. bemerken: Les chansons populaires donnent souvent le composé *ἀηδονολαλῶ.* Wenn wir nicht mit einem Schreibfehler im MS. zu thun haben, so ist diese mittelalterliche Form *ἀδονίς* = *ἀηδόνι* (*ἀηδών*) noch nicht erklärt.

ἀκουμπῶ, ἀκούμπησεν Dig. Legr. VI 254 vgl. ngr. *ἀκκουμβίζω,* u. s. w. (sich) lehnen, und Soph. Lex. i. v. *ἀκκουμβίζω* to lean against or upon anything, Suid. *ἀπερείδομαι* — *ἀκκουμβίζω.* Aus latein. accumbo.

ἁμιλλία Streit, Wetteifer, Dig. Legr. VII 19. *τοσαύτη τις ἐτύγχανε τῶν δένδρων ἁμιλλία.* — Fehlt im altgr. und auch, so viel ich sehe, im ngr.

ἀνάβλεμμα, τό, Dig. Leg. IV 253. — Bei Xen. Cyr. 4, 4 = das Zurückblicken der Hunde auf ihre Herren; das Wort fehlt bei Soph. Lex. (von 146 v. Chr. bis 1100 nach Chr.). Bei Legrand Lex. ἀνάβλεμμα = action de regarder en haut. — Ueberhaupt ein seltenes Wort.

ἀνάνδριος, ἀνανδρίων, Dig. Legr. IV 679.

οὐ γάρ εἰμὶ τῶν ἀγενῶν οὐδὲ τῶν ἀνανδρίων.

Altgr. nur. ἄνανδρος, öfters (und ἀνανδρότης bei Κουμανούδης, Συναγωγὴ λέξεων ἀθησαυρίστων, Athen 1883, S. 20, aus Nicetas Choniates). — Soph. Lex. nur ἀνδρία, ἄνανδρος, ἀνάνδρως = ἄνευ ἀνδρός. — Fehlt in den ngr. Wörterb. von Kind, Legrand, u. s. w.

ἀνασηκῶ, ἀνασηκώνω — ἀνεσήκωσαν, Dig. Legr. I, 311.

τὴν τένδαν ἀνεσήκωσαν καὶ ἔσωθεν εἰσῆλθον.

ἀνασηκόω, ῶ altgr. = durch ein zugesetztes Gewicht das Fehlende ersetzen, oder die Wirkung verändern. Suidas: ἀνασηκῶσαι = ἀναποδοῦναι, ἢ ἀναλαβεῖν, ὥσπερ οἱ ἱστάντες. οἷον ἐξισῶσαι τῷ λείποντι ἢ πλεονάζοντι. οὕτως Ἀριστοφάνης. — Fehlt in Soph. Lex. — Ngr. (Kret.) ἀνεσηκώνω = ἐγείρω, ἀνεγείρω im Glossar zu Erotokritos von Jannaris, Athen 1889 (öfters), ἀνασηκόνω = relever, soulever, bei Legrand, ἀνασήκωμα, ἀνασηκωτός.

ἀνατέλλω, ἀνάτειλον im aktiven Sinne, Dig. Legr. IV 372

δέσποτα, λέγων, ὁ θεός, ἐπάκουσον εὐχῆς μου,
καὶ δῦνον μου τὸν ἥλιον, ἀνάτειλον τὸ φέγγος.

cf. Matt. V, 45 ὅτι τὸν ἥλιον αὐτοῦ ἀνατέλλει ἐπὶ πονηροὺς καὶ ἀγαθοὺς καὶ βρέχει ἐπὶ δικαίους καὶ ἀδίκους.

ἀντιδονῶ, ἀντιδόνησαν (ἀντεδόνησαν?), Dig. Legr. I 180. Zweimal verzeichnet in der Συναγωγὴ von Kumanudis, S. 31. — Fehlt in Soph. Lex. — Fehlt ebenso in ngr. Wörterb.

ἀπάγω, ἀπῆγον = sie gingen, Dig. Legr. II 153

καβαλλικεύουν παρευθύς, ἀπῆγον εἰς τὴν πέτραν.

ἀπάγω altgr. auch intransitiv, sodass ἑαυτὸν zu ergänzen, = sich

davonmachen, weggehen, Xen. Cyr. VII 2, 5. vgl. ἄπαγε [1]). Vgl. Hesychius S. 178 Schmidt, ἀπάγει, ἀναχωρεῖ. — Soph. Lex. hat das Wort sonderbarerweise nicht, obwohl es im Ngr. sehr häufig ist (πάγω, πάω gehen), und also im Mittelalter auch wohl viel gebraucht sein muss. — Die Form πάγω wird meist verbunden mit ὑπάγω, ὑπῆγον, daraus vielleicht ὑπήγαινα statt ὑπῆγον, dan weiter πηγαίνω und selbst ὑπηγαίνω, vgl. Hatz. Einl. S. 66, im Kypr. πηαίννω — ἐπήαιννα — ἐπῆα bei Sakellarios, Κυπριακά II 730, im Kret. πάγω, πάω u. s. w. bei Jannaraki, Kret. Volksl. S. 358, πάγω und πηαίνω im Glossar zum Erotokritos, Athen 1889, S. 115 und 118, πάγω und πηγαίνω aller (allgemein-ngr.) bei Legrand, Λεξικόν i. v., vgl. daselbst πηγαινοέρχομαι = aller et venir, πηγαινοερχομός = allée et venue. (Dvandva-Compos. vgl. Hellas III 292.)

ἀπαντή, ἡ, ἀπαντήν, Dig. Leg. II 30, IV 888, VI 740. — Vgl. ἀπαντή = ἀπάντησις in der Septuaginta, Pape Lex. (vgl. die Ausg. von Tischendorf), viele Stellen im Soph. Lex., nl. ἀπαντή = ἀπάντησις, und = occursus Domini (= ὑπαπαντή), vgl. daselbst. — Ngr. wenigstens selten; ἀπαντήχνω = ἀπαντῶ wird von Hatz. Einl. S. 409 anders erklärt, nl. ἀπάντηξα: ἀπαντήχνω = ἔδειξα, δείχνω.

ἀπαξιώνω, ἀπαξιώνετε bei Dig. Legr. I 304:

εἰ οὐκ ἀπαξ. τοῦ ἔχειν με γαμβρόν σας.

Die alten Verba auf όω gehen heute auf ώνω aus, die ersten Beispiele dieser Formen finden sich bis jetzt in Papyri Gr. Leemans II 115 δχκόνοντα (III oder IV. Jahrh.), im IX. Jahrh. finden wir weiter ἀξιόνω Gloss. Laod. 141 (Hatz. Einl. S. 408 oben). — Ngr. bei Legrand, Λεξ. nur ἀπαξιῶ tenir pour indigne, mépriser; refuser; ne pas daigner, und ἀπαξίωσις mépris, dédain. Im Kypr. ἀξιόννω = καθιστῶ τινα ἄξιον u. s. w. bei Sakellarios, Κυπρ. II 458—459, vgl. daselbst.

ἀπόμακρα, Dig. Legr. VI 724, ist die Lesart sicher? (ἀπὸ μακράν?)

1) Vgl. Suid. ἀπάγου ἀντὶ τοῦ πρὸς σαυτὸν ἄπαγε Εὐριπίδης, καὶ ἀπάγω αἰτιατικῇ (?).

ἄπλικτα, τὰ, Dig. Legr. III 84

ὅπου θέλεις, αὐθέντα μου, ἂς γίνουν τ' ἄπλικτά σου

(MS. ἄπληκτά Legr.). — Vgl. Soph. Lex. ἄπληκτον incorrect for ἄπλικτον, und ἄπλικτον, τὸ (applicatus) = σταθμός, encampement, bei Mauricius (A. D. 607), im Chronicon Paschale, bei Leo Tactica, Phocas. — Vgl. daselbst ἀπλικεύω = applicare castra, und ἀπλικτάριος = applicitus, ersteres Wort ziemlich häufig im Mittelalter. — Im Kypr. ἀπληκεύγω, ἀπληκεύω und ἀπλικεύω, ἀπλήκιν oder ἀπλίκιν = κατοικία (die Formen mit η wohl fehlerhaft) bei Sakellarios, Κυπρ. II 461.

ἀραβίτικος, ἀραβίτικον und ἀραβίτικα, Dig. Legr. VI 739, IV 911

κοντάριν ἀραβίτικον, καὶ σπαθὶν ἐζωσμένη.

sonst in keinem Lexikon verzeichnet, vgl. ἀραβίς bei Legr. Λεξ. = carabine?

ἀργυραῖος, ἀργυραῖα Dig. Legr. IV 708 (ἀργυραῖα σκεύη), ein merkwürdiges Beispiel der Neubildung von Adjektiven, worüber Hatz. Einl. S. 431 flg. nachzulesen ist. Daselbst sind jedoch die Ad. auf οῦς, ῆ (ᾶ), οῦν nicht besprochen.

ἀρκοπούλι, τό, ἀρκοπούλια Dig. Legr. IV 108.

ἄρσεν καὶ θῆλυ ὑπήρχασιν ἀρκοπούλια δύο.

Zusammenhang mit ἄρκος = πλούσιος, ἄρχων bei Sakell. Κυπρ. II 471? — Bei Dig. ist wohl ἀρκτοπούλια zu lesen.

ἀστεράτος, ἀστεράτον, ἀστεράτην, Dig. Legr. VI 717, III 261, z.B.

καὶ ἵππον μετεσέλλισα δαγάλην, ἀστεράτον.

(MS. γαδάλην ἀστεράταν).

Das Wort findet sich in keinem der obengenannten Lex. verzeichnet. Zusammenhang mit ἀστέρας Stern?

β.

ἡ βάγια, βάγια Vocativ, βάγιαν, βάγιαι, βάγιας Dig. Legr. IV 281, 319—320, und öfter. — Vgl. Legrand Λεξ. βάγια nourrice, Jeannaraki, Kretas Volksl. βάγια (βαῖα), ἡ, = ἡ τροφός nutrix, die Amme, θεράπαινα, κομμώτρα, Kammermädchen,

Zofe, u. s. w. Paspati, Χιακὸν γλωσσ., βάγια Ital. balia, παραμάννα, τροφός .... Nutrix, ancilla, abia, Δουκάγγιος.

βαγίτζα, ἡ, Dig. Legr. IV 282:
καὶ πρὸς τὴν βάγιαν ἔλεγε γαληνὰ εἰς τὸ ὠτίον·
παράκυψαι, βαγίτζα μου, ἴδε ἔμνοστον νέον, u. s. w.
Deminutiv des vor.

βάδεος, βάδεαν, Dig. Legr. II 95, III 261 in den Versen:
τὴν βάδεαν καβαλλίκευε, παράσυρε τὴν μαύρην
und μοῦλαν ἐκαβαλλίκευσε, βάδεαν, ἀστεράτην.
In der Ausg. von Sathas-Legrand (1875) steht S. 22:
τὸ βάδιον καβαλλίκευε καὶ τὸ δαγάλλιν σύρε
mit der Uebersetzung:
monte le bai et conduis l'alezan,
und im Glossar:
βάδιος vs. 222 et passim = bai. Comparez l'Italien bajo, qui a la même signification. L'article du Thesaurus relatif à βάδιος est à refaire entièrement. (ital. bajo = kastanienbraun, von Pferden und Maulthieren, Weber Ital. Wörterb.)

βάλτον, τό, Dig. Legr. V 30
δένδρον ὁρῶ ἀπόμηκα πρὸς τὴν δασέαν βάλτον
und VI 152
τινὲς δέ με ἐλάνθανον εἰς βάλτα κρυβηθέντες
vgl. Kind, Handwörterb. βάλτος, ὁ = Morast; Legrand, Λεξικόν: βαλτός, ὁ = marais, fondrière (βαλτόνω und βαλτώδης), und besonders Soph Lex. i. v. βάλτα, ας, ἡ Slavic bláto (neuter) = ἕλος, marsh, morass, fen, swamp. Leo Tact. 11, 3 Compare the Latin palus, paludis. — βάλτον, ου, τὸ = βάλτα. Bekker 1096, βαλτώδης, ες (βάλτα) = ἑλώδης, marshy, swampy, Porph. Adm. 123, 4. (Vgl.? russ. bolótina = morastige, sumpfige Stelle, bolóto = Sumpf, Morast, Moor, u. s. w. Pawlowsky, Russ. Wörterb. S. 46.)

βένετος, βένετον, Dig. Legr. I 164:
κοντάριν ἐμάλακιζε βένετον, χρυσωμένον
Latein venetus = blau, vgl. Soph. Lex i. v. βένετος.

βίσεξτος âgé de douze ans, Dig. Legr. IV 85

καὶ σὺ παῖς δωδεκάχρονος ἢ βίσεξτος ὑπάρχεις.

bei Soph. Lex. = bisextus, bisextile, intercalary — aber in anderem Sinne.

βιστιάριον, τό, Dig. Legr. IV 709:

βιστιάριον χρῆζον τε πεντακοσίας λίτρας

für *βεστιάριον*?, *βεστιάρια* = *ὁ τόπος, ἔνθα φυλάσσονται τὰ ἱμάτια*, vgl. Sathas-Legrand, Glossaire, und Soph. Lex. i. v. *βεστιάριον* = wardrobe, treasury (?).

βούκινον, τὸ, βούκινα, Dig. Legr. IV 797, 827:

ὄπισθεν τούτων σάλπιγγες καὶ βούκινα βαρέα

und *τὰ βούκινα ἐδώκασιν, κτλ.*

Horn, Trompete, von Latein bucina, cf. Paspati *γλωσσάριον*, Lambros Romans grecs, Soph. Lex. etc.

βοῦλχας, βουλχᾶς, ὁ Dig. Legr. VI 588

τοῦ δὲ βοῦλχα ἀποτεμὼν τὴν κεφαλὴν εὐθέως,

vgl. ibid. IV 314, 376, VI 552 = Pferd? nicht in den Worterbüchern.

γ.

γυνή Acc. *γυνῆν* bei Dig. Legr. VI 757:

οἰκτείρω γὰρ σε ὡς γυνὴν καὶ κάλλους πεπλησμένην.

(*Wird fortgesetzt.*)

CATULLUS III.

Lugete, o Veneres Cupidinesque,
Et quantum est hominum venustiorum.
Passer mortuus est meae puellae,
Passer, deliciae meae puellae,
Quem plus illa oculis suis amabat:
Nam mellitus erat suamque norat
Ipsam tam bene, quam puella matrem.
Nec sese a gremio illius movebat,
Sed circumsiliens modo huc modo illuc
Ad solam dominam usque pipiabat.
Qui nunc it per iter tenebricosum
Illuc, unde negant redire quenquam.
At vobis male sit, malae tenebrae
Orci, quae omnia bella devoratis:
Tam bellum mihi passerem abstulistis.
O factum male! io miselle passer,
Tua nunc opera meae puellae
Flendo turgiduli rubent ocelli.

IDEM GRAECE REDDITUM.

Αἰάζοιτ' ὦ Ἔρωτες, Ἀφροδῖται,
ὅσον τ' ἐστὶ βροτῶν ἐπαφροδίτων,
στρουθὸς γάρ μοι ὄλωλεν ἄρτι κούρης,
ἁβρὸν στρουθὸς ἐμῆς ἄθυρμα κούρης,
ᾗ τε μᾶλλον ἑῶν ποτ' εὔαδ' ὄσσων·
καὶ μελιχρὸς ἔην ἔγνω δ' ἄρ' αὐτὴν
δέσποιναν καθὰ πάρθενος τεκοῦσαν·
κόλπον τῆσδε λιπεῖν μὲν οὔποτ' ἔτλη,
δεῦρο δ' ἀμφιθορὼν ἐκεισέ τ' αὖτις
πιππίζεσκε μόνῃ νυ δεσποτείρῃ,
ἀλλ' ἕρπει δνοφερὴν δι' οὐδὸν ἤδη,
ἔνθεν οὔτις ἐπεύχεται νέεσθαι.
ἀλλ' ὄλοισθε κακῶς, σκότη κάκιστα
Ἅιδου, καλὰ κατεσθίονθ' ἅπαντα,
τοῖον στρουθὸν ἀφείλεθ' ὧδε κἀμοί.
στρούθ', ἰὼ κακὸν ἔργον, ὦ ταλαῖφρον,
σοῦ γ' ἕκητι δακρυρροοῦντα κούρης
οἰδέουσιν ἐρυθρά τ' ὄμματ' ἤδη.

Brighton. LAUNCELOT DOWDALL

IDEM LATINE REDDITUM.

I petas ripas Philomela pulcra,
Sede deserta volitans per auras,
Chloris ut dicas mihi qua moretur
    Quove locorum.
Sive secessu videas repertam,
Cantibus vernans capias canoris,
Mellea ut mentem recreata voce
    Flexa prehendat.
Si roget quae sis, dator aut quis usquam
Per fretum mittat sibi tale pignus,
Fare: Sum dono male luctuosae
    Nuntia sortis.
Nuntium mandat dominus volucri,
Fletibus vitae querar ut dolores
Tristis argutis, fera dum puellae
    Pectora tangam.
Deinde te flectens humilis susurros
Funde suadendas dominae per aures.
In sinu me per speciem venustam
    Pone dolentem.
Quin rogem nulla est requies-Amanti
Fida perstabis Philomela? in illis
Ne dolosa adsis trepido rosetis
    Virginis amens.

LAUNCELOT DOWDALL.

Κίν' ἀηδονάκι μου καλό,
Κίνα καὶ πάγε 'ς τὸ γιαλὸ
  Τὴν ἀκριβὴ ποῦ ξεύρεις
  Νὰ πᾶς νὰ μὲ τὴν εὕρῃς·
Καὶ σὰν τὴν βρῇς καὶ τὴν ἰδῇς
'Αρχίνα κεῖ νὰ κελαδῇς
  Γλυκὰ γλυκὰ μὲ χάρι
  Νὰ σκύψῃ νά σε πάρῃ.
"Αν σ' ἐρωτήσῃ τί 'σ' ἐσύ;
Καὶ ποιὸς σὲ στέλνει ἀπ' τὸ νησί;
  Εἰπὲ πῶς εἶμαι δῶρο
  Πουλὶ στεναγμοφόρο!
Πῶς ὁ ἀφέντης μου ἐδῶ
Μὲ στέλνει νὰ σὲ τραγουδῶ·
  Τὰ πάθη μου νὰ κλαίγω
  Μὲ μέλος νὰ σ' τὰ λέγω.
"Υστερα σκύψε ταπεινὰ
Καὶ λάλησέ την σιγανὰ
  Καὶ ὅρκισ' τὴν 'σ τὰ κάλλη
  Στὸν κόρφο νὰ σε βάλῃ·
'Αχ ἀηδονάκι μ' δὲν βαστῶ
Θὰ σὲ τὸ πῶ, Εἶσαι πιστό;
  'Επίβουλο μὴ γένῃς
  Στὸν κῆπον ποῦ ἐμβαίνεις.

CHRISTOPULOS.

Fehlen 8 Zeilen am Schlusse.

SPANISH INSCRIPTION AT TOLEDO.

Nobles discretos Varones,
Que gobernais a Toledo,
En aquestos escalones
Desechad las aficiones
Codicias, amor y miedo.

IDEM LATINE REDDITUM.

Officiis si quis celsa de gente peritus
Juris fungaris, publica nostra regens,
Justitiae ingrediens aulam tu mentis avarae
Pone moras, fugiat terror, et absit amor.

LAUNCELOT DOWDALL.

Erratum: Hellas IV. 4. p. 283 l. 1. read θέρος.

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΤΗΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ.

I. Βιβλία.

Σ. Δ. Βάλβη, Λυρικὰ ἐπύλλια. Ἔκδοσις νέα. 1892. 8°.

Δ. Γ. Καμπουρόγλου, Ἱστορία τῶν Ἀθηναίων. Τουρκοκρατία. Τόμ. Β', τεύχη ς'—ζ'. Ἀθήν. 1892. 8°.

Μνημεῖα τῆς Ἱστορίας τῶν Ἀθηναίων, κλ. Τόμ. III. τεῦχ. α'—δ'. Ἀθήν. 1892. 8°.

Σ. δὲ Βιάζη, Οἱ Ζακύνθιοι εὐγενεῖς, κλ. ἐν Ζακύνθῳ 1892. 8°.

—— Τὰ ἀποκαλυπτήρια τῆς ἀναθημ. πλακὸς ἐπὶ τῆς γεν. οἰκίας Οὔγ. Φωσκόλου. ἐν Ζακ. 1892. 8°.

Κ. Εὐσταθοπούλου, Ἑλληνικὴ Γραμματολογία. Ἔκδ. τρίτη. ἐν Ἀθήν. 1892. 8°.

Νικηφόρου τοῦ Θεοτόκη πονήματα ἱερὰ ἀνέκδοτα, ἐκδ. Ι. Σακκελίωνος. Ἀθήν. 1892.

Σ. Μελισσηνός, Ἠθικὸς κόσμος. Ἐποποιΐα. ἐν Κερκύρᾳ 1879. 8°.

Κατάλογος τῶν χειρογράφων τῆς Ἐθν. Βιβλιοθήκης τῆς Ἑλλάδος, ὑπὸ Ι. καὶ Α. Ι. Σακκελίωνος. ἐν Ἀθήν. 1892. 8°.

Γ. Κ. Γαρδίκα, περὶ τῶν παρ' Ἕλλησι χαιρετισμῶν. ἐν Ἀθ. 1892. 8°.

B. Schmidt, Κερκυραϊκαὶ μελέται, ἐξελλην. ὑπὸ Σ. Κ. Παπαγεωργίου, ἐν Κερκ. 1891. 8°.

Σ. Π. Ζέρβου, Ὀρθογραφικὸν τῆς ἑλλ. γλώσσης. Ἔκδ. β'. ἐν Κερκ. 1880. 8°.

Μ. Θεοτόκη, Ὁ Ἰω. Καποδιστρίας ἐν Κεφαλληνίᾳ, κλ. ἐν Κερκ. 1889. 8°.

Papageorgios (Sp. C.), Ueb. d. Aristeasbrief. Münch. 1880. 8°.

Π. Ἰασεμίδης, Τῆς ἑλλ. γλώσσης συντακτικόν. ἐν Ἀθήν. 1879. 8°.

—— Γραμματικὴ τῆς νέας ἑλλ. γλώσσης. ἐν Ἀθήν. 1881. 8°.

—— Γραμματικὴ τῆς παλαιᾶς ἑλλ. γλώσσης. ἐν Ἀθήν. 1890. 8°.

—— Ἐγχειρίδιον τῆς θρησκείας καὶ μυθολογίας τῶν Ἑλλήνων καὶ Ῥωμαίων. ἐν Ἀθήν. 1871. 8°.

—— Τρεῖς μητέρες ἑνὸς παιδίου. Διήγημα. ἐν Ἀθήν. 1882.

—— Ὁμήρου Ὀδύσσεια, μεταφρασθεῖσα. ἐν Ἀθήν. 1883.

—— Γραμματικὴ τῆς νέας ἑλλ. γλώσσης. ἐν Ἀθήν. 1883. 8°.

—— Μέθοδος τῆς λατιν. γλώσσης. ἐν Ἀθήν. 1887. 8°.

—— Σχόλια εἰς τὰ ἀπομνημονεύματα τοῦ Καίσαρος. ἐν Ἀθήν. 1876. 8°.

—— Παρατηρήσεις εἰς τὴν νέαν ἑλλ. γλῶσσαν. ἐν Ἀθήν. 1883. 8°.

Π. Ἰασεμίδης, Ἀνώμαλα ῥήματα, ὀνόματα κλ. κλ. Ἔκδ. τετάρτη. ἐν Ἀθήν. 8°.

—— Ἡροδότου ἱστορίαι, τεῦχ. α'—β'. ἐν Ἀθήν. 1886. 8°.

—— Συντακτικὸν ἐπίτομον τῆς παλαιᾶς ἑλλ. γλώσσης. ἐν Ἀθήν. 8°.

—— Συντακτικὸν τῆς παλαιᾶς ἑλλ. γλώσσης. ἐν Ἀθήν. 1892. 8°.

Φ. Γρηγορόβιος, Κέρκυρα. Ἰόνιον εἰδύλλιον, μεταφρ. ὑπὸ Σ. Παπαγεωργίου. ἐν Κερκ. 1884. 8°.

Ε. Κ. Κοφινιώτου Λατινικὴ γραμματική. Μέρος Α'. ἐν Ἀθήν. 1892. 8°.

Μ. Σ. Ἰδρωμένος, Ἡ ἐθνικὴ γλῶσσα εἰς τὴν Ἑπτάνησον. ἐν Κερκ. 1849.

—— Περὶ μικτῶν γάμων ἐν Ἑλλάδι. ἐν Ἀθήν. 1891. 8°

—— Περὶ τῆς τῶν Ἐνετῶν νομοθεσίας ὑπὸ D. Manin. Μετάφρασις ἐκ τοῦ Ἰταλ. ἐν Κερκ. 1889. 8°.

—— Παράθεσις τῶν ἑλλ. νόμων πρὸς τὸν πολιτ. Ἰόνιον κώδικα. Κερκ. 1866. 8°.

—— Περὶ τῆς ἐν Ἑπτανήσῳ ἀφομοιώσεως πρὸς τοὺς νόμους τοῦ Ἐθν. Βασιλείου. ἐν Κερκ. 1879. 8°.

Π. Γ. Ζερλέντος, Ἰωάννου τοῦ Καρυοφύλλου Ἐφημερίδες. ἐν Ἀθήν. 1890. 8°.

Μαρκόρα (Γ.), Ποιητικὰ ἔργα. ἐν Κερκύρᾳ 1890. 8°.

Πολυλᾶς (Ι.), Ἀμλέτος, τραγῳδία Σαικσπείρου, ἔμμετρος μετάφρασις. ἐν Ἀθήν. 1889. 8°.

Σύλλογος κυριῶν ὑπὲρ τῆς γυναικείας παιδεύσεως, κλ. Ἔκθεσις 1891. ἐν Ἀθήν. 1892. 8°.

Gladstone, W. E., Κόσμου νεότης, κλ. ἐξελλην. ὑπὸ Α. Μ. Ἰδρωμένου. ἐν Κερκ. 1882. 8°.

Σ. Α. Κατσαΐτου, Πρακτικὴ ἀριθμητική. ἐν Κερκ. 1862. 8°.

Μ. Σ. Γρηγοροπούλου, Ἡ νῆσος Σύμη, ἐν Ἀθήν. 1875. 8°.

Α. Ι. Γαλιάτσα, Ἡ εἰσαγγελικὴ ἀρχὴ ἐπὶ τῶν πτωχεύσεων. ἐν Κερκ. 1880. 8°.

A. Franck, Φιλοσοφία τοῦ ποινικοῦ δικαίου. Μεταφρ. ὑπὸ Α. Ι. Γαλιάτσα ἐν Κερκ. 1879. 8°.

Madame de Stael, Παρατηρήσεις ἐπὶ τῶν κυριωτ. συμβεβηκότων τῆς Γαλλ. Ἐπαναστάσεως, ὑπὸ Ν. Γ. Κωτσάκη. ἐν Ἀθήν. 1876. 8°.

Χ. Δ. Μαυρομάτου, Ἡ ἐν χρήσει ἐν ταῖς διπλωματ. διαπραγματεύσεσι γλῶσσα. ἐν Ἀθήν. 1892. 8°.

N. Κοντοπούλου, Οἱ πόθοι μου. ἐν Ἀθήν. 1892. 8°.

Ξενοφῶντος Ἀπομνημονεύματα, μετὰ εἰσαγωγῆς καὶ σημειώσεων, ὑπὸ Γ. Λ. Μπουκουβάλα. ἐν Ἀθήν. 1890. 8°.

Svoronos, J. N., Études archéologiques et numismatiques. I. Fascicule. Paris—Athènes 1889. 4°.

Speijer (J. S.), Uitstel of afstel? — Overgedrukt uit „de Ned. Spectator" 1892, N°. 40.

Uhlig (G.), Die Einheitsschule mit lateinlosem Unterbau. Heidelberg 1892. 8°. 104.

Verzeichnis (Erstes) der Mitglieder des Gymnasialvereins. Heidelberg 1891. 8°.

Snelrekenaar (De) of drie zonderlinge eigenschappen der rekenkunde. 2e druk. Gouda, z. j. 47 bl.

Csaplár (Benedek), Szabó István Emlékezete. Budapest 1892. 8°. 16 p.

Smithsonian Institution — Sale list of publications of the — Jan. 1892. Washington 1892. 8°. 23 p.

Charilaos (E.), Die Bibliothek des Hrn. Dukas. Uebers. von Paul Mitzschke. Wetzikon b/Zürich 1892. 8°. (Erzählungen aus dem Ill. Schweiz. Unterhaltungsblatt. Bd. V.)

Mitzschke (P.), Zur Aussprache des Altgriechischen. (Grenzboten 1891.)

Brahmadatta — La novella di — tradotta ed annotata da P. Em. Pavolini. Roma 1892. 8°. 40 p.

Papageorgios (Sp. C.), Ueber den Aristeasbrief. München 1880. 8°. 48 S.

Musée National — Les marbres du — d'après le catalogue officiel. Athènes 1891. 8°. 32 p.

Σύλλογος κυριῶν ὑπὲρ τῆς γυναικείας ἐκπαιδεύσεως κτλ. κτλ. Ἔκθεσις τῶν πεπραγμένων 1891. ἐν Ἀθήν. 1892. 8°. 55 σελ.

Στατιστικὴ τοῦ ἑλληνικοῦ τύπου κατὰ τοὺς ἓξ πρώτους μῆνας τοῦ ἔτους 1892. ἐν Ἀθήναις 1892. 4°.

Εταιρία — Τῆς ἐν Ἀθήναις Φιλεκπαιδευτικῆς Ἑταιρίας τὰ κατὰ τὸ ἔτος 1891—1892 πεπραγμένα. ἐν Ἀθήναις 1892. 8°.

II. Περιοδικὰ

Συγγράμματα.

Mnemosyne, Bibl. Philol. Batava. N. S. Vol. XX. Pars IV. L. B. 1892.

Αἱ Μοῦσαι, δεκαπ. περιοδικὸν ἀνάγνωσμα, κλ. I 1—2. ἐν Ζακύνθῳ 1892.

Ἀρχεῖα τῆς νεωτέρας ἑλλ. γλώσσης κλ. Τόμ. Α', τεῦχ. α'—β'. Ἀθήν. 1822.

Ἡ Ἑπτανησία Ἐπιθεώρησις. ἐν Κερκύρᾳ.

Ἀθηνᾶ, τόμ. IV, τεῦχ. I—II. Ἀθήνησιν 1892.

Litteraturblatt (Oesterreichisches), herausg. durch die Leo-Gesellschaft, red. von F. Schnürer. I. Jahrgang.

Ῥωμηός, ἐφημερὶς ποῦ τὴν γράφει ὁ Σουρῆς. — Ἀθῆναι 1892.

Gymnasium (Das Humanistische). Organ des Gymnasialvereins. Red. Dr. Uhlig. Jahrg. I—III. Heidelberg 1899—1892.

Union (L') fraternelle. Weekblad voor vrijmetselaars. Amsterdam, 3e Jaarg. N°. 1. 1892.

Philologus, Zeitschr. f. d. Class. Alterthum, herausg. v. O. Crusius. Bd. LI, Heft 3. Göttingen 1892.

Rundschau (Neue Philolog.), Jahrg. 1892, N°. 26. Gotha 1892.

Listy Filologické, etc. etc. Ročník devatenáctý. vPraze 1892.

Museum, Maandblad voor philologie en geschiedenis, onder redactie van P. J. Blok, J. S. Speijer en B. Symons. N°. 1. 1e Jaargang. Groningen 1893.

Universitäts-Zeitung (Allgemeine Deutsche). VII. Jahrgang. N°. 4. Berlin, 15 Febr. 1893. (Neugriechisches von Dr. P. Mitzschke) [1].

III. Γραμματοκιβώτιον.

ἐκ Πειραιῶς, τῇ 27 Ὀκτ. 1892.

Κύριε,

Ἐν τῇ παραφράσει τῆς Δ' ᾠδῆς τοῦ Πινδάρου, προηγουμένου τεύχους σελὶς 281, στίχος 3ος, ἀντὶ

μ' ἀπέστειλαν τῶν ὑψηλοτάτων κλ.

ἀνάγνωθι: μ' ἀπέστειλαν μετὰ ποικιλοφόρμιγγος ᾠδῆς τῶν ὑψηλοτάτων κλ.

στίχος 11ος ἀντὶ διαφωτίζουσαν

ἀνάγνωθι: διαφωτίσουσαν.

Ι. Γ. Γιαννοῦκος.

1) Die vollständige Liste der Zeitschriften und Blätter, mit welchen die „Hellas" getauscht wird, in nächster Lieferung. Die Red.

ASSASSINAT DE DIMOS CALPOUZOS.

La relation historique qu'on va lire a pour auteur Comnas Tracas, député au Parlement hellénique. Elle fut rédigée par lui, en 1874, à l'aide de ses papiers de famille et des traditions locales. L'original, que nous devons à l'obligeance de Constantin Sathas, se trouve entre nos mains. Ce récit, écrit avec simplicité, nous paraît de nature à intéresser les personnes qui ont l'amour des choses de la Grèce moderne.

Paris, 18 Avril 1893. ÉMILE LEGRAND.

Ἡ κωμόπολις Ἀγόργιαννη κεῖται ἐπί τινος κατωφεροῦς καὶ ἐξ ἀνωμάλων συγκειμένης λόφων καλυπτομένων μὲ τάπητας ἐκ χλόης, φτέρας καὶ παντοειδῶν ἀνθέων, ἔνιοι δὲ τούτων καὶ ἐξ ἐλατῶν καὶ κέδρων, θελκτικῆς καὶ λίαν ἐκτεταμένης κοιλάδος τοῦ Παρνασσοῦ, καί, πρὸς τὸ ἀρκτικὸν μέρος αὐτοῦ, ἐχούσης ἐν ταὐτῷ ποῦ καὶ ποῦ οὐκ ὀλίγας πηγὰς καταψύχρων καὶ διαυγῶν ὑδάτων, καὶ ἥτις περικλείεται γύρωθεν ἐκ δασωδῶν ὀρέων καὶ φαράγγων ἐχουσῶν σποράδην πρίνους ἔνθα ἐνοικοῦσιν ἀετοὶ καὶ ἱέρακες. Οὐ μακρὰν δὲ τῆς κωμοπόλεως ταύτης ἔκειτο ἡ ἀρχαία πόλις Χαράδρα, ἧς σημεῖα ὑπάρχουσι τὰ ἐκεῖ μέχρι σήμερον σωζόμενα λελαξευμένα μάρμαρα. Δι' ὃ καί, ὅτε, μετὰ τὴν ἔλευσιν τοῦ βασιλέως Ὄθωνος, ἐπρωτοσχηματίσθησαν οἱ δῆμοι, ὠνομάσθη αὕτη Δῆμος Χαραδραίων, ἥτις ὑπῆρχε καὶ ἡ πρωτεύουσα τοῦ δήμου. Εἰς τὴν κορυφὴν τῆς κωμοπόλεως ταύτης πηγάζει ὁ ποταμὸς Χάραδρος, νῦν Ἀγοργιαννίτης κοινῶς καλούμενος, ὅστις, διερχόμενος διὰ μέσου αὐτῆς, τὴν διαιρεῖ εἰς δύο, ἀνατολικὴν καὶ δυτικήν· καί, διὰ τῶν ἐντὸς τῶν κήπων τῆς κωμοπόλεως ταύτης διαρρεόντων μέρος τῶν διαυγῶν καὶ καταψύχρων ὑδάτων του καθιστᾷ αὐτὴν δασώδη ἐκ καρποφόρων δένδρων, τὸ δὲ θέρος λειμῶνα χλοερὸν καὶ εὐανθῆ, εἰς ὃν διαιτῶνται οἱ κελαδίζοντες κόσσυφοι καὶ ἀηδόνες, ὡς καὶ πᾶν εὔφωνον τοῦ Παρνασσοῦ πτηνόν.

Ἰδοὺ ὅ,τι κατὰ παράδοσιν περὶ αὐτῆς σώζεται καὶ μέχρι σήμερον παρὰ τῶν κατοίκων λέγεται. Ἡ κωμόπολις αὕτη, ἥτις ἤδη σύγ-

κειται ἐκ διακοσίων οἰκογενειῶν, εἶχε πολὺ περισσοτέρους κατοίκους πρὶν ἢ χαλασθῇ, καὶ ὠνομάζετο Ἅγιοι Ἀνάργυροι ἢ Ἁγία Μαρίνη, ὡς μαρτυροῦσι τὰ ἤδη παρὰ τὸ χωρίον τοῦτο καὶ ἐν τῷ μεταξὺ τῶν δύο ὑπαρχουσῶν ἐκκλησιῶν Ἅγιοι Ἀνάργυροι καὶ Ἁγία Μαρίνη σωζόμενα ἄπειρα ἐρείπια οἰκιῶν· τὸ δὲ ὄνομα Ἀγόργιαννη πῶς ἀπεδόθη αὐτῇ ἀγνοοῦσιν· ὑποθέτουσι δὲ ὅτι θὰ ὠνομάζετο οὕτως μαχαλᾶς τις αὐτῆς. Ὁ δὲ χαλασμὸς ἔλαβε χώραν ὡς ἑξῆς. Ὁ Κομνᾶς ἦτο ἄρχων τῆς κωμοπόλεως ταύτης καὶ ἔν τινι ἀκαταστασίᾳ μεγάλῃ ἐπολέμησε κατὰ τῶν Τούρκων, καὶ ἀποτυχούσης τῆς κατὰ τῶν Τούρκων ἀντιστάσεως ταύτης, αὐτὸς μὲν ἀπέρασεν εἰς τὴν Πελοπόννησον, καὶ κατῴκησεν εἰς τὰ Καλάβρυτα, ἔνθα καὶ ἐνυμφεύθη· οἱ δὲ κάτοικοι πιστεύσαντες εἰς τὰς περὶ συγχωρήσεως ὑποσχέσεις τῶν Τούρκων, προσῆλθον αὐτοῖς· ἀλλ' οὗτοι εἴτε πρὸς ἐκδίκησιν, εἴτε πρὸς παραδειγματισμὸν τῶν ἄλλων μερῶν, παρασπονδήσαντες, τοὺς μὲν δυναμένους φέρειν ὅπλα κατέσφαξαν, τὰ δὲ γυναικόπαιδα μετέφεραν ὅλα, καὶ τ' ἀπῴκισαν εἰς τὸ χωρίον Αὐλάκι τῆς Φθιώτιδος, κατασκάψαντες καὶ ἐρημώσαντες ὁλοσχερῶς κατοίκων τὴν κωμόπολιν ταύτην, καὶ ἤδη Ἀγόργιαννην· οἱ ἐν Αὐλακίῳ ἀποικισθέντες, ἕνεκα τῆς θερμότητος τοῦ κλίματος, τοῦ νοσώδους αὐτοῦ καὶ τῶν κωνώπων, ἀπέθανον ὅλοι. Ὁ εἰρημένος Κομνᾶς, μετὰ παρέλευσιν εἰκοσιπέντε ἐτῶν περίπου διαμονῆς ἐν τῇ Πελοποννήσῳ, ἐπανέκαμψεν εἰς τὴν στερεὰν Ἑλλάδα μετὰ τῆς συζύγου του καὶ τῶν ἑπτὰ υἱῶν του, καὶ προσωρινῶς κατῴκησεν εἰς τὴν πρὸς μεσημβρίαν τοῦ Παρνασσοῦ κειμένην κωμόπολιν, Κρίσσαν, τρεῖς περίπου ὥρας ἀπέχουσαν τῆς Ἀγόργιαννης. Κατὰ δὲ τὴν ἐν Κρίσσῃ διαμονήν του ὑπάνδρευσεν τρεῖς υἱούς του, καὶ ἀπεκατέστησεν αὐτοὺς εἰς τὰς περὶ τὸν Παρνασσὸν κωμοπόλεις, ἕνα εἰς τὴν Κρίσσαν, ἕτερον εἰς Ἀράχωβαν, καὶ τρίτον εἰς Δαδί, ὧν τὰ ὀνόματα ἀγνοοῦνται· μετὰ δὲ τῶν Ἰωάννου, Θεοδώρου, Δημητρίου καὶ Λουκᾶ ἀργότερον μετέβη εἰς τὴν εἰρημένην Ἀγόργιαννην ἣν εὗρεν ἔρημον, καὶ δασώδη ἐξ ἐλατῶν, βάτων καὶ λοιπῶν θάμνων, καὶ τὴν ὁποίαν ὁ μπεηζαντὲς Σαλώνων, ὀνόματι Ζαΐμης, εἶχε καταστήσει λειμῶνα θερινὸν τῶν αἰγοπροβάτων του. Ἐν δὲ τῷ ἐρειπίῳ τῆς ἰδικῆς του ἄλλοτε οἰκίας εἶχε σχηματισθῇ ἐκ βάτων καὶ θάμνων πατλιὰ μεγάλη, ἐντὸς τῆς ὁποίας ὑπῆρχεν μία ἄρκτος γεννημένη καὶ ἣν ἐφόνευσεν· καί, καθαρίσας τὰ βάτα κτλ., ἐπεχείρησε τὴν ἐπὶ τοῦ παλαιοῦ τούτου ἐρειπίου ἀνέγερσιν τῆς νέας οἰκίας του· ἀλλὰ βλαχοποιμήν τις ἐκ τῶν ποιμένων τοῦ ῥηθέντος μπεηζαντέ, ὀνόματι

Μπακλαῆς, ἐξ οὗ κατάγεται τὸ ὑπάρχον σήμερον γένος τῶν Χαρμέων, ἀνέφερε τοῦτο εἰς τὸν κατέχοντα τὸ χωρίον ἀνωτέρω μπεη-ζαντέν, ὅτι ἄνθρωπός τις, ἐλθὼν ἀπὸ τὸν Μωργιάν, καταλαμβάνει τὰ λειβάδιά του καὶ τὸν τόπον του, κτίζων οἰκίαν. Ὁ μπέης ἀμέσως ἀπέστειλε Τοῦρκον, καὶ τὴν μὲν ἐργασίαν ἔπαυσεν, τὸν δὲ Κομνᾶν μετέφερεν εἰς τὸ χωρίον Καμάραν, καὶ ἤρχισε νὰ τὸν ἐρωτᾷ πῶς κτίζει οἰκίαν. Οὗτος δέ, ἰδὼν ὅτι δὲν ἦτο καιρὸς ν' ἀποκαλύψῃ τὰ ἐπὶ τοῦ κτήματος δικαιώματά του καὶ τοὺς ὁποίους εἶχεν σκοπούς, εἶπεν ὅτι ἡ ἐκ νέου συγκρότησις τοῦ χωρίου μᾶλλον ὠφελεῖ τὸν μπέην, εἴτε δώσας πίστιν εἰς τοὺς λόγους τούτους, εἴτε προσποιηθεὶς ὅτι τοὺς πιστεύει, ἕνεκα ἀδυναμίας τινός, ἄφησεν αὐτόν, καὶ ἔκτισεν ἐλευθέρως.

Ὅσον γενναῖος καὶ φιλόπατρις, τοσοῦτον εὐφυὴς καὶ ἐπιτήδειος ἦτο ὁ Κομνᾶς, οὗτος, καί, ἐν ὀλίγῳ διαστήματι χρόνου, κατώρθωσε καὶ ὁπωσοῦν ἐκατοικήθη ἐκ νέου τὸ ῥηθὲν χωρίον, ἐλθόντων, ἐκτὸς τοῦ εἰρημένου Μπακλαῆ, καὶ ἄλλων βλαχοποιμένων, οὓς ἔπεισε καὶ κατῴκησαν, ἀλλὰ καὶ ἐξ ἄλλων χωρίων, μᾶλλον ἐπικινδύνων εἰς τὰς ἐπιδρομὰς τῶν Τούρκων, ἀπῴκισαν εἰς αὐτό.

Ἀλλ' ἕνεκεν τοῦ σκότους τῆς ἀμαθείας παρίστατο δυσκολία εἰς τὸν συνοικισμὸν τῶν ξένων, φοβουμένων εἴτε τὴν σφαγὴν τῶν πρώτων κατοίκων, καὶ τήν, ὡς εἰκάζεται, ἐξεπίτηδες διάδοσιν τοῦ ἅρπαγος μπεηζαντὲ ὅτι δῆθεν ὑπάρχουσι δαίμονες, ὡς ἐκ τῶν περὶ τὸ χωρίον ἀποτόμων βράχων καταπληκτικῶν φαράγγων· καὶ οὕτω μένον ἀκατοίκητον τὸ χωρίον τοῦτο κατέχει οὗτος ἡσύχως, αὐτὸ μὴ δυναμένου βεβαίως καὶ τοῦ Κομνᾶ, μόνου ὄντος, νὰ μένῃ ἐν αὐτῷ.

Ὁ εὐφυὴς οὗτος Κομνᾶς κατώρθωσε νὰ πιστευθῇ ὅτι αὐτὸς διὰ δοκάνου συνέλαβε τὸν δαίμονα, ὃν διὰ πεπυρακτωμένου σιδήρου ἐβούλλωσεν εἰς τὸ μέτωπον, καὶ οὕτω κατέστησεν αὐτὸν πειθήνιον ὑπηρέτην τῆς οἰκίας, μὲ τὴν διαφορὰν ὅτι, καθ' ὃ δαίμων, ἐλάμβανε τὰς διαταγὰς ἀντιθέτους, δηλαδὴ πᾶν ὅ,τι ἤθελες νὰ πράξῃ τῷ ἔλεγες νὰ μὴ τὸ κάμῃ, καὶ οὕτως αὐτὸς ἀμέσως τὸ ἐξετέλει μετ' ἀπιστεύτου ταχύτητος, καὶ ὅτι ἡ σύζυγος τοῦ Κομνᾶ, ἀγνοοῦσα δῆθεν τὰ μυστήρια τῶν δαιμόνων, ἐν ᾧ ἔπλυνεν εἰς τὸ ποταμὸν Χάραδρον, ἐκτύπησε τὸν παραστεκόμενον δαίμονα καὶ ἐνοχλοῦντα αὐτὴν μὲ τὸ ἀνὰ χεῖράς της βεβρεγμένον ὑποκάμισον, καὶ οὕτως ἐξαλειφθείσης τῆς ἐπὶ τοῦ μετώπου του σφραγῖδος, ἐγένετο ἄφαντος. Ἀλλ' ὁ Κομνᾶς σὺν τούτῳ, πρὸς πλείονα ἀσφά-

λειαν τοῦ χωρίου, ἐσταύρωσεν δῆθεν αὐτὸ διὰ διδύμων ταύρων καὶ σιδηρῶν ἀρότρων· δηλαδή, ζεύξας ταύρους διδύμους εἰς σιδηρᾶ ἄροτρα, περιετριγύρισε δι' αὐτῶν τὰ ὅρια ὁλοκλήρου τοῦ χωρίου, καί, ἅμα ἐπανῆλθεν εἰς τὴν μεγάλην εἴσοδον, ὁπόθεν εἶχεν ἀρχίσει, ἔθαψεν αὐτὰ ἐκεῖ· καὶ οὕτως ἡ Ἀγόργιαννη ἐγένετο ἀπρόσβλητος δαιμόνων· καὶ μέχρι τῆς σήμερον δεικνύονται παρὰ τῶν κατοίκων αἱ ὑπάρχουσαι θέσεις Δόκανον καὶ Σταυρός· ἡ μὲν πρώτη κεῖται πρὸς μεσημβρίαν τοῦ χωρίου, ἡ δὲ δευτέρα πρὸς ἄρκτον καὶ ἐπὶ τῆς μεγάλης εἰσόδου αὐτοῦ· ἐν αἷς οἱ ὅλως ἄμοιροι παιδείας ὀρεσίβιοι ἐκ τῶν κατοίκων πιστεύουσιν καὶ νῦν ὅτι εἰς μὲν τὴν θέσιν Σταυρὸν εἶναι θαμμένοι οἱ δίδυμοι ταῦροι μετὰ τῶν σιδηρῶν ἀρότρων, εἰς δὲ τὴν θέσιν Δόκανον ὅτι συνελήφθη διὰ τοῦ εἰρημένου δοκάνου ὁ μνησθεὶς δαίμων.

Οἱ κάτοικοι Ἀγόργιαννης, ἕνεκα τῆς, ὡς ἐρρέθη, διαμονῆς τοῦ Κομνᾶ ἐν τῇ Πελοποννήσῳ καὶ νυμφεύσεώς του ἐκεῖ, ὀνομάζουσι καὶ μέχρι τῆς σήμερον τοὺς ἀπογόνους αὐτοῦ Μωραΐτας.

Εἶναι ἡ μόνη τῶν μερῶν ἐκείνων κωμόπολις εἰς ἥν, ἂν καὶ οἱ κάτοικοι αὐτῆς εἰσὶν ὀρεσίβιοι, μ' ὅλα ταῦτα ἀνέκαθεν βασιλεύει ἡ ἐκ τοῦ εἰρημένου Κομνᾶ ἐπιβληθεῖσα τάξις· οὐδέποτε ὑπέθαλψε λῃστάς, οὓς μισεῖ καὶ ἀποστρέφεται. Τρεῖς εἰσὶν γνωσταὶ λῃστρικαὶ συμμορίαι αἱ παρουσιασθεῖσαι πέριξ τῆς κωμοπόλεως ταύτης, πλὴν καὶ αἱ τρεῖς ὑπὸ μόνων τῶν κατοίκων αὐτάνδρως καὶ ὁλοσχερῶς κατεστράφησαν. Καὶ ἡ μὲν μία, ἡ τῶν Καλτζάδων λεγομένη, κατεστράφη εἰς πολὺ ἀπομεμακρυσμένους χρόνους, παρὰ τοῦ κατ' αὐτῆς τοὺς κατοίκους ὁδηγήσαντος Κομνᾶ Τράκα· ἡ δὲ δευτέρα, ἡ τοῦ Μυλωνᾶ, παρὰ τοῦ ἐπίσης τοὺς κατοίκους κατ' αὐτῆς ὁδηγήσαντος Θεοδώρου Κομνᾶ Τράκα, υἱοῦ τοῦ ἀνωτέρω Κομνᾶ Τράκα, κατὰ τὸ 1815 περίπου· καὶ ἡ τρίτη, ἡ τοῦ Ζήση καὶ Παντζατήρα, ἐξ ἕνδεκα συμμοριτῶν συγκειμένη, κατεστράφη καὶ αὕτη, τὴν 23 Ἰουνίου τῷ 1855, παρὰ τῶν κατοίκων ὁδηγουμένων ὡσαύτως καὶ τούτων ὑπὸ τῶν ἀπογόνων τοῦ μνησθέντος Τράκα· αἱ δὲ θέσεις εἰς ἃς κατεστράφησαν καὶ αἱ τρεῖς αὗται συμμορίαι ἐπιδεικνύονται παρὰ τῶν κατοίκων, καὶ αὐτὰς ὀνομάζουσι μὲ τὰ ὀνόματα τῶν ἀρχισυμμοριτῶν. Ἂν καὶ τὰ πολιτικὰ πάθη ἀνέκαθεν εἶναι ἐν αὐτῇ τῇ κωμοπόλει εἰς τὸν ὕψιστον βαθμὸν κορυφωμένα καὶ διαιρέσαντα στενοὺς συγγενεῖς, οὐδέποτε ὅμως ἔκαμαν χρῆσιν τῆς λῃστείας εἰς ἐκδικήσεις, οὐδ' ἐγένετό που λῃστεία ἐν αὐτῇ, μονονότι στρατιωτικὸς σταθμὸς ἐκεῖ δὲν ὑπῆρξε ποτέ. Γίνεται δὲ

μνεία ὅτι, διὰ τὴν καταστροφὴν τῆς τοῦ Ζήση *καὶ* Παντζατήρα *συμμορίας, μετὰ ἓν ἔτος τῆς καταστροφῆς της, ἤτοι τῷ* 1856, *ἑτέρα συμμορία, ἡ τοῦ* Πανουργιᾶ, *ἐκ* Καστελλίου *τῆς* Γραβιᾶς, *ἐφόνευσεν τὸν ἐν* Λοκρίδι *παραχειμάζοντα τὰ ποίμνιά του* Ἀλέξ. Θ. Νεάλιον, *ἐξάδελφον τῶν* Τρακέων, *πρὸς παραδειγματισμόν, κατὰ τοὺς τὴν ἰδιοσυντήρησίν των ἀποβλέποντας νόμους τῶν λῃστῶν, ἐπειδὴ αὐτὸς ἦτο ὁ τοῖς λοιποῖς κατοίκοις καταδείξας τὴν καταστραφεῖσαν συμμορίαν, ἵνα μὴ τολμήσῃ ἄλλος τοῦ λοιποῦ νὰ καταδείξῃ λῃστάς· ἀλλ' εὐτυχῶς καὶ αὐτὸς ὁ ἀρχιλῃστὴς* Πανουργιᾶς *ἐφονεύθη κατόπιν ὑπὸ τοῦ ἐκ τοῦ ἰδίου χωρίου* Ἀγόργιαννης *καταγομένου* Ὀδυσσέως Μαυροδήμου.

Ἐν γένει οἱ κάτοικοι ἔχουσι στρατιωτικὸν χαρακτῆρα καὶ γενναιοψυχίαν. Ἐκτὸς τῶν ἐν ταῖς κατὰ τῶν Τούρκων *ἐπαναστάσεσι κατορθωμάτων των, καὶ δὶς ἐστασίασαν ἐπὶ* Ὄθωνος· *καὶ ἡ μὲν πρώτη στάσις ἐγένετο τῷ* 1844 *εἰς τὰς πρώτας βουλευτικὰς ἐκλογὰς τοῦ πρώτου συντάγματος* (1843), *διότι, τῇ συνδρομῇ τῆς ἐξουσίας, ἡ ἀντίθετος πολιτικὴ μερὶς ἔκλεψεν τὴν γνησίαν κάλπην τῆς* Γραβιᾶς, *καὶ ἔθεσεν ἄλλην μὲ ψευδῆ ψηφοδέλτια· ἡ δὲ δευτέρα, τῷ* 1848, *ἕνεκα τῶν ἐκ μέρους τοῦ* Ὄθωνος *παραβιάσεων τῶν ἐκλογῶν· εἰς ἀμφοτέρας δὲ τὰς στάσεις ἐπὶ κεφαλῆς τῶν κατοίκων ἦσαν ἐκ τῆς μνησθείσης οἰκογενείας ἀπόγονοι* Σπῦρος Θ. Τράκας, *υἱὸς τοῦ προεστοῦ* Θ. Τράκα, *καὶ ὁ ἴδιος* Σπῦρος *διατελέσας, ἐπὶ* Καποδιστρίου *καὶ μετὰ ταῦτα, προεστὸς καὶ δήμαρχος περὶ τὰ δώδεκα ἔτη, διαδεχθείς, τῷ* 1829, *τὸν κατ' ἀρχὰς τοῦ* 1822 *διαδεχθέντα τὸν ἀποθανόντα πατέρα των καὶ καθ' ὅλην τὴν ἐπανάστασιν διαρκέσαντα προεστόν, πρεσβύτερον ἀδελφόν του* Δῆμον Τράκαν, *θανόντα καὶ τοῦτον τῷ* 1829, *καὶ οἱ ἀνεψιοὶ αὐτοῦ* Θεόδωρος Κομνᾶς Τράκας, Θεόδωρος Δ. Τράκα, *καὶ* Ἰωάννης Σταμάτη Τράκα, *πρωτεξάδελφοι μεταξύ των, καὶ ὁ μὲν πρῶτος ἦτο υἱὸς ἑνὸς τὸν ὁποῖον κατόπιν θὰ ἴδωμεν ἁρματωλὸν καὶ ὁπλαρχηγόν, ὁ δὲ τοῦ χρηματίσαντος ἐν τῇ ἐπαναστάσει τοῦ* 1821 *προεστοῦ, καὶ ὁ τρίτος υἱὸς τοῦ εἰς τὴν πολιορκίαν τοῦ Φρουρίου τῶν* Σαλώνων, *τῷ* 1821, *φονευθέντος* Σταμάτη Τράκα· *τὰ δὲ ὀνόματα διὰ τὸ σύντομον τῆς ἐκφράσεως συνθέτοντες, προτάττουσι πάντοτε τὸ ἐπώνυμον, οἷον·* Τρακοκομνᾶ, Μαχαιραλέξη, Λυτρολουκᾶ, *κλ., ἀντὶ* Κομνᾶ Τράκα, Ἀλέξη Μαχαιρᾶ *καὶ* Λουκᾶ Λύτρα.

Ἐκ τῶν ὁποίων εἰς Ἀγόργιαννην *ἔφερεν ὁ* Κομνᾶς *υἱῶν του ὁ*

μὲν Λουκᾶς ἐγέννησε θυγατέρα ὀνόματι Θεοδώραν, ἥτις, ὑπανδρευθεῖσα εἰς ΔελΦούς, ἐγέννησε τὸν Πανάγον, πατέρα τοῦ νῦν 'Αλεξ. Βιτίνη. 'Από τὸν Δημήτριον ὑπάρχει ἐν 'Αγόργιαννῃ τὸ γένος τὸ Φέρον τὸ ἐπώνυμον Γκαϊδαντζῆς· τοῖς ἐπεδόθη δὲ τὸ ἐπώνυμον τοῦτο ἀπό τινα ἐκ τῆς οἰκογενείας ταύτης ὀνόματι Κομνᾶν μεταβάντα εἰς τὴν Μικρὰν 'Ασίαν καὶ μαθόντα ἐκεῖ σὺν τοῖς ἄλλοις καὶ τὴν γκάϊδαν (μουσικὸν αὐλοειδὲς ὄργανον), ἣν ἔπαιζεν, ὅταν ἐπανῆλθεν. 'Ο δὲ 'Ιωάννης ἐγέννησε τὸν Δημήτριον ἢ Δῆμον, τὸν καὶ ἐπονομασθέντα Καλποῦζον· καὶ ὁ Θεόδωρος τὸν Κομνᾶν, τὸ τοῦ πάππου ὄνομα Φέροντα καὶ ἐπονομασθέντα Τράκαν. Τὸ δὲ ἐπώνυμον τοῦτο Τράκας τῷ ἐπεδόθη ἐκ παιδικῆς ἡλικίας ἀπὸ τὸ πεποιημένον τοῦ κτυπήματος τῆς ἀμάδας τράκ, πρὸς τὸν ἦχον τῆς ἀμάδας Φωνῶν, ἐν ᾧ ἔρριπτε παίζων αὐτήν.

Οὗτος λοιπὸν ὁ Κομνᾶς, θεωρήσας τὸν καιρὸν εὔθετον πρὸς ἐκπλήρωσιν τῶν πόθων τῶν προγόνων του, τοῦ νὰ ἀποκαταστήσῃ τὸ χωρίον ἰδιόκτητον, ὡς ἦτο πρότερον, ἀπέστειλε τὸν λίαν ἱκανὸν πρωτεξάδελΦόν του Δῆμον Καλποῦζον εἰς Κωνσταντινούπολιν, συστήσας αὐτὸν πρὸς διαΦόρους ἰσχυροὺς παρὰ τῇ 'ΥψηλῇΠύλῃ Φίλους των Έλληνας, ὅπως παραπονεθῇ εἰς τὸν σουλτᾶνον διὰ τὴν παρὰ τοῦ μπεηζαντὲ ἁρπαγὴν καὶ παράνομον κατακράτησιν τοῦ χωρίου 'Αγόργιαννης· καὶ πράγματι οὗτος μεταβὰς εἰς Κωνσταντινούπολιν κατώρθωσε καὶ ἔΦερε σουλτανικὸν Φιρμάνιον, δι' οὗ διετάχθη νὰ μένῃ εἰς τοὺς κατοίκους τὸ χωρίον, διότι εἰς τὴν πλάκα (τὸ τῆς κατακτήσεως κτημολόγιον) ἦτο σημειωμένον κεΦαλοχώρι καὶ οὐχὶ τζιΦλίκι. 'Αλλ' ὁ μπεηζαντὲς Ζαΐμης, περιΦρονήσας τὸ Φιρμάνιον, ἐξηκολούθει νὰ κατέχῃ τὸ χωρίον, ὅτι καὶ ἐκ δευτέρου μεταβὰς ὁ Καλποῦζος εἰς Κωνσταντινούπολιν κατώρθωσε καὶ ἔλαβε σὺν τῷ δευτέρῳ Φιρμανίῳ καὶ δύο μπουσταντζήδαις μὲ τὴν διαταγήν, ὁ μὲν εἷς νὰ μεταβῇ εἰς τὸ χωρίον καὶ ἐνισχύσῃ τοὺς κατοίκους εἰς τὴν κατάληψιν καὶ κατοχὴν αὐτοῦ· καὶ πράγματι, ἅμα ἔΦθασεν οὗτος, ἀπέβαλεν ἐκ τοῦ χωρίου τὸν σούμπασην ἢ ἐπιστάτην τοῦ μπέη· ὁ δὲ ἕτερος νὰ συνοδεύσῃ σιδηροδέσμιον εἰς Κωνσταντινούπολιν τὸν ἅρπαγα Ζαΐμην, ὡς παρακούσαντα τὰς σουλτανικὰς διαταγάς, καὶ ὅστις, διὰ ν' ἀποΦύγῃ τὸν ἀτιμωτικὸν τῆς κρεμάλας θάνατον, δηλητηριασθεὶς ἑκουσίως, κατὰ τὸν εἰς Κωνσταντινούπολιν διάπλουν των, ἀπεβίωσεν ἐντὸς τοῦ πλοίου.

Δύο περίπου ἔτη κατεῖχον οἱ κάτοικοι τὸ χωρίον ὡς ἰδικόν των, ἀλλ', ἅμα ἀνεχώρησεν ὁ ῥηθεὶς μπουσταντζῆς ἐκ τοῦ χωρίου, ἐπα-

νελθὼν εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἀμέσως ὁ, διὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρός του καὶ τὴν ἀπώλειαν τοῦ κτήματος, πνέων ἐκδίκησιν ἀπόγονος τοῦ Ζαΐμη ΜουσταΦάμπεης ἐμελέτησε τὴν δολοφονίαν τοῦ Καλπούζου, καὶ πρὸς δὲ ἵνα διὰ τοῦ θανάτου αὐτοῦ ἀφαιρέσωσι καὶ τὸ μόνον στήριγμα τοῦ Τράκα. Ὅθεν πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἐσαγήνευσε, διὰ τῆς ἐξουσίας καὶ τῶν δώρων, δύο πρόσωπα φθονοῦντα τὴν δόξαν τοῦ τε Καλπούζου καὶ Τράκα ὀνόματι Λάζον καὶ Πάλλαν· ἐξ ὧν τὸν μὲν πρῶτον, καθ' ὃ καὶ Φίλαρχον, αὐτογνωμόνως ἐπέβαλε τοῖς κατοίκοις προεστόν, ἀντὶ τοῦ παρ' αὐτῶν ἐκλεχθέντος καὶ κληρονομικῶς ὑπάρχοντος προεστοῦ Κομνᾶ· ἀμφότεροι δὲ οὗτοι, χάριν ἰδιοτελείας καὶ τῆς τοῖς πᾶσι κακῶν προξένου ἀρχομανίας τοῦ Λάζου, ἐγένοντο δολοφόνοι τοῦ εὐεργέτου των, καὶ προδόται τοῦ χωρίου των· καί, ὅπως Φέρωσιν εἰς πέρας τὸ ὁποῖον ἀνεδέχθησαν ἀποτρόπαιον ἔργον, προσεταιρίσθησαν εἰς τὴν δολοφόνον ἑταιρίαν των καὶ τὸν ἀδίκως κατὰ τοῦ Καλπούζου δυσαρεστηθέντα Ντεληνσταμάτην. Ἐπειδή, ἐλθούσης τῆς ἀναλογίας του νὰ διαθρέψῃ τὸν σουλτανικὸν μπουσταντζήν, διότι, ἐν ὅσῳ ἔμενεν εἰς τὸ χωρίον, διετρέφετο κατὰ σειρὰν παρὰ τῶν κατοίκων, ὁ Ντεληνσταμάτης ἔλειπεν· ὁ δὲ Καλποῦζος ἔστειλεν εἰς τὰς αἶγάς του, καὶ τῷ ἐπῆραν μίαν αἶγαν κοκκίνην, ἐξ ἧς διετράφη ὁ μπουσταντζῆς τὰς διὰ τὴν ἀναλογίαν τοῦ Ντεληνσταμάτη ἡμέρας· καὶ ὡς ἐκ τούτου ὁ Ντεληνσταμάτης ἦτο δυσαρεστημένος διὰ τὴν κοκκίνην ταύτην αἶγα, διερεθιζόμενος εἰς τοῦτο βεβαίως καὶ ἀπὸ τοὺς Λάζον καὶ Πάλλαν. Καὶ οἱ τρεῖς εἰρημένοι δολοφόνοι ἦσαν ἐκ τοῦ ἰδίου χωρίου, καὶ οἱ αὐτῶν ἀπόγονοι καὶ μέχρι σήμερον συνομολογοῦσι τὰ γεγονότα μετ' ἀποστροφῆς πρὸς τοὺς ἀθλίους τούτους προγόνους των.

Ὅτε, κατὰ τὰ προειρημένα, ὁ Καλποῦζος μετέβαινε καὶ διέτριβεν εἰς Κωνσταντινούπολιν, διὰ τὴν ἐκ τῶν χειρῶν τῶν Ζαϊμέων ἀπελευθέρωσιν τοῦ χωρίου, ἠναγκάσθη καὶ ἔκαμε δάνεια ἀπὸ τοὺς ἐκεῖ φίλους των, χάριν τῶν ἐξόδων καὶ τῶν συνήθων πεσκεσίων τῶν Τούρκων, οἱ φίλοι των τοῖς ἐζήτουν τὰ χρήματα, καθόσον εἶχε παρέλθει καὶ πολὺς χρόνος, τὰ δὲ χρήματα ἔπρεπε νὰ πληρώσῃ τὸ χωρίον· δι' ὃ καὶ ἔδει νὰ διανεμηθῶσιν εἰς τοὺς κατοίκους ἀναλόγως τῆς ἐνοχῆς ἑνὸς ἑκάστου καὶ συνεπῶς εἰσπραχθῶσι καὶ σταλῶσιν εἰς τοὺς δανειστάς των· ἀλλ' εἰς τοῦτο ποῖος νὰ συντρέξῃ; Ὁ διενεργήσας ὅλα ταῦτα Κομνᾶς δὲν ἦτο πλέον προεστός· ὁ δέ, ὡς ἐρρέθη, αὐθαιρέτως διορισθεὶς Λάζος ἀντενήργει εἰς τοῦτο σκοπίμως καὶ ὑποβοηθούμενος καὶ παρὰ τοῦ μπεηζαντὲ ΜουσταΦᾶ,

ἐδημοκόπει παρὰ τοῖς ἁπλοϊκοῖς κατοίκοις ὅτι δῆθεν δὲν ἐξωδεύθησαν τόσα χρήματα καὶ δέον νὰ ἐξετασθῶσιν, κλπ. ὅπως, διερεθίζων τοὺς κατοίκους, ἀναβάλῃ ἐπ' ἄπειρον τὴν ὑπόθεσιν ἥτις ἦτο τὸ μόνον κατὰ τοῦ Καλπούζου πρὸς τοὺς κατοίκους μέσον τῆς δημοκοπίας του.

Τέλος, μίαν τῶν ἡμερῶν τοῦ μηνὸς μαρτίου, κατὰ συνεννόησιν ἁπάντων τῶν δολοφόνων συνεργῶν τε καὶ αὐτουργῶν, ὁ μὲν Κομνᾶς προσεκλήθη εἰς Σάλωνα, δῆθεν δι' ὑποθέσεις γενικὰς τοῦ βιλαετίου, καὶ ἐπὶ διαφόροις προφάσεσιν ἀπησχολεῖτο παρὰ τοῦ Μουσταφᾶ εἰς Σάλωνα· οἱ δὲ Λάζος καὶ Πάλλας, προσποιηθέντες ὅτι συναινοῦσι ν' ἀναλογισθῶσιν εἰς τοὺς κατοίκους τὰ χρήματα καὶ εἰσπραχθῶσι, προσεκάλεσαν τὸν Καλποῦζον εἰς τὴν παρὰ τὴν πλατεῖαν (κοινῶς λεγόμενον χοροστάσιον, διότι ἐκεῖ ἐν τῷ μέσῳ γίνονται οἱ δημόσιοι τῶν κατοίκων χοροί) τοῦ εἰρημένου χωρίου κειμένην οἰκίαν τοῦ Ντελησταμάτη· ὁ δὲ Καλποῦζος, ἂν καὶ τοὺς ὑπώπτευεν, οὐχ ἧττον, θαρρῶν εἰς τὴν ἀνδρείαν του, ὡπλίσθη μὲ τ' ἀργυρεπίχρυσα ἅρματά του, τὰ δύο του πιστόλια καὶ τὸ γιαταγάνιόν του, ὅπερ ὠνόμαζε Λελοῦδαν εἰς τὸ ὄνομα τῆς ὡραίας γυναικός του· καί, μεταβὰς εἰς τὴν ῥηθεῖσαν οἰκίαν τοῦ Ντεληςταμάτη, εὗρε παρὰ τὴν πυρὰν ἔνθεν καὶ ἔνθεν τοῦ τοίχου καθημένους ἐξεπίτηδες τοὺς Λάζον καὶ Πάλλαν, ἵνα μὴ οὗτος καθίσῃ πλησίον τοῦ τοίχου καὶ ἐξασφαλίσῃ οὕτω δι' αὐτοῦ τὰ νῶτά του, ἐπειδὴ δὲν ἐτόλμουν νὰ τῷ ἐπιτεθῶσιν ἀπ' ἔμπροσθεν· τὸν δὲ Ντεληςταμάτην εὗρεν ὄρθιον καὶ προσφέροντα, καθ' ὃ οἰκοδεσπότης, εἰς αὐτὸν κάθισμα (μάλλινον προσκέφαλον) παρὰ τὴν πυράν, καὶ ἀπὸ τὸ ἔμπροσθεν μέρος αὐτῆς, εἰς ὅ, ἂν καὶ διστάσας ὁ Καλποῦζος νὰ καθίσῃ, ὡς νὰ ἐπρονόησε τὸν προετοιμασθέντα τραγικὸν θάνατον, οὐχ ἧττον, ἀπὸ πολλὴν φιλοτιμίαν μὴ δείξῃ δειλίαν, ἐκάθισεν. Ἐντὸς δὲ τῆς οἰκίας ἐκάθητο καὶ εἷς Τοῦρκος ἀπεσταλμένος πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν τῆς δολοφονίας παρὰ τοῦ Μουσταφᾶ, καὶ προσποιούμενος ὅτι δῆθεν ἐστάλη διὰ νὰ συνάξῃ χρέη.

Ὁ Ντεληςταμάτης ἦτο προωρισμένος νὰ τῷ ἐπιτεθῇ πρῶτος ὡς λίαν ἰσχυρὸς τὰς δυνάμεις· δι' ὃ καί, καθ' ὃ ἰσχυρός, τῷ εἶχεν ἀποδοθῇ τὸ ὄνομα ντελῆς· ἀλλ', ἀναλογισθεὶς τὸ φοβερὸν ἔγκλημα καὶ ὃν πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν του ἐθεώρει καθήμενον μέγαν εὐεργέτην των, ἔχασεν ἀμέσως τὰς δυνάμεις του, καί, ἅμα ἐπλησίασεν, περιπατῶν ἐν τῇ οἰκίᾳ καὶ καπνίζων, εἰς τὰ νῶτα τοῦ Καλπούζου, διὰ νὰ ἐπιχειρίσῃ τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ ἔργου, ἤρχισε νὰ τρέμῃ, καὶ

ἔπεσεν ἐκ τῶν χειρῶν του τὸ τζιμπούκι του (καπνοσύριγξ), ὁ Καλποῦζος ἐταράχθη καὶ στραφεὶς πρὸς τὰ ὀπίσω τῷ εἶπεν· „τί κάμνεις αὐτοῦ, βρὲ Παλαβοσταμάτη;" καὶ ἐξακολούθησεν τὴν μετὰ τῶν ἄλλων δύο συνομιλίαν, οἵτινες ἐν μὲν τῷ Φανερῷ ἐπέπληξαν τὸν Ντελησταμάτην, διατί τοὺς ἀνησυχεῖ δῆθεν, ἐν δὲ τῇ καρδίᾳ των καὶ διὰ νευμάτων τῷ ἔλεγον διατί δειλιᾷ καὶ δὲν προβαίνει εἰς τὴν ἐκτέλεσιν· καὶ ἀφ' ἑτέρου ἀπησχόλουν τὸν Καλποῦζον ἐξεπίτηδες, ὡς μὴ δυνάμενοι δῆθεν ποῖον μέσον νὰ μεταχειρισθῶσιν ὡς καταλληλότερον διὰ νὰ ῥίψωσι τὰ χρήματα κατὰ κεφαλήν, καὶ ἐξ ἴσου, ἢ εἰς τὰς γαίας καὶ ἀναλόγως τῆς ἐνοχῆς ἑκάστου. Ὁ δὲ Ντελησταμάτης, ὑποκρύψας τὴν ἔντρομον κατάστασίν του, ἔδραξε τὴν πεσοῦσαν καπνοσύριγγά του, καὶ ἐξῆλθε τῆς οἰκίας· μεταβὰς δὲ εἰς τὴν γειτονικὴν οἰκίαν τοῦ Χαραμῆ, κατασκευάζοντος τὰ τζίπουρά του, τὴν ἡμέραν ἐκείνην, καὶ λαβὼν ἀγγεῖον χάλκινον (καπάκι, πῶμα λέβητος) πλῆρες ῥακίου, ἔπιε τόσον ὥστε ὁ Χαραμῆς ὑπώπτευσε μὴ ἐκ τοῦ πολλοῦ ῥακίου μείνῃ νεκρός. Ἀλλ' οὗτος, ἐλθὼν εἰς ἀπόγνωσιν ἐκ τῆς μέθης, ἐπανῆλθεν εἰς τὴν οἰκίαν καὶ ἐπεχείρισε τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ καταχθονίου ἔργου, ῥιφθεὶς ἐκ τῶν νώτων κατὰ τοῦ καθημένου καὶ ὁμιλοῦντος θύματός των, ὡς ἀπεγνωσμένος, καὶ τῷ ἥρπασεν αἰφνιδίως καὶ τὰς δύο χεῖρας ἐκ τῶν ὄπισθεν. Ὁ δὲ Καλποῦζος αὐτοστιγμὶ ἔσυρε μὲ τὴν δεξιάν του τὸ γιαταγάνιόν του, ὅπερ κατὰ τὸ ἥμισυ μόνον κατώρθωσε νὰ βγάλῃ ἐκ τῆς θήκης, διότι ἐκρατοῦντο αἱ χεῖρές του ἐξ ὄπισθεν, καὶ διότι οἱ ἕτεροι δύο, Λάζος καὶ Πάλλας, ῥιφθέντες κατ' αὐτοῦ ἀμέσως ἀπ' ἔμπροσθεν, ἥρπασεν ὁ πρῶτος τούτων ἐκ τῆς ὑπὸ τοῦ Σταμάτη κρατουμένης χειρὸς τοῦ Καλπούζου τὸ ἡμιβγαλμένον τοῦτο γιαταγάνιόν του, ὅπερ, ἐκβαλὼν ὁλοσχερῶς τῆς θήκης, ἔχωσεν ἀσπλάγχνως εἰς τὴν κοιλίαν τοῦ Καλπούζου· ὁ δὲ παρακαθήμενος Ὀθωμανός, ἰδὼν τὸν ὀδυνηρὸν θάνατον ἀφ' ἑνὸς καὶ συγκινηθεὶς εἶπεν· „νὰ χαθῆτε, Ῥωμαῖοι, μὲ τὸ χάλι σας!" Ἀφ' ἑτέρου, διὰ νὰ συμπληρώσῃ τὸ ἔργον, ἀμέσως μιὰν πιστολιὰν κατὰ τοῦ Καλπούζου δώσας ἐπέφερε τὸν θάνατον αὐτοῦ.

Οἱ δολοφόνοι μετέβησαν εἰς Σάλωνα καὶ ἔλαβον ἀπὸ τὸν Μουσταφάμπεην ὅ,τι οὗτος πράγματι δὲν ἐξουσίαζεν καὶ ὅ,τι ἀληθῶς ἀνήκει τοῖς κατοίκοις· ἤτοι ὁ μὲν Λάζος τὰς παρὰ τὸ χωρίον καὶ πρὸς μεσημβρίαν αὐτοῦ κειμένας γαίας, ἐν τῇ θέσει Χαβδωτή· ὁ δὲ Πάλλας τὰς ἐπίσης παρ' αὐτὸ καὶ πρὸς ἄρκτον κειμένας γαίας ἐν τῇ θέσει Μπουρμπούλου καὶ ὀλίγα χρήματα·

ὁ δὲ Ντελησταμάτης ἐζήτησε καὶ ἔλαβεν ἐκ τοῦ σταύλου τὸ ἄτι (ἀμουνούχιστον ἢ βαρβᾶτον ἄλογον) τοῦ Μουσταφᾶ.

Τὴν δὲ δολοφονίαν τοῦ Καλπούζου ἡ σύζυγος αὐτοῦ μαθοῦσα, Λελοῦδα ὀνόματι, ἐν ᾧ ἔπλυνεν εἰς τὸν ποταμὸν Χάραδρον, ἔτρεξε καὶ παραλαβοῦσα αὐτὸν ὅλως ἔνδακρυς, ὀλοφυρομένη, καὶ ἐκδίκησιν κατὰ τῶν δολοφόνων πνέουσα καὶ ἀπειλοῦσα ἐμυρολόγησεν αὐτὸν ὡς ἑξῆς, χύνουσα ἐπὶ τοῦ νεκροῦ καρδιοστάλακτα δάκρυα:

Δὲ σ' τοὖπα, Δῆμο, μιὰ φορά,	*λεβέντη μου.*
δὲ σ' τοὖπα τρεῖς καὶ πέντε;	*Καλποῦζο μου.*
Τὸν Λάζον μὴν πιστεύεσαι,	*Δῆμο μου.*
τὸν Πάλλα καὶ Σταμάτη·	*Δῆμο μου.*
γενῆκαν φίλοι τῶν Τουρκῶν,	*Δῆμο μου.*
κι ὀχτροὶ 'ναι τοῦ χωριοῦ μας,	*Δῆμο μου.*
οἱ Τοῦρκοι τοὺς ἐβάλανε	*Δῆμο μου.*
ἐσένα νὰ σκοτώσουν·	*Δῆμο μου.*
τ' ἤσουν κολῶνα τοῦ χωριοῦ,	*λεβέντη μου.*
καὶ τῶν Τουρκῶν ὁ φόβος·	*Δῆμο μου.*
ἤσουν τἄστρὶ τῆς 'Ρούμελης,	*Δῆμο μου.*
τὸ κρύφιο μου καμάρι.	*Δῆμο μου.*
Κηῦρανε τώρα τὸν καιρὸν	*Δῆμο μου.*
ἐσένα νὰ ξαπλώσουν,	*Δῆμο μου.*
γιατ' ἔλειπε ὁ Τρακοκομνᾶς	*Δῆμο μου.*
ὁ πρωτοξάδελφός σου,	*Δημάκη μου.*
Συγνέφιασαν οἱ οὐρανοὶ	*λεβέντη μου.*
κι ἀστροπελέκια ῥίχνουν·	*Καλποῦζο μου.*
ἡ 'Αγόργιαννη κὴ Λιάκουρα	*Καλποῦζο μου.*
τὸ σύντροφό τους χάνουν·	*Καλποῦζο μου.*
'ς τὸ γαῖμα τὸν πελάγωσαν	*Καλποῦζο μου.*
οἱ ἄπιστοι φονιᾶδες	*Καλποῦζο μου.*
μὲ τὸ μαχαίρι 'ς τὴν καρδιά,	*Δημάκη μου.*
ποῦ φέρνει τὄνομά μου,	*λεβέντη μου.*
γιατὶ τὸ εἶχεν ἀκριβὸ	*Δῆμο μου.*
ὁ Δῆμος σὰν καὶ μένα,	*λεβέντη μου.*
Λελοῦδα τό 'λεγαν κι αὐτό,	*Δημάκη μου.*
ὡσὰν καὶ μένα λένε.	*Δῆμο μου.*
Ἄνοιξε ἡ γῆς πέντε φορὲς	*λεβέντη μου.*
νὰ τοὺς καταρρουφήξῃ·	*λεβέντη μου.*

καὶ πάλε τοὺς ἐξέρναγε, — *λεβέντη μου.*
δὲ θέλει τοὺς Φονιᾶδες· — *Δῆμο μου.*
Μαυροφορέστε σεῖς, βουνά, — *Δῆμο μου.*
κι 'Αγοργιαννιοτοποῦλες, — *Καλποῦζο μου.*
'ς τοὺς Τούρκους σας παρέδωκαν — *Δημάκη μου.*
ὁ Λάζος κι ὁ Σταμάτης. — *λεβέντη μου.*

'Ακολούθως σαβανώσασα αὐτὸν ἔθαψεν εἰς τὴν παρὰ τὰ Κάτω 'Αλώνια τοῦ χωρίου κειμένην ἐκκλησίαν ἅγιος 'Αθανάσιος κρατήσασα τὸ αἱματωμένον ὑποκάμισόν του, μαρτύριον τοῦ τραγικοῦ τούτου θανάτου· Φοβηθεῖσα δὲ θάνατον καὶ τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ της ἀνηλίκου 'Ιωάννου Καλπούζου, ἀνεχώρησε μετ' αὐτοῦ ἐξ 'Αγόργιαννης, καὶ κατῴκησεν εἰς τὴν πρὸς ἀνατολὰς τοῦ Παρνασσοῦ κωμόπολιν 'Αράχωβαν, τρεῖς μὲν περίπου ὥρας ἀπέχουσαν τῆς 'Αγόργιαννης, ἀλλ' ὑπαγομένην εἰς τὴν δικαιοδοσίαν ἄλλου βιλαετίου. Οἱ δὲ κάτοικοι τῆς 'Αγόργιαννης καὶ μέχρι τῆς σήμερον ἐπιδεικνύουσι τὴν θέσιν εἰς ἣν ἐτάφη ὁ Καλποῦζος, ἥτις ἐπονομάζεται Τὸ μνῆμα τοῦ Καλπούζου.

'Ο Κομνᾶς, βαρέως Φέρων τὴν δολοΦονίαν τοῦ πρωτεξαδέλΦου του Καλπούζου, ἔπνεεν ἐκδίκησιν κατὰ τῶν δολοΦόνων καὶ τῶν προπαρασκευασάντων τὴν δολοΦονίαν Τούρκων· πρὸς δέ, διότι, ἕνεκα ταύτης, ἐματαιώθησαν ὅλαι αἱ περὶ τοῦ χωρίου προσπάθειαί του, καὶ ἵνα μὴ καὶ οὗτος λάβῃ τὴν αὐτὴν τοῦ ἐξαδέλΦου του τύχην, ἂν καὶ δὲν ἐτόλμων Φανερά, διότι, πλὴν τῆς ἀνδρείας του, ἦτο γνωστὸν καὶ ἐπίσημον πρόσωπον, ἐτράπη λοιπὸν καὶ οὗτος εἰς τὸν τοῦ κλέΦτη καὶ τοῦ ἁρματωλοῦ βίον, παραλαβὼν ἀργότερα μεθ' ἑαυτοῦ καὶ τὸν ἀνεψιόν του 'Ιωάννην Καλποῦζον, νέον ἔτι ὄντα· εἰς τοῦ ὁποίου τὴν καρδίαν ἡ μήτηρ εἶχεν ἐνσταλάξει τὸ μῖσος καὶ τὴν ἐκδίκησιν κατὰ τῶν Τούρκων καὶ τῶν τοῦ πατρός του δολοΦόνων. 'Ο ΜουσταΦᾶς, μετὰ τὰ γενόμενα, θέλων νὰ καθησυχάσῃ ἐν μέρει καὶ τοὺς κατοίκους ἀπὸ νέαν κατ' αὐτοῦ ἢ κατὰ τῆς τουρκικῆς ἐξουσίας ὑπὸ τοῦ Κομνᾶ γενικὴν ἐξέγερσιν, ἐπέβαλε χεῖρα μόνον ἐπὶ τοῦ πρὸς ἀνατολὰς ἡμίσεως χωρίου, ἀΦήσας τὸ πρὸς δυσμὰς ἕτερον ἥμισυ εἰς τοὺς κατοίκους, δώσας εἰς τὸν Πάλλαν καὶ ἰδιόχειρόν του τεσκερὲν (ἀπόδειξιν) μὲ τὴν βοῦλλάν του, δι' οὗ ἀνεγνώριζε τὸ πρὸς δυσμὰς τοῦτο ἥμισυ χωρίον ἰδιοκτησίαν τῶν κατοίκων, οἵτινες καὶ μέχρι τῆς σήμερον δεικνύουσι τὰς θέσεις ἔνθα ἐγένοντο, ἔνθεν καὶ ἔνθεν τοῦ χωρίου, χωριστὰ τὰ

ῥωμαΐικα ἁλώνια, καὶ χωριστὰ τὰ τούρκικα· ὅριον δὲ τοῦ ἰδικοῦ του ἀπὸ τὸ τῶν κατοίκων μέρος ἔθεσε τὸν εἰρημένον ποταμὸν Χάραδρον, πιθανὸν διὰ νὰ προλάβῃ τὴν ἑτοιμαζομένην γενικὴν ἐπανάστασιν, εὐχαριστῶν τοὺς κατοίκους· ἄφησεν δ' ἐλευθέρους αὐτοὺς καὶ ἐξέλεξαν προεστόν, ἀντὶ τοῦ Λάζου, ἀδελφὸν τοῦ Κομνᾶ, Σταῦρον Τράκαν [1]. Ὡσαύτως ὁ Μουσταφᾶς, θέλων νὰ καθησυχάσῃ καὶ τὴν χήραν τοῦ Καλπούζου καὶ τῇ ἀφαιρέσῃ τὸ αἱματωμένον ὑποκάμισον, οὐκ ὀλίγας κατέβαλε προσπαθείας καὶ δῶρα· ἀλλ' αὕτη ἐστάθη ὄχι μόνον ἄκαμπτος, διατηροῦσα ζωηρῶς εἰς τὴν μνήμην της τὸν λίαν προσφιλῆ αὐτῇ καὶ εἰς τὸ αἷμα πελαγωθέντα σύζυγόν της, ἀλλὰ καί, διελθόντος ἐξ Ἀραχώβης πασᾶ τινός, παρουσιασθεῖσα εἰς αὐτόν, ἐξέθεσε τὴν παρὰ τοῦ Μουσταφᾶ ἐνεργηθεῖσαν φρικαλέαν δολοφονίαν τοῦ συζύγου της, δείξασα αὐτῷ καὶ τὸ αἱματοβαφὲν ὑποκάμισον· ὁ δὲ πασᾶς, δικαιώσας αὐτήν, ἐπέβαλε χρηματικὴν ποινὴν τῷ Μουσταφᾷ, ὅστις, διὰ πολλῶν δώρων, ἔσωσε τὴν ζωήν του ἀπὸ τὸν πασᾶν.

Ὁ νέος Καλποῦζος, ἀποφασίσας νὰ ἐκδικηθῇ τὸ αἷμα τοῦ πατρός του φονεύων τοὺς δολοφονήσαντας αὐτόν, παρέλαβεν ἐκ τῶν συντρόφων περὶ τοὺς τεσσαράκοντα, καὶ φθάσας εἰς Ἀγόργιαννην, ἄφησε τοὺς συντρόφους εἰς τὰ παρ' αὐτῇ πρὸς δυσμὰς Ἐπάνω Ἁλώνια, διὰ νὰ μὴν ἐννοηθῇ, καὶ εἰσῆλθε νύκτωρ μόνος εἰς τὸ χωρίον ὅπως κατασκοπεύσῃ πρῶτον ἂν οἱ εἰρημένοι δολοφόνοι εἶναι ἐντὸς τῶν οἰκιῶν των, καὶ ἀκολούθως ἐπανερχόμενος παραλάβῃ τοὺς συντρόφους καί, ἐκπορθῶν τὰς οἰκίας των, ἐνεργήσῃ τὴν σύλληψίν των· ἀλλὰ κακῇ τύχῃ διὰ τὴν ὑπὸ μάλης τὸ αἱματοβαφὲς ὑποκάμισον φυλάττουσαν δυστυχῆ μητέρα του, ὁ νέος Καλποῦζος διηυθύνθη ἐν πρώτοις εἰς τὴν παρὰ τὴν ἀριστερὰν ὄχθην τοῦ ποταμοῦ Χαράδρου καὶ παρὰ τὴν μεσαίαν γέφυραν τοῦ χωρίου κειμένην οἰκίαν τοῦ Λάζου, εἰς οὗ τὴν αὐλὴν συνήντησε πρὸ τοῦ μεσονυκτίου τὴν ὡραίαν καὶ φιλοπάτριδα δεκαοκταετῆ θυγατέρα του, ὀνόματι Βασιλικήν, τῆς ὁποίας ἡ ὡραιότης ἀφ' ἑνός, καὶ ἀφ' ἑτέρου ἡ ἑτοιμότης τοῦ πνεύματός της, προβαλοῦσα τὴν αὐτὴν στιγμὴν πρὸς τὸν Καλποῦζον τὴν κατὰ τῶν Τούρκων ἐκδίκησιν, ὡς τῶν μόνων αἰτίων ὅλων τῶν συμφορῶν τῆς πατρίδος καὶ

---

1) Ἡ σφραγὶς τούτου, εὑρεθεῖσα ἐν Παρνασσίδι, ἔχει ἐπὶ πέτρας πολυτίμου ἐγκεχαραγμένα τὰ ἑξῆς ἐν κεφαλαίοις γράμμασι ΤΡΑΚΟΣΤΑΒΡΟ, φέρουσα ἄνωθεν τοῦ ὀνόματος τὸν σταυρὸν καὶ ἑκατέρου τῶν μερῶν αὐτοῦ ἀνὰ ἕνα ἀστέρα, καί, ὑπὸ τὸ ὄνομα, τὸ ἔτος 1769, ἡ δὲ πέτρα εἶναι διὰ δακτυλίδιον (ἀντίκα).

τῆς δολοφονίας τοῦ πατρός του, ἀφώπλισε τὸν νέον, καὶ ἐν ᾧ συνδιελέγετο μετ' αὐτῆς ἐφ' ἱκανὴν ὥραν, ἐκυμαίνετο εἰς τοὺς φοβεροὺς διαλογισμοὺς τῆς ἐκδικήσεως τοῦ πατρός του, φονεύων τὸν πατέρα τῆς εὐμόρφης Βασιλικῆς, καὶ, ἀφ' ἑτέρου, χάριν τοῦ πρὸς αὐτὴν ἔρωτός του, διασῴζων τὴν ζωὴν τοῦ δολοφονήσαντος τὸν πατέρα του.

Ὅθεν, ἐν τῇ ἁγνῇ καρδίᾳ τοῦ νέου Καλπούζου ὑπερισχύσαντος τοῦ κατὰ τῶν Τούρκων μίσους, ἀπεβλήθη ἐξ αὐτῆς τὸ κατὰ τοῦ πατρὸς τῆς Βασιλικῆς θανατηφόρον μῖσος. Ἐγκαταλείψας δὲ τὴν ἐκτέλεσιν τῆς ἀποφάσεως καὶ ἀψηφίσας ἐν ταὐτῷ καὶ ὃν διέτρεχε κίνδυνον ὁ ἴδιος, μόνος εἰσερχόμενος εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ δολοφόνου, ἔδραξεν ἐκ τῆς χειρὸς τὴν Βασιλικήν, μεθ' ἧς ἐθωρακίσθη. Ὁ δὲ παρὰ τὴν πυρὰν καθήμενος Λάζος καὶ τὰ ἐν τῇ αὐλῇ ἀγνοῶν, ἅμα εἶδε τὸν εἰσελθόντα Καλποῦζον ἔνοπλον, ἀνωρθώθη εἰς τὰ γόνατα ἔντρομος, καὶ τῷ εἶπεν· „ἂν ἦλθες διὰ καλόν, εἰπέ μας, νὰ τὸ γνωρίζωμεν, καὶ ἂν πάλιν ἦλθες διὰ κακόν, εἰπέ μας νὰ τὸ γνωρίζωμεν," ἐκφράσας ἐν ταὐτῷ τὴν μεταμέλειάν του διὰ τὴν δολοφονίαν τοῦ Δήμου Καλπούζου, ἣν ἀπέδιδεν εἰς τοὺς Τούρκους· ἀλλ' εἰς τὴν ἄμεσον ἀποδοχὴν τῶν λόγων τούτων τὴν καρδίαν τοῦ νέου εἶχε προπαρασκευάσει ἡ, ὡς ἐρρέθη, ἐξαισία ὡραιότης τῆς Βασιλικῆς, ἥτις, ὡς τὸ μόνον διὰ τὴν πατρίδα σωτήριον τὴν πρὸς ἀλλήλους ὁμόνοιαν προτείνουσα, συνδιήλλαξε τὸν πατέρα της μετὰ τοῦ Καλπούζου· καὶ οὕτως ἐγένετο αὐτή, διὰ τοῦ τὴν ἰδίαν νύκτα τελεσθέντος μετὰ τοῦ Καλπούζου ἀρραβῶνός της, τὸ μέσον τῆς συμφιλιώσεώς των.

Ὁ Καλποῦζος μετὰ ταῦτα ἐπανελθών, περὶ τὰ ἐξημερώματα, εἰς ἣν εἶχεν ἀφήσει θέσιν τοὺς συντρόφους του, εὗρεν αὐτοὺς λίαν ἀνησύχους διὰ τὴν τόσην ἀργοπορίαν του, ὡς ὑποπτευσάντων ἐν μὲν τῇ ἀπουσίᾳ του τὸν κίνδυνον τῆς ζωῆς του, ἐν δὲ τῇ παρουσίᾳ του τὴν μεταμέλειάν του· ὅθεν μὴ δώσαντες πίστιν εἰς τὰ ἀσθενῆ δικαιολογήματά του ὅτι δὲν εὗρε τοὺς δολοφόνους καὶ κατεσκόπευεν ὅλας τὰς ὥρας ταύτας μὴ τυχὸν ἐπανέλθωσιν εἰς τὰς οἰκίας των, ἀλλ' οὐδ' ἐπανῆλθον, οὐδ' ἔμαθε ποῦ ἦσαν, ὑποκρύψας αὐτοῖς τὸν ἀληθῆ λόγον καὶ τοὺς ἀρραβῶνάς του, διὰ τὸ ἄτοπον τῆς τόσον αἰφνιδίου μεταβολῆς του· δι' ὃ καὶ οἱ μὲν σύντροφοι, χολωθέντες ὡς ἐκ τούτου καὶ διότι ἐστερήθησαν καὶ τῆς ὑπὸ τοῦ Καλπούζου ὑποσχεθείσης πρὶν αὐτοῖς πλουσίας κινητῆς περιουσίας τῶν δολοφόνων, ἀπεμακρύνθησαν αὐτοῦ.

Ἡ δ' ἐν Ἀραχώβῃ μήτηρ του, μαθοῦσα αἴφνης ἐμπιστευτικῶς τοὺς ἀρραβῶνας τούτους τοῦ υἱοῦ της, ἔμεινεν ἐμβρόντητος, καί, λαβοῦσα τὸ αἱματωμένον ὑποκάμισον τοῦ συζύγου της, ὡς φρενήρης διηυθύνθη πρὸς συνάντησιν τοῦ εἰς τὰ δάση τοῦ Παρνασσοῦ περιπλανωμένου υἱοῦ της, ὃν εὗρεν εἰς τὸ παρὰ τὴν Ἀγόργιαννην μαγευτικὸν ὀροπέδιον τοῦ Παρνασσοῦ ὀνόματι Β α ρ ι κ ό ς [1]. Κατὰ τὴν συνάντησίν των, ὁ υἱὸς διηγήθη μετὰ παρρησίας τὰ πάντα εἰς τὴν μητέρα του, ἥτις, παραδεχθεῖσα μὲν καὶ αὐτὴ τοὺς Τούρκους ὡς πρωταιτίους ὅλων τῶν συμφορῶν τῆς πατρίδος καὶ τῆς δολοφονίας τοῦ πατρός του, ἐσυγχώρησε τὴν μετὰ τοῦ Λάζου συνδιαλλαγήν του, καταπαυομένης οὕτω τῆς ἀλληλοσφαγῆς των· ἀπεδοκίμασεν ὅμως καὶ διαρρήδην κατέκρινε τοὺς ἀρραβῶνάς του, εἰποῦσα· „πῶς νὰ δεχθῶ νύμφην εἰς τὸ σπίτι μου τὴν κόρην τοῦ δολοφονήσαντος τὸν ἄνδρα μου; πῶς νὰ χαιρετήσω συμπέθερον τὸν φονειᾶν Λάζον; πῶς νὰ πιάσω τὰς αἱμοσταγεῖς χεῖράς του, ἃς θὰ βλέπω, ἐν ὅσῳ ζῶ, σταζούσας αἷμα τοῦ προσφιλοῦς μοι συζύγου;" Τέλος, μὴ δυνηθεῖσα νὰ πείσῃ τὸν υἱόν της ὅπως διαλύσῃ τὸν ἀρραβῶνα τοῦτον, καὶ ἀφ' ἑτέρου μὴ δυνηθεῖσα νὰ καταστείλῃ τὸ κατακυριεῦον τὴν καρδίαν της σφοδρότατον καὶ δίκαιον πάθος διὰ τὴν στέρησιν τοῦ γενναιοτάτου συζύγου της, ἀνετίναξεν εἰς τὸ φῶς τῆς σελήνης τὸ ὅπερ ὑπὸ μάλης ἔφερεν αἱματωμένον ὑποκάμισον, καὶ μανιωδῶς ἐπ' αὐτοῦ ἐξώρκισε τὸν μονογενῆ τοῦτον υἱόν της, καταρασθεῖσα αὐτὸν ν ὰ μ ὴ γ λ υ τ ώ σ ῃ ἀ π ὸ κ α κ ὸ β ό λ ι, ἂν στεφανωθῇ τὴν κόρην τοῦ Λάζου· καὶ ἀποχωρισθεῖσα αὐτοῦ, ἐπανῆλθεν εἰς Ἀράχωβαν, ἔνθα πενθηφοροῦσα ἀπέθανεν ἀργότερα ἀπὸ τὴν λύπην της.

Ὁ γεροαρματωλὸς Κομνᾶς, συνεννοημένος ὢν μετὰ τῶν διενεργούντων τὴν κατὰ τῶν Τούρκων ἐπανάστασιν τῆς Πελοποννήσου καὶ γνωρίζων τὰ ὑψηλὰ καὶ φιλοπάτριδα αἰσθήματα τοῦ Καλπούζου, ἐκάλεσεν αὐτὸν ὅπως πραγματοποιήσωσι τοὺς ὑπὲρ ἀπελευθερώσεως τῆς πατρίδος προγονικοὺς πόθους των· ὁ Καλποῦζος κατὰ συνέπειαν ἐστεφανώθη τὴν Βασιλικήν, καί, οὕτως ἐκλειψάσης τῆς ὑπὸ τῶν Τούρκων ὑποθαλπομένης ἀλληλοσφαγῆς καὶ κατασκοπείας

---

1) Ἐπὶ τοῦ ὀροπεδίου τούτου ὑπάρχει μία ἐπίσημος διά τε τὸ οὐρανόμηκες ὕψος της καὶ τὴν ἐκ φύσεως κανονικότητά της ἐλάτη, ὑφ' ἣν ὁ τότε σύγχρονος τοῦ Ἰωάννου Καλπούζου Ἀνδροῦτζος κατέλυε μὲ τοὺς συντρόφους του, καὶ ὑπὸ τὴν ὁποίαν ὁ μετὰ ταῦτα στρατηγὸς τῆς τοῦ 1821 ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως υἱός του Ὀδυσσεὺς στρατοπεδεύων κατέλυε, καὶ ἤδη ὡς ἐκ τούτου ὀνομάζεται ὁ ἔ λ α τ ο ς τ ο ῦ Ὀ δ υ σ σ έ ω ς.

μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων, *ἐπαναστάτησαν κατὰ τῶν* Ὀθωμανῶν· *καὶ ὁ μὲν ῥηθεὶς* Κομνᾶς Τράκας *ἐσήκωσε τὰ* Βλαχοχώρια *τῶν* Σαλώνων *κατὰ τῶν* Τούρκων, *ὁ δὲ* Ἰωάννης Καλποῦζος *τὰ τῆς* Λεβαδείας *καί*, *συνάψαντες διαφόρους κατὰ τῶν* Τούρκων *μάχας*, *κατετρόπωσαν τὰς εἰς τὰ μέρη ταῦτα ὑπαρχούσας τουρκικὰς δυνάμεις· ἀλλά, μὴ δυνηθέντες ν' ἀνθέξωσιν εἰς τὰ πολυπληθῆ στίφη τῶν* Ἀλβανῶν, *ἐπανελθόντων κατόπιν ἐκ* Θεσσαλίας, *ἀπέρασαν μὲ καράβια εἰς τὴν* Πελοπόννησον *μεθ' ἱκανῶν συντρόφων*.

Μετὰ *δὲ τὴν ἀποτυχίαν τῆς ἐπαναστάσεως ταύτης, ὁ* Μουσταφάμπεης *ἐνθαρρυνθεὶς συνέλαβε τὴν ἰδέαν νὰ καταλάβῃ καὶ τὸ ἕτερον ἥμισυ χωρίον, καί, δι' ἀπειλῶν καὶ νέων δώρων πρὸς τὸν ἄθλιον* Πάλλαν, *παρεδόθη αὐτῷ καὶ ἡ τῆς ἐπὶ τοῦ ἡμίσεως τοὐλάχιστον χωρίου ἰδιοκτησίας τῶν κατοίκων προρρηθεῖσα ἀπόδειξις τοῦ ἰδίου* Μουσταφᾶ, *ἐπὶ τῇ προφάσει ὅτι δῆθεν ἀνεμίγνυον οἱ γεωργοὶ εἰς τ' ἀλώνια τὰ τούρκικα δεμάτια μὲ τὰ ῥωμαίϊκα*.

Κατὰ *τήν, ὡς ἐρρέθη, εἰς τὴν* Πελοπόννησον *μετάβασίν των, λέγεται ὅτι αὐτός τε καὶ μετ' ἄλλων ἁρματωλῶν ἀγνώστων ἡμῖν ἠντάμωσαν τὸν* Κωνσταντῖνον Κολοκοτρώνην, *καὶ ὡμίλησαν περὶ γενικωτέρας ἐπαναστάσεως κατὰ τῶν* Τούρκων· *ὁ δὲ* Κολοκοτρώνης *εἶπεν αὐτοῖς ὅτι „δὲν εἶναι καιρὸς τώρα, καὶ νὰ πηγαίνετε ὀπίσω εἰς τὴν* Ῥούμελην, *διότι δὲν μᾶς βαστᾷ ὁ* Μωριᾶς *ὅλους", καὶ οὕτως ἐπανῆλθον εἰς τὴν* Ῥούμελην. Οἱ *δ' ἐν* Κωνσταντινουπόλει *φίλοι των, μαθόντες τὰς ὁποίας ὑπέστησαν καταστροφάς, κατελυπήθησαν παραιτηθέντες καὶ τῆς ἀξιώσεως τῶν χρημάτων των*.

Ὁ Κομνᾶς *ἄφησε τὸν παρακολουθοῦντα αὐτοῖς πρωτότοκον υἱόν του* Θεόδωρον *καὶ τοὺς* Κωνσταντῖνον, Ἰωάννην, Δημήτριον *ἢ* Δῆμον, Ἀλέξανδρον, *καὶ μίαν θυγατέρα ὀνόματι* Βιολέτταν, *ὑπανδρευθεῖσαν εἰς* Σουβάλαν *μετὰ τοῦ προεστοῦ* Παπαχρήστου.

Ὁ *μνησθεὶς* Θεόδωρος Κ. Τράκας, *μετὰ τοῦ πρωτεξαδέλφου του τούτου* Ἰωάννου Καλποῦζου, *συνάψαντες διαφόρους κατὰ τῶν* Τούρκων *μάχας, καὶ ἰδίως ἐν τῷ χωρίῳ* Βιοβάρδῃ *τῆς* Λεβαδείας, *εἰς ἣν κατενίκησαν τοὺς κατ' αὐτῶν ἐπελθόντας* Τούρκους, *φονεύσαντες καὶ τὸν ἐπὶ κεφαλῆς μπουλούμπασην*, Ταήραγαν *ὀνόματι, καὶ οὕτως ἀναγκασθέντες ἀνεγνώρισαν τὸν μὲν* Θεόδωρον Κομνᾶν Τράκαν *προεστὸν* Ἀγόργιαννης *καὶ τοῦ βιλαετίου, τὸν δὲ* Ἰωάννην Καλποῦζον *ἀνεγνώρισαν καπετάνιον* Λεβαδείας. Ἦτο *ὁ* Καλποῦζος *οὗτος γενναῖος, ἀπτόητος καὶ στρατηγηματικός, ἰδίως δὲ εἰς τὰς νυκτομαχίας· ἀμφότεροι δὲ ἐξετιμῶντο σπουδαίως ὑπὸ*

τοῦ συγχρόνου των Ἀνδρούτζου, τοῦ καὶ μετὰ τοῦ Θεοδώρου Τράκα ἀδελφοποιηθέντος ἐπὶ τοῦ ἱεροῦ εὐαγγελίου, κατὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν παρ' Ἕλλησι συνήθειαν. Ὁ δὲ μέχρι τέλους τοῦ 1821 ἐπιζήσας Θεόδωρος Κ. Τράκας ἀπεκάλει τὸν υἱὸν τοῦ ἀδελφοποιτοῦ του Ὀδυσσέα σταυρογυιόν, ὁ δὲ Ὀδυσσεὺς τὸν Θ. Τράκαν σταυροπατέρα. Ὁ δὲ Καλποῦζος οὗτος, ἵνα πληρωθῇ ἡ κατ' αὐτοῦ σπαραξικάρδιος μητρικὴ κατάρα, ἐφονεύθη νύκτωρ καὶ κατὰ λάθος παρὰ τὴν ἐν τῷ χωρίῳ Μυελῷ [1]) τῆς Φθιώτιδος μονὴν τῶν Ταξιαρχῶν, ἀπὸ κακὸ βόλι, διότι τὸ βόλι δὲν ἐξῆλθεν ἀπὸ κάννην ἐχθρικὴν τῆς πατρίδος ἢ πίστεως.

Συμμορία τις Ἀλβανῶν ᾐχμαλώτισε κατοίκους τινὰς ἐκ τοῦ χωρίου Ξυλικοῦ τοῦ δήμου Δριμείας τῆς Λοκρίδος, ὑπαγομένης, κατὰ τὴν ἐπὶ τουρκοκρατείας διαίρεσιν, εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ καπετάνου Λεβαδείας· ὁ δὲ ῥηθεὶς Ἰωάννης Καλποῦζος, εἰδοποιήσας τὴν αἰχμαλωσίαν εἰς τὸν ἐξάδελφόν του προεστὸν Θεόδωρον Κομνᾶν Τράκαν, οὗτινος καὶ τὴν συνδρομὴν ἐπεκαλέσθη, παρέλαβε τοὺς ὑπ' αὐτὸν καὶ ἔτρεξεν ἰχνηλατῶν. Ὁ δὲ Τράκας, γνωρίζων τὰς περὶ τὸν Μυελὸν καὶ μέχρι τῆς σήμερον ὑπόπτους θέσεις, Πουρναράκι, κτλ., ὡς ὑπαγομένας εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τῆς ἐπαρχίας Σαλώνων, ἔγραψε τῷ Καλπούζῳ νὰ μεταβῇ ἐκεῖσε, ἔνθα καὶ οὗτος μετ' ἀρκετῶν περὶ αὐτὸν ὁπλιτῶν μεταβὰς ἠνταμώθησαν ἀμφότεροι, καὶ νύκτωρ ἐπολιόρκησαν μακρόθεν τὴν ὡς ἐκ τῆς θέσεώς της λίαν ὕποπτον μονὴν τῶν Ταξιαρχῶν. Πλὴν ἐν τῷ στρατῷ τοῦ Καλπούζου προητοιμάζετο ἡ ἀπαίσιος ἐκπλήρωσις τῆς μητρικῆς κατάρας· ἐν ἀγνοίᾳ τοῦ Καλπούζου δύο στρατιῶταί του ἠρῶντο ἐμμανῶς νεάνιδός τινος ἐν Λεβαδείᾳ, καὶ ὡς ἐκ τούτου διέκειντο λίαν ἐχθρικῶς πρὸς ἀλλήλους, ἐπιζητῶν ἕκαστος τὸν θάνατον τοῦ ἑτέρου· ἀμφότεροι παρηκολούθουν τὸν καπετάνον, ὁ δὲ εἷς τούτων ἐφόρει τὰ αὐτὰ μὲ τὸν Καλποῦζον ἐνδύματα τῆς ὁδοιπορίας. Ὁ Καλποῦζος μετὰ τήν, ὡς ἐρρέθη, μακρόθεν πολιορκίαν, μετέβη μόνος εἰς τὴν μονήν, ἵνα κατοπτεύσῃ ἂν οἱ λῃσταὶ μετὰ τῶν αἰχμαλώτων ἦσαν ἐν τῷ μοναστηρίῳ, ὡς καὶ πράγματι ἀκροασθεὶς

---

1) Τὸ ἐκ δρυῶν λίαν δασῶδες χωρίον Μυελὸς κεῖται ἐπὶ τοῦ ὄρους τῆς Οἴτης καὶ ἐπί τινος χαμηλοῦ μέρους αὐτῆς ἄνωθεν τῆς ἀρχαίας Ἡρακλείας, καὶ παρὰ τὴν κορυφὴν ἔνθα ὁ Ἡρακλῆς ἐπέταξε τὸν Λίχαν. Ὑπάγεται δὲ τὸ χωρίον τοῦτο ἤδη εἰς τὸν δῆμον Ἡρακλειωτῶν τῆς Φθιώτιδος, ἔνθα εἶναι τὸ ὅριον τῶν δύο ἐπαρχιῶν Παρνασσίδος καὶ Φθιώτιδος, καὶ ἐντὸς τοῦ χωρίου τούτου κεῖται, ἐπὶ κατωφεροῦς καὶ δασώδους ἐκ δρυῶν λάκκας ἢ ἐπιπέδου, ἡ μονὴ τῶν Ταξιαρχῶν.

εἰς τὴν θύραν, ἤκουσε τοὺς λῃστὰς ὁμιλοῦντας μετὰ τῶν καλογέρων· ἀλλά, διὰ νὰ πληρωθῇ τὸ πεπρωμένον, δὲν ἐπανῆλθεν εἰς τὸν στρατὸν ἐκ τῆς ἰδίας θέσεως ἐξ ἧς ἀνεχώρησεν καὶ ὅπου οἱ Φυλάττοντες σκοποὶ ἐγνώριζον τὴν μετάβασίν του, ἀλλὰ διὰ τὸ συντομώτερον σπεύδει εἰς τὸν στρατὸν δι' ἑτέρας θέσεως, εἰς ἥν, κατὰ κακήν του τύχην, ἐΦύλαττεν σκοπὸς ὁ εἷς τῶν ἀντεραστῶν τῆς ἐν Λεβαδείᾳ νεάνιδος· ὅστις, ἐκλαβὼν τὸν ὅμοια ἐνδύματα μὲ τὸν ἀντεραστήν του Φοροῦντα Καλποῦζον ὡς τὸν ἀντεραστήν του αὐτόν, ἐθεώρησεν εὔθετον τὸν καιρὸν Φονεύων αὐτόν, νὰ μείνῃ κύριος τῆς νέας αὐτός, δικαιολογούμενος κατόπιν εἰς τὸν καπετᾶνον ὅτι, ἐξ ἧς θέσεως τῆς μονῆς ἤρχετο, ὑπέθεσεν ὅτι δῆθεν οἱ ἐν τῇ μονῇ λῃσταί, ἐννοήσαντες τὴν πολιορκίαν, ἐτράπησαν εἰς Φυγήν, καὶ οὕτω διανοούμενος ἐπυροβόλησε κατὰ τοῦ ὑποτιθεμένου ἀντεραστοῦ του, καὶ ἐπέτυχε τὸν καπετᾶνον 'Ιωάννην Καλποῦζον εἰς τὸ μέτωπον· ὅστις, μετὰ παρέλευσιν ὀλίγων λεπτῶν τῆς ὥρας, ἀπέθανεν. 'Ο δὲ Θεόδωρος Κομνᾶς Τράκας, ἀναλογισάμενος τὸ μέγα καὶ δυσβάκτακτον βάρος τῆς μητρικῆς κατάρας, ἐΦώνησεν τὸ δημῶδες ἀπόΦθεγμα· „εὐχαὶ γονέων στηρίζουσιν οἶκον, ἡ δὲ κατάρα των τὸν ξερριζώνει", καί, θρηνήσας τὸν Καλποῦζον πικρῶς, τὸν ἔθαψεν τὴν ἐπιοῦσαν ἐν τῇ μονῇ ταύτῃ τῶν Ταξιαρχῶν.

Μετὰ δὲ τὸν θάνατον τοῦ Καλπούζου τούτου, διωρίσθη καπετᾶνος Λεβαδείας ὁ Καραδῆμος, ὅστις, λόγῳ ἀνικανότητος, ἀντεκατέστη παρὰ τοῦ 'Αρβανιτογιάννη· μετὰ δὲ τοῦτον ὁ ΣτέΦανος Κουτζοπέταλος, καὶ κατόπιν τούτου ὁ 'Οδυσσεὺς 'Ανδρούτζου, καὶ τελευταῖος ὁ 'Αθανάσιος Διάκος [1]).

'Ο ῥηθεὶς 'Ιωάννης Καλποῦζος ἄΦησε δύο υἱούς, τοὺς 'Αναγνώστην καὶ Λουκᾶν· ἀμΦότεροι δὲ οὗτοι ἔδραξαν τὰ ὅπλα ἐν τῇ ἐπαναστάσει τοῦ 1821, καὶ ὁ 'Αναγνώστης Καλποῦζος ἐΦονεύθη μετὰ τῶν Μπακογιάννη καὶ Καλύβα ἐπὶ τῆς γεΦύρας τῆς 'Αλαμάννας, εἰς τὴν ἐν Θερμοπύλαις μετὰ τοῦ Διάκου μάχην, τῇ 22 ἀπριλίου 1821, τῇ αὐτῇ δηλαδὴ ἐκείνῃ ἡμέρᾳ καθ' ἣν ὁ τριτεξάδελΦός του, Κομνᾶς Θ. Τράκας, ἦτο μὲ τοὺς ὑπ' αὐτὸν κλεισμένος ἡμίσειαν περίπου ὥραν μακρὰν αὐτοῦ εἰς ΜουσταΦάμπεη.

'Ο Θεόδωρος Κομνᾶς Τράκας εἶχε πέντε υἱούς, τοὺς Κομνᾶν, Δημήτριον (ἢ Δῆμον), Σταμάτην, Σπῦρον καὶ Λουκᾶν, καὶ τέσ-

---

1) Τὰς περὶ τῶν καπετανέων τούτων πληροφορίας μετὰ τὸν 'Ιωάννην Καλποῦζον μᾶς ἔδωκεν ὁ ἐν 'Αραχώβῃ ζῶν υἱός του Λουκᾶς Καλποῦζος.

σαρας θυγατέρας ὀνόματι Αἰκατερίνην, Πανώριαν, Χείμων καὶ Κρουστάλλων. Καὶ τὴν μὲν πρώτην καὶ τρίτην ὑπάνδρευσεν εἰς Ἀγόργιαννην· τὴν Αἰκατερίνην μὲ τὸν Ἀνδρέαν Παπᾶ, τόν, ἐν τῇ μάχῃ Πέντε Ὀρίων τῆς τοῦ 1821 ἐπαναστάσεως, σώσαντα τὸν ἀρχηγὸν Ν. Πανουργιᾶν· τὴν δὲ Χείμων, μὲ τὸν Ἀναγνώστην Παπαθεοδώρου, τὸν κατὰ τὴν ἐπανάστασιν διατελέσαντα γραμματέα τοῦ υἱοῦ του ὁπλαρχηγοῦ Κομνᾶ Τράκα· τὴν δὲ δευτέραν καὶ τετάρτην εἰς Δελφούς, καὶ ἐκ τούτων τὴν Πανώριαν μὲ τὸν υἱὸν τοῦ προεστοῦ Σπάνια Ἀναγνώστην.

Δὲν ἔλειψε δὲ καὶ οὗτος ἀπὸ τὸ νὰ μεριμνήσῃ ὑπὲρ τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς μυριοστενάκτου Ἀγόργιαννης ἀπὸ τὰς ἐναγεῖς χεῖρας τῶν ἀπογόνων τοῦ Ζαΐμη, καὶ καταστήσῃ αὐτὸ κεφαλοχώρι· καὶ πρὸς τοῦτο ἐπεζήτει ἁρμόδιον καιρόν. Παρουσιασθείσης τῆς τοῦ τυράννου τῶν Ἰωαννίνων Ἀλῆ πασᾶ καταφορᾶς κατὰ τῶν ἐντοπίων μπεηζαντέδων, εἴτε διότι οὗτοι ἀπηρέσκοντο αὐτόν, καὶ ἀντενήργουν παρὰ τῇ Ὑψηλῇ Πύλῃ διὰ τὴν ὁσημέραι αὐξάνουσαν δύναμίν του, καθισταμένου ἐπικινδύνου καὶ εἰς τοὺς ἰδίους αὐτούς, εἴτε καὶ διότι οὗτος ἤθελε νὰ τοὺς ταπεινώσῃ καὶ ἄρχῃ ἐφ' ὅλων ἀπολύτως δι' οὓς ἐμελέτα σκοπούς· ὁ δὲ Θεόδωρος Κομνᾶς Τράκας ἐθεώρησεν ἁρμόδιον τὸν καιρὸν καί, μεταβὰς εἰς τὴν αὐλὴν τῶν Ἰωαννίνων, ἐξέθεσε τῷ Ἀλῇ πασᾷ τὴν παρὰ τῶν Ζαϊμέων μπεηζαντέδων αὐθαίρετον ἁρπαγὴν τοῦ χωρίου Ἀγόργιαννης, ὡς καὶ τὸν ὑπ' αὐτῶν διενεργηθέντα τραγικὸν θάνατον τοῦ Καλπούζου· ὁ δὲ Ἀλῆς ὑπεσχέθη μὲν τὴν τιμωρίαν τῶν ἀπογόνων Ζαϊμέων καὶ τὴν ἀπ' αὐτοὺς ἀφαίρεσιν τοῦ χωρίου, ἀλλ' ὡς πρὸς αὐτὸ ἐφαίνετο ὅτι ἡ ἀπληστία του τὸν ἐκίνει μᾶλλον νὰ τὸ κρατήσῃ αὐτός, λόγῳ δῆθεν ποινῆς, παρὰ νὰ τὸ παραδώσῃ εἰς τοὺς πραγματικοὺς κυρίους αὐτοῦ κατοίκους· δι' ὅ, ἵνα μὴ πέσουν ἀπὸ τῆς Σκύλλης εἰς τὴν Χάρυβδιν, ἀπεσύρθη ἀναμένων ἁρμοδιωτέραν περίστασιν, τὴν κατὰ τῶν Τούρκων γενικὴν τῶν Ἑλλήνων ἐξέγερσιν, ἧς ἦτο μύστης.

Ὁ δὲ πρωτότοκος υἱός του Κομνᾶς Θ. Τράκας, ὄνομα τοῦ πάππου του Φέρων, ἐκ νεαρᾶς ἔτι ἡλικίας του, ἐτράπη καὶ οὗτος εἰς τὸν πατρογονικὸν παρὰ τὸν Παρνασσὸν ἁρματωλικὸν βίον. Ὅτε ὁ Ἀλήπασας ἀπεκηρύχθη ὑπὸ τοῦ σουλτάνου ὡς ἀποστάτης καὶ προετοιμάζετο εἰς ἀντίστασιν, ἐκράτησεν ὡς ἐπικουρίαν εἰς Ἰωάννινα καὶ τὸν πρῴην καπετᾶνον Σαλώνων Λάμπρον Κοσμᾶν ἢ Σουλιώτην. Οἱ δὲ καπετανέοι, μεμυημένοι ὄντες εἰς τὰ τῆς ἐπαναστάσεως, συνέτρεχον τὸν Ἀλήπασαν εἰς τὴν κατὰ τοῦ σουλτά-

νου ἀποστασίαν, ὅπως ὑποβοηθήσωσι τὴν ἐξέγερσιν τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως, καὶ ἀπηλλάσσοντο τῆς κατ' αὐτῶν ἐπιθέσεως τοῦ φοβεροῦ τούτου τυράννου τῶν Ἰωαννίνων, καὶ διότι τὰ τουρκικὰ στρατεύματα ἀπησχολοῦντο, ἄλλα μὲν ὑπὲρ αὐτοῦ, ἄλλα δὲ κατ' αὐτοῦ. Ὁ Κομνᾶς Θ. Τράκας *διηύθυνε τὸ καπετανλίκι Σαλώνων μέχρι τοῦ Φθινοπώρου τοῦ* 1820, *ὡς ἐξάγεται ἀπὸ τὸ τῆς* 25 *Ἰουνίου* 1820 *ἐπίσημον ἔγγραφον τοῦ βοϊβόδα Σαλώνων πρὸς τὸν* Κομνᾶν Τράκαν [1]), *καί, τὴν* 26 *ὀκτωβρίου* 1820, *ἀφῃρέθη ἀπὸ τὸν* Κομνᾶν, *δι' οὓς θὰ ἐκθέσωμεν λόγους, καὶ ἐδόθη εἰς τὸν* Πα-*νουργιᾶν.*

Ἐμυήθησαν πατὴρ καὶ υἱός, ἤτοι Θεόδωρος *καὶ* Κομνᾶς, *τὰ τῆς ἐπαναστάσεως ἀπό τινα διδάσκαλον περιηγηθέντα δῆθεν τὸν* Παρνασσὸν *ὡς καὶ παρὰ τῶν ἐξ* Αἰγίου *τῆς* Πελοποννήσου *ἀποσταλέντων εἰς* Σάλωνα *ἀποστόλων ἢ καὶ παρὰ τῶν εἰς* Ἰωάννινα *ἐδρευόντων ἀποστόλων, ἔνθα εἶχε μεταβῇ ὁ πατὴρ* Θεόδωρος Κομ-*νᾶς* Τράκας, *καὶ διέμεινεν ἀρκετὸν καιρὸν πρὸς ἀπελευθέρωσιν ἄλλοτε μὲν τοῦ χωρίου, ἄλλοτε δὲ τοῦ ἐν ταῖς φυλακαῖς παρὰ τοῦ* Ἀλήπασα *καθειρχθέντος ἑτέρου υἱοῦ του* Σταμάτη Τράκα· *ὃν ὁ* Ἀλήπασας *καθεῖρξεν εἰς τὰς φυλακὰς καθ' ὃ προεστὸν τοῦ παρακειμένου τῇ* Ἀγόργιαννῃ *καὶ ἐκ διακοσίων οἰκογενειῶν συγκειμένου χωρίου* Σουβάλας, *εἰς ὃ ὑπανδρευθεὶς εἶχεν ἀποκατασταθῇ ὁ* Σταμάτης, *ὅπως, κρατῶν αὐτόν, πιέσῃ τοὺς κατοίκους καὶ τοὺς ἁρπάσῃ τὸ χωρίον των, διὰ νὰ κάμῃ τζιφλίκι του.* Ἀλλ' ὁ Τράκας, *κατορθώσας ἐπὶ διαφόροις προφάσεσι τὴν ἀποφυλάκισιν τοῦ υἱοῦ του* Σταμάτη, *ἀνέμενεν μετ' ἀνυπομονησίας τὴν ἔναρξιν τῆς πραγματοποιήσεως τῶν προγονικῶν πόθων του.*

Οἱ Τοῦρκοι, *ἐκ τῶν διαφόρων προετοιμασιῶν καὶ κινήσεων καὶ ἰδίως ἀπὸ τὴν διὰ μιᾶς τοῦ* 1820 *πώλησιν τῶν πλείστων αἰγοπροβάτων του, ἵππων καὶ λοιπῆς αὐτοκινήτου περιουσίας του,*

---

1) *Ἐδικέ μου Κομνᾶ Τράκα ἀπὸ Ἀγόργιαννη, σὲ χαιρετῶ καὶ μὲ τὸν χαιρετισμόν μου σοῦ φανερώνω, βλέπωντας τὸν τεσκερέν μου, εὐθὺς νὰ ἑτοιμάσῃς πενήντα παλληκάργια μὲ τὰ τουφέκια των καλὰ ἁρματωμένα, καὶ νὰ γυρίσῃς ὅθεν γνωρίζῃς αὐτὸ τὸ σέπτη ὅπου μπερδεύεις ἕως τὴν Ἄμπλιανη καὶ ὅθεν ἐξεύρεις ὅπου εἶναι ἡ χρεία νὰ φυλάξῃς καλὰ τὸν τόπον, νὰ μὴν ἀκολουθήσῃ κάμία ζημία· καί, ἂν τύχῃ καὶ σὲ ἀκολουθήσῃ τίποτες, νὰ βαρῆτε καὶ νὰ δίδετε καὶ εἴδησιν· καὶ ὁ λουφὲς τῶν παλληκαργιῶν εἶναι γρόσια δέκα τὸν μῆνα· ἂν σᾶς χρειασθῇ τίποτες, νὰ μᾶς παραγγείλετε εὐθύς.*

1820, *Ἰουνίου* 25. *Σάλωνα.*

(Σ. Τ.) ΧΑΣΑΝΑΓΑΣ ΒΟΙΒΟΝΔΑΣ.

μάλιστα δ' ἐκ τῶν προηγουμένων τῆς οἰκογενείας ταύτης, ὑπώπτευσαν τοὺς σκοποὺς τοῦ προεστοῦ Θεοδώρου Κομνᾶ Τράκα, καὶ ἀποφασίσαντες τὴν καταστροφήν του, προσεκάλεσαν αὐτὸν νὰ μεταβῇ εἰς Σάλωνα, δῆθεν πρὸς διάσκεψιν ὑποθέσεων τοῦ βιλαετίου, ἀλλ' οὗτος ἐννοήσας ἠρνήθη ὑπὸ διαφόρους προφάσεις. Οἱ δὲ Τοῦρκοι, ὡς ἐκ τούτου ἔτι βαρυτέρας ὑπονοίας λαβόντες καὶ μὴ δυνάμενοι ἄλλως, ἀπέστειλαν, τὸ φθινόπωρον τοῦ 1820, ἐπὶ ἁδρᾷ πληρωμῇ, φανατικόν τινα δερβίσην εἰς Ἀγόργιαννην, διὰ νὰ τὸν δολοφονήσῃ.

Ὁ δερβίσης ἀναχωρήσας ἐκ Σαλώνων ἀφίχθη περὶ τὸ δείλι εἰς Ἀγόργιαννην, προσποιούμενος τὸν διαβάτην, καὶ ὑπεδέχθη αὐτὸν ὁ Θ. Τράκας εἰς τὸ προαύλιον, ἔνθα συνωμίλουν καθήμενοι· περὶ δὲ τὸ ἑσπέρας, ἐπελθούσης τῆς ἀνάγκης νὰ εἰσέλθωσιν εἰς τὴν οἰκίαν, ἀνέβαινον τὴν ἐξωτερικὴν τῆς οἰκίας κλίμακα, ὁ εἷς κατόπιν τοῦ ἄλλου, προπορευομένου τοῦ προεστοῦ· ὅστις, ἅμα ἔκλινε τὴν κεφαλὴν νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν θύραν, ἔσυρεν ἀμέσως ὁ κατόπιν αὐτοῦ πορευόμενος δερβίσης τὴν πιστόλαν ἐκ τῆς ζώνης αὐτοῦ διὰ νὰ τὸν φονεύσῃ ἐκ τῶν νώτων, ἀλλ', ἀγαθῇ τύχῃ τοῦ Τράκα, παρηκολούθει τὸν δερβίσην ἡ τυχοῦσα ἐκτὸς τῆς οἰκίας σύζυγός του, ὀνόματι Στάμω, γενναία καὶ ἀτρόμητος γυνή, ἥτις, ἅμα ἰδοῦσα τὸν δερβίσην σύροντα τὴν πιστόλαν κατὰ τοῦ συζύγου της, ἀμέσως δράξασα αὐτὸν ἐκ τῶν νώτων ἔρριψε χαμαὶ ἀφαιρέσασα ἐν ταὐτῷ ἐκ τῶν χειρῶν του τὸ δολοφόνον ὅπλον. Ὁ δὲ Τράκας στραφεὶς αἴφνης εἶδε τὴν σύζυγόν του Στάμων πατοῦσαν μὲ τοὺς πόδας της τὸν δερβίσην, καὶ κρατοῦσαν εἰς τὰς χεῖράς της τὸ πιστόλιον αὐτοῦ. Τότε ὁ δερβίσης, ἔντρομος διὰ τὴν ἀποτυχίαν του καὶ τὸν ἐκ ταύτης κίνδυνον τῆς ζωῆς του, ὡμολόγησε τῷ Τράκᾳ τὰ πάντα τῆς μυσαρᾶς ἀποστολῆς του, ζητήσας παρ' αὐτοῦ συγχώρησιν, καὶ ἀφεθεὶς ἐλεύθερος ἀνεχώρησεν ἀμέσως. Ἀλλ' ὁ υἱὸς τοῦ προεστοῦ Κομνᾶς, ἐλθὼν κατὰ τύχην τὴν αὐτὴν νύκτα μέ τινας ἐκ τῶν συντρόφων του εἰς τὴν οἰκίαν, ἔμαθε τὰ διατρέξαντα· καί, θέλων ν' ἀπελπίσῃ τοὺς Τούρκους ἀπὸ τοῦ νὰ ἐπαναλάβωσι τὰ σκοτεινὰ τῆς δολοφονίας μέσα, ἔτρεξε τὴν ἰδίαν νύκτα κατόπιν τοῦ δερβίση, ὃν τὴν ἐπιοῦσαν προλαβὼν ἐν Δαδίῳ φονεύει ἐν θέσει Φτελιᾷ τῆς Δριμείας. Ἡ δὲ θέσις αὕτη ὀνομάζεται Μνῆμα τοῦ δερβίση. Μετὰ δὲ ταῦτα, προεκάλεσαν τὴν ὑπὸ Πανουργιᾶ ἀντικατάστασιν τοῦ υἱοῦ του Κομνᾶ εἰς τὴν καπετανίαν Σαλώνων.

'Εγγιζούσης ὅθεν τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως, ἐδέησε νὰ κατηχήσωσι καὶ τὸν Πανουργιᾶν καὶ τὸν Γκούραν. Καὶ πρὸς τοῦτο οἱ μύσται τοῦ ἱεροῦ σκοποῦ εἰς τὸ μίαν καὶ ἡμίσειαν ὥραν ἀπέχον τῶν Σαλώνων μετόχιον τῆς μονῆς τοῦ προφήτου 'Ηλίου μεταβάντες τὴν νύκτα ἠντάμωσαν αὐτούς· καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν δὲν ἐπείσθη ὁ Πανουργιᾶς, εἰπὼν τοῖς προεστοῖς 'Αναγνώστῃ Γιαντζῇ, Θεοδώρῳ Τράκᾳ, 'Αναγνώστῃ Κεχαγιᾷ καὶ τῷ ἡγουμένῳ Νεοφύτῳ· δὲν θὰ τὰ βγάλωμεν πέρα. 'Ακολούθως πεισθεὶς ἐζήτησε καὶ ἔλαβεν ἀπὸ τὸ ταμεῖον τῆς μονῆς ἑκατὸν τάλληρα διὰ νὰ πληρώσῃ τοὺς συντρόφους του.

"Επεται δὲ ἡ τοῦ 1821 ἑλληνικὴ ἐπανάστασις.

BEITRÄGE ZU EINEM WÖRTERBUCH DER MITTELALTERLICHEN GRIECHISCHEN SPRACHE.

VON

Dr. H. C. MULLER.

(*Fortsetzung*) [1]).

δ.

δαγάλης, δαγάλην, bei Digénis ed. Legrand. Paris, H. Welter, 1892, VI 717:

καὶ ἵππον μετεσέλλισα δαγάλην, ἀστερᾶτον

(andere Lesart: *γαδάλην ἀστεράταν*, et *ο* au dessus de *αν* — Legrand)

vgl. II 96:

ἡ δ' ἀγάλ' ἂς ἀκολουθῇ, καὶ οὐδεὶς οὐ μή σε φθάσῃ·

(Note: Sans doute δαγάλ'. ἀκολουθεῖ Legrand)

zu welcher letzteren Stelle Legrand in Index bemerkt: Mais dans ce dernier cas, il faudrait un masculin δαγᾶλος.

Vgl. Digenis ed. Sathas-Legrand, Vs. 222 *τὸ δαγάλλιν*, Vs. 697: *ἵππον ἐκαβαλλίκευεν δαγάλλον, ἀστεράτον*, Vs. 2549 *εἰς ἵππον μετεσέλλισα δαγάλλον, ἀστεράτον*, wo im Glossar δαγάλλις und δαγάλλος = *alezan* = *fuchrothes Pferd* erklärt wird. Im Ngr. ist ein Fuchs: *ξανθόπυρρος ἵππος*, *πυρρὸς ἵππος*, fuchsroth = *πυρρός*, *κοκκινωπός*. Was ist die Herkunft und die richtige Orthographie des Wortes δαγάλης?

δαμάλιν, τό, Dig. Legr. III 290:

πῶς ἔχεις, φῶς μου τὸ γλυκύ, πάντερπνόν μου δαμάλιν;

(HS. δαμάλην Legr.),

als Anrede des Emirs zu dem jungen Mädchen.

Vgl. im klass. Gr. δαμάλη = δάμαλις bei Dichtern, δαμάλης = ein junger Stier, δάμαλις = Kalb, junge Kuh, Mädchen, auch ὁ δάμαλος = Kalb. Vgl. Curtius, Gr. Etym.[5], S. 232 δάμαρ, δαμάλης, etc.

1) Vgl. Hellas V 1, S. 77 flg. Die meisten Wörter, welche bei Duc. Gloss. und Soph. Lex. begegnen, sind hier nicht aufgenommen. Die vielen neuen Ausgaben von mittelalterlichen gr. Autoren werden in der Zukunft ein neues Wörterbuch der mittelalterlichen gr. Sprache, oder ein Supplement zu Sophocles' Lexikon, nothwendig machen.

δάος (épithète appliquée à un cheval), Dig. Legr. IV 407:

ἦτον δάος ὁ μαῦρος του, τὸ φέγγος ὡς ἡμέρα.

Vgl. τὸ δάος = Feuerbrand, Fackel, Hom. Od. IV 300:

αἱ δ' ἴσαν ἐκ μεγάροιο δάος μετὰ χερσὶν ἔχουσαι.

Q. Smyrn. IX 454. — Ein altes Wort.

δασέος, δασέαν Dig. Legr. V 30:

δένδρον ὁρῶ ἀπόμηκα πρὸς τὴν δασέαν βάλτον.

vgl. Hatz. Einl. S. 381 (Mischung der Adj. auf ύς, εῖα, ύ mit denjenigen auf ος).

διάφημος, seltenes Wort, Dig. Legr. IV 263:

πάγκαλος ἡ διάφημος ἡ ἀκουστὴ ἐκείνη.

Vgl. altgr. διαφημίζω durch Gerücht verbreiten (Suidas διαφημίζω ἀεί S. 286 Bekk.?), ngr. διαφημίζω und διαφημιστής bei Legrand.

δίβελλος, διβέλλου Dig. Legr. IV 251:

πρασινοαραβίτικον μετὰ χρυσοῦ διβέλλου,

Herkunft und Bedeutung? [1]).

διλεβίτης, ὁ, Dig. Legr. I 155:

Εἷς δέ τις τῶν Σαρακηνῶν ἀκρίτης διλεβίτης.

Herkunft und Bedeutung?

δρουγουμάνος, ὁ, Dig. Legr. I 217:

ἐκεῖνος ἔφη πρὸς αὐτοὺς διὰ τοῦ δρουγουμάνου

vgl. Dozy, Oosterlingen, 1867, S. 35:

„dragoman oder drogman Holl. — Im Arab. tardjemân, tardjomân und tordjomân = Dolmetscher, von tardjama = übersetzen, ein Wort das die Arab. von den Juden (Chald. targeem) entlehnt haben. Die Ndl. Formen stammen von Franz. (*drago-*

---

1) Duc. Gloss. I 308 διβέλλιον, quid sit videtur indicare Constantinus in Tacticis, p. 14..... Idem igitur valet διβέλλιον quod τοῦφα, etc. etc. (man vgl. den ganzen Art.). — τοῦφα wird daselbst II 1592 erklärt als „apex cassidis ex indicorum boum caudis."

Die hier benutzte Ausgabe des Glossarium ist in 2 Thlen, fol., herausg. Lugduni, 1688. In unveränderten Neudruck in Breslau erschienen, 1891.

man auch Engl.), die Italien. und Span. (It. *turcimanno*, Sp. *trujaman*) sind weniger verdorben." Vgl. auch Skeat, Etym. dict. of the Engl. lang., dragoman = an interpreter, late Greek δραγούμανος, an interpreter. Cf. targum. — und Diez, Etym. Wörterb. i. v. *dragomanno* (I² S. 159).

δυναμώνω, Dig. Legr. III 22:

ἄγουροι, δυναμώνεσθε, Φαρία, μὴ κατοκνεῖτε

Junge Leute, beherzigt euch, u. s. w. — δυναμώνω später gr. aus δυναμόω, vgl. die Lex. und Hatz. Einl. S. 408. Dazu M. Beaudouin, Étude du dialecte chypriote, p. 117: δυναμώνειν. — ὀξύνεται, δυναμοῦται, δυναμώννεται, etc. (Vgl. noch Duc. Gloss. I 335).

ε.

ἐκσφονδυλίζω, Dig. Legr. IV 137:

στρέψας τὸν τράχηλον αὐτοῦ ἐξεσφονδύλισέ το

vgl. Soph. Lex. ἐκσφονδυλίζω, ίσω (σφόνδυλος) to break the vertebrae, Pseudo-Jos. Macc. 11.

ἐλαφῖνα, ἡ, ἐλαφῖναν, Dig. Legr. III 92:

λέοντα εὗρον φοβερὸν κρατοῦντα ἐλαφῖναν

vgl. ibid. IV 143, 166, = Hirsch (weiblich), im Alterthume ὁ und ἡ ἔλαφος, moderne Hochsprache ἡ θήλεια ἔλαφος (Jeann. Handw.). — Hatz. Einl. S. 27: „Man hat zu demselben Zweck (Fem. Bildung) auch das Suffix ῖνα verwendet, so ἐλαφῖνα Dig., χωριατῖνα auf Chios, darnach auch προβατῖνα und κρεββατῖνα (der grosse Weinstock, der auf einem Holzbett, κράββατος, sich ausbreitet), Μακρῖνα = die Frau des Μακρύς, Ἀγγελῖνα = die Frau des Ἄγγελος, Νικολῖνα, u. s. w."

ἕλη, ἡ, ἕλην Dig. Legr. IV 129, 203, VIII 263

z. B. ἔφυγε δὲ τὸ ἀρσενικὸν εἰς τὴν ἕλην ἀπέσω

wozu Legr. bemerkt: „Probablement un synonyme de ὕλη, forêt." — Ob Zusammenhang mit ἕλος, worüber man Curtius Gr. Etym.⁵ S. 360, Suidas. i. v. ἕλος, Hesych i. v. ἕλη (σύνδενδροι τόποι) und ἕλος, u. s. w. vergleiche?

ἔμνοστος, ἔμνοστον, masculin singulier, Dig. Legr. I 37, IV, 282, z. B.:

ὡς κυπαρίσσιν ἔμνοστον τὴν ἡλικίαν ἔχων

Bedeutung und Herkunft? (l. *εὔνοστον*? vgl. unten) [1]).

ἐμπλικεύω, ἠμπλικεύσατε, ἠμπλικεύσασι, Dig. Legr. II 157, II 102, z. B;

πῶς ὧδε ἠμπλικεύσατε, τὸν οἶκον μας ἀφέντες;

Bedeutung und Herkunft?

ἐμποδιστής, ὁ, Dig. Legr. III 156:

σὺ δὲ τύχης τῆς ἑαυτοῦ ἐμποδιστὴς ἐγένου,

cf. Dig. ed. Sathas-Legr., Gloss. *ἐμποδιστής* Vs. 527, celui qui empêche, cf. *ἐμποδοστάτης*. Fem. *ἡ ἐμποδίστρα* Legr. *Λεξικόν* [2]).

ἐμπροσθελῖνα, ἡ, ἐμπροσθελίνας acc. plur. Dig. Leg. IV 377:

δύο κίγκλας τὸν κίγκλωσον καὶ δύο ἐμπροσθελίνας

cf. Dig. ed. Sathas-Legr., Gloss. *ἐμπροσθελίνα* (sic), *ἡ*, Vs. 1204, pectoral, ornement qui couvre le poitrail du cheval. — Vgl.? *ἐμπροσθέλλα, ἡ*, jambart, cuissart, Legr. *Λεξικόν*.

ἐξιβάλλω, ἐξιβάλλειν pour *ἐξιβαλεῖν*, à moins qu'il ne faille lire *ἐξιβάλλειν*, Dig. Legr. IV 455:

πῶς ἔχεις ἐξιβάλειν με καὶ σῶσαι τὴν ψυχήν μου;

(MS. *ἐξηβάλειν* Legrand).

Vgl.? im Kypr. *ἐξητιμῶ* = *ἐκτιμῶ*, Aor. *ἐξητίμησα, ἂς τὸν ἐξητιμήσουσιν λοιπὸν καὶ πόσα κάμνει*, Volkslied bei Sakell. *Κυπρ.* II 542, aber die Lesart und die Vergleichung mit dem Kypr. ist sehr zweifelhaft.

ἐξόμπλισις, ἡ, ἐξόμπλισιν, Dig. Legr. IV 810:

ἄρτι νὰ εἶχον τὰς βάγιας μου καὶ τὴν ἐξόμπλισίν μου,

fehlerhaft für *ἐξόπλισις* armement, armure?

---

1) Die Erklärung von Duc. Gloss. I 879 *ἔμνοστος* celebris, ex *ὑμνεῖν* celebrare, laudare, u. s. w. — ist verfehlt.

2) Vgl. Duc. Gloss. I 382 *ἐμπόδια*, impedimenta, vox tacticorum. Glossae veteres, cap. de militia, impedimenta, *ἐμπόδια*.

ἐπιλούρικον, τό, Dig. Legr. III 258:

θαυμαστὸν ἐπιλούρικον, χρυσὸν ῥεραντισμένον

wozu Legr. bemerkt: „équivaut sans doute à *χρυσῷ ῥεραντισμένον*." — Vgl. Dig. ed. Sathas-Legr. Gloss. *ἐπιλούρικον* vs. 694, qui se met par-dessus la cuirasse [1]).

Bei Soph. Lex. S. 721 findet sich: *λουρίκιν* for *λουρίκιον, ου, τὸ* = *λωρίκιον* (lorica, *θώραξ*, cuirass), Schol. Arist. Plut. 450, wo Dindorf giebt: *θώρακα, ὅπλον*. Codex Dorvillianus, nunc Bodlejanus *λουρίκην* (lese: *λουρίκιν*) P. *ἀσπίδα, σκουτάριον*, Cod. Dorv. *σουσάνιον*. Gl. ap. Ducang. Gloss. p. 1413 (vgl. noch über die Endung *-ιν* Hatz. Einl. S. 314 ff.). Es ist merkwürdig dass die Form *λουρίκιν* schon bei dem Aristophanes-Scholiasten vorkommt [2]).

ἔρνος, ὁ, Dig. Legr. VII 2:

Βασίλειος ὁ θαυμαστὸς καὶ Διγενὴς Ἀκρίτης
τῶν Καππαδόκων ὁ τερπνὸς καὶ πανευθαλὴς ἔρνος,

wozu Legr. bemerkt: „Il serait peut-être mieux d'écrire *τὸ τερπνὸν καὶ πανευθαλὲς*, mais on risque, en modifiant la langue, de corriger le poète. — Ms. *ἔρνος*."

ἔρνος und *ἔρνος* Zweig, Sprossling, ist gewiss poetische Reminiscenz, vgl. Hom. Il. und Odyss., und spätere Dichter. — Also wieder ein Beispiel des bekannten Genuswechsels im Ngr., nicht verzeichnet bei Hatz. Einl. S. 354—355.

εὐγενικόπουλον, τὸ, εὐγενικόπουλα, Dig. Legr. II 198:

σὲ δὲ τὰ εὐγενικόπουλα πάντα νὰ σε ὀνειδίζουν,

vgl. Dig. ed. Sathas-Legr. Gloss. *εὐγενικόπουλον, τὸ*, Vers 368, noble. Comme *εὐγενής*.

καὶ σὲ τὰ εὐγενικόπουλα πάντοτε λοιδοροῦσιν

les gens de bien t' insulteront éternellement." — Ueber die Endung *πουλος* hat schon ziemlich ausführlich gehandelt Boltz, in der Hellas III 244 ff.

---

1) *καὶ μέγα ἐπιλούρικον, καστόριν φαρατζίκιν* (= il se met) par-dessus sa cuirasse une grande pelisse de castor (Legr.).

2) Duc. Gloss. I 425 hat *ἐπιλώρικον* vide in *λωρίκη*, vgl. daselbst I 835—36 i. v. *λωρίκη, λωρίκιον, λωρικιανός, λωρικάτος, λουρίκιον, ἐπιλώρικον, ἐπιλούρικον, ἐπιλωρικοφόροι*.

εὔθειος oder *εὔθιος*, Dig. Leg. II 294, IV 242, z. B.

εἶθ' οὕτως ἵππον εὔθειον καὶ κομιδῇ γενναῖον,

ein Beispiel der Mischung der Adjectiva, worüber man Hatz. Einl. S. 381 vgl. (wo jedoch metri causa nicht *εὔθειος* bei Digenis Legrand 2077, sondern *εὔθειος* zu lesen ist, in dem Verse: *ἦν δὲ καὶ μᾶλλον εὔθειος, ἄγαν ἀνδρειωμένος*).

εὐκοσμίως Dig. Legr. VI 653:

καὶ μέχρι γῆς τὴν κεφαλὴν κλίνασα εὐκοσμίως,

vgl. Dind. Adnot. in Schol. Nub. 973 *εὐκόσμως* (so gewöhnlich), *εὐκοσμίως* Ald.

εὔνοστος, *εὔνοστον*, Dig. Legr. IV 196:

εἶχε γὰρ ὁ νεώτερος εὔνοστον ἡλικίαν,

und so ist vielleicht zu verbessern, Dig. Legr. I 37, IV 282, z. B. an ersterer Stelle:

ὡς κυπαρίσσιν ἔμνοστον (l. *εὔνοστον*) *τὴν ἡλικίαν ἔχων*.

Die altgr. Lexika bieten: *εὔνοστος* Schutzgottheit der Mühlen, Eust. — Hesych: *εὔνοστος, ἀγαλμάτιον εὐτελὲς ἐν τοῖς μύλωσιν, ὃ δοκεῖ ἐφορᾶν τὸ ἐπίμετρον τῶν ἀλεύρων, ὅπερ λέγεται νόστος· ὡς κέρων ἀπὸ τοῦ κεράσαι* (sic). — Aber Soph. Lex. S. 539 bietet noch: *εὐνοστία, ας, ἡ* (*εὔνοστος* nicht belegt), relish, zest; savor (Geschmack, Duft), bei Vit. Epiph. 44 A (Patrol. Graeca), und so könnte *εὔνοστος* schmackhaft, und *εὔνοστος ἡλικία* im Digenis „angenehme Jugend" bedeuten [1])? Wenn diese Erklärung richtig ist, so erklären sich viel besser die ngr. Wörter *νόστιμα, νοστιμάδα, νοστιμεύω, νοστιμίζω, νοστίμισμα, νόστιμος, νοστιμοῦλα, νοστιμούτζικος*.

η.

ἡλικία = Grösse, Wuchs, Statur, öfters bei Dig. Legr. V 166, VII 73, u. s. w. — Schon im altgr. vgl. die Lexika, und He-

1) Vgl. noch *νόστος* = *γλυκάδα, νοστιμάδα* bei Sakk. Κυπρ. II 676, und im allgem. über den Wandel der Bedeutung bei *νόστος, νόστιμα* und Ableit. Curtius Gr. Etym.⁵, S. 314—315. Das Adj. *εὔνοστος* bildet also vielleicht den Zusammenhang zwischen den verschiedenen Bedeutungen. Ueber *ἔμνοστος*? = *εὔνοστος*? vgl. Wagner, Rhod. Liebeslieder, 1879, S. 68, wo Kor. zu Heliod. p. 282 citirt wird.

sych. Schmidt p. 694 *ἡλικία* (Matth. VI 27), *μέγεθος σώματος, μέτρον τι*. Einen grossen Art. mit vielen Belegstellen findet man schon bei Duc. Gloss. I 475.

ἡλιογέννημα, τό, Dig. Legr. IV 635:

καὶ τότε τὸ ἡλιογέννημα τὸν ἄγουρον ἐλάλει,

vgl. Vs. 807 daselbst, und *ἡλιογέννητος*, daselbst VI 134:

ἡ δὲ ἡλιογέννητος ἄφνω τούτους ἰδοῦσα,

und *ἡλιογεννῶμαι*, daselbst IV 350:

καὶ οὐ δύναται καλῶς ἰδεῖν τὴν ἡλιογεννημένην.

wie auch *ἡλιόκαλος*, daselbst IV 479, und *ἡλιόρατος* = radians, pulcher, bei Duc. Gloss. I 475—476. Vgl. Kumanudis, *Συναγωγὴ λέξ. ἀθησαυρ.* Athen. 1883, S. 144: *ἡλιογέννητος κόρη*, *Ἀκρίτου ἔπος ἐκδ. Μηλιαρ. σ.* 2984. *Λυβ. κ. Ροδ. σ.* 1716 *ἐκδ.* Wagner. *Ὑπάρχει ἐν τοῖς μυθιστορήμασι τούτοις καὶ μετοχὴ ἡλιογεννημένος, λ. χ. ἐν Φλωρ. κ. Πλ. Φλ. σ.* 775 *ἐκδ. Μαυρ.* — Bei Lambros, Romans grecs, Gloss. findet sich *ἡλιόλαμπρος* brillant comme le soleil, III 371. — Sathas-Legrand sagen im Glossaire (1875): Les poëtes grecs modernes affectionnent un mot analogue, *ἡλιοστάλακτος*, que M. Terzettis a employé dans ses *Noces d'Alexandre*, vers 17:

Ἔρχονται ἡ ἡλιοστάλακταις ἡ νέαις τῆς Περσίας [1]).

θ.

θηλύκιον, τὸ = boutonnière, Knopfloch, Dig. Legr. IV 225:

τὰ δὲ θηλύκια στρεπτὰ ἐκ καθαροῦ χρυσίου

Ngr. *κομβιοδόχη, κομποθηλειά* bei Legrand, Dict. Vgl.? *θηλλίκιν, κοινῶς θηλειά* bei Sakellarios, *Κυπρ.* II 558, wohl mit anderer Bedeutung. — Vgl. Duc. Gloss. I 495 *θηλυκώνειν* fibulare, *ἐκπορπᾶν, περονεῖν*, und *θηλυκονδάκιον* = fibula, Emm. Georgillas de mortalitate Rhodi, bei Wagner, Carm. gr. med. aevi p. 36 „*νὰ τὰ κρεμοῦσιν ἡ πτωχαῖς καὶ τὰ θηλυκονδάκια.*"

---

1) Die Bedeutung der Sonne und des Mondes, des Helios und der Selene, für die Mythologie und Sprachgeschichte ist gross. Was den Mond betrifft, so findet man viele Einzelnheiten bei Roscher-Politis, Ueber Selene und Verwandtes, Leipzig, Teubner, 1890 (S. 178 ff. Neugriechisches).

κ.

καββάδης, ὁ, Dig. Legr. IV 923:

καββάδην τε χρυσοφυῆ ὄπισθεν γρύψους ἔχον

bei Soph. Lex. καβάδης, ου, ὁ = καβάδιον bei Tzetz. Chil. 12, 791, und καβάδιον (Persian) caftan = κάνδυς, Porph. Cer. 749, 16, Achmet 131, p. 98, καβάδιν. — Vgl. Lambros, Rom. gr. Gloss. II 2917, wo auch Ptochopr. II, 67 citirt wird. — Nach Dozy, Oosterl. S. 27 ist das Wort von Persischen Reisenden nach Europa gebracht (caftan, chaftân, caftân). Vgl. noch Duc. Gloss. I 526, καβάδης, καβάδιον, καββαδίκι, und die dort verzeichnete Stelle bei Codinus, cap. 6, num. 50.

καλαμιών, ῶνος, Dig. Legr. IV 162:

λέων ἐξέβη μέγιστος ἀπὸ τοῦ καλαμιῶνος,

vgl. Jeann. Kretas Volksl. S. 336: καλαμιά und καλαμιῶνας (ὁ καλαμών) arundimentum, das Röhricht, αἱ καλάμαι das Stoppelfeld. — καλαμιῶνας bei Hatz. Einl. S. 143 Note (vgl. noch Duc. Gloss. I 547).

καμηλαύκιν, τὸ, Dig. Legr. VI 716:

βαλών τε καὶ σγουρούτζικον κόκκινον καμηλαύκιν

(MS. καμαλαύκην); vgl. Soph. Lex. i. v. καμελαύκιον, a kind of cap, eine Art Mütze, wo viele Stellen verzeichnet stehen, ebenso wie die Formen καμηλαύκιον und κακηλαύκιν Suid. p. 562 Bekk. Ῥωμαίων ἡ λέξις, ῥηθείη δ' ἂν καὶ ἑλληνιστὶ παρὰ τὸ τὸ καῦμα ἐλαύνειν (sic). — Bei Sathas-Legrand καμηλαῦχιν, sorte de bonnet, wo Ducange s. v. verglichen wird [1]).

καμηλαυκίτζιν, Dig. Legr. IV 117:

καμηλαυκίτζιν χαμηλὸν βαλὼν εἰς τὸ κεφάλιν

vgl. καμηλαύκιν, und über das Suffix meine Hist. Gramm. I, 65.

καποῦλιν, τό, Dig. Legr. IV 237:

πράσινον, ῥοδινὸν βλαττὶν εἶχεν εἰς τὸ καποῦλιν

1) Lat. camella, vgl. Pollux X, 110 τὴν παρὰ Ῥωμαίοις καμέλλαν (aber mit anderer Bedeutung). Bei Ducange, Gloss. Lugd. 1688, tom. I vgl. man die reichhaltigen Art. καμελαύκιον, καμηλαύκιον, u. s. w. (die richtige Schreibweise dieses Wortes verdient festgestellt zu werden).

(on est tenté d'écrire πρασινορρόδινον, mais cela n'est pas absolument nécessaire. — Legrand).

Duc. Gloss. I 588 καποῦλα = scapula, humerus. καπούλιον, und καποῦλλι bei Agapius, Geopon. c. 174 idem forte quod καποῦλα." — Soph. Lex. 628 καπούλα see σκαπούλιον (scapulae), und καπούλιον, the Latin capulus, Porph. Cer. 670, 17, σκαπούλιον bei Codin. 49, 15.

καρδίτζα, Dig. Legr. IV 258, 274, 333, z. B:

δαμάζεται ἡ καρδίτζα του, οὐ θέλει ζῆν εἰς κόσμον.

Duc. Gloss. I 593 καρδίτζα cor, corculum θυμίδιον, Anonymus de Nuptiis Thesei, cf. καρδοῦλα. — Soph. Lex. hat das Wort nicht. — Wagner, Rhod. Liebeslieder 74, 28:

κλονίζεται ἡ καρδίτζα μου, καὶ σείεται σὰν τὸ φύλλον

So bebet mir das ganze Herz, und wie ein Laub erzittert's, und sonst öfters. [1]).

καστόριν, τό, Dig. Legr. VI 736:

ἐφόρει ἐπιλώρικον ὀλόσηρον, καστόριν

Fehlt bei Duc. Gloss. — Soph. Lex. καστόριον (κάστωρ), castoreum, the musk of the castor, Diosc. 1, 77, p. 81, Cosm. Ind. 444 A. B. 445 D. καστόριν (vgl. daselbst καστορίζω, to smell like καστόριον, Diosc. 2, 10). — Sathas-Leg. Gloss. καστόριν = pelisse, ou manteau en castor. — (κάστωρ Biber καστόριον Bibergeil, eigl. „Beisser", *κάδτωρ, vgl. lit. kándu beisse, an. hatra jucken, √ kad beissen, s. κνώδαλον. Prellwitz, Etym. Wörterb. d. gr. Spr. S. 140.).

καταβατός, Dig. Legr. VI 760:

καὶ σπαθέαν καταβατὴν εἰς τοὺς νεφροὺς εὐθέως

vgl. καταβατικός, Dig. ed. Sathas-Legr. vs. 1621, donné de haut en bas, en parlant d'un coup d'épée. — Vgl. καταβατός herabgehend, abschüssig, (Spätere), und καταβατικός, zum Hinabsteigen geeignet, Porphyr. (Pape).

---

1) Ueber die Stadt *Karditsa* in Thessalien vgl. man Dimitsas, Φυσ. κ. πολ. γεωγρ. τῆς Ἑλλάδος, S. 142.

καταπτέρνισμα, Dig. Legr. I 157:

ὁρᾷς τὸ καταπτέρνισμα ἐπιδέξιον ὅπως,

ein sehr seltenes Wort, vgl. *πτερνίζω* Suid. = spornen, *πτερνιστὴρ* Duc. Gloss. I 1270 = Sporn, und die Ableitungen.

κεντηνάριον, Dig. Legr. IV 706:

κεντηνάρια εἴκοσι νομίσματα παλαῖα

centenarium, librae centum, vgl. Duc. Gloss. I 633 nnd Soph. Lex. S. 659. — Triantaphyllides, Lexique de Théophile et des Novelles, bei Psichari, Études de philol. néo-grecque 1892, p. 263: *κεντηνάριος*, centenarius, qui a une fortune de cent pièces d'or, Th. III 7, § 3.

κίγκλη, *ἡ*, Acc. *κίγκλας*, Dig. Legr. IV 377:

δύο κίγκλας τὸν κίγκλωσον καὶ δύο ἐμπροσθελίνας

vgl. *κιγκλῶ* oder *κιγκλώνω* im näml. Verse. — Auch ein sehr seltenes Wort, vgl.? *κιγκλίς* Gitter, Einschluss, Zaun eines Pferdes? (und darüber Prellwitz, Etym. Wörterb. S. 134, wo das Wort mit *κάκαλα*, *ποδοκάκκη*, zusammengestellt wird).

κλεισοῦρα, *ἡ*, öfters bei Dig. Legr. z. B. II 233:

καὶ πόλεμον συνάψασθαι δι' ἐμοῦ εἰς κλεισοῦραν.

Sathas-Legr. Gloss. S. 292: défilé. Vient directement de *κλεισωρεία*, formé sur le modèle du latin clausura. — Duc. Gloss. I 622 *κλεισοῦραι* claustra montium, aditus angusti, u. s. w. — Soph. Lex. S. 667 *κλεισοῦρα* = *κλεῖθρον*, und = clausura, clusura. As the Latin claudo corresponds to *κλείω*, it was natural for the Byzantine Greeks to change clausura into *κλεισοῦρα*. — Vgl. Lambros, Rom. grecs, Gloss. p. 345 *κλεισούρα*, *ἡ*, (*κλεισώρεια*? clausura?) défilé. Callim. und Chrys. 1477, Belth. 1283, Atakt. II 192. — Paspati, *Χιακ. γλωσσ.* S. 188, *Κλεισούρα*, *τόπος ἐν τῷ χωρίῳ Βέσσα, ἔνθα ὑπάρχουσι πελώριοι τετραγωνικοὶ λίθοι, κτλ.* — Sakell. *Κυπρ.* II 594: *κλεισουρκά*, *ἡ*, *κλείσουρα ἀρχ.*, *κλεισούρα κοιν.* — Theophyl. Sim. ed. de Boor, 1887, S. 401: *κλεισοῦρα, τὰ ἐχυρώματα τῶν διαβάσεων, κλεισούρας τῇ πατρίῳ φωνῇ Ῥωμαῖοι ταῦτα ἀποκαλεῖν εἰώθασιν*, VII, 14, 8 (cf. Suid. p. 605 Bekk.). — Die Erklärung Ducange's und Sophocles' scheint die richtige.

κλῶνος, *ὁ*, Dig. Legr. VII 39:

ἐν τοῖς κλώνοις οἱ ψιττακοὶ ᾖδον περὶ τὰ δένδρα

in Bedeutung = *κλών*, *κλωνός* (*κλάδος*), junger Schoss, Schössling, Zweig; vgl. Soph. Lex. S. 670, wo Nic. P. Histor. 29, 18 *τοῖς κλώνοις* = *κλωσί* citirt wird. — Ich fand das Wort übrigens noch: Glossar zum Erotókritos, Athen. 1889, *κλῶνος* = *κλών*, *κλάδος*, Zweig, B. 210. — Paspati, *Χιακ. γλωσσ.* S. 189, mit verschiedenen Beispielen, *κλῶνος* = *κλάδος*, und *οἱ κλῶνοι* = *τὰ τέκνα*, u. s. w. — Sakell. *Κυπρ.* II 596, wo *κλωνάριν* durch *κλῶνος*, und *κλωνίν* ebenso erklärt wird. — *κλών* und *κλῶνος* zu *κλάω*, *κλάδος*, vgl. Prellwitz, Etym. Wörterb. 153.

κουβοῦκλιν, *τό*, Dig. Legr. II 113, u. öfters (Dig. Legr. IV 269 *κουβούκλιον*) = cubiculum, vgl. Duc. Gloss. I 724 flg., Soph. Lex. S. 685, wo die Formen erwähnt werden: *κουβικούλιον*, *κουβούκλιον*, *κουβούκλειον*, *κουβούκλιν*, *κουβίκλιον*, u. s. w. — Triantaphyllides, Lexique bei Psichari (s. oben), bietet: *κουβούκλειον*, cubiculum, Nov. 8 Not. admin. (80, 32), vgl. Psichari, ibid. S. 224, und Hatz. Einl. S. 108, wo *κουβίκ(ου)λον* = * *κουβίκλιον* (aber diese Form ist in den Lexikis verzeichnet) = *κουβούκλιον* durch Assimilation erklärt wird.

κυπρίζω, Dig Legr. IV 911:

κοντάρια κυπρίζοντα ἀραβίτικα δύο,

κυπρίζω = blühen (vetera Lexica, Suid. *κυπριάζουσαι* = *ἀνθοῦσαι*?) Soph. Lex. S. 698 *κυπρίζω* (*κύπρις*) to bloom, to be in blossom, Sept. Cant. 2, 13. — Scheint doch ein seltenes Wort.

κύρκας, *ὁ*, voc. *κύρκα*, Dig. Legr. II 132, u. öfters:

μετὰ χαρᾶς, *ὦ κύρκα μου*, *ἡ κόρη ἀπεκρίθη*,

vgl. Boltz, Hellas IV 15 flg. über die Sippe *κύρκα*, *κοῦρκα*, *κοῦρκος*, *κουρκάνος*, Puter; wo slawischer Ursprung des Wortes angenommen wird. — Vgl. noch Dig. ed. Sathas-Legr., Gloss. S. 293.

κωδωνίτζιν, *τό*, Dig. Legr. IV 234—35:

καὶ κωδωνίτζια χρυσὰ μέσον τῶν λιθαρίων,
πάμπολλα κωδωνίτζια, *καὶ ἦχος ἐτελεῖτο*.

nicht bei Duc., Soph., und den meisten ngr. Lex. — Die Bedeutung = kleine Schelle, ist klar. Ueber das Suffix ιτζης, ιτζιον vgl. meine Hist. Gramm. I 65.

λ.

λεπτοπυκνοβαδίζων, Dig. Legr. I 169:

ἄλλοτε δὲ ἐφαίνετο λεπτοπυκνοβαδίζων

Nicht bei Duc. und Soph. Lex. — Verbalcompositum mit der Bedeutung: „sehr leicht öfters herumspazieren", vgl. über Dvanda-Composita im Ngr. Pavolini in der Hellas III 290 flg.

λευκοτρίβλαττον, Dig. Leg. III 259, IV 921:

ὀξέον, λευκοτρίβλαττον, γρύψους ὡραϊσμένους,

Dig. ed. Sathas-Legr., Gloss. λευκοτριβλάττον (sic), Vs. 1399, tissu triple de soie blanche et pourpre. — Erstere Accentuation scheint die richtige.

λῃστής, λῃστάδες, Räuber, Dig. Legr. III 308:

καὶ κυνηγήσεις πέρδικα, λῃστάδας ὑποτάξεις;

vgl. Duc. Gloss. λῃστάδες latrones, λῃσταί in glossis graecobarbaris. — Das Wort fehlt bei Soph. Lex. — Sakell. Κυπρ. II 635: λῃστής, ὁ, ἀρχ. πληθ. αἰτ. λῃσταίς καὶ λῃστάδες, Μαχ. (Chron. Mach.) οὕτω καὶ νῦν [1]). — Ueber die Pluralendung αδες vgl. man jetzt Hatz. Einl. S. 385 ff., und meine Hist. Gramm. I 77.

λιθάριν, τό, Dig. Legr. IV 818:

μαργαριτάριν ἄπειρον, χρυσίον καὶ λιθάριν

vgl. Duc. Gloss. λιθάρι, λιθάριον, saxum, u. s. w. Legrand, Λεξ. *λιθάρι, pierre (Πρόλογος: Τέλος πάντων κάμε νὰ ξέρῃς, Φιλαναγνώστη μου, ὅτι, γιὰ νὰ γνωρίσῃς εὔκολα τὲς χυδαϊκὲς λέξες, τὲς ἐσημάδεψα μὲ ἕναν ἀστερίσκο 'ς τὸ περιθώρι, 'ς τοῦτον τὸν τρόπον· *ψαρᾶς, welche Worte ich wiederhole um wieder darauf

1) Ueber die Ausg. der Chroniken des Machaeras, u. s. w. vgl. man Sakell. Κυπρ. I, Seite ια' und Krumbacher, Byz. Litt. S. 477—480 (die daselbst, S. 480, gegebene Bibliographie über den Kypr. Dialekt ist unvollständig, vgl. Hellas IV S. 11—12).

hinzudeuten, wie sehr der grosse Hellenist Legrand das Volksidiom, auch als Schriftsprache, bevorzugt) [1]).

λουρίκιν, τό, Dig. Legr. VI 556, 585;

τὸ λουρίκιν ἀπέστραπτε χρυσέας ῥίζας ἔχον.

vgl. Duc. Gloss. und Soph. Lex. S. 721: *λουρίκιν* for *λουρίκιον* = *λωρίκιον* (lorica, *θώραξ*), Schol. Arist. Plut. 450; vgl. oben *ἐπιλούρικιν*.

μ.

μάγκιψ oder *μάγκιπας, ὁ*, Acc. Plur. *μάγκιπας*, Dig. Legr. IV 718:

μαγείρους δεκατέσσαρας καὶ μάγκιπας ὡσαύτως.

Bäcker, vgl. Duc. und Soph. Lex. i. v. — Lat. „manceps". — Heute: *ὁ ἀρτοκόπος, ὁ ἀρτοποιός, ὁ Φουρνάρης, ὁ ἀρτοπώλης, ὁ ψωμᾶς.*

μάγουλον, τό, Dig. Legr. IV 135:

τὸ δὲ παιδίον σύντομα τὸ μάγουλόν του πιάνει,

vgl. Soph. Lex. S. 725: *μάγουλον*, the Latin mala = *γνάθος*, jaw. Implied in *κατωμάγουλον, ὀνομάγουλος*. 2. Cheek = *παρειά*. Melampus (Franz' scriptores physiognomici veteres, Altenburgi 1780) 503. Ptochoprodromus, Cor. Atacta I Paris. 1828, 1, 324. — Vgl. Sakell. Κυπρ. II 649 *μαουλούκα, μαουλούκιν, μαουλουκοῦδιν*, und Legr. Λεξ. *μαγουλάκι. μαγουλᾶς, μαγουλήθρα, μαγουλίκα* und *μάγουλον*, joue. — Ob Zusammenhang mit *μαγούλιον* bei Sathas Legr. Gloss. vs. 811, wo Gr. *παλληκάριον*, R(acine) arabe, behauptet wird?

μαλακίζω, ἐμαλάκιζε κοντάριν, Dig. Legr. I 164:

κοντάριν ἐμαλάκιζε βένετον, χρυσωμένον,

vgl. IV 718 = il maniait une lance (Legrand). — In dieser Bedeutung seltsam, aber bekannt in der Bedeutung: verweichlichen, mollem reddo, fr. masturber u. s. w. Vgl. Pape Lex.; Theoph. Sim. ed. de Boor, Index; Legrand, Λεξ.; Soph. Lex. S. 730 *μαλακίζομαι*; Hesych. i. v. *μαλακίζω*; Suid. i. v. *μαλακίζεσθαι*; Duc. Gloss. I 856 *μαλακίζειν* = mollitiem exercere.

1) Vgl. meine Historische Grammatik, I 5, wo ich diesen Πρόλογος in „einer Art Volksprache" geschrieben nenne. Giebt es denn eine einheitliche Volkssprache? Auch nach den scharfsinnigen Untersuchungen Hatzidakis' scheint mir diese Sache nicht ausgemacht.

μασγίδιον, τό, Dig. Legr. I, 101, II, 83:

νὰ Φθάσῃς εἰς τὴν Πάνορμον, ἴδῃς τὸ μασγιδίον,

vgl. Duc. Gloss. I 885, und Soph. Lex. *μασγίδιον*, less correct *μαγίσδιον, τό*, the Arabic MSGD, mosk or mosque (folgen die Stellen). — cf. Dozy, Oosterlingen, S. 68, Aug. Müller, Türk. Gramm. S. 128*, mesğid, Plur. mesâğid = Moschee, mosquée.

μάσσημα, τό, mors du cheval, Dig. Legr. IV 379:

καὶ θὲς βαρὺ τὸ μάσσημα ἵνα γοργὸν γυρίζῃ.

nicht bei Duc. Gloss., vgl. jedoch Soph. Lex. *μάσσημα* (*μασσάομαι*), bit for a horse?, Porph. Cer. 463, 4. — Vgl. *μασάομαι* altgr. *δίδου μασᾶσθαι Ναξίας ἀμυγδάλας* (Hellas II 290), u. öfters., auch *μάσημα* oder *μάσσημα* schon bei Theophr. und Antiphan., bei Athen. I 8, c.

μαχλάβιν, τό, Dig. Legr. VI 715:

καὶ ἐδυσάμην θαυμαστὸν λεπτότατον μαχλάβιν,

vgl. *μοχλόβιν, τό*, ibid. IV 220, n'est peut-être qu'une mauvaise leçon pour *μαχλάβιν*, (Legrand). — Bei Sathas Legr. Gloss. *μαχλάμιν, τό*, (sic), vs. 2547, sorte de vêtement (Man vgl. die Stelle in beiden Ausgaben, die gr. Ausg. von Miliarakis ist mir nicht zur Hand). — Das Wort fehlt bei Duc., Soph. und in den mir bekannten Glossarien, vielleicht arab. Ursprung [1])?

μειδίασμα, τό, Dig. Legr. IV 494:

οὐ γέλωτος μειδίασμα, οὐ βαδίσματος ψόφον

vgl. Hesych. *μειδίασμα, γέλως* (Suid. hingegen *μειδίαμα, ὁ γέλως*). — Gewöhnlich *μειδίαμα*.

μεσημέριν, τό, Dig. Legr. IV 202:

ὅτι τὸ καῦμα ἔστι πολύ, ἔνι καὶ μεσημέριν,

vgl. Duc. Gloss. i. v. *μέρα*, Soph. Lex. *μεσημερία*, Legr. Λεξ. *μεσημέρι*, midi, l'heure de midi; heute sehr gebräuchlich.

---

1) vgl.? malḥam = veste di seta (dall' ar. mulḥam, specie di stoffa di cui è di seta l'ordito, ma non la trama, Dozy). — Pizzi, Lingua Persiana, S. 449; also: seidenes Kleid?

μεσία, *ἡ*, Acc. *μεσίαν*, synonym von *μέσην*, Dig. Legr. IV 185:
κρούει τον κατὰ κεφαλῆς πλήρης εἰς τὴν μεσίαν,
vgl. darüber im allgem. Hatz. Einl. S. 431 ff., wo jedoch diese Form nicht behandelt ist. Gab es *μεσίος* neben *μέσος*; wie und wann ist die Form entstanden?

μετασελλίζω umsatteln, Dig. Legr. IV 232, VI 717, vgl. oben *δαχάλης*. — Neben *σελλώνω* bestand also *σελλίζω*, vgl. *σέλλα* und Ableitungen, bei Soph. Lex. und anderswo.

μοναξία Einsamkeit, fr. solitude, Dig. Legr. IV 813, VIII 172:
μὴ λυπεῖσαι, πανεύγενε, διὰ τὴν μοναξίαν,
gewöhnlich *μοναξιά*, bei Duc. Gloss I 947 *μοναξός*, *μοναξά*, *μοναξιά* (sic). — Jeann. Wörterb. i. v. Einsamkeit: *ἐρημία*, *ἀπομόνωσις*, „*ἡ μοναξία*" (also nach Jeann. verwerflich, vulgär), *μονότης*. — Wie ist das *ξ* dieser Form *μοναξιά* zu erklären? Was ist die richtige Betonung, *μοναξιά* oder *μοναξία*?

μουρσῆς, *ὁ* Dig. Legr. II 75:
'Ο *ἀδελφός σου*, *ὁ θεῖος σου*, *ὁ μουρσῆς ὁ Καρόης*
εἰς Σμύρνην ἐταξίδευσεν, *κτλ.*
nicht bei Duc. und Soph. Lex. — Türk. Wort? Ich habe es trotz vielen Suchens nicht finden können.

μουσιῶ oder *μουσιώνω*, Dig. Legr. IV 268, 270:
ἅπας γὰρ (nl. *οἶκος*) *χρυσομάρμαρος*, *ὅλος μεμουσιωμένος*
mit Mosaik belegt, vgl. Duc. Gloss. I 964, Soph. Lex. S. 771 (*μουσόω* und *μουσιόω*). — Seltenes Wort, vgl. noch *μουσιόκτιστος* bei Sathas Legr., Glossaire.

ν.

νάρκισσον, *τό*, Dig. Legr. VII 25:
τὰ μὲν εὐώδη νάρκισσα, *ῥόδα τε καὶ μυρσῖναι*,
altgr. *ὁ*, auch *ἡ νάρκισσος*, ein Beispiel des Genuswechsels schon im mittelgr., nicht verzeichnet bei Hatz. Einl. S. 354 ff. — *νάρκισσος* bei Prellwitz, Etym. Wört. 208, zu *νάρκη*?, *ναρκάω*, ahd. snërhan, snarahha.

νίτη, ἡ, νίται, Dig. Legr. VI 39:

μόσχοι, νίται καὶ ἄμβαρα, καμφοραὶ καὶ κασσίαι,

ist die Stelle vielleicht verdorben, oder zu lesen *μόσχου λίτραι*? Vgl. Duc. Gloss. I 63 i. v. *ἄμπαρ* und *ἄμπρα*, und die dort verzeichnete Stelle von Aëtius, lib. I *κόστου λίτραν, μόσχου λίτραν, κτλ.* — Das Wort *νίτη* habe ich nicht finden können.

O.

ὀγδοήντα, Dig. Legr. IV 717, ibid. vs. 719 *πενήντα*, vgl. über diese Formen meine Hist. Gramm., I, S. 104—105, und Hatz. Einl. S. 149—150, wo dieselben jedoch noch keine genügende Erklärung gefunden haben [1]).

ὁλόσηρος, Dig. Legr. VI 736.

ἐφόρει ἐπιλώρικον ὁλόσηρον, καστόριν κτλ.

wohl = *ὁλοσήρικος* ganz von Seide, worüber man vgl. Duc. Gloss. I 1039, und besonders Soph. Lex. S. 803. — Sath. Legr. Gloss. *ὁλόσηρος*, vs. 2365, tout en soie. Le grec ancien a *ὁλοσηρικός*.

ὀξέος, violett, *ὀξέον*, Dig. Legr. III 259, IV 919:

ὀξέον (nl. *ἐπιλούρικον*), *λευκοτρίβλαττον, κτλ.*

vgl. Dig. ed. Sathas-Legr. vs. 2365 *ὀξὺν ἀζωσταράκιν*, violet, wozu die Herausg. bemerken: „Ce mot a toujours cette signification dans les auteurs byzantins." — Soph. Lex. S. 811 hat folgende Stellen: deep purple, Arist. Pac. 1173, Porph. Cer. 470, 10, Cedr. I 688, 21 Eusth. 1658, 59, Curop. 13, 12. — *τὸ ὀξύ*, purple-cloth, Porph. Cer. 142, 19. Theoph. Cont. 147, 16. — Vgl. noch Duc. Gloss. I 1047 i. v. *ὀξύς* (De hac voce *ὀξύς* viri docti multa commentati sunt, etc.)

ὀφρύδιν, τό, Dig. Legr. IV 198:

πρόσωπον ἄσπρον, ῥοδινόν, κατάμαυρον ὀφρύδιν,

1) Hatzidakis' Werk, wie viel nützliches Material es auch enthalte, gleicht leider noch zu viel einer indigesta moles. G. Meyer in seiner „Gr. Grammatik" berücksichtigt das Mittel- und Ngr. systematisch fast gar nicht. Man sollte daher schonend urtheilen über meine Historische Grammatik, worin *zum ersten Male* in Europa der Versuch gemacht worden ist, den ganzen riesenhaften Stoff zu bewältigen. Vgl. Hellas IV 224—225.

vgl. Duc. Gloss. I 1068 ὀφρύδιον = ὀφρύς, Theognost. Can. 757, p. 125, 9. — Wagner, Rhod. Liebesl. φρύδι Augenbraue. 40, 4. 93, 5. — Das ngr. Wort ist ganz regelmässig, wie die anderen Wörter τὸ μάτι = ὀμμάτιον, τὸ ψάρι = ὀψάριον, τὸ δόντι = ὀδόντιον, u. s. w. entstanden, vgl. noch Hatz. Einl. S. 44—45. — Ueber die Etymologie des Wortes ὀφρῦς (ὀφρύδιον, ὀφρύδιν, φρύδι) vgl. man Curtius, Gr. Etym.[5], S. 295, und Prellwitz, Etym. Wört. S. 235, Diefenbach vgl. Wört. d. goth. Sprache, II 754, I 316—318, Skeat, Etym. Dict. i. v. brow, u. s. w. u. s. w. Auch Vercoullie, Etym. Woordenb. der Nederl. taal, i. v. wenkbrauw (Prothese im Persischen, Griech. und Bretonischen).

(*Wird fortgesetzt.*)

GLOSSAR.

ἄγουρος.
ἀγροικός.
ἀδέλφιν.
ἀδνούμιν.
ἀδονίς.
ἀκουμπῶ.
ἀμιλλία.
ἀνάβλεμμα.
ἀνάνδριος.
ἀνασηκῶ, ἀνασηκώνω.
ἀνατέλλω.
ἀντιδονῶ.
ἀπάγω.
ἀπαντή.
ἀπαξιώνω.
ἀπόμακρα.
ἄπηλικτα.
ἀραβίτικος.
ἀργυραῖος.
ἀρκοπούλι?
ἀστερᾶτος.

βάγια.
βαγίτζα.
βάδεος, βάδιος.
βάλτον.
βένετος.
βίσεξτος.
βιστιάριον?
βούκινον.
βοῦλχας, βουλχᾶς?

γυνή, γυνήν Acc.

δαγάλης.
δαμάλιν.
δάος.
δασέος.
διάφημος.
δίβελλος?
διλεβίτης?
δρουγουμᾶνος.
δυναμώνω.

ἐκσφονδυλίζω.
ἐλαφῖνα.
ἕλη.
ἔμνοστος?
ἐμπλικεύω?
ἐμποδιστής.
ἐμπροσθελῖνα.
ἐξιβάλλω?
ἐξόμπλισις?
ἐπιλούρικον.
ἔρνος.
εὐγενικόπουλον.
εὔθειος, εὔθιος.
εὐκοσμίως.
εὔνοστος.

ἡλικία.
ἡλιογέννημα.

θηλύκιον.

καββάδης.
καλαμιών.
καμηλαύκιν.
καμηλαυκίτζιν.
καποῦλιν.
καρδίτζα.
καστόριν.
καταβατός.
καταπτέρνισμα.
κεντηνάριον.
κίγκλα.
κλεισοῦρα.
κλῶνος.
κουβοῦκλιν.
κυπρίζω.
κύρκας.
κωδωνίτζιν.

λεπτοπυκνοβαδίζω.
λευκοτρίβλαττον.
λῃστής, λῃστάδες.
λιθάριν.
λουρίκιν.

μάγκιψ, μάγκιπας.
μάγουλον.
μαλακίζω.
μασγίδιον.
μάσσημα, μάσημα.
μαχλάβιν?
μειδίασμα, μειδίαμα.
μεσημέριν.
μεσία.
μετασελλίζω.
μοναξία, μοναξιά.
μουρσῆς?
μουσιῶ, μουσιώνω.

νάρκισσον.
νίτη?

ὀγδοήντα.
ὀλόσηρος.
ὀξέος.
ὀφρύδιν.

(*Wird fortgesetzt*).

NEOELLENICO, LINGUA INTERNAZIONALE.

Avvertimento.

Il presente foglio è una serie di aforismi e di notizie, che man mano svolgeremo. Invitiamo i fautori di una lingua internazionale e particolarmente i cultori della lingua greca a correggere, completare e sviluppare questi aforismi in senso storico, geografico, etnografico, filologico, sociale ecc. ecc. e li preghiamo di comunicarci i loro lavori su questo proposito. Alcuni dati riguardano solo la razza bianca.

Definizione di lingua internazionale.

Lingua adottata tale (da chi? dai governi? dall' uso? dalle università?) per i rapporti fra governi? fra individui di lingua diversa?

Necessità di una lingua internazionale.

a) Dal giorno, in cui la prima macchina a vapore trascorse volando sulla strada ferrata e la prima notizia fu trasmessa con rapidità fulminea sul filo telegrafico, un profondo rivolgimento s'è manifestato nella cultura umana. Le distanze, che prima parevano enormi, ora sono sparite; mari e fiumi fino allora rare volte tentati, ora vengono solcati da mille navigli; le notizie, che prima mettevano mesi e mesi per arrivare al luogo di destinazione, adesso giungono in un brevissimo volger di tempo. In luogo degli antichi mezzi di trasporto, mezzi costosi e lenti, altri e più a buon prezzo e celeri subentrarono. Applicando a questi nuovi congegni il vapore e l'elettricità siamo riusciti a traforare l'Apennino, il Cenisio, il St. Gottardo, a tagliare l'istmo di Suez e di Corinto, a superare le più grandi distanze, ad innalzarci fino alle più ardite altezze negli strati dell' aria. E crediamo che in un' epoca non tanto lontana le distanze, tuttora esistenti, molto si ridurranno per mezzo di canali, viadotti, gallerie, ponti ecc., e la rapidità del trasporto mirabilmente aumenterà per nuovi veicoli. Per necessaria con-

seguenza questo comunicarsi delle nazioni fra di loro, che meglio imparano a conoscersi e stimarsi a vicenda, ci condurrà al libero scambio e, con lui, alla Pace.

b) Unificate sono presentemente le cifre, le note musicali, i segni semaforici, il bollettino meteorologico, ed altre istituzioni.

c) Si unificheranno indubbiamente misura, peso, denaro, barometro, termometro, meridiano ed altri, come lo dimostrano a sufficenza i parecchi tentativi fatti in questo riguardo.

d) Il libero scambio farà quindi sparire ogni dazio internazionale.

e) Scienza e commercio abbatteranno ogni ostacolo di unificazione.

f) La terra diverrà una federazione delle nazioni.

g) Uffici internazionali esistono attualmente in Berna già sei e precisamente: Pace, Conferenza parlamentare, Posta, Telegrafo, Proprietà letteraria, Trasporti ferroviari.

h) Esistono almeno venti altri uffici e commissioni internazionali.

i) Congressi internazionali si tennero già per cento diverse materie.

j) Quattro lingue internazionali artificiali indarno tendono a diffondersi, tra le quali il Volapük.

l) Da questi rapidi cenni risulta la tendenza irrefrenabile di unificazione e di avvicinamento, che è caratteristica de' nostri dì.

Lingue naturali e lingue artificiali.

Le lingue si dividono in quanto alla generazione:

a) In naturali = cresciute e svolte gradualmente;

b) In artificiali = inventate da un individuo.

Lingue naturali parzialmente internazionali.

Latino (Medio Evo — Europa; Epoca Moderna — Medicina), Francese (Diplomazia), Inglese (Marina), Spagnuolo (America meridionale), Tedesco (Austria).

Storia delle lingue e delle scritture artificiali.

(„Kosmopolit" N°. 2, Redattore Ludwig Lott, Vienna III, Weissgärberstrasse 5).

Finora se ne fecero almeno cento tentativi; ne compileremo un sunto.

La pasilogia riguarda:

a) La pasilalia = lingua universale;

b) La pasigrafia = scrittura universale.

a. Cr. 602 **Zephaniah** (Sophonias) uno dei dodici profeti minori, augurò una lingua universale.

d. Cr. 1130 **St. Ildegarda** (nata in Germania il 1098) dicesi abbia inventata la prima lingua artificiale con un alfabeto di 23 lettere e 900 vocaboli per la maggior parte terminanti in „Z.“ Il vocabolario è ordinato non già in ordine alfabetico, ma secondo le scienze: principia con la teologia e termina con la zoologia.

1668 **Vescovo Wilkens** „Essay towards a real character and a philosophical language.“

? **Athanasius Kirchner.**

? **I. Uperdorf.**

? **Il Gesuita Besuier.**

? **Dalgarno.**

1596—1650 **Descartes René** (Cartesio.)

? **Bechar.**

1681 **Andrea Müller** (Tentativo con la scrittura chinese).

1646—1716 **G. W. Leibnitz** (Tentativo filosofico).

1772 **Kalmar de Taboltzafö** (Ungherese) stabilì 500 idee fondamentali, si servì di tutti gli alfabeti, ma particolarmente del malabarico.

1796 **Sikard** maestro dei sordomuti a Parigi, divise le idee in tre classi con diversi ordini, si servì di 12 segni (gammes), alcune linee, alcuni punti.

1797 **Wolke** professore di filologia e pedagogia all'Università di Pietroburgo, stabilì per ogni lingua un lessico, che contiene ogni parola, coi rispettivi tempi e desinenze; ogni vocabolo era numerato, e con l'aiuto di tutti questi vocabolari si poteva corrispondere.

1799 **I. S. Vater** (Lipsia) „Pasigrafia e Antipasigrafia.“

1805 **Näther** (Görlitz) propose geroglifici perfezionati.

1811 **L'Accademia delle scienze in Kopenhagen** stabilì un concorso per pasigrafia.

? **Barone Gablenz** compilò un alfabeto tolto da 33 lingue.

1863 **Grimm.**

1863 **Don Sinibaldo de Mas** „Sistema musicale."

1864 **Moses Paic** di Semlino „Sistema aritmetico."

Viventi:

Julius Lott, Vienna III$_2$ Untere Weissgärberstrasse 5. „Mondolingue."

Dr. Albert Liptay, medico nella marina chilena „Un lingue commun pro le kultivat[illegible] nationes. (Hispanik edition de Roger et Chernovitz, Paris 7 rue de grand Augustin).

Dr. Rosa, Torino „Neolatin" (Libreria Carlo Clausen).

M. Vad (Kaiserlautern-Pfalz) „Altes und Neues über Weltsprache."

L. E. Meier (München-Augustenstr. 89/III).

Schleier (Constanz) Volapük.

Hüpscher, professore di calligrafia in Trieste „Lehrbuch der Panstenographie."

Le lingue artificiali

non potranno mai più diffondersi e dureranno come le meteore sotto „i convessi padiglioni del cielo." Imperocchè ogni popolo tosto modificherebbe la lingua a suo talento. D'altro canto poi riescirebbe tanto più difficile la diffusione di una lingua artificiale, qualora si considerasse, che cotali lingue non offrono nè scienza, nè letteratura. Le lingue naturali sarebbero invece in gran numero capaci di funzionare come internazionali, se la gelosia nazionale non impedisse, che la lingua di un popolo grande acquisti tanta diffusione.

Essendo queste nostre tesi quantomai evidenti, crediamo non occorrano ulteriori motivazioni.

Il neoellenico

è il solo idioma, che potrebbe riuscire internazionale, come lo fu un tempo il greco antico; chè i Greci, vinti dai Romani

conquistarono alla lor volta i vincitori, e nei tempi, in cui la potenza romana s'era allargata su tutto l'orbe allora conosciuto, la lingua universale, più che l'idioma del Lazio, era quello dell'Ellade.

Statistica dell' elemento ellenico da compilarsi.

Elleni in Grecia				
„ fuori Grecia				
Ellenisti in	200	Università con	professori	
	„	Università con	studenti	
	2000	Ginnasi con	professori	
	„	Ginnasi con	studenti	
		Medici, Avvocati,	Impiegati ecc. . . .	
			Totale	

Motivi in favore del neoellenico.

a) La Grecia, col suo territorio molto, ma molto limitato non potrebbe esser tale da creare gelosie.

b) L'Ellade col suo limpido cielo di faccia all' Egeo azzurro, tutto sparso di verdi isolette, dove già nella più remota antichità poterono fiorire le arti, le lettere e le scienze, e prendere quello sviluppo non mai forse raggiunto da alcun'altra cultura, è la madre della civiltà; e dopochè l'anima del mondo (secondo il linguaggio di Hegel) si era manifestata in aspetto sostanziale, identico, immobile in Oriente, apparve individuale, variata, attiva nella Grecia.

c) La lingua greca si trova molto o moltissimo nelle lingue latine, slave, germaniche ecc.

d) I neologismi sono pure formati con parole greche e le fonti, alle quali noi attingiamo in gran copia le denominazioni per le nuove scoperte e quasi tutta la terminologia scientifica sono anche greche.

e) L'idioma neoellenico avendo l'impronta di tutte le lingue medio-evali, che sono eminentemente analitiche, è semplice e piano, quindi non più difficile di queste.

f) Il greco moderno, non essendo che la continuazione dell'idioma antico, è per naturale conseguenza poco diverso da quest'ultimo.

Propaganda del neoellenico.

a) Gli Elleni.

b) I professori universitarî e ginnasiali, abbandonando la pronuncia „imaginata senza alcun solido fondamento (se non per celia) da Erasmo, ed accettata poi ciecamente dalla generalità“.

c) Bambinaie e istitutrici greche, che surrogherebbero le „bonnes“ francesi.

d) La posizione geografica della Grecia, messa quasi da intermediaria fra l'Europa e l'Asia da una parte, e l'Africa dall'altra, potrebbe agevolare lo scambio d'idee tra l'Occidente e l'Oriente, e diffondere quindi più facilmente fra i diversi continenti i loro tesori commerciali e, con questi, gli artistici e scientifici.

e) Insegnamento in tutte le scuole medie.

f) Le inscrizioni internazionali (come Posta, Telegrafo, Ferrovia e simili) da eseguirsi in lingua nazionale e neoellenica.

g) Segnare su le monete dal lato, ove è scritto il valore, il corrispondente in neoellenico.

h) Le carte di valore segnare in lingua nazionale e neoellenica.

i) Fondazione di circoli ellenisti.

j) Vocabolarî per ogni lingua coi corrispondenti termini neoellenici.

l) Riforma del metodo dominante nei 2000 ginnasî d'Europa.

m) Congresso delle 200 Università in Atene, per la difesa del greco nei 2000 ginnasi e per la sostituzione della pronuncia vivente all' erasmiana.

Vantaggi della lingua neoellenica.

a) Gli studenti entrerebbero in ginnasio con discreta conoscenza di essa e risparmierebbero gran lavoro e molto tempo, da impiegarsi in altri studî indispensabili, giacchè gli attuali programmi sono troppo ristretti.

b) La cultura generale salirebbe ad un grado non mai sognato.

c) La Pace ne trarrebbe grandi vantaggi.

Uno studente ginnasiale, dopo un anno di studi, deve sapere di greco:

a) Dialoghi semplici, facili, comuni.

b) Conoscere a fondo quanto contiene la grammatica ginnasiale del Curtius.

c) Leggere la Ciropedia a diporto.

Un Congresso per la lingua e scrittura internazionale è necessario.

Vienna si presterebbe anzitutto per la centralità e perchè vi si parlano moltissime lingue.

Fautori del Neoellenico quale lingua internazionale.

1. S. **R. Rangabé** — già ambasciatore greco a Berlino.

Berlin, 14 *Octob.* 1884.

Monsieur,

Je me trouvais au milieu du tourbillon d'un grand déménagement lorsque j'ai reçu votre lettre du 4 Oct. C'est ce qui m'a empêché d'y répondre aussitôt et de vous en remercier. J'ai vu avec le plus grand intérêt ce que vous dites sur la méthode d'enseigner les langues classiques. C'est une longue expérience qui vous dicte ces conseils. J'espère qu'ils seront pris en considération et qu'ils serviront à améliorer la méthode didactique dans les écoles d'Italie, qui alors serviront de modèle à celles des autres pays. **Je suis heureux de voir que vous partagiez mes vues sur le rôle que la langue grecque peut être appelée à jouer.** J'espère que cette idée, répetée par des hommes compétents, comme vous l'êtes, pourra finir par triompher.

Agréez, Monsieur, l'expression sincère de toute mon estime, avec laquelle j'ai l'honneur d'être

Votre tout dévoué
A. R. Rangabé
(*ambasciatore di S. M. il re di Grecia*)

2. **Prof. Dr. A. Boltz — Darmstadt.**

INVITO.

Preghiamo i fautori del neoellenico quale lingua internazionale di rimetterci i loro indirizzi per fondare un circolo ellenista nella nostra città, appena saranno raccolte 100 firme.

Trieste, 10 Aprile 1893.

Via Carintia 28

Il Collaboratore:

Dorval Michelli

Studente di legge.

Costantino Reyer

APPENDICE.

Autori di lingue artificiali, raccolti dopo la compilazione del precedente articolo:

1736	**Golbring**	Scriptura oecumenica.
1756	**Will**	De lingua universali.
1779	**Berger**	Plan zu einer allg. Schrift- und Rede-Sprache.
1794	**De Cormel**	Projet d'une langue universelle.
1799	**Grotefend**	De Pasigraphia.
1807	**Schmid**	Von den Versuchen eine allg. Schriftsprache einzuführen.
1808	**Niethammer**	Über Pasigraphie und Ideographik.
1808	**Bürja**	Pasilalie.
1809	**Stein**	Über Schriftsprache und Pasigraphie.
1809	**Aphorismen**	Über Sinnen- und Ideensprache.
1825	**Rethy**	Lingua universalis.

Θεόδ. Παπαδημητρακόπουλος, Βάσανος τῶν περὶ τῆς ἑλληνικῆς προφορᾶς ἐρασμικῶν ἀποδείξεων. ἐν Ἀθήναις, τυπ. Ὁ Παλαμήδης, 1889. gr. 8°. 752 blz. [1]).

Dit in Holland nog veel te weinig bekende werk van den Atheenschen geleerde handelt, na eene algemeene inleiding (blz. 1—188) over den diphthong *ει* (blz. 188—300), over de zoogenaamde diphthongen *ᾳ*, *ῃ*, *ῳ* (blz. 301—349), over den diphthong *αι* (blz. 350—433), over den diphthong *οι* (blz. 434—462), over den diphthong *υι* (blz. 463—64), over de diphthongen *αυ* en *ευ* (blz. 465—515), over de klinkers en vooral over de *η* (blz. 516—548), over de medeklinkers in het algemeen (blz. 549—567), over de *β* (blz. 568—76), over de *γ* (blz. 578—588), over de *ζ* en *δ* (blz. 590—613), over den spiritus asper, enz. (blz. 616—657), over de bewijzen uit het Latijn (blz. 660—673), over de Erasmianen en de oude grammatici (blz. 674—711), Toevoegsels en Verbeteringen. — Daarenboven bezitten wij van denzelfden geleerde: Nouveaux documents épigraphiques démontrant l'antiquité de la prononciation des Grecs modernes (Hellas II blz. 247—279), en: Le poète Aristophane et les partisans d'Erasme (Hellas IV blz. 96—105, 145—169, 227—262), benevens een groot aantal vroegere bijdragen in Grieksche tijdschriften, die echter voor het meerendeel in bovengenoemd standaardwerk omgewerkt of herhaald zijn.

Niet overbodig dunkt het mij, hier ter plaatse in het kort de resultaten mede te deelen, waartoe de schrijver door zijne navorschingen gebracht is; men kan ze terugbrengen tot de acht volgende: 1. De diphthongen *ου* en *ει* hadden sedert de 6e eeuw v. C. één enkelvoudigen klank. 2. Sedert dien tijd begint ook de *ι προσγεγραμμένον* niet uitgesproken te worden. 3. Sedert Euklides is *αι* = e (ouvert), en *οι* = lange *υ*, beide klanken worden kort van af de 2e eeuw na C. 4. De *υ* van de diphthongen *αυ* en *ευ* had de waarde van een medeklinker. 5. De *η* was een tusschenklank, in den klassieken tijd meest = é

1) Deze bespreking is geweigerd door de redactie van het Museum te Groningen. Vandaar dat ik haar te dezer plaatse, onveranderd, in het Nederlandsch publiceer. — M.

(fermé), tot aan de 2e eeuw na C. 6. De υ en de οι verschilden van de ι, tot aan de 10e eeuw, toen het itacisme ook bij deze klinkers overwon. 7. De medeklinkers β, γ, δ, de φ, χ, ϑ, zoowel als de ζ hadden sinds overouden tijd de uitspraak, die nog thans bewaard is. 8. De verkorting van lange klinkers en diphthongen begint reeds sedert de 2e eeuw v. C., en wordt volkomen in de 2e eeuw na C.

Deze resultaten grondt de schrijver op een epigraphisch onderzoek, dat in nauwkeurigheid en volledigheid weergaloos mag worden genoemd. Behalve voor de uitspraak is ook voor de orthographie van het klassieke Grieksch zijn werk een onmisbare bron. Het was den schrijver te doen om door een onwederlegbaar aantal feiten de onhoudbaarheid der z.g. Erasmiaansche theorie aan te toonen, en dit doel heeft hij, in het algemeen gesproken, mijns inziens ten volle bereikt [1]). Dat de Helleensche geleerde hier en daar, in het vuur zijner polemiek tegen andere Hellenisten, die nog voor een groot deel het z.g. Erasmiaansch beginsel huldigen, zooals b.v. Curtius, G. Meyer, en vooral Blass en Meisterhans, op scherpe en levendige wijze zijne theorieën verdedigt, is eensdeels wel te wijten aan zijn landaard, anderdeels echter door de geheele geschiedenis van dezen vaak onverkwikkelijken strijd te verklaren.

Hoofdzaak is echter dat voortaan de Grieksche grammatica met dit even geleerd als scherpzinnig en boeiend geschreven meesterwerk rekening heeft te houden. De geschiedenis van het alphabet en de uitspraak is de grondslag van de phonetiek der taal, dus een der gewichtigste onderdeelen van de geheele taalstudie. Op grond van de getuigenissen der oude grammatici, van duizenden en duizenden inscripties, van de Latijnsche transscriptie, enz. enz. werpt de schrijver één voor één de argumenten omver, die vele Europeesche geleerden (en nu onlangs nog Blass in zijn 2e uitg. van Kühner's Grammatik) voor de z.g. Erasmiaansche uitspraak meenden te moeten aanvoeren. Dit meer negatief gedeelte van zijn werk schijnt mij het best ge-

---

1) Ik heb dan ook niet geschroomd in mijne Hist. Gramm. der Hell. Sprache I blz. 26—30 dit werk ten grondslag te leggen aan mijne vrij uitvoerige behandeling der uitspraak.

slaagd, het meer positief gedeelte, nl. het reconstrueeren eener klassieke uitspraak, zal altijd min of meer aan twijfel onderhevig blijven, terwijl ook dient erkend dat de schrijver, bij al zijne groote belezenheid en geleerdheid, meer te huis is op het gebied der epigraphiek dan op dat der nieuwere phonetiek, die b. v. in Duitschland door Sievers, Brugmann en anderen waardig wordt vertegenwoordigd. Doch dit heeft weinig of geen betrekking op zijne hoofdresultaten. Dat in den klassieken tijd de zoogenaamde diphthongen (of digraphen) *αι*, *ει*, *οι* enz. reeds één klank vertegenwoordigden, dit vooral is (naar ik meen) op onwederlegbare wijze door hem aangetoond, en niemand zal voortaan de geschiedenis der klinkers en medeklinkers, hun uitspraak, ja over 't algemeen de phonetiek van het Grieksch kunnen behandelen [1]), zonder zich ernstig op de hoogte te stellen van het in dit boek opgestapelde materiaal. Het ware te wenschen dat het spoedig, hetzij in zijn geheel hetzij verkort, door eene goede vertaling nog meer onder ieders bereik wierd gebracht.

Een eereplaats onder de Helleensche geleerden behoort aan Theod. Papadimitrakópulos, die aan het schrijven van zijn groot werk zelfs het kleinood zijner oogen bijna geheel ten offer heeft gebracht.

Amsterdam. H. C. Muller.

K. Brugmann, *Grundriss der vergleichenden Grammatik der Indogermanischen Sprachen.* 2 Bde (4 dln). Met Register. Strassburg, Trübner 1886—1893. 8°.

Het groote werk, door menigeen met zooveel spanning verbeid, ligt thans bijna voltooid vóór ons. Wat van af Bopp tot Schleicher gevonden, dikwijls ook verkeerd verklaard werd, wat daarna door rusteloozen ijver gezocht en tot helderheid werd gebracht, wat nog tot het gebied der (soms geniale) hypothesen behoort, dat alles heeft Brugmann trachten te vereenigen in één reuzenarbeid.

1) Ik voeg hierbij: ook van het Latijn, daar de Grieksche transscripties zeer gewichtig zijn voor de uitspraak van deze taal. Vgl. nog G. Édon, Écriture et prononciation du latin savant et du latin populaire, etc. Paris, 1882. 8°. 362.

Men zoeke in dit mijn artikel geen beoordeeling, die zij overgelaten aan de meesters der vergelijkende taalstudie ten onzent; mijn doel is niet meer dan een bescheiden aankondiging, waarbij ik van de gelegenheid gebruik maak om enkele vragen te doen, vooral wat het Grieksch betreft. Thans, nu wij Brugmann's Grundriss bezitten, met Prellwitz' onlangs verschenen Etymologisch Woordenboek als aanvulling, met zoo menig artikel in de bekende Duitsche tijdschriften, met de Einleitung van Hatzidakis als het begin van een compendium voor het latere Grieksch (zij het ook veelal nog een indigesta moles), nu kunnen wij gerust zeggen dat het Grieksch in al zijn uitgebreidheid de studie begint te vinden, die het verdient, en dat daarbij de z.g. klassieke philologen op de gelukkigste wijze de hand reiken aan de mannen der vergelijkende taalwetenschap.

Het zij mij vergund enkele punten aan te roeren. Deel I blz. 7—8 is bij het Albaneesch thans G. Meyer's Alban. Grammatik (1888) te vermelden [1], evenals ter zelfder plaatse vooral de Einleitung van Hatzidakis voor het Nieuw-Grieksch, wanneer men zich althans bepalen wil tot het werk, waarin het meeste, hier en daar nog te verwerken, materiaal ligt opgestapeld. — Bij het Gotisch, blz. 10, had wellicht nog kunnen worden vermeld het belangrijke fragment uit Const. Porphyrogenn., vermeld o. a. door Krumbacher in zijn Byz. Litt. 62, en gedeeltelijk medegedeeld in mijne Hist. Gramm. II 58. — Bij de Lautlehre, blz. 20 vlg., hoe geleerd en grondig ook behandeld, mis ik echter nog soms twee elementen, die vóór alles noodig schijnen, nl. duidelijkheid en eenheid. Duidelijkheid schijnen de Duitschers, zelfs de groote phoneticus Sievers, nog niet altijd te kunnen bereiken (hoe onhelder is ook vaak Seelmann in zijne behandeling der uitspraak van het Latijn!) en eenheid is in het algemeen nòg niet verkregen, zelfs onder de meesters

1) Dezelfde verdienstelijke grammaticus velde, onder al de critici, het hardste oordeel over mijne Hist. Grammatik, in Berl. Phil. Woch., April 1892. Billijkheidshalve zij echter vermeld dat hij zelf in zijne Griech. Grammatik het middel- en nieuw-Gr. bijna in het geheel niet vergeleken heeft! Wie het eerst een nieuwen weg inslaat, kan het minst fouten vermijden, en heeft althans recht op eenige waardeering. Deze geest van waardeering ontbreekt ook geheel aan Alb. Thumb, zie diens art. over mijn werk in den Indogerm. Anzeiger II 2.

dezer bloeiende en dagelijks vooruitgaande wetenschap. Meer eenheid althans in de transscriptie, ter wille van een phonetisch alphabet, dunkt mij gewenscht, schoon volkomen eenheid zal moeten blijven behooren tot de pia vota, wegens de hieraan verbonden overwegende bezwaren [1]. — Dat Brugmann het z.g. Erasmiaansch beginsel, hetwelk velen op de Gr. uitspraak toepassen, niet (althans niet consequent) huldigt, blijkt o. a. uit zijne behandeling der uitspraak van het oud-Iersch en het Gotisch, blz. 28—29 [2]. — Op blz. 38 had ik verwacht Gr. ὄϝις = ὄις = οἶς. — Op blz. 37 staat λίπος, terwijl de Gramm. ook λῖπος bieden. — Op blz. 39 kon naast vīra- en veiro- ook vermeld ἥρως en weer-(wolf). — Op blz. 52 is hetgeen omtrent ei̯ in λείπω wordt meegedeeld in tegenspraak met de (althans te vermelden) resultaten van het epigraphisch onderzoek van Pappadimitrakópulos, zie b. v. Hellas II 271 en passim. — Op blz. 64 zal wellicht in plaats van η = offenes ē, beter een tusschenvorm als $\frac{\text{e}}{\text{i}}$ moeten worden aangenomen. — De „attische Reduplication" op blz. 69, als meer eigenaardig aan het oudere Grieksch, blijft steeds een min juiste titel. — In de uitspraak-kwestie redeneert Brugmann wel zeer voorzichtig, maar veel schijnt mij nog onzekerder dan het door hem wordt aangenomen, zooals b. v. op blz. 122 j spirantisch eerst vele eeuwen na Christus (juvenis-giovane; jeune), waarmede de resultaten van Karsten, Uitspr. van het Latijn, blz. 90, te vergelijken zijn, ofschoon het m. i. zeer twijfelachtig blijft of het begin der latere, laat ons zeggen romaansche, uitspraak niet veel vroeger geplaatst moet worden. — Bij ταλαύρινος en andere dgl. woorden op blz. 150 is wellicht in het geheel geen diphthong aan te nemen, zooals Brugmann en velen met hem nog doen. — Bij πρακνόν, περκνός blz. 236 is te vergelijken Dossios, Ngr. Wortbildungslehre blz. 6. — Op blz. 292 (en op meer plaatsen) is aan te teekenen dat B. schrift en uitspraak van de letter ζ nog altijd te

---

1) Vgl. b. v. de artikelen van Monier Williams en Feer in de Actes van het 6e Orient. Congres (1885).

2) Men maakt gewoonlijk een fout door niet te onderscheiden tusschen digraphen en echte diphthongen, vgl. hierover nog mijn art. in Conjunctis Viribus, Nov. 1889, blz. 94—106.

veel van elkander scheidt, of liever die beide met elkaar verwart; was ζ niet reeds in den klassieken tijd de graphische uitdrukking van ĝį (= dj ongeveer)? Men vgl. de resultaten van Kern, Hellas II 88 [1]). — Hetgeen wordt medegedeeld over ὄφιν bij Hom., blz. 366, is anders verklaard in Hellas III 19. — Op blz. 484 kon als voorbeeld van dissimilatie τράπεζα uit τετράπεζα vermeld. — Op blz. 530 vlg. bevredigt mij volstrekt nog niet de behandeling van het accent, schoon 't hier de plaats niet is deze zaak uitvoerig te onderzoeken. In 't algemeen zou ik willen vragen, of de onderscheiding tusschen exspiratorisch en muzikaal accent, in den zin zooals B. (en met hem de meeste andere Duitschers) het doet, wel principieel juist is? Mij dunkt dat hier nog veel te doen en veel te verklaren is, en dat de nevelachtigheid der theorie in deze bladzijden slechts het gevolg is van gemis aan scherpte en duidelijk begrip. Ook na Wheeler's scherpzinnig boek is nog lang niet alles opgehelderd, de studie der levende taal, vergeleken met de gegevens der oude grammatica, der muziek en metriek, zal hier nog veel nieuws leeren; misschien zelfs zouden wij nù reeds zoover kunnen gaan van geheel te verwerpen wat B. op blz. 546 over het Gr. accent leert [2]). Verklaring uit de levende taal, zooals op blz. 553 Trícasses uit fr. Troyes (= * Trícas), komt bij B. betrekkelijk zeldzaam voor, hetgeen ik betreur, want mag men hem wel toegeven hetgeen hij op blz. 534 beweert, dat de accentuatie eener taal in betrekkelijk korten tijd geheel kan veranderen? Is niet veeleer, zooals ook Littré meende, het tegendeel het geval?

In Deel II blz. 86 kon bij de Nominalcomposita het art. over Dvandvacomp. van Pavolini in Hellas III 290—94 vermeld worden, waar veel voorbeelden staan, die trouwens uit de middeleeuwsche letterkunde zeer kunnen worden aangevuld (b. v.

1) Aldus verklaart men ook beter φύζα = φυγ-ια, blz. 314, en meer dgl. vormen. Op verwisseling van schrift met uitspraak immers berust het op blz. 364—65 medegedeelde, over ζ = zd, enz. Het komt mij voor dat dit geheele punt in de Gr. grammatica's omwerking verdient. Dat Br. zelf „schwankt", blijkt uit zijn werk I 451.

2) De „gewisse Thatsachen der Metrik", aldaar genoemd, moeten m. i. hoofdzakelijk of uitsluitend aan het verval der muziek, en dus der muzikale voordracht, worden toegeschreven.

uit het ridderepos Digénis Acritas). — Bij de Cardinalia *δέκα δύο*, *δέκα τρεῖς* enz., op blz. 485 vermeld, is aan te teekenen dat deze vormen reeds in de 4e eeuw vóór Chr. voorkomen, vgl. Hatz. Einl. 151. — De vorm *αἰναρέτη*, op blz. 525 aangehaald, wordt door v. Leeuwen betwijfeld, Ilias XVI 31. — Bij de ti- of i-stammen in het Latijn, blz. 533, blijft te onderzoeken of men wel met zekerheid van i-stammen spreken mag, en of analogie, welluidendheid, enz. niet heeft medegewerkt tot het vormen van den Gen. Plur. op ium. — Bij het woord *δεῦρο*, uit *δε-ϝροπ* of *δευ-ϝροπ* (blz. 562) is, evenals bij vele andere woorden, op de zeer oude uitspraak van *ευ* = ew (ef) te letten, welke overgang reeds lang vóór Chr. schijnt te hebben plaats gehad.

Maar genoeg, want bij eene zoo uitgebreide stof zal altijd eenige nasprokkeling kunnen overblijven. De aangehaalde voorbeelden mogen dan ook alleen toonen met hoeveel belangstelling ik den aanvang heb gemaakt met het bestudeeren van Brugmann's werk; vooral hoop ik dat zij niet aan vitzucht zullen worden toegeschreven, want vóór alles past ons dankbaarheid jegens den geleerde, die het gebouw tracht op te trekken, waarvoor de bouwstoffen sedert tientallen van jaren door zoovele honderden arbeiders geleverd zijn.

Onlangs verscheen, als tweede gedeelte bij dit werk, de *Vergleichende Syntax* der indogermanischen Sprachen, van B. Delbrück. I. Theil, Strassburg, Trübner 1893. 8°. 795 blz. Over dit standaardwerk van den schrijver der Syntaktische Forschungen, van het bekende boekje over de naamvallen, enz.; standaardwerk, dat zich waardig aan Brugmann's Grundriss aansluit, handel ik in een volgend artikel.

Amsterdam. H. C. MULLER.

DER NAME „MOREA".

Der moderne Name „Morea" für den alten Peloponnes hat den Etymologen immer Schwierigkeiten bereitet. Jetzt scheint durch die Untersuchungen des Dr. Hatzidakis in Athen genügendes Licht über den streitigen Gegenstand verbreitet worden zu sein, und vermuthlich werden auch weitere Kreise die Forschungsergebnisse des jungen Gelehrten mit Interesse anhören.

Zum ersten Male findet sich der Name „Morea" im Jahre 1111 in einem Manuscripte des Britischen Museums zu London. Es heisst da am Schlusse: „Gedenke, o Herr, deines Knechtes, der dieses Buch geschrieben hat, des Mönches Andreas von Deiner katholischen Kirche zu Oleni (einem Orte) des Moreas". Der Name war also beinahe 100 Jahre vor der Besitzergreifung des Landes durch die Franken schon vorhanden, und kann somit nicht von fränkischem Ursprung sein.

Die älteste und immer noch beliebteste Erklärung ist im 17. Jahrhundert von Guilletière aufgestellt worden, sie bezieht das griechische morea = Maulbeerbaum auf die Gestalt der Halbinsel, die einem Maulbeerblatte ähnlich ist. Eine solche Benennung könnte nur von Gelehrten herrühren, die bei Betrachtung der Landkarte durch Reflexion zu dem Vergleich gekommen sein könnten, etwa wie man die Gestalt Italiens mit einem Stiefel zu vergleichen pflegt. Aber eine so gelehrte Wahrnehmung würde schwerlich volksthümlich geworden sein, noch weniger den alten Namen der Halbinsel verdrängt haben. Zudem ist aus den citirten Worten der Londoner Handschrift auch nur zu entnehmen, dass damals die Gegend um Oleni, d. h. Elis oder ein Theil davon, den Namen „Moreas" geführt hat. Die Einwohner der Maina rechnen sich selbst heutzutage nicht zu Morea, sondern wenden den Namen nur auf die nördlich von ihnen sitzenden Bewohner der Halbinsel an.

Fallmerayer, der die heutigen Griechen für Slaven erklärte, eiteten den Namen Morea vom slavischen morje = Meer ab,

und neuerdings hat der bulgarische Schriftsteller Gennadieff diese Etymologie wieder aufgegriffen, um damit zu beweisen, dass der Peloponnes im Mittelalter ein slavisches Land gewesen sei. Im Deutschen haben wir ja Ortsnamen wie Meerane und Frauensee, die urkundlich Meer (mare) und See (lacus) heissen, aber davor steht ursprünglich allemal eine Präposition mit dem Artikel wie bî dem oder ze dem (lateinisch ad oder apud), die erst mit der Zeit weggefallen sind. Ein ähnliches Verhältnis findet bei Morea nicht statt, der Name steht gleich bei seinem ersten Auftreten ohne Zusatz einer Präposition. Dass aber Namengeber einem Lande den einfachen Namen „Meer" zuertheilt hätten, ist undenkbar.

Andere meinen, Morea sei durch Umstellung aus Romea entstanden, wie ja die Neugriechen bis zur Erkämpfung ihrer Unabhängigkeit von den Türken sich nicht Hellenen nannten, sondern Romeer. Die byzantinischen Besitzungen in Europa und Asien hiessen jedoch während des Mittelalters Romania und nicht Romea. Ausserdem waren die Bezeichnungen Romania, Romeer, romäisch in der Kirche und im öffentlichen Leben so gebräuchlich und festgewurzelt, dass die Umstellung ganz unwahrscheinlich sein würde, selbst wenn sie keine lautlichen Bedenken gegen sich hätte.

Veranlasst durch die Wahrnehmung, dass der Name Morea ursprünglich nur für Elis oder einen Theil davon bezeugt ist, forschte der griechische Gelehrte Sathas nach, ob dort etwa ähnlich lautende Orte im Alterthum vorhanden gewesen seien. Er fand in der That Zeugnisse für die Existenz einer Stadt, die Margana, Margäa, Margalä, und im 5. Jahrhundert n. Chr. Margäa genannt wird. In diesem Margäa glaubte er den Ursprung der Benennung Morea entdeckt zu haben, und Gustav Meyer (Graz) schloss sich der Sathas'schen Ansicht an, indem er die Etymologie Margäa-Morea für die erste wissenschaftliche erklärte. Aber auch sie ist unhaltbar. Margäa ist ein völlig bedeutungsloses Oertchen gewesen, die Uebertragung seines Namens auf die ganze Landschaft würde unbegreiflich sein, da vielmehr Korinth und seit dem 9. Jahrhundert Patras die tonangebenden Städte dort waren. Dass Morea jemals der Name einer Stadt gewesen sei, widerspricht den beglaubigten

Thatsachen, denn die literarischen Zeugnisse sprechen immer nur von einer Gegend oder einem Landstriche Morea. Der Uebergang von Mar- zu Mor- wäre unanstössig, dagegen würde der Ausfall des g den Lautgesetzen des Mittel- und Neugriechischen durchaus zuwider sein. Endlich darf auch nicht übersehen werden, dass Margää weiblichen Geschlechts ist, Morea(s) aber männlichen. Ein Genuswechsel dieser Art würde völlig vereinzelt dastehen, denn überall, wo griechische Städte ihren Namen auf die umliegende Landschaft ausgedehnt haben (wie Livadia, Larissa, Tripolitza, Kalamata u. a. m.), hat die Landschaft mit dem Stadtnamen auch dessen unverändertes grammatisches Geschlecht übernommen.

Kaum ernsthaft zu nehmen ist die Ableitung, die Zachariä v. Lingenthal gelegentlich einmal aufgestellt hat. Er meint, Elis habe den Beinamen anoreios d. h. „das tiefliegende" gehabt, aus diesem Beiwort sei durch leichte Veränderung amoreios geworden, und dies habe sich dann mit abermaliger Veränderung zu Amorea-Morea substantivirt. Die Behauptung, Elis habe jenes Beiwort getragen, entbehrt jeder Unterlage, und ausserdem wechseln im Griechischen die beiden Nasale n und m zwischen Vocalen niemals.

Hatzidakis kommt schliesslich auf das von Guilletière angesetzte Etymon morea = Maulbeerbaum zurück, aber mit ganz anderer Deutung. Nicht die äussere Aehnlichkeit der Halbinsel mit einem Maulbeerbaumblatte habe den Namen aufgebracht, sondern das Vorhandensein vieler Maulbeerbäume. Aus dem Femininum morea wird der masculine Sammelname moreas gebildet = Hain oder Anpflanzung von Maulbeerbäumen. Ein directer Nachweis dafür, dass im Mittelalter Elis reich an Maulbeerbäumen gewesen sei, kann zwar nicht geführt werden, aber der Rückschluss darauf ist wegen einer bestimmt nachweisbaren Thatsache kaum abzulehnen. Patras ist heutzutage der Haupthandelsplatz für Rosinen, und das Hinterland, wo die Weintrauben dafür gebaut werden, ist in erster Linie das fruchtbare Elis. Im Mittelalter wurde der Weinbau dort nicht getrieben, wohl aber stand damals im Peloponnes die Seidenzucht in höchster Blüthe, und Patras war der Handelsplatz für die gewonnenen Seidengewebe. Der Vergleich mit der Gegenwart

weist entschieden darauf hin, dass auch in jener Zeit das gesegnete Elis die Hauptgegend für Anpflanzung von Maulbeerbäumen zur Zucht der Seidenraupen gewesen ist. Wahrscheinlich zeichnete sich die Gegend von Oleni besonders durch ihre Maulbeerbäume aus, und erhielt zuerst den Namen „Moreas", der sich dann auf ganz Elis ausdehnte. Als die Franken in den Peloponnes einrückten, gewannen ihre Fürsten eine unmittelbare Herrschaft nur in Morea-Elis, und residirten dort in den Städten Andravida und Glarenza. Dass der Landschaftsname Morea nach und nach für das ganze, den Franken auch indirect unterworfene Gebiet der Halbinsel angewandt wurde, scheint folgendermassen gekommen zu sein. Jahrhunderte lang hatten die Byzantiner im Süden und Osten des Peloponneses von ihren Festungen Malvasia, Maina und Misithra aus beständig mit den Franken zu kämpfen, und mussten daher das fränkische Gebiet so oft im Munde führen, dass die kurze und bequeme Bezeichnung Morea wohl ganz unwillkürlich auf das gesammte fränkische Gebiet überging. Aus demselben Umstande erklärt es sich, dass die Bewohner der entlegenen südlichen Landzunge Maina in Erinnerung an die frühere Byzantinerherrschaft noch jetzt von dem Namen des einstigen Frankengebietes für sich nichts wissen wollen, sondern sich in einen Gegensatz zu Morea stellen.

Die Vermuthung des Dr. Hatzidakis hat viel für sich, es wird zu ihrer völligen Bekräftigung nur noch darauf ankommen, ein paar literarische Nachweise für die mittelalterliche Maulbeerzucht in Elis beizubringen.

Weimar. Dr. P. Mitzschke.

[illegible]

ON HIS LUTE.

Translated from Anacreon.

Fain would I sing Atrides' line,
And fain of Cadmus speak;
But on its chords my lute divine
Doth Love's sole praises seek.

I changed those erring strings of late,
And all my lyre as well;
But, as I sung Heracles' toils,
My lyre on Love did dwell.

Henceforth, my heroes, now farewell,
My lyre is not for you;
For only Love its chords can swell;
To Love its songs are due.

Brighton. LAUNCELOT DOWDALL.

ΕΙΣ ΛΥΡΑΝ.

Θέλω λέγειν Ἀτρείδας,
θέλω δὲ Κάδμον ᾄδειν·
ἁ βάρβιτος δὲ χορδαῖς
Ἔρωτα μοῦνον ἠχεῖ.
ἤμειψα νεῦρα πρώην,
καὶ τὴν λύρην ἅπασαν,
κἀγὼ μὲν ᾖδον ἄθλους
Ἡρακλέους· λύρη δὲ
Ἔρωτας ἀντεφώνει.
Χαίροιτε λοιπὸν ἡμῖν,
ἥρωες· ἡ λύρη γὰρ
μόνους Ἔρωτας ᾄδει.

ANACREON.

DER LEIB.

Als einst auf Idas Höhen
Dich Paris nackt gesehen,
Hat, Venus, er beim Kiesen
Als schönste Dich gepriesen.

Doch wenn enthüllt sich hätte
Ihm noch ein Leib, ich wette,
Du hättest, hör's mit Bangen,
Den Apfel nicht empfangen!

Wie könnt' ein Mund es wagen,
Sein Lob Dir recht zu sagen?
Wie könnte wohl in Bildern
Ein Stift ihn würdig schildern?

Willst Du, so komm im Dunkeln,
Wenn nur die Sterne funkeln,
Dann werd' ich, kannst Du schweigen,
Ihn unverhüllt Dir zeigen!

Weimar. PAUL MITZSCHKE.

Σ Ω Μ Α.

Ὁ Πάρις, Ἀφροδίτη,
Τὸ κάλλος σου κηρύττει,
Ὁποῦ γυμνὸ 'ς τὴν Ἴδα
Τὸ εἶδε παρ' ἐλπίδα.

Μ' ἂν ἔβλεπεν ἀκόμα
Γυμνὸ ἕν' ἄλλο σῶμα,
Σὲ λέγω, ἀπ' τὸν φίλο
Δὲν ἔπαιρνες τὸ μῆλο.

Ποῦ στόμα, πῶς τὰ χείλη,
Τί χέρι, ποιὸ κοντῆλι
'μπορεῖ ν' ἀποτολμήσῃ
Νὰ σὲ τὸ ζωγραφίσῃ;

Ἂν θέλεις, ἔλα βράδυ
Τὴ νύχτα 'σ τὸ σκοτάδι,
Νὰ πιάσω νὰ τ' ἀνοίξω,
Γυμνὸ νὰ σὲ τὸ δείξω.

Ἀ. ΧΡΙΣΤΟΠΟΥΛΟΣ.

DIE UNGLÜCKSBOTSCHAFT.

Verwünschte, gift'ge Fabelei,
Du schlangenfalsche Lästerei,
Voll herber Unglückskunde,
Voll Trug zu jeder Stunde;

Warum zermalmte dich kein Blitz,
Bevor dein schnöder Aberwitz
Sich unterfing, die Schrecken
Mir höhnisch zu entdecken?

Nein! Meine Holde lebt ja doch
Mit allen ihren Reizen noch!
Wie darfst du, Schurkin, wagen,
Das Gegenteil zu sagen?

Wie kannst du solchen Märchenkram
Verbreiten ohne Scheu und Scham?
Wer hiess, um mich zu kränken,
Dich solchen Lug erdenken?

Hinab mit dir, du Heuchlerin,
Beschwingte falsche Schwätzerin!
Stürz' in des Hades Klüfte,
In ewig finstre Grüfte!

Weimar. PAUL MITZSCHKE.

ΦΗΜΗ.

Βάσκανη Φήμη, Φθονερή,
Φιδογλωσσοῦ Φαρμακερή,
Πικρὴ κακομηνύτρα,
Καὶ πάντοτε πλανήτρα·

Δὲν σὲ χτυποῦσ' ἡ ἀστραπή,
Προτοῦ νὰ φθάσῃ, νὰ μὲ 'πῇ
Ἡ ἄπονή σου γλῶσσα
Τὰ τρομερὰ τὰ τόσα;

Ζῇ ἡ ἀγάπη μου· καὶ ζῇ
Μ' ὅλα τὰ κάλλη της μαζί·
Καὶ πῶς ἐσύ, κακία,
Νὰ 'πῇς τὰ ἐναντία;

Πῶς νὰ προφέρῃς, 'σὰν πιστά,
Τὰ τόσα λόγια τὰ πλαστά;
Ποιός σ' εἶπε, νὰ τὰ πλάσῃς,
Νάρθῇς νὰ μὲ γελάσῃς;

Ἄμποτ' ἐσύ, 'ποῦ πηλαλεῖς
Καὶ τέτοιαις εἴδησαις λαλεῖς,
Νὰ γρεμνισθῇς 'σ τὸν Ἅιδη
'σ τ' ἀτέλειωτο σκοτάδι.

Ἀ. Χριστόπουλος.

DER HAHN.

Hahn, du ew'ger Plager du,
Morgentraumverjager du,
Lass das Flügelschwingen sein,
Stell das garst'ge Singen ein!

Frechheit ist's und kecker Hohn,
Stört mit seinem Meckerton
Solch ein arges Tier wie du
Mir den Traum und mir die Ruh!

Warum achtst du, dummer Wicht,
Meinen sanften Schlummer nicht?
Stell doch das Gezeter dein,
Nächtlicher Trompeter, ein!

Aber wart' nur! Fass ich dich
In der Früh', dann lass ich dich
Tanzen nach den Melodien,
Die aus deiner Kehle ziehn!

Weimar. PAUL MITZSCHKE.

ΠΕΤΕΙΝΟΣ.

Ἄχ ἐχθρὲ παντοτεινέ,
Νυχτοκράχτη πετεινέ,
Τί τινάζεις τὰ Φτερά
Καὶ Φωνάζεις τρομερά;

Οὔτε 'ς τ' ὄνειρο, σκληρέ
Καὶ αὐθάδη τολμηρέ,
Δὲν μ' ἀφίνεις νὰ χαρῶ
Τὴν ψυχήν, 'ποῦ λαχταρῶ;

Τί ἀσίγητ' ἀγρυπνᾷς
Καὶ λαλεῖς καὶ μὲ ξυπνᾷς
Μὲ αὐταίς σου ταὶς τρανaίς
Καὶ πανtάγριαις Φωναίς;

Ἂν σὲ πιάσω, δυστυχῆ,
Μὲς τὰ χέρια μ' τὸ ταχύ,
Θὰ σὲ μάθω, νὰ πηδᾷς
'ς τὸν ἀχό, 'ποῦ τραγουδᾷς!

Ἀ. Χριστοπουλος.

DANAË.

Translated from the Greek of Simonides.

When moaning winds and raging sea
Burst madly 'gainst the tiny ark,
Imprisoned, weeping Danaë
Gazed forth with terror on the dark:
Then — pressing Perseus to her breast —
„My child", she cries, „what fears assail
Thy mother's heart, whilst thou dost rest!
To break thy sleep no storms avail!
Thy ship — a prison clamped with brass —
The starless night is robed in gloom —
Above thy clustering tresses pass
The waves, the wild wind's hollow boom;
Thou heed'st it not, poor little dear!
In purple robe reposing there;
Ah! could'st thou know thy mother's fear,
Thou 'dst hearken to a mother's prayer.
Sleep on, my babe! sleep, raging sea,
Alarms, that rack my heart, be still!
Thine anger change in love to me,
O father Zeus, with altered will;
But if too bold my prayer and wild,
Forgive a mother for her child!"

Brighton. LAUNCELOT DOWDALL.

ΔΑΝΑΗ.

Ὅτε λάρνακι ἐν δαιδαλέᾳ
ἄνεμός τέ μιν πνέων κινηθεῖσά τε λίμνα
δείματι ἤριπεν, οὔτ' ἀδιάντοισι παρειαῖς,
ἀμφί τε Περσέϊ βάλλε φίλαν χέρα,
εἶπέ τ'· ὦ τέκος, οἷον ἔχω πόνον·
σὺ δ' ἀωτεῖς, γαλαθηνῷ τ' ἤτορι κνώσσεις ἐν ἀτερπεῖ
δούρατι χαλκεογόμφῳ,
νυκτὶ ἀλαμπεῖ κυανέῳ τε δνόφῳ σταλείς·
ἅλμαν δ' ὕπερθε τεᾶν κομᾶν βαθεῖαν
παριόντος κύματος οὐκ ἀλέγεις,
οὐδ' ἀνέμου φθόγγον,
πορφυρέᾳ κείμενος ἐν χλανίδι, καλὸν πρόσωπον.
Εἰ δέ τοι δεινὸν τό γε δεινὸν ἦν,
καί κεν ἐμῶν ῥημάτων λεπτὸν ὑπεῖχες οὖας.
κέλομαι δ', εὗδε βρέφος, εὑδέτω δὲ πόντος,
εὑδέτω δ' ἄμετρον κακόν·
μεταιβολία δέ τις φανείη, Ζεῦ πάτερ, ἐκ σέο·
ὅτι δὲ θαρσαλέον ἔπος
εὔχομαι νόσφιν δίκας, σύγγνωθί μοι.

Fr. 37. B. ΣΙΜΩΝΙΔΗΣ.

WISSENSCHAFTLICHE UND ANDERE VEREINE UND ZEITSCHRIFTEN

welche ein Tausch-Exemplar der Hellas empfangen.

1. Anaplassis (Société), Athènes.
2. Architectura, Orgaan van het Genootschap Architectura et Amicitia, Amsterdam (adres: Amer. Hotel).
3. Association Hellénique, Constantinople.
4. Association pour l'encouragement des études grecques, 17 rue Bonaparte, Paris.
5. Athina (Revue), à l'adresse de M. G. N. Chatzidakis, Athènes.
6. Journal Anatoli, île de Syra, Grèce.
7. Bibl. Philol. Classica, Adresse S. Calvary & C°., Berlin.
8. British Museum, London (F. G. Kenyon Esq.).
9. Bibliothèque Nationale, à Athènes.
10. Bulletin de Correspondance Hellénique, École Française d'Athènes.
11. Classical Review, London. (D. Nutt & Co).
12. Cercle Militaire des Officiers, à Athènes.
13. Centralblatt (Litterarisches), Dr. Ed. Zarncke, Leipzig.
14. Fleckeisen's Jahrbücher, Leipzig.
15. Journal Iris, Boucarest, Roumanie.
16. John Hopkins University, Journal of Philology, Baltimore, U.S.
17. Journal Ephimeris, Athènes.
18. Journal Palingenesia, Athènes.
19. Journal Nea Himera, Triest.
20. Journal Phanos, île de Syra, Grèce.
21. Listy Filologicke, Prag.
22. Litteraturblatt (Oesterreich), Wien I, Annagasse 9.
23. Mnemosyne, Leiden. (E. J. Brill).
24. Museum (Maandblad), Wolters, Groningen.
25. Philologus, Göttingen.
26. Revue Hestia, Athènes.
27. Revue L'Orient, 147 Boul. St. Michel, Paris.
28. Revue des études grecques, Paris (voir: Association, etc. N°. 4).

29. Revue de Philologie, Paris.
30. Red. des Humanist. Gymnasiums, Dr. G. Uhlig, Heidelberg.
31. Studien (Leipziger) z class. Philologie, S. Hirzel, Leipzig.
32. Société Parnassós, Athènes.
33. Smithsonian Institution, Washington, U. S. of America.
34. Souris, réd. du journal Romiós, à Athènes.
35. Wochenschrift f. Klass. Philologie, Berlin.
36. Wochenschrift (Berl. Philol.), Calvary & C°., Berlin.
37. Wochenzeitung (Deutsche) in den Niederlanden. Red. A. Prell, Hasselaarsplein 27, Haarlem.
38. Zeitschrift f. d. Gymnasialwesen, Leipzig.

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΤΗΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ.

I. Βιβλία.

Report (Annual) of the Board of Regents of the Smithsonian Institution, etc. etc. 2 vol. Washington 1891. 8°.

Valeton (I. M. J.), De loco quodam Xenophontis interpretando (Ex syll. comment. quam obtul. phil. batavi V. Cl. Const. Conto).

Mey (H. W. v. d.), Ad Theophrasti Characteres. (Ex syll. comment. quam obtul. phil. batavi V. Cl. Const. Conto.

Aristophanis Vespae. Cum prolegomenis et commentariis edidit J. van Leeuwen J.f. Lugd. Bat. E. J. Brill 1893. 8°. 169 S.

Prolegomena p. I—XL. — Vespae. — Appendix p. 160—165.

Wied (Carl), Ὁμιλεῖτε Ἑλληνικά (Sprechen Sie Neugriechisch?) — Neugr. Sprachführer, enth. eine kurze Grammatik, Gespräche und Lesestücke, für Reisende und Studirende. 3e verbess. Auflage. Leipzig, 1893, Koch's Verlag. 8°. 109.

[Scheint uns empfehlenswerth. Nur behauptet der Verf. zuviel, wenn er in seiner Vorrede sagt, dass die Werke der ngr. Schriftsteller den klassischen Mustern „nahe" kommen, das ist doch wohl etwas übertrieben. Neben dem Sprachführer des Herrn Mitsotakis, welcher jedoch unserer Meinung nach die feinere Sprachform viel zu wenig berücksichtigt, scheint uns dieses Büchlein Empfehlung zu verdienen. Die Lesestücke

am Schluss könnten erweitert werden, es sollten, ebenso wie ich es im 2en Theile meiner Grammatik gethan habe, mehr die verschiedenen Sprachformen neben einander zum Vorschein kommen. — M.].

Ροΐδης (Ε. Δ.), Τὰ εἴδωλα. Γλωσσικὴ μελέτη. ἐν Ἀθήναις, ἔκδοσις Ἑστίας. 1893. 8°. 404 σελ.

Μπουκουβάλας (Γ.), Περὶ διδασκαλίας ἀρχαίων ἑλληνικῶν δραμάτων ἐπὶ τῆς σημερινῆς σκηνῆς. ἐν Ἀθήναις. 1893. 8°. 23.

Nicephorus. — Μάρκος ὁ Εὐγενικὸς καὶ Βησσαρίων ὁ Καρδινάλις, εὐθύνας, ὡς πολιτικοὶ τοῦ ἑλλ. ἔθνους ἡγέται, τῇ ἱστορίᾳ δίδοντες (οἷς προστίθ. καὶ πραγμ. περὶ τῆς ἐν Βασιλείᾳ συνόδου 1433—37), ὑπὸ Νικηφόρου Ἀρχιεπ. π. Πατρῶν (τοῦ Καλογερᾶ). Ἀθήνησι, 1893. 8°. 135.

[Ἡ οὕτως ἐπιγεγραμμένη πραγματεία ἀνεγνώσθη ἐν τῇ Ἀθήνησιν Ἑταιρείᾳ „Ἑλληνισμός", κατὰ τὰς Κυριακὰς τῆς μεγάλης Τεσσαρακοστῆς τοῦ ἐνεστῶτος ἔτους 1893].

Παρνασσός — Φιλολογικὸς Σύλλογος — Λογοδοσία τῶν κατὰ τὸ ΚΖ' ἔτος γενομένων (1891—1892), ὑπὸ Σ. Μπαλανοῦ προέδρου. ἐν Ἀθήναις 1893. 8°. 218.

Καμπουρόγλου (Δ. Γ.), Ἱστορία τῶν Ἀθηναίων, Τουρκοκρατία. Περίοδος πρώτη 1458—1687. Τόμος II. ἐν Ἀθήναις 1893. 8°. σελ. 249—332.

—— Μνημεῖα τῆς Ἱστορίας τῶν Ἀθηναίων, Τουρκοκρατία, τόμ. III. ἐν Ἀθήναις 1892. 8°. σελ. 161—332.

Πολίτης (Ν. Γ.), Χάρυβδις. — Ἀνατύπωσις ἐκ τῆς Ἀρχαιολ. Ἐφημερίδος. Ἀθήν. 1893. 8°. 11.

Σκαλτσούνη (Ι.), Περὶ γενέσεως τοῦ ἀνθρώπου. Ἁρμονίαι χριστιανισμοῦ καὶ ἐπιστήμης. Ἀθήν. 1893. 8°. 536.

Monuments grecs, publiés par l'Association pour l'encouragement des études grecques en France. IIe volume. Paris 1893. 4°. 47.

Kassai (Gust.), Πλατωνικὰ ζητήματα. Budapest 1893. 4°. [1]).

1) I Kap. enthält: Ἐκτιμῶνται ὀρθῶς ἅπαντα τὰ τεκμήρια, τὰ ὁποῖα ἐπιμαρτυροῦσι τὴν τῶν ὑπ' ὄνομα τοῦ Πλάτωνος διασωθέντων συγγραμμάτων γνησιότητα. (Geschrieben in reinem neuhellenisch).

II. Περιοδικὰ

Συγγράμματα.

Vox Gymnasii, Orgaan voor Neêrlands gymnasiasten. 4e Jaarg. 1893.

Rundschau (**Neue** Philologische). Jahrg. 1893. N°. 1—7. Gotha.

Ἑστία *εἰκονογραφημένη. ἐν* Ἀθήναις.

Litteraturblatt (Oesterreichisches). II Jahrg. N°. 2—13. Wien.

Listy Filologické. Ročník dvacátý. Sešit I a III. v Praze 1893.

Gymnasium (**Das Humanistische**) III. Jahrg. Heft IV. Heidelberg 1893.

Museum, maandblad voor philologie en geschiedenis. 1e Jaarg. N°. 1—2. Groningen 1893.

Architectura, Orgaan van het Genootschap Architectura et Amicitia, Amsterdam. — Jaargang 1893.

ΦΥΣΙΣ (Ἡ), *ἐγκυκλοπαιδικὸν σύγγραμμα μετ' εἰκόνων. ἐν Ἀθήναις* 1893.

Revue d'exégèse mythologique, rédigée par M. l'Abbé Fourrière, curé d'Oresmaux (Somme). IIe année, N°. 8. Juillet-Août 1893. Amiens, 8°.

ΑΘΗΝΑ, *σύγγραμμα περιοδικὸν τῆς ἐν Ἀθήναις Ἐπιστημονικῆς Ἑταιρείας*, Τόμος IV 4—V 1. *Ἀθήνησιν* 1892—1893.

Bulletin de correspondance hellénique. Athènes, Grèce 1893.

Revue des études grecques, Paris 1893.

Blätter (**Burschenschaftliche**), Berlin 1. Mai—1. Juni 1893. S. 34 ff. Anakreon und Christópulos, von Dr. P. Mitzschke (Einleitung über Leben und Werke des Christópulos, und Uebersetzung sämmtlicher 26 Trinklieder des modernen Anakreon).

III. Ἐφημερίδες.

Νέα Ἡμέρα, ἐν Τεργέστῃ.

Ἐφημερὶς τῆς Κυβερνήσεως τοῦ Βασιλείου τῆς Ἑλλάδος. 1893.

Παλιγγενεσία, ἐν Ἀθήναις.

Ἶρις (Ἡ) τῶν λαῶν τῆς Ἀνατολῆς, ἐν Βουκουρεστίῳ.

Φωνὴ τῆς Ἠπείρου, ἐκδίδεται κατὰ Παρασκευήν ἐν Ἀθήναις.

Φάνος, ἐν Ἑρμουπόλει Σύρου.

ΚΛΕΩΝ ΡΑΓΚΑΒΗΣ

Ἄλγη, λυρικαὶ ποιήσεις.

Ἐν Λειψίᾳ 1893.

„Τὰ φύλλα ταῦτα ἐβλάστησαν ἐπὶ τοῦ στελέχους τοῦ βίου κατὰ τὴν ὥραν τοῦ ἔαρος, δακρύβρεκτον, φεῦ, καὶ ταύτην, ἀλλὰ καταυγαζομένην ὁπωςδήποτε ὑπὸ τῶν ἀκτίνων τῆς σφριγώσης ἐλπίδος. Ἀνηρπάγησαν δὲ εἶτα ὑπὸ τῆς πνοῆς ἀμειλίκτου θυέλλης καὶ διεσπάρησαν ἀνεμοφόρητα τῇδε κἀκεῖσε, ὀλίγον γνωσθέντα καὶ ὡς ἐκ τοῦ φυσικοῦ περὶ τῆς ἀξίας αὐτῶν ἐνδοιασμοῦ, καὶ ὡς ἐκ τῆς καταστάσεως τῆς γλώσσης, ἥτις τοσοῦτον δυσχεραίνει πᾶσαν τοιαύτην σύνθεσιν. Ἤδη, ἀφοῦ παρῆλθεν ὁ βίος ἅπας ὡς γοργὸν ὄναρ, καὶ ὠχρὸς ἐπέστη ὁ χειμών, πρὶν ἢ καλυφθῶσι διὰ παντὸς ὑπὸ τὰς χιόνας τῆς λήθης, συλλέγονται ἔνθεν κἀκεῖθεν τῆς ἀτραποῦ, ἥτις ἄγει πρὸς τοὺς τάφους, ἐπὶ τῇ ἐλπίδι ὅτι διατηροῦσιν ἴσως εἰσέτι τὸ ἄρωμα τῶν νεκρανθέμων".

Ταῦτα προτάσσει πρὸς τοῖς ἄλλοις ὁ Κ. Κλέων Ῥαγκαβῆς, αἰτιολογῶν μετὰ κατανυκτικῆς ἀπαισιοδοξίας τὴν ἔκδοσιν τῶν λυρικῶν αὐτοῦ ποιημάτων. Δαψιλῶς μέτοχος τῶν πατρῴων ἀρετῶν, ὁ Κ. Ῥαγκαβῆς αἰσθάνεται ἐνδόμυχον ἀπογοήτευσιν ἐπὶ τῇ οἰκτρᾷ καταστάσει τῆς ἀρτιγεννήτου ἡμῶν φιλολογίας. „Ἐξωτερικῶς φθίνομεν (γράφει μετὰ φιλοπάτριδος ὀδύνης) καὶ δυσπραγοῦμεν ἐσωτερικῶς, τῆς νόσου διαδοθείσης εἰς πάντας τοὺς παράγοντας τοῦ δημοσίου βίου. Ἡ εὐπαίδευσις καχεκτεῖ, τὸ θέατρον, πρὶν ἡβάσῃ διὰ τοῦ δράματος καὶ τῆς κωμῳδίας, γεροντικῶς κωμειδυλλιάζει, ἡ φιλολογία σοβεῖ ἀνερμάτιστος, καὶ αὐτὴν τὴν ἀπαράμιλλον ἡμῶν γλῶσσαν, τὸ τιμαλφέστατον εὐκλεῶν προγόνων κληροδότημα, ὑποσκάπτουσί τινες ὅπως ἱδρύσωσιν ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τὸ μιξοβάρβαρον τραύλισμα, τὸ ἀπομεῖναν μετὰ τεσσάρων αἰώνων δουλείαν εἰς τὰ χείλη τῶν εἱλώτων". Ἀλλ' ὁ Κ. Ῥαγκαβῆς, καίτοι δυσανασχετῶν ἐπὶ τῇ ἐνεστώσῃ τοῦ πολιτικοῦ καὶ φιλολογικοῦ τῶν Ἑλλήνων βίου καχεξίᾳ, ἐλπίζει οὐδὲν ἧττον ὅτι τοὐλάχιστον ἡ καθαρεύουσα ἑλληνική, παρὰ πάσας τῶν χυδαϊστῶν τὰς ἀντιρρήσεις, θὰ προκόψῃ καὶ θὰ προβῇ χρόνου προϊόντος εἰς τελειότητα. „Διατρέφω τὴν

πεποίθησιν (γράφει) ὅτι ἀφοῦ ἡ γλῶσσα, ἡ ἀποτελματωθεῖσα ἐπὶ τουρκοκρατίας, ἐπανεῦρεν ἀκράτητος τὴν φυσικὴν αὐτῆς φορὰν, θέλει ἐπὶ τέλους παρακάμψει τοὺς σκοπέλους τούτους, καὶ, χείμαῤῥος εἰσέτι, θέλει ταχέως εὐρυνθῇ εἰς διαυγῆ λίμνην γλώσσης μονίμου καὶ καθεστηκυίας, εἰς λίμνην περικλείουσαν μὲν ἐν τῷ πυθμένι αὐτῆς πάντας τοὺς σμαράγδους καὶ σαπφείρους τῆς ἀρχαίας, ἀλλὰ καὶ κατοπτρίζουσαν συνάμα τὸ ἱλαρὸν στερέωμα τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος. Τὴν ἐλπίδα δὲ ταύτην μοὶ φαίνεται δικαιολογοῦσα ἡ θαυμασία πρόοδος, ἡ ἄχρι τοῦδε συντελεσθεῖσα, καὶ τὸ λίαν εὐφρόσυνον ἀποτέλεσμα, ὅπερ ἐξησφαλίσαμεν ἐντὸς ἡμίσεως αἰῶνος· διότι πράγματι ἡ γλῶσσα ἡμῶν, ὡς συνήθως τὴν σήμερον γράφεται ὑπὸ τῶν λογίων, τυγχάνει ἤδη ἀξία τῶν προγόνων, καὶ ἀποστομώσασα τοὺς ὀπαδοὺς τοῦ Φαλμεραϋερ, ἐπισύρει ἐφ' ἡμῶν ὀλονὲν ζωηρότερον τὸ ἐνδιαφέρον τῶν ἑλληνιστῶν". Φοβούμεθα ὅτι ἐνταῦθα ἡ αἰσιοφροσύνη τοῦ Κ. Ῥαγκαβῆ ὑπερέβη τὸ προσῆκον ὅριον· ἀπαιτεῖται εἰσέτι μεγάλη καὶ γόνιμος γλωσσικὴ ἐργασία, ὅπως ὁ γραπτὸς ἡμῶν λόγος προσλάβῃ ἔμπεδόν τινα τύπον, τὸ λεγόμενον δὲ ὅτι „ἡ γλῶσσα ὡς γράφεται νῦν παρὰ τῶν λογίων τυγχάνει ἤδη ἀξία τῶν προγόνων" ἀναιρεῖται δυστυχῶς οἴκοθεν ὑπὸ τῶν πραγμάτων, ἀναιρεῖται δὲ ἀῤῥήτως καὶ ὑπ' αὐτοῦ τούτου τοῦ Κ. Ῥαγκαβῆ, ὅστις μικρὸν ἔμπροσθεν μετὰ τοσούτου ἐγκαρδίου πόνου καθωμολόγησε τὴν „θλιβερὰν τοῦ ἐθνικοῦ ἡμῶν βίου περίοδον".

Ὁ Κ. Ῥαγκαβῆς εἶναι ὁπωσδήποτε ἐκ τῶν ὀλίγων ἐκείνων λογίων, ὧν ὁ γλαφυρὸς καὶ ἐπαγωγὸς κάλαμος ἐπλούτισε τὴν νεαρὰν ἡμῶν φιλολογίαν δι' ἔργων ἀξιολόγων καὶ ἐκπρεπῶν. Τὰ διάφορα αὐτοῦ δράματα καὶ τὰ ἄλλα ἐν ἐμμέτρῳ καὶ πεζῷ λόγῳ φιλοπονήματα ἀνεβίβασαν τὸν ἄνδρα εἰς ἐπίζηλον φιλολογικὴν περιωπὴν, ἀνταξίαν τοῦ κλεινοῦ πατρός του, ὅστις ὑπῆρξεν ὁμολογουμένως ὁ πολυμαθέστατος καὶ εὐφυέστατος τῶν καθ' ἡμᾶς Ἑλλήνων. Ὀπαδὸς καὶ ἐραστὴς τῆς καθαρευούσης ὁ Κ. Ῥαγκαβῆς γράφει αὐτὴν ὡς φιλόκαλος λογογράφος· ἀλλὰ καὶ ὡς ποιητὴς διαπρέπει ἐπὶ εὐπτέρῳ φαντασίᾳ, ἡ προκειμένη δὲ συλλογὴ τῶν λυρικῶν αὐτοῦ ποιημάτων καταμηνύει ἐναργῶς μεθ' ὁπόσης τέχνης ἐπίσταται νὰ λεπτουργῇ καὶ νὰ ἐξαγγέλλῃ περιπαθῶς τὰ ἐνδόμυχα τῆς καρδίας του αἰσθήματα. Ἔνια τῶν ποιημάτων τούτων, προϊόντα νεαρᾶς καὶ εὐπαθοῦς ψυχῆς, εἶναι μεστὰ ὡραίων καὶ ἐκπρεπῶν ἰνδαλμάτων· ἰδίως „ὁ Ἐφιάλτης" ὁ ὡς τηλαυγὲς πρόσωπον προτεταγμένος τῆς συλλογῆς, εἶναι λόγῳ γλαφυρίας καὶ ποιητικῆς

ἐξάρσεως οὐχὶ εὐκαταφρόνητον ποίημα. „Ἄλγη" ἐπέγραψεν ὁ Κ. Ῥαγκαβῆς τὴν πολύτιμον τῶν λυρικῶν αὐτοῦ ποιήσεων συλλογήν· ἄλγη βεβαίως πολλὰ κατέλαβον τὸν τόπον τῆς ἀπὸ τῆς καρδίας ἐξαφανισθείσης νεαρᾶς φαιδρότητος· ἀλλ' ἡ βαρυαλγοῦσα τοῦ ποιητοῦ καρδία, καίτοι ἀποκλαίουσα μετὰ συγκινήσεως τὰ χρυσᾶ τῆς νεότητος ὄνειρα, αἰσθάνεται εἰσέτι ἱκανὴν δύναμιν ὅπως ἐντρυφήσῃ ἐν ταῖς γενναίαις ἐκείναις ψυχικαῖς ὁρμαῖς, αἵτινες εἶναι ἡ μόνη παρήγορος ἀνάμνησις ἐν ταῖς ἐπωδύνοις τοῦ βίου περιπετείαις.

(*ἐκ τῆς „Νέας Ἡμέρας"*)

Neulings erschien:

Chronologie und Topographie der griechischen Aussprache. Nach dem Zeugnisse der Inschriften. Von Dr. Iwán Télvy, Universitäts-Professor. Leipzig, Verlag von Wilhelm Friedrich, 1893. 8°. 86 S.

ASSEMBLÉE GÉNÉRALE

DE LA SOCIÉTÉ PHILHELLÉNIQUE,

tenue le 30 Sept. 1893, dans l'Hôtel Krasnapolsky à Amsterdam.

Le Président, M. le Dr. van den Es, tient le discours d'ouverture. Il constate que la Société se trouve encore dans le status quo; mais quoique l'état financier ne soit pas florissant, en tout cas il y a un saldo en caisse. Il nous faut de la propagande pour continuer notre oeuvre utile.

Le Secrétaire, M. le Dr. Muller, lit alors son rapport très-succinct. Il en résulte que le nombre des membres n'augmente pas.

M. Sunier, le Trésorier, donne ses comptes. En Grèce, il semble impossible de recevoir les cotisations des membres. Mais l'état financier n'est pas encore tellement faible qu'on doit désespérer, surtout à Odessa il y a beaucoup d'amis de notre cause. Actuellement, il y a un saldo dans notre caisse d'environ 80 florins.

Au lieu de M. Sunier, qui déclare prendre sa démission, M. Rud. Lehmann Jr., Consul Général de S. M. le Roi de Grèce à Amsterdam, est élu comme Trésorier de la Société.

M. Lehmann déclare accepter cette nomination, il veut qu'on fasse de la propagande pour notre but, et que la Société devienne aussi florissante que jadis.

MM. Abresch et Bollaan sont réélus comme membres du comité.

Ensuite, lecture est faite de deux lettres, adressées à l'Assemblée Générale par nos deux membres, M. Jules Ferrette à Genève, et M. J. N. Stimmelmayr à Dingolfing, Bavière.

La lettre de M. Ferrette se termine comme suit:

Mesdames et Messieurs,

Je n'ai point besoin de vous dire que la connaissance de la langue et de la littérature grecque dont je proclame la néces-

sité, n'est pas celle de textes écourtés et de phrases montrées à l'élève entre deux pouces, qui prévaut dans nos gymnases et nos universités. C'est la connaissance vivante d'une langue vivante, prononcée avec sa prononciation vivante et d'ailleurs ancienne, dout la substitution à une étude morte est tout l'objet de notre Société. Nous sommes faibles et peu nombreux, et entre l'éblouissement des succès et le tintamarre des effondrements des Panamas, nous semblous pour le moment bien oubliés des nations qui nous entourent. C'est nous pourtant qui aurions pour elles la parole du salut.

11 Rue de la Faucille, Genève, JULES FERRETTE.
24 Septembre 1893.

Voici la lettre de M. Stimmelmayr:

Dingolfing, 22 Sept. 1893.

Sehr verehrter Herr Professor!

Indem ich Ihnen bestens danke für gefällige Bekantgabe des Termines der 6 Generalversammlung unserer Gesellschaft, gehe ich wohl kaum irre, wenn ich die Meinung ausspreche, dass in dieser Versammlung die Auflösung des Vereines beschlossen werden wird. Ich hege diese Befürchtung insbesondere desshalb, weil in diesem Jahre bisher nur eine einzige Nummer unserer Zeitschrift erscheinen konnte. Es wäre nun aber meines Erachtens doch ewig Sünd und Schade, wenn das ganze edle Werk sein Ende nehmen würde, ohne dass irgend etwas anderes an dessen Stelle treten würde. Eine der Hauptursachen, warum der Verein sich nicht langer halten kann, mag wohl die sein, dass für seine Zwecke sich von vorneherein nur ein beschränkter Kreis von Verehrern zunächst interessiren kann. Es sind das die Altphilologen und die Nationalgriechen. Nachdem jedoch diese beiden Kategorieen erfahrungsgemäss für die Bestrebungen des Vereines nur in sehr geringer Anzahl durch ihren Beitritt ihre Sympathien kundgegeben haben, fehlt dem Vereine die Basis seiner Existenz überhaupt, wesshalb derselbe naturgemäss zu existiren aufhören muss. Wie wäre es nun, wenn

ein Unternehmen ins Leben treten würde, für welches sich ein sehr ausgedehnter Kreis von Gebildeten beiderlei Geschlechtes interessiren könnte? Zweifellos haben sich nun Viele, welchen das Griechische ferne liegt, für die Zeitschrift lediglich aus dem Grunde interessirt, weil in derselben Abhandlungen in den verschiedensten Sprachen publicirt wurden, und dasselbe als internationales Organ wohl kaum von einem zweiten übertroffen wird. Würde sich dasselbe nun zur Aufgabe stellen sämmtlichen Kultursprachen Europa's sich zu Diensten zu stellen, etwa in der Weise, dass durch Publicationen von Musterproben die Vorzüge und Schönheiten der betreffenden Sprache in den Kreis der Besprechung und Kritik gezogen würden, so, meine ich, könnte hiedurch ein gewaltiger Wetteifer unter den Gebildeten der verschiedenen Nationen wachgerufen werden, und könnte dieser Wetteifer bewirken, dass die Zeitschrift nach und nach einen ungemein grossen Leserkreis bekommen, und des Interessanten und Anregenden in Hülle und Fülle bringen könnte. Für Deutschland besteht zwar ein neuphilologischer Verein mit einem eigenen Organe. Allein seine Bestrebungen sind fast ausschliesslich auf die Pflege des Französischen und Englischen und kaum noch des Italienischen gerichtet, er ist desshalb zu einseitig und erklärt es sich desshalb, dass seine Mitglieder sich ausschliesslich aus Lehrern der genannten beiden Sprachen rekrutieren. Ein Organ, welches ausser romanischen und germanischen Sprachen auch nur eine einzige der so herrlichen slavischen Sprachen in den Kreis ihrer Besprechungen zieht, existirt meines Wissens bisher überhaupt noch gar nicht. Wie schon wäre es, wenn als Kehrseite zu dem gerade in unserer Zeit so mächtig entbrannten Nationalitätenhader in einem wissenschaftlichen Organe jedem gebildeten Nationalen die Möglichkeit geboten wäre, in edlem Wetteifer die Eigenheiten, Vorzüge u. Schönheiten des Edelsten seiner Nation, nemlich seines Idioms, seiner Sprache, ans Tageslicht zu bringen. Würde auf der Basis des soeben Vorgetragenen eine Association in's Leben gerufen werden können, so wäre, was wohl zu berücksichtigen sein dürfte, unsere bereits reichhaltige Bibliothek ihrem Zwecke grösstenteils gewahrt und Aussicht gegeben, dass selbe eine sehr bedeutende Erweiterung erfahren würde.

Sollte Ihnen, sehr verehrter Herr Professor, meine Anregung einigermassen sympathisch sein, so bitte ich, sich die Sache näher zu überlegen, und Ihre Ansicht dem Gutachten der Generalversammlung zur Würdigung zu unterbreiten.

Mit vorzüglicher Hochachtung empfiehlt sich

ergebenster
J. Stimmelmayr,
K. Amtsrichter.

Après la lecture de cette proposition, il suit une petite discussion, dans laquelle le rédacteur déclare qu'il est impossible pour le moment de faire une réorganisation de l'organe, vu les grandes difficultés finantières.

Il est nécessaire, avant tout, de diminuer les frais d'imprimerie. La proposition intéressante de M. Stimmelmayr ne peut être prise en considération que lorsque l'état de la Société sera plus favorable.

La séance est levée.

NEUGRIECHISCHE STUDIEN

UND

NEUGRIECHISCHE DIALEKTFORSCHUNG[1].

Neben den vielen altklassischen Philologen, welche in Deutschland altgriechische Grammatiken herausgegeben haben (z. B. in Iwan Müller's Handbuch, die ausführliche Grammatik von Kühner-Blass, u. A.), ist seit vielen Jahren dort auch das Griechische in den Kreis der vergleichenden Sprachwissenschaft gezogen worden. Die Arbeiten Brugmann's und dessen Gr. Grammatik sind dort sehr bekannt, ausserdem auch G. Meyer's Griechische Grammatik (1e Aufl. 1880, 2e Aufl. 1886). Die Arbeit des letztgenannten Verfassers enthält vieles Nützliche, die Epigraphik hat jedoch, besonders in den letzeren Zeiten, den einseitig- erasmianischen Standpunkt erschüttert, und daher stammen viele Fehler, gemacht von Denjenigen, welche Schrift und Laut zuviel verwechseln und den epigraphischen Thatsachen nicht genug Rechnung tragen. Daher muss auch Vieles in G. Meyer's Arbeit bezweifelt oder umgeändert werden[2].

Die Griechische Grammatik G. Meyer's, mit dessen Abhandlungen ich mich in dieser Arbeit besonders beschäftigen werde, würde jedoch besser genannt werden: altgriechische Grammatik. Denn das mittel- und neugriechische sind in diesem Buche entweder nicht, oder spärlich berücksichtigt. Und es ist unzweifelhaft dass Vergleichungen sehr nützlich sind, wenn sie auch mit aüsserster Vorsicht vorzunehmen sein mögen. Die Hellenische Sprache ist ein organisches Ganzes[3]. Es ist zu bedauern,

---

1) Vgl. G. Meyer, Neugriech. Studien I. Versuch einer Bibliographie der Neugriechischen Mundartenforschung, Wien 1894. In Comm. bei F. Tempsky. gr. 8°. 104 S.

2) Vgl. *Παπαδημητρακόπουλος*, *Βάσανος*, und dessen Artikel in der 'Ελλάς. Dazu die Kritiken von Sittl u. A. in Deutschland.

3) Einen Versuch, dieses organische Ganze vorläufig darzustellen, habe ich in

dass bis in die letzten Jahren die meisten Hellenisten die lebende griechische Sprache, und das nachklassische Hellenische, so sehr vernachlässigt haben; ein reicher Gewinn könnte der Wissenschaft entstehen durch die Erforschung des gesammten griechischen Sprachfeldes. Auch G. Meyer bezieht sich fast nur auf die ältere Sprache, worüber ich hernach Näheres sagen werde. Jetzt werde ich zuerst den Verlauf des historischen griechischen Sprachstudiums in Europa ins Auge fassen; wir werden dabei sehen dass die oben citirte Abhandlung G. Meyer's, die letzte welche in Europa über diesen Gegenstand erschienen ist, leider noch sehr unvollständig ist, und dadurch zu einer einseitigen Auffassung führen kann.

Es ist richtig, dass Thiersch und Ross und E. Curtius als Vorläufer auf diesem Gebiete zu betrachten sind. Dabei muss man jedoch nie vergessen (eine Thatsache worüber G. Meyer's Abhandlung gänzlich schweigt) dass der tüchtige Martin Crusius (1584—85) nicht vereinzelt dastand. Besonders für die Lexikographie wurde später Vieles geleistet, ich erinnere nur an Ducange's werthvolles Glossarium (jetzt neugedruckt in Breslau), an das Glossarium Graeco-Barbarum unseres Landmannes Meursius, und, für unsere Zeiten, an das unschätzbare in America veröffentlichte Lexicon des Sophocles. In diesen Schriften ist soviel Stoff gesammelt, dass die Forschung sich viele Jahrzehnte damit beschäftigen konnte [1]).

In Deutschland veröffentlichte B. Schmidt aus Freiburg in 1871 sein Buch über „das Volksleben der Neugriechen und das hellenische Alterthum" (Leipzig, I Theil). Dass jedoch die Kenntniss der lebenden Hellenischen Sprache, auch bei sonst ausgezeichneten Forschern, in Deutschland nicht so verbreitet ist wie man wünschen darf, will ich hier durch zwei Beispiele beweisen, zwei Stellen nämlich aus Anna Comnena's Alexias, welche offenbar weder von dem Herausgeber Reifferscheid noch von dem

---

meiner Histor. Grammatik, Leiden, Brill 1891—92 gemacht. Vgl. die 'Εστια von Juni 1892, Νέα 'Ημέρα von April 1892, Amer. Journal of Phil. Vol. 13, Class. Review April 1893, Revue Critique 30 Mai 1892, La Cultura 1892, Berl. Wochenschrift 1892 N° 15—39, Berl. Phil. Woch. 1892, Oest. Litteraturblatt Febr. 1893, u. s. w.

1) Die Einleitung in Sophocles' Lexicon, New York 1888, bietet eine schöne Uebersicht.

genannten verdienstvollen Forscher B. Schmidt richtig gedeutet worden sind [1]).

Im Jahre 1871 erschien das Werk eines Hellenen, nämlich Mavrophrydis (nicht Maurophrydis, wie G. Meyer schreibt S. 6) *Δοκίμιον ἱστορίας τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης*. Da die Forschung damals noch nicht sehr weit fortgeschritten war, musste dieses fleissige und seltene Buch jedoch viele Unrichtigkeiten enthalten, ebenso wie das früher, in Deutschland, erschienene Werk Mullach's über die Grammatik der griechischen Vulgarsprache (Berlin 1856). Unwahr ist es jedoch dass das ganze Buch Mullach's der Wissenschaft keine Förderung gebracht habe, und ebenso unrichtig ist es zu behaupten, dass Mavrophrydis jeder historische Sinn abgehe. Dass man damals zuviel neugr. Erscheinungen direkt aus dem altgr. oder aus der Ursprache, oder verwandten Sprachen, abzuleiten versuchte, war ein Fehler der historisch gemacht werden musste; die Wissenschaft schreitet eben nicht immer ganz gerade Wege. Mullach's Buch enthält viele feine Bemerkungen, der Verfasser hatte einen sehr reichen Stoff bewältigt, und seine Einleitung über die griechische Sprache ist noch jetzt lesenswerth. Auch enthält Mullach's Werk eine gute Darlegung der Alterthümlichkeit der gegenwärtigen Aussprache, und in dieser Hinsicht ist der Verfasser schon weiter fortgeschritten (in 1856) als G. Meyer und Andere in Deutschland, welche noch in 1880 das griechische Lautsystem vom erasmianischen Standpunkt behandelt haben.

Nach Mavrophrydis in Griechenland und Mullach in Deutschland kommen eine Reihe Forscher, welche fast ausschliesslich

---

1) Annae Comnenae Alexias, rec. A. Reifferscheid, Lips. Teubn. 1884. S. XIII—XIV wird der vulgär-griech. Vers vom Herausgeber verkehrt gelesen; B. Schmidt, Freiburg, von ihm befragt, hat das Gedichtchen offenbar auch nicht verstanden und macht starke Emendationen. Lambros in seinen Romans grecs, p. XI liest: Τὸ Σάβ-*βατον τῆς* Τυρινῆς — *Χαρεῖς*, 'Αλέξι, *ἐννόησ' το* — *καὶ τὴν δευτέραν τὸ πρωί* — *εἶπα* (Reifferscheid *ὕπα*!) *καλῶς*, *γεράκιν μου*. Diese letztere Lesung giebt wenigstens einen Sinn.

Die zweite Stelle findet sich Tom. I. p. 240, wo der Erklärungsversuch B. Schmidt's mir ebenfalls ganz ungenügend scheint. Hier könnte man einen Vers lesen: „'Aπὸ *Δρύστραν εἰς* Γολόην, *καλὸν ἄπληκτον*, Κομνηνέ". Ueber das Wort *ἄπληκτον* (lies: *ἄπλικτον*) vgl. man Soph. Lex. i. v. und meine Beiträge zur mitt. gr. Sprache in Ἑλλάς, Jahrg. V. — In der Hauptsache scheint Ducangius schon das Richtige gesehen zu haben, Glossarium Praef., p. VI. Vgl. noch Soph. Lex. S. 51.

das Mittelgriechische behandelt haben, und denen wir die Herausgabe vieler nützlichen mittelalterlichen Texte verdanken. Es sind Sathas und Lambros in Griechenland, Wagner in Deutschland, Legrand in Frankreich, und Andere. Für Deutschland was es besonders der viel zu früh gestorbene Wilhelm Wagner, dessen rastlose Arbeit zu ungemeinem Danke verpflichtet; seine Ausgaben mittelalterlicher griech. Gedichte sind noch jetzt unentbehrlich, und bieten einen reichen Stoff für die Textkritik [1]).

Neben Wagner haben in Deutschland Deffner, Curtius' Schüler, und Andere das Neugriechische ganz oder theilweise bearbeitet. Auch G. Meyer hat Einiges darüber veröffentlicht, sowohl was die neuere Sprache als die Litteratur betrifft, und die Arbeiten beider Männer finden sich in der oben citirten Abhandlung S. 10—11 zusammengestellt [2]).

Die Arbeiten des Hellenen Dossios, besonders dessen Dissertation „Beiträge zur neugr. Wortbildungslehre", sind nicht zu vergessen; es ist sehr zu bedauern dass der Verfasser, ein Hellene und darum immer, in vielen Hinsichten wenigstens, der tiefere Kenner seiner Muttersprache, keine Zeit hat um in der letzten Zeit viel Neues zu veröffentlichen. An dieser Stelle nenne ich besonders die Dvandva-Bildungen im Neugriechischen, worüber sowohl Dossios als G. Meyer und Pavolini geschrieben haben. Es ist dies ein wichtiger Spezialpunkt in der vergleichenden Sprachwissenschaft, und Pavolini hat mit Recht darauf hingewiesen dass das Dvandva, diese sinnlichste, am meisten poetische, kräftigste Form der Zusammensetzung, nur auf arischem Boden aufgeblüht und gewachsen, in der Sprache der neuen Hellenen wieder aufgetaucht sei; ein neuer Beweis (fügt er hinzu) der Naturwüchsigkeit und des Formenreichthums,

---

1) Wagner, der viel im Auslande lebte, beurtheilt die Arbeiten fremder Philologen viel richtiger und objectiver, als viele andere Männer der Wissenschaft. Während z. B. G. Meyer fast ausschliesslich die Arbeiten deutscher Forscher lobt, gab Wagner Bentley's Phalaris mit sehr lobendem Kommentar heraus, arbeitete zusammen mit dem Pariser Bikélas, u. s. w. u. s. w.

2) Eine Besprechung von G. Meyer's Griech. Volksliedern in deutscher Nachbildung 1890, findet sich in der Hellas, III Jahrgang S. 318, von A. Boltz, welcher dem Verfasser sehr viel Lob spendet. Man vgl. damit G. Meyer's Neugr. Studien, S. 33 Note, eine sehr bezeichnende Stelle, worüber ich nichts Weiteres sagen werde. Ich brauche nur zu verweisen auf die Zeitschrift Hellas, IV Jahrgang, S. 224—225.

welche diese schöne und in mancher Hinsicht so merkwürdige Sprache vor ihren europäischen Schwestern auszeichnen [1]).

Ehe wir zu Hatzidakis, dem meist verdienstvollen Erforscher des Neugriechischen, übergehen, muss noch Karl Foy, früher im Orient, jetzt in Berlin, genannt werden. Besonders sein Lautsystem der griechischen Vulgarsprache ist eine vielbekannte Arbeit; kleinere Arbeiten Foy's sind in G. Meyer's Bibliographie erwähnt. Foy's Ausspruch (Lautsystem S. 50) dass man jedenfalls zu Eustathios' Zeit schon ganz allgemein nach der heutigen Weise sprach, ist zwar dort nur auf ζ angewendet, er bringt jedoch in seinem Buche noch viele andere Beweise der Alterthümlichkeit der modernen Aussprache, wenn er auch im allgemeinen den alten erasmianischen Standpunkt behauptet. Es ist zu bedauern dass Foy für das Neugriechische verloren gegangen ist, wie man wenigstens in letzter Zeit behauptet. Nach Hatzidakis' Urtheil ist er einer der Wenigen in Deutschland, welchen umfassendes Material und wohlbegründetes Urtheil über ngr. Sprachformen zu Gebote steht.

Hatzidakis, wohl richtiger Chatzidakis, ist in mancher Beziehung ein Begründer der neugriechischen Studien; aber wenn man Hatzidakis nennt, darf man keinenfalls seinen hochgelehrten Lehrer, K. S. Kondos, vergessen, den tiefsten Kenner der ganzen Gräcität [2]). Es ist sehr zu bedauern dass dieser ausgezeichnete Philologe, ausser seinen „Sprachlichen Bemerkungen" (griechisch geschrieben), noch kein systematisches Werk über die gesammte griechische Sprache herausgegeben hat; er beherrscht auf seltene Weise den ganzen Sprachstoff, sowohl die klassischen Autoren wie das spätere Griechisch und die moderne Sprache, und von

1) Hellas III S. 294. Ganz ohne Grund wird der Artikel Pavolini's von G. Meyer, S. 12 Note, flüchtig genannt; der Verfasser wollte nur durch einige Beispiele darauf hinweisen, dass das Dvandva im Altind. und Neugr. zu vergleichen sind. In der mittelgr. Litteratur finden sich noch viele Dvandva, z. B. im Epos Digenis Akritas, vgl. die Ausgabe Legrand's, und Einiges in der Hellas, V. Jahrg.

2) Nicht einmal der Name Kóndos (geschrieben Kontos) wird bei G. Meyer S. 13 erwähnt. Wir können hier nur sehr kurz verweisen auf Kondos' Artikel im Logios Hermes, auf sein grösseres Werk Γλωσσικαὶ Παρατηρήσεις, auf seine Art. in der 'Αθηνᾶ, u. s. w. u. s. w. Zwar behandelt Kondos vorzugsweise grammatisch und kritisch das Altgriechische, aber er macht viele feine Bemerkungen gelegentlich über mittel- und neugr. Vgl. auch die Festschrift bei seiner Εἰκοσιπενταετηρίς, Athen 1893.

ihm könnte füglich ein Meisterwerk erwartet werden. Eine Sammlung seiner Arbeiten wäre erwünscht für die griech. Sprachwissenschaft.

Für das Neugriechische hat jedoch Hatzidakis vielleicht noch mehr geleistet als Kondos, und das ist die Ursache warum ich jetzt sein grundlegendes Werk „Einleitung in die neugr. Grammatik" etwas näher betrachten werde. Ueber seine vielen zerstreuten Artikel schweige ich an dieser Stelle, die „Einleitung" ist sein Hauptwerk, und darin finden sich übrigens die meisten Resultate seiner Sprachstudien vereinigt [1]).

Die Vorzüge dieser Arbeit sind strenge Methode, tiefe Gelehrsamkeit, und eine Bewältigung des Sprachstoffes, welche fast einzig dasteht. Weniger gefällt mir jedoch die Anordnung des Stoffes, welche zuweilen die Kunstform ganz und gar vermissen lässt (auch das Schreiben einer Grammatik gehört zur Kunst), das häufige Schwanken zwischen Schrift- und Volkssprache, und die Behandlung der Aussprache, wo Blass oft gelobt wird, während z. B. Pappadimitrakopulos, welcher Blass vielmals wiederlegt hat, nicht genannt wird. Und doch hat der nämliche Hatzidakis das Werk des Letztgenannten, *Βάσανος* u. s. w., in der Hellas mit vollstem Rechte ein ausgezeichnetes Buch genannt. Aber zur Sache.

Fehlerhaft z. B. ist dass die Diphthonge *αι*, *οι* in der *κοινή* zu einfachen Lauten geworden seien (Einl. S. 20, dagegen Hellas IV S. 154 ff.) An den meisten Stellen berücksichtigt Hatzidakis nur die Volkssprache, oder die gesprochene Sprache der Gebildeten, nicht die Schriftsprache, an anderen Stellen jedoch nimmt er eine Wechselwirkung an, und führt Wörter an, welche in der neuesten Zeit aus der Schriftsprache in die gewöhnliche Rede eingeführt worden sind; ein schwankender Standpunkt also, welcher die Einheit und Klarheit der Darstellung nicht vermehren kann (vgl. Einl. S. 58, S. 316, u.

1) Es hat natürlich seinen Nutzen, wie G. Meyer thut, S. 18 ff., alle Arbeiten von Hatzidakis und den meisten übrigen Forschern in einer Uebersicht zusammenzustellen. Zuweilen ist dies jedoch auf sehr flüchtige Weise geschehen, so schreibt er dass die *Γλωσσικῶν ἀποτημάτων ἀναίρεσις* gegen „Bernardakis" geschrieben ist, statt „Wernardakis". Also *η* = i, aber *β* = b? — Auch die wichtigen Artikel Hatzidakis' in der Hellas III S. 1—5, IV S. 289—93 verschweigt G. Meyer.

passim). Wie Hatzidakis mit soviel Zuversicht behaupten kann, dass Hesychius ϝ gekannt habe, und es also unsicher sei, warum der Buchstabe γ statt ϝ von Hesychius verwendet würde, ist mir ebenfalls unklar (Einl. S. 117, vgl. Cobet, Obs. crit. in Plat. com. rell. Amst. 1840, Thesis XXI). Bei der Behandlung der Passivaoriste mit der Endung -in, hätte besonders Digenis erwähnt werden müssen, der viele Beispiele dieser Endung bietet (Einl. S. 192, Digenis ed. Legrand II 81 ὅταν ἤθελεν δοξασθῆν, vgl. II 103, u. passim). Bei den Dvandva-Compositis, welche Hatzidakis erwähnt, sollten die Arbeiten Mullach's, Pavolini's, etc. citirt worden sein, besonders weil so wenig Forscher sich diesem Punkte zugewandt haben (Einl. S. 228, vgl. Passow 439,5, Mullach S. 49, Pavolini in Hellas III 292). In der ausgezeichneten Darstellung der Geschichte der hellenischen Sprache nennt Hatz. gar nicht seinen eigenen Art. in der Hellas, wenngleich derselbe fast wörtlich in seiner Einleitung wiederholt worden ist (Einl. S. 246, Hellas I 302 ff.) Bei seiner Behandlung des Vocalismus nennt er nur Blass und Meisterhans, nicht die viel mehr umfassende Darstellung seines eigenen Landmannes Pappadimitrakopulos, auch nimmt er fehlerhaft an dass erst in den ersten Jahrhunderten nach C. αι = ε geworden war, überhaupt ist seine Behandlung hier zuweilen oberflächlich (Einl. S. 305 ff.) Ebenso ist es sehr fraglich ob ἔψαυσα = *ἔψαψα nur mittel- und neugr. Aussprache ist, wie Hatz. annimmt; schon im Alterthum scheint die Aussprache αυ = aw, af, einen Anfang genommen zu haben (Einl. S. 403, vgl. Hellas IV 232 ff. und meine Histor. Gramm.). Ich werde nicht mehr Beispiele anführen, denn es ist mein Zweck nicht, den Werth der ausgezeichneten Arbeit zu schmälern, und vitiis nemo sine nascitur sagt ja mit Recht Horaz [1]).

Dankbar müssen wir jedoch anerkennen dass in Hatzidakis'

---

1) Kleine Unrichtigkeiten oder Fehler in Hatzidakis' Einleitung habe ich noch zu verzeichnen: S. 101 Note Stamm. μάτηρ; S. 115 Arrian, Indica; S. 193 Homer ἐνελιξάμην anstatt ἐλιξάμην; S. 291 δράμα anstatt δρᾶμα; S. 321 μισημίεκτον bei Hesych? nicht bei Alberti und Schmidt; S. 381 bei Legrand, Digenis nicht εὔθειος sondern εὔθειος; S. 408 unkontrahirte Formen schon zur Zeit Homers Antiquitäten? u. s. w. — Ich will jedoch diese Liste nicht fortsetzen, und behalte mir später eine ausführliche Kritik von Hatzidakis' Buch vor.

Buche ein gewaltiger Stoff angehäuft worden ist, und dass der Verfasser nicht nur über ein staunenswerthes Material verfügt, sondern auch in allen Perioden des Griechischen wohlbewandert ist. Er kennt sehr gut die alte Sprache; die alten Grammatiker und Lexikographen sind ihm geläufig, die mittelalterliche Sprache und ihr ungeheures Sprachmaterial, wie es z. B. die Quellen zu Sophocles' Lexicon bestätigen, ist ihm vertraut, und über die moderne Sprache und ihre Mundarten hat er ein sehr ausgedehntes Studium gemacht. Ich hoffe dass er bald dazu kommen werde, die Polemik gegen Psycharis, welche ziemlich unnütz ist, aufzugeben und die neugr. Mundarten und Hochsprache in zusammenhängender Weise darzustellen.

Ueber Psychari's Werke können wir uns kürzer fassen, ebenso wie über Krumbacher. Der letztgenannte ist in erster Reihe Litteraturhistoriker, nicht Erforscher oder Kenner der griechischen Sprache; seine Geschichte der byzant. Litteratur und die von ihm gestiftete Byzantinische Zeitschrift sind nützliche Ausgaben, und es ist zu hoffen dass durch die Zeitschrift eine Lücke ausgefüllt werden, und die byzantinische Periode nunmehr überall ein verdientes Studium finden wird. Eine Uebersicht ihrer kleineren Arbeiten findet sich ziemlich vollständig in G. Meyer's Bibliographie. Daneben müssen in der Neuzeit zwei jüngere Forscher genannt werden, nämlich A. Thumb in Deutschland und D. Hesseling in Holland. Ganz unbegreiflich ist es jedoch, wie in der nämlichen Bibliographie die Arbeiten von A. Boltz gar nicht erwähnt werden; entweder Herr G. Meyer kannte sie nicht, oder er hat vorsätzlich darüber geschwiegen. Boltz' grössere Werke über die hellenische Sprache sind zwar nicht in erster Reihe linguistisch, aber der Verfasser einer Griechischen Grammatik, welcher in seinem eigenen Werke eine Periode von ungefähr 1800 Jahren der Griech. Sprache fast ganz ausgeschlossen hat, hätte diese Arbeiten wenigstens nennen müssen. Boltz' Arbeiten, welche besonders die Litteratur umfassen, und seine treffliche Uebersetzungen, haben in ganz Deutschland das Interesse für ngr. Studien wach gerufen oder erhalten [1]).

1) Psichari's Einfluss auf die Schriftsprache in Griechenland ist hingegen sehr gering, G. Meyer's Worte S. 15 zeigen, dass er die wahre Sachlage in Hellas nicht genügend

Nachdem in der obengenannten Bibliographie G. Meyer's also die Ansichten und besonders die Arbeiten der meisten früheren Forscher oder der Mitforscher angeführt worden sind, kommt der Verfasser endlich dazu, seine Ansicht über neugriech. Studien und Mundartenforschung darzustellen. Das war wirklich nöthig, denn es war keine Ehre für die Wissenschaft in Deutschland (ich sage absichtlich nicht: deutsche Wissenschaft, weil ja die Wissenschaft international ist), dass in diesem grossen und gelehrten Philologenlande die Griechische Sprache, die reiche und lebende Hellenische Sprachform, noch so oft unvollständig behandelt wurde und behandelt wird, nicht nur in G. Meyer's Gr. Grammatik, sondern auch in Kühner-Blass' reichhaltigem Werke, und in sovielen anderen Arbeiten. Die Arbeiten vieler ausgezeichneten hellenischen Gelehrten sind in Europa, wie es scheint, bei vielen Philologen noch immer fast ganz unbekannt. So schweigt z. B. G. Meyer gänzlich über Theod. Pappadimitrakópulos' wichtiges und für die Aussprache und Orthographie reichhaltiges Werk *Βάσανος τῶν περὶ τῆς ἑλληνικῆς προφορᾶς ἐρασμικῶν ἀποδείξεων* (Athen, 1889, 752 Seiten!), so finde ich in seiner Bibliographie der Lexika und Wörtersammlungen zwar Meursius und Decange, und viele spätere (öfters nicht viel Werth besitzende) Wörterbucher erwähnt, aber nicht das unentbehrliche Lexicon des Sophocles, eine Fundgrube für jeden Hellenisten, und ebensowenig das Lexicon welches der gelehrte Kumanudis in 1883 herausgegeben hat, und welches sehr viele mittelgriech. und auch theilweise neugr. Quellen umfasst (vgl. die *Ἐξήγησις τῶν συντομογραφιῶν* vor diesem Werke, und das ganze Wörterbuch, passim)[1]).

---

kennt; über das *ταξίδι* (*ταξεῖδι*) vgl. noch Hatzidakis' Kritik in der Hellas I 822 ff. Ueber die Grammatik von Portius — Meyer vgl. Flament in der Hellas II 208 ff. Alle diese Artikel sind vergessen in G. Meyer's Bibliographie. — Was die Arbeiten Hesseling's betrifft, (z. B. Essai sur l'infinitif grec), so sind dieselben nach G. Meyer beide ohne rechte Vertiefung geschrieben, eine Phrase welche gar nichts beweist. Es ist sehr leicht, auf eine solche Weise die Arbeiten aller Ausländer herunterzumakeln, aber dadurch allein werden die eigenen Arbeiten nicht vortrefflich.

1) Statt dieser Gelehrten und vieler Anderen, deren Namen man selbst in den bekannten Werken von Nicolai, von Rangabé-Sanders, etc. (deutsch geschrieben) leicht finden kann, wird von G. Meyer nur Oikonomidis in Constantinopel erwähnt, welcher z. B. in der Hellas einige sehr beachtenswerthe Artikel geschrieben hat. Ich

Es ist sehr richtig, dass die κοινή im allgemeinen noch nicht genügend dargestellt worden ist, wenngleich in Deutschland schon sehr viele tüchtige Arbeiten, sowohl über die spätere griech. Sprache, als über das neutestamentliche Sprachidiom, u. s. w. veröffentlicht worden sind. Die von Schanz herausgegebenen Beiträge zur historischen Syntax der griech. Sprache, und andere Arbeiten, deren einige in der obengenannten Bibliographie S. 20—21 Erwähnung finden, berücksichtigen fast ausschliesslich die frühere Periode der nachklassischen Gräcität. Es muss also in erster Reihe der Uebergang der älteren Sprache zur κοινή, wenn mit diesem allgemeinen Ausdruck wenigstens der Hergang richtig gekennzeichnet wird, untersucht und dargestellt werden. Ferner muss genauer untersucht werden, wie sich die neugriech. Mundarten zu den altgriech. verhalten, ob die erstgenannten wirklich aus der κοινή stammen, u. s. w. In seiner Bibliographie S. 21 nimmt G. Meyer sehr oberflächlich an, dass kein historischer Zusammenhang bestehe, wenn er auch auf der nämlichen Seite behauptet, man dürfe die Anerkennung antiker Dialektspuren im heutigen Griechisch nicht radical ableugnen. Warum ein solches Schwanken? Offenbar weil Hatzidakis, dem er in allen Stücken folgt, noch keine endgültige Meinung darüber ausgesprochen hat.

Es wäre jedoch vorsichtiger, und gewiss mehr wissenschaftlich (wie auch Hatzidakis öfters thut), die ganze Frage noch als eine theilweis offene zu betrachten, und anstatt ein Urtheil abzugeben, nach Material zu suchen, wodurch die Sache vielleicht in der Zukunft entschieden werden kann [1]. Darum sind

---

glaube dass die hellenische Gelehrtenwelt dem Herrn Professor aus Graz nicht sehr dankbar sein wird, dass er auf solche Weise mit einem Schlage fast alle ihre grammatischen Kenntnisse todtmacht. Vgl. noch Sakellarios, Κυπριακά, 1890, I S. 798 ff.

1) Die Von Mullach S. 88 angegebene Theilung, wie auch Geldart's Meinung, werden S. 31 von G. Meyer in gewohnter Weise unwissenschaftlich genannt. Das ist eine Phrase, wenn auch Mullach's Meinung vielleicht ganz und gar fehlerhaft ist, so ist doch seine Sammlung von Dialektmaterial S. 87—104 ernsthaft gewesen, und kann für seine Zeit (1856) ein wissenschaftlicher Versuch genannt werden. Il faut juger les écrits d'après leur date, sagt das Sprichwort. Erst die Zukunft wird darüber urtheilen, ob die Theilung, welche Hatzidakis bei den Dialekten jetzt versucht hat, wissenschaftlich d. i. bleibend, sei. Aber man soll schonend und mit Ehrfurcht urtheilen über jeden ernsthaften Forscher. Das nämliche gilt auch von Ross' Buche, Reisen auf den griech. Inseln, 1840—45, Bd. III S. 155 ff.

wir Alle, Mitforscher, Herrn G. Meyer dankbar dass er die Bibliographie der neugr. Mundarten fortzusetzen und auszubreiten sich bemüht hat, hoffen jedoch dass er künftig die Arbeiten seiner Vorgänger, besonders wenn er dieselben benutzt, nicht auf eine solche ungerechte Weise beurtheilen wird, wie das S. 33 seiner eigenen Bibliographie geschehen ist. Denn erstens ist die Skizze einer Bibliographie der neugr. Dialekte, welche ich in der Hellas IV S. 9 ff. veröffentlicht habe, nur eine vorläufige Arbeit gewesen, wie auch der Name Skizze bezeichnet; zweitens habe ich auch in meiner Histor. Grammatik II S. 144 ff. eine kurze Uebersicht der heutigen Mundarten zu geben versucht, welche in 1892 (also zwei J. vor G. Meyer's Bibliographie) erschienen ist, aber mit keinem Worte von ihm erwähnt wird; und drittens ist es also jedenfalls eine Unwahrheit dass G. Meyer's Versuch der erste sei, der in dieser Richtung gemacht werde [1]).

Die Bibliographie welche Herr G. Meyer selbst S. 33—99 in und ausserhalb Griechenlands gesammelt hat, ist eine sehr reichhaltige, und für dieses Material sind wir dankbar. Die Sammlung umfasst Zeitschriften und Sammelwerke, Lexika und Wörtersammlungen, endlich Sammlungen von Volkslitteratur, Märchen, u. s. w. als allgemeinen Theil. Hernach folgt der besondere Theil, mit nachstehender Eintheilung: I. Europ. Türkei. Constantinopel, Thrakien, Die Inseln des thrakischen Meeres, Makedonien, Epirus. II. Thessalien. III. Mittelgriechenland mit Euböa und den nördlichen Sporaden. Die στερεὰ Ἑλλὰς im allgemeinen. Akarnanien und Aetolien. Lokris. Phokis. Doris. Phthiotis. Böotien. Attika. Aegina. Euböa. Die nördlichen Sporaden. IV. Peloponnes. Allgemeines. Achaja. Elis. Messenien. Lakonien. Zakonisch. Argolis und Korinthia. Arkadien. V. Die ionischen Inseln. Allgemeines. Korfu. Paxos. Leukas

---

2) Man vgl. seine Bibliographie S. 33 Note. Es ist mir höchst unangenehm auf eine solche Weise gegen einen Mitforscher, dessen Arbeiten ich früher immer lobend erwähnt habe, polemisiren zu müssen. Aber wenn Herr G. Meyer, der das mittel- und neugr. früher nicht oder nur sehr wenig berücksichtigt hat, fortfährt die Arbeiten seiner ausländischen Mitforscher in diesem Tone zu besprechen und versucht, dieselben todtzumachen, so ist im Interesse der reinen Forschung und der freien Wissenschaft eine Abwehr unumgänglich.

(l. Levkas, ebenso wie auch die anderen Namen umzuändern sind). Ithaka. Kephallenia. Zante. Cerigo. Cerigotto. VI. Die Cykladen. Allgemeines. Andros. Tenos. Mykonos. Syra. Kythnos. Siphnos. Melos. Pholegandros. Sikinos. Nios (Ios.) Paros. Naxos. Amorgos. Anaphe. Thera (Santorin). VII. Kreta. VIII. Cypern. IX. Die kleinasiatischen Inseln. Kasos. Karpathos. Rhodos. Kastellórizo. Syme. Telos. Nisyros. Astypalaea. Kos. Kalymnos. Leros. Patmos. Ikaria. Samos. Chios. Psara. Lesbos. X. Kleinasien. Südküste. Westküste. Kappadokien. Lydien. Pontus. XI. Südrussland. XII. Donaufürstenthümer. XIII. Italien. Allgemeines. Calabrien. Terra d'Otranto. Corsica. — Nachträge. — Eine solche ausführliche Sammlung ist sehr anregend für weitere Studien, und statt seiner Einleitung, welche fast nichts Neues enthält, sollte der Verfasser sich bemüht haben dieselbe noch viel reichhaltiger und umfassender zu machen, und besonders durch einige Dialektproben, wie ich dieselben sehr kurz im zweiten Theile meiner Historischen Grammatik zu geben angefangen habe, anschaulich zu machen und zu illustriren [1]).

Während ich also im allgemeinen auf diese reiche und interessante Zusammenstellung verweise, gestatte ich mir einige Bemerkungen über Spezielles. — S. 47 wird ein, wie es scheint, bulgarisch-griechischer Mischdialekt angeführt, dessen Grundlage bulgarisch sein soll, aufgenommen aus dem Munde von Pomaken in der Gegend von *Τσέπαινα*, etwa 20 Stunden westlich von Philippopel. Solcher Mischdialekte giebt es wahrscheinlich mehrere, besonders an den Grenzen, und hat es auch früher mehrere gegeben; ich verweise noch auf die Mittheilungen von Boltz über eine griechisch-slawische Handelssprache, welche in

1) In meiner Histor. Grammatik II S. 144 ff. habe ich sehr kurz die Hellen. Dialekte behandelt und mit Sprachproben zu illustriren versucht, ich benutze diese Gelegenheit um Einiges nachzutragen. Vgl. im allgemeinen Hatz. Einl. S. 342 ff. — Epirotisch S. 144 sind einige Erscheinungen genannt, welche panhellenisch sind. — Kretisch S. 145 *πρᾶμμα* allgemein vulgär? — Kyprisch S. 146 vgl. mit Hatz. Einl. S. 52. — Pontisch, vgl. Hatz. Einl. S. 372. — Trapezuntisch, vgl. ebendas. S. 358. — Kretisch, Anhang S. 165 nicht bloss kretisch, sondern überhaupt neugr. Eigenthümlichkeit. Für eine zweite Ausgabe meiner Histor. Grammatik habe ich soviel Material gesammelt, dass viele Theile gänzlich umgearbeitet werden müssen. Leider gestattet mein Beruf mir noch nicht, eine solche ungeheure Arbeit zu unternehmen; es sollten verschiedene Forscher *zusammen* die ganze gr. Grammatik *neu* bearbeiten.

seinem Art. über παλληκάριον (Hellas III S. 156) enthalten sind. Dieselben fehlen in G. Meyer's Bibliographie.

Ebenso fehlen dort die Vertrauliche Reisebriefe an eine Freundin, von Florentia Fundukli aus Athen, mit Uebersetzung von Boltz, welche als Beispiel der athenischen Gesellschaftssprache gelesen zu werden verdienen (Hellas I S. 137 ff.). Dergleichen Weglassungen sind umsomehr zu bedauern, weil die Zeitschrift Hellas in Europa ungefähr die einzige ist, welche systematisch die Gelehrtenwelt sowohl als die Gebildeten über Hellenische Litteratur und Sprache (besonders neugriechisch) unterrichtet, und weil der Verfasser sonst die Zeitschrift so gut excerpirt zu haben scheint, dass er ihr selbst Briefe, an mich aus Kypros geschrieben, entlehnt um zu zeigen das Herr G. Lukas auf Kypros ein noch unpublizirtes kyprisches Glossar herauszugeben gedenke. — Was den Lesbischen Dialekt betrifft ist zwar die Arbeit von Earinos im Μουσεῖον καὶ βιβλιοθήκη τῆς εὐαγγ. σχολῆς, Smyrna (die nämliche, welche Mavrophydis' Δοκίμιον herausgegeben hat), auf S. 86 angeführt, aber nicht dabei die wichtige Notiz bei R. Meister, Dialekte I S. 10, wo darauf hingewiesen wird dass der altlesbische Dialekt aller Wahrscheinlichkeit nach im Munde des nicht litterarisch gebildeten Volks noch lange fortlebte. Es verdient näher untersucht zu werden ob wirklich, wie Earinos behauptet, im heutigen Dialekt sich einige Eigenthümlichkeiten des altäolischen Dialekts erhalten haben.

Ueberhaupt verdient Vieles noch näher untersucht zu werden, und giebt es hier viel Interessantes, wie z. B. die Probe des griech. Dialektes von Ikonium an der Grenzscheide des 13. und 14. Jahrhunderts, welche sich in einem persischen Lehrgedichte des Sultans Valad in arabischer Schrift finden soll [1]). Alle Mitforscher sollten sich also vereinigen um sine ira et studio,

1) Vgl. G. Meyer's Bibliographie, S. 88, und Krumbacher, Byzant. Zeitschrift II 345 ff., 1893. — Ich benutze die Stelle um noch einige Kleinigkeiten in der genannten Bibliographie zu berichtigen: S. 51 Valaoritis, vielleicht besser Walaoritis; S. 52 ebenso Arawandinos; S. 97 ist der Art. über den Greco-Salentino Dialekt aus der Hellas I S. 226—229 nicht angeführt; u. s. w. u. s. w. Ueber den Zakonischen Dialekt bereitet jetzt H. Pernot eine Monographie vor, vgl. den Bericht in der 'Εστία, 27 März 1894. Ueber den Kypr. Dialekt vgl. die Νέα 'Ημέρα von 2—14 April 1894.

ohne Neid und gegenseitigen Hader, für den Zweck des ausgebreiteten Studiums der neugriech. Sprache und ihrer Mundarten, sowie der vergleichenden Behandlung des Alt- und Neugriechischen, zusammenzuwirken. Auch die kleinste Arbeit kann hier der Wissenschaft Nutzen bringen, und Jedermann wird gern nicht nur mit dem tiefgelehrten Hellenen Chatzidakis (dies der eigentliche Name), sondern auch mit den nichthellenischen Forschern Psychari, Meyer u. Anderen zusammen arbeiten, wenn nur die letztgenannten Herren aufhören wollen, die Werke von Anderen immer auf feindliche Weise zu kritisiren, als ob nicht jede, selbst die tüchtigste, Arbeit eines wissenschaftlichen Mannes, besonders auf einem so unbekannten und mühevollen Gebiete wie die Neograeca noch sind, Fehler enthalte und enthalten müsse! Ich hoffe dass dieser mein Wunsch keine vox clamans in deserto sein werde, und entsage gern, schon im voraus, jeder, auch der kleinsten Polemik in dieser Frage, wenn nur in der von mir angedeuteten Weise zusammen gearbeitet werden wird.

Ich bin am Ende meiner Betrachtungen, was nämlich G. Meyer's Bibliographie betrifft, und möchte nur noch hinzufügen dass dieselbe natürlich mit Vorsicht benutzt werden muss; denn erstens ist das Material so ungeheuer gross, dass an Vollständigkeit nicht zu denken ist, weil wir überhaupt erst am Anfange der Forschung stehen, und viele hellenische Quellen unbekannt oder schwer zugänglich sind. Und zweitens ist Wichtiges und Unwichtiges hier oft zusammengeworfen, eine grosse Gefahr bei jeder Bibliographie, besonders aber bei Jemand der sich erst seit verhältnissmässig kurzer Zeit mit dem Gegenstand beschäftigt hat [1]).

Die vielbedrohten griechischen Studien haben, wie es scheint, in der letzten Zeit wieder einen kleinen Aufschwung bekom-

1) Um nur ein Beispiel zu geben, wäre in den Nachträgen die Erwähnung eines neugriech. Beicht- und Communionbüchleins, nicht in Dialekt, sondern in der Gemeinsprache verfasst, ganz und gar unnöthig (S. 99 am Ende). Wenn ich selbst eine Bibliographie von dergleichen neugr. Büchern oder Büchlein, mir bekannt oder von mir gelesen oder excerpirt, geben wollte, so wären damit ganze Seiten auszufüllen. Aber — in der Beschränkung zeigt sich erst der Meister, das gilt auch für die griech. Sprachwissenschaft.

men, und mehr als früher muss uns die Frage beschäftigen: Welches ist die Zukunft der griech. Sprachwissenschaft? In welcher Richtung muss sich das Studium der hellenischen Sprache und Litteratur bewegen? Welche neuen Wege sind hier einzuschlagen, welche Ziele zu verfolgen? Ich werde im Folgenden so kurz wie möglich diese Frage beleuchten; nur die Zukunft wird entscheiden ob ich dabei das Richtige getroffen habe.

Beachten wir zuerst die allgemeine und vergleichende Sprachwissenschaft. Dieselbe hat das Algriechische eifrig betrieben, aber dem späteren Hellenisch wenig Aufmerksamkeit zugewandt. In Brugmann's grossem, jetzt vollendetem Werke finden sich nur vierzehn (14) Wörter behandelt, nämlich ngr. *ξαγκλίζω* verglichen mit altgr. *ἐξαντλῶ*, ngr. *σεῦκλο* mit altgr. *σεῦτλον* (nach Foy), ngr. *ἐφτά*, *κόφτω*, *ὀχτώ*, *νύχτα* als analoge Erscheinung mit den Iranischen, Umbro-Sammitischen, Keltischen und Urgermanischen, wo *p*, *k* vor *t* und *s* zu *f*, *χ* geworden sind [1]) Ferner werden im 2en Theile dort zwei Beispiele von Dvandvacomposita angeführt, nämlich *γυναικόπαιδα* = Frauen und Kinder, *μαχαιροπέρουνα* = Messer und Gabeln, Beispiele welche stark vermehrt werden können (s. oben). Endlich behandelt Brugmann ngr. *ἐσύ*, *ἐμεῖς*, *ἐσεῖς*, Formen welche schon seit dem 11en Jahrh. vorkommen; ngr. *δόςμουτε* = gib mir(?) und ngr. *σᾶς ἐβλέπω*, *θὰ σᾶς ἐδώσω*, welche letztere Formen von Hatzidakis in Kuhn's Zeitschrift XXX 375, und später in seiner Einleitung S. 70—71 behandelt worden sind. — Wie man sieht, ist die Ausbeute sehr klein, und es ist gar nicht zu bezweifeln dass bessere Erforschung und genaueres Studium des Ngr. der vergleichenden Sprachwissenschaft viel mehr Nutzen bringen wird. Was die spezielle Sprachwissenschaft betrifft, so hat z. B. G. Meyer in seiner nützlichen Albanesischen Grammatik viele Verwandtschaft mit dem Neugriechischen nachgewiesen [2]).

---

1) Die Verba auf *πτω* mussten sich nach dem ngr. Lautgesetze: Weder zwei Tenues, noch zwei Spiranten werden zusammen ausgesprochen — in *φτω* ändern, u. s. w. — Hatz. Einl. S. 408.

2) G. Meyer, Alban. Grammatik, Leipz. 1888. 8°. Glossar, wo 88 Wörter behandelt werden, auch einige welche das Ngr. entlehnt haben wird, z. B. *λουλούδι*, alb. l'ulé. — Ueber das dort verzeichnete *μωρέ*, *μπρέ*, das von G. Meyer mit bulg. serb. more u. s. w. verglichen wird, vgl. man noch Boltz in der Hellas III S. 6—

Nicht nur die Formenlehre sondern auch die vergleichende Syntax, welche bis jetzt nur sehr wenig bearbeitet worden ist, wird aus einem tieferen Studium des Griechischen, auch des Neugr., gewiss Vortheil ziehen können. Ein Beispiel genüge. In den vulgären indischen Dialekten ist der Dativ veraltet, und der Genitiv an seine Stelle gesetzt; die wenigen Spuren eines Dativs im Prâkrit gehören nur der Kunstsprache an. Der nämliche Prozess hat im Ngr. stattgefunden [1].

Im allgemeinen ist zu bemerken dass, wie Delbrück gesagt hat, sowohl die asiatische Gruppe wie das Griechische in der Bewahrung des indogermanischen Sprachgutes sehr zähe sind (Der Gebrauch des Conjunctivs und Optativs im Sanskrit und Griechischen, Halle 1871, S. 103—104). Diese Zähigkeit des Griechischen ist in vielen Punkten, besonders auch im Accente, treffend zu bemerken, und macht diese Sprache sowohl in ihrer alten wie in ihrer neueren Periode höchst wichtig für die Sprachvergleichung. Davon könnte man unzählige Beispiele geben, aber ich will kurz sein. Die Tradition (sagt ein trefflicher Kenner des Neugriechischen) des Accentes ist im Grossen und Ganzen gut erhalten, so dass die meisten Wörter und Formen im Ngr. auf derselben Silbe wie in der *κοινή* betont werden. Und ein anderer Kenner sagt mit Recht: Die Ueberlieferung der griechischen Accentuation ist lückenhaft und in einzelnen Punkten unsicher, stimmt aber so vielfach mit den sprachlichen Thatsachen im Griechischen und mit der Accentuation der verwandten Sprachen überein, dass sie als wohl begründet und fein beobachtet gelten muss" [2]). Ein genaueres Studium der griech. Accentlehre wird

---

12, woselbst ebenfalls auf *bulgarische* Formen hingewiesen wird. — Wir dürfen nicht verschweigen dass auch in Kuhn's Zeitschrift früher zuweilen Ngr. besprochen wurde, z. B. XII 445 über Ngr. Volkslieder, und in den letzten Jahren viele Art. von Hatzidakis.

1) Speijer, Sanskrit Syntax 1886, S. 100 Note. Vgl. meine Hist. Gramm. I, S. 194—195. In Delbrücks vor kurzem erschienener Vergleichenden Syntax, Strassburg 1893, Theil I S. 277 ff. habe ich diese Erscheinungen nicht behandelt gefunden. Vgl. noch Hans Müller, Das Verhältnis des Ngr. zu den roman. Sprachen. Leipz. 1888.

2) Vgl. Hatz. Einl. S. 418 ff. und R. Meister, Gr. Dialekte II Vorwort S. V. Vgl. die Schriften von Misteli, Wheeler u. A., und dazu Brugmann's Grundriss I S. 535 ff. Ausserdem Blackie, On the place and power of accent in language, Télfy in der Hellas III 18—20, Oeconomos *Περὶ τῆς γνησίας προφορᾶς τῆς ἑλλ. γλώσσης*, u. dgl. frühere Schriften. Ich kann hier nur einen Theil der reichen Litteratur anführen.

in der Zukunft noch Vieles, sowohl in der alten Sprache, als in der neuen, aufhellen; auch die Kritik der Dramatiker und der Komiker wird daraus ihren Nutzen ziehen können.

So weit, was die Stellung des Griechischen in der allgemeinen und der vergleichenden Sprachwissenschaft angeht. Aber auch die altklassische Philologie im engeren Sinne, sowohl die Grammatik wie die Lexikographie, wird aus dem historischen und vergleichenden Studium des Griechischen grossen Vortheil haben können, wie ich schon früher in verschiedenen kleineren Schriften, besonders in meiner Epistola Critica ad Naberum (abgedruckt in der Hellas, IV S. 170 ff.) mit vielen Beispielen aus der älteren und neueren Litteratur zu beweisen mich bemüht habe. Besonders die Lexikographie und die genauere Kenntniss der lebenden Sprachform. Schon aus Hesychius könnte man eine Menge Beweise dafür bringen; ich verweise nach Hatzidakis' Beispiel an dieser Stelle nur auf *λαγάσσαι* (*ἀφεῖναι*) verglichen mit der Gortyn'schen Inschrift, auf *ταρόν* = *ταχύ*, auf *ὀφθαλμίσαι*, auf *βιλλᾶς*, auf *μαγαρίσκος*, und viele andere Formen und Glossen, deren auch ich viele gesammelt, und theilweise schon in meiner oben erwähnten Epistola Critica publizirt habe [1]). Nicht nur Hesychius, sondern alle alten Grammatiker und Lexikographen werden ohne die Kenntniss der lebenden Sprache, auch der neuesten Sprachformen, nicht vollständig begriffen oder emendirt werden können; viele Wörter haben sich erhalten, welche man für ausgestorben hielt, und die Epigraphik hat Vieles zu Tage befördert, das früher ganz unbekannt war.

Was die altgr. Grammatik betrifft, so wird die Behandlung der Aussprache, und dadurch der ganzen Phonetik, jetzt ihren erasmianischen Standpunkt zu verlassen haben, welcher besonders durch die neuesten Inschriften mehr und mehr erschüttert worden ist. Die Einführung der griech. Aussprache in die Schulen

---

1) Vgl. Altes Stadtrecht von Gortyn auf Kreta, herausg. von H. Lewy. Berl. 1885; Hatz, Einl. S. 10, 81, 331 und passim. An vielen dieser Stellen wird gezeigt wie die neueren Herausgeber (M. Schmidt und Andere) viele Wörter mit Unrecht verändert oder wegemendirt haben, ausschliesslich weil die Formen der lebenden griech. Sprache noch nicht genug bekannt und erforscht sind. Für Hesychius habe ich viel Material gesammelt, das ich später herauszugeben gedenke.

und Universitäten ist mehr eine praktische Frage, welche ich hier nur streife. Aber die ganze griech. Phonetik und auch die Betrachtung und Erklärung vieler grammatischen Formen wird jetzt in ein anderes Stadium treten müssen; vor Allem durch die epigraphischen Studien des gelehrten Hellenen Th. Pappadimitrakópulos ist nachgewiesen, dass z. B. die Orthographie auch schon in den klassischen Zeiten bald zu einer historischen geworden war, dass die getrennte Aussprache der sogen. Diphthonge (oder Digraphen) schon damals fast ganz verschwunden war, und dergl. wichtige Resultate mehr, welche diese Theile der Griechischen Grammatik werden umgestalten müssen [1]). Ich kann an dieser Stelle nicht auf Einzelheiten eingehen, behaupte aber im allgemeinen dass alle Grammatiken Schrift und Laut noch viel zu viel verwechseln, und also in der Darstellung der Lautlehre, bei der Declination, bei der Conjugation (Stamm der Verba Muta) u. s. w. Unrichtigkeiten enthalten, welche nur durch die vergleichende Sprachwissenschaft und die Thatsachen der neuesten Epigraphik zu verbessern sind; so war ζ meistentheils nur graphischer Ausdruck für einen *j*-Laut (*dj*, italien. *gi*), welcher in vielen Wörtern enthalten war, und darum muss die traditionelle Auffassung unserer Grammatiken abgelehnt werden, u. dergleichen mehr. Man vergleiche damit was Prellwitz in seinem neulings erschienenen fleissigen Etymologischen Wörterbuche der Griechischen Sprache (Göttingen 1892, S. 109—111 u. passim) als urgriechische Lautform vieler Wörter mit ζ annimmt.

---

1) Vgl. im allgem. Hatzidakis in der Hellas I S. 307. Ein genaues Studium (und Uebersetzung) von Pappadimitrakópulos' *Βάσανος*, Athen 1889, ist erforderlich. Aus diesem Werke führe ich an: die Kritik auf Meisterhans, Gramm. S. 169, 172, 213, 247, 454, 539, 718; auf G. Meyer's Gramm. S. 187, 247, 312, 434; auf Curtius S. 230; auf Blass (und Psichari) S. 295, 409, 490, 721—722. — Man vgl. noch desselben Verf. Le poète Aristophane et les partisans d'Érasme, Leide 1892, und die populäre Uebersicht von Télfy, Chronologie und Topographie der griech. Aussprache, Leipz. 1893. Ein Beispiel genüge um zu zeigen dass die traditionelle Grammatik ihren phonetischen Standpunkt wird umändern müssen, selbst was den Itacismus des υ (ypsilon) betrifft. Gegen G. Meyer Gramm. ² S. 107—108 und R. Meister, Dial. I 47, vgl. man jetzt Kern in der Hellas I S. 185 und besonders Télfy, Chronologie S. 22, 26, 41, 57, 73, 84 (Itacismus schon im 4en oder 3en Jahrh. v. C. angefangen). Wieviel z. B. in dem ausgezeichneten Werke R. Meister's über altgr. Dialekte anders aufgefasst und erklärt werden kann, hoffe ich an anderer Stelle zu zeigen.

Wird also Vieles in der griech. Grammatik umgeändert werden müssen, die Bekanntschaft mit Land und Leuten, mit dem Hellenischen Volke überhaupt und seiner ungemein reichen und alterthümlichen Sprache, das Studium an Ort und Stelle, sowohl der Alterthümer und Inschriften als die Lektüre der sehr aufblühenden wissenschaftlichen Litteratur Griechenlands verspricht noch eine bedeutende Zukunft. Ist Italien die Hauptquelle immer noch, auch für altklass. griech. Handschriften, die genauere Erforschung des eigentlichen Orients, sowohl von Hellas als von Kleinasien, wird ohne Zweifel noch sehr viel Neues ans Tageslicht befördern. Ich erinnere nur an den Katalog der Athener Bibliothek, an die Athoshandschriften, an die noch unedirten Griechischen medicinischen Schriftsteller, an die neuesten epigraphischen Funde (auch für Musik), an die Handschriften mittelalterlicher Autoren, u. s. w. Das Material ist hier unerschöpflich, und es ist sehr wünschenswerth dass ausländische Philologen regelmässig nach Griechenland ziehen mögen, um die Arbeiten der Hellenischen Gelehrten und der wissenschaftlichen Vereine in Athen zu studiren und zu unterstützen [1]).

Mit allen diesen Thatsachen hängt der Gebrauch der Hellenischen Sprache, und auch theilweise die erhabene Idee, das Griechische als internationale Gelehrtensprache zu benutzen, zusammen. Scheint letzterer Gedanke den Meisten noch eine Utopie, die Utopie von gestern kann die Wirklichkeit von morgen werden, und die internationale Strömung, welche unser Jahrhundert mächtig beherrscht, wird in der Zukunft, sei es auch in ferner Zukunft, auch die Lösung dieser aüsserst

---

1) Vgl. Sakkelion, *Κατάλογος τῶν χειρογράφων τῆς ἐθν. βιβλιοθήκης τῆς Ἑλλάδος*, Athen 1892, passim. — Der neueste Athos-Katalog von Lambros wird in London gedruckt. — Ueber die Griech.. medicin. Schriftsteller vgl. man z. B. Hellas IV S. 142—144. — Die neuesten epigr. Funde im Bulletin de Correspondance Hellénique (Art. von Weil und Reinach). — Ueber die H. S. des Digenis vgl. man z. B. die Ausgaben von Sathas-Legrand, die neueste von Legrand 1892, und Krumbacher's Gesch. d. byz. Litteratur. — Was die philologische Wissenschaft in Griechenland betrifft, verweise ich besonders auf die ausgezeichnete Zeitschrift *'Αθηνᾶ*, welche ein glänzendes Zeugniss ablegt für den Fortschritt der Studien in Hellas. Man lese darin z. B. die Art. von Kondos, Chatzidakis, Papawassiliu (Emendationen), Wassis, Lolling, e tutti quanti. Auch die *Εἰκοσιπενταετηρὶς τῆς καθηγεσίας* K. Σ. *Κόντου*, Athen 1893, enthält sehr gute Beiträge.

schwierigen Aufgabe versuchen. Seitdem die hellenische Sprache, besonders die höheren und feineren Sprachformen, in Hellas nach Kondos' und Anderer Beispiel in vollendeter Weise ausgebildet und geschrieben wird, haben auch schon einige ausländische Hellenisten sich in dieser Sprachform versucht, und also praktisch gezeigt dass das Hellenische mehr als ein anderes Idiom im Stande sei, wissenschaftliche Fragen deutlich und sorgfältig und nicht ohne Eleganz zu besprechen. Um nur einige Namen zu nennen, citire ich hier die Schriften, hellenisch verfasst, des Erbprinzen Bernhard v. Sachsen Meiningen, von Télfy, von Cobet und Naber, von Thumb, von Lolling, und vielen Anderen [1]).

Bis jetzt habe ich fast ausschliesslich gesprochen von der Griechischen oder Hellenischen Sprache, aber wenn wir jetzt die Litteratur betrachten, so öffnet sich ein noch viel weiteres Feld, eine noch grossartigere Perspektive. Die altklassische Litteratur wird vorläufig ihren Rang behaupten, der Einfluss der alten Litteratur und Kunst auf die feiner gebildete Welt wird wohl immer bleiben [2]). Aber daneben hat sich, auch für das Griechische, das vergleichende Studium der Litteratur entwickelt, neben Sprachvergleichung trat Litteraturvergleichung, mit den vielen Schwesterwissenschaften, Folklore, Ethnographie, Mythologie, und dgl. Hier öffnet sich ein Gebiet, welches nicht übersehen werden kann, und auch die reiche Geisteswirksamkeit der Hellenen, welche sich selbst in den traurigen Zeiten der Knechtschaft nicht verleugnete, wird viele Beiträge liefern zu dem schönen Gebäude der Zukunft, von unermesslicher Bedeutung für die Kulturgeschichte der Menschheit. Nicht nur wird man (um mich auf das Griechische zu beschränken) das Alte im Neuen, und

---

1) Télfy, *Συγγράμματα Ἑλληνικά*, Budapest 1880 (enthält 10 Art. mit Appendix). — Cobet in *Λόγιος Ἑρμῆς* I 166—197, II 201—287, III 425—534. — Naber, ebendas. III 403—424. — Thumb in der Ἀθηνᾶ III S. 95—128. — Lolling in der Ἀθηνᾶ, II 627 ff. — Ich selbst habe in den verschiedenen Jahrg. der „Hellas" verschiedene Art. griech. geschrieben, und in der Ἀθηνᾶ über die Regnaud'sche Theorie, I 573—594 und II 350—375. — Ueber Hellenisch als internationale Sprache vgl. man besonders die Schriften von d'Eichthal und Boltz, und die gute Uebersicht von C. D. Mavrommatu, *Ἡ ἐν χρήσει ἐν ταῖς διπλωματικαῖς διαπραγματεύσεσι γλῶσσα*, Athen 1892. — Ueber die trefflichen Hellen. Uebersetzungen S. H. des Erbprinzen Bernhard von Sachsen-Meiningen vgl. die Hellas II, S. 110—122.

2) Vgl. jedoch F. Bahnsch, Der Streit um den griech. Sprachunterricht. Konitz 1893 (gut geschrieben).

das Neue im Alten zu untersuchen haben, sondern auch jede Periode hat ja ihre eigenen Blumen und Blüthen getrieben, und ihre Litteraturdenkmäler verdienen eifriges Studium und liebevolles Versenken. In der nachklassischen Zeit bewundern wir die enkyklopädische Gelehrsamkeit und den Sammlerfleiss, im Anfange des Mittelalters und später die Ritterdichtung und die romantische Poesie, die Thierfabel, u. s. w. Das spätere kretische Drama ist interessant. Im Anfange dieses Jahrhunderts zeigt uns Korais den Geistesriesen, welcher die Erhebung seines Vaterlandes schon von ferne sieht, und, ein zweiter Luther, feste Grundlagen schafft für die Schriftsprache. Die Entwicklung der modernen hellenischen Litteratur ist eine buntscheckige, nicht nur in der Lyrik, in der Satire, in der belletristischen sowohl wie historischen Prosa, sondern auch schon im höheren Drama reiht sich die neuere Litteratur der altklassischen würdig an [1]).

Ich schliesse diese kurze Besprechung der neugriechischen Studien mit dem Wunsche, dass die Hellenisten Europa's besonders jetzt, wo ein übertrieben materialistischer Geist die hellenischen Studien insgesammt stark bedroht, in der Zukunft mehr zusammenwirken mögen, damit der reiche Geistesschatz des gesegneten hellenischen Volkes, getragen von einer wunderbaren Sprache, nicht für Europa verloren gehe. Zwar sind, wie mein unvergleichlicher Lehrer Cobet zu sagen pflegte, *εὐρεῖαι τῶν Μουσῶν κέλευθοι*, und Freiheit muss hier bleiben, damit das reiche und vielumfassende Gebiet recht viele Bearbeiter finde. In England herrschen besonders die altklassischen Studien, wie ein Rutherford, ein Jebb, ein Kenyon (Aristoteles-Papyrus), u. Andere beweisen; doch hat auch das Neugriechische in Geldart, in Blackie, u. s. w. tüchtige Freunde gefunden. In Holland blühen die kritischen und grammatischen Studien besonders durch Naber und Herwerden, van Leeuwen ist ein eifriger Ho-

1) Vgl. im allgem. den II. Theil meiner Histor. Gramm., wo auch Ellissen's Polyglotte und Analekten öfters erwähnt werden. Ueber vergleich. Litteraturgeschichte im allgem. den Art. von J. Texte, in der Revue de l'Enseign. 1893, S. 253 ff., wo auch verschiedene Quellen verzeichnet stehen. Neben G. Meyer's Arbeiten auf diesem Gebiete, verdienen auch besondere Erwähnung die früheren Arbeiten von Boltz, z. B. seine Beiträge zur Völkerkunde, seine „Hellenische Erzählungen", seine kleineren Schriften über Hell. Taufnamen, über die Kyklopen, u. s. w. Lesenswerth ist auch sein Art. über „Island und Hellas", in der Hellas IV S. 105—118, mit den dort gegebenen Wörtersammlungen.

merforscher und tüchtiger Kenner der alten dramatischen und komischen Litteratur; jetzt fangen auch die neugr. Studien an, hier Bearbeiter zu finden. In Frankreich leben H. Weil, Victor Henry, Reinach und viele andere Hellenisten; die Epigraphik wird tüchtig betrieben, und Emile Legrand ist ein unermüdlicher Herausgeber mittelgriechischer Texte. In Italien haben besonders einige ngr. Dialekte ausgezeichnete Arbeiten hervorgerufen, von Comparetti, Pellegrini, Morosi, u. s. w. Auch der Name Ascoli ist allbekannt. Im grossen Philologenlande Deutschland endlich, last not least, herrschen Brugmann, Delbrück, Sievers, Leskien, u. s. w. auf dem Gebiete der Sprachvergleichung; die altklassische Philologie ist vertreten durch Männer wie Teuffel und Bernhardy, Nauck (ein Deutscher) und Blass, Iwan Müller, Bergk, V. Rose, Wölfflin, und unzählige Andere, deren Namen ich nicht zu nennen brauche. Auch brauche ich ja die Arbeiten der deutschen Philologen, welche ich immer benutze und hochschätze, nicht anzuführen, dieselben sind allbekannt. Mögen alle diese Männer ihre Scherflein, grösser oder kleiner, beitragen, damit die hellenischen Studien immerfort gedeihen und blühen. *Γένοιτο.*

VERZEICHNISS EINIGER DER WICHTIGSTEN CITATE.

'ΑΘΗΝΑ, *σύγγραμμα περιοδικόν, κτλ.* Athen 1889—
Anna Commena, Alexias, ed. Reifferscheid. 1884.
Bahnsch (F.), Der Streit um den griech. Sprachunterricht. 1893.
Bernhard, Erbprinz von Sachsen Meiningen, Hellen. Uebersetzungen des Fiesco (1888) und der Emilia Galotti (1889).
Blass, Aussprache des Griechischen. 3e Aufl.
Boltz (A.), Die Hellen. Sprache der Gegenwart.
„ „ Hellenisch die intern. Gelehrtensprache.
„ „ in der „Hellas", passim.
Brugmann (Karl), Griech. Grammatik.
„ „ Grundriss der vgl. Grammatik der indogerm. Sprachen. 1886 ff.
Bulletin de Correspondance Hellénique.
Cobet (C. G.), Obs. crit. in Plat. com. rell. 1840.
„ „ „ im *Λόγιος Ἑρμῆς* I—III.

Delbrück (B.), Conjunctiv und Optativ. 1871.
„ „ Vergleichende Syntax. 1893.
Digenis Acritas ed. Sathas-Legrand 1875.
„ „ ed. Legrand, Paris 1892.
Dossios (N.), Beitr. zur ngr. Wortbildungslehre. 1879.
Ducange, Glossarium ad scriptores mediae et infimae Graecitatis. 1688.
Eichthal (E. d'), La langue grecque. 1887.
Ellissen (A.), Versuch einer Polyglotte der europ. Poesie. Leipz. 1846.
„ „ Analekten der mittel- und ngr. Literatur. 1855.
Foy (K.), Lautsystem der gr. Vulgarsprache. Leipz. 1879.
Hatzidakis (G. N.), Einleitung in die ngr. Grammatik. Leipz. 1892. Vgl. für seine übrigen Schriften G. Meyer's Bibliographie, und die „Hellas".
Hellas, περιοδικὸν τοῦ ἐν Ἀμστελοδάμῳ Φιλελληνικοῦ Συλλόγου. Leiden 1889—94.
Hesseling (D.), vgl. G. Meyer's Bibliographie.
Hesychius Lexicon ed. M. Schmidt.
Kern (H.), in der Hellas I ff.
Kuhn's Zeitschrift f. vgl. Sprachforschung.
Κόντος (Κ. Σ.), im Λόγιος Ἑρμῆς, Leiden 1866.
„ „ „ Γλωσσικαὶ Παρατηρήσεις, Athen.
„ „ „ in der Ἀθηνᾶ, Athen.
Krumbacher (K.), Gesch. d. byzant. Litteratur, 1891.
„ „ Byzant. Zeitschrift. Leipzig.
Kühner (Blass), Ausführl. Grammatik der Gr. Sprache, 1890—92.
Kumanudis (S.), Συναγωγὴ λέξεων ἀθησαυρίστων, 1883.
Lolling (H.), in der Ἀθηνᾶ II.
Μαυροφρύδης, Δοκίμιον ἱστορίας τῆς ἑλλ. γλώσσης. 1871.
Meisterhans (K.), Gramm. der attischen Inschriften.
Meursius, Glossarium graeco-barbarum. 1610.
Meister (R.), Die griech. Dialekte. Gött. 1882—89.
Meyer (Gust.), Griech. Grammatik 1886.
„ „ Albanes. Grammatik 1888.
„ „ Gr. Volkslieder in deutscher Nachbildung 1890.
„ „ Neugriech. Studien 1894.

Μαυρομμάτου (K. Δ.), Ἡ ἐν χρήσει ἐν ταῖς διπλωμ. διαπραγμ. γλῶσσα. Athen 1892.

Mullach, Gramm. der gr. Vulgarsprache. 1856.

Müller (Hans), Das Verhältnis des Ngr. zu den roman. Sprachen, 1888.

Müller (Iwan), Handbuch der Klass. Alterthumswissenschaft.

Muller (H. C.), Histor. Grammatik der Hellen. Sprache. Leiden 1891—92.

„ „ „ Epistola Critica ad Naberum 1893.

„ „ „ in der „Hellas".

„ „ „ in der 'Αθηνᾶ I—II.

Naber (S. A.), im Λόγιος Ἑρμῆς, III.

Nicolai (R.), Gesch. der ngr. Litteratur.

Oeconomos, Περὶ τῆς γνησίας προφορᾶς κτλ.

Pappadimitrakópulos, (Th.), Βάσανος τῶν περὶ τῆς ἑλλ. προφορᾶς ἐρασμικῶν ἀποδείξεων. Athen 1889.

„ „ Le poète Aristophane et les partisans d'Érasme. Leide 1893.

Prellwitz (W.), Etym. Wörterb. d. Gr. Sprache 1892.

Psichari (J.), vgl. G. Meyers's Bibliographie.

Rangabé-Sanders, Gesch. der ngr. Litteratur 1885.

Ross (L.), Reisen auf den griech. Inseln 1840—45.

Schanz, Beiträge zur histor. Syntax der gr. Sprache.

Schmidt (B.), Das Volksleben der Neugriechen 1871.

Sakkelion, Κατάλογος τῶν χειρογράφων 1892.

Sakellários (A. A.), Κυπριακά. Athen 1890—91.

Sophocles (E. A.), Greek Lexicon 1888.

Speijer (J. S.), Sanskrit Syntax. Leiden 1886.

Stadtrecht (Altes) von Gortyn auf Kreta, Von H. Lewy. 1885.

Télfy (J.), Chronologie und Topographie der gr. Aussprache 1893.

„ „ Συγγράμματα Ἑλληνικά 1880.

Texte (Jos.), in der Revue de l'Enseignement 1893.

Thumb (A.), in der 'Αθηνᾶ III. (vgl. Die Ngr. Sprache. Eine Skizze. Freiburg, 1892, und die Παλιγγενεσία von 9 April 1894).

Wagner (Wilh.), Carmina graeca medii aevi 1874.

„ „ 'Αλφάβητος τῆς ἀγάπης, 1879, (und viele andere Arbeiten).

DIE ALTHELLENISCHE WORTBETONUNG IM LICHTE DER GESCHICHTE.

EIN BEITRAG ZUR KLARSTELLUNG DER GRIECHISCHEN SPRACHFRAGE,

VON

G. J. P. J. BOLLAND,
Lehrer der englischen Sprache und Literatur an der königlichen Realschule
zu Batavia, Niederländisch-Indien.

Παρὰ βαρβάρων τινῶν αὐτὰ παρειλήφαμεν
εἰσὶ δ' ἡμῶν ἀρχαιότεροι οἱ βάρβαροι.
PLATO, Krat. XXXVI.

Der Zweck der vorliegenden Abhandlung ist ein rein didaktischer; dieselbe enthält nichts, was nicht den Männern der geschichtlichen Sprachwissenschaft ganz gut bekannt wäre. Dennoch habe ich es nicht für überflüssig erachtet, dem gelehrten Publicum die Daten über den in Rede stehenden Gegenstand im Zusammenhang vorzuführen, weil es, wie ich meine, bisjetzt nicht Allen, die es angeht, hinreichend klar geworden ist, was sich über die althellenische Wortbetonung aus der vergleichenden Sprachgeschichte vorbringen lässt. Nicht immer ist dasjenige, was in einem gewissen Sinne Gemeingut einer Wissenschaft genannt werden darf, deshalb auch Allen, die es angeht, hinreichend gegenwärtig; in casu sind unsere Schulmänner, wie es scheint, von einer conservativen Gesinnung, die ich mir als Autodidakt nie habe begreifen können, denn ich sehe nicht ein, weshalb man gerade in den klassischen Humanioribus sich fortwährend dabei beruhigen kann, dass man eine ganz oder zum Teil anerkannt barbarische Praxis beibehält, wo wenigstens das relativ Bessere für das Greifen liegt. Namentlich das Lateinische wird in unseren holländischen Schulen in einer Aussprache gelehrt, welche alle lautlichen Verhältnisse jener Sprache verdunkelt, und neben anderen Ungeheuerlichkeiten, wie den Tetacismus und die deutsche Aussprache des *ευ*, behält man im Unterricht des Griechischen noch immer die altfränkische Gewohnheit der lateinischen Betonung bei. Das ist geradezu

eine barbarische, weil zur Sache gar nicht gehörende, Verkehrtheit, ein Barbarismus, der als solcher den berufenen Vertretern des antiken Humanismus am allerwenigsten geziemt, und wenn ich auch weit entfernt bin, in Sachen der Aussprache ein Philhellene im Sinne der philhellenischen Gesellschaft zu sein, so bin ich doch der Meinung, dass deren Eifern gerade in diesem Puncte, und von untergeordneten Einzelheiten abgesehen, das Lob und die Unterstützung aller derjenigen verdient, die da meinen, man solle nimmer etwas schlechter machen, als es überhaupt sich machen lässt. Um es gleich im Voraus zu sagen, geht mein Antrag auf Beachtung der griechischen Accente in der Prosalectüre, und zwar so, dass man sich angewöhne, den Circumflex mit wirklicher Hebung und Senkung gleichsam als doppelten Vokal aber ohne Hiat zu sprechen, und beim Markieren des Acuts die Quantitätsverhältnisse der alten Sprache möglichst zu wahren sich bestrebe. Allerdings würde das in unseren Gymnasiallehrern eine persönliche Initiative erfordern, welche sich vielleicht in solchen rein theoretischen Sachen von der durchschnittlich menschlichen Berufslauheit gar nicht erwarten lässt; da sei aber die gute Sache wenigstens den Professoren unserer vier Hochschulen empfohlen. Ich für mich sehe nicht ein, weshalb nicht etwa ein kurzer acuierter Vocal in scharfer Hervorhebung, und ein ganz in der Senkung gehaltener Laut gleichwol gedehnt könnte gesprochen werden.

Ueber griechische Aussprache überhaupt schicke ich noch voraus, dass hinter meinen Ausführungen als maassgebender, wenn auch im vorliegenden Falle ziemlich unwirksam gebliebener, Hintergedanke die Annahme steht, es handle sich in der Praxis des Unterrichts um die annähernd zu bestimmende athenische Aussprache der Blütezeit, nach der ich dann überhaupt die alte Sprache, mit nur gelegentlichen Abweichungen, conventionell docieren würde. Die an sich richtige Bemerkung, der Unterschiede in der προφορὰ der alten Hellenen seien in Raum und Zeit gar viele gewesen, und das Bemühen um ein geschichtlich fehlerfreies Lesen der, ohnehin einer unwiederbringlichen Vergangenheit angehörenden, alten Texte müsse deshalb ein schlechthin aussichtsloses heissen, darf im Munde etwa der sich nennenden Philhellenen nicht hingehen; wenn

mit diesem Satze der pädagogischen Anwendung der neuhellenischen Aussprache auf die antiken Texte das Wort geredet werden soll, so haben wir hier die Wahrheit im Dienste eines chauvinistischen parti pris. Für den Unterricht handelt es sich zunächst und in der Hauptsache um die athenische Aussprache zwischen den Jahren 500 und 300 vor Christi Geburt, und zwar so, dass auch in dieser Periode das relativ Aeltere den Vorzug haben muss. Die Schriften der athenischen, oder doch attisch schreibenden, Schriftsteller geben schon an sich bis auf die nach-alexander'sche Diadochenzeit die Hauptmasse des zu Lesenden ab, und in ihrer Mustergiltigkeit sind die attischen Klassiker für die ganze Zeit der nachherigen Gemeinsprache, bis in das byzantinische Zeitalter hinein, die wenigstens angeschauten Muster grammatischer und lexicalischer Richtigkeit geblieben. Gerade aus diesem Grunde lässt sich, auch für die Schriften späterer Auctoren, die ja im groben Umriss wol bekannte klassisch attische Aussprache ganz gut beibehalten; zwar ist das gesprochene Wort z. B. eines Lukian in manchen Stücken ganz zuverlässlich nicht mehr gleich dem eines Plato gewesen, allein das Sichtbare, und dadurch zum Teil auch das derzeit Gehörte, an den lukianischen Sprachformen geht auf das Wort des athenischen Denkers zurück, und wenn wir nun die betreffenden Gespräche mit der älteren Aussprache der platonischen Dialoge zu lesen uns erlauben, so ist das im Grunde sogar nicht einmal etwas Anderes als die folgerichtige Durchführung eines Gedankens, der in Lukians eigener Absicht gelegen hat. Es ist ja nun einmal nicht in Abrede zu stellen, dass die unbedingte Anwending, die Anwendung sans phrase, der heutigen hellenischen Aussprache auf die graphischen Wechsel der alten Texte einen all zu offenbaren geschichtlichen Widersinn ergiebt und den vernünftigen Grund klassischer wie nach-klassischer Schreibungen aufhebt; wie von den sachverständigen Verfechtern des jetzt gehörten im Princip, und zum Teil auch im Detail, selbst anerkannt wird, sind Schreibungen wie *λέγετε* und *λέγεται*, *ποιήσεις* und *ποιήσηις* (*ποιήσῃς*), *ποιήσομεν* und *ποιήσωμεν*, *πίστει* und *δίκηι* (*δίκῃ*), *πίστιν* und *δίκην*, *οἰκοδομῶ* und *ωἰκοδόμουν* (*ᾠκοδόμουν*), *καλός* und *καλῶς* nicht von Leuten mit neuhellenischer Aussprache erfunden worden. Und wenn

nicht die moderne *προφορὰ* schlechthin, so wie sie eben ist, verteidigt werden kan, so giebt es folgerichtig, etwaige entgegenstehende Nützlichkeitsrücksichten jetzt ausser Acht gelassen, für den Lehrer des Althellenischen gar keine Wahl; er muss da sogleich auf die Zeit und den Ort des anerkannt Mustergültigen zurückgehen, die athenische Aussprache der klassischen Periode nach bestem Wissen annähernd festsetzen, und mit der sprachgeschichtlich approximativ ermittelten Aussprache des alten Athens auch die spätere, für das Auge nach derselben normierte, Literatur conventionell zu lesen und docieren sich erlauben. Gelegentliche Abweichungen und beiläufige Mitteilungen über das wäre Sachverhältnis und die thatsächliche Aussprache jüngerer Auctoren sind dabei ja nicht ausgeschlossen.

Fraglich bleibt freilich bei alledem, wie weit man es in der Reconstruction der klassisch athenischen Aussprache hat bringen können, beziehungsweise noch bringen wird, und da hätten wir in casu sogleich das Geständnis zu machen, dass überhaupt gerade das Betonungssystem der alten Hellenen zu den Gegenständen gehört, an deren Erörterung man mit verzweifelt wenig Aussicht auf wirkliche theoretische Befriedigung herantritt. Es wird hier dem Sprachforscher besonders fühlbahr, dass er um die am Ende doch unwiederbringlichen Laute der Vergangenheit sich bemüht; die Leute, um die es sich in dieser Specialfrage zunächst handelt, haben uns gar wenig Andeutungen über dieselbe hinterlassen, und das wenige, was von ihnen berichtet wird, liefert einen kaum in lebendiger Weise vorstellig zu machenden Sinn. Was wir bezüglich der altgriechischen Betonung von den athenischen Schriftstellern der Blütezeit selbst erfahren, bleibt auf ein paar flüchtige Andeutungen beschränkt; ein „musikalischer" Charakter des gesprochenen Wortes ist das einzige, was ausdrücklich bezeugt wird, und es dürfte für einen Jeden unser schwer halten, die betreffenden Aeusserungen ohne sprachlichen Apriorismus in eine auch nur annähernd richtige Praxis umzusetzen.

Bekanntlich finden sich die einschlagenden Stellen in den platonischen Schriften, wo u. a. folgendermaassen von der Musik geredet wird. Tί *δαί; περὶ τοὺς τῶν ὀξέων καὶ βαρέων φθόγγους ἆρ' οὐχ οὕτως ὁ μὲν τοὺς συγκεραννυμένους τε καὶ μὴ*

τέχνην ἔχων γιγνώσκειν μουσικός, ὁ δὲ μὴ ξυνιεὶς ἄμουσος; (Soph. XXXVIII, p. 253). Anderswo heisst es: *Φθόγγοι ταχεῖς τε καὶ βραδεῖς, ὀξεῖς τε καὶ βαρεῖς φαίνονται* (Tim. p. 80), das heisst, es wird in musikalischen Lauten zwischen kurz und lang, hoch und tief unterschieden. Nun wird aber andererseits in Bezug auf Gesprochenes statuiert: *Πολλάκις ἐπεμβάλλομεν γράμματα, τὰ δ' ἐξαιροῦμεν, ... καὶ τὰς ὀξύτητας μεταβάλλομεν, ... καὶ ἀντὶ ὀξείας ... βαρεῖαν ἐφθεγξάμεθα.* (Krat. XVII, p. 399). Der Terminus *περισπᾶν* als solcher findet sich bei Plato noch nicht; es heisst jedoch: *Τί δὲ τὸ καλόν; Τοῦτο χαλεπώτερον κατανοῆσαι. Καίτοι λέγει γ' αὐτὸ ἁρμονίᾳ μόνον καὶ μήκει τοῦ οὖ παρῆκται. — Τὸ καλέσαν τὰ πράγματα καὶ τὸ καλὸν ταὐτόν ἐστι, διάνοια.* (Krat. XXIX, p. 416). Es wird hier in der dem Kratylos eigentümlichen Weise *τὸ καλόν* mit der als *τὸ καλέσαν τὰ πράγματα* gefassten Vernunft gleichsam spielend identificiert, und implicite der Unterschied zwischen *τὸ καλόν* und *τὸ καλοῦν* als ein blosser Wechsel in der Quantität und Betonung des O hingestellt; was man nachher als Acut und Circumflex unterschieden hat, wird folglich von Plato gehört worden sein.

Mit diesem Schlusse aber sind wir an diesem Puncte schon zu Ende. Die Anwendbarkeit der musikalischen Bezeichnungen *ὀξύς, βαρύς, μῆκος, ἁρμονία* auf das gesprochene Wort, siehe da so ziemlich alles, was wir explicite aus der klassischen Zeit selbst über unsern Gegenstand erfahren, und genau genommen lässt sich nicht einmal mit Zuversicht behaupten, sogar die bloss graphische Markierung betonter Silben, sowie uns dieselbe überliefert worden, treffe für die Athener der Blütezeit in allen Fällen zu. *Παρὰ τὴν προσῳδίαν*, heisst es noch in einer auf den Stagiriten zurückgeführten Schrift, *παρὰ τὴν προσῳδίαν ἐν μὲν τοῖς ἄνευ γραφῆς διαλεκτικοῖς οὐ ῥᾴδιον ποιῆσαι λόγον, ἐν δὲ τοῖς γεγραμμένοις καὶ ποιήμασι μᾶλλον, οἷον καὶ τὸν Ὅμηρον ἔνιοι διορθοῦνται πρὸς τοὺς ἐλέγχοντας ὡς ἀτόπως εἰρηκότα Τὸ μὲν οὗ καταπύθεται ὄμβρῳ.* (Vgl. Il. XXIII, 328.) *Λύουσι γὰρ αὐτὸ τῇ προσῳδίᾳ, λέγοντες τὸ οὔ οξύτερον. Καὶ τὸ περὶ τὸ ἐνύπνιον τοῦ Ἀγαμέμνονος* (?), *ὅτι οὐκ αὐτὸς ὁ Ζεὺς* (?) *εἶπεν· Δίδομεν δέ οἱ εὖχος ἀρέσθαι* (vgl. hier Il. XXI, 297), *ἀλλὰ τῷ ἐνυπνίῳ ἐνετέλλετο διδόναι.* (De Soph. El. IV, 8.) Diese nicht eben schön stilierte Stelle bekundet, dass in vorgrammatischer Zeit eine gewisse

Art von Klügeleien, welche in lebendiger Wechselrede nicht möglich war, in Bezug auf Geschriebenes und überhaupt Ueberliefertes sich machen liess, und man den Homer z. B. bisweilen zu verteidigen hatte gegen Leute, die durch thatsächlich nicht intendierte Aussprache einer beliebigen Stelle irgend einen Unsinn hineinlasen. Noch gegen 300 vor Christo waren die Handschriften ohne Zeichen für den Hauch und die Betonung, wodurch die Möglichkeit gegeben war, statt eines richtigen οὐ oder διδόμεν ein sophistisches οὗ oder δίδομεν herauszubringen. Der philhellenische Herr J. B. Télfy freilich hat die fragliche Stelle ganz anders ausgelegt: Hellas III, 20; war er hier etwa „gĕhĕpaṇḍitaḥ"? Denn Keiner hat widersprochen.

Als Erfinder der griechischen Tonzeichen ist uns bekanntlich der alexandrinische Grammatiker Aristophanes von Byzanz überliefert worden, der unter dem zweiten und dritten Ptolemaios geblüht haben soll und der Lehrer Aristarchs gewesen ist. Thatsächliche Beweise für die Anwendung geschriebener Accente giebt es um den Anfang unserer Zeitrechnung; auf den Mauern Herculaneums hat man einen mit Tonzeichen verschenen euripideïschen Vers gefunden. Viel weiter hinauf aber ist man meines Wissens bisjetzt nicht gelangt, denn auch der neulich aufgefundene Herondaspapyrus soll ja nicht älter als das Jahr 13 v. Chr. sein. Die Natur der in Rede stehenden Zeichen ist eine nahezu rein analytische; die althellenische Betonung, welche uns von den Grammatikern überliefert worden, ist ihrem Wesen nach nur ein Wortaccentsystem. Es wird in derselben ebensowenig wie in den accentuirten altindischen Texten ein umfassender und nennenswerter Versuch gemacht, den Unterschied der Stimmlage in den zusammenhangenden Sprachlauten des Satzes, die Wirkung der rednerischen Emphasis und Modulation in der Veränderung des unabhängigen Accents der einzelnen Worte, zu bestimmen oder zu bezeichnen; wie in den vedischen Texten bloss dem verbum finitum des einfachen erzählenden Satzes der Udātta geraubt wird, so ist im Hellenischen der einzige dürftige Anlauf zur Markierung des Satzaccentes die Barytonierung fortlaufender Oxytona. Die Erörterung der Accentfrage in Bezug auf vorliegende Daten wird dadurch wesentlich vereinfacht, freilich zugleich verhältnismässig aussichtslos gemacht,

und es mag im Hinblick auf den angedeuteten problematischen Thatbestand gewesen sein, dass noch im Jahre 1880 in der griechischen Grammatik Gustav Meyers über die Betonung überhaupt keine Darlegungen gegeben worden sind. Einfaches Schweigen in dieser Sache ist aber in einer sprachgeschichtlichen Arbeit über das Althellenische wol kaum berechtigt; wenn auch die alten Hellenen eine geschriebene Betonung nicht einmal gekannt haben, muss doch ihre Praxis des Betonens selbst wol oder übel ihre Besprechung finden, und besonders wo man, wie Herr Meyer, auf dem Boden der vergleichenden Forschung sich bewegt, hat man die Accentfrage methodisch zu erörtern. Namentlich im Hinblick auf das Altindische und Germanische. Sofort die Verwandtschaft zwischen althellenischer und altindischer Wortbetonung liegt klar vor Augen, wie man nicht nur aus Umschreibungen wie *βραχμᾶνες* für brahmáṇaḥ von vornherein verspürt, sondern auch in den bezüglichen Beschreibungen ausgedrückt findet. „Die Erscheinungen des Accents werden von den indischen Grammatikern aller Perioden in gleicher Weise beschrieben als beruhend auf einer Ton-oder Höheveränderung; von einem mit einbegriffenen Stärkeunterschied bemerken sie gar nichts." [1]) „The accent is called in Sanskrit *svara*, i. e. tone, and according to the description of native grammarians there can be no doubt that it was really musical; it meant the actual rising and falling of the voice, produced by the tension, the relaxation, and the wide-opening of the vocal chords; it was a musical modulation peculiar to each word, and it corresponded to what we call the singing or the cantilena of the speaker, which, though in modern languages most perceptible in whole sentences, may also be clearly perceived in the utterance of single words. And whatever the accent became in later times, its very name of *prosodia*, *accentus* (zuerst bei Quinctilian: I, 5, 22), i. e. by-song, shows that in Greek and Latin, too, it was originally (?) musical, that *tonos* meant pitch, *oxys* high pitch, and that *perispōmenos*, drawn round, did not refer originally to the sign of the circumflex but to the voice

1) W. D. Whitney — H. Zimmer, „Indische Grammatik" (Lpz. 1879), § 80.

being drawn up and down in pronouncing a circumflexed syllable." [1])

Nach den Aussagen der Alten selbst muss der Wortaccent des Altgriechischen ein wenigstens überwiegend musikalischer gewesen sein, eine Betonung von hochgradiger articulatorischer Schwäche; es muss den antiken, in späterer Zeit ganz zerstörten, Wechsel kurzer und langer Laute ein Accentus begleitet haben, in der es sich ganz deutlich um hoch und tief, weniger fühlbar aber um stark und schwach handelte. [2]) Ebenso wie wenigstens nach den Beschreibungen indischer Grammatiker die Silbenbetonung der alten Hindu eine rein modulierende war, ist auch von Grammatikern des Griechischen über Stärkeunterschiede in gesprochenen Lauten geschwiegen worden, und wirklich wird an dem althellenischen Acut bis in die christliche Zeit hinein verhältnismässig wenig Energisches gehaftet haben. Auf das Vorherrschen der Höhedifferenzen und die Schwäche des expiratorischen Nachdrucks in beiden alten Sprachen weist namentlich auch die Thatsache hin, dass der geschichtlich gegebene beiderseitige Lautstand von Specialwirkungen eines Wechsels der Stimmstärke so gut wie keine Spuren aufweist; während z. B. die alten Römer die Neigung hatten, die Länge im unbetonten Auslaut zu kürzen, und überhaupt die auslautenden Vocale degeneriren zu lassen. (Egŏ < egō, dūcŏ < *deucō, fīdŏ < *feidō < *bheidhō > πείθω, amăt < amāt [3]), monĕt < monēt, audĭt < audīt, amābĕrĕ, amāvēre, marĕ < *mari, sequĕrĕ < *séqeso > ἕπεο, usw.) Dass sich das besagte negative Factum mit der Annahme stark fühlbarer Expirationsstösse in den betonten Silben nicht verträgt, ist aus der späteren europäischen Sprachgeschichte überhaupt und dem Neuhellenischen im besondern offenbar; dazu verhält sich die althellenische Verskunst gegen die Betonungsdifferenzen der einzelnen Wörter völlig gleichgültig, was ebenfalls auf eine von der neuhellenischen wenigstens

---

1) F. M. Müller, „a Sanskrit Grammar for beginners" (2d ed. 1870), p 286.

2) Man vergleiche hier zunächst E. Sievers, „Grundzüge der Phonetik", 2e Aufl. (1881) S. 154 ff., sowie K. Brugmann's „Grundriss der vergleichenden Grammatik indogermanischer Sprachen," I (1886), S. 530 ff.

3) Ennius (239—169) hat noch geschrieben „non enim (noenum) rumores ponebāt ante salutem", „īt eques et plausu cava concutit ungula campum," cett.

graduell verschiedene Sachlage hinweist. Dieselbe wird als solche ganz deutlich von den Alten bezeugt; von einem Schüler Aristarchs, Dionysius Thrax, besitzen wir eine kleine Schrift unter dem Titel *Γραμματική*, welche in 25 §§ eine allgemeine Einleitung in die formale Seite der Sprachlehre enthält, namentlich die Definitionen der grammatischen Kategorieen angiebt, und u. a. die Betonung folgenderweise beschreibt: *Τόνος ἐστὶ φωνῆς ἀπήχησις ἐναρμονίου, ἢ κατὰ ἀνάτασιν ἐν τῇ ὀξείᾳ, ἢ κατὰ ὁμαλισμὸν ἐν τῇ βαρείᾳ, ἢ κατὰ περίκλασιν ἐν τῇ περισπωμένῃ* (§ 3.) [1]. Dem Dionysios Thrax war also der Accent der Hall der harmonischen Stimme, entweder in der Anspannung steigend, oder in der Glättung tief, oder in der Umbiegung auf- und abgezogen. Und Dionys von Halikarnass hat nachher geschrieben: *Διαλέκτου μὲν οὖν μέλος ἑνὶ μετρεῖται διαστήματι, τῷ λεγομένῳ διὰ πέντε, ὡς ἔγγιστα, καὶ οὔτε ἐπιτείνεται πέρα τῶν τριῶν τόνων καὶ ἡμιτονίου ἐπὶ τὸ ὀξὺ, οὔτε ἀνίεται τοῦ χωρίου τούτου πλεῖον ἐπὶ τὸ βαρύ — Ἡ δ' ὀργανικὴ τε καὶ ᾠδικὴ μοῦσα διαστήμασι χρῆται πλείοσιν, οὐ τῷ διὰ πέντε μόνον.* Hier erfahren wir also, dass beim Acut die Stimme nicht über 3½ Töne stieg, beim Gravis nicht über dasselbe Maass hinunter sank; von expiratorischen Differenzen dabei kein einziges Wort. Fügen wir hinzu, dass auch für das Latein eine „musikalische" Betonungsweise in vorchristlicher Zeit bezeugt ist; Cicero z. B. sagt: „Mira est quaedam natura vocis, cuius quidem, e tribus omnino sonis, *inflexo*, *acuto*, *gravi*, tanta sit et tam suavis varietas perfecta in cantibus. Est autem etiam in dicendo quidem cantus obscurior, non hic e Phrygia et Caria rhetorum in epilogis (= perorationibus) paene canticum, sed ille quem significat Demosthenes et Aeschines, cum alter alteri ob(j)icit *vocis flexiones* (*καμπάς*). In quo illud etiam notandum mihi videtur ad studium persequendae suavitatis in vocibus; ipsa enim natura, quasi modularetur hominum orationem, in omni verbo posuit *acutam vocem*, nec una plus, nec a postrema syllaba citra tertiam, quo magis naturam ducem ad aurium voluptatem sequatur industria. Ac vocis bonitas (*εὐφωνία*) quidem optanda est;

1) Angeführt von H. Steinthal in dessen „Geschichte der Sprachwissenschaft bei den Griechen und Römern" (1863), S. 562.

non est enim in nobis, sed tractatio atque usus in nobis. Ergo ille princeps (sc. orator) variabit et mutabit; *omnes sonorum tum intendens tum remittens persequetur gradus.*" (Orator 57—59.) Man könnte glauben, hier einfach einen römischen Reflex hellenistischer Aussagen vor sich zu haben [1]), allein „Gracchus, quem servum sibi ille habuit ad manum, cum eburneola solitus est habere fistula, qui staret occulte post ipsum quum contionaretur, peritum hominem, qui inflaret celeriter eum sonum, quo illum aut remissum excitaret aut a contentione revocaret." (Cicero de Oratore III 60.) „P. Nigidii († 44 v. Chr.) verba sunt ex Commentariorum Grammaticorum vicesimo quarto, hominis in disciplinis doctrinarum omnium praecellentis: Deinde, inquit, *voculatio* quî poterit servari, si non sciemus in nominibus ut *Valeri* utrum interrogandi sint an vocandi? Nam interrogandi secunda syllaba *superiore tono* est quam prima, deinde novissima *de(j)icitur*, at in casu vocandi *summo tono* est prima, deinde *gradatim descendunt.* Sic quidem Nigidius dici praecipit. Summum autem tonum προσῳδίαν acutam dicit, et quem accentum nos dicimus voculationem adpellat, et casum interrogandi eum dicit quem nos genetivum dicimus." (A. Gellius, N. A. XIII 26.)

Wenn bis jetzt etwas sicher gestellt ist, so ist es die Thatsache, dass in vorchristlicher Zeit von römischen wie griechischen Gelehrten die Grade der Lautstärke über den Unterschieden der Tonhöhe übersehen worden sind; Platon (*427—347), Dionysios Thrax (± 125 v. Chr.) und Dionys von Halikarnass († 18 v. Chr.) reden in dieser Hinsicht nicht deutlicher als Cicero (106—43) und Nigidius († 44 v. Chr.) Allein eben deshalb zeigt sich hier ein Zweifel, denn die vorgeführten Citate beweisen zu viel. Mag auch das Latein noch etwas mehr moduliert und etwas schwächer articuliert worden sein als das heutige Italiänische, — was nicht einmal ganz wahrscheinlich, — mag es überhaupt als südeuropäische Sprache viel weniger monoton accentuirt worden sein als dies in den stark expiratorischen neuen Sprachen des Nordens der Fall ist, so hat sich doch oben schon gezeigt,

1) Bekanntlich war der versus saturnius, das altnationale epische Versmaass der Römer, ein accentuierendes im germanischen Sinne des Wortes; quantitativ ist die lateinische Poesie erst durch hellenischen Einfluss geworden.

dass zweifelsohne von Cicero und Nigidius etwas übersehen worden, was ganz bestimmt vorhanden war. Und das kann, vorläufig gesagt, auch unter den Hellenen der Fall gewesen sein. Es ist ja wahr, von Laut*stärke* ist bei den alten Griechen nimmer die Rede; die *Ausdrücke* in Bezug auf Wortbetonung sind bei ihren Schriftstellern den Terminis der Musiker entlehnt, und wir selbst haben ja auch zwei Gründe gefunden, welche wider die Annahme besonders starker Expirationsdifferenzen im Althellenischen zu sprechen scheinen. Ueberhaupt war dasselbe wahrscheinlich gerade in dieser Beziehung die am wenigsten europäische von allen indogermanischen Sprachen Europa's und stand es dem Altindischen näher, dessen Betonung eine unverkennbar engere Verwandtschaft mit derjenigen des Altgriechischen zeigt. Aber gerade deshalb beachte man hier die folgende Thatsache. Unter den indischen Grammatikern wird zwar immer nur von dem musikalischen Accent geredet, allein ... wo sie auf den Accent zu sprechen kommen, meinen sie immer nur den vedischen, der wahrscheinlich als ritueller Accent besonders stark modulirt war. Obwol aber der Hindu auch beim Lesen gewöhnlicher Prosa meist in einen recitativartigen Singsang verfällt, gebrauchen doch alle indischen Brahmanen [1]) in nahezu gleicher Weise bei der Aussprache des Sanskrit einen Ictusaccent, der von dem in indischen und europäischen Grammatikern beschriebenen, thatsächlich aber nur bei der Recitation vedischer Förmeln gebräuchlichen, musikalischen Accente oder Svara wol zu unterscheiden ist. Dieser expiratorische Accent oder articulatorische Nachdruck ist nur ein schwächerer als im Holländischen oder gar Englischen gehört wird, und z. B. dem der Italiäner ähnlich. Ich meine nun, es ist eine plausibele Annahme, dass den alten Hellenen keine wesentlich andere Betonungsart eigen gewesen als eben diejenige, welche auch uns geläufig ist, und ihre Nachdrucksunterschiede zu den neuhellenischen etwa bloss in derselben Weise sich verhielten, wie heutzutage die relativ geringe Energiedifferenz betonter und unbetonter Laute im Französischen von der viel fühlbareren im Englischen sich unter-

1) Ich denke hier zunächst an die Marāthā-Brahmanen, deren Aussprache in ganz Indien als die beste anerkannt wird.

scheidet. Namentlich in der recitativen Tonart mögen sie nach orientalischem Brauche relativ stark moduliert haben, und weil im gesonderten Worte die höchste Stimmlage mit dem stärksten Atemstofs zusammenfiel (ἀληθής, μανία, πότερος), hätten sie das expiratorische Moment der Hervorhebung in dem Steigen der Stimme übersehen. Es könnte auch sein, dass ihnen ihr Satzaccent die theoretische Trennung zwischen Stimmlage und Stimmstärke erschwert hatte, indem derselbe überhaupt nie in der Senkung lag; für uns ist ja der Ictus im Satze auch mit einem relativen Tieftone verträglich. Derselbe liegt hoch in dem einfachen Satze „er sagt A", während von den zwei Haupttönen in dem Wortgefüge „wer A sagt, muss B sagen", gerade der stärkste Ictus, der des Nachsatzes, dem Vortone gegenüber in der Tiefe liegt, oder doch liegen kann.

Ich vermute im Althellenischen die Existenz eines nur relativ schwächeren expiratorischen Accentes. Leute, welche sich den Unterschied zwischen Höhe und Stärke einer hervorgehobenen Silbe nicht klar machen, wird es auch jetzt, sogar unter sein wollenden Gelehrten, noch die Menge geben; denkbar wäre es immerhin, dass eine specifisch oder toto genere von der unsrigen verschiedene angeblich „musikalische" Accentuierung des Althellenischen am Ende nur eine vox nihili wäre. Unsere eigenen Ictus stellen sich nicht ohne einen Wechsel der Stimmlage ein; wenn auch meistens nur von Nachdruck (Klemtoon, Stress) die Rede ist, so wird doch die hervorgehobene Silbe in *Andacht Verehrung Religion* nicht nur kräftiger hervorgestossen, sondern auch höher gesprochen als die unbetonten Wortteile; weshalb könnte nun nicht umgekehrt in der Sprache der alten Hellenen ein immerhin weniger fühlbarer Wechsel der Lautintensität ihren scharf markierten Wechsel von hoch und tief, kurz und lang begleitet haben, ohne ausdrücklich von ihnen besprochen worden zu sein? Wird doch wenigstens die Dreiheit Stärke — Höhe — Dauer schon in dem ersten christlichen Jahrhundert bei Quinctilian (42—*118) gefunden, welcher uns über dieselbe in den folgenden Worten belehrt: „Utendi voce multiplex ratio. Nam praeter illam differentiam quae est tripertita, acutae gravis flexae, tum *intentis* tum *remissis* tum *elatis* tum *inferioribus* modis opus est, *spatiis* quoque *lentioribus*

aut *citatioribus*. Sed his ipsis media interiacent multa, et ut facies, quamquam ex paucissimis constat, infinitam habet differentiam, ita vox." (XI, 3, 17). Und der spätere Grammatiker M. Servius Honoratus (um 400) sagt geradezu: „Invenimus naturali ratione illam syllabam *plus sonare* quae retinet accentum, atque usque eodem nisum vocis adscendere" [1]).

Freilich wird damit streng genommen für das Althellenische nicht viel bewiesen. Ich komme jetzt aber an eine Reihe von Thatsachen, von denen das Hellenische gerade der ältesten Zeit unmittelbar berührt wird, die Daten nämlich, welche wir der vergleichend geschichtlichen Sprachlehre entnehmen können. Aus dem überlieferten Lautstande in den ältesten bekannten Denkmälern unserer indogermanischen Sprachfamilie ist es deutlich zu beweisen, dass sogar schon in vorhellenischer Zeit der Wechsel der Stimmstärke erheblich und fühlbar genug muss gewesen sein, um in der Grundsprache einen ganz absonderlichen Wörtertypus mit „starken und geschwächten Lautstufen" zu Tage zu fordern; richten wir zunächst unsere Aufmerksamkeit auf das Altindische, so wird sogleich klar, dass die in den Veden überlieferten Hervorhebungszeigen zum gegebenen Vocalismus in einem Verhältnis stehen, welches zuversichtlich auf Intensitätsdifferenzen schliessen lässt. Um aber auch für den nicht sprachwissenschaftlich gebildeten Literaten das Zeugnis der jetzt anzuführenden Formen unter den richtigen Gesichtswinkel zu stellen, schalte ich hier zunächst die nachfolgenden geschichtlichen und orthoëpischen Bemerkungen ein.

Ureuropäisches ă ĕ ŏ wird im Altindischen gleichmässig durch ă repräsentiert, welches jedoch hinter gewissen Mitlautern eine palatalisierende und offenbar auf ĕ zurückgehende Wirkung zeigt. (Conferantur katarás = πότερος und gátiș = βάσις mit sácate = ἕπεται und janitā = γενετήρ.) Seit alter Zeit wird es von den Hindu als einen indifferenten Laut gesprochen, das „mid-back" (engl. „but") und „low-mixed" (engl. „girl") auf Bell's Vocaltabelle, — wie ö in „Götter" und „fördern"; vor Consonantengruppen, die mit r anlauten, sowie für yi und hi ist es sogar dem ĕ sehr ähnlich („sárva" ganz, all = serwö, „vijáyika"

1) Citiert von H. T. Karsten, „de Uitspraak van het Latijn" (Amst. 1893), S 27.

siegreich = widscheyikö), und es gleicht dem ŏ in offener Silbe, wo u nachfolgt („bahú" viel = bŏhu). In Bezug auf die normale ò — Aussprache des indischen ă ist Folgendes zu bemerken. Einerseits nennen schon der Grammatiker Pāṇini (etwa 300 oder 400 Jahre vor Christi Geburt) und zwei alte Schriften über vedische Lautlehre, oder sogenannte „prātiçākhyasūtrāṇi", die Aussprache des kurzen a eine verhüllte oder dumpfe („samvr̥ta"); andererseits wird im Malayischen, das mit grosser Treue eine ganze Menge altindischer Wörter aus vormohammedanischer Zeit perpetuiert hat, zwischen indischen ā und ă in offener Silbe gar kein Unterschied gemacht; in geschlossener und namentlich unbetonter Silbe haben die Malayer überhaupt die Neigung, das a zu verdumpfen. Es heisst in diesen Gegenden dy*a*gat (Welt), pĕh*a*la (Nutzen) und su̯*a*ra (Stimme) wie bĕh*a*sa (Sprache), dy*a*la (Netz) und su̯*a*mi (Gemahl), aus indischem jăgat, phăla(m), svăraḥ, bhāṣā, jāla(m) und svāmī. [1]) Mit gewissen Ausnahmen scheint europäischem ŏ in offener Silbe indisches ā zu entsprechen, welches fernerhin, entsprechend dem ă, gleichgültig für europäisches (= ursprachliches) ā ē ō gefunden wird; im Uebrigen ist auch für die Diphthonge die lautliche Correspondenz eine ziemlich eintönige. Wie für ἄνθος — μέθυ — ὄγμος und ἀδύς (< σϝāδύς) — ἥμι — ὠμός gleichmässig ándhaṣ (ándhaḥ) — mádhu — ájmas (ájmaḥ) und svādúṣ (svādúḥ) — sāmí — āmás vorliegen, so finden wir auch in einförmig verflachter Weise für αἶθος — εἶμι — οἶμος und αὔ(σ)ω — γεύ(σ)ει — βουσί altindisches *e*dhas (*e*dhaḥ) — *e*mi — *e*mas (*e*maḥ) und *o*ṣāmi — j*o*ṣati (got. kiusiþ, er wählt) — gōṣú (Ortscasus), Formen, in denen noch überdies die nur vor Vocalen erhaltetenen Doppellaute ái̯ und áu̯ zu é und ó verengert sind. Selbstlautendes *r* wird jetzt von den Brahmanen als „rĭ" vocalisiert; das richtige Articulierungsvermögen soll ihnen in dieser Hinsicht ganz abgegangen sein. Das Verderbnis ist ein altes; schon die Prātiçākhyasūtrāṇi lehren überhaupt svarabhaktim oder ἀνάπτυξιν hinter dem r, und es fällt auf, dass auch die Malayer b*r*răksa (b*r*rŏksa) sagen für v*r*kṣáḥ (Baum). Ferner lauten

1) Wer hier etwa weitere Vergleichungen anstellen möchte, könnte das Sanskrit-Wörterbuch von C. Cappeller (1887) und das malayisch-holländische Wörterb. von J. Pijnappel (3e Ausg. 1884) neben einander legen.

k—p—t wie holländisches, und kh—ph—th wie deutsches k—p—t, und ich nehme zwischen g—b—d und gh—bh—dh das nämliche Verhältniss an; man denke nur an malayisches bĕh*as*a neben pĕh*a*la. Indisches c und j stehen für palatalisiertes q (k_2) und das entsprechende velare oder hintere g (g_2), [1]) im Germanischen beziehungsweise in hw (h, gw, g) und kw (k) übergegangen, während sie im Griechischen durch π (τ) und β (δ) vertreten sind; die durch c und j bezeichneten Palatale des Indischen werden seit alter Zeit wie c und j in ital. „cento" und engl. „just" gesprochen; man vergleiche hier malayisches tyèt*r*a (Sonnenschirm eines Fürsten), tyèd*r*a Unbehendigkeit), tyinta (Gedanke, Sehnsucht, Liebeschmerz), dy*a*gat, dyámbu (die Frucht des Rosenapfelbaums) und dy*a*la, mit indischem chatram, chidrám (Gebrechen, Blösse), cint*a*, jágat, jámbu und j*a*lam. Von den übrigen Mitlautern wird die nicht diakritisch bezeichnete (ursprüngliche) t—Reihe gegen die Zähne, die (hysterogene) ṭ—Reihe gegen den Gaumen gesprochen; diese cerebrale oder linguale, besser cacuminale [2]) ṭ—Reihe entstand ursprünglich als locale Affection („Nati") der Dentale hinter r und ṣ (— sch), wurde aber im Verlaufe der indischen Sondergeschichte häufiger. Vedisches átati (er wandert), cátati (er versteckt sich), bhánati (spricht) sind in der klassischen Sprache aṭati caṭati bhaṇati geworden; im Vedischen hingegen steht neben naḍáḥ (Schilfrohr) noch nadáḥ, neben avaṭáḥ (Grube; auch klassisch) avatáḥ (Brunnen). Unsere eigenen europäischen t—Geräusche sind factisch ebenfalls überwiegend fast Cerebrale; dem Hindu ist englisches „director", „government" soviel wie „ḍir*e*kṭar", „gávarṇmeṇṭ", und nur neugriechisches ϑ und δ und deren Homophthonge in der Sprache der Engländer, Isländer und Spanier sind immer reine Zahngeräusche. Ç entspricht viel-

---

1) Wie z. B. in in cakāra-cakṛmá (feci-fecimus), catváras (quatuor), cḗtati-cikḗta (percipit-percepit, Grdf. *qéi̯teti-*qiqói̯ta, mit Ablaut wie in ϝεῖκε ϝέϝοικε), páñca (quinque), jagáma (ivit, Grdf.* g_2 eg_2 óma> germanisch quăm; vgl. γέγονα = germ. kăn), jánas (genus), jīvás (vīvŏs <*gwīwós> got. qius), jṓṣati (fruitur, gaudet, Grdf. g_2 éu̯seti > got. kiusiþ eligit), cett.

2) Mūrdhanyō ṇakārah = gipfelartiges n, von mūrdhan —, Kopf, Spitze, Gipfel, weil ṭ, ṭh, ḍ, ḍh und ṇ mit etwas nach hinten umgebogener Zungenspitze gemacht werden.

fach europäischem k, und lautet wie polnisches s', d. h. es bezeichnet den palaten sch- Laut; der andere, cacuminale oder deutsche, sch- Laut wird in meiner Umschreibung durch ş bezeichnet. Y und v sind bequemlichkeitshalber einfach als unser j und w anzusehen, und auslautendes ḥ steht meist für ursprüngliches s, [1]) das sich nur vor t und th rein erhalten hat.

Ich gebe jetzt einige Belege, aus denen eine Beziehung der altindischen Lautwechsel zum grammatischen Wechsel der Betonung hervorgeht. Da haben wir denn z. B. Declinationsreihen [2]) wie adán (ἐσθίων) — adätás (ἐσθιόντος) — adántam (ἐσθίοντα) — adántas (ἐσθίοντες) — adätam (ἐσθίοντων) — adätás (ἐσθίοντας), dán (ὀδούς) — dätás (ὀδόντος) — dántam (ὀδόντα) — dántas (ὀδόντες) — dätam (ὀδόντων) — dätás (ὀδόντας), däta (dator) — dätra (datore, in casu instrumenti) — dätaram (datorem), dyauş (οὐρανός) — dĭvás (οὐρανοῦ), päd (πούς) — pädás (ποδός) — padam (πόδα) — padas (πόδες) — pädam (ποδῶν) — pädás (πόδας), pánthäs (ὁδός) — päthás (ὁδοῦ) — pánthänam (ὁδόν) — pánthänas (ὁδοί) — päthás (ὁδούς), pita (πατήρ) — pitra (patre, in c. instr.) — pitáram (πατέρα), usw. In der Conjugation hat die sogenannte erste Verbalklasse der Paṇḍit starke Vocalstufe bei betonter, die sechste schwache Lautstufe bei unbetonter Wurzelsilbe: bhávati (wird), bódhati (er weiss), jáyati (er siegt), mehati (< *meghati mējit < *méighit, niederd. micht, ὀμιχεῖ), sárpati (serpit, ἕρπει), srávati (ῥέει); — dĭçáti (indicat), ĭcháti (er wünscht, aus *iskéti; verwandt ist germanisches aiskōn, gleichsam = *aescāre), khŭdáti (futuit), lĭháti (er leckt, für *lĭghéti; vgl. hier lehmi = *λεῖχμι, λείχω), prcháti (< *prskéti fragt; verwandt sindt poscere und forschen), sprçati (tangit), trpáti (er befriedigt; τέρπει wäre *tárpati), tŭdáti (tundit). Grammatischen Wechsel giebt es in der zweiten, dritten, fünften, siebenten und achten Klasse; so finden wir für „sum — es — est — sumus — estis — sunt — esto — sunto — sim — sit — ἔντες (eine Form der dorischen Herakleoten Unteritaliens) altindisches „ásmi — ási — ásti — smási (smás, smáḥ) — sthá — sánti, ástu — sántu — syam — syat — sántas (sántaḥ)", d. h. die Wurselsilbe „as" (ες) steht, je nach-

1) In einigen Fällen kommt auch „rajätö visargaḥ", oder aus r entstandenes, ḥ vor.

2) a cursiv (*a*) steht in diesem Art. für ä d. i. langes accentuirtes a, e cursiv für é, u. s. w. Weiter r cursiv für ṛ, u. s. w.

dem sie im grammatischen Formenwechsel betont oder tonlos ist, auf vocalischer oder voll-lautender und vocalloser oder geschwächter Stufe. Andere Beispiele aus der zweiten Klasse sind: dohmi (< *dheughmi, ἀμέλγω) — dhokṣí — dogdhi (< *dheughti) — dŭhmás (dŭhmáḥ) — dŭgdha (< *dhŭghté) — dŭhánti (< *dhŭghónti); dveṣmi (μισέω) — dvekṣi — dveṣṭi — dvĭṣmáḥ — dvĭṣṭhá — dvĭṣánti; emi (εἶμι) — eṣi — eti — ĭmáḥ — ĭthá — yánti, etu — ĭtam (gleichsam *ἴτην) — yántu (Imperative der dritten Person); lehmi — lĭhmáḥ, váçmi (ich wünsche) — ŭçmási (wir wünschen). So geht es in der sogenannten Wurzelklasse; in der fünften finden wir āpnoti (adipiscitur) und sunoti (er presst aus) neben āpnŭvánti und sunŭvánti, und in der siebenten bhinádmi (findo) — bhínátsi — bhínátti — bhindmáḥ — bhintthá — bhindánti (findunt). Fernere Beispiele dieser Verbalklasse sind: chinádmi (< *skinádmi, scindo; verwandt ist germ. skītan cacare, wie bītan mordēre mit bhinádmi) — chindánti (< *skindónti, scindunt) und yunákti — yuñjánti (jungit — jungunt); wir haben hier ein Infix *na*, welches z. B. im reduplicierten Perfectum ausfällt; dann giebt es aber einen neuen Lautwechsel, wie man aus bĭbheda (< *bhĭbhóida, got. báit) — bĭbhĭdĭmá (< *bhibhĭdmé, got. bĭtum, lat. fidimus) ersehen kann. Man vergleiche auch cakara (*qĕqóra) — cakrmá (feci-fecimus), vavárta (drehte, got. warþ) — vavrtmá, bŭbodha (< *bhŭbhóudha, got. báuþ) — bŭbŭdhĭmá (< *bhŭbhŭdhmá, got. bŭdum), und vákti (loquitur) — uvaca (locutus est) — ūcimá (locuti sumus) — ūcúḥ (locuti sunt). Neben bodhati und vákti stehen die Passivformen bŭdhyátē und ŭcyátē, neben çuçrava (< *kŭkrówa? *çŭçrówa? *çŭçlówa? europäisch wäre in geschichtlicher Zeit *κυκλόϝα *κέκλοϝα „hōrte" gewesen) und dadárça (δέδορκα) stehen die Verbaladjective çrŭtás (çrŭtáḥ, germ. hlūd *hlūdaz *klūtós, laut) und drṣṭás (altsächsisch torht < *turhtaz < *turhtós), neben gántum (gehen, lat. véntum < *guéntum, g_2 éntum) und jagama (< *g_2 eg$_2$óma > got. qăm) steht gătáḥ (< *g_2əmtós > βατός), neben hárati (nimmt, für *ghárati) und jahara (nahm) hrtáḥ (< *ghrtós > χαρτός), und neben jáyati (*$g_2$éyeti) jĭtáḥ (*g_2ĭtós). Prcháti (er fragt) macht einen Infinitiv práṣṭum, sárati (er geht) ein Verbaladjectiv srtáḥ, und das nämliche Verhältnis waltet zwischen smárati (er sinnt) — sasmara (sann), váktum (sprechen), vyácas (Um-

fang), yájati (er opfert) und smṛtáḥ, srŭtáḥ, ŭktáḥ, vĭvĭktáḥ (sie beide umfassen), iṣṭáḥ. Neben veda (ϝοῖδα, got. wait, weiss) steht vĭdmá (ϝιδμεν, ἴσμεν, got. witum, wissen), wie neben tráyaḥ (τρεῖς) trĭbhíḥ (tribus, in c. instr.) und tṛtíyaḥ. Usw., usw.

Wenn die angeführten und ähnlichen Fälle eines von Ablaut begleiteten Betonungswechsels im Altindischen zu Differenzen der Lautstärke in gar keiner Beziehung mehr gestanden haben, so stehen wir hier vor einer überaus merkwürdigen Thatsache: es ist dann nachher an zahllosen Stellen unter den Paṇḍit etwas hervorgesprosst, was zwar Jahrhunderte hindurch ganz verschwunden gewesen war, aber doch an ziemlich den selben Stellen schon in vorgeschichtlicher Zeit existiert hatte. Denn so viel ist klar: nach indischem Zeugnis hatte die europäische Ursprache, von der wahrscheinlich das Vedische als relativ altertümlichster und zugleich entferntester Ausläufer herstammt, ein System von Lautverhältnissen, welches einen Wechsel der Lautintensität voraussetzt. Brugmann sagt: „Die Betonung des Indischen war nach der Beschreibung der Nationalgrammatiker eine musikalische; dass daneben auch Unterschiede der Stimmstärke bestanden, versteht sich von selbst." (I § 673.) Freilich fügt er hinzu: „der expiratorische Accent kann aber kein sehr energischer gewesen sein", und es ist dies ein Zugeständnis, welches man in genau derselben Weise für das Althellenische wird zu machen haben.

Die Parellelie zwischen dem Indischen und Hellenischen ist in Bezug auf das beiderseitige Zeugnis in dieser Angelegenheit ein auffallender; auch der griechische Vocalismus setzt in der vorgeschichtlichen Periode ganz deutlich Differenzen der Lautstärke voraus, und es ist sogar fraglich ob nicht das Zeugnis der hellenischen Wortformen wenigstens zum Teil ein Selbstzeugnis heissen muss. Dies ist namentlich der Fall in der Declination, die Correspondenzen aufzuweisen hat wie ἀνήρ — ἀνδρός (*ἀνρός) — ἀνέρες (ἄνδρες, für *ἄνρες), Ζεύς (< *δjήυς) — Δῐός (< *διϝός) — Ζῆν („dyam"), θυγατρός—θυγατέρες, κῖς — κῐός, *μητήρ (> μήτηρ, wegen des häufigen μῆτερ) — μητρός — μητέρες, μῦς — μῠός, πατήρ — πατρός — πατέρες, πούς (πῶς) — ποδός, πῦρ — πῠρός, ῡ̔ς — ὑός. Man sehe weiter ἀγέρομαι — ἀγείρω (ἀγέρρω) und ἀγρόμενος — νήγρετος, γένος und γίγνομαι, γλεῦκος und γλυκύς, δέρκεσθαι und ἔδρακον — δρακεῖν, ἐγείρω (ἐγέρρω)

und ἐγρήγορα, ἕπεσθαι (< *σέϝεσθαι, got. sáihwan, d. h. sehwan, oculis sequi, videre) und σπέσθαι, ἔχω (< *ἕχω < *σέχω) — ἔχεσθαι und ἔσχον — σχέσθαι, ἥδεσθαι und ἀδεῖν, ἧμα und ἑτός, θῆμα und θετός, κατασώχω und σαχνός, κέλεται und ἐκέκλετο, κλέϝος und κλυτός, κλώζω — ἔκλαγον, κρώζω — ἔκραγον, λείπω (< *léi̯qō > got. leihwa, leihe, lat. linquo) und ἔλιπον (< *ἔλιϙομ) — λιπεῖν — λιπών — λιπέσθαι — λιποῦ, λήθω und ἔλαθον — λαθεῖν, λήξομαι und ἔλαχον, λήψομαι und ἔλαβον — λαβεῖν — λαβέ, μέλεται — μελέτη und μέμβλετο, ϝοῖδα und ϝιστέον (*ϝιδτέϝjομ), ὀφείλειν (ὀφέλλειν) und ὀφλεῖν, πείθω und ἔπιθον — πιστός, πέλει — πέλεθρον und ἄπλετος — ἔπλετο — περιπλόμενος, πένθος und παθεῖν, πέρθω und πραθεῖν, πέτεσθαι und πτέσθαι, πεύθεται (< *bhéu̯dhetai̯ > altind. bodhatē) — πυστός (< *bhudh-tós > altind. buddháḥ, wie vrddháḥ, erwachsen, alt < *vrdh-tás) und πεύθεσθαι — πυθέσθαι, πῆξαι und παγῆναι, ῥεῦμα (< *sréumen) — ῥέϝει und ῥυτός (< *srŭtós > srŭtáḥ), σήπω und σαπῆναι, σκέλλω und ἔσκλην, στείχω (eur. stéi̯ghō > got. steiga) und ἔστιχον, στέλλω und ἔσταλον, τείνω (d. h. tenō, mit nur graphischem Doppellaut für geschlossenes é, äol. τέννω) und τατός (< *τντός, d. h. entw. *tn̥tós oder *təntós, skr. tătáḥ, lat. tentus), τέκνον und τίκτω (für *τίτκω, mit Präsensreduplication), τέμνω und ἐτμήθην, τεύχω und τυκτός, τήκω und τακῆναι, τρώγω und ἔτραγον — τραγεῖν, φεύγω (d. h. φέϋγω mit υ im vorklassischen Werte, d. h. ŭ, aber in consonantischer Function) und ἔφυγον — φυκτός — φυγή, χέϝω und χῠτός. Man beachte auch Kürzungen wie ἀνάθεμα und ξερός aus ἀνάθημα und ξηρός.

Wenn das bisjetzt vorgeführte doppelseitige Material bei Lichte besehen zum weitaus grössten Teil doch nur in Bezug auf eine vorauszusetzende Grundsprache beweiskräftig ist, indem dasselbe am Ende blosser Reflex eines hinter dem Divergenzpunkt des Arischen und Hellenischen zu denkenden Zustandes sein könnte, so beachte man, dass wir gleichwol im Bezug auf das geschichtliche Althellenische selbst nicht ganz ohne bestimmte Indicien sind. Schon bei Correspondenzen wie μῦς — μυός und πῦρ — πυρός ist es sehr unwahrscheinlich, dass nicht der kurze Vocal im Vortone auch weniger kräftig gesprochen worden ist, und wenn wir die zuletzt angeführten Formen ἀνάθεμα und ξερός ins Auge fassen, so leuchtet es ein, dass dieselben nur unter

der Voraussetzung eines expiratorischen Accentes sich erklären lassen. Denn ἀνάθεμα steht ja für ἀνάθεεμα (ἀνάθημα) wie ξερός für ξεερός (ξηρός), d. h. es ist hier in nachdruckloser Silbe gerade diejenige Schwächung eingetreten, welche in Bezug auf vorgeschichtliche Verhältnisse als erwiesen betrachtet werden darf. Und nun die πρόκλισις und ἔγκλισις. Neben den indischen Partikeln ánti — ápa — ápi — pára — pári — práti — úpa stehen im Griechischen die proklitischen Formen ἀνά — ἀντί — ἀπό — ἐπί — παρά — περί — προτί — ὑπό; was wird nun diese Accentverspringung bedeuten können, wenn nicht dieselbe einen Wechsel der Expirationsintensität involviert? In der Formel περὶ τούτου liegt doch der ganze zweisilbige Vorschlag gewiss im Tieftone, und wenn nun nichtsdestoweniger die zweite Silbe einen Accent erhält, so wird das doch wol nur bedeuten können, dass dieselbe mehr Intensität hatte als die erste, wenn auch weniger als die dritte. Hinwieder, wenn ich ἀνθρώπων πέρι geschrieben sehe, so wird dass doch kaum heissen können, dass die vierte Silbe mit der zweiten dieselbe Stimmlage gemeinsam hatte; sie lag vielmehr in der Senkung, hatte aber diesmal mehr Momentum als der Auslaut der Partikel. Wenn ich mir die Lautgruppen εἴ τις λέγει, Ἔρεβόσδε vorstellig machen soll, so wird mir das nur unter der Voraussetzung möglich, dass die Enklisis jedenfalls Energielosigkeit in der Aussprache der betreffenden Partikel involvierte, mag dieselbe im Uebrigen ich weiss nicht was gewesen sein. Man denke hier auch an εἰμί — ἠμί — φημί, und frage sich, wie sich hier die Betonung verstehen lässt; offenbar hatte hier der Auslaut dem Anlaut gegenüber die grössere Intensität, eine Voraussetzung unter der sich Correspondenzen wie ἀγαθός ἐστίν — ἔστι θεός, θεοί εἰσίν — θεοὶ εἰσίν und καλόν ἐστίν — ἰδεῖν — ἔστιν aufs schönste begreifen lassen.

Am Ende finden wir also doch auch fürs Hellenische Secundarerscheinungen, welche einer buchstäblichen Auslegung der antiken Terminologie widersprechen, wenn auch die Indicien hier weniger stark und schlagend sind als im Latein. Denn dort weist schon die Abänderung der alten Wörter in den sämmtlichen romanischen Sprachen, deren Ansatzpunkte ohnehin bei weitem nicht zusammenfallen, auf eine deutliche Ausprägung des expiratoiren Charakters hin, wenn auch dort wiederum

die Thatsache, dass Accentlosigkeit erst in nachklassischer Zeit die Quantitätsunterschiede gründlich verwischt hat und die betonten Vocale des Lateinischen erst im Italiänischen isochron geworden sind, auf die Annahme eines mehr modulierten Accents von relativ geringerer Energie führt. So weit hätten wir schon eine Parallele zwischen Griechen und Römern, wobei man dann noch bedenke, dass das schon an sich laut redende Factum der romanischen Tochtersprachen im alten Latein eine Menge nicht misszuverstehender Separaterscheinungen hinter sich hat, welche für das Griechische zwar keinen unmittelbaren Beweis enthalten, aber doch davor warnen können, dass man den Unterschied zwischen antikem oder musikalischem und modernem oder expiratorischem Accent auf die Spitze treibe, und jedenfalls beweisen, dass Cicero noch etwas Anderes in seiner Sprache haben konnte als er selbst vielleicht je verspürt hat. Zusammenziehungen und Verkümmerungen wie am*a*sti (< am*a*visti) dixti (< díxisti). duxti (< dúxisti), am*a*ras (< am*a*veras), am*a*ssem (< am*a*vissem), am*a*runt (< am*a*verunt), amăv*e*re (< amav*e*runt), amăb*a*re und am*a*bĕre sprechen für sich selbst, und c*a*nna neben căn*a*lis, m*o*les neben mŏléstus wie pū́sus neben pŭsillus weisen in derselben Richtung. Eine specifisch lateinische Lautschwächung infolge tonloser Aussprache liegt vor in ad(j)icit, cecidi, cecini, displicet, inimīcus, memini, occīdo, retinet aus *ádjăcit, *cécăda, *cécăna, *dísplăcēt, *ínămīcŏs, *mémŏna (meméntō = *μεμάτω*), óbcădō, rétĕnēt; interessant sind in dieser Beziehung namentlich diejenigen Wörter, welche auf eine schon vorciceronische Betonungspraxis zurückgehen. Solches ist beispielsweise der Fall in accentus, conclūdo, conscendo. deiĕro, difficilis, existimo, explodo, inceptus, indemnis, ineptus, inermis, naufragus, occīdo, segnis aus *ádcantus, *cónclaudō, *cónscandō, *déiousō, *díffacilis, *éxaistimō, *éxplaudō, *íncaptus, *índamnis, *ínaptŏs (skr. ánaptaḥ), *ínarmis, *návĭfrăgŏs, *óbcaidō, *sédignis.[1]) Es zeigt sich sogar hier in conclūdo occīdo dass sich die Wirkung des Nachdrucks mit Wahrung der Lautlänge in der geschwächten Silbe vereinigen liess, und ganz

---

1) Siehe weiter die Zusammenstellungen E. Seelmanns: „Die Aussprache des Latein" (1885), S. 15—64.

augenscheinlich haben wir hier den articulatorischen Wechsel zwischen starker und schwacher Aussprache, wo ein Cicero und ein Nigidius unseres Wissens nur den musikalischen Wechsel zwischen hoher und tiefer Stimmlage verspürt oder wenigstens erwähnt haben. Es wäre vielleicht ein nicht allzu kühner Schluss, dass die Absenz aller Andeutungen über einen specifischen Unterschied in der Hervorhebungspraxis der Griechen und Römer eine wenigstens nicht sehr unähnliche Sachlage im Althellenischen voraussetzt; sonst können wir jetzt vom Lateinischen absehen, indem dasselbe vermutlich mit dem Griechischen in einem nur entfernteren Zusammenhange steht. Enger wird das Latein dem Germanischen verwandt sein; die lateinische Conjugation erinnert stark an die gotische, wie aus den Parallelen alo — ala (wache), mŏlo — mala, clepo — hlifa, verto — waírþa, capio — hafjá, sapio — *safja (holl. „beseffen"), dīco — teiha (zeihe) dūco —tiuha (ziehe), călāt — *halōþ (ahd. halōt, holt), silēt — silaiþ, tacēt — þahaiþ, sāgīt — sōkeiþ (sucht), vāgīt — vōpeiþ (für *vōqeiþ, wie skēp skāp für *skēq: vgl. skr. chāgas Bock) sofort hervorleuchtet. Namentlich die Verwandtschaft zwischem dem lateinischen Imperfectum mit dem sogenannten schwachen Präteritum der Germanen liegt auf der Hand: călābat = got. *halōda, habēbat = habaida, silēbat = silaida, tacēbat = þahaida, *sāgībat = sōkida und *vāgībat = vōpida; wir haben hier eine alte Zusammensetzung eines augmentierten Präteritums von der Bedeutung „stellte" „machte" mit dem Objectscasus eines Nomens. Skr. pūrṇám ádhām = urgerm. *fullám édōm = got. fullida (füllte), und skr. jīvám ádhām = urgerm. *qīwám édōm = got. qiwida (vivificavi); das Latein, welches nur in seinem b für *dh etwas ferner abgewichen ist (vgl. barba mit engl. beard, ruber mit engl. red, und uber mit engl. udder), bietet hier dem Germanischen gegenüber eine auffallende Parallelie; und auch die Declinationsformen verraten noch relativ enge Verwandtschaft.

Der Brennus, der ihm Jahre 390 v. Chr. mit seinen Galliern über die Alpen zog, wird nur wiederholt haben, was etwa vier Jahrhunderte vorher von den Vorfahren der Patricier mit ungleich besserm Erfolge versucht worden war und auch später in der Zeit der Völkerwanderung aufs neue gelungen ist; trotz der vielfachen geschichtlichen Berührungen zwischen Rom und

Hellas und des verflachten Vocalismus der asiatischen Arier, der gegen den vielfarbigen europäischen Vocalismus der Griechen auffallend absticht, wird der genetische Zusammenhang zwischem dem Althellenischen und Altindischen vermutlich ein engerer sein als derjenige zwischen dem Griechischen und der, wol nur aus Gallien herstammenden, Sprache der alten Römer; dies erhellt schon aus einer Vergleichung der Sprachschätze ohne weiteres und wird, von dem an sich schon unverkennbaren näheren Zusammenhang der beiderseitigen Wortbetonung noch abgesehen, auch durch mythologische und ethnologische Erwägungen bestätigt. Zwar kann die nähere Zusammengehörigkeit der Hellenen und Arier aus blossen Lautgesetzen nicht erwiesen werden; dazu sind die vorliegenden Daten zu vieldeutig. So wage ich nicht zu behaupten, dass die Dentalis aus q oder hinterem k (k_2) in griechischem τείσει τέτταρες πέντε τε mit dem palatalen Verschlusslaut in indischem cēṣyáti catw*a*ras páñca ca in genetischem Zusammenhang steht; von dialektischen Varianten wie kypr. πείσει, böot. πέτταρες, lesb. πέμπε oder dor. ὄκα neben ὅτε wird diese Annahme nicht gestützt, und überhaupt hat ja sonst das Griechische Labialisierung des hinteren k mit den westeuropäischen Sprachen gemein. Im Gegensatz zu Kelten, Italikern, Hellenen und Germanen haben Lituslaven, Albanesier, Armenier und Arier die Eigentümlichkeit, das es unter ihnen keine Labialaffection des ursprachlichen q giebt; kymrisches petguar: quatuor: πίσυρες: got. fidwōr = lit. keturi: altbulg. četyrije: avest. cathwārō: skr. catw*a*raḥ. Und unter den Völkern, welche die Labialisierung des q nicht haben, findet man auch merkwürdiger Weise eine Spirans statt des europäischen k_1; man sehe z. B. lit. dészimtis: altbulgarisches desętĭ: avest. dasa: skr. dáça und kymr. dec: decem: δέκα: got. taíhun (gespr. τέχουν). Dies verhindert aber nicht, dass wieder die Balten mit den Germanen den Zusammenfall von a und o gemeinsam haben, was allerdings, nach Namen wie Mōsa und Moenus zu urteilen, eine ziemlich späte nachchristliche Thatsache heissen muss; es kommt aber hinzu, dass wir angesichts der arischen Vermischung van a — e — o die alte Dreiheit von Kelten, Italioten, Hellenen, Slaven und Armeniern gewahrt finden. Eine Schwierigkeit für unsere Hypothese ist

auch enthalten in der Thatsache, dass gotisches ákrōs = lat. ágrī = gr. ἀγροί = skr. ájrās; das heisst, Römer und Hellenen gehen in einer pronominalen Bildung für den Subjectscasus in der Mehrheit der o-Stämme gegen Germanen und Hindu zusammen; griechisches τοι (οἱ) ist gotisches þái und indisches tē. Aehnliches zeigt sich in den weiblichen Formen auf ā, die im Nominativ-Accusativ der Germanen und Inder gleichmässig ōs und ās (āḥ) hatten, bei Römern und Griechen aber bekanntlich auf ae — ās und αι — ᾶς auslauteten. (Καιναί — καινᾶς = skr. kanyās — kanyas.) Andererseits finden wir wiederum nur bei Germanen — Hellenen — Indern Correspondenzen wie got. baírada (d. h. bérada) — φέρεται — ind. bhāratē, und wir haben gesehen wie nahe einander Italiker und Germanen in der Gleichung călābat: tăcēbat: *săgībat = *halōda: þahaida: sōkida stehen. Es könnte die Gleichung nautae = ναῦται am Ende nur eine Folge der späteren Berührungen zwischen Römern und unteritalischen Hellenen sein; wir wissen ja, dass aus Unteritalien gar viel aus dem Griechischen ins Latein eingedrungen ist, und es giebt auf der anderen Seite eine Berührung zwischen Hellenen und Hindu, in der sich das Griechische ziemlich deutlich im genealogischen Verstande vom Lateinischen abhebt und auf Seite der Arier stellt. Ich meine hier die dem Sanskrit und Griechischen gemeinsame Behandlung der auf schwache Vocalstufe geratenen Nasale, die man sich beispielweise an çătám — (ἑ)κατόν — céntum, dáça — δέκα décem, saptá — ἑπτά — séptem, tătás — τατός — téntus vergegenwärtigen kann. Die sprachgeschichtliche Deutung des Factums als solches lasse ich ganz dahingestellt, und ich wage es nicht zu entscheiden, ob die gemeinsame Grundform von céntum — *κατόν — çătám — hund < *húndan < *hundám) als *km̥tóm oder *kəmtóm anzusetzen sei [1]); sicher aber ist, dass die Correspondenz zwischen indischem saptá und hellenischen ἑπτά um ihre doppelte Uebereinkunft in Nasalverwandlung und Wortbetonung eine besonders auffallende heissen darf, und das Griechische geht hier mit dem Indischen sogar gegen Sprachen zusammen,

1) Vgl. die Ausführungen Fr. Bechtels in dessen Buch über „die Hauptprobleme der indogermanischen Lautlehre seit Schleicher" (1892), S. 114—148.

mit denen das Arische Spirans für κ und Nichtlabialisierung des ϙ gemeinsam hat. Eine weitere Aehnlichkeit zwischen dem Griechischen und Indischen zeigt sich in dem einseitigen Wegfall der Adspiration in Lautcomplexen, welche von Haus aus an beiden Seiten adspiriert müssen gewesen sein, allein hier giebt es wieder eine Aporie. Παχυλός und bahulás, κένταυρος (durch Volksetymologie aus κενθαυρος entstanden) und gandharvás, τοῖχος und dehas setzen als gemeinsame Grundformen die Wörter *bhaghulós, *ghendharwós, *dhóighos vor aus; wie wird man sich nun hier den speciellen hellenisch-indischen Zusammenhang zurechtzulegen haben, wenn ursprachliches bh, gh, dh schon eine hellenische Sonderwandlung zu ph, kh, th durchgemacht hatte, als durch Abwerfung der Adspiration im Anlaut der angeführten Formen das geschichtliche π κ τ entstand? Eine positive Gegeninstanz in Bezug auf unsere Verwandtschaftshypothese ist hierin natürlich übrigens nicht enthalten, so wenig wie etwa in dem indischen r für gemeineuropäisches und auch hellenisches l. Namentlich wo vedischer r klassischem oder späterem l gegenübersteht, darf das indische r einfach als dialektisch betrachtet werden, indem dort das von der späteren Sprache gewährte l mit den europäischen Sprachen meist übereinstimmt; bekanntlich ist das klassische Indische, die Saṁskṛtabhāṣā oder „lingua perfecta", nicht der directe Nachkomme des Vedischen; letzteres stellt vielmehr die ältere Gestalt eines nordwestlichen Dialektes dar, während hingegen die klassische Sprache als eine jüngere Form des Dialektes von Brahmāvarta ist erkannt worden. Man denke sich diese Gegend zwischen den Flüssen Sarsutí und Kāgar: „Zwischen den zwei göttlichen Flüssen Saraswatī und Dṛṣadwatī liegt das Land, welches die Weisen Brahmāvarta genannt haben, weil es von den Göttern besucht wurde." (Manu II 17.)

Ein wichtiger Grund für die Annahme einer näheren Zusammengehörigkeit der Hellenen und Hindu ist den mythologischen Daten zu entnehmen. Ἄγγελος heisst Bote, und im Indischen ist áṅgirās der Gattungsname einer Art dienender Wesen von übermenschlicher Beschaffenheit [1]), und noch auffallender erin-

1) Siehe u. a. J. Dowson's „Classical Dictionary of Hindoo mythology and religion, geography, history and literature" (London 1879), S. 16.

nert die ἐρῖνύς (ἐριννύς, Grdf. *σεριν̯ῦς) an die indische Tochter des Feuergottes Twaṣṭṛ, die Saraṇyuṣ hiess und ursprünglich wol die personificirte Wetterwolke war. (Skr. saraṇyúṣ = geschwind.) Ἑρμείας erinnert an Sārameyás, den Wachhund des Himmelgottes Indra, und das neben dem hellenischen κένταυρος (für *κενθαυρος < *χενθαρϝός) herlaufende indische gandharvás ist der Name einer Art übermenschlicher Wesen, welche sich auf Musik und Medicin verstanden und von den Menschen besonders die Weiber liebten. Κέρβερος ist in seiner Bedeutung ein zusammengeschrumpftes çabálas, („scheckig") der indische Gattungsname für eine Vielheit von Wundergeschöpfen, aus einer einzigen Schöpfungsact hervorgegangen und im unendlichen Raume auseinandergegangen um sich nimmer wieder zu versammeln, — ein Bild für die Vielheit in der Einheit des Weltalls. Κρόνος ist indisches krāṇás geschaftig, Μέντωρ ist manta Denker, und die mythologische Natur des Ὀρφεύς erhellt aus indischem ṛbhúṣ, das überhaupt Bildner, Künstler bedeutet. Neben Οὐρανός (äol. ὠρανός, Grdf. *ϝορϝνός) steht Varuṇas, der Gott des Wassers, „Umfasser des Alls", und der Προμηθεὺς πυροφόρος findet sich wieder im pramanthas der Hindu, einem Drehstab zur Feuererzeugung durch geriebene Hölzer. Die χάριτες heissen in Indien Harítas, sind dort aber die als Rosse versinnlichten Sonnenstrahlen.

Am durchschlagendsten sind hier am Ende die Gründe welche sich aus der Ethnologie und der örtlichen Distribution der Sprachen selbst ergeben. Asien ist bekanntlich nicht das Weltteil der weissen Hautfarbe, deren Verbreitungsmittelpunct vielmehr im nördlichen und mittleren Europa liegt; aus Deutschland kommen noch immer massenhaft die ἄποικοι; die Einfälle der Normänner wurden von Skandinavien aus gemacht; aus Germanien kamen vorher die auseinander gehenden Ströme der Völkerwanderung; aus dem Norden kamen Kimbrer und Teutonen und stammten ja auch die Gallier des Brennus; aus Mitteleuropa werden auch die, so zu sagen rein germanischen, Vorfahren der nachher allmählich entarteten Patricier und Eupatriden gekommen sein, und die ursprünglichen indischen Arier waren am Ende vermutlich auch nichts Anderes als ausgewanderte Europäer. In der R̥ksaṁhitā oder ersten der vier vedischen Lie-

dersammlungen ist von einem Asura (alteranisch „ahura") oder übermenschlichen Wesen namens *Kr*ṣṇa (= „der Schwarze") die Rede, der mit zehntausend Mannen eine fürchterliche Verheerung anrichtete, bis er von dem leuchtenden Gotte Indra erschlagen und geschunden wurde. In den 312en sūktē oder Liede heisst es dort, dass einmal 50000 *Kr*ṣṇās umgebracht worden seien, und anderswo wird gesagt, dass „seine" schwangeren Weiber mit „ihm" getötet wurden, damit er keine Nachkommenschaft hinterliesse. Wenn später noch Vālmīki in seinem berühmten Rāmāyaṇē [1]) Sugrīva, den Autochthonen Bundesgenossen des arischen Rāma wider die von Rāvaṇa aus Langkā (Ceylon) angeführten Rākṣasās einen König der Affen nennt, so erinnert das uns Holländer an den Eindruck, den in Niederländisch-Indien die eingeborenen Soldaten und Hilfstruppen auf die germanischen Einwanderer machen, und auch das indische Wort „varṇa" z. B., welches zugleich Farbe und Kaste bedeutet, weist ziemlich deutlich nach ausserasiatischem, will sagen nordeuropäischem, Ursitze zurück. Die Hautfarbe hat im Bhāratavarṣē, oder genauer im Pañcanadam beim Sindhuḥ, von Haus aus den Racen- und Standesunterschied zwischen den eingewanderten *a*ryās, oder Stammesgenossen von ausserasiatischer Herkunft, und den dās*a*s oder verachteten Angehörigen feindlicher Stämme angedeutet, — und bekanntlich haben auch die hellenischen Urgötter den germanischen Typus gezeigt. Wenn nun die Hellenen eine südliche Abzweigung eines zuletzt bis über den Indus vorgedrungenen Völkerstromes gewesen sind, so haben wir nach Norden als nächste Verwandten der asiatischen Arier die Lituslaven zu erkennen; nach Westen sind wieder die Lituslaven am nächsten den Germanen verwandt, die ihrerseits mit den italischen Ariern etwa durch die vorgeschichtlichen Kelten zusammenhangen mögen.

---

1) „Yāvat sthāsyanti girayaḥ saritaç-ca mahītalē Tāvad Rāmāyaṇakathā lokeṣu pracariṣyati", d. h.: So lange Berge und Flüsse auf der grossen Erdebene existieren, so lange wird die Rāmāyaṇa — Geschichte unter den Menschen im Umlauf bleiben. (Versprechen des Brahmā an den Dichter selbst.) Obwol in seiner Anlage weniger alt als das Mahābhāratam, der fabulierende und riesenhaft interpolierte Nachhall eines vorgeschichtlichen arischen Bruderkriegs, ist doch das noch stärker mythisierende Rāmāyaṇam das berühmtere von den zwei grossen indischen Epen.

Die im Obigen ausgeführte genealogische Annahme liefert für die Beziehungen zwischen althellenischer und altindischer Wortbetonung und deren sprachgeschichtliche Betrachtung erst den rechten, die Sache verständlich machenden, Hintergrund. Sie macht den näheren Zusammenhang begreiflich und impliciert, dass die der Grundsprache eigenthümlichen kräftigen Atemstösse für eine nach dem süd-östlichen Europa abgezweigte Menschenmasse, sagen wir um das Jahr 2000 v. Chr., zu etwas weniger Energischem und mehr Modulierenden geworden sein mögen [1]. Auch die in vorgeschichtlicher Zeit nach Süden und Osten in Hellenen und Arier auseinander gegangene Völkerabteilung jedoch muss die ursprüngliche europäische oder expiratorische Betonung, wenn auch etwas schwächer, perpetuiert haben; es läge sonst für das Griechische wie für das Indische die sonderbare Thatsache vor, dass etwas Althergebrachtes aber völlig Verschwundenes in späteren Jahrhunderten gleichsam an den nämlichen Stellen wieder hervorgebrochen wäre, wo es in grauer Vorzeit latent geworden war. Denn die expiratorische Betonung ist zweifelsohne ursprachlich; der Grundstock der alten Völkerfamilie hat dieselbe sogar immer beibehalten, denn noch die geschichtlichen Germanen, die geradlinigen Fortsetzer der Urfamilie, haben in ihren auseinandergegangenen Dialekten ganz deutliche Züge, welche dem Indischen und Hellenischen gegenüber nur von diesem Gesichtspunkte aus begreiflich sind. Indisches vavárta — vav*r*timá, uv*a*sa — ūṣimá, bibh*e*da — bibhĭdimá, bub*o*dha — bubŭdhimá, v*e*da — vĭdmá sind gotisches warþ — waúrþum (d. h. worþum, für *wurdm̥ < *wurdhmé < *wew*r*tmé) wăs — wēsum (für *wēzum), báit — bĭtum, bauþ — budum, wáit — wĭtum, und indischen Formen wie babándha babh*a*ra jag*a*ma entsprechen germanische Verkümmerungen wie band băr quăm. Das weist doch wol auf kräftige Perpetuierung

1) Die engere Behauptung, dass die vorgeschichtliche arische Invasion Indiens von der nordwestlichen Seite her unternommen worden, steht durchaus fest: die ältesten sūkt*a*ni oder Hymnen der Hindu zeigen uns das indisch-arische Volk als sesshaft an den nordwestlichen Grenzen Indiens, mit einer dem alteranischen noch näher stehenden Naturreligion als der spätere Brahmanismus geblieben ist, und die altindischen Wörter pratyák — uttar*a* — dakṣin*a* — purástāt bedeuten zugleich rückwarts-links-rechts-vor und westlich-nördlich-südlich-östlich.

der expiratorischen Hervorhebung betonter Silben hin, einer Hervorhebung bei der Unbetontes fortwährend der Gefahr sogar völliger Unterbleibung ausgesetzt war. Wenn man beispielsweise ein altindisches yuvaçás mit lat. iuvencŏs und gott. yuggs zusammenhält, so leuchtet es ein, dass hier ein ursprachliches *yuvn̥kós oder *yuvenkós mit fühlbar expiratorischem Accent zu postulieren ist, denn nur so lässt sich die germanische Zusammenziehung gehörig begreifen. (Juggs < *júngaz < *jungós < *juwungós < *juwenkós. Die griechische Form würde *ὑακός heissen.) Nach einem, im Jahre 1879 bekannt gewordenen, sogenannt Verner'schen Gesetze giebt es sogar eine ganze Klasse consonantischer Erscheinungen, in denen die vorgeschichtliche expiratorische Hervorhebung einer bestimmten Silbe an den späteren germanischen Abänderungen ursprachlicher Mitlauter kenntlich geblieben; es giebt in den altgermanischen Dialekten zahlreiche Spuren einer Regel, nach der ´k-, ´q-, ´p-, ´t-, ´s- und -k´, -q´, -p´, -t´, -s´ beziehungsweise zu h (= ch, χ), hw (h, f), f, þ (= ϑ), s und g, gw (g), b, d, z (> r) geworden sind. Der grammatische Wechsel, welcher hieraus in der Declination und Conjugation geboren war, ist in den uns erhaltenen Sprachdenkmälern der Goten bereits verwischt; statt einer vorauszusetzenden Formenreihe *tăn (hd. Zahn) — tundás — tánþu (ὀδόντα, holl. tand) — tánþiz (ὀδόντες, ursächsisch *tónþiz, *tōþiz > altengl. tōþ tēþ > neuengl. tiþ), welche mit der Declinationsreihe der Inder stimmen würde („dán — dătás — dántam — dántas", d. h. *ὀδόν — *ὀδατός — ὀδόντα — ὀδόντες), erhalten wir die Monstra tunþus — tunþaus — tunþu — tunþjus, in denen das ŭ der schwachen und das þ der starken Stammsilbe mit dem aus Nasalis sonans (ὀδόντα <* ədóntm̥> tanþ, tand) zurückgebliebenen Auslaut des Accusativs durcheinandergeworfen erscheinen. Gleichwol giebt es auch im Gotischen noch Wörter, welche an die Regel erinnern; man vergleiche nur taíhun (spr. τέχουν <*dékm̥, *dékem, decem), faíhu (spr. Φέχου, aus *pécu, skr. páçu), áhwa (lat. áqua), *aihws (altsächs. éhu, lat. équŏs, skr. áçvas), fimf (<*πέγϙε> πέντε & πέμπε, skr. páñca), wulfs (<*wl̥'qŏs> λύκος, lŭpŭs; skr. vr'kas), háfja (= cápiō), *safja (= sápio, vgl. holl. be-seffen), hlifa (= clépo), brōþar (skr. bhrata, frāter, Φρᾱτωρ), raþjō

(= rátio), kiusiþ (<*g₂éu̯seti, er wählt, skr. joṣati, vgl. die Medialform γεύ(σ)εται), ga-nisa (ich gehe geheilt hervor, aus *nésō; vgl. die Medialform νέ(σ)ομαι), — mit juggs, fulgins (<*pl̥knós, *pl̥kènós, neben filhan, verbergen, als Verbaladj. übrig geblieben), figgrs (<*finggraz <*pèngqrós, d. h. Fünfling, Finger), þiubōs (Diebe, Grdf. *teu̯pos, falls lithauisches (tup-ti", sich ducken, verwandt ist), fidwōr (<*qetwores, skr. catwaras τέσσαρες), haidus (Art, Weise, -heit; skr. kētúṣ = Erscheinung, Gestalt), hardus (hart, κρατύς), þiuda (<*teu̯ta, *teu̯to, Völckerschaft) waúrd (d. h. word, aus *wurdan <wr̥tóm, Gesprochenes; verwandt sind τερέω und ἠρόμην <*ἐτερόμᾱν), diuz (<*diuzan <dheu̯sóm; nachher dior, dier, deer, Tier). Man vergleiche hier auch angelsächsische Verbalformen wie wearþ — wurdon (ward — wurden), waes — waeron (war — waren), hlōh — hlōgon (lachte — lachten), slōh — slōgon (schlug — schlugen), lāþ — lĭdon (schiffte — schifften, eigentl. ging — gingen), snāþ — snĭdon (schnitt — schnitten), sēaþ — sŭdon (sott — sotten), cēas (d. h. kēas) — cŭron' (wählte — wählten), hrēas — hrŭron (stürzte — stürzten) mit den reduplicierten Perfectis und deren Betonung im Altindischen. Der Unterschied in den neudeutschen Wortpaaren leiden — gelitten (ags. lĭþan — lĭden), schneiden — geschnitten (ags. snĭþan — snĭden), sieden — gesotten (ags. sēoþan — soden) und in holländischen wăs — wāren, slaan (<*slahan) — geslagen, kiezen — verkoren (ags. cēosan — gecoren), verliezen — verloren (ags.¨ forlēosan — forloren), vriezen — bevroren geht ebenfalls noch auf das Verner'sche Gesetz zurück; man vergleiche altindische Verbaladjective wie bhinnáḥ (für *bhidnás, gespalten, engl. „bitten"), bhugnáḥ (krumm, „gebogen"), magnáḥ (versunken, zu májjatí), chinnáḥ (für *skidnás, abgetrennt, buchstäblich = „geschissen") und griechische wie δεινός, ἐραννός, σεμνός, στυγνός.

Es wäre doch sonderbar, wenn die zuletzt angeführten spätgermanischen Zeugnisse bezüglich der phonetischen Wirkung eines vorgeschichtlichen expiratorischen Accents ihre richtige Deutung erst durch den indisch-hellenischen Acut der Verbaladjective gefunden hätten, ohne dass dieses Zeichen für die beiden Sprachen selbst irgend welche Bedeutung der ἔμφασις hätte, und die Sonderbarkeit wäre wegen der factischen neuhellenischen

Aussprache um so grösser, indem der jetzige Athener eine Formenreihe *ἀγανός*, *ἁγνός*, *αἰνός*, *δεινός*, *ἐδανός*, *ἐραννός*, *σεμνός*, *σμερδνός*, *στυγνός*, *Φαεινός*, *Φᾱνός* in Bezug auf die Betonung genau so aussprechen wird, wie dies für die genetische Erklärung der angeführten germanischen Participialformen erforderlich ist. Man mache sich doch überhaupt den Stand der Frage gehörig klar: hinter dem Althellenischen liegt eine offenbar expiratorisch betonte prähistorische Vergangenheit, welche als solche allem Anscheine nach am treuesten von den vedischen Tonzeichen der Inder reflectiert wird; dieselben sind in Bezug auf diese Vegangenheit so wenig Zeugnisse einer blossen kraftlosen Modulation, dass sie vielmehr zu dem überlieferten Lautstand in der engsten Beziehung der Erhaltung und Schwächung stehen, unter den Hindugelehrten der Jetztzeit ausserhalb der Recitative expiratorisch reproduciert werden, und bis in die alten deutschen Wälder zurück die Erklärung späterer lautlicher Vorgänge abgeben. Nur derjenige Teil, auf dem im jag*a*ma vavárta bibh*e*da bub*o*dha der alten Inder der Ton liegt, hat sich viele Jahrhunderte nachher in dem qăm warþ báit báuþ der Goten erhalten; Vor- und Nachslag sind da unter den Germanen in Wegfall gekommen, und in ags. wurdon hlōgon snĭdon sŭdon haben wir Reflexe einer vor unmittelbar nachfolgendem Atemstoss im Perfectplural entstandenen Erweichung altgermanischer Spiranten, während angelsächsische Wortpaare wie weorþan — worden snīþan — snĭden sēoþan — soden an die alte Oxytonierung der Verbaladjective erinnert. Die neuhellenische Betonungsart entspricht im Princip dieser ganzen Sachlage; sie ist fühlbar expiratorisch, und wenn nun die althellenische (in meinetwegen schwächerem Grade) von derselben Beschaffenheit war, so hätte die Mutter bloss einen Familienzug gehabt, den sie von der Grossmutter her auf die Enkelin fortvererbt hätte. Mag nun im Uebrigen der altgriechische Accent gewesen sein was man will, so ist doch im Princip seine Unbekanntheit nicht grösser für uns als überhaupt die Aussprache jeder toten Sprache und liegt es auf der Hand, dass wir denselben nach dem Maasse unserer Einsicht und Intuition zu reproducieren haben, wofern überhaupt Althellenisches gelesen werden soll; es ist wahrlich nicht abzusehen, mit welchem Rechte unsere Universitätspro-

fessoren und Gymnasiallehrer in ihrem grammatischen Unterricht und ihrer Lectüre und Erklärung altgriechischer Texte über die vorgefundenen Tonzeichen sich hinwegsetzen und es mit ihrer zur Sache gar nicht gehörenden lateinischen Betonungsregel sogar beim Lesen von Prosa ganz ruhig machen, alsob es griechische Accente gar nicht gäbe. Man könnte noch einwenden, dass wir ja, von der alten Betonung als solcher ganz zu geschweigen, nicht einmal mit Gewissheit sagen können, wie weit die Zeichen der Alexandriner in Bezug auf die Specialfälle der alten attischen Klassiker zutreffen, und etwas wird an dem bleiben; allein so ganz fern standen doch die Alexandriner den alten Attikern nicht, dass wir ihre Bürgschaft sollten verschmähen dürfen, um etwas Anderes gelten zu lassen, was überhaupt keine Bürgschaft hat. Im Uebrigen kann es natürlich seinen Nutzen haben, zu wissen in welchem Umfange die alexandrinische Betonung sogar noch alteuropäisch ist, und es erübrigt jetzt, dass wir noch einmal etwas genauer nachsehen, was in den Specialfällen von der überlieferten Bezeichnung zu halten ist. Ich gebe jetzt zunächst wieder einige Belege aus denen noch Correspondenz zwischen indischen und griechischen Separatfällen hervorleuchtet; dieselben sind zum grossen Teil zugleich Beispiele eines Beharrens identischer Wortformen in längst auseinander gegangenen Sprachen.

Ἄβατος — ágatas (ágataḥ), *ἄγγελος* — áṅgiras, *ἁγνός* — jajñás (spr. yadnyás), *ἄγνωτος* — ájñatas (spr. ádnyatas), *ἄγος* — ágas, *ἀγός* — ajás, *αἶθος* — edhas, *ἄϊστος* — ávittas, *ἄκμων* — *ἄκμονα* — *ἄκμονες*: áçmā — áçmānam — áçmānas, *ἄκρις* — áçriṣ (Ecke, Kante), *ἄμετρον* — ámatram (ein grosses Gefäss), *ἀνήρ* — *ἀνέρος* (hom.) — *ἀνέρες* — *ἀνδράσι*: na — náras (ved.) — náras — nr'ṣu (Ortscasus), *ἄνθος* — ándhas (Kraut, Grünes), *ἄνω* — ánu (hinterher), *ἅπαντες* — çáçvantas (für sáçvantas, wie franz. „chercher" für „cercher", — circare), *ἄπο* — ápa. *ἄρκτος* — r'kṣas, *ἁρμός* — Irmás, *ἄστυ* — wástu (vastu), *ἀυτμή* — ātma (< *avatma; man beachte die Accentwirkung), *ἄφθιτος* — ákṣitas, *ἀφρός* — abhrám (Wolke);

βαρύς — gurúṣ (gurúḥ < *grrús mit g_2, superl. gáriṣṭhas; got. kaúrus, d. h. kŏrus, für *kŭrus), *βάσις* — gátiṣ (< *g_2ə́mtis, got. qumþs), *βατός* (< g_2əmtós) — gatás, *βραδύς* — mrdúṣ,

(βραχμᾶνες — brahmaṇas,) βρέφος (< *$g_2$rébhos) — gárbhas, βροτός — βροτοῖο — βροτῷ — βροτόν: mṛtás — mṛtásya — mṛtaya — mṛtám;

γαῦλος — golas (Kugel; gōlā = rundes Gefäss), γενετήρ — janita, γένος — γένεος — γένει: jánas — jánasas — jánasi (Ortsc.), γένυς — hánuṣ (für *ghánus, welches neben γένυς und got. kinnus auffällt), γέργερος — gárgaras („Strudel"), γέρων — γέροντος — γέροντα — γέροντε — γέροντες: járan — járatas — járantam — járantā — járantas, γνωτός — jñātás (jetzt „dnyātás" gesprochen; malayisches „nyata" = deutlich, offenbar), γόμφος — jámbhas (Gebiss), γόνυ — janu (mit auffallendem Palatal, vermutlich durch Verwischung eines gramm. Wechsels entstanden; vgl. lat. genu und got. kniu < *gnéu̯ *gnew-), γυνή (< *guna) — gna;

δαήρ (< *δαιϝήρ) — δᾶερ: dēva — devar, δεδορκώς — dadṛçvan, δέκα — dáça, δετός — ditás, δίδωμι — δίδωσι: dádāmi — dádāti, δμητός — dāntás (für *dāmtás), δολιχός (< *δολχός) — δολιχή — δολιχόν: dīrghás — dīrgha — dīrghám (Comp. drághīān), δόρυ — daru (got. triu, gleichsam *δρεῦ), δοτήρ — δοτῆρα — δοτῆρε — δοτῆρες: dāta — dātaram — dātarā — dātaras, δοτός — dattás, δρακόντες — dṛçántas, δρατός — dṛtás (zersprengt), δώδεκα — dvadaça, δώτορα — datāram;

ἔβην — ἔβης — ἔβη — ἔβητε: ágām — ágās — ágāt — ágāta, ἐγγύς — aṅhúṣ (< *angh₂ús, got. aggwus), ἐγών — ahám (für *aghám, mit auffallender Adspirata; altnordisch „ek"), ἔδειξα — ἔδειξας — ἔδειξε(ν) — ἔδειξαν: ádikṣam — ádikṣas — ádikṣat (lat. „dixit") — ádikṣan (für *ádiksant), ἔδομεν — ἔδοτε — ἔδοτο: ádāma — ádāta — ádita, ἕδος — sádas, ἔδρακον — ἔδρακες — ἔδρακε(ν) — ἔδρακον (< *ἔδρκοντ): ádṛçam — ádrcas — ádṛçat — ádṛçan, ἔθετο — ádhita, εἶδον (gegen 475 v. Chr. noch ἔϊδον, d. h. ἔϝιδον) — ávidam, εἰδώς — vidvan, εἷμα (d. h. „hêma", mit geschl. é, neben ϝέμμα) — vásma, εἶμι — εἶ (d. h. εἶϊ < *εἶσι) — εἶσι(ν) (< *εἶτι): emi — eṣi — eti, ἑκατόν (für *ἁκατόν < *semkemtóm, „ein hundert") — çatám, ἔλαβον — álabham, ἐλαχύς (< *ləngbhús, „gering") — ἐλάχιστος: laghúṣ (raghúṣ) — lágiṣṭhas, ἐμμί — εἶ (d. h. ἔϊ < *ἔσι) — ἐστί — ἔστω: ásmi — ási (für *éssi; man beachte die beiderseitige Vereinfachung des s) — ástí — ástu; ἐννέα — náva (< *névəm), ἕνος — sánas, ἕπεται — sácatē, ἔπι — ápi, ἔπος — ἔπεος: vacas (für *vakas *ϝέϙος) — vácasas (= *ϝεϙεσος),

ἑπτά — saptá, ἔρρει (= ἔρρεε < *ἔσρεϝεϝ) — ásravat, ἐρυθρός — ἐρυθρᾱ́ — ἐρυθρόν: rudhirás (lat. ruber) — rudhira (lat. rubra < *rudhra) — rudhirám, ἕσται (ϝέσται induit: Odyss. XI 191) — vástē, ἔστην — ἔστης — ἔστη: ásthām — ásthās — ásthāt, ἐτεός (< *σετειός) — satyás, ἔτι — áti (got iþ, aber) ἔτραπον — átṛpam, εὐρύς — urúṣ, ἔφερον — ἔφερες — ἔφερε(ν) — ἔφερον: ábharam — ábharas — ábharat — ábharan, ἔφυ — ábhūt, ἔχεται (< *ἕχεται < *σέχεται) — sáhatē (für *sághatē), ἔχις — áhiṣ (für *ághis);

Ζεύς (< *Δjήυς) — Διός (< Διϝός) — Διί — Δία (Ζῆν): dyauṣ — divás — diví (Ortsc.) — dívam (dyam, lat. diem), ζυγόν — yugám;

ἦα — ἤσθα — ἦε(ν): asa (Perfectum) — asitha — asa, ἥδεται — svadatē (er schmeckt), ἡδύς (ἁδύς) — ἥδιστος: svādús — svadiṣṭhas, ἡμᾶς (für ἡ'μᾶς, *āhmas, *asmáns) — asman, ἧσται (mit fehlerhaftem Hauch) — astē;

θάρσος — dhárṣas, θετός — hitas (für *dhətás), θνητός — dhvāntás (dunkel; ádhvanīt = erlosch), θύγατερ — dúhitar (< *dhúghitar; ádhukṣat = mulsit), θυμός — dhūmás (fūmus);

ἰδυῖα (< *vidúsia) — vidúṣī, ἱερός (< *ἰἐρός < *ἰσερός) — iṣirás, ἰός (< *ϝισός) — viṣás (giftig), ἵππιος (< *ἔκϝιος) — áçviyas, ἵππος (für ἴππος < *ἔκϝος = lat. équŏs, got. aihws, d. h. ehws), ἵππου (d. h. ἴπποο ἴπποιο *ἔκϝοσιο *ἔκϝεσιο, got. aíhwis, d. h. ehwis) — ἵππῳ — ἵππον — ἵππε — ἵππω — ἵππους (< *ἔκϝους, got. aíhwans, d. h. ehwans): áçvas — áçvasya — áçvāya — áçvam — áçva — áçvā (áçvāu) — áçvān(s), ἵστημι — ἵστησι(ν) — ἵστᾱσι(ν): tíṣṭhāmi (ostiranisch hiçtāmi) — tíṣṭhati — tíṣṭhanti;

καινή — kanya (puella), κεῖται — cetē, κενεός — çūnyás, κλέϝος — çrávas, κλυτός — çrutás (alts. fr. ags. hlūd ahd. hlūt, laut, aus *hludaz < *hlūdhós < *klūtós), κμητός — çāntás (beruhigt, für çāmtás), κολοβός (für *κολβός) — kharbás (kharwás), κλόνις — çroṇiṣ (clūnis), κότυλος — cátvālas (Grube);

λελοιπώς — rīrikvan, (τὸ)λιπαρόν — riprám (Schmiere, Schmutz), λύκος (< *ϝλ'ϙος) — vṛ'kas;

μαίνεται (d. h. máịnetaị < *mányetaị) — mányatē (er meint, sinnt, grübelt), ματός (< *məntós, lat. <com-> mentus, got. munds < *múndaz < *mundós) — matás, μέθυ — mádhu (germ. médu Met), μένος — μένεος — μένει (d. h. méneị < *ménesi): mánas — mánasas — mánasi (Ortsc.), μένος τε (τέ < *ϙε > lat. quĕ, got. — h, gespr. χ) — mánas ca, μέσσος μέσος (< *μέθιος) —

mádhyas (lat. médiŏs, got. midyis), *μέτρον* — m*a*tram, *μητέρα* — *μῆτερ* (daher *μήτηρ* statt *μητήρ*) — *μητέρες*: mātáram — m*a*tar (Subjectscasus: māt*a*, germ. mōdar) — mātáras, *μῆτις* (< *me-gis) — m*a*kiș, *μῆχος* — máhas (*mághas, Glanz, Macht), *μοιχός* (eigentl. so viel wie „Pisser") — mēghás (Wolke; vgl. ion. *ὀμίχλη* mit *ὀμιχεῖν*), *μωρός* (att. *μῶρος*) — mūrás;

ναῦς — *νεώς* (*ω* wie o in fr. „encore", durch Metathesis Quantitatis aus *ο* in *νηός*, mit *η* wie e in fr. „terre"; Grdf. **νᾱϝός*) — *νῆες* — *νεῶν* — *ναυσί*: nauș — nāvás — n*a*vas — nāv*a*m — nauṣú (casus loci), *νέεται* — násatē (vgl. *νόστος*), *νέος* — *νέᾱ* — *νέον*: návas — návā — návam, *νέποδες* (für **νέποτες*; verwandt ist ags. nift, Nicht) — nápatas, *νέφος* — *νέφεος* — *νέφει*: nábhas — nábhasas — nábhasi:

ὄγμος — ájmas, *ὀδόντες* — dántas (urgerm. *tánþiz *tónþız > engl. teeth), *οἶδα* — *οἶσθα* — *οἶδε* v*e*da — v*e*ttha — v*e*da (got. wait — waist — wait, weiss — weisst — weiss), *οἶμος* — *e*mas, *οἰνός* — *ēnás (vorauszusetzender Subjectscasus zu ēnám „ihn"; die Betonung ist einmal bezeugt in der Ṛksaṁhitā), *ὄις* — *ὄιν*: áviș — ávim, *οἶτος* — *e*tas (geschwind), *ὄκρις* — áçriș, *ὀκτώ* — așt*a* (așt*a*u, got. ahtau), *ὀκτώπους* — așt*a*pāt, *ὅλος* (< **σόλϝος*) — sárvas, *ὁμός* — samás, *ὀπός* (< **ϝοϙός*) — *ὀπί* — *ὄπα* — *ὄπε* — *ὄπες* — *ὀπῶν* — *ὀψί* — *ὄπας*: vācás (für *vākás) — vācí — v*a*cam — v*a*cā — v*a*cas (= **ϝόϙες*, vōces) — vāc*a*m — vākṣú — v*a*cas (vācás), *ὀργή* — ūrj*a* (Kraftfülle), *ὀρθός* (< **ὀρθϝός*) — ūrdhvás (aufrecht; Dehnung wie in ırmás dırghás ūrj*a*; skr. vırás = lat. vĭr = germ. wĕr), *ὀρός* — sārás, *οὖθαρ* — *u*dhar (germ. *u*dar), *Ὀρφεύς* — *r*bhúș (Bildner, Künstler), *ὅς τε* (wol aus **jός ϙε*) — yáç — ca, *ὀφρύς* — bhr*u*ș, *ὄχος* — v*a*has (< *v*a*ghas);

πατήρ — *πατέρα* — *πάτερ* — *πατέρες* — *πατράσι(ν)*: pit*a* (< *pət*e*r, urgerm. *fadh*e*r *fad*e*r, isl. fadhir) — pitaram — pítar — pitáras — pit*r*'ṣu (Ortsc.), *πάτριος* — pítriyas, *παχυλός* (für **φαχυλός*) — bahulás (für *bhaghulás), *παχύς* (< **φαχύς*) — bahúș (< *bhaghús), *πέντε* (< **πέγϙε*, lat. quinque für *pinque; hingegen kymrisch pimp, got. fimf, äol. *πέμπε*) — páñca (Pañcanadam = Fünfstromland, Panjāb), *πέος* — pásas, *πεπτός* (< *peqtós) — paktás (neben pacati „coquit" und pácatē „coquit sibi", aus *péqeti & *péqetai̯), *πέρδεται* — párdatē (in gotischer Form *faírtada; geschichtlich heisst es fértan féortan firzan), *πέρι* —

pári, πεύθεται — bodhatē (in got. Form *biudada) πεφευγώς — bŭbhŭjvan, πεφυώς — babhuvan, πέψις — páktiṣ, πιαρός — pīwarás, πλατύς (< *πλτύς, mit selbstlautender Liquida) — pṛthúṣ, ποδός — πόδα (statt πῶδα < *podem > got. fotu) — πόδες (statt *πῶδες, urgerm. *fotiz > altnord. fōtr, ags. fōt fēt, wie tēþ tōþ < *toþiz < *tónþiz *tánþiz und gīz < gēs gōs < *gosiz < *gónsiz *gánsiz < *ghánses > χᾶνες χῆνες) — ποσί: padás — padam — padas — patsú, πολύς — purúṣ, πόσις — pátiṣ (lat. potis, got. faþs), ποτέονται — pātáyantē, πότνια — pátnī, πρότασις — prátatiṣ (Ausbreitung), πρόχνυ — prájñu (die Betonung erschlossen aus mitájñu = mit aufgerichteten Knieen), πυστός (für *φυθτός) — buddhás (für *bhudh-tás, neben bodhatē und dessen Futurum bhōtsyátē, wie vṛddhás, erwachsen — gross — alt, neben vardhatē wächst);

ῥέοντες (< *σρέϝοντες) — srávantas, ῥέος — srávas, ῥυτός — srutás;

σεπτός (< *τϳεϙτός „gescheut") — tyaktás (verlassen, aufgegeben; σέβεται = tyájatē), στατός — sthitás, στερρός — sthirás, στρατός — stṛtás, σύνδετος — sánditas;

τατός — tatás (lat. tentus), τέκτων — τέκτονα — τέκτονες: tákṣā — tákṣānam — tákṣānas, τέρμα — tárma (Spitze des Opferpfostens), τίθημι — τίθησι(ν): dádhāmi — dádhāti, τοῖχος (statt *θοῖχος, got. dáigs, Teig) — dehas (Masse, „Körper", statt *dheghas), τορός — tārás, τοῦ (d. h. tô, gspr. wie engl. „toe", für τόὸ τοῖο *τόσϳο *τέσϳο > got. þis) — tasya, τρεῖς (d. h. τρέὶς <*τρέϳες) — tráyas;

ὑμᾶς (<*ϳυμμάνς *ϳυσμάνς) — yuṣman(s), ὑπέρ — upári, ὕπνος — svápnas (lat. somnus *sŏpnŏs *swépnŏs > altisländ. swefn), ὕστερος (mit falschem Hauch) — úttaras;

φατός (<*gh_2entós) — hatás (geschlagen), φέρομεν (φέρομες) — φέρετε — φέρουσι (φέροντι) — φέροις — φέροι — φέροιμεν — φέρε — φέρῃ (φέρεαι *φέρεσαι) — φέρεται — φέρονται — φέροιτο: bhárāmas — bháratha — bháranti — bhárēs — bhárēt — bhárēma — bhára — bhárasē — bháratē — bhárantē — bhárēta (got. baíram — baíriþ — baírand — baíráis — baírái — baíráima — baír — baíraza — baírada — baíranda — baíráidau, mit aí = ε und ái = άῖ), φέρων — φέροντες — φέροντι — φέροντα — φέροντε — φέροντες — φέρουσι(ν): bháran — bháratas — bhárati (Ortscasus) — bháran-

tam — bháranta — bhárantas — bháratsu (Ortsc.), φορέοντες — bhāráyantas, φορός — bhārás (Bürde), φράτωρ — bhratā (got. brōþar), φυτός — bhūtás;

χαρτός (für *χρτός) — hrtás (genommen, für *ghrtás), ξυρόν — kṣurás, ὠκύς — ὤκιστος: āçúṣ — āçiṣṭhas, ὠμός — ὠμότερος: āmás — āmátaras, ὦμος (<*ὄμσος, got. amsa) — ámsas.

Bemerkenswert sind in obiger Formenreihe u. a. die retrahenten Vocative δᾶερ πάτερ θύγατερ, indem im Altindischen überhaupt der Vocativ retrahent betont wird. Dies erinnert daran, dass im Griechischen auch von ἀδελφός ein retrahentes ἄδελφε überliefert worden, und μόχθηρε und πόνηρε übereinstimmend mit antiker Ueberlieferung in den Handschriften des Aristophanes stehen. Vocative wie ἄδελφε, ἄνερ, δᾶερ, δέσποτα, θύγατερ, μῆτερ, μόχθηρε, πάτερ, πόνηρε, σῶτερ, Ἄπολλον, Δήμητερ, Πόσειδον, Σώκρατες sind ganz altertümlich accentuiert, während hingegen Ἀγάγεμνον z. B. einem hysterogenen hellenischen Sondergesetze gehorcht. „Die Stelle des Accents ist bei einem indischen Worte nicht eingeschränkt, weder durch die Zahl noch die Quantität der vorangehenden und nachfolgenden Silben; der Accent bleibt, ohne Rücksicht auf irgend eine andere Sache, dort wo die Regeln der Flexion, Ableitung und Zusammensetzung ihn erfordern" [1]. Einem specifisch hellenischen Dreisilbengesetz hingegen, innerhalb dessen Grenzen auch die angeführten Parallelen gegeben werden mussten, können im Ausgang eines Wortes nicht mehr als zwei Moren (skr. mātrās) unbetont bleiben; nur bei trochäischem Schlusse sind bekanntlich auch drei unbetonte Moren zulässig. Daher z. B. Abweichung zwischen Verbalformen wie ábharata — ábharatam — ábharanta — bháramāṇas und ἐφέρετο — ἐφέρετον — ἐφέροντο — φερόμενος, daher auch Discrepanz zwischen Wörtern wie ápacitiṣ und ἀπότισις, ápihitas (zugemacht, verhüllt) und ἐπίθετος, iaspatiṣ (Hausherr) und δεσπότης, svadīyān und ἡδίων, ápavān und ὄπδεις, úpahitas und ὑπόθετος, açīyān und ὠκίων. Wir haben hier vielleicht zugleich die Erklärung der uns jetzt vorliegenden durchgehenden Barytonierung der proklitischen Par-

1) Whitney-Zimmer, „Ind. Gramm." § 95.

tikeln ἀνά ἀντί ἀπό ἐπί παρά περί προτί ὑπό in Präpositionalfunction, und der Unterschied zwischen βούλευσαι (d. h. βούλευσαj) und βουλεύσαι (für *βουλεύσαιτ) wird vermutlich ebenfalls auf das hellenische Sondergesetz zurückzuführen sein.

Innerhalb des Dreisilbengesetz als allgemeiner Einschränkung liegen in der hellenischen Wortbetonung noch andere weitreichende Verderbnisse vor; zunächst giebt es innerhalb der Grenzen desselben eine zweite hysterogene Regel für die Verbalformen, das Gesetz der sogenannten Retrahenz, nach dem, von den bekannten Typen λιπεῖν — λιπών — λιπέσθαι — λιποῦ — λελοιπώς — λελειμμένος — τριφθείς — τριβείς abgesehen, der Accent immer so weit wie möglich von dem Auslaut der Verbalform zurücktritt. Daher wiederum neue Divergenzen wie zwischen tanute und τάνυται, λέλοιπα und rireca, ĭmáḥ und ἴμεν, εἴποιμεν (<*ϝεϝεϙοῖμε) und vōcema (für va-ucema, reduplicierter Aor.), oder zwischen jñēyam syam dhēyam und γνοίην δοίην εἴην (d. h. ἔσιην, fur *σιήν, lat. siem) θείην, daher auch z. B. die Verwischung einer Differenz in der ursprünglichen Betonung der Imperative. Von Haus aus richtig betont sind ἄγε und φέρε (1e Verbalklasse der Paṇḍit); λάχε λίπε φύγε hingegen, welche sich uns jetzt schon durch ihre Vocalisierung als ehemalige Oxytoria zu erkennen geben, gehorchen dem hysterogenen hellenischen Verbalgesetz. Neben der Wurzelbetonung in der ersten Klasse steht im Indischen die Oxytonierung in der sechsten Klasse: bhára (fer) — tŭdá (tunde), und es ist an diesen Unterschied, dass wir im Hellenischen noch durch die fünf Ausnahmen εἰπέ ἐλθέ εὑρέ ἰδέ λαβέ erinnert werden; die Wortbildung in ϝιδέ ist offenbar der des indischen tŭdá ganz analog. Im Saṁskrit wird auch die Wurzelklasse, die zweite der Paṇḍit, im Singular des Imperativs oxytoniert; es heisst dort ēdhí (<*esdhí? avest. zdı), ihí (<*idhí) und dugdhí für „sei" „gehe" „melke"; althellenisch aber heisst alles gleichmässig βῆθι γνῶθι ἴθι δῦθι στῆθι φάθι (φαθί). Wie der Leser schon hat sehen können, erstreckt sich hier das Verderbnis der ursprünglichen Betonung auch auf einen grammatischen Wechsel im Indicativ der Gegenwart; εἶμι (ἔϊμι) — ἴμεν sollte eigentlich εἶμι — ἰμέν sein, und die enklitisch betonten Formen εἰμί — ἐστί — ἐσμέν — ἐστέ, φημί —

φησί — φαμέν — φατέ stehen für *ἔσμι — ἔστι — *σμέν — *στέ, *φᾶμι (skr. bhami = ich erscheine) — *φᾶτι — φᾰμέν — φᾰτέ. Weiter hat das hellenische Sondergesetz der Verbalbetonung auch das Futurum betroffen; im Indischen heisst es dāsyáti (δώσει) — snāsyáti (λούσεται), dhakṣyáti (καύσει) — dhōkṣyáti (ἀμέλξει) — pakṣyáti (πέψει) — tyakṣáti (λείψει), jēṣyáti (νικήσει) — drōṣyáti (διαρρεύσεται) und bhōtsyátē (πεύσεται), sodass wir z. B. in πεύσεται ein Späteres für *πευθσjέται oder *φευτσjέται vor uns haben. Δώσω steht für *δωσjῶ, θήσουσι für *θησjόντι, u. s. w. Auch bei Betrachtung des griechischen Perfectums liegt das Verderbnis auf der Hand; in Bezug auf den Accent sind Formen wie γέγονα (skr. jajana), δέδορκα (dadárça), ἔοικα (viveça), ἔοργα (*ϝεϝόργα, neben ϝέργον), κέκλοφα (got. hläf), κέχοδα, λέλογχα, μέμονα (got. män), πέπορδα, λέλοιπα (*λελοῖϙα, got. laihw, skr. rireca), πέποιθα (φεφοῖθα, got. báiþ), πέπηγα, σέσηπα ἔρρωγα (*ϝεϝρῶγα), εἴωθα (*σεσϝῶθα), ὄδωδα, ὄλωλα, ὄπωπα (*ὀϙῶϙα), δέδᾱχα (vgl. germ. bakan — bōk, hafjan — hōf, hlahjan —hlōh), ἔσφᾱλα, λέλᾱκα, τέθᾱλα und die entsprechenden Personalvarianten sammt und sonders hysterogen. Altindischen Formen wie babhara — jagama — bibheda — rireca — bubodha entsprechen spätere germanische Verkümmerungen wie gotisches bär — qām — báit — láihw — báuþ, für hellenisches κέκλοφα μέμονα λέλοιπα πέποιθα erhalten wir gotisches hläf män láihw báiþ, und der grammatische Wechsel in indischem vavárta — vavrtmá uvasa — ūṣimá wird im germanischen Mittelalter noch durch den Wechsel zwischen þ (θ) und d, s und r in ags. wearþ — wurdon, waes — waeron gespiegelt; es zeigen also die Lautverhältnisse des sogenannten starken Präteritums in den germanischen Sprachen des Mittelalters, dass die ursprüngliche oder grundsprachliche Betonung des reduplicierten Perfects im Altindischen uns erhalten ist, und uns diejenige des Althellenischen durchgehends verdorben vorliegt. Aus etlichen übergebliebenen Perfectformen lässt sich jedoch auch vom hellenischen Standpunkte die ursprüngliche Sachlage noch erraten; die richtige, und vermutlich sogar noch einzusetzende, Form für homerisches δείδω — δείδιμεν — δειδιώς (überliefert ist δειδιότες) ist offenbar (*δεδϝοῖα — *δεδϝιμέν — *δεδϝιϝώς (neben Position bildendem δεινός & δειλός), und die Reihe εἴκω — ἔοικα

— ἔικμεν (überliefert ist ἔικτον) — ἐικώς hiess eigentlich *ϝείκω — *ϝεϝοῖκα — *ϝεϝικμέ — *ϝεϝικώς (ϝεϝικϝώς). Γέγονα — γέγαμεν, μέμονα — μέμαμεν und πέπονθα — πέπασθε stehen für *γεγόνα γεγαμέν (got. kann — kunnum), *μεμόνα — *μεμαμέν (got. măn — mŭnum), *πεπόνθα — πεπασθέ, ϝοῖδα — ϝοῖσθα — ϝοῖδε hatten *ϝιδμέ und *ϝιστέ neben sich, und ἔσταμεν τέθναμεν τέτλαμεν sind eigentlich *σεστᾰμέ *τεθνᾰμέ *τετλμέ gewesen. Es muss ursprünglich im Hellenischen Perfectbildungen gegeben haben wie *πεπῆγε — *πεπᾰγάντι — *πεπαγώς (*πεπαγϝώς), *λελοῖϙα — *λελῐϙμέ (*λελῐμμέν) — λελῐϙώς (λελῐπώς, gebildet wie ϝεϝῐδώς und ϝεϝῐκώς), *πεποῖθα — *πεποῖσθα — *πεποῖθε — *πεπῐθμέ (homerisch ist noch ἐπέπιθμεν) — *πέπιστέ — *πεπῐθάντι — *πεπῐθώς, *πεποῦθα — *πεπῠθμέ — *πεπῠθώς, *πεφοῦγα — *πεφῠγμέ — *πεφυγώς, *ἐληλοῦθα — *ἐληλῠθμέ — *ἐληλυθώς, u.s.w. u.s.w. Wie weit in diesem Stücke die Zerrüttung der ursprünglichen Betonung im Althellenischen zurückreicht, werden wir wol nie wissen; es fragt sich aber sehr, ob wir nicht namentlich in der landläufigen Accentuierung unserer Homerausgaben einen methodisch durchgeführten alexandrinischen Antichronismus vor uns haben, welcher dem wahren alten Sachverhalt ebenso wenig in allen Teilen entspricht, als dies bekanntlich mit den Buchstaben der betreffenden Texte der Fall heissen darf. Jedenfalls ist die spätere Markierung hellenistischer Grammatiker keine vollgültige Bürgschaft für alle Specialfälle der klassischen Zeit, geschweige denn der homerischen Gedichte, als welche vielmehr ganz und gar ohne die späteren Tonzeichen würden zu drucken sein.

Ist es schon aus dem Vorgeführten klar, dass die althellenische Betonung, so wie sie uns überliefert worden, nur zum kleineren Teile die ursprachliche europäische spiegelt und die Altertümlichkeiten derselben nur innerhalb der Grenzen zweier stark einschränkenden hysterogenen Regeln zu Gesichte kommen können, so sind doch mit dem bisjetzt Gesagten die griechischen Abweichungen noch nicht einmal erledigt; von Declination und Conjugation ganz abgesehen, giebt es innerhalb des allgemeinen Dreisilbengesetzes noch andere, speciale, Einschränkungen. So muss es z. B. eine Specialregel gegeben haben, derzufolge einst daktylischer Ausgang in bestimmten Fällen Pa-

roxytonierung bedingte; neben *ἀγός ἀγωγός πηγός πομπός* stehen *κυνηγός ἱππαγωγός ναυπηγός ψυχοπομπός*, altindischem aṅkurás (Anschwellung, Tumor) und pēçalás aber entsprechen *ὀγκύλος* und *ποικίλος*. Man vergleiche hier noch *καμπτός* mit *καμπύλος*, *τροπός* mit *παντρόπος*, *τροφός* mit *παιδοτρόφος*, *φορός* mit *νικηφόρος*, *Φαμενός* und *Τεισαμενός* mit *ἐρρωμένος* und *λελειμμένος*. Lautcomplexe wie *νικηφόρος* und *τελεσφόρος* haben später wieder Paroxytonierung in *δημοβόρος ἀνδρογόνος*, und *ἐρρωμένος λελειμμένος* eine ähnliche Betonung in *λελυμένος* und weiteren gleichgebildeten Participiis veranlasst. Durchsichtig und analog der Sachlage in indischem āptás — ánāptas, dĭtás — sánditas, gătás — ágatas, jñātás — ájñātas, (*ζεστός* —) prájāstas (überkochend) ist die Accentverspringung in *βατός* — *δύσβατος*, *βλητός* — *ἀπόβλητος* (*ἀποβλητός*, Att.), *βροτός* — *ἄμβροτος* (amr̥'tas) — *τερψίμβροτος*, **γνητός* — *διόγνητος*, *δοτός* — *διόσδοτος*, *εἰπέ* — *ἀπόειπε*, *ἐλθέ* — *ἄπελθε*, *ἰδέ* — *εἴσιδε*, *καυστός* — *πυρίκαυστος*, *κλητός* — *ὁμόκλητος*, *κλυτός* — *ὀνομάκλυτος*, *κτητός* — *δουρίκτητος*, *λαβέ* — *ἀπόλαβε*, *λυτός* — *ἄλυτος*, (niktás —) *ἄνιπτος*, *πυστός* — *ἄπυστος*, *σοφός* — *πάνσοφος*, *φατός* — *ἀρείφατος*, (himás, kalt, —) *δύσχιμος*.

Schliesslich sind noch zahlreiche Separatverspringungen zu statuieren. Der Leser ersehe dies aus anudrás und *ἄνυδρος*, barbarás (kraus, stammelnd, nicht — arisch) und *βάρβαρος*, saptamás und *ἕβδομος*, çvácuras (für *sváçuras) und *ἑκυρός*, antrám (ántaras = interior) und *ἔντερον*, gandharvás und *κένταυρος* (für *κένθαυρος* < **χενθαρϝός*) Varuṇas (Grdf. *worw*n*os) und *οὐρανός* (*ὤρανος*), paracúṣ und *πέλεκυς*, katarás und *πότερος* (got. hwaþar), caturthás und *τέταρτος*. Aeolisches *δύνατος* und *πόταμος* sind hier heranzuziehende Nebenformen zu *δυνατός* und *ποταμός*. Ganz regellos erscheinen Discrepanzen wie *ἀγρός* — ájras, *ἄγριος* — ajríyas, *αἰϝεί* — *e*vē, (vorauszusetzender Locativ zu *e*vas Gang Lauf, got. áiws Zeitalter Jahrhundert Ewigkeit; vedisches *e*vēṣ = „in gewohnter Weise"), ubh*a*u (ubh*a*) — *ἄμφω*, janit*a*ras — *γενέτορες*, dat*a*ras — *δώτορες*, dv*a* (dv*a*u) — *δύω*, ṣaṣṭhás — *ἕκτος*, varútram (Obergewand) — *ἔλυτρον*, anyáthā (anderswie) — *ἐνίοτε*, sumánās — *εὐμενής* (< *ἐσυμενής*; durmanās = *δυςμενής*), dh*a*rā („áçvasya dh*a*rāḥ", die Samentropfen des Hengstes im R̥gvēda) — *θορή* (Herod.), íṣuṣ — *ἰός*, çûnam — *τὸ κενόν*, kap*a*lam — *κεφαλή* (ags. heafola, vgl. *κεφάλιον*), cakrás — *κίρκος* — *κύκλος* (germ.

Wiel und wheel aus hwiol hweul *hweulan *kwekwlóm *qeqlóm = ind. cakrám), çankhás — κόγχος, kränás — Κρόνος, kşitíş (Wohnung, Siedelung) — κτίσις (Ansiedelung), kumbhás — κύμβος, mandura (aus *mandrra, Pferdestall) — μάνδρα, manta (Denker) — Μέντωρ, māta — μήτηρ, manthás (das Quirlen) — μόθος, mūrás — μῶρος, vēçás — οἶκος, purás — πάρος, pathás — πάτος, bāhúş (Arm) — πῆχυς, srutíş — ῥύσις, sthūlás (gross, plump) — στῦλος, *τριτός (wie şaşthás saptamás) — τρίτος (Schwache Lautstufe der Stammsilbe wie in <tráyas — > trĭbhíḥ), udrás — ὕδρος (mit falschem Spiritus), Harítas (Sonnenrosse) — χάριτες, vasnás — ὦνος (< *ϝοσνός). Die allgemeine Tendenz, welche aus den angeführten Beispielen hervorleuchtet, braucht keine nähere Andeutung; wie in dem Zeitwort durchgehends Retrahenz eingetreten, so hatten überhaupt die alten Hellenen die Neigung, den Hauptton von dem Auslaut der Wörter hinwegzuziehen, und wo es anging, entstanden durch die Retrahenz Proparoxytona. In Declinationsreihen wie çva — çúnas (statt *çūnás; vgl. pădás ποδός) — çúnē — çvanam — çvan — çvanas — çúnām (für çŭnam; vgl. pădam ποδῶν) — çvásu — çúnas (für çŭnás; vgl. padas — padás, πόδες — πόδας) und κύων (für κυών) — κυνός — κυνί — κύνα (für *κυόνα) — κύον (für *κυόν *κϝόν) — κύνες (statt κυόνες — κυνῶν — κυσί — κύνας (statt *κυνάς) liegt offenbar auf beiden Seiten Verderbnis eines vorgeschichtlichen grammatischen Wechsels vor, und schliesslich giebt es Parallelen wie kalyas (got. háils < *halyaz *kalyós) — καλός (hom. κᾶλος, d. h. καλϳός), çalyam — κῆλον (< *κᾶλον < *κάλϳον), oder khalīnas (Gebiss) — χαλῖνός, in denen wegen des Mangels vedischer Ueberlieferung der Thatbestand sich auf Seiten des Indischen nicht mit Gewissheit statuieren lässt.

Dass die ganze, im Obigen gegebene und der vergleichenden Sprachgeschichte entnommene Zusammenstellung nur unter der Voraussetzung einer expiratorischen Hervorhebung sich überhaupt vorstellig machen lässt, muss, wie ich meine, für einen Jeden selbstverständlich sein. Alte Grammatiker unter Indern wie Hellenen mögen bloss von lang und kurz hoch und tief geredet haben, und ihre Uebereinstimmung im Ignorieren der Intensitätsgrade möge sogar auf gemeinschaftliche Herkunft von

einem relativ schwächer articulierenden Zweige des vorgeschichtlichen europäischen Ahnenvolks hinweisen, — wir unsererseits können nicht umhin in ihren Aeusserungen über die Modulation des gesprochenen Wortes einen Unterschied in der Stärke der Atemstösse als implicite mitgegeben zugleich vorauszusetzen. Aus den in die Ursprache zurückreichenden Correspondenzen zwischen hellenischen, indischen und germanischen Wortformen ergiebt sich u. a. als allgemeine Regel, dass in vorgeschichtlicher Zeit die im Vortone stehenden Laute einer Schwächung unterlegen sind, und die Prātiçākhyen bezeichnen nun zwar die entsprechenden Silben des Indischen nur als „anudātta", keinen hohen Ton habend, während ihnen die accentuirten Laute im Udātta oder „Hochtone" stehen; dementsprechend lesen wir in den platonischen Gesprächen von *ὀξύς* & *βαρύς*, einem Unterschied den vollends Dionys von Halikarnass als das musikalische Intervall der reinen Quinte betrachtet hat. Allein die Wirkung, welche in den schriftlichen Thatsachen sich verrät, lässt sich ohne das Hinzudenken der expiratorischen *ἔμφασις* nicht einmal vorstellig machen; wer für das geschichtliche Althellenische ein gänzliches Verschwinden der bezüglichen Differenzen behaupten möchte, versucht es doch einmal unter seiner Voraussetzung das Wesen der Proklisis und Enklisis sich klar zu machen. Wie schon angedeutet wurde, dürfte es schwer halten, die versprungene Betonung von *ἀνά* — *ἀντί* — *ἀπό* — *ἐπί* — *παρά* — *περί* — *προτί* — *ὑπό* oder von *ἐστί* — *ἠμί* (Skr. *a*ha = ait, inquit) — *φημί* auch nur zu erwähnen, wenn nicht zum Tief- und Hochton der schwächere und stärkere Atemstoss hinzukommen soll. In polysyllabischen flectierenden Sprachen mit ihren Bildungssilben, ihren Präfixen Infixen Suffixen, reichen ja überhaupt die lediglich musikalischen Unterschiede zwischen gehobenen und gesenkten, langen und kurzen, Lauten nicht hin um Gesprochenes aus denselben zu machen, und wenn auch z. B. die malayischen Polynesier mit da sind um darzuthun, dass die expiratorische Hervorhebung der betonten Silben auch in gewöhnlicher Rede verhältnismässig schwach und unsicher sein kann [1]), etwas von der Art muss in Sprachen von unserm

1) Cfr. J. J. de Hollander, „Handleiding bij de beoefening der Maleische taal- en letterkunde", 5e Ausgabe (1882), S. 26.

Typus zum „musikalischen" Lautwechsel doch wol hinzukommen, wenn Gesprochenes nicht zum idiotischen Singsang werden soll. Ich nehme selbstverständlich bei dieser Behauptung auf gänzlich fremde Sprachen wie etwa das monosyllabische isolierende Chinesische keinen Bezug; auf letzteres wird häufig die Benennung „singend" in dem Verstande angewandt, dass, von aller und jeder rhetorischen Betonung abgesehen, jedem Worte ein bestimmter Ton oder Tonfall zukommt, welcher für die Identität des fraglichen Wortes ebenso entscheidend ist, wie die Laute selbst. Gleichlautige Silben wie *mà* (Pferd) *mā* (Zwillinge) und *má* (Frosch), oder *fu* (verkünden), *fù* (unterstützen), *fú* (ängstlich), *fū* (beratschlagen) und *fú* (heiliger Baum) sind dort durch blosse Variierung der Tonhöhe in ihrer Bedeutung verschieden. „Wenn man Chinesen mit einander sprechen, und mehr noch wenn man sie laut zurufen oder vorlesen hört, so fällt der eigentümliche, fast singende Ton auf, in welchem sie die Wörter äussern. Dieser Ton ist nicht rhetorisch, denn er haftet am einzelnen Worte, nicht am Satze: ob die Rede erzählend, fragend, antwortend, ausrufend, befehlend, bittend sei, ist zunächst für ihn gleichgültig. Ein fragendes Ja? und ein bestätigendes Ja! sind für uns ein und dasselbe Wort; dem Chinesen erscheinen beide nicht minder verschieden als uns „ja" und „da". Und auch mit dem eigentümlichen Tonfalle stark singender europäischer Dialekte, z. B. des schwäbischen, thüringischen, können die chinesischen Betonungen nicht verglichen werden, denn auch jener Tonfall haftet mehr am Satze als an den Wörtern. Rein musikalisch wiederum sind die chinesichen Töne auch nicht; durch Noten lassen sie sich, gleich jenen Tonfällen unserer Sprache, nur unvollkommen darstellen, und im Gesange werden sie nicht von der Melodie verdrängt, sondern bleiben hörbar. In der That ist es für uns nicht schwer, sie nachzuahmen, da wir fast jeden einzelnen von ihnen in der eigenen Muttersprache selbst gebrauchen und hören; die Schwierigkeit liegt vielmehr darin, uns von der uns geläufigen rhetorischen Betonung zu befreien." [1]) Gänzlich fremd jedoch ist diese Betonung auch dem Chinesischen nicht geblieben. Die

---

1) G. von der Gabelentz, „Chinesische Grammatik" (Lpz. 1881), S. 81,

heutige Umgangsprache im himmlischen Reiche bewegt sich mit Vorliebe in zweisilbigen Wortverbindungen, in denen nachgerade der logische Accent überwuchert; die eine der zwei Silben wird dadurch bevorzugt ünd benachdruckt, während die benachteiligte Silbe enklitisch wird und verfällt.[1]) Es wird dadurch für unseren Zweck exemplificiert, dass notwendig Nachdrucksunterschiede eintreten müssen, wo Vorstellungen und Begriffe in zwei- und mehrsilbigen Lautcomplexen ihren Ausdruck finden, und das ist ja in den zusammensetzenden und flectierenden Sprachen unserer Völkerfamilie von jeher der Fall gewesen.

Trotz der antiken Verskunst also, trotz des Fehlens erheblicher Nachdruckswirkungen im geschichtlichen Lautbestande des Althellenischen, wird es schwer bleiben eine gänzliche Nichtexistenz der modernen Betonungsart in der alten Sprache vorauszusetzen; das expiratorische Verhältnis, welches in der Muttersprache die spätere Gleichung veda: vĭdmá = ϝοῖδα: ϝῐ́δμεν = wáit: wĭtum bedingt hat, kann nicht wol unter den alten Ariërn in völlige Ununterschiedenheit sich verwandelt haben, — um nachher im Neuhellenischen an zahllosen entsprechenden Stellen von neuem wieder in die Erscheinung zu treten. Es muss bestimmt und mit Nachdruck hervorgehoben werden, dass die altindische Betonung, und zum Teil ja auch noch die althellenische, im Verband u. a. mit späteren germanischen Thatsachen einen sogar grammatisch geregelten Wechsel der Lautstärke in der Grundsprache voraussetzt; nachher wird man sich klar machen dürfen, wieweit man für das Althellenische zwischen expiratorisch betonender Vorzeit und gleichgearteter Gegenwart ein Jahrhunderte währendes Versteckenspiel der gedachten Praxis annehmen darf. In dieser Hinsicht bezeugt wenigstens Aristoteles, dass der Rhythmus in den Worten der Redner mit dem quantitativen Metrum der Dichter nicht identisch war: *Ῥυθμὸν δεῖ ἔχειν τὸν λόγον, μέτρον δὲ μή· ποίημα γὰρ ἔσται*, sagt er im achten Hauptstück des dritten Buches seiner Rhetorik. Und ein Schüler des Stagiriten, der uns drei Bücher *ἁρμονικὰ στοιχεῖα* hinterlassen hat, erklärt ausdrücklich, dass in der gesprochenen Rede etwas hinzukam, welches in der Musik nicht ange-

1) Daselbst S. 110.

bracht war. *Δεῖ τὴν Φωνήν*, sagt Aristoxenos, der alte Musiktheoretiker, *δεῖ τὴν Φωνὴν ἐν τῷ μελῳδεῖν τὰς μὲν ἐπιτάσεις καὶ ἀνέσεις ἀφανεῖς ποιεῖσθαι.* Sollen wir diese Forderung von dem Gedanken trennen, dass den abwechselnden Hebungen und Senkungen der sprechenden Stimme correspondierende Grade der Lautstärke innewohnte? Es wäre kaum abzusehen, wo da der specifische Unterschied zwischen Sprechen und Singen gesteckt hätte; vielmehr werden wir annehmen müssen, dass es in der gewöhnlichen Rede logische Nachdrucksdifferenzen gab, welche auch in der Modulation recitierter Hexameter z. B. verschwanden und an sich hinreichten um die Versmaasse als solche zu verdunkeln. *Τὸν γὰρ ἐν | 'Αμφίσ | σῃ πόλε | μον δι' ὃν | εἰς 'Ελά | τειαν || ἦλθε Φί | λιππος*, sagt Demosthenes *περὶ τοῦ Στεφάνου* § 143 (p. 275), und wir haben eben so wenig Grund für die Annahme, dass diese Worte seinen Hörern als metrische zum Bewusstsein gekommen sind [1]), wie wir in den klassischen Schriftstellern andere, oft wahrscheinlich nur durch einen Zufall scandirbare Wortverbindungen mit metrischer Arsis und Thesis zu lesen haben. [2]) Andererseits giebt es in den attischen Dramatikern eine Reihe von Stellen, die sich merkwürdigerweise mit metrischem Rhythmus lesen lassen, bloss indem man den modernen Ictus auf die alten Tonzeichen anwendet; sogar in den homerischen Gedichten lassen sich solche Zeilen aufweisen, und wenn wir auch von diesen der vorauszusetzender Zufälligkeit wegen absehen wollen, so bleibt doch in mehreren dramatischen Zeilen eine auffallende Coincidenz sogar mit einem bestimmten neuhellenischen Rhythmus. Der Leser selbst möge zusehen, welche der jetzt anzuführenden Beispiele den Tonzeichen nach in das Maass fallen des neuhellenischen *στίχος πολιτικός*:

---

1) „Versus saepe in oratione per imprudentiam dicimus, quod vehementer est vitiosum, sed non attendimus neque exaudimus nosmet ipsos." Cic. Orat. 57.

2) Von den Römern hat Livius wahrscheinlich zufällig Scandierbares in den Worten „(Volscis intra) moenia conpulsis nec dēfendentibus agros" (IV 57) und „Haec ubi dicta dĕdit stringit glădium cŭneoque (facto per medios cett.)." Und Tacitus: „Conpĕrĕrat mŏdica esse et vulgatis lĕviora" (Ann. III 44), „subiectis campis magnā specie vŏlitabant (Ann. XV 9)", „(in silvam) auguriis patrum et priscā formīdine sacram (Germ. 39)" und „(extremo iam) littore terrarum vĕlut in cŭneum tĕnuatur (Agr. 10)." Die beiden metrischen exordia dieser Schriftsteller müssen als solche beabsichtigt worden sein.

Εἰπέ μας ὦ Φιλέλληνα πῶς φέρεις τὴν σκλαβίαν
Καὶ τὴν ἀπαραγόρητον τῶν Τούρκων τυραννίαν.

Ὅντινα μὲν βασιλῆα καὶ ἔξοχον ἄνδρα κιχείη. Il. II 188.
Τάων οὔτις ὁμοῖα νοήματα Πηνελοπείῃ. Od. II 121.
Μέντωρ, ὅς ῥ' Ὀδυσῆος ἀμύμονος ἦεν ἑταῖρος. Od. II 225.
Ὦ βαθυζώνων ἄνασσα Περσίδων ὑπερτάτη.
Μῆτερ ἡ Ξέρξου γεραιά, χαῖρε, Δαρείου γύναι. Aesch. Pers. 155, 156.
Τὸν δρῶντα γάρ τι καὶ παθεῖν ὀφείλεται. Soph.
Ἐκ τῶν ὁμοίων οἱ κακοὶ γαμοῦσ' ἀεί. Eur.
Τί φῄς; λαθεῖν ζητῶν τι πρὸς γυναῖκα σὺ
ἐρεῖς τὸ πρᾶγμα; Derselbe.
Οὐ παύσομαι τὰς χάριτας
ταῖς Μούσαις συγκαταμιγνύς,
ἡδίστην συζυγίαν. Ders.
Τὸν σὸν δὲ παῖδα σωφρονοῦντ' ἐπίσταμαι. Ders.
Οὐ γάρ τις οὕτω παῖδας εὖ παιδεύσεται. Ders.
Οἱ γέροντες οἱ παλαιοὶ μεμφόμεσθα τῇ πόλει. Aristoph. Ach. 676.
Ἄνδρα Τιθωνὸν σκαράττων καὶ ταράττων καὶ κυκῶν. Das., 688.
Τοῖς νέοισι δ' εὐρύπρωκτος καὶ λάλος χὠ Κλεινίου. Das., 716.
Τὸν γέροντα τῷ γέροντι, τὸν νέον δὲ τῷ νέῳ. Das., 718.
Τοῖς ἀγροίκοισι πανούργως ὥστε φαίνεσθαι παχύ. Ders., Eq. 317.
Ἠδικημέναι παρ' ὑμῖν μεμφόμεσθ' ἐναντίον. Ders., Nub. 576.
Τὴν θρυαλλίδ' εἰς ἑαυτὸν εὐθέως ξυνελκύσας. Das., 585.
Καίτοι τίνα γνώμην ἔχων ψέγεις τὰ θερμὰ λουτρά. Das., 1045.
Τῆς ἀρτοπώλιδος λαθόντ' ἐκλέψαμεν τὸν ὅλμον. Ders., Vesp. 238.
Σίμβλον δέ φασι χρημάτων ἔχειν ἅπαντες αὐτόν. Das., 241.
Ἐπ' αὐτόν, ὡς κολωμένους ὧν ἠδίκησεν. Ἀλλὰ ... Das., 244.
Κἂν μὴ καλούντων τοὺς μοχλοὺς χαλῶσιν αἱ γυναῖκες. Ders., Lys. 310.
Τίς ξυλλάβοιτ' ἂν τοῦ ξύλου τῶν ἐν Σάμῳ στρατηγῶν. Das., 313.
Ἅπτου μόνον Στρατυλλίδος τῷ δακτύλῳ προσελθών. Das., 365.

Die vorgeführten Beispiele würden sich gewiss ins Unbestimmte vermehren lassen; für den Zweck der Exemplificierung werden sie aber schon hinreichen. Ich gebe sie nicht für mehr als sie sind; von der einen Seite betrachtet beweisen sie eher

die Schwäche des expiratorischen Accents als irgend etwas Anderes, indem z. B. der iambische Trimeter ἅπαν τὸ χρηστὸν γνησίαν ἔχει φύσιν nach den Accenten ein rein trochäischer Vers wäre, also das gerade Umgekehrte dessen, wozu er von Sophokles verwendet worden. Dennoch kann die, namentlich bei Aristophanes so häufige, metrische Accentuierung antiker Verszeilen kaum etwas ganz Zufälliges sein; ein etwas stark ins Prosaische fallender Sprechton wird sie sogleich hervorgekehrt haben, denn ein einfaches Modulieren war doch auch die Sprache der Athener wol nie. „That the ancients", sagt ein im Uebrigen ziemlich typischer, soll heissen unwissenschaftlicher, Verfechter der neuhellenischen Aussprache in ganz richtiger Weise, „that the ancients spoke more musically than we do, especially the ancient Greeks, may be readily admitted, but that they absolutely sang their words will not be easily believed by any one, and would render completely nugatory the distinction between singing and speaking, which is as old at least as the literature and records of any known people" [1]). Auf jeden Fall kann die Unmöglichkeit, die wahre Natur des antiken Accents mit Gewissheit und in jeder Hinsicht zu bestimmen, keinen Grund für die Anwendung einer selbst doch auch wieder expiratorischen Betonungsregel abgeben, welche mit der hellenischen Sprache nichts zu schaffen hat, und beiläufig gesagt in Wörtern wie ἥδυσμα ἤλεκτρον ὠμηστήρ ὠτειλή gerade dasjenige verderbt, was sie zu erhalten bestimmt ist. Auch in Wörtern von dem Typus der letzten zwei, denn es leidet keinen Zweifel, dass derjenige, der nur Silben mit einem Haupt- oder Nebentone ohne Mühe lang spricht, das ω in ὠμηστήρ und ὠτειλή unwillkürlich kurzen wird, wenn er ὠμήστηρ ὠτείλη sagt; gerade die Beachtung der geschriebenen Tonzeichen erleichtert hier ein richtiges Quantitieren. In anderen Fällen, wie ἐγενόμην ῥαγδεῖς, wird durch lateinische Betonung der Accent bloss violiert, damit der eine kurze Vocal anstatt des anderen zerdehnt werde, während in ἠλίθιος und ὠνέομαι z. B. die Ursache, welche zur Verletzung der Accente geführs hat, eine Verlegung der Be-

1) E. M. Geldart, „The modern Greek language in its relation to ancient Greek", Oxford 1870, p. 48.

tonung auf die erste Silbe, etwa mit Secundärbetonung der letzten, oder auch umgekehrt, erheischen würde.

In der berühmten Rede des Demosthenes *περὶ τοῦ Στεφάνου* 330 v. Chr. G.) lesen wir: *Μισθωτὸν ἐγώ σε Φιλίππου πρότερον καὶ νῦν Ἀλεξάνδρου καλῶ, καὶ οὗτοι πάντες. Εἰ δ' ἀπιστεῖς ἐρώτησον αὐτούς. Μᾶλλον δ' ἐγὼ τοῦθ' ὑπὲρ σοῦ ποιήσω. Πότερον ὑμῖν, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, δοκεῖ μισθωτὸς Αἰσχίνης ἢ ξένος Ἀλεξάνδρου; Ἀκούεις ἃ λέγουσιν.* Zu dieser Stelle hat man nachher in den Rhetorenschulen die Geschichte ersonnen, Demosthenes habe bei seiner Frage absichtlich das Wort *μισθωτὸν* als Proparoxytonon betont, und dadurch den einen und anderen zu der unwillkürlich laut ausgesprochenen Berichtigung *μισθωτόν!* verleitet, was ihm als die geforderte Antwort gegolten. An und für sich ist freilich diese Geschichte gerade so gut und schlecht verbürgt, wie die aus gleicher Quelle stammende Annahme, Demosthenes habe mit seinen Freunden die zu gebende Antwort verabredet gehabt, und für die Vexierfrage nach der wahren Beschaffenheit der althellenischen Wortbetonung haben wir an derselben bei Lichte besehen nicht viel; so viel ist aber klar, dass man dieselbe mit unserer Schulaussprache *μιστώτος* nicht erzählen kann. Etwas Aehnliches gilt von einer anderen, von Plutarch berichteten, Anekdote, aus der wenigstens dies hervorgeht, dass ein hellenisches Oxytonon nicht gleich einem auf der Antepenultima betonten lateinischen Worte accentuiert werden darf. Plutarch erzählt von dem grossen Redner: *Προελθὼν δὲ πάλιν εἰς τὰς ἐκκλησίας νεωτερικῶς τινα λέγων, διεσύρετο· ὡς κωμῳδηθῆναι αὐτὸν ὑπ' Ἀντιφάνους καὶ Τιμοκλέους. Μὰ γῆν, μὰ κρήνας, μὰ ποταμούς, μὰ νάματα· ὀμόσας δὲ τοῦτον τὸν τρόπον ἐν τῷ δήμῳ θόρυβον ἐνίκησεν. Ὤμνυε δὲ καὶ τὸν Ἀσκληπιόν, προπαροξύνων Ἀσκλήπιον, καὶ παρεδείκνυσεν αὐτὸν ὀρθῶς λέγοντα· εἶναι γὰρ τὸν θεὸν ἤπιον, καὶ ἐπὶ τούτῳ πολλάκις ἐθορυβήθη.* (Dec. Orat. Vit. VIII 19—20.) Ob diese Geschichte etwas wirklich Geschehenes enthält, können wir nicht wissen; so viel ist aber wieder unbestreitbar, dass dieselbe bei der heutzutage in Hellas geltenden Betonungsweise ihren guten Sinn hat, mit der Betonung unserer Gymnasialdocenten hingegen nicht einmal sich erzählen lässt, und dies bei einem Schriftsteller, der noch dem ersten christlichen Jahrhundert an-

gehört. Eine offenbare Verurteilung des in dieser Beziehung latinisierenden Schlendrians unserer Schulen liegt auch z. B. in dem folgenden Wortspiel. *'Αντισθένης πρὸς τὸ Ποντικὸν μειράκιον μέλλον αὐτῷ φοιτᾶν καὶ πυθόμενον τίνων δεῖ, ἀμφιβόλως εἶπε· βιβλίου καινοῦ (καὶ νοῦ)*. Das liest in unseren Gymnasien schon der Schüler in einem Lesebuch für Anfänger, und als lediglich dilettierender Autodidakt weiss ich nicht zu sagen, wie man dort über dergleichen Stellen hinweggleitet; dass dieselben jedoch unseren Griechisch docierenden Präceptoren ein böses Gewissen machen sollten ist ohne weiteres deutlich genug. Ihr *μιστώτος* und *'Ασκλήπιος* und *καίνου* sind Sprachwidrigkeiten, bei denen man sich fragt, wie es die Herren wol machen, ihren Schülern Formeln wie *ὠγαθέ*, *ἐγῷμαι*, *ἄνθρωπός τις*, *σῶμά τε* zu verdeutlichen. Wortpaare wie *ἄγος — ἀγός*, *βίος — βιός*, *δῆμος — δημός*, *εἶμι — εἰμί*, *ἵστατο — ἱστάτω*, *κάλως — καλῶς*, *λεύκη — λευκή*, *λιθόβολος — λιθοβόλος*, *λοῦτρον — λουτρόν*, *νέος — νεός*, *νέων — νεών — νεῶν*, *νόμος — νομός*, *ὅρος — ὀρός*, *παίδευσαι — παιδεύσαι — παιδεῦσαι*, *ὦμος — ὠμός* sind doch ganz gewiss nicht gegenseitig identisch gesprochen worden, und lateinische Erscheinungen wie būtĭrum aus *βούτῡρον*, fertrum aus *φέρετρον*, īdŏlum aus *εἴδωλον*, blasfēmus aus *βλάσφημος*, carĭsma, aus *χάρισμα*, fiála aus *φιάλη* zeigen mit leidlicher Deutlichkeit in was der betreffende Unterschied wenigstens zum Teil bestanden haben muss. Man denke hier auch an italiänisches érmo, Épiro, Giácomo u. s. w. für *ἔρημος*, *Ἤπειρος*, *'Ιάκωβος*, oder gar an die bereits erwähnten Erscheinungen *ἀνάθεμα* und *ξερός* innerhalb der alten Sprache selbst. Spätere Formen wie *θερί(ον) μερί(ον) κερί(ον)* sind nur weitere Analogien dazu.

Zweifelsohne würde die Sache der Markierung altgriechischer Accente wider die gänzlich unbegründete und unberechtigte Gewohnheit unserer Gymnasien und Hochschulen viel besser stehen als thatsächlich noch der Fall ist, wenn man nur in allen Stücken angeben könnte, wie man sich den Wert der alexandrinischen Zeichen wenigstens vorstellig machen kann, was trotz alles oben Gesagten leider nicht der Fall ist. Nicht nur, dass an der ganzen antiken Betonung etwas Unwiederbringliches aufrichtig zu statuieren bleibt und dazu das übliche Bezeichnungssystem nur das Eine übrig gebliebene neben anderen genaueren

aber vergessenen Versuchen heissen darf, [1]) — es bleibt auch zum Teil schlechthin unthunlich, den Zeichen einen praktisch verwendbaren Sinn unterzulegen. Gemeint ist hier namentlich die *βαρεῖα προσῳδία*. Wenn man bloss denkt an Verbindungen wie *ἀλλὰ ταῦτα, ἀνὴρ ἀγαθός, βασιλεὺς Σπάρτης, Ζεὺς πατήρ, ἢὲ σύ, θεοὶ εἰσίν* (gegen *θεοί εἰσιν*), *περὶ τούτου* (gegen *τούτου πέρι*), könnte man glauben das Verhältnis zwischen dem antiken Tief- und Hochton zu verstehen, und auch Erscheinungen wie *ἀγαθός τις, ἀγαθοί εἰσιν, ἄνθρωπόν τινα, Ἔρεβόσδε, εἴ τις λέγει, πατήρ γε, καλοί τινες* lassen sich in diesem Verbande leidlich gut verdeutlichen; was ist aber z. B. mit der ersten *κεραία* in *βασιλεὺς ἐγένετο* gegenüber der zweiten in *ἐγένετο βασιλεύς* gemeint gewesen? „Wenn man hier von geschwächtem oder gedämpftem Acut spricht, wird damit nichts aufgeklärt;" [2]) in beiden Fällen liegt für unser Sprachgefühl der höhere und stärkere Ton auf *βασιλεύς*. Besser lässt sich immerhin *τὸ περισπᾶν* begreifen, wenn auch hier die neuhellenische Ueberlieferung ebenso wie beim Unterschiede zwischen *ὀξύνειν* & *βαρύνειν* versagt. Denn nicht für neuhellenischen Mund sind Betonungsdifferenzen angedeutet worden in Wortpaaren wie *βασιλεύσαι — βασιλεῦσαι, δῆμος — δήμου, ἤ — ἦ, ἰδού — ἰδοῦ, κήρ — κῆρ, νεών — νεῶν, ὄνος — ὦνος, ὄπα — ὦπα, πή — πῆ, σῶμα — σώματος, τιμᾶτε — τιμάτω, φιλεῖτε — φιλείτω, φώς — φῶς*. Daher Gedankenlosigkeiten wie diese: „The circumflex accents sounds as the acute, and there is no reason to think that this was ever otherwise, the circumflex being simply a way of recording the fact that an oxytone syllable had swallowed up a barytone by means of contraction." [3]) Also wäre wol etwa für *αἰδοῦς — αἰδοῖ, βασιλεῖ — βασιλεῖς, γλυκεῖς, μισθοῖς, νοῦς, οἷς, παῖς, σαφεῖ — σαφεῖς, τιμῶμαι — τιμῶνται, τρεῖς, φιλεῖτε* in Wirklichkeit so etwas wie *αἰδός — αἰδό, βασιλέ — βασιλές, γλυκές, μισθός, νός, ός, πάς, σαφέ — σαφές, τιμάμε — τιμάντε, τρές, φιλέτε* gesprochen worden: für den Verfechter des Itacismus, mit seinem *αἱροίμην = αἱρεῖ μιν = αἱροίμην = ἐρεῖ μιν = ἐρή-*

1) Cfr. Fr. Blass „über die Aussprache des Griechischen", 3e Aufl. (1888), S. 130.
2) Brugmann, Vergl. Gramm. I § 677.
3) Geldart, „the modern Greek language", p. 67.

μην = *ἐρίμμην* = *ἐροίμην* = *ἐρύμμην* eine recht missliche Annahme. Scherz jedoch bei Seite, die Genesis der angeführten Formen schliesst selbst einen deutlichen Hinweis auf die Aussprache ein: „duplex est, nam ex acuto et gravi constat; incipiens enim ab acuto in gravem desinit. Ita dum ascendit et descendit circumflexus efficitur." [1]) Schreibungen wie *ἐγῷδα*, *ἐγῷμαι*, *εἶδόν τι* (für *ἔϊδόν τι*) [2]), *ῥαβδοῦχος* (für *ῥαβδόοχος* **ῥαβδόσοχος*), *σῶμά τε*, *τιμῶνται* (fur *τιμάονται*) stehen offenbar so zu sagen für viersilbige Lautcomplexe, nur dass der circumflectierte Vocal ein Doppellaut ohne Hiatus war, und ebenso haben wir *τὸ καλοῦν*, *νοῦς*, *οἶς*, *παῖς*, *σαφεῖ*, *τρεῖς* als *τὸ κὰλόὸν*, *ὂὶς* (< *ὄϊς*), *πάὶς* (< *πάϊς*), *σὰφέὶ* (< **σαφέσι*), *τρέὶς* zu deuten. Wir haben ja auch wenigstens das Zeugnis des Dionysius Thrax, dass in den bezüglichen Fällen eine *ἀπήχησις κατὰ περίκλασιν* gehört wurde; es genügt also durchaus nicht mit Herrn H. C. Müller zu sagen, dass man für die ältere Periode einen Unterschied zwischen dem Acut (scharf und kurz) und dem Circumflex (gedehnt und lang) könnte hören lassen" (Hellas III 415), denn dabei wird übersehen, dass es eine Menge acuierter Vocale giebt, welche so zu sagen scharf, aber bei Leibe nicht kurz sind und Circumflectieren noch etwas Anderes als dehnen einschliesst. In der Hauptsache bin ich ganz bestimmt für praktische Bezugnahme auf die Accente in Prosatexten nach Art der heutigen Hellenen; die Anwendung lateinischer Betonung auf das Hellenische hat keinen Schatten von Berechtigung, und wenn wir die wahre alte Accentuierung der klassisch attischen Zeit (500—300 v. Chr. G.) nicht reproducieren können, so haben wir uns einfach an das factisch Ueberlieferte als an das wenigstens geschichtlich genetisch Berechtigte zu halten. Allein die neuhellenische Oxytonierung alter Perispomena mit ihrer dreisilbigen Aussprache von *σῶμά τε* als *σώμᾰτὲ* z. B., ist so ganz augenscheinlich das nicht Antike, und es ist ja verhältnismässig

---

1) Audax (6es Jahrh.), citiert von H. T. Karsten: „de Uitspr. v. h. Lat.", S. 26.

2) In Formeln wie *εἶδόν τι* oder *σῶμά τε* ist der Acut nicht im Hochtone zu sprechen; der Hebung am Anfang gegenüber liegt er vielmehr im Tieftone, und zwischen seinem Vor- und Nachschlage hat er eine rein expiratorische Bedeutung: *ἔἶδὸντῐ*, *δῶὸμὰτὲ*. Die Schrift versagt hier, allein der Leser wird schon verstehen was gemeint wird.

leicht vorstellbar zu machen, was für ein Sinn dem Circumflectieren unterzulegen ist; wo aber die Möglichkeit gegeben ist, der klassischen Aussprache des alten Athens nahe zu kommen, ist nicht abzusehen, weshalb man nicht das immerhin relativ Bessere dem bestimmt Schlechten vorziehen sollte. So haben wir uns auch so viel wie möglich vor der neuhellenischen Zerstörung der antiken Quantitätsverhältnisse zu hüten, was allerdings in Bezug auf betonte Kürzen in offener Silbe und unbetonte Längen für einen modernen Menschen seine liebe Not hat. In *ξένους* oder *γένοιτο* muss ein kurzes scharf gestossenes è, in *ἄνθρωπος* und *κίνδυνος* eine Penultima mit gleichsam doppelten obwol hiatlosem Vocal gesprochen werden. Namentlich vor der Zerdehnung acuierter Laute (*ἐγενόμην ἐτρίβην ἠδυνάμην λόγος ὀστέον τράπεζα* cett.) sollte man sich methodisch hüten; „sunt quidem adeo crassi ut non distinguant accentum a quantitate, quom sit longe diversa ratio. Aliud est enim acutum, aliud diu tinnire, sicut aliud intendi aliud extendi, quamquam nihil vetat eamdem syllabam et acutum habere tonum et productum tempus, velut in *vidi* et *legi* praeteritis. At eruditos novi qui quom pronuntiarent illud *ἀνέχου καὶ ἀπέχου* mediam syllabam, quoniam tonum habet acutum, quantum possent producerent, quom sit naturâ brevis, vel brevissima potius. Et fere qui Graeca legunt accentûs observatione confundunt spatium morae, sic enuntiantes *Μενέλᾱος* quasi penultima sit brevis, quemadmodum in *Θεόδωρος*, *παράκλητος*, *εἴδωλα* aliisque innumeris. Nec ita multis contingit sonare Graeca ut accentuum simul et morarum rationem observent, vel in carmine; loquor autem non iam de vulgo sed de eruditissimis quoque. Unde igitur nos sumus usque adeo *ἄμουσοι* ut omnes acutas syllabas sonemus productiore mora, graves omnes corripiamus? Vel ab asinis licebat hoc discrimen discere, qui rudentes corripiunt acutam vocem, imam producunt."

Es ist eine allgemeine neuëuropäische Eigentumlichkeit, die hier von Erasmus in dessen „dialogus de recta Latini Graecique sermonis pronuntiatione" schon um das Jahr 1528 getadelt wird, und hoffentlich wird man die Worte des grossen Holländers wenigstens diesmal auch von philhellenischer Seite gelten lassen. Wenn überhaupt gelehrt und gelesen werden soll und

keine Systeme herbeigezogen werden sollen, welche mit dem Griechischen nichts zu schaffen haben, so sind wir gezwungen es in der Hauptsache wie die jetzigen Hellenen zu machen, und wir wissen ja auch, dass die heutige Betonungsweise eine jedenfalls verhältnismässig alte heissen darf. Giebt doch schon der Fabeldichter Babrios, zu dessen Nachahmern bereits der Lateiner Phaedrus gehört hat, der vorletzten Silbe seiner *χωλίαμβοι* durchgehends zugleich den Accent:

Γενεὴ δικαίων ἦν τὸ πρῶτον ἀνθρώπων,
῏Ω Βράγχε τέκνον, ἣν καλοῦσι χρυσείην,

und Nonnos, der um die Wende des vierten und fünften christlichen Jahrhunderts gelebt hat, schliesst keinen Hexameter mit einem Proparoxytonon:

῎Αχρονος ἦν, ἀκίχητος, ἐν ἀρρήτῳ λόγος ἀρχῇ,
Ἰσοφυὴς γενετῆρος ὁμήλικος υἱὸς ἀμήτωρ,
Καὶ λόγος αὐτοφύτοιο θεοῦ γόνος, ἐκ φάεος φῶς·
Πατρὸς ἔην ἀμέριστος, ἀτέρμονι σύνθρονος ἕδρῃ·
Καὶ θεὸς ὑψιγένεθλος ἔην λόγος. Οὗτος ἀπ' ἀρχῆς
Ἀενάῳ συνελαμπε θεῷ τεχνήμονι κόσμου

κ τ λ. Klassisch jedoch ist bei alledem die überlieferte Betonungsweise bei weitem nicht, so wenig wie schon in der alten *κοινὴ* die athenische Aussprache der Blütezeit in ihrer Reinheit hat fortleben können. Und vollends die neuhellenische Zerrüttung der antiken Quantitätsverhältnisse unter dem Einfluss des in christlicher Zeit überwuchernd expiratorisch gewordenen Accentes ist etwas, welches bei der Lectüre der mustergültig gebliebenen alten Attiker möglichst fern sollte gehalten werden. „Es ist eine allbekannte Thatsache, dass die Phonetik der griechischen Sprache im vierten und fünften Jahrhundert nach Christo vom altgriechischen Zustande stark abgewichen war, und einen Habitus angenommen hatte, der mit Ausnahme des *υ* (*οι*) dem Neugriechischen sehr ähnlich gewesen sein muss. Nun besteht aber der allergrösste Unterschied zwischen dem alten und neuen Vocalismus bekanntlich darin, dass der alte lange und kurze Vocale besass, der neue aber weder lange noch kurze, sondern lauter isochrone Vocale, d. h. Vocale, die alle mit der selben Mora ausgesprochen werden. Man denke sich aber was für grosse und tief in das Wesen der Sprache eingreifende Veränderungen

aus diesem Vorgange resultieren mussten. Da die altgriechische Orthographie immer beibehalten ist, bleiben die wichtigsten Sprachveränderungen für das sorglose Auge verborgen; der Forscher darf sich aber dadurch nicht beirren lassen. Nachdem πολλαπλοῦ — οῖ — οῦς, χρυσοῦ — σοῖ — σοῦς ... nicht mehr circumflectiert sondern mit einem Acut ausgesprochen wurden, musste natürlich ἁπλός — όν — οί usw. gebildet und ausgesprochen werden; ebensowenig konnten die Adverbia auf -ῶς, καλῶς, σοφῶς etc. von den Adjectiven auf -ός καλός, σοφός etc. unterschieden werden. Infolge dessen hat man auch diese Adverbien fallen lassen und die auf -ά καλά, σοφά, κακά etc. gebraucht. — — Wie diese Erscheinungen klar machen, hatte sich die Sprache im elften und zwölften Jahrhundert stark verändert, aus dem Alten war schon ein ganz Neues hervorgegangen." [1])

Die tonangebenden Mitarbeiter der Zeitschrift Hellas sind mit dieser Ansicht eines wissenschaftlichen Sprachforschers hellenischer Nationalität nicht ganz einverstanden. „Es ist eine lächerliche Fabel der Erasmianer", sagt der Eine, „dass die heutigen Hellenen, weil sie accentuierend sprechen, aus dem Alten etwas Neues gemacht haben; ein anderes Hirngespinnst der Erasmianer sagt, dass in der heutigen hellenischen Aussprache Acut und Circumflex nicht unterschieden und der hochtonige Vocal lang, der tieftonige kurz gesprochen wird" [2]). Und ein Zweiter: „La prononciation traditionelle, pour les neuf dixièmes au moins, parait très-semblable à l'ancienne. En effet, à part la prononciation de l'η, de l'υ et de l'οι, qui est différente de celle du ι, ainsi que la diminution des voyelles longues en brèves la prononciation moderne ne parait différer presque en rien de l'ancienne" [3]). Herrn Télfy möchte ich hier zunächst fragen, ob er auch den gelehrten Hatzidakis zu den „Erasmianern" rechnet; nachher möge er über „die lächerliche Fabel" und „das andere Hirngespinnst" mit jenem Sprachforscher selbst rechten. Herr Papadimitrakopoulos, ferner, möge uns beispielsweise einmal klar machen, wie er sich die antike

1) G. Hatzidakis, „zum Vocalismus des Neugriechischen": Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung X (1888), S. 357—364.

2) J. B. Télfy, Hellas III 18.

3) Th. Papadimitrakopoulos, Hellas IV 258.

Aussprache von *κλαυθμός* oder *ἐπετεύχθην* denkt, — man vergleiche hier das von Herrn Hatzidakis Gesagte in der Ztschr. f. vgl. Sprf. X 359, — und versuche es auch einmal, sich selbst und Anderen die Zerstörung antiker Quantitätsunterschiede als etwas Unwichtiges und Geringfügiges concret vorstellig zu machen. Wird das eben ohne eine ganz erhebliche Abänderung der Antiken Betonungsart abgegangen sein? Wir haben hier die alten dogmatisch-apologetischen Unwissenschaftlichkeiten der Verfechter einer „national hellenischen" Aussprache; dieselben fussen auf dem sophistischen Gemeinplatze, dass „das Griechische keine tote Sprache" sei, bei dem man gewöhnlich übersieht, dass geschichtliche Continuität nicht die inhaltliche Ununterschiedenheit an den beiden Enden einer beliebigen Zeitreihe voraussetzt. Alfred dem Grossen und anderen englischen Schriftstellern der angelsächsischen Zeit ist die von ihnen gesprochene Mundart „seo Englisce spraec, the English speech"; niemals seit dem jare 900 ist das Englische eine „tote" Sprache gewesen: war nun deshalb die Aussprache Alfreds diejenige der heutigen Engländer? Um eine Frage dieser Art auch auf das Griechische anwenden zu dürfen, braucht man wahrlich kein „erasmianischer" Berufsmensch vom alten gedankenlosen Gymnasialschlendrian zu sein; vielmehr schliesst dieselbe das gerade Gegenteil desjenigen ein, was von den sogenannten Philhellenen gemeint wird, wenn sie Andersgesinnte Erasmianer nennen. Man braucht auch dafür nicht einmal etwa der Ansicht zu sein, die continuierliche Existenz der hellenischen Dialekte sei im Mittelalter gewaltsam, durchbrochen und das durch fremde Einfälle verwüstete Land von Byzanz aus nachher wieder bevölkert worden; das thatsächliche Verhältnis zwischen der klassischen Sprache der alten Athener und den hinter und unter der jetzigen *καθαρεύουσα* sich versteckenden volkstümlichen Mundarten reicht völlig hin, um die angebliche orientalische relative Constanz des Griechischen und den Satz, dasselbe sei keine tote Sprache, in die richtige Beleuchtung zu rücken. Die Lebendigkeit des Griechischen ist von der Art, dass derjenige, der nur die Sprache der alten Athener studiert hat, von den jetzigen Mundarten kein sterbliches Wörtchen versteht, — ganz wie das bei anderen europäischen Sprachen der Fall sein würde,

und die Anwendung lateinischer Wortbetonung auf das Griechische in unseren Gymnasien und Hochschulen ist ein Stück verwerflichen Schlendrians, ohne dass damit gesagt wäre, dass die alt- und die neuhellenische Betonung für ein und dasselbe zu halten sind.

Batavia, December 1893.

BEITRÄGE ZU EINEM WÖRTERBUCH DER MITTELALTERLICHEN GRIECHISCHEN SPRACHE.

VON

DR. H. C. MULLER.

(Fortsetzung und Schluss).

π.

παγαναία, ἡ, Gen. παγαναίας, Digénis Acritas, ed. E. Legrand, Paris, Welter, 1892, IV 140:

ἔλαφος ἐξεπήδησε μέσον τῆς παγαναίας.

Fehlt bei Duc. Gloss. — Fehlt bei Soph. Lex. — Fehlt bei Hesych. und Suidas, auch in Kumanudis' Συναγωγή. — Vgl. die Ausg. von Sathas—Legrand 1875, Gloss: παγαναία = forêt, fourré. C'est, à propement parler, l'endroit où l'on chasse. Citons ici une note curieuse de M. Valaoritis sur son poëme de Diakos: παγάναι, συνήθως αἱ ἐκδρομαὶ αἵτινες γίνονται εἰς τὰ δάση πρὸς κυνηγεσίαν. Ἀλλὰ κυρίως ἐμφαίνει τοὺς ἑλιγμοὺς καὶ τὰς περιστροφὰς τοῦ κυνηγοῦ πλανωμένου ἔνθεν κἀκεῖθεν πρὸς ἀνακάλυψιν τῆς ποθητῆς ἀγρᾶς, ὅθεν καὶ τὸ ῥῆμα παγανίζω (page 115). M. Valaoritis aurait pu ajouter ceci: Καὶ παγαναία, παγανιά, λέγεται ὁ τόπος ἔνθα παγανίζουσιν οἱ κυνηγοί. — Vgl. Duc. Gloss. i. v. παγανός = lepus, und παγανευτής = qui lepores insequitur, venator. Dazu Meursius, Glossarium Graeco-Barbarum, ed. alt. Lugd. Bat. 1614, 4°, S. 393, i. v. παγανευταί, παγανευτής.

παλαῖος statt παλαιός; παλαῖα, Dig. Legr. IV 706:

κεντηνάρια εἴκοσι νομίσματα παλαῖα

Note Legrand: παλαῖα, au lieu de παλαιά, est une accentuation particulière au grec médiéval." — Vgl. vielleicht Hatz. Einl. S. 433: „ich fürchte dass der Versificator es falsch betont hat, um es dem Vers anzupassen, ein Verfahren, welches weder Prodromos noch den andern Dichtern des Mittelalters fremd war."

πανεύγενος, Dig. Legr. öfters, z. B. I 336:

ὅτι κόρη πανεύγενος, μετὰ τερπνά της κάλλη,
Φουσσᾶτα ἐκατέλυσε περίΦημα Συρίας.

(l. *Φοσσᾶτα*, und vgl. Soph. Lex. i. v.)

Ueber *πανεύγενος* vgl. Hatz. Einl. S. 354 ff. Zum Genuswechsel im Ngr., und besonders zur ngr. Deklination S. 381, wo *ἀληθός*, *ψευδός*, *δαψιλόν*, *συγγενός* (Prodrom. III 502), *ἀσινός*, *ἀκριβός*, u. s. w. verzeichnet stehen.

παππούς, *ὁ*, Dig. Legr. IV 37:

Ἄμβρων ὑπῆρχεν ὁ παππούς, θεῖος του ὁ Καρόης

vgl. Meursius, Gloss. Graeco-Barbarum, S. 402, und besonders Hatz. Einl. S. 430: Das Wort *πάππος*, *πάππου* wird noch in einigen Dörfern von Chios u. Ikaros und in Unteritalien, Morosi Stud. 165, so betont, im allgem. heisst es heute aber *παππούς*, Dig. Legr. 807 *πάππους*, ob aber richtig betont? — Hier liegt also ausser der Tonverrückung auch Metaplasmus vor. Dass *παππούς* nicht direkt von *πάππος* kommen kann, liegt auf der Hand. Bei Morosi, Arch. 42 findet sich *παππούα*, was wohl die vollere Form sein wird, woraus *παππούς* stammt; *παππούας* betrachte ich aber als eine Mischform von *παππίας* (so oft im Mittelalter) und *παππῶος* — *παππῴας* — *παππούας*." — Ist Hatz'. Erklärung die richtige?

παραθαλάσσιν, *τό*, Dig. Legr. II 76, vgl. Hatz. Einl. S. 37 ff. und Hellas V, S. 78 *ἀδέλΦιν*.

παρδοκυνηγός, *ὁ*, Dig. Legr. IV 904:

δώδεκα παρδοκυνηγοὺς λίαν δοκιμωτάτους

chasseur à l'once (Legrand). — Vgl. dazu Duc. Gloss. i. v. *παρδόβαλλοι* = curatores (?) pardorum, und Meursius Gloss. Graeco-Barb. S. 407 (venatores pardorum).

πεντακούβουκλα, *τά*, Dig. Legr. VII 51:

πεντακούβουλα ξένα

vgl. Duc. Gloss. i. v. *πεντακούβουκλον* = triclinium quinque cubicula complectens. Ita dictum triclinium M. Palatii Constantinopolitani, apud Constantinum Porph. in Basil. n. 89. Edit. Combef.

πεπανός, *πεπανόν* (reif), Dig. Legr. I 34:

εἶχεν ὀφρύδιν πεπανὸν καθάπερ πεπλεγμένον·

Fehlt bei Duc. Gloss. — Soph. Lex. S. 872: *πέπανος, ον*, or *πεπανός, ή, όν* = *πέπων*, ripe. Paus. 9, 19, 8. Artem. 101. Galen. VI 338 A. — Hesych. *πέπανα* (Boeoti) *πλακούντια*, ibid. *πεπανός* = *ὁ πολὺν χρόνον ἔχων παρὰ τὸ ὀπτηθῆναι*. — Pape Lex. i. v. *πέπανος*, seltene Nebenform von *πέπων*, u. s. w. — Prellwitz, Etym. Wörterb. *πέπων* I reif, weich, müde, *πέπειρος* reif, *πέσσω*, ai. pakvá-s gekocht, reif. *Πεπαίνω* mache reif.

περιστέρα, *ἡ* nicht *περιστερά*, Dig. Legr. II 14:

καὶ Φάλκωνα πολεμικὸν διώκων περιστέραν

Vgl. *παλαῖος*? — Nicht verzeichnet bei Hatz. Einl. S. 418 ff.

ποδέα, *ἡ*, *ποδέας* Dig. Legr. IV 1058:

καὶ τὰς ποδέας ὀχυρῶς πήξας εἰς τὸ ζωνάριν,

Vgl. Duc. Gloss. I 1189 vestis talaris, quae *πόδας* ambit, u. s. w., Meursius Gloss. Graeco-Barb., S. 432, und Soph. Lex. S. 900 *ποδέα* = the skirts of a garment. — Duc. verzeichnet auch schon die Formen *ποδία*, *ποδή*, womit man vgl. Legrand *Λεξικόν*, i. v. *ποδιά* = tablier, *ποδιά ἑνὸς Φορέματος* = pan ou basque d'un habit.

ποταμῶ, *ποταμήσουν*, Dig. Legr. II 85:

Εἰ μὴ παρέλθῃς γὰρ ταχὺ καὶ ἔλθῃς εἰς Συρίαν,
Οἱ ἀμηρᾶδες βούλονται ἐμὲ νὰ ποταμήσουν,

seltenes Wort, nicht verzeichnet weder bei Duc. Gloss. noch in Soph. Lex., das Verbum wohl mit ähnlicher Bedeutung wie das Partic. *ποταμόπνικτος*, bei Duc. Gloss. I 1207 und Soph. Lex. S. 912 (drowned in a river). — Auch in neueren Lexikis habe ich das Wort nicht finden können.

Πρασινοαραβίτικος, Dig. Legr. IV 251:

κοντάριν ἐμαλάκιζε μετὰ τὴν δεξιάν του
πρασινοαραβίτικον μετὰ χρυσοῦ διβέλλου·

vgl. Hellas V, S. 81 *ἀραβίτικος*, u. s. w. — Das Wort scheint eine adjektivische Dvandvabildung, worüber Pavolini in Hellas III S. 292 nachzulesen ist. [1])

1) Vgl. *πρασινορρόδινος* vert et rose, Dig. ed. Sathas—Legrand, vs. 1012 Auch

ρ.

ῥαβδέα, ἡ = coup de bâton, bâton? Dig. Legr. IV 125, VI 259:

ῥαβδέαν τοῦτον ἔπληξα μέσον τῶν δύο ὤμων

Vgl. *ῥαβδί* (oder *δαβρί*) bei Hatz. Einl. 27, *ῥαβδί*, *ῥαβδάκι* bei Duc. Gloss., und weiter in den Lexikis. — Dig. ed. Sathas—Legrand, Gloss. *ῥαβδέα*, ἡ, passim = coup de massue. Die Form *ῥαβδέα* (MS. *ῥαβδαία*) scheint jedoch eine seltene zu sein. Vgl. im näml. Index bei Legrand *ῥαβδίτζιν* und *ῥαβδοβαστάκιν* (il faut sans doute lire *ῥαβδοβαστάγιν*, sagt Legrand).

σ.

σβερνίς, ἡ, Dig. Legr. IV 239:

τὸ σελλοχάλινον πλεκτὸν μετὰ χρυσῶν σβερνίδων

fehlt bei Duc. Gloss. und in Soph. Lex. — Bedeutung des Wortes?

σγόρδος, ὁ, Dig. Legr. IV 233:

πλεκτὸς ἦτον ὁ σγόρδος του, μετὰ λίθων τιμίων

mir ebenso unbekannt wie *σγοῦρδος*, ibid. VI 553:

χαίτην ἔχων καὶ τὴν οὐρὰν, τὸν σγοῦρδον καὶ τὰ ὦτα.

σγουρούτζικος, Dig. Legr. VI 716:

βαλὼν τε καὶ σγουρούτζικον κόκκινον καμηλαύκιν

qui a le poil frisé, Dig. ed. Sath.—Legr. Gloss. vs. 2548.

σελλοχάλινον, τὸ, öfter bei Dig. Legr. z. B. IV 239:

τὸ σελλοχάλινον πλεκτὸν μετὰ χρυσῶν σβερνίδων

= *σέλλα καὶ χαλινός*, Porph. Cer. 80, 25 (Soph. Lex. S. 983), Dig. ed. Sath. — Legr. Gloss. vs. 1014 = la selle et la bride. — Bei Duc. Gloss. II 1350 *σελοχάλινον* (l. *σελλο-*) sella cum freno, wo zwei andere Stellen angeführt sind. Bei Meurs. Gloss. Graeco-Barb. S. 495 *σελοχάλινον* = sella et frenum.

---

die heutige Sprache hat Dvandvabildungen, vgl. Vlachos, Ngr. Chrestomathie S. 65: *ἀνοιγοκλείω*, u. s. w. Ueber Dvandvabildungen bei Wagner, Carm. Graeca medii aevi, handlen wir später.

συγχαρίκια, τά, Dig. Legr. III 311:

εἰς τοὺς οἴκους ἀπέτρεχον εἰπεῖν τὰ συγχαρίκια

die näml. Bedeutung wie *συγχαριάρια* praemia nuntiatae laetitiae, vgl. die Stellen bei Duc. Gloss. II 1473, und Meurs. Gloss. Graeco-Barb. S. 536 *συγχάρια, συγχαρίκεια*. — Soph. Lex. S. 1022 *συγχαρίκια* or *συγχαρίκεια, τὰ, (συγχαίρω)* congratulory presents, Theoph. 514,17.

τ.

τζαγγίν, τό, Dig. Legr. III 121:

προϋπήντα ὁ ἀμηρᾶς πεζὸς μετὰ τζαγγίων

vgl. *τζαγγίον* = *τζάγγα*, bei Soph. Lex. S. 1080, wo man die Stellen vergleiche. — Einen grossen Art. hat schon Duc. Gloss. II 1555, *τζάγγαι* ita praesertim dicti Imperatorum coccinei coloris cothurni, u. s. w. (lesenswerth), und ebenso Meurs. Gloss. Graeco-Barb., S. 556 ff., *τζάγγαι, τζαγγία, τζαγγαρική, τζαγγάριος, τζαγκάρης, τζαγγάς*[1]).

τουβίν, τό, τουβία, Dig. Legr. IV 226:

τουβία ἐφόρει ἐξάκουστα, γρύψους ὡραϊσμένους

vgl. Duc. Gloss. II 1588, Soph. Lex. S. 1086.

τριμίλλιον, τό, Dig. Legr. V 100:

καὶ φόβον μέγον εἴχομεν ἄχρι τοῦ τριμιλλίου

nicht verzeichnet bei Duc. und Soph. — Vgl. Sath.—Legr. Gloss. *τριμίλλιον* vs. 1702 distance de trois milles.

φ.

Φακεωλίτζιν, το, Dig. Legr. VI 737:

Φακεωλίτζιν πράσινον, χρυσὸν ῥεραντισμένον

vgl. *Φακιόλιν, τό*, vs. 692 = turban, bei Sath. — Legr. Gloss., und weiter Duc. Gloss. II 1657 flg. (reichhaltiger Art.), Appendix ad Gloss. S. 192, Meurs. Gloss. Graeco-Barb., S. 592 *Φακεώλιον*, Soph. Lex. S. 1133. — Deminutiv dieses Wortes. Vgl. S. 257 unten.

1) Bei Wagner, Carm. Graeca medii aevi, S. 308 ist die Form *τὸ τζαγκίν* (ibid. S. 312, 329, 341).

φαλκωνάριον, τό, Dig. Legr. IV 906:

φαλκωνάρια δώδεκα καὶ φάλκωνας ὡσαύτως

nicht verzeichnet bei Duc. Gloss. und Soph. Lex., vgl. daselbst φάλκων, und Meurs. Gloss. S. 593.

φαυλῆσαι, Dig. Legr. V 19:

τὴν ἑαυτοῦ βουλόμενος ἁμαρτίαν φαυλῆσαι

nicht bei Duc. Gloss. und Soph. Lex. — Vielleicht Fehlschreibung für φαυλίσαι von φαυλίζω = ψέγω, welches bei Plato und Xen. vorkommt?

χ.

χαμοτρίκλινος, ὁ, Dig. Legr. VII 60:

χαμοτρικλίνους θαυμαστούς, εὐμήκεις, χρυσωρόφους,

nicht bei Duc. Gloss. und Soph. Lex. — Die Bedeutung jedoch ist klar (vgl. triclinium).

χανζύρισσα, ἡ, Dig. Legr. II 82:

Ὅταν ἤθελες δοξασθῆν παρ' ὅλην τὴν Συρίαν,
τὰ πάντα προσαπώλεσας δι' ἀγάπην χανζυρίσσης,

das Wort fehlt bei Duc. Gloss. und Soph. Lex. — Bedeutung und Herkunft? [1])

χαρζανίζω und χαρζανιστί, Dig. Legr. IV 182:

καὶ χαρζανίσας τὴν οὐρὰν

(von einem Löwen gesagt) ἔδερε τὰς πλευρὰς του,

und VI 550:

χαρζανιστὶ κατήρχοντο τοῦ ποταμοῦ τὸ χεῖλος

vgl. wohl χαρξάνιον, χαρτζάνιον = scartanea, lorum, bei Duc. Gloss. II 1733, und χαρζάνιον = a kind of strap (Holl. „riem") bei Soph. Lex. 1161 aus Leo. Tact. 7, 18 und Achmet 249, 221. Auch Meurs., Gloss. S. 617, χαρζάνιον sive χαρτζάνιον.

1) Viele Passivendungen auf ῆν finden sich im Digenis Akritas, z. B. II 81: ὅταν ἤθελες δοξασθῆν, aber gleich darauf II 102 τοῦ μὴ φανερωθῆναι. Die Sprache befindet sich wohl im Uebergang. — Die vielen Beispiele aus Digenis Akritas füge man zu den Sammlungen bei Hatz. Einl. S. 192.

χειροκύμβαλα, Dig. Legr. IV 848:

ἕτεραι χειροκύμβαλα ἔκρουον μελῳδοῦσαι

nicht verzeichnet bei Duc. Gloss. und Soph. Lex. — Die Bedeutung ist klar.

χειροσκουτάριν, τό, Dig. Legr. VI 144, 157, 205, z. B.

καὶ τὸ χειροσκουτάριν μου, κτλ.

nicht bei Duc. und Soph. — Vgl. Sath.—Legr. Gloss. vs. 2031 und 2047, bouclier muni d'une poignée.

χιονίδας (ἱέρακας), Dig. Legr. IV 905:

χιονίδας ἱέρακας δώδεκα 'Αβασγίας

wohl = schneeweiss, wenn die Lesart richtig ist. Die altgr. Lexika bieten χιόνεος, χιονικός, (Athen. VIII 375 d), χιόνινος und χιόνιος.

χυμευτός, an vielen Stellen bei Dig. Legr. z. B. IV 822:

εἰς δὲ σέλλαν τὴν χυμευτὴν καθίσαντες τὴν κόρην

Nach Soph. Lex. S. 1175 ist χυμευτός = fused, cast, vgl. Porph. Cer. 99, 14 und Codin. 142, 11. — Vgl. χυμεία.

χροά nicht χρόα, Dig. Legr. VII 77, ibid. vs. 24, 27, 28.

ὁλοσίδηρον τῇ χροᾷ τῇ τοῦ ζωγράφου τέχνῃ

altgr. χροία und χρόα (att.), χροιά, episch und ionisch χροιή. — Ist die Form fehlerhaft bei Digenis?

ψ.

ψυχίτζα, ἡ, öfter, z. B. Dig. Legr. II 129:

ἐὰν καὶ σύ, ψυχίτζα μου, ἔρχεσαι μετ' ἐμέναν.

Demin. von ψυχή. Bei Meurs., Gloss. S. 633 ψυχήτζα lese ψυχίτζα.

ω.

ὡρίτζα, ἡ, Dig. Legr. IV 542:

οὐκ ἀπέστης ἐς τὴν ἐμὴν ψυχὴν ὡρίτζαν μίαν

ein Stündchen. — Vgl. über das Suffix -ιτσα (-ιτζα) und andere ngr. Suffixe Hatz. Einl. S. 97 oben, und besonders G. Meyer, Neugr. Studien II, Wien 1894, S. 2—3.

GLOSSAR.

(*Vgl. Hellas V. S.* 130—131).

παγαναία.
παλαῖος, παλαῖα.
πανεύγενος.
παπποῦς.
παραθαλάσσιν.
παρδοκυνηγός.
πενταχούβουκλα.
πεπανός, πεπανόν.
περιστέρα.
ποδέα.
ποταμῷ.
πρασινοαραβίτικος.
ῥαβδέα.
σβερνίς?
σγόρδος?
σγοῦρδος?
σγουρούτζικος.
σελλοχάλινον.
συγχαρίκια.
τζαγγίν.
τουβίν.
τριμίλλιον.
Φακεωλίτζιν.
Φαλκωνάριον.
Φαυλῆσαι?
χαμοτρίκλινος.
χανζύρισσα?
χαρζανίζω?
χαρζανιστί?
χειροκύμβαλα.
χειροσκούταριν.
χιονίδες.
χυμευτός.
χροά.
ψυχίτζα.
ὡρίτζα.

NACHTRAG.

Ueber παγαναία, παγανιά vgl. jetzt G. Meyer, Neugr. Studien II, Wien 1894, S. 49. — Ueber βάλτος, βάλτον, vgl. jetzt Hellas V, S. 82 mit G. Meyer, das. S. 64. — Auf diese vorzügliche Abhandlung G. Meyer's, welche den Nebentitel führt: „Die slavischen, albanischen und rumänischen Lehnworte im Neugriechischen", kommen wir später zurück.

ΤΟ ΜΑΡΜΑΡΩΜΕΝΟ ΒΑΣΙΛΟΠΟΥΛΟ.

1.

Ἕνα παλάτι ἀδιάβατο, κλειστὸ καὶ ῥημαγμένο,
Πανώρηο βασιλόπουλο βαστάει μαρμαρωμένο.

2.

Δέρν' ἡ θολούρα, ἡ χειμωνιὰ τὸ ἔρμο τὸ παλάτι,
Κι' οὔτε μιλάει τὸ μάρμαρο, οὔτε κι' ἀνοίγει μάτι.

3.

Λάμπει ὁ ἥλιος, κελαϊδοῦν τῆς ἄνοιξης τ' ἀηδόνια,
Κ' ἐκεῖνο μένει ἀσάλευτο, βουβὸ ἀπὸ τόσα χρόνια.

4.

Κἄποια νεράϊδα τῆς ἐρμιᾶς καὶ μάγισσα ὡργισμένη
Τὸ καταράστηκε βαρειὰ καὶ μάρμαρο ἔχει γένει.

5.

Καὶ τὸ παλάτι ἐρήμαξε, τὸ ἐσκέπασαν τὰ δάση,
Κι' ὡς τώρα πόδι ἀνθρώπινο δὲν ἔχει ἐκεῖ περάσει.

6.

Μονάχα ὁ Χρόνος, ποῦ ἀπερνάει ὁλημερὶς μπροστά του,
Ἔγραψε μέσ' 'ς τὸ μάρμαρο μαζὶ μὲ τ' ὄνομά του:

7.

— „Χαρὰ 'ς τὴ νηὰ τὴν ὤμορφη ποῦ ἡ τύχη θὰ τῆς δείξῃ,
Τὸ σιδερόχαρτο νὰ 'βρῇ, τὴν πόρτ' αὐτὴ ν' ἀνοίξῃ.

8.

Ν' ἀγκαλιαστῇ τὸ μάρμαρο, σιμά του ν' ἀγρυπνήσῃ,
Σαράντα δυὸ 'μερόνυχτα, γλυκὰ νὰ τὸ ξυπνήσῃ!"

9.

Εἶναι παλάτι ἐρημικὸ κι' ὁλόκλειστο ἡ καρδιά μου,
Μαρμαρωμένον βασιλειᾶ βαστάει τὸν ἔρωτά μου.

10.

Χαρὰ 'ς τὴ νηὰ τὴν ὤμορφη ποῦ τὴν καρδιὰ θ' ἀνοίξῃ,
Καὶ μὲ τὸ κρύο τὸ μάρμαρο τὰ χείλη της θὰ σμίξῃ!

Κ. Δ. Κρυσταλλης.

DER VERSTEINERTE KÖNIGSSOHN.

1.

Es ist ein Schloss — kein Pfad führt hin — verriegelt und verschlossen;
drin ruht ein schöner Königssohn, von Marmor hart umflossen.

2.

Der Herbststurm schlägt, der Winter hält das Oedschloss fest umfangen —
stumm ruht das Marmorbild; es starrt das Aug' in Nacht befangen.

3.

Scheint hell die Sonne, schallet froh der Chor der Nachtigallen — —
das Schloss bleibt unberührt; kein Laut, kein Strahl kann dorthin fallen.

4.

Ob eine Fee, von Zorn entbrannt, mit wilden Fluches Gaben
den schönen Prinzen schlug? Im Stein liegt einsam er begraben.

5.

Und grausig still ward's um das Schloss, das Dickicht eng umragte,
so dass noch nie ein Menschenschritt dort vorzudringen wagte.

6.

Die Zeit allein, die Tag für Tag umschlich die Marmorpforte,
grub seinen Namen in den Stein, darunter diese Worte:

7.

»O, Heil der holden Maid, die einst darf finden, wo es spriesset
das Eisenkraut, durch das allein sich ihr dies Thor erschliesset.

8.

Und die den Marmorprinzen traut umarmet ohne Säumen,
um zwei und vierzig Nächte lang süss mit ihm hinzuträumen
und dann, nach langer, holder Nacht, mit ihm erwacht!"

9.

Gleich diesem stillen Waldschloss ist nun auch mein Herz umsprossen;
das hält als Marmorprinzen fest die Liebe mein umschlossen.

10.

Heil, dreimal Heil der holden Maid, die einst es wird erschliessen,
und die den kalten Marmor wird mit heisser Lippe küssen!

Darmstadt, Mai 1894. Aug. Boltz.

ΕΙΣ ΑΦΡΟΔΙΤΗΝ.

Ποικιλόθρον', ἀθάνατ' 'Αφρόδιτα,
Παῖ Διός, δολόπλοκε, λίσσομαί σε
μή μ' ἄσαισι μήτ' ὀνίαισι δάμνα,
πότνια, θῦμον·

ἀλλὰ τυῖδ' ἔλθ', αἴποτα κἀτέρωτα
τᾶς ἐμᾶς αὔδως ἀΐοισα πήλυι
ἔκλυες, πάτρος δὲ δόμον λίποισα
χρύσιον ἦλθες

ἄρμ' ὑποζεύξαισα· κάλοι δέ σ' ἆγον
ὤκεες στροῦθοι περὶ γᾶς μελαίνας
πύκνα δινεῦντες πτέρ' ἀπ' ὠράνω αἴθε-
ρος διὰ μέσσω.

αἶψα δ' ἐξίκοντο· τὺ δ', ὦ μάκαιρα,
μειδιάσαισ' ἀθανάτῳ προσώπῳ,
ἤρε' ὄττι δηὖτε πέπονθα κὤττι
δηὖτε κάλημι,

κὤττ' ἔμῳ μάλιστα θέλω γένεσθαι,
μαινόλᾳ θύμῳ· τίνα δηὖτε Πείθω
μαῖς ἄγην ἐς σὰν Φιλότατα, τίς σ', ὦ
Ψάπφ', ἀδικήει;

καὶ γὰρ αἰ φεύγει, ταχέως διώξει,
αἰ δὲ δῶρα μὴ δέκετ', ἀλλὰ δώσει,
αἰ δὲ μὴ φίλει, ταχέως φιλήσει
κωὐκ ἐθέλοισα.

ἔλθε μοι καὶ νῦν, χαλεπᾶν δὲ λῦσον
ἐκ μεριμνᾶν, ὄσσα δέ μοι τέλεσσαι
θῦμος ἰμέρρει, τέλεσον· σὺ δ' αὔτα
σύμμαχος ἔσσο.

SAPPHO.

TO APHRODITE.

Immortal Venus, throned on high,
Thou wile-contriving child of Iove,
Ah! hearken to thy suppliant's cry,
Crush not with pangs a mourner's love!

But hither come, if e'er before
My plaint hath reached thine ear afar;
Aye from thy father's golden door
Full oft hath sped thy heavenly car.

Thee fairest sparrows swift conveyed
Down from the ether's midmost bound,
The while their darksome pinions waved;
And soon thy chariot reached the ground.

But thou, dear goddess, wreathed with smiles,
Which played upon immortal brow,
Didst ask »what cruel youth beguiles?"
And wherefore call me, Sappho, now?

»Say, frenzied maiden, thy desire;
Or dost thon fond persuasion seek?
Ensnaring love's consuming fire?
Who makes my gentle Sappho weep?

The youth who flees will soon pursue;
No gifts he takes; rich store he'll give;
He loves thee not; full soon he'll woo,
While they mad raptures cease to live."

Speed hither now! avert the dart
Of piercing sorrow's bitter pain;
Fulfil the yearnings of my heart;
Let not my cry for aid be vain!

Brighton. LAUNCELOT DOWDALL.

SKIZZEN AUS EINER REISE NACH ATHEN

VON

Dr. H. C. MULLER.

Von Amsterdam fuhren wir den 4ten December 1893 über Paris nach Turin, wo wir fünf Stunden verblieben; von Turin brachte uns die Eisenbahn in ungefähr 20 Stunden nach Brindisi.

In Brindisi mussten wir fünf Tage bleiben, weil das Schiff nach Corfú schon fort war; B. ist das alte Brundusium in Apulien, am Ende der Via Appia, und besitzt jetzt einen vortrefflichen Hafen. Die Stadt besteht aus schmutzigen Gassen, nur vom Bahnhof führt eine gute Strasse nach den Hafen.

Der Hafen ist so tief gemacht dass die grossen Mailboote bis an den Hafendamm gelangen können, mit einer Tiefe von 26 Fuss.

In unserer freien Zeit besuchten wir noch das Bagno (lasciate ogni speranza, voi ch' entrate — sagte unser Begleiter), und darauf das alte Kastell vor dem Hafen, wohin man mit einer Barke innerhalb einer halben Stunde gelangen kann. Am Sonntag Abend reisten wir mit dem Dampfer Medusa nach Corfú ab.

Corfú erschien gar herrlich von weitem, leider liess der Kommandant uns nicht ans Land gehen. Das schöne tiefblaue Meer, der helle Himmel, die malerischen Berge von Corfú mit ihren Wäldern und der schönen Hauptstadt, die lichtblauen Gebirge von Epirus an der anderen Seite — mitten im Hafen ein englischer „man of war", als Symbol der Kraft und Ordnung, welche Grossbritannien die Herrschaft auf dem Meere sichern, — das alles wird uns unvergesslich bleiben.

Von Corfú nach Patras ist noch ungefähr 15 Stunden. Von Patras nach Athen führte uns die Eisenbahn in etwa 9 Stunden. Diese Fahrt ist sehr schön und voll Abwechslung. Der Korinthische Meerbusen ist von ziemlich hohen Bergen umgeben, und die Bahn führt uns fast überall unmittelbar am Wasser entlang.

In Korinth $^1/_4$ Stunde Aufenthalt; gutes Bahnhofrestaurant, und unzählige klassische Erinnerungen. Von hier aus durch den neuen Kanal nach Megara und Lefsina, (das alte Elefsis, erasmianisch Eleusis genannt), erstere Stadt unbeschreiblich malerisch auf den Felsen gelegen, die letztgenannte mit merkwürdigen Ruinen.

Nunmehr fahren wir an dem langgestreckten altberühmten Salamis vorüber, und sehen die Stelle wo die persische Flotte vernichtet wurde. Dann endlich gelangt man in das eigentliche Attika, ein dürres unfruchtbares Land, λεπτόγεων wie schon im Alterthume, und gegen 5 Uhr Nachmittag sehen wir von weitem die Häuser Athens, und die Ruinen auf der Akropolis. Wir sind am Ziele unserer Reise!

Ein sehr gutes Hotel, Hotel de la Grande Bretagne, an der Platía tu Sintágmatos, ganz nahe bei dem Königlichen Palaste, nimmt uns gastfreundlich auf. Wie herrlich schliefen wir nach einer Reise von ungefähr einer Woche! Vor der Nacht noch auf dem Balkon einen Gruss an die Akropolis, an die tausend Lichter Athens, an die Hügel der Umgegend und an den klaren Himmel! Und dann: kalin nikta sas.

Ein erster Besuch am folgenden Morgen war Herrn Joannis Sworonós gewidmet, dem jungen höchst eifrigen Direktor des Νομισματικὸν Μουσεῖον. — Dann auf die Universität, wo 2600 Studenten studiren, eine stattliche Anzahl von .... meistentheils sehr armen Leuten, aus allen Theilen Griechenlands, ja viele selbst aus dem fernsten Orient. Athen ist noch immer, wie im Alterthum, das geistige Centrum des hellenischen, und jetzt auch des türkischen, Orients. Gegen 11 Uhr fing Kóndos' Vorlesung an; er selbst ist ein ehrwürdiger Greis mit langem weissem Barte, und ein tiefer Kenner der ganzen Gräcität, wie sein vortrefflicher Schüler, der Kreter Chatzidakis (oder Hatzidakis, wie er sich in Deutschland nennt) ihn mit vollstem Rechte betitelt hat. Einige 200 Schüler, Studenten, folgen Kóndos' Vortrag, darunter auch einige Geistliche. Kóndos diktirt schnell, mit langen Perioden, und lässt zuweilen respondiren. Er behandelt, zum Beispiel, die Orthographie von ἑταιρία oder ἑταιρεία und anderen Wörtern, erklärt dabei Etymologie und Orthographie, und seine Stimme ist sanft und melodisch. Das ist der grosse Schüler des grossen Lehrers Cobet, und wie sehr er

Cobet liebte zeigt sein schöner Λόγος εἰς Κόβητον, eine Rede des Meisters würdig, ebenso wie Ruhnken den Hemsterhuis geehrt hat, voll Pietät und Gelehrsamkeit.

Dann besuchte ich Chatzidakis, meinen ernsten Freund, aber er schlief noch einen νήδυμον ὕπνον; später sehen wir ihn wieder.

Der nämliche Tag brachte mich in die École française d'Athènes, wo Herr Omolle mich freundlichst empfing. Die Ausgrabungen der Franzosen auf Delos und jetzt bei Delphi sind weit bekannt und geschätzt; und das „Bulletin de correspondance hellénique" der École ist besonders für die Epigraphik unentbehrlich. — Auch Herrn Dörpfeld, den trefflichen Direktor des Kaiserl. Deutschen Archaeologischen Institutes, besuchte ich; aber er war gerade nach Delos, um die Ausgrabungen zu besuchen.

Der folgende Morgen führte uns zu Frl. Trikúpis zum Besuche. Diese liebenswürdige Dame, deren Salon ein Rosenhain ist, spricht fliessend die modernen Sprachen und hatte die Güte, uns eine Karte zum Besuch der Akropolis bei Mondschein zu verschaffen. Ob sie auch Politik treibt? Ich weiss es nicht, nur weiss ich dass sie mit ihrem Bruder, dem Premierminister, (πρωθυπουργὸς Χαρίλαος Τρικούπης) zusammen lebt, und dass beide unverheiratet sind.

Meinen Freund, den gelehrten Theologen Nikiphóros Kalogerás, welcher in Russland Manuskripte studirt hat, traf ich leider nicht zu Hause; später machte ich seine Bekanntschaft im Verein Parnassós [1]).

Den 16en December besuchte ich mit meinem Freunde, dem Artillerie-Officier Frangúdis, die Βουλή. Ein grosses steinernes Gebäude, das Innere gestützt von zwei mächtigen Säulen, und elektrisch beleuchtet. Einige Députés tragen noch Fustanella und stolziren mit rother Mütze, dunklem Mantel und der Cigarette umher, aber die meisten sind europäisch gekleidet. Trikúpis sieht noch ziemlich jung aus, man sagt jedoch dass er die 60 Jahre schon passirt habe. Allmählich erscheinen die βουλευταί, von welchen der Abgeordnete von Evvia (Euboia) eine Rede hält, aber viele Zwischenreden und die Schelle des Präsidenten machen die Stimmung bald bunter. So geht's weiter; in einigen Tagen wird

1) In diesem Verein hatte Psichari kurz zuvor seinen Vortrag gehalten über τὸ φιλ.

die Kammer entscheiden über den Staatsbankrott, wenigstens sagen die Zeitungen so. Schon schreiben sie über *ἡ χρεωκοπία ἐν τῇ βουλῇ*, auch die europäische Presse bringt harte Urtheile über Griechenland und das Kabinet-Trikúpis.

Die Audienz bei S. M. dem König erhielt ich den 16 December; dieselbe verlief sehr günstig. Seine Majestät unterhielt sich mit mir eine Viertelstunde in hellenischer Sprache, und rühmte sehr den Zweck des Philhellenischen Vereines. Der Fürst nannte es lächerlich dass man in Europa noch immer fortfährt, die erasmianische Aussprache zu gebrauchen, welche keine Berechtigung und keinen Nutzen hat. — Der königliche Palast ist ziemlich einfach, hat aber viele Zimmer; der Balkon gewährt die schönste Aussicht in ganz Athen.

Am Nachmittag hörte ich im Verein Parnassós einen theologischen Vortrag über Paulus' Rede auf dem Areopag, Apostelgeschichte XVII 22 flg. Der Vortrag hatte für mich eine besondere Bedeutung, weil der Areopag selbst, dieser ehrwürdige alte Felsen, eine Viertelstunde von uns entfernt war.

Von Paulus' berühmter Rede an die Männer von Athen bis auf Surís mit seiner launigen Zeitung Romiós ist ein weiter Sprung, doch muss man denselben thun, wenn man das Athener Leben voll geniessen will. Herr Geórgios Surís ist der Redakteur des ganz in Versen geschriebenen Witzblattes *Ρωμηός ἐφημερὶς, ποῦ τὴν γράφει ὁ Σουρῆς*, er weiss den Volkston gut zu treffen, und daher ist sein Blatt sehr populär. Es ist die einzige mir in ganz Europa bekannte Zeitung, welche ausschliesslich in Versen geschrieben ist.

Am Sonntagnachmittag 18 December bestiegen wir den steilen Lycabettos (Lycawitós), welcher dicht hinter der ewigen Stadt emporragt. Ein kalter Ostwind begleitete uns; oben steht ein kleines Kloster. Die Aussicht bis auf den Saronischen Meerbusen, Salamis, u. s. w., ist sehr schön. Vom Lycawitós aus gesehen erscheint die Akropolis sehr niedrig.

Herr Professor Spyridon Lámbros und seine liebenswürdige Gattin besuchten uns am Montag. Spyridon Lambros ist *ἐπίτιμος ὑποπρόεδρος* des Philhellenischen Vereins; als Gelehrter ist er bekannt durch seine Athos-Reise, durch seine historischen Forschungen, seine Collection de romans grecs, und so weiter. Er

hat auch Holland und Leiden besucht, und spricht fliessend deutsch.

Der nämliche Tag sah uns oben auf der Akropolis. Die Eindrücke der Akropolis zu schildern vermag keine Feder, das ganze Alterthum öffnet sich hier unserem geistigen Blicke. Die grossartigen Propylaeen, der restaurirte Nike-Tempel, das Erechthion mit den schönen Karyatiden, und besonders der wundervolle Parthenon! Nur genaues Studium vermag hier die Einzelheiten hervorzuheben. — Auch das Museum der Akropolis ist höchst merkwürdig, in verschiedenen Sälen oder *αἴθουσαι* ist viel Werthvolles aufgestellt, leider von dem schönsten, dem Parthenonfriese, nur die Reproduktionen. Warum giebt England die Elgin-Marbles nicht zurück? Noch immer triumphirt, auch bei den Nationen wie beim Individuum, der Egoismus [1]).

Am Dienstag besuchte ich nochmals den Palast, in Begleitung des Offiziers Frangúdis. Wir besichtigten den Ballsaal, die Privatzimmer des Königs und der Königin, und bewunderten die vielen kostbaren Geschenke, von russischen Officieren der Königin, ihrer Landsmännin, gewidmet. Königin Olga besucht fast jeden Tag im Piraeus die kranken Soldaten und Seeleute; sie ist noch immer eine hübsche Frau.

Mitwoch 20 Dec. besuchte ich mit Freund Bucuwálas, einem jungen höchst talentvollen Philologen und Gymnasiallehrer, das *Κεντρικὸν Μουσεῖον*. Hier kann man die Hellenische Kunst, von ihren Anfängen bis zum Verfall, bewundern, dank der trefflichen Einrichtung des *ἔφορος τῶν ἀρχαιοτήτων*, Herrn Kawwadías. Besonders der Marathonfechter, die angebliche Athene des Phidias, und die wundervollen Grabmonumente entzückten uns. — Ein Spaziergang durch Athen, wo wir in einem *ζαχαροπλαστεῖον* schlechten Thee, schlechte Milch, schlechten (Griechischen) Curaçao, aber gute Kuchen bekamen, beschloss den Nachmittag.

Der nächste Tag führte mich in das *α'* Gymnasium. In der 1en Klasse behandelte Herr Bucuwálas die *'Απομνημονεύματα* des Xenophon, von ihm selbst trefflich herausgegeben. In diesem Lokale sassen 40 à 60 Knaben. Ventilation und alles Uebrige war sehr schlecht, aber die Ordnung und die Fortschritte der

---

1) Man kann im Akropolis-Museum noch deutlich die Spuren antiker Malerei an den Bildern erkennen.

Schüler waren lobenswerth. Hier in Griechenland beruht Alles auf der Persönlichkeit des Lehrers, weil der Staat sehr wenig thut. — Auch die Behandlung der Römischen Geschichte in der 2en Klasse war ansprechend; als Lehrbuch benutzte man das französische von Duruy, übersetzt von Penelope Bucuwálas. Das Lehrerzimmer ist höchst einfach, die Bibliothek besteht fast allein aus griechischen Büchern.

Dem Latein wird weniger Zeit gewidmet, aber die Resultate waren nicht ungenügend. Die Schüler recitirten mit griechischer Aussprache ihr servio — serviebam — serviam —, übersetzten Nepos' Leben des Epaminondas, wobei der Lehrer am Ende die fehlerfreie Uebersetzung diktirte; und auch die historische Behandlung des Nepos blieb nicht aus. Bei den Declinationen konnte man bemerken, wie schwer die Aussprache des *b* für den Hellenen ist, conciliabo ist z. B. für ihn ein schwieriges Wort. Im Lehrerzimmer unterhielten wir uns über die Aussprache; zu bedauern ist dass der Stein, den man in Delphi gefunden haben soll, und welcher Musik enthält, noch nicht allgemein bekannt geworden ist [1]). Wird es der Stein der Weisen sein? Quien sabe?

Der 20e December führte mich wieder zu der liebenswürdigen Frl. Trikúpis; am Nachmittag kam Freund Sworonós zum afternoon tea ins Hotel, und wir plauderten über Amsterdam, über den Numismatiker Six und dessen Gemäldesammlung, sowie über Deutschland und Holland.

Donnerstag den 21en Dec. war festliche Musik im Speisesaal des schönen Hotel de la Grande Bretagne; dann kommt die elegante Welt Athens zum Mittagessen, und dabei sieht man die feinste Toilette.

Am Abend dieses Tages, gegen 9 Uhr, hielt ich meinen hellenischen Vortrag im Parnassós. Der Saal war ziemlich voll, besonders waren viele Studenten, und auch Damen, zugegen, sowie der Serbische Gesandte, welcher fliessend hellenisch spricht. Meine kurze Rede über den Philhellenismus wurde mit Beifall aufgenommen.

---

1) Geschrieben in December 1893. Seitdem erschien das Bulletin de corr. hellénique, Aug. Des. 1893. — Der Apollo-Hymnus ist später z. B. mitgetheilt in der Wochenschrift f. kl. Philologie, 1894, N°. 21.

Spät nach dem Vortrag begleitete Freund Frangúdis meineFrau und mich auf die Akropolis, wo die Monumente bei Mondschein einen unbeschreiblichen Eindruck auf uns machten. Die Akropolis bei Mondschein sehen..... und dann sterben! Doch nein, wir wollten lieber am Leben bleiben, wanderten zurück nach unserem Hotel, und tranken zum Beschluss des herrlichen Tages Münchener Exportbier.

Den 22[en] Dec. wohnte ich der Versammlung eines τμῆμα des Parnassós bei, wo der Vorsitzende einen interessanten Vortrag hielt über Italienische Kunst; darauf ging ich zu Professor K. S. Kóndos. Wie der lebhafte Greis sich noch Hollands erinnert! Er wohnte in Leiden am „Apothekersdijk", er nannte mir die Namen von Hamaker, Polak, van der Mey, de Vries, Suringar, Dozy, Kern, Vollgraff, Pluygers, Naber, van Herwerden, und vielen Anderen. Auch viele Anekdoten von Cobet wusste er noch zu erzählen, wie sie zusammen gelebt und studirt hatten, wie Cobet ihm oft kleine Geschenke machen wollte, u.s.w. Es war die glücklichste Zeit seines Lebens, und sehr interessirte ihn die Biographie Cobets, welche sein gelehrter Schüler, S. A Naber, herausgeben soll [1]).

Von Kondos zu Trikúpis. Der Ministerpräsident war zwar sehr beschäftigt, fand aber glücklicherweise noch Zeit, eine Viertelstunde mit mir zu plaudern. Ich empfahl ihm dabei die Interessen des Vereins, welcher ja für Griechenland eine weitreichende Bedeutung hat.

Natürlich hatte ich das Verlangen, auch die Wittwe des berühmten Heinrich Schliemann kennen zu lernen. Sie ist hübsch und liebenswürdig, ebenso wie ihre Tochter, die Frau Melas. Wir hatten einige Tage später Gelegenheit, auch den alten Herrn Melas, den δήμαρχος von Athen, persönlich kennen zu lernen. Der grosse Fortschritt Athens innerhalb der letzten 25 Jahre bildete das Thema unseres Gespräches.

Am nächsten Tag statteten wir dem Numismatischen Museum einen längeren Besuch ab. Das Museum ist in der sogenannten Akademie, welche jedoch schon seit 11 Jahren leider ohne

1) Ueber das 25-jährige Fest des Prof. Kondos, neuerdings in Athen gefeiert, vgl. man die gleichnamige schöne Festausgabe.

Academiker ist. Man sieht hier die ältesten äginetischen Münzen von Silber, alle mit einer Schildkröte versehen, 7000 Münzen, geschenkt von J. Dimitriu (deren Werth 1 Million Frs beträgt), Münzen von Cleopatra welche keine „beauté" darstellen, doppelte Statere von Cyzicus, Münzen von Amorgos, eine schöne Sammlung neuer Münzen, darunter über Russische Geschichte, ein Geschenk der Zosimaden, u. s. w. In Platina-Münzen finden sich die Bildnisse aller Kaiser Russlands. Herr Sworonós, welcher ein geschätzter Numismatiker ist, erzählte uns manche ergötzliche Anekdote [1]).

Später besuchte ich das *'Αρσάκειον*, eine Stiftung der *ἐν 'Αθήναις Φιλεκπαιδευτικὴ 'Εταιρία*. Es ist eine gute Mädchenschule, deren Vorsteherin mich freundlichst empfing und begleitete. Die Mädchen, ganz einfach, fast ärmlich gekleidet, gaben gute Antworten. In der 2en Klasse hatte ich das Vergnügen eine halbe Stunde lang die Mädchen hellenisch über Römische Geschichte zu befragen. Das Resultat war höchst ansprechend. Beim französischen Unterricht benutzte man die Biographie des hommes illustres, par Désiré Blanchet, Paris 1891; später recitirten grössere Mädchen, darunter ein sehr schönes mit grossen schwarzen Augen, französische Verse. „Rome, unique objet de mon ressentiment" u. s. w. wurde sehr gut hergesagt. Im ganzen macht das Arsákion einen höchst anziehenden Eindruck. [2])

---

1) Vgl. Sworonós, Numismatique de la Crète ancienne, Macon 1890. 4°. id. *Νομισματικὰ Σύμβολα τῆς ἀρχαίας* Κρήτης. 'Αθήν. 1892. 4°. Ueber die Münzen von Amorgos cf. G. Deschamps, La Grèce d'aujourd'hui.

2) Auch der bekannte Philhellene Herr James Samuelson aus Liverpool, Verfasser von „Greece, her present condition and recent progress". London 1894 (mit Ill. von W. Heydemann), der zur gleichen Zeit in Athen war, besuchte verschiedene Schulen, worüber die Zeitungen u. a. folgenden Bericht brachten:

'Ο *ἐνταῦθα παρεπιδημῶν ἄγγλος συγγραφεὺς καὶ βουλευτὴς κ.* Samuelson, *οὗτινος καὶ ὁ πατὴρ καὶ ὁ υἱὸς καὶ ὁ ἀδελφός εἰσιν ἐπίσης βουλευταὶ, παρουσιασθεὶς χθὲς τὴν πρωΐαν εἰς τὴν* Α. Μ. *τὸν* Βασιλέα, *παρέστη μετὰ μεσημβρίαν ἐν τῷ* Γ. Γυμνα*σίῳ εἰς τὴν παράδοσιν τοῦ ἐν ταῖς ἀνωτέραις τάξεσι τῶν τριῶν* Γυμνασίων *καθηγητοῦ τῆς* 'Ιστορίας *κ* Σωκράτους Τζιβανοπούλου, *ὃν εἶχε προειδοποιήσει ἀπὸ πρωΐας.* 'Εξ*ετάσας δὲ τοὺς μαθητὰς τοῦ κ.* Τζιβανοπούλου, *ἀπεκόμισεν εὐαρέστους ἐντυπώσεις περὶ τῆς προόδου τῆς παιδείας ἐν* 'Ελλάδι. Τὰς *αὐτὰς δ' ἐντυπώσεις ἀπεκόμισε καὶ ὁ κατὰ τὴν παρελθοῦσαν ἑβδομάδα παραστὰς ἐν τῷ* Γυμνασίῳ *εἰς τὴν παράδοσιν τοῦ κ.* Τζιβανοπούλου *γραμματεὺς τοῦ ἐν* 'Ολλανδίᾳ *φιλελληνικοῦ* Συλλόγου *κ.* Muller. *Χαίρομεν δὲ διότι ἐπίσημοι* Εὐρωπαῖοι *ἤρχισαν ἤδη νὰ ἐκτιμῶσιν ὁπωσοῦν*

Das Nämliche gilt auch vom Warwákion (Βαρβάκειον), einer Knabenschule, mit grösseren Lokalitäten und guten Lehrkräften. Die Grammatik des Lateinischen und die Lektüre von Nepos' Pausanias in der 1en Klasse ergab gute Resultate; in einer anderen Stunde wurde französisch unterrichtet, und ich wunderte mich über einen kleinen, fast in Lumpen gekleideten, Knaben, welcher vortreffliche Antworten gab, und in seiner freien Zeit Bedienter ist. Wie der Knabe Zeit finden konnte um diese Schule zu besuchen und der Primus seiner Klasse zu sein, erklärte selbst der Lehrer nicht zu begreifen. Im Warwákion unterrichtet auch der treffliche Theódoros Papadimitrakópulos, dessen Werk Βάσανος τῶν περὶ τῆς ἑλληνικῆς προφορᾶς ἐρασμικῶν ἀποδείξεων in Europa noch nicht genug bekannt und geschätzt ist.

Den vorletzten Tag meines Aufenthaltes in Athen hörte ich die Vorlesungen der Professoren N. G. Polítis und Spyr. Lámbros. Der Erstgenannte las vor ungefähr 100 Studenten über Mythologie, er sprach über Hyperion und Helios, Japetos, Rhea und Ge, Themis und Nemesis, und citirte sowohl den Pausanias als die neueren Werke von Welcker, Gerhard, und Anderen. Einen unangenehmen Eindruck machte es, dass verschiedene Studenten am Ende der Vorlesung mit den Füssen ihr Verlangen auszudrücken schienen, dass der für mich höcht interessante Vortrag geschlossen werden sollte.

Mehr Beifall ward Herrn Lámbros zu Theil, welcher vor einem gemischten Publikum von ungefähr 200 Studenten eine höchst anziehende Rede über die Blüthezeit Alt-Athens hielt. Mit dem Feuer der Beredsamkeit schilderte er die Macht der kleinen Stadt unter Perikles, und würzte seinen populären Vortrag mit mancher geistreichen Bemerkung und Anekdote.

Den 28en December hörten wir Abends noch ein Concert im Parnassós. Das Programm war vielversprechend: Beethoven und Haendel, Delibes, Liszt, Strauss, Rubinstein, Chopin, Saint-Saens waren Alle an der Reihe. Jedoch den ganzen Abend das

---

τὴν παιδείαν ἐν Ἑλλάδι καὶ νὰ εἰσάγωσιν εἰς τὰ σχολεῖα αὐτῶν τὴν γνησίαν ἡμῶν προφορὰν ἀντὶ τῆς τοῦ Ἐράσμου. Das ist in Holland wenigstens noch nicht geschehen!

Piano zu hören ist immerhin etwas monoton. Vorgetragen wurde weiter: Walaoritis' Ἡ ἀγράμπελη, Stephanu Ἡ Ταναγραία, und Musset's Nuit de Décembre. — Die Toilette der Damenwelt Athens waren sehr orientalisch; die Stimmung war sehr gehoben. Den Versen ward viel Beifall zu Theil, wenngleich es mir schien alsob z. B. Musset auf ganz andere Weise vorgetragen werden sollte.

Samstag den 29ten December besuchte ich erstens in der Schule meinen Freund Papadimitrakópulos (warum ernannte die Regierung diesen gelehrten und geistreichen Mann nicht längst zum Universitätsprofessor?), und ging hernach ins Polytechnikum, wo besonders die Ausgrabungen von Tanagra meine Aufmerksamkeit fesselten.

Dann hatten wir, am Nachmittag, in einem Saale des Parnassós, eine Versammlung der Mitglieder unseres Philhellenischen Vereins, wo vorläufig folgende Beschlüsse gefasst wurden:

Ehren-Präsident Kleon Rangawís.
Ehren-Vice-Präs. Spyr. Lámbros.

Komité für Athen und den Orient:

Ehren-Präsident P. C. van Lennep, Kön. Niederl. Chargé d'Affaires, in Athen.

Mitglieder:

Pan. I. Férbos, Stam. Wálwis, Them. Léstos, Dim. Sakellários, und Georg. A. Polítis.

Ausserdem wurden zu Ehren-Mitgliedern des Philhellenischen Vereines ernannt: K. S. Kóndos, S. Kumanúdis, Theod. Papadimitrakópulos, und D. Wernardákis [1]).

Hoffentlich wird durch diese Beschlüsse der Verein, welcher in letzterer Zeit nicht florirte, auf eine bessere Basis gestellt werden. Hauptsache ist, dass alle besten Kräfte für die Ἑλλάς concentrirt werden, und auch dass das Einziehen der Contributionen auf eine regelmässige Weise geschieht. Ἐλπίζομεν εἰς τὸ μέλλον [2]).

---

1) Diese vorläufigen Beschlüsse müssen natürlich von der Generalversammlung in Sept. ratificirt werden.

2) Ο ΕΝ ΟΛΛΑΝΔΙΑ ΦΙΛΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ

Τῇ προσκλήσει τοῦ ἐνταῦθα παρεπιδημοῦντος καθηγητοῦ κ. H. C. Muller γραμ-

Bis jetzt habe ich immer noch versäumt, ein Wort über meine Reisebegleiter zu sagen. Wir (d. h. meine Frau und ich) machten die schöne Reise mit dem eifrigen Generalconsul Griechenlands in Amsterdam, Herrn Rud. Lehmann, und mit seinem Neffen, Herrn W. Heidemann, aus London. Letzterer ist auch Maler, und benutzte die schönen Tage in Athen um viele Skizzen, Zeichnungen und Malereien anzufertigen. So machte er z. B. eine grosse Federzeichnung, auf welcher in der Mitte die Akropolis, und rings herum allerhand Reminiscenzen aus Athen fungiren. Auch ein Militär, Herr *Χρηστὸς Ντάλλης, ἐπιλοχίας τῶν εὐζώνων*, welcher mir mit Stolz seine Karte überreichte, und in seiner wunderbar-pittoresken Kleidung einen sehr guten Eindruck machte, war dabei. Der Griechische Militär ist im allgemeinen klein; grosse, stattliche Männer sind Ausnahmen; zu diesen Ausnahmen gehörte dieser Sergeant des Jägerkorps, dessen Bildniss von Herrn Heidemann sehr gut getroffen wurde.

Besuche, Besuche und immer Besuche — das bildete einen grossen Theil meines Aufenthaltes in Athen. So besuchte ich noch vor meiner Abreise die Herren Hatzidákis, Deligiánnis und Syngrós, und muss auch darüber etwas sagen. Professor Hatzidakis, jung und strebsam, eifriger Grammatiker und Glossologe, ist durch seine Polemik mit Deffner und Psichari, besonders aber durch seine vielen Zeitschriftartikel und durch sein reichhaltiges Werk „Einleitung in die Ngr. Grammatik" (Leipzig 1892) rühmlichst bekannt. Er war ziemlich pessimistisch gestimmt über

---

ματέως τοῦ ἐν Ἀμστελοδάμῳ Φιλελληνικοῦ συλλόγου συνῆλθον εἰς συνέλευσιν τὰ ἐν Ἀθήναις καὶ Πειραιεῖ μέλη τοῦ συλλόγου καὶ πλὴν ἄλλων ἀπεφάσισαν τὴν σύστασιυ ἑξαμελοῦς ἐπιτροπείας, τῆς ὁποίας ἔργον θὰ εἶνε ἡ ἀνὰ τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Ἀνατολὴν ἐκπροσώπησις τοῦ συλλόγου καὶ ἡ μέριμνα πρὸς διάδοσιν τοῦ περιοδικοῦ «Ἑλλάδος» καὶ ἐνίσχυσιν τοῦ ἐνδιαφέροντος ὑπὲρ τοῦ συλλόγου. Τὴν ἐπιτροπείαν ἀποτελοῦσιν οἱ κκ. P. C. van Lennep *γενικὸς ἐν Πειραιεῖ πρόξενος τῆς Ὁλλανδίας ὡς πρόεδρος, Παναγιώτης Ι. Φέρμπος γραμματεὺς, Σταμ. Βάλβης, Δημ. Α. Σακελλάριος, Θεμ. Λέστος, Γ. Α. Πολίτης. Πρὸς δὲ τούτοις ἐξελέχθη ἐπίτιμος πρόεδρος τοῦ συλλόγου ὁ κ. Κλέων Α. Ραγκαβῆς καὶ μέλη ἐπίτιμα οἱ κκ. Στ. Α. Κουμανούδης, Κ. Σ. Κόντος, Θεόδ. Παπαδημητρακόπουλος καὶ Δημ. Βερναρδάκης· Ἡ Νέα Ἐφημερὶς ἔχουσα πεποίθησιν ἀκράδαντον εἰς τὴν δραστηριότητα τῶν μελῶν τῆς ἐπιτροπείας εὔχεται, ὅπως ἐνισχυθῇ καὶ παρ' ἡμῖν ὁ ὑπὲρ τοῦ καλλίστου φιλελληνικοῦ συλλόγου ἐνθουσιασμός. — Νέα Ἐφημ. 20 Δεκ. 93* = 1 Jan. '94.

viele Zustände in seinem Vaterlande, sagte mir aber am Ende mit traulicher Miene:

Θαρσεῖν χρή, φίλε Βάττε, τάχ' αὔριον ἔσσετ' ἄμεινον,

welchen Wunsch ich herzlichst theile. — Herr Deligiánnis, ein alter, feiner Herr und Diplomat, viele Jahre Ministerpräsident und in Europa bekannt und geschätzt, empfing mich sehr freundlich, und wir hatten zusammen eine längere Unterredung über die Frage der Aussprache, über den Hellenismus, über die französische Association pour l'encouragement des études grecques, und so weiter. Er macht einen höchst anziehenden Eindruck.

Herr Syngrós endlich, gar nicht erschrocken über die Bombe, welche vor einigen Tagen von einem Unbekannten in sein Gartenhaus geworfen worden war [1]), ist ein sehr gebildeter reicher Herr, welcher auf höchst unterhaltende Weise von seinem Aufenthalt in Europa und von seinen Reisen zu erzählen weiss. Sein Haus, oder vielmehr sein Palast, ist wie überhaupt die Wohnhäuser der Reichen in Athen sehr geschmackvoll eingerichtet. Der Besuch bei Herrn Syngrós war der letzte offizielle Besuch, welchen ich in der Haupstadt machte.

Den 2en Januar 1894 schieden wir von Athen. Die Reise ging wieder über Korinth (non cuivis homini contingit adire Corinthum) nach Patras, wo wir einige Stunden Zeit hatten um in einem ziemlich guten Hotel das Abendessen einzunehmen. Abends spät gingen wir auf den Principe Oddone, den italienischen Dampfer, welcher uns wieder nach Brindisi zurückführen sollte.

Die erste Nacht hatten wir einen kleinen Sturm; die zweite Nacht jedoch war besser, und bei hellem Sternenhimmel gelangten wir wieder glücklich in den Hafen von Brindisi.

In Corfú hatten wir 5 à 6 Stunden Aufenthalt, welchen ich benutzte um meinen ehrwürdigen Freund, den Griechischen Erzbischof Eustathios Wulismás, in seiner einfachen Wohnung zu besuchen. Der Greis war sehr herzlich und leutselig, und gab mir zum Andenken die Κερκυραϊκὰ Ἀπομνημονεύματα von F. Lawanas, welche 1893 auf Corfú gedruckt worden sind. Ausserdem be-

1) Sein Haus steht ganz nahe beim Hotel de la Grande Bretagne. Ich sprang des Nachts aus meinen Bette, und meinte, es donnerte. Des Morgens wurde in Athen bekannt, dass eine Bombe, oder etwas dergleichen, geworfen war. Anarchismus überall.

suchten wir den Rektor des Gymnasiums, Herrn Papageorgiu und seine liebenswürdige Frau; Herr Papageorgiu war vor ungefähr 10 Jahren in Leiden beim Orientalistenkongress gewesen, und ist ein sehr begabter Mann. Er erzählte mir dass man bald wieder in Corfú Ausgrabungen anstellen wird, und versprach mir darüber sowohl nach Athen als in unserer Zeitschrift zu berichten.

Die Reise nach Turin und durch den Mont-Cénis bis nach Paris zu beschreiben unterlasse ich, wenn dieselbe auch voller Abwechslung und besonders in Italien reich an Naturschönheiten war. Wir waren jedoch noch viel zu voll von der herrlichen Hellenischen Reise, und ausserdem legten wir die Route viel zu schnell zuruck, um noch viele bleibende neue Eindrücke aufnehmen zu können. Es war ja nur der Epilog dieser unvergleichschönen Tage, deren Titel ist: „Eine Reise nach Athen."

Sind auch unsere Eindrücke im ganzen, sowie deren Beschreibung, höchst skizzenhaft und lückenhaft — als Resultat meine ich allen Philologen, allen Alterthumsfreunden, vor Allem jedoch allen Hellenisten, zurufen zu sollen: Geht nach Athen, geht nach Hellas! Erfrischt Euch durch die lebendige Anschauung, welche ja tausendmal mehr als die toten Bücher im Stande sein wird, Euer Urtheil zu klären, Euren Geschmack zu bilden, Eure Lebensrichtung zu bestimmen! Noch immer lebt und webt hier, inmitten der modernen Welt, das ganze herrliche Hellenische Alterthum, seine Kunst und seine Litteratur, seine Philosophie und sein Staatsleben; es spricht aus den Denkmälern; das Meer und der Erdboden sind seine beredten Zeugen; nicht das Alterthum ist tot, nein, es ist nur eine tote Methode, welche das lebendige Studium oft zu einem toten herabgewürdigt hat. Hier kann man sagen:

„Neues Leben blüht aus den Ruinen!"

WISSENSCHAFTLICHE UND ANDERE VEREINE UND ZEITSCHRIFTEN,

welche ein Tausch-Exemplar (oder ein Gratis-Ex.) der Hellas empfangen.

1. Anaplassis (Société), Athènes.
2. Architectura, Orgaan van het Genootschap Architectura et Amicitia, Amsterdam (adr. Amer. Hotel).
3. Association Hellénique, Constantinople.
4. Association pour l'encouragement des études grecques, 17 rue Bonaparte, Paris.
5. Athina (Revue), ΑΘΗΝΑ, à l'adresse de M. le Prof. G. N. Chatzidakis, Athènes.
6. Journal Anatoli, île de Syra, Grèce.
7. Bibliotheca Philol. Classica, Adresse S. Calvary & Co., Berlin.
8. British Museum, London (F. G. Kenyon Esq.).
9. Bibliothèque Nationale, à Athènes.
10. Bibliotheek der Kon. Academie v. Wetenschappen, Amsterdam.
11. Bulletin de Correspondance Hellénique, École Française d'Athènes.
12. Classical Review, London (D. Nutt & Co.).
13. Cercle Militaire des Officiers (Bibliothèque du), à Athènes.
14. Centralblatt (Litterarisches), Dr. Ed. Zarncke, Leipzig.
15. Chroniques Byzantines — Βυζαντινὰ Χρονικά — à l'adresse de M. le Prof. C. Ricker, Nevsky 14, St. Pétersbourg.
16. Fleckeisen's Jahrbücher (Red. von), Leipzig.
17. Journal Iris, Boucarest, Roumanie.
18. John Hopkins University, Journal of Philology, Baltimore, U.S.
19. Journal Ephimeris, Athènes.
20. „ Palingenesia, Athènes.
21. „ Nea Himera, Triest.
22. „ Phanos, île de Syra, Grèce.
23. Listy Filologicke (Red. des Zeitschrift), Prag.
24. Litteraturblatt (Oesterreich.), Wien I, Annagasse 9.

25. Meisterhans (Dr. K.), Stadtbibliothek, in Solothurn, Schweiz.
26. Mnemosyne (Red. der), E. J. Brill, Leiden.
27. Museum (Maandblad), Wolters, Groningen.
28. Philologus (Red. der Zeitschrift), Göttingen.
29. Revue Hestia, Ἑστία, à Athènes.
30. Revue L'Orient, 147 Boul. St. Michel, Paris.
31. Revue des études grecques, Paris (voir: Association, etc. N°. 4).
32. Revue de Philologie, (Réd. de la), à Paris.
33. Redaction des „Humanist. Gymnasiums", Dr. G. Uhlig, Heidelberg.
34. Studien (Leipziger) zur class. Philologie, S. Hirzel, Leipzig.
35. Société Parnassós, à Athènes.
36. Société l'Hellénisme, Ἑταιρεία ὁ Ἑλληνισμός, à Athènes.
37. Smithsonian Institution, Washington, U. S. of America.
38. Souris (G.), réd. du Journal Romiós, Athènes.
39. Wochenschrift f. Klass. Philologie (Red. der), Berlin.
40. Wochenschrift (Berl. Philol.), Calvary & Co., Berlin.
41. Wochenzeitung (Deutsche) in den Niederlanden. Red. A. Prell, Hasselaarsplein 27, Haarlem.
42. Zeitschrift für das Gymnasialwesen, Leipzig.

VASANTASENA

UND DIE GRIECHISCHEN HETÄREN IM INDISCHEN DRAMA

VON

AUGUST BOLTZ.[1]

Herrn Prof. Dr. Ernst Haeckel in Jena gewidmet.

Der geehrte Leser wird gewiss zum öfteren wahrgenommen haben, einen wie breiten Platz das Theater in unserem modernen Leben einnimmt. Alle grösseren Zeitungen und auch die kleineren (Tagblätter) gewähren den Theaterberichten einen Raum, der oft im Missverhältnis steht zu den Aufgaben, die ein Tagblatt eigentlich zu bewältigen hat, angesichts der vielen wichtigen Strömungen, die heutzutage ununterbrochen den Fluss des öffentlichen Lebens bilden, selbst wenn er in nicht allzu erregter Weise seine Bahn zurücklegt. Die Theaterkritik ist — abgesehen von den oft kindlich naiven Berichten, denen man hin und wieder in Blättern des x^ten^ Ranges begegnet — zu einer Aufgabe gediehen, die auf der vielseitigsten gründlichen Bildung in Wissenschaft und Kunst beruhen muss, wenn sie ihren Beruf erfüllen soll.

Nicht selten begegnen wir wahren Musterarbeiten auf diesem Gebiete, für die die Schwierigkeit der plötzlichen, unmittelbaren Ausgestaltung gar nicht zu bestehen scheint, da sie Stoff und Form gleichsam spielend beherrschen und wie aus augenblicklicher Eingebung hervorgegangen zu sein scheinen. Das Theater ist eben einer der wichtigsten Faktoren für die Beurteilung des Zeitgeschmackes, der Zeitrichtung und der Verirrungen derselben und bietet uns, in seiner Gesamtheit, Aufschlüsse zur Beurteilung einer Epoche, eines Volkes, oder einzelner Abschnitte und Gruppen derselben, wie selbst gründliche historische Berichte sie so zu liefern kaum im Stande sind. Bis jetzt wenig-

1) Vorgetragen im Akademischen Vereine, Darmstadt 1893.

stens; oder — wer vermöchte wohl sich ein getreues Bild des Perikleischen Zeitalters zu gestalten, wenn ihm jegliche Kenntnis der zeitgenössischen Dramatiker abginge; wer könnte den Geist des *„Siècle de Louis XIV"* ganz verstehen, ohne die Hauptwerke eines *Pierre Corneille*, *Jean Racine*, *Jean Baptiste Molière* zu kennen; wer die Sitten und den Geschmack beurteilen, die in England herrschten zur Zeit der jungfräulichen Königin Elisabeth, ohne eingehende Kenntnis der Werke des unsterblichen *Shakespeare*, oder — um uns selber näher zu treten: wer vermöchte die Tiefen und die Untiefen des deutschen Nationalcharakters zu durchschauen, ohne von den dramatischen Werken eines *Lessing*, *Goethe*, *Schiller*, *Grillparzer* und deren Nachfolgern etwas zu wissen?

So dürfte es sich also der Mühe verlohnen, einen Blick zu werfen auf das Theater der Hindu, von seiner ersten Entfaltung aus naiven, ureigensten, mythisch-religiösen Stoffen bis zu seiner späteren vollen Entwicklung durch die Aufnahme fremder Motive, d. i. für unsere Betrachtung die Einführung der griechischen *„Dames aux camélias"*, der Hetären als Hauptfiguren der führenden Handlung.

Ich darf umsomehr annehmen, dass diese kurze (Abend)unterhaltung keine ganz verlorene für Sie sein wird, als unser vorzüglich geleitetes Hoftheater dem indischen Schauspiele bereits Einlass gewährt hat, indem es am 3. November 1891 die berühmte *Sakuntalâ von Kâlidâsa* in der freien Bearbeitung von Alfred Freiherr von Wolzogen mit ganz ungewöhnlicher Pracht der Scenerie und getreuester Nachbildung von Tracht und Führung zur Darstellung brachte. Dieser folgte dann am 7. November 1893 die Aufführung der *„Vasantasena"* vom indischen Könige *Śûdraka* (mit dem indischen Titel *Mrichhakatika*, „das thönerne Kinderwägelchen"), Drama in 10 Akten, in sehr freier Bearbeitung von Emil Pohl, und zwar durch die Munificenz Sr. Königlichen Hoheit des Grossherzogs Ernst Ludwig in ganz besonderer, zum Teil aus Indien direkt bezogener Ausstattung, nachdem dies Schauspiel auch auf anderen deutschen Bühnen in vortrefflicher Weise gegeben worden war.

Mein Versuch, eine leichtgezeichnete Skizze vom indischen Theater überhaupt zu entwerfen, dürfte demgemäss geeignet

sein, Ihr Interesse an diesen in Zeit und Raum so fern entlegenen Geisteserzeugnissen zu erregen oder zu erhöhen. Habe ich auch durch einige Kenntnis der indischen Sprache und Litteratur, sowie durch die Vorliebe für das Studium des Altertumes vom anthropologischen Standpunkte aus den Mut dazu in mir gefunden, so bitte ich Sie doch, diese Skizze nur als eine *opera di diletto*, ein Werk des Selbstgenusses, ansehen zu wollen, dessen einziges Verdienst darin besteht, die besten Quellen beraten und mit Treue benutzt zu haben, für die ältesten Zustände, namentlich:

Prof. Heinr. Zimmer's gediegenes Werk „Altindisches Leben", speziell *„Die Kultur der vedischen Arier"* nach den Sanhita dargestellt; ferner für das eigentliche Thema das vortreffliche Werk des mir befreundeten

Prof. A. N. Kefallinós in Athen *„Αἱ Ἑλληνίδες Ἑταῖραι ἐν τῷ Ἰνδικῷ δράματι"* (die hellenischen Hetären im indischen Drama), sowie fürs technische

Horace Wilson's bekanntes Werk *The Hindu Theatre*, 3. Aufl. London, 1864—67, und für Einzelnes noch

Prof. S. Lefmann's „Geschichte des alten Indiens" Berlin 1890, das noch des Näheren berührt werden wird.

Alles Mangelhafte an diesem Vortrage fällt nur mir zu; alles Gute aber den eben erwähnten Musterwerken, die, jedes einzelne, der höchsten Anerkennung, ja Bewunderung wert sind.

Erst der allerneuesten Zeit ist es vorbehalten gewesen, über die Geschichte gewisser Reiche des hohen Altertumes zuverlässiges Licht zu erlangen und weiter zu verbreiten, da nur die neuen Reisemittel sowie die modernen Weltverhältnisse überhaupt die Möglichkeit gewährten, verfallene Wohnplätze der grauen Vorzeit aufzudecken und zu durchforschen und aus deren Trümmern die wundersamsten und wertvollsten Funde ans Licht zu bringen. Und die Steine redeten ihre seltsamen, längst verklungenen Sprachen und gaben den emsigen Forschern Kunde von einstmals mächtigen Herrschern und deren Thaten oder Unthaten, von verschollenen Völkern und deren Leben, Lieben und Leiden; von ihren religiösen Anschauungen, ihren Zügen, ihren Kriegen und ihren Werken des Friedens.

Und was zuvor unzulänglich gewesen, jetzt ward's Ereignis. Hiess es z.B. früher, dass die Chinesen eine Geschichte überhaupt nicht hätten, und wusste weder Duncker in seiner sonst so vortrefflichen „Geschichte des Altertumes" über dies hochinteressante Volk etwas zu sagen, noch sah sich Oncken veranlasst, in seiner hochgeschätzten „Sammlung Allgemeiner Geschichten in Einzeldarstellungen" etwas darüber zu bringen — obwohl doch Klaproth schon in seinem „Verzeichnis von chinesischen und mandschuischen Büchern und Handschriften der Königl. Bibliothek zu Berlin" (er starb 1835 zu Paris) nicht weniger denn 22 chinesische Geschichtschreiber anführt, dabei bemerkend, „dass kein Volk der Erde einen ähnlichen Schatz historischer Hülfsmittel aufzuweisen habe" — heute liegt die hochbedeutsame Arbeit des Herrn Ferdinand Freiherrn von Richthofen vor: „Abriss der Geschichte Chinas", die mit kritischem Fleisse aus den scharf gesichteten chinesischen Originalen alles zusammengetragen enthält, was uns ein richtiges Bild von diesem ältesten historischen Volke der Erde geben kann. (Weitere Werke zur Geschichte China's sind verzeichnet in den Schriften J. J. M. de Groot's: Jaarlijksche feesten en gebruiken van de Emoy-Chineezen S. 602—606, The religious system of China, Vol I, Leiden, Brill, und auch Einiges in Meyer, Conv.-Lex. V. Aufl., Bd. IV, 64).

Würdig zur Seite stehen dieser Leistung die von Prof. Oncken herausgegebenen Geschichtswerke mit Karten und Illustrationen, über

Aegypten, Bd. I von *Joh. Dümichen*, Strassburg, Bd. II von *Ed. Meyer*, Breslau, die die Forschungen der berühmten Aegyptologen Lepsius, Brugsch, Georg Ebers, Lauth u. a. glücklich zu verwerten verstanden; über

Babylon und **Assyrien** von *Fritz Hommel*, München, mit all den Aufschlüssen, welche die neuesten Ausgrabungen und Entzifferungen über das hochinteressante vorsemitische Volk der **Sumerier** oder **Akkader**, der frühesten historischen Bewohner der mesopotamischen Ebenen und über deren Sprache gewähren; über die

Phönizier von *Rich. Pietschmann* und über das Volk **Israel**

von Prof. *Bernh. Stade*, Giessen, ein Werk, das man nur mit höchster Bewunderung der grossen Gelehrsamkeit, des offenen Freimutes und der Klarheit und Schönheit der Darstellung lesen kann, u. a. m.

Eine „Geschichte des alten **Indiens**", die zu schreiben bisher nahezu für eine Unmöglichkeit gegolten, lieferte zu dieser Sammlung Herr Prof. *S. Lefmann*, Heidelberg, ein Riesenwerk deutschen Fleisses und deutscher Gelehrsamkeit, dessen Drucklegung allein elf Jahre in Anspruch genommen hat, und zwar vom 1. Dezember 1878 bis zum 22. Dezember 1889.

Der Herr Verfasser hat es sich jedoch versagt, auf das indische Drama näher einzugehen und sich damit begnügt, auf dem letzten Blatte des wuchtigen Bandes Seite 838—39 mitzuteilen, auf welche Weise der englische Oberrichter von Bengalen, *Sir Wm. Jones*, im Jahre 1783 die erste Kunde erhielt von der Existenz geschriebener Dramen, *nâtaka* genannt, und wie derselbe das Glück gehabt, eine Abschrift gerade der *Sakuntalâ* zu erwerben und sie dann mit Hülfe seines Hausgelehrten *Râmalokan* aus dem Sanskrit und dem Prâkrit zunächst ins Persische zu übertragen; aus diesem dann ins Lateinische und demnächst, er selber, ins Englische, und schon im Jahre 1789 sie dem staunenden Abendlande bekannt zu geben. Der Verfasser hätte wenigstens noch hinzufügen können, dass Sakuntalâ keinesweges das einzige dramatische Werk *Kâlidâsa's*, dass vielmehr die mehrfach übersetzte *Urvasî* ihr mindestens gleichwertig ist und noch *Malavika* und *Agnimitra* von ihm existieren, sowie dass von *Bhavabhûti*, *Kshemîśvara* und *Visakshadatta* und anderen, weitere Stücke auch in deutscher (theilweise auch in holländischer) Uebersetzung vorliegen, deren Wertschätzung uns vermittelt ist durch die bedeutenden Werke über indische Litteratur von *Max Müller*, *history of ancient Sanscrit Litterature; Albrecht Weber*, *history of Indian Litterature; De Gubernati*, *letture di Archeologia Indiana* und *Letteratura Indiana*, u. andere.

Eine Geschichte des alten Indiens zu schreiben, war bisher ein äusserst mühevolles Unternehmen, denn indische Geschichtswerke älterer Zeit sind nicht vorhanden. Es musste also alles Material aus den Schriftwerken, wie spätere Zeiten sie

über die vorangegangenen Epochen allmählich lieferten, sowie über diese selber, sorgsam ausgezogen und zusammengetragen werden, um eine zutreffende Anschauung über alle Lebensvorgänge zu gewinnen. Solche Versuche sind wiederholentlich gemacht worden, und zwar mit voller Hingabe und mit ausserordentlichem Geschicke.

War in ältester Zeit Geschichte nicht vorhanden, so später ebensowenig, da die Brahmanen kein Interesse daran hatten, die Mit- und Nachwelt über die staatlichen und bürgerlichen Vorgänge aufzuklären. Sie allein aber hätten es vermocht, da sie im Besitze aller verbürgten Tradition standen. So blieb alle Geschichte ungeschrieben, mit Ausnahme etwa einiger Familienchroniken einzelner Fürstengeschlechter, wie der *Râja Tarangini*, Fürsten von *Kaśmira;* auch von Geographie is nur weniges bekannt und fast nur Namen.

Es ist nun heute meine Aufgabe nicht, in eine Schilderung der ältesten Zustände des Vedavolkes einzutreten, um schon hier dem möglichen Ursprunge des Dramas (Theaters) nachzuspüren. Eine solche habe ich versucht in meiner Abhandlung „Das Vedavolk in seinen Gesamtverhältnissen". Prof. Zimmer hat, aut Grund der Vedatexte selber, ein so umfassendes Bild vom Leben der ältesten Arier (etwa 1500—1200 v. Chr.) gegeben, dass auch für höhere Zwecke auf diese Musterarbeit hingewiesen werden mag. Nur so viel sei vorab erwähnt, dass die vedischen Arier die Schrift noch nicht kannten (s. Lefmann S. 778), dass daher die zahlreichen Opferlieder, die allmählich entstanden, und denen wir alle zuverlässige Kunde vom altindischen Leben verdanken, immer von neuem gelernt werden mussten, was zu thun ein reich bezahltes Vorrecht der Priester war und blieb — es handelte sich dabei um die Kleinigkeit von 1028 Hymnen mit 21024 Versen oder 153826 Wörtern und 432000 Silben, die schon 600 v. Chr. gezählt waren — dass ferner Tanz und Musik neben dem Würfelspiele die Hauptvergnügungen des Volkes, vornehmlich bei den grossen Opferfestlichkeiten, waren und dass wohlbestallte Händeklatscher, Muschelbläser, Bambusflötenspieler und Rohrpfeifer, Lauten- und Trommelschläger, Pauker, Klapperer und Dudelsackpfeifer die Kapelle auch des reichsten Köni-

ges bildeten[1]). Bambusstabtänzer und Gaukler schlossen den Reigen nach jeglichem Festmahle. Der mimische Tänzer aber, der *Nâta* (= Schauspieler) und die spätere *Devadâsî*[2]), die Hierodule, waren noch unbekannte Dinge, der profane Sänger eine lächerliche Person.

Die gesellschaftliche Stellung der in Indien Ureingeborenen zu den vom Norden eingewanderten arischen Eroberern und aller untereinander entfaltete sich naturgemäss zu vier grossen Standesgruppen, indisch *varna* (die Farbe) genannt, uns bekannter unter der portugiesischen Benennung **casta**, einer Uebersetzung des indischen Wortes *dshâti*, Stand: Priester, Kriegeradel, *Vaiśya* (Ackerbau und Viehzucht treibende, also Agrarier) und *Śudra* etwa = Metöken. Zur Kaste der *Vaiśya* wurden noch gezählt die Goldarbeiter, Juweliere, Kaufleute, also der Mittelstand und in untergeordneter Stellung: Fischer, Wagner, Töpfer, Seiler, Gerber, Schmiede und Zimmerer, sowie die auch als Opfermenschen (der Mensch neben Ross, Rind, Schaf, Ziege galt als Opfertier) angeführten Wäscherinnen, Putz- und Kleidermacherinnen und Färberinnen. Die letzteren drei pflegten Weiberfreunden ohne Frauen ihr Hausrecht leicht zu gewähren; auch herumschweifende Liebesgefährtinnen gab es in Hülle und Fülle, daher der *kumârîputra*, der Jungfernsohn, der *παρθενίας* der Griechen, keine Seltenheit war und bei der mässig bestehenden Polygamie nichts Anstössiges hatte.

Das ging an den Ursitzen am oberen Indus lange Jahrhunderte so dahin. Inzwischen aber wuchs die Volksmenge mit asiatischer Keimkraft riesig an und drängte ostwärts nach immer neuen Sitzen: die Wanderung begann, fort und fort am Himâlaya entlang und an den Geländen des Ganges, die im

---

1) Die bekanntesten Instrumente waren: die Muschel *kambu*, die Kriegsmuschel *sankhâ*, die Flöte *tûnava*, Fl. mit sieben Löchern *vâṇa*; die Pfeife *vâṅsa*, die Cymbel *tâla*, eine Art Harfe *gargara* und das vornehmste aller die Laute *vîṇâ* mit sieben Saiten; daneben die Trommel *mṛdaṅga*, die Pauke *dundubhi*, die Klapper *tûrya* und der Dudelsack *bâkura*. Vgl. im allgemeinen auch Kern's Uebers. der Çakuntalâ, Haarlem 1862 (Inleiding).

2) Der *devadâsa* war »ein Diener des Gottes" (= Tempelsklave) die *devadâsî*, die bei einem Tempel angestellte (gewöhnlich freie) Tänzerin; später ein Freudenmädchen (nach dem späteren Wörterbuche des *Śabdakalpadruma*). Zu Ἱερόδουλοι vergl. Herodot, Aug. v. Baehr, Leipz. 1856, Nota zu I. 182. Seite 363.

langsamen Fluss der Zeit bis zum Golf von Bengalen in den Besitz der Arier gelangten, freilich unter nimmer rastenden, im Ganzen siegreichen Kämpfen gegen die halbschwarzen, am ganzen Körper dichtbehaarten dravidischen Autochthonen, die Dasyu, deren Reste noch heut, vielfach zerstreut, grosse unwirtsame Strecken inne haben. Erst nun, etwa um 1500—1200 v. Chr. gestaltete sich das Leben der Arier nach vielen Richtungen hin in völlig neuer und fester Weise aus.

Das alte Veda-Sanskrit war inzwischen, mannigfach verändert, zum eigentlichen (jüngeren) Sanskrit, d. i. der gelehrten Sprache der Brahmanen, geworden; denn das Volk hatte auf den langen Wanderungen schon die alte Sprachweise den sich aufdrängenden neuen Bedürfnissen angepasst; auch lautlich, durch Bequemmachung (Analyse streng synthetischer Formen, Zusammenziehungen und Kürzungen aller Art u. a.), sowie durch Aufnahme zahlreicher neuer Ausdrücke in die verschiedenen Stammdialekte, und dadurch sich gegen einander vielfach entfremdet trotz der fast unveränderten Einheit des Grundmateriales, wie das übrigens bei der Bildung der Volksmundarten aller Völker mit Notwendigkeit der Fall ist.

Zahlreiche Könige und Fürsten herrschten an den neu erworbenen Stammsitzen des *Madhyadeśa* (des Mittellandes = Reich der Mitte der Chinesen) und förderten nunmehr durch Beschäftigung der Volksmassen jene Riesenbauten und Prachttempel, deren Reste noch heute staunende Bewunderung hervorrufen, und dadurch zugleich die Entwicklung der dazu erforderlichen Künste und Wissenschaften.

Die grossen Epen *Mahâbhârata* und *Râmâyana* wurden gedichtet (etwa um 1000, also Salomo's Zeit), die grössten der Welt, und erhielten der Nachwelt die Kunde über alte Vorgänge mythischer oder pragmatischer Natur. Nur die Jesuiten des indischen Altertumes, die Brahmanen, schienen in voller Stabilität zu verharren. Schienen — — in Wahrheit aber spannten sie ihr Machtnetz mit subtil berechnender Kunst und unentwegter Beharrlichkeit über das ganze weltgrosse indische Land, bis in die geringfügigsten und privatesten Lebensverhältnisse jedes Individuums so hinein, dass zuletzt kein Einzelner in keinem Augenblicke seines Daseins des Lebens noch froh werden

konnte, weil in jeder seiner Handlungen eine Sünde enthalten sein konnte, die ihn der zeitlichen und der ewigen Verdammnis schuldig machte.

Alles Irdische war wie mit einem Fluche belegt, die Erde ein Jammerthal — das Jenseits allein konnte Seligkeit gewähren und zwar nur durch die Vermittelung der die Opferspenden entgegennehmenden Priester! Die Zahl der Kasten wurde vermehrt, was bei ihrer schroffen Abgränzung sehr bald zu einer feindlichen Stellung der Stämme selber gegen einander führte, in der sie bis heute verharren. Dieser Umstand, sowie das sich bildende Sektenwesen und der machtvoll aufblühende Buddhaismus, führten — er umfasst heute 31% aller Menschen — zu einer so vollständigen Zersplitterung des ganzen grossen Volkes in religiöser sowohl wie in socialpolitischer Beziehung, dass — trotz der Einheit seines Ursprunges und seiner Sprache, wonach es sich als den wohlredenden *ârya* dem fremdsprachigen Stotterer (*mlecha*) gegenüber benannt hatte — die Trennung eine so totale geworden war, dass Keiner mehr das Gefühl hatte, einem grossen Reiche und gemeinsamen Vaterlande anzugehören, da seine Kaste ihm für ewige Zeit die engsten, undurchbrechbaren Schranken anwies, — — und das hatten die Brahmanen gewollt.

Dass solche Zustände für Bestand und Entwicklung dramatischer Kunst nicht förderlich sein konnten, ja dass sie vielmehr zu völliger Stagnation und zu politischer Ohnmacht führen mussten, die das weite, reiche Land ausländischen Eroberern leicht zugänglich machte, liegt auf der Hand; jeder frisch unter fremde Herrschaft geratene Landstrich trug das neue Joch willig, schon weil die tötlich gehassten Nachbaren es auch tragen mussten. Das erklärt die mehrmalige Eroberung Indiens seitens fremder Völker, zuletzt besonders seitens der Söldner der englischen Handelsgesellschaft anfangs des XVII. Jahrhunderts.

Ohne dieses Ereigniss jedoch wäre Indien mit seinen Sprachschätzen uns freilich wohl noch immer verschlossen geblieben und ohne diese Sprachschätze wüssten wir so gut wie nichts über den Ursprung und die Entwicklung unserer eigenen Sprache, wie über den Zusammenhang aller arischen Sprachen und Völker überhaupt.

Was seitdem in dieser Beziehung gesucht, gefunden und

durchforscht worden ist, gränzt ans Wunderbare. Dass inbezug aufs indische Drama Sir *Wm. Jones* der erste gewesen, der es aufgespürt und dabei das Glück gehabt hatte, ein so wunderherrliches Kunstgebilde zu entdecken wie die von Goethe in seinem bekannten Epigramm so hochgefeierte Sakuntalâ, ist angedeutet worden. Seitdem ist Unendliches geleistet worden auf dem Gebiete der Sanskritologie und der Sprachvergleichung, die beide zu einer ungeahnten Entwicklung gediehen durch die Leistungen hervorragender Gelehrten aller Länder, deren Namen es wohl verdienten, statt der oft bizarren Benennungen, den neu entdeckten Kometen beigelegt zu werden.

Diese eingehenden Forschungen aber sind es nun, welche uns auch über Kâlidâsa und dessen Schöpfungen, sowie über das Theater der Hindu überhaupt, zum Teil sehr ausgiebige und zuverlässige Auskunft verschafft und den Nachweis geliefert haben, dass die Anregungen dazu von den Griechen ausgegangen sind. Hierzu in höchster Kürze Folgendes:

Hellenische Einwirkungen auf das indische Geistesleben sind mehrfach nachgewiesen worden, besonders inbezug auf Astronomie und deren Hülfswissenschaften, die zwar schon in vedischer Zeit gepflegt wurde, aber erst unter griechischem Einflusse zu ihrer späteren Höhe gelangte, was übrigens von den indischen Astronomen selber willig eingeräumt wird.

Das Drama aber erscheint erst lange nach Christi Geburt. Das älteste bekannte *Mrichhakati* (das thönere Kinderwägelchen) vom Könige *Śûdraka* von *Ujjâyinî* verfasst, fällt in das II.—III. Jahrhundert nach Chr. G.; die Anfänge des Drama's deuten zurück auf die Züge Alexanders d. Gr., kraft deren mit den makedonischen Waffen auch der Hellenismus in Indien eindrang und die erste, den Indern freilich höchst unliebsame Berührung Griechenlands (und Europa's) mit Indien stattfand, da weder Cyrus noch Darius den Indus überschritten hatten und somit das Fünfstromland, die *Panchanada* (τὴν Πεντεποταμίαν) nicht kennen gelernt hatten.

Erinnern wir uns, dass im Jahre 326 v. Chr. nicht bloss die siegreiche Armee Alexanders den Indus überschritt, sondern mit ihr zugleich ein Heer von 2—3000 Kriegsbummlern und Handelsleuten aller Art, schon um den Ankauf von Sklaven und

Kriegsbeute zu besorgen; ferner von Aerzten, Naturforschern, Geometern, Baumeistern, von Historikern, Philosophen, Gelehrten und Künstlern jeglicher Gattung und Nationalität, darunter auch Musiker, Tänzer und Tänzerinnen, Gaukler, Mimen und Histrionen jeder Güte.

Es ist selbstverständlich, dass von den Griechen nach jedem Siege nicht nur, sondern auch sonst unzählige Feste gefeiert wurden, denn Alexander war genusssüchtig und prachtliebend zugleich, und es lag ihm daran, seine Truppen wohl zu unterhalten. Nun ist bekannt, dass bald nach seinem Kriege gegen den mächtigen König Poros — von den Griechen so benannt nach dem Namen seines Volkes, den Pauravas (wie Taxila nach den Takschaśilâ), — der gegen 300 Städte beherrschte, gerade als Alexander sich anschickte, nach dem Ganges aufzubrechen, seine wettermürbe, kriegssatte Armee sich weigerte, weiter zu folgen, so dass er den Rückzug antreten musste, wobei er noch alle berührten Landstriche sich unterwarf und dann in Babylon eines jähen Todes starb, nachdem er zahlreiche Städte zu erbauen in Angriff genommen hatte.

Nach seinem Tode strebten die Inder mit aller Gewalt danach, die fremde Herrschaft wieder abzuschütteln. Dies gelingt vollständig im Jahre 317 v. Chr. unter dem mächtigen Könige *Chandragupta*, der zum erstenmale ganz Indien unter eine Regierung bringt. Der Diadoche Séleukos ὁ Νικάτωρ, der am Euphrat, in Persien und Medien herrschte, bekriegt ihn — vergebens. Im Jahre 305 überschreitet er den Indus, wie 20 Jahre früher mit Alexander. Er wird besiegt, muss vier Satrapien im Stiche lassen und umkehren. Dagegen erhält er beim Friedensschlusse 500 Elefanten vom grossmütigen Könige, dem er aber seine schöne Tochter zum Weibe geben muss, (nach Kefallinós, 8—14).

Mit der Tochter kommen auch ihre Jungfrauen an den Hof von Pâtaliputra (d. Παλίβοθρα der Griechen), am Ganges. Sie gefallen alle ganz ausnehmend und sind die Veranlassung des Kaufes vieler Yavana-[1]) (ionischer) Mädchen für den Hof

1) *Yavana* bezeichnet im plur. die Griechen, die Ἰάονες = Ἴωνες, Jonier, heute noch türkisch *Yunani*.

und den König, der bekanntlich nur von Frauenhänden bedient werden durfte. So dauern zwischen beiden Höfen die durch den griechischen Gesandten Megasthenes wohl unterhaltenen guten Beziehungen unausgesetzt fort.

Im Jahre 291 stirbt Chandragupta. Sein Sohn Vindusāra Amitraghāta (*ὁ ἐχθροκτόνος*) unterhält dieselben mit den Nachfolgern des Seleukos. Die hellenischen Einflüsse, von den Gesandten wohl gepflegt, dauern fort und zwar auch von Seiten der makedonisch-griechischen Könige von Aegypten, die Interesse daran hatten, die gewinnreichen Handelsbeziehungen zu Indien aufrecht zu erhalten und zu erweitern.

Diese ägyptischen Könige waren die Ptolemäer: Ptolemäos *ὁ Λάγου* (305—285); der bereits den Durchstich von Suez durchdenkt; Ptolemäos II., *ὁ Φιλάδελφος* (285—247), so benannt, weil er seine Schwester Arsinoë (die Hochgemute) geheiratet hatte, beginnt ihn und erbaut zugleich am arabischen Meerbusen die Hafenstadt Berènike (*Βερενίκη*, makedonische Aussprache von *Φερενίκη*, Siegbringerin), von wo die Waaren mittels Karawanen nach Koptos, 26 NBr., über Barād zum Nil und von hier zu Schiff nach Alexandria verladen wurden, und umgekehrt. — Der Hellenismus dringt also auch von Aegypten her nach Indien vor.

Die nachfolgenden Ptolemäer [1]) unterhalten die guten Beziehungen und fördern die weitere Verbreitung der Kenntnis hellenischen Wesens aufs erfolgreichste. Durch den neuen Seeweg, den denkbar nächsten nach Indien, gelangte die oberhalb des indischen Landungsplatzes *Varygaza* (*Βαρυγάζα*) an den Veniufern gelegene herrliche Hauptstadt des Mālava-Reiches *Ujjáyiní* (gr. *'Οζήνη*) [2]) zu solcher Wichtigkeit, dass der König Vindusāra seinen Sohn *Aśoka* als Vicekönig dorthin schickt. Nach dem Tode seines Vaters wird *Aśoka* (Açoka, 259—222 v. C., beiläufig der erste königliche Beschützer der Buddhisten) Mahārāja (Grosskönig) und entsendet zu Gunsten der Buddhisten Gesand-

1) *Εὐεργέτης* der Wohlthäter; *Τρύφων* der Schwelger; *'Επιφανής* der Erlauchte; *Φιλομήτωρ* der Mutterliebende; *Φύσκων* der Dicke; *Αὐλήτης* der Flötenbläser.

2) 76 OL. von Greenwich, 23½ NBr. im Wendekreise des Krebses. Vgl. über diese ind. Namen Kern, Hellas I 2—8, 183—188, II 85—88.

schaften nach Aegypten und auch nach Hellas zu den Königen *Antiyoka* (Αντίοχος) König der Yavana (Jonier), Tulamâya, dem zweiten Ptolemäer, Antíkona (Ἀντίγονα) von Makedonien, Magas (Μάγας) von Kyrene u. a., eine historische Thatsache, die durch eine im Jahre 1835 entzifferte Felseninschrift in späterem Sanskrit bezeugt ist und die den ersten unmittelbaren Verkehr zwischen Indien und Hellas beweist [1]).

Erwägen wir nun, dass das älteste bekannte Drama, das mehrfach erwähnte *Mrichhakati*, das in der Uebertragung nach der darin fungirenden Hauptperson, der vornehmen, reichen und edlen Hetäre „*Vasantasena*" benannt ist, von dem kunstliebenden Könige *Śûdraka* von *Ujjáyinî* (III Jahrh. nach Chr.) selber herrührt, und dass in seiner Residenz, als dem Centralpunkte des auswärtigen Handels, der Hellenismus seit dreihundert Jahren stark vertreten gewesen, wobei die ununterbrochen einlaufenden Unternehmungszüge griechischer Kaufleute es an Mitführung des lukrativen theatralischen Apparates wahrlich nicht werden haben fehlen lassen, dass ferner

die Könige von *Ujjáyinî* in steter freundlicher Beziehung zu Griechenland geblieben waren, und dass um diese Zeit

Dramatische Vorstellungen überhaupt nur im Westen von Indien stattgefunden haben, wo der Hellenismus eben am stärksten war; dass ferner

bis zur Zeit des berühmten Grammatikers Pâṇini (II—IV Jahrh. vor Chr.) von Dramen absolut nichts bekannt war, während um diese Zeit in Hellas die neue Komödie in voller Blüte stand, und auch

dass die in früherer Zeit von Indien nach Java ausgewanderten Inder keine Spur eines Dramas kannten,

so ist der Schluss gewiss kein gewagter und unbegründeter,

1) Abbildung der Felseninschrift von *Girnâr* (*Guzerât*) und Besprechung bei *Lefmann*, 765. 768. 778 *Girnâr* aus *Girinagara*: geheiligte Felsenstätten. *James Tod* fand dies älteste Schriftwerk im J. 1822; der geniale *Prinsep* entzifferte den Inhalt in den 30er Jahren. Auch Kern in Leiden schrieb über die Açoka-Inschriften (vgl. noch Uhlenbeck, Indische klankleer S. 4.) Der Fels *Citraśilâ* mit Inschrift wurde erst 1860 entdeckt.

dass die Wiege des indischen Drama's die Königsstadt Ujjáyiní ist, und dass es hier durch die königliche Pflege und Freigebigkeit, in Nachahmung der griechischen Komödie, die Formen erhielt, die sich alsbald zu so hoher Vollkommenheit selbständig entfalteten.

Die gelehrten Inder verneinen das zwar und mit ihnen so mancher Indianist des Abendlandes, in gewohnter Ueberschätzung des Alters aller indischen Dinge. Sie stützen sich dabei auf die Aufführungen, deren Stoffe — nach Art der Mysterien des Mittelalters — den religiösen Traditionen entlehnt waren, wie z. B. die Hochzeit des Vishnu mit der Schönheits- und Liebesgöttin Lakschmî, die — gleich ähnlichen mythischen Vorgängen auf dem Olymp (des Kadmos Hochzeit mit der Harmonía), vor den Göttern im Paradiese von den Himmelssängern, den Gandharven, und den Himmelstänzerinnen, den liebreizenden Apsarâs, unter Leitung des himmlischen Schauspieldirektors Bhārata aufgeführt wurden, — oder auf das dramatisch sein sollende Idyllion Gita Govinda, das nach Theokrit's Weise die Liebe Krishna's zu den Schäferinnen zum Vorwurf hat und gerade so dramatisch ist, wie das Αἶσμα 'Αισμάτων, das „Hohelied" der Bibel, nämlich gar nicht, und welche nur durch die begleitenden Tanz-Aufführungen Leben erhielten, die ihrerseits unserem Ballet nicht unähnlich gewesen sein mögen.

Wäre das aber der Fall gewesen, dann hätte das indische Drama auch aus indischen liturgischen Motiven sich weiter entwickeln müssen, was durchaus nicht der Fall ist, da keines der ältesten Dramen solche Motive aufweist. Diese ältesten aber sind jung, weil erst nach der Berührung mit der hellenischen Welt enstanden, wie die Dramen des nächsten grossen Dichters, Kālidāsa, beweisen, über dessen Lebzeit man nur weiss, dass sie in das zweite oder dritte Jahrhundert nach Christus fällt. Der Dichter Bhavabhūti gehört bereits ins achte Jahrh. n. Chr.

Damit soll nun wiederum nicht gesagt sein, dass das indische Drama nur auf hellenische Elemente gegründet sein müsse. Das braucht's nicht und thut es auch nicht; vielmehr ist alles echt indisch an ihm, bis auf ein Motiv, das im indischen Leben bisher unbekannt gewesen: das der Vesyà, der Hetäre, als Hauptperson des ganzen Stückes.

Ein kurzer Blick auf das hellenische Theater der Diadochenzeit wird genügen, alles bisher Gesagte sofort in das rechte Licht zu stellen.

Nach der Schlacht bei Chäroneia (338 v. Chr.), in welcher König Philipp Griechenland niedergeworfen hatte, trat ein grosser Verfall des öffentlichen Lebens daselbst ein, der besonders in Athen starken Ausdruck fand. Die grossen Tragödien von Aeschylos und Sophokles wurden gar nicht mehr gegeben. Die Mittel fehlten, da die früher reichen Bürger die Kosten des Chores nicht mehr bestreiten konnten. Nur von **Euripides** wurde manches aufgeführt, aber sparsamer als bisher.

Nach ihm, der in der *Alkestis* die aufopfernde Liebe der Frau zu glänzender Darstellung gebracht (sie weihet sich selber dem Tode, um ihren geliebten Gatten Admetos am Leben zu erhalten); in *Hippolytos* die ungestüme Liebesglut der Phädra und in der *Medeia* die schwer verletzte, eifersüchtige, zornentbrannte Liebesleidenschaft; der den Prolog — in Alkestis durch Apollon, in Hippolytos durch Afrodite, in der Medeia durch die Amme — und die Intrige (verwickelte Handlung) eingeführt und hierdurch dem bürgerlichen Schaustücke und dem Lustspiele vorgearbeitet hatte, trat die

älteste attische Komödie (Aristophanes) mit ihren mehr politischen Motiven, mit Klient und Parasit bei den etwaigen Aufführungen bereits in den Vordergrund (Acharner, Vögel, Plutos). Ihr folgte

die **mittlere** (Antiphanes, 407—333, Alexis, 384—218 der 106 Jahre alt geworden), die also bis zu Alexanders Zeit hinabreichte, mit ihren Familienscenen uud volkstümlichen Strassengestalten, darunter auch die **Hetäre.**

Die **neuere**, die hier hauptsächlich in Betracht kommt (von Alexander bis etwa 250 v. Chr.), brachte dann das Familienlustspiel zu seiner vollen Entfaltung. Die Liebe, mit allen ihren Verwicklungen, wurde nunmehr das Hauptmotiv, die Hetäre die Hauptperson; Menandros von Athen (342—290 v. Chr.), ein Freund des Königs Ptolemäos von Aegypten, war mit Philemon und Diphilus der Hauptdichter, der von Plautus und Terenz vielfach benutzt wurde. Leider gingen seine Werke, bis

auf wenige, von Meineke u. A. herausgegebenen, interessanten Fragmente, verloren, da byzantinische Mönche sie verbrannten.

Diese, auf des Euripides und A. Technik aufgebaute Komödie blühete gerade um die Todeszeit Alexanders.

Sie beherrschte den ganzen Hellenismus zur Zeit der Diadochen.

Sie hatte nicht die politischen Motive der ältesten Komödie, noch die typischen Strassenfiguren der mittleren.

Die Intrige und die Liebe waren die Hauptmotive, nicht jedoch die hehre Liebe wie bei Euripides u. a., sondern die Liebe der Geliebten (der Courtisane, Hetäre), die meist als schön, reich und gebildet dargestellt wurde (Ulk Nr. 39, 1894 nennt sie daher „Freuden-Aristokratin") — und die dem Zeitgeschmacke wohl stark entsprochen haben mag.

Diese Art Drama allein konnte unter den gegebenen Verhältnissen den Asiaten zunächst bekannt geworden sein, infolge der vielen grossen Festlichkeiten und Darstellungen, welche von den von Alexander mitgeführten Künstlern aufgeführt wurden.

So gelangten sie auch an die Höfe der Mahārājas, wo sie mit königlicher Pracht zur Aufführung kamen, unter Anpassung jedoch an indische Sitte und Lebensverhältnisse, und zwar sind sie — nachweislich — später von Ujjáyinî nach der Königsstadt Pātaliputra am Ganges gekommen, da der König Vindusāra, Chandragupta's Sohn, Gefallen daran fand und sich von Antiochos nicht bloss

> *οἶνον γλυκὺν καὶ ἰσχάδας, ἀλλὰ καὶ σοφιστήν*
> süssen-Wein und getrocknete-Feigen, sondern auch einen dramatischen Sänger

erbat. *Σοφιστής* aber bezeichnete — nach Hesychius — damals vorzugsweise *τοὺς περὶ μουσικὴν διατρίβοντας, καὶ τοὺς μετὰ κιθάρας ᾄδοντας*, also einen der Musik und des Gesanges Kundigen. So ist bei Euripides der Orpheus ein *σ. Θρῄξ*.

Andere Städte werden das nachgeahmt haben. Da aber die Inder — wie wir alsbald sehen werden — von Tragödie keine Spur hinterlassen haben und sie auch bis heute nicht besitzen, so konnten sie auch nur die Komödie samt der Hetäre (*vesyà*) aufnehmen; denn Hetären hatten sie, dem Wesen nach,

ja genug; nur dass diese in allen Stücken grundverschieden waren von den griechischen, und noch niemals auf der Bühne, und noch dazu als Hauptperson, Verwendung gefunden hatten.

Die Hetären sind nicht zu verwechseln mit den Hierodulen (ἱερόδουλοι), den sogenannten Tempeldienerinnen, indisch *devaddsîs*, Bajaderen (B. verderbt aus *balhadera*, wie die Portugiesen diese Tänzerinnen nannten).

Dies Institut ist für Europa nachweislich semitischen Ursprunges und jedenfalls durch Semiten (Phönizier u. a.) nach Griechenland gebracht worden, wo es in Korinth, der reichen Handelsstadt, wohl infolge der zahlreichen Feste, an denen ungeheuere Volksmassen teilnahmen, sich in ungewöhnlicher Weise entwickelte und vielleicht zur Notwendigkeit geworden war (über 1000 Hetären waren zeitweis daselbst in Thätigkeit).

In Babylon war es — nach Herodots eingehendem Berichte — eine priesterliche Einrichtung, die dem Tempel grosse Bezüge eintrug, und daher so weit ausgedehnt wurde, dass jedes Frauenzimmer mindestens einmal in ihrem Leben einem Fremden das heiligste Hausrecht preisgeben musste, unter Darbringung an den Tempel des dafür festgesetzten Obolus. Reiche Damen und keusche wussten das zu umgehen durch Privatabkommen mit den Priestern; auch schöne konnten den Bann „im Tempelgarten kauernd auf den Retter in der Not zu harren", leicht genug lösen, — aber die Hässlichen und die Armen mussten oft lange Jahre auf den sie erlösenden Freier warten (Herodot I. 199).

In alter hebräischer Zeit sehen wir so die Tamar, als Kedesche verkleidet, auf Juda warten, dem sie dann die Zwillinge Peres und Serach schenkt. Die *Kedeschen*, *Devaddsîs*, Ἱερόδουλοι dienten somit, ohne selber Priesterinnen zu sein, dem Heiligtume durch Preisgebung ihrer Keuschheit im Dienste der Gottheit, oft aus Frömmigkeitsmotiven freiwillig, bis in Juda König *Josia* (640—608) dem Unwesen ein Ende machte.

Das Institut der Hierodulie mochte entstanden sein auf Grund der barbarischen Sitten der alten Zeiten, nach welcher nach jedem Siege die Mehrzahl der Männer niedergemacht, Frauen und Kinder aber in Gefangenschaft genommen wurden, um jeglichen Sklavendienst zu verrichten, und somit auch diesen.

Die Hetären nun hatten zunächst das Vorbild dieser privilegirten und geweiheten Hierodulen, deren Hauptdienst angedeutet ist. In Indien aber bestand die Hauptbeschäftiging der Frauen, neben dem oft recht saueren Haushalte, im Rohr spalten und flechten, in weben, sticken, nähen und flicken; Aufgaben, die eben nichts Verlockendes an sich haben. Ging in Griechenland die Hetäre noch wesentlich hervor aus der sehr bescheidenen Erziehung der Frauen, die auf den engsten häuslichen Kreis beschränkt waren und blieben, so war das in Indien doch wohl weniger massgebend, vielmehr mochte das Klima und das ungestüme Blut als Hauptfaktor gewirkt haben bei der Entstehung eines Standes, der wie die Vesyâ (wir könnten sie getrost die *dames aux lotos* nennen), die volle Ungebundenheit des Lebens als erste Lebensbedingung ansahen.

Hetäre und Vesyâ sind noch sonst verschieden von einander. War die griechische Hetäre eine Dame, die zunächst durch feine Erziehung und höhere Ausbildung der mannigfachsten Talente, sowie durch vornehmes, meist wenig leidenschaftliches Wesen bevorzugten Männern die geistige Oede des Hauses vergessen machen sollte (Aspasia, Perikles) — so war die Vesyâ, wie die Vasantasena in Mrichhakati, ein warmherziges teilnehmendes Wesen, das zwar auch dazu erzogen war, im Umgange mit Männern durch körperliche und geistige Vorzüge zu glänzen und die Zuneigung mehrerer zuzulassen, um für die Mutter und sich Reichtümer zu erwerben, das aber bei der bestehenden Polygamie keinen Abscheu einflösste, vielmehr durch seine Talente und seine seelischen Tugenden nicht selten hohe und wahre Verehrung genoss.

So zeigt Vasantasena sich als ein liebliches, zärtliches und bei ihrem Reichtume verschwenderisch edelmütiges Wesen, das zu lieben und später neben seiner vornehmen Gattin zu heiraten einem Brahmanen von hohem Rufe keineswegs zur Unehre gereichte. Der Liebende war eben auch anders als in Griechenland.

Im Mrichhakati also, der ältesten indischen dramatischen Dichtung, ist die edle Hetäre Vasantasena als Hauptperson mit grosser Feinheit gezeichnet und ihre Liebe zu dem Brahmanen Charudatta bildet das Hauptthema, dem das übrige reiche Material völlig untergeordnet ist.

Bei dem späteren Dichter Kalidāsa findet in Sakuntalā und Urvasî die Hetäre sich nicht vor. Diese Stücke sind aber auch keine volkstümlichen Komödien, wie Vasantasena, sondern vielmehr spätere dramatisirte mythische Königssagen aus den grossen Epen, mit moderneren Motiven untermischt, wie sie — an dem Hofe des prachtliebenden Grosskönigs Vikramāditya (am Ganges) prunkvoll aufgeführt — dem Zwecke entsprachen „zur Verherrlichung der Könige beizutragen", und die insofern den russischen Zarenstücken („Das Leben für den Zaren" u. a.) nicht unähnlich sind, nur dass sie in allen Stücken gletscherhaft über diese borealen Machwerke hinausragen. Das mochte an jenem, vom Westen so weit entlegenen Fürstensitze dem Geschmacke und den äusseren Forderungen mehr entsprechen. Die Entfaltung schier unglaublichen Pompes war dabei stets die Hauptsache. Die Scenerie musste dabei das Meiste leisten.

„Indien ist ja das Wunderland der grossen Naturkontraste und Naturschauspiele, das Tropenland üppigster Vegetation, die in den strahlendsten Farben, den masslos kolossalsten Formen prangt".

„Die höchsten Berge, die riesigsten Bäume, die gewaltigsten Tiere, die wechselndste Fülle von Landschafts- und Lebensbildern finden sich hier, von den himmelanstrebenden Gletscherkuppen des Himālaya bis zu der im üppigsten Pflanzenwuchse strotzenden Gewürzinsel des Südens, Ceylon [1]). Majestätische, heilige Ströme wie die Gangā, die Jamunā, durchwogen die fruchtreichen Lande und fördern den reichen Pflanzenwuchs. Ueberall grossartigste Mannigfaltigkeit in der Entfaltung ursprünglichster Naturkraft" [2]).

Die Eindrücke einer so gewaltigen Natur wirkten mächtig auch auf die Phantasie des Volkes, die schon früh in religiösen Ungeheuerlichkeiten wie in abnormsten Kunstgestaltungen zum

---

1) Siehe die prachtvollen Schilderungen aus Ceylon von dem berühmten Naturforscher *Ernst Haeckel* in seinen „Indische Reisebriefe" u. a., Berlin 1869. Die tropische Flora auf Elefanta, S. 69—71; desgl. die Wald-Gärten 129; das wunderbar liebliche Paradenia, 137—138; besonders 148—149; die Pracht der Farren 151. 192; des Cocoswaldes 175; der Korallengärten 197 u. v. a. mehr.

2) *R. von Gottschall's* vortreffliche „Studien zur Charakteristik des indischen Dramas" in „Deutsches Museum" Nr. 43, 44 von 1865.

Ausdruck kam und die über alles Mass dessen hinausging, was wir zahmen Kulturmenschen an Kunstconceptionen gewohnt sind, auch im Drama, dessen Zauber recht eigentlich auf der Pracht und der Fülle der naturgegebenen Scenerie beruht.

Dieser Phantasie, welcher der Glaube an jegliches Wunder bis an die Seelenwanderung eingeimpft war, erschien das Uebernatürlichste als völlig naturgemäss. Dem Dichter war daher zur Ausrichtung eines solchen „Sommernachtstraumes", wie man Urvasī und auch Sakuntalā mit Fug nennen könnte, jede nur erdenkbare Combination gestattet und er machte denn auch von dieser Freiheit den uneingeschränktesten Gebrauch: „Göttinnen machen sich sichtbar und wieder unsichtbar; sie verwandeln sich in Pflanzen und werden durch magische Steine wieder entzaubert. Der Fluch eines Brahmanen, der Durchbruch eines wütenden Elefanten trägt und löst oft die ganze Handlung". — „Luft- und Wolkenfahrten, wie in unseren Zauberpossen und romantischen Opern, von Göttern, Königen und Heiligen, vermitteln den Verkehr zwischen Himmel und Erde. Immer aber ist die Liebe *(śriṅgâra)* in allen Stufen ihrer Entwickelung, mit ihrem Suchen und Meiden, ihrem Kämpfen und Streben, mit dem Schmerze der Trennung und der Entsagung und den Entzückungen des endlichen Besitzes, die Seele der indischen Dramen und verleihet ihnen — bei der Feinheit und Zartheit der Gefühlsentwicklung einen nahezu unnennbaren Reiz".

Die jedesmal entfaltete Pracht aber war gross, denn die Aufführungen fanden nicht statt in den schönen Tempelhainen, allwo die Devadāsīs die rituellen Tänze bei den Opferfesten ausführten, sondern sie wurden verlegt in die herrlichen Lustgärten (Paradiese) und in die Säle der königlichen Paläste, deren erhabene Schönheit von der Natur gegeben war. Die Kunst half nach. Da der König das oberste Opfer stets in Person darbrachte, so konnten und durften alle Aufführungen auch nur hier stattfinden, nicht vor dem Palaste des Kreon, wie in der griechischen Tragödie, sondern im Königshause selber in der dazu bestimmten Prachthalle, der *Saṅgita Sala* (etwa Concertsaal, Tonhalle) mit ihrer Bühne *(raṅga)*, welche — nach aussen hin offen —, die tropische Wundernatur der zauberischen Gangesgegend zum Hintergrunde hatte. Wars denn

verwunderlich, wenn nun alle Vorstellungen darauf hinausliefen, dem mächtigen Herrn aller Güter Weihrauch zu streuen und ihm im Stück Gewalt beizulegen auch über Wolken, Luft und Winde, über Titanen, Riesen und Ueberwesen jeglicher Art?

Stehende Theater haben darum nie existirt. Gerät und Schmuckstücke mögen sich beschränkt haben auf Sitze, Ruhebetten, Lauben, Throne, Waffen, Luftwagen, Gespanne und Elefanten, die oft vorkommen. Die grösste Sorgfalt wurde auf das Kostüm verwendet, das den Charakteren aufs genaueste angemessen sein musste. Frauenrollen wurden von Frauen gegeben, doch durfte bei aller Mannigfaltigkeit der Charaktere, die nach Kasten genau definirt waren, und bei aller Freiheit der poetischen Gestaltung, die Frau eines Andern niemals zum Gegenstande einer Darstellung gemacht werden. Verpönt war Tod und Blutvergiessen, desgleichen alles, was nicht strikt wohlanständig war, sowie jegliche lose Galanterie, selbst im Lustspiele.

Die Bühne, die in der Mitte bisweilen schräg geteilt war, sodass man auch die Abtretenden sehen konnte, durfte nie leer werden. Im alleräussersten Falle wurde der Scenenwechsel durch einen Herold erläutert.

Jedes Stück beginnt mit einem Vorspiele, an Stelle des Prologes, gleich dem im Goethe's Faust, das aber nicht für sich abgeschlossen ist, sondern, nach einem Segensspruche und einiger Nachricht über den Verfasser, in den Gang des Stückes selber dadurch eingreift, dass es an Ereignisse anknüpft, die vor dem Stücke stattfanden und so den Beginn desselben vermittelt, wie z. B. der

Segensspruch aus der Urvasi (nach Lobedanz):

Der ewig ist und bleibt, und dem wir nah'n
im Mannesdenken und im Kindesglauben,
der nach der Weisheit Buch der Welt-Erschaffer
und Welt-Erhalter ist, schütz' Euer Thun!
Ja Er, der Eine, Herr allein genannt,
dess unermesslich Haus der Weltbau ist,
das Geistes-All, in das zurückzufliessen
zu himmlischer Vereinigung, der Weise

entsagend übt der heil'gen Busse Dienst,
geb' segnend Gnade Euch und Seligkeit!

(Der Schauspieldirektor tritt auf und fordert die Schauspieler zum Spielen auf.)

oder

Die Gāyatrī,

ein in dem alten Metrum abgefasster Anruf an Savitar, den Himmels- (oder Sonnen-)gott, welcher lautet:

Lasset uns — uns vertiefen in Gedanken über den
anbetungswürdigen
Abglanz des Schöpfers, unseres Gottes:
Möge er unseren Geist erwecken!

Von einer Einheit des Ortes und der Zeit kann kaum die Rede sein. Die zur Entwicklung der Handlung erforderliche Zeit verfliesst unabänderlich zwischen den Akten. Kein Stück endet traurig, wenn auch die Rührung der Zuschauer oft in hohem Grade erweckt und die höchste Entfaltung der Leidenschaften vorgeführt wird.

Man darf also das indische Drama als hochromantisch bezeichnen, etwa nach Art der romantischen Zauberopern, -possen und -märchen: Undine, Loreley; Hans Heiling, Lumpazivagabundus, der Verschwender, die meisten R. Wagner'schen Opern u. a. — Nur stehen sie in der Ausstattung ungleich höher, da sie nicht unter dem Drucke des täglichen Broderwerbes, sondern unter dem Sonnenblicke königlicher Huld von den hervorragendsten, edelsten Dichtern geschaffen wurden, die zu den gebildesten und Weisesten der Nation gehören mussten, schon weil sie eines beträchtlichen Wissens und eines geläuterten Kunstgeschmackes dazu bedurften. Denn, da nur der Held (König) und die Brahmanen die bereits heilige Sanskrita-Sprache reden durften — Ein Umstand, der allein schon auf die späte Entstehung der Komödie hinweist — Frauen aber, wie hoch gestellt so immer, das nächstvollendete Volksidiom Prākrit, Begleiter königlicher Personen Magadha, Diener und Kaufleute Arddha, der Hanswurst Pratschi, Schelme Avantika,

Intriganten Dekhin u.s.w. u. s. w. [1]), lauter Dialekte, die wie hochdeutsch, österreichisch, bayrisch, schwäbisch, hessisch u. s. w. den Zuschauern mehr oder weniger geläufig sein mochten, die aber alle korrekt zu schreiben wahrlich keine Kleinigkeit war, so gehörte zu einem dramatischen Dichter immer noch ein recht tüchtiger Sprachgelehrter, um so mehr, als im schwierigen Sanskrit selber die höchste formelle Vollendung beansprucht wurde.

So erklärt es sich auch, dass solche Stücke nicht ohne weiteres von jedem *amatore* oder *dilettante* dargestellt werden konnten, sondern dass zum Drill der Schauspieler wohl organisirte Theaterschulen existirten, wo — unter Aufsicht des Direktors, des Sūtradhara, dem zugleich als Regisseur und Maschinisten die jedesmalige Herstellung der Bühne nach den Erfordernissen des Tages oblag — mit echt orientalischer Genauigkeit alles nach den Vorschriften des Nāṭasūtra, des Lehrbuches für die Nāṭa, einstudirt wurde und von wo vollständige Schauspielergesellschaften an die Höfe abgingen, an welchen sie stets eine geachtete Stellung einnahmen.

Die Wirkung solcher Aufführungen muss eine ausserordentliche gewesen sein. Die Scenerie aus Urvasî wird uns einen Begriff von der Pracht derselben geben: Die, wie erwähnt, zum grössten Teile natürlichen Dekorationen zeigen uns zunächst den königlichen Lusthain mit seinen duftenden Lauben, Blumenlagern und Blütenbaumgruppen, mit der Aussicht auf das erhabene Himālaya-Gebirge und den majestätisch dahin rauschenden Ganges. Stattliche Priesterzüge schreiten würdevoll einher, um im heiligen Haine mit aller Pracht priesterlicher Weihe ein Frühlingsopfer zu begehen. Auf Flügeln des Gesanges steigt Andacht licht empor. Himmliche Musiker und Schauspieler üben im fingirten Himmel Indra's die herrliche Kunst, wie bei des Kadmos Hochzeit Apollon und die Musen vor dem Götterherren Zeus! Götterboten und himmliche Jungfrauen (die Luftfeen *apsarâs*) durch-

---

1) In der italienischen *Commedia del arte* ist der Dottore (*Graziano*) aus Bologna, der stets hintergangene Pantalone aus Venedig, der Arlechino aus Bergamo. der Pulcinello aus Neapel, der Gelegenheitsmacher (*Brighella*) aus Ferrara u. s. w. Allesamt Typen auch der Sprache nach.

eilen auf Himmelswagen oder von Götterflügeln getragen, den Luftraum, ähnlich dem Hermes des Aeschylos, der im „Prometheus" mit dem ganzen Chor der Töchter des Okeanós durch die Luft dahinrauscht; und da solche Himmelsfahrten von den Luftseglern inmitten des Fluges nicht selten aufgehalten werden, um die grossartigen entzückenden Erdschauen zu schildern, da ferner Sturm, Donner und Blitz, Regenbogen, Mondschein und Finsternis hervorgebracht werden konnten, so lässt das auf keine geringe Vollkommenheit der Maschinerien, wie auf die wunderbaren Wirkungen schliessen, die sie erzielten.

Ein anderes Bild gewährt der glanzvolle Palast des prachtliebenden Herrschers, mit seinen Säulen, Terrassen und Gallerien, seinen in Gold strahlenden Prunkhallen und den mit leuchtenden Edelsteinen geschmückten Thronsälen, mit seinen Herolden, Heeresführern und kostbar aufgeschirrten Kriegselefanten und königlichen Siegeswagen, sammt den reichbeturbanten stolzen Kriegern, den Trabanten, Sklaven und Sklavinnen aller Art; kurz mit der ganzen Prachtentfaltung eines orientalischen Fürstenhofes; oder, es ist die Alles begrünende, alles mit Blütenranken umkleidende Pflanzenwelt des sich anlehnenden Paradieses, das vom Urwalde gedeckt wird, mit seinen Palmen, Datteln und Riesenlianen, mit Grotte, Fels und Wasserfall und dem hellen Gesange zahlloser buntgefiederter Vögel, welche die Scene beleben.

Was sind unsere noch so vollendeten Dekorationen gegenüber solcher kaum vorstellbaren Pracht!

An den Theaterschulen hatten die Schauspieler es keineswegs leicht. Zahlreiche Vorschriften mussten genau auswendig gelernt und streng eingehalten werden. Alle Schaustücke — denn solche waren die Aufführungen im eigentlichen Sinne — waren eingeteilt in zwei Klassen:

in das höhere, mit 10 Unterarten, und

in das geringere, mit 16, mit oft sehr feinen Unterscheidungen. Diese konnten, alle 26, in vier verschiedenen Stilarten (Vriddis) verfasst sein.

Acht Gemütszustände (Rasas, Grundtöne) waren als dramatisch darstellbar gestattet: Liebe, Scherz, Zärtlichkeit, Wut, Heroismus, Schrecken, Ekel, Verwunderung. Die Ruhe

galt als neunter. Sie alle durften in 42 Stimmungs-Aeusserungen (Bhavas) vorgetragen werden. Wilson führt sie sämmtlich genau an, mit erläuternden Beispielen aus den besten Dramen. Wir dürfen es hier wohl bei der Erwähnung bewenden lassen.

Stehende Personen hatten sie nur zwei:

1. Den Vidûshaka, als den Vertrauten des Helden oder des Königes; nach Wilson „ein Charakter aus Schlauheit und Einfalt gemischt, aber stets voll herzlicher Zuneigung". In der Sakuntalâ hat er die Rolle des gimpeligen Hofnarren und wurde von Herrn Werner vortrefflich dargestellt.
2. Den Vita, eine eigenartige, durchaus nicht einfache Persönlichkeit; muss in den leichten Künsten wohl bewandert sein, namentlich in Dichtkunst, Musik und Gesang und erscheint stets als der Gefährte (Begleiter, Vormund, Parasit) eines Mannes oder eines Frauenzimmers, im letzteren Falle einer Hetäre, zu welcher er in einem vertrauensvollen, jedoch abhängigen Verhältnisse steht. Im Mrichhakati ein edler Charakter und geradezu Hofmeister des ruchlosen Schwagers des Königes.

In Urvasî kommt selbst der Chor vor, der in neun einfallenden Strophen den Verlauf der innerlich sich abspielenden Vorgänge charakterisirt.

Die Sprachform ist die der Prosa. Verse kommen nur in stimmungsvollen Stellen vor.

Dass viele Dialekte gesprochen wurden, genierte wenig. Sagt doch der Chandanaka, ein Stadtpolizist, zu Viraka, dem Hauptmanne der Stadtwache, der das Mangelhafte seiner Aussprache rügt:

> „Du weisst ja, dass wir aus dem Süden nicht allzu genau betonen und Längen und Kürzen der Vokale leicht verwechseln. Wird sind eben gewohnt, die Dialekte von einer Menge barbarischer oder ausgestossener Stämme zu reden und so ist uns alles einerlei: Maskulinum, Femininum oder Neutrum".

Tänze mit Musik, aus denen das Drama sich ja entwickelt hatte, fehlen selten. Sie mögen dem Ganzen oft den

Charakter eines Balletes oder einer Sprechoper gegeben haben.

Da alle Aufführungen nur bei Gelegenheit grosser Hoffestlichkeiten oder wichtiger Opferfeiern zu Volksfesten stattfanden, so war es natürlich, dass sie — bei der Geduld und der Schaulust der Indier — so lang wie nur möglich begehrt wurden, daher viele 10 Akte haben, ja 14, und so an Länge alles überschreiten, was wir für lang ansehen (etwa Göthe's Faust, Richard Wagner's Götterdämmerung und Aehnliches). Manche der vielen Akte sind mitunter von bescheidenem Masse; so ist der siebente Akt in Mrichhakati eigentlich nur eine, und zwar eine kurze Scene in einem Prachtgarten. Ein Segensspruch beschliesst das Ganze.

Wilson giebt die Titel von 57 altindischen Dramen, die bis zum Schwank hinab allen Gattungen des Schauspiels angehören.

Von diesen sind bisher nur wenige übersetzt und von den übersetzten eigentlich nur Sakuntalā in Deutschland bekannter geworden.

Das zehnaktige Mrichhakati („Vasantasena") verdient gleichwohl noch mehr bekannt zu werden, weil der Verfasser, König *Śūdraka*, ohne Rücksicht auf irgend wen, die Sitten und Zustände seiner Zeit in einer Weise schildert, wie das nie wieder der Fall ist. Es ist schön übersetzt auch von Ludwig Fritze, erschienen 1879 bei Ernst Schmeizner, Chemnitz. Es ist nicht unsere Aufgabe, es hier auch nur im Auszuge mitzuteilen [1]).

Nach der mohammedanischen Eroberung Indiens (ca. 700 n. Chr.) ging die Poesie und mit ihr das Drama einem schnellen Verfalle entgegen, der im XI. Jahrh. vollendet war, eine Epoche, in welcher das indische Drama zwar immer mehr im Sinne der mittelalterlichen Mysterien verflachte, in welcher Europa jedoch in den Banden tiefer Unkultur festlag und noch lange auf die Morgenröte der gegenwärtigen Gesittung zu warten hatte.

Und hiermit sei es mir gestattet, von dem Leser mit dem Friedens- und Segensspruche Abschied zu nehmen, mit welchem der Weise Vischnuśarmā (im Hitopadeça) von den Prinzen, seinen entzückten Zuhörern, sich verabschiedete:

1) Indisches Theater. I. Bd. Sakuntala. II. Bd. Ratnavali oder die Perlenschnur. III. Bd. Mricchakatika oder Das irdene Wägelchen. Demnächst erscheint: Meghaduta, d. i. Der Wolkenbote. Gedicht von Kalidasa, metr. übers. von L. Fritze.

»Friede mög' den siegesreichen, hohen Weltenherrschern stets als Freude blüh'n!
Alle Guten seien frei von Unglück, und der Edlen Ruhm bleib' ewig grün!
Wie ein heissgeliebtes Mädchen, also liege wonnig an des Weisen Brust,
Seine Lippen küssend, stets die Weisheit! Alle Tage blüh' Euch grosse Lust!

Im Originaltexte:

Sandhiḥ sarva-mahîbhujân vijayinâm astu pramodaḥ sadâ!
Antaḥ santu nirâpadaḥ; sukṛitinân kîrtiś-chiran vardhatân!
Nîtir vâra-vilâsinîva satatan vakshaḥ-sthale sansthitâ
Vaktran chumbatu mantriṇâm aharahar bhûyân mahân utsavaḥ! [1])

AUS MEINER LEBENSARBEIT.

(Autobibliographie).

I. Litteratur, Sprachwissenschaft, Völkerkunde.

1850. *Ueber russische Litteratur*, Vortrag i. d. K. Sing-Akademie zu Berlin, Trowitsch & Sohn.

1852. Der Held unserer Zeit, v. Lermontow, H. Schultze, Berlin.

1854. **Lied vom Heereszuge Igors gegen die Polowzer.** *Aeltestes russisches Sprachdenkmal.* Urtext mit Commentar, Grammatik, Glossar und einer metrischen Uebersetzung. Karl Schultze. Die Uebersetzung in Sonderausgabe, 1854.
Vom Kaiser Nikolai mit einem kostbaren Brillantring belohnt.

1855. Aus dem Tagebuche eines Jägers, v. Iwan Turgeniew, Berlin, Schindler.

In den 1860er Jahren. Im Vereine für das Studium der neueren Sprachen und Litteraturen. *Vorträge in deutscher, italienischer und spanischer Sprache*, u. a. *Sulla poesia Provenzale moderna* —
La Influéncia de Schiller sobre el Teatro Español —
Lomonossow, der erste Litterat Russlands im modernen Sinne (Archiv, 317—330).

1864. In der Società Italiana zu Berlin, Festrede am 24 Januar:
Leopardi ed alcune delle sue opere con traduzioni tedesche, u.a.

1868. **Die Sprache und ihr Leben**, populäre Briefe über Sprachwissenschaft. Leipz. Haessel:
Inhalt: Ursprung und Entwicklung der Spr. — arische, semitische, einsilbige, anbauende, deklinirende Sprachen. — Wesen und Bau der letzteren. Laut und Vorstellung. Das his-

1) Vgl. die Uebers. von L. Fritze, Leipzig O. Wigand 1888, S. 135.

torische Wort. Die modernen Sprachen (mit deren Lautverschiebungs-Tabellen) 1—149. Uebersichtstabelle der indogerm. Sprachengruppe.

Vorschule des Sanskrit in lateinischer Umschrift, ein Hülfs- und Uebungsbuch etc. Oppenheim, Kern.

Ausgewählte Fabeln des Hitopadeśa, Urtext in lat. Umschrift nebst metrischer Uebersetzung. Leipz., Haessel.

1869. **Beiträge zur Völkerkunde aus Wort und Lied.** Oppenheim, E. Kern.

Acht Abhandlungen (Himmel u. Erde. — Gott u. Mensch. — Dorf u. Stadt. — Die Zigeuner. — Das altrussische Heldenlied in Vergleichung mit der Arthur-Sage. — Drei russische Dichterinnen, mit Uebers. — Das sicilianische Volkslied. — Neuprovenzalische Dichter der Gegenwart) nebst einer *Sammlung von über* 100 *Dichtungen in* 21 *Sprachen u. Dialekten* im Urtexte nebst metrischer Uebersetzung in den Original-Versmaassen (Sanskrit. — Englisch. — Französisch. — Neu-Provenzalisch. — Sicilianisch. — Altrussisches Epos. — Russisch, 39 Nummern. — Polnisch. — Serbisch. — Serbo-illyrisch. — Tschechisch — Bosniakisch. — Nieder-Lausitzisch. — Slowakisch. — Kraino illyrisch. — Styrisch. — Schwedisch. — Dänisch. — Holländisch. — Spanisch. — Portugiesisch.

1870. **Das Fremdwort** in seiner kulturhist. Entstehung u. Bedeutung. Berlin, R. Gaertner.

1878. »*Das Mystische in der Kunst*". Vortrag zur Fest-Versammlung der »Künstler und Kunstfreunde" zu Wiesbaden; »Europa" Nr. 31.

1881. Die *Bibliotheken* in den Klöstern des *Athos*, von Dr. Spyr. Lambros, deutsch, Bonn.

1882. **Die hellenische Sprache der Gegenwart**. Studien zur Kenntnis derselben nach ihrem Wesen, ihrer Entwicklung aus und neben der alten Sprache und ihrem jetzigen Bestande, mit vielen Sprachproben aus allen Stylarten und einigen wichtigeren Dialekten, nebst eigener deutscher Uebersetzung derselben. Darmst., L. Brill. II. Aufl.

1883. **Die hellenischen Taufnamen der Gegenwart**, soweit dieselben antiken Ursprungs sind, nach Gebrauch und Bedeutung. Leipz., W. Friedrich.

1884. **Lieder von Athanasios Christópulos** nebst einer Auswahl von Liedern u. Gedichten hellenischer Zeitgenossen, im Versmaasse der Originale. Leipz., W. Friedrich, II. Aufl. 1884.

1884. **Land und Leute in Nord-Euböa** v. Georgios Drossinis, mit vielen eingeschalteten Dichtungen. Leipz., W. Friedrich.

1885. **Die Kyklopen, ein historisches Volk**, sprachlich nachgewiesen. Berlin, R. Gaertner.

1887. **Hellenische Erzählungen**, enth.: *Amaryllis*, eine epirotische

Erz., *Magdalene*, e. kretische Erz., *Assimo*, e. elische, *Chrysanthos*, e. elische, *Sofianós*, thrakische Sage (Gang nach dem Eisenhammer) in Versen; Die *Gorgonenkönigin*, athenisches Märchen in ath. Volksmundart. Halle, O. Hendel.

1888/90. **Hellenisch, die internationale Gelehrtensprache** der Zukunft. Leipz., W. Friedrich, vermehrte II. Aufl. gr. 8°. 328.

Inhalt: Einleitung. — Das Hellenische als allgemeine Gelehrtensprache. — Zur Aussprache. — Kurze Skizze der Grammatik.

Chrestomathischer Teil: I. Nichthellenische Originaltexte mit deren hellenischer Uebersetzung:

a) *Wissenschaftlicher Styl:* Döllingers Festrede v. 1887. — Zellseelen und Seelenzellen von E. Haeckel. — Lebensregeln v. A. Graf v. Platen. — Die bulgarischen Zaren.

b) *Diplomatisches. Krieg und Frieden:* Rundschreiben d. Fürsten Gortschakow. — Zweites do. — Russische Kriegserklärung. — Türkisches Rundschreiben. — Der berliner Friede. — Manifest d. Kaisers Alex. II. (russischer Text).

c) *Reisen:* Reisestudien v. Karl Braun. — De Nicopolis à Olympie par D. Bikélas (franz. T.).

d) *Schöne Litteratur:* Dubrowski v. Puschkin (russ. Text). — Aus Poor Richard's Almanac (engl. T.). — Scene aus Faust (deutsch). — Scene aus Philoktet (altgriech. T.). — Aesopische Fabel (do). — Aus Dante's Inferno (ital. T.). — Aus der Glocke.

II. *Hellenische Originaltexte mit meiner gleichrhythmischen Uebersetzung:*

a) *Kunstdichtung in Hochsprache:* »Amor u. Psyche" aus d. Drama »Theodora" v. Kleon Rangawis. — Ode v. Rállis; do. von Kálwos. — drei Lieder v. A. R. Rangabé.

b) *Prosa d. öffentl. Lebens, Hochsprache:* Thronrede des Königs Georgius I. — Telegrammensprache. — Griechisch ohne Hauch- und Tonzeichen.

c) *Zwischen Hochspr. u. Volkssprache:* athenische Kinderspr.; kefalonische do.

d) *Kunstdichtung in der Volkssprache:* Die Gorgone. — Die Neréide-Mutter. Ueber νερό Wasser. — Lied der Néraïda. Meerlied. Die Wunderblume. Die Worte der Alten.

e) *Volksdichtung und Sage. Lieder:* Der vergrämte Adler. — Trauerlied aus Trifylía. — Volkslied aus Trifylía. — Die Fregatte. — Die Verzweiflung. — Die Liebenden. — Rhodische Volksdichtung. — Kretische Volksdichtung.

Prosa: Warum die Hunde (Patras). Warum der Esel (Zante'sche Gegenden). Die Fusspur der h. Jungfrau (Philia-

trà). Die gebundenen Schlangen (Livadeia). Die Teufelslaterne (Sparta). Teufelsliturgie (Messenien). Trauermesse der Toten (Korinthia). Dorfneckereien (Wellà).

Schlusswort: Le vase brisé, fr. u. hell. — Lehrmittel 316—319; 325—28.

II. Lehrbücher für Deutsche (nach d. Robertson'schen Methode.

1852—1893. Lehrgang der *Englischen* Sprache. 3 Teile. Berlin, R. Gaertner. VIII. Aufl.

1852—1884. Lehrgang der *Russischen* Sprache, für den Schul-, Privat- und Selbstunterricht (der praktische Teil nach der Robertsonschen Methode, der wissenschaftliche auf Grund der Ergebnisse der vergleichenden Sprachforschung, 3 Teile, V. Aufl. Berlin, R. Gaertner. (Die IV. u. V. Aufl. völlig neu bearbeitet).

1855. Lehrgang der *Italienischen* Sprache. II. Aufl. 1885. — 1856. Lehrgang der *Fransösischen* Sprache. II. Aufl. — 1857. Lehrgang der *Spanischen* Sprache. — 1852. Handbuch der *Engl. Litteratur* (mit Dr. Franz) 2 Teile. Berlin, Reimer.

In die 50er Jahre fällt meine Uebersetzung der Wörter der mehr denn 1000 Artikel des Eberhard'schen *Synom. Handwörterbuches* der deutschen Sprache in XII. Auflage ins Französische, Italienische und Russische, eine Riesenarbeit.

III. Lehrbücher für Russen.

1850. *Deutsches Lesebuch* für Russen, mit russischen Erklärungen. *Grundriss der deutschen Litt.* (nach dem Programm des Kais. Russ. Pagen-Corps).

1852. In *russischer Sprache:* Lehrgang der *Französischen* Sprache, II. Aufl. 1859. Lehrgang der *Italienischen* Sprache, II. Aufl. 1855. Lehrgang der *Englischen* Sprache, III. Aufl. 1871. Lehrgang der **Deutschen Sprache**, III. Aufl. 1879. Lehrgang der *Hellenischen* Sprache; ferner:

1859. Sammlung auserlesener *Romane und Lustspiele*, zum Uebersetzen ins Russische, Französische und Deutsche (mit Ritter), Berlin.

Mein *Deutscher Lehrgang für Ausländer* ist ferner erschienen, als

1872. Nouvelle Grammaire de la langue allemande adaptée à l'enseignement public et privé etc. Berlin, R. Gaertner. 3 Teile;

— A new Conversation Grammar of the German language adapted to the use of schools and private instruction, R. Gaertner. 3 Teile.

IV. Beiträge zur allgemeinen Litteraturgeschichte

z. T. umfangreiche Besprechungen zahlreicher hervorragender, vornehmlich hellenischer u. italienischer Litteraturwerke.

1. In der Allgemeinen Augsburger Zeitung:

1881. Nr. 312. *Homer*-Uebersetzungen in Griechenland;
» 323. M. Renieris: der hellenische *Pabst Alexander V.* — Byzanz und die Baseler Synode.

1882. » 14. *Athen im Mittelalter* und »Athen gegen Ende des XII. Jahrh." und die erhaltenen Schriften des Metropoliten *Michail Akominatos*, von Prof. Sp. P. Lambros. Athen 1879. gr. 8°. 700.
» 70. *Achilleus Paraschos*, Gedichte, mit Uebersetzung einiger derselben.
» 125. Ueber *Digenis Akritas* und die Collection de Romans Grecs en langue vulgaire et en vers etc. par Spyridion P. Lambros, Paris 1880.

2. Im Jahrbuche der Shakespeare-Gesellschaft:

1883. *Shakespeare* in Griechenland, eine grosse Abhandlung über zwei ältere und drei neuere Uebersetzungen Sh.'scher Dramen, mit Proben aus Macbeth und Hamlet.

3. Im Magazin für die Litteratur des Auslandes:

(der Mehrzahl nach grössere Artikel).

1879. Nr. 41. *Lessing* in Griechenland. Die Uebersetzungen von »Nathan der Weise". (Ῥαγκαβῆς, Βλάχος).

1880. » 16. *Rhodische Liebeslieder* von W. Wagner (Ἀλφάβητος τῆς ἀγάπης). — Griechische *Märchen, Sagen und Volkslieder*, von B. Schmidt.
» 33. Uebersetzung des Nathan von Θ. Ἀφεντούλης.
» 42. König *Lear* in Island und Griechenland, isl. v. Steingrím Thorsteinsson; griechisch von D. Bikélas.
Recueil de *contes populaires* Grecs etc. par Émile Legrand.

1880. » Alter *Mongolo-Kalmückischer* Straf-Codex von Prof. J. Leontowitsch, Odessa 1879.

1881. » 11. *Wilhelm Tell* und *Nathan der Weise*, griech. v. A. R. Rangabé.
Dukas, Tragödie in 5 Akten von dems., deutsch von O. A. Ellissen.
» 49. Volkslieder aus Griechenland: Epirotische von Arawandinos, Kretische von Jannarakis, mit sieben Uebersetzungen aus den beiden.

1883. » 16. *Ueberblick der neuesten Litteratur* in Griechenland, grosser Artikel mit reichlichen Uebersetzungsproben.

Nr. 36. *Leïla* von A. R. Rangabé, deutsch v. F. Moral.
» 49. Hellenische Uebersetzungskunst: Schiller's *Hero und Leander*, griech. v. Dr. J. Pervánoglos.

1884. » 8. *Coriolan* in Griechenland, von M. N. Damirális.
» 30. Die *Kraniche des Ibykus*, epische Dichtung in Hexametern (keine Uebersetzung) von St. D. Bálbys.
» 46. *Das Neueste aus der hell. Litteratur* (etwa 20 hell. Werke besprechend).

1885. » 4. 9. 10. Das *Neueste* aus der hell. Litteratur, längere Besprechungen von 10 hellenischen und 2 italienischen Schriften.
» 13. *Geschichte* der neugr. Litteratur v. A. R. Rangabé u. D. Sanders.
» 17. Die *Sonne in den Volkssagen* von N. G. Politis (eingehende Bespr. dieser hervorragenden Arbeit).
» 44. Zur *neuesten* hell. Litteratur: 5 grössere Werke besprechend.

1886. » 2. Das *Mädchen und das Blatt*, v. Balbys, in metrischer Uebersetzung.
» 4. Die *Nereïde-Mutter*, kretische Volkssage, metrisch übersetzt, nach Geo. Drossinis, nebst einer etym. Abhandlung *über das Wort νερό.*
» 13. *Tag und Nacht*, von Balbys, in metrischer Uebersetzung.
» 18. Zur *neuesten* hell. Litteratur. Besprech. namhafter hell. Werke nebst e. Abh. über die *Stellung der hell. Hochsprache* (κοινή) zu der in viele Dialekte gespaltenen Volkssprache (καθωμιλημένη). Am Schlusse: »*Lied der Neráïda*" (aus Hydra) in metrischer Uebersetzung.

1887. » 4. Zur *neuesten* hellenischen Litteratur, mit 12 Uebersetz. »Volkstümliches" aus d. entsprech. Dialekten.
» 17. Die Werke des Herrn *Kléon Rangabé*, speziell »Θεοδώρα" mit metrischer Uebersetzung der Episode »*Amor und Psyche*".
» 23. *Faust*, griech. v. G. K. Stratígis — *Erzählungs*litteratur, Διηγήματα von G. Drossinis, D. Bikelas, Geo. A. Valavánis: K. D. Kaprálos und die *sizilianischen* Dorfgeschichten von Pietro Bianco (hiervon deutsch im Rhein. Kurier, Wiesbaden, die reizende Novelle »*Im Freien*").
» 34. Zur *neuesten* hell. Litteratur; Besprechung zahlreicher hell. Werke.
» 39. Der *Hellenismus* der Zukunft, ein Mahnwort v. Joh. Flach.

1888. » 1. Hellenische u. italienische *Neuheiten*.
» 4. Annette von *Droste-Hülshoff* und ihre Werke, v. Herm. Hüffer.
» 25. *Faust* v. Aristomenis Provelégios, Athen 1888. Prachtausgabe.

4. In der »Gesellschaft" erschienen:

1888. » 5. Zur hellenischen Litteratur: *Hellenisch, die allg. Gelehrten-*

sprache der Zukunft, W. Friedrich, 1888. *Αἱ Ἑλληνίδες Ἑταῖραι ἐν τῷ Ἰνδικῷ δράματι, ὑπὸ* Α. Ν. Κεφαλληνοῦ, Athen 1887. — Τὸ *βοτάνι τῆς ἀγάπης*, v. Drossínis; Ὁ *Ἀφωρισμένος* (der Verfemte), v. Karkawítsas (deutsch erschienen in »Aus fremden Zungen").

Nr. 7. Ἀμαρύλλις v. Drossínis (erschienen in »Hellenische Erzählungen", Halle, Otto Hendel).

1888. » 7. *Zur hellenischen Litteratur.* Eingehende Besprechung von Geo. Drossínis: Die Rivalinnen (deutsch in Darmst. Ztg.). — Das Liebeskraut, Erzählungen. — Karkawítsas: der Verfemte. — N. G. Dóssios: Die Opfer des Wágia. — Joh. Polémis: Winterblumen (mit Uebersetzung einer Nummer). — Jordánis Karolídis: Νάλος καὶ Δαμαϊάντια, aus dem Sanskrit. — Julius Centerwall: Från Hellas och Levanten, schwed. Reisewerk. — Richard Lepsius: Reiseeindrücke eines Naturforschers aus Athen, Ephesus und Pergamon.

1888. » 11. Hellenische Uebersetzung von Schillers »*Verschwörung des Fiesco*", v. S. Hoh. d. *Erbprinzen Bernhard v. S.-Meiningen.*

Ueber die Ἑλλάς, Zeitschrift der Philhelleensche Vereeniging te Amsterdam.

Korte Leidraad voor het leeren der hedendaagsche Helleensche Taal, door Mevr. M. Zwaanswijk, Nymegen, 1885. — Griekenlands *dichterlijke Lente*, door Dr. H. C. Muller. 1888. — D'una Lingua internazionale, v. Prof. C. Salvadori, Lodi 1888. — Fremdländische Blumen, v. Geo. v. Schulpe, 1888. — *Ἐρεῦναι καὶ εἰκασίαι περὶ Βλοσσίου καὶ Διαφάνους*, v. M. Renieris, Athen 1887. — *La Langue Grecque* par Gustave d'Eichthal, Paris 1887. — Die orthographischen Stücke der *byzantinischen* Litteratur von P. Egenolff, 1887/88.

1889. » 3. *Ueber Hellenische und Italienische Neuheiten:* eingehende Besprechung zahlreicher Werke, darunter: Ἑλλάς, Heft I. — Neugriech. Gedichte, von O. L. Ellissen. — ὁ Λαοπλάνος von Rangabé, deutsch v. O. L. Ellissen, 1888. — *Iphigenie* auf Tauris, griech. v. A. R. Rangabé, 1888. — *Aspasia* von R. Hamerling, griech. von Kónsta, Athen 1888. — Ἀθηναϊκαὶ Νύκτες von Spyr. Panagélis, Athen 1888. — Annalen der griech. National-Universität zu Athen, 1888. — Maternità von Pietro Bianco, sicil. Novelletten. — Versi di Caledonio Reina, pittore, Napoli. — Elegie, von dems. — Plenilunio, die E. G. Boner, Milano. — Eraclito Efesio, studio critico die Enrico Soulier, Roma. — Lucrezio Caro, Studio critico ecc. — Eola, una storia d'amore, Napoli.

S. 903. *Volapük-Vision* von mir. S. 1517. *Hellenische Litteratur:* Ἀθηνᾶ, ἐπιστημονικὴ Ἑταιρία. — Πρόοδος, σύγγραμμα περιοδικόν, illustrirt. — Ἑλλάς, Heft 2. — ἡ καμπάνα τοῦ χωριοῦ μου, von Balabani, 1888. — ἡ Ἀλληλογραφία παρὰ τοῖς Μικρασιανοῖς, von dems. 1889. — Abendländische Geschlechter im Orient, deutsch von dem Griechen Herrn Const. A. Christomános, Wien 1889. — Ἑρμούπολις, Kalender v. Geo. A. Polítis; desgl. Ἐτήσιον Ἡμερολόγιον für 1888. Athen.

» 1819. Eingehende Bespr. v. Ἀσπασία, s. oben. Ueber Drossínis (nebst Ueberstz. einer Dichtung).

1890. *Magazin f. d. Litt.* etc. Eingeh. Bespr. von Ἀμλέτος von Polylâs s. oben.

V. Beiträge für die Ἑλλάς von 1889—1894,

Organ der »Philhelleensche Vereeniging" zu Amsterdam, deren Ehrenmitglied ich bin.

a. Grössere Abhandlungen etymologischen u. ethnologischen Inhalts, z. T. mit vielen Anmerkungen.

1. Versuch einer etymologischen Deutung des Wortes ἄλογον, Pferd, I. 9—20, Leiden 1889. — 2. Fortsetzung II. 157—165. — 3. Versuch e. etym. Deutung des Wortes ἔτσι, I. 189—193. — 4. do. von μωρὲ (μωρή, μωρό, μωρά), μρέ, βρέ (ἀβρέ); πρέ, μωρ', ὀρέ, ῥέ, als Interjectionen und Adjective, III. 6—12. — 5. do. von Παλληκάριον, III. 146—158. — 6. do. von -πουλος, III. 244—253. — 7. Ueber die Sippe κύρκα, κοῦρκα, κούρκος, κούρκανος, Puter, IV. 15—18. — 8. Island und Hellas, mit Gedichtproben. 105—119. Vasantasena, ein Vortrag, V 4

b. Metrische Uebersetzungen im Versmaass der Originale, nebst Urtext (als Sprachproben).

Hochsprache. 1. Νεκρικὴ ᾠδή κτλ. Nachruf ins Grab, an Friedrich III. von Geo. Drossínis. — 2. Πρὸς τὴν Γερμανίαν, An Deutschland, v. dems. I. 50—53. — 3. Zeus und der Affe, Fabel von Prof. P. J. Ferbos, I. 232—235.

Athenische Gesellschaftssprache: 4. Vertrauliche Briefe an eine Freundin, v. Florentia Fundukli; I. 137—144.

Heptánisos (Zante): 5. Der Schreiner (Ballade) v. St. Martsokis, I. 187—199.

Kretische Prosa: 6. Die Verlobte des Aussätzigen, von Dambergis, I. 194—196.

Greco-Salentino-Dialekt: 7. Canti popolari von Vito D. Palumbo, I. 226—229.

Kappadokisch: 8. Die Sage von Sigrópulos, dem Menschenfresser der Syrischen Wüste, II. 138—141.

Patmos-Dialekt: 9. Patmoslied, mitgeteilt v. d. Patmier Epaminondas Alexákis, I. 340—343.

Aeginetische Prosa: 10. König Schlaf, ein aeg. Märchen, in Prosa III. 284—289.

Prosa von Naxos, das steinerne Frauenbild, Volkssage v. Naxos, V 4. *Epirotisch:* 11.—22. Frau Barmherzigkeit, von Joánnis Polémis, I. 144—147. — Der Stern, von dems. I. 148—149. — In deine Augen, von Geo. Drossínis. I. 202—203. — Unbekannt, von Joánnis Polémis, I. 344—345. — An eine Fremde, von dems. I. 346—347. — Das Inselmädchen, poet. Erzählung von Aristoménis Provelégios, II. 61—75. — Vielleicht, von Geo. Drossínis, II. 136—137. — Ich wollt' ich wär'.. von Argyris Eftaliótis, II. 136—137. — Das Weltende, von Geo. Souris. II. 194—201. — Trauer und Freude, von J. Polémis, III. 42—45. — Das Frühlingskind, von Geo. Drossínis, IV. 50—51. — Mein Rosenstrauch, von dems. 51—53. — Der versteinerte Königssohn, von K. D. Krystállos, V 4. — Nacht—Seele, von P. Salmas, V 4.

c. Βιβλιοκρισία, Besprechung der nachfolgenden Werke, z. T. sehr eingehend:

Ἑλλάς I. S. 62. Δύναμις καὶ Ὕλη (»*Kraft und Stoff*") von L. Büchner in griech. Uebers. von Η. Φαρμακόπουλος, Ἀθήνησιν 1882.

» 63. Κατάλογος τῶν ἐν τῷ μουσείῳ Ἀρχαιοτήτων ἐν Ἡρακλείῳ, 1888. — Συνοπτικαὶ Μελέται περὶ τῶν πολεμικῶν τῶν Ἀρχαίων κτλ. ὑπὸ Κ. Γ. Καλλάρη. Athen 1888.

» 150. De *Nicopolis à Olympie*, Lettres à un ami, par D. Bikélas, Paris 1885.

» 153. Λεξικὸν τῆς Ἑλληνικῆς Ἀρχαιολογίας, ὑπὸ Ἀλεξ. Ρ. Ῥαγκαβῆ, μετὰ πολλῶν εἰκόνων καὶ πινάκων, Athen 1888. — Μικρὸς θησαυρὸς τῆς Ἑλλ. Γλώσσης κτλ. ὑπὸ Α. Ν. Γιάνναρη, Athen 1888.

» 154. Λεξικὸν Ἐγκυκλοπαιδικόν (hell. Conversations-Lexikon, erste Anzeige).

» 200. Zur Sprachfrage: Διηγήματα ὑπὸ Α. Ἐννάλη, mit Sprachprobe aus Hero u. Leander, alt- und neugr., Athen 1888.

II. » 90. Eberhard's *synonymisches* Handwörterbuch d. deutschen Spr. unter Anpassung vieler Artikel ans Hellenische.

» 97. Ἱστορία τῶν Ἀθηναίων κτλ. ὑπὸ Δ. Γρ. Καμπουρόγλου, Athen 1889.

» 99. *Pädagogische* Schriften (Λογική, Σχολικὴ παιδαγωγική. Ἱστορία τῆς Π.; Ψυχολογία κτλ.) ὑπὸ Α. Κ. Σπαθάκη, II. Aufl., Athen 1889.

» 100. Λεξικὸν τῆς Ἑλλ. Ἀρχαιολογίας κτλ. ὑπὸ Α. Ρ. Ῥαγκαβῆ, 1888—89.

II. » 110. Die hellen. Uebersetzungen S. Hoh. d. *Erbprinzen Bernhard v. S.-Meiningen;* Αἰμυλία Γαλόττι v. Lessing. 1889.

» 122. Ἀμλέτος, τραγῳδία Σαικσπείρου, ἔμμετρος μετάφρασις Ιακώβου Πολυλᾶ κτλ., Athen 1889.

» 129. Τὰ κατὰ Πελίαν, ἀρχαϊκὴ μυθιστορία, ὑπὸ Φ. Φαρμακοπούλου, Athen.

S. 130. Περὶ τῆς καταγωγῆς τοῦ Γένους τῶν νῦν Ἑλλήνων κτλ. ὑπὸ Χαρίση Πουλιοῦ (altgriechisch), Leipz. 1870.
Ὁ Γούμενος τῆς Ἀναφωνήτρας, ποίημα ὑπὸ Α. Μαρτζώκη,
» 131. Λεξικὸν Ἐγκυκλοπαιδικόν, Fortsetzung, 1889.
Πρόοδος, Σύγγραμμα περιοδικὸν μετὰ εἰκόνων κτλ. Wien 1889.
» 132. Ἐτήσιον Ἡμερολόγιον κτλ. τοῦ ἔτους 1890 ὑπὸ Κ. Φ. Σκόκου. Athen.
» 202. Ἀδαμάντιος Κοραῆς, ὑπὸ Δ. Θερειανοῦ. Triest 1890.
» 301. Ἄμλετ, κτλ. ὑπὸ Μ. Ν. Δαμιράλη. Athen 1890. Mit Proben.
III. » 48. Γερασίμου Μαρκορᾶ ποιητικὰ ἔργα Korfu 1890.
» 49. Στ. Δ. Βάλβη φιλολογικὰ Μελετήματα, Athen 1890.
» 52. Ἰλιάδας Ῥαψωδία Ζ', ἐξ ἀνεκδότου μεταφράσεως Ἰακώβου Πολυλᾶ, Athen 1890, nebst Probe (Hektors Abschied).
» 284. *Aeginetisches* Märchen, mitgeteilt von A. Thumb in Ἀθηνᾶ, Σύγγραμμα περιοδικόν κτλ. 1891. *Urtext u. deutsche Uebersetzung.*
» 313. Griechische *Volkslieder* in deutscher Nachbildung v. G. Meyer, 1890. Mit Proben.
» 324. Uebersetzung oder Nachbildung? Λωρελάι κατὰ τὸν Χάϊνε ὑπὸ Γ. Β. Τσοκοπούλου in »Ἑβδομάς" vom 13. April 1891 (genaue Analyse, dazu russische Uebers. der Lorelei).
» 329. Daniel *Sanders* neugr. Grammatik etc. II. Aufl. Leipz. 1890.

Ausserdem veröffentlichte ich verschiedene *Prosa-Uebersetzungen* (Novellen, Märchen u. s. w.) und zwar ausser den obigen »Hell. Erzählungen" etc. (Halle, O. Hendel):

Epirotische Erzählungen von D. Bikélas: 1. Der Pope Nárkissos. — 2. Die hässliche Schwester. — 3. Die beiden Brüder. — 4. Philippos Marthas, psycholog. Novelle. — 5. Beim Augenarzte. — 6. Die Rivalinnen, Stillleben aus d. Cykladen, v. Geo. Drossinis. — 7—8. Zwei Märchen v. dems. — 9. Der Verfemte, elische Erz. v. A. Karkawitsas. — 10. Chryssûla, euböische Erz. v. Geo. Drossinis. (Sämtlich veröffentlicht, teils in Didaskalia, Vossische Ztg., Beilage, Darmstädter Ztg., Aus fremden Zungen).

Zahlreiche *Vorträge* hielt ich an den Orten, wo ich längere Zeit wohnte. Nach *Berlin* (s. oben) zunächst in

Frankfurt A. M. von 1864—68: wo ich an der Handelsakademie 3 Semester »Handels-Geographie und Geschichte" (2 St.) und Sprachengeschichte (2 St.) las; Vorträge im *Geogr. Vereine*, sowie im Ver. für junge Kaufleute.

Wiesbaden von 1868—1875, als Mitglied des *Vereines für Künstler und Kunstfreunde*, des Museums-Vereines, des Montags-Kränzchens (Socius honorarius) über Pfahlbauten. — Indische Litteratur — Sprachengeschichte, neue Litt. u. dgl.

Wiesbaden von 1873. Vor der *Versammlung der Naturforscher:* über die Anschauungs- und Ausdrucksweise der Njam-Njam Neger.

Bonn, als Vice-*Präsident des Bürgervereines* zur Eintracht: Der russische Nihilismus — Das Finnische Volkslied — Die Liebe im Altertume — Neuhellenische Lieder der Liebe und des Weines u. viele andere.

Darmstadt, als Mitglied des *Vereines f. Kunst, Wissenschaft und Litteratur:* die Kulturbestrebungen der Gegenwart u. v. a.; als *Ehrenmitglied des Akademischen Vereines*: Indische Fabeln (Hitopadeśa) Hellenische Lieder — Der Lebenswert der Festfeier — Die Engel u. ihre Verehrer — Wort und Geist — Der Apollomythus — Das Vedavolk in seinen Gesammtverhältnissen u. a. mehr.

Δὲν ἔζησα εἰς μάτην·

In Kaiserl. Russischem Staatsdienste war ich, nach Ablegung des erforderlichen Universitäts-Examens und der Probe-Vorlesung vor der Kaiserl. Militär-Prüfungs-Commission, Lehrer an dem Kaiserl. Pagen-Corps, der Kaiserl. Garde-Junkerschule und dem Kaiserl. Marinski-Institut für adlige Fräulein. Seit 17. Juli 1845 Doctor an der Universität Jena; von 1852—1864 Lehrer der Russischen Sprache an der Königl. Kriegs-Akademie zu Berlin (am 3. März 1860 zum Professor ernannt), desgl. der Englischen und der Spanischen Sprache am Königl. Seekadetten-Institute. Von 1864 als Privatmann lebend. Gegenwärtig: Ehrenmitglied τοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου Παρνασσοῦ zu Athen, des Φιλελληνικοῦ Συλλόγου »Ἑλλάς" zu Amsterdam; des »Akademischen Vereins" zu Darmstadt; Correspondirendes Mitglied τῆς Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἑταιρίας τῆς Ἑλλάδος, sowie des Athenischen Gelehrtenvereines Ἀθηνᾶς zu Athen und des Ἑλληνικοῦ Συλλόγου τῆς Κωνσταντινουπόλεως, Ritter des goldenen Officierkreuzes des Griech. Erlöserordens.

Darmstadt, Decbr. 94. AUG. BOLTZ.

Gestorben am 1 Mai 1907 in Jugenheim.

HOMERICA.

τοἰσῖσι

ad v^m^ d^m^ J. VAN LEEUWEN defensio causae.

Ad opusculum meum „Grammatikale Raadselen" annotare quaedam (idque in adversandi maxime partem) nuper libuit v^o^ d^o^ van Leeuwen in Enchiridii, quod scripsit, dictionis Epicae parte priore.

τοἰσῑ̆σῐ meum pro *τοἰσδε(σ)σῐ* in textum Homericum recipiendum non censet (pag. 266) quas propter causas iam in sequentibus animus est recensēre.

1° *Inauditam ceteroquin formam in Dolonēa et Odyssēa aetatem tulisse veri dissimile; vetustissimae enim pronominum formae Iliadi potius propriae esse solent.*

Miratur ergo v. d^s^ v. L. formam, quam veram esse contendo equidem, in tota Iliade (praeter Dolonēam) *nusquam* apparere, cum in Odyssēa appareat quinquies. Notabilis sane discrepantia, quae tamen, me quidem iudice, explicari potest Iliadis atque Odyssēae poëseos generibus plane diversis. In Iliade enim locutum prodeunt nobis aut Coelites ipsi aut illi heroes magnorumque exercituum imperatores, qui ab immortalibus Diis haud multum distent. In Odyssēa prorsus alia res. In hac enim communis ut plurimum depingitur vita mortalium edentium, potantium, dormientium, amore fruentium caett. — Ex hoc igitur materiarum argumentorumque discrimine factum esse arbitror ut vocabulum unum atque idem in altero carmine *saepius* sit positum, in altero *nunquam*. Est enim de quo agimus pronomen (*ὁ* + *ἰ*) sermonis paullo *solutioris*; notio fere eadem ac ὅδῑ pronominis in sermone Attico (a quo et ad *formam* non nisi *δέ* particula differt omissa) — ὅδῑ autem pronomen Atticum in *comoedia*, nisi multum fallor, multo occurrit frequentius quam in ullo alio genere dictionis. Neque hercle miranda res; inest enim in ὅδῑ pronomine petulantiae nonnihil; audacter

intuentis est, manum confidenter adhibentis ac digito monstrantis — quod cum Deorum atque Heroum gravibus severisque moribus parum quadrat — Iliadis carminis auctor quisquis fuit, is certe erat cui non placeret quemquam aut quicquam in carminibus suis *„digito monstrari et dicier: hic est"*. Probe enim valere se putabat *vel sine his* lectorum animos atque oculos in personas et argumenta sua defigere.

2° *Quod vero multo est gravius, non persuadet Hoogvliet τοίσῑσι posse dici his verbis contendens*: τοῖσ'ισι met elisie van de eerste vokaal (τοῖσ' ἰσί), τοίσῑσι met samensmelting van ἰ + ἰ tot ῑ', *qualis contractio sine exemplo foret.*

Agamus parumper in genere de vocalium in lingua Graeca in confinio duorum vocabulorum commissurā. Plerumque scilicet brevis vocalis sive *priorem* locum habet (τόδ' αὐτό) sive *posteriorem* (ἡ 'πί) *eliditur.* Quod tamen in flexionis formis in ε and ι desinentibus plerumque non item solet fieri. Dicitur enim 1° ἐστὶν αὐτῷ et 2° ἦγεν αὐτούς. 'Εφελκυστική quae vocatur littera nata est ex perantiqua Ind. Eur. particula -ĕm, Gr. -(ε)ν, nota 3ae persae prom. Sing. et Plur., proprie significante: **ibi**, quod demonstrare non huius est loci. Tertium denique genus est commissurae id, quod *Crasin* vulgo solemus dicere. *Crasis* autem trium, quas dixi, commissurae generum procul dubio longe antiquissima omnium. Si cognata consulas idiomata multo frequentius caeteris *tertium* in illis apparebit genus. Quod de Sanscrita prae caeteris lingua luculentissime valet. In ea enim *prorsus* nulla *exstat* vocalium insequentium nisi per crasin commissura. ex gr. **năktĭ** = (ἐν) νυκτί + **ĭăntĭ** = ἴασι = **naktĭăntĭ**. — **dădâmĭ** = δίδωμι + **ĭmăm** = (ἶμομ) αὐτόν = **dădâmîmăm**, quod itidem solet *semper et ubique.* In Latinis quoque *unicum* quod apparet commissurae genus: *Qui ire potest* aeque recte cum *crasi* atque cum aphaeresi comparaveris. In Graecis autem rarius quidem factum hoc genus apparet tamen in exemplis non paucis, quorum unum atque alterum priscam et cascam prae se ferat antiquitatem. Mittamus notissimas crasēs θἄτερον, θοιμάτιον, κἀγώ, χώ caett, unum prodeat exemplum antiquissimum, ἀλλήλους .... λοις caett. pro ἀλλᾱ(λ)λους caett., quod rursus e duarum formarum coalitione: ἀλλ(οι) + ἄλλους caett. provenisse ut credas nihil opus est *comparationem* adire *linguarum*, quum vel

sic nullo alio nisi Graecorum adhibito idiomate abunde satis sit perspicuum [1]).

At vero *in singulis* sibi vult probari v. d. v. L. *has* atque *has* duo vocales eodem quo caeteras modo inter se coäluisse. „ῐ + ῐ *per crasin fit* ῑ" dixi equidem. „*Proba*" respondet van Leeuwen „proba exemplis *ad hoc ipsum* allatis". Iam misero mihi agnoscendum est probare me ... plane nequire, quoniam parum propicia in hac re fortuna, *nullum* nobis relictum est *eiusmodi* craseos exemplum. Modo *unum* adesset vocabulum in lingua Graeca in ῐ desinens *monosyllabicum* usitatum — videres crasin qualem dixi. — Tu autem, vir doctissime, quum sana te doceat ratio ac res plane ipsa ex ῐ + ῐ per crasin *nihil aliud potuisse* nasci nisi longum ῑ, probari posse tibi hoc negas nisi *ipsius* huius rei afferantur exempla? — O Thomam, paene exclamarim tristis, o Thomam nobis redditum incredulum! Atenim dubito an parum recte intellexerim et *hoc* potius probandum tibi (nec hercle iniusta mihi videtur dubitatio) si maxime concedatur mihi *perantiquo tempore* τοἱσῑσι formam exstitisse, quanam ratione factum sit ut ad seriorem *Odysseae* aetatem ex huiusmodi formis haec sola pervenerit, perierint caeterae. Dicam equidem sicut mihi videtur. Prae caeteris hoc notandum, quod in sermone Attico *iota demonstrativum*, quamquam e stirpe ῐ- *brevi* sono est natum, *productam* constanter efficit syllabam. Undenam hoc? Scilicet quum in *declinatione* eius pronominis *nonnullae* saltem occurrerent formae, quae longa essent vocali (Dat. Sing. ’ῑ ex ’ιῐ, Acc. Plur. ’ῑς ex ἶνς caett.) in omnium formarum ad unum atque idem illud -ι veluti *commediatione*, *longa* vocalis praelata est brevi hac praesertim ex causa, quod *usus sermonis longam* potius quam *brevem* requirebat *syllabam*. Iam dixi prius, *digito monstrantis* esse de quibus agimus formas. Nonne autem multo magis est consentaneum naturae in monstrandi atque indicandi gestu, praesertim in *plures* aut *plura* monstrando, *longum* quam *brevem* ore proferri sonum? [2]).

Iam accedent loci ipsi, in quibus obiter hoc demonstrare studebimus, in iis locis, ubi τοισῖσι inveniatur cum *longo* ι prae-

1) οι + ᾰ = ᾱ Cf. ἅνθρωποι, μέντᾶρα.

2) Altera, quae mihi obiiciatur forsitan, quaestio spinōsa haec: „Qui fit ut totius

sentiorem etiam quam in caeteris significari *monstrandi* motum.

Il. K. 462 *χαῖρε, θεὰ τοῖσι· σὲ γὰρ πρώτην ἐν Ὀλύμπῳ*
πάντων ἀθανάτων ἐπιβωσόμεθ'

praecedit: *καὶ τόγ' Ἀθηναίῃ ληΐτιδι δῖος Ὀδυσσεὺς ὕψοσ' ἀνέσχεθε χειρί* *porrigens* ergo dextra manu exuvias in eandem partem sinistram quoque tenebat conversam, *τοῖσι* autem significat: (gaudeto) *iis, quae nunc ecce tibi offero.*

Od. *β* 47 *τὸ μὲν πατέρ' ἐσθλὸν ἀπώλεσα, ὅς ποτ' ἐν ὑμῖν*
τοίσιν βασίλευε, πατὴρ δ' ὡς ἤπιος ἦεν

(sedent in circulo *γέροντες*, plebejorum hominum latiore circuitu *stante corona*) *unum est, quod* optimum patrem amisi, qui olim in eodem hoc vestro illustrissimo consessu solebat iura dare *his ipsis bonis viris, qui ecce circumstant in conspectu meo*; plane Ciceronianum est exordium.

β 165 — *οὐ γὰρ Ὀδυσσεὺς*
δηρὸν ἀπάνευθε φίλων τῶν ἔσσεται· ἀλλά ποτ' ἤδη
ἐγγὺς ἐὼν τοῖσι φόνον καὶ κῆρα φυτεύει

non enim diu etiamdum credo afuturum esse Ulixem; imo prope iam intellego illum adesse caedem meditantem et perniciem *horum hominum, quos iam manu vobis* indico, *horum omnium*, caett.

Audaciae erat maximae *regum filios* sic ignominiose per *τοῖσι* formam indicare. Hoc enim modo non indicabantur nisi 1° *mortuae res* 2° *homines plebeji* a *rege* aut *principe* 3° homines *quilibet*, si cum contemptu fieret sermo. — Vati autem, quippe cui a Deo ipso singula, quae ore proferret, putarentur in pectus demitti vocabula, liberius nimirum caeteris dicendi erat veniae nonnihil.

---

huius declinationis conduplicatae *δῖ, τόνιν, τφῖ, τοῖιος* caett. *nulla alia* forma servata sit nisi *Dativus Pluralis.*

Ad haec quod respondeam primum *hoc*, quod in *σφε-* pronomine prorsus eadem conspicitur Dat. Pl. casūs supravivacītas *σφεισῖες, σφεάσῖς, σφανίων* non adsunt, adbst *σφίσι* ex *σφ' ἰσί*.

Deinde multum inest in hoc queque quod totius declinationis pron. *δῖ* forma *τοίσισι* unica est, cuius *ultima syllaba par sit paenultimae*. Huic autem rei vel maxime acceptam refert supraĕxtantiam suam. Quum coeterae formae *τόνιν, τφῖ* non iam intellegerentur, *lucidior* caeterīs uidebatur forma *τοισῖσῖ*, quippe quae simplicem formam *τοῖσι* alterīus syllabae iteratiōne uideretur *ἐμφασίζειν*. Pōne apud nos olim suffixum *-ze* exstitisse (ex *sie* natum) probabile esset eiusmodi formarum *datzĕ*, *diese* caett. *dezese* formam prae caeteris aetatem fuisse laturam.

Od. K 268 ἀλλὰ ξὺν τοίσῖσι θᾶσσον φεύγωμεν

censeo fugiamus cum *his*, *qui nunc adsunt*, hominibus. Satis erat *hoc* quidem tempore *oculis* indicare viros, non opus erat *digito* — Multo minus *emphaseos* habet hoc quam praecedentibus locis indicatio. Fugiendum censet cum iis, *qui tunc forte aderant*, non exspectatis aliis.

•Od. ν 258 — νῦν δ' εἰλήλουθα καὶ αὐτὸς χρήμασι σὺν τοίσῖσι — Luculentum exemplum *cum his*, *quae iuxta en ecce vides posita.* Ex voce τοσαῦτα apparet uno gestu totum illi pretiosarum mercium acervum monstrasse Ulixem. Concedetur mihi in hac quidem conditione quemlibet hominem manu ac digito facturum fuisse signum.

Od. Φ 93 οὐ γάρ τις μέτα τοῖος ἀνὴρ ἐν τοίσῖσι πᾶσιν,
οἷος 'Οδυσσεὺς ἔην.

τοισῖσῖ significat nonnisi hoc (in) *his*, *qui adsumus*, *omnibus*; *oculis* solis signum fit, *digito* nil opus. Notandum est discrimen cum β 165 ubi τοίσῖσι — πάντεσσι legitur. Illic enim multi adsunt *praeter* procos *alii* (Κέκλυτε μοι, 'Ιθακήσιοι ... μνηστῆρσιν δὲ μάλιστα πιφαυσκόμενος).

3° *Denique erroris originem eius coniectura non aperit*; *cur enim formae insolitae τοίσισι alia substituta esset*, *quae nihilo minus esset insolita!*

Liceat mihi ad haec prae caeteris v^{m} d^{m} v. L. ἀντερωτᾶν: „Num tu ipse, qui τοίσι(ν)δε postulas reponi, num tu ipse vel levissimam nobis indicas causam, qua probari possit notas pariter ac vulgatas formas τοισίδε et τοισίνδε *mutatas* esse in eas, quae a sermone tam vulgari Attico quam antiquo Homerico *perinde* abhorreant?" — Attamen τοίσδε(σ)σι invenitur *sex* locis Homericis; qui igitur, oro te, factum, ut *sex* in locis plane diversis ita sit *constanter* ac *congruenter* ineptitum ut Terentianam illam *cum ratione insaniam* nullo paene luculentiore illustrare possis exemplo? — Jam tamen ego ad tuam sane quaestionem nil detrecto respondēre. — τοίσισι erat vocabulum pronomen 'ι- ignoranti plane tenebricosum ac desperatum. — τοίσδεσσι contra eiusmodi vocabulum, qualibus *omnium maxime* delectari solent deterioris farinae grammatici. — Est enim forma satis „Homerica" (*insolitam* puta atque „*doctam*") quae *intellectu* sit eadem (*crassis* praesertim ingeniis) eximie „facilis", quippe quae

cum puerorum nostrorum „Latine" inter se loquentium barbarissimis vocibus (*ikkum hebbum* ... caett.) ad unguem conveniat. Ex formis, opinor, Homericis *πόδεσσι* pro *ποσί*, *χείρεσσι* pro *χερσί* caett. grammatici illi deduxerant sibi legulam quandam grammaticam hunc in modum: *Dat. Plur. habet apud Homerum formam una syllaba longiorem in -εσσι desinentem.* — Iam finge mihi tali regula instructum grammaticum incidere in formam nostram *τοίσισι*, in cuius posteriore parte defixus haereat miser. Nonne admodum probabile est eiusmodi hominem *emendaturum* esse locum ac de suo *τοίσδεσσι* pulcellam formulam „Homericam" suppositurum?

Supersunt iam pauca dicenda de *Larisaea inscriptione.* Quum opellum meum chartae mandabatur, nondum mihi erat inscriptio illa cognita. Nunc vero non possum non pro causa mea sinceras v.° d.° v. L. referre gratias, quod, mihi peropportune, formas illas hic allegarit. Mire enim confirmant ea, quae de conduplicato pronomine *το* + *ι* iam dudum mihi videbar perspicere. *τοίνεος* forma, nisi fallor, nata est ex *τοῖ ἑός* (i. e. *τεῖο* + *ἑος* aut *ἰός*) (cf. *ἐστὶ(ν) αὐτῷ*; *δεσποι̯νᾰ* pro ... *πο(τ)ι̯* + *jᾰ̆*; *τῐνός*, *τῐνί* caett. pro *τιj-ός*, *τίj-ί* caett.; *τῐ́νω* Vb. pro *τίj-ω*; caett.)[1] *τουννέουν* autem (*ν* duplicatum neglegendum, quippe quod post *productam* nullum omnino efficiat *in loquendo* discrimen) ad eandem normam intellexerim Gen. Pl. conduplicatum ex *των* + *ἰών*.

οὐ autem illud (ut in *ἄνθρουπος*) caett. cave *ou* pronunties aut (Holl.) *oe.* Est enim nihil aliud nisi *o* in Francico verbo *éclore* paullo productius (*òò*) Dialectus enim Larisaea passim substituit *semiproductas* vocales *ει͡* et *ου͡* (*èè* et *òò*) *plane productis* *ή* et *ω*. Exprimit enim in lingua Graeca utrumque signum, *ει* et *ου*, *duos* sonos prorsus inter se discrepantes. *Diphthongus* *ου̯* invenitur in *οὔ̯τος*, *τοίου̯τος*, *βου̯ς* caett., *diphthongus* *ει̯* in *γράφει̯ς*, *εἰ̯*, *κεί̯ρει̯*, *'όρει̯νος* caett. — *Vocalis* *ου* inest in *ἵππου*, *δίδους* caett., *vocalis* *ει* in *ἐπόλει*, *τίθεις*, *ἔκειρε* (Aor.) — Notabile discrimen sane est *notionis*, quippe quod *τοῦτον* significat apud

---

1) In his formis elocutio literae *ν* a vulgari eiusdem literae sono nonnihil discrepat. Est enim multo magis *j* quam *n*, cui levissimus tantum *sonus nasalis* praepositus est (*ⁿj*).

Larisaeos το + ι, *non* autem τόνδε — *Antiquissima* pronominis ἱ notio fuit ea, quam apud *Latinos* servavit incolumem, nempe **is** (qui). Videtur in hac re Larisaeorum idioma ad Latinorum prope accessisse. Atqui το- + ι- idem significare quod τουτο i. e το- + (ἀ)υτο- nihil mirum, quoniam posteriora amborum elementa **is** et αὐτός, in Romanorum puta atque Atheniensium idiomatis, (*eum* = αὐτόν caett.) eandem habuisse constat notionem.

Scripsi Vadae
m. Jan. MDCCCXCIII.

J. M. Hoogvliet.

BIBLIOGRAPHIE. I.

EIN HOLLÄNDISCHER HELLENIST.

A. Pierson, Geestelijke voorouders. Studiën over onze beschaving. II. Hellas. Haarlem, H. D. Tjeenk Willink 1891—93. 2 Thle. 8°.

Als eine seiner letzten und besten Arbeiten hat A. Pierson, Professor an der Universität von Amsterdam, uns jetzt seine „Geestelijke Voorouders" gegeben, eine Reihe von Studien über die gesammte ältere Kultur [1]). Der erste Theil handelt über Israel, der zweite Theil, jetzt in 2 Bänden, über Hellas, und über diesen Theil wünsche ich etwas ausführlicher zu sprechen. Pierson ist ja ein universeller Mann, einer der wenigen Gelehrten welche den Künstler und den Gelehrten in einer und der nämlichen Person zu vereinigen wissen, dabei einer unserer populärsten Schrifsteller und Dichter. Auch ist er als Professor, als akademischer Dozent, unübertroffen. Er weiss die schöne Form zu finden für jeden interessanten Inhalt, von ihm kann man ohne Zweifel sagen: Homo sum, humani nihil a me alienum puto. Sein letztes Werk in holländischer Sprache zeigt ihn als den Hellenisten, welcher Hellas' geistige Bedeutung vollständig zu schätzen weiss. Schon die Inhaltsangabe zeigt uns den Reichthum seiner Arbeit: Nach einer kurzen Einleitung wird im I[en] Theile Folgendes behandelt:

Das Epos. Ursprung der Ilias und Odyssee. Die Composition der Ilias. Die allgemeine Stimmung der beiden Epen, besonders der Achilleïs. Die Kraft der epischen Dichtung. Moral. Die Phaeaciër. Die Composition der Odyssee. Ulysses' Charakter in beiden Gedichten. Seine Strafeübung. Der Verband

1) Vgl. A. Pierson, De Realismo et Nominalismo, Diss. 1854; Geschiedenis v. h. Katholicisme, 4 Thle, 1865—72; Studiën over Joh. Kalvijn, 3 Thle, 1881—92; Verisimilia (mit Naber), 1861; viele Art. in der Zeitschrift De Gids 1857—92, u. s. w. u. s. w. Eine ausführliche Bibliographie hoffe ich später geben zu können.

zwischen der Stimmung im Epos und Ulysses' Charakter. Helena. Diomedes. Die Darstellung der Götter im Epos in Bezug auf die menschliche Selbständigkeit. Homerische Mythologie. Der epische Zeus. Zusammenhang zwischen der Zeus- und der Athena-Religion und der epischen Auffassung [1]).

Die Historiographie. Der historische Charakter der Hellenischen Litteratur. Darstellung dieses Charakters durch Pindar. Herodotus. Entstehen der Historiographie, auch durch die Persönlichkeit Herodots, in Vergleich mit Pindar, erklärt. Eintheilung und Inhalt von Herodots Arbeit. Charakter seiner Einleitung. Das Ironische in Herodot. Seine Erzählung von Croesus. Das Hellenische Selbstgefühl bei Herodot, und wie er es zeigt. Seine Schilderung des Periander'schen Kreises. Die Scythischen Nomaden. Die Geschichte des Perserkrieges. Seine Charakteristik des Xerxes. Seine Betrachtung über Athen's Stelle im Persischen Kriege, in Verband mit der Einführung der athenischen Demokratie. — Thucydides. Sein philosophischer Standpunkt, und dessen Einfluss auf seine Geschichtschreibung. Seine Auffassung von Athen's Geschichte und Charakter. Seine Betrachtungen ändern sich nach Perikles' Tode. Sein Bild des Perikles. Sein Bild der Demokratie. Der Streit um Pylos. Die Absicht des Brasidas, der Friede des Nikias, und Thucydides' ungünstiges Urtheil über den Krieg. Der Zug gegen Sicilien. Sein Bild des Alkibiades. Athen nach dem Fall von Syracus. Thucydides' Urtheil über Antiphon. Mangel an ethischen Gesichtspunkten bei Thucydides. — Xenophon. In wie weit repräsentirt Xenophon den Geist Athens? Xen. verglichen mit Thucydides. Seine Cyropaedie. Seine Anabasis. Seine Memorabilien. Was die Hellenische Historiographie giebt und nicht giebt. Ihre Ergänzung durch die Attischen Redner.

Das Drama. — Einleitung. Aeschylus. Die Sieben gegen Theben. Die Perser. Die Orestie. Der Prometheus [2]). — Sopho-

1) War die Orthographie der Gr. Eigennamen betrifft, so folgt A. Pierson den von Prof. H. v. Herwerden in der Vorrede zu seiner Antigone-Uebersetzung gegebenen Regeln. Das letzte Wort über diese schwierige Frage scheint mir jedoch noch nicht gesprochen zu sein.

2) Man merke sich, dass die Supplices (Hiketides) in dieser Liste nicht erscheinen. Der Text dieses Drama's ist übrigens sehr verdorben, vgl. Bernhardy, Gr. Lit. II 778 ff.

cles. Ajax. Elektra. Antigone. Philoktetes. Trachinische Frauen. König Oedipus. Oedipus Coloneus. — Euripides. Einleitung. Alkestis. Medea. Hippolytus. Bacchae. Helena. Iphigenia in Aulis. Trojanerinnen. Elektra. Orestes. Schlussbetrachtung. — Aristophanes und Thucydides. Sein Publikum und seine Popularität. Die Sinnlichkeit in Aristophanes. Sein Conservatismus. Wie er das ältere Athen gesehen hat. Athen in seinem Zeitalter. Was Aristophanes nicht gesehen hat. In welchem Lichte er selbst betrachtet werden will. Die Einseitigkeit aller Komödie. Die Conservativen in Athen werden Reactionäre. Der Charakter seiner Kunst. Ihre polemische Seite. Ihre Plastik. Aristophanes' Komödien sind Räthsel. Seine unsichere Topographie. Seine Chöre. Das Zweideutige in seiner Kunst und in seinem Geiste. Sein Irrthum in Bezug auf Sokrates. Der bleibende Gegensatz zwischen Sokrates und Aristophanes.

Der Inhalt des 2en Theiles ist folgender:

1. *Philosophie.* — Der philosophische Sinn und dessen Abnahme. Was die Gr. Philosophie lehrt. Griech. Naturphilosophie. Thales. Anaximander. Diogenes von Apollonia. Pythagoras. Berührung mit dem Volksglauben. Xenophanes. Parmenides. Heraklit von Ephesus. Empedokles und Leucippus. Demokrit. Anaxagoras. Sokrates und die Sophistik. — Allgemeine Betrachtungen über Plato. Gruppirung der Dialoge. Euthyphron. Kriton. Menexenus. Alcibiades. Charmides. Laches. Protagoras. Hippias. Phädrus. Apologia. Theätetus. Kratylus. Der Sophist und Parmenides. Philebus und Menon. Die dogmatischen Dialoge als Quelle für das Studium Plato's. Phaedon, Timaeus, Gorgias, Symposium. Die Republik. Die Leges. — Aristoteles und die weltgeschichtliche Bedeutung seiner Philosophie. Sein Idealismus in Bezug auf Plato. Sein Studium der sinnlichen Welt. Seine Grundbetrachtung der Natur. Aristoteles und Darwin. Arist. und der Materialismus. Arist. und der Probabilismus. Seine künstlerische Weltbetrachtung und deren Axiomen. Seine Polemik gegen den Scepticismus. Seine Causalitätslehre. Sein Monismus. Seine Psychologie. Seine Politik. Seine Ethika.

2. *Die Kunst.* — Die Antike Kunst in Hellenischem und im

heutigen Sinne. Die geringe Stelle, welche die Gr. Kunst in der klassischen Litteratur behauptet. Ihre Behandlung bei Herodot, Xenophon und Thucydides, bei Plato und Aristoteles. Orientalischer Ursprung der Gr. Kunst und bleibender Orientalischer Einfluss. Die Mycenische Kultur in ihrem doppelten Charakter. Die Mycenische Kultur und Homer. Die Wirkung der Dorier und ihre Folgen. Athenischer Geschmack vor dem 8en Jahrhundert. Die Dipylonvasen. Beziehungen zum Osten und Aegypten. Wie die Beispiele des Orients wirken. Wie die Hellenische Originalität ihren Ursprung nimmt. Die Bedeutung der Vasen. Entstehen der Sculptur, ihr doppelter Zweck. Die früheste ionische Schule. Die Nike von Delos. Naukratis. Rückwirkung von Ionien auf Phoenicien. Sculptur im eigentlichen Hellas des 6en Jahrh. Alte Giebelfelder von Athen. Dipoinos und Skyllis. Der Einfluss von Delphi. Argos und Selinus. Resultat mit Beziehung auf das 6e Jahrh. Alxenor von Naxos. Kunst in Lycien. Kunst auf Aegina. Frauenbilder auf der Akropolis Athen's. Die späteren Attischen Grabmonumente. Aüsserliche Ursachen der Kunstblüthe. Grosse Unsicherkeit in der innerlichen Entwicklungsgeschichte. Die Giebelfelder des Zeustempels von Olympia. Phidias. Das Entstehen der Dorischen Ordnung. Ihr Grundprinzip. Orientalischer Einfluss. Die Tünche und die Beschilderung. Uebergang zum Marmor. Würdigung der Dorik. Ionisch und Dorisch. Charakteristika des Dorischen Tempels. Der Ionische Stil. Der Parthenon. Die Metopen. Der Fries. Die Giebelfelder. Die Göttin. Olympia. Die Vorbilder des Olympischen Zeus. Die ethische Läuterung des Zeusdienstes. Der Zeus von Phidias. Die Bedeutung des Phidias. Die zwei Schulen der Sculptur. Hauptcharakter der Attischen Schule. Praxiteles' Aphrodite. Lysippus' Herakles. Statuetten von Tanagra und anderen Städten. Die Griechische Malerei. Polygnotus. Pausanias über die Lesche. Was aus seiner Beschreibung zu folgern ist. Anschauliche Gruppirung. Würdigung der centralen Gruppe. Polygnotus und Phidias. Die Malerei in den Zeiten nach Polygnotus. Allgemeine Schlussbetrachtung.

Es ist ein erfreuliches Zeichen dass man seit einiger Zeit

auch im kleinen Holland anfängt, der Hellenischen Kunst tieferes Studium zu widmen, und die mit ihr eng verbundene Archäologie nicht zu vernachlässigen. Das grosse Philologenland Deutschland hat schon seit Winckelmann und Göthe ein so erhebendes Beispiel gegeben. Und nicht weniger wird die Archäologie in Frankreich, England, Amerika, u. s. w. mit Erfolg betrieben. Der leider verstorbene C. Vosmaer (vgl. Hellas I), der Freund des berühmten Holländischen Malers Alma Tadema in England, ging in Holland voran. Ueber seine Arbeiten ein anderes Mal. Neben Herrn Prof. A. Pierson in Amsterdam sind es besonders zwei Männer, welche auf diesem in den Niederlanden sehr vernachlässigten Gebiete genannt zu werden verdienen, näml. Herr A. E. J. Holwerda in Leiden, welcher über Cyprus geschrieben hat, und auf dessen Artikel in den Zeitschriften „De Gids" und „Mnemosyne" wir verweisen, und der jugendliche Professor an der Kgl. Kunstakademie in Amsterdam, Herr J. Six, (der Sohn des bekannten Numismatikers, Archäologen und Gemäldesammlung-Besitzers Herrn J. Six in Amsterdam) welcher nicht nur über die Gorgo (Dissertation) sondern auch später über Griech. Kunst im allgemeinen sehr interessante Monographieen veröffentlicht hat [1]). Ihnen reiht sich der ältere A. Pierson (früher Professor in Heidelberg) würdig an, und wir werden im nächsten Artikel versuchen, den Werth seiner umfassenden und hübsch stilirten Arbeit zu kennzeichnen. *(Wird fortgesetzt)*.

---

1) Vgl. A. E. J. Holwerda, Die alten Kyprier in Kunst und Cultus. Studien. Mit lithograph. Abbildungen, u. s. w. Leiden, 1885. gr. 8°. J. Six, Dissertatio de Gorgone. Amst. 1885. 4°. Cum tab., J. Six, Openbare les bij den aanvang zijner lessen als hoogleeraar aan de Rijks Akad. v. Beeld. Kunsten. Amst. 1890. 8°., J. Six, Die Eriphyle des Polygnot, und: Der Agyieus des Mys, in Mitth. des K. Deutschen Archaeol. Instituts, Bd. XIX, Athen 1894.

BIBLIOGRAPHIE. II.

REDE Kaiser Wilhelms zur Eröffnung der Schulkonferenz, nebst der Ansprache des Ministers von Gossler. Aus dem Reichs- und Staatsanzeiger mit Genehmigung abgedruckt. Berlin, Carl Heymanns Verlag 1890. 8°. 12 S.

S. 7: Wir müssen als Grundlage für das Gymnasium das Deutsche nehmen, wir sollen nationale junge Deutsche erziehen und nicht junge Griechen und Römer. Wir müssen von der Basis abgehen, die Jahrhunderte lang bestanden hat, von der alten klösterlichen Erziehung des Mittelalters, wo das Lateinische massgebend war und ein Bischen Griechisch dazu. Das ist nicht mehr massgebend, wir müssen das Deutsche zur Basis machen. Der deutsche Aufsatz muss der Mittelpunkt sein, um den sich Alles dreht...... Weg mit dem lateinischen Aufsatz, er stört uns, und wir verlieren unsere Zeit für das Deutsche darüber.

S. 6: Es ist weniger Nachdruck auf das Können wie auf das Kennen gelegt worden; das zeigt sich auch bei den Anforderungen, die in den Examen gestellt werden. Es wird von dem Grundsatz ausgegangen, dass der Schüler vor allen Dingen soviel wie möglich wissen müsse; ob das für das Leben passt oder nicht, ist Nebensache.

VOGELREUTER (O.), Gymnasiallehrer in Stettin, Geschichte des griech. Unterrichts in deutschen Schulen seit der Reformation. Hannover, Verlag von C. Meyer (Gustav Prior), 1891. 8°. 67 S.

Einleitung. I. Zustand der Schulen und des Unterrichts kurz vor der Reformation. II. Der griech. Unterricht im Zeitalter der Reformation (16. Jahrh.). Ueberblick. Luther. Melanchthon. Johannes Bugenhagen. Schuldordnungen des 16 Jahrh. V. Trotzendorf, M. Neander, H. Wolf und andere Pädagogen. Joh. Sturm,

Die Schuleinrichtungen der Jesuiten. III. Der griech. Unterricht seit dem 30jähr. Kriege bis aus F. A. Wolf. (17. und 18. Jahrh.). Einfluss des 30jähr. Krieges. Die von W. Ratich und J. Amos Comenius vertretene neue Richtung im Unterrichtswesen. Der Pietismus und A. H. Francke. Reformierende Männer und Philologen des 18. Jahrh. Die Rousseauschen Prinzipien in Deutschland. F. A. Wolf. IV. Die humanist. Gelehrtenschulen seit F. A. Wolf. A. Die humanist. Schulen der neueren Zeit (1e Hälfte des 19. Jahrh.) Meister der Altertumswissenschaft nach Wolf. Humanismus und Realismus. Fragmentarisches über Erziehungsideale unserer Dichter und Philosophen (Jean Paul, Herder, Goethe, Schleiermacher, Herbart). B. Das humanist. Gymnasium der Gegenwart. Aufgabe und Ziel des heutigen Gymnasiums.

BAHNSCH (FR.), Prof. am Kgl. Gymnasium zu Danzig, Der Streit um den griechischen Sprachunterricht. Danzig, L. Saunier's Buchhandlung, 1893. 8°. 65 S.

1. „Der griech. Sprachunterricht kann heute nicht mehr (oder noch viel weniger als früher) sein Ziel erreichen, die Schüler sprachlich soweit auszurüsten, dass sie fähig sind, die griech. Schriftsteller in der Ursprache mit einiger Sicherheit und Selbständigkeit zu lesen.

2. Die auf der Schule erworbenen Sprachkenntnisse im Griechischen verflüchtigen sich sehr schnell, weil später meistentheils die Gelegenheit fehlt, sie aufzufrischen und neu zu befestigen; sie sind notwendig nur für theologische und philologisch-historische Studien, sonst aber wohl ein Schmuck, aber kein unentbehrliches Element wissenschaftlicher Bildung.

3. Die Schüler werden in die griech. Litteratur viel leichter und gründlicher durch gute Uebersetzungen eingeführt.

4. Deshalb ist es vernunftgemäss, den griechisch. Sprachunterricht aus dem obligatorischen Betriebe zurückzuziehn und von der dadurch frei gewordenen Zeit in den oberen Klassen einen Teil (etwa 2 wöch. Stunden) einem neu zu organisierenden Unterricht in der griech. Litteratur zu widmen, der sich auf deutsche Uebersetzungen gründet.

5. Diese einschneidende Massregel würde endlich Raum schaffen für die berechtigten und auf die Dauer unabweislichen Wünsche der Gegenwart; die Aufnahme des Englischen in den obligatorischen Unterricht und einen gründlicheren Betrieb des Deutschen."

~~~~~~~~

GEDEON (MAN. JO.), *Παιδεία καὶ πτωχεία παρ' ἡμῖν κατὰ τοὺς τελευταίους αἰῶνας.* 'Αδείᾳ τοῦ Αὐτοκρατ. 'Υπουργείου τῆς παιδείας, κτλ. ἐν Κων/πόλει, τύπ. Νεολόγου 1893. 8°. 79 σελίδες.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ. — Πρόλογος· σελ. 9. — Τιμαὶ τοῖς διδασκάλοις ἐπὶ Βυζαντινῶν· σελ. 11—16. — Πενία σχολείων καὶ διδασκάλων ἐν γένει· σελ. 17—23. — Ἔκτακτοι πρόσοδοι διδασκάλων· σελ. 23—24. — Πρόσοδοι καὶ δαπάναι σχολείων· σελ. 25—28. — Χορηγίαι τινὲς τοῖς διδασκάλοις· σελ. 28. — 'Ακηδία τοῦ γένους πρὸς αὐτούς· σελ. 29—30. — Ἴχνη κοινῆς Φροντίδος περὶ αὐτῶν· σελ. 31—34. — 'Επίλογος· σελ. 35.

Γράμμα Διονυσίου Γ' περὶ τῆς πατριαρχικῆς 'Ακαδημίας· 39—45.
Γράμμα Καλλινίκου Ε' περὶ τῆς ἐν Σταυροδρομίῳ σχολῆς, 46—54.
Γράμμα Προκοπίου περὶ τῶν ἐν Νεοχωρίῳ δύο σχολῶν· 55—58.
Γράμμα ΝεοΦύτου Ζ' περὶ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Πατριαρχικῆς Μουσικῆς Σχολῆς· 59—65.
Γράμμα Φιλοτιμίας Θεοδοσίου Β' τῷ ρήτορι 'Αλεξάνδρῳ. 66—70.
Τόμος Χρυσάνθου περὶ τῶν μηνιαίων μισθῶν καὶ τῶν χρηματικῶν ἀπολαυῶν τῶν πατριαρχικῶν γραμματέων· 71—75.
Συμπληρωτικὴ μαρτυρία 'Ιωσήπου Μοισιόδακος· 76—78.
'Οδηγίαι ἀναΦερόμεναι εἰς τὰς βιογραΦίας τῶν πατριαρχῶν, ὧν ἐν τῷ βιβλίῳ γίνεται μνεία· σελ. 79.

~~~~~~~~

POLAK (H. J.), Eenige opmerkingen over de onlangs ontdekte fragmenten van Callimachus' Hecale. Overgedr. uit de Versl. en Meded. der Kon. Akad. v. Wetensch. Afd. Lett. 3e Reeks, Deel X. Amsterdam, Joh. Müller 1894. 8°. blz. 124—187.

Naar aanleiding van de volgende uitgave: Aus der Hekale

des Kallimachos, Neue Bruchstücke, herausg. von Theod. Gomperz. Wien 1893. De opmerkingen van Polak zijn hier en daar niet onaardig. Wij hopen dat deze heer, vroeger conrector aan het gymnasium te Rotterdam, en onlangs benoemd tot hoogleeraar in de Grieksche taal- en letterkunde te Groningen, (waarmede de richting van Cobet thans aan alle vier universiteiten van Nederland voor goed heeft gezegevierd) de pogingen der Philhelleensche Vereeniging zal gaan steunen om aan het zeer bedreigde onderwijs in het Grieksch, zoowel aande Universiteiten als aan de Gymnasia, nieuw leven in te blazen. Dit kan op den duur alleen door het Grieksch als levende taal te gaan beoefenen, en naast de taal en de taalstudie veel meer dan vroeger ook de letterkunde op den voorgrond te plaatsen, benevens de niet minder belangrijke Grieksche kunst. Het verbeteren van de teksten der klassieken kan gerust aan enkele geniale critici, zooals Cobet was, worden overgelaten.

POLITIS (N. G.), *Δημώδεις κοσμογονικοὶ μῦθοι· Ἐρνέστῳ Κουρτίῳ ἐπὶ τῇ 80ῃ γενεθλίῳ τῇ 2 Σεπτεμβρίου ἔ. ν.* Ἀθήνησιν 1894. 8°. 51 *σ.*

Σχέσις τῶν θεολογικῶν κοσμογονικῶν συστημάτων πρὸς τὰς δημώδεις δοξασίας, Νεοελληνικαὶ παραδόσεις περὶ βιαίου χωρισμοῦ τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς· Ὅμοιαι πολυνησιακαὶ καὶ ἀφρικανικαί. Μῦθοι καὶ δοξασίαι περὶ ἑνώσεως ἐν ἀρχῇ καὶ χωρισμοῦ τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς παρὰ τοῖς Σίναις, τοῖς Ἰνδοῖς, τοῖς Βαβυλωνίοις, τοῖς Φοίνιξι, τοῖς Ἑβραίοις καὶ τοῖς ἀρχαίοις Αἰγυπτίοις. — Ὅμοιαι δοξασίαι τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, Παρ' Εὐριπίδῃ. Ὁ μῦθος περὶ Ἑλικῶνος καὶ Πηγάσου. Ὁ μῦθος περὶ τοῦ Ἄτλαντος. Ὁ ἀκρωτηριασμὸς τοῦ Οὐρανοῦ κατὰ τὸν Ἡσίοδον. — Συνταύτισις τοῦ θεοῦ καὶ τοῦ οὐρανοῦ. Βόες ἐν τοῖς κοσμογονικοῖς μύθοις. Αἱ ὕβρεις τῶν ἀνθρώπων αἰτία τῆς ἀνυψώσεως τοῦ οὐρανοῦ. Ὅρια τῆς θαλάσσης. Καταποντισμὸς τῆς γῆς. Ὄφις καὶ σαύρα. Μῦθοι περὶ δημιουργίας τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῶν ζῴων.

UHLENBECK (C. C.), Handboek der Indische klankleer, in vergelijking met die der Indogermaansche stamtaal, ten gebruike van studenten in de Nederl. en de klassieke letteren. Leiden, Blankenberg en C°., 1894. 8°. 101 blz.

Nach einem Vorwort und einer Einleitung, in welcher der Indogermanische Sprachstamm, die Arische Gruppe, das Indische, und die Laute und Buchstabenzeichen besprochen werden, behandelt der Verf., Professor des Sanskrit und des vgl. Sprachstudiums an der Universität von Amsterdam, seinen Stoff auf folgende Weise: I. Het vocalisme. De vertegenwoordiging der Indogermaansche vocalen in het Sanskrit. De verhouding der Indische vocalen tot de Indogermaansche. II. Het consonantisme. De vertegenwoordiging der Indogerm. consonanten in het Sanskrit. Halfvocalen, Nasalen, Liquidae, Explosivae, Labialen, Dentalen, Velaren en middelste gutturalen., Palatalen, Spiranten. — De verhouding der Indische consonanten tot de Indogermaansche. Halfvocalen, Nasalen, Liquidae, Explosivae, Labialen, Dentalen, Lingualen, Gutturalen, Palatale affricaten, Spiranten. III. De sandhi. IV. Het accent.

Es wirkt erfreuend zu sehen, wie jetzt auch in Holland die besonders in Deutschland ausgebildeten junggrammatischen Theorien durch Uhlenbeck, einen Schüler Kern's in Leiden, ihren Einzug halten. Man muss hierbei die Mässigung des Verf. anerkennen.

Die Indische Lautlehre ist ja hochwichtig auch in Bezug auf das Griechische, und so begrüssen wir freudig diese neue Arbeit.

Leider kann ich hier nur eine kurze Besprechung geben dieser Indischen Lautlehre, welche auch für das speziell griechische Sprachgebiet vielseitiges Interesse bietet. Wegen Mangels an Raum darf ich hier nur flüchtig einige merkwürdige Stellen, sowie einige Kleinigkeiten verzeichnen. Verf. nennt es vollkommen unbekannt, wie im Indogermanischen e mit o, ē und ā mit ō ursprünglich gewechselt habe (mit Kretschmer, K. Z. XXXI 366 gegen G. Meyer, K. Z. XXIV 227). Verf. acceptirt nicht die Theorie der langen sonanten liquidae, sondern nimmt an dass die Ursprache die Verbindungen er, el, sowohl heteroals tautosyllabisch, besessen habe (vgl. Vercoullie, Taalkunde § 28). Seine Theorie darüber vgl. man S. 22. — Die Bedeutung des Litauischen wird stets ge-

hörig von ihm hervorgehoben, so beispielshalber bei lit. szimtas, skr. çatám, gr. ἑ-κατόν, lat. centum, got. hund (indg. * k̑m̥tó-m), S. 25, bei lit. devyni, vgl. mit skr. náva, gr. ἐννέα, lat. novem, got. niun (indg. * néu̯n̥), S. 26 und dgl. — Verf. hat auch eine eigene Theorie über indg. l, da er annimmt dass in der epischen und klassischen Sprache indg. l lautgesetzlich geblieben ist, und dass die Formen mit r aus anderen, enge verwandten Dialekten herübergenommen worden sind (S. 46). — Merkwürdig ist auch die Stelle über die Prothese, welche ich wiederhole: indg. * bhrú-s * ǝbhrú-s, skr. bhrú-ṣ, brauw, gr. ὀφρῦς aus * ἀφρῦς nach der von Schmidt gefundenen Regel, K. Z. XXXII 376, vgl. ὄρνυμι = skr. r̥ṇómi, στόρνυμι = skr. str̥ṇómi, alth. brāwa. Bedeutend ist die altsl. Form obrŭvĭ neben brŭvĭ, da dieselbe beweist dass o in ὀφρῦς nicht prothetisch ist; im Slav. fiel ǝ mit o und a in o zusammen, sodass wir auch hier von * ǝbhrú ausgehen können (S. 52). — Neben den Palatalen, und der Gutturalreihe, welche man die Velaren nennt, nimmt Verf. mit Bezzenberger (B. B. XVI 234) an, dass wir noch eine dritte Gutturalreihe zu statuiren haben, welche er die mittlere Reihe (middelste) nennt. Vgl. darüber und über das sogenannte Palatalgesetz S. 56—57. — Was die Accentlehre betrifft, so erlaube ich mir einige Bemerkungen. Auch nach dem ausführlichen und eifrigen Art. Bolland's in der Hellas V. 3 ist für mich wenigstens noch sehr viel Undeutliches und Unsicheres übrig geblieben, und da überhaupt, wie es scheint, der in der Sprache so wichtige Accent und seine Erscheinungen oft vernachlässigt worden sind, im Griechischen sowohl wie in den übrigen indogerm. Sprachen, ist hier noch viel Raum übrig für spezielle Untersuchungen. Verf. vermuthet, dass am Ende der Indog. Periode der Accent weniger stark exspiratorisch geworden sei (?). Meistentheils wird angenommen, fährt er fort, dass vor der Trennung ein musikalischer Accent (?) herrschte, und dieser noch im Vedischen und Altgriech. erhalten ist [1]). Seit den Untersuchungen von Bezzenberger, Hanssen und Hirt, ist es unzweifelhaft

1) Vgl. E. Sievers, Phonetik bei H. Paul's Grundriss der Germ. Philologie, I S. 284—287. Auf verschiedene Behauptungen Bolland's, welchen ich keineswegs beistimme (Hellas V 3, S. 200, S. 246, S. 249—250) komme ich später zurück. In seinem Art. ist jedoch viel interessanter Stof angehauft, und hier, wie überall, kann man sagen: Du choc des opinions jaillit la vérité. H. C. M.

dass die Ursprache eine Accentvarietät besass, welche im Griech. Circumflex, im geschliffenen Accent des Litauischen, und im zweisilbigen Charakter einiger langen Vokale des Vedischen fortlebt. Den Charakter dieses Indogerm. Circumflexes zu bestimmen, ist jedoch kaum möglich" (S. 99). Wie man sieht, ist hier noch fast Alles Vermuthung, und giebt es keine sehr festen Resultate. Lobenswerth scheint es mir dass Verf. höchst vorsichtig redet, sich hier meistens auf Verweisung nach der Litteratur beschränkt, und das Unsichere vorläufig unsicher lässt. Er wagt es nicht zu entscheiden, ob man annehmen dürfe dass wir im Vedischen (Hirt, Indg. Forsch. I. 4) nicht Zweisilbigkeit, sondern geschliffenen Accent zu erkennen haben. Sicher nennt er es nur dass diese Vedische Erscheinung in historischem Zusammenhang stehe mit dem Griech. Circumflex und dem Litauischen geschliffenen Accente (S. 100—101). — Dass oft die nämlichen Beispiele wiederholt werden, wirkt etwas ermüdend, man vgl. S. 59, S. 75—76, u. passim. Der Druck der griech. Buchstaben ist leider oft undeutlich. An dieser Stelle muss ich mich auf diese wenige Bemerkungen beschränken.

KASSAI (Dr. GUSZTÁV), *Πλατωνικὰ Ζητήματα. Συνέχεια καὶ τέλος.*
A. Budapesti V. Kerületi Kir. Kath. Fögymnasium Értesítöje, etc. Budapest 1894. 4°.

'Η *διατριβὴ αὕτη εἶναι ἡ συνέχεια καὶ τὸ τέλος τῆς ἤδη πρότερον ὑφ' ἡμῶν μνημονευθείσης διατριβῆς τοῦ ἐν Οὐγγαρίᾳ καθηγητοῦ* Κασσάϊ. 'Η *βιβλιοκρισία μου μετεφράσθη οὐγγαριστὶ ὑπὸ τοῦ ἰδίου καὶ ἐδημοσιεύθη ἐν τῷ οὐγγαρ. γραφέντι περιοδικῷ* Egyetemes Philologiai Közlöny, *τοῦ* 'Ιανουαρίου 1894, *ἐν* Βουδαπέστῃ *ἐκδιδομένῳ.* 'Η *δὲ συνέχεια αὕτη, περὶ ἧς τώρα γράφομεν, πραγματεύεται περὶ τοῦ* Πρωταγόρου, *τοῦ* Εὐθυδήμου, *καὶ ἄλλων πολλῶν διαλόγων.* 'Ολίγοι *μόνον διάλογοι (ἀποφαίνεται ὁ κ.* Κασσάϊ) *φέρουσι τὸν τῆς γνησιότητος τύπον, δηλ.* Πολιτεία, Νόμοι, Τίμαιος, *καθ' ὅμοιον τρόπον δὲ* Φαίδων, Συμπόσιον, Μένων, Γοργίας, 'Ιππίας *ὁ μείζων,* Φαῖδρος, Θεαίτητος, Φίληβος. Διαπορεῖται *τρόπον τινὰ περὶ* Σοφιστοῦ, Πολιτικοῦ, 'Απολογίας. 'Η *δὲ πιθανότης ἀποφαίνεται* (sic) *ὑπὲρ* Πρωταγόρου, Λάχητος, Χαρμίδου, Εὐθυδήμου.

Δὲν δυνάμεθα (ἐπιλέγει) νὰ προβῶμεν ἢ μέχρι τοσούτου, ὥστε ὑποδεικνύομεν ἐκείνους τοὺς διαλόγους, οἵτινες εἶν' ἀμφισβητήσιμοι ἔτι καὶ νῦν, ἐπισημαίνοντες ἅμα τὰς πιθανωτάτας καὶ εἰς τὴν τοῦ δυσκόλου τούτου ζητήματος λύσιν ὠφελιμωτάτας ἐπόψεις. — Ἡμεῖς δὲ δὲν τολμῶμεν οὔτε νὰ ἐπιδοκιμάσωμεν οὔτε νὰ κατακρίνωμεν ἐνταῦθα τὰ ἀποτελέσματα τοῦ κ. Κασσάι, διότε τοιοῦτο δύσκολον ζήτημα θὰ ἦτον ἄξιον ὁλοκλήρου διατριβῆς. Ἐλπίζομεν ὅτι αὐτὸς ὁ κ. Κασσάϊ θὰ εὕρῃ ἐντὸς μικροῦ τὸν ἀναγκαῖον καιρὸν νὰ γράψῃ καὶ νὰ ἐκδώσῃ τὴν μελέτην του, οὐχὶ εἰς τὸν σχετικῶς ἄγνωστον κατάλογον τοῦ ἐν Βουδαπέστῃ γυμνασίου ἀλλ' εἰς περιοδικόν τι, ἵνα πάντες οἱ ἐν Εὐρώπῃ ἑλληνισταὶ δύνωνται νὰ λάβωσι γνῶσιν τῶν ἰδεῶν του. Χαίρομεν ὑπερφυῶς ὅτι ἐν τῇ πατρίδι τοῦ Τέλφυ καὶ τοσούτων ἄλλων περιφήμων ἑλληνιστῶν δὲν ἀμελεῖται ἡ σπουδὴ τοῦ Πλάτωνος, τοὐναντίον, ὅτι οἱ νεώτεροι ἀρχίζουσι νὰ ἕπωνται τὸ παράδειγμα τῶν κλεινῶν τούτων λογίων, ὧν εἷς καὶ ἦτον ὁ ἐν τῇ Ἑλλάδι V. 1 κτλ. μνημονευθεὶς Στέφανος Σαμπώ (Szabó), ὅστις πρὸ τριῶν ἐτῶν ἀπέθανεν.

Ἡ δὲ γλῶσσα, εἰς ἣν ἔγραψεν ὁ κ. Κασσάϊ, εἶναι ἡ γνησία καθαρεύουσα, ἡ πρὸ πάντων ὑπὸ τῶν ἐν Ἀθήναις πεπαιδευμένων καὶ ὑπὸ τῆς ἐν Τεργέστῃ Νέας Ἡμέρας γραφομένη γλῶσσα. Ὀλίγα μόνον τυπογραφικὰ σφάλματα πρέπει νὰ διορθωθῶσι, δηλ. σελ. 2 Γόργίας γραφ. Γόργίας, σελ. 3 καθ' ἣν δὲν ὁ Πλάτων γραφ. ὄχι ὁ Πλάτων — περὶ τοῦ ψεῦδος γρ. ψεύδους, σελ. 4. θεωρετέα γρ. θεωρητέα, σελ. 5. ῥωμαϊστὶ γρ. λατινιστὶ, θεωρετέα γρ. θεωρητέα, Σιλαειρμαχήρου γρ. Σλεϊερμαχέρου, σελ. 6 πρὸς δ' ἰστίον γρ. πρὸς τούτοις δὲ ἰστέον, κτλ. — Ἀποδεικνύεται τοιουτοτρόπως ὑπὸ τοῦ κ. Κασσάϊ ὅτι ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα εἶναι πολλῷ προτιμητέα τῆς λατινικῆς, διότι εἶναι πλουσιωτέρα καὶ μᾶλλον κατάλληλος πρὸς ἔκφρασιν, πρὸ πάντων δὲ ὅταν πρόκειται περὶ τοιούτου φιλοσοφικοῦ καὶ ἑλληνικωτάτου ζητήματος.

~~~~~~~~~~

TÉLFY (IVÁN), Újgörög munkák ismertetése. Budapest, Kiadja a Magyar tudomángos akadémia, 1894. 8°. 30.

Tartalom: 1. Therianos a stoabeli bölcsészetröl. 2. Ugo Foscolo házáról Zantében. 3. Synodinos Panagiótis költeményei. 4
~~~~~~~~~~

Papadópulos Keramevs székfoglaló beszéde. 5. Typaldos Kozákis a byzanti müvészetröl. 6. Kiadatlan közmondások Nestoridistöl. 7. Byzantios Anastáz munkái. 8. Tzuntas munkája Mykanzeröl. 9. Papadimitrios szövegkritikája Kenyon kiadásához Aristoteles Athén államszervezetéröl. 10. A Metaxas-család története. 11. Papastavros Amália Tempéröl. és a Széplányvára. 12. Heléna koráról Iliakópulos. 13. Könyvészet.

SAMUELSON (JAMES), of the Middle Temple, Barrister-at-law, author of „Roumania, past and present", „Bulgaria, past and present", India, past and present", etc. *Greece; her present condition and recent progress.* With woodcuts of Greek antiquities from original drawings by *W. Heydemann.* London, Sampson Low, Marston & Comp., 1894. 1°. 102 p.

Preface. Introduction. I. The enterprising interviewers. II. M. Pericles. III—IV. Second, third interview with M. Pericles. V. The Central Museum of Antiquities. Its art treasures. Conclusion. Append. I. Tabulated statement showing the present condition of Greece. II. Comparative cost of living in Athens in 1880 and 1893. — Illustrations: Temple of Zeus Olympios. Caryatid from the temple of the Acropolis. Stooping Silenus, from the stage of the Amphitheatre of Dionysus. Votive tablet, from the collection in the Archaeological Museum.

BTZANTINA XPONIKA. *Τόμος* A'. *Τεῦχος* A'. St. Petersburg (Leipzig, C. Ricker) 1894. gr. 8°. 262 *σελίδες.*

Περιεχόμενον: Μέρος A', *Μελέται καὶ ὕλαι. Αἱ μερίδες τοῦ Ἱπποδρόμου καὶ οἱ δῆμοι Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ Θ. Οὐσπένσκη. — Περὶ τοῦ χαρακτῆρος καὶ τῆς σημασίας τῆς Ἐπαναγωγῆς, ὑπὸ Β. Σοκόλσκη. — Βασιλείου Ἀχριδηνοῦ ἐπιτάφ. λόγος ὑπὸ Β. Βασίλιεφσκη. — Τρεῖς ἐπιγραφαὶ βυζαντιναὶ ὑπὸ Ἀ Παπαδοπούλου-Κεραμέως. — Συμεὼν ὁ Θαυμαστοορείτης, κτλ. ὑπὸ Ἀ. Παπαδ. Κεραμέως. — Χρυσόβουλλον τοῦ Αὐτοκρ.*

Ἀνδρέου Παλαιολόγου (13 ἀπρ. 1483) ἐκδ. ὑπὸ Β. Ῥέγκελ. — Βυζαντινὴ σφραγίς, κτλ. ὑπὸ Χ. Λοπαρέβου. — Περὶ τοῦ πότε περιώδευσε τὴν Κ/πόλιν ὁ ἀνώνυμος ῥῶσσος προσκυνητής, κτλ. ὑπὸ Ἰ. Τρόϊτσκη καὶ Λ. Μαϊκωφ. — Μέρος Β', Βιβλίων ἐπικρίσεις. — Βιβλιογραφία. — Μέρος Γ', Μικραὶ ἀνακοινώσεις.

Ἡ ἐν Πετρουπόλει Αὐτοκρατορικὴ τῶν ἐπιστημῶν Ἀκαδήμεια ἐκδίδωσιν ἀπὸ τοῦ νῦν τρέχοντος 1894-ου ἔτους περιοδικὸν σύγγραμμα, τὰ „Βυζαντινὰ Χρονικά", ὃ σκοπὸν ἴδιον ἔχει νὰ πραγματεύηται περὶ πάντων τῶν ἐπιστημονικῶν ζητημάτων, ἅτιν' ἀναφέρονται εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς βυζαντινῆς περιόδου· διαιρεῖται δὲ εἰς τρήματα τρία:

α'. Μελέται, ἔρευναι καὶ ὕλαι. Περιλαμβάνει πραγματείας περὶ πολιτικῆς καὶ ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας τοῦ βυζαντινοῦ κράτους, ἐρεύνας περὶ τοῦ κυβερνητικοῦ καὶ τοῦ κοινωνικοῦ διοργανισμοῦ αὐτοῦ, μελέτας περὶ νομοθεσίας, γραμματείας, γλώσσης καὶ τεχνῶν τῶν Βυζαντινῶν, καὶ ζητήσεις γεωγραφικάς, τοπογραφικάς, χρονολογικάς, νομισματικάς, ἀναφερομένας ὡσαύτως εἰς τὴν βυζαντινὴν ἐποχήν. Αἱ ὕλαι θὰ συνίστανται ἐξ ἀνεκδότων ἐγγράφων καὶ ὑπομνημάτων μικρᾶς ἐκτάσεως, ἡρμηνευμέναι ὅμως διὰ σημειώσεων καὶ προλόγων.

Β'. Βιβλίων ἐπικρίσεις καὶ ἀγγελίαι.

γ'. Μικραὶ ἀνακοινώσεις, σχετιζόμεναι πρὸς τὸν σκοπὸν τῶν Βυζαντινῶν Χρονικῶν.

Τῆς ἐκδόσεως τῶν Βυζαντινῶν Χρονικῶν ὥρισεν ἡ Ἀκαδήμεια διευθυντὰς τοὺς κκ. Β. Βασίλιεφσκην καὶ Β. Ῥέγκελ. Γραφεῖον τῆς διευθύνσεως: Mr. Regel, Vassili-Ostrov, 10 ligne, N°. 15, St. Pétersbourg.

Τὰ καταχωριζόμενα μελετήματα ἐν τοῖς Βυζαντινοῖς Χρονικοῖς, γεγραμμένα ῥωσσιστὶ ἢ ἑλληνιστί, ἀμείβονται χρηματικῶς· δίδονται δὲ καὶ ἰδιαίτερα τούτων ἀντίτυπα μέχρις ἑκατόν, ἐὰν προζητηθῶσι παρὰ τῶν συντακτῶν αὐτῶν.

Κατ' ἔτος ἐκτυποῦνται τέσσαρα τεύχη τῶν Βυζαντινῶν Χρονικῶν, ἑκάστου τούτων ἀποτελουμένου ἐκ 10 ἢ 12 τυπογραφικῶν φύλλων. Ἡ ἐτησία συνδρομὴ φράγκα χρυσᾶ 16, ἢ μάρκα γερμανικὰ $12^1/_2$. Πράκτωρ διὰ τὰς ἐγγραφὰς συνδρομητῶν καὶ διὰ τὰς ἀποστολὰς τῶν Βυζαντινῶν Χρονικῶν: C. Ricker, Nevsky 14, St. Pétersbourg.

BIBLIOGRAPHIE. III.

G. MEYER, Neugriechische Studien II. Die Slavischen, Albanischen und Rumänischen Lehnworte im Neugriechischen. — Sitzungsberichte der Kais. Akademie der Wissenschaften in Wien, Philos.-Histor. Classe. Bd. CXXX. Wien 1894 in Comm. bei F. Tempsky. 8°. 103 S.

Das Werk ist eine Fortsetzung der Neugriech. Studien I (Versuch einer Bibliographie), erschienen Wien 1894, und theilweise von mir besprochen in Hellas V 3. S. 171 ff.

In der Einleitung constatirt der Verf. das schon früher bekannte Resultat „Ein tieferer, über das Lexikon herausgehender Einfluss „slavischer Rede auf die griechische lässt sich nicht nachweisen".

Als Vorarbeiten werden von ihm genannt die folgenden:

1. Kopitar in den Wiener Jahrbüchern XVII. 95 ff. 1822.
2. Oekonomos, Δοκίμιον κτλ. Petersburg 1828.
3. Ph. Fallmerayer, Geschichte der Halbinsel Morea. 1830—36.
4. J. M. Heilmaier, Ueber die Entstehung der romaischen Sprache, u. s. w. Aschaffenburg 1834.
5. R. Orbinszky, Slav. Spuren im Neugr. (Petersb. 1854).
6. Destúnis, näml. Gegenstand. (Petersb. 1861).
7. Miklosich, Die slavischen Elemente im Neugr. Wien 1870.
8. Kalina, Studyja etc. Krakau 1891—92.
9. Matov, Griech. Bulgar. Studien. Sofia 1893.

Die Liste von Miklosich umfasst 129 Wörter, Matov hat 178 Nummern zusammengebracht, G. Meyer 273 slavische Wörter, ausserdem 64 alban. und 36 rumänische Elemente.

Folgen einige Andeutungen über die Vertretung der slavischen Laute in den griechischen Lehnwörtern (S. 10—12), und dann werden alphabetisch die folgenden Wörter als Slavische Lehnwörter behandelt [1]):

ἀγγούτικας Nacken, Hals.

ἀμπουζούδα Titel der Hausfrau.

1) Die grosse Wichtigkeit der „Slavenfrage" für die modernen Hellenen hat mich veranlasst, hier alle diese Wörter nach G. Meyer's Erklärung kurz zu wiederholen. Einige kurze Bemerkungen oder Citate haben wir uns passim erlaubt, in der Hoffnung bald die Kritik der Hellenischen Gelehrten über diese Sammlung zu vernehmen.

ἀρδίνι Reihe Weinstöcke.
ἀστράχα, *ἀστροϊάχα* Theil des Daches.
ἄτζουρας = *τὸ μεταξὺ δύο ἀμπέλων χανδάκι.*
ἄχτι = *ἐκδίκησις.*
βάβω altes Weib (vgl. mal. bâboe, türk. baba, u. s. w. u. s. w.).
βαγένι Fass.
βάδα ein künstlicher kleiner See.
βαρόσι = *προάστειον.*
βέδρον ein Flüssigkeitsmass.
βεδρά Schenkel.
βελέντσα schwere Wolldecke.
βερβερίτσα Eichhörnchen.
βετσέρνικος ein Wind.
βίλα Gabel.
βίτσα Ruthe, Gerte, Peitsche.
βοεβόδας = *δημογέρων.* Vgl. Poplinski, Poln. Spr. S. 21.
βοϊνοῦχοι rustici sunt originis graecae, etc.
βούζιον = Flieder, Holunder (Kind).
βουρκόλακας Vampir. Vgl. *Ἑστία* 1894, N°. 28 [1]).
βύδρα Fischotter.
γαρασδοειδής mit schlauem Gesicht (gegen Sophoclis, Lex. 325).
γϗαβράνι eine Art Vogel.
γκασιανίτσα Raupe.
γκζέλλι Ferkel, *χοιρίδιον γαλαθηνόν.*
γκλάβα cerveau.
γκόλϗος kahl, ohne Federn, u. s. w.
γκορίζω brenne an.
γκουρλίτσα Halsleiden.
γκοῦσα Kropf.
γκριντέλλι Herde, besonders von Schweinen.
γλογϗά ein Pflanzenname.
γλόμπα in der Bedeutung „verdorben", u. s. w.
γλοῦβα = *λάκκος.*
γλοῦπος = *λαίμαργος*, gefrässig.
γούμπολη = *παχεῖα*, *παχουλή*, dicke Frau.

---

1) Vgl. noch Ino Everett Brady, die Lautveränderungen der neugr. Volkssprache, Göttingen 1886, S. 82—88. Ueber die interressanten Wörter *βουρκόλακας*, *κράλης*, *μέδος*, *βοῦχα*, u. s. w. später ausführlicher.

γουστερίτσα Eidechse.
γράβος eine Baumart.
γραδῖνα eine Art Trauben.
γράνα tiefe Furche.
γράχος Erbse.
γρέμπανος Abgrund.
γρεντά Balken.
γρίνζι Unrath.
γροῦδα Klumpen Käse.
γρουστουνίτσα Name einer Pflanze.
γρύζαβος zänkisch, unverträglich.
δραγάτης custos (nicht von δέρκομαι — G. M.)
δράτσινον fruit d'aubépine.
δρεβενίτσα Wassergefäss für Reisen.
ἔσβος = ζῷον ὑπὸ γῆν διαιτώμενον.
ζάβηντος windgeschützter Ort.
ζακόνι Sitte, Gewohnheit.
ζάμπα Kröte (Kind).
ζάπαρος grosse Hitze.
ζαπόνι Schleier.
ζέγκουνα ein Pflanzenname.
ζέλ̥α = olera.
ζέπυρος Marder.
ζ̥αβράκι alter, schwacher Mensch.
ζ̥άρα glühende Asche.
ζμπόρος Versammlung.
ζολότα türkische Münze.
ζούγκραβο Körner.
ζούζουλον Käfer.
ζουλάπι wildes Thier.
ζούμπαρα Thiere (bos jubatus).
ζουπάνος praefectus provinciae.
καβάδι sorte di veste lunga (vgl. mein. Art. Hellas V. S. 121) [1].
καπίκι Art Münze.
καρβέλι Art Brot.
καρούτα Waschtrog.

1) Kanellaki, Χιακὰ Ἀνάλ. S. 47 καββάδι = γυναικεῖόν τι ἔνδυμα.

κασϳόπηττα Art Kuchen.
κατσκάρι kleiner Stein.
κέτσιγα Stör.
κίσα regnerisches Wetter.
κλίτσα (κλύτσα, κλεῖτσα) Stab.
κόγκολη Art Unkraut im Getreide.
κοζϳά Ziegenwolle.
κοζορόκι Steinbock.
κοζόκα espèce de pelisse.
κόκοτος Hahn (vgl. J. Masařik, Gramm. S. 281).
κοκκοτοῦσα ein Pflanzenname.
κόλϳαντα die Nacht vor Weihnachten.
κολϳάντσα Krankheit mit Gelenkschmerzen.
κοπάνα Trog.
κόπιτσας Motte.
κόρα Rinde, Kruste (Kind).
κόσα Sichel.
κόσα, κόσσα Haarflechte der Frauen.
κόσσουρον (τοῦ ἀμαξιοῦ) Wagenkasten.
κοτέτσι Hühnerstall.
κοτρίκι Knöchel am Fusse.
κοτσέλα grosser Korb.
κότσι (κότζι) Knöchel, Warze (Kind).
κουβέλι Bienenkorb.
κουνάδι felis, catus? Vgl. G. Meyer S. 36.
κούρβα schlechtes Frauenzimmer. Vgl. Sakell. Κυπριακά II 613.
κοῦρκος Truthahn (vgl. Boltz in Hellas, IV 15 ff.).
κουστρϳάβα Pflanzenname.
κούχνη Küche.
κράλης Bezeichnung v. Fürsten (vgl. böhm. král, u. s. w.) [1]).
κριμπός bucklig.
κρινί Bienenkorb.
λαγκός Bergschlucht. (λαγκάδι Erotókritos Γ 1718).
λάζος = ἡ ἐκχέρσωσις δασώδους μέρους.
λαποῦδι Strumpf.

---

1) κράλης, asl. kralĭ, russ. korl (король), u. s. w. Urslaw. *korljĭ, aus hd. karl, dem Namen Karls des Grossen. (Uhlenbeck).

λάσκα mustela nivalis.
λέσα Geflecht von Halmen.
λόγγος (λόγκος) Wald, Dickicht.
λόζιους trockenes Reisig.
λόζος Versteck.
λομποτή ein Pflanzenname.
λοῦσσα (λύσσα) sehr salziges Essen.
μάζαλι Stärke (für die Wäsche).
μάκος Mohnsamen.
μαρκαλίζω von der Begattung der Ziegen und Schafe.
ματερίνα Pflanzenname.
μάτσιου Katze.
μέδος Honig, Honigtrank. Vgl. Franck, und Vercoullie, Etym. Woordenb. i. v. mede (honigwater).
μελίγγρα eine Krankheit der Bäume.
μέρζα Netz.
μερτικόν Antheil. (μερτικό, Erotókritos Γ 736). Auch bei Sakell. Κυπρ. II 656.
μισίρκα Truthahn.
μλίνα Kuchen.
μόλιτσα Motte.
μοντὸν (χρῶμα) dunkle Farbe.
μόρα (μώρα) Alp. Vgl. den ganzen Art.
μουρκίζει es dunkelt.
μοτίκα Haue, Hacke.
μουγκρός feucht, nass.
μούρνους (? μούρνος) dunkelroth.
μουστίτσα geflügeltes Insect.
μοχός Moos auf Steinen und Baumstämmen.
μπάνος = banus.
μπάρα sumpfige Gegend.
μπάσινα Landgut.
μπέλα Bezeichnung weisslicher Schafe.
μπερτσιές = prunus insiticia.
μπίκας Zuchtbulle.
μπίρλογο = ἀκάθαρτον.
μπιστερή Höhle.
μπλαγκόφτικο „mit gutmüthigen Ohren".

μπλάνα Brett.
μπλέτσας nackt.
μπλοῦτα rother Ausschlag am Körper.
μπορίτσχο = „pine-tree" Zakonisch?
μποστάλι Art Schuhe.
μπότσικας ein Pflanzenname.
μπουκλίτσα hölzernes Weingefäss.
μπούχαβος locker, schwammig.
μπράβα eine Art Schloss.
μπράτιμος = ἀδελφός.
μπρούσλχανη Epheu.
νά = siehe da! voilà! (ursprünglich slawisch?)
νουζίτσα lederner Riemen.
νοῦρκα = ἰκτὶς ἢ ἔνυδρος, putois.
νταρβάρης Holzhauer.
ντούγα (δούγα u. s. w.) Daube.
ντομάζα = γυνὴ εὔτραφὴς καὶ σωματώδης.
ντόμπρος einfältig.
ντουμπίτσι eine Art festes Holz.
ντούντουκο in γείνκε στὰ χωριὰ ντ. = die Sache ist überall austrompetet worden.
ντούσχα Genügen, Behagen.
ντρέγκλας hoch aufgeschossener Mensch.
ὀβορός Haufe Holz, u. s. w.
ὄκνα, Saline, Deckel der Weinfässer.
οὐβίρα Hemmnisse in der Strasse.
παγανία Verfolgung, Haufe, Miliz; Jacht. Vgl. mein. Art in Hellas V. S. 252.
πάγγος Spinne.
παντλῆκα Band.
πελῖνος, πηλῖνος Apsinth, Wermuth.
πέπελη = πλῆθος ἀμύθητον ζωϋφίων προσφυομένων τοῖς λαχάνοις.
πέστροβα Forelle.
πέτζα, πέζα = ἐσχάρα, Ofen.
πίβα Bier.
πίστρα gefleckte Ziege.
πλάτικα Lohn, Besoldung.
πλατίτσα eine Art Fisch.

πλ̥άτσκα Beute.
πλόσκα Holzflasche.
πλούκι Art grosser Pflug.
πογάτσα Kuchen.
πόδρεζα Bezeichnung eines Kniffes beim Ringkampfe in Makedonien.
πολίτσα kleiner Schrank.
πόνιτσα, μπόνιτσα beweglicher Backofen.
πορκόβα̥ Art Decke.
ποστάβι = μάλλινον ὕφασμα.
πουχός Staub beim Sieben des Getreides.
πράšισμα = τὸ σκάψιμον τῶν ἀμπέλων.
πρέγγλα = ὄργανον θηρευτικόν.
προγγίδι = ὁ διμερὴς πῆχυς, δι' οὗ τανύουσι κατὰ πλάτος τὸ ὑφαινόμενον ὕφασμα.
προστέλκα = περίζωμα.
προῦτσος Zuchtbock.
πστόβλ̥ακο = ungesund, kränklich.
ῥαγάζι Gebüsch.
ῥάτσικας, ἀράτσικας Skorpion.
ῥένται = decursiones equorum, etc.
ῥέντσα = τὰ περὶ τοὺς λαγόνας πλαδαρὰ κρέατα τῶν ζῴων.
ῥεῦκι Karotte.
ῥῆσος Luchs.
ῥογούσικο Schaf mit Hörnern (fem.).
ῥοΐ = νέον γένος μελισσῶν.
ῥουμπί Lumpen.
ῥούντα das vordere Ende der Deichsel.
ῥοῦντο gute und dichte Wolle.
ῥούτα Lumpen, Fetzen.
ῥοῦχον pannus, vestis, etc.[1]. (Erotókritos, Glossar, u. s. w.)

---

1) 'ροῦχα = Kleider.
Das *vollständige* Belegmaterial findet sich bei
A. de Čihac (Dictionnaire d'Étymologie Daco-Romane etc.).
II. 820. mit allen slawischen Dialekten, in welchen das Wort vorkommt. Als hellenisches Fremdwort erwähnt in
Boltz, Die hellenische Spr. d. Gegenwart, pag. 170 nach Miklosich (Zeile 3. 2 von unten), wo auf mögl. deutscher Ursprung hingewiesen wird, zu Budiłówitsch' vorzüglichem Werke Первобы́тные Славáне etc. (Die *Urslawen* nach Sprache etc.) ist es *nicht*; ebensowenig wie in

σάλμα Getreidehalm.

σαλός = *μωρός*. Vgl. Wagner, Ἀλφάβ. *τῆς ἀγάπης*, S. 78?

σαμοντίθα ein gespenstisches Wesen.

σαμψῆς = *ἀξιωματικός*.

σάνχα Schlitten.

σανόν Heu.

σβάνα Weinkrug.

σβάρνα Egge.

σδράβιτσα Trinkspruch.

σέμπρα = *σύντροφος*, *συνεργάτης*, u. s. w.

σχάγκανο Spott.

σίβα Maulesel.

σχουβάλα kleine, sumpfige Niederung.

σχοῦλι Spreu, Halm.

σχουμαλίζω mache Geräusch.

σίτα Art Sieb.

σκοῦλα Klauenseuche der Schafe.

σκουρνός Schmutzig.

σκραμπχά Skorpion.

σλανίνα = *παστός*.

σλότα Schnee mit Regen.

σουκανία Art Frauenkleid.

σοῦρλα = *πᾶν ὑψηλὸν εἰς ὀξὺ λῆγον*.

Isjúmow's Vergl. Wörterbuch der *Russ.* Sprache, Dagegen hat das grosse Wtbuch der Russ. Akad.

pýra (nicht pyrá) als „*landschaftlich*" das Wort als льняная одéжда, leinenes Gewand, und das führt — als von anderen slaw. Dialekten entlehnt — auf Čihac zurück, woselbst kroat.-serb. pýxo wohl das zunächst entsprechende sein dürfte. In

Miklosisch's grossem „Lexicon Palaeoslovenico-Graeco-Latinum" 1862 steht es nicht: wohl aber pag. 807 unter

ρουχο, pannus

ρουχα злата, Goldgewänder

ρουχο женьско, frauengewand vestis:

— Мекько u. a. und auch das griech. *ροῦχα* ist daselbst angeführt, nebst andern, ohne Angabe der Ursprungs jedoch. Auch in dem 1845 veröffentlichten Werke

Radices Linguae Slovenicae *veteris* dialecti führt er es S. 75 unter den Wurzelwörtern an, wie folgt:

ρουχ-ο ἱμάτιον vestis. Bell. troj. Neosl. ruha, croat. ruho, serb. ruo.

Vgl. Paspati, Χιακὸν γλωσσάριον S. 315 *ρουχάλια*.

σούρουβα Neujahrsnacht.
σούχαλο = τὸ ξυλῶδες μέρος τοῦ στάχυος τοῦ ἀραβοσίτου, κτλ.
σκερτσχά Haar, Haarflechte.
σπολοκάνι = ἐπινιπτρίς.
στάνη Stall, Nachtlager, Behausung.
στοῦκα Hecht.
στοῦμπος Mörserkeule.
στρέκλας Bremse.
στρουγαί, στροῦγαι stehende Gewässer zum Fischfang.
στρούνα Haar aus dem Schwanze eines Pferdes.
σφόρα Bindfaden.
ταλαγάνι Art wollenes Oberkleid.
ταλέα Bachweide.
τίνχα Schlamm.
τράκος câble, Band, u. s. w.
τρικοῦλι = ξύλινον σκεῦος κτλ.
τρινίτσα (κουλουτρινίτσα) = Steissbein.
τσάϊ Thee.
τσάσκα grosse Kaffeetasse.
τσεράνη Rauch von verbranntem Holze.
τσέργα Decke.
τσέλεγκας vornehmer, reicher Herr. Bei Κρυστάλλις „Ὁ Τραγουδιστὴς τοῦ χοριοῦ καὶ τῆς στάνης, Athen 1893. Seite 59. reicher Hirt: Herdenbesitzer.
τσερνίκι Art Fahrzeug.
τσετάριοι praedones variis ex locis coacti.
τσχουρίτσα harte Drüse.
τσχότα Haufe.
τσίπκα Spitze, dentelle.
τσοπορός = ἐπιτετηδευμένος, affecté.
τσόρα grosser Scheiterhaufen, u. s. w.
τσουλώνω spitze die Ohren. (Woher?) Bei Sakell. Κυπρ. II 834. τσουλλόννω.
φίρτα Schürze (deutsch Fürtuch?)
φιρχάγκα Vorhang.
φλίντρα eine Art Gewehr (Flinte).
χαμοῦτι = ζυγόδεσμος, λέπαδνον.
χλαπαρίζω trinke (vom Hunde).

χουγιάζω rufe laut, schreie.
χούμελη Hopfen.
χούτορι = ἀγροκήπιον.
χράνος Meerrettig.
ψάνη blé vert grillé [1]).

2. Albanische Lehnwörter.

βάλτος Sumpf, Morast. (vgl. Hellas V 130). Vgl. Pumnul, Rum. Gramm. S. 55 béltă Sumpf, Teich.
βάρκος feuchter Ort
γερόπλιακος ganz alt.
γκιόνης Art Nachteule.
γκιόσσα = ψητὸν αἰγός.
γκοριτσιά = pirus salicifolia, p. amygdaloformis.
γκουντουλῶ (gudulό) kitzle.
δοῦσκος = εἶδος δρυός.
ζβέρκος, σβέρκος Nacken.
ζιουπῶ trete, drücke.
ζοῦτσα Bodensatz einer Flüssigkeit.
κάλισσου, καλέσσα, καλέσσου weisses Schaf.
καρκαλέτσης = κοκκυσμός.
κατσίκι, κατσίκα Ziege.
κατσοῦπι Ziegenschlauch.
κοπέλι juvenculus, junger Mann, Diener. Die Grundbedeutung d. W. scheint „Bastard" zu sein, die Herkunft ist dunkel (G. M.). Vgl. Erotókritos, Athen 1889, Gloss.
κοροῦτα gehörntes Schaf.
κριτσανίζω von trockenen Speisen, die beim Kauen Geräusch machen.
λάιου (? λάιον) schwarzes Schaf.
λιάρους (? λιάρος) gescheckter Ochs.
λιαχουρῆ = ὕφασμα μάλλινον.
λουλούδι Blume („Also doch vielleicht lilium, wie ich bereits Alb. Wtb. 250 vermuthet hatte" G. M.) [2]).

---

1) Zu ῥοῦχα S. 344 vgl. noch Uhlenbeck in Arch. f. Slav. Phil. 16, 368 ff. und Beiträge z. Gesch. d. d. Sprache 17, 438.

2) Ebenso λούλουδο, lilium, ἄνθος, bei Jeannáris Erotókritos, Athen 1889, Glossar S. 104. — Vgl. Sakell. Κυπρ. II 640.

λούτσα = lavatojo, sciacquatojo.
μαγούλα, μογούλα Hügel (vgl. Hellas V 131).
μούρσχα Laus.
μπάλχος = στικτός, παρδαλός. Vgl. Procop. de bello got. I 18 und G. Meyer's Art.
μπᾶς vielleicht (fragend).
μπάστο Bastard.
μπέσσα = ἐμπιστοσύνη.
μπλέτσι Brust, στῆθος.
μπλχούρι Ueberfluss.
μποκρίλες = τόποι πετρώδεις, κτλ.
μπούμπα, μπούμπουρας Wauwau.
μπουχαρί Schornstein.
ντρόμιζες kleine Bohnen.
πάι Plur. τὰ πάχα Falten.
παραδάγγαλο Leistengegend.
πέτα Blätterteig zum Kuchenbacken.
προυτσαλίζω besprenge.
ῥέπιτα abschüssige Partieen.
σέγκι Ziel.
σελίπα = φόβος καθ' ὕπνον.
σχάρκα = φλοκκάτα wollener, alban. Mantel.
σιγκούνα (sigúna) Wollkleid trauernder oder älterer Frauen.
σχουμαλίζω bin voll von etwas.
σχοῦρδους = εὐήθης, Alb. aus lat. surdus.
σχοῦτους, σιοῦτου hornloser Ochs, Kuh.
σκούμπα was bei der Destillation des Branntweins zuerst herausfliesst.
σκουρτίζω loose.
σκραπατῶ vom Losgehen des Hahnes der Flinte.
σκροῦμος = ὁ ἐπὶ τοῦ φλοιοῦ τῶν δρυῶν καὶ ἄλλων δένδρων ἐπιφυόμενος δίκην χλόης πρασινόχρους λειχήν.
σπέρα grosses Loch, Spalt in der Erde.
σπροῦζα = ἄνθρακες μικροὶ καὶ πολλοί.
στόκη = τὰ ἄνθη τῆς κουφοξυλιᾶς.
σκόπι Hirtenstab, Alb. aus lat. scapus.
σόκος = ἰσχυρός, παλληκαρᾶς.
τσόρα = ῥόπαλον ἔχον κεφαλὴν εἰς τὸ κάτω ἄκρον.
τσχάπος grosser Bock, Leitbock.
τσχοῦμα = ἀγγεῖον λίθινον κτλ.
τσούπρα Mädchen, Tochter.
φέρμελη kurzer, ärmelloser Oberrock.
φλετουράω = πετῶ, κινοῦμαι ἐλευθέρως.
φρουμανίζω schnaube durch die Nüstern, v. Pferden u. Maulthieren.
χουμπώνω = χώνω, βυθίζω.

3. Rumänische Lehnwörter.

ἄμπρος (ábros) = ἀτμός, ἀναθυμίασις.
ἀρίτσ̌ους Stachelschwein.
βόρνικος Würde in der Walachei.
θράψους (? θράψος) fraxinus.
καλ̌άσκα Art Wagen. Vgl. Pumnul, Rum. Gramm. S. 69?
καλμπάτσα = ἡπατικὸν πάθος τῶν προβάτων.
κανοῦτο = πρόβατον ἔχον τὰς τρίχας Φαιοπρασίνας.
κασσ̌άρα, κακὴ κ. = κακὴ προκοπή. Lat. casearia.
κλοτσάρις Würde in der Walachei
κόρμπου (Kórbu) Bezeichnung einer schwarzen Ziege.
κουλ̌άστρα, πῦαρ (πῖαρ), Biestmilch.
λοῦτος = τὸ ἀσπρόχωμα, κτλ. Lat. lutum.
μιλ̌όρι zweijähriges Schaf.
μοῦγκρος = οἱ μόλις ἐξανθήσαντες κάλυκες τοῦ δένδρου, κτλ.
μπάσσ̌ος = γέρων σεβαστός.
μπετσκώνω prügle durch.
μπουσλάω, μπουσλῶ (bušló) gehe auf allen Vieren.
μπράσκα Kröte.
μπρουζ̌άλα = προσηλιά.
οὖρδα frischer Käse.
οὖρσα Bär (εἶναι μία οὖρσα)
παάρνικος Obermundschenk, Würde in der Walachei.
πιτάρις (πηττάρις), Würde in der Walachei.
πολκόβνικος = „Colonel".
ποστέλνικος = „maréchal du palais", etc.
ῥαβάσι = „billet" (slavisches Wort)
ῥουγκαΐζω = „rülpse".
σέγγρα in Epirus die Frau eines Mannes im Verhältniss zu einer zweiten, u. s. w.
σ̌όντορα, σ̌οντούρια = τεμάχια.
σ̌ουμί Art Eiche.
σ̌ουπιτίνα die nach dem Essen übrig bleibende Schale der Weintrauben.
σλουτσ̌άρις Hofamt in der Walachei.
σουρουπώνει es wird Abend (vgl. G. Meyer i. v.).
στόλνικος Würde in der Walachei.
στροῦγκα, στροῦγγα = ea pars ovilis, qua oves s. capras confertas mulgent. vgl. Kanellaki, Χιακὰ Ἀνάλ. S. 108.
στροῦσα = δράγμα χόρτου.

(Wird fortgesetzt).

BIBLIOGRAPHIE. IV.

S. A. NABER, Vier tijdgenooten. Indrukken en beschouwingen, C. Busken Huet, E. J. Kiehl, J. T. Buys, C. G. Cobet. Haarlem, H. D. Tjeenk Willink 1894. 8°. 357 blz.

Voorzeker zal niemand bovengenoemd werk zonder vrucht en genoegen lezen. Het is een werk dat van groote liefde voor den leermeester en vriend getuigt, maar tevens een bewijs van Naber's groote, alomvattende belezenheid. Na de schitterende brieven van Cobet, door Fruin en v. d. Mey uitgegeven, komt deze beschouwing als een degelijke nakost, een werk vol van kleine bijzonderheden, in vele opzichten ongetwijfeld een monumentum aere perennius. Met de grootste nauwkeurigheid worden hier Cobet's geschriften nog eens nageplozen, besproken, en beoordeeld, en het is overal de deskundige die aan het woord is. Het is alsof wij Ruhnkenius over Valckenaer hooren oordeelen, want voorzeker bieden Naber en Cobet vele punten van vergelijking met die groote mannen aan. Zij beiden vertegenwoordigen een school, een richting, die Nederland beroemd heeft gemaakt. Vreemde philologen mogen daarop afgeven, zij zullen niet nalaten met de vruchten van die school kennis te maken.

Men vergunne mij dat ik van het bovengenoemde viertal alleen Cobet bespreek. Huet zoowel als Buys, en den minder bekenden en vroeggestorven Kiehl, door Naber besproken te zien: zeker is het merkwaardig, maar vóór alles zag ik reikhalzend uit naar de biographie van Cobet. Zij ligt thans vóór ons, en moge eerlang in het Latijn als een nieuw Elogium Cobeti, dat het Elogium Hemsterhusii naar de kroon steekt, worden uitgegeven.

Een overzicht te geven van de rijke stof dezer levensbeschrijving, wier lectuur ik, naast Cobet's geestige Brieven, iedere philoloog aanbeveel, is ondoenlijk, hier zou men kunnen zeggen: i et pete. Dus wil ik slechts enkele grepen doen. Ik herinner aan het aardige voorbeeld uit Pollux (blz. 214), aan het boek van

Rutgers, waarvan Naber zegt dat de voltooiing een nuttig en verdienstelijk werk zou zijn voor een jong literator (blz. 223), aan de bladzijden over Homerus en de Homerische kritiek van een hier zoo bij uitstek deskundige als de Amsterdamsche hoogleeraar (blz. 235), aan de beschouwingen over vergelijkende taalstudie en Cobet's standpunt (blz. 238), aan de bespreking der Xenophontea (blz. 260), aan de opmerking dat een philoloog van den waren stempel de beide klassieke talen nooit ongestraft scheiden zal (blz. 288), aan de beoordeeling van Cobet's Philostratus als tot het geestigste behoorend, dat ooit uit zijne pen gevloeid is (blz. 316), aan Naber's oordeel over de Pastoralia van Longus, en diens wansmaak (blz. 327), aan de welsprekende bladzijde waarin Cobet als redenaar voor onze oogen wordt getooverd (blz. 337), en aan zooveel meer, waarvan de belangstellende lezer mij hier ter plaatse de opsomming besparen zal.

Waar veel licht is, is veel schaduw, en Naber, die zulk een schitterend licht laat vallen op zijn vriend, is niet blind voor zijne gebreken. Ik wees reeds over hetgeen hij opmerkt met betrekking tot de linguistiek; hij wijst er evenzeer op dat Cobet, vooral in latere jaren, dikwijls zich zelven uitschrijft (blz. 244). Ook op andere plaatsen wordt hier en daar een zachte kritiek uitgeoefend, zooals waar het Photius betreft, wiens lexicon Naber met zulk een scherpzinnige voorrede uitgaf (blz. 333). Behalve over schrijvers en edities, wordt voortdurend ook over de handschriften gehandeld, zoodat men gerust kan zeggen dat dit werk, naast Cobet's Brieven, voor een jong philoloog een soort van inleiding vormt tot de philologie, althans in den zin der Hollandsche school. Het kan eenigszins vergeleken worden met de boeken van Bentley, met de Adversaria van Dobree, en dergelijke geschriften, waarin men ook de reeks der oude schrijvers doorloopt.

Over enkele, deels ondergeschikte, deels voorname punten, zou ik gaarne bij gelegenheid eens het oordeel van den hooggeleerden en hooggeschatten schrijver vernemen. Er wordt door Naber op gewezen dat er vocalen en tweeklanken zijn, die nu reeds sedert eeuwen op dezelfde wijze (schijnen te) worden uitgesproken (blz. 295). Zou het, zoo vraag ik, geen overweging

verdienen naar een modus vivendi te zoeken in het moeielijke vraagstuk der uitspraak? De zoogenaamde Erasmiaansche, zooals zij in de scholen bestaat, wordt eigenlijk niet wetenschappelijk verdedigd; de hedendaagsche heeft het voordeel van praktisch te zijn en eenheid te brengen; een phonetische uitspraak, hoe wenschelijk ook, is nog niet gereconstrueerd. De Hellenen zelf, zooals Prof. Hatzidakis in de Ἑστία schreef naar aanleiding van mijne Histor. Grammatik, schijnen niet van zins, en niet in staat te zijn, hun itacisme te veranderen. En vooral vergete men nooit dat het Grieksch een levende taal is!

Ik kom nu tot het accent, en zou tevens ἐν παρόδῳ willen vragen of de twee schrijfwijzen κρίνειν — KPEINEIN en κρινεῖν — KPINEIN niet daarmede in verband kunnen worden gebracht? Maar dit slechts ter loops; meer trof mij de volgende opmerking: Cobet ..... kon het niet goedkeuren dat, om nu van andere bezwaren te zwijgen, ter wille der accenten de veel belangrijker quantiteit der vocalen zou worden verwaarloosd (blz. 348). Is in deze uiting ook Naber's opinie vervat, dan rijzen hier sommige bedenkingen, die ik niet achterwege wil houden. Vooreerst, Littré en anderen hebben het reeds opgemerkt, is de accentuatie van een taal een hoogst belangrijk bestanddeel van hare spraakleer. Ten tweede vraag ik of niet het accent bij de prosa-voordracht even belangrijk was als de quantiteit bij de muziekale voordracht, of liever nog bij den zang, van verzen? (vgl. Hellas III blz. 13—18). En eindelijk, last not least, of er geen voordracht mogelijk is, waarbij zoowel op de quantiteit der lettergrepen als op de accentuatie wordt gelet? Het is hier de plaats niet om dit gewichtige onderwerp, waaraan ik gaarne een monographie zou wijden, nader uit te werken, maar behoeven wij zoo ver te zoeken en biedt niet reeds de uitspraak onzer moedertaal voldoende bewijzen voor zulk een mogelijkheid? (vgl. b.v. de woorden óploopen, áfmaken, en eenige voorbeelden in de Gr. Spraakkunst van v. d. Es, in initio).

Een enkele opmerking zij mij tevens vergund over hetgeen Naber met betrekking tot de hedendaagsche Grieksche taal opmerkt. Natuurlijk — zoo spreekt hij over den Λόγιος Ἑρμῆς — bedient Cobet zich van oud-Grieksch, en niet van de geleerde

kunsttaal, die tegenwoordig voor wetenschappelijke doeleinden door beschaafde Grieken gebezigd wordt (blz. 308). Naar mijne meening is er hier een misverstand. Dat Cobet oud-Attisch wilde schrijven in bovenvermeld tijdschrift laat ik daar, het zuiver philologisch onderwerp liet dit toe en hij was er zeker het best in thuis. Maar was dat, voorzooverre wij het (gebrekkig altijd) kennen, ook niet een kunsttaal? Of liever, schrijven de oud-Attische schrijvers niet elk hun eigen kunsttaal? Mij dunkt van ja, en die taal, of talen, weken ongetwijfeld sterk af van het gesproken idioom; het vulgaire Grieksch immers heeft altijd bestaan, en van het eigenlijke volk der Atheners getuigt reeds Xenophon dat hun taal alles behalve zuiver was. Naar mijne bescheiden meening wordt deze eenvoudige waarheid wel eens uit het oog verloren.

Het is het ongeluk der Grieken (zegt Naber verder) dat zij niet intijds, evenals de Italianen, de gewone spreektaal hebben weten te veredelen tot een nieuw en frisch idioom. Hun tegenwoordige literatuur gaat nog altijd hieronder gebukt (blz. 310 vlg.). Ook hier zou ik gaarne, met alle bescheidenheid die den onderzoeker past, een aantal vraagteekens willen plaatsen. Ongetwijfeld is de diglossie groot bij de Grieken, maar zij is reeds vroeg begonnen en wortelt misschien in de oudheid. Over het ontstaan daarvan heeft Hatzidakis een schoon art. geschreven in Hellas I. blz. 299 vlg., bijna woordelijk herhaald in zijn Einleitung, blz. 246 vlg. „Man spricht — zegt hij uitdrukkelijk, t. a. p. blz. 302 — „die meisten grammatischen Formen „des Attischen oder der κοινὴ auch heutzutage noch aus". En ikzelf, si parvos licet componere magnis, heb mij reeds tweemaal, eenige weken lang, daarvan te Athene kunnen overtuigen; zeer zeker, het volk en de boer spreekt in zijn dialect (evenals elders), de Atheners onderling en in vertrouwelijke gesprekken gebruiken een menigte idiotismen, die voor mij vaak onverstaanbaar waren (evenals elders zal voorkomen). Maar, en dit is de hoofdzaak, overigens is de taal der beschaafden vrij wel één en dezelfde, en moet men niet vergeten dat een zekere diglossie bij ieder volk en bij iedere letterkunde voorkomt. Ik herinner aan den taalstrijd in Noorwegen, aan de diglossie die ten onzent bestaat, aan zooveel meer dat slechts voor het

grijpen ligt. Daarbij komt, voorzooverre de Italianen betreft, waarop Naber zich beroept, dat voor ons de oorsprong van het tegenwoordige Italiaansch nog eenigszins in het duister ligt, Dante's voorbeeld en zijn geschrift De vulgari eloquio verklaren nog niet alles, en ten overvloede herinner ik er aan dat ook het tegenwoordige Italiaansch een soort van conglomeraat is, bestaande uit de meest afwijkende dialecten.

En de tegenwoordige Grieksche literatuur? Zonder twijfel, er bestaat een reusachtige klove tusschen Rhangawis, vader en zoon, aan den eenen, en Polylás, Drossinis e tutti quanti aan den anderen kant. Naast die mannen staan echter een menigte anderen, die de klove aanvullen, vooral door het schrijven in hetgeen Hatzidakis zeer juist noemt een *δημωδεστέρα καθαρεύουσα*. Deze mannen, waaronder b.v. de heer P. Ferbos te Athene een eereplaats bekleedt, zorgen er door hunne geschriften wel voor dat de diglossie feitelijk veel minder is, dan wij buitenlanders soms gelooven. De groote talenten daarenboven, in de eerste plaats mijn vriend Soeris met zijn onovertroffen Romiós (het meest populaire spotblad van het Oosten), kunnen even goed in beide taalvormen schrijven, en doen dit vaak met opzet in overeenstemming met den inhoud hunner verzen.

Doch reeds al te veel over een onderwerp, even onuitputtelijk als de rijke Grieksche taalschat zelve. Men schrijve mijne opmerkingen slechts toe aan belangstelling in hetgeen door Prof. Naber geleverd is, niet aan ongepaste vitzucht tegenover een zoo uitmuntenden arbeid. Cobet is door deze levensbeschrijving voor ons allen op een nieuw voetstuk geplaatst, maar laten wij er in één adem bijvoegen dat dit boek tevens een monument is geworden voor Naber zelven, zijn piëteit, zijn groote geleerdheid, zijn onwankelbare trouw aan het door Cobet ingenomen standpunt. Debbo esser io, proprio io, e non un altro, heeft reeds lang geleden d'Azeglio gezegd. Welnu, met dat woord kunnen wij besluiten: het is niet alleen Cobet, het is overal Naber zelf, die spreekt uit de bladzijden van dit met liefde geschreven boek.

Amsterdam. H. C. MULLER.

ΠΙΝΔΑΡΟΥ ΩΔΗ ΙΑ'[1].

τῷ 'Ολυμπιονίκῃ 'Αγησιδάμῳ Λοκρῷ 'Επιζεφυρίῳ πυγμάχῳ (*Παράφρασις*).

'Ως ἤδη εἶνε ἐποχὴ
καθ' ἣν πλείστην οἱ ἄνθρωποι
ἀνέμων χρῆσιν κάμνουσι,
μετὰ δὲ θέλουσ' ὕδατα
οὐράνια τὰ τῶν βροχῶν
τῶν τέκνων τῆς Νεφέλης·
τοῦ μετὰ κόπου — Νικητοῦ —
εἶν' ὕμνοι οἱ μελίφωνοι
ὑστέρας φήμης ἀπαρχὴ,
αὐτοὶ πιστὴ βεβαίωσις
τῶν τόσων ἀρετῶν Αὐτοῦ·
'Ο οὕτω δ' ἐξυμνούμενος
ἔπαινος εἶν' ἐπίζηλος
τοῖς 'Ολυμπιονίκαις,
ὧν μόνον θέλ' ἡ γλῶσσά μου
τὰς νίκας περιάγει!
Εἶνε δ' ὁ ὕμνος μου αὐτὸς
ἐπίζηλος ὁμοίως,
διότι πᾶς νικῶν ἀνὴρ,
ἐὰν ἐνταῦθα τώρ' ἀνθῇ
σοφὰς τὰς φρένας ἔχων
ἐκ τοῦ θεοῦ τὰς ἔλαβε!
καὶ διὰ τοῦτο γνώριζε,
τοῦ 'Αρχεστράτου τέκνον,
ὦ 'Αγησίδαμε, ἐδῶ
κἀγὼ θὰ κελαδήσω
ἡδυμελῆ τὸν ὕμνον μου,
θέτων αὐτὸν ὡς κόσμημα
ἐπάνω εἰς τὸν στέφανον
τὸν ἐκ χρυσῆς ἐλαίας,
ὃν ὡς πυγμάχος φέρεις,
καὶ διὰ Σοῦ συνεξυμνῶν
τῶν 'Επιζεφυρίων
Λοκρῶν αὐτὴν τὴν γενεάν!
'Εκεῖ λοιπὸν προθύμως,
ὦ Μοῦσαι συγχωρεύσατε!
ὑμᾶς δὲ διαβεβαιῶ,
ὅτι δὲν θέλετ' εὕρῃ
ποσῶς στρατὸν μισόξενον
μηδὲ τῶν καλῶν ὕμνων
στρατὸν καθόλου ἄπειρον,
ἀλλὰ ἀκρονοήμονα
καὶ ἐνταυτῷ πολεμιστήν·
διότι εἶνε ἀδύνατον
διόλου νὰ μετήλλαξαν,
ὡς οὔτ' ἡ πυρρ' ἀλώπηξ
οὔτε οἱ φοβερόφωνοι
λέοντες ποτε θέλουσι
καθόλου μεταλλάξῃ
τὸ ἐμφυές των ἦθος!

'Εκ Πειραιῶς.

'Ι. Γ. ΓΙΑΝΝΟΥΚΟΣ.

1) *'Εγενόμην ὀλίγον περιφραστικὸς καὶ διεξήγαγον ἐπεξηγηματικώτερον τὴν παράφρασίν μου πρὸς ἀπόδωσιν καθαρωτέρας τῆς ἐννοίας.* 'Ι. Γ. Γ.

V, 147.

Πλέξω λευκόϊον, πλέξω δ' ἁπαλὴν ἅμα μύρτοις
  νάρκισσον, πλέξω καὶ τὰ γελῶντα κρίνα,
πλέξω καὶ κρόκον ἡδύν· ἐπιπλέξω δ' ὑάκινθον
  πορφυρέην, πλέξω καὶ φιλέραστα ῥόδα,
ὡς ἂν ἐπὶ κροτάφοις μυροβοστρύχου Ἡλιοδώρας
  εὐπλόκαμον χαίτην ἀνθοβολῇ στέφανος.

V, 151.

Ὀξυβόαι κώνωπες, ἀναιδέες, αἵματος ἀνδρῶν
  σίφωνες, νυκτὸς κνώδαλα διπτέρυγα,
βαιὸν Ζηνοφίλαν, λίτομαι, πάρεθ' ἥσυχον ὕπνον
  εὕδειν, τἀμὰ δ' ἰδοὺ σαρκοφαγεῖτε μέλη.
καίτοι πρὸς τί μάτην αὐδῶ; καὶ θῆρες ἄτεγκτοι
  τέρπονται τρυφερῷ χρωτὶ χλιαινόμενοι.
ἀλλ' ἔτι νῦν προλέγω, κακὰ θρέμματα, λήγετε τόλμης
  ἢ γνώσεσθε χερῶν ζηλοτύπων δύναμιν.

V, 152.

Πταίης μοι κώνωψ ταχὺς ἄγγελος, οὔασι δ' ἄκροις
  Ζηνοφίλας ψαύσας προσψιθύριζε τάδε·
Ἄγρυπνος μίμνει σε· σὺ δ' ὦ λήθαργε φιλούντων
  εὕδεις. εἶα, πέτευ· ναί, φιλόμουσε, πέτευ.
ἥσυχα δὲ φθέγξαι, μὴ καὶ σύγκοιτον ἐγείρας
  κινήσῃς ἐπ' ἐμοὶ ζηλοτύπους ὀδύνας.
ἢν δ' ἀγάγῃς τὴν παῖδα, δοραῖς στέψω σε λέοντος,
  κώνωψ, καὶ δώσω χειρὶ φέρειν ῥόπαλον.

V, 155.

Ἐντὸς ἐμῆς κραδίης τὴν εὔλαλον Ἡλιοδώραν
  ψυχὴν τῆς ψυχῆς αὐτὸς ἔπλασσεν Ἔρως.

V, 163.

Ἀνθοδίαιτε μέλισσα, τί μοι χροὸς Ἡλιοδώρας
  ψαύεις, ἐκπρολιποῦσ' εἰαρινὰς κάλυκας;
ἢ σύ γε μηνύεις ὅτι καὶ γλυκὺ καὶ δυσύποιστον
  πικρὸν ἀεὶ κραδίᾳ κέντρον Ἔρωτος ἔχει;
ναὶ δοκέω, τοῦτ' εἶπας· ἰώ, φιλέραστε, παλίμπους
  στεῖχε· πάλαι τὴν σὴν οἴδαμεν ἀγγελίην.

Op Heliodora.

'k Zal bij het wit viooltje myrten vlechten,
En blijde lelies bij narcissen week,
Ook purp'ren hyacinthen, crocus bleek,
En rozen, liefde's bloemen, er in hechten.
Opdat op Heliodora's myrrhe-lokkig hoofd
De krans een overvloed van geurig haar belooft.

Tegen de Muggen.

Muggen met uw schel gegons, tweevleug'lig schaamtloos nacht-
Slurpers van der menschen bloed, [gebroed,
Gunt, ik bid u, aan Zenophila een weinig ruste nu,
Hier, *mijn* lichaam geef ik u.
Maar wat praat ik toch vergeefs? Want ongeroerd de greet'ge
Feest op 't weeldrig lijf van haar. [schaar
Toch zeg ik u aan, o wangedrochten, staakt uw tyrannie,
Of.... beeft voor mijn jaloezie!

Aan een Mug als Postillon d'Amour.

Vlieg voort, o mug, mijn snelle bode, en fluister
Aan de ooren van Zenophila héél zacht:
„Gij slaapt, vergetend lief, *hij* waakt en wacht."
Vlieg voort, vlieg voort, mijn zangster zoet, maar luister:
Spreek zacht en wil haar slaapgenoot niet wekken,
Dat gij niet roert zijn ijverzucht'ge trots.
Als gij haar hier brengt, mug, geef 'k u een knots,
En 'k zal u met een leeuwenhuid bedekken.

Op Heliodora.

In 't binnenst van mijn hart heeft Eroos zelf gebeeld
De ziel van mijne ziel, die met zoet babb'len streelt.

Aan een Bij.

O bloem-verzotte bij, die Heliodora's,
Gelaat beroert, geen lentekelk omzweeft!
Verkondigt gij misschien dat ze in haar hartje
Steeds de zoet-scherpe liefdeprikkel heeft?
Ja, lieve bij, gij zegt dit wel zeer waar,
Ga heen, ik ken reeds lang uw blijde maar.

V, 165.

Ἐν τόδε, μαμμήτειρα θεῶν, λίτομαι σέ, φίλη Νύξ,
ναὶ λίτομαι, κώμων σύμπλανε, πότνια Νύξ,
εἴ τις ὑπὸ χλαίνῃ βεβλημένος Ἡλιοδώρας
θάλπεται, ὑπναπάτῃ χρωτὶ χλιαινόμενος,
κοιμάσθω μὲν λύχνος· ὁ δ' ἐν κόλποισιν ἐκείνης
ῥιπτασθεὶς κείσθω δεύτερος Ἐνδυμίων.

V, 171.

Τὸ σκύφος ἡδὺ γέγηθε· λέγει δ' ὅτι τᾶς φιλέρωτος
Ζηνοφίλας ψαύει τοῦ λαλίου στόματος.
ὄλβιον· εἴθ' ὑπ' ἐμοῖς νῦν χείλεσι χείλεα θεῖσα
ἀπνευστὶ ψυχὰν τὰν ἐν ἐμοὶ προπίοι.

V, 173.

Ὄρθρε, τί νῦν, δυσέραστε, βραδὺς περὶ κόσμον ἑλίσσῃ
ἄλλος ἐπεὶ Δημοῦς θάλπεθ' ὑπὸ χλανίδι;
ἀλλ' ὅτε τὰν ῥαδινὰν κόλποις ἔχον, ὠκὺς ἐπέστης,
ὡς βάλλων [1]) ἐπ' ἐμοὶ φῶς ἐπιχαιρέκακον.

V, 175.

Οἶδ', ὅτι μοι κενὸς ὅρκος, ἐπεί σέ γε τὴν φιλάσωτον
μηνύει μυρόπνους ἀρτιβρεχὴς πλόκαμος.
μηνύει ἄγρυπνον μὲν ἰδοὺ βεβαρημένον ὄμμα,
καὶ σφιγκτὸς στεφάνων ἀμφὶ κόμαισι μίτος.
ἔσκυλται δ' ἀκόλαστα πεφυρμένος ἄρτι κίκιννος,
πάντα δ' ὑπ' ἀκρήτου γυῖα σαλευτὰ φορεῖς.
ἔρῤε, γύναι πάγκοινε, καλεῖ σε γὰρ ἡ φιλόκωμος
πηκτίς, καὶ κροτάλων χειροτυπὴς πάταγος.

1) Misschien moet hier βαλέων gelezen worden.

Aan de Nacht.

Almoeder van de goden, 'k smeek u, lieve Nacht,
Ja 'k smeek u, heil'ge Nacht, der vreugden gezellin,
Als iemand ligt op Heliodora's leger zacht,
En aan haar heerlijk lichaam zich verzaadt van min,
Dat dan het licht verdwijn', en op haar borst die knaap
Als tweede Endymion ligge in een eeuw'gen slaap.

De Beker.

De beker is zoo blij; hij zegt toch dat de lippen
Van 't lieve babbelende meisje hem omnippen.
Gelukkig! mocht ze ook nu *mij* hare lippen schinken,
En in één teug mijn heele ziel naar binnen drinken.

Aan den Morgen.

Gehate Morgen, waarom sleept ge u langzaam rond,
Terwijl een ander warm in Demo's leger rust?
Toen *ik* de slanke omarmde, kwaamt ge wel ter stond,
Met uw onzalig licht mij roovend al mijn lust.

Ontrouw.

'k Weet, ijdel was mij de eed van trouw, omdat uw lokken
Nog myrrhe-druipend uw losbandigheid verraden;
En kunnen mij uw zware, slaaplooze oogen jokken?
En om uw hoofd der kransen vastgesponnen draden?
In de ontucht is nog pas 't verwarde haar verstoven,
Uw leden zijn verslapt door de ongemengde dranken.
Weg, allemansvriendin! bij u gaat toch niets boven
Guitaren wuft en hand-geslaag'ne cymbelklanken.

Doetinchem. EDWARD B. KOSTER.

Ἡ ΓΥΝΑΙΚΟΠΕΤΡΑ

Δημώδης Ναξιακὴ Παράδοσις

(Ἑστία ἀρ. 26. 1894).

Naxos war bekanntlich schon im hohen Altertume berühmt ob der Fruchtbarkeit des Bodens und der Vorzüglichkeit seiner Erzeugnisse, unter denen köstliche Trauben, vortrefflicher Wein (von Archilochos geradezu Nektar genannt) und vorzügliche Feigen und süsse Mandeln gerühmt wurden (*τὰς Ναξίας ἀμυγδάλας* sahen schon die Alten an für *ἐπακτικωτάτας πρὸς οἶνον προσθωμένας*), so dass die Insel von Homer u. anderen *Μικρὰ Σικελία* genannt wurde.

Weitere Namen waren *Στρογγύλη*, *Δία*, *Διονυσίας*, *Καλλίπολις*. Den uralten Namen *Νάξος* hat sie nach dem Häuptling einer Karerbande, *Νάξος ὁ Πολέμωνος*, die sie den ureinwohnenden Thrakern abjagte und in Kultur nahmen. Den Karern folgten die Ionier, unter denen der Kult des *Dionys* zur vollen Blüte gelangte, so dass die Sage ihn sogar hier von Zeus' Gattin *Semele* geboren werden lässt; nach anderen Sagen in Kreta.

'Σ τὸ δρόμο ποῦ πάει ἀπὸ τὰ Μονοίτσια γιὰ τὸν Κυνίδαρο, βρίσκεται κατάχαμα μέσ' τὴ στράτα, περάσοντας τὴ βασιλική, μιὰ πέτρα μακρουλὴ καὶ μεγάλη καὶ τήνε λένε γυναικόπετρα. Δὲν εἶναι ὅμως ἀληθινὴ πέτρα παρὰ εἶναι ἄθρωπος. Καὶ στάσου νὰ 'δῇς πῶς:

Μιὰ φορά, τὸν παλαιὸ καιρό, ἤτανε μιὰ κοπελοῦδα ὥμορφη καὶ καλοστευγάμενη κ' ἐκάθουντανε μοναχή τση 'ς ἕνα τση συνέπαρμα κοντὰ 'ς τὰ Μονοίτσια. Ἡ κοπελοῦδα εὐτὴ δὲν ἤθελενε μηδὲ δοῦλα μηδὲ καμμιὰ παραδουλεύτρα, παρὰ ὅλαις ἡ λάτραις τοῦ σπιτιοῦ ἐπερνούσανε ἀπὸ τὸ χέρι τση.

Ὁλημερὶς τσῆ 'μέρας ἤτανε ἀνεσκουμπωμένη κ' ἐδιανεύγουντανε μέσα 'ς τὸ σπίτι· ἐκείνη ἐζύμωνενε, ἐκείνη ἐφουρνοπολέμανε κ' ἐδιάρμιζενε μοναχή τση κάθε πωρνὸ ὅλο τὸ σπίτι σὰν καλὴ νοικο-

DAS STEINERNE FRAUENBILD.

VOLKSSAGE VON NAXOS (DEMOS ΤΡΑΓΑΙΑ).

Stadt und Bezirk *Τραγαία* werden in frühester Zeit genannt. Infolge rasch anwachsender Bevölkerung entsandte Naxos sehr bald Kolonisten, u. a. nach *Amorgos* wo Handel und Industrie eben blühten (*τὰ ἀμόργια ὑφάσματα· ἀμοργίδια, ἀμοργίδες, χιτῶνες ἀμόργινοι, πολύτιμοι διὰ τὴν ἀρίστην αὐτῶν ποιότητα καὶ κατασκευήν*).

Unter den weiteren Produkten von N. waren besonders bekannt: der *κύπειρος* (Cyprus longus), eine Grasart mit essbarer Wurzel; Ziegen und Wetzsteine (*ἀκόναι*), der bekannte (*Ναξία λίθος ἢ πέτρα κατ' ἐξοχήν*) aus dem noch heute der Schmirgel (*σμύρις*) hergestellt wird.

Die nachfolgende Sage gehört nun weder dem sagenreichen Altertume an, noch der Zeit der glaubensstarken byzantinischen Periode, noch den bizarren Kreuzzügen, sondern ist der Epoche der langen türkischen Bedrückung entnommen wie so viele ähnliche. Sie lautet in ihrer eigenartigen Sprache:

Auf dem Wege der vom Dorfe Monoitsia nach (dem Dorfe) Kunidaro führt, befindet sich auf der Erde mitten in der Landstrasse, sobald man die Kirche (des heiligen Isidoros) passirt hat, ein ziemlich langer und grosser Stein und den nennt man den Frauenstein. Er ist aber kein wirklicher Stein sondern ein Mensch. Und nun warte dass du sehest (erfahrest) wie sich das damit verhält.

Einmal in alter Zeit war ein schönes Mägdelein von feinen Sitten und gar schmuck gekleidet, das wohnte ganz allein in ihrem Landhäuschen nahe bei Monoitsia. Dieses Mädchen nun wollte nimmer weder eine Magd haben noch eine Aufwartefrau, denn alle Geschäfte des Hauses verrichtete sie mit eigner Hand.

Täglich war sie den ganzen Tag (über die Arbeit) gebückt und wirtschaftete sie in dem Hause. Sie rührte den Teig ein, sie besorgte den Backofen und brachte ganz allein jeden Morgen

κυουρά, γιατὶ πολὺ ἀνετροπιάζουντανε μὲ τὴ βρωμοσύνη καὶ τὴν ἀνεκατωσοῦρα.

Μιὰ ταχυτερνὴ ἐσηκώθηνε τὴν ὥρα ποῦ κεντροβόλανε ὁ νήλιος κ' ἐχαζιρεύγουντανε ν' ἀρχινίξῃ πάλι νὰ λατρεύγεται μέσα 'ς τὸ σπίτι καὶ νὰ τὸ συγυρίζῃ· μὰ ἐκείνη τὴν πρωινὴ εἶχεν ἡ καρδιά τση μεγάλη βαρυγόμισι σὰν νὰ τσῆ μέλλουντανε τίοτις κακό.

Δὲν τήνε χωρούσανε μηδὲ τὰ μέσα μηδὲ τὰ ὄξω· καὶ γιὰ νὰ δώσῃ τσῆ καρδιᾶς τση ἀγέρα, ἤβαλενε τὴ μαουλίκα τση, ἤπηρενε τὴν ἀνέμη τση καὶ πήενε σὲ μιὰ ντροσιὰ γιὰ νὰ τυλίξῃ λιάκι μίτο ποῦ εἶχενε.

Τόμου ἤκατσενε ἀκούει ἀσάλαο ἀπὸ πίσω τση μέσα 'ς ἕνα σύρρυακο. Κάνει ἐτσά, εἶντα νὰ 'δῇ; θωρεῖ κ' ἐξεμπρόβαιρνενε ἀπὸ μέσ' ἀπὸ τὰ κλαδιὰ ἕνας ἄγριος, δουλειασμένος καὶ μακροτάνταλος Τοῦρκος μὲ τὸ σπαθὶ 'ς τὸ χέρι καὶ πάαινενε ἀλάπατ' ἀλάπατα γιὰ νὰ χυταρώσῃ κατὰ 'πάνω τση.

Καθὼς τὸνε θωρεῖ ἡ κοπελοῦδα μπήει τὸ μονόφωνο ποῦ ἡ μουγκαλιαῖς τση ἐκουούντανε 'ς τὸ χωριό· μὰ ποιὸς νὰ πάῃ νὰ τήνε διαφεντέψῃ ποῦ ἐφοβούντανε ὅλοι γιατὶ ἐτότες ἐρίζανε οἱ ἀλλόφυλοι τὸ νησὶ τσῆ 'Αξιᾶς κ' ἐχαλούσανε τσῆ ἀθρώποι ἐτσὰ ἄφου κατάφου.

'Εγίνηνε πιὰ μέσ' τὸ χωριὸ ἕνα μεγάλο σύθρυνο· ἡ γυναῖκες ἐτρέχανε κ' ἐσυρομαδηούντανε κ' ἐτσιμπομα(γ)ουλιάζουντανε ἀπὸ τὴν ἀπερπισία τωνε, γιατὶ ἐξέρανε τὴν παροιμία ποῦ λέει πῶς σὰ θωρῇς τοῦ γειτόνου σου τὸ σπίτι καὶ κάβγεται, καρτέρα καὶ γιὰ τὸ δικό σου.

Καὶ ὅμως ἡ κοπελοῦδα δὲν τὰ παρασάστισενε καθόλου, παρὰ ξαπολᾶ τὴν ἀνέμη τση καί, μὲ μεγάλη ἀλεστοσύνη, λιχνιέται ὄξ ἀπὸ τὸ χωράφι καὶ τὸ βάνει 'ς τὰ ποδάρια· μὰ ἔλα ποῦ ὅσον ἤνοιωθενε ἀπὸ πίσω τση τὸν Τοῦρκο νὰ τήνε κυνηᾷ ἐκόβγουντανε τὰ ἤπατά τση καὶ δὲν εἶχενε νάκαρα νὰ τρέχῃ καλά; ἤκανενε ὅμως δυναστεία τοῦ ἑαυτοῦ τση κ' ἤτρεχε ὅσον ἐμπόριενε, μὰ 'ς τὰ ὑστερνὰ ὅμως ἐλαχάνιασενε κ' ἐσταμάτηξενε λιάκι γιὰ νὰ ξελαφάξῃ.

das ganze Haus in Ordnung, wie es einer guten Hausfrau ziemt, denn sie war aller Unsauberkeit und allem Durcheinander durchaus abhold.

Eines Vormittags erhob sie sich um die Zeit wo die Sonne bereits stechend schien und hatte im Sinne wieder mit dem Wirtschaften im Hause zu beginnen um es ganz in Ordnung zu bringen; aber an diesem Morgen hatte (fühlte) ihr Herz eine grosse Schwermut, gleich als ob ihr irgend etwas Böses bevorstünde.

Es litt sie nicht, weder drinnen noch draussen; um also ihrem Herzen Luft zu machen that sie ihr Kopftuch (Maulika) um, nahm ihre Garnwinde und ging an einen kühlen Ort um etwas Garn, das sie noch hatte, aufzuwickeln.

Kaum hat sie sich gesetzt, so hört sie ein Geräusch hinter sich beim Zusammenfluss der kleinen Bäche. Sie macht so, um *was* zu sehen? Sie sieht, wie aus der Mitte der Zweige ein wilder, im Dienst stehender ungeschlachter Türke heraustritt, mit dem Säbel in der Hand, und leise leise heranschleicht um über sie herzufallen.

Wie sie ihn erschaut erhebt das Mägdelein ihre Stimme, so dass die im Dorfe ihre Hülferufe hören konnten; aber wer wird kommen ihr beizustehen, wo doch alle selber in Furcht waren, denn gerade zu dieser Zeit suchten die Fremden die Insel begehrlich heim und stürzten die Leute ohne jeden Anlass ins Verderben.

Da erhob sich in dem Dorfe im grosses Wehgeschrei: die Weiber liefen herum, rauften ihr Haar und zerkratzten sich die Wangen vor Verzweiflung, denn sie kannten gar wohl das Sprichwort, welches sagt: „siehest du das Haus deines Nachbaren brennen, sorge wohl für das deinige".

Jedoch das Mägdelein geräth durchaus nicht in Verwirrung, sondern hält ihre Garnwinde ein, schwingt sie mit grosser Gewandtheit nach dem Felde zu aus und macht sich dann auf die Beine. Wie sie aber bald merkte, dass hinter ihr der Türke drein jagte, schnitt ihr das in die Eingeweide, und die Kräfte tüchtig zu laufen versagten ihr. Sie that sich jedoch Gewalt an und rannte soviel sie nur konnte; allmählich jedoch ermattete sie und blieb ein wenig stehen um zu verschnaufen.

'Ετότες ὁ μακροτάνταλος εὐτός, μὲ δυὸ τρεῖς γλάτζοι, τὴν προφταίρνει! Πρὶ προκάμῃ ὅμως νὰ βάλῃ χέρι ἀπάνω τση, γυρίζει ἡ κοπελοῦδα καὶ λέει τοῦ θεοῦ: „Κάμε με, θεέ, καλλίτερα ἐτούτη τὴν ὥρα πέτρα παρὰ νὰ πέσω ζωντανὴ 'ς τὰ χέρια τοῦ Τούρκου". Καὶ 'ς τὸ πάτημα γίνεται πέτρα καθὼς καὶ ἡ ἀνέμη τση ποῦ ἀκόμα τὴ σήμερο ὑπάρχει κ' εὐτὴ ἐκεῖ παρακάτω.

Τόρα, ἀγκαλὰ καὶ νὰ περάσανε τόσα καὶ τόσα χρόνια ἀμέτρητα, μπορεῖ πάλι ἡ πέτρα εὐτὴ νὰ γενῇ κοπελοῦδα σὰ βρεθοῦνε τρεῖς Μαρίαις νὰ κάμουνε „μονημερίτικο πανὶ" νὰ τὸ ῥίξουνε ἀπάνω τση. 'Ετότες ὄχι μόνου ἡ γυναικόπετρα θὰ γενῇ κοπελοῦδα, παρὰ καὶ ἡ ἀνέμη τση θὰ γενῇ πάλι ξύλινη καὶ θὰ γυρίζῃ.

Τόρα θὰ μ' ἀρωτήξῃς κ' εἶντά 'ναι τὸ „μονημερίτικο πανί". Δὲν εἶναι καὶ καένα δύσκολο πρᾶμμα· μὰ' συφωνοῦνε νὰ τὸ κάμουνε; Δὲ συφωνοῦνε, ποῦ ἂν ἐσυφωνούσανε δὲν ἤθελα νά 'χουνε τόρα τόσα χρόνια τὴν κοπελοῦδα ἐκεῖ κατάχαμα ποῦ, καθὼς ἔχουνε νὰ 'ποῦνε, νοιώθῃ καὶ τὰ καταλαβένῃ ὅλα.

Γιὰ νὰ γενῇ εὐτὸ τὸ πανί, καὶ νὰ κάνῃ ἐνέργεια, πρέπει ἡ τρεῖς Μαρίαις νὰ σηκωθοῦνε τσῆ αὐγαῖς, μέσ' τὰ χαλάσματα τσῆ νύχτας νὰ πᾶνε 'ς τὸ χωράφι, νὰ μαζέψουνε ὅσες σβοῦρες μπαμπάκι[1]) χρειάζεται καὶ νὰ στραφοῦνε μονομιᾶς 'ς τὸ χωριὸ νὰ τὸ ξεβαβουλίσανε, νὰ τὸ ξεμαγγανίσουνε, καὶ τέλος πάντω νὰ τὸ κάμουνε ὅπως χρειάζεται καὶ νὰ μὴν τὸ δόσουνε σὲ καμμιὰ ἀνεφαντοῦ γιὰ νὰ τὸ 'φάνῃ, παρὰ ἡ ἴδιαις νὰ τὸ στήσουνε 'ς τὴ κρεββαταριὰ καὶ ἡ ἴδιαις νὰ τὸ 'φάνουνε τὴν ἴδια 'μέρα καὶ νὰ τὸ 'χουν ἕτοιμο νὰ τὸ ῥίξουν ἀπάνω τση πρὶ βουτήξῃ ὁ νήλιος, γιὰ νὰ 'δῇ ἡ κακορρίζικη τὸ φῶς τσῆ 'μέρας, ποῦ κόσμο ἀκούει καὶ κόσμο δὲ θωρεῖ.

'Εν Νάξῳ. ΜΙΧ. ΙΑΚ. ΜΑΡΚΟΠΟΛΙΣ.

---

1) (D. i. τὸ βαμβάκι(ον), ὁ βάμβαξ = ἡ βύσσος). Ueber die βαμβακοφυτεία und -ουργία s. den schönen Aufsatz „Λεβαδεία" in der Zeitung 'Εστία N°. 265 von 1894.

Da holt der ungeschlachte Urian sie mit zwei drei Sätzen ein. Bevor es ihm aber gelingt die Hand an sie zu legen, wendet das Mädchen sich um und spricht zu Gott: „Mache mich, o Gott, lieber in diesem Augenblicke zu Stein als dass ich lebend in die Hände des Türken falle!" Und auf dem Fleck wird sie zu Stein wie ihre Garnwinde auch, die auch ihrerseits noch heute dort unten sich befindet.

Jetzt, obgleich so und so viele ungezählte Jahre dahingegangen sind, kann dieser Stein gleichwohl wieder zum Mädchen werden, sobald drei *Marien* sich finden, die ein Sondergespinnst anfertigen um es über sie zu werfen. Dann wird nicht nur der Frauenstein wieder zum Mägdelein, sondern auch die Winde wird wieder zu Holz werden und wird sich drehen.

Nun wirst du vielleicht fragen was denn dieses Sondergespinnst sei? Das ist an sich keine so schwierige Sache; aber — werden die (drei) je eins werden es anzufertigen? Sie werden nicht einig werden, denn wären sie jemals einig geworden, dann stünde das Mägdelein jetzt nicht seit so vielen Jahren auf dem Boden, wo — wie sie zu sagen wissen, — es alles vernimmt und versteht.

Auf dass das Gespinnst fertig werde und wirkende Kraft habe, müssen die drei Marien mit dem ersten Morgenrot aufstehen, mitten in die Wirren der Nacht hinaus aufs Feld gehen, dorten so viele Bündel Baumwollenstauden raufen wie nötig ist, und einzeln ins Dorf zurückkehren um ihn zu brechen, zu hecheln und auszurollen, kurzum alles zu thun was erforderlich ist, und ihn nicht etwa einer Spinnfrau geben, dass die ihn spinne, sondern sie selber müssen ihn im Webstuhl einlegen, sie selber ihn weben an einem und demselben Tage und es fertig haben um es über sie zu werfen, bevor noch die Sonne aufgeht, auf dass sie, die Unglückselige, das Licht des Tages wieder schauen möge, sie, die die Welt (Leute) wohl hört aber sie nicht sieht.

Darmstadt, December 1894. Aug. Boltz.

ΝΥΧΤΑ — ΨΥΧΗ.

(Ἑστία. ἀρ. 27, 1894).

Σ' τῆς νύχτας τὸ ἀτάραχο, τὸ τρίσβαθο σκοτάδι,
ποῦ φθάνει κι' ὁ Παράδεισος τὰ σύνορα τοῦ Ἅδη,
ὅλα σωπαίνουν ... ἡ ζωὴ θαρρεῖς πῶς μαρμαρώνει.
Μόνο ἡ ψυχὴ τὰ μάτια της τὰ φωτεινὰ γουρλώνει
κι' ὅλα τῆς φαίνονται ὄνειρα σ' τῆς ἐρημιᾶς τὰ βάθη:
ὁ οὐρανός, ἡ κόλασι, ὁ τάφος καὶ τὰ πάθη!
Χρόνοι ποῦ ἐπεράσανε, χρόνοι ποῦ θὰ περάσουν,
κόσμοι ποῦ ἐχαλάσανε, κόσμοι ποῦ θὰ χαλάσουν,
τ' ἀστέρια, ἡ πλάσι, ὁ θεός, μὲσ τ' ἄπειρο, οἱ δρόμοι
ποῦ τοὺς ἀνοίγει ὁ θάνατος καὶ πάλι εὐθὺς τοὺς σβένει,
οἱ στεναγμοὶ καὶ τὰ φιλιά, οἱ πόθ' οἱ φλογισμένοι,
τὸ δάκρυ, τὸ χαμόγελο καὶ ἡ τρομάρ' ἀκόμη!
. . . .
Τὸ σῶμα μένει ἀκίνητο καὶ λένε πῶς κοιμᾶται·
σεῖς μόνο μάτια τῆς ψυχῆς ποτέ σας δὲ σφαλᾶτε,
ἀλλὰ θωρεῖτε ἄγρυπνα τί γίνεται σ' τὰ χάη,
ἡ πλάσι ποῦθεν ἔρχεται καὶ ποῦ γοργὴ πετάει! . .
Ὤϊμε! καὶ ἂν μαντέψετε, ὤϊμε! κι' ἂν νιῶστε κἄτι . . .
Σ' τὸ νοῦ πρὶν φέξῃ σβένεται σ' τοῦ ὕπνου τὸ κρεβάτι·
γιατὶ θολώνει τὴν ἀχνή, τὴ μυστικὴν ἀλήθεια,
τῆς νύχτας τὸ τρισκότειδο ποῦ κλειοῦμε μὲς τὰ στήθια!

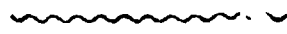
Π. ΣΑΛΜΑΣ.

NACHT — SEELE.

Des Nachts, wenn tiefes Dunkel herrscht, kein Laut, kein Hauch
[sich reget,
wenn selbst das Paradies sich dicht an Hades' Gränzen leget,
ist Alles stumm ... das Leben selbst, zu Marmor scheint's erstarret,
die Seele nur thut unverwandt die Augen auf, die hellen,
und sieht die Traumgebilde die den Tiefen voll entquellen:
den Himmel und der Hölle Grab, das Leid das unsrer harret, —
vergangne Zeiten ziehn vorbei und künft'ge Zeiten winken,
versunk'ne Welten tauchen auf und andere versinken, —
der Sterne Chor, das Schöpfungsall, Gott selbst im ewg'en Raume,
samt allen Wegen die der Tod sie wandeln lässt im Traume:
der Seufzer Weh, der Küsse Glut, hell flackerndes Verlangen,
der Thränen Schmerz, des Lächelns Blick und angsterfülltes Bangen.
. . . .
Der Körper ruhet regungslos, man sagt dass er nun schlafe ...
Nur Ihr, der Seele Augen, schliess't euch nimmer in dem Schlafe;
Ihr schauet, ewig wach, was in purpurner Tiefe lieget,
der das Geschaffene entsteigt, — das Ziel zu dem es flieget ...
Weh, wenn Ihr was erkundetet, was ins geheim vernommen ...
doch nein — beim ersten Leuchten ist der ganze Traum verschwom-
[men,
denn nur das tiefe Dunkel lässt den Geisterhauch erspriessen,
die myst'sche Wahrheit, die wir sonst im Busen fest verschliessen!

Aug. Boltz

OFFICIEELE MEDEDEELINGEN.

PHILHELLEENSCHE VEREENIGING.

De Philhelleensche Vereeniging hield hare 5e Algemeene Vergadering op Zaterdag 20 October 1894 in het hôtel *Krasnapolsky* te Amsterdam, onder voorzitterschap van Prof. Dr. A. H. G. P. van den Es.

Uit het verslag blijkt dat de Vereeniging in statu quo verkeert. Te Athene is eene onderafdeeling opgericht.

Nadat namens den penningmeester, den heer R. Lehmann, verslag over de geldmiddelen was uitgebracht, werd in de vacature, ontstaan door het aftreden van Prof. Van den Es, voorzien door de keuze tot bestuurslid (tevens Voorzitter) van Prof. Dr. Aug. Boltz te *Darmstadt*, eerelid der Vereeniging. De heeren Dr. Muller en Rogge Jr. werden als bestuursleden herkozen. Op voorstel van de Atheensche leden werd tot eerevoorzitter der Vereeniging in de plaats van wijlen den heer Alex. Rhangabé benoemd diens oudste zoon de heer Cléon Rhangabé, vroeger gezant van Griekenland te Berlijn.

Tot eere-leden der Vereeniging werden benoemd: Prof. K. S. Kontos, hoogleeraar aan de universiteit te Athene; Prof. K. S. Koemanoedis, oud-hoogleeraar te Athene; Dr. Theod. Pappadimitracopoelos, leeraar te Athene; Dr. D. Wernardakis, rector van het gymnasium te Lesbos, terwijl de heer B. Gabrielidis, redacteur van het Atheensche dagblad »Acropolis", tot correspondeerend lid werd benoemd.

Na een woord van hulde en dank aan den aftredenden voorzitter Prof. Van den Es, werd de vergadering gesloten.

Vier Hellenen, waaronder één uit Londen, de heer Frangoedis, woonden de vergadering bij.

JAARVERSLAG OVER DE PHILHELLEENSCHE VEREENIGING.

Uitgebracht den 20en October 1894, [1])

DOOR

H. C. MULLER, Secretaris.

Ceterum censeo pronuntiationem Erasmianam esse delendam.

Mijne Heeren!

De laatste Algemeene Vergadering onzer Vereeniging werd den 30en Sept. 1893 op deze zelfde plaats gehouden. Toen deelde onze Voorzitter mede dat de Vereeniging zich in een status quo bevindt, dat de finantieele toestand niet bloeiend is, maar dat er in elk geval een saldo in kas was. In mijn jaarverslag heb ik toen meegedeeld dat het aantal leden niet vooruitgaande was, en daarna is als penningmeester gekozen de nieuwe Consul-Generaal van Griekenland, de heer R. Lehmann te Amster-

1) In uittreksel voorgelezen.

dam, die er op wees dat er veel propaganda gemaakt moest worden, ten einde de Vereeniging weer te brengen tot haren vroegeren bloei.

Sedert dien tijd is de uitgave van het orgaan, dat over 2 jaren verdeeld werd, voortgezet. Op initiatief van den heer Lehmann werden eenige honderdtallen circulaires in het Duitsch, Fr. en Eng. overal naar het builand verzonden, ten einde het streven der Ph. V. meer bekend te maken. Ook had ik persoonlijk, bij mijn tweede reis naar Athene in den winter van 1893—94, gelegenheid met de Grieksche leden der Vereeniging te confereeren. Daarover een enkel woord.

Vooraf echter de opmerking dat Z. M. de Koning van Griekenland bij de audientie, die ik ten Griekschen hove had, het doel der Vereeniging zeer prees. Van finantieelen steun van den kant der Grieksche regeering is intusschen nog niets gebleken. Alleen kan ik u naar aanleiding van brieven van onzen ijverigen en hoogst welwillenden gezant te Athene, den heer Van Lennep, mededeelen dat er eenige kans bestaat dat voortaan op de Grieksche Begrooting een vaste post voor de Ph. V. zal worden gebracht. Officieele bevestiging is hiervan nog niet gekomen, het is dus niets dan een voorloopig bericht.

Te Athene hield ik met de Atheensche leden der Ph. V. eene samenkomst. Dezen wenschten eene speciale commissie, om in Griekenland voor de Ph. V. te werken, het orgaan te verspreiden en de contributies te innen, en wezen daarvoor een 5-tal leden aan, met onzen gezant den heer Van Lennep aan het hoofd. Ook drukten zij hun verlangen uit dat eenige verdienstelijke Grieksche philologen en schrijvers tot eereleden zouden worden benoemd. De namen der heeren zijn reeds in mijn kort reisverhaal in »Hellas" vermeld. Eindelijk wezen zij op de vacature, ontstaan door het overlijden van den gewezen eere-voorzitter A. Rhangawis, en uitten den wensch dat hierin door de keuze van diens oudsten zoon, Cl. Rhangawis, oud-gezant te Berlijn, den alom bekenden dichter en geleerde, zou worden voorzien.

Het spreekt vanzelf dat al deze desiderata slechts als voorstellen kunnen worden beschouwd voor onze algemeene vergadering. Ik deel ze echter slechts aarzelend mede, daar onze algemeene vergadering zoo slecht bezocht wordt, en daarenboven reeds in den boezem van ons bestuur stemmen zijn opgegaan, die vragen: Ware het niet beter de Ph. V. op te heffen, omdat zij in het laatste jaar toch zulk een kwijnend bestaan leidt?

Zeker verdient die vraag ernstige overweging. Wij vormen hier in Nederland een klein clubje, en krijgen geen of weinig steun. Een uitzondering daarop heeft de vorige Regeering gemaakt, die een subsidie toestond voor een reis naar Griekenland. Sedert dien tijd echter hebben wij geen verderen steun gehad, noch van hooggeleerde noch van zeergeleerde heeren in ons vaderland. Men doet gewoonlijk alsof de Ph. V. niet bestaat, en tot overmaat van ramp is een onzer ijverigste leden, onze mede-redacteur Mr. Swaving, door een ernstige zielsziekte aangegrepen, en dus op het oogenblik niet in staat iets voor ons te doen.

De vraag is nu, en die vraag doet zich ook voor mij voor, zullen wij

het bijltje er bij neerleggen? Het komt mij voor dat dit jammer zou wezen. Waarom moet nu ook alweer deze vereeniging in den doofpot? Kunnen er voor haar geen betere tijden aanbreken? Moet over een vereeniging, die in het buitenland zulk een goeden klank heeft, die nog zoo ontzachlijk veel goeds kan uitwerken, nu reeds la mort sans phrase worden uitgesproken?

Wanneer ik spreek van »goeden klank in het buitenland", dan moet ik echter nadrukkelijk uitzonderen den heer Gustav Meyer, hoogleeraar aan de Universiteit te Graz (Oostenrijk), en schrijver van verschillende linguistische werken, o. a. van de Griechische Grammatik, in 2e Aufl. te Leipzig in 1886 verschenen. Deze heer voert sedert eenige jaren een zonderlinge guerre à outrance tegen de Philhelleensche Vereeniging en tegen al mijne publicaties. In zijn Neugr. Studien I, Wien 1894 blz. 33 (noot) schrijft hij woordelijk: »Es ist gerade kein Ruhm für die holländische Wissenschaft, »dass das dilettantische Treiben dieses Herrn und der ganzen Ph. G. in »Amsterdam mit der 'Ελλάς, einer wahren Kleinkinderbewahranstalt des »Neogräcismus, nun schon ins fünfte Jahr geht". En ook mijne Historische Grammatik is door denzelfden heer beoordeeld op een wijze, waaruit duidelijk de bedoeling blijkt om slechts naar fouten te zoeken, in plaats van eerlijk de licht- en schaduwzijden in het oog te doen vallen. Deze polemiek is des te meer merkwaardig, omdat de heer G. Meyer nooit in Hellas, of door mij persoonlijk, is aangevallen (mijn art. in Hellas IV 224 vlg. is pas NA zijn aanval geschreven), en omdat verschillende zijner publicaties zelfs in Hellas herhaaldelijk met lof zijn besproken, o. a. door Boltz. Wij zijn dus volgens den heer Meyer een kleinkinderbewaarschool van de N. Gr. Studien (dit zal hij wel met zijn Neogräcismus bedoelen) en al ons streven is dilettantisme!

Nu geloof ik dat de Ph. V. gerust kan zijn. Persoonlijk heb ik reeds, pro virili parte, in mijne »Neugr. Studien", opgenomen in de laatste afl. van Hellas, in zooverre op de aanvallen van dezen overigens zoo verdienstelijken geleerde geantwoord, dat ik op den toon die mij het meest waardig voorkwam, trachtte aan te toonen hoe de heer Meyer, die du haut de sa grandeur den staf breekt over de geheele Ph. V. en hare medewerkers, zelf eenige jaren geleden de Nieuwgr. Studiën bijna geheel genegeerd heeft, en een Gr. grammatica heeft geschreven waarin een periode van 18 eeuwen der Gr. taal bijna wordt behandeld alsof zij nooit bestaan had! A bon entendeur demi mot suffit. Ik zal de laatste zijn overigens om de groote verdiensten van den heer G. Meyer op linguistisch gebied te miskennen, dit heb ik trouwens herhaaldelijk getoond.

Hieraan wil ik alleen toevoegen dat zoolang de Ph. V. nog onder hare leden mannen telt als Kern, van den Es en Valeton (in Nederland), als Bikélas en Legrand (in Parijs), als Boltz (in Duitschland), als Télfy (in Budapest), als Kontos, Hatzidakis, Lambros en Pappadimitrakópulos (in Athene), om maar enkelen te noemen — mannen die ook op het gebied van het Grieksch hunne sporen verdiend hebben, zij volkomen gerust kan zijn tegenover dat geschrijf van den hoogleeraar Gustav Meyer. Hoe het zij, wij zullen

voortaan m. i. het best doen met sine ira et studio kennis te nemen van alles wat de heer M. schrijft, met Cobet zeggende: Αὐτὰρ ἐγὼ βαδιεῦμαι ἐμὴν ὁδόν.

Mijns inziens zou men, zelfs zonder verandering der Statuten, een kleine reorganisatie kunnen beproeven, en zoo althans tijdelijk het voortbestaan der Vereeniging kunnen redden. Tegenover de Nederlandsche bedachtzaamheid en den sleurgeest stel ik de Nederlandsche koppigheid en taaiheid, wat langs den eenen weg niet gelukt is, kan allicht slagen langs een anderen weg.

Vooreerst kan de contributie verlaagd worden, zoodat voor geen leeraar in Nederland of daarbuiten, evenmin als voor een niet-leeraar, het toetreden een struikelblok zij. Beter veel leden met een minimum contributie, dan een gering aantal, waarvan telkens eenigen afvallen.

Verder moeten, zoolang er een orgaan is, alle leden het orgaan ontvangen, en moet lidmaatschap met abonnement één zijn. Op de wijze ongeveer als het Gymnasialverein in Duitschland, welks zetel te Heidelberg is, en dat ook een orgaan uitgeeft, waarvan de inhoud echter bijna uitsluitend paedagogisch is.

De werkkring kan uitgebreid worden. Wel heet de vereeniging »Philhelleensch" en wordt in de statuten uitsluitend van de Grieksche taal gesproken, maar is het Hellenisme niet uit den aard der zaak universalistisch? Met andere woorden, miskennen wij den aard van eene philhelleensche vereeniging, wanneer wij haar opvatten als een vereeniging tot behoud van het onderwijs in de klassieken, en tegelijkertijd tot wijziging van dat onderwijs, waar het blijkt leemten te bevatten, op den grondslag van het bestaande?

Vergunt mij eenige punten aan te roeren, die door samenwerking, dus door vereeniging, tot stand zouden kunnen worden gebracht. Ik zou dan echter wenschen geregelde samenkomsten, b.v. ééns in de 3 maanden, d. i. minstens 4 maal 's jaars. 1°. Het beschermen der aesthetisch-artistieke, naast de grammatische, richting bij het onderwijs in de klassieken, zoowel aan de gymnasia als aan de universiteiten. Daarvoor is in Nederland en daarbuiten nog zeer veel te doen. Ook kan men in het buitenland voeling houden met paedagogen en philologen. Men kan er b.v. voortdurend op wijzen dat de tekstkritiek niet overdreven moet worden, dat de letterkunde óók hare rechten heeft, dat de kunst evenmin mag worden verwaarloosd. Algemeen en verplicht teekenonderwijs is, m. i. althans, wel degelijk een philhelleensch desideratum, waar de geest veel hoort, moet evenzeer het oog veel zien, al ware het alleen om een der grootste uitingen van het Hellenisme, de kunst, met vrucht te kunnen genieten.

2°. Het onderzoek van de vraag in hoeverre onze methode om zoowel Latijn als Grieksch te leeren en te doceeren kan verbeterd worden naar de eischen des tijds. Wat het Grieksch betreft, hoe de moeielijkheden te verminderen, waarmee de leerling bij het oud-Grieksch te worstelen heeft. Inspanning is zeer zeker noodig, maar een berg van moeielijkheden ontneemt de leerlust, en schrikt af in plaats van aan te trekken. Reeds Augustinus zeide: Cur ergo Graecam etiam grammaticam oderam? Nam et Homerus peritus texere fabellas, et dulcissime vanus est, et mihi tamen amarus

erat puero. Credo etiam Graecis pueris Virgilius ita sit, cum eum sic discere coguntur, ut ego illum. Videlicet difficultas, difficultas omnino ediscendae peregrinae linguae, quasi felle aspergebat omnes suavitates Graecas fabulosarum narrationum." (Confess. I 23). Wat Augustinus gal noemde, bestaat nòg, wij moeten dus trachten den bolster zoo aangenaam en gemakkelijk mogelijk te maken, opdat men spoedig van den edelen kern kunne genieten. En vóór alles: *men moet het Grieksch onderwijzen als een levende taal!* Ceterum censeo, etc.

Wat het Grieksch betreft, verder de ietwat vervelende uitspraak-kwestie. Een phonetische uitspraak voor het oud-Gr. zou de eenig ware zijn. Zou men niet, in afwachting daarvan, *naast* de Erasmiaansche, die vastgeroest is en voor de orthographie schijnbare of werkelijke voordeelen aanbiedt, de Grieksche uitspraak tegelijk kunnen onderwijzen? Men zou b.v. haar bij het hardop lezen van Gr. (prosa)schrijvers kunnen toepassen.

En thans het Latijn. Ook daarover zou veel te zeggen wezen. Maar ik wil mij beperken. Alleen wil ik er op wijzen dat misschien door ernstige bespreking ook hier een en ander te verbeteren is. Dit is geen vitzucht, geen miskenning van het vele voortreffelijke dat door onze voorgangers geleverd is, maar alleen de erkenning van het feit dat »les idées marchent", dat zich langzamerhand een nieuwe wereldbeschouwing baan breekt, waarmede wij rekening hebben te houden. Tegenover het (vaak overdreven, en dus vaak ziekelijk) idealisme van vroeger plaatst zich een even vaak overdreven, en dus even vaak ziekelijk, realisme. Dat realisme wil Latijn en Gr. afschaffen. Wij moeten daarvoor waken, doch zóó dat wij tegelijkertijd ons zelven herzien. Zijn wij zonder fouten? Moet ons schip niet eens opnieuw gekalefaterd? De schoone kern van het klassicisme, dat is vooral het hellenisme, dat is het humanisme, zal nooit verloren gaan. Maar houden wij dien kern genoeg in het oog? Gaan wij niet somtijds op in een dood en doodend formalisme, zooals onze tegenstanders zeggen? — Zie, het is de moeite waard zulke vraagstukken te overwegen.

Men kan zeggen dat het Genootschap van leeraren aan Ned. gymnasia voor zulke besprekingen de aangewezen plaats is. Maar tot dusver is dit nog niet altijd gebleken. Concurrentie is wellicht levenwekkend. Ook hebben wij als Ph. V. na een bestaan van 5 jaar een soort van traditie op te houden. En ons doel is zuiver internationaal.

Om te resumeeren. Wil men ontbinden, laat men het althans niet doen vóórdat het uiterste beproefd, en onwil van alle kanten gebleken is. Is het laatste in Nederland het geval, welnu, men kan nog altijd de Ph. V. herscheppen in een zuiver internationale vereeniging (half internationaal is zij reeds) met een bestuur, dat gedeeltelijk in Nederland en gedeeltelijk in het buitenland zetelt. Op zulk een wijze kan men het bestaan rekken, en ondertusschen beproeven de krachten te verzamelen en te herstellen. Ik voor mij zou het betreuren dat eene vereeniging als de Ph. V. die nog zóóveel kan doen, na een bestaan van 5 jaar reeds ten offer viel aan laisser aller en sleurgeest, doodvijanden van elken vooruitgang.

WISSENSCHAFTLICHE UND ANDERE VEREINE UND ZEITSCHRIFTEN,

welche ein Tausch-Exemplar (oder resp. ein Gratis-Ex.) der „Hellas" empfangen.

1. Anaplassis (Société), Athènes.
2. Architectura, Orgaan van het Genootschap Architectura et Amicitia, Amsterdam (adr. Amer. Hotel).
3. Association Hellénique, Constantinople.
4. Association pour l'encouragement des études grecques, 17 rue Bonaparte, Paris.
5. Athina (Revue), ΑΘΗΝΑ, à l'adresse de M. le Prof. G. N. Chatzidakis, Athènes.
6. Journal Anatoli, île de Syra, Grèce.
7. Bibliotheca Philol. Classica, Adresse S. Calvary & Co., Berlin.
8. British Museum, London (F. G. Kenyon Esq.).
9. Bibliothèque Nationale, à Athènes.
10. Bibliotheek der Kon. Academie v. Wetenschappen, Amsterdam.
11. Bulletin de Correspondance Hellénique, École Française d'Athènes.
12. Classical Review, London (D. Nutt & Co.).
13. Centralblatt (Litterarisches), Dr. Ed. Zarncke, Leipzig.
14. Chroniques Byzantines — Βυζαντινὰ Χρονικά — à l'adresse de M. le Prof. C. Ricker, Nevsky 14, St. Pétersbourg, Russie.
15. Fleckeisen's Jahrbücher (Red. von), Leipzig.
16. Forum (The), ed. by Walter H. Page. New York, Union Square, U. S. of America.
17. Journal Iris, Boucarest, Roumanie.
18. John Hopkins University, Journal of Philology, Baltimore, U.S.
19. Journal Palingenesia, Athènes.
20. „ Nea Himera, Triest.
21. „ Phanos, île de Syra, Grèce.
22. Listy Filologicke (Red. des Zeitschrift), Prag.
23. Litteraturblatt (Oesterreich.), Wien I, Annagasse 9.

24. Mnemosyne (Red. der), E. J. Brill, Leiden.
25. Museum (Maandblad), Wolters, Groningen.
26. Philologus (Red. der Zeitschrift), Göttingen.
27. Redaction der „Mittheilungen des Kais. Deutschen Archäol. Instituts", Athen.
28. Revue Hestia, Ἑστία, à Athènes.
29. Revue L'Orient, 147 Boul. St. Michel, Paris.
30. Revue des études grecques, Paris (voir: Association, etc. N°. 4).
31. Revue de Philologie, (Réd. de la), à Paris.
32. Revue d'exégèse mythologique et biblique, réd. par l'Abbé E. Fourrière. Amiens, 18 rue Saint-Fuscien.
33. Redaction des „Humanist. Gymnasiums", Dr. G. Uhlig, Heidelberg.
34. Studien (Leipziger) zur class. Philologie, S. Hirzel, Leipzig.
35. Société Parnassós, à Athènes.
36. Smithsonian Institution, Washington, U. S. of America.
37. University of Berkeley—San Francisco, California, U. S. Amerika, c. o. Albin Putzker Esq., Prof. of German language and literature.
38. Wochenschrift f. Klass. Philologie (Red. der), Berlin.
39. Wochenschrift (Berl. Philol.), Calvary & Co., Berlin.
40. Wochenzeitung (Deutsche) in den Niederlanden. Red. A. Prell, Hasselaarsplein 27, Haarlem.
41. Zeitschrift für das Gymnasialwesen, Leipzig.

A PLEA FOR MODERN GREEK.

[This article was written for another purpose, but it is printed now, in view of the interesting controversy in *The Nation* of New York, caused by an article on "Teaching Greek as a Living Language," by Prof. J. Gennadius, in the October number of *The Forum*.]

No one fact in the world of learning seems stranger than that in this land of ours no attention is paid to the study of the Greek language, as spoken and written by the educated classes of Greece of to-day. It may be safely asserted that in no college, in no University in the United States does there exist a professorship, or even an instructorship in this subject; students have no opportunity offered them of studying a language of important, of vital interest; a language wich once mastered, offers a broad field of linguistic, philological, literary and practical import.

It is true that continental schools are guilty of almost equal neglect. This neglect can be explained only by pointing out the gross ignorance which prevails in regard to this language, but this ignorance itself seems inexplicable. Again and again the present writer has presented pages of elegant modern Greek prose or well-written extracts from Athenian newspapers to graduates from the classical courses of prominent American, English and German universities who, in every case, were able with a little trouble to read the matter, but confessed almost to a man their inability to point out exactly the differences between the present language and what they had been accustomed to read as classical Greek. Furthermore, they had had no correct idea of the close resemblance between the new and the ancient language; in fact they had known nothing of the modern Greek.

A gentleman standing high in the world of classic learning to whom a suggestion looking to the introduction of modern Greek as a university study was made, replied in substance: "Modern Greek has nothing to do with the ancient language." Prof. W. C. Lawton, writing in a recent number of the New York *Nation*, goes so far as to assert that modern Greek is a

phonetically debased patois, that newspaper Greek is sufficiently artificial to be "a foreign speech to the Athenian himself," and finds it strange that Prof. W. W. Goodwin feels an interest in modern Greek.

Of course, the ignorance in this regard is complete among the non-classical cultured people. And yet the Greek of to-day has come to us in a unbroken chain from the time of Homer, its linguistic monuments can be traced further back than those of almost any spoken tongue. Would that those interested would send for some good Greek text as used in the Greek public schools. They will find that such a text would not have been difficult reading for Herodotus or Xenophon. On the point of resemblance we may quote from Mahaffy, in "Rambles and Studies in Greece", page 359:

"There is really very little difference between the language of Plato and that of the present Greeks.

"The language is essentially the same.

"The present Greek wil read the old classics with the same trouble with which our peasants could read Chaucer. It is, in fact, most remarkable how their language has not changed more."

The following passage is from the introduction to "Handbook o Modern Greek," by Vincent and Dickson:

"Few, evén among professed scholars, are aware how small the difference is between the Greek of the New Testament and the Greek of a contemporary newspaper. The changes certainly are less important than in English between the times of Chaucer and Shakespeare."

In a preface to the above-mentioned "Handbook," John Stuart Blackie says:

"Modern Greek is not a patois, a mongrel, hybrid, or degraded dialect in any legitimate sense of the word; it is the same language in which St. Paul delivered his discourse to the Athenians from the hill of Mars in the first century, with only such slight variations as the course of time naturally brings with it in the case of all spoken languages."

From the close resemblance of the ancient and modern speech Emile Burnouf, the great philologist, author of a classic

Sanskrit-French dictionary, and of a "History of the Greek Literature," 2 volumes, 1869, justly argues against treating Greek as a dead language. In an article entitled, "La Prononciation du Grec," *Revue des deux Mondes*, June, 1890, he even writes as follows:

"Greek is a living language, not a dead one, as the partisans of the Erasmian system endeavor to make believe. I am reading a work just published at Athens by M. C. Radas, L.L. D.; it is a translation of Admiral Jurien de la Gravière's history of the Greek marine. The translation is written in excellent Greek, that is to say, in a language that closely resembles the ancient classical tongue, without, on that account, ceasing to be accessible to all Greeks. I have often been asked what difference there is between the ancient and the modern Greek. I must answer there is none. For I do not call that difference to use *den* for *ouden*, *na* for *ina*; ancient Greek offers numerous examples of similar syncope."

E. M. Geldart, in an introduction to his "The Modern Greek language," Oxford, 1870, writes as follows;

"The present spoken and written language of Greece is one of the most remarkable phenomena in the whole field of philology, and none the less remarkable, perhaps, is the small amount of notice which it has met with. It is a strange and unparalled fact, that one of the oldest known languages in the world, a language in which the loftiest and deepest thoughts of the greatest poets, the wisest thinkers, the noblest, holiest and best teachers, have directly or indirectly found their utterance in the far-off ages of hoar antiquity, should at this day be the living speech of millions throughout the east of Europe and various parts of Asia Minor and Africa; that it should have survived the fall of empires, and risen again and again from the ruins of beleaguered cities, deluged but never drowned by floods of invading barbarians, Romans, Celts, Slavs, Goths and Vandals, Avars, Huns, Franks and Turks; often the language of the vainquished, yet never of the dead; with features seared by ears and service, yet still essentially the same; instinct with the fire of live, and beautiful with the memory of the past."

In this connection it were well to turn to the chapter, "Ueber

die neugriechische Sprache" in Hans Mueller's *Griechische Reisen und Studien*, Leipzig, W. Friedrich, 1887. Much more testimony of this nature could be adduced, but no amount of it would be so convincing as the reading of a modern Greek text. We all like to see what we are to believe.

Any classical scholar who will, without prejudice, examine critically a Greek text, such as, for example, the History ot Greece, by Paparrigopulos, will see that the day is not far off when classical scholarship must include a knowledge of the present language, a language which is related to the classical tongue as Shakespeare's English is to Chaucer's, and more closely than the German of the Nibelungenlied to the German speech of to-day. (See Prof. W. W. Goodwin's report to the Archaeological Institute of America, Boston, 1883.) Whosoever will take this trouble will see that Greek is in no sense a dead language. Its roots, it is true, run far down into the soil of centuries, but its leaves are verdant and fresh to-day.

Aside from the close kinship to classic Greek, the modern language offers a most interesting field for investigation. Here is a language with a vocabulary that lends itself to express any and every modern thought, and deals with all questions and matters of the day, from the advertisement of the dry goods store and the latest report of the cholera scare in Russia to the account of the proceedings in the English Parliament and a discussion of philosophical and metaphysical questions in German universities. The adaptation, composition, growth, transformation, enrichment of the older vocabulary, to satisfy the wants of the present time, all this is most interesting to observe. There are published in Greece, in excellent Greek, school textbooks on mathematics, history, physiology, physics, chemistry, and every page of these is of high linguistic interest.

When we consider that the Greek people shook off only in 1821 the most humiliating yoke of Turkish rule, a rule that had lasted for centuries, we are surprised to find their literature containing many important treasures. Rangabé's twelve volumes of prose, poetry and tranlations; his volume of memoirs, just published; Constantin Cumas' History of Human Affairs, twelve volumes; Paparrigopulos' admirable history of Greece, from the

earliest times to the present, in six volumes; Tricoupis' History of the Greek Revolution, four volumes; the philological and political writings of Koraïs, many volumes; the delightful writing of Dimitrios Bikélas, especially that model story "Loukis Laras;" the volumes of that excellent magazine the *Estia*; many a volume of lyric and dramatic poetry, deserve attention. Good translations exist of the works of Shakespeare, Goethe, Schiller, Dante, Victor Hugo and of other masters.

The Klephtic poetry of Greece will alone repay considerable study; it seems unique in its naturnalness, in weird wildness, in patriotism and romantic beauty, in overflow of most peculiar superstitions and local colorings. It is a faithful picture of the Klephts themselves, that most peculiar and interesting band. What new impulse and living interest would be given to the study of classic Greek, if it were studied in connection with the modern language, what abundance of linguistic material for comparison and investigation would be opened up before students and how advantageously this widening of the scope might affect methods of teaching, if new, simple, juvenile, fascinating reading material preceded and were added to the more serious, abstract and less comprehensible classical store. It may not be out of place to quote here at some length from the autobiographic sketch, ("Ilios," page 16) of Schliemann, who had to educate himself outside of scholastic traditions. He says that, *after mastering the difficulties of modern Greek*, "I next applied myself to the ancient language, of which in three months I learned sufficient to understand some of the ancient authors, and especially Homer, whom I read and re-read with the most lively enthusiasm.

"I then occupied myself for two years with the literature of Ancient Greece, and during this time I read almost all the classical authors correctly, and the Iliad and Odyssey several times. Following this simple method, I learned ancient Greek as I would have learned a living language. I can write with the greatest fluency on any subject I am acquainted with, and can never forget it. I am perfectly acquainted with all the grammatical rules."

* * * * *

"What a happy effect would be produced on general education,

and what an enormous stimulous would be given to scientific pursuits, if intelligent youth could obtain in eighteen months a thorough knowledge of modern Greek, and then of that most beautiful, most divine and most sonorous language which was spoken by Homer and Plato, and could learn the latter as a living tongue, so as never to forget it!"

* * * * *

"How greatly the knowledge of modern Greek assists the student in mastering ancient Greek, I could not illustrate better than by the fact that I have seen here in Athens officeclerks who, feeling no inclination for commerce, have left the counting-house, settled down to study, and have been able in four months' time to understand Homer and even Thucydides."

Another great benefit from the study of modern Greek would accrue in the direction of unification and harmonizing of Greek pronunciation. The present arbitrary method of pronouncing Greek *differently in different countries* seems ridiculous; it would probably strike a Greek writer, were he to arise from his grave to listen, as simply barbarous. Of course, nobody would maintain that the ancient Greeks pronounced exactly as do the modern Greeks, but if the language has changed so little, it may be assumed that pronunciation has not undergone vital changes. Certainly the present pronunciation represents at least the organic, continuous development, which is more than can be said in favor of the Erasmian pronunciation, which may or may not have been in part mere clever guess work. So much is sure that the modern Greek pronunciation with practice sounds very natural, and, what is more, even musical. It may not be superfluous to point out the practical use of modern Greek, it being the language spoken by millions of people in various parts of the world. In consideration of all the facts stated, can the world of learning remain indifferent to modern Greek much longer? What American university will be the first to see the worth of modern Greek, and give it the place it deserves in the curriculum?

Berkeley, University of California. Prof. Albin Putzker.

Reprinted from the "Berkeleyan" of November 22, 1894.

Widener Library
3 2044 098 633 316